

ΑΡΧΕΙΟΝ

ΤΟΥ

ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ

ΚΑΙ

ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΘΡΑΚΩΝ
Διευθύντης ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΑΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄
ΤΟΜΟΣ 32^{ΟΣ}

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ 1939

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΖΑΪΤΤΑ 1948

(ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ)

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ COMMISSION INTERNATIONALE DES ARTS POPULAIRES ET TRADITIONS

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΡΓΥΡΟΥΝ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ «ARTS, SCIENCES, LETTRES»

SOCIÉTÉ D'ÉDUCATION ET D'ENCOURAGEMENT ΤΟΥ 1964

ΧΡΥΣΟΥΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄ 1966

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ι. Α. ΡΟΣΣΟΛΑΤΟΥ
1966

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Υπερπήδησα και κατά τὸ 1965 τὶς δυσκολίες τοῦ 31ου τόμου τοῦ «Ἀρχείου Θράκης» καὶ ἐκυκλοφόρησε ὁ τόμος λαμπρός. Μὲ τὶς δυνάμεις ἀκόμα ἀκμαῖες ἀναλαμβάνω καὶ πάλιν τὸ βαρύτατον ἔργο τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ 32ου τόμου γιὰ τὸ 1966. Ὁ νοῦς μου, ἡ σκέψη μου ἀκόμα ἀντέχει, καὶ δὲ θὰ ἤθελα νὰ πῶ τὸ «νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου δέσποτα».

Ὁ μακ. Διονύσιος Λαυράγκας, ὁ μαέστρος τοῦ μελοδράματος καὶ δημιουργός, εἶπε σὲ μιὰ ἀμήγηρη: «Μὴν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου Δέσποτα», στὴ Στέγη Γραμμάτων προσφωνῶντας τὸν Ἰ. Μεταξά. Καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνω κ' ἐγώ. Ἐνας ἀκόμα τόμος εἶναι μεγάλο κέρδος γιὰ τὴν Πατρίδα.

Συνεχίζοντας λοιπὸν μὲ τὶς ὑπόλοιπες δυνάμεις μου τὴν ἐκτύπωση τοῦ ἔργου μου Ἀρχείου Θράκης 32 τόμ. πού ἔχει ἤδη καταγραφῇ στὴ διεθνή βιβλιογραφία κ' ἔχει πιά ἀναγνωρισθῆ περιφανῶς, δηλῶ ὅτι δέχτηκα καὶ τὴν τιμὴ νὰ παραλάβω ἀπὸ τὸ Ὑπουργ. Ἐξωτερικὸν τὸν Χρυσοῦν Σταυρὸν Γεωργίου τοῦ Α' ὡς τιμητικὴ ἀναγνώριση τῆς προσφορᾶς μου καὶ τὸν Σταυρὸν τῆς ἐν Παρισίοις SOCIETE DES ARTS, SCIENCES, LETTRES καὶ τὸ καταχωρίζω ἐδῶ στὸν πρόλογο γιὰ νὰ μείνη σ' ἐμφανὲς σημεῖο ἡ ἀναγνώριση.

Κι ἂς δώσῃ ὁ καλὸς Θεὸς τὴν συγκατάβασή του νὰ ὀλοκληρωθῇ ἀπὸ ἄλλους, πού ἀγαποῦν τὴν πατρίδα, καταβάλλοντες τὶς δυνάμεις τους γιὰ τὰ παρακάτω. Ὁ Θρακικὸς λαὸς σὰν πολιτισμένος, κ' ἐκπολιτιστικὸς, ὅπως διεκήρυξε ὁ Λαμαρτίνος (CIVILISE ET CIVILISATOIRE) καὶ τώρα σκόρπιος, ἂς φανῇ ἀντάξιός τῆς Θράκης — τέτοιας Πατρίδας!

Ἀπρίλης 1966

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΔΗΜΗΤΡ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ
Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΡΟΥΜΑΝΙΚΗΝ ΛΑΪΚΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ

Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἀνήκει εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τῶν μεγαλυτέ-
ρων φυσιογνωμιῶν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ἡ καταπληκτικὴ σταδιοδρο-
μία τοῦ γίγαντος τούτου, ὁ ὁποῖος ἐπέτυχεν εἰς ἑνδεκαετὲς μόνον διάστημα
νὰ κατακτήσῃ ὀλόκληρον σχεδὸν τὸν γνωστὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ νὰ μετα-
λαμπαδέσῃ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν μέχρι καὶ τοῦ Τουρκεστάν καὶ τῶν
Ἰνδιῶν, ἦτο φυσικὸν ν' ἀφήσῃ ἀνεξίτηλα ἴχνη τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς
δράσεώς του εἰς τὴν μνήμην τῶν διαφόρων λαῶν τοῦ κόσμου καὶ νὰ τροφο-
δοτήσῃ πολλαχῶς τὴν φαντασίαν των.

Ἐξ ὄλων τῶν μεγάλων κατακτητῶν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις συνεδύαζεν
ἐν ἑαυτῷ δύο ἥρωας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὸν Ἀχιλλέα καὶ τὸν Ἡρακλέα,
κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ED. MEYER, ἐξακολουθεῖ ἀκόμη καὶ σήμερον νὰ ἐπι-
ζῆ εἰς τὴν μνήμην τῶν κατοίκων τῶν ὄρεινῶν περιφερειῶν τοῦ Ἀφγανι-
στάν, τῶν βορειοδυτικῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ δυτικοῦ Τουρκεστάν. Εἰς πολλὰ
μέρη τῆς Μογγολίας καὶ τῆς Περσίας ὁ Ἀλέξανδρος ἀναφέρεται ὡς ἐθνι-
κὸς ἥρω. Ὁ Μωάμεθ ἐν τῷ Κορανίῳ συγκαταλέγει τοῦτον μεταξὺ τῶν
προδρομῶν του προφητῶν τῆς προῖσλαμικῆς ἐποχῆς. Οἱ Ἑβραῖοι τὸν ἐξε-
τίμησαν ἰδιαιτέρως καὶ τὸν παρέστησαν ὡς λάτριν τοῦ Ἰεχωβά, οἱ δὲ Αἰ-
γύπτιοι τὸν διεκδικοῦν ὡς ἰδικόν των. Ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ οὗτος μετε-
μορφώθη κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς φράγκον ἱππότην τοῦ κύκλου τοῦ Καρολο-
μάγνου, εἰς δὲ τὴν Βαλκανικὴν παντοῦ ἀναφέρεται τὸ ὄνομά του μετὰ σε-
βασμοῦ εἰς τὰς λαϊκὰς παραδόσεις, τὰ τοπωνύμια καὶ ἄλλα μνημεῖα τοῦ προ-
φορικοῦ λόγου τοῦ λαοῦ.

Ἐξ ἀρχῆς ἡ ἐποποιία τῆς ζωῆς του εἰσῆλθεν εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ θρύ-
λου. Καὶ οἱ ἱστορικοί, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον μέρος εἰς τὰς ἀστρατηβόλους του νί-
κας¹, ἀνέμειξαν εἰς τὰ ἔργα των τὴν πραγματικότητα μετὰ τὰ δημιουργήμα-
τα τῆς φαντασίας². Τὰ συγγράμματα των βεβαίως ἀπωλέσθησαν, ἀλλὰ εἰς

1) Ὡς π.χ. ὁ Ἀριστόβουλος, ὁ Νέαρχος καὶ ὁ Ὀνησίκριτος.

2) Παραλλήλως πρὸς τὰς διηγήσεις τῶν ἱστοριογράφων, οἱ πολεμισταί, οἵτινες ἔ-
λαβον μέρος ἐν μακριναῖς χώραις εἰς πολέμους μετὰ τῶν φυλῶν καὶ εἶδον τόσα παρά-
ξενα πρόσωπα καὶ πράγματα, ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς ἐστίας των ἐγέμιζαν τὸν κόσμον μετὰ
διηγήσεις δι' ὅσα εἶδον καὶ δι' ὅσα ἔπαθον. Αἱ διηγήσεις αὗται, μεταδιδόμεναι ἀπὸ γε-
νεᾶς εἰς γενεάν, ἀνεμείχθησαν μετὰ στοιχεῖα τῆς παλαιᾶς ἀνατολικῆς λαογραφίας καὶ οὕ-
τως ἐσχηματίσθη περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλεξάνδρου νέος κύκλος παραδόσεων μετὰ λαϊ-
κὸν χαρακτήρα.

τὰ ἐξ αὐτῶν διασωθέντα ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ὑπὸ μεταγενεστέρων συγγραφέων¹, ἀναγνωρίζεται ὁ πυρὴν ἐπεισοδίων τινῶν, ἅτινα βραδύτερον ὑπεισῆλθον εἰς τὴν πλοκὴν καὶ τὴν σύνθεσιν τῆς διὰ τὸν ἥρωα δημῶδους μυθιστορίας τοῦ ψευδο - Καλλιस्थένους.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Πτολεμαίων ἄγνωστός τις συγγραφεὺς ἐξ Αἰγύπτου συνεκέντρωσε τὰς δημῶδεις γραπτὰς καὶ προφορικὰς περὶ τῆς ἐποποιίας τοῦ Ἀλεξάνδρου παραδόσεις, τὰς ἐνοποίησε καὶ συνέταξε τὴν ἐν λόγῳ μυθιστορίαν, ἣ ὁποία διεδόθη κατόπιν εἰς ὅλα τὰ μέρη, τὰ διατελοῦντα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Μὲ τὴν διαδρομὴν τῶν αἰῶνων ἡ μυθιστορία αὕτη ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεπληροῦτο καὶ διεσκευάζετο. Τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς κείμενον ἀπωλέσθη, ἀλλὰ εἶναι γνωστὰ πλεῖστα βυζαντινὰ χειρόγραφα, περιέχοντα τὴν ἐν λόγῳ διήγησιν, τὰ ὁποῖα ἀπόκεινται εἰς διαφόρους βιβλιοθήκας τῆς Ἑρῴης.

Εἰς τινὰ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων ἡ μυθιστορία αὕτη ἀποδίδεται εἰς τὸν Καλλιस्थένην, ἀνεψιὸν τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπὸ ἑξαδέλφην, ὁ ὁποῖος ἠκολούθησε τὸν μαθητὴν τοῦ φιλοσόφου εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἔγραψε τὴν προαναφερθεῖσαν διήγησιν.

Ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου ἡ διήγησις αὕτη ἐταξίδευσε πρὸς Ἀνατολὰς εἰς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε ἀνῆκον εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ μεγάλου κατὰκτητοῦ, πρὸς βορρᾶν δ' εἰς τοὺς Βουλγάρους, καὶ διὰ τούτων εἰς τοὺς Ρώσους, καὶ πρὸς τὴν Δύσιν εἰς τοὺς ῥωμανικοὺς καὶ γερμανικοὺς λαοὺς.

Ἐκ τῆς Γαλλίας διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Δύσιν καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς Ἰταλίας. Κατὰ τὸν 14ον αἰ. ἐγένετο γνωστὴ εἰς τὰ παρῶν τῆς Ἀδριατικῆς, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τοὺς Σέρβους καὶ ἐκ τούτων εἰς τοὺς Ρουμάνους.

Τοιοιούτοῦ, ἐνῶ μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα καὶ μεγάλα ἱστορικὰ μορφαὶ συνήθως λησιμονοῦνται ὑπὸ τῶν λαῶν μετὰ πάροδον ὀλίγων μόνον γενεῶν, ὁ Ἀλέξανδρος, περιβληθεὶς ἐνωρὶς μὲ τὸ ἔνδυμα τοῦ μύθου, ἐπέζησεν εἰς τὴν λαϊκὴν μνήμην τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ λαοὶ ἀπεδέχθησαν καὶ ἐπανελάβον τὰς ποικίλας διασκευὰς τῆς μυθιστορίας τοῦ ψευδο - Καλλιस्थένους, τὰς μυθικὰς δηλονότι παραδόσεις, καὶ ὁποῖαι κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν γνωστὰ καὶ δημοτικώτατα πολλῶ προτοῦ ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν μακεδονικὸν ἥρωα². Ὁ Ἀλέξανδρος τῆς ἱστορίας μετεβλήθη εἰς ἥρωα μυθικόν, συγκεντρώσαντα τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ παλαιότερων καὶ νεωτέρων ἥρωϊκῶν μορφῶν. Ἡ παραμυθιακὴ διήγησις διὰ τὸ «ἀνάτατο νερὸ» ἐνθυμίζει τὸ ταξίδιον Γιλγᾶμου τοῦ Βαβυλωνίου πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀθανασίας, ἀλλὰ διηγήσεις τοὺς ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους, τὰ ταξίδια τοῦ Ὀδυσσεῶς, τὸν δρα-

1) Ὡς π. χ. τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Ἀρριανοῦ, τοῦ Λουκιανοῦ, τοῦ Πλινίου, τοῦ Πολυβίου, τοῦ Στράβωνος κ.ἄ.

2) Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1921, σ. 1—2.

κοντοκτόνον Ἅγιον Γεώργιον καὶ τὸν Σεβὰχ τὸν Θαλασσίον. Αἱ δὲ σχέσεις τοῦ ἥρωος μετὰ τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους προσδίδουν εἰς αὐτὸν τὸν χαρακτηριστῆρα μεσαιωνικοῦ μάγου, κοσμουμένου μὲ ὑπερφυσικὰς γνώσεις καὶ μὲ τὴν σοφίαν τοῦ Σολομῶντος.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην θὰ ἐξετάσωμεν τὰς δημῶδεις περὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου παραδόσεις καὶ δοξασίας τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ¹. Ἐκ τῆς μελέτης αὐτῶν θὰ καταφανῆ ἢ ἐξαιρετικῶς σημαντικῆ θέσις, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ μυθιστορία εἰς τὴν λαϊκὴν τῶν Ρουμάνων παράδοσιν.

I. Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΡΟΤΜΑΝΙΚΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

A'. KEIMENA

1

Μιά φορὰ ἓνας βασιλιάς τρανὸς καὶ δυνατὸς εἶχε τρεῖς κοπέλλες στὸ τραπέζι του, ποὺ τὶς ἔλεγαν Κατρίνα, Ζαλίνα καὶ Μαρίνα. Γι' αὐτὲς ἔλεγε ὁ κόσμος πὼς ἦταν κόρες τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ πὼς εἶχαν γίνει γύφτισσες καὶ τόσο λαίμαργες, ποὺ, ἂν ὁ βασιλιάς ἔβανε κάτι στὴν ἄκρη, δὲν ἠσύχαζαν, ὡς ὅτου θὰ τὸ φερναν γύρω νὰ ἰδοῦν τί εἶναι καὶ νὰ τὸ γευθοῦν.

Ἔτσι κάποτε ψάχνοντας αὐτὲς βρῆκαν μιὰ μπουκάλα γεμάτη μὲ ἀθάνατο νερό. Ἦπιαν ἀπ' αὐτὸ κ' ἐπέταξαν κι ἀπὸ τότε πετοῦν συνεχῶς ἐδῶ κ' ἐκεῖ, γιὰ νὰ βροῦν τὸ ἄλογο τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα. Ἀλλὰ δὲν τὸ βρῆκαν ἀκόμη ὡς σήμερα, γιὰτι εἶναι κρυμμένο μέσα στὰ βάθη τῆς θάλασσας. Ὅταν ὁ Βουκέφαλος θὰ βγῆ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς θάλασσας καὶ θὰ βρῆ τὶς κόρες τοῦ Ἀλεξάνδρου, θὰ πάη μαζί τους στὸν πατέρα τους. Ὁ Ἀλέξανδρος θὰ τὶς φιλήσῃ κι αὐτὲς θὰ τοῦ εἰποῦν:— Βασιλιά, Ἀλέξανδρε, νά, ποὺ ἐμεῖς τὸν βρήκαμε τὸν Βουκέφαλο. — Καλά, κόρες μου ἀγαπημένες, θὰ πῆ ὁ Ἀλέξανδρος, τὸ ξέρω πὼς ἐσεῖς ὑπήρξατε πιστὲς σ' ἐμένα. Ἔπειτα ὁ Ἀλέξανδρος θὰ μπῆ μὲ τὶς τρεῖς κόρες του στὸν Παράδεισο, ὅπου καὶ θὰ ζήσουν εὐτυχισμένοι. Κι ἀπὸ τότε πιά κανένας ἄνθρωπος δὲν θὰ εἶναι παραμορφωμένος καὶ σακάτης².

1) Σημειωτέον ὅτι εἰδικὴ ἐπὶ τοῦ θέματος μελέτη ἐν Ρουμανίᾳ δὲν ἔχει γραφῆ, καθ' ὅσον γνωρίζω.

2) Tudor Pamfile, Mitologie Româneasca J. Dusmani si prieteni ai omului, Bucuresti, 1916, σ. 261. Ἡ παράδοσις αὕτη προέρχεται, ὡς λέγει ὁ T. Pamfile, ἐξ Ὀλτενίας. Συμφώνως δὲ πρὸς ἄλλην παραλλαγὴν τῆς αὐτῆς παραδόσεως «τὰ τρία κορίτσια τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἔδωκαν ἀθάνατο νερό καὶ ἤπιε ὁ Βουκέφαλος. Αὐτὸς ἐπέταξε καὶ οἱ Νεράιδες, ποὺ φύλαγαν νὰ τὸν πιάσουν, ἤπιαν κι αὐτὲς κ' ἐγιναν ἀθάνατες». Tudor Pamfile, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 261.

2

Ἐπειδὴ σεισμὸς γίνεται, ὅταν χρομετίζη τὸ ἄλογο τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ Βουκέφαλος. Αὐτὸς ἤπια ἀθάνατο νερὸ καὶ ζῆ αἰώνιος σὲ ἓνα ἐρημονήσι τῆς θάλασσης κι, ὅταν τοῦ ἔρχεται ἐπιθυμία γιὰ τὸν κύριό του χρομετίζει καὶ σείεται τὸ ἔδαφος¹.

3

[Εἰς ρουμανικὸν παραμῦθι λέγεται ὅτι:] «ἓνας βασιλιάς εἶναι ξαπλωμένος σὲ χρυσὸ κρεβάτι, πὺν ἀπὸ κάτω τοῦ ὑπάρχει χρυσὸ νερὸ. Σ' αὐτὸ τὸ νερὸ ἦλθε νὰ πλυθῆ καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, γιὰ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀθανασία. Κι ὁ βασιλιάς, ὅταν τὸν ἀντίκρουσε, τοῦ εἶπε... — Γιατί ἦλθες; Τί νομίζεις, πὸς θὰ ζήσης πολὺ; Στὰ σαράντα σου χρόνια θὰ πεθάνῃς. Ἔτσι κ' ἔγινε. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανε [γιὰ τὰ κακὰ πὺν ἔκαμε στοὺς ἀνθρώπους]. Ὁ Θεὸς τὸν ἐτιμώρησε»².

4

Ἐπειδὴ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἔφθασεν ὡς τὸν Παράδεισο, συνάντησε ἐκεῖ ἓναν βασιλιά, πὺν τὸν ἔλεγαν Ἰωάννη. Ὁ βασιλιάς αὐτὸς κάθονταν σὲ θρόνο κ' εἶχε τὰ πόδια του βαλμένα μέσα σὲ ζεστὸ νερὸ ἀπὸ πηγῆ. Τὸν ρώτησε ὁ Ἀλέξανδρος γιατί τὸ κάνει αὐτὸ κι ὁ βασιλιάς ἐκεῖνος τοῦ λέγει, ὅτι τὸ νερὸ αὐτὸ ἔτσι χρησιμοποιοῦντας το κανεὶς ἔχει τὸ χάρισμα νὰ ξαναδίνῃ τὴ νεότητα στὸν ἄνθρωπο. Τότε ὁ μέγας Ἀλέξανδρος τὸν παρακαλεῖ νὰ τοῦ δώσῃ κ' ἐκεῖνου λίγο ἀπ' τὸ νερὸ καὶ ὅτι θὰ τὸ φυλάξῃ πολὺ καλά. Ἀλλὰ οἱ δύο ὑπηρετρίες του τοῦ τὸ ἔκλεψαν κι ἀπὸ τότε εἶναι πάντοτε νέες καὶ γνωρίζουν τὸ μέλλον κάθε ἀνθρώπου καὶ στὴ γέννησή του τοῦ λένε τὴ μοῖρα του³.

5

Τὴν πηγὴν μὲ τὸ ἀθάνατο νερὸ τὴν βρῆκε ὁ Ἀλέξανδρος στὸ νησί τῶν NAGOMUDRI (= Μακάρων) κάτω ἀπὸ τὸ χρυσὸ θρόνο τοῦ βασιλέως Ἐβαντ. Ὁ βασιλιάς αὐτὸς ἐχάρισε στὸν Ἀλέξανδρο μιὰ φιάλη μὲ ἀθάνατο νερὸ, πὺν θὰ τοῦ χρησίμευε στὰ γηρατειά του. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως ἔδωκε τὴν φιάλη σ' ἓνα θυρωρὸ του γιὰ νὰ τὴν φυλάξῃ. Οἱ ὑπηρετρίες τοῦ Ἀλεξάνδρου ἤπιαν τὸ ἀθάνατο νερὸ κ' ἔγιναν ἀθάνατες, ἔβγαλαν φτερὰ κι ἀ-

1) T. Pamfile, Mitologie Româneasca III. Pamântul, Bucuresti 1924, σ. 30.

2) T. Pamfile, Vazduhul, Bucuresti 1916, σ. 42.

3) Tudor Pamfile, Mitologie Româneasca I. Dusmani si ptieteni ai omului, Bucuresti 1916, σ. 2. Ἡ παράδοσις αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς περιοχῆς Φαγκαράς.

νέβηκαν στὸν οὐρανό. Αὐτὲς εἶναι οἱ ξωτικές, οἱ IELE ἢ οἱ RUSALII¹.

6

Ὁ γέρο Ἀδάμ ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου. Εἶχε ἕνα κεφάλι ὑπερβολικὰ μεγάλο καὶ δὲν εἶχε λειώσει οὔτε καὶ τότε, πού ἦλθεν ὁ Χριστὸς στὸν κόσμο. Κάποτε βαδίζοντας ὁ Χριστὸς μετὰ τὸν Ἅγιο Πέτρο σὲ ἕνα δάσος βλέπει τὸ κρανίον τοῦ Ἀδάμ στὴ γῆ ἀναποδογυρισμένο. Πλησιάζει, τὸ κτυπᾷ μετὰ τὸ ραβδί του καὶ τὸ ἐρωτᾷ: — Γέρο, Ἀδάμ, ἀπὸ τότε, πού πέθανες, θυμᾶσαι τὸ ποτήρι τοῦ θανάτου; — Οὔτε καὶ τώρα δὲν ἔχει φύγει ἡ πίκρα του ἀπὸ τὸ στόμα μου, ἀπήνησε τὸ κρανίον...

Τὸ κρανίον τοῦ γέρο Ἀδάμ ἐκτύπησε καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, ὅταν ἐβάδιζε μετὰ τὸ στρατό του γιὰ νὰ κατακτήσῃ τὸν κόσμο. Αὐτός, γιὰ νὰ μὴν τρομάξῃ τὸν στρατό του μετὰ τὴν μεγάλη κεφαλή, ἔβαλε χίλιους στρατιῶτες νὰ τὴν σκεπάσουν μετὰ πέτρες. Αὐτὴ ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε χίλιοι στρατιῶτες μόλις ἠμπόρεσαν νὰ τὴν σκεπάσουν σὲ τρεῖς ἡμέρες².

7

Ὁ Θεὸς ἔστειλε τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον νὰ τιμωρήσῃ τοὺς κακοὺς. Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐνίκησε τὸν βασιλέα Πῶρον, τὸν ἔπιασε καὶ τὸν ἐφυλάκισε μέσα σὲ σκοτεινὰ κοιλώματα μιᾶς λοφοσειρᾶς, πού ἔκλεινε τοὺς σκυλοκέφαλους. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Πῶρος δὲν ἠμπορεῖ νὰ βγῇ παρὰ στὸν κατοπινὸ καιρὸ. Πάνω ἀπὸ τοὺς λόφους αὐτοὺς ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἔμπηξε μιὰ φούρκα (δίξυρανο) καὶ ἔβαλε μιὰ καμπάνα, πού κτυπᾷ μονάχη τῆς μετὰ τὸ φύσημα τοῦ ἀέρα. Οἱ σκυλοκέφαλοι, ὅταν ἀκοῦνε τὴν καμπάνα, ξέρουν πῶς ὁ Ἀλέξανδρος εἶναι ἐκεῖ καὶ τοὺς φυλάει. Αὐτοὶ θὰ βγοῦν στὸν κατοπινὸ καιρὸ καὶ θ' ἀρχίσουν τὴ δουλειὰ πού γι' αὐτὴ τοὺς προώρισεν ὁ Θεός.

Οἱ σκυλοκέφαλοι ἔχουν ἕνα μάτι σὲ μέτωπο καὶ ἕνα στὸν τράχηλο. Εἶναι βίαιοι καὶ ὑπερβολικὰ κακοί. Ἡ ὁμιλία τους εἶναι ἄσχημη. Πιάνουν τοὺς ἀνθρώπους καί, ἀφοῦ τοὺς λιπάνουν, τοὺς ψήνουν σὲ φούρνον καὶ τοὺς τρῶνε³.

8

Ὁ ἀέρας κινεῖ τὰ καράβια στὶς θάλασσες καὶ καθαρίζει τὴν ἀτμόσφαι-

1) N. Cartoian, Cartile populare in literatura Româneasca, vol. I. Epoca influentei Sud-Slave, Bucuresti 1929, σ. 227. Αἱ λέξεις Iele καὶ Rusalii σημαίνουν «Αὐτὲς» καὶ «Ρουσάλιες» καὶ ἀποδίδονται εἰς τὰς Νεράϊδας. Βλ. Lazar Saineanu, Studii folklorice, Bucuresti 1896, σ. 67 κ.έξ.

2) T. Balasel ἐν Revista Sezatoarea, XI (1910), σ. 182—183. Δ. Β. Οἰκονομίδου, «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά. Λαογραφία, τόμ. ΙΗ', Ἀθήναι 1959, σ. 187. Πρβλ. Tudor Pamfile, Povestea lumii de demult, Bucuresti 1913, σ. 107—109.

3) Tudor Pamfile, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 172—173.

ρα από τὰ κακά. Αὐτὸς κτυπᾷ καὶ τὴν καμπάνα, πὺν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἔβαλεν ἐπάνω ἀπὸ τοὺς λόφους, ὅπου εἶναι κλεισμένοι οἱ σκυλοκέφαλοι, πὺν θὰ βγοῦν ἔπειτα ἀπὸ καιροῦς¹.

9

[Εἰς τὸ χωρίον TOPAL τῆς περιοχῆς Κωνσταντζης, εἰς τὸ χωρίον BORDEIUL VERDE τῆς Βραΐλας, εἰς τὰ χωρία CAVADINESTI - HORINCEA καὶ JORASTI τοῦ CORVULUI καὶ ἀλλαχοῦ δηγοῦνται ὅτι ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐπέρασε μὲ τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ χωρίου των. Εἰς SADOVA τοῦ DOILJ δηγοῦνται ἐπίσης τὰ αὐτὰ καὶ μάλιστα ὅτι συνωδεύετο οὗτος ἀπὸ τὸν Δαρεῖον καὶ τὸν Πῶρον]².

10

[Ἐν Τρανσυλβανία εἰς τὴν κλεισούραν τῆς TURDEI εὐρίσκεται μία πελωρία σχισμὴ ὁρέων, ὅπου οἱ κάτοικοι διακρίνουν εἰσέτι ἐπὶ τινος βράχου τὰ ἔχνη τῶν πετάλων τοῦ ἵππου τοῦ Ἀλεξάνδρου]³.

11

[Παρὰ τὸ χωρίον LUIZI - CALUGARA τοῦ BACAU ὑψώνεται μεγάλος λόφος, τὴν προέλευσιν τοῦ ὁποίου οἱ χωρικοὶ ἀποδίδουν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον]. «Ὅταν αὐτὸς, λέγουν, ἐπερνοῦσεν ἀπὸ ἐκεῖ μὲ τοὺς στρατιῶτες του καὶ κατεδίωκε τοὺς εἰδωλολάτρες, ἔδωκε διαταγὴν σὲ κάθε στρατιῶτη του νὰ ρίχνῃ σὲ σωρὸ ἀπὸ ἕνα δισάκκι χῶμα. Μὲ τὸ χῶμα πὺν μαζεύτηκε ἐκεῖ ἀπὸ τὸ στρατό του ἔγινε ὁ λόφος»⁴.

12

«Οἱ BLAJINI, ROCMANI ἢ ROGMANI εἶναι μιὰ σπορὰ ἀνθρώπων, πὺν ζοῦν ἀποτραβηγμένοι σ' ἕνα νησί κοντὰ στὸν Παράδεισο. Εἶναι ἀπόγονοι τοῦ Σήθ, γιοῦ τοῦ Ἀδάμ. Περνοῦν τὴν ζωὴ τους σὲ προσευχές, εἶναι γυμνοὶ καὶ τρέφονται μὲ καρποὺς δένδρων. Οἱ BLAJINI ζοῦν μακριὰ ἀπὸ τίς γυναῖκες τους καὶ μόνο μιὰ φορὰ τὸ χρόνο, τὸ Πάσχα, ἀνταμώνονται μ' αὐτὲς καὶ περνοῦν μαζί τους μερικὲς ἡμέρες»⁵.

1) Tudor Pamfile, Vazduhul, Bucuresti 1916, σ. 23.

2) N. Cartoian, Cartile populare in literatura Româneasca, vol. I. Epoca influentei Sud-Slave, Bucuresti 1929, σ. 228.

3) N. Cartoian, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 228.

4) N. Cartoian, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 228.

5) S. F. Marian, Nascerea la Români, Bucuresti 1891, σ. 156.

«Ὅταν θὰ πλησιάσῃ ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου, θὰ γεννηθῇ ἕνας λαὸς νάνων, ποὺ θὰ λέγεται EDZEDZ - MEDZEDZ... Οἱ νάνοι αὐτοὶ θὰ περιτριγυρισθοῦν μ' ἕνα χάλκινο τεῖχος ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο τὸ Μακεδόνα καὶ δὲν θὰ μπορέσουν νὰ βγοῦν ἀπὸ κεῖ, παρὰ ὅταν θὰ ὀρίσῃ ὁ Θεὸς τὸ τέλος τοῦ κόσμου...»¹.

Β' ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἡ ὡς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 1 δημώδης ρουμανικὴ παράδοσις, ἀναφέρουσα ὅτι αἱ τρεῖς θυγατέρες τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου Κατρίνα, Ζαλίνα καὶ Μαρίνα «ἦπιαν τὸ ἀθάνατο νερό» καὶ μετεμορφώθησαν εἰς «ἀερίκες», εὐρίσκεται εἰς συνάφειαν μὲ σχετικὴν διήγησιν τῆς γνωστῆς μυθιστορίας τοῦ ψευδο - Καλλισθένους (ἐκδ. MEUSEL, II, 39 - 40).

Κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην ὁ μάγειρος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὀνόματι Ἀνδρέας, ἀνακαλύπτει «τὸ ἀθάνατο νερό», προσέφερεν ἐξ αὐτοῦ εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως, Καλὴν ὀνομαζομένην. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος «τὴν αὐτοῦ θυγατέρα προσκαλεσάμενος εἶπεν αὐτῇ: Λαβοῦσα τὸν ἱματισμόν σου ἄπελθε ἀπ' ἐντεῦθεν ἰδοὺ γὰρ γέγονας δαίμων ὡς ἀθανάτισθ εἶσα ἔση δὲ καλουμένη Νηρεΐς, ὡς ὑπὸ τοῦ ὕδατος τὸ αἶδιον σχοῦσα καὶ ἐνταῦθα κατοικήσεις».

Ὅπως βλέπομεν, μεταξὺ τῆς διηγήσεως τοῦ ψευδο - Καλλισθένους καὶ τῆς δημώδους ρουμανικῆς παραδόσεως ὑπάρχει συνάφεια, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐξῆς διαφοραί: α) ἐν τῇ δημώδει παραδόσει ἔχομεν τρεῖς κόρας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐνῶ ἐν τῇ διηγήσει τοῦ ψευδο - Καλλισθένους μίαν, καὶ β) ἡ κόρη αὐτῆ ἐν τῇ αὐτῇ διηγήσει μεταμορφοῦται εἰς Νεραΐδαν τοῦ ὕδατος, ἐνῶ ἐν τῇ δημώδει παραδόσει αἱ τρεῖς κόραι τοῦ Ἀλεξάνδρου πετοῦν εἰς τὸν ἀέρα.

Εἰς ἀναλόγους Νεοελληνικὰς παραδόσεις ἡ ἀδελφὴ ἢ ἡ κόρη ἢ ἡ μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου μεταμορφοῦνται εἰς Γοργόναν, Νεραΐδαν ἢ Φώκιαν. Εἰς ἄλλας δ' ἐπίσης παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος καὶ ἡ ἀδελφὴ ἢ αἱ ἀδελφαὶ του ἢ αἱ ὑπηρέτριά του συνδέονται πρὸς τὰς Νεραΐδας καὶ τὸν ἀνεμοστρόβιλον².

1) I. Georgescu, Principele Dimitrie Cantemir. Despre Coran..., Bucuresti 1927, σ. 49-50.

2) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἀλέξανδρος ὁ μέγας κατὰ τὰς δημώδεις παραδόσεις, ἐν Κωνσταντίνου Σκόκου, Ἐτήσιον Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1889, ἐν Ἀθήναις, σ. 37-38. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ περὶ γοργόνων μῦθος παρὰ τῶ ἑλληνικῶ λαῶ, Παρνασσός, τόμ. Β'. Ἐν

Ἐν τῇ συνεχείᾳ τῆς αὐτῆς, ὡς ἄνω, ρουμανικῆς παραδόσεως λέγεται ὅτι αἱ κόραι τοῦ Ἀλεξάνδρου πετοῦν συνεχῶς, «για νὰ βροῦν τὸν Βουκέφαλο, ποὺ εἶναι κρυμμένος στὰ θάθη τῆς θάλασσης», ὅτι θὰ παρουσιαθοῦν μὲ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἄλογον εἰς τὸν πατέρα των καὶ ἐκεῖνος θὰ εἰσέλθῃ μετ' αὐτῶν εἰς τὸν Παράδεισον. Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν τῆς αὐτῆς παραδόσεως καὶ κόβουκέφαλος ἦπιε ἄθάνατο νερὸ κ' ἐπέταξε, καὶ οἱ Νεράιδες, ποὺ φύλαγαν, γιὰ νὰ τὸν πιάσουν, ἦπιαν κι αὐτὲς κ' ἔγιναν ἄθάνατες». Ὡσαύτως ὑπάρχει παρὰ τῷ ρουμανικῷ λαῷ ἡ παράδοσις ὅτι «κόβουκέφαλος ἦπιε ἄθάνατο νερὸ στὸ νησι τῶν Μακάρων ἀπὸ τὴν πηγὴ, ποὺ ἔτρεχε κάτω ἀπὸ τὸ θρόνον τοῦ βασιλέως Ἐβαντ»¹ ἢ ὅτι «οἱ ὑπερήτριες τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔδωσαν καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἄλογο ἄθάνατο νερὸ καὶ ἦπιε»².

Ὁ προσφιλὴς ἵππος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἶναι γνωστότατος κυρίως ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τὴν «Φυλλάδα τοῦ μέγ' Ἀλέξαντρο»³, ἣτοι «τὴν εἰς τὴν δημῶδη γλῶσσαν καὶ πεζὸν λόγον παράφρασιν τῆς Ἱστορίας τοῦ ψευδο - Καλλισθένους», ὡς γράφει ὁ Ν. Γ. Πολίτης⁴.

Ἀλλ' ὁ βουκέφαλος δὲν εἶναι μόνον θάνατος· προκαλεῖ καὶ τὸν σεισμὸν διὰ τοῦ χρομετισμοῦ του, ὅταν καταλαμβάνεται «εἰς τὸ ἐρημονήσι τῆς θάλασσης», ὅπου διαμένει, ὑπὸ ἐπιθυμίας διὰ τὸν προσφιλῆ του

¹ Ἀθήναις 1878, σ. 259—275. Τοῦ αὐτοῦ, Παραδόσεις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 307—310, 387—389, 393, 611, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 1165—1201. Ταῦ αὐτοῦ, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 51, 54—56. Διον - Ἀγγ. Μινώτου, Ζακυνθινὰ μυθικὰ διηγήσεις περὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετὰ παρατηρήσεων ὑπὸ Στίλπωνος Π. Κυριακίδου, Μακεδονικά, τόμ. Β' (1941—52), ἐν Θεσσαλονίκῃ 1953, σ. 692—696. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐν «Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου», Ἀθήναις 1953, σ. 385—419. Τοῦ αὐτοῦ, Δημῶδης παράδοσις περὶ τῆς τομῆς τοῦ πορθμοῦ τοῦ Βοσπόρου ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐν τόμῳ «Εἰς μνήμην Κ. Ἰ. Ἀμάντου», Ἀθήναις 1960, σ. 375—380. Τοῦ αὐτοῦ, Zwei neugriechische Volkssagen über Alexander den Grossen, ἐν Zbornik za narodni zivot i obicaje, knj 40, str. 443—450. Zagreb 1962.

1) Ν. Cartoian, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 227.

2) Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 227.

3) «Ἐγεννήθη, λέγει ἡ «Φυλλάδα», ἕνα ἄλογον πολλὰ θαυμαστὸν μὲ ἕνα σημάδι εἰς τὸ δεξιὸν του ποδάρει, ἔχοντας τὸ κεφάλι εἰς εἶδος βοῦδίου, μὲ κέρατα μεγάλα ἕως μίαν πήχην». Ἀ. Ἀ. Πάλλη, Ἡ φυλλάδα τοῦ μέγ' Ἀλέξανδρου, Ἀθήνα 1935, σ. 79. Βλ. καὶ ἔκδοσιν «Γαλαξία», Ἀθήνα 1961, σ. 60. Ὁ βουκέφαλος κλαίει διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκδικεῖται τὸν θάνατον αὐτοῦ. φονεύων τὸν δολοφόνον τοῦ κυρίου του. Ἐνθ' ἄνωτ., ἐκδ. «Γαλαξία», σ. 206.

4) Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 1194.

κύριον, ὅπως λέγεται ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 2 ρουμανικῇ, ὡς ἄνω, παραδόσει, τὴν ὁποίαν γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν σχετικὴν μὲ τὸ ἔδαφος «Μυθολογίαν» τοῦ TUDOR PAMFILE.

Ἡ ἐν λόγῳ παράδοσις περὶ τοῦ προκαλοῦντος τὸν σεισμὸν ἀποτελεῖ προφανῶς παραλλαγὴν ἀναλόγων ἑλληνικῶν καὶ βουλγαρικῶν δημῶδων διηγήσεων. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ μακεδονικὴν παράδοσιν «τὴ γῆ τὴ βαστάζουνε τέσσερα βόιδα, καί, ὅταν κανένα ἀπ' αὐτὰ κουνήσῃ τ' αὐτιά του, γίνεται σεισμός»¹. Κατὰ βουλγαρικὴν παράδοσιν «ἡ γῆ στηρίζεται ἐπὶ δύο στυλῶν, οἵτινες θάινουσιν ἐκάτερος ἐπὶ ἐνὸς βοός. Ὅσάκις δ' εἰς τῶν βοῶν τούτων κινήσῃ τὸ οὖς αὐτοῦ, σειεῖται ἡ γῆ», ὡς γράφει ὁ A. STRAUSZ². Κατ' ἄλλην βουλγαρικὴν ἐπίσης παραλλαγὴν τῆς αὐτῆς παραδόσεως «ἡ γῆ στηρίζεται εἰς τὰ κέρατα ἐνὸς βουβάλου, ὁσάκις δ' οὗτος κινήσῃ τὴν κεφαλὴν του, γίνονται σειμοί»³.

Εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 3 διήγησιν (ἀπόσπασμα ἀπὸ ρουμανικὸν παραμῦθι) γίνεται λόγος περὶ «τοῦ χρυσοῦ νεροῦ», εἰς τὸ ὅποιον ἦλθε νὰ πλυθῇ ὁ Ἀλέξανδρος, διὰ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀθανασίαν. Ἐν τούτοις ὁ κάτοχος τοῦ ὕδατος βασιλεὺς προφητεύει εἰς αὐτὸν τὸ ἐγγὺς εὐρισκόμενον τέλος του.

Ἡ διήγησις αὕτη φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ μεταγενεστέραν προσθήκην εἰς τὸ ρουμανικὸν παραμῦθι ἢ ἀντικατάστασιν ἄλλου τινὸς παραμυθιακοῦ ἥρωος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἡ ἑτέρα παράδοσις (ὑπ' ἀριθ. 4) ἔχει συγκεκριμένον στοιχεῖον διὰ τὸν κάτοχον «τοῦ ἀθάνατου νεροῦ», εἰς τὸν ὅποιον δίδει τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, εὐρισκίμενον εἰς τὸν Παράδεισον, ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος. Ἔτσι ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐν τῇ δημῶδει ταύτῃ παραδόσει ἐπροχώρησε περισσότερον ἢ ἐν τῇ σχετικῇ διηγήσει τῆς μυθιστορίας τοῦ ψευδο - Καλλισθένους, καθ' ἣν ὁ Ἀλέξανδρος εὐρισκόμενος εἰς τοὺς Μακάρους καί, ἐρωτήσας ἂν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάγῃ νὰ ἴδῃ τὸν Παράδεισον, ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν: «ἂν δύνατον εἶναι νὰ ὑπάγῃ ἡ ψυχὴ ἀντάμα μὲ τὸ κορμὶ εἰς τὸν Πάραδεισον»⁴.

1) N. Γ. Πολίτου, Παράδοσις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 139.

2) A. Strausz, Die Bulgaren, Leipzig 1898, σ. 36. N. Γ. Πολίτου, Παράδοσις, τόμ. Β', σ. 832.

3) L. Schischmanoff, Légendes religieuses bulgares, Paris, 1896, σ. 12, ἀρ. 10. Πρβλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά, Λαογραφία, τόμ. ΙΘ', Ἀθήναι 1960, σ. 70—71. Βλ. καὶ τὰς κατὰ τοὺς σεισμοὺς ἐνεργείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐν Εὐαγγελίας Φραγκάκι, Συμβολὴ εἰς τὰ λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 13, καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήματα ἑλληνικῆς λαογραφίας, τεύχ. Β' (1941—42) σ. 2, καὶ τεύχ. Γ', 1950, σ. 105.

4) Ἀ. Ἀ. Πάλλη, Ἡ φυλλάδα τοῦ μέγ' Ἀλεξάνδρου, ἐκδ. «Γαλαξίας», σ. 150.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ κατακλείς τῆς ἐν λόγῳ παραδόσεως, καθ' ἣν κοῖ δύο ὑπηρέτριες [τοῦ Ἀλεξάνδρου] τοῦ ἔκλεψαν τὸ ἀθάνατο νερὸ καὶ ἀπὸ τότε εἶναι πάντοτε νέες καὶ γνωρίζουν τὸ μέλλον καθὲ ἀνθρώπου καὶ στη γέννησή του τοῦ λένε τὴ μοῖρα του». Ὅπως βλέπομεν, ἐν τῇ παραδόσει αὐτῇ αἱ δύο Μοῖραι ἦσαν ὑπηρέτριαι τοῦ Ἀλεξάνδρου, αἱ ὁποῖαι εἰς νεοελληνικὴν ἐκ Καστορίας δοξασίαν εἶναι δαίμονες τοῦ ἀνεμοστροβίλου καὶ ἐξορκίζονται φοβούμεναι τὸ ράπισμα τοῦ βασιλέως διὰ σχετικῆς ἐπρωδῆς¹.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 5 παράδοσις εἶναι παραλλαγή τῆς προηγουμένης. Κατ' αὐτὴν κάτοχος τῆς πηγῆς με «τὸ ἀθάνατο νερὸ» εἶναι ὁ βασιλεὺς Ἐθβαντ εἰς τὴν χώραν τῶν Μακάρων. Οὗτος δωρίζει φιάλην ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἀλλ' αἱ ὑπηρέτριά του «ἤπιαν ἀπ' αὐτὸ καὶ ἔγιναν ἀθάνατες, ἔβγαλαν φτερά καὶ ἀνέβηκαν στὸν οὐρανόν. Αὐτὲς εἶναι οἱ ξωτικὲς».

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπεισόδιον τῆς ρουμανικῆς παραδόσεως ἐνθυμίζει τὴν ἑλληνικὴν ἐκ Καλαβρυτῶν παράδοσιν διὰ τὰς ἀδελφὰς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, «ποὺ ἅμα ἤπιανε τ' ἀθάνατο νερὸ καὶ ἔλουσθήκαν με δαῦτο, ἐσηκώθησαν εἰς τὸν ἀγέρα, ἤγουν ἔγιναν ἀερικέες, καὶ ἀπὸ τότε εἶναι οἱ Νεράϊδες»².

Γενικῶς αἱ περὶ τοῦ ἀθανάτου νεροῦ ποικίλαι παραδόσεις ἡμῶν καὶ τῶν Ρουμάνων, ὡς καὶ ἡ σχετικὴ πρὸς αὐτὸ διήγησις τοῦ ψευδο - Καλλισθέους, ἔχουν πιθανώτατα ὡς πηγὴν τὸν ἀρχαῖον μῦθον τοῦ Γλαύκου³.

Εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 6, ὡς ἄνω, ρουμανικὴν διήγησιν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ὑπεισηλθὲν εἰς γνωστὴν ἐν Ρουμανίᾳ βιβλικὴν παράδοσιν περὶ τοῦ λιθοβολισμοῦ τοῦ προπάτορος Ἀδάμ καὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ εἰς τὸν Γολγοθᾶν. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ παράδοσις αὕτη ἀνήκει εἰς παλαιὰν ἐβραϊκὴν δοξασίαν. Συμφάνως πρὸς σλαβικὸν ἀπόκρυφον κείμενον περὶ Ἀδάμ, τὸ ὁποῖον παραθέτει ὁ JAGIC, ὁ Σολομῶν εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐλιθοβόλησε τὸ κρα-

1) Γιάννη Μπακάλη, Ἀνεμικές. Ἐφημερ. «Καστορία» τῆς 3 Ἀπριλίου 1938, παρὰ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολή. σ. 409.

2) Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 387, ἀρ. 651.

3) Ἀ. Ἀ. Πάλλη, Ὁ μέγ' Ἀλέξανδρος καὶ τὸ ἀθάνατο νερὸ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 34—37 καὶ δὴ σ. 36: «Πολλὰ ἔχουνε γραφεῖ γὰρ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἀντρέα καὶ τοῦ Χίντρ, ποὺ καὶ οἱ δύο τους ἀπόχτησαν τὴν ἀθανασία πίνοντας ἀπὸ τὸ «ἀθάνατο νερὸ». Ὁ Friedländer στὸ βιβλίον του Die Chadirfrage und der Alexanderroman δεῖχνει πῶς ὁ θρύλος αὐτὸς ἔχει τὴν πηγὴν του στὸν παλιὸ ἑλληνικὸ μῦθον τοῦ Γλαύκου, τοῦ γέρου Βεωιωτοῦ ψαρᾶ ἀπὸ τὴν Ἀνθηδόνα».

νίον τοῦ Ἀδάμ¹.

Αἱ ἐπόμεναι ὑπ’ ἀριθ. 7 καὶ 8 παραδόσεις ἀναφέρονται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κἀθειρξιν καὶ φρούρησιν ὑπ’ αὐτοῦ τῶν κυνοκεφάλων. Περὶ τῶν τεράτων τούτων καὶ περὶ τῆς συναφείας τῶν λαϊκῶν ρουμανικῶν διηγήσεων πρὸς τὰς σχετικὰς περὶ αὐτῶν διηγήσεις τοῦ ψευδο - Καλλιस्थένους καὶ τοῦ «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου Μονεμβασίας διέλαβον ἐν τῇ ἐπὶ ὑψηγεσίᾳ διατριβῇ μου².

Εἰς τὴν ἐν τῇ μελέτῃ ἐκείνῃ ἀναφερομένην βιβλιογραφίαν ἄς προστεθοῦν ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς καὶ τὰ ἐξῆς: Ἱστορ. Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀριθ. χ)φου 4, σελ. 224 - 245. (Συμ. Ἀ. Μανασσείδου, Δημόδης γλωσσικὴ ὕλη ἐν Αἴνῳ κατὰ Δεκέμβριον 1906). Ἰδίᾳ ἐν σελ. 239 γίνεται λόγος περὶ ἀνθρωποφάγων μονοματίηδων. Μονοματίης δράκος ἀπαντᾷ καὶ εἰς παραμῖθι ἐκ Κερασούντος: Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, ἀρ. χ)φου 31, σελ. 329 - 333, ἀρ. 7. (Τ. Βαλαβάνη, Ποντιακά, 1912;) Βλ. καὶ Κ.Θ. Κυριακοπούλου, Οἱ Σκυνοκέφαλοι, Σπαρτιατ. Χρονικά, ἔτ. Α’ (1937)38, ἀρ. 4, σελ. 7. [Δημ. Καρβελά], Ἡ νύφη τοῦ σκυλοκέφαλου, Αὐτόθι, ἔτ. Α’ (1937)38, ἀρ. 6, σελ. 7. Χρ. Χρηστοβάσιλης, Τὸ κάστρο τῆς Νεράϊδας, Ἡπειρωτ. Γράμματα, ἔτ. 1 (1943)44, σελ. 17 - 19: Οἱ σκυλοκέφαλοι (15). Εὐαγγελίας Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σελ. 82: Οἱ Τριαμάτες. Λαογρ. Ἀρχ. ἀρ. χ)φου 2396, σ. 201 - 202: Στὴν Τριαμαθία. Μαρ. Λιουδάκη, Ἀκούμπα Ρεθύμνου Κρήτης, 1948. Λαογρ. Ἀρχ. ἀρ. χ)φου 1378, σ. 178: Σκυλοκέφαλοι. Συλλ. Γεωργ. Ταρσούλη, Τζαΐζι Πυλίας 1939. Λαογρ. Ἀρχ. ἀρ. χ)φου 2277 Β’, σ. 177: Σκυλοκέφαλοι. (Δ.Β. Οἰκονομίδου, Συλλογὴ ἐξ Αὐλοτόπου Σουλίου, 1958). Γ. Σπυριδάκη, Ὁ μῦθος τοῦ Πολυφήμου εἰς δημῶδεις παραδόσεις περὶ τῶν Τριαμάτηδων. Κρητ. Χρονικά, τ. ΙΕ’ - ΙΣΤ’, 1964, σ. 106 - 116.

Ἡ ὑπ’ ἀριθ. 9 παράδοσις ἀπέρρευσε προφανῶς ἐκ τῆς μυθιστορίας τοῦ ψευδο - Καλλιस्थένους, ἡ δὲ ὑπ’ ἀριθ. 10 ἐνθυμίζει ὁμοίως ἐκ Μακεδονίας καὶ Δραγοβιστίου τῆς Θεσσαλίας: Εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Βενέτικου μετὰξὺ Γρεβενῶν καὶ Κοζάνης δεικνύονται ἐπὶ βράχου πλησίον τῆς γεφύρας τὰ ἴχνη τῶν πετάλων τοῦ Βουκεφάλου³. Εἰς Δραγοβίσι Θεσσαλίας λέγουν

1) Βλ. τὴν παραπομπὴν ἐν Δ. Β. Οἰκονομίδου, «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά, Λαογραφία, τόμ. ΙΗ’, Ἀθήναι 1959, σ. 205. Βλ. καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, Ἀδάμ καὶ Χριστὸς εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ. Ἡμερολ. τῆς Μεγ. Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1929, σ. 428.

2) Δ. Β. Οἰκονομίδου, ἐνθ’ ἄνωτ., σ. 189—193.

3) Κ. Ρωμαίου, Ἀχνάρια ἐπάνω σὲ βράχους. Ἀρχεῖον τοῦ Ἐθνικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Ἑθναροῦ, τόμ. 13, Ἀθῆναι 1946)47, σ. 225. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημῶδων παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐν «Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου», Ἀθῆναι 1953, σ. 388.

ὅτι «ἡ πεταλιὰ αὐτὴ γίνηκε ἀπὸ πάτημα ἢ κλώτσημα τοῦ ἀλόγου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου». Ὁμοίως ὁ λόφος παρὰ τὸ χωρίον LUIZI - CALUGARA τοῦ νομοῦ BACAU κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 11 παραδόσιν, φέρει εἰς τὴν μνήμην μας «τὸ βουνὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου», τὸ εὐρισκόμενον παρὰ τὸ χωρίον Σταυρὸς τῆς Χαλκιδικῆς².

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 12 παράδοσις ἐπλάσθη κατ' ἐπίδρασιν σχετικῆς διηγήσεως ἐκ τῆς μυθιστορίας τοῦ ψευδο - Καλλισθένους. Κατὰ τὴν διήγησιν αὐτὴν οἱ «Μάκαρες» εἶπον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον: «Ὁ νοῦς μας εἶναι εἰς προσευχὴν νυκτὸς καὶ ἡμέρας πρὸς τὸν παντοκράτορα Σαβαώθ. Ἡ ζωὴ μας εἶναι πολλὴ εἰς τὸν τόπον τοῦτον καὶ, ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλος μας, ὑπάγομεν εἰς καλλιτέραν κατοικίαν. Κόλασιν ποτὲ δὲν ἔχομεν, μόνον χαρὰν ἀείποτε, καὶ ὕμνοῦμεν πάντοτε τὸν Θεόν... Ἐχομεν καὶ ἡμεῖς γυναῖκας, ἀμὴ δὲν εἶναι ἐδῶ, ἀλλ' εἰς ἄλλο νησί, ἔξ ἡμέρας παρεμπρὸς. Κάθε χρόνον ὑπάγομεν μίαν φορὰν ὡσάν τὰ ζῶα, καὶ κάμνομεν ἀντάμα μετὰ τὰς γυναῖκες τριάντα μέρες»³.

Ἡ ρουμανικὴ λέξις BLAJINI ἐκ τοῦ σλαβικοῦ BLAZENB, ποὺ σημαίνει εὐτυχής, εἶναι ἐπίθετον, τὸ ὁποῖον ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τοὺς «Μακάρους» (ρουμανιστὶ NAGOMUDRI⁴), διότι οὗτοι μετὰ θάνατον μετέβαινον κατ' εὐθείαν εἰς τὸν Παράδεισον⁵. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ ρουμανικὸς λαὸς ἑορτάζει τὸ Πάσχα τῶν BLAJINI κατὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ ἢ τὴν Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου, «γιά τὸν πόνο τῶν χειρῶν, τῶν ποδιῶν», καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν καρποφορίαν τῆς γῆς. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῆς μυθιστορίας τοῦ ψευδο - Καλλισθένους ὑπεισήληθον εἰς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν οἱ γυμνοσοφισταὶ τῶν Ἰνδιῶν, οἱ ὁποῖοι συνεδέθησαν μετὰ λαϊκὴν λατρευτικὴν ἑορτὴν ἔχουσαν προφανῶς εὐετηρικὸν χαρακτήρα.

Ἡ ἡπ' ἀριθ. 13 παράδοσις, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Καντεμίρ,

1) Ἀλ. Χατζηγάκη, Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου. Παραδόσεις, Τρίκαλα 1948, σ. 31. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 388—389.

2) G. F. Abbot, Macedonian Folklore, Cambridge 1903, σ. 280. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 388.

3) Ἀ. Ἀ. Πάλλη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 149.

4) Nagomudri ὀνομάζονται οἱ Βραχμᾶνοι γυμνοσοφισταί, τοὺς ὁποίους συνήτησεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς μίαν νῆσον παρὰ τὸν Παράδεισον. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπέρρευσε ἐκ τῶν σερβικῶν λέξεων nagb (=γυμνός) καὶ mudrb (=σοφός), ποὺ ἀποδίδουν τὴν ἐλληνικὴν λέξιν γυμνοσοφιστής.

5) N. Cartoian, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 228.

εἶναι τουρκικῆς προελεύσεως ¹.

II. Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΕΙΣ ἌΛΛΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΩΔΟΥΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΤΟΥ ΡΟΥΜΑΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ἐκτὸς τῶν παραδόσεων, ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, αἱ θυγατέρες αὐτοῦ, ὁ θαναμαστός βουκέφαλος καὶ ἄλλα πρόσωπα καὶ πράγματα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ μυθιστορίαν τοῦ ψευδο - Καλλισθένους, ἀπαντῶσιν ἔτι εἰς ἄσματα ἐξορκισμῶν, παροιμίας, ὀνόματα, τοπωνύμια καὶ τὴν ἀγιογραφίαν τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ.

Τοιοτοτρόπως εἰς τὰ κάλαντα, τὰ ὁποῖα τὰ παιδιὰ ᾄδουν εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν χωρίων κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τοῦ νέου ἔτους ἀπαντᾷ καὶ τὸ ὄνομα Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα ². Αἱ κόραι τοῦ Ἀλεξάνδρου, πού πετοῦν εἰς τὸν ἄερα, κακοποιοῦν τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ λαὸς τὰς ἐξορκίζει ὡς ἐξῆς πρὸς θεραπείαν «τῶν λαβωμένων» ἀπὸ αὐτῶν:

«Σήμερα ὁ δεῖνα | ἀπὸ τὸ κρεββάτι σηκώθηκε | καὶ μετὸ ἄρωμα τῶν λουλουδιῶν, | καὶ μετὸ τραγοῦδι τῶν πουλιῶν | πῆρε τὸ δρόμο· | μετὰ τὰ κορίτσια τοῦ βασιλιᾶ Ἀλεξάνδρου | στὸ δρόμο συναντήθηκε» ³.

Ὁ θρυλικὸς βουκέφαλος μνημονεύεται εἰς τὸ ἐξῆς γαμήλιον ἄσμα:

«Κι ὁ μεγαλύτερος νουνὸς | καθάλλα σ' ἓνα ἄλλογο! ὅπως τὸν βουκέφαλο» ⁴.

Λίαν χαρακτηριστικαὶ ὡσαύτως διὰ τὸ θέμα μας εἶναι αἱ ἐξῆς ρουμανικαὶ παροιμιώδεις ἐκφράσεις: 1) «A FI ALEXANDRU MACHIDON», σημαίνουσα «Νὰ εἶσαι (γενναῖος), ὅπως δηλαδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν». 2) «A FI DUCIPAI» (= Νὰ εἶσαι βουκέφαλος, δηλαδὴ ὠραῖος καὶ πλήρης εὐκινησίας). 3) «A AVEA BOGATILE LUI POR» (= Νὰ ἔχῃ κανεὶς τὰ πλούτη τοῦ Πώρου). 4) «A FI BOGAT CA CRIS» (= Νὰ εἶναι πλούσιος ὅπως ὁ Κροῖσος) ἢ ἀπλῶς CRISU EL, πού σημαίνει τὸν ὑπέροπλον. 5) «DE CAND CU ATENA, (= Ἀπὸ τότε μὲν τὴν Ἀθήνα), δηλαδὴ πρὸ πολλοῦ κ.ἄ. ⁵.

Ἄλλὰ καὶ τὰ βαπτιστικὰ ὀνόματα DARIE (= Δαρεῖος), RUXANDRA ⁶

1) Βλ. Adrian Fochi, Dimitrie Cantemir etnograf si folclorist. Revista de Folclor, anul IX, Nr 1, Bucuresti 1964, σ. 95—96.

2) N. Cartoian, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 226. Συγκεκριμένως τὰ παιδιὰ προτρέπουν τοὺς ἄρχοντας νὰ χαροῦν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ὅπως ἐχάρη καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος.

3) N. Cartoian, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 227.

4) G. D. Teodorescu, Poezii populare române, Bucuresti 1885, σ. 174, στ. 78—80. N. Cartoian, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 226.

5) N. Cartoian, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 226.

6) Τὸ ὄνομα τοῦτο ἦτο σύννηθες παρὰ Φαναριώταις. Οὕτω δὲ ἐκαλεῖτο καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Ἀλεξάνδρου Lapusneanu.

(= Ρωξάνδρα), CANDACHIA (= Κανδάκη) κ. ἄ. επιμαρτυροῦν τὴν ἐπίδρασιν τῆς «Φυλλάδας τοῦ μέγ' Ἀλέξανδρου» ἐπὶ τὸν βίον τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, ὡς γράφει ὁ ἀείμνηστος NICOLAE CARTOJAN¹.

Εἰς τὸν αὐτὸν λόγον ὀφείλεται καὶ ἡ προέλευσις τοῦ ρουμανικοῦ τοπωνυμίου ANTINA, διὰ τοῦ ὁποίου ὀνομαζόνται τὰ ἐρεῖπια τῆς παλαιᾶς πόλεως ROMULA παρὰ τὸ χωρίον RECICA ἢ RESCA τοῦ ROMANATI. Ὁ BOGDAN PETRICEVICU HASDEU, κατὰ τὸν N. CARTOJAN, προέτεινε τὴν προέλευσιν τοῦ ἐν λόγῳ τοπωνυμίου ἐκ τοῦ ANTONINA ἢ ARCINA. «Ἄλλ' ἔχομεν, λέγει ὁ N. CARTOJAN, καὶ ἐδῶ νὰ κάμωμεν μὲ ἐντοπισμὸν ἐπεισοδίου τινὸς ἐκ τῆς μυθιστορίας τοῦ ψευδο - Καλλισθένους. Ἡ ANTINA εἶναι τὸ λαϊκὸν ὄνομα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὑπ' αὐτὸ ἀναφέρεται ἡ πόλις εἰς ὅλας τὰς ρουμανικὰς διασκευὰς τῆς μυθιστορίας. Εἰς ὁλόκληρον τὴν μυθιστορίαν σῦνταμοῦ περιγράφεται πυρκαϊὰ πόλεως ζωηρότερον ἀπὸ τὴν ἐπισυμβῆσαν κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως ANTINA². Οἱ κάτοικοι τοῦ ROMANATI μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξηγήσουν ἄλλως τὰ ἐρεῖπια (τῆς ROMULA) ἐφραντάσθησαν — ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡ ρουμανικὴ μυθιστορία διηγεῖται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος διῆλθε καὶ ἐκ Ρουμανίας—ὅτι ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ πόλις Ἀθήνα. Μία παράδοσις συλλεγείσα ἐν RESCA συσχετίζει τὴν προέλευσιν τῶν ἐρεϊπιῶν τῆς ROMULA μὲ τὸν Μακεδὸνα ἥρωα καὶ μὲ λεπτομερείας ὁμοίας πῶς πρὸς τὰς τῆς μυθιστορίας. Ἐνδιαφέρον δ' εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ CHISCANI Βραΐλας μνημονεύουν τὴν ANTINA, τὴν ὁποίαν προσέβαλε διὰ τοῦ στρατοῦ του ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλὰ τῆς ὁποίας τὰ ἐρεῖπια εὐρίσκονται, ὡς ὑποστηρίζουν, εἰς τὴν Δοβρουτσάν»³.

Ὁ αὐτὸς κύκλος παραδόσεων καὶ δοξασιῶν ἐνέπνευσε καὶ τὴν λαϊκὴν ζωγραφικὴν ἐν Ρουμανίᾳ.

Οὕτω μία εἰκὼν, ἱστορηθεῖσα ὑπὸ τινος μοναχοῦ Γεωργίου⁴, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1680 - 1700, παριστάνει τὸν Ἀλέξανδρον ὡς μέγαν βασιλέα, ὁ ὁποῖος... μετὰ τοῦ Θεοῦ Σαβαῶθ κτιπᾶ τὸν τρομερὸν βασιλέα τῶν Ἰνδιῶν Πῶρον, καθὼς καὶ διαφόρους σκηναὶς ἐμπνευσθείσας ἐκ τῆς μυθιστορίας, ὡς τὰς ἀκολούθους: «Ἰερεῖς ἐκ τῶν Ἰνδιῶν», «Ἡσύγγυος τοῦ Πῶρου Κλυταιμήστρα», «Ὁ ἐνταφιασμὸς τοῦ

1) N. Cartojan, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 229.

2) Πράγματι, προσθέτομεν ἡμεῖς, ἡ Φυλλάδα τοῦ μέγ' Ἀλέξανδρου λέγει: «Ὁ Ἀλέξανδρος... ὥρισε νὰ βάλουν στίαν εἰς τὸ κάστρον [τῶν Ἀθηνῶν]. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ἀνέβαινον εἰς τοὺς πύργους νὰ γλυτώσουν, ὅμως ἀπὸ τὴν φωτίαν ἐγχερμίζονταν κάτω καὶ ἐσκοτώνονταν. Ἄλλοι ἔτρεχον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ νὰ γλυτώσουν, ἀμὴ καὶ ἐκεῖνος ἐκάη μὲ ὄλους τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων...». Ἄ. Ἄ. Πάλλη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 85.

3) N. Cartojan, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 229.

4) Οὗτος ὑπογράφει λατινιστί: Georgius Pater.

Πώρου» καὶ «Οἱ βοεβόδαι τοῦ Ἀλεξάνδρου»¹ Ἡ δὲ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἀπεριορίστου ὑπεροφίας τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ τραγικοῦ αὐτοῦ τέλους, ἡ ὁποία, ληφθεῖσα ἐκ τῆς μυθιστορίας, ἐχρησιμοποιεῖται καταλλήλως δι' ἠθικολογικὴν διδασκαλίαν εἰς παλαιούς ἐπικηδεῖους λόγους ὑπὸ Ρουμάνων λογίων καὶ κληρικῶν, εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν λαϊκὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωγραφικὴν.

Οὕτως εἰς ἀγιογραφίας κοσμούσας τὸν νάρθηκα δύο ἐκκλησιῶν τοῦ χωρίου PIETROSITA τῆς DAMBOVITA εἰσάγονται οἱ βασιλεῖς Δαρεῖος, Πῶρος καὶ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν σημερινὴν τῶν βασάνων τοῦ Ἄδου. Τὴν εἰκόνα ταύτην προφανῶς ἐνεπνεύσθη ὁ λαϊκὸς ἀγιογράφος ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ ψευδο - Καλλιस्थένου τῆς σχετικῆς μετὰ τὴν κάθοδον τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ εἰς τὸν Ἄδην². Ὁ Ἀλέξανδρος, συναντήσας ἐκεῖ, μετὰ τὸν Δαρεῖον, τὸν Πῶρον, τοῦ λέγει: «— Μεγαλώσατε Πόρε, μίαν φορὰν ὠνομάζουσιν Θεὸς ἐπίγειος, καὶ τώρα κολλάξασαι ὡς ἄτυχος ἄνθρωπος; Ὁ Πόρος εἶπεν ὅσοι βασιλεύσουν τὸν κόσμον μετ' ὑψηλοφροσύνην, τέτοιας λογιῆς τιμωροῦνται. Φυλάγου καὶ σὺ νὰ μὴ ὑψηλοφρονηῆσῃς, καὶ σὲ φέρουν ἐδῶ δέμενον οἱ δαίμονες»³.

Ὅπως βλέπομεν, θέματα εἰλημμένα ἀπὸ τὴν περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου μυθιστορίαν ἀπειτυποῦντο εἰς εἰκόνας ὑπὸ λαϊκῶν ἐν Ρουμανίᾳ ἀγιογράφων, συνεχίζετο δ' οὕτως ἐκεῖ ἡ βυζαντινὴ ἀγιογραφικὴ παράδοσις. Δείγματα τῆς βυζαντινῆς ταύτης παραδόσεως ἐν Ἑλλάδι ἐδημοσίευσεν πρό τινων ἐτῶν ὁ καθηγητὴς Ἄ. Ξυγγόπουλος⁴. Εἰς θραῦσμα πινακίου προερχομένου ἐκ Θεσσαλονίκης, πιθανῶς τοῦ 14ου αἰ., ὑπάρχει παράστασις ἐκ τοῦ μυθιστορημάτος περὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ συγκεκριμένως, ὡς λέγει οὗτος, ἡ μονομαχία τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Ἰνδιῶν Πώρου⁵. Ὁμοίως ἐν θραύσματι ἀγγείου, ἀποκειμένου ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ τῶν Ἀθηνῶν, παρίσταται βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ, τοῦ ὁποίου σφύζεται μόνον ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ ἀριστερὰ χεῖρ. Κατὰ τὸν Ἄ. Ξυγγόπουλον πιθανώτατα ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἀγγείου, ἀνήκοντος εἰς τὸ δεύτερον ἡμῖσι τοῦ 11ου αἰ., εἰκονίζεται ὁ μέγας Ἀλέξανδρος μετὰ στολὴν βυζαντινοῦ βασιλέως⁶.

1) N. Iorga, Negotul si mestesugurile in trecutul românesc, Bucuresti 1906, σ.69.

2) N. Cartoian, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 225.

3) Ἄ. Ἄ. Πάλλη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 181.

4) Ἄ. Ξυγγόπουλος, Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐν τῇ βυζαντινῇ ἀγιογραφίᾳ. Ἐπετ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδ., τόμ. 14, Ἀθῆναι 1938, σ. 267—276.

5) Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 267—268.

6) Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 273.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν λογίαν φιλολογίαν τῶν Ρουμάνων ἐπέδρασεν ἡ περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου μυθιστορία, ἀφ' ἧς αὕτη μετεφράσθη κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 16ου αἰ. ἐκ τῆς σερβικῆς εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἀρκετοὶ λόγιοι ἄνδρες ἐν Μολδοβλαχίᾳ διεπλάτυνον πολλάκις τὰ ἴδια αὐτῶν φιλολογικὰ δημιουργήματα ἢ τὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα ἐξ ἄλλων συγγραφέων παρελάμβανον, μὲ ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου. Οὕτω π.χ. εἰς ἀντιγραφεὺς τοῦ «Χρονικοῦ τοῦ STOICA LUDESCU, διηγούμενος τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἡγεμόνος Μιχαήλ τοῦ «Γενναίου»¹ καταρᾶται διὰ τὸν θάνατον τοῦτον τοὺς Οὐγγρους, οἱ ὁποῖοι, λέγει, προέρχονται ἐκ τῶν εἰδωλολατρῶν ἐκείνων, «ποὺ ἔκλεισαν Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα μεταξὺ τῶν ὀρέων»².

Ἄς προστεθῆ ἔτισης ὅτι τὴν μυθιστορίαν περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνεγίνωσκον κατὰ τὴν παιδικὴν τῶν ἡλικίαν καὶ συγγραφεῖς περιοπῆς, ὡς ὁ I. ELIADE RADULERCU, ὁ GR. ALEXANDRESCU καὶ ὁ M. KOGALNICEANU. Μὲ τὸ ἠρωϊκὸν δ' αὐτῆς περιεχόμενον ἐνεδυναμοῦτο ἡ ψυχικὴ διάθεσις τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, ἀγωνιζομένου διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ πατρίου ἐδάφους καὶ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀποκαταστάσεως. Ὑπῆρχον ὁμῶς καὶ οἱ κατὰ τῆς διαδόσεως τοῦ ἔργου ἀντιτιθέμενοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καταλέγονται οἱ Μολδαβοὶ χρονικογράφοι MIRON καὶ NICOLAE COSTIN, προπάντων δ' ὁ Κωνσταντῖνος Καντακουζηνός, ὁ ὁποῖος διαπιστώνει ἐν τῇ μυθιστορίᾳ τοῦ ψευδο - Καλλιस्थένους «μέγαν σωρὸν ψευδολογιῶν... τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ ὁ ρουμανικὸς λαὸς πλανώμενος καὶ πιστεύων ὅσα οὐδέποτε εἶναι πιστευτὰ»³.

Ἐν τούτοις τὸ ἐν λόγῳ δημῶδες βιβλίον ἀντεγράφετο ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπὶ τρεῖς συνεχῶς αἰῶνας, ἐτέθη δ' ὑπὸ ἐκτύπωσιν περὶ τὸ τέλος τῆς ἡγεμονίας τοῦ Κωνσταντίνου Μπραγκοβεάνου (1700), ἐξόδοις τοῦ ἐμπόρου Ἀποστόλου Μάνου, ὡς βεβαιώνει τοῦτο ὁ γραμματεὺς τοῦ, ὡς ἄνω, ἡγεμόνος φλωρεντινὸς ANTONIO MARIA DEL CHIARO⁴. Τὸ ἔργον ἐξεδόθη εἰς τὸ SIBIU κατὰ τὸ 1794 εἰς τὸ τυπογραφεῖον τοῦ Πέτρου BARTH⁵.

1) Βλ. περὶ τούτου Α. Β. Οικονομίδου, Μιχαήλ ὁ «Γενναῖος» καὶ τὰ δημοτικὰ περὶ αὐτοῦ ἄσματα Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, Λαογραφία, τόμ. ΙΔ', ἐν Ἀθήναις 1952, σ. 53-70.

2) Βλ. St. Nicolaescu, ἐν Revista pentru istorie, arheologie si filologie, τόμ. XI, σ. 136.

3) N. Iorga, Operile lui Consnantin Cantacuzino, Bucuresti 1904, σ. 67.

4) Del Chiaro, Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia, ἐκδοθ. ὑπὸ N. Iorga, Valenii de Munte, 1914, σ. 52.

5) Βλ. περιγραφὴν τοῦ ἔργου ἐν I. Bianu—N. Hodos, Bibliografia Româneasca Veche, τόμ. II, Bucuresti 1910, σ. 361—65, ἀρ. 577. Ἡ ἔκδοσις αὕτη θεωρεῖται ὡς ἡ πρώτη. Βλ. I. Bianu—N. Hodos, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 365.

Ἀκολουθοῦν κατόπιν ἐπανεπιλημμένα ἐκδόσεις, συνεχισθεῖσαι μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν μας.

Τὰ ζητήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν προέλευσιν, τὴν διάδοσιν, τὴν ἐν τῇ ρουμανικῇ μετάφρασιν, τὰ χειρόγραφα τῆς μεταφράσεως ταύτης καὶ τὰς ἐκδόσεις τῆς «ALEXANDRIA», ὡς ὀνομάζεται ἐν Ρουμανίᾳ ἢ μυθιστορία τοῦ ψευδο - Καλλισθένους, ἐμελέτησεν ἐξονυχιστικῶς ὁ ἀείμνηστος N. CARTOJAN¹.

1) N. Cartojan, Alexandria in literatura Româneasca, Bucuresti 1910. Τοῦ ἰδίου, Alexandria in literatura Româneasca. Noui contributi, studiu si text, Bucuresti 1922. Τοῦ ἰδίου, Cartile populare, vol. I, Bucuresti 1929, σ. 213—231, ἐνθα καὶ ἡ προγενεστέρα βιβλιογραφία. Ἐνταῦθα παραθέτομεν καὶ τὰ ἐξῆς : Γ. Σαγιαξῆ, Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἰσπανικὴν παράδοσιν καὶ λογοτεχνίαν. Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον, ἔτ. 13, Θεσσαλονίκη 1937, σ. 108—112. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ἀλεξανδριάς εἰς τὴν ρουμανικὴν λογοτεχνίαν. Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον, ἔτ. 14, Θεσσαλονίκη 1938, σ. 264—268. R. Merkelbach, Die Quellen des griechischen Alexanderromans. [Zetematica, Monographien zur klassischen Altertumswissenschaft, 9]. München, C. H. Beck, 1954. Γιάννη Δάλλα, Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος (ἡπειρωτικὴ λαϊκὴ παράδοση). Ἡπειρ. Ἔστια, ἔτ. 5 (1956), σ. 285—286. Λαογραφικὸν Ἄρχειον, ἀριθ. χ)φου 2389, σ. 9—10. (Κ. Χ. Σιδόντη, Λαογραφικὰ Τσαμουριᾶς Θεσπρωτίας, 1961).

Α. Δ. ΖΑΓΚΛΗ
στρατηγού έ. ά.

ΜΟΝΤΖΗΛΟΣ ἢ ΜΟΝΤΖΙΑ

Ὁ ἔθνικός ἥρωσ τῶν Βουλγάρων, ἀλλὰ καί τῶν Σέρβων

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πολὺς λόγος γίνεται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων διὰ τὸν περιφίμων Βούλγαρον ληστήν Μοιτζίλον, τὸν ὁποῖον ἀποκαλοῦν ἔθνικὸν ἥρωα αὐτῶν, καὶ πλείστα ἄσματα λαϊκὰ ἔχουν γράφει πρὸς ἐξύμνησιν τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ. Εἰς τὰς παραδόσεις αὐτῶν, ἀναφέρεται οὗτος ὑπὸ τὸν τίτλον ὁ «Μαῦρος Ἀράτης».

Ἄλλὰ τὸν Μοιτζίλον τοῦτον, τελευταίως διεκδικοῦν καὶ οἱ Σέρβοι (Νοτιοσλαῦοι) ὡς ἔθνικὸν ἥρωα, καὶ τοῦτο διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐπὶ τινα χρόνον εἶχε προσχωρήσει εἰς αὐτοὺς καὶ προσέφερε τὰς ληστροικὰς του ὑπηρεσίας.

Ἡ παρουσία τοῦ Μοιτζίλου κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα εἰς τὴν νότιον Ροδόπην, ἐδημιούργησεν αὐτομάτως, κατὰ τὸ Βουλγαρικὸν καὶ Σερβικὸν (Σλαβικὸν) σύστημα, τὰς Βουλγαρικὰς καὶ Σερβικὰς διεκδικήσεις ἐπὶ τῆς περιοχῆς ταύτης. Ἄλλὰ ἃς ἴδωμεν περὶ τίνος πρόκειται.

Εὐρισκόμεθα εἰς τὸ 1343, τρίτον ἔτος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου μεταξὺ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς βασιλίσσης Ἄννης συζύγου τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' καὶ μητρὸς τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Ε' Παλαιολόγου. Κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1343, καθ' ὃν χρόνον ὁ Καντακουζηνὸς ἐπολιορκεῖτο εἰς τὴν Βέρροϊαν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἀποκαύκου (πρωθυπουργοῦ τῆς βασιλίσσης Ἄννης) καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ Τούρκων, κατόπιν τῆς προδοσίας τοῦ μέχρι τότε φίλου του Σέρβου ἡγεμόνος Στεφάνου Δουσάν, οὗτος παρὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν παραλίων ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Ἀποκαύκου, κατώρθωσε διὰ τινος τῶν ἐμπίστων αὐτοῦ καλουμένου Πρίγγιπα, νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν φίλον του Τούρκον Ἀμούρ σατραπὴν τῆς Ἰωνίας, περὶ τῆς καταστάσεως εἰς ἣν εὐρίσκετο ζητῶν συγχρόνως τὴν ταχεῖαν βοήθειαν αὐτοῦ. Ὁ Ἀμούρ ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ μετὰ ἰσχυροῦ στρατοῦ τὸν ὁποῖον ἐπεβίβασεν ἐπὶ 200 περίπου πλοίων, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀπόκαυκος, πληροφορηθεὶς τὰ τοῦ Ἀμούρ, ἔλυσεν τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπιβιβάσθεις τοῦ στόλου του ἀνεχώρησεν διὰ Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Καντακουζηνὸς ρυθίμας τὰ τῆς διοικήσεως τῆς Βερροΐας καὶ περιοχῆς Κατερίνης, ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ μικροῦ στρατοῦ του καὶ τοῦ ἀφιχθέντος εἰς βοήθειάν του τμήματος τῶν Τούρκων τοῦ Ἀμούρ τοῦ ἀποβιβάσθέντος εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύδνας, καὶ ἐφθασεν ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης ἔνθα συνητήθη με-

1) Μερόπη. Κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον καὶ δὴ μετὰ τὸν ΙΑ αἰῶνα, ἐκαλεῖτο Μερόπη ἢ Νάτιος Ροδόπη.

τὰ τοῦ κυρίου σώματος τῶν Τούρκων ὑπ' αὐτὸν τὸν Ἀμούρ. Ἀφ' οὗ παρέμεινεν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τὴν ἐλπίδα παραδόσεως εἰς αὐτὸν τῆς πόλεως, ἀνεχώρησεν ταύτης, μετὰ τὴν διάφρευσιν τῆς ἐλπίδος ταύτης, καὶ κατηνύνη πρὸς τὴν Θράκην, ὁ μὲν Καντακουζηνὸς μετὰ τοῦ Ἀμούρ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑπ' αὐτὸν Ἑλληνικοῦ τμήματος καὶ 200 ἑπέων καὶ 6000 Τούρκων ἐπιλέκτων πεζῶν, οἱ δὲ λοιποὶ Τούρκοι ἐπιβάντες τῶν πλοίων ἀπέπλευσαν διὰ τὸ Περιθεώριον (παρὰ τὸ Πόρτο - Λάγο) πόλιν καὶ φρούριον κατεχόμενον ὑπὸ τῆς βασιλείσης Ἰωνῆς, τὸ ὁποῖον καθωρίσθη ὡς σημεῖον συναντήσεως. Φθάσαντες ἐκεῖ προέβησαν εἰς πολιορκίαν τοῦ Περιθεωρίου.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Καντακουζηνὸς μετὰ τοῦ Ἀμούρ ἐπολιόρκουν τὸ Περιθεώριον, τὰ ἐν Μερόπη¹ φρούρια προσεχώρησαν εἰς αὐτόν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ Ἀγία Εἰρήνη καὶ Ποβισδός. Πρεσβεῖαι δὲ τούτων ἀποσταλεῖσαι πρὸς τὸν βασιλέα Καντακουζηνὸν ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ τὴν ἀποστολὴν ἡγεμόνος. Συγγρόνως μετ' αὐτῶν προσεχώρησαν οἰκειοθελῶς εἰς τὸν Καντακουζηνὸν καὶ διάφοροι νομάδες κατοικοῦντες εἰς τὸ αὐτὸ ὄρος, εἰς χωρία ἀτείχιστα. Ὁ Καντακουζηνὸς ἀπεφάσισε νὰ ἀποστείλῃ εἰς αὐτοὺς ὡς ὄρχηγὸν τὸν προσχωρήσαντα εἰς αὐτὸν Βούλγαρον ληστὴν Μομτζίλον. Περὶ τοῦ Βουλγάρου τούτου ληστοῦ, καταδιωκομένου ὑπὸ τῶν Βουλγάρων διὰ ληστείας καὶ ἀρπαγὰς τὰς ὁποίας διέπραξεν εἰς βάρος τῶν ὁμοφύλων του, προσχωρήσαντος εἰς τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον τὸν Γ' καὶ καταταγέντα ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν στρατόν, θὰ παραθέσωμεν ἀπῆλθον τὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἀναφέρει περὶ αὐτοῦ αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς Ἰωάννης Καντακουζηνὸς εἰς τὴν ἱστορίαν του. Αἱ πληροφορίες αὗται εἶναι ἄξιαι προσοχῆς διὰ δύο λόγους· ἅφ' ἑνὸς πληροφοροῦμεθα πῶς εἰς Βούλγαρος ληστής, κατῴρθωσεν νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ἐμμεταλλευόμενος ἀμποτέρας τὰς ἀντιμαχομένας μερίδας, καὶ ἅφ' ἑτέρου πῶς οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι, τὴν παρουσίαν ταύτην τοῦ Μομτζίλου εἰς τὴν νότιον Ροδόπην, τὴν καλουμένην τότε Μερόπην, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἐνεκατέστησεν ἄρχοντα ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, κατὰ τὸν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλείσης Ἰωνῆς ἐμφύλιον πόλεμον, στηρίζουν τὰς βλέψεις αὐτῶν ἐπὶ τῆς νῦν καλουμένης Ἀντικῆς Θράκης. Καὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Μομτζίλος οὗτος εἶχε δημιουργήσει ἐκεῖ ἀνεξάρτητον Βουλγαρικὸν ἢ Σερβικὸν Κράτος, καὶ ἐπομένως δεόν νὰ ἀποδοθῇ ἡ Θράκη εἰς τοὺς Βουλγάρους ἢ τοὺς Σέρβους, ὡς οὗτοι ὑποστηρίζουν. Ὁ Καντακουζηνὸς εἰς τὴν ἱστορίαν του δὲν ἀφίνει καμμίαν ἀμφιβολίαν, περὶ τοῦ πόσον τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων ὑποστηριζόμενα εἶναι ἀληθῆ. Ὁ βασιλεὺς Ἰ. Καντακουζηνὸς τέλος ἀναφερόμενος εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῆς μάχης τοῦ Περιθεωρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθη ὁ Μομτζίλος καὶ ἅπαντες σχεδὸν οἱ περὶ αὐτόν, οὐδενὸς διαφυγόντος, δίδει τὴν καταδικαστικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς φλυαρίας καὶ τὰ μυθολο-

γήματα τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων, ἀπάντησιν ἢ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ τὸ μνημόσυνον τῶν πεσόντων. Γράφει δὲ ὁ Καντακουζηνός: ... ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ πεσόντες, ὄντες τοσοῦτοι καὶ τοιαύτην ἐπιδεδειγμένοι ἀρετὴν καὶ ἀνδραγαθίαν, Ρωμαῖοι ἦσαν (δηλαδή Ἑλληνες) οὗς ὁ πολὺν δακρύων αἴτιος ἐμφύλιος πόλεμος παρὰ νάλωσεν».

Διὰ τὴν μὴ ὑπάρχῃ καμμία ἀμφιβολία διὰ τὰ ὅσα γράφει περὶ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Καντακουζηνός, θὰ παραθέσωμεν τὰ σχετικὰ χωρία ἐκ τῆς ἱστορίας του αὐτοῦσια, χωρὶς κἂν τὴν μεταφράσωμεν οὔτε λέξιν αὐτῶν. Ὁ Καντακουζηνός (III, 65, σελ. 402 - 403, ἐκδ. Βόννης) γράφει: «Σκεπτομένῳ (τῷ Καντακουζηνῷ) δὲ περὶ αὐτῶν πρὸς εἶς, τι χρῆσαιτο καὶ τίνα ἐπιστήσειεν ἄρχοντα αὐτοῖς (τῶν κατοίκων τῆς Ν. Ροδόπης), ἐδόκει δεῖν Μομτζίλω τὴν ἀρχὴν αὐτῶν παρέχειν, οὐ μόνον διὰ τὸ ὁμόφυλον νομίσας διακείσασθαι αὐτῷ εὐνοϊκῶς τοὺς νομάδας ἐκείνους, ἀλλ' ὅτι καὶ εὐψυχίας καὶ τόλμης πρὸς τὰς μάχας οὐδὲν ἐνέλιπε καὶ πρὸς ληστείας καὶ ἀρπαγὰς ἄριστα ἐξήσκητο. Ἦν γὰρ διὴ ὁ Μομτζίλος οὗτος τὸ γένος μὲν Μυσός (Βούλγαρος), διὰ δὲ ληστείας καὶ ἀρπαγὰς ἐκεῖθεν ἐλαθεῖς, πρὸς Ρωμαίους τε ἐγένετο καὶ ὑπὸ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῖς στρατιώταις κατελέχθη. Χαιρῶν δὲ αἰεὶ ληστείας καὶ πολλὰ τὴν Μυσίαν κακουργῶν διὰ τὰ μάλιστα ἔμπειρον τῶν τόπων εἶναι, παρηγεῖτο μὲν πολλὰ ὑπὸ τῶν τὰ μεθόρια τῆς Μυσῶν καὶ Ρωμαίων ἡγεμονίας ἀρχόντων, μὴ τοιαῦτα κακουργεῖν, σπονδῶν οὐσῶν, καὶ πόλεμον κινεῖν. Ὁ δὲ οὐ πάνυ πείθεσθαι ἠδύνατο, ἀλλ' ἐπὶ τίνα χρόνον ἠσυχάζων, τοῖς ὁμοίοις πάλιν ἐπεχείρει. Μέλлон δὲ ἦδη τῆς κακουργίας διδόναι δίκας, ἐπεὶ Μυσοῖς τε ἀπηχθάνετο διὰ τὰς ληστείας καὶ Ρωμαίους οὐκ ἐθάρρει βουλομένους συλλαμβάνειν, ἀπεχώρησεν εἰς Τριβαλλοὺς (Σέρβους) καὶ διέτρυφεν ἐκεῖ χρόνον τινὰ συχρὸν (ἰδοὺ ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον διεκδικοῦν αὐτὸν οἱ Σέρβοι). Ἐπειτα ὡς βασιλεὺς ὁ Καντακουζηνός εἰς Περιθεώριον ἐκ Βεροῦσίας ἐπανῆκε, πρότερον ὀλίγον χρόνον Κράλη ἀποστάς, προσεχώρησε τότε βασιλεῖ. Εἰδὼς δὲ αὐτὸν ὄντα ἐπιτήδειον πρὸς τοιαύτην ἡγεμονίαν, τὰ τε φρουρία ἐνεχείρισε καὶ τὰς κατὰ τὴν Μερόπην ἄλλας κόμας οὐκ ὀλίγας οὔσας. Ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγη χεὶρ συνελέγετο ληστρικὴ ἦσαν γὰρ ἱππεῖς μὲν τριακοσίων ὀλίγῳ πλείους, πεζοὶ δὲ ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους ὧν ἀπάντων αὐτῷ ἐνεχείρισε τότε τὴν ἀρχὴν καὶ προσέτατε κακοῦν τὰς πόλεις, αἱ μὴ προσχωροῦσιν βασιλεῖς».

Ὁ Καντακουζηνός συνεχίζων (III, 68, σελ. 421) περὶ τῆς πίστεως τοῦ Μομτζίλου, τοῦ ἥρωος τούτου τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων, γράφει: «Πέμψαντες δὲ (οἱ ἐκ Βυζαντίου ὀρμηθέντες Ἀνδρόνικος Ἀσάνης κλπ. πρὸς καταπολέμησιν τοῦ Καντακουζηνοῦ) καὶ πρὸς Μομτζίλον, ὃς τῶν κατὰ Μερόπην φρουρίων καὶ τῶν ἄλλων νομάδων ὑπὸ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ἐνεχειρίσθη τὴν ἀρχὴν, ἔπεισαν ὑποσχέσεσι πολλαῖς πόλεμον πρὸς

ἐκείνον (τὸν Καντακουζηνόν) ἄρασθαι. Ἦν γὰρ ἤδη ἐν λόγῳ τινὶ ὁ Μομτζίλος καὶ δύναμιν περιβεβλημένος ἱκανήν».

Περαιτέρω ὁ Καντακουζηνὸς (III, 70, σελ. 428) γράφει: «Μομτζίλος δὲ ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πεπεισμένος πόλεμον ἄρασθαι πρὸς βασιλέα, ἐπεὶ εἰς Διδυμότειχον ἦσθετο ἀφιγμένον, Ἀβδηρίταις ἐπεστράτευσεν, ἐν οἷς ὠρμίζοντο αἱ πρότερον παρὰ Ἀμοῦρ πεντεκαίδεκα νῆες πρὸς βασιλέα ἀφιγμέναι κατὰ συμμαχίαν, ἃς ἐφύλαττον πενήτηντα καὶ διακόσιοι Περσῶν οἱ λοιποὶ δὲ συνῆσαν βασιλεῖ. Ἐξ ὧν ὁ Μομτζίλος κατὰ τὴν ἔφοδον ἐκείνην ἐνέπηρσε τρεῖς, τῶν ἄλλων περισθετισῶν Περσῶν δὲ ἀπόλετο οὐδεὶς. Πρὸς δὲ τοὺς βασιλεῖ συνόντας τις ἐλθὼν, ὡς ναῦς τε συμπάσας ἐμπρόσσειε Μομτζίλος ἐπελθὼν καὶ τοὺς φύλακας ἀποκτείνειε, διαδρᾶναι δυνηθέντος μηδενός, ἀπήγγελλεν. Οἱ δὲ ἦσαν ἐν τοῖς ὅπλοις εὐθὺς καὶ ὠρμητο Μομτζίλῳ ἐπιέναι. Βασιλέως δὲ κωλύειν πειρωμένου, ὡς μετὰ τὴν ἐξ Ἡρακλείας ἐπάνοδον ἐπιστρατεύσοντας ἐκείνῳ μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς, καὶ ἀναγκαιοτέραν τὴν εἰς Ἡράκλειαν στρατείαν ἐκ πολλῶν ἀποδεικνύντος, οὐδὲν ἀναγκαιοτέρον ἔφασαν ἐκείνῳ τοῦ ἀμύνεσθαι ὑπὲρ τοῦ φόνου τῶν ὁμοφύλων. Ὅρῶν δὲ ὁ βασιλεὺς, ὡς μὴ δύναίτο κατέχειν, καὶ τὴν Ῥωμαίων συνεξέπεμπε στρατιάν, ἅμα μὲν κακώσουσαν τὰ Μομτζίλου ἤδη φανερωῶς ἀφεστηγῶτος, ἅμα δὲ καὶ περὶ τῶν βαρβάρων δεδοικῶς, μὴ διαφθαρῶσιν ὑπ' ἐκείνου, ἀξιόμαχον στρατόπεδον ἤδη κεκτημένον καὶ πρὸς τόλμαν καὶ εὐνηχίαν οὐδενός τῶν τότε λειπεμένου. Μομτζίλος δὲ, ὅπερ ἐγένετο, ὑπαπτευκῶς, ὡς οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο τὴν ἴθριν ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν πέμψοι στρατιάν, τὴν τε χώραν συνέστειλεν εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ φρούρια καὶ αὐτὸς παρεσκεύαστο ὡς ἐπὶ μάχην. Ὅρῶν δὲ τὴν Περσῶν (Τούρζων) καὶ Ῥωμαίων στρατιάν δυνατωτέραν οὖσαν, ἣ ὥστε διακινδυνεύειν πρὸς αὐτήν, τὸ νῦν μὲν ἔχον ἔγνω ἡσυχάζειν καὶ ἐπιληλασίαν τρέπεσθαι ἐάν, ἀναστρέφουσι δὲν ἐπιτίθεσθαι καὶ βλάβειν, ἦν τι δύνηται. Καὶ τὴν στρατιάν ἔχων, κατὰ τὸ Περιθεώριον ὑπὸ βασιλίδα ἔτι τελοῦν διέτριβεν ἐλθὼν καὶ τὴν ἀνάξενξιν περιέμενε τῆς στρατιᾶς. Βασιλεῖ δὲ τῷ Καντακουζηνῷ ἐν Κουμουτζηνοῖς τὴν ἐπάνοδον τῆς στρατιᾶς καὶ αὐτῷ ἐκδεχομένῳ, ἐδόκει δεῖν προσελθεῖν ἐπὶ μικρόν, εἴ πως ἐγγένοιτο παρὰ τοῦ τι περὶ τῆς στρατιᾶς πυθέσθαι. Καὶ προῆλθεν ἄχρι πόλεως Μεσσηνίας παλαιᾶς (πρόκειται περὶ τῆς Μοσυνουπόλεως), ἐκ πολλῶν ἐτῶν κατεσκαμμένης, ὅσον ἐξήκοντα ἔχων ἐπομένους στρατιώτας. Ἐκεῖ δὲ τοῦ ἵππου μετὰ τῶν συνόντων ἀποβάς, σκοποὺς μὲν ἔπεμπεν πρότερον φυλάττειν πόρῳθεν. Νυσταγμῷ δὲ ληφθεὶς, ἵπνωττεν ἐπὶ μικρόν ὑπνώττοντι δὲ ἠκούετο λέγουσα φωνή· «ἔγειραι ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφάσει σοι ὁ Χριστός». Ἀνέστη μὲν οὖν αὐτίκα ὑπὸ τῆς φωνῆς θορυβηθεὶς, καὶ τοῖς παροῦσι διηγεῖτο. Ἄμα δὲ καὶ οἱ σκοποὶ ἀπήγγελλον ἐλθόντες, ὡς προσελαύνει στρατιὰ· ἀκριβῶς δὲ οὐκ εἶχον εἰδέναι ὅθεν εἴη. Βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ὠήθησαν μὲν εἶναι τὴν οἰκίαν, ὑποστρέφουσαν ἐκ τῆς λεηλασίας, ὁμῶς

ὑπὸ τῆς κατὰ τοὺς ὕπνους τεθορυβημένης φωνῆς, τοὺς τε νεμομένους ἵππους ἐκεῖ τῆς στρατιᾶς ἐκέλευε τοὺς νομέας ἀπάγειν εἰς Κοιμουτζηνά, καὶ Μανουήλ τὸν Ταρχανειώτην ἐκ τῶν παρόντων ὀλίγους ἐκέλευεν ἀπολεξάμενον, εὐθὺς τῆς ἐρχομένης στρατιᾶς χωρεῖν καὶ κατασκέπτεσθαι ὄθην εἴη αὐτὸς δὲ ἀνελάμβανε τὰ ὄπλα μετὰ τῶν συνόντων. Οὐπω δὲ ὠπλισμένων παντελῶς, τεθορυβημένος ἐπανῆκεν ὁ Ταρχανειώτης, πολεμίους εἶναι φάσκων τοὺς ἐπιόντας. Ἦν δὲ ὁ Μοιτζίλος, χίλιους ἄγων ἐπιλέκτους παρὰ τινων κατασκόπων, οὓς ἔπεμψεν αὐτὸς, περὶ βασιλέως πεπυσμένος, ὅτι ἐν Μεσσήνῃ τὸ νῦν ἔχον διατρίβει. Ἦν γὰρ ὀλίγον ἐν ᾧ διεῖχε Περιθεώριον Μεσσήνης. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοὺς περὶ αὐτὸν συναγαγών, ἐβάδιζεν εὐτάκτως διὰ Μεσσήνης τὴν ἄγουσαν εἰς Κοιμουτζηνά. Ὅσων δὲ Μοιτζίλος οὐκ εὐθὺς ἐπὶ φυγὴν τραπέντας, ἀλλὰ βάδην καὶ τεταγμένως ἀπιόντας, ἔδεισε μὴ, τινῶν ἐνεδρευόντων ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς πόλεως τροπὴ γένηται περὶ αὐτόν, ἀτάκτοις καὶ διεσκεδασμένοις ἀθρόον ἐπελθόντων, καὶ συνείχε καὶ αὐτὸς τὴν στρατιάν σχολαίως πορευομένην ἐν λόχοις τρισίν. Ἐπεὶ δὲ βασιλεὺς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἔξω τῶν ἐρειπίων ἦσαν καὶ ἐνέδρας ὑποφία οὐδεμία ἦν, ἤλαυνον οἱ περὶ Μοιτζίλον ἐπ' ἐκείνους ἀκρατῶς. Τραπομένων δὲ ἀπάντων εἰς φυγὴν, ἐπεὶ οἱ προσδραμόντες τῶν πολεμίων ἐγγὺς ἦσαν βασιλέως, (τῶν ἄλλων γὰρ αὐτὸς τελευταῖος ὑπελείπετο), οὐστραφεῖς ἠμύνετο τοῖς πρώτως φθάσασι, καὶ ἔπιπεν ὁ βασιλεὺς ἵππος τοῖς πολεμίοις συμβαλόντος. Τῶν οἰκετῶν δὲ εἰς παρών, Λαντζαρέτος ὄνομα, τοῦ ἵππου ἀποβῶς, παρείχετο τὸν ἵππον βασιλεῖ, ἅμα δὲ καὶ συνήρατο ἐπιβῆναι. Ἐπιβαίνοντα δὲ ἕφιει τις ἐπληξεν ἐπιστάς κατὰ τῆς κεφαλῆς, ἔβλαπτε δὲ οὐδέν, τοῦ κράνουσ προδὲ τὴν πληγὴν γενναίως ἀντισχόντος. Ἐξ ἐκείνου δὲ δι' ἀπάσης ἀμυνόμενος τῆς ὁδοῦ καὶ πλῆττων καὶ πληττόμενος, (παρηῆλθον γὰρ πολλοὶ τῶν πολεμίων αὐτόν) ἤλθεν εἰς Κοιμουτζηνά, παραδόξως διασωθεῖς, Λαντζαρέτον δὲ ἕφιφει καὶ δόρασι κατατραυματίσαντες καὶ νομίσαντες ἀπεκτονέειν, (δεκάκις γὰρ ἐτραυμάτισαν πρὸς τοῖς ὀκτώ), ἀπέλιπον ἐμπνέοντα. Βασιλεὺς μὲν οὖν οὕτως ἐκ τοῦ τοσοῦτου κινδύνου, μηδενὸς ἂν προσδοκῆσαντος, διεσώζετο, καὶ ὁ Μοιτζίλος οὐδὲ βραχὺ προσμείνας, (παρηῆλθον γὰρ αὐτὸν πολλοὶ τῶν πολεμίων ἤλθεν εἰς Κοιμουτζηνά, ἐμπνέοντα ἔτετι καὶ πολλῆς ἀξιοθεῖς ἐπιμελείας, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ὑγιῆς τε καὶ σῶος αὐθις ἦν, μηδὲν τῶν μελῶν ὑπὸ τῶν πληγῶν ἀποβαλόν, πολλῆς τε εὐμενείας καὶ τιμῆς ἀπέλαυε παρὰ βασιλέως, καὶ μεζόνων ἢ ἐτύγχανε. δοκῶν εἶναι ἀξιώτερος διὰ τὴν ἐπιδεδειγμένην πρὸς ἐκείνον εὐνοίαν. Ἔπλεσον δὲ καὶ τῶν ἄλλων τέτταρες, ὧν εἷς ὁ Βουέννιος Μιχαήλ ἦν, ᾧ πεσεῖν μαχόμενον ἔμπροσθεν βασιλέως ὁ Λιδυμοτείχου ἀρχιερεὺς πολλῷ χρόνῳ πρότερον προεῖπεν ἐάλωσαν δὲ καὶ ἕτεροι τοσοῦτοι. Μοιτζίλος δὲ μετὰ μικρόν, τῆς αὐτῷ ἐπελθούσης στρατιᾶς ἀνακεχωρηκυίας, τῶν ἐαλωκότων δύο, τὸν Ἀπελμενὲ καὶ Θεόδωρον τὸν Καβαλλάριον, πρὸς βασιλίδα τὴν Ἄνναν πέμψας μισθοὺς ἤπει τῆς συμμαχίας καὶ τῆς πρὸς τὸν πολέμον, αὐτῷ γεγενημέ-

νης μάχης. Ἡ δὲ ἀσμένως τε ἐδέχετο τὴν αἴτησιν καὶ δεσπότην ἀπεδείκνυ. Πρεσβείαν δὲ καὶ πρὸς βασιλέα (τὸν Καντακουζηνόν), πέμψας ἐδεῖτο τυχεῖν συγγνώμης, ἀγνώμων οὕτω φανείς, καὶ κακῶς ἀμειψάμενος τὸν εὖεργέτην ἐπηγγέλλετο τε μὴ δὲ ν ἀγνωμονήσειν ἔτι. Βασιλεὺς δὲ τό τε τιμωρεῖσθαι ὡς ἀμήχανον ὀρών καὶ τὸ πολέμιον ἔχειν Μοιτζίλον βλέπειν δυνάμενον ὡς ἀλυσιτελές, διηλλάττετο τε καὶ παρείχεται συγγνώμην, προσήκοντα ὑπομένων τῷ καιρῷ. Πεπυσμένος δὲ αὐτὸν καὶ παρὰ βασιλίδος δεσπότην γερογέναι, τὴν σεβαστοκράτορος αὐτὸς παρείχεται ἀξίαν, καὶ ἔδοξε τὰ τούτου μᾶλλον ἢ τὰ βασιλίδος προελέσθαι, καὶ ἔστεργε τὸ ὑπὸ βασιλεῖ τετάχθαι δῆθεν ἐπ' ὀλίγον χρόνον».

Παρὰ ταῦτα μετ' ὀλίγον, ὡς γράφει ὁ Καντακουζηνός, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν συμμάχων αὐτοῦ Τούρκων καὶ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀποκαύκου κατὰ τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἰσχυροῦ φρουρίου «Ἐμπυθίου», «τούτων δὲ πραττομένων, καὶ ὁ Μοιτζίλος αἰθῆς ἐπολέμησε πρὸς βασιλέα (τὸν Καντακουζηνόν) καὶ τὰς ἐν Χαλκιδικῇ (οὐχὶ τῆς Μακεδονίας ἀλλὰ τῆς Θράκης) ἐκάκου πόλεις, ὅσα δυνατὰ, τὴν ἐκ βασιλίδος προελόμενος ἀξίαν καὶ δεσπότην ἑαυτὸν προσαγορεύσας» (Καντακουζηνός III, 71, σελ. 433 ἔκδ. Βόννης).

Συνεχίζων ὁ Κοντακουζηνός τὰ περὶ τοῦ βίου καὶ πολιτείας τοῦ Μοιτζίλου (III, 71, σελ. 436 ἔκδ. Βόννης) γράφει: «Μοιτζίλος δὲ ἐκ τοῦ πρὸς ἀλλήλους τῶν Ρωμαίων πολέμου ἠΰξημένος καὶ μέγας ἤδη γεγενημένος καὶ νομίσας ἑαυτῷ ἀρκεῖν πρὸς τὸ συστήσασθαι ἡγεμονίαν ἰδίαν, ὁμοίως Καντακουζηνοῦ τε ἀρίστατο τοῦ βασιλέως καὶ Ἄννης τῆς βασιλίδος, καίτοι τὰ παρ' ἐκείνης πεμφθέντα τοῦ δεσπότη ἐπίσημα ἠμφιεσμένοι, καὶ ὁμοίως ἐκατέροις ἐπολέμει, καὶ πόλεις καὶ κώμας ὑπεποιεῖτο. Μάλιστα δὲ Ματθαίῳ λυτηρὸς ἦν τῷ βασιλέως υἱῷ, ἐπεκδρομὰς καὶ λεηλασίας ποιοῦμενος συχνάς. Ἦθροισε γὰρ ἱππέας τετρακισχιλίους ὀλίγω ἐλάσσους, πάντας ἀριστίνδην ἐξειλεγμένους, καὶ ἀνυπόστατος τις ἐδόκει εἶναι διὰ τε εὐφυχίαν καὶ τὴν αὐτοφυῆ τῶν χωρίων ὀχυρότητα, ὧν ἦρχεν».

Ἄπασαι αἱ μεταμορφώσεις αὐταὶ τοῦ ἥρωος τῶν Βουλγάρων καὶ Σέρβων Μοιτζίλου, συνετελέσθησαν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τοῦ 1343. Ὁ Μοιτζίλος μετὰ τὴν ἀπόφασιν του ταύτην, τοῦ νὰ κηρύξῃ ἑαυτὸν αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον, ἐγκατέστησε φρουρὰς εἰς πάσας τὰς ὁδοὺς καὶ ἐλήστευε τοὺς διαβαίνοντας. Μάλιστα πρεσβείαν τινὰ Σερβαίων ἐπιστρέφουσιν ἐκ τοῦ Διδυμοτείχου, ἔνθα προσέφερον τὴν πόλιν εἰς τὸν Καντακουζηνόν, τὴν συνέλαβον, καὶ ὡς γράφει ὁ Καντακουζηνός (III, 75, σελ. 473)... «Οἱ ἐκ τοῦ Μοιτζίλου δὲ ἀπιούσι συντυχόντες τοὺς μὲν καὶ συνέλαβον αὐτῶν, οὓς ὕστε-

ρον απέλυσαν γυμνούς, οἱ δὲ μόλις διαδραῖναι δυνηθέντες, αὐθις πρὸς βασιλέα ἐπανῆκον, πᾶσαν ἀπολέσαντες ἀποσκευὴν. Ἐφ' οἷς ἄγαν ἤχθητο ὁ βασιλεὺς ὄρων τὴν πόλιν κινδυνεύουσαν (τὰς Σέρρας πολιορκουμένας ὑπὸ τοῦ Κράλη Στεφάνου Δουσαν), καὶ ἐζήτηει ὅπως ἀμύνοιτο Μομτζίλον βλάπτοντα τὰ μέγιστα».

Ὁ Μομτζίλος φαίνεται ὅτι ἐξηκολούθησε τὸ ληστρικὸν αὐτὸν ἔργον καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1344. Οὐδόλως μνημονεῖται τοῦτον ὁ Καντακουζηνὸς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Κατὰ τὴν ἀνοιξιν ὅμως τοῦ 1345, ὅταν ἦλθεν εἰς βοήθειαν τοῦ Καντακουζηνοῦ ὁ Τοῦρκος σατραπῆς τῆς Ἰωνίας Ἀμούρ, κατόπιν προτάσεως τούτου, ἐπιθυμοῦντος νὰ τιμωρήσῃ αὐτὸν διὰ τὰ κακὰ τὰ ὁποῖα διέπραξεν εἰς βάρος τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ, ἀπεφασίσθη ὁ κατὰ τοῦ Μομτζίλου πόλεμος. Ὁ Καντακουζηνὸς (ΠΙ, 86, σελ. 530) ἀναφέρει τὰς κάτωθι λεπτομερείας: «Ἀμούρ δὲ ἐδεῖτο βασιλέως μὴ μέλλειν, ἀλλὰ χωρεῖν κατὰ τοῦ Μομτζίλου. Ἐμήνιε γὰρ ὁ βάρβαρος ἐς τὰ μάλιστα ἐκείνῳ τῶν κατὰ βασιλέως ἔνεκα τετολημμένων. Ἐπεὶ δὲ ἀπαράσκευος ἦν ἡ Ρωμαίων στρατιὰ, κατὰ Μυσίας τὸ βαρβαρικὸν ἐχώρει (ἦσαν 20.000 ἵπταις), ἐπανήξεν τάχιστα εἰπόντες, ἄχρις οὗ παρασκευάσοιτο ἡ στρατιὰ βασιλέως δὲ κολύειν πειρωμένοι καὶ φάσκοντος σπονδὰς καὶ συμιαχίαν ἔχειν πρὸς Ἀλέξανδρον, (τὸν Βούλγαρον βασιλέα), οὐκ ἐπείθοντο, πολέμοι αὐτοὶ Μυσοῖς εἰπόντες εἶναι. Καὶ καταδραμόντες, ἀνδραπόδων τε καὶ βοσκημάτων ἐπανῆκον λείαν ἔχοντες πολλήν. Μετὰ δὲ τοῦτο καὶ τῆς Ρωμαίων παρεσκευασμένης στρατιᾶς, ἐχώρουν κατὰ Μομτζίλου. Ἐκεῖνος δὲ ἦδη δύναμιν μεγάλην ἔχων καὶ ἰδίαν ἡγεμονίαν ἑαυτῷ περιποιούμενος, Ἐάνθειάν τε εἶλεν ἐπιθέμενος καὶ τῶν κατὰ Μερόπην φρουρίων ἦρχε πάντων καὶ μέχρι Μόρρας¹ προσχώρησε. Πυθόμενος δὲ ὡς παρασκευάζοιτο ἐπ' αὐτὸν βασιλεὺς μετὰ τῆς Περσικῆς ἦκειν στρατιᾶς, πρεσβείας πέμπων, παράγειν ἐπειρᾶτο, ἃ καὶ πρότερον ἐξαπατῶν, ὡς αὐτῷ πολλὰ μεταμέλοι τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγνωμοσύνης, ὅτι τοιαῦτα εὔ παθῶν, κακὸς ὄφθειναι καὶ ἀμνήμων τῶν καλῶν, καὶ ὡς εἰ συγγνώμην αὐτῷ παράσχοιτο, μηδέποτε ἕστερον ἀγνωμονήσων, ἀλλὰ δουλεύσων ἀκριβῶς. Ἐπεὶ δὲ ἐκ τούτων αὐτῷ ἠνέετο οὐδὲν ἄλλ' ἐπυνθάγετο σαφῶς ἐπιούσαν τὴν στρατιάν, πᾶσαν ὅση δύναμις ἦν περὶ αὐτὸν ἀθροίσας, καὶ αὐτὸς ἐχώρει ὡς μαχοῦμενος πᾶσιν ὁμοῦ καὶ Ρωμαίοις καὶ βαρβάροις· εἰς τοσαύτην γὰρ παραπληξίαν αὐτὸν ἡ ἄνοια ἐξήγαγε καὶ ἡ θρασυτήτης. Γενομένου δὲ ἐν Περιθεωρίῳ, καὶ ἡ Περσικὴ στρατιὰ ἐφαίνετο ἐπιούσα· Ἐπεὶ δὲ πρότερον ἐπέκειτο τοῖς ἐν Περιθεωρίῳ, καὶ τότε ἠνάγκαζεν εἰσδέχεσθαι, ἐκεῖνον μὲν οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' ἀπέκλεισαν αὐτῷ τὰς πύλας, τοὺς βαρβάρους ἐπιδεικνύντες καὶ κελείοντες εἰς χεῖρας αὐτοῖς ἵεναι, ὡς τοῖς νικῶσιν ἄλλοι τὴν πόλιν ἐσομένην τῆς ἀνδραγαθίας. Ἔνα δὲ μὴ δοκοῖεν παντάπασιν

1) Μόρρα ἐκαλεῖτο ἡ δυτικῶς τῆς Ἀδριανουπόλεως περιοχὴ.

αὐτοῦ ἀρίστασθαι, (ἔδεδοίκεσαν γάρ, μὴ τὸν κίνδυνον διαδιδράσκων, πικρῶς κολάζῃ τῆς προδοσίας· ἦν γὰρ ἀπαραίτητος πρὸς ὀργάς, καὶ ὡμῶς καὶ ἀπανθρώπως ἀποκτείνων τοὺς προσκρούοντας, καὶ ἐπὶ μικροῖς καὶ μείζουσιν ἐγκλήμασιν θάνατον τὴν ζημίαν καταψηφιζόμενος) τὸν ἀδελφιδοῦν Ράϊκον ὄνομα εἰσεδέξαντο, πεντήκοντα μόνον στρατιώτας ἔχοντα, ἴν' εἰ μὲν νικῶη, παραίτησις πρὸς ὀργὴν εἴη ὁ ἀδελφιδοῦς εἰσεδεδεγμένος· εἰ δὲ ἠττώμενος διαφθείροιτο, μηδὲν εἶεν κώλυμα ἐκεῖνοι ὀλίγοι ὄντες πρὸς τὸ πράττειν, ἅπτα ἂν δοκῇ συμφέρειν. Μομτζίλος δὲ πρὸς τὸ τείχισμα τὸ πρὸ τῆς πόλεως παρέττατε τὴν στρατιάν, οἰόμενος ἀντιστήσειν καὶ τὸ τείχισμα ἔχων οὐκ ὀλίγα συναϊρόμενον. Πέρσαι μὲν οὖν, ἐπεὶ προσέβαλον οἱ πρώτως φθάσαντες, ὥσαντες τὸ Μομτζίλου στράτευμα περὶ πεντακοσίους χιλίους ὄντας, τό τε τείχισμα καθήρουν, καὶ διεσκεδάννυτο ἐπὶ λειλασίαν τῆς στρατιᾶς τὸ πλεῖον, καὶ πάντα κατέδραμον αὐθημερὸν καὶ ἐλήϊσαντο μέχρι Μυγδονίας. Βασιλεῖς δὲ κατόπιν μετὰ Ἀμοῦρ καὶ τῆς ἄλλης στρατιᾶς ἐρχόμενος συνῶρα τὸ μετὰ τοῦ Μομτζίλου στράτευμα οὐχ ἠττημένον, ἀλλὰ μόνης ὁδοῦ παραχωρήσαν τοῖς βαρβάροις· ἑώρα γὰρ εὐτάκτως καὶ μετὰ κόσμον τεταγμένον· διόπερ καὶ ἐδόκει ὁ ἀγὼν εἶναι ὑπολείπεσθαι. Καὶ συνέταττε τὴν στρατιάν καὶ τὴν Ῥωμαίων καὶ βαρβάρων ἐπὶ τάγμασι τρισί· καὶ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας Ἀμοῦρ εἶχε μετὰ τῶν Περσῶν ἵνα βάλλοιεν τοὺς πολεμίους τοξόται ὄντες καὶ προσπίπτοντες ἐπὶ τὰ γυμνά. Τὸ δὲ ἀριστερὸν Ἀσάνης εἶχεν Ἰωάννης, ὁ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἀδελφός, μετὰ Ῥωμαίων καταφράκτων, κοντοῖς εἰωθότων μάχεσθαι. Τὸ μέσον δὲ αὐτὸς ἐπέιχεν ὁ βασιλεὺς, τῶν τε Ῥωμαίων τοὺς λογάδας ἔχων καὶ Περσῶν. Μομτζίλος δὲ καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἀντιτεταγμένος ἦεν πρὸς τὴν μάχην. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐς τὰς χεῖρας, μάχη μὲν ἀνήτετο σφοδρά, καὶ ἀντέσχον τὰ στρατόπεδα ἐπὶ πολὺ ἀλλήλοις. Ὅμως ἠττάτο τὸ Μομτζίλου καὶ ἐπιπτον πολλοὶ αὐτῶν. Ὠθουμένων δὲ πρὸς τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἐπεὶ διέξοδος καὶ ἀντεπεξαγωγή οὐκ ἦν τοῖς ἵπποις, ὀλίγου τοῦ χωρίου ὑπολελειμμένου μεταξὺ τῶν πολεμίων καὶ τῶν τειχῶν, οἳ τε ἐν Περιθεωρίῳ ἦσαν οὐ προσδόκιμοι εἰσδέξεσθαι, πρώτος αὐτὸς ἀπέβαινε τοῦ ἵππου, εἶτα καὶ οἱ ἄλλοι ἀπαντες, καὶ προεῖντο τοῖς πολεμίσις. Οἱ δ' ἐμάχοντο πεζοί, ἀγωνιζόμενοι ἐκθύμως, καὶ ἀντείχον ἐπὶ πλείστον, τοῦτο μὲν διὰ τὴν εὐηρυχίαν, τοῦτο δὲ ὅτι καὶ ἡ πόλις αὐτοὺς ἐκώλυε μὴ κωλωθῆναι, καὶ ἐπιπτον πολλοὶ μαχόμενοι. Μέχρι μὲν οὖν ἐκεῖνος περιῆν οὐδὲ αὐτοὶ ὑφίσταντο τῆς τόλμης, οὐδὲ ὄπλα παρεδίδουν. Ἐπεὶ δὲ ἐπιπτε καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν μάχην, οἱ περιλειπάμενοι παρεδόσαν τὰ ὄπλα εὐθύς, καὶ ἠνδραποδίσθησαν ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν, διαδραῖναι δυνηθέντος μηδενός. Καὶ ὁ φασὶν ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀτυχημάτων, ὡς οὐδὲ πυρφόρος ὑπολείπετον, τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ τῷ Μομτζίλου στρατοπέδῳ. Οἱ μὲν γὰρ ἔπεσον κατὰ τὴν μάχην, οἱ δὲ ἐάλωσαν. Οἱ δὲ ἐν Περιθεωρίῳ ἐστῶτες ἐπὶ τῶν τειχῶν, οὗτ' ἠμύνοντο ὑπὲρ τοῦ Μομτζίλου, οὗτ' ἐπέκειντο καὶ αὐτοί, ἀλλὰ μόνον θεαταὶ τῶν ἀγώνων ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐκάθηντο. Βασι-

λεως δὲ ἐδάκρυσεν ἐπὶ τῇ συμφορᾷ, οὐ μόνον διὰ τῶν πραγμάτων τὴν μεταβολήν, ὅτι ὁ πρότερον ὀλίγω μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ οἰόμενος, καὶ ἀήττητός τις εἶναι δοκῶν καὶ δεινὸς περὶ στρατηγίας, ἐν μιᾷ τοῦ καιροῦ ροπῇ, ἄπιμος ἔκειτο συμπατούμενος ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ πεσόντες ὄντες τοσοῦτοι καὶ τοιαύτην ἐπιδεδειγμένοι ἀρετὴν καὶ ἀνδραγαθίαν, Ρωμαῖοι ἦσαν, οὗς ὁ πολλῶν δακρύων αἷτιος ἐμφύλιος πόλεμος παρανάλωσεν. Οὕτω μὲν οἶν ὁ Μομιτζίλος ἠνθησέ τε ἐν ὀλίγω καὶ ἐπὶ μέγα ἔδοξε τύχης προελθεῖν, καὶ τάχιον ἀπήνθησε καὶ κατεροῦη. Βασιλεὺς δὲ μετὰ τὴν μάχην, εἰς Ξάνθειαν ἀφίχτο, ἔνθα ἡ οἰκία Μομιτζίλου ἦν καὶ ἡ γυνή. Ξανθιεῖς δὲ πρῶτα μὲν, οὐδὲν εἰδότες περὶ Μομιτζίλου, ἐπυνθάνοντο περὶ ἐκείνου ὅπῃ εἴη. Ἐπὶ δὲ κατὰ τὴν μάχην ἐπύθοντο πεσόντα αὐτὸν καὶ σύμπαν τὸ στρατόπεδον, τῶν μὲν οἰκειῶν ἀπαδύροντο τὴν τελευτήν, βασιλεὶ δὲ τὴν πόλιν παρεδίδουν. Καὶ ὁ βασιλεὺς πολλὴν περὶ τὴν Μομιτζίλου γυναικᾶ ἐπεδείκνυτο τὴν ἐπιείκειαν. Ἐκέλευε γάρ μηδὲν τῶν ὄντων ἀφαρεῖν αὐτῆς, ἀλλὰ πάντα ἔχουσαν, ἢ μένειν ἐπὶ τῆς Ρωμαίων ἂν ἐθέλη γῆς, ἢ πρὸς οἰκειᾶν ἐπανέροχεσθαι ἐκ Μυσίας γὰρ ἦν. Ἡ δὲ μᾶλλον εἵλετο τὴν ἐπὶ τῆς οἰκειᾶς ἀναχώρησιν, καὶ πάντα ἔχουσα ἀπῆρεν εἰς Μυσοῦς;

Βλέπε καὶ Νικηφόρος Γρηγοράς. XIV. 4, σελ. 703 - 707 καὶ XIV, 4, σελ. 727 - 729, ἔκδ. Βόννης.

Αὕτη εἶναι ἡ πραγματικὴ ἱστορία τοῦ Μομιτζίλου ἢ Μομιτζίλου ἢ Μομιτίλου (Γρηγοράς) ἢ Μομιτζίλ, ὡς ἱστορεῖ αὐτὴν ὁ Καντακουζηνὸς καὶ μὲ ὀλιγωτέρας λεπτομερείας ὁ Νικηφόρος Γρηγοράς, σύγχρονος καὶ αὐτὸς τῶν γεγονότων τούτων, καὶ ὄχι τὰ μυθεύματα τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων.

Τὸν ἥρωα (!!!) τοῦτον τῶν Βουλγάρων καὶ Σέρβων, ὁ ὁποῖος τόσον ἀνέδειξεν ἑαυτὸν ἱκανὸν διὰ ληστείας καὶ ἀρπαγῆς, καὶ ἰδιαιτέρως δι' ἀχαριστίαν καὶ ἀπιστίαν, εἰδικὰ γνωρίσματα τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σλαύων, τὸν χαρίζομεν εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ μὴ μολυνθῶμεν. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον κρατοῦμεν δι' ἡμᾶς εἶναι ὅτι, οὗτος, ὡς γράφει ἀνωτέρω ὁ Καντακουζηνός, ἠγεῖτο Ἑλλήνων κατὰ τὴν μάχην τοῦ Περιθεωρίου, καὶ πρὸ αὐτῆς, καὶ κατὰ τὴν ὁποῖαν τῶ ὄντι ἐπέδειξεν γενναιότητα καὶ ἀπέθανεν ἡρωϊκῶς, καὶ ἤρχεν χώρας Ἑλληνικῆς, κατοικουμένης ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ὄχι Βουλγάρων ἢ Σλαύων, ὡς θέλουν οὗτοι. Τὸ λυπηρὸν δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας εἶναι ὅτι, χάρις εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τοῦτον, ἀμφοτέραι αἱ ἀντιμαχόμεναι μερίδες, ἐδέχθησαν ἓνα ληστὴν Βούλγαρον, διωκόμενον ὑπὸ τῆς πατρίδος του διὰ ληστείας καὶ ἀρπαγῆς, καὶ παρεδῶσαν εἰς τὸν βόρβορον τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τοῦ Κράτους πρὸς προσεταιρισμὸν αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ καταλυτικὰ τοῦ ἔθνους ἀποτελέσματα τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

Ἀθήναι Δεκέμβριος 1965

ΔΗΜ. Α. ΖΑΓΚΛΗΣ

ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΖΩΤΙΑΔΟΥ

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ
ΕΙΣ ΤΑ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Ἴσως δὲν ὑπάρχει τραγικώτερη καὶ σπαρακτικώτερη μοῖρα, ἀπὸ τὴν μοῖραν τοῦ ξερριζωμένου ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὰς πατρογονικὰς του ἐστίας τῶν χωρῶν τῆς Βαλκανικῆς, τῆς Μικρασίας καὶ τοῦ Πόντου.

Μεγάλη ἦτο ἡ χαρὰ τῆς ἀνθίσσεώς του καὶ πανελλήνιον τὸ ὄφελος. Ἦλθεν ὅμως ἡ ἐπάρατος ὥρα ποὺ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ πάντα, κτηματικὴν περιουσίαν, ἐπιχειρήσεις καὶ μία χαρούμενη ζωὴ καὶ νὰ προσφύγῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐλευθέρου πατρίδος. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος μας, ἄνω τῶν 2.000.000 ὁμογενῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ χῶματα τῆς γενέτειράς των καὶ τοὺς τάφους τῶν προγόνων των καὶ νὰ ζήτήσουν ἄσυλον εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Καὶ ἡ ΜΗΤΕΡΑ ΕΛΛΑΣ, παρ' ὄλην τὴν οἰκονομικὴν ἐξάντλησιν ἀπὸ τοὺς ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας τοῦ ἔθνους περιέθαλψεν τὰ τέκνα της μὲ στοργὴν, συμπόνοιαν καὶ αὐτοθυσίαν καὶ τὰ ἐβοήθησεν νὰ δημιουργήσουν ἐκ νέου μίαν νέαν ζωὴν εἰς τὴν ἐλευθέραν ἑλληνικὴν γῆν. Ὁ σπαρακτικὸς ὅμως πόνος διὰ τὴν ΧΑΜΕΝΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ θλίβει τὴν ψυχὴν των καὶ νοσταλγοὶ ἀπέρχονται εἰς τὸ μοιραῖον μὲ τὸ παράπονον ὅτι δὲν θὰ ἐπανίδουν τὸ πατρικὸ τους σπίτι, τὸν τόπον τῶν παιδικῶν των ἀναμνήσεων. Πόθος καὶ αἰσθημα πανανθρώπινον κάθε ξενιτευμένου, ἰδιαζόντως ὅμως Ἑλληνικὸν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ ΟΜΗΡΙΚΟΤ ΟΛΤΣΣΕΩΣ.

Δὲν πρόκειται νὰ ἀναξέσωμεν τὰς πληγὰς τῶν πολιτικῶν ἀδικιῶν τοῦ προσφάτου παρελθόντος. Ἄλλως τε τοῦτο ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ τὰς ἐπιδιώξεις τῆς ὀργανώσεως τῶν Ἰνωμένων Ἐθνῶν περὶ κατανόσεως, φιλίας καὶ συνεργασίας μεταξὺ τῶν λαῶν διὰ τῆς εἰρηνικῆς ἐπιλύσεως τῶν διαφορῶν των. Ἡ ἱκανοποίησις ὅμως τῶν ἑλληνικῶν διεκδικήσεων ἐπὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ τῆς Μεγαλονήσου Κύπρου ὡς καὶ τῆς διαρρυθμίσεως τῶν Ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων, ἐπιβαλλομένη ἀπὸ Ἱστορικούς, ἔθνολογικούς καὶ γεωγραφικούς λόγους, δὲ θὰ εἶναι μόνον μία πρᾶξις δικαιοσύνης διὰ τὴν εἰσφορὰν καὶ τὰς θυσίας τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ ἐποικοδομητικὸν ἔργον εἰρήνης. Ἡ διαρρυθμίσις τῶν Ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων θὰ ἀπολυτρώσῃ ἐκ τοῦ Βουλγαρικοῦ ζυγοῦ καὶ τοὺς αὐτόχθονας Πομακικοὺς πληθυσμούς, οἱ ὅποιοι διακαῶς ποθοῦν δυνάμει τοῦ Δόγματος τῆς αὐτοδιαθέσεως, τὴν ἔνωσιν μὲ τοὺς ὁμαίμονας ἀδελφούς Πομάκους τῶν τῆς ἐλευθέρου Ἑλλάδος,

τῆς Ἑλλάδος τῆς Ὀρθοκεντρικῆς ἀνεξίθρησκειας, τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, τῆς Δημοκρατίας.

Καὶ τώρα ἡ σκέψις μας εὐλαβικά θὰ στραφῆ εἰς τὰς χαμένες πατρίδας πέραν τοῦ ΠΑΡΑΠΕΤΑΣΜΑΤΟΣ, ἰδίως εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μαύρης Θαλάσσης ὡς μνημόσυνον εἰς τοὺς ΑΓΝΩΣΤΟΥΣ ΤΛΦΟΥΣ ΜΕ ΤΑΣ ΔΙΑΓΡΑΦΕΙΣΑΣ ΚΑΙ ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΗΜΕΝΑΣ ΕΠΙΡΑΦΑΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΤΡΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΣΚΟΡΠΙΣΜΕΝΑ ΚΟΚΚΑΛΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ἀνά τὴν Βαλκανικὴν ἀπὸ τὸ ΔΡΑΓΑΤΣΑΝΙ ΜΕΧΡΙ τῶν κορυφογραμμῶν τῆς Πίνδου καὶ τῆς ΡΟΔΟΠΗΣ θημιάτων, καὶ τούτων μᾶς τραγικῆς εἰμαρμένης ἐθνικῶν ἀγῶνων ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι βγαλμένη ἡ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ.

Καὶ σήμερον ἡ ἀπαγόρευσις πάσης ἐπικοινωνίας μὲ τὸν κόσμον ποὺ χωρίζει τὸ σιδηροῦν παραπέτασμα ζωντανεύει τὸν πόνον, ἀλλὰ καὶ ἀξιάνει τὴν νοσταλγίαν εἰς τὰς ψυχὰς μας καὶ διατηρεῖ ζωηρὰς τὰς ἀναμνήσεις μας καὶ τὰς ἐλπίδας.

ΧΕΙΜΑΡΑ, ΠΙΡΕΜΕΤΗ, ΑΡΙΓΤΡΟΚΑΣΤΡΟΝ, ΚΟΡΥΤΤΣΑ, ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ διατηροῦνται ἄσβεστοι δάδες πάλης αἰῶνων ὀλοκλήρων, τὴν ὁποίαν ἀντιλαλοῦν τὰ βουνὰ καὶ τὰ φειράγγια τῆς Βορείου Ἰπείρου, ὅτι, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ΘΕΙΑ καὶ ΚΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΔΙΚΑΙΟΣΤΗΝΗ ἡ μαρτυρικὴ αὐτὴ γῆ θὰ ἀναστήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς καὶ θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

ΤΟ ΗΡΩΪΚΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ, ἡ Ἀνταρτομάνα Γευγελῆ, ἡ πνευματικὴ Στρομνίτσα, τὸ ἀθάνατο Κρόνοσοβο καὶ τόσαι ἄλλαι σηησμένοι Ἑλληνικαὶ ἐστίαὶ τῆς Γιουγκοσλαβίας ζωηρὰ ἀκόμῃ διατηροῦν τὴν αἴγλην τοῦ ἑλληνικοῦ των μεγαλείου τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς πρωτοπορείας. ΜΕΛΕΝΙΚΟΝ, ΝΕΥΤΡΟΚΟΠΙΟΝ, ΤΖΟΥΜΑΓΙΑ, ΠΕΤΡΙΤΣΙΟΝ, ΠΕΡΙΣΤΕΡΑ, ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΙΣ, ΣΤΕΝΙΜΑΧΟΣ, ΚΑΒΑΚΛΗ, ΟΡΤΑΚΙΟ-Ι, ΛΕΤΟΣ, ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ, ΑΓΑΘΟΥΠΟΛΙΣ, ΣΩΖΟΥΠΟΛΙΣ, ΠΥΡΓΟΣ, ΑΓΧΙΑΛΟΣ, ΜΕΣΗΜΒΡΙΑ, ΔΣΠΡΟΣ, ΒΑΡΝΑ, ΑΡΜΠΙΑΝΑΣΗ, ΚΑΒΑΡΝΑ δὲν εἶναι ἀπλᾶ ὄνόματα, εἶναι ἱστορικαὶ πραγματικότητες ποὺ ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν μόχθον, ἐστίαὶ, ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ, κέντρα οἰκονομικῆς εὐημερίας καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ποὺ ἔχουν παύσει νὰ δοῦν, ἀλλ' ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν ὡς Ἐθνικὲς ΠΙΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ καὶ σύμβολα, μᾶς ἀνίσου πάλης, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέκλυραν διὰ τῆς καταδικῆς των χάριν τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς σκοπιμότητος. Ἐκεῖνο ποὺ δὲν θὰ παύσῃ ποτὲ νὰ ὑπάρχῃ, μὰ πάντα θὰ φωτίζει τὴν ἐθνικὴν μας συνείδησιν εἶναι ἡ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ τῆς ἑλληνικότητος τῶν πόλεων, ποὺ ἀπὸ 2500 καὶ πλέον ἐτῶν ἀπετέλεσαν τοὺς προμαχῶνας τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ ἔθνους, ὁσάκις εὐρίσκετο ἐμπρὸς εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον τῶν ἐπιδρομῶν ἐκ τοῦ Βορρᾶ.

Ὁ ἱστοριογράφος Πολύβιος 201 - 120 π.Χ. ἐκθέτων ἰδίας κρίσεις καὶ συμπεράσματα ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ἔγραψεν: «ΑΕΙ ΓΑΡ ΠΙΟΤ' ΑΝ ΕΝ ΜΕΓΑΠΟΛΙ ΗΝ ΚΙΝΑΤΝΟΙΣ, ΕΙ ΜΗ ΜΑΚΕΔΟΝΑΣ ΡΙΨΟΜΕΝ ΠΡΟΦΡΑΓΜΑ», δηλαδή, ἡ Ἑλλάς θὰ εὐρίσκετο πάντοτε σὲ μεγάλους κινδύνους, ἐὰν δὲν εἶχαν τὸ ΠΡΟΠΥΡΓΙΟΝ τῶν Μακεδόνων γενικώτερον τῶν Βορείων Ἑλλήνων.

Ἡ θάλασσα διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν ἦτο ΕΥΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ, παραλλήλως ὅμως ἦτο καὶ κατάρα· διότι συνεπεία τῆς ἀποδημίας εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ ἐκάστοτε γνωστοῦ κόσμου τῶν ἱκανότερων ἐθνικῶν στοιχείων, ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἐπεξετάθη πρὸς Βορρᾶν καὶ τὰ Μεσόγεια, εἰς θάρος τῆς πλουσίας Βαλκανικῆς ἐνδοχώρας ὡς συμπαγῆς ἐθνικῆ ἐνότητος.

Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ IV αἰῶνος π.Χ. διὰ τῶν πρώτων ἀποικιακῶν του ἐξορηγήσεων. Ἡ Σκυθικὴ περιοχὴ προσέφερεν τὰ κατάλληλα ἐδάφη διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ.

Εἰς τὴν Ἴωνικὴν δωδεκάπολιν προεῖχεν ἡ Μίλητος ἡ ὁποία μετὰ τὴν Καρχηδόνα, διετέλεσεν ἐπὶ δύο περίπου δεκαετηρίδας ἡ μεγαλύτερα ἐμποροναυτικὴ δύναμις τῆς ἐποχῆς. Ἡ ναυτιλία ἦτο πάθος εἰς τοὺς ἀρχαίους Μιλησίους καὶ ἡ ἀδελφότης τῶν ἀειναυτῶν διήγαγεν ΠΑΝΤΟΤΕ ἐπὶ τῶν πλοίων καὶ τὰς πολιτικὰς τῆς συνεδριάσεως ἐκτελεῖ ἐπὶ τῶν πλοίων εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος, ὡς ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς Παπαρηγόπουλος.

Οἱ θρύλοι καὶ οἱ μῦθοι τῆς Μηδείας, τῆς Ἰφιγενείας καὶ τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ οἱ ὄραματισμοὶ ἐνὸς ἀγνώστου κόσμου ὡς καὶ ἡ ἀνάγκη διουχετεύσεως τῶν ἐκτάκτων προϊόντων ὑφαντουργίας τῆς Μιλήτου, ἐλκύουν τοὺς Μιλησίους εἰς τὸν ἀνεξιχνίαστον ΑΞΕΝΟΝ ΠΟΝΤΟΝ, ὁ ὁποῖος δαμάζεται ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὸ θάρρος τῶν Θαλασσοπόρων τῆς Ἰωνίας καὶ μεταβάλλεται εἰς ΕΥΞΕΙΝΟΝ ΠΟΝΤΟΝ. Πρῶτος σταθμὸς τὰ σημερινὰ Κέντρα, τὸ ΑΥΛΙΚΟΝ ΤΕΙΧΟΣ, ἡ Ἀγαθούπολις καὶ ὁ Βασιλικὸς. Ὁ Ἀναξίμανδρος ὁ Μιλήσιος, μαθητὴς τοῦ Θαλῆ, ἐνὸς ἐκ τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, ἴδρυσεν τὴν Ἀπολλωνίαν, τὴν σημερινὴν Σωζόπολιν 570 χρόνια π.Χ. Ὁ Ἀναξίμανδρος ἐθεώρει τὴν γῆν, σῶμα κυλινδροειδὲς ΚΕΝΤΡΟΝ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΣ, καὶ διὰ φιλοσοφικῶν σκέψεων ἀπεδείκνυεν, ὅτι ὁ κόσμος ἦτο θεῖον δημιούργημα ἀνωτέρου ὄντος περὶ τοῦ ὁποίου ἔλεγεν: ΠΑΝΤΑ ΠΕΡΙΕΧΕΙΝ ΚΑΙ ΠΑΝΤΑ ΚΥΒΕΡΝΑΝ ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΕἶΝΑΙ ΤΟ ΘΕΙΟΝ, ΑΘΑΝΑΤΟΝ ΓΑΡ καὶ ΑΝΩΛΕΘΡΟΝ. Ὁ ἴδιος πρῶτος ἔστησεν ἡλιακὸν ὥρολόγιον καὶ διήρσεσεν τὴν ἡμέραν εἰς δώδεκα ὥρας ὡς ἀποδεικνύεται ἀπὸ εὐρεθέντα μαρμαρίνα τεμάχια παλαιοῦ ὥρολογίου εἰς τὴν Μιζρόνησον τῆς Σωζοπόλεως.

Πόση καταπληκτικὴ διαφορά μεταξὺ τῶν ΑΡΧΑΙΩΝ Ἑλλήνων καὶ τῶν ΚΑΡΧΗΔΟΝΩΝ οἱ ὅποιοι ἦσαν λαὸς ΜΟΝΟΝ μὲ ἐμποροκρατικὸν

κρινομένους διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὸν ὕλικόν των πλοῦτον, ἤτοι τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς πόλεως, τοὺς ΔΡΑΓΓΑΛΑΙΟΥΣ ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν μεσαιάν αστικήν τάξιν καὶ τέλος τὰ ΠΑΡΤΣΑΛΟΖΟΥΜΠΟΥΤΝΑ τὴν κατωτέραν ἐργατικὴν τάξιν.

Ἡ κοινωνικὴ διάκρισις ἐτηρεῖτο αὐστηρῶς ἀκόμη καὶ εἰς δυσχερεῖς καὶ τραγικὰς στιγμὰς. Μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ρωσίας τῷ 1829 ἐπεβλήθη μετανάστευσις κατοίκων εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ δημοτικὸν ἄσμα τῆς ἐποχῆς ἔλεγεν:

ΖΟΠΟΛΗ ΜΟΥ ΠΑΙΝΕΜΕΝΗ
 ΠΟΥ ΕΙΣΑΙ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΞΑΚΟΥΣΜΕΝΗ
 ΠΟΥ ΣΕ ΠΑΡΑΙΤΟΥΝΕ ΒΙΑ,
 ΚΑΙ ΠΗΓΑΙΝΟΥΝ ΣΤΗ ΡΟΥΣΙΑ
 ΚΑΙ ΤΑΛΙΑΝΙΑ ΞΑΚΟΥΣΜΕΝΑ
 ΟΣΟΙ ΕΙΧΑΝΕ ΚΑΡΜΠΟΝΙΑ (οἱ Φεριφαῖοι)
 ΜΠΗΚΑΝΕ ΜΕΣ ΤΑ ΛΑΤΣΟΝΙΑ,
 ΟΣΟΙ ΕΙΧΑΝΕ ΚΑΠΙΚΙΑ (Οἱ Δραγαλαῖοι)
 ΕΝΑΥΛΩΣΑΝΕ ΚΑ-Ι-ΚΙΑ
 ΟΙ ΦΤΩΧΟΙ ΤΕ, ΟΙ ΚΑΥΜΕΝΟΙ
 ΚΑΘΟΝΤΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΕΝΟΙ
 ΚΓ' Ο ΑΜΙΡΑΛΛΗΣ ΤΣΙ ΛΕΓΕΙ:
 ΕΙΣΑΣΤΕ ΕΤΟΙΜΑΣΜΕΝΟΙ
 ΚΑΙ ΜΕ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΗ ΧΑΡΙ
 ΣΑΣ ΜΠΑΡΚΑΡΩ ΣΤΟ ΚΑΡΑΒΙ.

Θὰ ἦτο παράλευρις, ἔάν, ὀμιλοῦντες διὰ τὴν Σωζόπολιν δὲν ἀνεφέρομεν τοὺς περιφήμους γαύρους τῆς, ἤτοι τὰ σηκοτάκια τῶν σκομβριῶν τῆς Μαύρης Θάλασσης μὲ τοὺς ὁποίους τελευταίως εἰς δύο διατριβάς του εἰς τὰ «ΝΕΑ» ἠσχολήθη ὁ συγγραφεὺς τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης Θέμος Ποταμιάνος. Μετὰ τοὺς διωγμοὺς τοῦ 1906 καὶ τὴν μετανάστευσιν, οἱ Σωζοπολίται ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Εὐξεινούπολιν τῆς Θεσσαλίας καὶ εἰς τὸ Τόμιν τῆς Μακεδονίας, (τὸ ὅποσον νομίζομεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῆ Νέα Σωζόπολις).

«Ἡ ἱστορία τῆς ἐν Πόντῳ Ἀπολλωνίας Σωζινοπόλεως ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως μέχρι σήμερον» τοῦ Κωνσταντίνου Δ. Παπαϊωαννίδου, ἐκδοθεῖσα τὸ 1933 ἐν Θεσσαλονίκῃ εἶναι, μία ἐπιστημονικὴ καὶ γλαφυρὰ ἐργασία, ἀθάνατον μνημεῖον τῆς ἑλληνικότητος τῆς πόλεως. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου ΔΕΒΕΛΤΟΣ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς Βυζαντινῆς Νομοθεσίας περὶ Καστροκτησίας, ἰδρῦθη Κάστρον, ἐξ οὗ ὁ σημερινὸς ΠΤΡΓΟΣ (BOURGAS) ΜΠΙΟΥΡΓΚΑΖ. Νέα πλουσία ἐμποροβιομηχανικὴ πόλις. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν Σόφιαν καὶ δι' αὐτῆς μὲ τὴν Ἑσπερίαν μὲ πλείστας διακλαδώσεις

πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, Βορρᾶν καὶ Νότον. Εἶναι ὁ κυριώτερος ἐξαγωγικὸς λιμὴν τῆς Βουλγαρίας καὶ μέχρι τοῦ 1906 τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον ὡς καὶ τὸ ἐξαγωγικὸν ἦσαν κυρίως εἰς τὰς χεῖρας Ἑλληνικῶν Ἐμπορικῶν Οἴκων, μερικοὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν διεθνoῦς φήμης ὡς ὁ ΔΙΟΝΤΣΙΑΔΗΣ, ὁ ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΣ, Ὁ ΜΠΕΖΗΣ, ὁ ΔΙΑΜΑΝΤΟΤΡΟΣ καὶ ἄλλοι, ὡς καὶ εἰς χεῖρας ὀλίγων Ἰσραηλιτῶν. Ὁ Ἐθνικὸς Ἐυεργέτης Ἄνδρας Συγγρός, ἀναφέρει εἰς τὰ ἀπομνημονεῦματά του ὅτι τὴν πρώτην ἐμπορικὴν ἐργασίαν διὰ προσωπικὸν του λογαριασμὸν ἀρχετὰ ἐπωφελῆ, τὴν ἐνήργησεν εἰς τὸν Πύργον δι' ἐξαγωγῆς μὲ εἶδος δημητριακῶν. Ὁ πλοῦτος τῶν κατοίκων καὶ ἡ προσήλωσίς των εἰς τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν τοὺς ἐπέτρεψεν νὰ ἰδρῦσουν μεγαλοπρεπεῖς ἐκκλησίας καὶ ἐκπαιδευτήρια τὰ ὁποῖα ἐπεσκίαζον τὰ κρατικὰ τοιαῦτα τῆς βουλγαρικῆς κυβερνήσεως. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Οἰκονομικὴν ζωὴν τοῦ ΠΥΡΓΟΥ ὡς καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Ἐκπαιδευτηρίων, ἦτο ἀφορμὴ μὲ μανία νὰ χύνεται ἡ πικρόχολος χολὴ φθόνου καὶ μίσους τῆς ἀνθελληνικῆς πολεμικῆς κατὰ τοπικῆς ἐφημερίδος «ΖΛΕΤΣΚΑ», ἡ ὁποία ἔφερε καὶ τὸ ὄνομα «ΧΟΛΗ» τοῦ «ΓΖΕΝΤΟ ΜΟΣΚΩΦ». Ἡ ζωηρὰ ἐθνικὴ δρᾶσις, πρόοδος καὶ ἄμιλλα τῶν ὁργανώσεων καὶ Συλλόγων ὡς τῆς ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗΣ «τῆς ΟΜΟΝΟΙΑΣ» κλπ., μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε σύμπνοια καὶ συντονισμὸς ἐνεργειῶν ὡς ἦτο φυσικὸν ὑπέκνησαν εἰς τὴν ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΗΝ ΚΡΑΤΙΚΗΝ ΒΙΑΝ.

Οἱ Πύργιοι, κυρίως ἄστοι καὶ ἔμποροι, διεσκορπίσθησαν ἀπὸ τὸν ἀνθελληνικὸν σίφωνα τῆς Βουλγαρίας εἰς τὴν ξένην, καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ λιμενικὰ ἐμπορικὰ κέντρα.

Προχωροῦμεν διὰ τὴν Ἀγγίαν διὰ μέσου τῆς καρποφόρου πεδιάδος μὲ ἀπειράριθμα ἑλληνικὰ χωρία. Διερχόμεθα ἀπὸ τὸ θρυλικὸν καὶ ἱστορικὸν ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ, τὸν ἍΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ, τοῦ ἈΡΚΑΔΙΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας. ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ περιφέρεια, ἀπέραντοι ἄλικαι αἱ ὁποῖαι ἐκάλυπτον τὰς ἀνάγκας τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ ἄλλας. ΑΜΙΓΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΑΝΘΕΤΣΜΟΣ ἀσχολούμενος κυρίως εἰς παραγωγικὰ ἔργα, εἰς τὴν παραγωγὴν ἄλατος, τὴν ἀλιεῖαν, τὴν καλλιέργειαν δημητριακῶν καὶ ἀμπελων, δι' ἐξαγωγὴν νοσῶν σταφυλῶν καὶ ἔξαιρετικῶν κρασιῶν ὡς καὶ φυτώριον Ἀμερικανικῶν κλιμάτων κλπ.

Φυσικοκρατία καὶ Μικροφουδαλισμὸς, Οἰκοκρωσὴν καὶ ἀρχοντιά. Ὁ παρὰ τοῦ ἐπισήμου Κράτους ὅμως ὑποδαυλιζόμενος μετὰ φανατισμοῦ φθόνος τῶν Βουλγάρων, ὡς καὶ ἡ ἐμπρηστικὴ μισελληνικὴ πολεμικὴ τῆς ἐμπνεομένης καὶ χορηγομένης τοπικῆς Ἐφημερίδος ΚΡΑΙ (ΑΚΡΑ) ἐδημιούργησαν καὶ ἐπέθαψαν τὸν ἀνθελληνικὸν κίνημα καὶ τὴν 30 Ἰουλίου τῷ 1906 ἡ Ἀγγίαλος ἔγινεν ὀλοκαύτωμα ἐπὶ τῶν Ἐθνικῶν ἐπάλξεων. Ἀπὸ τὴν στάσιν τῆς ἡ πολιτεία ὡς ὁ μυθικὸς Φοῖνιξ, δικέφαλος ἀνεφύει ἡ ΑΓΧΙΑΛΟΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ καὶ ἡ ΑΓΧΙΑΛΟΣ τῆς ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, αἱ ὁποῖαι

εἶναι γεμάται ἀπὸ ζωὴν καὶ παραγωγικὴν ἱκανότητα. Ἡ Ἀγχιάλος μέσα ἀπὸ τὶς φλόγες τοῦ Δράκου ΜΑΤΡΟΜΜΑΤΗ¹ εἶναι μία ζωντανὴ ἱστορικὴ περιγραφή τοῦ παρελθόντος τῆς ἑλληνικότητος καὶ εὐημερούσης Ἀγχιάλου.

Ἡ Βορειότερα ἀποικία τῆς Θράκης ἦτο ἡ ΜΕΣΗΜΒΡΙΑ, ἰδρυθεῖσα ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς τὸ 520 π.Χ. ὡς ἀναφέρει ὁ Στράβων. Ὑπῆρχε αὐτόνομος καὶ μέλος τῆς Πενταπόλεως τοῦ Πόντου καὶ εἰς αὐτὴν ἀνετράφη ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος, ὁ Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου. Πλησίον αὐτῆς καὶ εἰς τὰς νοτίους ὑπορείας τοῦ Αἴμου οἱ Βούλγαροι ἐπέστησαν φονικωτάτην ἦταν καὶ ἡ περιφέρεια ὀνομάζεται εἰσέτι ΚΟΚΚΑΛΟΤ.

Κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον ἦτο κέντρον ἐξορίας καὶ ἀναπαύσεως Μεγιστιάνων τοῦ Βυζαντίου. Ἄνω τῶν 40 Ἐκκλησιῶν ἐκ τῶν ὁποίων αἱ πλεῖσται, εἶναι ἀριστουργήματα Βυζαντινῆς Τέχνης, κοσμοῦν τὴν ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΝ, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος ἔλεγε ὅτι ἦτο ἡ ὠραιότερα ἀνακάλυψις εἰς τὴν χώραν του. ΑΜΙΓΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ καὶ ἐδῶ. Μέχρι τοῦ 1906 μόνον δύο χωροφύλακες ἦσαν Βούλγαροι. Τὸ 1453 κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ Μεσημβρινοὶ εἶχον ἔμφυτον τάσιν πρὸς τὴν Ναυτιλίαν, ἐμπορίαν καὶ ἀποδημίαν. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῶν σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν, εἰς κάθε κέντρον καὶ συγκοινωνιακὸν κόμβον καὶ εἰς τὰς διαβάσεις Δόβρουτσας—Βεσσαραβίας μέχρι τῆς Ὀδησοῦ ἐγκαθίσταντο Μεσημβρινοὶ οἱ ὅποιοι ἠσχολοῦντο μὲ τὸ ζωεμπόριον (τζελέπης), τὴν Ξενοδοχείαν (Χαντζή), εἰσαγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων τῆς περιφερείας των ὡς καὶ Τραπεζιτικὰς ἐργασίας, ἦτοι ἦσαν Παντοπῶλαι μὲ ὄλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Μετὰ τὴν ἔσοδειαν ἐκάστου ἔτους οἱ διεσπαρμένοι Μεσημβρινοὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἐπισκέπτοντο τὴν γενέτειράν των, ὑπεύοντες Ἀραβικὰ ἄλογα, διὰ νὰ προσκυνήσουν τὴν Παναγίαν καὶ νὰ τραγουδήσουν τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι:

ΤΩΡΑ ΚΙ Ο ΞΕΝΟΣ ΒΟΤΛΕΤΑΙ ΣΤΟΝ ΤΟΠΟΝ ΤΟΥ ΝΑ ΠΑΓΗ
ΦΤΙΑΝΕΙ ΑΣΗΜΕΝΙΑ ΠΕΤΑΛΛΑ, ΚΑΡΦΙΑ ΜΑΛΑΜΑΤΕΝΙΑ
ΝΤΧΤΑ ΣΕΛΩΝΕΙ Τ' ΑΛΟΓΟ, ΝΤΧΤΑ ΤΟ ΚΑΛΤΒΩΝΕΙ
ΒΑΝΕΙ ΤΑ ΦΤΕΡΝΙΣΤΗΡΙΑ ΤΟΥ, ΚΑΙ ΖΩΝΕΙ ΤΟ ΣΠΑΘΙ ΤΟΥ

Εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως τοὺς ἐγένετο ὑποδοχὴ καὶ ἀπὸ τὰ δισάκια ἐσκορποῦσαν φλουριά καὶ ΑΣΠΡΑ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Μεσημβρία ἦτο τὸ ἐμπορικώτερον καὶ ναυτικώτερον κέντρον τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου μὲ στόλον ἄνω τῶν ἑκατὸ ἐμπορικῶν Σκαφῶν, τὰ ὁποῖα διέπλεον τὸν Εὐξείνου Πόντον, τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Μεσόγειον. Οἱ καραβο-

1) Περιγραφή τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀγχιάλου στὰ 1906.

κέρηδες έμποροπλοίαρχοι ώς ή οίκογένεια ΚΟΤΜΠΑΡΗ, ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗ και άλλα, τόν ύλικόν των πλοῦτον έθυσίασαν εις τόν βωμόν τής Έλληνικής έπαστάσεως. Οί Μεσημβρινοί διεκρίνοντο διά τόν πρακτικόν και συνεταιριστικόν των πνεῦμα. 'Ο Πάγκαλος μετά την άπελευθέρωσιν, έγκαταλείπει αξιόλογον περιουσίαν πρὸς χορήγησιν ύποτροφιῶν εις νέους σπουδαστάς και ίδρύουσιν άλιευτικῆς Σχολῆς. Εἰς τόν Μητροπολιτικόν Ναόν τῶν 'Αθηνῶν ή βαρύτιμος εἰκὼν τής Παναγίας εἶναι δωρεά τοῦ Μεσημβρινοῦ Κουμπάρη.

'Η Μεσημβρία τοῦ Εὐξείνου Πόντου τοῦ έν Τεργέστη Μαργαρίτη Κωνσταντινίδου', (έκδοθεῖσα τῇ έπιμελείᾳ τοῦ Γεωργίου Μέγα), εἶναι κάτοπτρον τής ελληνικῆς ζωῆς τής πόλεως ανά τοὺς αἰῶνας ή ὁποία διαιωνίζεται εις τήν ΝΕΑΝ ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΝ τής Μακεδονίας, τήν ὁποίαν ὅταν έπεσεζέφθη ὁ άσειμνηστος Μιχαλακόπουλος, έμεινε κατάπληκτος ἀπὸ τόν πολιτισμόν και τήν φιλοξενίαν τῶν κατοίκων της.

'Η Ιστορία τής Μεσημβρίας εἶναι ὁμοία με τήν Ιστορίαν τῶν άλλων ελληνικῶν ἀποικιῶν εις τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου.' Εἰς τήν εποχήν τής Ρωμαιοκρατίας αἱ διαταγαί άπευθύνοντο εις τήν ελληνικὴν γλῶσσαν και μόνον συμπτοματικῶς, και εις βραχέα χρονικά διαστήματα, ύπέκυπτον εις τήν σλαυοβουλγαρικὴν καταδυνάστευσιν και ἄπαξ εις 'Ενετοὺς και εις τοὺς Γενοησίους. 'Ομως ποτὲ και εις οὐδεμίαν περίοδον ἀπέβαλον τόν καθαρῶς ελληνικόν των χαρακτήρα ὁ ὁποῖος ΑΝΑΛΟΙΩΤΟΣ διετηρήθη και ἐπὶ Τουρκοκρατίας. ΤΑ ΗΘΗ και ΕΘΙΜΑ τῶν 'Ελλήνων τής 'Αν. Ρωμυλίας εις τὰ παρῶλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὡς και ή γλῶσσα των παρέμεινε καθαρῶς ελληνική και ἐστάθη αδύνατον Μαυροθαλασσίται και βουλγαρομαθεῖς ἀκόμη, νὰ ὁμιλήσουν τήν βουλγαρικὴν γλῶσσαν με ἰδιάζουσιν τραχεῖαν Βουλγαρικὴν προσφοράν. Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρω μίαν μόνον ὁμολογίαν τοῦ Βουλγάρου Καθηγητοῦ ΙΣΙΡΚΩΦ - BULGARIE ἔτ. 1910. Σόφια, σελίς 142. «Οἱ Έλληνες οἰκοῦσιν έν τῇ ἀκτῇ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὁπου καθαραὶ Έλληνικαὶ πόλεις ύπάρχουσιν ὡς ή Μεσημβρία, ή Σωζόπολις και (ΕΠΙΜΕΙΚΤΟΙ) ή 'Αγχιάλος, ὁ Πύργος, ή Βάρνα». 'Η ὁμολογία τής 'Ελληνικότητος ἔχει ἰδιαίτεραν σημασίαν, διότι ἐγένετο τέσσαρα ἔτη μετά τὸ ἀνθελληνικόν κίνημα, εις προπαγανδιστικὴν ἐπίσημον ἔκδοσιν.

'Ο Μέγας Πέτρος ἀντιλαμβάνεται τήν σπουδαίαν στρατηγικὴν και οἰκονομικὴν σημασίαν τής Μαύρης Θαλάσσης και τῶν Στενῶν τῶν Δαρδανελίων πρὸς τήν Μεσόγειον και ὁραματίζεται τήν κυριαρχίαν των ὡς και τής Βασιλίδος τῶν Πόλεων. Θέτει τὰς βάσεις τοῦ Ρωσικοῦ στόλου τοῦ Εὐξεί-

1) 'Η 'Εταιρεία Θρακ. Μελετῶν ἐδημοσίευσε και τήν Ιστορίαν τής 'Αγχιάλου, Σωζοπόλεως, 'Απολλωνίας, 'Αγαθουπόλεως, Βασιλικῶ ἀριθ. 114, 48, 49 κλπ. (βλ. κατάλογον δημοσευμάτων).

νου Πόντου καὶ ρίχνει τὸν σπόρον τῆς ἐπεκτατικῆς ΠΑΝΣΛΑΒΙΣΤΙΚΗΣ ΙΔΕΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΓΑΛΑΝΟΝ ΑἰΓΑΙΟΝ, ἡ ὁποία τόσον συστηματικῶς καὶ ἐπιμόνως συνεχίζεται ἀπὸ τὴν Σοβιετικὴν Ἕνωσιν.

Ἡ Ρωσικὴ πολιτικὴ προβαίνει εἰς τὴν ἀφύπνισιν ἀπὸ τὸν λήθαργον τῆς βουλγαρικῆς ἐθνότητος ἡ ὁποία εἶχε συναπολεσθεῖ μετὰ τὴν πολιτικὴν τῶν ἐλευθεριῶν ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ λεχθέντα παρὰ τοῦ ἐπαναστάτου Χρήστου Μπότσεφ ὁ ὁποῖος λόγῳ τῆς παγερᾶς ἀδιαφορίας τοῦ ΛΑΟῦ κατὰ τὴν εἰσβολὴν του εἰς Βουλγαρίαν, ἔλεγε ὅτι, θὰ προτιμοῦσε νὰ πνιγῇ εἰς τὰ θολὰ νερὰ τοῦ Δουνάβεως παρὰ νὰ ἴδῃ τὸ αἰσχρὸ ὅτι ὁ Βουλγαρικὸς λαὸς μετεβλήθη εἰς κτήνη.

Ὁ ΠΑΤΕΡ ΠΑΤ-ΣΙΟΣ εἰς τὴν σλαβοβουλγαρικὴν του Ἱστορίαν τοὺς μαστιγώνει ἀλύπητα διὰ τὴν κτάπτωσιν τῶν λέγων: «Βούλγαρε διατὶ αἰσχύνεσαι νὰ λέγεσαι Βούλγαρος;» Ἐκτοτε ἡ κεντρικὴ γραμμὴ τῆς Βουλγαρικῆς πολιτικῆς ὑποδοῦλου ὡς καὶ ἐλευθέρου κράτους ὑπὸ οἰανδήποτε κρατικὴν διοίκησιν ὡς καὶ ὑπὸ τὴν σημερινὴν καθαρῶς κομμουνιστικὴν τοιαύτην, εἶναι διὰ παντὸς μέσου ἡ δημιουργία καὶ ἡ καλλιέργεια βουλγαρικῆς σοβινιστικῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως.

Κύριος στόχος καὶ ἀντίδροσις ὁ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ, καὶ σκοπὸς ὁ πλήρης ἐκσλαβοβουλγαρισμὸς τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας. Μαίνεται ὁ ἐθνοθηροσκευτικὸς ἀγὼν τῶν Βουλγάρων κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἡ Τουρκία ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ της καὶ πιστῇ εἰς τὸ δόγμα: ΔΙΑΙΡΕΙ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΥΕΙ διὰ τοῦ βερατίου τοῦ 1870 ἀναγνωρίζει τὴν βουλγαρικὴν Ἐξαρχίαν καὶ τὸ 1878 κατόπιν τῆς Ρωσικῆς νίκης δημιουργεῖται διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τὸ τερατῶδες πολιτικὸν ἐξάμβλωμα τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας. Ἐπακολουθεῖ τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου τῆς 13ης Ἰουλίου 1878 καὶ διὰ τῶν 64 ἀρθρῶν τῆς Βερολινείου Συνθήκης τῆς 1, VIII 1878 καὶ διὰ τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῆς τοπαρχίας ἐκ 495 παραγράφων ὑπογραφέντος τῆ 26.IV 1879 διὰ τοῦ ὁποίου ἰδρύεται ἡ αὐτόνομος Ἀνατολικὴ Ρωμιλία μετὰ πλήρη συνταγματικὴν ἰσότητα τῶν κατοίκων καὶ ἐπισήμως γλώσσας τὴν Τουρκικὴν τὴν Ἑλληνικὴν, Γαλλικὴν καὶ τὴν Βουλγαρικὴν. (Βλ. Ἑλλην. μετάφρασις 1879 26 IV ὑπὸ Ἀθαν. Νικολαΐδου διευθ. ἐφ. Φιλιππουπόλεως.).

Ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμιλία διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου μετὰ ἰδικὴν τῆς ἐθνοφυλακὴν καὶ χριστιανὸν ὀρθόδοξον διοικητὴν μετὰ πρωτεύουσαν τὴν Φιλιππούπολιν. Πρῶτος διοικητὴς διορίσθη ὁ Ἀλέξανδρος Βογορίδης ἢ Ἀλέκο Πασσᾶς Βούλγαρος τὴν καταγωγὴν, ὄργανον τῆς Ρωσικῆς ἐπεκτατικῆς Πολιτικῆς. Οἱ ἑξ ἑξα Γραμματεῖς, ἦτοι οἱ ἑπτὰ ὑπουργοὶ τοῦ Διοικητοῦ ἦσαν μόνον Βούλγαροι καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς Ἀυτονομίας Διοικήσεως συστηματικῶς ἤρχισεν ἡ καταστρατήγησις τοῦ καταστατικοῦ χάρακος τῆς Τοπαρχίας μετὰ παραβίασιν τῆς ἰσονομίας μετὰ σκοπὸν ἐπιβολῆς τῆς

Βουλγαρικής πλειοψηφίας, τὸν ἐκβουλγαρισμὸν καὶ ἐξαφανισμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ἐπεκτείνεται, ὑπουλὸς καὶ ἐξοντωτικὸς ὁ ἀγὼν, κυρίως ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου δι' ἀργυρίου, πυρὸς καὶ σιδήρου, ὡς καὶ διὰ τοῦ σατανικοῦ σχεδίου τῆς διαβρώσεως τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας διὰ τῶν μικτῶν συνοικεσίων καθ' ὑπόδειξιν καὶ ἐπιταγῆν.

ΣΘΕΝΑΡΑ, ΕΠΙΜΟΝΟΣ καὶ ΘΑΡΡΑΛΕΑ ἐθνικὴ ἀντίστασις μὲ ἄνισα μέσα. Ἀλλὰ τὸ πραξικόπημα τῆς Βουλγαρίας τὸ 1885 διὰ τῆς προσαρτήσεως εἰς αὐτὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καταδικάζει εἰς ἀνηλεῆ ἐξόντωσιν τὸν ἑλληνικὸν παράγοντα.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐθνικὴ ἐστία ἀντιστάσεως, τὰ παράλια τῆς Μαύρης Θαλάσσης, ἢ μικρὰ Ἑλλάς ὡς τὴν ὀνομάζουσιν οἱ Βούλγαροι, διεξάγει γενναῖον ἀμυντικὸν ἀγῶνα, ἀποτρέπει τὴν διείσδυσιν τῶν βουλγάρων εἰς τὰς ἑλληνικὰς οἰκογενείας καὶ διατηρεῖ ἄκρατον τὸν ἑλληνικὸν φρόνημα. Μία δὴλωσις ἀπλῆς προσχωρήσεως εἰς τὴν Ἑξαρχίαν καὶ αὐτομάτως ἀνοίγονται αἱ θύραι τῶν στρατιωτικῶν σχολῶν, χορηγοῦνται ὑποτροφίαι σπουδῶν εἰσοδοχῆ εἰς τὴν κρατικὴν καὶ πολιτικὴν ὑπηρεσίαν πρὸς δημιουργίαν στελεχῶν προσυλητισμοῦ ἀλλὰ οὔτε καὶ μεμονωμένοι περιπτώσεις προσχωρήσεως εἰς τὴν Ἑξαρχίαν ἐσημειώθησαν ἀπὸ τὰς τόσον δελεαστικὰς βουλγαρικὰς ἐνεργείας.

Ὡς φυσικὴ συνέπεια ἐπηκολούθησαν τὰ ἀνατριχιαστικὰ γεγονότα 1906 ἢ χαριστικὴ βολὴ ἐναντίον τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Ἐκπαιδευτηρίων. Ὁ ἀγὼν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ἦτο διμέτωπος. Ἀφ' ἐνὸς ἐναντίον τοῦ σλαβοβουλγαρισμοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου ὀλόψυχος συμμετοχὴ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Ἀναφερόμεν μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀντιπροσωπευτικὰ ὀνόματα τὰ ὁποῖα κοσμοῦν τὴν νεωτέραν ἐθνικὴν μας ἱστορίαν ἀπὸ τὰς μεγάλας στιγμὰς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Οἱ ἐκ Μεσημβρίας ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ καὶ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΤΜΠΑΡΗΣ ἐγκατεστημένοι ἐν Ὀδησσῷ εἶναι ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ὁ δὲ ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΟΤΜΠΑΡΗΣ ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει μνηθεὶς παρὰ τοῦ Σέκερη ριφοκίνδυνος καὶ ἐνθουσιώδης ΦΙΑΙΚΟΣ μεταφέρει εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Πελοπόννησον τὰς προκηρῦξεις τῆς Ἐπαναστάσεως. (Βλ. Διον. Κόκκινος Ἰστ. Ἐπαναστάσεως). Ὡσαύτως ὁ ἐκ Μεσημβρίας ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΑΥΞΕΝΤΙΑΔΗΣ κατηχηθεὶς τῷ 1820 εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν καταβάλλει 300 ρούβλια. Ὁ θρουλικὸς ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑΣ κατηχεῖ τὸν Μεσημβρινὸν Ἀναστάσιον Κομνηνὸν ὅστις καταβάλλει 400 γρόσια. Ὁ Βενιαμὶν Λέσβιος κατηχεῖ στὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν ἐπίσης προύχοντας τῆς Μεσημβρίας τοὺς διεσπαρμένους εἰς κόμβους συγκοινωνιῶν συμπατριώτας του ὡς ἐμπορευομένους οἱ ὁποῖοι μεμνημένοι Φιλικοὶ γίνονται ἄγνωστοι φορεῖς τῆς Ἐπαναστατικῆς ἰδέας τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ γένους. Κατὰ τὴν ἐκρηξίν τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὸν τρομερὸν ΜΠΕΚΙΡ Πασᾶν ἀπαγχονίζεται ὁ ΕΥΣΤΑΘΟΧΩΡΙΤΗΣ

καὶ οἱ ὑπόλοιποι προύχοντες μεμνημένοι εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν σώζονται ὡς ἐκ θαύματος συνεπεία τρομερᾶς καταγίδος καὶ κερανοῦ ποῦ ἐνέκυψεν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἀπαγχονισμοῦ, ἐστερηθήσαν ὁμῶς τῆς περιουσίας των. Εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Αἴμου ἔδρα βορείως τῆς Μεσημβρίας κλεφτουργία καὶ περισώζονται κλέφτικα δημοτικά τραγούδια τοῦ Καπετὰν ΛΕΥΘΕΡΗ. Ὁ Βενιαμὴν ὁ Λέσβιος ἐπίσης, κατηγεῖ εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν τοὺς προύχοντας τῆς Ἀγγιάλου. Ὁ μητροπολίτης Ἀγγιάλου Εὐγένιος ΚΑΡΑΒΙΑΣ ἀπηγγονίσθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε΄.

Ὁσαύτως ἐμνήθησαν εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν ἀπὸ τὸν Παπαφλέσαν οἱ Σωζουπολίται Ι. Κωνσταντινίδης καὶ Κ. Παναγιώτου, ὁ δὲ Μητροπολίτης Σωζουπόλεως ΠΑ·Ι·ΣΙΟΣ ΠΡΙΚΑΙΟΣ ὠδηγήθη δέσμιος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἀπαγχονισμόν οἱ δὲ μεμνημένοι τῆς Ἐπαναστάσεως Δημογέροντες ἀπηγγονίσθησαν εἰς τὴν Ἀγγιάλον. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης(Κων)πόλεως Ἰωάννης ὁ Β΄ κατήγετο ἐκ Σωζουπόλεως ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἐκ Μεσημβρίας.

Εἰς τὴν Κρητικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1866 τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897, εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς ἀγῶνας 1903 - 1910 συμμετεῖχον ἐθελονταὶ πολεμισταὶ Μαυροθαλασσίται καὶ δὲν ὑπάρχει Ἐθνικὸς Ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον νὰ μὴν ἔχουν προτάξει τὰ στήθη των.

Εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον τὸ 1913 οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν βουλγαρικὸν στρατὸν Ἕλληνες ἀθρόως αὐτομολοῦν καὶ παρέχουν σπουδαίας πληροφορίας εἰς τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις. Οἱ ἐναπομείναντες συγκεντρωθέντες εἰς ὁμάδας παρὰ τῶν Βουλγαρικῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν μὲ πολιτικὰ ἐνδεδυμένοι περιεφέροντο εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὡς αἰχμάλωτοι τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὑφιστάμενοι τὸν μαρτυρικὸν χλευασμὸν καὶ λιθοβολισμόν τῶν ὄχλων.

Τὸ 1918 οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὴν Γ΄ Βαλκανικὴν Μεραρχίαν παρὰ τὸ ΝΤΟΜΠΡΟ - ΠΟΛΕ τῶν Μογλενῶν τοῦ Βαλκανικοῦ μετώπου διὰ τῆς εὐφρείας, γενομένης κατηγήσεως ἐν συνεργασίᾳ μὲ ἡττοπαθεῖς ὁμάδας ἐνσπείρουν τὸν πανικὸν καὶ τὴν ὑποχώρησιν εἰς τὰς τάξεις των καὶ συντελοῦν εἰς τὴν διάσπασιν τοῦ Βαλκανικοῦ μετώπου. Ἡ μεραρχία αὕτη ὠνομάσθη προδότρια καὶ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν εἰς τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὸ ΠΑΖΑΡΤΖΙΚ καὶ ἀλλαγῆ ἔτυχον τενεκεδοχουσίας καὶ ἀποδοκιμασίας τοῦ πλήθους.

Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μακεδονίας, ἰδίως τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ΗΤΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Ο ΠΡΟΜΑΧΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΙΔΕΑΣ, ἀπὸ τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, ὡς ἔλεγεν.

Ἡ ἀπασχόλησις τῶν Τούρκων πρὸς συντριβὴν τῶν ἐπαναστατικῶν ἐστιῶν τῆς Θράκης ὡς καὶ τῆς θρυλικῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ναούσης, τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ἀλλαγῆ ἔδωκεν τὴν ἀπαιτουμένην πίστωσιν χρόνου καὶ ἐπέτρεψεν, ὅπως τὸ ἐθνεγεργήριον σάλπισμα τοῦ Γερμανοῦ εἰς τὴν Ἁγία Λαύρα φουν-

τώση τὴν πυρκαϊὰν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ αὕτη.

Ὁ ἀμυντικὸς ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ἀντιχῆσῃ ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον ἡ ἰαχὴ καὶ τὸ ἐθνεγεργήριον σάλπισμα τῆς Ἐταιρείας ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ τοῦ ΝΕΟΚΛΗ ΚΑΖΑΣΗ κατὰ τοῦ Σλαυικοῦ κινδύνου καὶ νὰ ὀργανωθῇ ὁ ἐνοπλος Μακεδονικὸς ἀγὼν ἀντιμέτωπος τῆς βουλγαρικῆς ἐπιβουλῆς.

Μὲ τὴν ἀπώλειαν τῆς πρώτης γραμμῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας σταθερῶς, ἐξησφαλίσθη ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὴν ἀκεραιότητα τῆς ὁποίας ἐγγυᾶται καὶ ἐξασφαλίζει ἡ ὀργάνωσις τῶν Ἠνωμένων Ἑθνῶν, τὸ Ἀτλαντικὸν σύμφωνον καὶ αἱ ἴδιαι δυνάμεις τοῦ ἔθνους, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ φιλοπατρία τοῦ ἔθνους.

Κάθε πῶσις καὶ ἀπώλεια εἶναι σταθμὸς πρὸς νέαν ἀνάτασιν πρὸς τὰ ἱστορικὰ πεπτρωμένα τῆς φυλῆς. Ὁ βαθυστόχαστος δραματιστὴς τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ὡς ἓνα ἀκατάλυτον σύνολον παρελθόντος, παρόντος καὶ μέλλοντος, ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς εἰς τὴν φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ διὰ τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου λέγει: «Καὶ πάντα, θὰ ὑπάρχω ἐγώ, καὶ ἀφοῦ ἀποδῶ θὰ λείπω θὰ εἶμαι ἀποκειθε, ἀφευγάτος, τριγυριστὴς θὰ ὑπάρχω, μ' ὅποια σημάδια σφραγιστός, μ' ὅποιο ὄνομα, κρασμένος τοῦ κάστρου πορτοφύλακας πιστός τῆς Ρωμοσούνης καὶ θ' ἀντιστέκωμαι σπαθί, βουλὴ θὰ κατορθώνω». Ἴδου ὁ ψυχικὸς καὶ ὁ πόθος τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Βουλγαροκτόνων τὸ πνεῦμα τοῦ ὁποίου πάντα ζῆ καὶ θὰ εἶναι τοῦ κάστρου πορτοφύλακας, πιστός τῆς Ρωμοσούνης.

Ἡ Ἀγαθούπολις, ἡ Σωζούπολις καὶ ἡ Ἀγχιάλος ἠντύχησαν νὰ ἱστοριοῦν ὅσον ὀλίγαι πόλεις τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, καὶ ἡ Ἱστορία συνεχίζεται μὲ νέαν ζωὴν. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Νεϋγι καὶ τῆς περὶ ἐκουσίας μεταναστεύσεως τῶν μεινοτήτων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Βουλγαρικῆς Μαύρης Θαλάσσης, ἀνερχόμενος περίπου εἰς τριάντα χιλιάδων ψυχῶν, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην. Παρ' ὅλον ὅτι ἦσαν κίττοιχοι παραθαλασσίων κέντρων ἐπεδίωξιν καὶ ἐπέτυχον ἀγροτικὴν ἐγκατάστασιν παρὰ τῆς Ὑπηρεσίας ἐποικισμοῦ Μακεδονίας διὰ μεγαλύτερον στρεμματικὸν κλῆρον ὅπως οἰζώσουν βαθύτερα εἰς τὴν ΝΕΑΝ ΑἴΓΧΙΑΛΟΝ, εἰς τὴν ΝΕΑΝ ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΝ, ΚΑΒΑΚΛΗ, εἰς τὸν ΝΕΟΝ ΑΣΠΡΟΝ καὶ ἀλλαγῶν ὅπου ἐπεδόθησαν μὲ ἐξαιρετικὸν ζῆλον εἰς τὴν γεωργίαν καὶ παρὰ τὴν ἀκαταλληλότητα τοῦ ἐδάφους νὰ ἀποσπάσουν τὸν δίκαιον θαυμασμόν τοῦ Ἀμερικανοῦ Προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων ΜΟΡΓΕΝΤΑΟΥ.

Ἀπὸ ἐθνολογικῆς πλευρᾶς ἦσαν πολῦτιμον στοιχεῖον διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὴν ἐθνικὴν ὁμοιογένειαν τῆς Βορείου Ἑλλάδος. Αὐταὶ εἶναι αἱ χαμένα Πολιτεῖαι τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἡ προσφορά τους εἰς τοὺς ἐθνικοὺς σκοποὺς πού τώρα περικλείονται ἐντὸς τοῦ Σι-

δηροῦ Παραπετάσματος, βορᾶ ὄχι μόνον τῆς Βουλγαρικῆς Κομμουνιστικῆς λαίλαπος, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἱμπεριαλιστικῆς Ρωσικῆς Πολιτικῆς καὶ ἔκρωσισμοῦ.

Ἡ πατροπαράδοτος συστηματικὴ καὶ ἐπίμονος Ρωσικὴ πολιτικὴ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἦτοι ἡ «Λίρα Θαλασσίων Ὑδάτων» ἡ ὁποία ἐπέτυχεν νὰ ἐκτοπίσῃ τοὺς Ἑσθονοὺς, Λιθουανούς, Πολωνοὺς καὶ Γερμανοὺς ἀπὸ τὰ παράκτια τῆς Βαλτικῆς καὶ δι' ἐγκαταστάσεως Ρώσων νὰ τὰ ἐκρωσίσῃ πλήρως, τώρα στρέφεται πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς παρακτίους περιοχὰς τῶν Δορυφόρων τῆς ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ καὶ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ.

Λόγω τῆς ἀναμφισβητήτου στρατηγικῆς καὶ τῆς οικονομικῆς σημασίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου διὰ τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων πρὸς τὴν Μεσόγειον, ὁ «ECONOMIST» τοῦ Λονδίνου μὲ ἐξακριβωμένας πληροφορίας ἀποκαλύπτει τὴν πολιτικὴν τῆς Κομμουνιστικῆς Ρωσσίας δι' ἐποικισμὸν τῶν παραλίων τῆς μέχρι τῶν Τουρκικῶν συνόρων διὰ Ρώσων, ὥστε καὶ ἐθνολογικῶς νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ ὁ Εὐξείνιος Πόντος νὰ καταστῇ «МАΡΕ ΝΟΣΤΡΟΤМ» τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. Ἡ κατασκευὴ τῆς Διώρυγος Δουνάβεως Εὐξείνου Πόντου καὶ τὰ τεράστια τεχνικὰ ἔργα εἰς τὰ παράλια τῆς Βουλγαρίας χαρακτηρίζονται ὡς μεταμόρφωσις τῆς φύσεως εἰς γιγαντιαίαν κλίμακα ὡς προσωπικὴ ἰδέα καὶ ἔμπνευσις τοῦ Στάλιν καὶ οἱ αὐτόχθονες πληθυσμοὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ ἐναπομείναντες Ἕλληνες ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ ἀφοσιωμένα πολιτικὰ στελέχη τοῦ Κ.Κ. Βουλγαρίας καὶ περίπου ἀπὸ 30.000 Ρώσους.

Εἰς τὸν λιμένα τῆς Βάρνας ἀπαγορεύεται ἡ προσέγγισις μὴ Σοβιετικῶν σκαφῶν καὶ ἡ περιοχή εἶναι ἀτηγορευμένη εἰς ὅσους δὲν ἔχουν μόνιμον ἐργασίαν εἰς αὐτήν. Ἡ διείσδυσις καὶ ὁ ἐκρωσισμὸς εἶναι συστηματικὸς καὶ εἰς τὴν Βάρνα νῦν Στάλιν ὡς καὶ τὸ ΔΟΜΠΡΙΤΣ ΤΟΑΜΠΟΤΚΙΝ πλειοψηφοῦν οἱ ἀποικισθέντες Ρώσοι. Διὰ τῆς ὑποχρεωτικῆς δύο φορὰς καθ' ἑβδομάδα καθ' ὅλην τὴν Βουλγαρίαν πᾶσα συνομιλία καὶ συνδιαλλαγὴ νὰ διεξάγεται μόνον εἰς τὴν Ρωσικὴν γλῶσσαν, προωθεῖται σταθερῶς καὶ ἀδιαλείπτως ὁ ἐκρωσισμὸς, ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτει τὴν ὁμῆν βίαν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως διὰ Κοσμοκρατορίαν διὰ ἀποικιακοῦ ἱμπεριαλισμοῦ ἐπὶ ἀνεπτυγμένων εὐρωπαϊκῶν Χωρῶν.

Ὁ τρομερὸς Σλανοκομμουνισμὸς κακοήθης ὄγκος μιστίζει τὴν ὑψηλίον καὶ ταράσσει ἐκ δάθρων τὴν οἰκονομίαν τῶν ἐλευθέρων λαῶν. Εὐχὴ καὶ πόθος τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι διὰ τῆς παθητικῆς ἀντιστάσεως καὶ τῆς δημοκρατικῆς πνοῆς τῆς Δύσεως νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ φυσιολογικὴ ἀπορρόφισις δι' ἐσωτερικῆς καταρρέσεως παρὰ δι' ἐξωτερικῆς ἐπεμβάσεως καὶ ἐνὸς νέου αἵματοκυλίσματος.

Νεκροὶ ἀπὸ πολιτικὴν ἐλευθερίαν ὕστερα ἀπὸ 25 αἰῶνων ἑλληνικῆς ζωῆς

αἱ πόλεις τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὑφίστανται τὴν μαρτυρικὴν μοῖραν των.

ΚΑΝΕΙΣ ΜΕΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΚΑΙ ΑΔΗΛΟΝ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ, ΑΛΛΑ Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΜΑΣ ΔΙΔΑΣΚΕΙ ΝΑ ΠΙΣΤΕΤΩΜΕΝ ΚΑΙ ΝΑ ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΚΑΙ ΖΩΗΝ ΕΝΟΣ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ ΕΝΙΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ, ΑΓΑΠΗΣ, ΕΙΡΗΝΗΣ, ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΑΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.

«Καὶ πάντα θὰ ὑπάρχω ἐγώ, καὶ ἄφου ἀπὸ δῶ θὰ λείπω,
θὰ εἶμαι ἀποκεῖθε ἀφρεύγας, τριγυριστὴς θὰ ὑπάρχω,
μ' ὅποια σημάδια σφραγιστός, μ' ὅποιο ὄνομα κρυσμένος,
τοῦ κύστρου πορτοφύλακας, πιστὸς τῆς Ρωμυοσύνης
καὶ θ' ἀντιστέκομαι σπαθί, βουλή θὰ κατορθώνω».

(Στίχοι τοῦ Παλαμᾶ ἀπ' τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιληᾶ»)

ΑΓΓΕΛΟΥ ΠΟΙΜΕΝΙΔΟΥ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ
I. ΑΡΧΑΙΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΧΩΡΙΣ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΙΝ

Ἡ παρακτία ζώνη τῆς Ἐπαρχαίς Ἀλεξανδρουπόλεως, ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ἰσμάρου μέχρι Φερρῶν μήκους 60 περίπου χιλιομέτρων, ἀποτελεῖ χῶρον σπουδαιότητος ἱστορικῆς καὶ ἀρχαιολογικῆς σημασίας. Εἶναι ἡ χώρα τῶν Κικόνων — τοῦ Ὀρφέως — καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν, ὡς «Γαλαϊκή», «Σαμοθρηϊκία τείχια», «Βριαντική», «Ὀρφέως δρυές» κ. ἄ. Κρύπτει τὴν ἱστορία τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, ἐκτοπισθέντων ἀπὸ τοὺς ἀποίκους Παρίους, Κυμαίους, Μυτιληναίους, Ἀθηναίους, εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Θρακικῆς γῆς.

Ἡ ἀρχαία Ἐγνατία ὁδός, σωζομένη εἰς πλείστα σημεῖα τῆς διαδρομῆς της, διατρέχει τὸν χῶρον αὐτὸν πού, ἐχρημάτισε ὡς γέφυρα τῶν μετακινήσεων τῶν λαῶν λόγῳ πολέμων ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ τἀνάπαλιν. (Πέρσαι, Ἀθηναῖοι, Μακεδόνες, Ρωμαῖοι, Βυζαντινοί, Σλαῦοι, Φράγκοι, Τοῦρκοι κλπ). Εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μακεδόνων μέγας ἀνταγωνισμὸς ἀναφέρεται διὰ τὴν κατοχὴν τοῦ Σερρείου — τῆς σημερινῆς Μάκρης — «ἄκρη ὀνομαστῆς» κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Δημοσθένης Φιλιππικοί). Διὶ πληροφορίαί τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν, γεωγράφων, ποιητῶν κλπ., περὶ τοῦ χώρου αὐτοῦ τῆς χώρας τῶν Κικόνων — εἶναι ὀλίγα. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ νεώτεροι δὲν ἠσχολήθησαν μὲ τὴν ἔρευναν καὶ ἀποκάλυψιν τῆς ἱστορίας του, ἢ ὅποια καὶ παραμένει σκοτεινῆ.

Εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν ἀναφέρονται ἀποσπασματικῶς ὀλίγα στοιχεῖα, ἐνῶ τὸ ἔδαφος κραυγάζει ὅτι διατηρεῖ πολλά, πού θὰ διαφωτίσουν καὶ θὰ συμπληρώσουν τὴν ἱστορίαν. Τοῦτο ἐπεσήμανεν ὁ γερμανὸς γεωλόγος Σχούλτζε (1937) καὶ ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Γ. Μπακαλάκης (1961). Ὁ τελευταῖος εἶναι καὶ μοναδικὸς ἐρευνητῆς τοῦ χώρου, τῆς ἐρεῦνης του, συνισταμένης εἰς ἐπισκέψεις, περιηγήσεις — πεζοπορίας — παρατηρήσεις καὶ οὐχὶ ἀνασκαφάς, ὅπως ἐπεθύμει καὶ ἤϋχετο. Ὅπως οὐδέποτε εἰς τὴν περιοχὴν περὶ ἧς ὁ λόγος — ἀναφέρονται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ ἀργότερον τοὺς Ρωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς τὰ ἔξις τοπωνύμια ὡς πόλεις καὶ πολισμάτα κατὰ μῆκος τῆς παραλίας ἀπὸ τοῦ Ἰσμάρου μέχρι τοῦ Ἐβρου. 1) Σάλη, 2) Τέμπυρα, 3) Χαράκιωμα, 4) Ζώνη, 5) Δορίσκος, 6) Ὀρθαγόρεια, 7) Δύμη, 8) Ζηρύνθιον, 9) Σέρρειον, 10) Δρυῖς ἢ Δρυῖαι, 11) Μεσημβρία, 12) Παρθένιον, 13) Φαλεσίνη, 14) Στάγειρα. Ταῦτα ὡς ἀρχαῖα. Ὡς ρωμαϊκὰ δὲ ἢ βυζαντινὰ ἢ Τραϊανούπολις, ἢ Βήρα (Φέρραι), τὸ

Μάκριον (Μάκρη) ἢ Ἐγνατία ὁδὸς καὶ ὠρισμένα φρούρια μεσαιωνικά.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τοπωνυμιῶν καθωρίσθησαν μετὰ βεβαιότητος ἀπὸ ἔρευναν τοῦ κ. Μπακαλάκη καὶ τοῦ ὑποφαινομένου, διατρέχοντος ἀδιαλείπτως τὸν χῶρον αἱ ἐξῆς θέσεις:

1) ΜΕΣΗΜΒΡΙΑ ἢ πιθανῶς, ΖΩΝΗ, (26 χιλιόμετρα ἀπὸ Ἄλεξ) πόλεως πρὸς δυσμᾶς, εἰς τὴν θέσιν Ὀμάρα ἢ Σιαπλί-Ντερέ). Ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας πόλεως εἶναι κατάδηλος. Διασώζεται ὁ περίβολος — τὸ περιφερειακὸν τεῖχος τῆς πόλεως, — μάρμαρα, ὄστρακα, νομίσματα, τάφοι συληθέντες, ἀνάγλυφα, ἐπιγραφαί. Κατὰ τὸ 1916 οἱ Βούλγαροι ἐνήργησαν ἀνασκαφὰς μικρᾶς ἐκτάσεως καὶ μετεκόμισαν εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Σόφιας ἐπιτύμβια, ἀνάγλυφα, ἀγάλματα, ἀγγεῖα, νομίσματα κ.ἄ. Ἐκτεταμένη ἀρχαιοκαπηλία ἐσημειώθη εἰς τὸν πλούσιον αὐτὸν χῶρον τῆς ἀρχ. Μεσημβρίας ἢ Ζώνης εἰς τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας κατὰ τοὺς παγκοσμίους πολέμους (1914, 1940) καὶ μετέπειτα. Νῦν, φυλάσσεται ὁ χῶρος ἀπὸ ἕκτακτον φύλακα, ἀμειβόμενον ἀπὸ τὴν Ἐφορείαν Ἀρχαιοτήτων Θράκης (Κομοτινή).

2) ΔΟΡΙΣΚΟΣ. Ἐψωμα βορείως τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἄλεξανδρουπόλεως - Φερρῶν, εἰς τὸ 21ον χιλιόμετρον αὐτῆς ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς «Σαράϊα». Δὲν διασώζει οἰκοδομὰς ἢ στήλας ἢ ἄλλα ἐμφανῆ ἑρείπια. Διατηροῦνται ὁμῶς τὰ θεμέλια καὶ ἡ διαδρομὴ τοῦ διπλοῦ τεῖχους τοῦ ἀρχαίου Δορίσκου. Ἐπιγραφή εἰς μαρμαρίνη στήλη (ψήφισμα) εὐρέθη εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν καὶ φυλάσσεται εἰς τὸ Μουσεῖον Κομοτινῆς. Συλήσεις τάφων καὶ ἀρχαιοκαπηλία μεγάλη ἐσημειώθη καὶ αὐτοῦ. Εἰδώλια, ἀγγεῖα, νομίσματα κτλ. ἐφυγαδευθήσαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοκαπήλους.

Ὁ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ἀρχ. Δορίσκου χῶρος, εἶναι κατάμεστος ἀπὸ θραύσματα ἀρχαίων ἀγγείων — μελαμβαρῶν, ἐγγαυράτων ἢ ἀναγλύφων. Τῆδε κακεῖσε ὑπάρχουν δόμοι ἀρχαίων κτισμάτων ἢ τῆς προβλήτος τοῦ ἀλλοτε ποτε λιμένου τοῦ Δορίσκου — ὅπου ἡ καταμέτρησις, τῆς στρατιᾶς καὶ τοῦ στόλου τοῦ Ξέρξου. Εἰς τὸ ἕψωμα τοῦ λόφου — ἀκρόπολις — διασώζονται θεμέλια, παλαιῶν κτισμάτων. Νομίσματα πολλὰ εὐρέθησαν εἰς τὸν χῶρον αὐτόν, πασῶν τῶν ἐποχῶν. Λαβαὶ ὑδριῶν ἐνσφράγιστοι, αἰχμαὶ βελῶν κτλ. Τινὰ ἐξ αὐτῶν κατέχει καὶ ὁ ὑποφαινόμενος καὶ τὰ προορίζει διὰ τὸ Μουσεῖον Ἄλεξανδρουπόλεως ἐὰν ἀνεγερθῆ τοιοῦτον κατὰ τὰς προσδοκίας του. Ἀγαλμάτιον καλῆς τέχνης, ἐκ τοῦ χῶρου αὐτοῦ, εὐρίσκεται εἰς τὸ Μπενάκιον Μουσεῖον Ἀθηνῶν.

3) ΣΕΡΡΕΙΟΝ: Τὸ ἀρχαῖον Σέρρειον, πόλις καὶ ὄχυρόν, κατέχει τὸν χῶρον, ἄνωθι τῆς λεγομένης «Σπηλιᾶς τοῦ Κύκλωπα» ὀνομαζόμενον Τοῦμπα. Ὅστρακα διαφόρων ἐποχῶν, λαβαὶ ὑδριῶν ἐνσφράγιστοι, νομίσματα, δόμοι κ.ἄ.π. μαρτυροῦν καὶ σύμφωνα μὲ τὰς παραδοθείσας περιγραφὰς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὅτι ἡ σημερινὴ Τοῦμπα ἀποτελεῖ τὸν χῶρον τοῦ ἀρχαίου Σερρείου. Αἱ τρεῖς ὡς ἄνω τοποθεσίαι μὲ τὰς ἐνδείξεις τῶν ἐπιτρέπουν νὰ

χαρακτηρισθῶν νεκροπόλεις ἀρχαίων καὶ ἐπικαλοῦνται τὴν προσοχὴν μας πρὸς ἔρευναν, ἀποκάλυψιν καὶ ἀξιοποίησιν.

ΑΡΧΑΙΟΙ ΧΩΡΟΙ ΥΠΟ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΙΝ

Ἄλλοι χώροι τῆς περιοχῆς Ἐπαρχίας Ἀλεξανδρουπόλεως, πού ἐμφανίζουσι ἐρείπια, ὄστρακα, τείχη κλπ., πλὴν ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προσδιορισθῶν, νὰ ὀνομασθῶν εἶναι οἱ ἑξῆς:

1) Ἐρείπια πολλά, σωρόλιθοι, ὄστρακα καὶ περίβολος — τείχος ἀκροπόλεως — εἰς τὴν θέσιν Ντεμιρ - Κουγιού, 600 μ. περίπου δυτικῶς τοῦ χωρίου Μεσημβρία. Πιθανῶς νὰ πρόκειται περὶ τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας Μεσημβρίας ἢ Ζώνης, ἢ Δρυός.

2) ΣΑΛΗ. Περὶ τὴν Ἀλεξανδρούπολιν ἢ ἐντὸς αὐτῆς χώρος, ἔνθα κατὰ καιροὺς ἀπεκαλύφθησαν τάφοι εὐρήματα, νομίσματα, ἐπιγραφαί, ἀνάγλυφα, ὄστρακα.

3) Τὸ ὑψωμα Ἁγίου Γεώργιος, Β.Α. τῆς Τραϊανουπόλεως μὲ ἐρείπια μεσαιωνικά, ἀλλὰ καὶ περιβάλλον ἐμφανῆ, προδίδοντα ἀκρόπολιν ἀρχαίας πόλεως πιθανῶς τὸ ΧΑΡΑΚΩΜΑ.

4) Εἰς θέσιν τινα παρὰ τὸν Καζικλή τοῦ Γκιαούραντα, ἐμφανίζονται κέραμοι καὶ θεμέλια κτισμάτων. Πιθανῶς νὰ εἶναι ἡ θέσις τῶν Τεμπύρων.

5) Ἡ ΔΥΜΗ πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ χωρίου Γεμιστή, Β.Α. τῆς γεφύρας Κήπων. Πολὺ ἀμφισβητήσιμη εἶναι ἡ ὑπόθεσις συνοικισμῶν: Ὁρθογορείας, Ψαλεσίνης, Σταγειῶν, Παρθενίου, Ζηρυνθίου πόλεως ἢ σπηλαίου, Τυροδίξης κ.ἄ.

II. ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΨΑΝΑ

α) ΤΡΑΪΑΝΟΥΠΟΛΙΣ. Χῶρος μὲ πλεῖστα ἐρείπια ρωμαϊκά καὶ βυζαντινὰ εἰς τὸ χῶρον θερμὰ Λουτροῦ, ἐν οἷς ὁ «Λουτρὸς τοῦ Ἀυτοκράτορος Τραϊανοῦ» ἦτοι πελώριον κτίσμα ὀρθογωνίου σχήματος ἐν εἶδει βασιλικῆς μὲ θόλον ἀμφωτόν, μὲ χονδρὺς τοίχους, τοὺς ὁποίους διατρέχουσι ἀγωγοὶ θερμάνσεως τῆς αἰθούσης αὐτῆς μὲ θερμὸν ἀέρα ἢ ἀτμόν. Εἶναι κτίσμα ἀξιομелήτητον ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις καὶ διότι ἐντὸς τοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὅποιον ἐχρησιμοποίηθη διὰ τὴν οἰκοδόμησίν του, ὑπάρχουσι μάρμαρα πελεκητὰ καὶ σώματα εἰλημμένα ἀπὸ οἰκοδομὰς ἀρχαίων κτισμάτων.

Τὸ ρωμαϊκὸν τοῦτο Τεπιντάριουμ, θαυμασίας ἀρχιτεκτονικῆς κατασκευῆς καὶ στερεότητος, καταρρέει λόγῳ τῆς ἀποφλοιώσεως τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν τείχων του ἐκ τῆς πελεκητῆς πέτρας ἀπὸ τοὺς περιοίκους. Ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ σωθῆ ἀπὸ τὴν κατάρρευσιν, πού προέρχεται ἀπὸ τὴν διάβρωσιν ἐκ τῆς βροχῆς καὶ τοῦ παγετοῦ καθὼς καὶ ἐκ τῶν φυτῶν καὶ δενδρουλ-

λίωv τὰ ὁποῖα ἀνεπτύχθησαν ἐπὶ τῆς στέγης του. Σήμερον προχείρως φραχθέν διὰ δικτυωτοῦ σύρματος, χρησιμεύει ὡς ἀποθήκη ἢ πρόχειρον μουσεῖον, διότι εἰς τὴν πύλην του, συνεκεντρώθησαν ἀπὸ τὰ πέριξ, μάρμαρα (κιονίσκοι, ἀνάγλυφα, ἐπιτύμβια).

Ὁ περιβόλος τῆς Τραϊανουπόλεως κατεστράφη ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς κατεδαφίσαντας αὐτὸν διὰ νὰ λάβουν οἰκοδομήσιμον ὕλικόν. Ἡ διαδρομὴ του ὁμῶς εἶναι ἐμφανὴς καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα ἐξέχει τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους εἰς ὕψος 0,50 περίπου τοῦ μέτρου.

β) Ὁ Ναὸς τῆς Κοσμοσωτείρας τῶν Φερρῶν, περὶ ἧς καὶ ἀνιστορήσεις ἐγένοντο καὶ μονογραφίαι ὑπάρχουν (Ὁρλάνδος) καὶ πλεῖστα ὅσα περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ χώρου αὐτοῦ καὶ τοῦ περὶ τὸν ναὸν τείχους καὶ τῶν πύργων αὐτοῦ.

γ) Ὁ ναὸς καὶ τὰ μεσαιωνικὰ τεῖχη (ἐλάχιστα ὑπολείμματα) τῆς Μάκρης. Μεσαιωνικὸς πύργος τῶν Κατελούζων, ὁ λεγόμενος «Κοῦλα» δυτικῶς τῆς ἀρχαίας Μεσημβρίας 1,1)2 χιλιομ. ἐπὶ λόφου τῆς ἐκεῖ παραλίας.

ε) Ἐρεῖπια ἀκροπόλεως εἰς κανικὸν λόφον μεταξὺ τῶν χωρίων Πέραμα - Κόμαρος.

στ) Πύργοι καὶ τεῖχος μεσαιωνικὸν εἰς ὕψωμα ἐλαιόφυτον πρὸ τοῦ Σιδ. Σταθμοῦ Ποταμοῦ.

ζ) Ὅμοια κτίσματα εἰς τὴν θέσιν Ἀγ. Ἀθανάσιος τοῦ Ἐθαντος.

η) Ἐρεῖπια μεσαιωνικὰ εἰς τὸν λόφον «Ντογὰν Χισάρ» τῆς Αἰσύμης.

θ) Ὅμοίως εἰς λόφον παρὰ τὸ ἐγκαταλειφθὲν χωρίον «Ποταμὸς» 2 χ. δυτικῶς τοῦ Σιδηροδρομικοῦ Σταθμοῦ.

ι) Ὅμοίως εἰς ὕψωμα τῆς ὄροσειρᾶς Ἐθαντος Νίψης, δυτικῶς τῆς φάραγγος Καρανικ Ντερὲ Ἐθαντος.

ια) Ὅμοίως εἰς ὕψωμα Β.Α. τῶν Κοίλων.

ιβ) Ὅμοίως εἰς τὴν ἀτραπὸν τὴν ὀδηγοῦσαν ἀπὸ Ἐθαντος εἰς μεταλλεῖα Κίρκης. Τὸ ὕψωμα ὀνομάζεται Μπόξ - τεπές. Εἰς τὰς δυτικὰς του δὲ κλυτεῖς, εὐρίσκονται αἱ ἐγκαταστάσεις τῶν λιγνιτωρυχείων Δρακοπούλου.

ιγ) Ἡ σκῆπη ἢ μικρὰ μονὴ «τῶν Ἀγίων Θεοδώρων» Ποταμοῦ, ἔνθα τὸ παρεκκλήσιον μὲ εἰκονογραφίαν ἐπὶ βράχων. Εἰς πολλὰ μέρη, στρατηγικῆς σημασίας διὰ τὸν Μεσαίωνα, τῶν Ζωναίων ἦτοι τῆς ὄροσειρᾶς ἀπὸ τοῦ Ἰσμάρου, μέχρι Νίψης, ὑπάρχουν ἐρεῖπια κάστρων ἢ καὶ συνοικισμῶν ἀγνώστου ἐποχῆς.

ιδ) Ἡ ΕΓΝΑΤΙΑ ὁδός. Αὕτη διερχομένη δυτικῶς τῆς Μέστης, ἀνέρχεται καὶ διατρέχει τὰ Ζωναῖα ὄρη, κατέρχεται πρὸς τὰ Δίκελλα (δυτικῶς 500 μ.) προχωρεῖ κατὰ μῆκος τῆς παραλίας, διέρχεται ἐκ Μάκρης, Χιλῆς, Ἀλεξί)πόλεως, Ἀπαλοῦ, Τραϊανουπόλεως, Μοναστηριακοῦ, Δορίσκου, Φερρῶν Ἀρδανίου καὶ καταλήγει εἰς τὴν Δύμον, παρὰ τὴν γέφυραν Κήπων. Εἰς πλεῖστα σημεῖα τῆς διαδρομῆς της, σώζεται ἀκέραιον καὶ ἀνέπαφον τὸ λιθό-

στρωτόν της — καλντερίμι —, γέφυρα ἐσώζετο μία μεταξὺ Μάκρης καὶ Ἀλεξανδρουπόλεως ἀλλὰ καὶ αὐτὴ κατέρρευσε ἐξ αἰτίας τῆς ἀστοργίας μας, διότι ἐπεσημάνθη τὸ γεγονός ἀπὸ τὸν ὑποφαινόμενον καὶ δὲν ἐλήφθησαν τὰ κατάλληλα μέτρα στηρίξεως αὐτῆς.

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΤΠΟΛΕΩΣ

(Ἔργα, κλιμάκωσις, δαπάνη, προκύπτοντα ὀφείλη)

Κατόπιν τῆς ἀνωτέρω περιγραφῆς καὶ σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ὑπ' ἀριθ. 24090)25.5.65 παραγγελίας τῆς Νομαρχίας Ἐβρου, εἶναι ἐν μέρει δυνατὸν εἰς τὸν ὑποφαινόμενον νὰ ἐκθέσῃ πρακτικῶς τὴν γνώμην του περὶ ἀξιοποίησεως τῶν ὡς ἄνω ἱστορικῶν χώρων μὲ κάποιαν ἱεράρχησιν ἐμπειρικῆς ὑφῆς. Ἡ λεπτομερὴς καὶ ἐνδεδειγμένη μελέτη ἀπαιτεῖ τὴν προσέλευσιν καὶ ἐπίσκεψιν τῶν χώρων ὑπὸ ἀρμοδίων καὶ εἰδικῶν ἐπιστημόνων ἤτοι ἀρχαιολόγων, ἀρχιτεκτόνων, τοπογράφων καὶ εἰδικῶν περὶ τὴν ὀργάνωσιν θεμάτων τουριστικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Ἡ ἀπὸ περιοπῆς αὕτη ἐργασία, ἡ αἰσιοδοξία τοῦ ὑποφαινομένου, δὲν ἐπαρκεῖ νὰ πιστεύσῃ ὅτι θὰ γίνῃ. Διὰ τοῦτο προβαίνει εἰς τὸ ἔργον ἐμπειρικῶς, ἔχων ὑπ' ὄψιν του καὶ τίς δυνατότητες αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ διατεθοῦν διὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ πρῶτα βήματα καὶ ἀκολούθως, προοδευτικῶς, αἱ ὀλοκληρώσεις.

Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι καὶ ἀνασκαφαὶ καὶ ἀναστηλώσεις καὶ ἀξιοποιήσεις ἀπὸ κάθε πλευρᾶν, ἔχουν ὠρχὴν καὶ ὄχι τέλος. Αἱ δὲ δαπάναι οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτιμηθοῦν. 1) Πρώτιστο πάντων ἐπιβάλλεται νὰ ἰδρυθῆ ἐν Ἀλεξανδρουπόλει ἔδρα Ἐφόρου ἀρχαιοτήτων, ὅπως ἐσχάτως, ὡς ἀνέγραψεν ὁ τύπος, εἰς Ξάνθην. Ἡ Ἀλεξανδρούπολις ἔχει χώρους πρὸς ἔρευναν πολλούς, ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη, ἀλλὰ καὶ τὸ Διδυμότειχον μὲ πλείστα ἀρχαιολογικὰ (Ἁγία Πέτρα) καὶ βυζαντινὰ (καλῆς), μνημεῖα καὶ ἰδιαιτέρα τὴν Σαμοθράκην, ὑπαγομένην εἰς τὴν Ἐφορίαν Ἀρχαιοτήτων Κομοτινῆς. Ἡ ὑπαρξίς δύο Ἐφοριῶν ἀρχαιοτήτων (Ξάνθη, Κομοτινὴ) καὶ ἡ ἀπουσία ἀρχαιολόγου εἰς Ἀλεξανδρούπολιν μετὰ τῆς Σαμοθράκης, εἶναι πρᾶγμα θλιβερόν. 2) Διορισμὸς φιλικῶν ἀρχαιοτήτων μονίμων εἰς Μεσημβρίαν, Ἀλεξανδρούπολιν, Δορίσκον μετὰ τῆς Τραϊανουπόλεως, Φέρρας. 3) Ἰδρυσις Μουσείου εἰς Ἀλεξανδρούπολιν. Τοῦτο εἶναι τὸ πρωταρχικὸν βῆμα. Εἰς τὸ μουσεῖον αὐτὸ θὰ συγκεντρωθοῦν τὰ ὑπάρχοντα ἤδη εἰς χεῖρας ἰδιωτῶν ἀρχαῖα εὐρήματα. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐδήλωσαν εἰς τὸν ὑποφαινόμενον τί κατέχουν καὶ ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ τὰ παραδώσουν εἰς τὸ ἀνεγερθησόμενον Μουσεῖον. Εἰς αὐτὸ θὰ συγκεντρωθοῦν καὶ τὰ μάρμαρα τῆς Τραϊανουπόλεως καὶ αἱ ἐπιγραφαί, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐπαναπατρισθοῦν πολλὰ εὐρήματα τοῦ τόπου μας φυλασσόμενα εἰς τὸ Μουσεῖον Κομοτινῆς, Καβάλας, Θεσσαλονίκης, Ἀθηνῶν καὶ Σόφιας, ἂν ὑπάρχῃ ἡ δυνατότης.

Τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον Ἀλεξανδρουπόλεως δι' ἀποφάσεώς του ἤτις ἀναμένει τὴν ἔγκρισίν της ὑπὸ τῆς Νομαρχίας παραχωρεῖ τὸν ἀπαιτούμενον διὰ τὴν ἀνέγερσιν μουσείου χώρον εἰς τὸ Δημοτικὸν Πάρκον, ἔναντι τοῦ Ἀγροκηπίου τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας καὶ δεξιὰ, τῆς εἰσόδου τοῦ Ἐθνικοῦ Γυμναστηρίου. Ὁ χώρος εἶναι κατάλληλος. Ἡ ἀνέγερσις ὁμῶς Μουσείου ἀπαιτεῖ μετάκλησιν εἰδικοῦ ἀρχιτέκτονος πρὸς σύνταξιν μελέτης, ἐγκρίσεις ἀπὸ Ἀρχαιολογικὰ Συμβούλια κτλ.

Ἡ γνώμη του εἶναι νὰ χορηγηθῆ πίστωσις 600.000 καὶ θὰ γίνῃ προκαταρκτικῶς μία αἴθουσα τοῦ Μουσείου, ὄχι εἰς τὴν πρόσοψιν, ἀλλὰ εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ οικοπέδου διὰ νὰ χρησιμοποιηθῆ ὡς πυρὴν τοῦ μελλοντικοῦ καλλιμαρμάρου κλπ. Μουσείου. Τότε ἡ αἴθουσα αὕτη ἄς χρησιμεύσῃ διὰ τὸ Μουσεῖον ὡς ἀποθήκη ἢ ἐργαστήριον καθαρισμοῦ καὶ συγκολλήσεως τῶν εὐρημάτων. Ἡ τελείωσις τῆς οἰκοδομῆς Μουσείου καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς του, ἄς ἀφθεοῦν διὰ τὸ μέλλον, ἐφόσον θὰ ἐξαρτηθῆ ἢ μορφή του ἀπὸ τὰ εὐρήματα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ποὺ θὰ γίνουν.

4) Τοπογραφίσεις τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων καὶ φιλοτέχνησις ἀρχαιολογικοῦ χάρτου τῆς Ἐπαρχίας Ἀλεξανδρουπόλεως.

Αἱ ἐργασίαι αὗται εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθοῦν χωρὶς μεγάλην δαπάνην διὰ τῶν τεχνικῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Νομαρχίας Ἑβρου. Συγκεκριμένως: Ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ὑποφαινομένου νὰ τοπογραφηθῆ ὑπὸ εἰδικοῦ συνεργείου α) Ὁ περίβολος — περιφερειακὸν τεῖχος καὶ τὸ ΤΕΡΙΔΑΡΙUM τοῦ Τραϊανοῦ καὶ ἐν γένει ὁ ἀρχαιολογικὸς χώρος τῆς Τραϊανουπόλεως. β) Νὰ τοπογραφηθῆ ὁ περίβολος τῆς Ἀρχ. Μεσημβρίας, διότι ἡ γενομένη ὑπὸ τοπογράφου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης τοπογραφίσεις εἶναι ἑλλιπής. Ἦτοι α) Κλίμαξ μικρὰ β) Δὲν σημειοῦνται τὰ ἐντὸς τοῦ χώρου ἐμφανῆ σημεῖα κτισμάτων. γ) Ἡ τοπογραφίσεις ἔγινε πρὶν ἀνακαλυφθῆ καὶ ἕτερον τεῖχος (ἀνατολικόν) τῆς Μεσημβρίας, τὸ περικλείον καὶ τὸν λόφον Μαντὰ ἢ Κρεμνοὶ τῆς Νύφης.

5) Νὰ τοπογραφηθῆ ὁ ἀρχαιολογικὸς χώρος «Ἐψωμα Ἀγίου Γεωργίου Τραϊανουπόλεως» ἤτοι τὸ περιβάλλον αὐτὸν τεῖχος, τὸ παρεκκλήσιον, τὰ ἐρεῖπια τοῦ Μουσουλμανικοῦ Τεκῆ κλπ. Πρόκειται περὶ ἀρχαίας ἀκροπόλεως, πιθανῶς τοῦ χαρακώματος ἢ Τεμπύρων, ἀρχαιοτέρων τῆς Τραϊανουπόλεως.

6) Νὰ τοπογραφηθῆ ὁ περίβολος καὶ ἐν γένει ὁ χώρος Σαράγια, ὁ περικλείων τὸν ἀρχαῖον Δορῖσκον. Διὰ τὰς ἐργασίας αὐτάς, ποὺ θὰ γίνουν ἀπὸ τεχνικοὺς ὑπαλλήλους τῆς Νομαρχίας Ἑβρου, ἄς διατεθῆ δι' ἀπρόβλεπτα ποσὸν 20.000 δραχμῶν.

7) Νὰ περιφραχθοῦν ἐν εἶδει μνημείου τμήματα τῆς συζομένης καὶ καλῶς διατηρουμένης ὁδοῦ Ἐγνατίας (VIA EGNATIA) μὲ πλεκτὸν σῦρμα καὶ σιδηροπασσάλους, ἐκτάσεως 20 X 9 μ. ἢ καὶ μεγαλύτερα, νὰ ἐκκαθαρι-

σθῆ τὸ λιθόστρωτον — καλντερίμι — ἀπὸ τὰ χόρτα καὶ τοὺς θάμνους, καὶ νὰ ἀναρτηθοῦν ἀνάλογοι καλλιτεχνικαί, δηλωτικαὶ τοῦ χώρου, πινακίδες. Τὰ σημεῖα ὅπου θὰ γίνῃ ἡ ἐργασία αὐτή, θὰ ὑποδειχθοῦν ἀπὸ τὸν ὑποφαινόμενον καὶ εὐρίσκονται μεταξὺ Φερρῶν, Λουτροῦ, Ἀλεξανδρουπόλεως, Μάκρης καὶ Κομάρου. Διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ὑπολογίζω ὅτι τὸ ποσὸν τῶν 20.000 δραχ. εἶναι ἐπαρκές.

8) Στερέωσις καὶ μικροεπισκευὴ τῶν μεσαιωνικῶν Πύργων τοῦ ποταμοῦ ἔκκαθάρσις τοῦ χώρου — ἀκρόπολις φρουρᾶς βιγλατόρων — ἀπὸ τοὺς θάμνους, χάραξις στενοῦ δρομίσκου ἀναβάσεως εἰς τὸν θεαματικὸν αὐτὸν χώρον διὰ τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτόν, κιγκλιδώματα εἰς τὰ ἐπικίνδυνα σημεῖα τοῦ κρημνοῦ κλπ. εἶναι ὑπόθεσις 40.000 δραχμῶν.

9) Σπουδαιότερα ὑπόθεσις καὶ παράλληλος πρὸς τὴν ἀνέγερσιν Μουσειοῦ ἐν Ἀλεξανδρουπόλει εἶναι ἡ διενέργεια ἀνασκαφῶν εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς μας χώρους. Πολλαὶ καὶ ἀπρόβλεπτοι εἶναι αἱ ἐργασίαι αὐταί, ἀλλὰ εἰς τὰ πλαίσια τῶν δυνατοτήτων εἶναι δυνατὸν νὰ κλιμακωθοῦν προταρχικῶς ὡς ἑξῆς:

α) Ἀρχαιολογικὴ ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως Δορίσκου ἔνθα τὰ ἐμφανῆ θεμέλια ἀρχαίων κτισμάτων, τὸ πλῆθος ὀστράκων καὶ κεράμων, πίθων ὑδριῶν κλπ.

β) Ἀρχαιολογικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ ἀνωθεν τῆς «Σπηλιάς τοῦ Κύπλωπα» ἐν Μάκρῃ ἔνθα τοποθετεῖται ἡ πόλις Σέρρειον καὶ ὅπου εἰς τὰ προχώματα τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου εἰς στρώματα γῆς, ἀνακαλύπτονται ὀστρακα, ἀγγεῖα, νομίσματα κλπ.

γ) Ἀρχαιολογικὴ ἀνασκαφὴ μικροῦ χώρου τῆς ἀρχαίας Μεσημβρίας ἢ Ζώνης, τοῦ παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ἔνθα θεμέλια ἀρχαίων κτισμάτων τῆς κάτω πόλεως — τῆς ἐμπορικῆς — ἐφόσον ἡ ἀκρόπολις εὐρίσκεται 300 μ. μακρὰν τῆς θαλάσσης εἰς τὸν λόφον Παζάρ - τεπέ.

δ) Ἐκκαθάρσις ἀπὸ τὰ χώματα τῶν παρὰ τὰ θεμέλια συσσωρευθέντων εἰς τοὺς περιθόλους — τὰ τείχη — Τραϊανουπόλεως, Δορίσκου, Μεσημβρίας. Εἰς ὀλίγα τμήματα τῆς διαδρομῆς τῶν τειχῶν πρέπει νὰ γίνῃ ἐλαφρὰ ἐκσκαφὴ διὰ νὰ φανερωθοῦν τὰ καταρρεύσαντα τείχη, τῶν ὁποίων τὴν πέτρα ἐλεηλάτησαν οἱ περιόικοι χωρικοί. Δαπάνη δραχ. 10.000.

ε) Ἐπικάλυψις, στερέωσις, ἔκκαθάρσις τῆς στέγης καὶ ἐπισκευὴ αὐτῆς, ἐλαφρὰ ἀνασκαφὴ τοῦ δαπέδου πρὸς ἀποκάλυψιν τυχὸν μωσαϊκοῦ ἢ μαρμαρίνου δαπέδου, τοῦ τεπινταρίου Τραϊανοῦ εἰς τὰ θέρημα Τραϊανουπόλεως. Ἡ ἐργασία αὐτὴ ὑπολογίζω ὅτι θὰ ἀπαιτήσῃ ποσὸν 100.000 δραχ. Αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι τῶν παραγράφων α, β, γ καὶ δ, θὰ εἶναι προκαταρχτικαὶ δέον νὰ γίνουιν μὲ πᾶσαν οἰκονομίαν, εὐστοχίαν, σκοπιμότητα, πρακτικὴν καὶ λογικὴν ἱεράρχησιν. Τὸ πρακτικὸν πνεῦμα πρέπει νὰ κυριαρχήσῃ καὶ νὰ παραμερισθοῦν γραφειοκρατικοὶ τύποι καὶ κωλυσιεργίαι. Ἀπαιτεῖται εὐσυνειδησία

καὶ Ἐθνικὸς παλμός. Προθυμία καὶ συνεργασία πάντων πρὸς τὸ ἱερὸν αὐτὸ ἔργον. Διὰ τὰς ἀνασκαπτικὰς αὐτὰς ἐργασίας (α, β, γ, δ,) πρέπει νὰ διατεθῇ κατ' ἀρχὴν ποσὸν 1.000.000 δρχ. καὶ διὰ τὴν ἀποξημίωσιν τῶν ἀγρῶν — ἀπαλλοτριώσιν — δρχ. 50.000.

Ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει αἱ ὡς ἄνω πᾶσαι ἐργασίαι (Μουσεῖον, τοπογραφῆσεις, περιφράξεις τμημάτων Ἐγνατίας ὁδοῦ, ἐπισκευαὶ πύργων καὶ ἀρχαιολογικαὶ ἀνασκαφαὶ διὰ τὸ προκαταρκτικὸν στάδιον ἀξιοποιήσεως, καὶ προβολῆς των, ἀπαιτοῦν ποσὸν περὶ τὰ 2.000.000 δρχ. Ἐὰν τὰ ἔργα αὐτὰ πραγματοποιηθοῦν κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ περιεχομένου εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην θὰ προκύψουν αἱ ἑξῆς ὠφέλειαι.

α) Ἠθικὴ ἀνύψωσις τοῦ πνεύματος τοῦ ἐδῶ λαοῦ μας. Ἐθνικὴ ἔξαρσις καὶ ὑπερηφάνεια διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν προγονικῶν θησαυρῶν, τόνωσις τοῦ φρονήματος, ἐνδιαφέρον καὶ ἀγάπη μεγαλυτέρα καὶ διακιολογημένη διὰ τὰ ἐπιτεύγματα τῶν προγόνων. Πρόκλησις ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου. Στοργὴ εἰς τὰ προγονικὰ κειμήλια, φροντίς διὰ τὴν διατήρησιν αὐτῶν, ψυχικὴ συμμετοχὴ εἰς τὴν ἀξιοποίησιν των καὶ πρὸ παντὸς διέγερσις ἐνδιαφέροντος εἰς τὴν ἀξίαν τῶν κειμηλίων καὶ ἐπαγρύπνησις διὰ τὴν μὴ φυγάδευσιν αὐτῶν, ἦτοι τὸ σταμάτημα τῆς τυμβωρυχίας καὶ ἀρχαιοκαπηλίας ἀγρίως ἀσκηθείσης εἰς τὴν περιφέρειάν μας καὶ ἀποτελούσης κατὰ κακὴν μοῖραν καθεστῶς. Τέλος διὰ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἀποκαλύψεων θὰ προκληθῇ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀρχαιολόγων καὶ ἀρχαιοφίλων εἰς παγκόσμιον κλίμακα, θὰ δημοσιευθοῦν ἄρθρα καὶ μελέται, θὰ ἀνακηνηθῇ ἡ ἐπιστήμη καὶ διὰ τὴν μελέτην τῆς Θράκης καὶ θὰ συμπληρωθῇ ἡ ἱστορία τῆς.

Β' Ἑθνικὴ ὠφέλεια θὰ προκύψῃ ἀνυπολογίστου ἐκτάσεως.

Σήμερον ἡ Ἀλεξανδρούπολις, χαρακτηρισθεῖσα ὡς πόλις τουριστικὴ, δὲν διαθέτει οὐσιαστικὰ καὶ ἐξαίρετα προσόντα, πλὴν τῆς θαλάσσης, τοῦ ὀρίζοντος αὐτῆς καὶ τῆς εὐρυχωρίας τῶν ὁδῶν. Ἡ τουριστικὴ τῆς κίνησις εἶναι μικρά, οἱ ἐπισκέπται προέρχονται ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Νομοῦ Ἐβρου καὶ τοῦτο κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας. Οἱ ξένοι διέρχονται ἀνυποψίαστος καὶ δὲν παραμένουν εἰς τὴν πόλιν μας. Μὲ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἀρχαιοτήτων τὴν ὑπαρξίν Μουσείου καὶ τὴν συγκέντρωσιν εἰς αὐτὸ τῶν εὐρυμάτων, μὲ τὴν χαρτογράφησιν τῶν ἀρχαιοτόπων καὶ τὴν ἔκδοσιν ἐμπεριστατωμένου ὁδηγοῦ, ἡ τουριστικὴ τῆς ἀξία θὰ ἀνέλθῃ εἰς ἀνώτερα ἐπίπεδα. Οἱ ξένοι θὰ παραμένουν καὶ εἰς τὴν πόλιν μας διὰ νὰ ἐπισκέπτονται τὴν Μεσημβρίαν τὸ Σέρρειον, Τραϊανούπολιν, Δορίσκον, τὰς Φέρρας καὶ ἀκόμα ἄλλους ἀρχαιολογικοὺς χώρους, ποὺ θὰ ἀποκαλυφθοῦν (Δύμη, Χαράκιωμα, Τέμπυρα, Δρύς, Σάλη κλπ.). Σήμερον ἡ κίνησις τῶν περιηγητῶν τὸ πλεῖστον ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κόσμου νὰ ἰδῇ καὶ νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ὄχι τὰς καλὸν τῆς φύσεως ἢ τὰς βιομηχανικὰς ἐγκαταστάσεις.

Ἐχῶ τὴν πίστιν ὅτι μόνον τὰ ἐκλεκτὰ καὶ σπανιώτατα νομίματα τῆς Ζώνης, (6 - 7 τεμάχια ὑπάρχουν ἀνὰ τὸν κόσμον), θὰ προκαλέσουν τὴν κίνησιν αὐτὴν, καὶ ὑπάρχουν τοιαῦτα πολλὰ κρυμμένα ὑπὸ τὰ χώματα. Ὁ ὑποφαινόμενος ἔχει ἰδίαν ἀντίληψιν τοῦ πράγματος καὶ κατέχει τινα ἐξ αὐτῶν. Ἡ ἀποκάλυψις καὶ ἔξαρσις τῶν ἀρχαιολογικῶν μας χώρων, θὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ λαοῦ μας νὰ ὀργανώσῃ θεατρικὰς παραστάσεις — φεστιβάλ — ἀρχαίων δραμάτων — Αἰσχύλου, Εὐριπίδου — τῶν ὁποίων μάλιστα οἱ ἥρωες καὶ ὑποθέσεις, ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀρχαίαν Θοράκην (Ρῆσος, Ὀρέστεια, Θοῆσαι, Φύνεις). Κατὰ τὸ 1935 νομαρχοῦντος τοῦ Μαρκέτου, μὲ τὸν μουσικὸν Καπάνταην κ.ἄ. συνεστήθη εἰς Ἀλεξανδρίупολιν Ὁμιλος «Ὀρφικοὶ» καὶ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς Ὀρφικῆς ἰδέας ἐδόθησαν διαλέξεις, συναυλίας καὶ ἄλλαι καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις.

Οἱ χώροι ἐξ ἄλλου τῆς ἀρχαίας Μεσημβρίας ὅπου αἱ Ὀρφικαὶ «δρυὲς ἀμφὶ τε φηγοὶ ριζόθι διηθήθησαν, ἀνέστησάν τε χορείαν, οἶα τε παρεθενικαί», προσφέρονται — αἱ πτυχώσεις τῶν κλιτύων τοῦ Ζωναίου ὄρους — πρὸς διημιουργίαν ἀρχαίου ἀκαλύπτου θεάτρου, ὡς τὸ τεχνοργούμενον εἰς τὸν Λυκαβηττὸν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῆς Ἀν. Συνοδοιοῦ. Μὲ τὴν προοπτικὴν ὅτι πρόκειται νὰ διανοιχθῇ εὐρεία Ἐθνικὴ ὁδὸς μέσον Ἰσμάρου καὶ Μεσημβρίας, ὁ ἀρχαιολογικὸς χώρος αὐτῆς καὶ τὰ περίξ μαγευτικὰ τοπία τῶν Ὀρφικῶν δρυῶν καὶ ἡ θαυμασία ἀκτὴ, ἀποκοτῶν ἐξέχουσιν σημασίαν τουριστικῶν ἐγκαταστάσεων καὶ ἐκμεταλλεύσεων.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἡ περιοχή Ἀλεξανδρουπόλεως διαθέτει χώρους ἀρχαιολογικοὺς — θέσεις ἀρχαιοπόλεων — ὑψίστης ἱστορικῆς καὶ ἀξίας ἀνυπολογίστου Ἐθνικῆς καὶ πρακτικοῦ Τουρισμοῦ. Ἐρευνᾶν καὶ προβολὴ τῆς ἀξίας των, μέχρι σήμερον δὲν ἔγιναν. Μὲ πρωταρχικὴν πίστωσησιν δύο ἑκατομμυρίων δραχμῶν θεμελιώνονται οἱ πρῶτοι πυρῆνες ἀναπτύξεως καὶ ἀξιοποιήσεως τῶν ἱστορικῶν χώρων, μὲ ἀσύλληπτα μελλοντικὰ ἐπιτεύγματα καὶ ὄφελῃ ἐκ πλείστους τομεῖς. Τὰ πρῶτα βήματα πρὸς τὴν ἀκολουθήσῃ ἢ πραγματοποιήσῃ ἐξετέθησαν εἰς τὴν ἀνωτέρω ἔκθεσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐπροτάθη τὸ λιτὸν ποσὸν τῶν 2 ἑκατομμυρίων μὲ τὸ ἀξίωμα: «Ἡ ἀρχὴ τὸ ἦμισον τοῦ παντός».

Ἡ ὀλοκλήρωσις τῶν ἔργων εἶναι ἀτέρμων. Αἱ ἀνασκαφαί, ἡ μελέτη τῶν εὐρημάτων, ἡ διημιουργία ὁδῶν προσπελάσεως, περιπτέρων, μουσείων, φυλακείων, ὁδηγῶν, εἰδικῶν ὑπαλλήλων κλπ. θὰ ἀπαιτήσουν χρόνον καὶ χρῆμα πολὺ. Ἡ ἀρχὴ πρέπει ὅμως νὰ γίνῃ.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ:

Εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς ἀνωτέρω μελέτης δὲν συμπεριελήφθη τὸ κεφάλαιον τῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Παλαιοπόλεως Σαμοθρά-

κης καὶ τοῦτο διότι ἡ Σαμοθράκη, χάρις εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ ἀειμνήστου Καρόλου Λέμαν καὶ τῆς συζύγου του ἐμπῆκε ἀπὸ ἐτῶν εἰς τὸν θαυμάσιον δρόμον ἀποκαλύψεων καὶ ἐπιτευγμάτων καὶ ἐντόνως προωθεῖται εἰς ἀμίλλαν καὶ χωρὶς καθυστερήσεις, διὰ νὰ καταστῇ ἡ Δῆλος τῆς Θράκης. Ἀνασκαφαί, ἀναστηλώσεις, Μουσεῖον, τουριστικὸς ξενὸν καὶ πλεῖστα ἄλλα γίνονται ἐκεῖ μὲ προγράμματα καὶ ἐνισχύσεις ἀμερικανῶν ἀρχαιοφίλων, δι' ὃ καὶ ἡ παρέμβασις τοῦ ὑποφαινομένου τελείως παρέλκει.

Φεβρουάριος 1966

ΑΓΓ. ΠΟΙΜΕΝΙΔΗΣ

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΑΝΔΡΕΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ἡ Ἑλληνικὴ Θράκη πάντοτε σ' ὄλους τοὺς αἰῶνες ἀνθίζε πνευματικά. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς ἀκόμα φανερώθηκαν στὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα τοῦ ὄλου Ἑλληνισμοῦ ἀξιόλογα πνεύματα ποὺ ὕψωσαν τὸ ἀνάστημά τους καὶ διέπρεψαν κ' ἐπικράτησαν. Στὴν παλιὰ ἐποχὴ ἔχουμε φιλόσοφους, ρήτορες, καλλιτέχνες, μουσικούς. Ὁ Δημόκριτος εἶναι Θραῖς ποὺ μὲ τὴ θεωρίαν τοῦ αἵμου τὸν Ε' π.χ. αἰῶνα μᾶς ἔδωσε τὴν πρώτην προσπάθειαν γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ στοιχείου αὐτοῦ, ποὺ σήμερον κυριαρχεῖ στὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ Παράσιος, ὁ διάσημος γλύπτης, εἶναι Θραῖς καὶ τὰ ἔργα του πρωτεύουν μεταξὺ τῶν σπουδαιότερων καλλιτεχνῶν τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς, πρὶν ἀκόμη ἢ Θράκη ἐξελληνισθῆ καὶ ἀφομοιωθῆ ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμό.

Ἡ Βυζαντινὴ περίοδος ἔχει νὰ μᾶς δώσει πλῆθος ἀπὸ πνευματικούς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Τουρκοκρατία μᾶς καταπλημμυρεῖ ἀπὸ προσωπικότητες πνευματικές, ποὺ ὄχι μόνον ἐπρώτευσαν στὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ ἀφῆκαν πλοῦσια κληρονομία. Μία πολύτιμη ἐργασία δημοσιευομένη στὸν Γ' τόμ. τῶν Θρακικῶν (παράρτημα) μᾶς δίνει ἕνα μακρὸν κατ' ὄλου προσωπικῶν τοῦ πνεύματος καθ' ὄλους τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Εἶναι ἀξιοθαύμαστο τὸ ἔργο των καὶ πρέπει νὰ εἴμεθα ὑπερήφανοι γι' αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ ὁ ΙΘ' αἰῶνας καὶ ὁ Κ' ἕως τώρα ἐξακολουθεῖ νὰ δείχνῃ προσωπικότητες καὶ κάθε εἶδους ἐπιστήμονες. Ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση ἐμφανίσθησαν ἀξιολογώτατοι ἄνδρες ποὺ ἀναδείχθησαν κ' ἀνέδειξαν καὶ τὸ ἔθνος. Ὁ Λευκίας, ὁ πρῶτος Πρύτανης τοῦ Ἑθν. Πανεπιστημίου, ὁ Στ. Κουμανούδης ὁ ἀρχαιολόγος καὶ λατινιστὴς διέπρεψαν ὡς καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἐργάσθησαν ὅσον ὀλίγοι γιὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην.

Τὴν περασμένη χρονιά ἐτυπώθη διὰ τὸν Χρ. Τσουντα, ἀρχαιολόγος καὶ καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν Ἀριστ. Κουρτίδη, παιδαγωγὸ καὶ τὸν Κ. Δημητριάδη γλύπτη, διευθ. τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν. Τώρα θὰ τυπωθῆ δι' ἄλλους, τοὺς Μ. Ἀποστολίδη, Γ. Ἰ. Λαμπουσιάδη, Ἀχ. Σαμοθράκη καὶ τὸν Γεώργ. Τσουκαλᾶν, διδάσκαλον καὶ ἱστοριογράφον Φιλίλεως στὰ 1851.

Ο ΘΡΑΞ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΙΑΚΩΒΟΥ ΛΑΜΠΟΥΤΣΙΑΔΗΣ

Ἐνας ἀπὸ τοὺς ὀλίγους καὶ τελευταίους πνευματικούς ἀνθρώπους—μάρτυρας τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐργασίας—ποὺ ἔδωκάνησαν τὴν ζωὴν τους γιὰ τὴν

Έρευνα τῆς Ἱστορίας τῆς Θράκης, εἶναι καὶ ὁ Γ. Ἰ. Λαμπουσιάδης, πὺν ἀπέθανε ἤσυχᾳ καὶ ἀπέριττα, ὅπως ταιριάζει σ' ἓνα σεμνὸ ἐργάτη τοῦ πνεύματος καὶ ἓνα δάσκαλο τοῦ Γένους, ἐδῶ στὴν Ἀθήνα, στὰ 1926. Ἐβδομηῆντα χρόνια ἔζησε γιὰ νὰ καταλήξει στὴν Ἀθήνα, ὅπου εἶχε τελειώσει τὶς γυμνασιακὲς του σπουδές, ὄχι γιὰ νὰ θεραπευθῆ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀνακουφισθῆ, ἀπὸ τὶς ὀδύνες τοῦ μοιραίου του θανάτου. «Τὸν ἐνθουσιάζετο ἀγαθόν, ἀνεπιτήδευτον, εὐφυῶ, εὐτρόπελον καὶ ἀστείον, σοβαρόν, ἐργατικόν, εὐμέθοδον, ἀρρωστημένον καὶ εὐλοκρινῆ διδάσκαλον», λέγει ὁ μακαρίτης Κ. Κουρτίδης στὰ Θρακικά. Ἡ ἀνάμνησή του στὴ Θράκη θὰ παραμείνῃ ἀκοίμητη καὶ αἰώνια, ἀλλὰ καὶ πικρά, γιὰτι ἔσθυσε μακρὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα του, πὺν γι' αὐτὴν ἐδαπάνησε τὴ ζωὴ του ὅλη — τὴν Ἀδριανούπολη.

Πενῆντα ὀλόκληρα συναπτὰ χρόνια ἐδίδαξε στὴ Θράκη (Καβακλή, Λουλὲ Βουργιάζ, Ραιδεστό, Μάλγαρα, Σουφλί καὶ στὸ Γυμνάσιο καὶ τὸ Ζάππειο Παρθεναγωγεῖο στὴν Ἀδριανούπολη. Ἐπῆρξε ἀπαράμιλλος ἐρευνητὴς τῆς ἀγνώστου ἱστορίας τῆς Θράκης. Ἄν ἀληθεύῃ ὅτι κάθε ἱστορικὴ περίοδος πρέπει νὰ κρίνεται ἀπὸ τὰ ἔργα, πὺν δημιούργησε, ἐπίσης πρέπει ν' ἀληθεύῃ ὅτι ἓνας ἱστοριοδίφης ἢ ἐρευνητὴς πρέπει νὰ κρίνεται ἀπὸ τὶς συνθηκὲς πὺν ἀσχολήθηκε στὴν ἔρευνα μιᾶς ἱστορικῆς περιόδου. Καὶ οἱ συνθηκὲς αὐτὲς εἶναι κάθε ἄλλο παρὰ εὐνοϊκὲς καὶ συντελεστικὲς γιὰ μιὰ κολοσσιαία καὶ ἐπιπλέοντατη ἐργασία, ὅταν μάλιστα λείπουν βιβλιοθήκῆς μεγάλης καὶ εἰδικῆς, ἀπαραίτητες γιὰ μιὰ ἐπιστημονικὴ καὶ συστηματικὴ μελέτη, ὅταν δὲν ὑπάρχουν οἱ χρειαζόμενες πηγές, πὺν θὰ μᾶς δώσουν τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα. Αὐτὴ ἡ δύσκολη ἐργασία καὶ ἔρευνα τῆς σκοτεινότητος ἱστορίας τῆς Θράκης, πενήντα χρόνια ἀπετέλεσε τὸ ἀντικείμενο, τὸν σκοπὸ τῆς ζωῆς τοῦ Λαμπουσιάδη. Καὶ τὸ σπουδαιότερο ὅτι ἐπεδόθηκε ὄχι τόσο στὴν ἔρευνα τῆς ἀρχαιότητος περιόδου τῆς Θρακικῆς ἱστορίας, οὔτε ἀποκλειστικῶς τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ἀλλὰ κυρίως τῆς περιόδου τῆς δουλείας πὺν ἔγινε τὸ θέμα τῶν ἀτελεσιτεμένων μελετῶν του. Καὶ ἐκυρτώνονταν ἄσκησι καὶ ἐπίμονα μπροστὰ σὲ μιὰ ἐπιγραφὴ ἢ ἓνα σύντριμμα ἀγάλματος, πὺν ξεσκεπάζονταν στὸ κρήμισμα τῶν παλαιῶν τειχῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Μὲ λαχτάρᾳ ἔσχυε μπροστὰ σ' ἓνα νόμισμα Θρακικῆς πολιτείας τῶν Ὀδρουσῶν ἢ τοῦ βασιλεῖα Κόττιος.

Ἄν βρεθῆκε ἡ ἐπιγραφὴ «Εὐρυζέλης Σεύθου Πριανέδης» ἔγραψε μιὰ ἐπιτυχῆ μονογραφία. Μιὰ περιζωπὴ Βυζαντινοῦ σιγγραφέα καὶ μερικὰ νομίσματα τὸν ὠδήγησαν νὰ γράψῃ τὴν πραγματεία του γιὰ τὴ Δεβελτό, παρὰλια πολιτεία τοῦ Εὐξείνου Πόντου κοντὰ στὴν Ἀγχάλιο. Ἀσχολήθηκε ἀκόμα μὲ ζῆλο ἀκατάβλητο μὲ τὴν ἱστορία Θρακικῶν πόλεων, π.χ. τὴν Πλωτινούπολη, Βεργούπολη, τὴ Νίκη, τὴν Κομοτινὴ καὶ τὸ Διδυμότειχο καὶ ξέχωρα τὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὰς Ἐλευθεράς (Μπαμπᾶ Ἐσκι).

Ἄλλ' ἢ Χριστιανικὴ ἱσυχαιολογία τῆς Θρακικῆς ἱστορίας ἦτο διὰ τὸν εὐσεβῆ διδάσκαλον καὶ φανατικὸν χριστιανὸν τὸ σπουδαιότερον ἀντικείμενον.

Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ μελέτη του περὶ «Ἀγιασμάτων» τὴν ὁποίαν εἶχε στείλει πρὸ τριῶν δεκαετηρίδων εἰς τὴν Μεσαιωνικὴν Ἑταιρείαν (Κων)πόλεως, ὡς καὶ αἱ ἔρευναι του διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς σπουδαιοτάτης ποτὲ καὶ διασημοῦ Μονῆς Λαμποῦς, ἀνηκούσης εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως» συμπληρώνει ὁ κ. Κ. Κουρτίδης στὰ Θρακικά (Α' τ. σ. 246).

Ἡ σπουδαιότερη δουλειὰ τοῦ Λαμπουσιάδη εἶναι ἡ ἀνέκδοτη ἱστορία τῆς γενέτειράς του Ἀδριανουπόλεως ἀπὸ τὰ ἀρχαιότατα χρόνια ὡς τὰ τελευταῖα. Ὅλα τὰ μελέτησε λεπτομερῶς: τοποθεσίες, τοπωνύμια, τεῖχη, πύλεις, ἐπάλξεις καὶ πύργους, ἐπιγραφές, κιονόκρανα καὶ ἀγάλματα. Περιμάζεψε ἱστορικά κειμήλια, νομίσματα, συντρίμματα ἀπὸ ἀγάλματα κιονόκρανα καὶ ἐπιγραφές σ' ἓνα Μουσεῖο ἀρχαιολογικῶ, πού τὸ φιλοξενοῦσε τὸ Ζάππειο Ἐκπαιδευτήριον. Τὴν πραγματεία του γιὰ τὰ τεῖχη δημοσίεψε ἡ Γεν. Διοίκησις Θράκης στὰ 1920 - 22. Ἡ ἱστορία του αὐτὴ εἶναι μιὰ διεξοδικὴ προσπάθεια νὰ περιλάβῃ ὅλα τὰ μεγάλα ἱστορικά γεγονότα, πού συνδέονται μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴν τύχη τῆς πολιτείας αὐτῆς — ὅπως ἔκαμε καὶ ὁ Μ. Ἀποστολίδης γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Φιλιππουπόλεως — δηλ. οἱ πολιορκίαι ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ἡ κατάληψή της ἀπὸ τοὺς Φράγκους, οἱ διάσημοὶ της ἄνδρες, οἱ αὐτοκράτορες (Ἰ. Καντακουζηνὸς καὶ γιὸς του Ματθαῖος, ὁ Ἀνδρόνικος ὁ νεώτερος) καὶ τόσα ἄλλα γεγονότα τοῦ τριπτάμου, πού εἶναι συνυφασμένα μὲ τὴν γηραιὰ καὶ ἱστορικὴ τοῦ Ἐβρου πολιτεία. Ἐξετάζει λεπτομερέστερα τὴν τουρκοκρατούμενη περίοδο τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ μὲ πολὺ μεγάλο ἐνδιαφέρον. Μάλιστα τὸ ἀνάκτορον τῶν Σουλτάνων, «τὸ μέγαρον τῆς τυραννίας τοῦ ποιητῆ Σούτσου, τὰ μεγαλοπρεπῆ τζαμιά καὶ τὰ θαυμάσια λουτρά, τὶς στοῆς, τὶς ἀγορῆς καὶ τὰ χάνια — θαρρεῖς πελασγικά χτίσματα — τοὺς χρυσοποιεῖλους τάφους καὶ τὰ μωσαϊκὰ τῶν Σουλτανοπαίδων, ὅλα τὰ βεράτια καὶ τὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχείων τῆς πολιτείας ἢ τῶν βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Σουλτάν Σελίμ. Ὅλα αὐτὰ εἶναι τὰ προσφιλῆ θέματά του, πού τὸν ἀπασχόλησαν μὲ ξεχωριστὴ προσοχή. Ἐγραψε γιὰ τὰ Σχολεῖα γιὰ τὴ Μητρόπολιν τῆς Ἀδριανουπόλεως, γιὰ τοὺς λογίους καὶ ἀρχιερεῖς. Ἐπονηματίζει τὸν Κ. Σάθα, διορθώνει τὰ σχεδιάσματα τοῦ Παράνικα, συμπληρώνει τοὺς καταλόγους τῶν ἀρχιερέων τοῦ Ἀλεξούδη Ἀνθίμου, ἐξετάζει τὸν διδάσκαλον Οὐζούνου, τὸν Δωρόθεον Πρώτον, πού κρέμασαν οἱ Τοῦρκοι. Ἀλλὰ ἀπὸ ὅλα πῶς πολὺ ἀξίζει ἡ ἐργασία του γιὰ τὸν Πατριάρχην Κύριλλον τὸν Στ' τὸν Σεφμετζόγλου, ἃν καὶ ὁ Γεδεὼν δὲν εἶχε γιὰ ὅλο τὸ ἔργο ἰδέα ἀγαθὴ, ἐκτὸς γιὰ ἓνα μέρος, ὅπως μοῦ ἔλεγε, ὅταν τοῦ ἔδειξον τὸ χειρόγραφο του. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴ βιογραφία τοῦ Ἁγίου Μαυρουδῆ τοῦ Νεομάρτυρα. Ὁ Δημ. Καμπούρογλου, ὅταν δηρῶντα τὰ «Θρακικά», μοῦ εἶχε γράφει ἓνα σημείωμα: «Ἐπιθυμῶ, μοῦ ἔγραφε, νὰ ὑποδείξω κυρίως τὸ κατῆκον πρὸς δημοσίευσιν λεπτομεροῦς ἐργασίας περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ διαπρεποῦς Θρακῶς ἱστοριοδίφου καὶ συγγραφέως, τὸν ὁποῖον κακῆ μοῖρα ἀφήρησεν ἐκ τῆς χορείας τῶν εὐδὸ-

κων, φιλοτίμων και φιλοπόνων τέκνων τῆς Μεγάλης Πατρίδος. Ἰδίᾳ δὲ νὰ καταβληθῆ πολὺ προσπάθεια πρὸς διάδοσιν τῶν ἀνεκδότων ἔργων του».

«Αἱ Θρακικαὶ μελέται του καὶ αἱ περὶ Ἀδριανουπόλεως μνημειακαὶ καὶ τοπογραφικαὶ ἐργασίαι του πρόκεινται ὡς πολὺ τιμητικὰ ὑποδείγματα ἐπιτελέσεως τοῦ πρὸς ἐκπόνησιν πατριδολογίας καθήκοντος. Ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» Κων)πόλεως πολλάκις ἐδημοσίευσε σχετικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ Λαμπουσιάδου, καταχωρίζουσα καὶ ἔργα του, εἰς δὲ τὰ ἡμέτερα «Μνημεία τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων» παρελήφθησαν σπουδαιόταται ἀναζωνώσεις του ἀφορῶσαι εἰς τὸ περιηγητικὸν ἔργον του ἐξ Ἀδριανουπόλεως Ἐπισκόπου Ναξιανζοῦ Ἰγνατίου (1772) ὡς καὶ περὶ τῶν Ἀθηνῶν ὡς πεπατημένης Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπαρχίας». Αὐτὰ μοῦ ἔγραφε ὁ ἀείμνηστος Δ. Γ. Καμπούρογλου.

Ὁ Γ. Λαμπουσιάδης δὲν εὗρηκε τίς δυσκολίας ποὺ ἀντίκρουσε ὁ Μ. Ἀποστολίδης γράφοντας τὴν Ἱστορίαν τῆς Φιλ)πόλεως. Γιατὶ ὁ Ἀποστολίδης εἶχε νὰ παλαίψῃ μὲ κακόπιστους ἐπιστήμονες Βουλγάρους, ποὺ διέστρεφαν τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτῆς πολιτείας καὶ τὴν παραχάραξαν, καὶ νᾶνατρέψῃ ἀνιστόρητα καὶ κακόπιστα στοιχεῖα καὶ νᾶναδείξῃ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ποὺ οἱ Βούλγαροι τὴν θυσιάζουσι στὴν πολιτικὴν τὸν σκοπιμότητα.

Ὁ Γ. Λαμπουσιάδης θὰ παραμείνῃ παράδειγμα καὶ ὑπόδειγμα ἐργατικοῦ ἀνθρώπου καὶ φιλότιμου πατριώτη, ποὺ τὸν ὀνόματι του δὲ θὰ λησμονηθῆ ποτὲ καὶ ποτὲ δὲ θ' ἀσθήσῃ. Ὁ μελλοντικὸς ἱστορικὸς τῆς Θρακίας θὰ τὸν ἀναδείξῃ ἐκεῖ ποὺ πρέπει, ὅταν θὰ ἐργάζεται νὰ συνθέσῃ τὸ ἔργο του, ἐρευνητὴς τῆς Θρακικῆς ἱστορίας καὶ μάλιστα τὸ Γ. Λαμπουσιάδην καὶ Μ. Ἀποστολίδην.

Ἄλλὰ καὶ μεῖς ἐδῶ ἀπονέμοντες τὴ δίκαιη κρίσιν γιὰ τὸ ἔργο τῶν σοφῶν Θρακῶν, τῶν ἀκαταπόνητων ἐργατῶν, τῶν ἐνθερμων ζηλωτῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ καλοῦ, τῶν πατριωτῶν ποὺ ἡ καρδιά τους ἔπαλλε μὲ λαχτάρα τοὺς Θρακικοὺς παλμούς, ἃς γίνουμε μαθητὲς τους στὴ δούλεψιν, στὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος στὴν Πατρίδα, μὲ αὐταπόνησιν, ποὺ ἔδειξαν καὶ αὐτοὶ ὡς πνευματικοὶ πρωτοπόροι τῆς ἐποχῆς μας. Ἄς τοὺς εἴμεθα εὐγνωμονεῖς, ἃς τοὺς μνημονεύουμε πάντοτε καὶ ἃς μὴ λησμονοῦμε τὸ παράδειγμα τους, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἄστρο ποὺ θὰ μᾶς ὀδηγῆ, ὅπως τοὺς μάγους, στὸ δρόμον μας. Καὶ εἶναι ἡ δουλειὰ καὶ ἡ ἀγάπη στὴ Θρακίαν. Ἡ εὐγνωμοσύνη εἶναι σπουδαία ἀρετὴ στοὺς λαοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄς μὴ λησμονοῦμε τὸ ἀγαθὸ ποὺ δημιοῦργησαν, θέτοντας τὰ θεμέλια τῆς Θρακικῆς ἱστορίας. Οἱ νέοι ἱστοριογράφοι ποὺ θᾶναφανοῦν, στὰ ἴχνη τους κατ' ἀνάγκην θὰ βαδίσουν, γιὰ νὰ ὑψώσουν τὸ ἱστορικὸν μας οἰκοδόμημα. Τὸ Θρακόπουλον ποὺ θὰ εὐτυχῆσῃ νᾶναδειχθῆ ὁ εὐτυχισμένος διάδοχος τέτοιων πρωτοπόρων, θὰ συγκινηθῆ γιὰ τὸ ἔργο τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ποὺ δίχως ἐφόδια ἐπιστημονικὰ μεγάλα, ἀπεκάλυψαν σὺν τοὺς πρώτους ἐξερευνητῆς, ἱστορικὰ ἐδάφη

ἀπάτητα, ἀνερεύνητα καὶ παρασκευάσαν δρόμους καὶ λεωφόρους γιὰ τὴν Θρακικὴ ἱστοριογραφία. Καὶ οἱ τέσσαρες αὐτοὶ πρωτοπόροι ἀπέθαναν σὲ μίᾳ δύστυχῃ περιόδῳ τοῦ Ἔθνους, σὲ μίᾳ κόλασῃ ζωῆς ἀπὸ 1941 - 44. Πενέστατοι καὶ παραμελημένοι, ἀδικημένοι καὶ ἀνικανοποίητοι, ἐνῶ ἔδωκαν τὸ πᾶν γιὰ τὴν ἀγαπητὴ μας Πατρίδα Θράκη.

Ἡ Ἀττικὴ γῆ ἄς τοὺς εἶναι ἐλαφρά, καὶ ἡ μνήμη τους αἰωνία καὶ θαλερὴ στὴ θύμησή μας.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ Θ. ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ

Πρὶν 22 χρόνια ἀκριβῶς — 1944 — ἀπὸ βαρεῖα ἀρρώστεια, ἐχάσαμε δυστυχῶς καὶ τὸν δεύτερο πνευματικὸ ἄνθρωπο τῆς Θράκης, καὶ αὐτὸν πρόσφυγα ἐδῶ, τὸν Ἀχιλλεὺ Σαμοθράκη, γιαιρό. Ὁ γιαιτροφιλόσοφος αὐτὸς Ἀχιλλεὺς Σαμοθράκης ἦταν μίᾳ ἐξαιρετικῇ φυσιογνωμίᾳ. Ἄνθρωπος τοῦ βιβλίου καὶ τῆς σπουδῆς. Θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ εἶε σπουδάσει φιλόλογος. Εἶχε μίᾳ ἐξαιρετικῇ φύσῃ γιὰ φιλολογικὰ σπουδὰς. Ἔγινε καθὺς γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς φιλολογίας μὲ τὴ μελέτη. Ἀγαποῦσε τὸ πολὺ διάβασμα καὶ εἶχε τὴ χάρη νὰ μαζεύῃ γνώσεις καὶ βιβλία. Μέλισσα σωστή. Στὴν Αἴγυπτο κάνοντας τὸ γιαιτρὸ ἔγραφε. Ἐγραφε ἐρευνώντας ὅλα τὰ θέματα: ὅποιος ἀναδιψᾷ τὸν κατάλογο τῶν ἐργασιῶν του ποὺ κατήρτισα καὶ ἐδημοσίευσα στὸν Ι' τ. (σ. 327 - 329) τοῦ Ἀρχείου Θράκης, μένει ἐκστατικὸς μὲ τὸ πλῆθος καὶ τὰ περιεργὰ θέματά του. Τί λεπτολόγος! Σύνθεσε ἔτσι μελέτες σποδαίαις τῆς Ιαιτρικῆς ἱστορίας καὶ ὅπου δὲν τὸν Ιαινοποιοῦσε ἡ ἰδικὴ του προσπάθεια, προσέτρεχε στοὺς ξένους. Ἔτσι μετέφρασε ἀξιόλογες διατριβὰς ξένων γιὰ θέματα Ιαιτρικὰ θαυμάσια. Ἐγραψε καὶ τὴν ἱστορία τοῦ Ἰπποκράτους, ἔργο ἀξιόλογο, καθὺς φαίνεται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀξιοδημοσίευτο. Ὁ Σαμοθράκης ὑπῆρξε καὶ ἐρευνητῆς τῆς Θρακικῆς ἱστορίας. Οἱ ἐρευνές του καὶ ἡ δουλειὰ του τὸν ὤθησαν νὰ δημοσιεύσῃ καὶ αὐτὸς ἓνα ἱστορικὸ δοκίμιο γιὰ τὴν ἀρχαία Θράκη. Τὸ ἔργο εἶναι πολὺ κατώτερο τῆς ἐργασίας τοῦ Κ. Κουρτίδη, ἀλλὰ δὲν εἶναι μάταια γραμμένο. Κι' αὐτὸ προσφέρει κάτι στὴ μελλοντικὴ Θρακικὴ ἱστοριογραφία. Ἔχει δημοσιέψῃ καὶ ἄλλες ἐργασίες γιὰ τὴ Θράκη στὰ «Θρακικὰ» γιὰ τὴν Αἴνο. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ καταπλήσσει γιὰ τοὺς κόπους καὶ τοὺς μόχθους τῆς συλλεκτικῆς του ἐργασίας εἶναι ὁ Γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς Θράκης ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ Ἀρχεῖο Θράκης (τ. Ζ, Η, Θ, Ι, ΙΑ καὶ ΙΒ). Ἡ ἐργασία αὐτὴ εἶναι ἀξιόλογη γιὰ δύο λόγους: Γιὰ τὸν ὄγκο της καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ της. Εἶναι ἐργασία 38 τυπογραφικῶν φύλλων καλοτυπωμένη μὲ γράμματα τῶν 8, ποὺ ἀποτελεῖ ἄθλον συγγραφικόν. Δίκαια στὸ θάνατό του παραβάλλοντας στὴ «Νέα Ἐστία» τὸ ἔργο του αὐτὸ μὲ ἄλλα ὅμοια, τὸν παρουσιάζω καὶ τὸν ἀποκαλῶ Στέφ. Βυζάντιο, γιαιτὶ ἡ δούλεψή του μοιάζει πολὺ μὲ τὴ δούλεψη τοῦ

μεγάλου λεξιλογόφου. Τὸ ὅλο ἔργο χαρακτηρίζει γλῶσσα ὁμαλή καὶ λιτότητα ἐκφράσεως. Διαβάζεται εὐκόλα καὶ ἀφίνει μιά συγκίνηση στὸν μελετητὴ καὶ γεννᾷ μιὰ ἀγάπη γιὰ τὴ δύσμοιρη Θράκη. Συγκίνηση δικαιολογημένη ἀπὸ τὶς περιπέτειες τῆς ζωῆς τῶν Θρακῶν, τὴ μυθολογία τῆς Θράκης καὶ τὰ πολλαπλᾶ χαρίσματα τῆς Θρακικῆς φυλῆς, πὺν κυρίως τὴν χαρακτηρίζει ἡ ἀγάπη στὴν ἐλευθερία. Γιὰ τὴν ἐλευθερία ἀγωνίζεται ὁ Θρακῆς καὶ μάχεται τοὺς Μακεδόνες, Ρωμαίους, Πέρσες καὶ κάθε ξένον. Σέβεται μόνον καὶ ἀγαπᾷ τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς μιμεῖται. Προσηλυτίζεται ἀπὸ τὴ γλῶσσα τους, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά τους, καὶ τέλος ἐξελληνίζεται καὶ ἐχριστιανίζεται. Στὰ 330 μ.Χ. ἡ Θράκη εἶναι τελείως ἐξελληνισμένη καὶ ἐχριστιανισμένη.

Τὸ Λεξικό εἶναι ἀπὸ τὰ πολιτιμότερα ἀναγνώσματα καὶ τὰ διδαχτικότερα. Ὁ ὑπομνηστής του κ. Καψωμένος λέγει τὰ ἐξῆς στὸν ΙΑ τόμο Ἀρχεῖον Θρ. σελ. 214 - 217. «Δὲν πιστεύω ὅτι μόνο λόγοι ἐξωτερικοὶ μπορεῖ νὰ τοῦ καθώρισαν τὴ μορφή στὸ μεγάλο του ἔργο, ὅτι δηλ. εἶχε συλλέξει τὸ ὕλικό του κάτω ἀπὸ ὠρισμένα λήμματα, γιὰ νὰ εὐκολύνεται ὁ ἴδιος νὰ βροῖσκη μαζεμένες τὶς πληροφορίες πὺν ἀναφέρονται στὸ ἴδιο μέρος ἢ στὸ ἴδιο πρόσωπο. Ἴσως ἡ προτίμηση αὐτὴ νὰ ἔχη περισσότερους λόγους ἐσωτερικούς, νὰ σχετίζεται μὲ τὸν τρόπο πὺν τοῦ ἄρесе τοῦ ἴδιου νὰ συλλαμβάνη τὴν εἰκόνα τοῦ συνόλου, ὄχι μέσα σὲ ἀφηρημένες γενικὲς γραμμὲς, ἀλλὰ συγκεκριμένα ἄτομα γεωγραφικὰ καὶ ἱστορικὰ, πὺν τὰ δικαιώματα καὶ ἡ αὐτονομία τους χάνονται ἄλλοιῶς μέσα στὴν εἰκόνα τοῦ συνόλου. Ὅποια ὅμως ἀφορμὴ καὶ ἂν ἔχη ἢ προτίμησή του στὴ μορφή τοῦ ἔργου δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ ἀναγνωρῖση κανεὶς πὺς ὁ Σαμοθράκης ἔφτασε στὴν πρωτοτυπία αὐτὴ ὄχι ἁπλῶς γιὰ νὰ καινοτομήσῃ, ἀλλὰ μὲ τὴν πρόθεση γιὰ νὰ βοηθήσῃ γιὰ τὴν ἔξαρση κάθε λεπτομέρειας στὴν καλύτερη γνώση τοῦ τόπου του καὶ στὸ θάθος ἴσως νὰ ἐξυπηρετήσῃ καὶ τὴν ἔρευνα μὲ τὸ νὰ τῆς θέτῃ στὴ διάθεσή της τὸ μαζεμένο ὡς τὰ τώρα ἀπὸ τὸν ἴδιο μὲ πολὺν ἰδρωτὰ μέσα στὴν προσιτὴ του βιβλιογραφία ὕλικό. Καὶ θὰ εἶναι χρήσιμο τὸ Λεξικό αὐτὸ προπάντων βέβαια σὰν εἰκόνα τῆς προσπαθείας ἑνὸς ἀνθρώπου νὰ γνωρισθῇ μὲ ὅλα τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τοῦ τόπου του, ἀλλὰ ὡς ἓνα σημεῖο καὶ ὡς καθρέφτης τῆς ἐργασίας πὺν συντελέσθηκε ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὲς γύρω ἀπὸ τὴ Θράκη.

Τὸ ἔργο τοῦ Σαμοθράκη δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὺς ἔχει καὶ τὶς ἐλλείψεις του καὶ τὶς ἀπώλειές του, πὺν πολλὲς θὰνα συνυφασμένες μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ ἐρασιτέχνη ἱστοριοδίφῃ, πὺν ἀσκοῦσε ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα του. Ἀλλὰ ποιὸς θὰνα τόσο μικρὸς νάρνηθῇ τὸ δικαίωμα σὲναν πατριώτῃ νὰ τονίσῃ μὲ τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματός του τὸν ἕμνο πρὸς τὴν πατρίδα του, νὰ δώσῃ τὴν εἰκόνα πὺν εἶχε πλάσει τοῦ τόπου του μὲ βιώματα ἀπὸ μελέτες, ἀπὸ ἀναμνήσεις καὶ ἀντιδράσεις προσωπικὲς στὸ περιβάλλον πὺν ἀναστήθηκε — ἓνα κομμάτι τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του:

Οἱ Θρακιῶτες πὺν θὰ τὸ συμβουλευῶνται περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον

τὸ λεξικό του, θὰ τοῦ χρεωστοῦν διπλῆ εὐγνωμοσύνη, γιατί θὰ τοὺς εὐκολύνει νὰ γνωρίζουν τὸν τόπο τους καὶ τὰ ἱστορικά του καὶ μαζί, γιατί θὰ τοὺς εὐκολύνει νὰ γνωρίζουν τὸν τόπο τους καὶ τὰ ἱστορικά του καὶ μαζί, γιατί θὰ τοὺς διδάσκη πάντα μὲ τὸ ζωντανό του παράδειγμα τὴν ἀγάπη στὸν τόπο τους, ἕναν τόπο μαρτυρικό, πὸν κουτσοφρέυτηκε, πατήθηκε τόσες φορές ἀπὸ τὸ βάρβαρο, σταυρώθηκε καὶ ἄλλοτε καὶ στίς μέρες μας, ἀλλὰ μένει σύμβολο ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς τὸν ἀντοχῆς στὸν καταλυτὴ χρόνο ὄχι μονάχα στῶν Θρακῶν, ἀλλὰ σὺλων τῶν Ἑλλήνων τὴν καρδιά. (Βλ. Ἀρχ. Θρ. τ. ΙΑ' σελ. 217). Πρέπει νὰ βρεθῆ ὁ Θραῖς χορηγὸς πὸν θὰ ἐκδόσῃ σὲ τόμος.'

Ὁ πολυγραφώτατος αὐτὸς Σαμοθράκις, πὸν τελευταία ἐργάζονταν καὶ ζοῦσε στὴν Ἀλεξανδρούπολη, εἶχε καὶ πολυτιμώτατη βιβλιοθήκη. Τὴ βιβλιοθήκη αὐτῆ, φεύγοντας τὴν κἀθοδο τῶν Γερμανοβουλγάρων, ἀφῆκε στὰ χέρια τους. Οἱ Βούλγαροι ὄχι πὸν δὲν ἐκτιμοῦν τὰ βιβλία, γιατί ἔχουν χιλιάδες βιβλιοθήκες στὴ χώρα τους, ἀντίθετα μὲ μᾶς καὶ μάλιστα ἀξιόλογες, καταστρέφουν ὅμως ὄσες εἶναι Ἑλληνικές. Ἔτσι τὴν ρῆμαξαν καὶ τὴν ἔκαμαν στάχτη. Στάχτη μὰ βιβλιοθήκη πὸν στερεώθηκε μὲ στερήσεις, μόχθους, ἀγῶνες. Τὴν ζήλεψε κι ὁ μακ. Μ. Ἀποστολίδης περῶντας ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρούπολη στὰ 1940 λέγοντας: «Ἄν εἶχα τὴ βιβλιοθήκη σου, Σαμοθράκιη!» Αὐτὴ ἢ προσφυγιά στὴν Ἑλλάδα καταυράνησε τὸν ἄνθρωπο. Ἀνυποληψία, περιφρόνηση... Ὁ ἐργατικώτατος αὐτὸς ἱατροῖστοριωδίδης, πὸν παντοῦ ἀλλοῦ θὰ δίδασκε τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας καὶ ἱατρικῆς στὸ Πανεπιστήμιο, ὅπως ὁ Θραῖς Ἄν. Λευκίας πρὸ 110 χρόνια, ὅταν πρωτοδιορίσθηκε στὸ Ἀθῆν. Πανεπιστήμιο ἀπὸ τὸν Ὀθωνα, ἔμεινε ἕνας ἄγνωστος καὶ περιφρονημένος. Πέρασε χρόνια δραματικά καὶ ἄθλια, ὡς πὸν χτυπημένος ἀπὸ τῆς μοίρας τὸ χτύπημα ἔπεσε στοῦ πόνου τὸ κορεβάτι. Ἐκεῖ μερικὸς μῆνες χαροπάλαιψε ἐλπίζοντας νὰ γυρίσῃ στὴ Θράκη, στὸ σπίτι του, στὸ περιβάλλον του, πὸν τοῦ ἐνέπνεε τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴ δημιουργία, παραμελώντας τὴν ἱατρικὴ του. Τὸν ἔφαγε ἡ νοσταλγία. Ἐδῶ στίς 31 Μαΐου 1944 ἀφῆκε τὴν ὕστερὴν πνοὴ καὶ τάφηκε στὸ νεκροταφεῖο Πατησίων. Δὲν ἔζησε κι αὐτὸς νὰ χαρῆ τὴ λευτεριά μας καὶ τὴν ἡμέρα τῆς ἐπιστροφῆς καὶ τοῦ γυρισμοῦ στὴ γενέτειρά του πὸν τόσο νοστάλγησε. Ἡ μοῖρα τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου τὸν τσάκισε. Τὸ ἔργο του μένει ἀδημοσίευτο. Ἴσως ἢ πατρίδα του φροντίσῃ γι' αὐτὸ Ὁ δῆμαρχος τῆς πατρίδος του ἀποχαιρετώντας τον τοῦ ὑποσχέθηκε καλὴ τιμὴ καὶ καλὸν τάφον στὴν πατρίο γῆ. Τώρα πέθανε κι αὐτός. Σὲ μένα ἀφῆκε τὴν ἐντολὴ καὶ παράκληση νὰ διαφυλάξω τὸ ἔργο του. Τὸ κατέγραψα καὶ ἐδημοσίεψα κατὰλογο τῶν ἐργασιῶν του στὸν ΙΑ' τόμο τοῦ Ἀρχ. Θρακίας (σ. 217). Κι ὁ Σαμοθράκις μαζί μὲ τὸν Ἀποστολίδη ἀγωνίστηκε γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ: Νὰ δώσῃ ὅ,τι μπορεῖ ἐρευνώντας τὴν ἀνερευνῆτη ἱστορία τῆς Θρακίας. Δὲν

1) Τὸ λεξικό ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴν Ἐτ. Θρακ. Μελετῶν ἀπὸ τὸν Πολ. Παπαχοριστοδούλου, πρόεδρο τῆς Ἐταιρείας καὶ διατίθεται στοὺς βουλομένους νὰ τὸ ἀγοράσουν.

σημαίνει ότι είναι υποδεέστερος του Λαμπουσιάδη, 'Αποστολίδη και Κουρτίδη. Παραμένει μία φορά εργάτης παραγωγικώτατος και πλουσιώτατος σέργασια. Τὸ δὲ λεξικό του ἀρκεῖ νὰ τὸν κατατάξῃ μεταξύ τῶν ἀξιολογωτάτων συγγραφέων καὶ ἤδη τὸν ἀναδείχνει, ὅπως στοὺς αἰῶνες, τὸ Στ. Βυζάντιο. Τὸν ἔκαμε ἀθάνατο τὸ λεξικό του. Ἔχει δημοσιευθῆ σὲ τόμους τοῦ Ἀρχείου Θράκης τὸν Ζ' - ΙΒ'. Δημοσιεύθηκε στὸ 1963 τώρα συγκεντρωμένο σὲνα τόμο ἀγκώδη 38 τυπ. φύλλων. Ἐπραγματοποιήθηκε καὶ τοῦτο τῶνερο κι ὁ τόμος κυκλοφόρησεν στὰ 1964, Μάρτιο.

ΚΩΝ)ΤΙΝΟΣ ΚΟΥΡΤΙΑΗΣ Ο ΘΡΑΣ

(Διδάσκαλος, ἰατρός, πολιτευτὴς καὶ ἱστοριογράφος τῆς Θράκης)

Ὁ πολυπαθέστατος καὶ δυστυχέστατος Κ. Κουρτίδης, ὁ Ἀδριανουπολίτης εἶναι μιὰ ἐξαιρετικὴ Θρακικὴ φυσιογνωμία, πνευματικὴ. Συγγέντρωνε πολλὰ προσόντα ἐργατικώτατου καὶ παραγωγικώτατου ἀνθρώπου. Γιατρός ἀλλὰ μὲ φιλολογικὴ φύτρα. Κρῆμα ὅτι δὲ σπούδασε Φιλολογία. Θὰ διέπρεπε ἀσφαλῶς ὡς κλασικός.

Ὁ Κουρτίδης ἀρχισε ὡς διδάσκαλος τὸ στάδιό του, προχώρησε ὡς γιατρός καὶ τελείωσε ὡς πολιτευτὴς καὶ ἱστοριογράφος. Ἱστοριογράφος πλείριος. Πρὶν γίνεαι ἱστορικός ὑπῆρξε δεινὸς λαογράφος. Ἦξαιρε νὰ μαζεύῃ πρὸ παντὸς ὕλικό, νὰ τὸ καταστρώνει καὶ νὰ τὸ ἐκμεταλλεύεται. Δούλεψε πρῶτα γιὰ τὴ λαογραφία τῆς Θράκης. Ἀπὸ τὰ φοιτητικὰ του χρόνια θεωρεῖται ἕνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους συλλέκτας λαογραφικοῦ ὕλικου. Οἱ προκηρυσσόμενοι τότε στὴ Πόλῃ ἀπὸ τὸ Φιλολογικὸ Σύλλογο διαγωνισμοὶ τὸν γνωρίζουν πρῶτο. Καὶ εἶχε στὴ δουλειά του πολλὰς δεξιότητες. Γιατὶ καὶ ὠραία μάζευε τὸ ὕλικό καὶ τίμια καὶ πιστὰ τὸ κατέγραφε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Δὲν εἶχε μέσα του τὸ δασκαλισμὸ γιὰ νὰ καταστρέφῃ, ὅπως πολλοί, τὴ γλωσσικὴ μορφὴ τῶν κειμένων. Ἡ συλλεκτικὴ δουλειά τοῦ λαογράφου ἔχει νόμους καὶ κανόνες, ποὺ πρέπει νὰ τηροῦνται ἀπαρέγκλιτα. Ἀλλιῶς τὰ λαογραφικὰ κείμενα εἶναι ἄχρηστα. Λοιπὸν ὁ Κ. Κουρτίδης, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Περ. Κουρτίδης γιατρός καὶ λαογράφος διδάσκαλος κι' αὐτός, ὅπως ὁ Καλλ. Χουρμουζιάδης Θρακίας ἀπὸ τὴς Δελλιῶνες τῆς Θράκης, θὰ παραμείνουν ἀριστεῖς τῆς λαογραφίας.

Οἱ ἐργασίες τους οἱ λαογραφικὲς «κείνται κτῆμα ἔσσει» στὸ λεξικογραφικὸ ἀρχεῖο Ἀκαδημίας, ὅπου ἔχουν σταλῆ ἀπὸ τὸ Φιλολογικὸ Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως μᾶζι μᾶλλες ἄλλων Λαογράφων ὅπως τοῦ Μανασεῖδη τοῦ Οἰκονομίδη. Ἀπὸ τὴς ἐργασίες του αὐτὲς δημοσιέψαμε στὸ Ἀρχεῖο Θράκης στὸν Α' τόμο γιὰ τὴς δεισιδαμιονίες Ἀδριανουπόλεως. Ἐδῶ ἀποφεύγουμε γιὰ τὴν ἔλλειψη χώρου νὰ σᾶς ἀναφέρουμε κατάλογο τῶν ἐργασιῶν του.

Τὸ κύριό του ἔργο, τὸ κατοπινό, εἶναι ἡ ἱστοριογραφία καὶ ἡ συλλογὴ

ιστορικοῦ ὕλικου. Μελέτησε πολλὰ σημεῖα τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης ὁ Κουρτίδης. Ἐγγράφη μικρὰς μελέτες καὶ ἔλαβε μέρος στοὺς πνευματικοὺς ἱστορικοὺς καὶ ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τῆς Θράκης; Ἡ Θράκη ἦταν, ἀνερευνήτη ὡς πρὸ 60 χρόνια. Οἱ Σλάβοι δούλεψαν πολὺ πιὸ μπροστά, γιὰτὶ μέσα στὴν πολιτικὴ τους ἢ ἱστοριογράφηση τῆς Θράκης εἶχε μεγάλο σκοπό, δηλ. τὴν παραποίηση τῆς ἀληθείας, τὴν ἀνάδειξη τῶν Σλαβικῶν ἀπόψεων μὲ κάθε μέσο, μὲ τὴν ἀλήθεια μὲ τὸ ψέμμα, γιὰ τὴν πολιτικὴ σκοπιμότητα. Ἐμεῖς ἀργὰ καταπιασθήκαμε τὸν ἀγῶνα.

Οἱ ἱστορικοὶ μας ἕναν αἰῶνα ἐλεύθερης ζωῆς τίποτε δὲν μᾶς παρέδωκαν. Τὸ Πανεπιστήμιο ἀκόμα δὲν ἴδρυσε μιὰ ἔδρα Θρακολογίας, ἢ Ἀκαδημία τίποτε δὲν ἔκαμε ὡς πνευματικὸ ἴδρυμα, ἀλλ' οὐτὲ ἡ ἐθνικὴ πολιτικὴ ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν ἔρευνα καὶ κωδικοποίηση τῶν ἱστορικῶν καὶ ἐθνολογικῶν μας δικαίων. Πάντατε ἀργοπορημένοι σὺντα μας καὶ αὐτοσχέδιοι. Ὁ Κ. Κουρτίδης εἶναι ἀλήθεια δούλεψε ὀλίγον τι ντιλετάντικα, ἀλλὰ τὸ ἔργον του εἶναι μεγάλης συλλεκτικῆς ἀξίας. Ὁ Κουρτίδης δὲν εἶναι ἐρευνητὴς καὶ συνθέτης ἱστορίας καθ'αυτὸ, ἀλλὰ συλλογεὺς μᾶλλον πλουσίου ὕλικου καὶ ἀποθησαυριστῆς.

Ἡ ἱστορία του ἀπὸ ἀπόψεως ὕλικου ἐπομένως καὶ ἀρχιτεκτονικῶς ἀποτελεῖ ἕναν τόμο χορταστικὸ πλούσιο καὶ ἀξιανάγνωστο, ἔχει χαρίσματα συγγραφικὰ καὶ ὕφος. Κατέγινε μὲ τὴ μυθολογημένη Θράκη, τὴν Ἑλληνιστικὴν, τὴ Ρωμαϊκὴν καὶ τὴν ἐξελληνισμένην καὶ τὴ Βυζαντινὴν. Τοῦτο τὸ τμήμα τὸ Βυζαντινὸ σήμερον τὸ καταπιάσθηκε, τὸ περὶ θεμάτων κυρίως, ἀκαταγώνιστα ὁ Στίλπωνας Κυριαζίδης καθηγητῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ τὸ προήγαγε ἐξαιρετα, καὶ ὁ μακαρίτης Μυρτίλος Ἀποστολίδης, πού ἔγραψε ἱκανοποιητικὰ πράγματα. Τὸ ὕφος τὸ συγγραφικὸ τοῦ Κουρτίδη Κ. εἶναι ὠραῖο καὶ ἡ σύνθεσις τοῦ ἔργου του ἀποτελεῖ μεγάλο προσὸν τῆς ἱστορίας του. Τὸ γλωσσικὰ καλλιερρημένο αἶσθημά του, τοῦ ἔδωκε τὴ δύναμιν πού τοῦ χρειάζεστανε γιὰ μιὰ τέτοια δουλειά. Ἐτσι εὐχαριστημένος γράφοντάς το, τὸ παρέδωκε στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του σὲ δημοσιότητα, γιὰ νάποτελέσῃ εὐχάριστο ἀνάγνωσμα — ἕναν πελώριον τόμον — γιὰ τοὺς μεταγενεστέρους φιλιστοροὺς ἴσως γιὰτὶ οἱ συγκαιρινοὶ τᾶγνοοῦν, ὅπως ἀγνοοῦν κάθε τι πού δὲν διαφημίζεται μεθοδικὰ καὶ σαγηνευτικὰ. Ἐτσι ἐδῶ χάνονται οἱ ἀξίες καὶ πνίγονται οἱ ἱκανοὶ καὶ χαίρονται — ὄχι βέβαια πάντα — καὶ ἀπολαμβάνουν οἱ ταπεινοὶ καὶ ἄσημοι. Ὅμως τᾶξιόλογα πνεύματα καὶ ἔργα δὲ χάνονται, ἀργοῦν μονάχα νάναγνωρισθοῦν. Ἡ ἀναγνώρισις στο τέλος εἶναι βεβαία καὶ ἀναγκαία. Καὶ ὁ Κουρτίδης κάποτε θὰ μνημονεύεται. Μὲ τὴν ἴδια γορηγοῦσα καὶ ὀσμὴ ὁ μακαρίτης καταπιάσθηκε καὶ μὲ τὴ συγγραφὴ τῆς μελέτης του: «Τὰ ῥα χαιῖα Ἑλληνικὰ μυστήρια» Ἀθῆναι 1934 κέφερε στο φῶς τὸ δευτέρον του σημαντικὸν ἔργον, πού καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀξιολύλευτην ἐργασίαν καὶ ἀνεκτῆμητην πνευματικὴν παραγωγὴν ἀνθρώπου, ἂν καὶ δὲν εἶχε κύριόν του

ἔργο τὴν ἱστοριογραφία. Ἔτσι ὁ Κουρτίδης ἔγινε ἱστορικός ἀπὸ τὴν ἴδια ἐσωτερικὴ ἀνάγκη, πὺν ἀναδείχτηκε ὁ καθηγητὴς Μ. Ἀποστολίδης ἢ ὁ καθηγητὴς Ζολώτας τῆς Χίου.

Οἱ ἐργασεῖς του αὐτὲς ἐπαινέθηκαν ἀπὸ παντοῦ κι ἀπὸ τὴν «Ἐταιρείαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν τῶν Παρισίων» καὶ θάποτελοῦν πηγὲς πολύτιμες γιὰ τοὺς μεταγενεστέρους ἱστορικούς. Ὁ Κ. Κουρτίδης, περνώντας τὰ τελευταῖα του χρόνια στὸ ἡσυχαστήριό του μέσα στὸ Σουφλί δὲν παραμελοῦσε τίς πνευματικὲς ἀπασχολήσεις του. Ἐγγραφε καὶ λαογραφικὰ καὶ ἱστορικὰ σημαντικὰ σημειώματα, πὺν κι αὐτὰ κἀτι προσφέρουν στὶς ἔρευνές μας γιὰ τὴ Θράκη.

Ὁ Κ. Κουρτίδης ἦταν καὶ πολιτικός. Τίμιος καὶ σεμνὸς ἐπιβάλλονταν μὲ τὴν ἠθικὴ του ἀξία. Ἐπῆρξεν βουλευτὴς καὶ γεροϋσιαστής καὶ Ἐπιτρογὸς Θράκης. Ἡ εὐγένεια καὶ προσήνειά του τὸν καθιστοῦσαν ἀγαπητὸ καὶ συμπαιθῆ. Γιὰ τὴ Θράκη ἦταν ὡς πολιτευτὴς ἓνα ἠθικὸ κεφάλαιο. Δὲν κατέγινε ποτὲ γιὰ τ' ἀτομικά του συμφέροντα, ὅπως ἄλλοι πολιτευόμενοι, πὺν θορυβοῦν ἐδῶ στὰς Ἀθήνας καὶ μεταφέρονται ἀπὸ κόμματος σὲ κόμμα ὅπου καὶ τὸ συμφέρο τους.

Ἡ μοῖρα τὸν ἔφερε πρόσφυγα γιὰ πολλοστὴ φορὰ στὴν Ἀθήνα. Ὁ καταστρεπτικὸς πόλεμος τὸν ἐκούρασε. Ἀποκαμωμένος ζήτησε θέση στὴ «Σωτηρία». Ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ κλείσῃ τὰ μάτια πυρέσσοντας μὲ τὸ βιβλίον στὸ χέρι καὶ τὸ σημειωματάριον. Ἀπὸ ἐκεῖ μοῦ ἔστειλε σημειώματα, ὅπως τὸ ὑστερόν του γιὰ τὸ Σουφλί (Γ' τ. Ἀρχεῖον Θράκης).

Ἀπὸ κεῖ κατὰ παράκλησή μου μοῦστεῖλε καὶ τὴν αὐτοβιογραφία του, πὺν δημοσίεψα στὸ Ἀρχεῖον Θράκης μαζί μὲ τὸν κατάλογο τῶν ἐργασιῶν του. (Τόμος Δέκατος).

Ἡ Θράκη ποτὲ δὲ θὰ ξεχάσῃ τὴ δούλεψή του. Ἴσως στὸ Σουφλί ἡ ἀγάπη τῶν Θρακῶν νάναδείξῃ ἓνα σῆμα — ἓνα μνημεῖον, πὺν νὰ θυμίζει ὅτι ἡ Θράκη δὲ λησμονεῖ τοὺς πνευματικούς της ἥρωες καὶ ἐργάτες. Ὁ Κ. Κουρτίδης πρόσφερε στὴ Θράκη τίς ὑπηρεσίες του ὡς δάσκαλος χρόνια, ὡς λαογράφος, ὡς γιαιτρός χρόνια κι ὡς πολιτευτὴς καὶ Ἐπιτρογὸς ἀπὸ τὸ 1920 ὡς τὸ θάνατό του. Ἀλλὰ τίς στεφάνωσε αὐτὲς τίς ὑπηρεσίες του μὲ τὸ λαογραφικὸ καὶ ἱστορικὸ του ἔργο, πὺν τὸν εἰσάγει στὸ Πάνθεον τῶν πραγματικῶν ἡρώων τῆς Θράκης. Τοῦ ἀξίζει γιὰ ὅλες του αὐτὲς τίς θυσίες ἓνα μνημεῖον πὺν νὰ διαλαλεῖ τὸ ἔργο του, τὸ ἄγνωστο στὸ Ἑλληνικὸ κοινόν.

Ο Κ. ΜΥΡΤΙΑΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

Ἐξέκοσι τέσσαρα χρόνια συμπληρώθηκαν ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Μυρτ. Ἀποστολίδου, πὺν ἀπέθανε στὸ 1942 ἐδῶ στὴν Ἀθήνα καὶ θάφτηκε στὸ Γ' νεκροταφεῖον Ἀθηνῶν, τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Θράκης κι' ἀληθινοῦ ἐρευνητῆ τῆς ἐποχῆς

τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ Θράκη εἶχε τὴν εὐτυχία στὰ τελευταῖα χρόνια νὰ πο-
κτήσῃ ἱστοριογράφους, ὅπως ὁ Γ. Λαμπουσιάδης, ὁ Βλ. Σκορδέλης, ὁ Κ.
Κουρτίδης, ὁ Ἀχιλ. Σαμοθράκης καὶ παλαιότερους ὅπως ὁ Κ. Οἰκονόμου ἱε-
ρέας ἀπὸ τὴν Φιλιπούπολη, πὺν ἔγραψε τὴν ἱστοριογραφικὴ περιγραφή τῆς
ἐπαρχίας ἀπὸ τὴν Φιλιπούπολη, στὰ 1819, καὶ ὁ Δ. Τσουκαλάς, πὺν στὰ 1858
ἐξέδωκε ἱστορικὴ καὶ γεωγραφικὴ περιγραφή τῆς Φιλιπουπόλεως καὶ αὐτὸς
ὄντας διευθυντῆς τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων τὸν καιρὸ ἐκεῖνο. Ἱστορικὸ ὅμως
μὲ τὴν πραγματικὴ σημασίαν τῆς λέξεως καὶ ἐρευνητὴ ἀπόκτησε τὸν μακαρίτη
Μ. Ἀποστολίδη, ἄλλοτε καθηγητὴ καὶ παιδαγωγὸ στὰ Ζαρίφεια, Διδασκαλεῖα,
Φιλιπουπόλεως. Ὁ Μ. Ἀποστολίδης πέρασε σὰν μετέωρο τὰ τελευταῖα χρό-
νια. Ἡ κωφότητά του, πὺν τὴν ἔπαθε ὡς καθηγητῆς στὸ Ἀβερῶφειο Ἀλε-
ξανδρείας, ὅπου διέπρεπε ὡς ἀξιολογώτατος ἂν μὴ μοναδικὸς διδάσκαλος, τὸν
ἀνίγκασε νὰ παραιτηθῆ καὶ νὰποχωρήσῃ στὴν πατρίδα του Φιλιπούπολη
καὶ στὸ πατρικὸ του σπίτι. Ἐκεῖ ἐπεδόθηκε ἔχοντας σχετικὴ οἰκονομικὴ
πάρκεια, στὴ μελέτη.

Οἱ Βούλγαροι ἐπιστήμονες, πὺν μαυτοὺς συνδέθηκε ἐκμαθαίνοντας καὶ
τὴ Βουλγαρικὴ γλῶσσα συγχρόνως γιὰ νὰ τοὺς διαβάξῃ καὶ νὰ τοὺς κουβεν-
τιάξῃ, τὸν ἐκτιμοῦσαν ἐξαιρετικά. Τὸ σπίτι του εἶχε γίνοι ἐντευκτήριο ἐπι-
στημονικόν. Ἐκεῖ καινούριο φῶς φώτισε τὴ σκέψη του. Στράφηκε ἀπότομα
πρὸς τὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης. Οἱ ἀνήσυχτοι ἐπιστήμονες τῆς
Βουλγαρίας ἀρχαιολόγοι καὶ ἱστορικοί, σαυτὸν προσέτρεχαν ἐκάστοτε νὰ τοὺς
διαβάσῃ μὰ ἐπιγραφε ἀρχαία, νὰ τοὺς ἐρμηνέψει ἕνα χωρίο Ἑλληνικὸ ἀρ-
χαιοῦ κειμένου πὺν ἦταν γι' αὐτοὺς LOCUS DISPERATUS, χωρίον δυσ-
διάβατον, νὰ τοὺς συναρμολογήσῃ καὶ ἀποκαταστήσῃ μὰ σπασμένη ἐπιγραφε
ἢ νὰ συναρμολογήσῃ τὴ σκέψη τους γιὰ ἕνα ἀνάγλυφο ἢ νόμισμα, πὺν πλημ-
μυρεῖ ἀπ' αὐτὰ ἢ Θράκη κείναι κατάγεμο τὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τῆς Σόφι-
ας. Ἔτσι ἔγινε ὁ διδάσκαλός τους καὶ τὸν ἐθεώρησαν ἄξιο, αὐτὸς νὰ γράψῃ
τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος του καὶ τοῦ πρότειναν μάλιστα τὴ συγγραφε μὲ
πλούσια ἀνταλλάγματα, ἂν ἡ ἔρευνα ἦταν σύμφωνη μὲ τις δικές των ἀπόψεις,
ἀπόψεις πὺν ἀπομάκρυναν τὴ Φιλιπούπολη ἀπὸ τὴν πληρὴ ἑλληνικότητά της...
Αὐτὴ ἡ ἐπαφή του μὲ τοὺς Σλαβοβουλγάρους ἐπιστήμονες, τοῦ ἀνοιξε νέους
ὁρίζοντες, νέες φιλοδοξίες. Εἶδε τὸ καταχθόνιο ἔργο τους, ἀγάπησε τὴν ἔρευ-
να καὶ τὴν ἀλήθειαν πρὸ παντός τὴν ἱστορικὴν, πὺν ἡ εὑρεσή της τὸν ἐνθουσί-
αζε ὅπως τὸν λύτη ἐνὸς μαθηματικοῦ προβλήματος, πὺν ἐπιδιώκει χρόνια πολ-
λά μὲ τὴ λαχτάρα τοῦ παιδους. Εἶχε ἐφόδια ἐπαρκῆ νὰ γίνοι ἐρευνητῆς. Ἡ φι-
λολογικὴ του ἐπιστημονικὴ ἐπάρκεια καὶ ἡ φιλοσοφικὴ κρίσις του, τὸν ἐβοήθη-
σαν νὰ γίνοι ὁ ἀξιώτερος τῶν ἐρευνητῶν τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης μεταξὺ
Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων καὶ ὁ μοναδικὸς ὑπομνηματιστῆς τῶν συγχρόνων
γεγονότων τῆς ἱστορίας τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἔτσι ἐδημοσίεψε — εἶ-
χε ἐκμάθει πιά τὰ Βουλγαρικὰ — βουλγαριστὶ ἐπιγραφές, πὺν τις ἐρμηνεύε

μὲ μιά εὐχέρεια σπάνια. Ἀνακατέφτηκε στὸν Ὀμηρικὸ καθγὰ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ δακτυλίου τοῦ ἐξέροβο. Ξεσκέπασε κείμενα περιηγητῶν, πὸν μᾶς δίνουν λαμπρὲς πληροφορίες τῶν αἰώνων τῆς δουλείας.

Ἀνεδίφησε χειρόγραφα καὶ πρὸ παντὸς τοὺς κώδικες τῆς μητροπόλεως, Φιλιππουπόλεως ἀπ' ὅπου ἔφερεε στὸ φῶς τὴν ἀληθινὴ ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, κατέγραψε τὰρχεῖα τῶν ἑνσαφίων (συντεχνιῶν ἢ ρουφετιῶν) ἀμπατζήδων καὶ τεκτόνων καὶ μᾶς ἔδωκε ὕλικὸ ἀξιόλογο γιὰ τὴν συγγραφὴ μιᾶς συνοπτικῆς ἱστορίας τῆς Θράκης τῆς Τουρκοκρατίας.

Ὁ Ἀποστολίδης εἶναι ὁ ἀθλητὴς στὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς περισυλλογῆς ἱστορικῶ ὕλικῶ, τῆς καταγραφῆς του, τῆς ὑπομνηματισεῶς του, μὲ τὴν σαφῆ κρίση καὶ γνώση του καὶ τὸ πρῶτο ἀρχιτεκτονικὸ σχεδιάσμα μιᾶς ἱστορίας τῆς Θράκης.

Ὁμιλώντας ἄλλοτε γιὰ τοὺς ἱστοριογράφους μας καὶ τὸ ὕλικὸ μας διεπίστωσα, ὅτι τώρα πλιὰ μποροῦμε νὰ ἐπιχειρήσουμε τὴ συγγραφὴ ἑνὸς δοκιμίου ἱστορικῶ τῆς Θράκης. Γιατὶ καὶ ὕλικὸ ἔχομε ἐπιστημονικὰ ἐξακριβωμένο καὶ πρότυπη ἐργασία ἔχομε τὸ ἱστορικὸ ὑπόδειγμα, τὴν ἱστορία τῆς Φιλιππουπόλεως τοῦ μακαρίτη καὶ τὴ μέθοδο τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ σχεδίου, πὸν ἀκολούθησε.

Ὁ Μ. Ἀποστολίδης εἶναι ἕνας ἀγωνιστὴς ἀκαταμάχητος. Μέσα στὴ Βουλγαρικὴ ἀτμόσφαιρα καὶ τὸ φανατικὸ περιβάλλον τους, στύθηκε ἀτρόμητος. Ἐγραφαν αὐτοί, ἔγραφε κι αὐτός. Παρέβαιναν καὶ παρεβίαζαν στοιχειώδεις νόμους τῆς τιμᾶς καὶ εὐκρινεοῦς ἐργασίας, ἐπιτίθενταν κ' αὐτὸς λαῦρος καὶ ἀνύφωνε τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια ὡς τὸ ἔμβλημα τῆς ἀληθινῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας. Μάχονταν ἐπικὰ γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια.

Τὸ ψέμμα, ἡ παραβίαση τῆς ἀληθείας, ἡ καταστροφή καὶ ἀπόκρυψη τῶν ἱστορικῶν ντοκουμέντων καὶ ἡ ἐξαφάνισή τους, τὸν θανάτωνε, τὸν ἐπλήγωνε καὶ ἤλεγχε μὲ τὸ φραγγέλιο στὸ χέρι τὴ βουλγαρικὴ κακοπιστία καὶ παραχάραξη τῆς ἀληθείας, πὸν τοῦ ἦταν — ἡ ἀλήθεια αὐτὴ — πάθος. Νά πῶς ὁ Ἀποστολίδης μισήθηκε ἀπὸ τοὺς θαυμαστὲς του καὶ κάποτε ἐξωστρακίσθηκε ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς πατρίδος του καὶ διώχτηκε ἀπὸ τὸ πατρικὸ του σπίτι. Ἐφθάσε ἐδῶ μὲ τὸ κλειδὶ τοῦ σπιτιοῦ του στὸ χέρι, μερικὰ του χειρόγραφα — τὰ χειρόγραφα τῆς ἱστορίας του καὶ τὰ ὀλίγα ρούχα του. Ἡ βιβλιοθήκη του ἔμεινε ἐκεῖ. Εἶχε τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ γυρίσῃ στὴ γενέτειρά του, ἀλλὰ τὰ γεγονότα μπλέχτηκαν ἀδιόρθωτα. Ἐδῶ ἐλπίζοντας δούλευε καὶ μᾶς ἔδωκε ὠραιότατα τεμάχια ἱστορικὰ ὅπως τὸ «Ρωμανία - Ζαγορά καὶ τῆς Θράκης τὰ ὄρια» καὶ «Ἡ διὰ τῶν αἰώνων ἐθνικὴ φυσιογνωμία τῆς Θράκης», περισπούδαστα ἱστορικὰ τεμάχια, πὸν χύνουν ἀπλετο φῶς στὴν ἱστορία τῆς δύσμοιρης αὐτῆς χώρας, πὸν ὁ Ἑλληνισμὸς της ἐκτοπίσθηκε ἀπὸ παντοῦ, πλὴν ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Θράκη, πὸν μέρος της σήμερα κατέχομε μεις. Ἐδῶ δυστυχισμένος καὶ πάσχων ἀπὸ πτωχεία καὶ τὸ δυσβάστακτο γῆρας μέσα στὴν ἐρη-

μωσή του δούλευε καὶ παγωμένος καὶ ἰδρωμένος ὡς τὶς τελευταῖες του στιγμὲς μὲ τὸνεῖρο τῆς Θράκης. Οἱ μαθητὲς του, ὅπου κι ἂν διδάξε τὸν ἐνθυμοῦνται καὶ τὸν μνημονεύουν, γιατί ὑπῆρξε ὑπέροχος διδάσκαλος, παιδαγωγὸς γεννημένος καὶ μυαλωμένος. Οἱ ἀναγνώστες του, ποὺ διάβασαν τὰ ποιήματά του καὶ τὰ διηγήματά του, δὲν ξεχνοῦν τὴν ποιητικὴ του διάθεση καὶ στιχορραγικὴ του ἰκανότητα. Θαυμάζοντας τὴν ἰκανότητα τῆς καθαρεύουσας, στὸν ἐπιστημονικὸ λόγῳ, ἔγραφε καὶ τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα καὶ τὴν ἀλληλογραφία του καὶ τὶς ἐπιστημονικὲς του ἐργασίες στὴ γλῶσσα αὐτῆ, ποὺ ἐθαύμαζε τὰ ὑπέροχα φραστικὰ τῆς μέσα. Ἄφηκε παιδαγωγικὲς μελέτες ἀξιόλογες, γιατί ὑπῆρξε παιδαγωγὸς στρατευόμενος, ποιήματα ρυθμικώτατα, μεταφράσεις ποιημάτων ξένης λογοτεχνίας περίφημες καὶ πλῆθος ἀπὸ ἄλλες ἐργασίες. Ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ πνευματικὰ του ποιήματα ὄχι οὐκ ἀποστολὰ στὸ ἱστορικὸ του ἔργο, ποὺ ἀναδεικνύει τὸ Μ. Ἀποστολίδη ἱστορικὸ ἀληθινὸ, ἐρευνητὴ καὶ σχεδιαστὴ κι ἀρχιτέκτονα τῆς Θρακικῆς Ἱστορίας, τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, γιατί πίστευε ὅτι ἱστορία ὄχι τῆς ὅλης Θράκης, ἀλλὰ τῶν πόλεων τῆς μπορεῖ μόνο νὰ γραφῆ. Καὶ αὐτὴν ἔγραφε καὶ συνέθετε κι αὐτός.

Ὁ Μ. Ἀποστολίδης, ζώντας ἔξω ἀπὸ τὸ κέντρο τὸ πνευματικὸ τῆς Ἑλλάδος παραμένει λίγο πολὺ, ἄγνωστος στὴν πρωτεύουσά μας. Ὅμως οἱ ὑπηρεσίες του εἶναι ἀναμφισβήτητες, ὅπως καὶ οἱ ἰκανότητές του. Συνεργαζόμενος στὴ Φιλιππούπολη μὲ τοὺς ἐκάστοτε προξένους τῆς Ἑλλάδος, ἔχει πλημμυρίσει τ' ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἑξωτερικῶν μὲ τὰ ὑπομνήματά του, ποὺ ἔστειλε ἐπὶ χρόνια διαφωτίζοντας γιὰ ὅλα τὰ οικονομικὰ προβλήματα τῆς γειτονικῆς μας βορεινῆς χώρας.

Ὁ κατάλογος τῶν ἐργασιῶν του ποὺ δημοσιεύθηκαν καὶ μὴ, ἔχει δημοσιευθῆ στὸ «Ἀρχεῖο Θράκης» τόμος Η'. Ἐκεῖ ὁ περιεργὸς ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ δῆ καὶ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴν περιέργειά του.

Ὁ τάφος του περιποιημένος ἀπὸ τὸ Δῆμο παραμένει στὴ θέσῃ του στὸ Γ' νεκροταφεῖο, ὅπου οἱ συμπατριῶτες του μαθητὲς καὶ θαυμαστὲς προσέρχονται κάθε χρονιά τὸν Ἀπρίλη 22, νὰ τοῦ κάνουν ἕνα τρισάγιο, ὅπως καὶ στοῦ Βιζυνοῦ τὸν τάφο καὶ τοῦ Ἀρ. Κουρτίδη, ποὺ ὅλοι ὑπῆρξαν ὑμνητὲς τῆς Θράκης μὲ τὸ ἔργο τους καὶ ὑπηρετὲς τῆς Θρακικῆς ἰδέας ἀξιολογώτατοι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ

Ὁ Γεώργιος Τσουκαλᾶς ὑπῆρξε πρὸ ἑκατὸ χρόνια ἕνας ἀπὸ τοὺς σπουδαστὰς τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βορείου Θράκης. Διετέλεσε πολλὰ χρόνια διευθυντὴς τῶν σχολείων τῆς τῶν Ἑλληνικῶν ἀπὸ τὸ 1833.

Εἶχε μόρφωση λαμπρά. Σπούδασε στὴν Ἴονιο Ἀκαδημία, Ἐπτανήσου, μορφώθηκε καὶ φιλολογικὰ τόσο ἀριστερὰ, ὥστε καὶ συγγραφεὺς ἔγινε καὶ καθοδηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας τοῦ Τουρκοκρατουμένου τότε δούλου Ἑλληνισμοῦ.

Ὅπως ὁ προγενέστερός του Κ. Οἰκονόμος ἱερέας ἔγραψε τὸ δικίμῳ του γιὰ τὴν ἐπαρχία Φιλιππουπόλεως τὸ ἱστορικὸ, ἔτσι καὶ ὁ Γεώργιος Τσουκαλᾶς ἐπεχείρησε κάπως πῶς ἐκτεταμένον ἱστορικὸ ἔργον, γιὰ νὰ τὸν συμπληρώσῃ φαίνεται καὶ νὰ μᾶς ἀφήσῃ τὶς πληροφορίες του, πού περιου- νέλεξε ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἀθάνατης πολιτείας πού εἰκοσιπέντε αἰῶνες ὑ- πῆρξε ἀκρόπολιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. «Ἐκαστος τῶν ἀνθρώπων, γράφει στὸν πρόλογόν του, διακρινόμενος τῶν ἐπὶ τῆς γῆς κτισμάτων διὰ τοῦ λόγου, χρέος ἔχει νὰ γνωρίζῃ τὸν τόπον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ζῶν ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὅλης λο- γικῆς οἰκογενείας. Ἄν ὅμως ὁ τοιοῦτος κατὰ δυστυχίαν καὶ τοῦτο ἀγνοεῖ, ὁ τοιοῦτος τότε δὲν θέλει διαφέρει ποσῶς τῶν ἀλόγων κτηνῶν, ἅς ἔχη καὶ τὰ πλοῦτη τοῦ Κροῖσον, καὶ τὴν σωματικὴν ἀνδρείαν τοῦ Ἡρακλέους».

Ἔτσι, ἀναφέροντας τὶς πηγές του, πού ἀκλοούθησε καταλήγει: «Ἐξ ἰδίων μου μηδὲν ἐπρόσθεσα ὡς βάσιν τῆς περιγραφῆς ταύτης. Ὅθεν εἰμι εὐελπίς, ὅτι οὐδεὶς τῶν φρονίμων θέλει ἀδολεσχήσει εἰς τὰ γεγραμμένα μου ταῦτα. Ἄν ὅμως κατὰ δυστυχίαν ἤθελε φανῆ καὶ τοιοῦτός τις, ἀκουσάτω τὸ τῆς παροιμίας, «οὐ φροντὶς Ἰποκλείδει».

Στὸ ἔργον τοῦ ἱστορεῖ καὶ γεωγραφεῖ τὴν ἐπαρχία Φιλιππουπόλεως ξε- χωριστὰ δὲ τῇ Μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως καὶ τὶς ὑποκείμενες κομποπόλεις σαυτὴν λ.χ. τὴν Ἰσθεομάχην — Στενίμαχον, τὴ Βησσαπάραν — Τατάρ — Παζαρτζίκην, καὶ ἄλλες μερικὰς ἀρχαίας, πού τώρα «ὑπόκεινται ὑπ' αὐτῆν». Ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει τὴν ὕλην του «ὡς συλλεχθεῖσαν ἐκ τῶν ἱστοριογρά- φων καὶ λογογράφων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων μετὰ πλείστης φιλολογικῆς ἐ- ρεύνης». Διαιρεῖ τὸ ἔργον του σὲ 13 κεφάλαια μὲ μιὰ προσθήκην.

Τὸ πρῶτον κεφάλαιον διαπραγματεύεται γενικὰ γιὰ τὴ Θράκην. Τὸ δεύ- τερον γιὰ τὴν μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως. Τὸ τρίτον γιὰ τὴν ὑποκείμενη Πό- λην. Τὸ τέταρτον εἶναι ἐπιδιόρθωσις στ' ἀκούσια λάθη, πολλῶν συγγραφέων πού προῆλθαν ἀπὸ ἀμέλεια γιὰ τὴ Φιλιππούπολιν. Τὸ πέμπτον γιὰ τὰ δεινὰ πού συνέβησαν στὴν πολιτείαν τοῦ Φιλίππου. Στὸ ἕκτον ἀναφέρει τὰ μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, πού βρίσκονται σὲ πολλὰ μέρη τῆς μητροπό- λεως αὐτῆς, δηλ. ἐπιγραφὰς οἰκοδομῶν, ἐρεῖλια καὶ ὑπολείμματα, ἐπιτύμβιες πλάκες, τάφοι κλπ.

Στὸ ἕβδομον ὁμιλεῖ γιὰ τὰ πολλὰ καὶ διάφορα ἀρχαία Ἑλληνικὰ νομί- σματα τῆς πόλεως τοῦ Φιλίππου. Στὸ ὄγδοον φέρνει παρατηρήσεις, ἂν δια- τηρήθηκε ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς ἢ ἀρχαία τῆς ἐθνικότητος.

Ἐδῶ μεταχειρίζεται τοὺς σωζομένους κώδικας τῆς μητροπόλεως, πού ἀποτελοῦν τὴν ἀρίστην πηγὴν γιὰ τὴν ἐξακριβώσιν τῆς διατηρήσεως τοῦ Ἑλ- ληνισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικότητος τῆς πολιτείας σ' ὅλα τὰ χρόνια τῆς δου- λείας. Καὶ ἀναγράφει τὸ ἀναφερόμενον στὸν β' παλαιὸν κώδικα τῆς μητρο- πόλεως, ὅπου σημειώνονται τὰ ἐξῆς γιὰ τὴν Ἑλληνικὴν ὑπάρχουσα παιδείαν. «Ὅτι οὐκ ὀλίγον εἰς χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων συμβάλλει τὰ γράμματα, τοῖς

πᾶσι δῆλον, τούτου ἕνεκα καὶ οἱ ἔρασταὶ τούτων τοσοῦτων ἐγκωμίων παρὰ πάντων ἠξιώθησαν, καὶ εἰκότως εἰμὶ γὰρ ταῦτα ἦν, οἷα ἀμάθεια καὶ ἄγνοια, ἀταξία καὶ σύγχυσις τῶ κόσμῳ οὐκ ἂν συνέβη διὰ τούτων τὰ ἄξια μνήμης αἰεὶ ἀνεξάλειπτα διασώζονται» κλπ. Αὐτὸς ὁ β' κώδικας πρωτόρχισε στὰ 1780.

Στὸ ἕνατο κεφάλαιο ὁμιλεῖ γιὰ τὴν σημερινήν (τὴν τότε 1851) Φιλιπούπολη, τῶν σχολείων τῆς Ἑλληνικῶν καὶ ξένων, γιὰ τοὺς Παυλικιανούς — Μανιχαίους παλαιότερα γιὰ τοὺς πρωτοεμφανιζομένους τότε Βουλγάρους, πού ἤρχισαν τὸν ἀγῶνα τους νὰ ἐπιβάλουν στοὺς κατοίκους τὴ σλαβικὴ διάλεκτο, πού καὶ αὐτοὶ ἐρχόμενοι ἀπὸ μακρὰν ἐξέμαθαν ἐκεῖ στὴ Δακία ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς χώρας. Καὶ σημειώνει τὴν ἴδρυσιν στὰ 1848—52 τοῦ πρώτου Βουλγαρικοῦ σχολείου μὲ μαθητὲς ἀπ' ἔξω στρατολογημένους.

Στὸ δέκατο ὁμιλεῖ γιὰ τὴν Στενίμαχο τὴν Ἰστομαχίαν καὶ τὴν προέλευση τοῦ ὀνόματός της καὶ ἀναφέρει τὰ σωζόμενα μνημεῖα εἰκόνες μαρμάρινες, ἀριστουργήματα ἀρχαίας ἀναγλυφικῆς τέχνης, πού καταδείχνουν τὴν ἀρχαία καταγωγή τῶν κατοίκων «τῆς ἐνδόξου ταύτης κομοπόλεως τῶν Ἰστιαίων». Καὶ τελειώνει μὲ τὴ φράση:

«Δικαίως οὖν οἱ Στενιμαχῆται οὐ παύουσι καυχώμενοι διὰ τὴν καταγωγὴν των, καλούμενοι Ἑλληνες ἔξ Ἑλλήνων».

Στὸ ἐνδέκατο ὁμιλεῖ γιὰ μερικὲς ἄλλες παλιὲς κῶμες καὶ χωριὰ καὶ γιὰ τὰ μοναστήρια.

— Τὸ δωδέκατο ἀναφέρεται στὴ Βησσαπᾶρα ἀρχαία κομόπολη καὶ τὰ γύρω της ἀρχαῖα χωριὰ. (Τάταρ — Παζαρτζίκ).

— Τὸ δέκατο τρίτο ἀναφέρεται στὴν ἀρχαία Ἑλίκη «νῦν καλουμένης Θεομᾶ Λουτρὰ καὶ Τουρκεσιτὶ Λίτζα Ἰσᾶρ» στὶς ὑπώρειες τοῦ Μέσου ὄρους.

Καὶ περατώνει τὸ ἔργο του μὲ τὰ ἑξῆς: «Ἐγὼ μὲν ἔπραξα, ὅπερ ἠδυνήθην, καὶ ἤθελα προσθέσει ἀκόμα τι περὶ τῆς Στενιμάχου, ἐὰν καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ εἶχον γίνεαι μέχρι τοῦδε, ὡς δεῖ, αἵτινες μέλλουσι νὰ γένωσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν ταύτην πόλιν ἐπιμελεία καὶ προτροπῇ τοῦ φιλομούσου κ. Ἀθανασίου Φιλιππίδου, ὁμοιουμένου ἐκ τῆς πόλεως ταύτης... «Χαλεπὸν μὲν ἀνθρώπον ὄντα μὴ διαμαρτάνειν ἐν πολλοῖς. Τὰ μὲν ὄλως ἀγνόησαντα. Τὰ δὲ κακῶς κρίνοντα, τὰ δὲ, ἀμελέστερον γράψαντα».

Ἀκολουθεῖ μία προσθήκη καὶ τὸ παράρτημα, πού περιλαμβάνει τὸν 1455 — 1850, πού συνέταξε ἀπὸ τοὺς κώδικας τῆς μητροπόλεως καὶ ἀπὸ κάποια μαρμαρίνη πλάκα.

Ἡ ἱστοριογεωγραφικὴ αὐτὴ περιγραφή εἶναι ἀποτέλεσμα μελέτης καὶ σπουδῆς τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, πού ἐδαπάνησε τὴ ζωὴ του διδάσκοντας καὶ φρονιματίζοντας τὸν Ἑλληνισμό τῆς Βορείου Θράκης, ἔργο χρησιμώτατο καὶ ἐθνικώτατο. Καὶ σήμερον ἀκόμη εἶναι πηγὴ χρήσιμη καὶ ἀληθινὴ γιὰ τὸν ἱστορικό. Στὰ 1859 ὁ ἴδιος ἔγραψε καὶ τὸ ἔργο του, πού τίπωσε στὴν

Πόλη: «Ἡ Βουλγαροσλαβική συμμορία καὶ ἡ Τριανδρία αὐτῆς», γραμμένο μὲ πηγές. Στὸ ἔργο του αὐτὸ καταγίνεται νὰ ξεσκεπάσῃ τὰ πανσλαβιστικὰ σχέδια, τὰ πραξικοπήματα μὲ τὰ ὁποῖα ὑπέσκαπταν ἀπὸ τότε τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Θράκης. Βιβλίον ἀξιανάγνωστο καὶ ἀφέλιμο γιὰ κείνον ποῦ θὰ ἤθελε νὰ παρακολουθήσῃ τὴν δολιότητα τοῦ Πανσλαβισμοῦ καὶ τὰ δεινὰ τῆς Φιλιππουπόλεως, ὅπου ὑποσκάπτεται ἀπὸ τότε ὁ δύσμοιρος Ἑλληνισμὸς, ποῦ ἐναντίον του δουλεύοντας διεκήρυτταν ὅτι «μετὰ δέκα ἔτη δὲν θέλει ὑπάρχει κανεὶς εἰς Φιλιππούπολιν ἵνα εἴπῃ καλὴν ἡμέραν Γραικικά».

Ὁ ὁρισθεὶς καιρὸς δὲν ἔφθασε νὰ συντελεσθῇ τὸ ἀνομισιούργημα τόσο γρήγορα ἀλλὰ συντελέστηκε τοῦτο στὰ 1906 μὲ τὴν βία καὶ τὸ ἔγκλημα σ' ἓνα εἰκοσιτετράωρον, ἀφοῦ ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἦταν εὐκόλος ἀντίπαλος πρὸς ἀφομοίωση.

ΕΝΑΣ ΜΕΓΑΛΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ
Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΝΤ. ΜΕΛΑΝΔΙΝΟΣ
(1857—1903)

Γύρω στὰ 1855 ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, φυλακισμένη ἀκόμα στὰ σπάργανα τῆς δουλείας στὰ Τουρκοκρατούμενα μέρη, ἡ ἐξουσία ἦταν περισσότερο στὰ χεῖρα δεσποτάδων καὶ παπάδων. Ὁ τότε μητροπολίτης Γάνου καὶ Χώρας παίρνει μαζί του ἀπὸ τὴ Χώρα τῶν Γανοχώρων στὴ νέα του ἐπαρχία Ἀδριανουπόλεως τὸ νεαρὸ προστατευόμενὸ του γραμματοδιδάσκαλο—καταγόμενον ἀπὸ τὸ Πλωμάρι τῆς Λέσβου—Παντελέοντα Μελανδινὸ καὶ τὸν διορίζει στὸ σχολεῖο τῆς ἐπαρχίας του, στὴ Σαραντα Ἐκκλησίαι τῆς Θράκης.

Οἱ αἰσθηματικοὶ δεσμοὶ τοῦ Παντελέοντος Μελανδινοῦ πρὸς τὴ νεαρὴ ὀρφανὴ τῆς χώρας Εὐφροσύνη, τὸν ἀναγκάζουν παρ' ὅλη τὴν ἐπικίνδυνον συγκοινωνία τῆς ἐποχῆς νὰ τὴν φέρῃ κοντὰ του καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ σύντροφόν του. Πρῶτος ἐκεῖ εἶδε τὸ θρακικὸ φῶς ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ δεῦτερος ὁ Δημοσθένης (1857). Ἀνάδοχος καὶ τῶν δύο γίνεται ὁ ἔφορος τῶν Σχολείων Ἰωάννης Πελτέκης.

Ἡ Εὐφροσύνη ὅμως νοσταλγεῖ γρήγορα τὸν τόπον της καὶ κατορθώνει νὰ ἐπιστρέψῃ στὴ Χώρα, ὅπου οἱ πρῶτοι συγγενεῖς της ἐπαναδιορίζουν τὸν Π. Μελανδινὸ στὸ σχολεῖο των. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ μετὰ μακρὰ παραμονὴ ὁ Π. Μελανδινὸς ἀφίνει μὲ τὴ μικρὴν του οἰκογένειαν τὰ Γανόχωρα γιὰ νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του τὸ Μεγάλον Χωριὸ (καμῆνο χωριὸ) Πλωμαρίου Λέσβου, ὅπου εἶχε τὰ κτήματά του. Ἐδῶ στὸ μικρὸν σχολεῖον ὁ Δημοσθένης μανθάνει τὰ πρῶτα γράμματα, ἔπειτα στὸ μεγαλύτερον σχολεῖον τοῦ Ποταμοῦ Πλωμαριοῦ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στέλλεται στὸ Γυμνάσιον Μυτιλήνης κοντὰ στὸν ἐξάδελφον τῆς μητέρας του Μελέτιον, Πρωτοσύγγελον στὴν Μητρόπολιν Μυτιλήνης.

Ὁ Δημοσθένης ὁμως συχνὰ δραπετεύει γιὰ νὰ βρεθῆ στὸ πλευρὸ τῆς λατρευτῆς του μητέρας. Οἱ αὐστηρὲς τιμωρίες τοῦ Πατέρα δὲν κοπορθώνουν νὰ τὸν ἀποσπᾶσουν ἀπὸ τὴ μητρικὴ στοργὴ καὶ ὁ Δημοσθένης παραμένει στὸ Πλωμάρι, ὅπου λαμβάνει ἰδιαίτερα μαθήματα ἀπὸ τὸν συγγενῆ καὶ φίλο τοῦ πατέρα του Ἐμμανουὴλ Στεργιαννέλη διδάκτορα Πανεπιστημίου Γερμανίας, πὺν ἔμενε ἐκεῖ χάριν μελετῶν του. Τί καλλιέργησε ὁ βαθὺς αὐτὸς φιλόσοφος στὴν ψυχὴ τοῦ μαθητοῦ του φαίνεται ἀπὸ τὸν κατὰ βίον του.

Στὰ 18—20 χρόνια τῆς ἡλικίας του τὸν βρίσκομε δάσκαλο στὸ μικρὸ σχολεῖο τοῦ Μεγάλου Χωριοῦ, ὅπου ὁ πατέρας του διηύθυνε τὰ Κοινοτικά. Ἐδῶ γιὰ πρώτη φορὰ ἐκδηλώνεται ἡ κλίση του πρὸς τὸ δασκαλικὸ ἐπάγγελμα. Ἔχει μαθητὰς ἀγόρια καὶ κορίτσια. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς εἶναι καὶ οἱ μικρότερές ἴτου ἀδελφές Χαρίκλεια, Πολυξένη καὶ ἀργότερα ἡ Μάρθα. Διψᾷ γιὰ εὐρύτερη μόρφωση καὶ νά, ἔξαφνα φθάνει μιὰ πρόσκληση ἀπὸ τὴν Μητρόπολη Μυτιλήνης. Ὁ νεο-ἐκλεγείς (1876) Μητροπολίτης Μυτιλήνης Κωνσταντῖνος Μαλλιᾶδης (Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης 1897) γνωστὸς γιὰ τὴν εὐρεῖα μόρφωσή του μὲ ἐγκύκλιό του καλεῖ ὅλους τοὺς δασκάλους τῆς Ἐπαρχίας του, νὰ ἀκροασθοῦν παιδαγωγικὰ μαθήματα τῆς Νέας μεθόδου ἀπὸ τὸν μοναδικὸ παιδαγωγικὸ περίφημο γυμνασιάρχην Λαίλιο.

Ὁ Δημοσθένης σπεύδει ἐκ τῶν πρώτων, κατὰ δὲ τὸ προσεχὲς σχολ. ἔτος ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀλλήλοδιδασκτικὴ μὲ τὸ νέο σύστημα πὺν ἔδιδάχθη, παρὰ τοὺς ἐμπαιγμοὺς παλαιότερων συναδέλφων του, οἱ ὅποιοι διέδιδον, ὅτι μετέβαλε τὸ σχολεῖον του εἰς Λέσχην, ὅπου οἱ μαθηταὶ ἔπαιζαν Μπιλιάρδο δηλ. τὸ ἀριθμητήριον.

Ὁ Δημοσθένης συνεχίζει μὲ φανατισμὸ καὶ ἐνθουσιασμὸ τὴ νέα καρποφόρο διδασκαλία του. Ὅταν δὲ στὸ τέλος τοῦ ἔτους ὁ ἀκάματος Μητροπολίτης περιῆλθε τὰ σχολεῖα νὰ λάβῃ γνῶσιν κατὰ πόσον οἱ διδάσκαλοι ἐφήρμοσαν τὰ διδαχθέντα, ἐνθουσιάσθη τόσο ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ σχολείου του, ὥστε τὸν ἔλαβε ἀπὸ τότε ὑπὸ τὴν ἠθικὴν προστασίαν του.

Στὰ 1882 πείθει τὸν πατέρα του νὰ δεχθῆ πρόσκληση τοῦ ἀναδόχου του ἀπὸ τίς Σαράντα Ἐκκλησίες, ὅπως πατέρας καὶ υἱὸς ἐργασθοῦν εἰς τὸ ἐκεῖ Κεντρικὸν Ἀρρεναγωγεῖον. Ἀργότερα ἀπὸ τὸ Κέντρικὸν προσλαμβάνεται ὡς διευθυντῆς τοῦ ἀρρεναγωγείου τῆς συνοικίας 40 Μαρτύρων, ὅπου φίλοι του φιλόμουσοι ὡς ἔφοροι συνειργάζοντο μαζί του. Εἰς τὸ σχολεῖον αὐτὸ κατὰ τὴν μαρτυρία του ἐπέρασε τὰ καλλίτερα πρῶτα χρόνια τῆς διδασκαλίας του ἀπὸ ἀπόψεως ἀποδόσεως καὶ δεσμῶν ἀγάπης μεταξὺ ἐφόρων καὶ μαθητῶν του.

Στὰ 1890 κατέρχεται εἰς Ἀθήνας πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του. Μετὰ φοίτησιν ἑνὸς ἔτους εἰς τὸ διδασκαλεῖον Ἀθηναίων ἔξερχεται μὲ παναριστείαν, Διηγεῖτο μὲ εὐχαρίστησιν τὴν ἐπίσκεψιν εἰς τὸ μάθημά του τῆς Βα-

σπίλσης "Ολγας. Ἡ βασίλισσα θεομῶς συνεχάρη τὸν Διευθυντὴν Οἰκονόμου γιὰ τοὺς εὐμεθόδους διδασκάλους τοῦ προτύπου, ὅταν μὲ ἐκπληξή μανθάνει ὅτι ὁ διδάξας ἦτο μαθητὴς καὶ ὄχι διδάσκαλος. Εἰς ὅλο αὐτὸ τὸ χρονικὸ διάστημα καταγίνεται μὲ τὴν ἀνάγνωση παιδαγωγικῶν καὶ νεωτέρων διδασκτικῶν βιβλίων, τὶς δὲ κρίσεις καὶ σκέψεις του δημοσιεύει εἰς τὴν ἑφημερίδα τῆς Κωνσταντινουπόλεως «Κωνσταντινούπολις», Νικολαΐδου.

Στὸ 1891 ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὀκτατάξιου (ἢ ἑπτατάξιου;) Κεντρικοῦ ἀρρεναγωγείου Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Αὐτὰ τὰ χρόνια ἦσαν χρόνια τῆς ἀνδρικήs του διδασκαλίας, χρόνια πείρας, ἀλλὰ καὶ χρόνια σκληρῶν ἀγώνων καὶ πάλης. Ἐπεδίωκε τὴν ἀντικατάστασιν τῆς δυσνοήτου ὑπερκαθαρευούσης διὰ τῆς ἀπλοποιήσεως αὐτῆς καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς διδασκαλίας ἀπὸ ἀχρήστους καὶ ξηρούς τύπους μὲ τοὺς ὁποίους ἐβασανίζετο ἄσχοπα τὰ ἀπαλὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν. Οἱ ἰδέες του ὅμως, αὐτὲς εὐρίσκουν ἀντιμετώπους μερικοὺς ἐκ τῶν συναδέλφων του, τοὺς ὀνομαζομένους «Ἑλληνιστάς». Οἱ ἀντιδράσεις αὐτῶν ἐπιτήδεια καλύπτονται ἀπὸ τὰ αἰώνια μας κομματικὰ ζητήματα, ἀπαγοιφεύεται, δίδει παραίτησιν καὶ ἔρχεται στὴν Κωνσταντινούπολιν. Λόγῳ ὅμως ἐπαναστάσεως τῶν Ἀρμενίων καταφεύγει εἰς Πύργον Βουλγαρίας (1896) ὅπου καὶ διδάσκει ἐπὶ ἓν ἔτος. Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ὑποβάλλει ὑπόμνημα (1897) καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Πατριάρχου (πρώην Μυτιλήνης Κωνσταντίνου) εἰς τὴν Κεντρικὴν Πατριαρχικὴν Ἐκπαιδευτικὴν Ἐπιτροπὴν περὶ προγραμμάτων τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ διδασκτικοῦ προσωπικοῦ. Ἰδιαιτέρως ἐτόνιζε, ὅτι οἱ διδάσκαλοι ἔπρεπε νὰ καταρτιζῶνται παιδαγωγικῶς, ὄχι μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς, καὶ ὅτι δὲν ἔφθανε ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας γλώσσης καὶ τῆς ὑπερκαθαρευούσης διὰ νὰ ἀναπλάσῃ τὶς τρυφερὰs παιδικὰς ψυχὰς. Πρὸς τοῦτο ὑποδεικνύει ὅπως ἡ νεοανεγειρομένη τότε στὸ Φανάρι Ἀστικὴ Σχολὴ Μορασλῆ χρησιμοποιοιθῆ ὡς πρότυπος σχολὴ τῶν μαθητῶν τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους, τῆς ὁποίας οἱ ἀπόφοιτοι μαθηταὶ ἀνελάμβανον διδασκαλίαν εἰς τὰς τάξεις τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ἡ Πατρ. Κεντρ. Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπὴ δέχεται μὲ εὐμένεια καὶ ἐγκρίνει τὰς σκέψεις του ἀναθέτει δὲ αὐτὸ πρὸς μελέτην εἰς τὸν τότε Καθηγητὴν τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς Εὐάγγελον Ἀμαξόπουλον.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἰδρύονται εἰς τὴν κεντρικὴν συνοικίαν — Τὸ Πέραν — τὰ νέα παραρτήματα τοῦ Ζωγραφείου Γυμνασίου, εἰς τὰ ὁποῖα προσκαλεῖται ν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν. Ἡ μοῖρα ὅμως ἀνατρέπει τὰ σχέδια. Καταρρακτώδης βροχὴ μὲ πλήμμυραν ματαιώνει τὴν συνεδρίασιν, τὴν δὲ πρωτὴν τῆς ἐπομένης δέχεται πρόσκλησιν ἀπὸ τὴν ἐφορίαν τῶν Σχολείων Μυτιλήνης διὰ τὸ Γυμνάσιον μὲ συμβόλαιον διετίας καὶ μισθὸν ἱκανοποιητικόν.

Ὁ Δημοσθένης εὐχαρίστως σπεύδει μὲ ὄνειρα εἰς τὴν δευτέραν του πατρίδα Μυτιλήνην. Ἐκεῖ ὅμως ἀντικρῶζει διάψευσιν τῶν ἐλπίδων του, τὰ

πράγματα τὸν ἀπαγορευτὸν. Ὅλες οἱ κατώτερες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ μὲ πληθῶραν στιβαγμένων μαθητῶν ἐργάζονται μὲ τὰ παλαιὰ συστήματα ἀπὸ εὐσυνειδήτους ἴσως, ἀλλὰ παλαιούς ἀποφοίτους τοῦ γυμνασίου, οἱ ὅποιοι ἀπὸ πολλοῦ ἐπῆραν διαζύγιον μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῆς διδακτικῆς. Ἐργάζεται κατ' ἀνάγκην μὲ δεμένα τὰ χέρια ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι πρεσβεύει καὶ ὄνειροπολεῖ. Οἱ προσπάθειές του κινῶνται μέσα εἰς τὴν στασιμότητα καὶ τὸ σχολαστικὸ πνεῦμα. Προσβάλλεται ἡ υἰεΐα του, ὑποσκάπτεται ἀπὸ τὰς ἀπαγορευσεις καὶ πικρίας τῶν μηχανορραφῶν ἀντιθέτων καὶ πέφτει μὲ στασιμὸν τὸ σπαθὶ τῶν ὄραματισμῶν του, ὡς ἀναφέρει εἰς τὸν ἐπικήδειόν του ἄλλος ὄραματιστὴς Καθηγητῆς τοῦ Γυμνασίου, ὁ Ἰωάννης Δελῆς. (Βλέπε Ἐπικήδειον Ἰωάννου Δελῆ πρὸς νεκρὸν Δ. Μ. Ἐφημερὶς Κων)πολις 8 Μαρτίου 1903).

Τὸ πρὸς τὴν Π.Κ.Ε.Ε. ὑπόμνημα καὶ μετὰ τὸ θάνατό του δὲν ἐλησμονήθη. Ἐζητήθη μετὰ τινα ἔτη ἀπὸ τὴν ἀδελφή του Ζωὴν διευθύντριαν τότε τοῦ Χατζοπουλείου Παρθεναγωγείου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὸν τότε γραμματέα καὶ Ἐπόπτην τῶν Σχολῶν Ἀρχιμανθρ. Γρηγόριον Παπαδόπουλον, ὁ ὁποῖος ἐπὶ λέξει εἶπε: «Ἡ Ἐπιτροπὴ ζητεῖ τὸ ὑπόμνημα τοῦ ἀδελφοῦ σας τὸ ὅποιον παρέλαβε πρὸς μελέτην ὁ ἀείμνηστος Εὐάγγελος Ἀμαξόπουλος χωρὶς νὰ ἐπιστραφῇ. Μήπως σεῖς ἔχετε ἀντίγραφο ἢ Ἐφημερίδας ὅπου ἐδημοσιεύθησαν;

Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἄρθρων του εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς Πόλεως ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση ἀφῆκαν καὶ ἤγειραν πολλὰς συζητήσεις μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων δύο ἄρθρα του περὶ «ἀτόνου διδασκαλίας» (1900).

Οἱ συζητήσεις ἐγίνοντο εἰς τὰς στήλας τῶν ἐφημερίδων Κων)πόλεως: Εἰς τὴν «Κων)πολιν» ὅπου καὶ ἐδημοσιεύθησαν, εἰς «Νέαν Ἐφημερίδα» καὶ Ταχυδρόμον: «Μεταξὺ ἄλλων ἐξέθεσαν τὰς γνώμας των καὶ ὁ Λυκείαρχος Χρῆστος Χατζηχρήστου, ὁ Πλάτων Δρακούλης (1) τὸν συνεχάρη (Φαίνεται ὁ κατόπιν Ἀρχ)πος Ἀθηνῶν) μὲ εὔλογα ἐπιχειρήματα ἐτάχθη ὑπέρ. Εἰς τὰς σατυρικὰς Πινακίδας του «Ταχυδρόμου» ἐμφανίζεται ἡ ἔχιδνα καὶ σατυρίζει τὸ ΑΤΟΝΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΜΕΛΑΝΔΙΝΟΥ διὰ νὰ ἐμφανισθῇ ὡς ΕΧΙΑΝΟΦΑΓΟΣ ΠΕΛΑΡΓΟΣ (ὁ Μελισσηνὸς Χριστοδούλου (2) καὶ ἐπίσκοπος Ταταούλων ὁ ὁποῖος ὕμνει τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἔργον τοῦ Δημοσθένους Μελανδινοῦ.

Ὁ δὲ Ψυχάρης γράφει εἰς τὰ «Ρόδα καὶ μῆλα» τόμος β'. σελ. 369 στὰ 1903». Ἰσα ἴσα τίς μέρες, πὺν ἔγραφα, γιὰ τὸ Χατζηδάκι ὅσα βλέπετε σήμερα ἐδῶ, ἔτυχε νὰ διαβάσω δύο ἄρθρα τοῦ κ. Δημ. Π. Μελανδινοῦ στὴν Κων)πολιν 7 καὶ 9 τοῦ Ὀχτώβρη 1900. Μιλοῦσε γιὰ τὸ σχολεῖο, τὰ μαθήματα, τὰ παιδιά, κ' ἔλεγε πὺς ἔπρεπε χωρὶς ἄλλο, πὺς ἦτανε ἀνάγκη νὰ βγάλουμε τὰ πνεύματα, τοὺς τόνους καὶ πὺς ἔφτανε νὰ παραδεχτοῦμε γιὰ

ὄλες τις λέξεις ἓνα τόνο μονάχα. Μοῦ ἄφησε τόση ἐντύπωση ἀπτό, πού εἶπα νὰ βάνω στό ράφι ἀπό δω κι' ὀμπρός πνεύματα καί τόνους — ἐγὼ πού καί τὰ οὐ τὸ συνηθήσαμε μὲ δασεία — νὰ κρατήσω μιὰν ὀξεία μονάχα καί σώνει. Ξεφυλλίζοντας ὅμως τις Γλωσσικὲς Μελέτες τοῦ Χατζηδάκη, πήρε τὸ μάτι μου μιὰ σημείωση πού ἔχει σ. 525. (1) 'Ο Π. Δρ. κάτι σχετικὸ μὲ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς 'Οξφόρδης(;) (2) 'Ο Σαρανταεκλησιώτης νομικὸς καί συγγραφεύς.

Νὰ μὴ σᾶς τὰ πολυλογῶ, καί νὰ σᾶς ἀντιγράψω ἀπὸ τὴν ἀρχὴν στό τέλος, τὸ νόημά τους εἶναι πὼς στὴν Ἑλλάδα τὰ Ἑλληνικά, ἀρχαῖα δηλαδή, πάντα θὰ διδάσκονται. Τί ὄφελος τότε ν' ἀλλάξουμε τὸν τονισμὸ στὴ σημερινὴ γλῶσσα, γιὰ νὰ ξαναμάθουμε κατόπι στὴν παράδοσι τοὺς ἀρχαίους; Σωστὸ μοῦ φάνηκε γιὰτι καί τὴ δημοτικὴ νὰ μαθαίναμε θὰ μᾶς εἶταν ἀδύνατο νὰ παραιτήσουμε τὰ ἀρχαῖα.

'Εκτὸς τῆς τακτικῆς ὀρθογραφίας τοῦ ὀ Δημοσθένους συνέγραψε βιβλία γιὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα: Πατριδογραφία, Γεωγραφία καί ἀναγνωστικὸ γιὰ τὴν Ε' τάξι.

Τὸ ἡμερολόγιον «Λέσβος» δὲν ἐπρόλαβε νὰ ἐκδώσῃ καί ἐξεδόθη ἀργότερα ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του Χαρικλείας.

'Αθήναι 23)8)54.

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ

Στὰ χρόνια — καί δὲν εἶναι μακρυνὰ — πού τὸ Ἑλληνικὸ γένος ἀπλωνόταν ἀπὸ τὸ Δούναβη καί τις ἀχτὲς τῆς Μαυροθάλασσας γύρω ὀλόγυρα ὡς τὴν Κασπία κι' ἀνθοῦμε στὴ σημερινὴ Βουλγαρία ὀλη ἀπὸ τὴν Βάρνα καί τὴ Σόφια κι' ἀπὸ τὸν Πύργο ὡς τὴ Φιλιπούπολη καί τὴ Στενίμαχο καί φάνταζε στὴ Θράκη ὀλη ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη ὡς τὴ Ξάνθη κι' ἀπὸ τις Σαράντια Ἐκκλησιῶς ὡς τὴ Ραιδεστό, καί λαμποκοποῦσε στὴ Μικρασία ἀνάμεσα μᾶλλα ἔθνη, εἶτε διάβαινες ἀπὸ τὴν Προύσα, εἶτε περνοῦσες ἀπὸ τὴ Φιλιπούπολη, εἶτε σταματοῦσες στὴν Πόλη, εἶτε στῆς Σμύρνης τὰ σοκάκια, ἓνα ὄνομα ἄκουες νὰ βγαίνη ἀπὸ τὰ χεῖλια τῶν Ἑλλήνων μὲ σεβασμὸ: ΖΑΡΙΦΗΣ. Καί τὸνομά του ξεπερνοῦσε καί τὰ πιὸ μακρυνὰ σύνορα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, γιὰτι τὰ μεγάλα καλὰ πού ἔκαμε στό γένος, σκορπώντας ἀλύπητα τὸ χρῆμα, πού ὀ Θεὸς σὰ βροχὴ τοῦστελνε στό ἐμπόριό του, ξεπερνοῦσαν κι' αὐτὲς τις συνηθισμένες κλωσύνες.

Καί ποῖος εἶταν τοῦτος πού θεμέλιωσε τὴν οἰκογένεια τῶν Ζαρίφιδων; Εἶναι ὀ Γιάννης Ζαρίφης, πού πρωτοφάνηκε στό Πασαλιμάνι τῆς Προικονήσου μέσα στὴν Προποντίδα. Αὐτὸς ἔκαμε οἰκογένεια καί θεμέλιωσε γενεὰ τίμια κᾶδωκε στό γένος ἀπογόνους διαλεχτοῦς. Καί πρῶτος ἀπ'

ἴλα τὰ παιδιά του εἶναι ὁ Γεώργιος Ζαρίφης ποὺ γεννήθηκε στὸ Μέγα — Ρεῦμα τῆς Πόλης στὰ 1806.

Ὁ Γιάννης Ζαρίφης ἔμπορευότανε στὴν Πόλη σὲ καιροὺς δύσκολους ποὺ ἡ δουλεία τοῦ ἔθνους εἶταν πολὺ βαρεῖα καὶ τὸ ἔθνος στέναζε καὶ ἔπασχε. Τὸ ἐμπόριό του πήγαινε καλὰ καὶ πρόκοβε τόσο, ποὺ ἀπόχτησε κάμποση περιουσία, τόση, ποὺ δὲν ἄφινε τὴν εὐκαιρία, καλόβουλος, νὰ δείχνη τὴ μεγάλη του ψυχὴ, κάνοντας καλὰ. Ἔτσι κοντὰ στᾶλλα εὐεργετήματα σήκωσε στὰ 1780 στὸ χωριὸ του δυὸ ἐκκλησίες, ποὺ σωζότανε ὡς τὰ τελευταῖα στὴν Προκόνησο. Ὁ Γιάννης Ζαρίφης μνήθηκε καὶ στῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας τοὺς μύχιους σκοποὺς κι' ὠρτίστηκε νὰ ἐργασθῆ γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἔθνους ὅπως μπορέση.

Κι' ὅταν ἀναψε τὸ τουφέκι κι' ὁ Μωριάς πῆρε τὴ μεγάλη ἀπόφαση, ἀναγκάστηκε κι' αὐτὸς μὲ τὴ φαμελιά του ὅλη νὰ μαρκαρισθῆ κρυφὰ γιὰ τὴν Ὀδησσό, φεύγοντας τὸν ἄφεικτο χαμὸ του. Τότε πάνω στὸ μαρκαρισμα ἔχασε τῶνα ἀπὸ τὰ παιδιά του, τὸ Νικόλα, ποὺ τὸν ἐγλύτωσε ἡ παραμάννα του στὴν Τῆνο. Ὁ Γεώργιος Ζαρίφης παιδί μεγαλοῦτσικο φοίτησε τότε στὴν Ὀδυσσὸ στὸ Μεγάλο Λύκειο Ρισσελιέ, καὶ σπουδάζοντας ἔδειξε τόση προκοπὴ κ' ἐπιμέλεια, ποὺ πῆρε βραβεῖο νὰ σπουδάση δωρεὰν σ' ἀνώτερο σχολεῖο.

Ἡ ἐπανάσταση πῆρε τὸ δρόμο της. Μέσα στὰ ἑπτὰ χρόνια τὸ ἔθνος πάλαιψε καὶ χαροπάλαιψε. Ὡς ποῦ ἔφτασε ἡ ὥρα τοῦ λυτρωμοῦ του. Ὁ Μωριάς λεύτερος ἄρχισε νὰ συμμαζεῖ τὰ ξηνητεμένα του παιδιά. Ὁ Καποδίστριας πρῶτος κατέβηκε νὰ οργανώση τὸ βασίλειο καὶ νὰ βάλῃ μιὰ τάξη. Σὲ τέτοιον καιρὸ κατέβηκε καὶ ὁ Γιάννης Ζαρίφης μὲ τὴ φαμελιά του ὅλη ἀπὸ τὴν Ὀδησσό. Τότε κι' ὁ Γεώργιος Ζαρίφης διορίστηκε σὰ σπουδασμένος, γραμματισμένος καλαμαραῶς σωστός, ἀπὸ τὸν κυβερνήτη γραμματέας, βοηθὸς τοῦ Διοικητῆ στὴν Καρύταινα, ἀλλὰ σὲ λίγον καιρὸ βαρέθηκε. Πῶς μποροῦσε ἕνας νέος ἄνθρωπος σὰν κι' αὐτὸν νὰ κλεισθῆ μέσα στὸ γραφεῖο καὶ νὰ γράφῃ ἀναφορὰς καὶ ν' ἀγωνίζεται γιὰ ξένες ἔγνοιες;

— «Ἐγώ, ἔλεγε, δὲν εἶμαι πλασμένος γιὰ γραφιάς. Νιώθω νὰ μὲ τραβᾶ τὸ ἐμπόριο, κι' ὄχι ἡ καρτέλα τοῦ γραφείου». Τὸ ἐμπορικὸ του δαιμόνιο κ' ἡ ἐξυπνάδα του δὲν τὸν ἄφιναν νὰ ἡσυχάση μέσα στὸ γραφεῖο. Καὶ γρήγορα παραιτώντας ἔφυγε στὴν Πόλη, ὅπου ἔμελλε ν' ἀναδειχθῆ. Ἐκεῖ ποὺ γεννήθηκε, ἐκεῖ ποὺ ὁ ὀρίζοντας μεγάλος κι' ἀπέραντος τοῦδινε φτερὰ νὰ πετάξῃ. Συνήθιζε νὰ λέει: «Μεγάλῃ γκιόλα μεγάλα ψάρια» ποὺ θὰ πῆ: Μεγάλος τόπος, μεγάλες ἐλπίδες. Καὶ φτωχὸς δίχως ἄλλο ἐφόδιο ἀπὸ τὴ σπουδῆ του κι' ἀπὸ τὴν κλίση του στὸ ἐμπόριο, ῥίχτηκε στὴ δουλειά.

Τὰ χρόνια κείνα ἕνα μεγάλο σπῆτι ἐμποριζό, ποὺ φούντωσε καὶ φάνηκε καὶ ἔακούστηκε στὸ ἐξωτερικὸ εἶταν τοῦ Δημήτρη Ζαφειροπούλου, Ὁ

Δημήτρης Ζαφειρόπουλος ένας ξεχωριστός άνθρωπος μέσα στην Πόλη είχε μεγάλο εμπόριο με την Ευρώπη. Παντού τ'ονομά του εΐταν γνωστό κ' οι δουλειές του πήγαιναν καλά, όταν φάνηκε ο Γεώργιος Ζαρίφης μπροστά του.

— Σε παίρνω στη δουλειά μου τού εΐπε ο Ζαφειρόπουλος με τὰ γυαλιά, κ' ο νέος δοκίμασε νὰ λάμπουν τὰ μάτια του ἀπὸ χαρά. Ἐμπαινε σ'έναν οἶκο ὅπου ἡ τύχη του εΐχε ὀρίζοντας ἀπλωμένους.

Δουλεύοντας κέρδισε σὲ κάμποσα χρόνια τὴν ἐκτίμηση κ' ἀγάπη τοῦ Ζαφειρόπουλου, πὸν ἐξετίμησε τὴν ἀξία καὶ τὸ χαρακτῆρα τοῦ νέου, τόσο πὸν τοῦ ἔδωσε καὶ τὴν κόρη του. Τὴν ὥρα αὐτὴ τῆς εὐτυχίας του αἱ δουλειές τοῦ οἴκου Ζαφειρόπουλου ναυάγησαν μονομιᾶς ὅπως ἡ ἀναπάντευχη τρικυμία βουλιάζει καὶ τὸ πιὸ δυνατὸ καράβι. Ὅμως στὴν τρικυμία φαίνεται ὁ γενναῖος. Κι' ἂν ὁ Δημήτρης Ζαφειρόπουλος ἔσθησε καὶ ἐχάθη, ὅμως ὁ Γ. Ζαρίφης δίνοντας φτερὰ στὸ πνεῦμα του καὶ βλέποντας τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του νὰ μὴ χάνεται, οὔτε στίς τρικυμίες, καταπαύστηκε καὶ τ'ονομά του νὰ ὑψώσει, καὶ τ'ονομα τοῦ Ζαφειρόπουλου νὰ σώσει ἀπὸ τὴν καταστροφή, καὶ τὴν ἀφάνεια. Καὶ σὰν μυαλὸ δημιουργικὸ, σχεδίασε κ' ἔστρωσε ἕνα πρόγραμμα δουλειᾶς μὲ τοὺς γιουὺς τοῦ καταποντισμένου προῖσταμένου του. Μιὰ ἀτυχία γι' αὐτὸν δὲν εΐταν τίποτε. Γιατ' ἤξαιρε πὺς τὸ εμπόριο ἔχει πολλὰς ἀτυχίες. Καὶ σὲ λίγον καιρὸ φάνηκε τὶ μπορούσε νὰ πραγματοποιήσει ἕνα μυαλὸ πὸν τὸ βοηθοῦσε ἡ σπουδὴ καὶ ἡ μάθηση.

Καὶ τότε ἀπὸ τὴν Πόλη ἀπλώθηκαν τὰ νήματα — σὰν τὸ πανὶ τῆς ἀράχνης — μιᾶς δουλειᾶς, πὸν δέθηκαν μὲ τὰ πιὸ μεγάλα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ευρώπης. Ἰδρυσε ὑποκαταστήματα στὸ Λονδίνο, Μασσαλία, Ὁδησσό, Γαλάτσι. Ὁ Γεώργιος Ζαρίφης ἔμενε στὴν Πόλη, ὁ γιουὺς τοῦ Ζαφειρόπουλου στὸ Λονδίνο καὶ Μασσαλία, τ' ἀδέρφια του στὴν Ὁδησσό, Γαλάτσι. Ὅπου δηλ. ἀνθοῦσαν Ἑλληνικὲς παροικίες κ' εμπόριο μεγάλο Ἑλληνικὸ. Ἡ τύχη τώρα τοὺς εὐνόησε καὶ τὰ μεγάλα κέρδη ἀνάδειξαν τὸν οἶκο τους σὺν τὴν Τουρκία καὶ τοὺς ἔκαμε γνωστοὺς σὺν τὴν Ευρώπη.

Ὁ Γ. Ζαρίφης εΐχε μεγάλη κλίση στὰ τραπεζιτικά, στὰ συναλλαγματικά καὶ τὰ δάνεια, καὶ γι' αὐτὸ ἀφίνοντας τὸ εμπόριο στοὺς ἄλλους δόθηκε νὰ κἀνῃ τὸν τραπεζίτη κ' ἀνακατεύεται στὸ παιγνίδι τῶν χρηματιστηρίων. Ἡ φήμη του ἔτσι ἀπλώθηκε σὺν τὴν χώρα καὶ στὸ παλάτι ὁ Σουλτάνος τὸν ἔκαμε δεξί του χέρι, γιὰτ' εΐταν ὁ πιὸ ἐπιτήδειος νὰ τοῦ βροῖσκη χρήματα ἄσες φορὲς τὰ ταμεῖα τοῦ κράτους βροσκοτάνε σὲ δυσκολίες. Κ'ἔτσι πλοῦτιζε γρήγορα.

Εἴκοσι χρόνια κράτησε αὐτὴ τὴν ἔμπιστη θέση στὸ παλάτι. Τὸ μυαλὸ του σὺν τὴν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, μηχανεύθηκε πολλὰ καὶ πολλὰ πέτυχε, δανείζοντας στὸ χαζνὲ τοῦ Σουλτάνου. Ὡς πού πιά βαρέθηκε κ' ἀποτραβήχτηκε. Γιατὶ ἀπὸ τὴ δουλειά καὶ ἀπὸ τὶς σχέσεις του μὲ τὸ παλάτι κινδύνεψε νὰ χάσει

τὴν ἐλευθερίαν του. Αὐτὸς εἶχε δημιουργήσει ὅλα τὰ μεγάλα τραπεζιτικὰ ἰδρύματα τῆς Τουρκίας, πὸν πρόκοβαν καὶ πλούτιζαν. Σαραντα χρόνια σωστά μέσα στὴν Πόλιν εἶταν ἡ ψυχὴ κάθε δουλειᾶς, κάθε ἐπιχείρησης¹.

Πλούσιος πιά εὗρισκε καὶ τὸν καιρὸ νὰ κάμνη τὰ καλά πὸν σχεδίαζε μὲ τὸ καλοπροαίρετο μυαλό του. Κανεὶς προσπέφτοντας στὸ ἔλεός του δὲ γύριζε ἀβοήθητος. Πάντα θάβρισκε ἀποκοῦμπι στὴ μεγαλοδωρία του. Καὶ ξόδευε σαράντα χιλιάδες λίρες τῆ χρονιά γιὰ τὸ σπίτι του — ὅπως λένε τὰ τεφτέρια του. — Οἱ τριάντα χιλιάδες ἀπ' αὐτὲς εἶταν δωρεές σὲ σχολεῖα, σὲ παιδιὰ πὸν σπούδαζαν, σ' ἐκκλησιές, σὲ οἰκογένειες δυστυχημένες καὶ ἀναξιοπαθοῦσες, σὲ κοινότητες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, στὰ Πατριαρχεῖα. Εἶναι μοναδικὸ φαινόμενο στοὺς Ἕλληνας τῆς ἐποχῆς κείνης νὰ λαχταροῦν τὰ γράμματα, νὰ λαχταροῦν νὰ δοῦν τὸ γένος νὰ μορφώνεται, ὅπως κήρυξε κι' ὁ Κοραΐς λέγοντας, πὸς τότε θὰ νιώσῃ τὴ δουλειὰ του, ὅταν γνωρίσουμε τοὺς προγόνους μας μέσα στὰ σχολεῖα καὶ στὰ βιβλία.

Ὁ Γ. Ζαρίφης μὲ τὶς ἴδιες σκέψεις καὶ τὰ ἴδια ἰδανικὰ ἄνοιγε τὰ ταμεία του γιὰτὶ φιλοδοχοῦσε νὰ δῆ τὸ γένος νὰ πάη μπροστὰ στὰ γράμματα. Καὶ ξόδευε ἀλύπητα. Λένε πὸς ἡ γυναίκα του ἀνησυχοῦσε γιὰ τὶς τόσες δωρεές του καὶ συχνὰ τὸν ὠνειδίζε πὸς σπαταλοῦσε. Ἄλλὰ τοῦτος ἔκαμνε καλωσύνης κρυφὰ κι' ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμα καὶ στοὺς περιπάτους του πάνω στὸ Βύσπορο. Εἶχε χαράξει στὴν ψυχὴ του τὴ σκέψη. «Κάνε τὸ καλό, μὴ κρύβῃς τὰ πλούτη σου, νᾶσαι πλούσιος στὴν καρδιά καὶ στὸ φτωχὸ ἀνοιχτοχέρες.

Δὲν ἀγαποῦσε ὅμως τὸ θόρυβο γύρω στὸνομά του. Δὲν ὕψωσε λ.χ. ἓνα Νοσοκομεῖο, ἓνα σχολεῖο, γιὰ νὰ γράψουν τὸνομά του μὲ χρυσὰ γράμματα, ὅπως πολλῶν. Φιλόδοξος δὲν εἶταν. Ἄπλᾳ βουτοῦσε τὸ χέρι του στὴ κάσσα του καὶ χάριζε. Χάριζε νὰ ὑψώσουν τὴ Μεγάλῃ Σχολῇ τοῦ Γένους στὸ ἱστορικὸ Φανάρι, γιὰ νὰ φωτίξῃ πάντα τὰ φάρος τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, ἔδινε ἀμέτρητα γιὰ τὰ ἐθνικὰ νοσοκομεῖα τοῦ Μπαλουκλή ἢ τοῦ Πέραν δίχως θόρυβο καὶ σούσουρο μεγάλο γιὰ νὰ στηθοῦν καὶ νὰ ζήσουν.

Ὅμως καὶ μὲ τὸνομά του ὕψωσε σχολεῖα, πὸν μετὰ τὸ θάνατό του τὰ διατηροῦσε ἡ χήρα του γυναίκα: Τὰ νηπιαγωγεῖα τῆς Προύσης καὶ τῶν Θεραπευτῶν. Ἰδρυσε τὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα στὴ Φιλιππούπολη, ὅπου ὡς τὰ 1906 ὁ Ἑλληνισμὸς ἀνθηρότατος δαιτηροῦσε σχολεῖα, ἐκκλησιές καὶ προώδευε σὲ τὶς τέχνες καὶ τὶς ἐπιστῆμες καὶ τὸ ἔμπόριο.

Τὰ διδασκαλεῖα αὐτὰ — ὅπου καὶ γὰρ σπούδασα — ἔβγαζαν δασκάλους καὶ δασκάλες πὸν τοὺς χρειάζότανε ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ τῆς ἄλλης Βουλγαρίας γιὰ τὰ σχολεῖα του πὸν διατηροῦσε πλούσια

1) Αὐτὸς σπούδασε καὶ τὸ Γ. Βιζυηνὸ στὴν Εὐρώπη καὶ τὸν στηρίξε ὡς τὸ θάνατό του.

καὶ ἀνθρώπα. Τὰ Ζαρίφεια τὰ προίκισε μὲ χιλίων λιρῶν δωρεὰ χρονιάτικη, πού τὴν πλήρωσε τὸ ἑλληνικὸ κράτος, παίρνοντας ὡς ἀντάλλαγμα τὰ χτήματα τοῦ στοὺς Σοφάδες τῆς Θεσσαλίας. Τώρα τὰ Ζαρίφεια ζοῦν ξανασημένα στὴν Ἀλεξανδρούπολη μὲ τὴν Ζαρίφειο Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία τῆς.

Ὁ Γ. Ζαρίφης ἀπέθανε στὰ 1884, 17 Μαρτίου ἀφίνοντας στὴ χήρα του κληρονομία τὴν ἐπιθυμία του ν' ἀποτελειώσῃ αὐτὴ, ὅ,τι ὁ ἴδιος ἄφισε ἀπὸ τὰ σχέδιά του ἀνεχτέλεστο.

Ἔτσι μὲ τὸν Στέφανο Ζαφειρόπουλο τὸν ἀδελφὸ τῆς εὐεργέτη κι αὐτὸν τοῦ ἔθνους ἔστησαν τὸ κεντρικὸ Παρθεναγωγεῖο τῆς Πόλης κι' ἀγόρασαν στὴν Πρίγκηπο τὸ χτίριο, ὅπου ἐγκαταστάθηκε τὸ μεγαλόπρεπο ὄρφανοτροφεῖο, πού οἱ Τοῦρκοι τὸ ἔκαμαν δικό τους.

Μὰ καὶ τὰ παιδιὰ τους δὲν ξέχασαν τὰ ἰδανικὰ τῶν γονέων τους μὲ τὸ θάνατο καὶ τῆς χήρας Ζαρίφη. Συντηροῦσαν τὰ ἰδρύματα τοῦ πατέρα των. Ὁ μεγάλος τους γυιὸς Ζαρίφης πέθανε μὲ τὸ καὶ μὸ βλέποντας καὶ τὰ σχολεῖα τῆς Προύσης νὰ τ' ἀρπάζουν καὶ τὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα τῆς Φιλιππούπολης νὰ καταποντίζονται ἀπὸ τὴ μπόρα τοῦ διωγμοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ τὸ ὄρφανοτροφεῖο νάρπάχεται ἀπὸ ξένη ἐξουσία. Ὁ μακαρίτης Συγγρός, πού γνώρισε καλὰ τὸν Γ. Ζαρίφη στὸ ἐμπόριο καὶ συνδέθηκε μαζί του φιλικὰ, νὰ τί εἶπε σὰ μνημόσυνο ἐπιγραμματικὸ γιὰ τὸν Γ. Ζαρίφη:

«Ὁ καθέννας πού τὸν γνώρισε ἀπὸ κοντὰ καὶ μπόρεσε νὰ τὸν ἐκτιμῆσῃ, μποροῦσε καὶ νὰ βεβαιώσῃ πὼς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶχε ἀπέραντη κλωσύνη, εἰλικρίνεια καὶ γενναϊότητα ψυχῆς κείταν πολὺ σπουδαῖο στοιχεῖο στὴν Πόλη, στὸ Λονδίνο καὶ στὴ Μασσαλία».

Τέτοιος ἔζησε κι' ἀπέθανε ὁ Γ. Ζαρίφης. Τῶνομά του γραμμένο στίς ψυχῆς τῶν Θρακῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ὄλων, πού νιώθουν τὸ ἀγαθὸ, θὰ μείνῃ ἀλησιμῶντο στοὺς αἰῶνες, θὰ λάμπῃ στὸ στερεώμα, ὅπως λάμπουν ὄλα τὰ δνόματα τῶν μεγάλων καρδιῶν, πού γέννησε τὸ ἔθνος, γιὰ νὰ τὸ εὐεργετήσουν.

Οἱ ἐδῶ τραπεζῆτες Ζαρίφηδες, ἔγγοιοί του, ἐξακολουθοῦν ἀνάλογα μὲ τίς δυνάμεις τους νὰ συνεχίζουσιν τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου παποῦ των.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

Διδάσκαλος τοῦ Γένους

Ὁ Γ. Γεννάδιος ὑπῆρξε μιὰ ἐξαιρετικὴ προσωπικότητα τῶν γραμματιαν στὴν προεπαναστατικὴ ἐποχὴ. Στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐλευθερίας, διήυθυγε τὸ περίφημο «Κεντρικὸ Σχολεῖο» τὸ κατόπι Γυμνάσιο τῆς νεοελληνικῆς πρωτεύουσας.

Ὁ Γ. Γεννάδιος γεννήθηκε στὴ Σηλυβρία τῆς Θράκης. Παιδί τοῦ Ἀναστασίου Γενναδίου ἢ τοῦ Παπαναστάση ἀπὸ τὰ Δολιανὰ τῆς Ἡπείρου, ἀπόπου κατάγονταν ἢ σύζυγός του Σωσάνα, ἦταν ἔκτοτε φαινόμενο δασκάλου καὶ πολεμιστῆ, λαϊκοῦ ἱερέα, ὁφρανοτρόφου εὐεργέτη καὶ φλογεροῦ πατριώτη, ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ βιογράφος του. Ἡ καταγωγή του ἔφθανε ὡς τὸν Πατριρχη ΚΠόλεως Γεώργιο Γεννάδιο. Ἐσπούδασε στὸ Βουκουρέστι μὲ τὴν προστασία πλοῦσιου θείου τοῦ ἡγουμένου στὴ Βράιλα. Τὴν ἐποχὴ του συντηροῦσε στὸ Βουκουρέστι Ἑλληνικὸ Σχολεῖο ὁ Λάμπρος Φωτιάδης. Αὐτὸς διέκρινε στὸ μαθητὴ Γεννάδιο εὐφυΐα καὶ ἦθος καὶ ἐφρόντισε νὰ τὸν συντρέξῃ πνευματικῶς.

Τελειώνοντας ὁ Γεννάδιος τὶς σπουδές του, ἔγινε δάσκαλος στὴν ἴδια Σχολὴ τοῦ Φωτιάδη. Ὁ Ἰωάν. Φιλήμων, ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἔγραψε ὅτι ὁ Γεννάδιος ἔλαμψε σὰν καινούργιο φῶς ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνας. Ἡ διδασκαλία του ἔγινεν ἡ πρώτη φλόγα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Ὑψηλάντη πρὸς τὸν Προῦθο. Ὁ Γεννάδιος ἔγινε ἰδρυτῆς καὶ διευθυντῆς Σχολῆς στὴν Ὀδησοῦ κατὰ πρόσκληση τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Καποδίστρια. Στὴν Ὀδησοῦ ἡ προσωπικότητα τοῦ Γενναδίου ἐκυριόρχησε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἐγίνεν ἡ ψυχὴ τῶν Φιλικῶν, αὐτὸς ὁ ἐμπνευσμένος κατακτητῆς τοῦ μέλλοντος ἑλληνικοῦ κινήματος. Ὁ χαρακτήρας του ὁ ἥπιος καὶ εὐεργετικὸς στοὺς πτωχοὺς ὡς πάσχοντες, τὸν κατέσῃσε ἔμπιστο τῶν ὁμογενῶν. Συνδυάζοντας τὴν πατριωτικὴν του ἐργασία, μὲ τὰ καθήκοντά του ὡς δασκάλου, ἐμόρφωσε τὴ Σχολὴ τῆς Ὀδησοῦ σ' ἕξοχο Ἰδρυμα, τόσο πρὸς τὴν θαυμάζουν καὶ νὰ τὴν σέβωνται.

Διδάσκοντας συνέγραψε καὶ διδαχτικὰ βιβλία κέθεμέλιωνε τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα. Στὸ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ διδάσκαλός του Λάμπρος Φωτιάδης στὸ Βουκουρέστι καὶ τὸν ἀντικατέστησεν ὁ Γεννάδιος. Φρονοῦσε ὁ Γεννάδιος, ὅτι στὴ Βλαχία ἦταν τὸ ἕδαφος πρὸς πρόσφορο γιὰ νὰ προετοιμασθῇ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, καὶ τὸσον ἐπέδρασε μὲ τὴν διδασκαλίαν του, ὥστε ἐξελλήνισε πολλοὺς Βλάχους μαθητῆς του καὶ τοὺς ἐδημιούργησε ἐνθουσιασμὸν γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τὴ διδασκαλίαν του τὴν πατριωτικὴν προῆλθεν ἡ ἀναβίωση τοῦ ἱεροῦ λόγου μὲ τὸν Ἀλέξ. Ὑψηλάντη καὶ τοὺς μαθητῆς του. Οἱ φλογεροὶ του λόγοι σώζονται καταγραμμένοι καὶ ἀποδείχνουν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶταν γεννημένος νὰ δημιουργῇ ψυχὰς φλογερὰς καὶ φρονήματα πατριωτικὰ. Ἡ ἀποτυχία τῆς Ἐπαναστάσεως ὅπως ὑπηρετήσουμε στὸν Προῦθο, τὸν ἠνάγκασε νὰ φύγῃ καὶ νὰ σωθῇ στὴ Γερμανία καὶ νὰ μείνῃ στὴ Λειψία.

Ἐκεῖ στὴ Λειψία ἐπεδόθηκε σ' εὐρύτερες σπουδὰς ἐνῶ ὁ ἐπαναστατικὸς ἀγὼνας εἶχεν ἀρχίσει. Στὰ 1824 ὁ Γεννάδιος ἔφθασε στὸ Ναύπλιο γιὰ νὰ προσφέρῃ τὶς ὑπηρεσίες του στὴν ἀναγεννημένη Ἑλλάδα καὶ στὰ 1825

στάς Ἀθήνας. Εἶχε πέσει τὸ Μεσολόγγι κῆ Ἐπανάσταση ξεψυχοῦσε. Τότε ὁ Γεννάδιος ἐμφύσησε πνοὴν ζωῆς μὲ τὸ παράδειγμα του δίνοντας ὅ,τι εἶχε. Παντοῦ εἶταν παρὼν καὶ παντοῦ μὲ τοὺς φλογεροὺς λόγους του ἐμφύχωνε τὰ πλήθη κέσωζε τὴν κατάσταση. Μὲ τὶς πράξεις του κατέκτησε τὴν ὑπόληψη κέμπιστοςύνῃ τῆς Ἑλλάδος ὅλης. Ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἀποκαλοῦσε πατέρα. Οὐδέποτε ἐδέχθηκε ἀξιώματα, πὺ τοῦ πρόσφεραν. Ἐλεύθερος πρόσφερε τὶς ὕπηρεσίες του ὅπου χρειαζότανε μὲ τὴ διδασκαλία του καὶ τὶς πράξεις του. Ὁ Καποδίστριας ἐρχόμενος στὴν Ἑλλάδα αὐτὸν ἀνέθεσε τὴν ἴδρυση στὴν Αἴγινα Κεντρικοῦ Σχολείου. Τοῦτο μεταφέρθηκε στὴν Ἀθήνα ὡς Γυμνάσιο τῆς Ἑλλάδος, ὅπου καλώντας πολλές φορές τοὺς ἀγωνιστὲς τοὺς ἔβαζε νάφηγούνται τὰ κατορθώματα τοῦ ἀγῶνος στὰ παιδιά. Ἐνας ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του ὁ Μαρίνος Βρεττὸς ἔγραψε γι'αὐτόν: «Ἀπὸ τῆς Ἰδρύσεως του ἐνόμιζε πολλάκις, ὅτι ἐπανεβλέπε τὸ πεδίο τῆς μάχης. Καὶ μὲ δάκρυα στὰ μάτια, μὲ ἄτακτον, ἀτημέλητον πολιὰν κόμην καὶ μὲ τρέμοντα χεῖλη ἔρριπτε μακρὰν τὸν Πλούταρχον ἢ τὸν Δημοσθένη, διὰ νὰ διηγηθῆ τὰς σκηνὰς ἐκεῖνας».

Ὁ Γεννάδιος εἶχε μέτριο ἀνάστημα, ἀλλ' ἡ φυσιογνωμία του εἶταν συμπαθηστὴ κενυγενικὰ καὶ προκαλοῦσε σεβασμὸ. Τὸ ἤρεμο ὕφος του καὶ τὰ σοφὰ του λόγια ἐπιβάλλονταν στοὺς συνομηλικὲς του ἀκόμα καὶ στοὺς πῦ δύστροπους καὶ ἀπαιτητικοὺς ἀκροατὲς του.

Ἐδίδαξε στὴ Ριζάρειο Σχολὴ σὰν ὀργανωτὴς, δημιουργὸς καὶ ἠθικὸς προστάτης τῆς. Ἐγίνε ἀπὸ τοὺς δραστηριωτέρους ἰδρυτὲς τῆς Φιλελευθερευτικῆς καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Δίδασκε ὡς πὺ ἔγινε ὑπέρργρος. Πέθανε στὰ 1854 ὅταν ἐπλάκωσεν ἡ χολέρα, διδάσκοντας ὡς στὶς 12 Νοεμβρίου. Τὸ ἔργο του ὑπῆρξε μεγάλο, γιὰτὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του ἀπέτέλεσαν τὸ ἄνθος τοῦ διανοουμένου κόσμου τῆς πρωτεύουσας τοῦ νέου Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Θράκη σεμνύνεται γιὰ τὸν ἄνδρα, πὺ τὸν κατέγραψε στὶς δέλτους τῆς Βίβλου τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς, πὺ ἐγέννησεν πρὸς ὄφελος τοῦ ὅλου ἔθνους καὶ τὸν τοποθέτησε στὸ Πάνθεον τῶν ἐθνικῶν καὶ πνευματικῶν τῆς ἡρώων.

ΕΝΑΣ ΘΡΑΞ ΜΕΓΑΛΟΣ ΠΑΤΡΙΩΤΗΣ
ΠΟΥ ΔΑΠΑΝΗΣΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΤΣΙΑ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
Ο ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΜΑΡΑΣΛΗΣ

Ἐκεῖ ὅπου κυλᾷ ὁ Ἔβρος, τὰ πλούσια νερά του, κατεβαίνοντας ἴσια ἀπὸ τὸ Σκόμιο βουνοῦ τῆς Μουσίας καὶ Σαρδικῆς καὶ ταξιδεύει μὲς ἀπὸ πλούσιες κοιλάδες ἱστορώντας παλιὰς ἱστορίας τῆς Θράκης, ἐκεῖ ὅπου ὁ Φίλιππος μαγεμένος ἔστησε πάνω σὲ πέντε λόφους τὴν πολιτεία, πὺ τὴν ὠνό-

μασε Φιλίππου πόλιν, ἐκεῖ πρωτοφάνηκαν οἱ πρόγονοι τοῦ Γρηγ. Μαρασλῆ.

Ἐκεῖ κατὰ τὸ 1740 ἐγκαταστάθηκαν οἱ πρόγονοί του, ὅταν ἦρθαν ἀπὸ τὶς Σαράντα Ἐκκλησιᾶς τῆς Ἀνατ. Θράκης.

Τρία ἀδέρφια ὁ Γιάννης Κωνστ. Κογμιτζῆς, πῶ νέος ὁ Νικόλαος καὶ νεώτερος ὁ Γεώργιος ἔφτασαν στὴ νέα τους πατρίδα, ὅπου εὐδοκίμησαν κέ-
γιναν γενάρχες μεγάλης οἰκογενείας ὁ καθένας, πὸν ἡ καθεμὰ διεκρίθηκε
γιὰ τὶς φιλανθρωπίες τῆς, τὴ φιλογενεῖά τῆς καὶ τὸ φιλόθρησκὸ τῆς καὶ
πύότερο στὸ ἔμπόριο. Ἡ καθεμὰ ὅμως οἰκογένεια πῆρε ξεχωριστὸ ἐπώνυμο.
Καὶ τοῦ μὲν Νικολάου οἱ ἀπόγονοι ὠνομάσθησαν Κογεμιτζόγλου, πὸν ὡς
τώρα βρίσκονται στὴ Βιέννη καὶ τὸ Βερολίνο, τοῦ Γεωργίου ὠνομάσθησαν
Ἰκομιζόπουλοι — ἓνας ἀπ' αὐτοὺς στὴ Μόσχα ὁ Ἀντώνης ὑπῆρξε φιλικὸς —
καὶ τοῦ Γιάννη Μαρασλῆδες. Τὸ ἐπώνυμο Μαρασλῆς πῆρε ὁ παπὸς τοῦ
Γρηγόρη ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τὸ Μαράσι, προάστειο τῆς Φιλιππουπόλεως στὴ
δεξιὰ ὄχθῃ τοῦ Ἐβρου, ὅπου καὶ κατοικοῦσε, ἢ ἀπὸ τὸ μαράζι πὸν
ἔπασχε ὁ Χατζῆ—Σκάρλος, ὁ παπὸς τοῦ Μαρασλῆ, ὅπως λέγει ἡ παράδοση.

Αὐτὸς ὁ Ἰωάννης Κ. Μαρασλῆς ἔγινε ὁ χτήτορας τῆς ἐρειπωμένης
ἐκκλησιᾶς τῆς Μητροπόλεως στὴ Φιλιππούπολη — τῆς Ἀγυμαρίνας — πὸν
σαύτην ἐνορία καὶ ὑπαγότανε τὸ προάστειο αὐτό, πὸν δὲν εἶχε καθόλου ἐκ-
κλησία. Τοῦτο τὸ μαθαίνουμε ἀπὸ ἓνα ἐπιτύμβιο πὸν σώθηκε πάνω στὸν
τάφο του μέσα στῆς Ἐκκλησίας τὴν αὐλή. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐκκλησία χτί-
σθηκε σὲ λίγες μέρες καὶ κρυφὰ χωρὶς σουλτανικὸ φερμάνι, οἱ Τοῦρκοι θύ-
μωσαν καὶ ἐξόρισαν τὸν Ι. Μαρασλῆ στὴν Πόλη, ὅπου ὕστερα ἀπὸ πολλὰς
θυσιᾶς τοῦ δόθηκε χάρη καὶ ἄδεια νὰ ξαναγυρίσῃ στὴ Φιλιππούπολη στὴν
οἰκογενεῖά του.

Ὁ Ἰωάννης πῆρε γυναῖκα ἀπὸ τὴ Στενίμαχο κι ἀπόχτισε πολλὰ παι-
διά. Τὸ πῶ μεγάλο του παιδί ὁ Γρηγόρης Χατζῆ Σκάρλος ἔμπορος — κα-
φταντζῆς ὅπως λέγονταν τότε — ἀπὸ τοὺς πρόκριτους τῆς κοινότητος καὶ
δημογέροντας. Αὐτὸς εἶναι ὁ Μαρασλῆς, πὸν κατὰ Φιλιππουπολίτικη παρά-
δοση κρεμάστηκε, γιὰ τὸν πρόδωσαν πὸς εἶταν μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας.

Ὁ Γρηγ. Ἰ. Μαρασλῆς νεαρὸς ἀκόμα ἔφυγε στὴν Πόλη φεύγοντας
τὴν ὀργὴ τῶν δυναστῶν γιὰ τὴ δράση του τὴν ἐθνική. Ἐκεῖ παντρεύτηκε
τὴν πολίτισσα Ζωὴ Θεοδορίδου καὶ πλούτισε τόσο πολὺ, πὸν βοήθησε ὅλους
τοὺς συγγενεῖς του στὴ Φιλιππούπολη ἀδερφοὺς καὶ ξάδερφους. Ἀλλὰ ἐκεῖ
δὲν μπόρεσε νὰ μείνῃ. Τὸν κυνήγησαν καὶ πάλι καὶ ἀναγκάστηκε νὰ φύγῃ
στὴν Ὀδησσό, ὅπου στὰ χρόνια τῆς ἐπαναστάσεως καταστάλαξαν ἓνας ἓνας
οἱ φυγάδες Ἕλληνες. Ὅλα τὰ κατατρεξίματα αὐτὰ πολὺ τὸν ζημίωσαν βέ-
βαια, ἀλλ' αὐτὸς ἐργατικὸς καὶ μυαλωμένος ἔμπορος, μπόρεσε πάλι νὰ ξανα-
πιάσῃ «μαγιά», νὰ προκόψῃ καὶ ν' ἀναδείξῃ τὸνομά του.

Χρήματα μάλιστα πολλά κέρδισε στην εποχή που μαύρη χολέρα χτύπησε την Ὀδησό, φέροντας καρabiές λεμόνια και τσάγια. Τόσο μάλιστα πλούτησε από τὸ ἐμπόριό του, πὸν ξακούστηκε μέσα στην Ὀδησό κέγινε δαχτυλοδειχτούμενος στην καινούργια αὐτὴ πολιτεία, ὅπου γινότανε τότε μεγάλο ἐμπόριο οἰκοπέδων. Εἶχε μεγάλη καρδιά και τὰ πλούτη τὰ μεταχειριζότανε γι' ἀγαθοεργούς σκοπούς δίνοντας σὲ κάθε περίσταση. Ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης του αὐτῆς νὰ δίνη χρήματα πρόθυμα, ἀξιώθηκε νὰ γίνη ὁ Πρόεδρος τῆς φιλανθρωπικῆς εταιρίας, πὸν ἀντικατέστησε στην Ὀδησό τὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία. Ὅστερα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη στὴ Μολδοβλαχία και τὸν κατατρεγμὸ τῶν μελῶν της. Ἡ Ἐταιρεία αὐτὴ δαπάνησε τόσα και τόσα βαρειά ἔξοδα, ἔκανε γιὰ τὸ κατατρεγμένο γένος, πὸν μόνο «βασιλικὴ κάσσα μποροῦσε ν' ἀνθέξη» ὅπως ἔλεγαν.

Μέσα σαυτὸ τὸ σπίτι και τὸ περιβάλλο γεννήθηκε στὰ 1831 ὁ Γρηγόριος Μαρασιῆς στὴν Ὀδησό κι' ἀνατράφηκε προικισμένος μὲ σωματικὲς και ψυχικὲς ὁμορφιές πολλές. Ἡ λαχτάρα τῶν γονέων του εἶταν πὸς νὰ τὸν μεγαλώσουν ἐμβάλλοντας στὴν ψυχὴ του φρονήματα γενναῖα και ἑλληνικά. Τὸν ἤθελαν Ἕλληνα. Μαὐτὴν τὴν ἀνατροφή και και παιδείυση, πὸν πῆρε μέσα στὸ ξακουστὸ σχολεῖο, πὸν ἤκμαζε τότε στὴν Ὀδησό — τὸ Λύκειο Ρισσελιέ — αὐτὸς μόλις μπῆκε στὴν κοινωνία, ἔδειξε ὀλοφάνερα τὴ γνήσια καταγωγή του κέγινε ἀληθινὸς εὐεργέτης τοῦ ἔθνους κόνοντας ἔργα ἀντάξια τοῦ ὀνόματός του.

Τις σπουδές του ὁ Γρηγ. Μαρασιῆς τις περάτωσε στὰ 1850 πάντα πρῶτος σῶλα τὰ μαθήματα. Τώρα πὰ διψοῦσε γιὰ ἔργα. Καὶ ὁ ὀραϊόκορμος νέος διωρίστηκε σὲ δημοσία θέση μέσα στὴν Ὀδησό. Ἐκεῖ ἀναδείχτηκε παντοῦ, ὡς πὸν ὁ Τσάρος τὸν ἔκαμε και μυστικοσύμβουλό του, πρῶγμα πολὺ τιμητικὸ γιὰ ἓναν Ἕλληνα. Στὰ 1878 δείχνοντας πολλὰ σημάδια τῆς ἀκούραστης ψυχῆς του και τοῦ ζήλου και τῆς εὐφυΐας του μὲ μιὰ βοή ὀλου τοῦ λαοῦ τῆς Ὀδησοῦ ἀναδείχτηκε δήμαρχός της.

Ὡς δήμαρχος τῆς Ὀδησοῦ στὰ 1883 τὸν προσκάλεσαν στὴ στέψη τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου τοῦ Γ' στὴ Μόσχα. Τότε τιμήθηκε πολὺ κι ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο τῆς Ρωσίας πὸν εὐλόγησε τὸ ἔργο του, δηλαδὴ τις θυσίες του γιὰ τὸ κοινὸ πὸν πρόσφερε ὡς δημόσιος ὑπάλληλος. Καλλιτέρεψε τὰ οἰκονομικά τῆς Ὀδησοῦ και ἔδωκε στὴν πολιτεία καινούργια ὄψη. Ἡ Ὀδησοῦς ἔγινε ἀγνώριστη και πανέμορφη. Ἐχτισε δημόσια καταστήματα ἤψωσε ἔργα μεγάλα, ἀνοιξε δρόμους, ἔκαμε κήπους και πάρκα, και μὲνα λόγο δῶκε στὴν δῶκε στὴν πολιτεία ὄψη μεγάλης πόλεως και ξακουστῆς στὴν Εὐρώπη γιὰ τὴν ὀμορφιά της. Σιδηρόδρομοι, τράμ, ἠλεκτρικοὶ σταθμοί, θέατρα, ἀγορὲς ζῶων, μηχανικά πλυντήρια, αἶθουσες ἀπολυμάνσεως, δημόσια λουτρά, ὕδροθεραπευτήρια, νοσοκομεῖα και ψυχιατρεῖα, δυὸ

ἀνώτερα παρθεναγωγεῖα, πολλὰ νέα δημοτικά σχολεῖα ἀναγνωστήρια γιὰ τὸ λαό, στατιστικὸ γραφεῖο, μικροσκοπικὸς σταθμὸς, παλαιστρες γιὰ τὴ νεολαία, κῆπος παιδευτικὸς, ὅλα, ὅλα τὰ ἰδρύματα τῆς Ὀδησοῦ εἶναι δικὰ του μὲ τὸ χρῆμα τοῦ δημοσίου, ἀλλὰ καὶ πολὺ δικό του.

Ἡ λαϊκὴ βιβλιοθήκη, τὸ λαϊκὸ ἀναγνωστήριον, τὸ δημοτικὸ σχολεῖον, τὸ νυχτερινὸ ἄσυλον, τὰ φθηνὰ ἐστιατόρια γιὰ τὰ παιδιά, ἡ κηπουρικὴ σχολή, τὸ γηροκομεῖο, οἱ Ἐκκλησίες, ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ χτίστηκαν μὲ ἔξοδά του καὶ βροντοφωνοῦν πόσο γενναιόδωρος καὶ ἀνοιχτοχέρης εἶταν ὁ ἀγαπημένος δήμαρχος τῆς Ὀδησοῦ.

Δεκαεφτά ὅλα χρόνια κράτησε τὸ ἀξίωμά του καὶ λαὸς καὶ ἔξουσίες τὸν τίμησαν γιὰ τὰ καλά του ἔργα. Γιαυτὸ καὶ τὸνομά του συνδέθηκε μὲ τὸνομα τῆς Ὀδησοῦ καὶ τὴν ἱστορία της. Κανεὶς δὲ χτύπησε τὴ θύρα του καὶ βγήκε μὲ ἄδεια χέρια ἀπὸ τὸ σπίτι του. Σπούδασε παιδιά, βοήθησε χῆρους καὶ φτωχοὺς, κίβταν γιόρτασε τὰ δεκαπέντε χρόνια τῆς δημορχίας του, τότε φάνηκε πόση ἀγάπη τοῦ εἶχαν μικροὶ καὶ μεγάλοι, ταπεινοὶ καὶ πλούσιοι, ξένοι καὶ γνωστοί. Οἱ τιμὲς ποῦ τοῦ πρόσφεραν εἶταν μεγάλες. Καὶ γιαυτὸ κάθε Ἑλληνας στὴν ξένη αὐτὴ γῆ, περίφανος πρόφερε τὸνομά του.

Τέτοιος εἶταν ὁ Γρηγ. Μαρασλῆς ὡς δήμαρχος. Μὰ κι ὡς Ἑλληνας δὲν φάνηκε κατώτερος. Καὶ πρῶτα-πρῶτα πέτυχε μέσα στὴν Ὀδησοῦ δίχως δυσκολίες ν' ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ τὸν Τσάρο ἢ Ἑλληνικὴ κοινότητος καὶ ὑποστήριξε τὸ στερέωμα καὶ τὴν πρόδότης. Τῆς χάρισε σπίτια καὶ τῆς ἔχτισε νοσοκομεῖον. Ἐκεῖ μέσα στὸ ναὸ τῆς Ἐλπίδος βρῆκαν ἄσυλον οἱ τραυκιμαμένοι καὶ τὰ νανάγια. Γιαυτὸ καὶ ποτὲ δὲν πέρασε εὐκαιρία ποῦ νὰ μὴν τὸν τιμήσουν οἱ Ἑλληνες μαζί μὲ τοὺς ξένους, ἀλλὰ ὁ εὐγενικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος δὲ λησμόνησε καὶ τὴ μεγάλη του πατρίδα. Καὶ πολλὲς φορὲς βοήθησε τὰ εὐεργετικὰ ἰδρύματα τῆς φτωχῆς Ἑλλάδος, ἔστειλε χρήματα πολλὰ καὶ τέλος ἔχτισε στὰς Ἀθήνας μὲ ἔξοδά του πλούσιο τὸ Μαρασλειὸν Διδασκαλεῖον, τὸ μεγαλόπρεπον μαρμάρينو χτίριον ὅπου φοιτοῦν ὅσοι σπουδάξουν δάσκαλοι, καὶ τὴν Ἐμπορικὴν Ἀκαδημίαν ἀνω στὴ Λεωφόρον Κηφισιάς — ποῦ εἶναι νοσοκομεῖον — χτίμα καλλιμάρμαρον ποῦ ἔγινε γιὰ τὴ νεολαίαν νὰ σπουδάξῃ πρακτικὰς ἐπιστῆμες καὶ τὸ ἐμπόριον.

Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε μπροστὰ στὸ μεγάλο του ἄλλο ἔργον. Ξαίροντας πὼς τίποτε δίχως παιδείαν δὲ γίνεται, ἀποφάσισε τὴν ἴδρυση τῆς Μαρασλειοῦ Βιβλιοθήκης. Ἡ βιβλιοθήκη αὐτὴ δὲν εἶναι κανένα χτίριον. Εἶναι μιὰ σειρὰ ἀπὸ βιβλία σπουδαῖα καὶ ἄξια νὰ τὰ μελετοῦν οἱ Ἑλληνες, ποῦ τὰ μετέφρασαν ἀπὸ ξένες γλῶσσες ἄνθρωποι σπουδαγμένοι καὶ σοφοί.

Τὰ βιβλία αὐτὰ τυπώθηκαν ὥραϊα μὲ δικὰ του ἔξοδα καὶ πωλήθηκαν φθηνὰ σὲ πολλὰς χιλιάδες. Ἔτσι μπόρεσαν νὰ τ' ἀποχτήσουν καὶ οἱ πρὸ φτωχοὶ σπουδαστεῖς, δάσκαλοι καὶ καπάδες, καὶ φίλοι τῶν γραμμάτων. Ἔτσι

τὸ ἱερό του χρῆμα ξοδεύτηκε γιὰ νὰ ξεπεταχθῆ τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων ποὺ βασανίζεται ὄχι ἀπὸ τὴν ἀμάθεια μὰ ἀπὸ τὴν ἡμιμάθεια.

Μὰ καὶ τὴν ἰδιαίτερή του πατρίδα δὲν τὴν λησμόνησε. Τὴ Φιλιππούπολη. Καὶ γι'αυτὴν πρόθυμα δῶκε τὸ χρῆμα του. Καὶ μέσα στὴν Ἑλληνικὴ αὐτὴ ἀκρόπολη, ποὺ τῶρα μετωνομάσθηκε εἰς Ἡλόβντιφ ἀπὸ σωβινισμό τῶν γειτόνων μας, καὶ σβήστηκε τὸ ἱστορικὸ της ὄνομα, ὕψωσε τὸ ἀθάνατο καὶ καλλιμάρμαρο χτίριο, ποὺ θυμίζει παλιούς ναοὺς τῆς Ἀθήνας. Τὸ χτίριο αὐτὸ τῶνόμασαν Μαράσλειο Σχολὴ καὶ ἐγκαθιδρύθηκαν στὶς θαυμαστὲς αἰθουσὲς του τὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα, ποὺ τὰ ἱδρυσε ὁ Ζαρίφης Γεώργιος. Τὸ χτίριο αὐτὸ πλουτίσθηκε μὲ βιβλιοθήκη, χημικὰ καὶ φυσικὰ ἐργαστήρια γιὰ τοὺς μαθητὰς. Σύνγκαυρα δὲ σπουδάξε πατριωτὰκια του στὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὸ Διδασκαλεῖον Ἀθηνῶν.

Τέτοια πλοῦσια καρδιὰ εἶχε ὁ Γρηγ. Μαρασλῆς. Τιμημένος καὶ μεγάλος τοῦ ἔθνους εὐεργέτης ἀπέθανε στὴν Ὀδησοῦ στὰ 1907 ἀφήνοντας ὄνομα ἀθάνατο, γραμμῆνο στὶς ψυχὰς ὅλων τῶν Ἑλλήνων μὲ γραμμὰτα ποὺ ποτὲ δὲν σβήθουν καὶ ἔργα ποὺ πάντα θὰ δείχνουν τὴν ψυχὴν του τὴ μεγάλη καὶ πονετικὴ. Ὁ Ἀντρέας Συγγρός, ποὺ γνώρισε τὸ Γρηγ. Μαρασλῆ, νὰ τί λέγει γι'αὐτόν:

«Ὁ Γρηγ. Μαρασλῆς, ἡμῆλικός του σχεδόν, διέτρεχε τότε τὸ 320 ἔτος τῆς ἡλικίας του. Εἶχε γεννηθῆ κι ἀνατραφῆ στὴ Ρωσία. Δὲν εἶχε σπουδάσει εἰδικῶς ἐπιστήμην, ἀλλ' εἶχε παιδευσιν καὶ μόρφωσιν ὄχι τυχαίαν, κοινωνικῶς δὲ ἦτο τέλειος. Εὐγενέστατος εἰς τὴν συμπεριφορὰν, λεπτός καὶ προσεκτικός μὴ φανῆ δυσάρεστος καὶ εἰς τὸν πολὺ κατώτερόν του, φιλόφρων καὶ φιλόξενος στὸ ἄκρον γενναϊόδωρος καὶ ἐνίοτε ὑπερβολικός, πολὺ πλούσιος ἀπὸ πατρικὴν κληρονομίαν».

“Τότερ’ ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς Ρωσίας, ποὺ οἱ Τσάροι χάθηκαν καὶ οἱ λευκοὶ Ρῶσοι ἔφυγαν, ὅλο ἐκεῖνο τὸ ἔργο ποὺ ἔκαμε γιὰ τὴν Ὀδησοῦ ἔσβησε. Τὰ πλούτη του καὶ τὰ ἀνάκτορά του χάθηκαν. Ὅμως κάθε βῆμα τῆς Ὀδησοῦ θὰ θυμίζῃ τὸ ὄνομα τοῦ Μαρασλῆ. Γιατὶ τὸ ἔργο του εἶναι τόσο τεράστιον, ὥστε οὔτε εὐκόλα χάνεται οὔτε εὐκόλα λησμονιέται. Στὴν Ἑλλάδα ἐδῶ οὐδέποτε θὰ ξεχαστῆ τὸ ἔργο του, ποὺ ἀποπνέει τόση μεγαλοπρέπεια, τόση εὐγένεια ψυχῆς καὶ τόση φιλοπατρία. Οἱ Θράκες οὐδέποτε θὰ λησμονήσουν τὸ μεγαλόδωρον συμπατριώτη τους καὶ ἡ Θράκη θὰ σεμνύνεται γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ καρδιά, ποὺ τόσο εὐεργετικὰ μεταχειρίστηκε τὸν πλοῦτον της.

Ο ΑΡΧΙΓΕΝΗΣ

Ὡς τῶρα σὰς ὠμίλησα πολλὰς φορὰς γιὰ τὶς μεγάλες ἠπειρωτικὲς καρδιὰς καὶ τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά τους ἔργα, ποὺ τίμησαν καὶ τιμοῦν τὴν

Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἡπειρο, ποὺ ἀγωνίζεται ὁ Ἑλληνισμὸς νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τὰ νύχια τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Βουλγαρίας. Εἶναι ἀπορίας ἄξιον πὼς ἄνδρες φημιζόμενοι μεγάλοι πέρτουν σ' αὐτὸ τὸ λάθος νὰ μὴν μελετοῦν καλὰ τὴν ἱστορία, ἀλλὰ ὁ Μουσσολίνι διεκήρυξε λησμονώντας ἑμᾶς, πὼς δὲν διαβάξει ἀλλὰ δημιουργεῖ ἱστορία. Ὅμως λίγο ἂν παρεκλείνῃ ἀπὸ τὴν ἀγωνιστικὴ ἀρχὴ του, θὰ πείθονταν πὼς ἡ Ἑλλάδα, ποὺ γέννησε τέτοιες ψυχὰς καὶ καρδιὰς, δὲν ἦταν τόσο ξεπεσμένη γιὰ νὰ ὑποδουλωθῇ καὶ πὼς μάταια ἀγωνίζεται νὰ τὴν ὑποτάξῃ, γιὰτὶ ἡ πατρίδα μας ἀπὸ κάθε ἄλλο τόπο βλαστάνει τῆς ἐλευθερίας τὸ δέντρο ρωμαλαιότερο καὶ εὐθαλλέστερο.

Καὶ τώρα ποὺ τελείωσα τὴ σειρὰ αὐτῆ τῶν διαλέξεων θὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ μὲ ἀκολουθήσετε νοερά, νὰ ταξιδέψουμε σ' ἄλλη περήφανη καὶ ξακουστὴ χώρα Ἑλληνικὴ, ὅπου ἐπίσης βλάστησε καὶ καρποφόρησαν ἄνδρες μὲ μεγάλες καρδιὰς καὶ μὲ μεγάλα καὶ ὑπέροχα παραδείγματα φιλοπατρίας, ἀλτροῦσμοῦ καὶ μεγαλοφυχίας. Θὰ σᾶς ὀδηγήσω στῆς Θράκῃς μας τὸν ἀγαπητὸ ὀρίζοντα ὅπου ἀναδείχτηκαν ἄνδρες ἄξιοι ὑπερασπιστὲς τοῦ μεγαλείου τῆς γῆς αὐτῆς, ποὺ ἂν καὶ κομματιασμένη καὶ μοιρασμένη ἄνισα καὶ ἄδικα, ὅμως ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τὴν Ἑλληνικότητά της μὲ ἔργα, ποὺ θαμπώνουν τὸ μάτι καὶ καταπλήσουν τὸ πνεῦμα. Ἀπὸ τὴν πλουσία μας τούτῃ χώρα, ὅπου ἀνθισε ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς μακροὺς αἰῶνες, δὲν ἔχουμε παρὰ ἐλάχιστο μερίδιο. Τὰ 3)5 τὰ ἔχει ἡ βορειανὴ μας γειτόνισσα, τὸ 1)5 ἡ ἀνατολικὴ σύμμαχός μας καὶ τὸ 1)5 ἡμεῖς. Τὸ φτωχότερο καὶ τὸ πιδ ἀσήμαντο μέρος τῆς Θράκῃς ποὺ ἡ ἐργατικότης ὅμως καὶ ὑπομονὴ μας τὸ κατέστησε γῆ καρπερὴ καὶ ἀποδοτικὴ, ὅπου ἀνθοφυία σημαντικὴ ἀναφαίνεται σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποὺ συγκεντρώθηκε μέσα ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν μας. Σήμερα ἡ Δυτικὴ Θράκῃ μοιάζει μὲ μελισσοκόφινο ὅπου οἱ μέλισσες ἀκάματες δουλεύτρες, δουλεύουν ἀκατάπανστα καὶ ἀποδοτικὰ καὶ παρασκευάζουν τὸ μέλι ποὺ θὰ καρπῆσουμε ἀπολαυστικά.

Λέγοντας λοιπὸν Θράκῃ δὲν ἐννοοῦμεν μ' αὐτὸ τὸ μέρος ποὺ ἔχουμε ἡμεῖς, Θράκῃ εἶναι καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία καὶ ἡ Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Θράκῃ ὅπου ἀνθισε ὁ Ἑλληνισμὸς λαμπρὰ καὶ ἔγραψε τὴν ἱστορία του ἀκατάλυτη καὶ ἀπαράγραπτη. Γιὰτὶ ἀπὸ τὴ μιά της ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη ἡ ἱστορία της ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἔργα Ἑλληνικώτατα ποὺ ἀφοροῦν τὸ ἐμπόριο, τὴν ἐκπαίδευσι, τὴν ἐκκλησία, τὴν κοινωνικὴ ζωὴ ποὺ προκαλοῦν τὸ θαυμασμὸ τοῦ μελετητοῦ τῆς Θρακικῆς ἱστορίας εἰς τὰ ὕστερὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τὰ τωρινὰ τῆς Βουλγαροκρατίας. Σ' ὅλες τὶς ἐποχὰς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Θράκῃ τὸν ἐπικρατέστερον Ἑλληνικὸ πολιτισμὸς τῆς ποὺ καταφαίνεται ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ ἄφησε φεύγοντας ὁ Ἑλληνισμὸς μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ. Γιὰτὶ πρὶν τὴν ἀνταλλαγὴ στὴ Φιλιπούπολη ἀνθοῦσε ἡ

Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ τὸ Ἑλληνικὸ ἔμπόριο ἢ Ἀδριανούπολη ἦταν ἓνα θαυμαστὸ ἀκατάλυτο προπύργιο τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Βιομηχανίας, γιὰ νὰ μὴ σᾶς ὀνομάσω τὴν ἀτέλειωτη σειρὰ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ποὺ ἦταν Ἑλληνικὲς καὶ ἀνθοῦσαν μὲ τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Τὶ νὰ τὰ λέμε πάλι. Τὸ κακὸ ἔγινε, ὁ Ἑλληνισμὸς γιὰ λόγους πολιτικοὺς μεταμορφώθηκε δῆθεν ἀπὸ τὸν Ἐβρο καὶ κάτω ἀπὸ τὴν Ροδόπη, ὅμως ἡ ἱστορία δὲν παραγράφεται. Καὶ θὰ μένουν ἀθάνατα τὰ ἔργα τῶν Θρακῶν αὐτῶν, ποὺ θυσίασαν τὰ πλοῦτή τους ν' ἀνιψώσουν μεγαλόπερρη παιδεία, χίτρια σχολικὰ θαυμαστὰ καὶ μνημειώδη στὴν ἱστορία τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Θράκης. Τέτοιοι εὐεργέτες μεγάλοπνοι εἶναι πολλοί. Ὁ Ἀρχιγένης Σαράντης, οἱ Ζαρίφηδες, ὁ Μαρασλῆς Γρηγόριος, γιὰ νὰ ἀναφέρω μόνο αὐτούς, ποὺ ἔδωκαν τὰ πάντα νὰ κρατήσουν τὴν Ἑλληνικὴ παιδεία ἀκαίμα.

Ἡ Θράκη εἶχε τὰ Ἀρχιγένεια Διδασκαλεῖα, τὰ Ζαρίφηνα Διδασκαλεῖα, τὰ Μαρασλεια Σχολεῖα στὴ Φιλιππούπολη, τὰ Ζάππεια στὴν Ἀδριανούπολη καὶ οἱ Ζάππαδες στὴν Πόλη ὅπου ἡ Θρακικὴ νεολαία ἐμάνθανε τὰ γράμματα τῶν προγόνων τῆς καὶ κρατοῦσε ἄσβεστη τὴ λαμπάδα τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς εὐεργέτες τούτους εἶναι καὶ ὁ Σαράντης Ἀρχιγένης, ποὺ ἵδρυσε τὰ Ἀρχιγένεια Διδασκαλεῖα στοὺς Ἐπιβάτες πάνω στὰ Θρακικὰ ἀκρογιάλια τῆς Προποντίδος, ποὺ κρατοῦσαν ἀπὸ τὰ Δαρδανέλεια καὶ τὴν ἀρχαιότητα Μάδυτο, ὡς τὸ ἀρχαῖο Βυζάντιο. Ἦσυχα περιγιάλια καὶ πότε τρικυμιωμένα καὶ πότε γαλινεμένα ποὺ τραγουδοῦν, ὅπως πάντα τὸ παθητικὸ τους τραγοῦδι ποὺ δὲν μοιάζει μὲ τᾶγριο τραγοῦδι τῆς μαυθάλασσας, γιὰτὶ εἶναι γαλινεμένη καὶ ἀπαλή. Ἐκεῖ στ' ἀκρογιάλια τῆς ὄχι μακρὰ ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ ἀπὸ τὴ Σηλυβρία πάνω σὲ μὰ γραφικὴ τοποθεσία ξετυλίγονται οἱ Ἐπιβάτες. Ὀνειρεύονται μέσα στὰ στενοσοκά τῆς καὶ νοσταλγοῦν τὴ λευτεριά μὲ τὰ Ἑλληνικὰ καράβια φερόμενα καὶ τὰ βυβαντινὰ τους περασμένα, ὅποτε τὰ τρεχαντήρια κι' οἱ δρόμους ἀραξοβολοῦσαν φέροντας τὰ χαρούμενα μηνύματα τῆς «Πόλεως τῶν Πόλεων».

Μέσα σ' ἓνα σπιτάκι κάτασπρο καὶ φρεσκασβεστομαμένο πλάϊ στὸ κῆμα ποὺ μουρμούριζε νοσταλγικὰ τὰ μυστικὰ ποὺ ἐκεῖ γιὰτὸ γιὰτὸ γεννήθηκε ὁ μικρὸς Σαράντης στὰ 1808. Ἡ μάνα του τὸν νανοῦριζε στὸ λίκνο του μὲ τὰ νανοῦρίσματα τῶν γλυκῶν ὀνειρῶν, ἢ κόνα Εὐροσύνη σιγοτραγουδώντας του.

Ὁ πατέρας του ταξίδευε ἐμπορευόμενος στὴν Πόλη. Καὶ ἐκεῖ ἀνοῖξε ἓνα μαγαζάκι, κι' ἓνα ὄνειρο εἶχε νὰ μεγαλώσῃ τὸ παιδί του καὶ νὰ γίνῃ τρανὸς καὶ μέγας. Τὸν πατέρα του αὐτὸν τὸν ἐσκότωσε κάποιος ἄλ-

λόθρησκος μέσα στὸ μαγαζί του στὶς πρώτες μέρες τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, κι' ἔτσι ἔμεινε ἀπορφανισμένος κι' αὐτὸς καὶ ἡ ἀδελφοῦλα του στὰ χέφια τῆς χήρας μητέρας του καὶ στὰ νόχια τῆς φοβερῆς φτώχειας. Δώδεκα χρονῶν ἄρχισε νὰ ἐργάζεται γιὰ νὰ κερδίξῃ τὸ ψωμάκι του, καὶ σύγκαιρα νὰ προχωρῇ στὰ γράμματα. Καὶ κατεβαίνοντας στ' ἀκρογιαλία βοηθοῦσε τοὺς Ψαράδες νὰ κερδίξῃ τὸ ψωμί του. Ἐκεῖ εὑρισκε καιρὸ νὰ τοὺς ἀφηγεῖται κεφάλαια ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ ἱστορία, γιὰ τὸ Μέγα Ἀλέξανδρο καὶ τὸν Παλαιολόγο καὶ ὄλο τὸ Βυζάντιο μὲ συγκίνηση καὶ κατάνυξη. Καὶ ἐξιστορώντας στοὺς ταπεινοὺς ψαράδες ἄναβε μεγάλους πόθους, πόθους ἀνεκπλήρωτους μέσα στ' ἄρμυρὰ στήθια τῶν κοματιασμένων αὐτῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων.

Ἡ Ξυπνάδα του κι' ἡ ἀγάπη του στὰ γράμματα τὸν ἔκαμαν πάντα νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ ξεχωρίξῃ ἀνάμεσα στ' ἄλλα παιδιὰ μὲ τίς ὀμιλίες του Κι' ὅταν κάποτε ὁ Λογάδης, καθηγητῆς τῆς Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς, ἔτυχε νὰ βρεθῇ στοὺς Ἐπιβάτες ἐπεσκέφθηκε τὸ Σχολεῖο, ξεχώρισε τὸ μικρὸ Σαράντη ἀνάμεσα σ' ὄλα τὰ παιδιὰ. Καὶ φεύγοντας εἶπε στοὺς ἔφορους τῶν Σχολείων. Αὐτὸ τὸ παιδί πρέπει νὰ σπουδάσῃ στὴν Πόλη. Εἰχε προμαντέψῃ τὸ μεγάλο μέλλον τοῦ παιδιοῦ.

Μὰ ἡ φτώχεια δὲ χορατεύει καὶ ὁ μικρὸς Σαράντης τελειώνοντας τὰ μαθήματά του, προσκολλήθηκε σ' ἓνα πλοιαράκι ναυτόπαιδο. — Σκαρφαλωμένος πάνω στὸ κατάρτι ὁ μικρὸς ὄρφανὸς ἄφινε τὴ φανούλα του νὰ χύνει τοὺς καημοὺς του μὲ τὸν αἰνίτικο σκοπὸ:

—Κάτω στὸ γυαλό, κάτω στὸ περιγιάλι.

Ταξιδεύοντας τὸ καράβι τους ἀπὸ τοὺς Ἐπιβάτες στὴν Πόλη ἔφερε λογιῆς λογιῆς προϋόντα γιὰ πούλημα. Ἔτσι μιὰ μέρα ἔρριψε στὴν ἀγκυρὰ του καὶ στὴν Ξηροκρήνη, ὅπου λειτουργοῦσε ἡ Σχολὴ τοῦ Γένους πρὶν τὴν κτίσουν κατόπιν στὸ Φανάρι. Σ' αὐτὴ τὴ Σχολὴ τοῦ Γένους δίδασκε ὁ διδάσκαλος Λογάδης, ποὺ προφήτεψε τὸ μέλλον τοῦ παιδιοῦ. Ὁ Λογάδης περπατώντας στὴν ἀκρογιαλιά εἶδε ἓνα παιδάκι κακοντυμένο νὰ στέκῃ στὸ μῶλο. Τὸ γνῶρισε. Ἦταν ὁ μικρὸς Σαράντης. Πλησίασε τότε κι' ἔπιασε μαζί του κουβέντα, καὶ κουβεντιάζοντας μπόρεσε νὰ τὸν πείσῃ ν' ἀφίση τὸ καράβι του καὶ νὰ ξαναπιάσῃ τὸ βιβλίο, συνοδεύοντάς τον σὲ μιὰ πλοῦσια οἰκογένεια τοῦ Χατζῆ Κώστα.

Ἔτσι ὑπηρετώντας, μπόρεσε ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα στὸ μεγάλο ἐθνικὸ τοῦτο σχολεῖο τῆς Ξηροκρήνης.

Στὸ σχολεῖο τοῦ ἄλλαξαν τ' ὄνομά του δίνοντας κατὰ τὴν τότε συνήθεια ἓνα ἀρχαιότερο ὄνομα. Ἔτσι ὁ Σαράντης ἀνομάσθηκε Ἀρχιγένης.

Τελειώνοντας τὴ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ πρώτα ἔγινε δάσκαλος

τῶν παιδιῶν τῆς οἰκογενείας πού τὸν εὐεργέτησε καὶ κατόπιν ἀλλοῦ ὡς καὶ στὴ Φιλιππούπολη, ὅπου χάρισε στὴν Κοινότητα τὴ βιβλιοθήκη του, φεύγοντας γιὰ τὸ Παρίσι νὰ σπουδάσῃ γιατρός.

Ἐξῆ χρόνια ἔμεινε στὸ Παρίσι. Ἡ φτώχεια του ἦταν μεγάλη καὶ ὑπέφερε πολλά. Ὅμως ἡ καλὴ του μοῖρα πάλι δὲν τὸν ἀφῆκε ἀπροστάττωτο. Γιατὶ συστημένος στὸν Πρεσβευτὴ τῆς Τουρκίας, ἄνθρωπο καλὸ καὶ φιλόανθρωπο βρῆκε τὴν προστασία πού τοῦ χρειαζότανε νὰ σπουδάσῃ. Ἔτσι ἔγινε γιατρός. Κι ὅταν κάποτε ὁ προστάτης του αὐτὸς — Ρεσίτ — Πασᾶς — ἀρρώστησε βαρῶν τότε ὁ Ἀρχιγένης ἔδειξε πόσο ἦταν εὐγνώμονας καὶ πόσο σπουδαῖος γιατρός εἶχε γίνει. Γιατὶ ἀναλαμβάνοντας μονάχος νὰ τὸν γιαιτρέψῃ — μ' ὄλο πού τὸν ξέγραφαν οἱ ἄλλοι γιατροὶ — μπόρεσε νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ βέβαιον θάνατον. Ὁ Ρεσίτ αὐτὸς ὅταν ἔγινε μεγάλος Βεζύρης, στὴν Πόλη, τὸν πῆρε μαζί του τὸν Ἀρχιγένη, φεύγοντας ἀπὸ τὸ Παρίσι, γιὰ τὸν ἀγαποῦσε καὶ τὸν λογάριζε γιὰ φίλον του.

Στὴν Πόλη ὁ Ἀρχιγένης ἔχοντας τέτοιον προστάτη, πρόκοψε ἀλματικά καὶ κέρδιζε τιμὲς καὶ δόξα, ὥσπου ἔγινε γιατρός τοῦ παλατιοῦ, γιαιτρός τοῦ Σουλτάνου.

Τότε Σουλτάνος ἦταν ὁ Μετζῆτ, τόσο δὲ εὐχαριστήθηκε μὲ τὴ γνωριμία του, πού τοῦ χάρισε ἕνα παλατάκι μικρὸ μέσα στὸ Πέραν, πού εἶναι καὶ τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς Πόλης.

Ὅμως οὔτε τὰ πλοῦτη οὔτε ἡ δόξα πείραζαν τὸν χαρακτήρα τοῦ Σαράντη — Ἀρχιγένη, ὁ ἄνθρωπος εἶταν φιλόανθρωπος κι' ὅσο πλουτοῦσε τόσο γινότανε σπλαχνικός. Κι' ὄχι μονάχα ἔβλεπε τοὺς ἀρρωστούς δωρεάν, μὰ σκόρπιζε ἀδιάκοπα καὶ βοηθήματα χρηματικὰ κάτω ἀπὸ τὰ προσκέφαλα τῶν ἀρρώστων, πού ἔβλεπε.

Καὶ μιὰ μεγάλη σκέψη τὸν βασάνιζε, πὼς οἱ δοῦλοι ὁμοειθεῖς του δὲν τρεφότανε ὅσο τὸ δυνατόν πρὸ Ἑλληνόπρεπα.

Ἔτσι ἔχοντας καὶ τῆς γυναικάς του τὴ γνώμη καὶ τὴ θέληση, ἴδρυσεν τοὺς Ἐπιβάτες «Ἀρχιγένεια διδασκαλεῖα» τῶν θηλέων καὶ τὰ προίκισε μ' ὅλα τὰ χρειαζόμενα γιὰ νὰ συντηρῶνται τὰ σχολεῖα καὶ μὲ σίτια καὶ μὲ χρηματικὸ ποσὸ τῆς Τραπεζῆς, «Μὲ δυὸ χιλιάδες πουνγγιὰ» λέγει ἡ διὰθήκη του.

Στὰ Διδασκαλεῖα αὐτὰ σπουδάσαν ἄπορα κι' ὄρφανὰ κοράσια τρώγοντας καὶ πίνοντας δωρεάν. Ἔχτισε καὶ ἕνα χιτίριο πετρόχτιστο μέσα σὲ δάσος καὶ κήπους γιὰ σχολεῖο κι' ἐκκλησιὰ στὰ 1863.

Στὰ 1868 ἴδρυσεν Γυμνάσιον ἀγοριῶν καὶ στὰ 1873 νηπιαγωγεῖο κι' ὄρφανοτροφεῖο, πού ὀνομάσθηκε Ἀρχιγένειο. Ὅλα αὐτὰ τοὺς Ἐπιβάτες καὶ στὸ Οἰκονομικὸ — ἕνα χωριὸ λίγο παρῆκει — ὅπου ἔχτισε σχολεῖο.

Τὶς καλωσύνες τοῦ ἀκόμα ποῦ σχεδίαζε τὶς ἔκοψε ὁ θάνατος στὴ μέση. Γιατὶ στὰ 1874 ξαφνικὰ πέθανε μακρὰ ἀπὸ τοὺς δικούς του. Πρὶν πεθάνῃ ἔγραψε στὴ γυναῖκα του «Ἐγὼ πεθαίνω, τ' ὄνειρό μου διέλυσε».

Τ' ὄνειρό του εἶταν ἕνας καλόγερος ποῦ συχνὰ τοῦ παρουσιαζόταν στὸν ὕπνο του.

Τὴν διαθήκη του τὴν συνέταξε κί' ἔγραψε μόνος του κί' ἔλεγε πὼς ὅλα τὰφινε στ' Ἀρχιεγεία Σχολεῖα. Τὰ μετρητά του, εἴκοσι χιλιάδες λίρες τὶς ἄφινε στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, γιὰ ν' ἀσφαλιστοῦν μ' αὐτὰ ὅλα τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα ποῦ ἴδρουσε. Ἀποθνήσκοντας ἄφινε τὴ σκέψη του πὼς τὸ Γένος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ παιδεία γιὰ νὰ σώσῃ τὸν προορισμό του.

Τὰ ἰδρύματά του ὅλα ἔζησαν χρόνια πολλά. Μέσα σ' αὐτὰ γαλουχήθηκαν οἱ Θρακικὲς γενεὲς μέσα σ' αὐτὰ παιδεύτηκαν δασκάλες, ποῦ τὸ γένος τὶς εἶχε ἀνάγκη. Μέσα σ' αὐτὰ ἔζησε καὶ φούντωσε τ' ὄνειρο τῆς ἐλευθέρης Θράκης. Τώρα δὲν ὑπάρχουν Ἐπιβάτες ὅπως τὶς ἀφήκαμε στὰ 1922. Δὲν ὑπάρχουν Σχολεῖα καὶ Διδασκαλεῖα καὶ οἰκοτροφεῖα καὶ ἀνθηρὰ Ἑλληνικὴ ζωή. Ἐπάρχει ἡ θλιβερὴ ἀνάμνηση.

Ὅμως στὴν ἐδῶ Ἑλλάδα σκορπισμένοι οἱ Θρακιῶτες ἀκόμα εἰλογοῦν τὸν μεγάλο εὐεργέτη, ποῦ λαχτάρισε νὰ δεῖ τὸ γένος ἀνεπτυγμένο νὰ χαίρεται τ' ἀγαθὰ τῆς πνευματικῆς ἀνθήσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας ποῦ στηρίζεται στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξι τοῦ Ἔθνους.

Οἱ Θραῖκες τοῦγραφαν τ' ὄνομά του ἀθάνατο σὲ κατεβατὸ μαρμάρου στὴ θύμησή τους ποῦ θὰ μείνῃ ἀθάνατο καὶ αἰώνιο στὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς Θράκης. (Βλ. Ἐπιβάτες λαογρ. μελέτη Κ. Βεῖκου Σεραμέτη Τόμ. 26 Ἀρχ. Θρακ. Θησ.).

Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ποῦ παιδί δὲν εἶδε μέσα στὰ σχολεῖα ποῦ φοίτησε κάτι χάρτες κρεμασμένους, μὲ τὰ δυὸ ἡμισφαίρια τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἑλλάδος τῆς νέας καὶ ἀρχαίας καὶ μὲ χάρτες ὅλης τῆς γῆς νὰ γράφουν κάτω: Στεφ. Ζαφειροπούλου; Ἀπὸ χρόνια ὁ πατριώτης αὐτὸς Ἕλληνας τῆς Πόλης, ποῦ πλούτησε στὴ Μασσαλία, ἔχοντας κιαυτὸς ὄνειρο νὰ δῇ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος νὰ προοδεύσῃ στὴν παιδεία καὶ τὸν πολιτισμό, ἔδδειξε ἀλύπητα γιὰ νὰ δώσῃ στὰ σχολεῖα βιβλία, χάρτες καὶ ὄργανα ὠφέλημα.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶταν παιδί τοῦ Δ. Ζαφειρόπουλου μεγάλεμπορα τῆς πόλης. Νέος ἀκόμα, ὅταν ξέπεσε ὁ πατέρας του, ἔφυγε γιὰ τὴ Μασσαλία, ὅπου πῆγαινε νὰ διευθύνῃ τὸ ὑποκατάστημα τῆς εταιρείας «Ζαρίφη—Ζαφειρόπουλου», ποῦ ἰδρύθηκε στὴν Πόλη.

Ὁ Στέφ. Ζαφειρόπουλος μεγάλωσε στὴν Πόλη. Σπούδασε στὴν Ἐμπορικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, ποὺ ἔθρεψε δλόκληρες γενιές, καὶ ἐτοιμάσθηκε γιὰ τὸ μεγάλο μέλλον, ποὺ πήγαινε νὰ δημιουργήσῃ στὰ ξένα.

Κιαυτὸς κληρονόμησε τὴ μεγάλη ἀρετὴ τῶν πλουσίων τῆς φυλῆς μας νὰ δίνῃ τὸ χρῆμα του γιὰ τὸ καλὸ τοῦ γένους. Καὶ στὴ Μασσαλία ἀγωνίστηκε στὸ ἐμπόριο. Κίϋσο πλουτοὺ μάζεψε καὶ κέρδισε, δὲν τὸν ἔκρυψε, οὔτε τὸν θησαύρισε γιὰ λόγου του, μὰ τὸν σκόρπισε γιὰ τὸ καλὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς φυλῆς μας.

Στὴ Μασσαλία ἴδρυσε ἓνα Νοσοκομεῖο μεγάλο.

Στὴν Ἑλλάδα χάρισε μιὰ μεγάλη περιουσία καταθεμένη στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα γιὰ ἔθνικὰ καλὰ, ποὺ τὴν διαχειρίζεται μιὰ ἐπιτροπὴ.

Ἀφῆκε στὸ Πατριαρχεῖο, στὰ σχολεῖα, στὰ νοσοκομεῖα, στίς ἐκκλησίες πολλὲς χιλιάδες καὶ τὴ μεγάλη ἐπιθυμία καὶ χρήματα 6000 χιλ. φρ. νὰ ἰδρυσθῇ ἓνα σχολεῖο ἐπαγγελματικὸ στὴ Πόλη. Στὴν Ἐμπορικὴ Σχολὴ Χάλκης 200 χιλ. φρ. γιὰ νὰ καλλιτερέψῃ τίς ἐκδόσεις τῶν χαρτῶν στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, στὸ ὄρφανοτροφεῖο Χατζῆ Κώστα γιὰ Ἑλληνόπουλα γιὰ νὰ σπουδάζουν στὰ Γαλλικὰ σχολεῖα τῆς Μασσαλίας.

Στὴ διαθήκη του ποὺ τὴν ἔκανε στὰ 1890 συμβουλεύει τοὺς συμπατριῶτες του νὰ χοῦν τὸ «γνώθι σαυτόν», νὰ γαποῦν τὴν πατρίδα τους, νὰ σπουδάζουν τὴ γλῶσσα τους, νὰ μορφώνωνται στὴν παιδικὴ τους ἡλικία, καὶ νὰ προχωροῦν στὰ θετικὰ ἐπαγγέλματα τὴ γεωργία, τὴ ναυτιλία, τίς τέχνες καὶ τὰ ἐπαγγέλματα, νὰ ἀλληλοβοηθοῦνται στὰ ξένα καὶ νὰ στέλνουν τὰ παιδιὰ των νὰ μαθαίνουν στὴν Ἑλλάδα τὴ θεία τους γλῶσσα καὶ νὰ νῆναι ἐνωμένοι, Οἱ δωρεές του φθάνουν τὸ ἓνα ἑκατομμύριο τριακόσιες πενήντα χιλιάδες φρ. χρυσῶ.

Ἀπέθανε μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐλπίδα πὼς τὸ Ἑλληνικὸ γένος καὶ κάλι θάκμάσῃ καὶ θανθίσῃ ὅπως στὰ περασμένα. Κιαυτὸς σαυτὴ τὴν ἰδέα ἔβαλε ἓνα λιθάρι.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Ο ΛΕΥΚΙΑΣ

Ὁ Λευκίας Ἀναστάσιος γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ σᾶς μιλήσω ὑπῆρξε καθηγητὴς τῆς τοῦ Ὄθωνείου Πανεπιστημίου ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ διωρίσθηκαν στὰ 1836, ὅταν μὲ Β. Διάταγμα διωργανώθηκε κατὰ τὸν τύπον τῶν Γερμανικῶν πανεπιστημίων καὶ τὸ Ἑλληνικὸ Πανεπιστήμιο. Διωρίσθηκε καθηγητὴς τῆς γενικῆς παθολογίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς στὴν ἰατρικὴ σχολὴ καὶ πρῶτος κοσμητορας. Ὁ Λευκίας πῆρε αὐτὴ τὴν ἑπωνυμίαν του, γέροντας ἤδη στὰ 1852 καὶ τὴν ἔλαβε ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ πατέρα του, ὡς βεβαίω-

νει καὶ ὁ ἴδιος ὅτι ἄκουσε ἀπὸ τῆ μητέρας του στὰ 1815. Καὶ χρησιμοποιεῖ τὸ ἐπώνυμό του αὐτὸ στὸ ἔργο του «Λοιμοῦ ἄφορισμοί», ὅπου ἐκφράζει καὶ γιὰ ποιὸ λόγο τὸ μεταχειρίζεται. Ὁ Λευκίας Ἀναστάσιος γεννήθηκε στὴ Φιλιππούπολη ἀνάμεσα στὰ 1772 καὶ 1780, ἀπὸ πατέρα Στενιμαχίτη, ποὺ εἶχε ἐγκατασταθῆ ὡς ἔμπορος στὴ Φιλιππούπολη, πιθανῶς ἄμπατζῆς, κιὰπὸ μητέρα Φιλιππουπολίτισσα, ποὺ δὲ μᾶς μνημονεύει δυστυχῶς τὸν ὄνομά της. Στὴν παιδική του ἡλικία τρεῖς φορὲς προσεβλήθηκε ὁπὸ πανώλη, ἀλλὰ σώθηκε ἐνῶ ἀπέθαναν ἄλλοι του ἀδελφοὶ καὶ συγγενεῖς.

Τότε (1775) ἤρμαξε στὴ Φιλιππούπολη ἡ Ἑλληνικὴ κεντρικὴ Σχολὴ ποὺ εἶταν στεγασμένη ἀπὸ τὰ 1770 σὲ κοινοτικὸ χτίριο πάνω στὴν ἀκρόπολη καὶ ποὺ τὸ πρόγραμμά της εἶχε τότε μεταρρυθμισθῆ «ἐπὶ τὸ φιλολογικώτερο καὶ ἔμπορικώτερο», ὅπως λέγει ὁ Μυρτίλος Ἀποστολίδης. Στὰ 1802 σπούδαζε στὸ Βουκουρέστι ὅπου δίδασκε ὁ Λάμπρος Φωτιάδης, καὶ σώζεται στὸ Μουσεῖο τῆς ἱστορικῆς καὶ ἔθνολογικῆς Ἑταιρείας ἀποδεικτικὸ ἀντίγραφο ὅτι ὁ Λευκίας «διήκουσε τὰ μαθήματά του» κέπικυρωμένο ἀπὸ τὸν ἐφημερεύοντα Ἰωάνν στὴ Βιέννη καὶ ἀπὸ τὸν πρεσβευτὴ τῆς Τουρκίας Τυπάλδον (1804). Στὰ 1806 ἀναγορεύεται γιαιτρός στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἰένας Σαξωνίας καὶ ὡς τέτοιος ἔγραφε τὴν ANTIPIANAKEIAN «τὸ πρωτότοκο παιδί του ἀπὸ τὴ γιαιτρικὴ» καθὼς λέγει ὁ ἴδιος. Δὲν γνωρίζουμε ποῖος τὸν σπούδασε, ἀλλ' ἂν τὸνε φρόντισε ὁ πατέρας του, θὰ πῆ πῶς ὁ πατέρας του εἶταν ἕνας ἀπὸ τοὺς εὐπορωτέρους ἐμπόρους τῆς Φιλιππουπόλεως. Μπορεῖ ὅμως νὰ σπούδασε καὶ μὲ δικὰ του μέσα, ποὺ εἶχε οἰκονομίσει κάνοντας τὸ δάσκαλο στὴ Δακία, ὅπου ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία καὶ γλώσσα ἐπικρατοῦσε. Ἀφοῦ ἀναγορεύθηκε γιαιτρός, ἐπὶ δυὸ χρόνια διέτριψε στὸ Παρίσι, «τῆς μὲν τέχνης χάριν εἰς τὰ διδασκαλεῖά τε καὶ νοσοκομεῖα φοιτῶν διὰ δὲ τὴν φιλογενειάν τε καὶ φιλαλήθειαν πᾶσι τοῖς τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἦδη ἐκ πολλοῦ διαβεβληρόσιν, ὡς ἄρα τὴν τῆς πατρῴας γλώττης ἀποβεβλήκει ἐκφώνησιν ἐν παρέργῳ χώρᾳ εἰς δύναμιν ἀνταγωνισθεῖς καὶ τὸ ἐγνωσμένον σύνταγμα τύποις ἐς τὸ κενὸν καταθεῖς».

Ἀπὸ τὸ Παρίσι ἔφυγε στὴ μητρόπολη τῆς Δακίας, τὸ Βουκουρέστι, ὅπου δέκα συνεχῆ ἔτη ἀσχολήθηκε στὴν ἱατρικὴ. Ὅταν ἄρχισε τὸν Φεβρουάριον 1821 ὁ ἀγῶνας τῆς ἐλευθερίας καὶ δὲν πηγαιναν καλὰ τὰ πράγματα, ἀναγκάσθηκε νὰ καταφύγῃ στὴ γειτονικὴ Τρανσυλβανία, ὅπου ἐπὶ δέκα χρόνια ἔζησε ζωὴ ἀλήτη «τόπου ἐκ τόπου καὶ πόλιν ἐκ πόλεως συνεχῶς ἀλλάσεων». Στὰ 1831 ἐγύρισε πίσω στὴ Δακία, ἀλλὰ ἀναγκάσθηκε πάλι νὰ τὴν ἀφήσῃ ἔνεκα τοῦ πολέμου τῶν Τούρκων καὶ Ρώσων καὶ γιὰ τὴν πανώλη ποὺ ἐνέσκηψε στὴ χώρα κείνη. Τότε ἐγκαταστάθηκε στὴ Στεφανούπολη τῆς Τρανσυλβανίας, ὅπου ἔγραψε τὸ τελευταῖο του ἔργο «λοιμοῦ ἄφορισμοί», σὲ

διάλεκτο Ἰωνικὴ ἔχοντας ὡς πρότυπο τὸν πατέρα τῆς Ἱατρικῆς Ἱπποκράτη. Τότε διωρίσθηκε καθηγητῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν (1836).

Ὁ Λευκίας εἶταν ἑλληνομαθῆστατος, σοφὸς καὶ διάσημος. Στὰ 1806 εἶχεν ἀναγορευθῆ διδάκτορας καὶ ἔγραψε ποίημα μὲ ἠρωικὸν ἐξάμετρον, ποῦ χάθηκε, ὅταν ἔφευγε ἀπὸ τῆ Βλαχία μαζὶ μὲ τᾶλλα του ἔργα. Ἀπὸ τὸ ὅλον αὐτὸ ποίημα ὁ ἴδιος ἐνθυμόνταν τεμάχιο ποῦ ἀρχίζει ὡς ἑξῆς:

«Νοῦσον λευγαλέων, πασῶν μέγ' ὑπέροχον ἄλλων γαίης Αἰγύπτου καὶ Νείλεω ἔκγονον αἰνήν, κλπ.

Ἔχει γράφει πολλὰ καὶ σημαντικὰ ἔργα:

- 1) Εἰδύλιο ἐγκωμαστικὸ στὴν ἡγεμονίδα Μαλίαν Παυλόβαν.
- 2) Ἀντιπανάκεια, ἥτοι περὶ τῶν αἰτίων ἃ τὰς νόμους δυσιάτους ἢ ἀνιάτους μὴ τοιαύτας καθ' ἑαυτὰς οὖσας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπεργάζονται.
- 3) Πραγματεῖαν περὶ τῆς τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων ἐκφωνήσεως (ἑλληνικά καὶ λατινικά).

4) Πανηγυρικὸν λόγον περὶ ἀναβάσεως εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος ἐνὸς πρίγκηπος ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Βαυαρίας καὶ περὶ τὰς δεκαπέντε ἄλλας μελέτας, τῶν ὁποίων ἐξέχει ἡ «ἀνατροπὴ τῶν δοξασάντων, γραψάντων καὶ ὑποὶς κοινωρησάντων ὅτι οὐδεὶς τῶν νῦν τὴν Ἑλλάδα οἰκούντων ἀπόγονος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐστὶν στὰ 1843». Γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα, δηλ. τῆ θεωρίας τοῦ Φαλμεράγιερ, ἔγραψαν καὶ ὁ ἱστορικὸς Κ. Παπαρηγόπουλος «περὶ τῆς ἐποικίσεως σλαβικῶν τινων φύλων εἰς Πελοπόννησον, ὅπως καὶ ὁ Φραγκίσκος Ζαμβάρδης «οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι, ἥτοι ἀνασκευὴ τῶν θεωριῶν τοῦ Φουλμεράγιερ» ὁ Γ. Κρέμος «Γενεαλογία τῶν νῦν Ἑλλήνων», ὁ Φίλιππος Ἰωάννου «Ὀλυμπιακὸν λόγον». Ἡ θεωρία τοῦ Φαλμεράγιερ, ποῦ ἐδημοσιεύθη στὸν καιρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ παρ' ὀλίγο νὰ θάψῃ τὸν φιλελληνισμὸ τοῦ κόσμου καὶ νὰ μᾶς καταποντίσῃ, ὑπῆρξε σατανικὴ, διότι ἔθετε τὴν ὑπαρξή μας ὡς Ἑλλήνων σάμφιβολία. Θεωρία μεροληπτικὴ καὶ βάνανση καὶ σκόπιμη γιὰ τὴ συκοφαντία τοῦ εὐγενικοῦ ἔθνους μας, ὅτι δὲν εἴμεθα Ἕλληνες, ἀλλὰ Σλάβοι ἐξελληνισμένοι. Τῆ θεωρία αὐτὴ κατεπολέμησε καὶ ὁ κρανιοσκόπος Τούμπ μέπιχειρήματα ἀνατρεπτικώτατα, ποῦ ὡς τώρα ἰσχύουν καὶ παραμένουν ἀκαταγώνιστα. Καὶ ὁ Λευκίας Ἀναστάσιος, λοιπὸν ὄχι ὀλίγο συνετέλεσε στὴν ἀνατροπὴ τῆς φάυλης θεωρίας, ποῦ οἱ Σλάβοι ὄχι μόνον τὴν υἰοθέτησαν μὲ χαρὰ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔθεσαν θεμέλιο τῆς προσπαθείας τους νὰ μᾶς ξεθεμελιώσουν· καὶ ποῦ στὰ 1872 ἄλλος θραῖξ, γιαιτρός κιαυτός, ὁ Θεόδωρος Ἀσκληπιάδης ἀποκαλύπτει τοὺς Σλάβους καὶ τοὺς ὑποδείχνει στὸ ἔθνος: ὡς τοὺς ξεθεμελιωτὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τοὺς ξεσκεπάζει.¹

Ὁ Λευκίας ὑπῆρξε, ὄχι μόνον καθηγητῆς ἔξοχος, ὄχι μόνον πατριώτης

θερμός, ἀλλὰ καὶ ἀποχωρόντας ἀπὸ τὴν πρόσκαιρη αὐτὴ ζωὴ, ἀφῆκε τὴν περιουσίαν του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἀνακηρυχθεὶς εὐεργέτης του. Ἔτσι ὁ Θραῆς αὐτὸς ἐλάμπρυνε τὴν ἑλληνικὴν του καταγωγὴ ἀπὸ τὴ Βόρειο Θράκη, ὄχι μόνον ἐργάσθηκε πνευματικὰ, ὄχι μόνον δούλεψε πατριωτικὰ συγγράφοντας, ἀλλὰ καὶ κάθε τι, ποῦ οἰκονόμησε στὴ ζωὴ, τὸ πρόσφερε στὸ ἔθνος, ποῦ ὠνειρευόνταν τὸ λαμπρὸ του μέλλον μὲ τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἀγάπην στὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες.

Αὐτὸς εἶταν ὁ Λευκίας ὁ Φιλιππουπολίτης, ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐκ τῶν πρώτων, ὁ ἱατρός, ὁ συγγραφεὴς, ὁ εὐεργέτης τοῦ Ἔθνους.

Ἡ ΘΡΑΚΙΩΤΙΣΣΑ ΒΙΖΒΙΖΑΙΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΙΝΟ

Ἄν ἡ κάτω Ἑλλάδα ἔχη ν' ἀναδείξῃ τὴ Μπουμπουλίνα γυναῖκα ὑπέρλαμπρη καὶ φωτεινὴ, ἥρωίδα ποῦ λάμπρυνε τὴ γυναικεῖαν παλληκαριὰ καὶ ὀρθοφροσύνην καὶ συναισθηματικότητα, σὰν ἄντρας, σὰν ἥρωας ἀπὸ τοὺς μεγάλους καὶ δίκαια τιμᾶται καὶ γεραιρεται ἡ μνήμη της, ἔχει καὶ ἡ Θράκη τὴν ἥρωίδα της ποῦ ἐλάμπρυνε καὶ λαμπρύνει τὴν ἱστορίαν της καὶ τὴ συμμετοχὴν της στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασιν. Εἶναι ἡ Λόμνα Βιζβίζαινα ἀπὸ τὴν Ὀμηρικὴν Αἴνον, ἡ καρτερικὴ γυναῖκα ποῦ πρόσφερε τὰ πάντα γιὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀγῶνες τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας. Γνωρίζουμε ὅτι ἐνεργὸ μέρος στὴν Ἐπανάστασιν ἔλαβαν μόνον οἱ παράλιοι Αἰνίτες, ποῦ ἔχοντας πλοῖα ἐμπορικὰ στὰ νερὰ τοῦ Αἰγαίου, τῆς Προποντίδος, τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀλλὰ καὶ στὴν Αἴγυπτον καὶ στὰ λιμάνια τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, εἶταν ἰκανώτατοι ναυτικοί. Ἀνάμεσά τους ἀναφέρονται ὡς «δράσαντες γενναίως», ὁ Ἀντώνιος Βιζβίζης καὶ ὁ Σρατῆς Σκόρδος. Στὴ Θάλασσαν λοιπὸν ἀπὸ τοὺς Θραῆς ἔδρασαν οἱ Αἴνιοι, γιὰ εἶταν ἡ Αἴνος τὸ μόνον λιμάνι στὸ Αἰγαῖον Πέλαγος. Οἱ ἄλλοι ἀξιόλογοι ναυτικοὶ τῆς Μαύρης Θάλασσης εἶταν ἀποκλεισμένοι, ὅπως καὶ τῆς Προποντίδος, καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου. Δὲν εἶχαν δύναμιν νὰ ἐκπλεύσουν καὶ νὰ παραβιάσουν τὰ φρούρια γιὰ νὰ βγοῦν στὸ Αἰγαῖον, ὅπου τότε συνετελοῦνταν τὰ μεγαλοφύνητα ναυτικὰ τρόπαια τῶν ἄλλων Ἑλλήνων.

Ὁ Ἀντώνιος λοιπὸν Βιζβίζης μετέσχε μὲ τὴν «Καλομοῖραν» του στοὺς ναυτικὸς ἀγῶνες τοῦ Ἔθνους, καὶ συνέτρεξε τοὺς ἀγῶνες τῶν Καπεταναίων τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρίτσου, τοῦ Καρατάσου καὶ τοῦ Διαμαντῆ Νικ. Ὀλυμ-

1) Τάναστενάρια τοῦ Ἄν. Χουρμουζιάδη καθηγ. τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς ὑπῆρξαν καταπέλτης κατὰ τῆς θεωρίας Φαλμεράγιερ. (Βλέπε ἀνατύπωση τομ. 30 Ἄρχ. Θράκης).

πίου, ὅπως καταφαίνεται ἀπὸ ἔγγραφα πού εἶναι δημοσιευμένα ἢ βρίσκονται στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη. Ὁ Ἀντώνιος Βιζβίζης λοιπὸν καὶ ἡ γυναίκα του Δόμνα Βιζβίζαινα, ἔγραψαν σελίδες πατριωτικώτατες ἀνάμεσα στοὺς Θραῖκες μὲ τίς μεγάλες τοὺς ὑπηρεσίες, πού προκάλεσαν τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν μαχομένων ἀγωνιστῶν τοῦ 1821.

Στις ἀρχὲς τοῦ Ἀπριλίου 1822 ὁ ἀξιόλογος καπετάνιος Βιζβίζης παίρνει διαταγὴ ἀπὸ τὴν Ἄρειο Πάγο τῆς Ἀνατ. Στερεᾶς Ἑλλάδος νὰ βοηθήσῃ μὲ τὸ καράβι του τὴν πολιορκία τοῦ φρουρίου τοῦ Εὐδρίπου. Ὁ γενναῖος πατριώτης, ἀπὸ τὸν προηγούμενο Σεπτέμβριο εἶχε ἐπιδοθῆ στὴν περιπολία τοῦ Στενοῦ ἀνάμεσα Εὐβοίας καὶ Στερεᾶς, τρέχοντας πάντοτε πρόθυμος καὶ ἐγκαίρως σὲ ὅποιοδήποτε σημεῖο, καταλάβαινε, ὅτι εἶχαν τὴν ἀνάγκη του οἱ Στερεολλαδίτες κάτοικοι, καὶ σπεύδοντας ἔγινε παρήγορος ἄγγελός τους καὶ τρομερὸς καὶ φοβερὸς διώκτης τῶν Τούρκων, κ' ἀρχίζει τὸ ἔργο του μὲ ἄγιον ἐνθουσιασμὸ. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ, ἀπροφύλαχτα πλησιάζει τὸ φρούριο μὲ τὴν Καλομοῖρα του καὶ ἐπιδίδεται ἀφοσιωμένος στὸ ἔργο του, ἀψηφῶντας τὰ ἐχθρικά βόλια, πού πετοῦσαν γύρω του. Καὶ σκοτώνεται ὁ τολμηρὸς καὶ ὄνειροπόλος πατριώτης, ὁπαδὸς τῆς ἑλευθερίας, πάνω στὴν κρισιμώτερη στιγμή τῆς πολιορκίας.

Τώρα θὰ περιμένε κανεὶς, ν' ἀποσυρθῆ πιά τὸ τολμηρὸ μπρίκι γιὰ νὰ πάη νὰ κλάψῃ τὸ σκοτωμένο καπετάνιο του. Ἄλλ' ὄχι! Ἄν ὁ καπετάνιος πέθανε δὲν ἔμεινε ἀκυβέρνητο τὸ καράβι. Ἡ Δόμνα, ἡ τολμηρῆ Θρακιώτισσα γυναίκα τοῦ καπετάνιου, πού εἶχε πάρει πρὸ πολλοῦ τὸ βάπτισμα τοῦ πυρὸς στὸ καῖκι τοῦ καπετάν Βιζβίζῃ ἀπ' τὸν καιρὸ πού βγαίνοντας ἀπ' τὴν Αἶνο συναντήθηκε ἡ «Καλομοῖρα, μὲ τὰ Ψαριανὰ καράβια τοῦ καπετάν Γιανίτση καὶ ἔλαβε μέρος στὸν βομβαρδισμὸ τοῦ τουρκικοῦ φρουρίου τῆς Αἶνου, βλέπει πὼς δὲν ἔχει καιρὸ νὰ χάνῃ κλαίγοντας τὸν ἄνδρα της. Προστάζει ἀμέσως νὰ μεταφέρουν τὸ νεκρὸ σῶμα τοῦ ἀνδρός της στὸ ἀμπάρι γιὰ νὰ τὸ κλάψουν τὰ παιδιὰ του, καὶ αὐτὴ μὲ τὸν ὑπαρχηγὸ τοῦ καραβιοῦ, τὸν καπετάν Σταυρῆ, συνεχίζει τὸ ἔργο της.

Ἡ πολιορκία αὐτὴ κράτησε ὡς τὸ τέλος τοῦ Γενάρη 1823, ἔως ὅτου ἀνεχώρησαν ἀπὸ κεῖ ὁ Ἄρειος Πάγος. Ὡς τότε δὲν ἔπαυσε ἡ Δόμνα νὰ προστατεύῃ τοὺς ἐπαναστατημένους πληθυσμοὺς τῆς ἀντικρουῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Τ' ὄνομα τῆς Δόμνας Βιζβίζαινας, εἶταν τόσο σεβαστό, ὥστε τὴν ἐποχὴ κείνη τὸ πρόσφεραν ὅλα τὰ χεῖλη, καὶ τὴν εἶταν ἡ ἐμπιστοσύνη ὄχι μονάχα τῶν ἀπλῶν στρατιωτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχηγῶν, ὥστε ὅσες φορὲς ἀρχηγοὶ ἀντίπαλοι στὴν ἐποχὴ κείνη τοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ ἐπρόκειτο νὰ προσέλθουν σὲ συνεννόηση ἀπὸ ἑλλειψι ἐμπιστοσύνης, ὡς ἕδαφος φιλικῆς διάλεξης τὸ καράβι τῆς Βιζβίζαινας. Ἐπάνω στὴν «Καλομοῖρα» πολλὲς φορὲς συναντήθηκε ὁ Νικηταρᾶς μὲ τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρουῦτο.

Καὶ ἔτσι ἡ Θρακιώτισσα Δόμνα Βιζβίζαινα μὲ τὸν ἥρωισμό της καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη της ἀναδείχθηκε, ὄχι μόνο τοῦ ἀνδρός της ἀνταξία, ἀλλὰ καὶ τῆς σύγχρονης καὶ μεταγενέστερης Ἑλληνικῆς γενεᾶς σέμνωμα καὶ καύχημα.

Μὰ ἀπὸ τὴν πολλὴ χρήση καὶ τὴ μεγάλη φθορὰ ἡ «Καλομοίρα» ἔπαυσε πὰ νᾶναι τὸ υπερῆφανο καὶ τολμηρὸ καράβι, ποῦ ἀφηφοῦσε τοῦ ἔχθρου τις υπάλλες καὶ τις σφαιρες. Τὸ καράβι ἀποτραβήχτηκε ἀπὸ τοὺς θαλασσινοὺς ἀγῶνες. Καὶ ἡ Βιζβίζαινα ἀποχωρώντας σ' ἓνα φτωχὸ καὶ ταπεινὸ σπιτάκι τῆς Σύρου μαζί μὲ τὰ παιδιά της, ζοῦσε εὐτυχησμένη κι' εὐχαριστημένη, γιατί ξιῶθηκε νὰ δῆ τὰ ὄνειρά της πραγματοποιημένα, νὰ δῆ δηλαδὴ ἓνα κομμάτι Ἑλληνικῆς χώρας, ἐλεύθερο. Ὅ,τι ὅμως ἀποτελεῖ καύχημα καὶ σέμνωμα γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα τῆς σήμερον, εἶναι ὁ μικρὸς γυιὸς τῆς Δόμνας Βιζβίζι.

Ὅταν ὁ Στρατηγὸς Ρός, ἦλθε ἀπὸ τὰ φιλελληνικὰ κομιτᾶτα τοῦ Παρισιῦ νὰ πάρη στὰ 1824 μερικὰ Ἑλληνόπουλα γιὰ νὰ τὰ λανσάρη στὸ Παρίσι, νὰ σπεύσουν ὅλοι ὅσοι ἤθελαν ν' ἀξιοθοῦν νὰ δοῦν τὴν Ἑλλάδα ἐλεύθερη, νὰ βοηθήσουν μὲ χρήματα, μὲ ροῦχα, μὲ τροφές καὶ πολεμοφόδια, τοὺς μαυρισμένους ἀπὸ τὸ μπαροῦτι καὶ τῆς πολεμικῆς ἀντάρας τὸν καπνὸ Ἑλλῆνας, πῆρε μαζί του, τοὺς ἀπογόνους τοῦ Γιαννίτση, τοῦ Μπότσαρη, τοῦ Μπαλάσκα καὶ τοῦ Κανάρη καὶ τὸν ὁμορφότερο καὶ μεγαλύτερο γυιὸ τῆς Βιζβίζαινας.

Κεῖνη ἡ ἐμφάνιση ἡ ὁμαδικὴ τῶν Ἑλληνοπαίδων συγκλόνισε ὅλους τοὺς Παρισινοὺς καὶ μὲ τὴν ποιητικὴ καὶ φλογερὴ πνοὴ τοῦ Σατωβριάνδου καὶ τοῦ Οὐγκῶ ὁ συγκλονισμὸς μεταδόθηκε καὶ στοὺς φιλελληνικοὺς κύκλους ὀλόκληρης τῆς Εὐρώπης. Στὸ Ἐθνολογικὸ μας Μουσεῖο διατηρεῖται ἓνα ἀντίγραφο τῆς χαλκογραφίας τοῦ μικροῦ Βιζβίζι ποῦ σὰν ὁμορφότερος καὶ ἐκφραστικώτερος τύπος ἀπὸ τὰ συνομήλικά του Ἑλληνόπαιδα τῆς συντροφιάς του ἔτυχε νὰ προστατευθῆ ἀπὸ τὴ Μαντὰμ Ρεκαμιὲ καὶ τὴ Δούκισσα Δαμπρεντές, ποῦ καυχώταν γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ της καταγωγὴ.

Τέτοια ὑπῆρξε ἡ Δόμνα Βιζβίζαινα, ἀντρογυναίκα καὶ φανατικὴ Ἑλληνίδα, ποῦ ἀγάπησε τὴν ἐλεύθερη ζωὴ, τόσο, ποῦ τὴν πέρασε μέσα στὸ θρυλικὸ καράβι της. Καύχημα καὶ σέμνωμα τῆς Θράκης, Ἑλληνίδα ἀφθαστη καὶ ὑπεράξια τῆς Μπουμπουλίνας, ποῦ φορῶντας τὴ χαντζάρα τῆς ἀγωνιστίας, ὅσο καμμιά ἄλλη γυναίκα στὸν Ἑλληνισμό.

Τὸ ἔργο της καὶ ἡ δόξα της ἀκόμα δὲν ὑμνήθηκαν. Βέβαια γράφηκαν ἀρκετά. Ἐναν αἰῶνα πέρασε στὴν ἀφάνεια, ἀλλ' ἔφτασε τώρα, ἡ ὥρα νὰ τὴ γνωρίσουμε καὶ νὰ τῆς στήσουμε τὸν ἀνδριάντα της, ποῦ στέκει μέσα στὸ ἐργαστήριό τοῦ καλλιτέχνη Δημητριάδη Ἀθηναίου, ποῦ πεθαίνοντας ἀφῆκε

τὸ ἔργο του σ' ἓνα σπίτι τῆς ὁδοῦ Μετσόβου πλάγι στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο. Ἡ δόξα της εἶναι δόξα τῆς δύσμοιρης Θράκης καὶ τῆς πανάρχαιας Αἴνου, ποὺ δὲν εἶναι τώρα Ἑλληνική, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ο ΠΑΝΣΛΑΒΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΘΡΑΞ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΗΣ

Ἡ Πανσλαβικὴ Ἐταιρεία κ' ὁ Πανσλαβισμὸς δὲν εἶναι κανένα νεοσύστατο σῶμα τοῦ ΙΘ' αἰῶνα, ἀλλὰ παλαιό. Ἐπίσταται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν πολέμων μεταξὺ Ρώσων καὶ Πολωνῶν, ποὺ ἀγωνίζονταν ἄλλοτε γιὰ τὰ πρωτεῖα. Ἡ πρώτη σύσταση τέτοιου σωματείου, ἔγινε στὴν Πολωνία, Μοραβία, Βοημία, Γαλικία, μὲ τὴν ἔμπνευση τῶν Παπιστῶν, ποὺ ἐπεδίωκαν τὴν ἐξασθένηση καὶ ὑποταγὴ τῆς ὀρθοδόξου Ρωσίας, ὅταν εἶταν ἀδύνατη καὶ ἐπολεμεῖτο ἀπὸ πολλοὺς γείτονές της.

Οἱ Πολωνοὶ ἦσαν Δυτικοὶ τὸ δόγμα καὶ ὁ Πάπας ἐπεδίωκε τὴν ἔνωση ὅλων τῶν Σλάβων κατὰ τῆς Ρωσίας ὑπὸ τὴν ἡγεσία των, γιὰ τὸς Ρώσους ἐθεωροῦσαν τότε, ὄχι Σλαβικὴ φυλὴ, ἀλλὰ Ταταρομογγολικὴ. Οἱ Ρῶσοι γιὰ νὰ ἀντιστρατευθοῦν τὴν ἔνωση τῶν Σλάβων ἐναντίον τους, ἀπομμύούμενοι τοὺς ἐχθροὺς των, συνέστησαν καὶ αὐτοί, ἔταιρεία μυστικὴ, ποὺ ἐκλήθη ΠΑΝΣΛΑΒΙΣΤΙΚΗ μὲ σκοπὸν τὴν ἔνωση ὅλων τῶν ὀρθοδόξων Σλάβων καὶ μὴ. Ἡ γέννηση αὐτῆ τῶν δύο αὐτῶν ὁμογενῶν στὴ φύση, ἀλλὰ στοὺς σκοποὺς των ἀντιπάλων ἑταιριῶν, ποὺ εἶχαν στὴν ἀρχὴ καθαρῶς θρησκευτικὸ χαρακτῆρα, ἐξυληρέτησε καὶ ἐξυληρετεῖ τὴν ἰδέα τοῦ Πανσλαβισμοῦ.

Στὴν ἐποχὴ λοιπὸν τοῦ Μεγάλου Πέτρου καθωρίσθη καλύτερα ὁ σκοπὸς τοῦ Πανσλαβισμοῦ στὰ ἐξῆς: ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀμέσως ὑποχείριος τῆς Ρωσίας (ὅπως τώρα), ἡ δὲ Δυτικὴ ἐμμέσως γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν φιλόδοξων σχεδίων της.

Ἐνας Θραξ συγγραφεὺς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἱατρός, ἐξηγώντας ποῖα ὑπῆρθεν ἡ πηγὴ τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος καὶ ποῖο τὸ ἔργο τῆς Οἰκουμηνικότητος τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ποῖες οἱ κατηγορίαι τοῦ ἀχάριστου λαοῦ, ἀνατρέχει στὶς Πανσλαβιστικὰ ἐνέργειαι στὴν Ἀνατολὴ μὲ τὰ ἐξῆς: «Ἡ Ρωσία λέγει, ἀμιλλωμένη πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ρώμην, ἥς καὶ τὸν πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν διοργανισμὸν ἔχει, καὶ ἡ δευτέρα, ἐφεκτικὴν καὶ πανοῦργον πολιτικὴν πρὸς ἐπέκτασιν τῆς αὐτῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν γειτόνων λαῶν μετέρχεται. Ἡ Ρωσία διὰ τοῦ ὄργανου αὐτῆς τοῦ Πανσλαβισμοῦ, τὴν ἐκπλήρῳσιν τῶν κατὰ τῆς Ἀνατολῆς σκοπῶν αὐτῆς διττῶς ἐνήργει καὶ ἐνεργεῖ. Διὰ μὲν τῶν ἀρειμανίων Ἑλλήνων ἐπα-

ναστάσεις καὶ πολέμους κατὰ τῆς Τουρκίας ἤγειρεν, ὅπως τῶν Ἑλληνικῶν θριάμβων καρπούμενη, καὶ τούτους τέλος ἐγκαταλείπουσα μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν νὰ καταμελιζῶνται, τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἐπεκτείνει. Διὰ δὲ τῶν Σέρβων, Μαυροβουνίων καὶ Βουλγάρων, τὴν τῶν Ἑλλήνων ὑποσκέλιον παρεσκεύαζε συνελόντι εἰπεῖν τοὺς μὲν Ἕλληνας ὡς μαχιμωτέρους τῶν ἄλλων φυλῶν, διὰ παντοίων μέσων κατὰ τῆς Τουρκίας διέθετε, τοὺς δὲ Σλάβους καὶ λοιπούς, ὡς πολυπληθεστέρους καὶ ὁμοφύλους πρὸς ματαίωσιν μᾶλλον τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ κυριαρχίας τῶν Ἑλλήνων ἐπεφύλαττε, κατὰ τοὺς πόθους καὶ τὰς ἀνάγκας ἐκάστης τῶν φυλῶν καὶ μέσα ἀνάλογα μετερχομένη πρὸς ἐπιδίωξιν τῶν ἰδιοτελῶν αὐτῆς σκοπῶν».

Ὁ Πανσλαβισμὸς ἔτσι ἐπέτυχε ἐναντίον μας πολλά: 1) Τὸν Ἑλληνισμό τῆς Βορείου Θράκης τὸν ἐξετόπισε ἀνεπανορθώτως καὶ διέσπασε τὴν οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ του ἐπικράτηση μὲ τὴν δημιουργία ἀγεφύρωτου χάσματος στὸ Ἑλληνικὸ καὶ Βουλγαρικὸ ἔθνος.

2) Ἐξασθένησε τὴν δύναμιν τοῦ Πατριαρχείου μὲ τὶς ὑπουλες καὶ συκοφαντικὰς ἐνέργειάς του, ὥστε νὰ ἠμπορήσῃ μιὰ ἡμέρα νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Πόλιν Σλαβικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα νὰ ἀντικατασταθῇ μὲ τὴ Ρωσικὴ. Γιὰ τοῦτο, στὴ μεγάλη Ἐθνικὴ Συνέλευση στὴν Πόλιν τοῦ 1868, πρόβαλε ὁ Πανσλαβισμὸς τὴν ἀπαίτηση νὰ χρησιμοποιηθῆται ἡ Σλαβικὴ γλῶσσα μέσα στὸ Πατριαρχεῖο καὶ στὰ ἔγγραφα τοῦ ἀκόμα.

Γι' αὐτὸ οἱ Βούλγαροι ζητοῦν τὸ Αἰγαῖο. Εἶναι Πανσλαβιστικὴ καὶ αὐτὴ ἐνέργεια. Ἐπιθυμοῦν νὰ καταστήσουν τὴν Θεσσαλονικὴν ἔδρα πανσλαβιστικὴ, «ἵνα ἀποκτήσουν ἓνα ἰσχυρότατον πρὸς τὸν Μεσόγειον λιμένα εἰς τὰ κατακτικὰ κατὰ θάλασσαν τῆς Ρωσίας σχέδια, χρησιμώτατον καὶ λίαν συντελεστικὸν εἰς τὸ φράξαι τὸν πλοῦν πρὸς τὰς Ἰνδίας». Λέγει ὁ Θραῖξ Ἀσκληπιάδης Θεόδωρος, ἰατρός ἀπὸ τὰ 1872.

Ἔτσι, λοιπόν, ὁ Πανσλαβισμὸς, ἀφοῦ ἔγινε κύριος τῆς τύχης τῆς Ἀνατολῆς καὶ, μὴ φοβούμενος κανένα, ὅπως καὶ σήμερα, χωρὶς νὰ ἀποκρύπτει τοὺς σκοπούς του, ἐπεδόθηκε στὴν συντριβὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὡστε μποροῦμε ν' ἀναφωνήσουμε μαζὺ μὲ τὸν Θραῖκα ἰατρό: «Μὴ ἀμφιβάλλετε Ἕλληνες, πλέον γιὰ τὸν Ρωσικὸν κίνδυνον. Ἀπὸ παντοῦ μᾶς χτυπᾷ καὶ μᾶς πιάζει ἀποπνυκτικά. Δὲν θέλουμε ἀποδείξεις ἄλλες. 1) Ἀπὸ τὰ 1878 ὠργάνωσε τὴ μεγάλη Βουλγαρία. 2) Στὰ 1886 κατέλαβε τὴν Ἀν. Ρωμυλία. 3) Στὰ 1906 ἐξόντωσε 200 χιλ. Ἑλλήνων τῆς Ἀν. Ρωμυλίας. 4) Στὰ 1912—13 ὁ Τσάρος Φερδινάνδος ἔσπευδε πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν νὰ στεφθῆ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ. 5) Στὸν Α' Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον μᾶς πῆρε τὸ Μελένικο καὶ τὸ Νευροκόπι καὶ τὴ μισὴ Δυτ. Θράκη. 6) Στὸν τελευταῖο μεγάλο πόλεμον βγήκε ἄτρωτη μ' ὅλα τὰ κακὰ ποῦ μᾶς ἔκαμε μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ρωσίας καὶ Γερμανίας ποῦ τῆς χάρισαν καὶ τὴ Δοβρουτζά.

ΤΡΙΑΝΤ. ΤΖΟΥΝΗ
ΜΕΤΑ 49 ΧΡΟΝΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΠΑΤΡΙΔΑ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ὁ Τριαντ. Τζουνής εἶναι ἕνας πολῦτιμος πατριώτης. Ἐχει τὶς πρὸ ζωντανῆς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν παιδική του ζωὴ. Συγκινεῖται ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀναμνήσεις, κλαίει, δακρύζει καὶ ἀναπολεῖ τὸ παρελθὸν τῶν παιδικῶν του χρόνων. Θαυμάζω τὴ ζωτικότητά του. Ἐργάσθηκε πολλὰ χρόνια στὴν Ἀμερικὴ, οἰκονόμησε τοὺς κόπους του καὶ τὴ μικρὴ του περιουσία. Ὄταν ἀρρώστησε κάποτε συμμαζέψε τὶς δλίγες του οἰκονομίες καὶ γύρισε στὴν νέα προσφυγικὴ πατρίδα του, βρῆκε τοὺς συντοπιῆτες του, τὰ δέρφια του καὶ ξαναδέθηκε μαυτοὺς παλεύοντας νὰ ἀπαλύνη τὴ θλιβερὴ ζωὴ τῶν ἐκτοπισμένων συμπατριωτῶν του. Ἔτσι ἀνέστησε ἤδη κέθμα τῆς Πέτρας — τῆς παλιᾶς κωμοπόλεως — ξαναμίλησε τὴν ἀρχαιοπραγῆ διάλεκτό του, ἀναξωγόνησε τὶς ἀναμνήσεις του καὶ χάρισε ἐλπίδα στοὺς συμπατριῶτες του, ποὺ μετανάστεψαν στὴν Ἑλλάδα τὴν «ἐκεῖθεν τοῦ Ἑβρου». Ἐκεῖ ξαναβρῆκε τοὺς συμπατριῶτες του καὶ ἀπὸ χρόνια παλεῦει νὰ δώσῃ ἐλπίδα καὶ δύναμη νὰ ἐπανιδρῶσουν μιὰ Πέτρα μὲ τὴν παλιὰ ζωὴ, δούλεψη, ἀναζωντάνευση τῆς ζωῆς τῶν προγόνων του, ποὺ τὰ κόκκαλά τους ἔμειναν στὴ Θράκη νὰ τὰ πατοῦν οἱ Τοῦρκοι. Ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα τώρα ζωντανεῦει μὲ τὰ γραφόμενά του τὰ περασμένα ποὺ τὰ ἀνασυνδέει μὲ τὰ νέα καὶ ἡ Πέτρα παίρνει νέα ζωὴ, νέα ὑπόσταση.

Ἐδῶ περισώζουμε μιὰ ζωὴ περασμένη μὲναν κόσμον νέο ἀπὸ τὴν πέννα του. Εἶναι μιὰ ζωὴ ἀληθινὴ ἀπὸ τὰ ψίχουλα τῆς ζωῆς τῶν Θρακῶν, ποὺ τὰ ἀναζωντανεῦσιν μὲ τὴν παραμυθένια ἀφήγησιν.

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΕΝΑ ΠΡΟΣΚΤΗΝΗΜΑ ΜΕΤΑ 49 ΧΡΟΝΙΑ

Α'. Γιὰ τὴν ἐκδρομὴ αὐτὴ ξεκινήσαμε ἀπὸ τὴν Κομοτινὴ μὲ ομάδα ἀπὸ 32 ἄτομα, πρόσφυγες Πετρινοὶ καὶ ὀλίγοι ἀπὸ τὸ Σκεπαστὸ καὶ τὴν Γέννα.

Ἡ ἀναχώρησις ἔγινε τὴν Παρασκευὴ πρωὶ μὲ καθυστέρησι μιᾶς ἡμέρας.

Περίεργα συναισθήματα δοκιμάζει ὁ ψυχικὸς μας κόσμος γιὰ τὸ ταξίδι αὐτό, στὴν ἐγκαταλειμμένη πρὸ δεκαετιῶν γενέτειρά μας. Θὰ βροῦμε ἄραγε τίποτε ἀπὸ τὸ πατρικὸ μας σπίτι; ἢ κανένα ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἐκεῖ γειτόνους

Τούρκους. Με την καρδιά σφιγμένη από αγωνία περιμένουμε πότε να φθάσωμε. Κατά τὰ ἄλλα ἡ διαδρομὴ διὰ μέσου τῆς καταπράσινης ὑπαίθρου μὲ τὰ ἀναπαυτικά Πούλμαν ἦτο εὐχάριστος.

Στις 11 π.μ. βρισκόμαστε στὰ σύνορα. Δυὸ ὄρες περίπου χρειάστηκε νὰ παραμείνουμε ἐκεῖ στὰ δύο τελωνεῖα γιὰ τὶς σχετικὲς διατυπώσεις. Τὸ ἀπομεινόμερο φθάσαμε στὴν Ἀδριανούπολη, ὅπου φάγαμε καὶ κατόπιν ἐπισκεφθήκαμε τὰ ἀξιοθῆατα τῆς πόλεως.

Τὸ ἀπόγευμα ξεκινᾶμε μέσῳ τῆς πόλεως Χαφσά διὰ Μπαμπά - Ἐσκί. Διασχίζομε διὰ τῆς λεωφόρου Κων)πόλεως τὸν ἀχανῆ κάμπο τῆς Ἀνατ. Θριάκης. Δεξιᾷ κ' ἀριστερᾷ καταπράσινα τὰ γεννήματα παραδόξως ὕμως καχεκτικά.

Ἐντύπωσι μοῦ ἔκανε ἡ ἔλλειψις χωριῶν καὶ δένδρων στὸν ἀχανῆ αὐτὸ κάμπο, πὸ καθὼς παρατήρησα μοῦ φαίνεται πλουσιώτατος. Νομίζω πὼς οἱ δικοὶ μας ἀγρόται δὲν θὰ ἄφιναν ἔτσι ἀνεκμετάλλευτη τὴν ἀπέραντη αὐτὴ ἔκταση.

Πλησιάζομε στὸ Μπαμπά - Ἐσκί. Φαίνονται ἀπὸ μακρὰ Βιομηχανικὰ ἐγκαταστάσεις, σπίτια ἐργατῶν. Εἶναι μιὰ ὄραία πόλις μὲ πλατεῖς περιποιημένα κέντρα καὶ καταστήματα.

Στρίβομε ἀριστερὰ καὶ ἀκολουθοῦμε μιὰ φαρδιά Λεωφόρο. Καθὼς πληροφοροῦμεθα σὲ λίγο φθάνομε σὶς 40 Ἐκκλησίες.

Τὸ μονότονο, γυμνὸ καὶ ἄδενδρο τοπεῖο πὸν διανύσαμε μέχρι τὴν ἀπότομα ἀλλάζει καὶ βρισκόμαστε μέσα σὲ καταπράσινο δάσος ἀπὸ πελώριες φουντοτὲς καρυδιές κ' ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα. Ἀπέραντες ἐκτάσεις ὑπὸ πλοῖσινα στάρια κ' ἄλλα ψυχανθῆ ἀπλώνονται ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρὲς τοῦ δρόμου. Εἶναι οἱ ἀμπλότοποι τῶν παλαιῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν. Οἱ νέοι ἰδιοκτῆται τῶν τὰ κατέστρεψαν γιὰ νὰ τὰ μεταβάλουν σὲ σιταγροῦς.

Ἀριστερὰ μας τὸ Καβακλί χάνεται μέσα στὸ πράσινο. Ἐξελίχθηκε σὲ ὄραία κωμόπολη κρίνοντας ἀπὸ τὰ ὄραια τοῦ σπιτάκια.

Τὸ Πούλμαν σταματᾷ μπροστὰ σὲ μιὰ βρύση ἀπὸ τοὺς κρουνοὺς τῆς ὁποίας τρέχει ἄφθονο κρῦο νερό. Ἀφοῦ ξεδιψάσαμε καὶ φρεσκαρισθήκαμε, ξεκινᾶμε μὲ περισσότερη ἀγωνία γιὰ τὶς Σαράντα Ἐκκλησίες.

Ἄμυδρὰ στὸν ὁρίζοντα πρὸς τὰ βόρεια διακρίνονται βουνοκορφές, εἶναι παραφυάδες τοῦ Μικροῦ Αἴμου πὸν πλαισιώνει ὅλη τὴν περιοχὴ ἀπὸ ἀνατολὰς πρὸς δεσμάς.

Ἐισερχόμεθα στὴν πόλη. Τὸ γνωστὸ μας τοπεῖο μεταξὺ τῶν ἀτμομύλων, σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ καὶ πλατείας Καράμουρα, ἄλλαξε ἔντελῳς. Ἀντιπρὸς τεράστια πολυτελέστατα κτίρια. Ἐκεῖ δημιουργεῖται τὸ κέντρο τῆς νέας πόλεως. Προχωροῦμε στὸ δρόμο τῆς Ἑβραϊκῆς ἀγορᾶς. Διακρίνομε γνωστὰ σημεῖα. Νὰ ὁ ἑβραϊκὸς «τσεσμέζ», τὸ ἐμπορικὸν κα-

τάστημα Καραμανλή κι' ἔξαφνα σταματᾶμε σὲ χῶρο ἀνοικτὸ μὲ καταπράσινο πᾶρκο ἀπέναντί μας. Προσανατολιζόμαστε, νὰ ὁ παλαιὸς ἀραστάς, τὸ μεγάλο τζαμί (τζαμπι — γκιμπίρ). Ἐναντι αὐτῶν ὅπου ἦταν ὁ μουκλουτζᾶς καὶ ἡ χαβούζα, πέρα γιὰ πέρα ὑπάρχει ἓνα θαυμάσιο πᾶρκο μὲ πολλὰ δένδρα, τραπεζάκια καὶ καθίσματα, πὺν τὸ πλαισιώνει ἀπὸ βορρᾶ ἓνα θαυμάσιο κίτρινο κίτριο, σχολὴ Βιομηχανίας. Ἐκεῖ μᾶς περιμένει ὁ εἰδικὸς διὰ τὴν ξενάγησίν μας ἀστυνομικὸς. Ἀφοῦ μᾶς προσανατολίζει, μᾶς ὀδηγεῖ εἰς Ξενοδοχεῖον ἀριστερὰ τοῦ πάρκου. Δὲν εἶχε θέσεις γιὰ ὄλους μας γι' αὐτὸ ἡ ὁμάς τῶν κεντρικῶν μετεφέρθη στὸ Ξενοδοχεῖον «Γιαγὰ» πὺν ἦτο ἄλλοτε τὸ μέγαρο τοῦ Σαράφ — Γιάγκου, κοντὰ στὴν ξεγερμένη καμπάνα πὺν δὲν ὑπάρχει πλέον...

Εἶναι ἡλιοβασιλευμα κι' ἐμεῖς ὅλοι μαζεμένοι στὴν ταράτσα τοῦ Ξενοδοχείου περιεργαζόμεθα τὴν πόλι ἀναπολοῦντες παλαιὰς εἰρηνικὰς παιδικὰς μας ἡμέρας. Ὁ ὄρεινὸς δροσερὸς ἀέρας μᾶς ἀναξογονεῖ, μᾶς ξεκουράζει. Δεξιά μας ἔχομε τὸ μέγαρο Λυκίδη, τὰ σπίτια τοῦ Σααπτή, τοῦ Βλαχοπούλου φαίνονται ἀπεριποίητα καὶ ἐγκαταλειμμένα. Ἡ «σοῦσα» πὺν περνᾶει ἀπὸ κεῖ κι' αὐτὴ παραμελημένη. Τὸ σπίτι πὺν ἔμεινα ἐκεῖ χρόνια ὡς μαθητὴς τοῦ ἡμιγυμνασίου τῆς κ. Ζωΐτσας Κόνσουλα, ἐρειπωμένο καθὼς κι' ὁ ἀπέναντι φοῦρνος.

Μπροστὰ ἔχομε τὸ ἕτερο μέγαρο τοῦ Σαράφ — Γιάγκου. Ἦταν ἄλλοτε λέσχη Στρατιωτικῶν ὅπου κομφοὶ ἀξιωματικοί, ἀνεβοκατέβαιναν τὰ σκαλιά του, ἐνῶ ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ παιάνιζε διάφορα ἐμβατήρια στὸν κῆπο. Ἐκεῖ εἶχον φιλοξενηθεῖ τότε καὶ δύο Βούλγαροι ἀξιωματικοί, διελθόντες τῶν συνόρων ἔφιπποι μετὰ τῶν ἀκολουθῶντων.

Ἡ νοσταλγία τῶν γερόντων Πετρινῶν γιὰ τὰ παλιὰ τους γνωστὰ «κλήμερια» Καρὰ — Μπουρά, ἦτο ἀκατανίκητη. Ἔτσι ἂν καὶ εἶχε βραδιάσει κάναμε τὴν πρώτη μας ἔξοδο στὴν πόλη.

Ὁ γεροντότερος ἀπὸ ἡμᾶς Δ. Χατζόπουλος, πεθερὸς τοῦ πρώην Βουλευτοῦ Κυρίου Σταύρου Γουδελῆ, εἶναι 84 ἐτῶν καθὼς καὶ δύο ἄλλοι 80άριδες ἀπὸ τὴν Ἀμβροσία. Εἶναι ντυμένοι μὲ τὸ παλαιὸ γραφικὸ ἔνδυμα τῆς Πέτρας.

Γι' αὐτὸ ἡ καθοδὸς μας στὴν παλαιὰ πλατεῖα τοῦ παζαριοῦ ἔγινε ἀντιληπτὴ «μπουνλάρ μιζὶμ ντίρ». Αὐτοὶ ἐδῶ εἶναι δικοὶ μας.

Ἐπισκευθῆκαμε τὸν ἔγγονο τοῦ παλαιοῦ μας φίλου Μουντούρη Ἐμὶν Ἀγὰ μεγαλεμπόρου τῶρα ἀλεύρων στὸ πρῶν κατὰστημα Μελησσινοῦ.

Σὲ λίγα λεπτά γύρω στὰ καθίσματά μας μαζευτήκανε ὅλοι οἱ παλαιοὶ γνωστοὶ τῶν Πετρινῶν. Παλαιοὶ κάτοικοι τῆς Πέτρας κι' οἱ νεοφερμένοι ὅλοι χαρούμενοι «χὸς γκελντινίξ» καὶ «μπιζὶμνταμπουγιουρουνούξ». Ἦτο ἡ συγκινητικὴ πρώτη μας ἐπαφὴ μὲ τοὺς παλαιούς μας γειτόνους.

Β'. Τὴν ἐπομένη Σάββατον θὰ πηγαίναμε στὰ χωριά μας, ἀλλὰ μιὰ ἐπίσκεψι στὸν κ. Νομάρχη (Βαλῆ) νὰ υποβάλωμε τὰ σέβη μας, ἀνέτρεψε τὰ σχέδιά μας.

Ἀναβάλαμε ἔτσι τὴν ἐπίσκεψι στὰ χωριά μας τὴν ἐπομένη ἡμέρα, τὴν Κυριακή. Ἡ ἡμέρα πέρασε μὲ περιπάτους ἐντὸς τῆς πόλεως, ἐλεύθερη.

Ἡ Νομαρχία βρίσκεται στὴν στροφή τῆς κεντρικῆς Λεωφόρου Κωνσταντινουπόλεως, στὴν Ἑβραϊκὴ ἀγορά, στὴν περιοχὴ τοῦ Σιδ)κοῦ Σταθμοῦ. Εἶναι ἓνα θαυμάσιο κτίριο μοντέρνου ρυθμοῦ, πλούσια ἐπιπλωμένο ἔσωτερικῶς. Στὸν κ. Νομάρχη μᾶς παρουσίασεν ὁ Ἐπιθεωρητὴς τῶν σχολείων κ. Βεκίφ Σουζάν, φίλος τοῦ κ. Ἐμμανουὴλ Ράπτη, ὅστις καὶ διοργάνωσε τὴν τόσον ἐπιτυχημένην αὐτὴν ἔκδρομήν. Ὁ Νομάρχης κ. Χικ-μὲτ Μπαλόγλου μᾶς ὑπεδέχθη εἰς τὸ πολυτελὲς γραφεῖο του, ἀποτελούμενο ἀπὸ μεγάλες πολυθρόνες ταπιταρισμένες μὲ δέρμα κυκλικῶς τοποθετημένες ἔναντι αὐτοῦ περίμεναν, τοῦ προσκρέραμε ἀναμνηστικὸ δῶρο τῆς ἐπισκέψεώς μας δύο καλλιτεχνικὰ στὴν ὄψι σακτοδοχεῖα γιὰ τὸ γραφεῖο του. Ὁ κ. Νομάρχης φαίνεται νεαρότατος, εἶναι ἄνθρωπος τῆς νέας ἐποχῆς, ἀπὸ γιὰγὰ Καστοριανὴ ὅπως μᾶς εἶπε, φιλομειδέστατος, εὐπροσῆγορος, συζητήσαμε σὰν φίλοι παλαιοί. Γιὰ μένα ποὺ γνώρισα τὴν Ἀμερικὴ μού φάνηκε σὰν τοὺς νέους ἐκείνους δυναμικοὺς ἄνδρας, τύπου Κέννεντυ, ποὺ μὲ χαμόγελο καὶ τρόπο δημοκρατικὸ, ἐξουσιάζουν ὀλοκλήρους βιομηχανικὰς αὐτοκρατορίας. Εἶναι οἱ νέοι ἄνδρες τῆς ἐποχῆς.

Ὁ κ. Νομάρχης στὴ συζήτησί μας γιὰ τὰ χωριά τῆς ὑπαίθρου καὶ συγκεκριμένα γιὰ τὰ χωριά μας. Πέτρα καὶ Σκόπελος, μᾶς ἐγνώρισε ὅτι τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας θὰ πήγαμε μὲ συντροφιά στὸ χωριὸ Σκόπελος ὅπου, εἶχε διοργανωθῆ ἔκθεσις χειροτεχνιμάτων τῶν μαθητῶν καὶ ἐφ' ὅσον ὑπῆρχε μία θέσις κενὴ θὰ ἔπερνε ἓναν ἀπὸ ἐμᾶς. Τὴν θέσιν αὐτὴν ἐδέχθη ὁ κ. Σ. Γουδελῆς τοῦ ὁποίου ἡ ιδιότης ὡς πρώην Βουλευτοῦ εἶχεν ἤδη γίνῃ γνωστή.

Ἀποχαιρετήσαμε τὸν κ. Νομάρχη, ἀφοῦ μᾶς συνόδευσε ἕως τὸν διάδρομο καὶ μᾶς εὐχῆθηκε εὐχάριστη καὶ χαρούμενη τὴν διαδρομὴν μας στὴν πόλι του (γκιουλὲ — γκιουλὲ).

Ἐπισκεφθῆκαμε ἐν συνεχείᾳ τὸν διευθυντὴ τῆς Ἀστυνομίας, νεαρότατος καὶ αὐτός, ὀμιλητικώτατος, μὲ ἀέρα πολιτευτοῦ. Ὁ κ. Γουδελῆς βρῆκε τὸ στοιχεῖο του. Εὐτυχῶς δὲν μᾶς ἔβγαλε λόγο.

Ἡ συζήτησις μας μεταξὺ ἄλλων περιοστράφη καὶ γιὰ τὸ θέμα τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας ποὺ αἱ δύο μεγάλαι διάνοιαι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Κεμάλ — Βενιζέλου ἔθεσαν τὰ θεμέλια.

Ἐπομένως φιλικαὶ ἐπισκέψεις ἀμφοτέρων θὰ ἦσαν μεγάλοι συντελεσταὶ στὴν προαγωγὴ τοῦ πνεύματος φιλίας καὶ κατανοήσεως μεταξὺ

τῶν λαῶν μας, ἐν ᾧφει καὶ τοῦ ἐρυθροῦ σιδηροῦ παραπετάσματος ἐπὶ τῶν ὄρεων τῆς Ροδόπης μας ὡς καὶ τοῦ Μ. Αἴμου τῆς γείτονος. Τὸ θράδν ἐκεῖνο ὁ κ. Γουδεληῆς μᾶς ἔφερε τὰ πρῶτα μαντάτα ἀπὸ τὸ ἀγαπημένο μας χωριὸ Πέτρα, ποῦ τὸ εἶδε περνῶντας ἀπὸ μέσα, στὴ διαδρομὴ του γιὰ τὸ Σκόπελο, ἦτο μιὰ ἀπαγορευτικὴ εἰκόνα γιὰ μᾶς. Εἶδε τὸ χωριὸ μας εἰρωπαιμένο ἐν ἀντιθέσει μὲ τὸ χωριὸ Σκόπελο ποῦ ξαναγεννήθηκε ὡς κατοικουμένο ἀπὸ κόσμο ἀγροτικὸ μὲν, ἀλλὰ μὲ πνεῦμα προοδευτικὸ καὶ ὅπου ἡ Κρατικὴ μέριμνα ἦτο ἔμφανής.

Μᾶς μίλησε μὲ ἐνθουσιασμὸ γι' ὅ,τι εἶδε στὴν σχολικὴ ἐκείνη ἔκθεσι, γιὰ τὴν ποικιλίαν τῶν καλῶς καταργασμένων χειροτεχνημάτων τῶν ἀγοριῶν μὲν μὲ ἐκθέματα εἰδῶν οἰκιακῆς χρήσεως καὶ ἀπομιμήσεις γεωργικῶν ἐργαλείων, ἐνῶ τῶν κοριτσιῶν ἦσαν εἶδη ραπτικῆς καὶ κεντήματα σὲ μοτίβα παλαιῶν στολῶν. Καὶ αὐτὸ μὲ παρακινεῖ νὰ προθῶ εἰς μίαν παρενέθεισιν ἐκτὸς τοῦ θέματός μου. (Ἐν ᾧφει τῆς φανερῆς ἀνεπαρκειᾶς μας σὲ παλαιὲς Θρακικὲς στολὲς στὸ πανηγύρι μας τοῦ ἐρτασμοῦ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κομοτηνῆς φροντίδι τοῦ Μορφωτικοῦ Συλλόγου, ἀραγε δὲν θὰ ἦτο καλὸν ὅπως ἐφαρμοσθῆ καὶ στὰ δικά μας σχολεῖα παρομοίαν τακτικὴν νὰ γίνῃ μιὰ ἀρχή, ὅπως κάθε κοπέλλα μὲ συνεργασία τῆς διδασκαλίσης καὶ τῆς γεωπόνου, νὰ φιλοτεχνήσῃ μιὰ στολὴ τῆς γιαιγιάς, ὑπάρχον ἀκόμη καὶ πρότυπα κάπου ἐκεῖ στὰ παλιὰ σεντούκια. Μὲ ὀλίγη προσπάθεια κάθε κοπέλλα θὰ μπορούσε νὰ ἔχῃ μιὰ στολὴ τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ποῦ νὰ τὴν φορῆ περιφανα τόσον στίς σχολικὲς γιορτὲς, ὅσον καὶ στίς ἐθνικὲς μας ἑορτὲς καὶ πανηγύρεις).

Καὶ ἦλθε ἡ Κυριακὴ, ἡμέρα προσκυνήματος στὴ γεννέτειρά μας, στοὺς τάφους τῶν προγόνων μας, γενεῶν βλοκλήρων. Στὴν Πέτρα μας τὴ Βυζαντινὴ, μὲ τὰ κάστρα γύρω της τοὺς θρούλους, τὰς παραδόσεις της, τὸν ἄλλοτε θαυματουργὸν ναόν της μὲ τὸ σεπτὸν θαυματουργὸν εἰκόνημα τῆς θεομήτορος Παναγίας τῆς Πέτρας.

Ἐνα μικρὸ λεωφορεῖο τῶν 22 θέσεων μᾶς ἐξιτηρέτησε διευμάσια στὴν διαδρομὴ μας τῶν 30 χιλιομέτρων χωροφάδρομον, μὲ ἀντίτιμον 150 τουρκικῶν λιρῶν γιὰ ὁλόκληρη τὴν ἡμέρα. Ἡμεθα 14 ἐν ὄλῳ, ὁ γράφων τὴν παροῦσαν, ὁ κ. Σταῦρος Γουδεληῆς, ὁ πεθερὸς αὐτοῦ γέρον Δημήτριος Χατζόπουλος 85 ἐτῶν, ἀπὸ τὸ χωριὸ Χαμηλὸν καὶ ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Γεώργιος, ἀπὸ τὴν Ἀμβρόσια, ἦσαν οἱ ὑπερήλικες κ.κ. Α. Παπατζῆς καὶ Ἀνέστης Γκουμπίλης καὶ τὸ νεώτερον ζεῦγος κ. καὶ κ. Ναλπάντη, ἀπὸ τὴν Ἐργάνη, ἦσαν οἱ κ.κ. Τριαντάφυλλος Γκουνίας καὶ Γκεβρέκης τοῦ Ἠλία καὶ ἡ ἐν Κομοτηνῇ διαμένουσα κ. Εὐγενία Ἀνδρέου Μπανταρλή. Ἐπίσης ἦλθαν μαζί μας νὰ ξαναζήσουν παλιὲς ἀναμνήσεις τοῦ ξακουστοῦ ἄλλοτε πανηγυριοῦ μας ἡ 40 ἐκκλησιώτισσα κ. Μαρία Δαγλήρη, πασί-

γνωστος στον αγροτικό μας κόσμο ως υπάλληλος της Γεωργικής Ένώσεως, ο κ. Χρήστος Βουίκογλου και ο συνοδευών ημᾶς ἀρχιφύλαξ Μουσταφᾶς. Βγαίνοντας ἀπὸ τὶς 40 Ἐκκλησίες πήραμε τὸν κάτω δρόμον τῶν ἀμπελώνων ποὺ δὲν ὑπάρχουν πλιά. Τὸν ἴδιο παλαιὸ δρόμο μέσω τῆς σπλούχας ἀκολουθήσαμε ἕως τὸ χωριὸ Πέτρα. Πόσες ἀναμνήσεις γλυκιές δὲν φέρει ἡ διαδρομὴ στὸ δρόμο αὐτὸ στοὺς παλαιοὺς προσκυνητὰς στὸ θαυματουργὸ ναὸ μας Κοίμησι τῆς Θεοτόκου μὲ τὸ ξακουστὸ πανηγύρι τῆς κάθε 15 Αὐγούστου. Σὰν 40ποδαροῦσες φαινόταν ἀπὸ μακρυνὰ τὰ ἀμάξια, μὲ τὶς πολύχρωμες τέντες τους (τὶς κουρκούγιες). Περρασμένα μεγαλεῖα καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

Ζωηρὴ εἶναι ἡ πρώτη ἐντύπωσί μας ἀπὸ τὴ γνωστὴ πλέον ὑπαιθρο χώρα. Τὸ χωριωδάκι Ἡρακλίτσα ἀναγεννήθηκε μὲ καλὰ ἀγροτικά σπιτάκια, μὲ κάτασπρο τζαμί στὸ μέσον. Τὸ τρεχάμενο νερὸ τῆς βρύσης τοῦ ἔδωσε ὄψησι στὴ δενδροφυτεία, εἶναι καταπράσινο. Τὸ ἔξωθι αὐτοῦ γνωστὸ μας ἔκκλησάκι τῆς Ἁγίας Φωτίδος δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἀνυφορίζουμε τὸ πρῶτο ὑψωματάκι καὶ νὰ γιὰ πρώτη φορὰ ἀντικρίζουμε γνωστά τοπεῖα τῆς Πέτρας μας. Βαθεῖα στὸν ὀρίζοντα διακρίνεται ὁ ψηλὸς ὄγκος τοῦ λόφου τοῦ Σκοπέλου μὲ γνωστὸ Βυζαντινὸ κάστρο του καὶ περὶ τὰ 20 χιλ. βορειοανατολικῶς αὐτοῦ ἕνας γκριζὸς ὄρεινὸς ὄγκος ξεπετιέται στὰ σύννεφα, δυστυχῶς γυμνὸς ἀπὸ φυτεία τώρα, ποὺ ἡ κορυφὴ αὐτοῦ διακρίνεται γυμνὴ βραχώδης. Εἶναι ἡ γνωστὴ μας Παλαιὰ Πέτρα μὲ πηγάδι σκαλισμένο στὴν ἐπίπεδο κορυφὴ αὐτοῦ. Ὑπῆρξε καθ' ὅλην τὴν Βυζαντινὴν περίοδον, προμαχῶνας — παρατηρητήριον τῶν ἐχθρικών κινήσεων. Τὸ πράσινο δάσος ποὺ κοσμοῦσε τὴν περιοχὴ μὲ τὸ ἐρημοκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ στοὺς πρόποδας τοῦ φρουρίου, δὲν ὑπάρχει πλέον.

Μιὰ στροφή, μιὰ καμπύλη τοῦ δρόμου ἀριστερὰ καὶ πέρνουμε τὴν κατηφορίαν στὴ γνωστὴ μας χαράδρα τοῦ ποταμοῦ Τεκὲ — ντερὲ. Τὴν ἀπέναντι ὄχθη ἀντικρίζουμε καὶ πάλι τὸ ἐξαισιὸ θέαμα τῆς πανύψηλης βραχώδους ὄφρυς τῆς Σπλούχας κατὰ μῆκος τῆς ὄχθης ἀριστερὰ στὸ διάβα τοῦ ποταμοῦ. Βλέπουμε νεόκτιστο γεφύρι, ἐκεῖ ποὺ ὁ ποταμὸς ξαπλώνει, τὶς ἀμμουδερὲς ὄχθες του.

Ἀριστερὰ στὴ κατωφέρεια «Τσακιλίκ» ἀφήσαμε ἄλλοτε ἕνα ἀβαθὲς πηγαδάκι, ἔργο φτωχοῦ πηγαδᾶ γιὰ τὴ ψυχὴ τῶν γένιων του. Τὸ πηγαδάκι αὐτὸ μετετράπη τώρα σὲ θωλοτὸ ἀγιασματάκι. Τὸ καταγάλανο νερὸ του ξεχειλίζει ἀπὸ τὸ ἀνοιγμά του. Μπορεῖς νὰ σκύψης καὶ νὰ πιῆς νερὸ γαλανὸ κατὰ τὸ λέγειν μας, νερὸ δροσιστικὸ, ζωρευτικὸ. Εἶναι χαρακτηριστικὲς οἱ πηγούλες αὐτὲς στὸ βόρειο πετρώδες τμήμα τῆς Πέτρας μας. Ποιὰ νὰ εἶναι ἀραγε τὰ συστατικὰ τοῦ νεροῦ αὐτοῦ ποὺ τοῦ δίνουν αὐτὸ

τὸ καταγάλανο χρώμα; Κατεβήκαμε ὅλοι γύρω στὴ κολυμβήθρα αὐτὴ νὰ ξαπουστάσουμε καὶ νὰ πιοῦμε τὸ ἀθανάτο νερὸ καὶ νὰ ἀναπνεύσουμε τὸν ζωογόνο δροσερὸ ἀέρα τοῦ θρεινοῦ τοπίου. Στὰ πόδια μας κιλᾶ τὸ λιγοστὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ πρόσφατη βροχὴ. Πόσες ἀναμνήσεις δὲν μᾶς φέρνει τὸ ποτάμι ἐκεῖ ποὺ σὰν μικρὰ παιδιὰ παίξαμε γυρνώντας ἐλεύθερα καὶ ἄφοβα τὰ βοσκοτόπια, σὰν μεγάλοι δὲ ψαρεύουμε στὶς πετρώδεις ὄχθες του, τὴν εὐγεστη μπριάνα, τὴ μουστακαλοῦ. Θρῦλος ἦτο ὁ ποταμὸς αὐτὸς γιὰ μᾶς μὲ ἀρκετὰ, ἱερὰ προσκυνήματα στὶς ὄχθες του. Εἶχε τὴν ἀφειρηρία του δυτικῶς τοῦ χωριοῦ εἰς ἀπόστασιν πολλῶν χιλιομέτρων μὲ κατεύθυνσιν πρὸς ἀνατολίας. Γιὰ νὰ στραφῆ ἀποτόμως πρὸς νότον. Ἀφίνων οὕτω τὸ χωριὸ μας ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ τριγώνου εἰς ἀπόστασιν 3—4 χιλ. τῶν ὄχθῶν του.

Καθ' ὅλην τὴν διδρομὴν βορείως τοῦ χωριοῦ διέσχισε κακοτράχαλα βουνά, ἄγριο δασῶδες ἔδαφος, ὅπου κατὰ διαστήματα ἦσαν τὰ Βυζαντινὰ μας κάστρα, περνοῦσε σύριζα ἀπὸ τὸν τεράστιο φυσικὸ ὄγκο τοῦ ξακουστοῦ κάστρου τοῦ Σκοπέλου.

Οἱ βραχῶδεις χαράδρες του πόσες φορὲς στὸ διάβα τοῦ χρόνου δὲν θὰ χρησίμευσαν σὰν φυσικὰ ὄχυρὰ ἀπόρητα κατὰ τῶν ἐπὶ Βορρᾶ εἰσβολέων!

Οἱ σεβάσμιοι ἐκεῖνοι γέροντές μας μὲ τὸ τοπικὸν τιμημένον ἔνδυμά τους καθισμένοι γύρω στὴ βρύση ἐκείνη ἀμίλητοι ἀγνάτευαν τὸ ποτάμι τὸ γνωστό τους τοπεῖο ἀναπολῶντας ἕνα παρελθόν, μιὰ ἐποχὴ ποὺ πέρασε ἀνεπιστρεπτί, θόλωσαν τὰ μάτια μας μὲνα δάκρυ σὰν ἄλλοι ποτὲ «ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος».

Στὴν ἀπέναντι ὄχθη τοῦ ποταμοῦ ὁ πέτρινος ἐκ λευκόλιθου σχηματισμὸς τῆς Σπλούχας, εἶναι ἕνα ἀξιοθέατο δημιουργήμα τῆς φύσεως, εἶναι μιὰ παρυφή, ἕνα φρούδι ἀπὸ λευκόλιθο ποὺ ξεκινᾶ στὸ διάβα τοῦ ποταμοῦ ἀριστερὰ σὲ μεγάλο ὕψος, προχωρεῖ πρὸς νότον κατὰ μῆκος τῆς ὄχθης γιὰ νὰ προσγειωθῆ καὶ πάλι περὶ τὰ 2 χιλιόμετρα στὴν ὄχθη ἐκβάλλων ἀπὸ τὰ ἐγκατὰ του πηγαῖα ὕδατα ἀρκετὰ διὰ τὴν κίνησιν ὑδρομύλων. Στὸ βορεινὸ ὑψηλότερο σημεῖο του διακρίνεται μιὰ φυσικὴ γέφυρα ἀποτέλεσμα διαβρώσεως ἐκ τῶν βροχῶν διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Στὸ σὰν μονολιθικὸ αὐτὸ τεράστιο τεῖχος κατὰ μῆκος τῆς ὄχθης διακρίνεις κάπου ἐκεῖ στὸ κέντρον τὸ ἄνοιγμα (στόμιον) τῆς σπηλιᾶς—τῆς Σπλούχας μὲ χῶρον νὰ καταυλιστοῦν χιλιάδες πρόβατα, ὁ θρῦλος καὶ ἡ φαντασία ὠργίζαν γύρω στὴ σπηλιὰ αὐτὴ ποὺ ἦτο ἕνα φυσικὸ καταφύγιο. Τὰς ἐντὸς αὐτῆς ἀνεξερευνήτους διακλαδώσεις ἡ φαντασία τίς ἔφερε καὶ ὡς αὐτὴν τὴν Ἀδριανούπολιν: Τὴ φαντασία αὐτὴ κέντριζε ἔτι περὶ πλέον ἡ ὑπερθεν τοῦ σχηματισμοῦ αὐτοῦ ἐπίπεδος καλλιεργήσιμος ἔκτασις, ὅπου διάφο-

ρες τρύπες ὠδηγοῦσαν σὲ ὑπογίους στοᾶς μὲ ἄπτά ἴχνη ὅτι κάποτε κατοικήθησαν. Διετίνοντο μάλιστα οἱ εἰσελθόντες εἰς αὐτὰ πολυμηροὶ ὅτι διέκριναν ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων καὶ τῆς ὀροφῆς ποικίλλα σχεδιαγράμματα. Νὰ ἦσαν ἄραγε κάποτε οἱ ὑπόγειες αὐτὲς στοᾶς κατοικίαι τρωγλωδυτῶν;

Στὴν πρόσοψι τοῦ λευκοῦ αὐτοῦ τείχους διακρίναμε καὶ πάλι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σκοτεινὲς κηλίδες, εἶναι τρύπες στὸ ἔσωτερικὸ τῶν ὁποίων ἐπὶ αἰῶνες τώρα μελίσοια κτίσανε τὶς φυσικὲς κυφὲλες τους.

Πόσες φορὲς τότε, σὰν μικρὰ πού ἤμασταν, στὶς ζεστὲς θερινὲς μέρες, βλέπαμε μιὰ χρυσιζουσα γραμμὴ νὰ ξεκινᾷ ἀπὸ ὀριοσμένους ἐκεῖ τρύπες πρὸς τὰ κάτω. Ἦτο μέλι πού μὲ ἀπληστία ἀπολαμβάναμε.

Πόσο θὰ ἤθελα νὰ ἤμουνα ἕνας ζωγράφος νὰ ἀποθανάτισω τὸ φυσικὸ αὐτὸ καὶ ὁμορφο τοπεῖο μὲ φόντο πρὸς νότο σὲ ἀρκετὴ ἀπόστασι, τὸ παρόχθιο καταπράσινο δάσος τοῦ «Κουγιούν — μπαμπᾶ» Βραχῶρι.

Πῆρα τὴ φωτογραφικὴ μου μηχανὴ καὶ πρόλαβα νὰ πάρω δύο φωτογραφίες ὅποτε ὁ συνοδός μας Μουσταφᾶς μὲ χαμόγλεο μοῦ εἶπε «γιασὰκ» ἀπαγορεύεται!

Ἄλλὰ ἀρκετὰ καθυστερήσαμε καὶ μὲ τοὺς ρεμβασμοὺς μας γύρω στὸ γαλανὸ ἐκεῖνο νερό, μείναμε σύμφωνοι, ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ θὰ γερμίζαμε τὰ σταμνάκια πού προμηθευθήκαμε ἀπὸ τὸ ἀθάνατο νερὸ τῆς γενέτειρας. Κατερχόμεθα, περνᾶμε τὸ καινούργιο γεφύρι στὸ ζωτικὸ αὐτὸ σημεῖο τὸ ὁποῖο ἔγινε, ἐπὶ τέλους ἔγινε, πραγματικότης. Πόσες συζητήσεις καὶ σχέδια δὲν ἔγιναν γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς Σουλτάν Χαμιήτ, μὲ τὴ μεταπολίτευσι τοῦ Συντάγματος καὶ ἐπὶ Ἑλληνοκρατίας. Ἄλλὰ νὰ τώρα τὸ ἀντικρύζουμε στὴν πραγματικότητα, ὑπελογίσθηκε ὡς πρῶτον μεταξὺ τῶν κοινωφελῶν ἔργων τῆς περιοχῆς.

Ἄνυφορίζουμε, τὸ σαράβαλό μας μουγκρίζει, φυσᾷ, ἐπὶ τέλους μὲ μιὰ στροφὴ δεξιὰ πέρνομε ἐπίπεδο δρόμο καὶ ἔναντί μας μεταξὺ τῶν βράχων ἀναγνωρίζουμε τὴ θέσι τῆς «Μπουγάδας», τοποθεσίας κάποτε κατοικημένης ἀπὸ Πετρινοὺς κατὰ παράδοσί μας. Μιὰ στροφὴ ἐπὶ πλέον ἀριστερὰ καὶ νὰ μπροστά μας ὁ «Γενὴ μαχαλᾶς» στὸν παλῆ ἀνεμόμυλο, νὰ δεξιὰ ἕνα πετρώδες ὕψωμα ἢ «ΤΡΑΓΑΣΙΑ», ἀριστερὰ σὲ ἀρκετὴ ἀπόστασι τὸ βραχῶδες ὕψωμα τοῦ «Παλιοῦ Κάστρου». Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν σημείων, στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ λόφου, ἦτο κτισμένη ἢ Πέτρα μας, σὰν ἔξεδρα στὸν ἐκτεταμένον δυτικὰ πλούσιον κάμπο μας.

Περνᾶμε τὴν «Ξωμὴ ἢ τὸ πονγάδ». Βαθεῖα φαίνονται οἱ χαραμάδες στὸ πέτρινον στεφάνι του ἀπὸ τὸ σχοινί. Πόσους αἰῶνας ἄραγε δὲν ἐξυπηρέτησε τὸ χωριὸ μας μὲ τὸ γλυκὸ νερὸ του. Τὰ ὁμορφα αἰωνόβια δένδρα του γύρω δὲν ὑπάρχουν πιά. Οὔτε καὶ στὸ «Τσαί — μπουναρὶ» ἀριστερά. Φθάνουμε στὴν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ, στοῦ «Κουμπέρ», δοκιμάζουμε

τὴν πρώτη ἀλγεινὴ ἀπαγοήτευση. Τὸ μαγαζί του ἐκεῖ, ὡς καὶ τὸ σπίτι τοῦ Παπαγιάννη καὶ τὰ γύρω ἐκεῖ δὲν ὑπάρχουν, ἔναντι στέκεται ἐρείπιον τὸ σπίτι τοῦ Θανάση Σερέτη καὶ ἡ ἐρήμωσις ἐξακολουθεῖ προχωρόντας πρὸς τὴν Στέραν. Φροντίζουμε νὰ προσανατολισθοῦμε καὶ ξαφνικὰ τὸ αὐτοκίνητό μας σταματᾷ στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ. Ἐνα εὐρύχωρο καφενεῖο, ἦτο τόσο κοντὰ στὸ πατρικὸ μου σπίτι, καὶ ὅμως γιὰ μιὰ στιγμή δὲν μπόρεσα νὰ αναγνωρίσω τὴ θέσι αὐτῆ. Τόση μεταβολὴ εἶχε γίνει μὲ τὸ γκρέμισμα τῶν σπιτιῶν!

Οἱ νέοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ προειδοποιημένοι μᾶς περίμεναν. Τολμῶ νὰ πῶ μὲ ἀνεπιτήδευτη διάχυτη τὴ χαρὰ τους, πρόσφυγες κι' αὐτοὶ ἀπὸ τὴν Δράμα, Κιλκίς, Πτολεμαῖδα, Σερβία καὶ Βουλγαρία. Ἐγκάρδια χειραψία μὲ δύο χέρια «Χὸς — γκελντινίς», ἀνθόρμητα συναισθήματα συνανθρώπων μας ποὺ μᾶς ἔνωνε ἡ κοινὴ μοίρα τῆς προσφυγιάς. Νοσταλγοὶ κι' αὐτοὶ γιὰ τὴ γενέτειρά τους, ὅπως καὶ ἡμεῖς. Κοινὸς ὁ πόνος, ἡ νοσταλγία καὶ ὁ πόθος γιὰ τὴ γενέτειρα.

Περάσαμε στὸ καφενεῖο καὶ καθίσαμε ἄνετα γύρω γύρω. Ἦρθε ὁ Μουντούρης νεαρῶτατος, μᾶς καλοσῶρισε ἐκ μέρους τοῦ χωριοῦ, γνωρίσαμε τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ τόπου, μᾶς προσέφεραν λουκούμα καὶ ἀργότερον κρασί ντόπιο ἀπὸ σταφύλι «Παπᾶξ — καραλίκι». Ἄν καὶ τὰ ἀμπέλια καταστράφηκαν ἕνας πανέξυπνος μακεδόνας Τούρκος ἀπὸ τὴν Πτολεμαῖδα, ποὺ ἐργάζεται στὸν ἀτμόμυλο τοῦ Δοδοπούλου, φύτεψε καὶ περιποιεῖται ἐκεῖ ἀμπέλι μὲ μεγάλη ἀπόδοσι, ὅπως μᾶς εἶπε, ἦτο δὲ περὶφανος γιὰ τὸ ἐπίτευγμά του νὰ παρασκευάσῃ κρασί μαῦρο, πράγματι εὐγενεστο ἂν καὶ ὑστεροῦσε κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸ εὐλογημένο ἐκεῖνο ποὺ παρασκευάζαν οἱ παλαιοὶ Πετρινοί, ποὺ καθὼς γινόταν ἀπὸ τὸ βαρέλι στὴν κανάτα ἢ στὸ ποτήρι ἔβλεπες νὰ «κισπιλίζη» σὰν νὰ ἦτο πρώτης ποιότητος φυσικὴ σμπάνια. Στὴν συγκέντρωση ἐκείνη τοῦ καφενεῖου ἔλειπαν οἱ παλιοὶ μας Τούρκοι γείτονες τοῦ χωριοῦ. Ἐνα καὶ μόνον ὄμορφο παληκαράκι ἕως 23 ἐτῶν ἦτο ἐκεῖ ὁ Ἄμέτ, γνήσια Θρακικὴ φυσιογνωμία τοῦ τόπου, ἦτο κατενθουσιασμένος καθὼς ἀπαντοῦσε στὶς ἐρωτήσεις μας γιὰ τὴν τύχη τῶν πολιῶν γειτόνων μας Τούρκων, οἱ ὁποῖοι, ὡς μᾶς εἶπεν, μετὰ τὸν ἔκποπισμόν μας διέδρευσαν εἰς 40 Ἐκκλησίες καὶ στὰ πλησίον τουρκικὰ χωριά. Καὶ ἦρθε ἡ ὥρα νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὶς συνοικίες καὶ τὰ πατρικά μας. Ὁ συνοδός μας δὲν ἐπέτρεψε νὰ διαχωρισθοῦμε καὶ τότε, ἐν σώματι μετὰ τῶν ἐντοπιῶν διασχίσαμε τὸ ἐρειπωμένο χωριὸ γιὰ νὰ ἀνεβοῦμε στὸ ὑψηλότερο σημεῖο τὸ Παλιόκαστρο μὲ ἑξαίσια θεὰ στὴν ὑπαιθρο χώρα, ἀλλὰ καὶ στὸ χωριὸ γύρω - γύρω. Στὰ πόδια μας ἐκεῖ εἶδαμε τὴν ἄλλοτε τουρκικὴ συνοικία, μὲ τὰ ὑποστατικά της καὶ ἄλλας γτωργικὰς ἐγκαταστάσεις ἐντελῶς ἐρειπωμένη ὅπως καὶ ὅλο τὸ χωριὸ φαινόταν σὰν ἐγκαταλειμμένο, ἐρειπωμένο, ἀκατοί-

κητο και με τα δένδρα του κομμένα. Μόνον 250—300 σπίτια από τα παλιά του αρχοντικά σπίτια είναι κατοικημένα και είχε το χωριό άνω από 800 σπίτια.

Μια ματιά στην ύπαιθρο από το ύψους κείνου και με έκπληξι είδαμε ότι όλα τα αιωνόβια εκείνα δένδρα που πρόσφεραν τον ίσκιο τους στον κουρασμένο θεριστή ήσαν κομμένα, ως και το δάσος μας της Παλιάπετρας, ενώ όμως παραδόξως το χωριό Βραχωῶρι, νοτιώτερον ως και ο Σκόπελος είχαν τα δάση τους και τα δένδρα τους στους άγρους, τα δε χωριά των δεν είχαν την έρειπωμένην ύψιν. Τι λοιπόν είχε συμβῆ; Η άπάντησις μᾶς δόθηκε άργότερα στο καφενεϊον την ώρα του φαγητου. Με την κάθοδό μας από τη σκοπιά εκείνη, πήραμε γραμμή τους μαχαλάδες, και πρώτος ο γέρο Παπάτζης της Άμβροσίας δεν βρήκε τίποτε από το άλλοτε αρχοντικό του, περιλύπος. Μᾶς άκολούθησε στο αρχοντικό της οικογενίας Γουδελη, που σώζεται και κατοικείται από δύο αδελφούς.

Με δλίγη διαμονή εκεί προχωρήσαμε, τροχάδην, γιατί είχαμε την άπρονοησία να αναθέσουμε επί κεφαλῆς της ομάδος άνδρα με βηματισμόν γίγαντος, τον κ. Σταῦρον Γουδελην.

Στη διαδρομή μας για προσκύνημα στον ιερό χώρο της θανατουργοῦ εκκλησίας μας, που δεν διακρίνεται τίποτε πιά παρά ἔδαφος χέρσον ἔγκαταλειμμένο, βρήκα την ευκαιρία να επισκεφθῶ το πατρικό μου.

Ένας καλωντυμένος, σημερινός γείτονας του πατρικού μου με ώδήγησε δια μέσου της άλλοτε εκτεταμένης αυλῆς. Ρημαδιό γύρω, άχρωῶνες, σταῦλοι και άλλαι γεωργικαι ἔγκαταστάσεις, ή αυλή σπαρμένη καλαμπόκι. Στο παλιό αρχοντικό λείπουν τα γύρω αὐτου ἔξαρτήματα ο φοῦρνος με το δωμάτιό του και εν συνεχείᾳ ἀποθῆκες. Μένει μόνον το τετράγωνο δίπατο κτίσμα διηρημένο εις 4 δωμάτια, λείπει το 5ον πρόσθετον. Μια χήρα από τα χωριά της Δράμιας είναι ή σημερινή κάτοχος. Μια νέα σάλα ἄλλαξε τη παλιά πρόσθη, ανεβήκαμε και περάσαμε στη σάλα. Με καλοσώρισε ή νέα νοικοκυρά και άνοιξε τις πόρτες για να περιεργασθῶ τα δωμάτια. Τις πρόσφερα λίγο καφέ, και ζαχαρωτά για τα παιδιά εκ μέρους της οικογενίας μας, παλαιῶν κατοίκων του σπιτιου.

Έρριξα μια ματιά στα δωμάτια, εκεί οι παλιές πόρτες τα ίδια τα παράθυρα, εκεί και το τζάκι, ή εστία του παλιου καιρου, ευρύχωρο, εκεί και το εικονοστάσι κτιστό στον ανατολικό τοίχο, κενό τώρα. Πάνε οι εφέστιοι θεοί μας εκτοπίσθηκαν κι' αυτοί. Νά εκεί και ή κάμαρα του παππου του προγενήτορά μας. Σάν να τον βλέπω εκεί σκυφτό να στρίβη τσιγάρο από καπνό «Κατσάκινο» με τα σύνεργα γύρω του. Άλλά που είναι ο παππους, ή μάννα, ο πατέρας και τα μικρά αδελφια που μεγαλώσαμε στη φωλιά εκεί-

νη; Κάθισα για ὀλίγα λεπτά, γιατί ἕνας «κόμπος» σταμάτισε ἐκεῖ μέσα στὰ σωθικά μου.

Τὸ σπίτι μου ποὺ γεννήθηκα, τὸ σπίτι μου τὸ πατρικό, ἦταν ἕνα ἔνδειρο φευγαλέο ἢ πραγματικότητα; Ἡ παρουσία μου ἐκεῖ μετὰ 49 χρόνια; Ἐπίμονα στὸ μυαλό μου στριφογύριζαν οἱ στίχοι τοῦ Παλαμᾶ. Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι ποὺ τὸ «νόθεψαν στὸ σχῆμα καὶ στὸ χρῶμα».

Ἐποχαιρέτησα τὴ χανούμισα καὶ κατέβηκα τὶς σκάλες. Ἄριστερά μου βλέπω στὸ παλιό μας κῆπο παραδόξως νὰ σώζεται μιὰ ἀμυγδαλιὰ παλιά μας ποὺ ἦτο καινούργιο δένδρο τότε, θέλησα νὰ προχωρήσω νὰ πάρω ἕνα κλωνί, ἀλλὰ ἕνας τοῖχος μὲ ἐμπόδισε. Ὁ κῆπος μας παραχωρήθηκε στὸ γείτονα καὶ ἔπρεπε νὰ πάμε ἀπὸ γύρω τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ σὰν βγήκαμε στὸ δρόμο μᾶς φώναξαν ἀπὸ μακριὰ στὸ καφενεῖο ποὺ εἶχεν ἤδη συγκεντρωθῆ ὅλη ἡ συντροφιά καὶ ἔτσι στερήθηκα τὸ κλωνάρι τῆς ἀμυγδαλιάς μας γιὰ θύμηση γιὰ φυλαχτὸ ἀπὸ τὸ πατρικό μου ἅγιο σπίτι. Στὸ καφενεῖο οἱ ἀπλοϊκοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι τῆς ὑπαίθρου μᾶς ἐτοίμασαν τραπέζι κατὰ μῆκος τοῦ καφενεῖου μὲ τραπέζια γύρω γύρω. Τὰ φαγητά των ἐκ τῶν ἐνόνητων, τὸ ψωμί τους μελαψὸ ἀλλὰ νόστιμο, γνώριμη ἢ γεῦσι του ἀπὸ ντόπια παραγωγή σταριοῦ, ἀνάμικτο μὲ σίκαλι ποὺ εὐδοκίμει στὰ ὄρεινά μέρη τῆς Πέτρας μας.

Ἐκεῖ στὴν ἐπιτραπέζιο συζήτησι μάθαμε καὶ τὰ αἷτια τῆς ἐρημώσεως οὗ χωριοῦ μας ἐν συγκρίσει μὲ τὰ ἄλλα χωριά, ὅπου ὄχι μόνον τὰ σπίτια δὲν ἔπαθαν τίποτε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτοιμόρροπα τοιαῦτα ἀνακαινισθήκαν. Στὰ ἄλλα χωριά ὅπως μᾶς εἶπαν, ὑπῆρχον οἱ ντόπιοι δυναμικοὶ ἀγάδες Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι ἐπεβλήθησαν στοὺς νεοαφιχθέντας πρόσφυγας ὡς καὶ στὰ κατοικησιὰ στοιχεῖα τῶν γύρω τουρκικῶν χωρίων καὶ δὲν ἐπέτρεψαν πλιατσικολόγημα, ἐνῶ στὸ χωριό μας μὲ τὸν ἐκτοπισμὸν τῶν χριστιανῶν διέρρησαν καὶ ὀλίγοι ἐντόπιοι τοῦρκοι γείτονές μας παλιοί, καὶ ἔτσι οἱ πρῶτοι νεοαφιχθέντες πρόσφυγες, ὡς καὶ ἀπὸ τὰ γύρω τουρκικὰ χωριά ἐπεδόθησαν ἐλεύθερα στὸ πλιατσικὸ μεταφέροντες ἔπιπλα, ξυλία, πόρτες παράθυρα στὰ χωριά τους, καὶ ὄχι μόνον αὐτὸ, ἀλλὰ κατώρθωσαν νὰ ἀποσπᾶσουν καὶ τεραστίας γονίμους ἐκτάσεις ἀπὸ τὸν κοινοτικὸν χῶρον τῆς Πέτρας.

Εἶναι ζήτημα ἀν θὰ μπορέση ποτὲ ἡ σημερινὴ Πέτρα νὰ εὐπορήσῃ καὶ νὰ βρῆ τὸ παλαιό της μεγαλεῖο μὲ τὰ ἐναπομείναντα περιορισμένα ἀρόσιμα ἐδάφη της παρ' ὅλη τὴν φαινομενικὴ κρατικὴ μέριμνα.

Τεράστιο εἶναι τὸ μοντέρνο σχολεῖο ποὺ κτίζεται σήμερα στὴ θέσι τοῦ παλιοῦ μας σχολείου. Τὸ νεότευκτο τζαμί τους εἶναι ἀσυγκρίτως μεγάλο καὶ πολυτελές γιὰ τὸν σημερινὸ πληθυσμό. Νερὰ ἔφεραν σὲ βρῦσες ἀπὸ μακρυνὲς ἐκτάσεις καὶ ἐπίμονα ψάχνουν νὰ βροῦν παλιὰς πηγές.

Σ, ένα έκ των γερόντων μας πού ανεφέρθη για θρυλούμενες πηγές και υπόγεια ρεύματα μεταξύ Πέτρας και Σκοπέλου αρμόδιος υπάλληλος του 'Τπουργείου της Γεωργίας του πρότεινε δι' εξόδων των να μεταβή και παραμείνη ως φιλοξενούμενός των προς άνεύρεσιν των υπογείων τούτων πηγών.

Ήταν απόγευμα, όταν επί τέλους τελείωσε και τὸ τραπέζι και ἔτσι δὲν μᾶς ἐδόθη πλέον καιρὸς γιὰ περιοδεία στὸ χωριό. Ἐτοιμάσαμε τὰ πράγματά μας στὸ λεωφορεῖο. Ὀλόκληρο τὸ χωριὸ και πάλιν συγκεντρώθηκε γύρω μας γιὰ νὰ μᾶς ἀποχαιρετήση.

— Καλὸ ταξεῖδι, Γκιουλὲ - Γκιουλὲ - Γκενὲ μπουγιουρουνούξ - Σεῖς ντε μπουγιουρουνούξ. Ἄντιο Ἄλλὰξ Ἰσμαρλατίκ.

Τὸ προσκύνημά μας τελείωσε και ἔκει πάλι «παρὰ τὸν ποταμόν», κατεβήκαμε νὰ πιῶμε τὸ ἀθάνατο νερό, νὰ γεμίσουμε τὰ σταμνάκια μας γιὰ νὰ τὸ μεταφέρουμε ἐδῶ ὡς ἁγιασμὸ στίς νέες ἐστίες μας, στὴ νέα μας γενιά, πού γεννημένη ἐδῶ ποτὲ δὲ γνώρισε τὸν πόνο και τὸν καῖμό μας.

ΚΩΝΣΤ. ΚΟΥΚΚΙΔΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Στὸν ΙΔ' τόμο τοῦ Ἀρχείου Θράκης (σελίδες 305 καὶ 337) δημοσιεύθηκε μελέτη τοῦ καθηγητοῦ καὶ ἀκαδημαϊκοῦ Νίκου Βέη περὶ τῆς οικογενείας τοῦ Ἀδριανουπολίτη Ἀθανασίου Κουμανούδη ποὺ κατέφυγε στὸ Βελιγράδι ἀπὸ τὴν πατρίδα του, ὅπου οἱ Τοῦρκοι στὸ 1821 εἶχαν κρεμάσει τὸν ἐκεῖ ἔφησονχάζοντα τέως πατριάρχη Κύριλλο τὸν Στ' καὶ ἀρκετούς προκρίτους. Ὁ Ἀθανάσιος Κουμανούδης εἶχε δύο υἱούς, τὸν Στέφανο καὶ τὸν Ἰωάννη. Ἐξ αὐτῶν ὁ Στέφανος ἐσταδιοδρόμησεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου (Βλ. σελ. 305 τοῦ ΙΔ' τόμου τοῦ Ἀρχείου Θράκης).

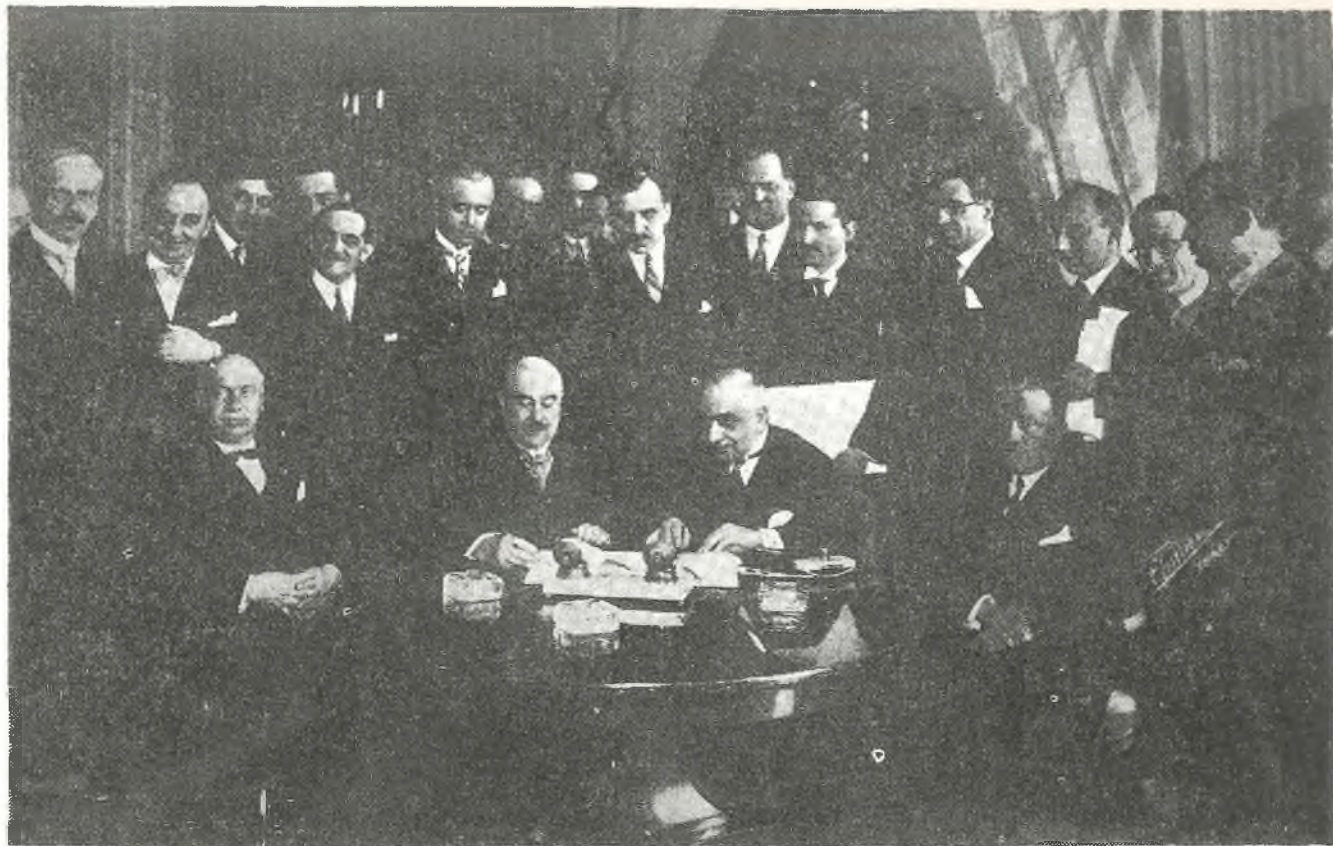
Ὁ Ἰωάννης πάλι εἶχεν υἱὸν τὸν Κωνστ. Κουμανούδη, ὁ ὁποῖος παρέμεινεν εἰς τὴν Σερβίαν καὶ διέπρεπεν ἐκεῖ (Βλ. σελ. 337 τοῦ ΙΔ' Τόμου) ὡς βουλευτῆς, καθηγητῆς τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βελιγραδίου, δήμαρχος τοῦ Βελιγραδίου, ὑπουργὸς τῶν Ταχυδρομείων καὶ τέλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.

Περὶ τοῦ Κωνστ. Κουμανούδη ὁ συγγραφεὺς καὶ δημοσιογράφος Κων. Κουκκίδης μᾶς ἀπέστειλε τὸ παρακάτω σημείωμα καθὼς καὶ τὴν δημοσιευμένη κατωτέρω φωτογραφία ποὺ παριστάνει τὴν ὑπογραφή τῆς ἑλληνοσερβικῆς συνθήκης τοῦ 1928.

«Ἐπὶ τὴν τελευταία αὐτῆ ἰδιότητά του ἐγνώρισα τὸν Κωνστ. Κουμανούδη στὴ Γενεύη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1928, ὅποτε ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Γιουγκοσλαβίας ὑπέγραψε τὴν νέα ἑλληνοσερβικὴ συνθήκη. Τί σύμπτωσι δύο Ἕλληνες ὑπουργοὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὁ Ἀλέξανδρος Καραπάνος ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ Κ. Κουμανούδης ἐκ μέρους τῆς Γιουγκοσλαβίας ὑπέγραψαν τὴν ἴδια συνθήκη. Ὁ τελευταῖος ὅμως εἶχε χάσει πιά τὴν ἀρχικὴ ἐθνικότητά του, ὄχι ὅμως καὶ τὰ ἑλληνικά του αἰσθήματα, διότι ἦταν φανερὴ ἢ προσπάθειά του γιὰ τὸν παραμερισμὸ ὅλων τῶν δυσκολιῶν καὶ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθήκης.

..» Ἰδοὺ τὰ περιστατικὰ τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ γεγονότος: Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος καὶ ὁ Πάσιτς ὑπέγραψαν ὡς γνωστὸν τὴ μεγάλη συμφωνία ἣ ὁποία μὲ τ' ἀποτελέσματα τῶν βαλκανικῶν πολέμων τῶν 1912 - 1913 στάθηκε ἐξαιρετικὰ ὠφέλιμη στοὺς δύο λαούς.

» Ἐπειτα οἱ ἑλληνογιουγκοσλαβικὲς σχέσεις πέρασαν μιὰ περίοδο δοκιμασίας. Ἡ Γιουγκοσλαβία κατήγγειλε τὴν συμμαχία καὶ δέχτηκε ἐπὶ κυβερνήσεως Παγκάλου ἄλλη συμφωνία ποὺ παραχώρησε ὑπερβολικὰ πλεονεκτήματα στὴ Σερβία. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο ἡ ἄνω συμφωνία δὲν ἐπεκυρώθηκε ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ κοινοβούλιο.

Στήν πρώτη σειρά (ἐξ ἀριστερῶν) ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γιουγκοσλαβίας στὰς Ἀθήνας, ὁ Γιουγκοσλάβος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Κωνστ. Κουμανούδης, ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀλέξ. Καραπάνος, ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὸ Βελιγράδι Κ. Πολυχρονιάδης. Στὴν ἄνω σειρά μετὰξὺ ἄλλων ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὸ Παρίσι Νικ. Πολίτης, ὁ Ἰωάννης Πολίτης καὶ Ρ. Ραφαήλ, ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τοῦ Ἱπουργείου Ἐξωτερικῶν (ἐκ τούτων ὁ πρῶτος ἐπολιτεύθη μετὰ ταῦτα καὶ ἔγινεν ὑπουργὸς) καὶ στὸ ἄκρον δεξιᾷ τρεῖς ἐξ Ἀθηναίων ἀπεσταλμένοι ἐλληνικῶν ἐφημερίδων (Κωνστ. Κουρκχίδης, Γεράσι. Λύχνος καὶ Ἀλέξανδρος Γουλιῆς).

»Τέλος ὁ Ἐλευθ. Βενιζέλος ἐπέτυχε τὸ 1928 τὴν ἀκύρωση τῆς συμφωνίας Παγκάλου κατόπι ἀπὸ τὴ συνάντησι πού εἶχε μὲ τὸν βασιλέα τῆς Γιουγκοσλαβίας Ἀλέξανδρο σὺν Μπλέντ τῆς Σερβίας. Νέες συνομιλίες ἄρχισαν τότε καὶ πάλι μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Γιουγκοσλαβίας γιὰ τὴν ἀνασύνδεσι τῶν δεσμῶν των. Οἱ τελειωτικὲς διαπραγματεύσεις ἔγιναν στὴ Γενεύη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1928. Ὅπως διεπίστωσα τότε ὡς ἀπεσταλμένος ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος ὁ Κωνστ. Κουμανούδης κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ συμμαχία. Ὁ ἴδιος, ὡς ὑπουργὸς τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐλάμβανεν ἀμέσως ἀποφάσεις ἐνῶ ὁ Ἕλληνας Ἰπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀλέξ. Καραπάνος δὲν ἐπροχωροῦσε βῆμα, ἂν δὲν εἶχε προηγουμένως ὁδηγίαι τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, τότε πρωθυπουργοῦ, πού βρισκόταν στὰς Ἀθήνας. Καὶ μὰ μέρα παραπονέθηκε στοὺς Ἕλληνας δημοσιογράφους:

— Πολὺ ἄργεῖ ἡ ὑπόθεσι αὐτή, εἶπε. Ὁ κ. Καραπάνος δὲν παίρνει γρήγορα ὁδηγίαι ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Μὴν τοῦ τὸ λέτε ὅμως! Πάντως ἡ συμφωνία θὰ ὑπογραφῆ. Εἶμαι βέβαιος γι' αὐτό.

»Καὶ πράγματι ἡ συμφωνία ὑπογράφηκε σὲ λίγαις μέραις.

ΚΩΝΣΤ. ΚΟΥΚΚΙΑΔΗΣ

ΜΠΟΥΝΑΡ-ΧΙΣΑΡ (ΒΡΥΣΙΣ) ΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ

Τὸ Μπουνάρ Χισσάρ μετονομασθὲν ἐπὶ Ἑλληνικῆς Διοικήσεως Θράκης 1920—1922 εἰς Βρύσιν, ἀνέκτησε τὴν ἀρχαίαν ὀνομασίαν του, διότι κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ἐκαλεῖτο Βρύσις καὶ ἦτο ἔδρα Ἐπισκοπῆς Βρύσεως. Ἡ τουρκικὴ ὀνομασία του προῆλθεν ἐκ τῆς λέξεως Μ π ο υ ν ἄ ρ=πηγή καὶ Χ ι σ σ ἄ ρ=πύργος, διότι ἡ κωμόπολις δεσπόζεται ὑπὸ πύργων κτισθέντων κατὰ τὴν Ἱστορίαν ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀναστασίου καὶ εἰς τὴν βᾶσιν τοῦ ὑψώματος, ὅπου οἱ πύργοι, ἀναβλύζει μία μεγάλη πηγὴ ἐκτισμένη παλαιῶθεν τετραγωνικῶς καὶ καλουμένη τουρκιστὶ Μπουγιούκ Μπουνάρ=μεγάλῃ πηγῇ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πηγάζει ποταμὸς, ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ ὁποίου γυρίζουν τρεῖς μῦλοι. Οἱ πύργοι οὗτοι σωζόμενοι καὶ σήμερον μετ' ἄλλων, ἐπὶ τῶν ὁποίων κατὰ τὴν πρόοδον τῆς διαμορφώσεως τῆς κωμοπόλεως ἐκτίσθησαν οἰκίαι, ἀπετέλουν Ἀκρόπολιν, ἣτις περιελάμβανεν ἐντὸς καὶ τὴν μεγάλην πηγὴν (Μπουγιούκ - Μπουνάρ) καὶ ἐχρησίμευεν ὡς καταφύγιον, ἐν καιρῷ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, τῶν ἐν τῇ ἀναπεπταμένη πεδιάδι Βρύσεως διεσκορπισμένων συνοικισμῶν καὶ πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν. Ἰχνη τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως, ἅτινα ἤνωνον τοὺς πύργους μεταξύ των ἀπεκαλύφθησαν ὑπὸ Ἑλληνας ἀρχαιολόγου ἐλθόντος εἰς Βρύσιν τῷ 1921, κάτω τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Φαίνεται, ὅτι τὰ ὑλικά τῶν τειχῶν ἐχρησίμευσαν διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν οἰκιῶν τῆς κωμοπόλεως ὡς πρὸς χεῖρα ὑλικά, ἀφοῦ καὶ 4 πύργοι ἐχρησίμευσαν ὡς θεμέλια οἰκιῶν. Ἡ Βρύσις εὐρισκομένη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κωνσταντινουπόλεως—Ἀδριανουπόλεως, ἦτο κόμβος ἐπὸθεν διήρχοντο ὅλαι αἱ Βυζαντιναὶ στρατιαὶ αἱ στελλόμεναι ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Καὶ ὁ Δαρεῖος κατὰ τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν, αὐτὴν τὴν ὁδὸν ἠκολούθησε καὶ ἀναφέρεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὅτι τὰ στρατεύματά του ἔπιον ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ Τεάρου ποταμοῦ, ὅστις εἶναι φαίνεται ὁ σηματοποιούμενος ἐκ τῶν πηγῶν Βρύσεως καὶ Γέννης. Ἡ Βρύσις ἐκτισμένη εἰς τοὺς πρόποδας ὄρους, Β.Α. δεσπόζεται ὑπ' αὐτοῦ, ἐνῶ Ν.Α. αὐτῆς ἐκτείνεται ἀπέραντος πεδιάς, ἣτις ἦτο ὁ μεγαλύτερος σιτοβολῶν τῆς Θράκης παράγων ἄφθονα καὶ ἄριστα δημητριακά. Ἐντὸς τῆς πεδιάδος αὐτῆς καὶ εἰς ἀπόκτασιν ὄρας ἀπὸ τὴν Βρύσιν ὑπάρχουν δύο μεγάλοι τεχνητοὶ γήλοφοι, καλούμενοι ὑπὸ τῶν κατοίκων Τοῦμπες, οἱ ὅποιοι μέχρι τῆς ἐκκενώσεως τῆς Θράκης ἐνομιζόντο ὡς παρατηρητήρια τῶν ἀρχαίων (βίγλες), ὅταν ὅμως ὁ κ. Κωνστ. Κουκκίδης τὸ 1952 ἐπεσκέφθη τὴν Θράκην ἐδημοσίευσεν, ὅτι

ἔγιναν ἀνασκαφαὶ καὶ ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῶν τάφοι. Ἄρα ἦσαν TUMBES σημαίνοντων προσώπων. Ἡ Βρύσις μετὰ τῶν γειτονικῶν τουρκικῶν χωρίων Τοζακλή καὶ Ποργιαλή ἀπετέλουν φέουδον τοῦ ἐξωμώσαντος Βυζαντινοῦ στρατηγοῦ Νικητοῦ (Γκαζή Μιχάλ) χαρισθὲν ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ εἰς αὐτὸν διὰ τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας του πρὸς κατάκτησιν τῆς Βαλκανικῆς, οἱ δὲ ἀπόγονοί του ἔνεμοντο μέχρις ἐσχάτων ἴσως καὶ σήμερον τὰ ἔσοδα τῆς δεκάτης, ἔχοντες εἰσόδημα ἑτησίως μέχρι 5.000 χρυσῶν λιρῶν. Κατὰ τὸ 1906 ἡ οἰκογένεια Γκαζή Μιχάλ ἦλθε πρὸς παραθερισμὸν εἰς Βρύσιν καὶ ἐφιλοξενήθη εἰς τὴν οἰκίαν μας ἐπὶ μῆνα, λόγῳ τῆς φιλίας τοῦ πατρὸς μου μὲ τὸν ἀγοράσαντα τὴν δεκάτην Μεστὰν Ἐφένδην. Ἐντὸς τῶν ἀποσκευῶν της ἔφερε πάντοτε ὡς κειμήλιον καὶ τὴν σπάθην τοῦ Γκαζή Μιχάλ, τὴν ὁποίαν μίαν ἡμέραν ἡ μεγάλη Χανοὺμ ἐπέδειξεν εἰς τὴν μητέρα, τὴν ἀδελφὴν μου καὶ ἐμὲ (παιδι τότε). Τὴν εἶχε τυλιγμένην εἰς λευκὸν ὕφασμα καὶ ἦτο ἀπαράλλακτος μὲ τὰς σπάθας τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων τὰς εἰκονιζομένας εἰς τὰς Ἱστορίας μὲ γράμματα Ἑλληνικὰ κατὰ μῆκος αὐτῆς.

Ἡ Βρύσις τῶν νεωτέρων χρόνων, ἦτο κοινὸς πόλις ἔχουσα 750 οἰκογενείας μὲ πληθυσμὸν 3.000 κατοίκων περίπου. Ἐξ ὧν τὸ 1)3 Ἑλληνας, τὸ 1)2 Τοῦρκοι καὶ τὸ 1)3 Βούλγαροι. Οἱ Ἑλληνας κατὰ κοινὸν κυρίως τὸ δυτικὸν μέρος τῆς κομποπόλεως ἀποτελοῦντες ἀκραιφνεῖς Ἑλληνικὰς συνοικίας. Οἱ Βούλγαροι ἐξέλιπον τελείως μετὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον 1912—13, ἀκολουθήσαντες τὸν Βαλκανικὸν στρατὸν ὑποχωροῦντα. Τὴν θέσιν των κατέλαβον τῷ 1920 πρόσφυγες Καυκάσιοι, οἵτινες τόσον ἐντὸς δύο ἐτῶν εἰδημέρησαν, ὥστε καὶ σήμερον, ὅπου τοὺς συνακτῆσαι τις ἐνθουσιωδῶς ὁμιλοῦν περὶ Βρυσησῶν καὶ Θράκης γενικῶς, ὡς καὶ περὶ τῆς εὐγενοῦς καὶ στοργικῆς ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τῶν Θρακῶν.

Διοικητικῶς ἡ Βρύσις ὑπέγετο εἰς τὴν Νομαρχίαν 40 Ἐκκλησιῶν ἀποτελοῦσα Ὑποδιοίκησιν (Καϊμακαμλικ) μὲ περιφέρειαν 18 χωρίων. Ἐπὶ Ἑλληνικῆς Διοικήσεως ἀπετέλεσε καὶ πάλιν Ὑποδιοίκησιν μὲ ὑποδιοικητὴν κατὰ σειρὰν Λεώντ. Γιασημακόπουλον, Δημ. Ἀποστολίδην καὶ Κῦρον Σκομπαβίαν. Ἐπίσης ἐγκατεστάθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρχαί. Οἰκονομικὴ Ἐφορία μὲ Οἶκον. Ἐφορον τὸν Ἄν. Μπράτην ἐκ Κεφαλληνίας, Ταμεῖον μὲ Ταμίαν τὸν Ρωζάνην ἐκ Ξάνθης καὶ Ὑποδιοίκησιν Χωροφυλακῆς μὲ Ὑποδιοικητὴν τὸν Ἠλίαν Γιαννακ... ἐκ Πειραιῶς, Εἰρηνοδικεῖον μὲ Εἰρηνοδίκην τὸν Νικ. Ρουμελιώτην καὶ Τ.Τ.Τ. Γραφεῖον μὲ τὸν Ἰωάννην Πέτταν.

Ἐκκλησιαστικῶς ἡ Βρύσις ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν 40 Ἐκκλησιῶν, ἦτις εἶχε καὶ τὴν ἐποπτεῖαν τῶν Σχολείων. Ὅσαίς ὁ Μητροπολίτης ἤρχετο διὰ περιοδείαν, ὅλοι οἱ κάτοικοι μετὰ τῶν σχολείων ἐξήρχοντο εἰς προῦπαντήσιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Γέννης—Βρυσησῶν, ψαλλόντων τῶν μαθητῶν εἰδικῶν ἄσμα

διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Σεβασμιωτάτου. Ἡ Βρούσις εἶχε δύο ναοὺς, τὸν Ναὸν τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης καὶ τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐκ τῶν ὁποίων τὸν β' εἶχον καταλάβει οἱ Βούλγαροι μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1878, ἀφυπνισθέντες τότε φυλετικῶς καὶ ἔκτοτε μέχρι τοῦ 1912 ὁ ναὸς οὗτος ἐθεωρεῖτο βουλγαρικὸς καὶ οἱ Ἕλληνες ἐχρησιμοποιοῦν τὸν ἡμιπόγειον ναὸν τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. Ἱερεῖς κατὰ καιροὺς ἐχρημάτισαν οἱ αἰδεσ. Παπᾶ Ἥλλιας, Παπᾶ Ἀναστάσιος, Παπᾶ Ἀλέξιος Οἰκονόμος, Παπᾶ Σεραφεῖμ Βογιατζῆς, Παπᾶ Νικόλαος Χριστοφίδης ἐκ διδασκάλου χειροτονηθεὶς εἰς πρεσβύτερον. Ἐκ Βρούσεως ἐπίσης ἐχειροτονήθησαν οἱ αἰδεσ. Παπᾶ Σωτήριος καὶ Παπᾶ Γρηγόριος μεταβά- ντες ἀμφοτέρω εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως.

Εἰς ἀπόστασιν 20' τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς Βρούσεως εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ὑπῆρχεν ἐξωκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου κατ' ἔτος ἐγίνετο πανηγυρις κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου. Ἀφοῦ ἐντὸς τοῦ ναίδριου ἐγίνετο ἡ λειτουργία, ἐπηκολούθει πανηγυρις μὲ φαγοπότια, γλέντια καὶ χοροὺς. Ὅλοι οἱ χῶρικοὶ μὲ τὰ ἀμάξια τῶν σκεπασμένα μὲ τσέργες ἐπήγαιναν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις. Ὡραῖον θέαμα παρουσίαζεν ἡ τοποθεσία μὲ τὰ ἀμάξια ἐξευγμένα γύρω-γύρω καὶ μὲ τὰ τσαρδάκια, πού εἶχαν πρὸ ἡμερῶν στήσει χάριν σκιᾶς, διότι τὸ μέρος δὲν εἶχε δένδρα. Εἰς τὴν πανηγυριν συνέρρεον πλεῖστοι πανηγυρισταὶ ἀπὸ τὰ γύρω χωριά μὲ τὰ ἀμάξια τῶν. Ἡ πανηγυρις διήρχει μέχρι τῶν ἑσπερινῶν ὥρῶν, ὅποτε ἤρχιζεν ἡ διάλυσις μὲ τὴν ἐκκίνησιν τῶν ἀμαξιῶν πρὸς τὰ χωριά. Ἐπῆρχε καὶ ἀγίασμα εἰς τινα ὀπὴν ἐπὶ βράχου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μὲ ἕνα τενεκεδάκι προσδεδεμένον εἰς βέργαν ἀγίασμα οἱ πιστοὶ καὶ ἔπινον σταυροκοπούμενοι εὐλαβῶς. Ἡ τρύπα ἐκεῖνη ἐλέγετο «ἡ πατημασιά τοῦ ἀλόγου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου» καὶ ὁμοίαζεν ὄντως σὰν νὰ ἐβούλιαζε τὸ ὀπίσθιον πόδι ἀλόγου εἰς τὸν μαλακὸν καὶ ὡς ζυμᾶρι τότε βράχον καὶ ἀπετυπώθη ἐκεῖ.¹

Ἡ Βρούσις εἶχε σχῆμα μακρόστενον μὲ δύο ὁδοὺς κατὰ μῆκος αὐτῆς. Αἱ Ἑλληνικαὶ συνοικίαι κατελάμβανον τὸ δυτικὸν μέρος τῆς κωμοπόλεως μὲ τὰς ἐξῆς ὀνομασίας: Κλήσα μαχαλεσὶ (συνοικίαν τῆς Ἐκκλησίας) Ροῦμ ὄρτᾶ μαχαλεσὶ (Κεντρικὴ Ἑλλ. συνοικία) Ροῦμ Ντερεῖ μαχαλεσὶ (Συνοικία τοῦ παταμοῦ), Κοῦλε μαχαλεσὶ (Συνοικία τῶν πύργων), Μπατσεργκὸν μαχαλεσὶ (συνοικία μὲ τὶς μαγκοῦτες). Αἱ Τουρκικαὶ συνοικίαι κατελάμβανον τὸ ἄκρον ἀνατολικὸν καὶ μέρος κεντρικοῦ καὶ αἱ Βουλγαρικαὶ συνοικίαι τὸ βόρειον καὶ νότιον τοῦ κεντρικοῦ μέρους. Οἱ Βούλγαροι ἀφυπνισθέντες φυλετικῶς ἐδημιούργησαν σχολεῖον ἐπανδρούμενον ὑπὸ διδασκάλων ἀποστελλομένων ἐκ Βουλγαρίας καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεκεδ. Ἀγῶνος ἐφανατίσθησαν καὶ κατήνησαν ὁ ἐπιτάλτης τῶν Ἑλλην. κατοίκων μέχρι τοῦ 1912.

Εὐτυχῶς παραλλήλως μὲ τὸ Βουλγ. κομιτᾶτον τὸ ὁποῖον τοὺς ἐφανάτιζε, ἤρχισε νὰ δρᾷ κομιτᾶτον μὲ Ἑλληνας ἀξιωματικούς ἀποστελλομένους ἐξ Ἑλλάδος ὑπὸ μορφὴν Ἑλλήνων διδασκάλων, τὸ ὁποῖον καὶ κατώρθωσε νὰ ἐξοντώσῃ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Βουλγάρων Σισμανάφ.'

Τὸ μῖσος μεταξὺ τῶν νέων ἐφθάνεν εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε πολ- λάκις μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων συνήπτοντο σωσταὶ μάχαι εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Κουλάδων (Πύργων) μὲ σφενδόνες καὶ πέτρες.

Ἡ Βρῦσις εἶχε δύο σχολεῖα: Ἀρρεναγωγεῖον, λειτουργοῦν κατ' ἀρχὰς μὲ τέσσαρες τάξεις μετὰ δὲ τὸ 1908 καὶ μὲ Ε' τάξιν, καὶ Παρθεναγωγεῖον λειτουργοῦν μὲ τέσσαρες τάξεις. Οἱ διδ)λοι καὶ διδ)σαι ἐμισθοδοτοῦντο ἀπὸ τὰ ἔσοδα τῆς Ἑλλην. Ὁρθοδόξου Κοινότητος πλὴν μιᾶς διδ)σης τὴν ὁποῖαν διώριζε καὶ ἐμισθοδοτεῖ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀδελφότης «Ἀγαπᾶτε Ἀλλήλους». Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἔσοδα προήρχοντο κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὸν δίσκον τῆς Ἐκκλησίας, ἐθεωρεῖτο ὄρος ἀπαράβατος οἱ ἄρρενες διδ)λοι (τῆς Ἐκκλησίας), νὰ εἶναι καὶ ψάλται παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπαγγελματικὴν των κατάρτισιν. Ἐκ τῶν σχολείων Βρῦσεως παρήλασαν πολλοὶ καὶ καλοὶ διδ)λοι, διότι οἱ ὑπόδουλοι Θραῖκε» ἐπλειοδότην διὰ νὰ ἀποκτήσουν τοὺς καλλιτέρους διδ)λους προσφέροντες 10—15 χρυσὰς λίρας περισσοτέρας τῶν ὅσων προσέφερον αἱ ἄλλαι κοινότητες. Διδ)λοι καὶ διδ)σαι παρελάσαντες ἀπὸ τὰ σχολεῖα Βρῦσεως: Δημόκριτος Σεργιάδης, Κων)τίνος Καρατζῆς, Θωμᾶς Τσολουκάτος, Ἰσίδωρος Φουντουκίδης, Ἀλεξιάδης Πελοπίδας Μπαμπατζάνης, Λέκκας, Λιθοξόος, Κωνσταντίνος Παπᾶ Ἰωάννου, Νικόλαος Ἀθανασιάδης, Νικόλαος Κουκουλάς, Εὐάγγελος Δανιδ, Ἰωσήφ Παπᾶ Παρασκευᾶς, Μενέλαος Ἐμμανουηλίδης, Βαφείδης Μιχαήλ Ἰωαννίδης, Σοφία Σταματιάδου, Χαρίκλεια Ἰωαννίδου, Μαρία Λεπτοπούλου, Ἰφιγένεια Μπογιατζῆ, Ἀρτεμς Μπογιατζῆ, Ἐρμηνεία Παπᾶ Γρηγορίου, Χαρίκλεια Καραμανλίδου, Χαρίκλεια Νεῖτσόγλου, Ζηνοβία Σάχη καὶ ἄλλοι ὧν μού διαφεύγουν τὰ ὀνόματα. Ὅταν ἐγίνεν ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Θράκης τὸ Σχολεῖον Βρῦσεως ἐλειτούργησεν ὡς πλήρες Ἐξατάξιον μικτὸν καὶ ἐγκατεστάθη κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὸ Βουλγαρικὸν Διδακτήριον, κατόπιν δὲ εἰς τὸ Νέον ἡμιτελὲς Τουρκικὸν Διδακτήριον, τὸ ὁποῖον ἡ Γεν. Διοίκησις Θράκης ἐδώρησεν εἰς τὴν Σχολικὴν Ἐφορίαν Βρῦσεως καὶ αὐτὴ τὸ ἐπεράτωσε. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν του μὲ τοὺς πρόσφυγας Καυκασίους ἐφθασεν εἰς 250. Ἡ Α' τάξις εἶχε δύο τμήματα ἀνὰ 40 μαθητὰς καὶ ἐλειτοῦργει μὲ δύο διδ)σας. Ὅταν περιώδευσεν ὁ Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς Ἐκπαιδεύσεως κ. Παλαιολόγος Γεωργίου καὶ ἐπιθεώρησε τὸ Σχολεῖον Βρῦσε-

2) Βλέπε δημοσίευμα ὑπ' ἀριθ. 106 Ἐταιρ. Θρακ. Μελετών.

ως, ἵνα διορίσῃ τὸ προσωπικὸν ἐπισήμως, εὐρέθη λειτουργοῦν μὲ τοὺς ἐξῆς διδ)λους 1) Μενέλαον Ἐμμανουηλίδην Διευθυντὴν 2) Μιχαὴλ Ἰωαννίδην, 3) Θεόκλεια Κουκκίδου, 4) Ἐλισάβετ Παπᾶ—Παρασκευᾶ καὶ 5) Παρθενόπην Παπᾶ—Παρασκευᾶ. Ἀργότερον ἐτοποιητήθη καὶ ὁ κ. Χρῆστος Ραγιᾶς ἐκ Πολυγύρου.

Ἄσχολῆματα τῶν κατοίκων. Οἱ κάτοικοι Βρούσεως, κατ' ἐξοχὴν γεωργοί, καταγίνονται μὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν σίτου, κριθῆς, ὄξιᾶς (βρύζας), βρώμης, σικάλεως (εἰς τὰ θρεινὰ) καὶ ἀραβασίτου παράγοντες ἀπὸ 300—1000 κιλά, δηλ. ἀπὸ 7.500 μέχρι 25.000 ὀκάδων. Ἐπίσης ἐκαλλιέργουν καὶ τὸ Κρούς—ὄτυϊ εἰς ποσότητα μέχρι 500 ὀκ. Τοῦτο ἦτο γέννημα μὲ στάχυν σφαιροειδῆ καὶ μὲ σπόρους πλεκτοὺς καὶ γυαλιστεροὺς χρώματος γκρι—μπέζ. Τὸ ἄχυρόν του ἦτο ἀκατάλληλον πὰς χρῆσιν. Ἐπίσης καὶ τὸ γέννημα ἀκατάλληλον διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ κτήνη. Τὸ ἔκαλλιέργουν μόνον πρὸς ἐξαγωγήν, διότι ἐπωλεῖτο εἰς τιμὴν διπλασίαν τῆς τοῦ σίτου. Μετὰ τὸν ἄλωνισμόν καὶ τὸ πέρασ τῶν ἐργασιῶν των, ἐφόρτωνε ἕκαστος τὸ προϊόν του Κούς — ὄτου εἰς τὸ ἀμάξι του καὶ ξεκινούσαν 20—30 ἀμάξια κατὰ παραβάνια, καὶ τὰ ἐπήγαιναν εἰς Ραιδεστόν, ἐπίπειον τῆς Θράκης, τὸ ἐπώλουν καὶ διὰ τοῦ ἀντιτίμου του ἠγόραζον ὅλα τὰ χρειώδη τῆς οἰκογενείας, ὅσα δὲν ἠδύναντο νὰ τὰ παραγάγουν δηλ. λάδι, πετρέλαιον σαποῦνι, ζάχαρι, καφέ, ἄλατι κλπ.

Αἱ γεωργ. ἐργασίαι ἐγίνοντο πάντοτε τῇ συνεργασίᾳ ὄλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας δηλ. σκάλισμα, θέρισμα, τρύγος, καλαμποκιῶν, ἄλωνισμός, λίχνισμα κλπ. πλὴν τῶν ὀργωμάτων, σπαρμοῦ, μετακομίσεως τῶν δεματιῶν καὶ μεταφορᾶς τῆς κόπρου καὶ τῶν ξύλων ἐκτελουμένων ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν. Ὅταν αἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια δὲν εἶχον ἐργασίαν εἰς τὰ χωράφια ἐδοῦλεσαν μαλλιά γιὰ νὰ ἐτοιμάσουν τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὰ ρούχα τῶν ἀνδρῶν σαγιάκι, φανέλλες γιὰ ὄλους καὶ μάλλινες κάλτσες (τοσοράκια), ἐπίσης θὰ ὕφαιναν (μὲ ἀγοραστὰ νήματα) τὰ βαμβακερὰ διὰ ἐσώρουχα (ὑποκάμισα καὶ ἐσώβρακα), προῖκες τῶν κοριτσῶν ἐπίσης διὰ καλοκαιρινὰ ἐξωτερικὰ λευκὰ βαμβακερὰ δροσερὰ διὰ τοὺς ἀνδρας καὶ εἶδος ἀλατζάδων διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ. Ἐπίσης δὲ ὕφαιναν καὶ μακριὰ ζωνάρια 6—7 πῆχεων διὰ τοὺς ἀνδρας, τὰ ὅποια ἐβάφοντο κόκκινα ἔλικα. Γενικῶς οἱ χωρικοὶ ἦσαν αὐτάρκεις παράγοντες ὅλα τὰ εἶδη ζωοτροφῶν καὶ οἰκοτεχνίας. Πλὴν τῆς γεωργίας κάθε οἰκογένεια θὰ εἶχε τὶς ἀγελάδες ἢ βουβάλια διὰ γάλα καὶ βούτυρον, κόττες καὶ πάπιες γι' αἰγὰ καὶ κρέας, ἕνα γουροῦνι γιὰ λίπος (λαρδί) ὄλου τοῦ χειμῶνος, καὶ λουκάνικα, μπριτζόλες καὶ κρέας διὰ τὶς Χριστούμερες.

Ἐπίσης ἀρκετὸ κρᾶσι ἀπὸ τ' ἀμπέλι καὶ οὔζο (τσιπουρο, ποὺ τὰ ἔδγα-

ζαν ἀπὸ τὰ τσίπουρά του ὁ καθεὶς στὰ 2—3 λαμπίκα πού ὑπῆρχον στὸ χωριό. Ἀπὸ τὰ σταφύλια αἱ γυναῖκες θὰ κρεμοῦσαν τὰ ἀλεξᾶτα (σταφύλι ἀντοχῆς) γιὰ τὸν χειμῶνα, τὰ ἔβαζαν σὲ πιθάκια σταφυλοτουροσι τσαμπιά δλόκληρα διατηρούμενα ἐντὸς μούστου σιναπωμένου, τὸ ἔκαμναν πετμέζια μὲ ρεστέλια ἀπὸ κολοκύνθι, κυδῶνι καὶ μελιτζάνες μικρές, θὰ ἔκαμναν πελτοσοῦτζουκα μὲ σκελίδες καρυδίου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατὰ τὶς βεγγέρες ἔκοπταν κομμάτια καὶ ἐτράταραν εἰς ὅλους μικροὺς καὶ μεγάλους. Τὶς μεγάλες νύκτες τοῦ χειμῶνος μαζεύονταν 2—3 οἰκογένειες ἐκ περιτροπῆς καὶ οἱ μὲν ἄνδρες συζητοῦσαν γιὰ τὶς δουλειές τους ἢ γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ τὰ φλέγοντα σύγχρονα ζητήματα, πίνοντας κρασί μὲ μεζὲ χοιρινό, αἱ δὲ γυναῖκες θὰ δούλευαν μὲ τὶς ρόκες τους ἢ μὲ τὸ πλέξιμο καὶ τὰ κορίτσια μὲ τὶς ωαντέλλες τους ἢ βοηθώντας τὶς μητέρες τους ἐνῶ ἐν χορωδία ἔλεγαν καὶ κανένα τραγουδάκι.

Ἡ ἐπὶ τῆς αὐταρκείας θεμελιωμένη καὶ τυποποιημένη αὐτὴ ζωὴ διὰ τῆς ἀξιοποιήσεως τῶν ἐγχωρίων προϊόντων καὶ τῶν ἐργατικῶν χειρῶν τῆς οἰκογενείας διήρκεσε σχεδὸν μέχρι τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου 1912. Ἀπὸ τότε σιγά-σιγά ἤρχισε ν' ἀνατρέπεται μὲ τὴν βραδέως ἀλλὰ σταθερῶς διάδοσιν τῆς πολυτελείας εἰς τὴν ἐνδυμασίαν τῶν νέων διὰ τῆς χρησιμοποιοῦσεως ὑφασμάτων τῶν ἐργοστασίων κλπ.

Συνέπεια τούτου ἦτο ἡ ἀνατροπὴ τοῦ ἰσοζυγίου παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως καὶ ἔνεκα τούτου ἤρχισαν αἱ πιστώσεις τῶν ἐμπόρων ὑπὸ τῶν ὄρον νὰ πληρωθοῦν στ' ἀλῶνια καὶ ἡ αἰσχροὶ πολλάκις ἐκμετάλλευσις καὶ πολλαὶ οἰκογένειαι ἔχαναν τὴν καλὴν σειρὰν πού εἶχαν κληρονομήσει ἀπὸ τοὺς προπάτους των, ἔξανεμίζουσαι τὰ προϊόντα των ἀκόμη ἀπὸ τὰ ἀλῶνια γιὰ νὰ πληρωθοῦν οἱ μπακάληδες, οἱ ὑφασματέμποροι (μπεζηργένηδες) καὶ οἱ ράπτει καὶ ράπτριες. Καὶ κατὰ τὴν γεννηθεῖσαν ἐκ τούτου παρομιάν» τοὺς ἔμεναν μόνον τὰ δουκράνια στὰ χέρια «μὲ τὸ δῶσε καὶ δῶσε στὰ χρέη».

Ὅνοματα οἰκογενειάρχων κατὰ τὴν ἀναχώρησιν.

Γεώργιος Ἐμμανουηλίδης
Μενέλαος Ἐμμανουηλίδης
Ἰωάννης Χρυσοθέρης
Γεώργιος Κηπουρίδης
Βασίλειος Ι. Μυλωνόπουλος
Ἀγγελῆς Ι. Μυλωνόπουλος
Ἀθανάσιος Μυλωνόπουλος
Δημήτριος Ν. Τσακίρης
Κωνσταντῖνος Χρυσάνθος

Γεώργιος Θ. Χ' Μιχαήλ
Θεόδωρος Χ' Μιχαήλ
Ἀριστείδης Χ' Μιχαήλ
Γεώργιος Ἀναγνώστου
Χριστόδουλος Μπέρδελης
Κωνσταντῖνος Σεραφείδης
Παπᾶ Σεραφεῖμ Βογιατζῆς
Παπᾶ Νικόλαος Χριστοφορίδης
Κολογιάννης Χρῆστος Κιόρογλους

Σταῦρος Ἀνδρεάδης
 Ἀνδρέας Γαριβάλδης
 Βασίλειος Ἀν. Παπάσογλους
 Ἀργύριος Ἀν. Παπάσογλους
 Γεώργιος Κούρδουγλους
 Ἀναστάσιος Κούρδουγλους
 Ἀργύριος Κούρδουγλους
 Ἰωάννης Ἀπ. Ἀποστολίδης
 Κωνσταντῖνος Κουγιουμιτζῆς
 Γεώργιος Δ. Ἀλβανός
 Δημήτριος Πυρίλης
 Εὐστράτιος Ζγουρηῆς
 Ἀγάπιος Καραμανλίδης
 Γεωργιάκης Χρ. Ντούπτοσγλους
 Πολυχρόνιος Δούπτοσγλους
 Πολυχρόνιος Ντούπτοσγλους
 Κωνσταντῖνος Τούργιαλης
 Ἀναστάσιος Μπακιρτζῆς
 Χατζῆ Κωστάκης
 Χ' Σταυρῆς
 Χ' Γεωργίου
 Κώστας Πέτσογλους
 Δημήτριος Καραδόμνας
 Χρ. Καραδόμνας
 Γ. Χατζηγιαννάκος
 Ἀθ. Ταλίκατζης
 Ἰωάννης Πυρίλης
 Χρυσοβέργης Πυρίλης
 Ἀγγελακός Πελέκης
 Ἰωάννης Σκεπαστιανός
 Κωστάκης Βαρθάρας
 Γ. Νταήμογλους
 Πολυχρόνης Βασιλικού
 Γ. Μαβίνης
 Χρ. Κουλαξίξης
 Κ. Τραμπαλόξης
 Δημ. Τσογγαραλῆς
 Γιαννάκος
 Νικ. Κοῦκος

Ἰωάννης Βεράκης
 Ἰωακείμ καὶ
 Δημήτριος Χ' Ἀλμπάνης
 Δημ. Ἀραμπατζῆς
 Κ. Τερζῆς
 Γ. Μουχτάρης
 Γιαννάκος Μπέδρελης
 Ἰωάννης Μπακιρτζῆς
 Ἀλεξανδρῆς
 Κ. Γανίτης
 Κ. Κοῦκος τῆς Ξαφένιας
 Εὐάγγελος Τσαλίκη
 Θανάσιος Σμυρνιώς
 Γιάγκος Σκοπιανός
 Γ. Μουταφτσῆς
 Εὐδόξιος Λαδάκος
 Γρηγόριος Κάμπης
 Ἀννιὼ Τσολάκαινα
 Βαγγέλης Βεράνης
 Ἰωσήφ Μῆρος
 Σπύρος Κατσαβούκης
 Ἐλεγκάκη Μπαχαρούδα
 Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου
 Ἰωάννης Ἀμπατζῆς
 Γ. Κοκόξης
 Ἀριστείδης Μαραγκός
 Χρ. Κοῦκος
 Γ. Τσαμπάξης
 Πολυχρόνιος τῆς Σουρῆς
 Ἰωάννης Καραφατιμῆς
 Δημ. Δουλγέρογλου
 Χρυσσαυγὴ Γεωργιάδου
 Δημ. Φουτσουτζῆς
 Ἐλευθέριος Κουνδουράς
 Δημ. Τσίρος
 Μιχαὴλ Μυλωνόπουλος
 Καρὰ Θωμάς
 Ἰ. Κασπάρης
 Κουρουμιχαλάκης

Δημ. Τσαλίκης
 Θανάσης Σταθήσας
 Γ. Καλκαντζῆς
 Ἀπόστολος Μυλωνόπουλος
 Ἰωακείμ καὶ Γεώργιος Δαδάκος
 Ἀγγελάκης Καραγκιαούρης
 Ἄννιῶ Βαλκάναινα
 Χαράλαμπος Ἀρβανίτης καὶ
 Μιχαήλ, Στέφανος, Θεόδωρος
 Παναγιώτα Τερξοῦδα
 Χρῆστος Μπογιατζῆς
 Ἄνδρέας Μπόζης
 Μήνιος Κ.
 Κ. Καρουγκουντίκης
 Στανίτσας
 Θεολόγος Βαφειδης
 Δημ. Χατζόγλους
 Νικ. Καμπούρογλους
 Δημ. Μαραγκός
 Πυρίλης Κ.
 Μουτσαλῆς
 Χ' Κωστάκης
 Ἀγγελακός
 Γιάννης Τερξῆς
 Ἰωάν. Παπᾶ Οἰκονόμου
 Τιτίκης
 Σάζαρολης
 Μηλιά
 Γ. Στέργιουλους
 Ἀθ. Τάξουλους
 Μητιᾶκος
 Παρασκευᾶς
 Ἀνέστης Μυλωνᾶς
 Πασχάλης Κωστρώτης
 Γεωργάκης Ντεριτζῆς
 Καρακαλογιάννης
 Μιτικλῆς
 Ἀλέξιος Ἀπ. Ἰωαννίδης
 Μολδαβάνης

Κωστῆς Κύρτσος
 Θωμᾶς τῆς Μαργῶς
 Ἐλεονώρα Γιαλπάκη
 Μαριγῶ Σγουράφαινα
 Σπ. καὶ Ἀπόστολος Κουγιουμτζῆς
 Νικολῆς Ἀρβανίτης
 Λουλουδῆς
 Ἄν. Χατζόγλους
 Χρ. Ἀρβανίτης
 Κύπρος
 Κυρανῶ Νέϊτσογλου
 Μπακιρτζῆς Γ.
 Χρ. Ἀγγελόγλους
 Μελεπῆς
 Σταῦρος Κούρδουγλους
 Ἀλέξης Στέργιουγλους
 Δημ. Πιετιμέζης
 Πολ. Τάξουγλους
 Σταμάτης Ράπτης
 Δημ. Τουρλιάδης
 Μηχαλῆς
 Χριστ. Κωστρώτης
 Χρ. καὶ Ἀναστ. Μπακιρτζῆς
 Θεολόγος Ντεμιρτζῆς
 Ἐλεγκάκη Χονδρή
 Ἀπόστολος Κασάπης
 Γεώργιος Κουρουπέτης
 Χρυσολέων Οἰκονομίδης
 Γ. Γρίβας
 Καρτάλλης
 Παναγιώτης Μυλωνᾶς
 Καλούδης
 Δεσποινῶ Ἀρχοντοῦς
 Μόσχαινα Καλιτσῆ
 Εἰσεβεία Πολυμένους
 Πολυχρόνης Τραμπαλόξης
 Θεοκλῆς Δουλγέρογλους
 Ἐσοιτζῆς
 Χρ. Νταμάτης

Κ. Ἀλμπάνης
 Ἄν. Παπαδόπουλος
 Κουλκουνατσέσσα
 Χρ. Πετροῦς
 Καβούνα
 Λαμπῆς
 Χρ. Κανδηλανάπτης
 Νικ. Φραμπαλόξης

Γεώργιος Ἀλέξιος
 Περικλῆς Τσαγγάρης
 Ἀναστασία Βεράνη Τσόρλουλη
 Νικ. Μουταφτσῆς
 Χριστόδουλος Ἐρμεινογλους
 Γ. Καλουδόπουλος καὶ ἄλλοι ὄν
 μᾶς διαφεύγουν τὰ ὄνόματα.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ὀκτωβρίου 1922 ὡς βόμβα ἔπεσεν ἡ πληροφορία τῶν Ἑλλήν. Ἀρχῶν, ὅτι ἐντὸς τακτικῆς προθεσμίας ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν γῆν τῶν πατέρων μας. Ὅσοι δὲν εἶχαν κάρρα ἐκλήθησαν νὰ πάρουν ἀπὸ τὰ ἐπιταχθέντα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὡς ἀλλόφρονες ἔβαλεν ἕκαστος στὸ ἀμάξι του, ὅ,τι ἔκρινε προτιμότερον καὶ ἀφοῦ ἐφιλήσαμε μὲ συντριβὴν καρδίας τὰ ἅγια χώματα τῆς χώρας τῶν πατέρων καὶ προγόνων μας ἐξεκινήσαμεν κατὰ καραβάνια συνεχῆ σχεδὸν ὅλοι ὁμαδικῶς πλὴν τῶν Διοικ. Ἀρχῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον διαταγὴν νὰ μείνουν μέχρι τῆς τελείας ἐκκένωσης τῆς Θράκης. Πεζοποροῦντες σχεδὸν πλὴν τῶν παιδιῶν καὶ γερόντων ποὺ ἐκάθηντο μέσα στὰ ἀμάξια μετὰ 15θήμερον ὁδοπορίαν ἐφθάσαμεν μέσω Γέννης — 40) Ἐκκλησιῶν Χάβζας — Ἀδριανουπόλεως — Καραγάτς μέχρι τοῦ Διδυμοτείχου. Ἐκεῖθεν τὰ μὲν γυναικόπαιδα μετὰ τῶν ἀποσκευῶν ἐφορτώθησαν εἰς βαγόνια καὶ ἐφθασαν εἰς Ἀλεξ)πολιν, τὰ δὲ ἀμάξια μὲ ἕνα ἢ δύο ἄτομα ἕκαστον ὁδικῶς κατήρχοντο καὶ αὐτά. Εἰς τὴν Ἀλεξανδρούπολιν ἐμείναμεν μέσα εἰς τὰ βαγόνια, μέχρις ὅτου αἱ μηχαναὶ τῶν Σιδ)μων προφθάσουν νὰ μᾶς μεταφέρουν περαιτέρω, ἐπὶ ἐβδομάδα σχεδόν. Λόγω μὴ ὑπάρξεως ἐνιαίου προγράμματος ἐγκατεστάσεως οἱ κάτοικοι Βρούσεως διηρέθησαν καθ' ὁμάδας καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς διαφόρους πόλεις καὶ χωρία ἀπὸ τοῦ Ἐβρου μέχρι Θεσ)νίκης καὶ Ἄργους Ὀρεστικοῦ, ὅπου ἕκαστος εἶχε γνωστὸν ἢ συγγενῆ τινα. Σήμερον Βουσιῶτες (Μπουνάρ — Χισσαρλήδες) εὐρίσκονται ἐγκατεστημένοι εἰς Σουφλί, Κομοτηνῆν, Ξάνθην, Δράμαν, Προσωτσάνην, Ἀνδριανῆν, Πτελέαν, Φωτολεῖβος, Καβάλαν, Σέρρας, Θεσσαλονίκην καὶ Ἄργος Ὀρεστικὸν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη ἄγνωστα εἰς ἡμᾶς, λόγω τῶν πολλῶν μετακινήσεων ποὺ ἔκαμαν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: Α' σελ. 3. — Ὁ ναὸς Ἀγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης διὰ νὰ ἐπαρκῆ εἰς τὴν ἀνάγκην κερμάτων ἔκοπτε νομίσματα 5 παράδων ἀπὸ κίτρινοπενεκέ μὲ εἰδικὴν σφραγίδα, ποὺ κατασκεύασεν ὁ Κῶτσος Κουγιουμτζῆς καὶ εἰς τὴν ὁποίαν εἰκονίζοντο οἱ Ἄγιοι. Τὰ νομί-

σματα αὐτὰ (τενεκέδες), ἄν καὶ ἐσωτερικῶς ἐν τῷ ναῷ καταναλώσεως, ἐγίνοντο δεκτὰ καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν παράλληλα μὲ τὰ τουρκικὰ καὶ τὰ καπικία (ρουμανικὰ) ποὺ ἔφερναν οἱ μεταβαίνοντες καὶ ἐπιστρέφοντες ἐκ Βλαχίας Κεραμοποιοί.

Β'. — Ἐπίσης ἀγίασμα παλαιὸν ὑπῆρχεν ὀλίγον πέραν τοῦ Παρθεναγωγείου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, λεγόμενον τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, ὁπόθεν ἀνέβλυζε ρυάκιον, ἐπήγαιναν δὲ τακτικὰ αἱ γυναῖκες καὶ οἱ πιστοὶ καὶ ἄναθαν κηριά. Περὶ τοῦ ἀγιάσματος τούτου ὑπῆρχεν ἡ δεισιδαιμονία, ὅτι τὴν νύκτα ἔβγαιναν ἀπὸ μέσα ἓνα βουβαλάκι (μπουντέκι), καὶ ὡς ἐκ τούτου ὅταν τὴν νύκτα ἐπερνούσαμεν ἀπ' ἐκεῖ ὡς ἔξ ἐνστίκτου ἐδιαζόμεθα ν' ἀπαμακρυνθοῦμε γρήγορα.

Γ'. Παρέκει καὶ ἐντὸς τῆς αὐλῆς τοῦ Κωνσταντίνου Τραπαλόζη, ὑπῆρχαν ἴχνη παλαιοῦ κτιρίου, ποὺ τὸ ἔλεγαν μπουρτζι. Λέγεται ὅτι ἦσαν τὰ ἐρείπια ἀρχαίας μονῆς, ἡ ὁποία περιελάμβανε ὅλην τὴν ἐκεῖ περιοχὴν. Ἐντὸς δὲ τῆς αὐλῆς τοῦ Μανωλάκη Χρυσοβέργη παρέκει κατὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ κήπου ἐξήχθησαν ὁστᾶ παλαιῶν νεκρῶν, τὰ ὅποια ἴσως νὰ ἦσαν τῆς μονῆς νεκροταφεῖον.

Εἰς ἀπόστασιν δὲ ἡμισείας ὥρας ἐκ Βρύσεως ὑπῆρχεν ἐν ἀρχαίῳ κτίριον ἐκτισμένον μὲ λίθους λαξευτούς, ποὺ οἱ Τοῦρκοι τὸ ἔλεγαν «Τεκὲ» Καὶ αὐτὸ φαίνεται θὰ ἦτο μοναστήριον.

Τὸ ὕδραγωγεῖον (Βρύσεως) ἔκτισεν ὁ Ἰουστιανὸς μὲ ἀφετηρίαν τὰ πηγάζοντα ἀπὸ τὰς πηγὰς Μπουνὰρ Χισὰρ ὕδατα, ὁπόθεν ἐσχηματίζετο ὁ Τέαρος ποταμὸς. Εἰς τὰς πηγὰς αὐτὰς ἐστρατοπέδευσεν ὁ Δαρεῖος τοῦ Ἰστιάσπου κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Σκυθῶν τῷ 515 π.Χ. ἐπὶ τριήμερον. Ὁ Δαρεῖος θαυμάσας τὴν διαύγειαν τοῦ πηγαίου νεροῦ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἔστησε στήλην μὲ τὴν ἐπιγραφὴν. «Τεάρου ποταμοῦ κεφαλαὶ ὕδωρ ἄριστόν τε καὶ κάλιστον, λέγει ὁ Ἡρόδοτος. (Βιβλίον Δ. κεφ. 9.).

ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΣΑΡΑΝΤΗ

ΠΕΡΙ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΔΟΥ

Α'. ΕΚΘΕΣΙΣ

Μιλτιάδου Σαραντή, μέλους τοῦ Διοικ. Συμβουλίου τοῦ Ταμείου Ἀνταλλαξίμων Κ.Κ.Π., ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ἀνδρ. Λαμπαδαριδείου κληροδοτήματος τῆς Ἑλλ. Κοινότητος Μακρᾶς Γεφύρας (Ἀνατ. Θράκης).

Ὁ Ἀνδρέας Νικολάου Λαμπαδαρίδης, γεννηθεὶς ἐν Μακρᾷ Γεφύρᾳ (οὐζοῦν κιοπροῦ) τῆς Ἀνατ. Θράκης καὶ ἀπὸ ἐτῶν ἐμπορευόμενος καπνὰ ἐν Αἰγύπτῳ εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς τὸ Κάϊρον. Ἐμπνεόμενος δὲ ἀπὸ τὴν διακρίνουσαν τοὺς Ἑλληνας φιλοπατρίαν καίτοι ἐπλούτισεν εἰς τὴν ξένην καὶ ἠδύνατο εἰς ξένας μεγαλοπόλεις νὰ δαπανᾷ καὶ διασκεδάζῃ τὰ πλούτη του, δὲν ἐλησμόνησε τὴν πτωχὴν καὶ ἄσημον πατρίδα του. Μὴ ἔχων ἴδια τέκνα, ὡς μηδέποτε νυμφευθεὶς, ἐσκέφθη καὶ ἀπεφάσισε νὰ διαθέσῃ τόσον ἐν ζωῇ ὅσον καὶ μετὰ θάνατον τὴν περιουσίαν του πρὸς μόρφωσιν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν ἐν Μακρᾷ Γεφύρᾳ συμπατριωτῶν του, φρονῶν, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ἐν τῇ διαθήκῃ του: «Ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις «τῆς ὁποίας ἐγὼ ἐστερήθην κατὰ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν «ἐνεκεν ἐλλείψεως σχολείων ἐν τῇ Πατρίδι μου καὶ αἱ πρακτικαὶ γνώσεις ἐν τῷ βίῳ εἶναι οὐ μόνον ἔθνικαὶ ἀσπίδες» τῶν ἐλλήνων τῆς Θράκης, ἀλλὰ καὶ φρουροὶ τῶν ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων τοῦ Ἔθνους ἐν τῷ ὑποδόλῳ Ἑλληνισμῷ».

Οὕτω ἀπὸ τοῦ 1901 ἤρξατο μερμυῶν διὰ τὰς σχολικὰς ἀνάγκας τῆς Μ. Γεφύρας, ὅτε μὲν ἐνισχύων τῶν προϋπολογισμῶν τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος ὅτε δὲ συνεισφέρων διὰ τὴν ἀνέγερσιν νέων σχολικῶν κτιρίων.— (πρακτικὰ δημογεροντίας καὶ Ἐφορείας Μ. Γεφύρας ἀπὸ 1902—1904).

Πρὸς ὀλοκλήρωσιν ὅμως τῆς φιλοπατρίας του ὁ Ἀνδρέας Λαμπαδαρίδης τὴν 21 Φεβρουαρίου (ν. ἡμερ.) τοῦ 1906 συνέταξε τὴν διαθήκην του κατὰ τρόπον, ὥστε ὅλη ἡ περιουσία του νὰ διατεθῇ διὰ πατριωτικῶν σκοποῦς μολονότι εἶχε καὶ στενοὺς συγγενεῖς.

Δέκα ἑπτὰ μῆνας μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης του, ἤτοι τὴν 9 Ἰουλίου 1907 ὁ Λαμπαδαρίδης ἀπεβίωσε καὶ ἡ διαθήκη του ἐδημοσιεύθη παρὰ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Προξενικοῦ Δικαστηρίου τῆς Ἑλλάδος.

Δι' αὐτῆς ἐγκαθιστᾷ κληρονόμους του. α) τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (Κωνσταντινουπόλεως). β) τὴν ἐν Κάϊρῳ ἀδελφὴν του Εὐθυμίαν καὶ γ) τὰ τέκνα τῆς προαποβιωσάσης ἀδελφῆς του Μαγδαλινῆς. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐγκαταστάτους συγγενεῖς του περιορίζει εἰς ἐλάχιστα ποσὰ εἰς ἀπὸ δήλου πράγματα, εἰς δὲ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀφίνει ἀκεραί-

αν σχεδὸν τὴν περιουσίαν του, ἀνερχομένην εἰς τριάκοντα περίπου χιλιάδας λιρῶν ἀγγλίας ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἐκ τῶν προσόδων αὐτῆς, διότι τὸ πληροδότημα τὸ θέλει ἀναπαλλοτριώτον, τὰ πέντε ἑκατοστὰ διατίθενται ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Πατριαρχείου, ὅλα δὲ τ' ἄλλα χρησιμοποιῶνται διὰ τὴν συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ἐν Μ. Γεφύρᾳ Λαμπαδαριδείων ἐκπαιδευτηρίων καθ' ὃν τρόπον Ἐκεῖνος περιγράφει ἐν τῇ διαθήκῃ του.

Διὰ τῆς διαθήκης του ἐκτελεστὰς τῆς τελευταίας θελήσεώς του ἀφί-νει: α) Τὸν ἐκάστοτε Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην. β) Τὸν ἐκάστοτε Μητροπολίτην Ἡρακλείας. γ) Τὸν Νέστωρα Τσανακλήν. δ) Τὸν Ἀλέξανδρον Ρόστοβιτς καὶ ε) Τὸν Ἰωάννην Δαμασκιάδην, καὶ διατάσσει ὅπως ἐν περιπτώσει παραιτήσεως ἢ θανάτου τῶν τριῶν τελευταίων ἐκτελεστῶν τοὺς ἀντικαταστάτας αὐτῶν διορίξῃ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Αὗται εἶναι εἰς γενικὰς γραμμάς αἱ διατάξεις τῆς διαθήκης.

ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ. Πῶς ἐγένεν ἡ ἐκκαθάρισις τῆς κληρονομίας; Μετεγράφησαν τ' ἀκίνητα ἐπ' ὀνόματι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου; περισυελέγη ἡ κινητὴ περιουσία τοῦ διαθέτου; καὶ κατετέθη εἰς τράπεζαν ὅπως θέλει ὁ διαθέτης; Εἰς ποίαν τράπεζαν καὶ ἐπ' ὀνόματι τίνος κατετέθησαν οἱ εὐρεθέντες τίτλοι ἀξιῶν τοῦ κληροδοτήματος; ποῦ εὐρίσκονται σήμερον;

Τίποτε ἐξ ὅλων τούτων δὲν ἐμφαίνεται ἐξ ἐπισήμων ἐγγράφων τοῦ φακέλλου. Διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1761 ἀπὸ 17)5)28 πρὸς τὸν Ἰπ. Γεωργίας τμήμα Κληροδοτημάτων, ὁ Γεν. Πρόξενος ἐν Καίρῳ ἀπέστειλε τὸ ὑπ' ἀριθ. 107 ἀπὸ 18 Αὐγούστου 1908 ἀντίγραφον ἐκθέσεως ἀπογραφῆς ἢ περιουσία ἀνέρχεται εἰς 18.000 λίρας περίπου. Ἐξ ἀπλῶν σημειώσεων αἰτινες χαρακτηρίζονται ὡς πληροφορίες προερχόμεναι ἐξ' ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Καίρῳ δικηγόρου Κ. Ἀναστασιάδου, ὅστις πολὺ πιθανὸν νὰ εἶναι καὶ ὁ συντάξας τὴν διαθήκην τοῦ Α. Λαμπαδαρίδου, πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, πληροφοροῦμεθα μόνον ὅτι ἡ κατ' Αὐγούστον τοῦ 1907 περιουσιακὴ κατάστασις τοῦ διαθέτου παρουσίαζε τὴν κάτωθι οικονομικὴν κατάστασιν (Ἴδε συνημμένον Πίνακα ὑπ' ἀριθ. 1).

α. 1) Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς τίτλ.	575 ἀξίας	Λιρ. Ἀγγλ.	4600
2) Ἐθν. Τραπεζῆς Αἰγύπτου	42 »	»	840
3) Ἐταιρείας Ἰδάτων Καίρου	200 »	»	1400
4) Τοκομερίδια	40 »	»	180
5) Ἐτ. Παγοποιείου Καίρου	212 »	»	850
6) Σιδηροδρόμων Α. Ρωμυλίας	49 »	»	318
7) Ἐταιρείας	650 »	»	335
8) Ἐταιρείας	250 »	»	125
9) Πωληθέντα		»	3000

Σύνολον 11638

Καὶ ἡ οἰκονομικὴ αὐτὴ κατάστασις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου σημειώματος, διεβιβάσθη πρὸς τὴν Κοινότητα Μ. Γεφύρας διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. Πρωτ. 5459 ἀπὸ 18 Αὐγούστου 1907 Πατριαρχικοῦ Γράμματος.

Πληροφορίας περὶ τῆς ἀκινήτου περιουσίας τοῦ κληροδοτήματος ἔχομεν καὶ ἐκ τοῦ ἐγγράφου τῆς κοινοποιηθείσης πρὸς τοὺς ἔκτελεστὰς τῆς διαθήκης ἀγωγῆς τῶν κληρονόμων συγγενῶν τοῦ διαθέτου, ἀπὸ 1 Ἰουνίου 1925, δι' ἧς ἐπιδιώκεται ἡ ἰδιοποίησις τοῦ μεριδίου τῶν ἐκπαιδευτηρίων Μ. Γεφύρας, κατόπιν τῆς ὑποχρεωτικῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἑλληνοτουρκικῶν πληθυσμῶν δυνάμει τῆς ἀπὸ 31 Ἰανουαρίου 1923 Συμβάσεως ἐν Λωζάνῃ.

ΔΙΑΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΟΔΩΝ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΟΣ

Ὅπως στερούμεθα ἐγκύρων πληροφοριῶν περὶ τῆς ἐκκαθαρίσεως καὶ τακτοποιήσεως τοῦ κληροδοτήματος, οὕτω στερούμεθα κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ πληροφοριῶν περὶ τῶν πραγματοποιηθέντων μέχρι σήμερον προσόδων αὐτοῦ ὡς καὶ τῆς διαθέσεως αὐτῶν ἢ μὴ συμφώνως πρὸς τὴν τελευταίαν θέλησιν τοῦ διαθέτου.

Αἱ πληροφορίαι μας περιορίζονται εἰς ὅσα τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀνακοινῶσι διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 692 ἀπὸ 13 Μαρτίου 1962 ἀπαντητικοῦ γράμματός του πρὸς τὸν ἐν Κων)πόλει Γεν. Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅσα συμπληροῖ διὰ τοῦ ἀπὸ 20 Μαΐου 1930 σημειώματός του πρὸς τὸν ἴδιον Γεν. Πρόξενον.

Ἐκ τοῦ πρώτου Πατριαρχικοῦ Γράμματος μανθάνομεν ὅτι ἀπὸ τῆς 16 Ἀπριλίου 1914 μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1921, τελευταίαν τοῦ κληροδοτήματος τούτου ἐκκαθάρισιν, ἀναλογοῦσι τῇ Κοινότητι Μ. Γεφύρας καὶ τῷ Οἴκῳ. Πατριαρχεῖῳ ἐν ὄλῳ Γ. Δ. 427.918.4. Ὅτι ἔναντι τοῦ ποσοῦ τούτου ὃ ἐν Καίρῳ ἐκτελεστῆς τῆς διαθήκης κ. Ν. Τσανακλῆς ἀπέστειλε τὸ 1921 εἰς τὸ Οἶκον. Πατριαρχεῖον Γ.Δ. 265.410 εἰς νόμισμα Ἀγγλικόν, ἐξ ὧν τὸ Πατριαρχεῖον ἐκράτησε Γ. Δ. 13.270.5 ὡς ἀναλογοῦν αὐτῷ μεριδίῳ τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἀνερχόμενον κατὰ τὴν τότε ἀξίαν τοῦ Ἀγγλικοῦ νομίσματος εἰς λίρας Τουρκ. τρεῖς χιλιάδας, δύο κατέθηκεν εἰς τὴν ἐν Κων)πόλει Διεύθυνσιν τοῦ Μονοπωλείου τῶν καπνῶν, πρὸς ἀποστολὴν αὐτοῦ διὰ τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἡρακλείας εἰς τὴν δικαιούχον Κοινότητα Μ. Γεφύρας. Ὅτι μὴ καταστάσης δυνατῆς τῆς παραλαβῆς τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ οὔτε παρὰ τῆς Μητρο. Ἡρακλείας οὔτε καὶ παρὰ τοῦ δικαιούχου Κοινότητος ἐπεστράφη τοῦτο εἰς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ ἀποφάσει τοῦ Δ.Ε.Μ. Συμβουλίου διενεμήθη κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1922 — ἐπελθούσης ἐν τῷ μεταξὺ τῆς διαλύσεως τῆς Κοινότητος Μ. Γεφύρας — εἰς τὰς ἐνοριακὰς σχολὰς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. (Δέον ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ Οἶκ. Πατριαρχεῖον ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν ἄλλων ἐκτελεστῶν ἔχει τὸ δικαίωμα ἐκ τῆς διαθή-

κης νὰ διαθέτη τὰ πλεονάζοντα εισοδήματα διὰ γενικωτέρους σκοπούς, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών του πρὸς τὰ Λαμπαδαρίδεια κληροδοτήματα).

Ὅτι ὁ αὐτὸς ἐκτελεστὴς ἀπέστειλε τῇ 2 Μαΐου 1924 μετὰ τῶν σχετικῶν καταστάσεων τῆς ἐκκαθαρίσεως ὁ ἐκ Γ.Δ. 10.502.8, ὅπερ σὺν τῇ ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1922 ἐκκαθαρίσει ἐπεφυλάχθη ἵνα ἀποστείλῃ κατόπιν τῆς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου παροχῆς αὐτῷ πληροφοριῶν ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τοῦ διὰ τὰ ἐν Μ. Γεφύρῃ Λαμπαδαρίδεια ἐκπαιδευτήρια προοριζομένου ποσοῦ, μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Κοινότητος διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν κατοίκων αὐτῆς. Καὶ ὅτι τὸ ὡς ἄνω ἀναλογοῦν τῆς Κοινότητι Μ. Γεφύρας ὑπόλοιπον τῆς χρήσεως ἀπὸ 16 Ἀπριλίου 1914 μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1921 ὡς καὶ τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ μερίδιον ἐκ τῶν ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1922 καὶ ἐφεξῆς καθαρῶν τοῦ κληροδοτήματος εισπράξεων εὔρηται εἰς χεῖρας τοῦ ἐν Καίρῳ ἐκτελεστοῦ τῆς διαθήκης κ. Ν. Τσανακλῆ, ἐν ἀναμιονῇ διατελοῦντος τῶν ἀνωθι μνημονευμένων πληροφοριῶν, ὧν ἡ παροχὴ καθυστέρησε, καθόσον δὲν ἐπετεύχθη ἡ ἀπαιτούμενη σχετικὴ συνεννόησις μεταξὺ Πατριαρχείου καὶ Μητροπολίτου Ἡρακλείας.

Ἐκ δὲ τοῦ σημειώματος τὸ ὁποῖον μᾶς παραπέμπει εἰς τὸ μνημονευθὲν Γράμμα μανθάνομεν ἐπιπροσθέτως ὅτι τὸ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1921 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1929 ἀναλογοῦν τῇ Κοινότητι Μ. Γεφύρας ποσὸν ἐκ Γροσίων Διατ. 730.019.5 τοῦ Λαμπαδαριδείου κληροδοτήματος εὔρηται παρὰ τῷ ἐν Καίρῳ κ. Ν. Τσανακλῆ, δι' ὃν σημειοῦμεν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 692 ἀπὸ 13 Μαρτίου 1926 ἡμετέρῳ ἐγγράφῳ λόγον.

Ἀνεξαρτήτως τῆς καταστάσεως ταύτης ἀπὸ τοῦ ἔτους 1925 ἐδημοσυργήθη καὶ νέα ἐπὶ πλέον δυσάρεστος κατάστασις πραγμάτων. Διότι οἱ συγγενεῖς τοῦ Α. Λαμπαδαρίδου συνεγκατάστατοι δὲ εἰς τὴν κληρονομίαν, ἤγειραν ἐνώπιον τῶν Μ. Δικαστηρίων ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ τοῦ 1925 ἀγωγὴν κατὰ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης, ἀξιοῦντες ὅπως τὸ διὰ τὰ ἐν Μ. Γεφύρῃ προωρισμένον κληροδοτήμα περιέλθῃ εἰς τοὺς αὐτοὺς ἰσχυρίζομενοι ὅτι δὲν ὑφίστανται πλέον ἐκεῖ οὔτε ἑλληνικὴ κοινότης οὔτε Λαμπαδαρίδεια Ἐκπαιδευτήρια. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι τὸ πρωτόδικον δικαστήριον διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 6781 ἀπὸ 10 Μαρτίου 1927 ἀποφάσεώς του, ἀπέφυγε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ὑποθέσεως ἀποφανθὲν, ὅτι θὰ ἔπρεπε προηγουμένως τὸ ἀρμόδιον ἐπὶ τῆς προσωπικῆς καταστάσεως δικαστήριον ν' ἀποφανθῆ.

α) Ἐὰν οὗτοι δικαιῶνται ἢ οὐ νὰ ζητήσωσι τὴν ἀκυρότητα τοῦ κληροδοτήματος καὶ β) ἐν περιπτώσει ἀκυρώσεως εἰς ποίους θὰ ἔπρεπε νὰ δοθῆ ἡ διαχείρησις ἢ ἡ κυριότης τοῦ κληροδοτήματος, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὐ-

τῇ δὲν τακτοποιεῖ τὸ ζήτημα ὅπως καὶ νομιμοποιεῖ τὸ ἡμέτερον Ταμεῖον ἔναντι τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης.

Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ ἐνάγοντες κληρονόμοι δὲν παρέμειναν μ' ἐσταυρωμένας χεῖρας. Ἀπὸ 4 Νοεμβρίου 1930 ἤσκησαν κατὰ τῆς πρωτοδίκου ἀποφάσεως τὸ ἔνδικον μέσον τῆς ἐφέσεως καὶ εἰς τοὺς δικαστικούς ἀγῶνας τὰ ἀπρόοπτα δὲν εἶναι σπάνια. Ἡ ἔφεσις ἐπρόκειτο νὰ συζητηθῇ τὴν 18 Νοεμβρίου 1930 ἀγνοοῦμεν δὲ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς.

Ἐὰν διὰ τοῦ καταλογισμοῦ εὐθυνῶν ἐπανήρχετο ἡ ρύθμισις τοῦ ἀξιολόγου τούτου διὰ τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκας τῶν προσφύγων κληροδοτήματος δὲν θὰ ἦτο παντάπασι δύσκολον νὰ τοὺς καταλογίσῃ τις. Εἰς ὃ ἐν τούτοις σημεῖον ἔχει περιέλθῃ ὄχι μόνον ἡ διαχείρισις τοῦ κληροδοτήματος καὶ ἡ διάθεσις τῶν προσόδων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ περαιτέρω ὑπαρξίς του, φρονῶ ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ἄμεσος λήψις συντόμων μέτρων ἀπὸ μέρους τοῦ ἡμέτερου Ταμεῖου διὰ τὴν ταχεῖαν ἐκκαθάρισιν τόσον τῆς προσωρινῆς ἀνωμαλίας ὅσον καὶ τῆς γενικωτέρας αὐτοῦ θέσεως.

Κατὰ ταῦτα, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, τὸ Ταμεῖον Ἀνταλλαξίμων ἀνεξαρτήτως τῶν μέχρι τοῦδε συντελεσθέντων διαβημάτων του θὰ ἔπρεπε ἐκ νέου νὰ προβῇ εἰς τ' ἀκόλουθα διαβήματα.

Α' Νὰ ὀχλήσῃ τοὺς ἐπιζώντας ἐκτελεστάς τῆς διαθήκης, ἦτοι α) τὸ Οἰκομενικὸν Πατριαρχεῖον, β) τὸν μητροπολίτην Ἡρακλείας καὶ γ) τὸν κ. Νέστορα Τσανακλήν, καὶ νὰ ζητήσῃ ὅπως ἀναγνωρισθῇ παρ' αὐτῶν ὡς ὁ μοναδικὸς καθολικὸς διάδοχος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Μ. Γεφύρας καὶ τῶν Λαμπαδαριδεῶν κληροδοτημάτων συμφώνως πρὸς τοὺς ἰδρυτικούς νόμους τοῦ Ταμεῖου. Ἐν ἀνάγκῃ δὲ νὰ προκαλέσῃ καὶ δικαστικὴν ἀπόφασιν περὶ τούτου.

Β' Νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς ὡς ἄνω ἐκτελεστάς τῆς διαθήκης τοῦ Λαμπαδαρίδου, ὅπως τ' ἀναλογοῦντα εἰς τὴν Κοινότητα Μ. Γεφύρας καὶ τὰ Λαμπαριδεῖα ἐκπαιδευτήρια ποσὰ ἐκ τῶν προσόδων τοῦ κληροδοτήματος καὶ τὰ ὅπωςδήποτε καθυστερούμενα ἀποσταλῶσιν τὸ ταχύτερον εἰς τὸ Ταμεῖον Ἀνταλλαξίμων τηρουμένων πάντοτε τῶν διατάξεων τῆς διαθήκης, ἀποστέλλονται δὲ ἐφεξῆς τακτικῶς εἰς αὐτό.

Γ' Ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἐκτελεστάς νὰ ζητηθοῦν πληροφορίαι ἐπὶ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τοῦ κληροδοτήματος. Ἦτοι: α) Ποῖα εἶνε τ' ἀκίνητα τ' ἀποτελοῦντα αὐτό, ποῦ εὐρίσκονται καὶ εἰς ποίου ὄνομα εἶναι ἐγγεγραμμένα. β) Ἀπὸ τί σύγκειται ἡ κινητὴ περιουσία τοῦ κληροδοτήματος, εἰς ποῖαν τράπεζαν εἶνε κατατεθειμένη καὶ ἐπ' ὀνόματι τίνος.

Δ' Δεπτομερῆ κατάστασιν τῆς διαχειρίσεως τοῦ κληροδοτήματος α) Ἀπὸ 16 Ἀπριλίου 1914 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1911 β) Ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1922 μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1930.

Ε' Νὰ ζητηθῶν σαφεῖς καὶ κατηγορηματικαὶ πληροφορίες ἀπὸ τὸν κ. Κανδίογλου ἐπὶ τῆς διεξαγωγῆς τῆς δίκης καὶ νὰ ἐρωτηθῆ περὶ τῶν ἀξιώσεων τὰς ὁποίας θὰ εἶχε διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ταμεῖου.

ΣΤ' Ὅτι τὸ Ταμεῖον ὀφείλει νὰ ἀφίση τὴν παθητικὴν του στάσιν καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς διεκδικήσεως καὶ ἐξασφαλίσεως τῶν δικαιωμάτων του ἐπὶ τοῦ κληροδοτήματος.

Β' ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΔΕΙΟΝ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΜΑΚΡΑΣ ΓΕΦΤΡΑΣ (ΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ)

Ὅλη ἡ ἱστορία του, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Κοινότητος καὶ τῆς σχετικῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, (Ἐβρου) καὶ Γενικοῦ Προξενείου Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ ἀείμνηστος Ἀνδρέας Λαμπαρίδης ἐγεννήθη ἐν Μακρᾷ Γεφύρᾳ τῆς Θράκης, ἔζησε δὲ καὶ ἐξήσκησε τὸ ἐμπορικὸν του στάδιον, ὡς Καπνέμπορος ἐν Καίρῳ, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τῷ 1907.

Ἡ ἐνεργητικὴ του δραῖσις ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς γενετέρας του ἤρχισε περίπου κατὰ τὰ ἔτη 1901 — 1902. Ὑπὸ τὸν ἔτησιον χορηγιῶν ἀπέστειλεν τότε ἐκ Καίρου, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Σχολικοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς πατρίδος του, χρηματικὰς ἀποστολάς ἐκ λιρῶν χρυσῶν ἐξήκοντα (60) (πρακτ. Γεν. Συνελ. Μακρᾶς Γεφύρας 22 Σεπτεμβρίου 1903).

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἀπέστειλεν ἑκτακτον χορήγημα πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ Ἀρρεναγωγείου ἐξ ἑκατὸν ἐξήκοντα λιρῶν. Ἐπίσης ἔτερον χρηματικὸν ποσόν, συμπληρωθὲν μετ' ἄλλων συνδρομῶν συμπατριωτῶν του εἰς ἑκατὸν λίρας καὶ μετ' ὀλίγον ἐτέρας ὀγδοήκοντα πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ Παρθεναγωγείου. Ἡ τοιαύτη φιλογενῆς δραῖσις τοῦ ἀειμνήστου συνετέλεσεν ὥστε νὰ ἀνακηρυχθῆ ὁὗτος ἐν Γενικῇ τῶν πολιτῶν Συνέλευσει Μέγας Ἐδεργέτης τῆς ἐν λόγῳ Κοινότητος. Πρὸς τὴν ὡς ἄνω τιμητικὴν διάκρισιν πρὸς τὸν ἀείμνηστον συνετέλεσε καὶ ἡ πρόσφατος ἀναγγελία ἐκ μέρους του, τῆς διηγεοῦς ἐφεξῆς συντηρήσεως τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς πατρίδος του, γενομένη ἐν τῇ ὡς ἄνω γενικῇ Συνελεύσει διὰ στόματος τοῦ Ἀγίου Ἡρακλείας Γρηγορίου (22 Σεπτεμβρίου 1903). Κατὰ τὸ ἔτος 1904 νέον χρηματικὸν ἔμβασμα τοῦ ἀειμνήστου Λαμπαδαρίδου ἐξ 180 Αἰγ. Λιρῶν πρὸς τὴν κοινότητα Μακρᾶς Γεφύρας ἐκάλυπτε τὰς τελευταίας ὑπὲρ τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ Παρθεναγωγείου δαπάνας (20 Σεπτεμβρίου 1904 πρακτικῶν Ἐφορείας Σχολ.).

Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1906 ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ τοῦ ἀειμνήστου Λαμπαρίδου πρὸς τὸν Ἅγιον Ἡρακλείας ἀνήγγειλεν ὅτι, συνέταξε τὴν μυστικὴν

του διαθήκην, ἐν ἣ ἔγκαταλείπει πᾶσαν τὴν κινητὴν καὶ ἀκίνητόν του περιουσίαν εἰς τὸ Γένος, μὲ ἐκτελεστάς τὸν Πατριάρχην Ἰωακείμ καὶ τοὺς διαδόχους του, ἐκτὸς ὀρισμένου μικροῦ μέρους τῆς περιουσίας του, ὅπερ ἀφίνει εἰς τὴν ἀδελφὴν καὶ τοὺς πέντε ἀνεπιούς του. (18 Ἰουνίου 1906 Σελ. πρακτ. Κοιν. Κωδικ. 49).

Ἡ ἐν λόγῳ περιουσία ἀνερχομένη εἰς εἴκοσι δύο (22) περίπου χιλιάδας λιρῶν Αἰγυπτ. κατὰ τὴν ἐν λόγῳ διαθήκην (ἀκριβέστεραν ἢ εἰς ρευστὸν ἔγκαταληφθεῖσα περιουσία τοῦ Ἐυεργέτου ἐν Καίρῳ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1907 ἀνήρχετο μόνον εἰς Λιρ. Ἀγγλίας Αἰγύπτου 16,638), ὡς ἐξάγεται ὁ ἀριθ. 22.000 λιρ., ποσὸν ἀπαντώμενον εἰς τὴν ἐπιστολὴν τῆς Νομαρχ. Ἐβρου ὑπὸ ἡμερ. 10)1)29, περιλαμβάνει καὶ τοὺς σχετικούς τόκους τοῦ ὡς ἄνω ποσοῦ τῶν 16,638 Λ. θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἐυεργέτου πρὸς συντήρησιν τῶν ἐν Μακρᾷ Γεφύρῳ φερωνύμων Ἐκπαιδευτηρίων, προστιθεμένων καὶ Ἐμπορικοῦ τμήματος καὶ Ἐπαγγελματικῆς Σχολῆς, πρὸς δὲ καὶ διασφάλισιν τῆς δωρεᾶν παροχῆς τῶν διδασκικῶν βιβλίων καὶ ὀργάνων εἰς τοὺς ἀπόρους μαθητάς.

β) Ἐκτὸς τῆς ὡς ἄνω περιουσίας ὁ ἀειμνήστος ὀρίζει ὅτι τῆς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ περιουσίας (κτηματικῆς ἀποτελουμένης ἐκ τεσσάρων καταστημάτων ἐμβαδοῦ συνολικοῦ ἐξ 154 τεκτ. πήχεων) τὴν ἑφ' ὅρου ζωῆς νομὴν θὰ ἔχη ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ.

γ) Ἐν τῇ ρηθείσῃ διαθήκῃ ὑψίσταται σκέψις τοῦ ἀειμνήστου ἢ μᾶλλον ἀπόφασις τοῦ διαθέτου νὰ ἀγοράσῃ μέγα προσοδοφόρον κτῆμα ἐν Καίρῳ τὸ ὁποῖον θὰ μεταγράψῃ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Οἰκομενικοῦ Πατριαρχείου, λόγῳ δωρεᾶς, ἵνα μετὰ τὸν θάνατον διευκολυνθῇ ἡ ἐκκαθάρισις τῆς περιουσίας του καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς πραγματώσεως τοῦ πόθου του, νὰ ὠφελῆσθαι τὴν πατρίδα καὶ τοὺς ὁμογενεῖς.

Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1907 (9 Ἰουλίου) τηλ)μα ἀγγέλει τὸν ἐπισυμβάντα θάνατον τοῦ ἀειμνήστου Λαμπαρίδου (Σελ. πρακτ. 52) ἐν Καίρῳ καὶ τὴν 17 Αὐγούστου 1907 τὸ Οἰκομενικὸν Πατριαρχεῖον διὰ γραμματός του ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 5685 πρὸς τὸν Μητροπολίτην Ἡρακλείας, καθιστᾷ γνωστὸν ὅτι πληρεξούσιος τῶν Πατριαρχείων πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διαθήκῆς, συνωδᾷ τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ μεταστάντος, ὠρίσθη ὁ ἐκεῖ ἔγκριτος ὁμογενῆς Γεώργιος Ζερβονδάκης.

Ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν διαθήκην καὶ τὸ κληροδοτήμα ἐνεργειῶν τῶν ἐνδιαφερομένων Κοινότητος Μακρᾶς Γεφύρας καὶ Πατριαρχείου ἐλήφθη μετὰ τινος μῆνας εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἐπιστολὴ τοῦ δικηγόρου καὶ διευθυντοῦ τῆς ἐν Καίρῳ ἐκδιδομένης ἑφημερίδος: «Ἐθνικὴ» κ. Κ. Ἀναστασιάδου, ἐκθέτοντος τὴν νεωτέραν καὶ πραγματικὴν θέσιν τοῦ κληροδοτήματος, ὡς καὶ τὴν εἰς ἀριθμούς κατάστασιν αὐτῆς. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη

διαβιβασθεῖσα ἐν ἀντιγράφῳ πρὸς τὴν Κοινότητα Μακρᾶς Γεφύρας παρὰ τοῦ Πατριαρχείου ὑπὸ ἡμερ. 18 Αὐγούστου 1907 καὶ ἀριθ. πρωτ. 5459 παρουσιάζει τὴν οἰκονομικὴν ὕψιν τοῦ κληροδοτήματος ὡς ἑξῆς:

β) Πλὴν τῆς ὡς ἄνω περιουσίας ὑπάρχει ἕτερον ποσὸν εἰς ρευστὸν κατατεθειμένον δανειακῶς παρὰ τοῖς κ. Δρόσῳ καὶ Σία ἐν Καίρῳ διὰ 18 μῆνας καὶ μὲ τόκον 10% Λίρ. Ἀγγλίας.	5000
γ) Ἡ παρὰ τὴν ἀγορὰν (Καίρου) οἰκία τοῦ ἀειμνήστου Α. Ἀγ.	7000
δ) Οἰκίαι ἐν Φούβρα	» » 4000
ε) Καπνοπωλεῖον	» » 700
στ) Ἡ ἐν Μακρᾷ Γεφύρᾳ κτηματικὴ περιουσία	Λ. Τουρκ. 1200

Ἡ ὡς ἄνω ἀναλυτικὴ κατάστασις τῶν διαφορῶν ποσῶν τῆς κληροδοτηθείσης περιουσίας τοῦ ἀειμνήστου Λαμπαδαρίδου Ἀνδρέα συμποσοῦται	
εἰς ρευστὸν	Λίρ. 16.638
εἰς κτήματα δὲ	12.900

Λίρ. 29.538

Εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο ἐπομένως δεόν νὰ προστεθοῦν καὶ αἱ πρόσδοι καὶ οἱ τόκοι.

Γ' ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

Ἐγὼ ὁ Ἀνδρέας Νικολάου Λαμπαδαρίδης, πολίτης ἑλλην χριστιανὸς Ὁρθόδοξος τοῦ Ἀνατολικοῦ δόγματος, κτηματίας, διαμένων ἐν Καίρῳ, σήμερον ἡμέραν Τετάρτην τῆς ἑβδομάδος καὶ εἰκοστὴ πρώτη (21η) τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου «νέον ἡμερολόγιον» τοῦ χιλιοστοῦ ἐνεαεκαοσιοστοῦ ἔκτου ἔτους (1906) ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ μου Γεωργίου Βουτυράκη, φαρμακοποιῦ κεμένη ἐν Καίρῳ παρὰ τὴν ὁδὸν Μωχαμὲτ Ἀλῆ πλαγίως τῆς Αἰγυπτιακῆς βιβλιοθήκης καὶ ἐν τῇ πριφερεία τῆς ἐνορίας τοῦ Πατριαρχικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου προσκαλέσας τὸν κ. Κωνσταντῖνον Ι. Ἀναστασιάδην, δικηγόρον, διαμένοντα ἐν Καίρῳ κατὰ τὴν ὁδὸν. . . . . ἀνέθεσα εἰς αὐτὸν νὰ συντάξῃ καθ' ὑπαγόρευσίν μου τὴν παροῦσαν διαθήκην μου δι' ἧς ἐκφράζω τὰς τελευταίας θελήσεις μου περὶ διαθήσεως τῆς περιουσίας μου μετὰ τὸν θάνατόν μου, διότι στερούμενος παιδείας, δὲν δύναμαι ἐπακριβῶς νὰ διατυπώσω ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν θέλησίν μου ὁ ἴδιος.

Γεννηθεὶς ἐν Οὐζζὸν Κιοπρὸν - Μακρᾶς Γεφύρας τῆς Θράκης, οὐδέποτε ἐνυμφεύθην καὶ κατὰ συνέπειαν στεροῦμαι τέκνων καὶ ἀνιόντων. Ὁ

μόνος μου πόθος ἀπὸ τριακονταετίας καὶ ὁ μόνος μου σκοπὸς τοῦ βίου μου, ὅστις διέεργουσεν ἐντίμως, ὑπῆρξεν νὰ φανῶ ὀφέλμιος ὡς οἱ πρόγονοί μου εἰς τὴν πατρίδα μου Μακρὰν Γεφύραν καὶ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου.

Τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξεπλήρωσα ἤδη ἐν μέτρῳ τινι καὶ θὰ ἐξακολουθῶ νὰ ἐκπληρῶ ἐν ζωῇ διὰ τῆς διὰ χρηματικῶν ἐπιδομάτων συντηρήσεως τῶν Λαμπαδαριδεῶν Ἐκπαιδευτηρίων ἀρρένων καὶ θηλέων τῆς ἰδιαιτέρας μου πατρίδος Οὐξοῦν Κιοπροῦ, τὰ ὁποῖα ἔγω ἤδη προικοδοτήσῃ διὰ κτημάτων προσοδοφόρων ἀγορασθέντων ὑπ' ἐμοῦ καὶ μεταβιβάσθέντων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα Μακρᾶς Γεφύρας, εἰς τὴν ὁποῖαν κατ' ἔτος χορηγῶ περὶ τὰς 160 λίρας πρὸς τὸν ἴδιον σκοπόν.

Τὸ ἔργον μου τοῦτο διὰ τῆς παρουσίας διαθήκης μου συμπληρῶ καὶ ἐπεκτείνω φρονῶν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις τῆς ὁποίας ἐσπερήθην κατὰ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν ἔνεκεν ἐλλείψεως σχολείων ἐν τῇ πατρίδι μου καὶ αἱ πρακτικαὶ γνώσεις ἐν τῷ βίῳ εἶναι οὐ μόνον Ἐθνικαὶ ἀσπίδες τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης, ἀλλὰ καὶ φρουροὶ τῶν ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων τοῦ Ἔθνους ἡμῶν ἐν τῷ ὑποδοῦλῳ Ἑλληνισμῷ. Ἡ τελευταία θέλησίς μου περὶ τῆς μετὰ θάνατον διαθέσεως τῆς περιουσίας μου εἶναι ἡ ἑξῆς:

α) Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τῶν Ὀρθοδόξων Κων)πόλεως.

β) Τὴν ἐν Καίρῳ ἀδελφὴν μου Εὐθυμίαν., καὶ

γ) Τὰ τέκνα τῆς ἀποβιωσάσης ἀδελφῆς μου Μαγδαληνῆς ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὅρους:

Τὰ ἐν Καίρῳ κτήματά μου ἀφίνω εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως καὶ διατάσσω νὰ μείνωσι πάντοτε ἀπόλητα, ἐκτὸς ἐὰν ἡ πώλησις αὐτῶν θεωρηθῇ συμφέρουσα ὑπὸ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης μου, ὅτι τὰ ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν κτημάτων μου χρήματα νὰ κατατεθῶσι ἐντόκως εἰς οἰανδήποτε μεγάλην Τράπεζαν ἐγκρίνουσι οἱ ἐκτελεσταὶ τῆς διαθήκης μου καὶ ἐκ τῶν τόκων 85% νὰ διατίθενται πρὸς συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ἐν τῇ Πατρίδι μου Μακρᾶ Γεφύρᾳ Λαμπαδαριδεῶν Ἐκπαιδευτηρίων, 10% νὰ μείνη κατατεθειμένον εἰς τὴν ἰδίαν Τράπεζαν πρὸς αὔξησιν τοῦ κεφαλαίου καὶ 5% νὰ χρησιμοποιοῖ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δι' ἰδίας αὐτοῦ ἀνάγκας.

Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν θεωρηθῇ ὑπὸ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης μου συμφερότερον νὰ διατηρηθῶσι τὰ ἐν Καίρῳ κτήματά μου ἀπόλητα, διατάσσω ὅπως μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν δαπανῶν πρὸς καλὴν διατήρησιν αὐτῶν καὶ πληρωμῆν τῶν κτηματικῶν φόρων, νὰ διανέμηται ὡς ἀνωτέρω διατάσσω τὸ καθαρὸν εἰσόδημα τῶν κτημάτων μου κατατεθειμένον πάντοτε 10% εἰς τὴν Τράπεζαν ἵνα σὺν τῷ χρόνῳ ἀποτελεσθῇ κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἀνακαίνισιν τῶν ὑπαρχόντων κτημάτων μου, τῶν ὁ-

ποιών τὰ εἰσοδήματα θὰ χρησιμοποιοῦνται μὲ τὴν εἰρημένην ἀναλογίαν καὶ ὡς διατάσσω ἀνωτέρω.

Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ ἐν τῇ παρούσῃ διαθήκῃ μου ὑπὲρ τῶν Λαμπαδαριδείων Ἐκπαιδευτηρίων κληροδοτήματος, θέλουσι αὐξηθῆ οἱ πόροι αὐτῶν διατάσσω τοὺς ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης μου, ὅπως διὰ τῶν περισσευόντων εἰσοδημάτων τῆς περιουσίας μου προβῶσι εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ συντήρησιν παραρτήματος τῶν Λαμπαδαριδείων Ἐκπαιδευτηρίων, ἤτοι Ἑλληνικῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς ἢ Ἐργαστηρίου πρὸς ἐκμάθησιν τέχνης τινὸς ὑπὸ τῶν ἐπιθυμούντων Ἑλληνοπαιδῶν τῆς Πατρίδος μου, εἰς τὰ ὁποῖα παραρτήματα νὰ φοιτῶσι τὰ ἄπορα ὁμογενῶν παιδιά δωρεάν, ὡς καὶ εἰς τὰ Λαμπαδαριδεῖα Ἐκπαιδευτήρια παρεχομένων ἐπίσης δωρεάν τῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ ὀργάνων.

Ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀφίνω τοὺς ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης μου νὰ ἐκτελέσωσι ἐλευθέρως τὸ καλλίτερον καὶ συμφερότερον εἰς τὴν πατρίδα μου καὶ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου ἰδρύνοντες, εἴτεμπορικὴν, εἴτε ἐπαγγελματικὴν Σχολήν.

Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀνωτέρω ἐκπαιδευτικῶν ἔργων ἐν τῇ πατρίδι μου Μακρᾷ Γεφύρᾳ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δικαιούται ὑπαρχόντων ἔτι ἀχρησιμοποίητων εἰσοδημάτων ἐκ τῆς περιουσίας μου νὰ διαθέσωσι ταῦτα μετὰ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης μου ὑπὲρ τῶν ἱερωτέρων ἀναγκῶν τοῦ γένους ἡμῶν καὶ τῆς πατρίδος.

Ἡ ἐφορεία τῶν Λαμπαδαριδείων Ἐκπαιδευτηρίων, δέον νὰ συντάσῃ κατὰ τὴν ἔναρξιν ἐκάστου σχολικοῦ ἔτους προϋπολογισμὸν τῶν δαπανῶν πρὸς συντήρησιν καὶ λειτουργίαν τῶν Σχολῶν καὶ τῶν παραρτημάτων αὐτῶν, ὡς καὶ σχετικῶν ὑπολογισμὸν τῶν δαπανῶν τοῦ λήξαντος σχολικοῦ ἔτους τῆς διαχειρίσεώς της εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὅστις θὰ ἔχῃ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν καὶ θὰ ἐξασκῇ τὸν ἔλεγχον ἐπὶ πάσης δαπάνης ἀφορώσης τὴν διεύθυνσιν καὶ λειτουργίαν τῶν ἐκπαιδευτηρίων, ὡς καὶ τῶν παραρτημάτων αὐτῶν.

Εἰς τὴν ἀδελφὴν μου Εὐθυμίαν ἀφίνω τὴν πατρικὴν μου ἐν τῇ πατρίδι μου Μακρᾷ Γεφύρᾳ περιουσίαν, ὡς καὶ τὸ ἀναλογοῦν μοι μερίδιον ἐκ τῆς ἀδιανεμήτου πατρικῆς μου κληρονομίας (χωράφια, οἰκίας, ἔπιπλα). Τὴν ἐπικαρπλίαν τῆς περιουσίας ταύτης θὰ ἔχῃ ἡ ἀδελφή μου Εὐθυμία ἐν ὅσῳ εὐρίσκεται ἐν ζωῇ, μετὰ τὸν θάνατον δὲ αὐτῆς θὰ μεταβιβάζεται εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτῆς, πλὴν ἐνὸς κτήματός μου κεκμένου ἐν τῇ ἀγορᾷ Οὐζοῦν Κιοπροῦ καὶ ἀποτελουμένον ἐκ τεσσάρων Μαγαζείων ὅπερ διατάσσω μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἀδελφῆς μου Εὐθυμίας νὰ περιέρχεται εἰς τὴν κυριότητα καὶ κατοχὴν τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Μακρᾶς Γεφύρας.

Ἐξαιρῶ, ἐπίσης ἐκ τῆς περιουσίας μου ἐν Οὐζοῦν Κιοπροῦ ἓνα κῆπον

κείμενον παρὰ τὸ φρέαθ τοῦ πατρός μου, τὸν κήπον τοῦτον ἔχω δωρήσῃ δι' ἐπιστολῆς μου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα Μακρᾶς Γεφύρας πρὸ ἔτους καὶ πλέον καὶ τὴν δωρεάν μου ταύτην ἐπικυρῶ καὶ ἐπιβεβαίω διὰ τῆς παρούσης διαθήκης μου.

Εἰς τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν μου Εὐθυμίαν διὰ τὴν ἀδελφικὴν περιθαλψιν ἦν μοι ἔκαμε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ μοι παρέχῃ ἀφίνω πλὴν τῆς ὡς ἄνω κτηματικῆς μου περιουσίας καὶ 500 λίρας Ἀγγλίας, τὰς ὁποίας διατάσσω νὰ μετρηθῶσι εἰς αὐτὴν πρὸ παντός ἄλλου κληροδοτήματος.

Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν ὃ μὴ γένοιτο ἢ εἰρημένη ἀδελφὴ μου ἤθελε δι' οἰονδήποτε λόγον ἢ ἀφορμὴν περιπέσει εἰς ἀπορίαν, διατάσσω ἵνα ἢ Ἐφορεία τῶν Λαμπαδαριδίων Ἐκπαιδευτηρίων τῆς πατρίδος μου ἅμα τῇ αἰτήσῃ τῆς ἀδελφῆς μου ταύτης, ὀρίσῃ χορήγημα αὐτῇ ἐκ λιρῶν Ἀγγλίας 5 κατὰ μῆνα πρὸς συντήρησιν αὐτῆς ἐν ὅσῳ εὐρίσκεται ἐν ζωῇ.

Εἰς τοὺς ἐν Καίρῳ ἀνεψιούς μου τέκνα τῆς μακαρίτιδος ἀδελφῆς μου Μαγδαληνῆς, Μηνᾶν, Ἀνδρέαν, Ἀριστείδην καὶ Λεωνίδα Πουλυχροσιάδας ὡς καὶ εἰς τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀνεψιόν μου Νικόλαον Λαμπαδαριδὴν ἀφίνω ἀνὰ 100 λίρας εἰς ἕκαστον. Εἰς τὴν ἀνεψιάν μου Σουλτάνα Γεωργίου Βουτυράκη ἀφίνω λίρας Ἀγγλίας 100.

Ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου μου δὲν ἔχει ἐξοφληθῆ τὸ πρὸς τὸν εἰρημένον γαμβρόν μου Γεώργιον Βουτυράκην χρέος μου, προερχόμενον ἐξ ὑποχρέωσης ἦν ἔδωκα εἰς αὐτὸν πετρακοσίας λίρας Ἀγγλίας τμηματικῶς πρὸς 5 λίρας κατὰ μῆνα ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου του, ὡς προῖκα τῆς ἀνεψιάς μου Σουλτάνας, διατάσσω τοὺς ἐκτελεστάς τῆς διαθήκης μου νὰ ἐξακολουθήσωσι νὰ καταβάλωσι εἰς αὐτὸν τὸν Γεώργιον Βουτυράκην τὰς εἰρημένας 5 λίρας κατὰ μῆνα μέχρι ἐξοφλήσεως τοῦ ἀνωτέρω ποσοῦ τῶν τετρακοσίων λιρῶν.

Εἰς τὸν ἀνεψιόν μου Ἀνδρέαν Πουλυχροσιάδην ἔχω ἐκχωρήσει πρὸ διατίαις τὸ ἐν Μουσικῷ καπνοπωλεῖον μου καὶ τὸ σῆμα τοῦ Ἐργοστασίου μου τῶν Σιγαρέττων καὶ πακέτων, ὡς καὶ τὴν χρῆσιν τῆς ὀνομασίας τοῦ καταστήματός μου «Ἀνδρέας Λαμπαδαριδῆς» ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μου μετρᾷ 10 λίρας κατὰ μῆνα ἐν ὅσῳ εὐρίσκομαι ἐν ζωῇ. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἦν τὸ ἀνωτέρω μνηστικὸν ἐπίδομα τῶν δέκα λιρῶν δὲν φθάσῃ τὸ ποσὸν τῶν χιλίων λιρῶν Ἀγγλίας κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου μου, οἱ ἐκτελεσταὶ τῆς διαθήκης μου, νὰ ὑποχρεώσωσι τὸν εἰρημένον ἀνεψιόν μου Ἀνδρέαν, ὅπως ἐξακολουθῇ μετὰ τὸν θάνατόν μου νὰ πληρῶνῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα Μακρᾶς Γεφύρας, τὸ ποσὸν τῶν δέκα λιρῶν κατὰ μῆνα μέχρι ἐξοφλήσεως τῶν χιλίων λιρῶν, τὰς ὁποίας μοὶ ὀφείλει διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἐκχώρησιν τοῦ ἐν Μουσικῷ Καπνοπωλεῖου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἐπίπλων, πλὴν τοῦ χρηματοκιβωτίου μου, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὴν περιουσίαν μου καὶ τὸ ὁποῖον παρα-

καλῶ νὰ σφραγισθῆ μετὰ τὸν θάνατόν μου μέχρι τῆς ἀπογραφῆς τῆς περιουσίας μου, αὐτὸ μόνον καὶ οὐχὶ τὸ Καπινοπωλεῖον, ἵνα μὴ ζημιωθῆ ὁ εἰρημένοσ ἀνεψιός μου ἐκ τοῦ προσωρινοῦ ἔστω κλεισίματος.

Ἐπιπλέον τὴν εἰς μετρητά, εἴτε εἰς τίτλους ἢ χρεώγραφα περιουσίαν μου μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν αὐτῆς καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν διαφόρων ποσῶν, τὰ ὁποῖα ἐγκαταλείπω διὰ τῆς παρουσίας διαθήκης μου εἰς τὴν ἀδελφὴν μου καὶ εἰς τοὺς ἀνεψιούς μου, ἀφίνω εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ κατατεθῆ ἡ περιουσία μου αὕτη εἰς Τράπεζαν τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης μου καὶ οἱ τόκοι αὐτῆς νὰ χρησιμοποιοῦνται, ὡς καὶ τὰ εἰσοδήματα τὰ ἐκ τῆς κτηματικῆς μου ἐν Καίρῳ περιουσίας, δηλαδὴ νὰ ἐξοδεύωνται οἱ τόκοι πρὸς συντήρησιν τοῦ ἐν Μακρῷ Γεφύρῳ Λαμπαδαριδεῖου Ἐκπαιδευτηρίου καὶ τῶν παρατηρημάτων αὐτῶν πλὴν 100)ο ὅπου θὰ μένη εἰς τὴν Ἐκπαιδευτικὴν Τράπεζαν πρὸς αὔξησιν τοῦ κεφαλαίου καὶ 50)ο θὰ χρησιμοποιῆ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὡς βούλεται.

Διατάσσω τοὺς ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης μου νὰ μετῶσι ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς περιουσίας μου εἰς τὴν Κοινότητα Καίρου καὶ ἐν ὅσῳ ὑφίσταται αὕτη, λίρας Ἀγγλίας 20 κατ' ἔτος.

Ἐὰν ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω συγγενεῖς μου εὑρεθῆ τις καὶ δὲν εὐχαριστηθῆ ἀπὸ ἐκεῖνο, ὅπου ἐγὼ μὲ τὴν θέλησίν μου τοῦ ἀφίνω καὶ προσβάλλῃ τὴν διαθήκην μου ταύτην, ὁ τοιοῦτος νὰ ἐκπίπτῃ ἐντελῶς ὅλων τῶν δικαιωμάτων του καὶ τὸ μερίδιόν του νὰ λαμβάνωσι τὰ Λαμπαριδεῖα Σχολεῖα τῆς πατρίδος μου.

Καταρῶμαι δὲ ἐκ βάρους ψυχῆς, πάντα ἡμέτερον ἢ ξένον, ὅστις ἤθελεν ἐνεργήσῃ τι ἢ παρέμβῃ πρὸς ἀκύρωσιν τῆς παρουσίας διαθήκης μου.

Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ τοιοῦτου νὰ ἐπιπέσῃ ἡ θεία ἀρὰ καὶ ἡ δικαία ἀγανάκτησις τῶν εὐεργετουμένων διὰ τῆς διαθήκης μου ταύτης ἀπόρων παιδιῶν τῆς πατρίδος μου.

Ταῦτα ἔχω νὰ διατάξω καὶ τίποτε ἄλλο. Ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης μου ταύτης διορίζω τὴν Α. Θεοτότην Παναγιώτη τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἰωακείμ τὸν Γ', ὡς καὶ τὴν Α. Σεβασμ. τὸν Μητροπολίτην Ἡρακλείας κ. Γρηγόριον καὶ μετὰ τὴν παραίτησιν ἢ τὸν θάνατον αὐτῶν τοὺς διαδόχους τῶν ἐν τῷ Οἰκουμἐνικῷ Θρόνῳ καὶ ἐν τῇ Ἱερῇ Μητροπόλει Ἡρακλείας.

Ἐπίσης διορίζω ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης μου ταύτης ἐν Καίρῳ τοὺς ἀξιολτίμους κ.κ. Νέστωρα Τραπεζοκαλῆν, Ἀλέξανδρον Ρόστροβιτς καὶ Ἰωάννην Δαμιασμάδην μετὰ, τὴν παραίτησιν δὲ ἢ θάνατον αὐτῶν διατάσσω ὁ Οἰκουμἐνικὸς Πατριάρχης νὰ προβαίη ἐλευθέρως εἰς τὸν διορισμὸν τῶν διαδόχων αὐτῶν.

Συνιστῶ εἰς τοὺς ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης μου ταύτης τὸν ἀνεψιόν μου Ἄνδρέαν Πολυχροναίδη, ὡς πρόσωπον πάσης ἐμπιστοσύνης δυνάμενον νὰ

φανῆ χρησιμώτατον εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς κτηματικῆς μου ἐν Καίρῳ περιουσίας.

Τοὺς ἀνωτέρω ἐκτελεστάς τῆς διαθήκης μου παρακαλῶ νὰ δεχθῶσι τὸ βᾶρος αὐτὸ καὶ ἐκτελέσωσι τὴν παροῦσαν μου κατὰ γράμμα.

Ἡ παροῦσα μου διαθήκη ἐγράφη κατ' ἐντολὴν μου καὶ καθ' ὑπαγόρευσιν μου ὑπὸ τοῦ ἐνταῦθα δικηγόρου κ. Κωνσταντίνου Ἀναστασιάδου, ὅστις προσυπογράφει αὐτήν μετ' ἐμοῦ εἰς ὅλας τὰς σελίδας ἐν Καίρῳ σήμερον εἰκοστὴν πρώτην τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου (νέον ἡμερολ.) τοῦ χιλιοστοῦ ἐννεακοσιοστοῦ ἔκτου ἔτους «1906» ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος Τετάρτην ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ μου Γεωργίου Βουτυράκη, κειμένην παρὰ τὴν ὁδὸν Μωχάμετ Ἀλῆ, πλαγίως τῆς Αἰγυπτιακῆς Βιβλιοθήκης καὶ ἐνορίαν τοῦ Πατριαρχικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τὴν ὁποίαν βεβαιῶνω καὶ πάλιν ὅτι εἶναι ἡ τελευταία θέλησίς μου καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ σελίδας δώδεκα, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ ἑνδεκα εἶναι γεγραμμέναι καὶ ὑπογράφω.

Ὁ γράψας

ὁ διαθέτης

ΚΩΝΣΤ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ

A. N. ΛΑΜΠΡΑΔΑΡΙΔΗΣ

ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ
ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ (1878-1908)

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Οἱ Ἕλληνες ἐγκατεστάθησαν στήν σύγχρονο Βουλγαρία (ἄλλοτε Β. Θράκη καὶ Μυσίαν) τὸν VII καὶ VI αἰῶνα π.Χ., ὅταν ἡ Μίλητος, τὰ Μέγαρο καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις ἔκτισαν τὰς ἀποικίας των στὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου (= Μαύρης θαλάσσης), δηλαδὴ χίλια χρόνια πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Βουλγάρων στήν χερσόνησον τοῦ Αἴμου.

Ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἑλλήνων ἀνῆρχετο σὲ 150.000—200.000 ἄτομα, ζοῦσαν δὲ κατὰ μάζας στὰ δυτικὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου, στήν περιοχὴν Φιλιππουπόλεως καὶ περιοχὴν Καβακλῆ. Αἱ ἀσχολίαι των ἦσαν: ἄλιεῖα (Μεσημβρία καὶ Σωζόπολις), ἡ ἀμπελοργία, γεωργία καὶ ἀλατοπαραγωγὴ (ἄλυκαὶ Ἀγχιάλου). Σ' ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, κωμοπόλεις καὶ ἑλληνικὰ χωρῖα ἐλειτούργουν ἑλληνιστὶ μοναστήρια, ἐκκλησίαι καὶ σχολεῖα διατηρούμενα δι' ἐξόδων τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων, ἡ δὲ βουλγαρικὴ κυβέρνησις δὲν ἐχορήγει οὐδὲ ἐν λέβι (νόμισμα βουλγαρικόν) πρὸς συντήρησιν τῶν ἑλληνικῶν δημοσίων ἰδρυμάτων, οὔτε καὶ ἔκανε κανὲν δημόσιον ἔργον στὰς ἑλληνικὰς περιοχάς. Ἡ Βουλγαρία διὰ τοὺς Ἕλληνας ἦταν κακὴ μητριά, ἐνῶ αὐτοὶ νομοταγεῖς, φιλήσυχοι καὶ ἐργατικοὶ πολῖται ἐξετέλουν τυφλῶς τὰς κρατικὰς τῶν ὑποχρεώσεις (στρατ. θητεῖαν καὶ φόρους).

Οἱ Βούλγαροι ἐφθόνουν καὶ ἐμίσουν τοὺς εὐημεροῦντας Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους ἤθελον μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν καὶ νὰ τοὺς καταστρέφουν οικονομικῶς. Οἱ Ἕλληνες ἐξέλεγον δύο βουλευτὰς στήν βουλγαρικὴν Σομπράνιε (βουλή) (ἐπαρχία Ἀγχιάλου καὶ ἐπαρχία Καβακλῆ). Ἐκκλησιαστικῶς οἱ Ἕλληνες τῆς Βουλγαρίας ἀπετέλουν πέντε (5) ἑλληνικὰς μητροπόλεις, αἱ ὁποῖαι ὑπήγοντο στὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἦτοι: 1) ἑλληνικὴ μητρόπολις Ἀγχιάλου, 2) ἑλληνικὴ μητρόπολις Βάρνας, 3) ἑλληνικὴ μητρόπολις Μεσημβρίας, 4) ἑλληνικὴ μητρόπολις Σωζοπόλεως καὶ 5) ἑλληνικὴ μητρόπολις Φιλιππουπόλεως, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λεπτομερὴς λόγος περαιτέρω. Οἱ Ἕλληνες τῆς συγχρόνου Βουλγαρίας ὁμιλοῦν εἰς ἴδια ἰδιώματα γλωσσικά, ὅχι πολὺ διαφέροντα. Οἱ Ἕλληνες τῶν παραλίων ὁμιλοῦν τὸ ἰδίωμα Κων(π)όλεως, ἐνῶ Καβακλιῶσαι, Στενιμαζῖται (τοῦ ἐσωτεριοῦ, ἄλλο ἰδίωμα βορειότερον. Σχολεῖα Ἑλληνικά.

1) Ἡ ἑλληνικὴ μητρόπολις Ἀγχιάλου.

Ἐδρα τῆς μητροπόλεως ἦτο ἡ πόλις Ἀγχιάλος, ἡ ὁποία ἐπὶ βυζαντινῶν χρόνων ἐλέγετο ὁ Ἀχολὸς καὶ ἡ Ἀχελῷ, ὁ δὲ κάτοικος Ἀχεληγός, τὸ ὁποῖον εἶναι παραφθορὰ τῆς λέξεως Ἀγχιάλος. Ὁ πρῶτος ἀναφερόμενος ἐπίσκοπος ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Σωτᾶς ἀναφερόμενος ὑπὸ Εὐσεβίου στὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν του. Τελευταῖος δὲ μητροπολίτης ὁ Βασίλειος Γεωργιάδης ἐκ Χαλκηδόνος ἀπὸ (1895—1906) 30 Ἰουλίου, ἡμέραν τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀγχιάλου ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Καθεδρικὸς ναὸς ἦτο στὰς ἀρχὰς ὁ ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν, ὁ ὁποῖος τὸ 1897 ἐκάη ὅταν ἀπουσίαζε ὁ μητροπολίτης στὴν Κων(σταντινού)πολιν ὡς συνοδικός, ἐμπροσθεὶς ὑπὸ Βουλγάρων κατοπιν δὲ ἔγινε ὁ νεόκτιστος ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (Παναγίας). Ἄλλαι ἐκκλησίαι ἦσαν: τῶν Ἀγίων Θεοδώρων, τοῦ Χριστοῦ Σωτῆρος (Μεταμορφώσεως) καὶ τὰ παρεκκλήσια Χαριτωμένης καὶ Ἀγίας Ἄννης, ὅλαι δὲ ἐκκλησίαι ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ ἐκάησαν τὸ 1906. Ἡ μητρόπολις ἀπετελεῖτο ἀπὸ τῆς πόλεως Πύργων, Ἀγχιάλου καὶ τὰ χωρία: Εὐσταθοχώρι, Νταουτλή, Ἀληκαριά, Ἄτρανδα, Σκεπαστό, Χοτζαμιό. Μοναστήρια ὑπῆρχον δύο τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας ἐπὶ νησίδος σταυροπηγιακόν, ἀρπαγὲν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τὸ 1901 καὶ δεῦτερον τὸ κοινοτικόν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου κτισθὲν ὑπὸ Ἑλλήνων τὸ 1858, ἀπέχον τῆς Ἀγχιάλου ἡμίσειαν ὥραν.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὅπως λέγει ὁ Παπαρρηγόπουλος, ὑπῆρχον ἀλυκαὶ αἱ ὁποῖαι προμήθενον ἄλλας ὅλην τὴν Βουλγαρίαν. Αἱ ἀλυκαὶ εὐρίσκοντο σὲ τρία μέρη: 1) Κοντὰ στὴν πόλιν Ἀγχιάλον (Σούδα, Σαυρός), 2) τοποθεσία χωνιάτικο τοῦ Σπύρου κασᾶ Μικρατζᾶ καὶ Μπαλουζόγλου, 3) τοποθεσία Γκερένη τῶν Διονυσιαδῶν, Κ. Μαυρομμάτη καὶ Γκεραλίδων. Τὸ ἄλλας ἦτο φιλὸ κατάλληλον πρὸς πάστωσιν ψαριῶν ποὺ πιάνονταν στὶς πόλεις Μεσημβρίας καὶ Σωξουπόλεως. Ἐπῆρχον ἐπίσης ἰαματικαὶ πηγαὶ (λάσπη) ποὺ ἐθεραπεύοντο οἱ πάσχοντες ἀπὸ ἀρθριτικὰ καὶ ρευματισμούς. Ἡ Ἀγχιάλος ἦτο λουτρόπολις, ὅπου προσήρχοντο οἱ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ Βουλγαροὶ. Ἡ ἐπαρχία Ἀγχιάλου ἐξέλεγε 1 βουλευτὴν στὴν βουλγαρικὴν Σομπράνιε ἄλλοτε Ἕλληνα, ἄλλοτε βούλγαρον. Ἕλληνες βουλευταὶ ἦσαν ὁ Κωστάκης Σταυρίδης καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς Μαυρίδης φιλιππουπολίτης.

ἤκμασεν ἡ Ἀγχιάλος ἐπὶ ρωμαϊοκρατίας ἐπὶ τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων τῶν προστατευσάντων αὐτήν: Μάρκου Οὐλπίου Τρανοῦ, ὀνομασθεῖσα Οὐλπία (102—106 μ.Χ.) Δακικοὶ πόλεμοι καὶ τοῦ ρωμαίου αὐτοκράτορος Σεπτίμιου Σεβήρου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ποπλίου Σεβήρου Γέτα (192 μ.Χ.) καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτῆς ὀνομάσθησαν Νύφαια Σεβήρια πρὸς τιμὴν αὐτῶν. Ἐπὶ βυζαντινῶν χρόνων ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπεσκεύασε τὰ τεῖχη καὶ ἡ αὐτο-

κράτειρα Ειρήνη ἔκτισε (716 μ.Χ.) αὐτὴν ἐκ νέου καταστραφεῖσαν ὑπὸ σεισμοῦ. Ἐπιήρχον δύο κάστρα παλαιὸν καὶ νέον. Ἐν γένει αἱ πόλεις Ἀγχιάλος, Μεσημβρία, Σωζούπολις ἐπὶ βυζαντινῶν ἦσαν κάστρα ὀχυρωμένα, πόλεις μὲ τείχη καὶ τὰς ὁποίας μετεχειρίζοντο ὡς θαλάσσια ὀρμητήρια πρὸς διεξαγωγὴν πολέμων ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Διεξήχθησαν δὲ καὶ πολλαὶ μάχαι μετὰ δὲ ἦταν τῶν Ἑλλήνων τὰ κάστρα αὐτὰ περιείρχοντο εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων. Τότε ἐν μέρος τοῦ πληθυσμοῦ διέφευγε, τὸ μένον δὲ μέρος ἀπήγετο αἰχμάλωτο ἢ ἐσφάζετο καὶ εἰσήγοντο φρουρὰ καὶ πληθυσμὸς βουλγαρικός. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀμεδαίου τῆς Σαβοΐας, Πρασίμου κόμητος (1368) ὅταν κατέλαβε τὰ μέρη ταῦτα καὶ ἐπέβαλε πολεμικὴν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν καὶ ἀπελευθέρωσιν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τὸν συγγενῆ βυζαντινὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην.

Ἡ Ἀγχιάλος ἔδωσε εἰς τὸ ἔθνος δύο πατριάρχας: Τὸν Ἱερεμίαν τὸν Β' (1529—1595), πατριαρχεύσαντα τρίς: α) 1572-1579, β) 1580-1584, γ) 1586-1595. Εἶχεν βαθεῖαν θεολογικὴν μόρφωσιν καὶ σχέσεις μὲ λουθηρανοὺς θεολόγους. Τὸ 1589 μεταβὰς εἰς τὴν Ρωσσίαν ἐχειροτόνησε τὸν μητροπολίτην Μόσχας Ἰωβ εἰς Πατριάρχην.

β) τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων Πολύκαρπον 1809-1828. Ἐπεσκύεσε διὰ πανελληνίου ἐράνου τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως παρὰ τὴν ἀντίστασιν Λατίνων καὶ Ἀρμενίων. Ἐτάφη στὸ Νεοχώρι Κων)πολεως. Ἀπὸ τοὺς μητροπολίτας Ἀγχιάλου, διεκρίθη ὁ τελευταῖος Βασίλειος Γεωργιάδης, μεγάλης θεολογικῆς καὶ φιλολογικῆς μορφώσεως ἐκ Χαλκιδόνος Κων)λεως γεννηθεὶς τὸ 1846. Τελειόφοιτος τῆς θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μεταβὰς εἰς Γερμανίαν συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του ἀκούσας μαθήματα παρὰ τῷ διασήμῳ παλαιοκαθολικῷ καθηγητῇ Ντίλινγκερ. Ἐπιστρέψας εἰς Φανάρι διωρίσθη διευθυντὴς τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς, συντάκτης τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» καὶ ἱεροκλήρυξ τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ. Τὸ 1890 (8 Αὐγούστου) ἐξελέγη μητροπολίτης Ἀγχιάλου μέχρι τὸ 1906 (30 Ἰουλίου). Κατόπιν διατελέσας μητροπολίτης Πελαγονίας, Νικαίας τὸ 1925 Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ὑπὸ τὸ ὄνομα Βασίλειος Γ'. Εἶχε μεγάλην βιβλιοθήκην καὶ χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα ἐκάησαν κατὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς Ἀγχιάλου. Ἡ μητρόπολις εἶχε κώδικα, ὁ ὁποῖος ἐκλάτη ὑπὸ τοῦ βουλγαρομακεδόνοιο Γρηγορίου Ἀστερίου ἐκ Ζαγοριτσάνης καὶ ἄγνωστον τὴ ἀπέμινεν.

Ἡ φήμη τοῦ μητροπολίτου: Τοῦ σεβασμιωτάτου καὶ θεοπροβλήτου μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ἀγχιάλου ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Μαύρης Θαλάσσης ἡμῶν δὲ πατρὸς καὶ ποιμενάρχου πολλὰ τὰ ἔτη.

ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Κατὰ τὸν 15 αἰῶνα μ.Χ. στὴν Ἀγχιάλο ζοῦσε ὁ Μιχαὴλ Καντακουζηνὸς ἀπόγονος βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἔχων ἐκεῖ ἀνάκτορον καὶ πλουσιώτατος, τοῦ ὁποῖου τὰ κτήματα ἔφθαναν μέχρι Δουνάβεως. Ἦταν φίλος τοῦ Βεγάλου Βεζύρη Σοκολῆ (1560—1575).

Πραγματευτῆς τοῦ Σουλτάνου, διὰ τὴν εὐφυΐαν του ὀνομασθεὶς Σεϊτάνογλου. Ἦτο φιλόμουσος καὶ προστάτης τῶν λογίων ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς του, διετήρει σχολεῖον καὶ εἶχε μεγάλην βιβλιοθήκην. Ὡς φαίνεται τὰ πλούτη του ἀπέκτησεν ἐμπορευόμενος τὸ μονοπώλιον τοῦ ἄλατος. Συνοφαντηθεὶς ὅτι ἤθελε νὰ γίνῃ βασιλεὺς (κατὰ τὸν Δαπόντη) τὸ 1574 ἐκρεμάσθη πρὸ τῆς θύρας τοῦ ἀνακτόρου του, ἡ δὲ περιουσία του κατεσχέθη καὶ ὁ μικρὸς υἱὸς του ἐστάλη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Διεσώθη στὴν συλλογὴν Κλώντ Φουριέλ (σελ. 155-156) συνταχθὲν μετὰ τὸν ἀπαγχονισμόν του ἐξιστοροῦν τὰ σχετικὰ τοῦ βίου καὶ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Μιχαὴλ Καντακουζηνοῦ. Ἔχει 22 στίχους καὶ αὐτολεξί (Κλ. Fauriel ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια τοῦ Κυρίτου Μιχάλη):

Θέλω νὰ κάτσω νὰ σᾶς πῶ, πολλὰ νὰ θαμαχθῆτε,
τις ἦταν ποὺ τὸν ἔλεγαν Κυρίτου ὁ Μιχάλης.
Καὶ κάθονταν στὸ σπίτι του κακὸν δὲ εἶχε ὁ νοῦς του.
Ἐνα ροκά ἀνέγνωσαν μέσα εἰς τὸ διβάνι

Εἶπαν τὸν κόσμον χάλασε, τὸν πόλεμον γυρεῖ
ὡς τ' ἄκουσεν ὁ βασιλιᾶς πολλὰ τὸν κακοφάνη
Μηνᾶ τὸν Καπιτοίμπαση γοργὰ τὸν συντυχαίνει.
Γοργὰ νὰ πᾶς στὸν Ἀχελὸν στὸ σπίτι τοῦ Μιχάλη,
ἔκει ἔμπρὸς στὴν πόρτα του νὰ δῆς νὰ τὸν κρεμάσης.

Καὶ τὸν μικρὸν τὸν υἱὸν νὰ δῆς νὰ τόνε πιάσης,
φυλάγου κ' ἀπ' τὸ πρᾶγμα του βελόνι νὰ μὴ χάσης.
Μεσάνυχτα ξεπόρτησε στὸν Ἀχελὸν ἐπῆγε.
Σὰν τὸν εἶδεν ὁ Μιχαλάμπης ἐπροσηκώθηκέν τον,
ὡσὰν πουλὴν ἐπέταξε σὰν σαγίτα πῆγε.

— Ἦρθες καλῶς ἀφέντη μου κάτσε νὰ γιοματίσης.

— Δὲν ἦρθα γὼ γιὰ τὸ φαγὶ οὐδὲ γιὰ τὸ ποτήρι,
τὸν λόγον ποῦπε ὁ βασιλιᾶς, τὸ θέλημα νὰ κάνω
καὶ τὸ σχοινὶν ἐπέταξε καὶ τὸν λαμόν τ' εὐρῆκε.

Κ' εὐθύς ἔμπρὸς στὴν πόρτα του πιάνει τον καὶ κρεμᾷ τον.

Καὶ τὸν μικρόν του τὸν υἱὸν εἶδεν καὶ τὸν πιάνει.

Στὸ κάτεργο τὸν ἔβαλε μὲ ὄλον του τὸν βίον.

Ὁ ἀπάνθρωπος ἀπαγχονισμὸς τοῦ Μ. Καντακουζηνοῦ ἐξηγεῖται ἀπλῶς διὰ τῆς συνήθους βαρβάρου ἀπληστίας τῶν Τούρκων πρὸς κακοποιήσιν καὶ κατάσχεσιν μεγάλης περιουσίας χριστιανοῦ, ἢ ψευδῆς δικαιολογίας ἀμέσως θὰ βρεθῆ.

Στὴν Ἀγχιάλο ὑπάρχουν πολλοὶ ἀνεμόμυλοι καὶ γλάραι στὶς στέγες τῶν σπιτιῶν.

Ἱστορίαν τῆς Ἀγχιάλου πρῶτος ἔγραψεν Θεμιστοκλῆς Παρασκευόπουλος τὸ 1881.

Ἐπίσης καὶ οἱ:

Ἀδαμάντος Ἀναγνωστόπουλος καὶ Μαργαρίτης Κωνσταντινίδης στὴν «Νέα Ἡμέρα Τεργέστης» 1906.

Ἱστορίαν τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀγχιάλου ὁ Δράκος Μαυρομιάτης.

Ἱστορίαν τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀγχιάλου καὶ περὶ διωγμῶν ὁ Κωνσταντῖνος Ἐμμανουηλίδης.

Κατάλογον μητροπολιτῶν Ἀγχιάλου ὁ μητροπολίτης Σμύρνης Βασίλειος Ἀστερίου. Περὶ ἀρχ. ἐπιγραφῶν τῆς ἀρχ. Ἀγχιάλου, περὶ ἀρχαίων νομισμάτων, περὶ ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῆς παλ. Ἀγχιάλου. Περὶ μοναστηρίου τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας ὁ Θεοδοσίος Μαυρομιάτης εἰς τὰς θρησκευτικὰς μελέτας.

Ἔχει τῶρα δύο συνοικισμοὺς 1) Νέα Ἀγχιάλος παρὰ τὸν Βόλον 19 χλμ., 2) Νέα Ἀγχιάλος κοντὰ στὴν Θεσσαλονίκην 15 χλμ.

Μετὰ τὸν ἔμπρησμον τῆς Ἀγχιάλου ἔγινε νέα ρυμοτομία τῆς πόλεως, ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς Παναγίας κατεδαφίσθη, τὸ νερὸ τὸ ἔφεραν ὡς τὴν συνοικίαν Χριστοῦ. Τὸ παρθεναγωγεῖον ἐπεσκευάσθη, ἐπίσης ἐπεσκευάσθη τὸ ἔξωθεν τῆς πόλεως ἐργοστάσιον οἰνοποιίας Γ. Διαμαντοπούλου, τὸ ὁποῖον ἐργάζεται. Στὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἔγινε συνοικισμὸς προσφύγων, ὅπως στὴν Σόκα ὁ συνοικισμὸς Παπάριβο. Σιδηρόδρομος συνενώνει τὴν Ἀγχιάλο μὲ τὸν Πύργο πρὸς μεταφορὰν τοῦ ἄλατος, ἢ δὲ θαλασσία ἐπικοινωνία τῶν πόλεων γίνεται διὰ μικρῶν ἀκτοπλοϊκῶν ἀτμοπλοίων.

2. Ἑλληνικὴ Μητρόπολις Βάρνης

Εἶχεν ἔδραν τὴν πόλιν Βάρναν, ἢ ὁποία ἀρχαίωθεν ὠνομάζετο Ὀδησός, ἀποικίαν τῶν Μιλησίων κτισθεῖσαν τὸ 585 π. Χ. στὴν χώραν τῶν Κροβύζων.

Πρῶτος ἐπίσκοπός της ἀναφέρεται ὁ ἅγιος ἀπόστολος Ἄμπριος ζήσας τὸν β' αἰῶνα μ.Χ., ὁ δὲ τελευταῖος μητροπολίτης Πολύκαρπος, στὸν ὁποῖον δὲν ἐπετρόπη ὑπὸ τῶν βουλγαρικῶν ἀρχῶν ἢ ἔξοδος ἐκ Βάρνας (1506).

Μεταξὺ τῶν μητροπολιτῶν Βάρνης ἦτο καὶ ὁ μετέπειτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ'.

Ἄλλαι ἐκκλησίαι ἦσαν: ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἡ ἁγία Παρασκευὴ καὶ ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου (Παναγίας). Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου μετετράπη ὑπὸ τῆς νῦν κομμουνιστικῆς ἀρχῆς εἰς μουσεῖον καὶ ἐπὶ τόπου ἔγιναν ἀνασκαφαὶ μὲ πολλὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα.

Ἡ μητρόπολις Βάρνης ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὴν πόλιν Βάρναν, τὸ Μπαλτσίκ, Ντόμπριτς, Καβάρναν, Γαλατᾶν καὶ τὰ χωρία Κόζακος καὶ Μπάνα. Εἶχε δύο κοινοτικά μοναστήρια 1) τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἀπέχον 7 χλμ. τῆς Βάρνης καὶ τὸ ὁποῖον ἐξεβιάσθη ἡ ἑλληνικὴ κοινότης νὰ δωρήσῃ εἰς τὸν πρῶτον ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας Ἀλέξανδρον Βάτεμβεργ, τώρα δὲ εἶναι οἶκος ἀναπαύσεως διὰ τὰς διακοπὰς ἐργατῶν. 2) Τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἀπέχον 10 χλμ. τῆς Βάρνης ἔγινε πλάζ. Στὴν Βάρναν ὑπῆρχε ἑλληνικὴ λέσχη, βιβλιοθήκη, φιλόπτωχος ἔνωσις κυριῶν.

Κατὰ τοὺς ἀνθελληνικοὺς διωγμοὺς 1906 καὶ 1914 ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι καὶ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα μετετράπησαν σὲ βουλγαρικὰ καὶ κατεσχέθη ὅλη ἡ περιουσία τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος. Ἡ Βάρνα στὴν ἀρχαιότητα ἔκοψε νομίσματα ἀργυρᾶ καὶ χάλκινα μὲ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Ὀδυσσός, τὸ ὁποῖον ἄγνωστον ἂν ἔχη σχέσιν μὲ τὸν Ὀδυσσεᾶ βασιλέα τῆς Ἰθάκης, ἴσως εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ κτίστου τῆς ἀποικίας. Τὸ ὄνομα Ὀδυσσός τὸ ἤλλαξε ἐπὶ βυζαντινῶν χρόνων, οἱ Ἕλληνες χριστιανοὶ ἤλλαξαν τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων, τὰ ὁποῖα εἶχον σχέσιν μὲ τὴν εἰδωλολατρειάν ὅπως τὰ τοπωνύμια Τόμις εἰς Κωνσταντία, Κάλλατης εἰς Μαγγάλια, Ἀπολλωνία εἰς Σωζούπολις, Ἀγχίαλος εἰς Ἀχελόν. Ἐπίσης στὴν ἀρχαιότητα ἡ Ὀδυσσός συμπεῖχεν στὴν Πεντάπολιν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου, ἡ ὁποία Πεντάπολις ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰς πόλεις Τόμις (Κωνσταντία) Κάλλατης (Μαγγάλια), Ὀδυσσός (Βάρνα), Μεσημβρία καὶ Ἀπολλωνία (Σωζούπολις).

Στὴν Βάρναν ζοῦν οἱ τουρκόφωνοι ὀρθόδοξοι Καγκαουῖοι, ὡς λέγονται οἱ ἀπόγονοι τῶν ἐκχριστιανισθέντων Κουβάνων.

Μέθοδον πρὸς ἐκμάθησιν τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης ἐν Βάρνη ἐξετέπωσεν ὁ Ἀναστάσιος Γ. Οἰκονόμου.

Ἱστορίαν Βάρνης ἔγραψε ὁ διδάσκαλος Ἰω. Νικολάου, Ὀδυσσός 1894. Χρονικὸν Βάρνης ἔγραψε ἡ Δ. Παρουσιάδη 1856.

Ἡ Βάρνα εἶναι ἡ μεγαλύτερα λουτρόπολις τῆς Βουλγαρίας, ἔχει δὲ καὶ ναυπηγεῖο. Ἱστορίαν Βάρνης ἔγραψαν οἱ καθηγηταὶ Μ. Μαραβελάκης, Α. Βακαλόπουλος, ἔκδοσις Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν 1955. Ἐξεδίδατο καὶ ἑλληνικὴ ἐφημερὶς «Ἡ Ὀδησός».

3. Ἑλληνικὴ μητρόπολις Μεσημβρίας.

Ἡ ἔδρα τῆς ἑλληνικῆς μητροπόλεως Μεσημβρίας ἦτο ἡ πόλις Μεσημβρία κοινῶς Μεσέμβρια ἀποικία Μεγαρέων μία ἐκ τῶν πόλεων τῆς Πενταπόλεως τῶν δυτικῶν ἀκτῶν Εὐξεινου Πάντου, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν πόλεων Τόμις (Κωνσταντσα), Κάλλατης (Μαγγάλια) Μεσημβρίας Ὀδησοῦ (Βάρνης) καὶ Ἀπολλωνίας (Σωζούπολεως) καὶ τὰς ἐπιθέσεις τῶν πέριξ Θρακῶν.

Ἐδέχθη τὸν χριστιανισμὸν ἀπὸ τοὺς πρώτους μ.Χ. αἰῶνας ὑπήγετο ὡς ἐπισκοπὴ στὴν μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως ἄλλοτε μὲ τὴν πλησίον Ἀγχιάλον ἦτο ἠνωμένη εἰς μίαν ἐπισκοπὴν καὶ τελευταίως (1906) ἦτο ἠνωμένη μὲ τὴν μητρόπολιν Ἀγχιάλου 1906.

Καθεδρικὸν ναὸν εἶχε τὸν ναὸν Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (Παναγίας), ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ εἶχεν 22 ναοὺς ἀρχαίους ἐρειπωμένους καὶ καταρρέοντας κτισθέντας ὑπὸ τῶν ἐθροίστων βυζαντινῶν περιγίπων ἢ μοναζόντων, τοὺς ὁποίους ἡ ἑλληνικὴ κοινότης ἐλείψει ἐπαρκῶν ἐσόδων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπισκευάσῃ ἢ ἀναστήλωσῃ. Ἐσχάτως ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἐκ λόγων τουριστικῶν ἀνέλαβε τὴν ἀναστήλωσίν των. Διὰ τὰς πολλὰς ἀρχαίας ἐκκλησίας τῆς, ὠνομάζετο καὶ μικρὸν Βυζάντιον καὶ ὑπενθυμίζει τὸν δικό μας Μυστράν. Στὶς πόλεις τῆς Μεσημβρίας γίνεται σημαντικὴ ἀλιεΐα ψαριῶν κυρίως σκομυριῶν, τσίρων καὶ παλαμίδας. Τὰ ψάρια νωπὰ ἢ παστὰ στέλλονται στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Βουλγαρίας. Στὴν Μεσημβρίαν ἔγιναν ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς κυβερνήσεως καὶ ἐκτίσθη μουσεῖον. Οἱ κάτοικοι εἶναι δεινοὶ στὸ ἐμπόριον. Τὸ καλοκαίρι εἶναι λουτρόπολις, ὅπου συρρέουν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ βούλγαροι διὰ θαλάσσια λουτρά.

Στὴν πόλιν Μεσημβρίαν ὑπῆρχε ἀρχαία θαυματουργὸς εἰκὼν τῆς Παναγίας, ἡ ὁποία ἐκλάπη ὑπὸ τῶν βουλγάρων καὶ ἄγνωστον ποῦ εὕρισκομένη. Ἡ Μεσημβρία πολλάκις ἔπαθεν ἀπὸ ἐπιδρομὰς τῶν Κοζάκων, οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο ἀπὸ βορρᾶν μὲ μονόξυλα (μπαγιαντέρια) καὶ ἀπὸ καράβια Βενετίας καὶ Γένοβας. Στὴν ἀρχαιότητα ἔκοψε νόμισμα.

Ἱστορίαν Μεσημβρίας ἔγραψε ὁ Μαργαρίτης Κωνσταντινίδης στὴν ἐφ. «Νέα Ἡμέρα» Τεργέστης 1906. Ἡ Ἐταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν τὴν ἀνετύπωσε ἐκ χειρογράφου, καὶ ὁ καθηγητὴς Γεώργιος Μέγας τὴν ἀνετύπωσε καταστρέψας γλωσσικῶς τὸ ἔργον.

Ἐπάργχει συνοικισμὸς Νέα Μεσημβρία ἐν Μακεδονίᾳ κοντὰ στὴν Θεσσαλονίκην (Βουλγαριεβο).

4. Ἑλληνικὴ μητρόπολις Σωζουαγαθουπόλεως.

Ἐδρα τῆς ἑλληνικῆς μητροπόλεως ἦτο ἡ Σωζούπολις ἢ κοινῶς Ζώπο-

λις, ἡ ὁποία στὴν ἀρχαιότητα ἐλέγετο Ἀπολλωνία ἐν τῷ Εὐξείνῳ κτισθεῖσα τὸν 7ον αἰῶνα π.Χ. ὑπὸ τῶν Μιλησίων καὶ Ροδίων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ φιλοσόφου Ἀναξίμανδρου. Ἐπὶ χριστιανικῶν χρόνων ἄλλαξε τὸ ὄνομά της εἰς Σωζούπολιν τὸ πρῶτον ἔτσι ἀναφερομένη τὸ 431 μ.Χ. καὶ μετὰ ἓνα ἔτος ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Προκλέους ἐπισκόπου Σωζοπόλεως· ἔτσι μετωνομάσθη διότι στὸν ἀσφαλέστατον λιμένα της κατέφευγον ἐν καιρῷ τρικυμίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου τὰ πλοῖα καὶ ἐσώζοντο. Οἱ Ἕλληνες χριστιανοὶ γενόμενοι δὲν ἀνέφερον τὰ τοπωνυμικά τὰ ὁποῖα ἐνθύμιζον ἑλληνικὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ὁ πολιοῦχος τῆς Ἀπολλωνίας Ἀπόλλων, ἐλέγετο Ἀπόλλων Σωτήρ.

Τελευταῖος μητροπολίτης Σωζοπούλεως (1906) ἦτο ὁ Δωρόθεος φυγῶν εἰς τὴν Ἀγαθούπολιν ἡ ὁποία ἦτο τότε τουρκική. Ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς της ἐπιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἶχε δὲ καὶ ἄλλας ἐκκλησίας ὡς ἅγιος Ζήσμος, ἅγιος Ἡλίας, Παναγία, ἅγια Μαρίνα.

Δὲν εἶχε μοναστήρια οὔτε κοινοτικά, οὔτε σταυροπηγιάκᾶ. Τὰ ἄλλοτε ὑπάρξαντα εἰς τὸ μεγάλο νησί Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ κατεστράφησαν τὸ 1623—1626 ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, τὸ δὲ εἰς τὸ μακρόνησι μοναστήριον τοῦ ἁγίου Κηρύκου ἐρεῖπια τὸ 1925, ὅτε ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἔκτισε πρακτικὴν ψαρικὴν σχολὴν.

Ἡ ἑλληνικὴ μητρόπολις ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰς πόλεις Σωζούπολιν, Ἀγαθούπολιν καὶ Βασιλείαν καὶ χωριά Κωστή καὶ Μπραντίβο ὅπου κατ' ἔτος ἐγίνοντο τὰ ἀναστενάγια (Πυροβασία).

Κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου ἤρχιζε ἡ μεγάλη ἀλιεῖα εἰς τὰς πόλεις τῶν τῶν ψαριῶν σαρδέλας, σκουμπριῶν, τσίρων καὶ παλαμιδας μέχρι τέλους Νοεμβρίου, τὰ δὲ ψάρια (ιδίως σκουμβρία, τσίροι, παλαμίδα, νωπὰ ἢ ἀλατισμένα ἐστέλλοντο στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Βουλγαρίας (οἱ τσίροι εἶναι σκουμπριὰ στεγνωμένα στὸν ἥλιο).

Στὴν Σωζούπολιν ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς κυβερνήσεως ἔγιναν καὶ γίνονται ἀρχαιολογικὰ ἀνασκαφαί, τῶν ὁποίων τὰ εὐρήματα ἐστάλησαν στὸ μουσεῖον Σόφιας, τώρα δὲ ἐκτίσθη σὴν Σωζούπολιν μουσεῖον.

Ἱστορίαν Σωζοπούλεως ἔγραψεν ὁ Κων)νος Παπαϊωαννίδης καὶ Μαργαρίτης Κωνσταντινίδης τὸ 1906 στὴν ἐφημερίδα Τεργέστης «Νέα Ἡμέρα» Ἐκδοσις ὑπάρχει τῆς Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν.

Συνοικισμὸς Σωζοπούλεως κοντὰ στὴν Θεσσαλονίκην. Εἶχε μίαν μεγάλην βιβλιοθήκην «Πετρίνειον» λεγομένην, ἡ ὁποία διηρπάγη.

5. Ἑλληνικὴ Μητρόπολις Φιλιππουπόλεως.

Εἶχεν ἔδραν ἡ ἑλληνικὴ μητρόπολις Φιλιππουπόλεως τὴν παρὰ τὸν ποταμὸν Ἐβρον πόλιν Φιλιπούπολιν. Ἐκ τῶν πολλῶν ὀνομάτων Κενδρινός,

Θρακιῶν, Εἰδομολίας, Πονηρόπολις, ἐπεκράτησε τὸ Φίλιππούπολις τὸ ἀπὸ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Μακεδονίας πατρὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος καταλαβὼν αὐτὴν τὸ 341 π.χ. τὴν ὠχύρωσε μὲ τείχη καὶ συνώκησε διὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Θρακῶν. Τὸ δὲ βουλγαρικὸν ὄνομα Πλόβντιφ εἶναι πλαστον ἀποκύημα νοσηρᾶς ἐθνολογικῆς φαντασίας. Ἡ πόλις ἔφερε αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐπὶ ρωμαιοκρατίας, βυζαντινῶν χρόνων καὶ τουρκοκρατίας. Ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος ἦτο ὁ Ἑρμας, ὁ πρῶτος μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κων)πόλεως (1453) εἶναι ὁ Διονύσιος ὁ Πελοποννήσιος (1455-1483), ὁ δὲ τελευταῖος μητροπολίτης (1906) ὁ Φώτιος, ὁ δὲ τοποτηρητὴς αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1914, εἶναι ὁ ἀρχιμανδρίτης Φώτιος Μανιάτης, ὁ ὁποῖος ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς κυβερνήσεως. Καθεδρικός ναὸς ἦτο τῆς Ἀγίας Μαρίας, ἐκτὸς αὐτοῦ εἶχε πολλὰς καὶ λαμπρὰς ἐκκλησίας, τοῦ ἀγίου Δημητρίου, ἀγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, ἀγίας Παρασκευῆς καὶ Κυριακῆς, ἡ ὁποία ἠρπάγη ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους πρὸ τοῦ 1906. Εἶχε πέντε (5) μοναστήρια 1) τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (Παναγίας) Πετριτζονιτίσης παρὰ τὴν Στενίμαχον τὸ ὁποῖον ἠρπάγη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τὸ 1895 σταυροπηγιακόν, κτισθὲν τὸ 1684 ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, 2) μοναστήρι ἄγιοι Ἀνάργυροι παρὰ τὸ χωρίον Κούκλανα, 3) τὸ μοναστήρι τοῦ ἀγίου Κηρύκου παρὰ τὸ χωρίον Βοδενά, 4) Τὸ μοναστήρι τῆς ἀγίας Παρασκευῆς, 5) τὸ μοναστήρι τοῦ ἀγίου Γεωργίου κοντὰ στὴ Μπελάστισα.

Ἡ μητρόπολις Φιλίππουπόλεως ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὴν Φιλίππούπολιν, Στενίμαχον, ἑλληνικὰ χωρία, Βοδενά καὶ Κούκλανα, τὰ 12 χωρία Καβακλή, ἀπέχοντα τῆς Ἀδριανουπόλεως 4 ὥρας, τῆς δὲ Φιλίππουπόλεως 14 ὥρας 1) Καβακλή, 2) Καρυαί, 3) Μέγα Μοναστήρι, 4) Μικρὸ Μοναστήρι, 5) Συναπλή, 6) Ἀη-Μπουνάρι, 7) Δράμια, 8) Τσικούρκοιοῖ, 9) Δογάνογλου, 10) Μέγα Βογιαλίκ,¹ 11) Μικρὸ Βογιαλίκ, 12) Μουρανδαλῆ. Περιστερὰ κοντὸ βλαχοὶ Τατάρ-Παρζατζίκι, Χάσκοιο κάτ. 22.000. Ἐκλέγει ἑλληνα βουλευτὴν στὴν βουλγαρικὴν Σαμπράνιε (βουλὴν) τοιοῦτοι ὑπῆρξαν ὁ Σωτήριος Ἀργυριάδης καὶ Δημ. Ἀργυροπούλου κ.ἄ. Ἔχει συνοικισμὸν: Ν. Φιλίππούπολις κοντὰ στὴ Λάρισα.

Ἡ φήμη τοῦ μητροπολίτου: Τοῦ σεβασμιωτάτου καὶ θεοπροβλήτου μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Φιλίππουπόλεως, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θράκης Δραγοθητίας πολλὰ τὰ ἔτη.

Στὴν Φιλίππούπολιν ἐλειτούργουν τὰ ἑλληνικὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα δύο πλήρη γυμνάσια, ἐν ἀρρένων καὶ ἐν θηλέων μετὰ οἰκοτροφείου διὰ τοὺς ὑποτρόφους καὶ μαθητὰς ἐκ τῶν πέριξ ἑλληνικῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων. Διετηροῦντο διὰ κληροδοτήματος τοῦ ἐν Κων)πόλει εὐεργέτου Γεωργίου

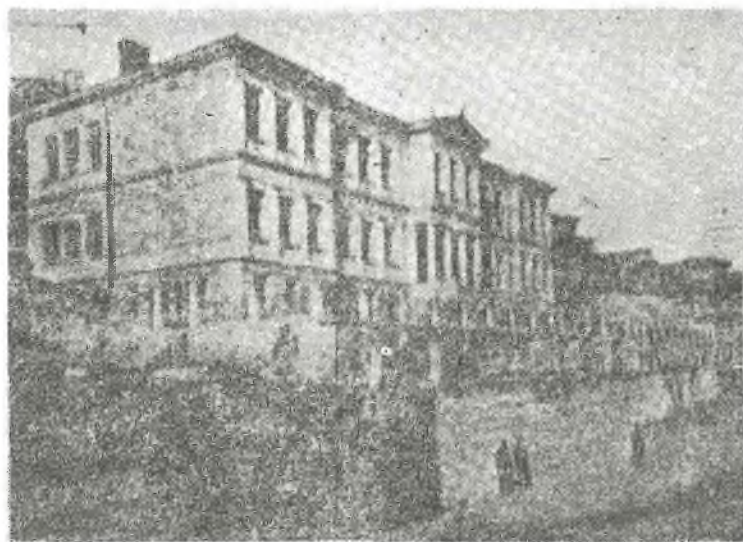
1) Βλέπε δημοσιεύματα Ἑταιρ. Θρακικῶν Μελετῶν ἀριθ. 102.

Ζαρίφη (ἐπληρώνετο ὁ μισθὸς τῶν καθηγητῶν καὶ ἄλλα ἐξοδα), αὐτὰ δὲ ἐπρομήθευον μὲ διδασκαλικὸν προσωπικὸν τὰς ἑλληνικὰς κοινότητες.

Ἐξεδίδοντο δύο ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες ἡ ἀρχαιότερα «Φιλιππούπολις», τοῦ Δημ. Κουμαριανοῦ ἐξ ἄνδρου καὶ ὁ «Μηνύτωρ» τοῦ Αἴμου ἢ αἱ «Εἰδήσεις τοῦ Αἴμου» τοῦ Σκαρλάτου Κωνσταντινίδη Φιλιππουπολίτη.

Ἐπῆρχον πολλὰ σωματεῖα καὶ σύλλογοι: ἡ λέσχη ὁ «Ὀρφεὺς» καὶ ἡ ἔνωσις τῶν κυριῶν «Εὐρυδίκη». Οἱ Φιλιππουπολῖται διεξῆγον μέγα ἐμπόριον ἀφοῦ καὶ εἰς τὴν Καλκούταν τῶν Ἰνδιῶν ὑπῆρχε ἐμπορικὸς συνοικισμὸς Φιλιππουπολιτῶν.

Ἐκ Φιλιππουπόλεως κατήγετο ὁ μέγας εὐεργέτης Γρηγόριος Μαρασλῆς

Ἑλληνικὴ Μαράσλειος Σχολὴ Φιλιππουπόλεως.

(1831—1907), ὁ ὁποῖος ἐξέδωκε τὴν μαράσλειον βιβλιοθήκην ὑποστηρίζων τοὺς Ἕλληνας ἐπιστήμονας καὶ διαφοροτρόπως τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἔκτισε κτίρια τοῦ ἑλληνικοῦ γυμνασίου Φιλιππουπόλεως καὶ τὴν Μαράσλειον Παιδ. Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν.

Ἱστορίαν Φιλιππουπόλεως ἔγραψαν οἱ: Κ. Οἰκονόμου 1819, ἐκδοθεῖσαν εἰς Βιέννην, ὁ Γ. Τσουζαλῆς 1851, ἐκδοθεῖσαν εἰς Βιέννην, ὁ Κοσιᾶς Ἀποστολίδης (Μυρτίλλος) ἐκτενεστάτην.

Ἱστορίαν Στενιμάχου ἔγραψε ἐπίσης ὁ Κοσιᾶς Ἀποστολίδης.

Ἱστορίαν Καβακλῆ δὲν ὑπάρχει ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης Λουλουδόπουλος ἐξ Ἀγχιάλου ἔγραψε Συλλογὴν ἠθῶν καὶ ἐθίμων (τραγουδιῶν) Καρυῶν ἐπαρχίας Καβακλῆ, Βάρνα 1903.

6. Ἑλληνικά μοναστήρια ἐπὶ τῆς Ροδόπης Ἀνατ. Ρωμυλίας.

Ἀποστολίδου Μ. Μονὴ Κοιμήσεως Θεοτόκου Θρακικά Φωτίου Φιλίππουπόλεως πρὸς ἀπόδοσιν μονῆς Ζ' τ. σ. 51—82, Ζ' τ. σ. 64—124.

Βαλαβάνωφ Μ. Θρακικά Θ' τ. σ. 137—166, Θρακικά Η' τ. σ. 284—κ. ἔξις.

Ἀμάντου Κ. Μικρὰ Θρακ. μελετήματα μονὴ Βατοκόβου καὶ τυπικὸν Louis Petit. Ἀρχεῖον Θράκης Ε' τ. σ. 88—89 Μεσημβρία Θρακικά 183 σ. 102. Μονὴ ἁγ. Κων(νου) καὶ Ἑλένης εἰς μητρόπολιν Λιτίτσας. Αὐτοῦ σελ. 100—102. Ἑλληνικά χωρία Λιτίτσας.

Κουρτίδου Κ. Θρακικά ΙΓ' τ. σ. 217—222. Μονὴ Κορνοφωλιᾶς.

Σαμμοθράκη Ἀχ. Μονὴ Σκαλιωτῆς τ. ΙΒ' Θρακικά σ. 308—329.

Κουρτίδου Κ. Μονὴ Δαδιάς Θρακικά τ. Θ' σ. 29 Μονὴ Πετριτσιονίτσας 1936, σ. 71, εἰκ. σ. 67, 68, 69.

Μονὴ ἁγ. Γεωργίου Θρακικά τ. Ε' σ. 236 κ. ἔξις.

Μονὴ Κοιμήσεως Θεοτόκου Θρακικά τ. Ζ' σ. 50—82.

Βαλαβάνωφ Μ. Μονὴ Βατοκόβου Θρακικά τ. Θ' σὸ 137 κ. ἔξις.

Ἀρχεῖον Θράκης φωτογρ. μονῶν τ. Β' σ. ἁγίων Ἀναργύρων Κουκλένης.

Ἐπιγραφὴ μονῆς σ. 18—19 ἀποτοίχησις ὑπὸ Βουλγάρων ὅπως προφανῶς τεθῆ ἐν τῇ θέσει τῆς ἄλλῃ Βουλγαρικῆ. Φυλάσσεται ἡ παλαιὰ ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ (βλ. Ἀρχεῖον τ. Β' σ. 30—31).

Σημείωσις Μ. Ἀποστολίδη: «Ἡ ὑποβολὴ δὲ Βουλγαρικῶν ἐπιγραφῶν εἰς τὰς καταληφθείσας Ἑλληνικὰς Μονὰς καὶ Ἐκκλησίας εἶναι συνήθης. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἐπὶ εἰκόνων καὶ τοιχογραφιῶν Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ μὴδ' αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν ἐξαιρουμένων ἀντικατεστάθησαν διὰ Βουλγαρικῶν». (Βλ. Ἀρχ. Θράκ. Ἀποστολίδης Μ., τ. Β' σ. 39).

Ἡ Βουλγαρικὴ αὐτὴ προᾶξις ἀτιμάζει τὴν Βουλγαρικὴν ἔπιστήμην.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

(Ἐπικήδειος λόγος)

Κατὰ τὰ ἔτη 1906 καὶ 1914 τῶν ἀνθελληνικῶν διωγμῶν ἐξεργιζώθη ὁ πανάρχαιος ἰθαγενῆς ἑλληνικὸς πληθυσμὸς στὴν σύγχρονον Βουλγαρίαν. Αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες κατηργήθησαν διὰ νόμου καὶ αἱ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν. Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἑλληνικαὶ ἑκκλησίαι ἠρπάγησαν καὶ οἱ Ἕλληνες κληρικοὶ ἐξεδιώχθησαν. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπηγορεύθη νὰ ὁμιλῆται. Τὰ ἑλληνικὰ τοπωνυμικὰ ὄλα ἀντεκατεστάθησαν ὑπὸ βουλγαρικῶν, ἐκτὸς τοῦ ὀνόματος τῆς πρωτεύουσας των Σόφιας. Ὑπὸ ταιούτας συνθήκας οἱ φιλόνομοι, φιλήσυχοι καὶ φίλεργοι ἰθαγενεῖς Ἕλληνες, οἱ ἐκτελοῦντες τυφλῶς τὰς ὑποχρεώσεις των πρὸς τὴν βουλγαρικὴν κυβέρνησιν ἠναγκάσθησαν τὰ 80% νὰ ἐκπατριθοῦν γυμνοὶ καὶ πένητες στὴν πατρίδα Ἑλλάδα, ἢ ὁποία ὡς φιλόστοργος μητέρα τοὺς ἔδωσε γαίας καὶ τοὺς ἐβοήθησε νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐδῶ ἐλεύθεροι, νὰ κτίσουν νέας πατρίδας καὶ συνοικισμοὺς. Οἱ ἑναπομείναντες Ἕλληνες 20% ὡς μανθάνω ἐξεβουλγαρίσθησαν ἢ ἐκβουλγαρίζονται σὺν τῷ χρόνῳ. Τὸ φανατικὸν βουλγαρικὸν μῖσος κατὰ παντὸς ἑλληνικοῦ ἠλλατώθη κατὰ πολὺ ἀλλ' ὑφίσταται ἀκόμη καὶ δὲν ἐξηφανίσθη ἐντελῶς, ἴσως διότι ἐπεκράτησαν καλλίτεραι ἰδέαι, ὅτι οἱ Ἕλληνες μεταδώσαντες σ' αὐτοὺς τὸν πολιτισμὸν διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας διετήρησαν καὶ ἔσωσαν αὐτοὺς ὡς ἔθνος ἐκ τοῦ ἀφανισμοῦ, ἐνῶ οἱ ἑναπομείναντες κοντὰ τοῦ ποταμοῦ Βόλγα Βούλγαροι, καίτοι ἔσχημάτησαν ἀνεξάρτητον βουλγαρικὸν κράτος λαβόντες τὸν ἰσλαμισμὸν ἐξηφανίσθησαν ὡς ἔθνος.

Ἀνεγνώσθη 26 XII 1965

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΜΙΧ. ΜΑΤΡΟΜΜΑΤΗΣ

ΤΑΚΗ ΑΚΡΙΤΑ
ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΤΡΑΠΑΝΗΣ
Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ τῆς Θράκης

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Πάνε ἀρκετὰ χρόνια πού σὲ κάποιο γραφεῖο μιᾶς Δημόσιας ὑπηρεσίας στὴν Ἀθήνα, ἔτυχε νὰ κάνω τὴν γνωριμία ἐνὸς πολὺ θερμοῦ φίλου καὶ θαυμαστῆ τοῦ λησμονημένου ποιητῆ τῆς Θράκης τοῦ Θανάση Κατραπάνη. Ὁ Κατραπάνης ξεχωρίζει ἀνάμεσα ἀπ' τὴ ποίηση τῆς Θράκης γιὰ τὴν ἰδιορρυθμία του. Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγγου. Οἱ στίχοι του μὲ τὴν ἰδιωματικὴ συχνὰ γλώσσα τους μυρίζουν ἐξοχή. Θὰ μπορούσε κανεὶς χωρὶς νὰ φανῆ ὑπερβολικὸς νὰ τὸν χαρακτηρίσῃ σὰν τὸν «Κρυστάλλη τῆς Θράκης». Τὸν φίλο λοιπὸν τοῦ ἀξέχαστου, τοῦ ἀλησμόνητου, — τοῦ ἄγνωστου σχεδὸν σὸ πολὺ Ἑλληνικὸ πνευματικὸ κοινὸ θὰ λέγαμε ποιητῆ Θανάση Κατραπάνη, — εἶχα τὴν εὐτυχία νὰ γνωρίσω στὴν Ἀθήνα. Στὴν Ἀθήνα, λέγω, γιὰτι αὐτὸς εἶναι ἀπὸ χρόνια κάτοικος τῆς Πόλης.

— Εἶναι καλὰ ἐγκαταστημένος ἐκεῖ ἀλλὰ οἱ δουλειές του τὸν ἀναγκάζουν νὰ ἐπισκέπτεται συχνὰ τὴν Ἀθήνα. Σὲ μιὰ λοιπὸν ἀπ' τίς ἐπισκέψεις του ἔτυχε νὰ τὸν συναντήσω. Ἡ χαρὰ μου ἦταν ἀπειρίγραπτη πού ἔκανα τὴ γνωριμία τοῦ θαυμαστῆ τοῦ ἀλησμόνητου ποιητῆ πού εἶτε στὰ τραγοῦδια του μμεῖται τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι, εἶτε δίνει εἰκόνες τῆς ἐξοχῆς καὶ τῶν βουνῶν τῆς Πατρίδας του, μιᾶς εἶναι τόσο ἀγαπητὸς καὶ ἀξιοπρόσεκτος. Ὁ φίλος μου ἔχει ἐμφάνιση λογίου ἀνδρός. Ἡ ὁμιλία του καὶ ἡ συμπεριφορὰ του γοητεύει τὸν συνομιλητῆ. Ἐκεῖνο ὅμως πού μοῦ ἔκανε ἰδιαίτερη ἐντύπωση ἦταν τὸ παράπονό του πού τὸ ἐξέφρασε μ' ἓνα ξεχωριστὸ τάκτ. «Δὲν βρέθηκε», μοῦ εἶπε, «οὔτε ἓνας πνευματικὸς ἄνθρωπος νὰ γράψῃ καὶ νὰ κάνῃ γνωστὸ τὸ ἔργο τοῦ Θανάση Κατραπάνη;» Πέρασε ἀρκετὸς καιρὸς ἀπὸ τότε πού τὸν συνάντησα. Πάρα πολὺς καιρὸς... Μιὰ μέρα δὲν ξέρω κι' ἐγὼ πῶς μοῦ ἔπεσαν, στὰ χέρια μου μερικὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα καὶ οἱ ποιητικὲς συλλογὲς τοῦ ποιητῆ Θανάση Κατραπάνη.

Θυμήθηκα ἄδελὰ τὸν λησμονημένο ποιητῆ. Θυμήθηκα τὸ δίκαιο παράπονο τοῦ θαυμαστῆ του καὶ φίλου μου Κωνσταντινουπολίτη. Δὲν ξέρω κι' ἐγὼ πῶς ἔνοιωσα τὴν ἐνδόμυχη διάθεση ν' ἀφιερῶσω ἓνα μικρὸ βιβλιαράκι γιὰ τὸν «Κρυστάλλη τῆς Θράκης»!.. Γιὰ τὸν ἑραστὴ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ πού μὲ τὸν Ἰωσήφ Ραφιοῦπουλο μαζί, ἔχουν κριθῆ πῶς βρίσκονται πάντα κάτω ἀπὸ τὴν ἐμφανῆ ἐπίδραση τῆς δημοτικῆς μουσῆς γράφοντας ποιή-

ματα εἰδυλιακά, φυσιολατρικά, κ' ἔκαμα τὴν προσπάθεια νὰ καταστήσω γνωστό, ὅτι μπόρεσα νὰ συγκεντρώσω ἀπὸ τὴν ζωὴ τοῦ ποιητῆ καὶ τὸ ἔργο του. Ἡ συμβολὴ αὐτὴ ἄς θεωρηθῆ μαζί με τίς ἄλλες σὰν ἓνα ἀκόμη πετραδάκι στὸ Θρακιώτικο πνευματικὸ οἰκοδόμημα, με ἀποτέλεσμα νὰ γνωρίσουν οἱ νεοέλληνες πνευματικοὶ μας ἄνθρωποι, ἓναν ἀκόμη ἀντιπροσωπευτικὸ τύπο τῆς πνευματικῆς Θράκης. Τὸν ἄγνωστο μέχρι τώρα ποιητῆ τῆς ἔξοχῆς τὸν Θανάση Κατραπάνη! Ἔτσι κ' ἐγὼ κάνοντας αὐτὸ τὸ χρέος δίνω στὸ θαυμαστῆ καὶ φίλο μου τὴν εὐχαρίστηση μὰ καὶ τὴν βεβαίωση, πὼς ὁ Θανάσης Κατραπάνης δὲν πέθανε. Ὅτι ζῆ δὲ τὸ ἔργο του τὸ ποιητικὸ, ποὺ πάντα θὰ τὸν ζωντανεῖ.

T. ΑΚΡΙΤΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γιὰ νὰ γνωρίση κανεὶς καὶ νὰ νοιώσῃ ἓνα Θρακιώτη ποιητῆ ἢ πεζογράφου, πρέπει κατὰ τὴν γνώμη μας νὰ γνωρίσῃ πρῶτα τὴ Θράκη. Τῆ χώρα δηλαδὴ στὴν ὁποία γεννήθηκε ἡ πνευματικὴ ὄντοτητα καὶ ποὺ εἶδε γιὰ πρώτη φορὰ τὸν ἥλιο, ποὺ ἀνατράφηκε καὶ ποὺ θεωρεῖται ἀξιαγάπητη καὶ νοσταλγικὴ. Ἡ Θράκη θεωρεῖται σὰν ἡ κοιτίδα τῆς θρησκείας τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐκεῖ κατὰ μιὰ παράδοση ἀρχαίῃ, ἀνεπτύχθη ἡ Ὀρφικὴ λατρεία. Ἐκεῖ ὁ Θεὸς Διόνυσος στεφανωμένος με κλήματα καὶ περιστοιχισόμενος ἀπὸ Βάγκους καὶ Σατύρους καὶ βακχίδες καὶ μαινάδες, καθιέρωσε τὴ μυστηριακὴ, τὴν Βακχικὴ! τὴ Διονυσιακὴ λατρεία!.. Ἀπὸ ἓνα αὐτόχρημα εἰδυλιακὸ μέρος της — τὴν Πιερίδα, — ὅπου βρισκόνταν καὶ οἱ Πιερίδες Μοῦσες ξεκίνησεν ἓνα μπουλουκι Θεῶν καὶ πῆγε κ' ἐγκατεστάθηκε στὸν Ὀλυμπο. Πολὸ δικαιολογημένα καὶ με ὑπερηφάνεια ὁ Γ. Βιζυηνὸς σ' ἓνα ποίημά του ποὺ τὸ τιλορορῆ: «Θρακῶν ἄσμα», ψέλνει με μιὰ ἄδολη ἀφέλεια:

«Ἀπὸ τὴ Θράκη βρὲ παιδιὰ
ἐβγῆκεν ἡ Θρησκεία...»

Ἡ θρησκεία αὐτὴ ξεκινώντας ἀπ' τὴ Θράκη, κυριάρχησε στὴν Ἀττικὴ, μεταλαμπαδεύτηκε δὲ στὴν Ἰταλία καὶ Σικελία: Ἡ Θεολογία τῶν νέων θρησκευτικῶν κοινοτήτων, βρισκότανε στὰ ποίηματα τοῦ Ὀρφέα! Τοῦ θρακιώτη Ὀρφέα, ποὺ ζωντανὸς κατέβηκε στὸν Ἄδη, καὶ ποῦ συνεπῶς ἦταν ἓνας ἀσφαλὲς ὁδηγὸς τῆς ψυχῆς στὸ δρόμο της πρὸς τὸ «Ἐπέκεινα». Σκοπὸς τῶν Ὀρφικῶν ὄργιων (ὄργια σημαίνει μυστήρια — καὶ τὰ ὄργια δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν ὄργιαστικά), ἦταν ἡ κάθαρση τῆς ψυχῆς τοῦ πιστοῦ. Ἔτσι ἡ ψυχὴ λυτρωνόταν ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν γεννήσεων, τῶν διαδοχικῶν μετενσαρκώσεων. Τί ὑποβλητικὸς συμβολισμός!

Ἡ Θράκη, λοιπόν, αὐτὴ ἡ προϊστορικὴ Θράκη, μητέρα τῶν ὑψηλῶν

αὐτῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν, ἡ Βυζαντινὴ Θράκη, ἡ Θράκη τῶν τελευταίων περιπετειῶν, ἡ τραγικὴ, ἡ ἔνδοξη Θράκη, βρίσκεται καὶ θὰ βρίσκεται πάντα, αἰώνια στὴ σκέψη μας.

Ἡ Θράκη ἔπειτα ἔχει ἓνα χειμῶνα ὄνειρο! Τὴν ἐποχὴ αὕτῃ ἀγκαλιάζει κάτασπρη ἢ νυφοῦλα τοῦ Βορῶ, τὸ δὲ καλοκαίρι της, εἶναι δροσερὸ καὶ εὐχάριστο. Μιά ὀργιαστικὴ βλάβστηση τὴν ἀνοιξη, σκορπίζει στοὺς κατοίκους μύριες χαρές, καὶ ψιθυρίζει λόγια ἀπόκοσμα σ' ὄσους τὴν ἐπισκέπτονται. Τὸ φθινόπωρό της ἀναδεύει στὴν ἀτμόσφαιρα μυρουδιὲς μύρτων καὶ σχίνων. Ἔχει καταπράσινες καὶ πολὺ εὐμορφες πεδιάδες. Πλούσια σὲ ὄρυκτὸ πλοῦτο βουνά. Ποτάμια καὶ λίμνες γραφικές, μὲ πλούσια ἀλιεύματα. Κατάφυτες, καταπράσινες ὄχθες, ὅπου χιλιάδες πεταλοῦδες στ' ἀνθισμένα δέντρα, παίζουν ἓνα ἀτέλειωτο τρελλὸ ἔρωτικό κυνηγητό, ἐνῶ ἐπιδεικνύουν τὶς πολύχρωμες φορεσιὰς τους.

Ἀνάμεσα στὴν Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Θράκη ἓνας μεγάλος ποιητικὸς ποταμὸς ποὺ ξεκινάει ἀπ' τὴν ὄροσειρὰ τῆς Ροδόπης,— ὁ ἱστορικὸς Ἐβρος,— ἐρχεται μὲ νοχέλεια καὶ καμάρι νὰ χυθῆι στὸ Θρακικὸ πέλαγος σιγοτραγουδώντας τὰ περασμένα μεγαλεῖα τῆς Θράκης. Πῶς μέσα σ' ἓνα τέτοιο ὀργιαστικὸ φυσικὸ περιβάλλον νὰ μὴν ἐμπνευσθῆι ὁ ποιητὴς, ἀρχίζοντας νὰ ψέλνῃ τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ, ποὺ μὲ τόση ἀπλοχεριά, ἔχει σκορπίσει στὴν Θράκη; Νά γιατί οἱ περισσότεροὶ ποιητὲς της εἶναι φυσιολάτρες!..

Οἱ ἀσύγκριτοι πίνακες τῶν τοπίων τῆς Θράκης ἀποτελοῦν τὰ καταπράσινα καὶ εἰδυλλιακὰ ταμπλῶ μπροστὰ στὰ ὁποῖα δὲν μποροῦσαν νὰ μείνουν ἀσυγκίνητοι οἱ Θράκες ποιητὲς καὶ πεζογράφοι, καὶ νὰ μὴ ζωγραφίσουν σὰν πνευματικοὶ ζωγράφοι ποὺ εἶναι ὅλοι οἱ ποιητὲς μὲ τὴν χρυσοῦ πένα τῆς φαντασίας τους μὲ τοὺς στίχους τους, ὅλα αὐτὰ τὰ θαυμάσια τῆς φύσεως τῆς γραφικῆς πατρίδας των τῆς Θράκης... Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς θαυμαστὰς καὶ λάτρεις τῆς Θρακικῆς ἔξοχῆς, ἦταν ὅπως τονίσαμε καὶ ὁ ποιητὴς Θανάσης Κατραπάνης. Καὶ τώρα ἔπειτ' ἀπ' αὐτὰ ἄς ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ τῆς θρακιώτικης ἔξοχῆς.

2. Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Ὁ Θανάσης Κατραπάνης γεννήθηκε στὸ γραφικὸ, στὸ εἰδυλλιακὸ, χωριὸ στὴν «Σιτράντζα» στὰ 1876 καὶ ἀνατράφηκε στὴν «Γσαντῶ τῆς Περιφέρειας Σηλυβρίας τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης.

Στὴ Θράκη, τὴν πολιτεία καὶ τὴν μεγαλύτερη κομιόπολη, τὴν ὀνομάζουνε χαριτολογώντας «Χωριό», γιατί δὲν ὑπάρχουνε καθόλου μικρὰ χωριά, στὴν ἀπέραντη Θρακικὴ πεδιάδα, μὲ τὴν ἔννοια τῶν χωριῶν (γειτονιῶν) ποὺ ὑπάρχουνε π.χ. σὲ μερικὰ μέρη τῆς Νότιας Ἑλλάδας καὶ στὴν

Κρήτη. Γι' αὐτὸ βλέπουμε πῶς κι' ὁ Βιζυηνὸς τὴν ἱστορικὴ καὶ μεγάλη πολιτεία στὴν ὁποία γεννήθηκε — τὴν Βιζύη, — τὴν ἀποκαλεῖ χαριτωμένα καὶ ὑποκοριστικά καὶ μεταφορικά «Χωριὸ» ὅταν λέει σὲ κάποιον τὸ τραγοῦδι του. Ἐπὶ τῆς Θράκης τὰ χωριά... σὰν τὴν Βυζῶ κανένα...». Ἔτσι καὶ ἡ «Τσαντῶ» ἢ πατριδα τοῦ Κατραπάνη. «Χωριὸ» λεγότανε μὰ ἀπ' τὰ παλαιὰ σπίτια ποὺ εἶχε ἔτσι ὅπως ξεπρόβαλλε μέσα ἀπὸ τὸ ὀργιαστικὸ πρῶσινο τῆς θρακικῆς ἐξοχῆς μὲ τὰ κατάλλευκα σπιτάκια τῆς ἕμοιαζε σὰν μικρὴ παραμυθένια πολιτεία. Ἦταν ὁμως καὶ ἀρκετὰ προοδευμένη κι' ἐκπολιτισμένη, ἢ «Τσαντῶ», ἐφ' ὅσον βρισκότανε κοντὰ στὴν Σηλύβρια καὶ φυσικὰ κοντὰ καὶ στὴν Πόλη.

Ἄν καὶ δὲν ἔτυχε μεγάλης μορφώσεως ὁ Θανάσης Κατραπάνης, ἡ ἀγάπη του πρὸς τὰ γράμματα καὶ ἡ παραμονὴ του κοντὰ σὸ διακεκριμένο, στὸ σοφὸ γιατρὸ τῆς Πόλης, τὸν Φ. Φωτιάδη, τὸν ἔκανε νὰ ἐπιδοθῆ στὴ λογοτεχνία καὶ νὰ φανερωθῆ ποιητῆς... Ἄρκετὰ σωματώδης μὲ μεγάλη μυϊκὴ δύναμη, μ' ἓνα παχὺ μουστάκι καὶ μὲ πυκνὰ μαλλιά, ἔδινε τὴν εἰκόνα καλοζωισμένου ἐμπορικοῦ μᾶλλον, παρὰ ποιητῆ. Ὁ Κατραπάνης μὲ τὴν ἐμφάνισί του τὴν ἀσικὴ, τὴν ἤρεμη, ξεγελοῦσε. Κανένας δὲν φανταζότανε πῶς κάτω ἀπ' τὸ γαλῆνιο αὐτὸ παρουσιαστικὸ κρυβότανε ἓνα ποιητικὸ ἡφαιστείο! Ναι σωστὸ ἡφαιστείο ἦταν ἡ ψυχὴ τοῦ Κατραπάνη. Σὰν ἔσμιγαν τὰ γραφτὰ πυκνά του φρούδια, χίλιες ἐμπνεύσεις μὲ ἡφαιστιακὴ φλόγα τὸν ἔκαναν ν' ἀραδιάζη στίχους καὶ στίχους πάνω σὲ ὅτι ἔβρισκε. Ἄπ' τὶς ὀλόασπρες κόλλες μέχρι τὸ στρατσόχαρτο τοῦ πειρὸ ταπεινοῦ μπακάλικου. Ἡ ζωὴ του ἦταν γεμάτη περιπέτειες. Ἄπειρα δὲ εἶναι τὰ ἐπεισόδια καὶ τὰ ἀνέκδοτα τῆς ζωῆς του...

Ὅπως ἀναφέρθηκε καὶ προηγουμένως, ὁ Θανάσης Κατραπάνης γεννήθηκε στὴν «Στράντζα», κι' ἀνατράφηκε στὴν «Τσαντῶ» τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπὸ πλούσιους γονεῖς κτηνοτρόφους καὶ ζωεμπόρους. Οἱ σπουδές του ἦτανε φτωχικές, γιατί στὰ χρόνια ἐκεῖνα — ὅπως ἀναφέρει σὲ μιὰ ἑμιλία του ὁ Γ. Θεοδορίδης ποῦ ἔκανε στὸ παρελθὸν γιὰ τὸν ποιητῆ — ἡ παιδεία ἦτανε λιγάκι περιορισμένη.

Αὐτὸ ὁμως τὸ πρῶγμα δὲν στάθηκε ἐμπόδιο στὴν κατοπινὴ ζωὴ του, γιατί ἄρχισε νὰ διαβάξη μόνος του, καὶ κατόρθωσε ἔτσι σιγὰ - σιγὰ νὰ διαβάξη τοὺς πειρὸ πολλοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ ποιητῆς ὡς τὴν ἐποχὴ του, καθὼς καὶ τὴν ἱστορία καὶ τὴ μυθολογία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ ἀγάπη του γιὰ τὰ γράμματα καὶ τὴν ἱστορία δὲν ἔσβυσε ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦσε νὰ διαβάξη ἀκόμα ἀρχαίους ποιητῆς, καὶ καταγινόταν μὲ τὰ ἔργα πολλῶν ξένων συγγραφέων. Κατόρθωσε ἔτσι χάρις ἀκριβῶς στὴν μελέτη του αὐτῆ ν' ἀποκτήσῃ γνώσεις

τις ὁποῖες θὰ ζήλευαν πολλοὶ λόγιοι, ποῦ τελείωσαν γυμνάσια ἴσως καὶ Πανεπιστήμια.

Τὸ ποιητικὸ του «πιστεῦω», τὸ θερμὸ του ποιητικὸ σύμβολο, ἦταν ἡ μεγάλη του ἀγάπη γιὰ τὸ λαό. Πάντα ἤθελε νὰ τὸν πλησιάξῃ ὁ ζωηρὸς αὐτὸς ποιητὴς τῆς Πόλης, νὰ βάζῃ τὸ αὐτὸ στὴν τεράστια μεγάλη καρδιά του, νὰ νοιώθῃ τὰ καρδιοχτύπια του. Τὶς χαρὲς καὶ τοὺς πόνους του. Σὲ μιὰ ρίμα του ἀρχίζει μὲ τὴν ἀποσιροφῆ: «Βάλε τ' αὐτὶ σου στὸ λαό, κ' ἔτσι πιάσε τὴν πένα...» Αὐτὸς ἦταν ὁ πόθος του καὶ ἡ λαχτάρα του καὶ τὸ πιστεῦω του, καὶ γι' αὐτὸ ἀγωνίστηκε καὶ στάθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους γιὰ τὴν διάδοση καὶ τὴν ἐπικράτηση τῆς ζωντανῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ.

Ὁ Θανάσης Κατραπάνης ἀπὸ τὴν πρώτη του ἐμφάνιση στὸ στίβο τῆς τέχνης, ἕνα μοναδικὸ πρᾶγμα ἔβγαλε γιὰ πυξίδα στὴν ποιητικὴ προσπάθεια. Νὰ πλησιάσῃ τὸν λαό. Νὰ τὸν μελετήσῃ. Νὰ ζωγραφίσῃ μὲ στίχους τὰ αἰσθηματὰ του ὅπως τὰ αἰσθάνονταν ὁ ἴδιος, ὅπως ἀκριβῶς τὰ τραγουδαίει κ' αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ καλὸς βγαλμὲνα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς του. Αὐτὰ δὲν πρέπει κανεὶς σκεπτικιστὴς νὰ τὰ κρίνῃ σὰν ὑπερβολικά, ὅταν διαβάσῃ ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴ ποῦ τοῦ ἔγραψε ὁ μεγάλος Ψυχάρης ὅταν τοῦ ἔστειλε μιὰ ἀπ' τὶς ποιητικὲς του συλλογές:

«Πίστη, τέχνη καὶ ποίηση — τοῦ ἔγραψε — ὅλα τὰχεις. Ἀμέσως σὲ κατάλαβα. Θ' ἀποχτήσῃς ἀκόμα περισσότερη πρωτοτυπία. Γιατὶ ἀντὶς νὰ χάνεσαι μὲ φιλοσοφίες καὶ συμβολισμούς, λὲς τὰ πράγματα ὅπως εἶναι, καὶ ὅπως τὰ νοιώθῃς καὶ τὰ εἶδες. Μὲ τὰ μάτια σου τὰ βλέπεις. Μὲ τὴν καρδιά σου τὰ νοιώθῃς, καὶ γράφεις:

«Βλέπεις μοσχάρια πᾶ στὰ μαστάρια γονατιστά,

στὴ βυζαξιά τους σειοῦν τὴν οὐρά τους ἀνεμιστά...»

Ἐέρεις ποῦ εἶναι ὠραία στροφὴ, καὶ βλέπω μὲ χαρὰ μου ποῦ στὴ γλῶσσα προσέχεις ἀλύπητα;» Αὐτὰ τοῦ ἔγραψε ὁ Γιάννης Ψυχάρης.

3.— ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

Ἔκανε λοιπὸν ἀληθινὸ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς Δημοτικῆς γλώσσας. Ἀναφορικὰ μὲ τὸν ἀγῶνα αὐτὸ τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴν γλῶσσα ἄλλη μιὰ κορυφὴ διανοητικὴ ὁ Ἀλεξάνδρος Πάλλης τοῦ γράφει, στέλλοντάς του καὶ μιὰν Ἰλιάδα μὲ ἰδιόχειρη ἀφῆρωση του:

3 τοῦ Χριστοῦ 1906, Τατόι

«Φίλε Κατραπάνη,

Χάρηκα ποῦ εἶδα τὸ γράψιμό σου καὶ ποῦ διάβασα τὰ γερά σου λόγια. Σὰν ἔχωμε μαζί μας παλληκάρια σὰν ἐλόγου σου, δὲν ἔχει φόβο. Ἡ νίκη εἶναι δική μας. Θὰ σοῦ στείλω μιὰν Ἰλιάδα δεμένη καὶ ὑπογραμμένη μὲ τὸ

χέρι μου, ὥστε νὰ μὲ θυμᾶσαι κάθε φορὰ πού μοῦ κάνεις τὴν τιμὴ νὰ μὲ διαβάξης.. Μὰ μονάχα θὰ περάσουν 3—2 ἑβδομάδες γιὰ νὰ δεθῆ.

Ἐλπίζω πῶς θὰ γνωρισθοῦμε μιὰ μέρα. Σᾶς ἀσπάζομαι πρόθυμος.

Χρόνια πολλὰ καὶ καλὰ,

Ἄλέξανδρος Πάλλης»

Μονάχα ὁ Ψυχάρης μονάχα ὁ Πάλλης τοῦ γράφανε; Κι' ἄλλοι πολλοὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἀσχολήθησαν μὲ τὸν Θανάση Κατραπάνη καὶ τὸ ἔργο του.

Ὁ κριτικὸς Χρηῆτος Δελῆς πού ἔγραφε στὸ πολιτικὸ καὶ φιλολογικὸ περιοδικὸ «Ἐπίκαιρος», μὲ τὸ ψευδώνυμο Χαρικλῆς, νὰ τί ἔγραφε σὲ μιὰ στήλη σχολίων σχολιάζοντας ἓνα ποίημα τοῦ Κατραπάνη πού εἶχε τίτλο «Ξαλώνισμα». Ἐγραφε σ' ἓνα γράμμα του σ' ἓνα φίλο του πού τὸν λέγανε Νίκο, καὶ εἶχε ἡμερομηνία 20 τ' ἁλωνάρη!

«Στ' ἁλώνια. Μὲ θαρρεῖς ὅμως κι' εἶναι τὰ μαρμαρωμένα ἁλώνια τῶν δημοτικῶν μας, τραγουδιῶν. Ἐδῶ δὲν παλεύουν Διγενῆδες μὲ τὸν Χάροнта, μὴ δὲ βογγοῦνε τὰ βουνᾱ κι' ἀνατρομάζει ὁ Ἄδης. Ἐδῶ παλεύει ὁ ζευγᾶς γιὰ τὸ ψωμί κι' ἀργοβογγᾷ τὸ βῶδι ζεμένο στὴν ἀλωκῶνα.

Οἱ θυμωμιές, πελώριες ξανθοκοποῦν στὸν ἥλιο, καὶ τὰ παιδιὰ ξυπόλυτα κουβαλοῦνε τὰ δεμάτια. Καὶ δός του γυρνᾷ ἢ ἀλωκῶνα, μονότονα, ἀδιάκοπα, κουραστικά, καὶ ὁ ζευγᾶς ἠλιοκαμμένος κάτω ἀπ' τὸ λιοπῦρι τὸ μεσημεριανό, ὀρθὸς στὴν ἀλωκῶνα, σὰν μπροῦτζινο ἄγαλμα κάποιου μυθικοῦ θεοῦ! δός του κεντρᾷ μὲ τὴν βουκέντρα, κι' ἀδιάφορα σφυρίζει ἓνα τραγοῦδι. Καὶ βλέπεις τὸ βῶδι τὸ κοκαλλάρικο, ν' ἀνεμίξη τὴν οὐρὰ του. Νὰ γυρνᾷ παραπονιάρικα καὶ θλιμμένα τὰ μάτια του καὶ νὰ μουκανίξη νυσταγμένα πάνω στὴν κάψα τοῦ μεσημεριοῦ.

Θυμᾶσαι τὸ «Ξαλώνισμα» τοῦ Κατραπάνη; Θαρρῶ νὰ τὸ διάβασες. Ἐγὼ τὸ ξέρω ἀπόξω. Καὶ τὸ λέω τώρα καὶ τὸ ξαναλέω γύρω ἀπ' τ' ἁλῶνι, ἀνάμεσα στ' ἀνήσυχα τὰ ὀρνίθια πού ἀνακατεύουνε τὰ σκίβαλα...

«Παύεις δουκάνι;

θ' ἀκουστῆ τὸ ἔρωτικό δευρόνι

τὸ φιαρί πού χαρμπώνει

τὸ στάρι τὸ ξανθό...»

Καὶ τελειώνοντας τὸ γράμμα αὐτὸ σχολίῳ του ὁ τεχνοκρίτης Χρηῆτος Δελῆς, καταλήγει συμπερασματικὰ γράφοντας στὸν φίλο του: «Τί λές; Δὲν εἶναι ὄραϊο; Δὲν εἶναι ζωγραφικώτατο; Δὲν σοῦ φαίνεται σὰν νὰ βγῆκε ὁλότσα ἀπὸ τὴν λαϊκὴ ψυχῆ; Μπράβο τοῦ Κατραπάνη πού κατέβηκε ὡς τὰ κατὰβαθα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς. Ὡς τὰ παρθένα βάθια τῆς Ρωμαϊκῆς καρδιᾶς...» Αὐτὰ τοῦ ἔγραφε κι' ὁ Δελῆς.

Τὸ πρῶτο σκίρημα τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς

γλώσσας, παρουσιάστηκε όταν φοιτοῦσε ἀκόμη στὸ σχολεῖο καθισμένος στὰ μαθητικὰ θρανία. Ἀπὸ τότε φάνηκε ὁ ἐνθουσιασμένος του... Ξεπεταροῦδι ἀκόμη στὴν λογοτεχνία καὶ τὴν ποίηση, διεπίστωσε πὼς ἦταν ἀδύνατο νὰ γράψῃ κανεὶς κάτι, χωρὶς νὰ μεταχειρισθῇ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Τὴν γλῶσσα ποὺ τὴν νοιώθουν ὅλοι. Ποὺ εἶναι προσιτὴ σ' ὅλα τ' αὐτιά, κι' εὐκατάληπτη ἀπ' ὄλο τὸν κόσμο.

Καὶ νὰ ὡς ποὺ ἔφθασε ἡ προσπάθεια καὶ ὁ ἐνθουσιασμός καὶ τὸ πιστεῖω τοῦ νεαροῦ τότε ποιητῆ. Οἱ συμμαθητές του καὶ οἱ συνταξιῶτες του λένε πὼς ἔκανε ἓνα ἀλφαριθμητικὸ κατάλογο — ποὺ σώζεται ἀκόμη καὶ ὡς τὰ σήμερα — στὸν ὁποῖο ἔγραφε τὰ ὀνόματα τῶν θερμῶν ὀπαδῶν του, κι' ἀνάγκασε αὐτοὺς νὰ ὑπογράψουν: Πὼς θὰ μείνουν αἰῶνια πιστοὶ στὶς ἀρχές, τίς ὁποῖες ἀγκάλιασαν καὶ πὼς θ' ἀγωνιστοῦν ὅσο μποροῦν γιὰ τὴν ἐπικράτηση καὶ διάδοση τῆς δημοτικῆς. Τῆς ζωντανῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ... Ὁ Θανάσης Κατραπάνης ἄρχισε νὰ πρωτογράφῃ στὰ 1906, καὶ δὲν ἄργησε νὰ βρῇ φιλοξενία στὶς πλούσιες σελίδες τοῦ «ΝΟΤΜΑ» τοῦ Δημητρίου Ταγκόπουλου στὰ 1907 — ὅπου δημοσίευσεν ταχτικὰ ποιήματά του.

Στὸ «ΝΟΤΜΑ» τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἔγραφε ἡ ἀφρόκρεμα τῆς Ἑλληνικῆς διανόησης. Μέσα σ' ἐκείνους ποὺ ἔγραφαν, ξεχώριζαν ὀνομαστοὶ ποιητὲς καὶ συγγραφεῖς, ὅπως: οἱ Κωστῆς Παλαμᾶς, Ψυχάρης, Ἀλέξανδρος Πάλλης, Ἀργύρης Ἑφταλιώτης, Ἀνδρέας Καρκαβίτσας, Μαλακάσης, Φ. Πολίτης, Νικ. Ποριώτης, Νικ. Ποριώτης, Σωτ. Σκίπης, Ἄγγελος Σικελιανὸς κ.ἄ. Ἐκεῖ βρίσκει κανεὶς μερικὰ ἀπὸ τὰ πρωτόλεια τοῦ ποιητῆ μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ χαριτωμένο καὶ δροσερώτατο τὴν: «Ἐρωτικὴ σκέψη» ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ «ΝΟΤΜΑ» στὶς 4 Μαρτίου τοῦ 1907 (ἀριθ. φύλ. 237). Σ' αὐτὸ μέσ' τὴν ὄνειροφαντασίᾳ του δραματίζεται τὴν καλὴ του, ἀλλὰ ἀπογοητεύεται καὶ θρηνεῖ ὅταν στὸ ξύπνημά του μέσα στὴ νύχτα ἀντιλαμβάνεται πὼς ἦταν ψέμμα καὶ ὄνειρο. Γι' αὐτὸ θρηνεῖ στὸ τέλος μὲ τοὺς παρακάτω ἀριστοτεχνικοὺς στίχους:

«Ξαφνικὰ μέσ' τὸν ὕπνο σὰν ξυπνῶ
ὅλα ψεύτικα τὰ βλέπω καὶ θρηνηῶ...»

4.— ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἀξιοπρόσεκτο στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ εἶναι ἡ ἐργασία του πάνω σὲ πολλὰ θέματα που εἶναι ξέχωρα ὅλως διόλου τὸ ἓνα ἀπ' τὸ ἄλλο. Ὁ Κατραπάνης δουλεύει θανασία τὸ στίχο του σὲ ποιήματα λογιῶν - λογιῶν καὶ διαρίνεται γιὰ τὴν μεγάλη του παρατηρητικότητα πάνω στὰ θέματα ποὺ δουλεύει. Ὁ Ἀθανάσης Κατραπάνης καὶ στὰ τελευταῖα του

χρόνια, ἀκολουθοῦσε τὴν παλιὰ ποιητικὴ σχολή, τὴν ὁποία ἔννοιωσε, καὶ δὲν θέλησε στὸν ἐπίλογο πειὰ τῆς ποιητικῆς του ζωῆς ν' ἀκολουθήσῃ καινούργιους δρόμους καὶ συστήματα.

Ἔτσι βλέπουμε τὸν ποιητὴ νὰ γράφῃ ἀδιάκοπα καὶ νὰ παρακολουθῇ στὰ λευκὰ γερατειά του ὄλες τὶς σύγχρονες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, γράφοντας στίχους γιὰ πράγματα, στὰ ὁποῖα ἴσως καὶ πολλοὶ ἀπ' τοὺς νέους νὰ μὴν ἔδιναν τὴν προσοχὴ ποὺ θὰ ἔπρεπε. Κι' ἔτσι βλέπουμε τὸν ἄνδρα καὶ ἀθῶο ποιητὴ νὰ φτιάχνῃ στίχους πάνω στὸ κάθε τι, καὶ νὰ ἐκδηλώνῃ σὲ κάθε εὐκαιρία τὰ ἀπλᾶ αἰσθηματά του, τραγουδῶντας καὶ τὶς πειὸ μικρὲς καὶ ἀθῶες παραξενειδὲς τοῦ κόσμου.

Χαρακτηριστικὸ τῆς ἀδυναμίας του αὐτῆς εἶναι ἓνα ποίημά του γραμμένο γιὰ τὰ Διεθνῆ καλλιτεῖα! Καὶ χαρισμένο στὴν βασίλισσα τῆς ὁμορφιάς! Σ' αὐτὸ ἀφοῦ ἔξυμνῇ τὴν ὁμορφιά — σ' ὅποια χώρα κι' ἂν ὑπάρχῃ — κι' ὁποιοιδήποτε τύπο κι' ἂν ἐκπροσωπῇ, — καταλήγει σ' ἓνα ἀριστουργηματικὸ δίστιχο μετὰ τὴν βράβευση τῆς καλλονῆς. Στὴν πειὸ ὁμορφῆ κοπέλλα, τὴν βασίλισσα τῆς ὁμορφιάς!... τραγουδῶντας:

«Καὶ τώρα ἡ πατρίδα σου σκῦψε γιὰ νὰ σοῦ βάλῃ
τῆς καλλονῆς τ' ἀθάνατο τῆς δάφνης τὸ στεφάνι...»

Ἡ ἀγάπη τοῦ Κατραπάνη γιὰ τὴν ποίηση καὶ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, τὸν ἔκαναν γρήγορα νὰ κερδίσῃ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν ἐργατῶν τῆς πέννας.

Κι' ἔτσι κατόρθωσε γρήγορα νὰ ξεχωρίσῃ μὲ τὸν Μαίτρ - Ψυχάρη, τὸν Δημήτριο Ταγκόπουλο, τὸν Ἀλέξανδρο Πάλλη — ὅπως εἶδαμε — τὸν Τωνταλιῆ καὶ ἄλλους, ποὺ ἐξετίμησαν καλὰ τὸ ἔργο του καὶ στάθηκαν στὸ πλάι του βοηθῶντας τον στὴν ἐξέλιξή του.

Νὰ τί ἔγραφε ὁ «NOTMAS» στίς 2 Μαΐου τοῦ 1910 (ἀριθ. φύλ. 390) ὅταν ὁ Κατραπάνης ἔστειλε ἓνα ἀντίτυπο τῆς συλλογῆς του «Τὰ τραγούδια τοῦ Στρατιώτη» δημοσιεύοντας σύγχρονα καὶ μιὰ μεγάλη φωτογραφία τοῦ ποιητῆ: «Ἐνα βιβλιαράκι μικρούτσικο μᾶς στάλθηκε ἀπὸ τὴν Πόλη. «Τὰ τραγούδια τοῦ Στρατιώτη». Μικρούτσικο μὰ θαυματουργό. Πουλήθηκε στὴν Πόλη μιὰ δεκάρα. Ἡ πρώτη ἐκδοσί του, δέκα χιλιάδες ἀντίτυπα, ἔξαντλήθηκε σὲ λίγες μέρες. Ἔγινε καὶ δεύτερη ἐκδοσι ἀπὸ ἄλλες τόσες χιλιάδες. Πάει κι' αὐτή. Τὸν Θανάση Κατραπάνη μᾶς τότε ζωγράφισε καὶ μᾶς τὸν γνώρισε πέρουσι ὁ «Ἰξίονας» (φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Δημ. Ταγκοπούλου) στὰ φύλλα 342 καὶ 348. Τὸν ξέρονν οἱ ἀναγνώστε τοῦ «NOTMA» ἀπὸ τὰ τραγούδια του ποὺ κάθε τόσο δημοσιεύομε. Ὁ Κατραπάνης εἶναι καὶ φανατικὸς ἐργάτης τῆς ιδέας μὲ τὴν πέννα. Πολλὲς φορὲς καὶ μὲ τὴ γραθιά — ὅπως δὰ χροιάζεται σήμερα ποὺ οἱ Μυστριώτηδες ξαπολύσανε τὴ γλῶσσα τους...»

Τὸ ἔργο τοῦ Κατραπάνη εἶναι ἀρκετὰ μεγάλο καὶ πολυποικίλο. Συνεργάσθηκε σὲ πολλὰ περιοδικὰ καὶ ἡμερησίδες τῆς Πόλης, καθὼς καὶ στ' ἀκόλουθα: «Σκορπιός», «Ἔθνος», «Περίδρομος», «Θάρος», «Πρόδος», «Πατρὶς» κλπ., ὅπου ἔγραφε ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὄνομά του καὶ μὲ τὰ ἐξῆς ψευδώνυμα: «Πᾶνος», «Κάτρα - Στράντζαλης», «Θ. Κάπα», «Σηριντζιώτης», «Σκορπιός» κλπ. Πρὸ πάντων ὅμως ἔγραφε στὸ «ΝΟΤΜΑ». Ἐγραφε ἐξακολούθητικά. Ἐκεῖ βρίσκουμε καὶ τὰ καλλιτέρά του τραγούδια, ὅπως: «Τὴν ἐρωτικὴ σκέψη», τὴν «Λησμονημένη κληρονομιά», τὸν Ἀξέχαστο Ζουφρέ», «Τὸ ξαλόνισμα», «τὸν Μουσικό», καὶ ἄλλα πολλά, ποὺ φυσικὰ θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ τ' ἀπαριθμήσωμε ὅλα.

Μερικὰ ἀπ' τὰ τραγούδια του, ὅπως: «Γιὰ τὴν γλυκεῖα πατρίδα» καὶ «ὁ φρουρός» ἀπ' τὴν συλλογὴ «Τὰ τραγούδια τοῦ στρατιώτη», τονίσθησαν σὲ μουσικὴ ἀπ' τὸν διακεκριμένο τῆς Πόλης Κίμωνα Μπέλλα καὶ ἄλλα ἀπὸ τὸν ἀκαδημαϊκὸ μουσικὸ Μανώλη Καλομοίρη.

Τ' ἀνέκδοτα ποιήματα ἀπ' τὸ ἔργο του εἶναι δυστυχῶς τὰ καλλίτερα καὶ τὰ περισσότερα, ποὺ ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ ἐκδοθοῦν χάρις σὲ τὶς φιλότιμες φροντίδες τοῦ γιοῦ τοῦ ποιητῆ Κων)τίνου Κατραπάνη. Εἶναι δὲ τ' ἀκόλουθα: «Χίλιες καὶ μιὰ παροιμίες», «τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης», «Τ' ἀνθοτράγουδα», «Τὰ κρασοτράγουδα», «Τ' ἀνοιξιὰτικα — Φθινοπωρινὰ — Καλοκαιρινὰ — καὶ Χειμωνιάτικα». Καθὼς καὶ «Τὰ χρυσόλογα». Ὁ Κατραπάνης ἔγραψε ἐπίσης καὶ δυὸ θεατρικὰ ἔργα «Τὸν Ἀνθέμο Τραλιανὸ» μονόπρακτο δράμα, καὶ τὸ «Ἐθνικὸ πανόραμα», τρίπρακτο λυρικὸν δράμα. Καὶ τὰ θεατρικὰ του αὐτὰ ἔργα, δυστυχῶς, μείνανε ἀνέκδοτα. Ἐγραψε ἐπίσης καὶ κάμποσα σαιτυρικὰ ποιήματα τὰ περισσότερα, ἀπὸ τὰ ὅποια τὰ βρίσκουμε στὰ κρασοτράγουδά του, καθὼς καὶ στὰ Βακχικὰ.

Μερικὰ ἀπ' τὰ ἔργα τοῦ Θανάση Κατραπάνη δυστυχῶς πέρασαν ἀπαράτηρητα ἀπ' τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ

5.— ΠΩΣ ΒΛΕΠΟΥΝ ΚΑΙ ΚΡΙΝΟΥΝ ΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ἈΝΘΡΩΠΟΙ ΤΟΝ ΘΑΝΑΣΗ ΚΑΤΡΑΠΑΝΗ & ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Πολλοὶ ὅπως εἶδαμε καὶ ὅπως θὰ δοῦμε πρόσεξαν καὶ ἐσχολίασαν τὸ ἔργο τοῦ Θανάση Κατραπάνη. Καὶ κορυφὴ τῆς διανοήσεως καὶ τῆς τέχνης, καὶ ἄγνωστοι στὸ πολὺ κοινὸ πνευματικὸ ἀνθρώπου. Ποιητὲς, ἐπιστήμονες, δημοσιογράφοι καὶ κριτικοὶ καὶ λογοτέχνες, ἔγραψαν γι' αὐτὸν σὲ πολλὰς ἡμερησίδες καὶ περιοδικὰ, τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Χαρακτηριστικὸν ἰδιαιτέρα — γι' αὐτὸ καὶ τὸ παραθέτομε καὶ αὐτὸ αὐτοῦσιο — εἶναι τὸ σημεῖωμα ποὺ ἔγραψε γιὰ τὸν Κατραπάνη παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ποιη-

τική του συλλογῆ «Γ' ἀηδόνι τοῦ Βοσπόρου», ὁ Γιάννης Χαλκέας στὴν ἐφημερίδα «Ἀνατολή» τῆς Ἀλεξανδρείας.

Νά περιῖπου τι ἔγραφε ὁ συμπολίτης του, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο μὲ νοσταλγία.

«Σήμερα πρωτὶ - πρωτὶ μέσα στὸ ἀποπνυκτικὸ ρουτινιέρικο περιβάλλον τοῦ γραφείου μου, φύσηξε καθαρὸ, ζωογόνον ἀεράκι... Τὸ ἀεράκι αὐτὸ περιχυμένον χίλιες δυὸ εὐωδιές τῶν διαφόρων ἀνοιχτόκαρδων ἐξοχῶν τῆς Πόλης μας τῆς ἀγαπημένης, ξεχύθηκε μόλις ἀνοιξα τὸ κομπὸ βιβλιαράκι «Γ' ἀηδόνι τοῦ Βοσπόρου» ποῦχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλῃ μαζί μ' ἓνα κλαράκι πεύκου, ὁ συντοπίτης μου ποιητῆς Θανάσης Κατραπάνης. «Γ' ἀηδόνι τοῦ Βοσπόρου» ἔχει μέσα του ὅλες τὶς Πολίτικες ὁμορφιές!... Φυλλομετρῶντας το, παρατηρῶ πὼς ὁ ποιητῆς του εἶναι κυνηγὸς τοῦ ὄραιο. Δὲν ἀφήνει τίποτε ἀτραγούδιστο, ὅταν τοῦτο εἶναι συνδεδεμένο μὲ τὴν ὁμορφιά...»

Φυσιολάτρης φανατικὸς ὁ ποιητῆς, ζῆ γιὰ τὴ φύση. Τὴν ἀγκαλιάζει. Καὶ μέσα στὰ δάση, στὶς πευκοφυτεμένους πλαγιές, ἢ στὰ χωμένα μέσ' τοὺς θάμνους δρομάκια τοῦ ἔρωτα, βρίσκει ὁ ποιητῆς ἡσυχία ἢ παρηγοριὰ τραγουδῶντας :

«Μέσα, στὰ πεῦκα στὰ δασὰ ἐν ὄνειρο χαμένο
μοῦπαν ἐδῶ δὲν βρίσκεται ἀγάπη γιὰ τὸν ξένο.
Τραβῶ κι' ἐγὼ στ' ἀπόμερα σὲ μιὰ σκιὰ φωληάζω,
τὴν φύση σὰν μιὰ κοπελιὰ ἀρπῶ καὶ ἀγκαλιάζω...»

Καὶ συνεχίζει ὁ Κων)πολίτης Γιάννης Χαλκέας :

«... Ἀφοσιωμένος ψυχῇ καὶ σώματι στὴ φύση... Καὶ τί φύση!.. Μιὰ φύση ὑπερούσια ποὺ ὅπου καὶ νὰ γυρίσῃ κανεὶς τὸ κεφάλι αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ὑποκλίνεται εὐλαβικὰ μπροστὰ στὴν ὁμορφιά! Ὁ ποιητῆς σκορπάει ξερόβόδεξα τοὺς γλυκοὺς ἤχους τῆς λύρας του. Μᾶς φέρνει στοῦ Μπεῦκὸς τὰ ἄσπρα βουνὰ μὲ τὰ δασὰ πλατάνια, μέσα στὰ γρασίδια τ' ἀνθηρὰ τοῦ «Κύθαρη». Στὸ «Φερχιόσι!» Ὅπου ὁ ἔρωτας μὲ τὰ φιλιὰ καὶ μ' ἀγκαλιὰ πεδαίνει. Ἀκοῦμε τὸ μυριόστομο τραγοῦδι τῶν πνεύκων «τῶν Πριγκηπὸνησων»! Τὸ φλοῖσβο τῶν κυμάτων, τῶν μαγευτικῶν ἀκρογυαλιῶν τῆς θάλασσας «τοῦ Μαρμαρᾶ», καὶ βλέπουμε τοὺς γλάρους νὰ ἐρωτεύονται στὸ λιμάνι.

Εὐτυχιωμένος ὁ ποιητῆς ποὺ ἔμεινε στὸ πραγματικὸ ἐκεῖνο ποιητικὸ περιβάλλον... Εὐτυχιωμένες κι' οἱ Πολίτικες φυσικὲς ὁμορφιές ποὺ εἶχαν τὴν τύχη νὰ τραγουδηθοῦν ἀπὸ ἓνα εὐγενικὸ καὶ τρυφερὸ ἔραστή σὰν τὸν Θανάση Κατραπάνη...

Τὸ ἀπλὸ συμπαθητικὸ βιβλίον του, τὸ γιομᾶτο ἀγάπη καὶ καλωσύνη ποὺ μὲ ἔκανε νὰ νοιώσω μιὰν ἀπέραντη χαρὰ ζυμωμένη μὲ τὸν πόνο τῆς νοσταλγίας, θὰ μείνῃ γιὰ πολὺν καιρὸ ἐπάνω στὸ γραφεῖο μου.

Καὶ τελειώνει μὲ μιὰ νοσταλγικὴ δίψα ὁ Γιάννης Χαλκέας :

«... Θὰ ρουφήξω ὅλη τὴ δροσιὰ καὶ τὴν χάρη τῆς Πολίτικης φύσης ποὺ

περιέχει. Κι' ὅταν πειὰ μπορέσω νὰ κορέσω τὴν δίψα τῆς νοσταλγικῆς ψυχῆς μου, θὰ τοποθετήσω στὴν βιβλιοθήκη». Καὶ διερωτᾶται καταλήγοντα: «Θὰ τὸ κτορθώσω ὅμως;...»

Τὸν Μάιο τοῦ 1909 στὸ φύλλο 342 (σελ. 5 παρ. στ') ὁ Δημήτριος Ταγκόπουλος ἔγραψε στὸ «ΝΟΤΜΑ» μὲ τὸ γνωστὸ φιλολογικὸ ψευδώνυμό του «Ἰξίονας» σ' ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ σημειώματά του στὴ στήλη τῶν σχολίων, τὰ παρακάτω γιὰ τὸν Θανάση Κατραπάνη, ἀπευθυνόμενος μὲ συνεχεῖς ἐπιστολές σὲ κάποιον φίλο του.

21 τοῦ Μάη, πρωτὶ

«Σοῦ μίλησα καὶ ἄλλοτες γιὰ τὸν Θανάση. Θὰ σοῦ μιλήσω γιὰ δαύτονε κι ἄλλες πολλές φορές. Εἶν' ἓνας περίεργος τύπος ποῦ μοῦκανε βαθειὰ ἐντίπωση. Πῆγα χτές στίς 4 στοῦ γιατροῦ. Ὁ γιατρός ἔλειπε ἀπὸ προχθές στὸ νησί. Τῶξερα μὰ θοῖκα τὸν ὑπρέτη του τὸν Θανάση. Καὶ γι' αὐτόνε ἴσια - ἴσια πῆγα... Ὁ Θανάσης εἶναι ἴσαμε τριάντα χρονῶνε. Γίγαντας στὸ κορμὶ καὶ στὴν ψυχὴ, καὶ δημοτικιστὴς φανατικώτατος. Μὲ δέχτηκε στὴν τραπέζαρία. Ἔφερε δυὸ μπουκάλεις μύρα καὶ — τὸ θερίο — ἓνα μάτσο χειρόγραφα καὶ ἀρχίνησε νὰ μοῦ διαβάζει τὸ δράμα του...

Πῶς τὸ λένε τὸ δράμα του; Δὲν θυμοῦμαι τώρα. Θυμᾶμαι μονάχα πῶς τὸ κύριο πρόσωπο λέγεται «Βυθογύριστος» καὶ συμβολίζει τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ ποῦ κατεβαίνει στοὺς βυθοὺς τῆς παράδοσης, καὶ γυρίζει φέροντάς μας ὅτι χρήσιμο ἢ ἐθνικὸ ἀνασέρνει ἀπ' αὐτούς. Αἱ δὲν εἶναι μοναδικὸ τὸ σύμβολο; Μὰ καὶ τὸνομα τί χαρακτηριστικὸ! Τὸ δράμα του εἶναι ἔξω φρενῶν. Ἄτεχνο, φλύαρο, μπόσικο σὲ πολλές μεριές. Μὰ ἔχει σκηνές σιρόπιες δῶ καὶ κεῖ ἀληθινὰ Σαξέπηρειες, κι' ἔχει κομμάτια — λυρικὰ ἰδίως — ποῦ σὲ κάνουν καὶ βγάζεις μὲ σεβασμὸ τὸ καπέλλο σου. Τὸν ἔβαλα καὶ ἔγραψε μὲ τὸ χέρι του καὶ μὲ τὴν ἀνορθογραφία του, σὲ τοῦτο δῶ τὸ κορδενάκι ἓνα τραγούδι ἀπὸ τὸ δράμα του.

— «Μπρὲ Θανάση, τοῦ εἶπα, ἔγινες καὶ γιατρός;»

— «Ὅ,τι θέλησα ἔγινα. Μοῦ ἀποκρίθηκε. Ὁρθογραφία μονάχα δὲ θέλησα νὰ μάθω, καὶ γι'αὐτὸ καὶ δὲν ἔμαθα». Ἔχει διαβάσει καὶ ἔχει χωνέψει τόσα καὶ τόσα ποῦ ὄντας σοῦ μιλάει ξεγελοιέσαι καὶ θαρρεῖς πῶς κουβεντιάζεις μὲ μορφωμένο ἄνθρωπο. Καὶ μήγαρις δὲν εἶναι μορφωμένος; Δὲν ἔχει δηλαδὴ ἀληθινὴ μόρφωση; ὄντας φύγαμε ἀπὸ τὸ σπίτι... Μὰ τὰ παρακάτω ἄφησε νὰ σοῦ τὰ πῶ στὴν ἄλλη μου λιγόλογη..

«ΙΞΙΟΝΑΣ»

Καὶ ἀκολουθεῖ ἡ συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰξίονα (Δ. Ταγκοπούλου) πρὸς τὸν φίλο του ποῦ ἀναφέρεται πάλι στὸν Θανάση Κατραπάνη, ποῦ δημοσιεύθηκε στὸ φύλλο 348 (σελ. 6 παρ. 1) στὸν «ΝΟΤΜΑ» τοῦ 1909. Γράφει.

11 τοῦ Θεριστῆ 1909

«Πᾶμε στὸ Βόσπορο; Πᾶμε μὲ «' ἀμάξι.

Δειλινὸ Μαγιατικο καὶ μαγεμμένο. Ὁ Θανάσης διέταξε καὶ τὸν ἀκούσαμε. Καὶ μπήκαμε στ' ἀμάξι. Εἶτανε μαζί μας κι' ὁ Δ..., ἕνας ἔξυπνότατος δασκαλάκος, γιοματός φωνή, ἰδέες, καὶ ἀγάπη γιὰ τὴν φιλολογία μας. Γράφει κι' ὁμορφα. Ἄς εἶναι. Τ' ἀμάξι ξεκίνησε, καὶ δρόμο γιὰ τὸ παραδεισένιο «Ἀρναούτκοι». Ὁ Δ... μὲ ρώτησε γιὰ κάποιο... γραμματικό... ζήτημα. Ἀνατρίχιασα... «Ξέρεις στίχους παιδί μου; Λέγε. Ἀλοιῶς βουβάσου...» Κι' ὁ Δ... πὸν δλόκερους τόμους βιβλία ἔχει ἀποθηκέψει στὸ μυαλό του, ἀρχίνησε ν' ἀπαγγέλλει στίχους πὸν τοὺς ἀγαποῦσε καὶ πὸν μὲ συγκινοῦσανε ζωντανεύοντας μου ἀγαπημένες θύμησες.

Καὶ τ' ἀμάξι γλυστροῦσε πάνω σὲ ὄνειρο. Μέσα στὸν Παραδείσο ταξιδεύαμε κι' ὄχι πάνω στὴν γῆς. Θεέ μου! Τί ζουγραφιές ἦτανε κείνες! Δεξιὰ-ξερβά, Σουλτάνικα παλάτια, περιόμορφα! Μυστηριώδικα! Παραμυθένια!..

Σειρὲς ἀτέλειωτες ἀπ' ἡσεκερὰ πλατάνια, κι' ἀμάξια γιοματά χανούμισες, καὶ δρόμοι γιοματοὶ κατάσκοποι τοῦ... Γιλντιζ!.. Δὲν παρασταίνονται οὔτε μὲ λέξεις, οὔτε μὲ χρώματα ὄλ' αὐτά. Κανεὶς μὰ κανεὶς ἴσαμε τώρα δὲν τὸ κατάφρανε νὰ μᾶς πῆ τί εἶναι Πόλη!

Κανεὶς, ὅσο μεγάλος συγγραφέας καὶ ποιητῆς κι' ἂν ἦτανε δὲν τὰ κατάφρανε. Δὲν εὐτύχησε νὰ μᾶς δώση τίς ΤΡΕΙΣ μονάχα γραμμὲς πὸν χρειάζονται γιὰ νὰ μᾶς τίς ζωγραφίση. Τρεῖς μονάχα γραμμὲς. Ὅχι περσόρες. Κι' ὅμως αὐτὲς τίς τρεῖς γραμμὲς θὰ τίς καρτερῆ γιὰ αἰῶνες ἀκόμα ὁ κόσμος... Κι' ἔτσι ἡ Πόλη, «ἡ νόμφη», «ἡ Βοσπορίτισσα», ἡ «Μία» γιὰ αἰῶνες ἀκόμη θὰ μνήσκει ἀζουγράφιστη... Πρέπει νὰ τὴν ἰδῆ κανεὶς (μὰ πρέπει καὶ νὰ τὴν βλέπη) γιὰ νὰ τὴν γνωρίση. Ἴσως οἱ τόνοι τῆς Μουσικῆς ἐνὸς Μπετόβεν θάπιαναν τὴ ζουγραφιά της καὶ θὰ μᾶς τὴν χάριζαν..

Τ' ἀμάξι κυλάει πάνω στὰ κελντερίμια τοῦ «Ὁρτάκιοι»... Βρισκόμαστε ἀπ' ὄξω ἀπὸ τὴν μαρμαρένια πόρτα. Θᾶμα ὁμορφιάς καὶ τέχνης τῶν παλατιῶνε τοῦ «Νταλμᾶ Μπαξέ». Τὸ Βοσποριανὸ τ' ἀγέρι, γλυκοχαϊδεύει τὴν ψυχὴ μας. Τὰ πουλιὰ ἀπ' τοὺς Παραδεισένιους κήπους τοῦ Γιλντιζ, ἀποχεραιτοῦνε μὲ τὸ ὕστερνό τους κελάδημα τὸν ἥλιο κι' ὁ Δ... ἀπαγγέλλει στίχους... Κι' ὅταν φθάσαμε στὸ «Ἀρναούτκοι», καὶ καθίσαμε στ' ἀκρογυάλι, βουβαθήκαμε κι' οἱ τρεῖς, κι' ἀφήσαμε τὸ μεγάλο ζωγράφο καὶ τὸ μεγάλο ποιητῆ τὸ Βόσπορο, νὰ μᾶς ξεδιπλώνη ζουγραφιὲς ξωτικές καὶ νὰ μᾶς τραγουδεῖ νεραϊδένια τραγούδια...»

Καὶ συνεχίζει πάλι:

Πόλη, τὴν ἴδια μέρα

Πηγαίνοντας στὸ «Ἀρναούτκοι» ἡ ἄμαξά μας περνοῦσε ἀνάμεσα ἀπὸ παλάτια κι' ἀπὸ χαρέμια, μὲ τοὺς ἀψηλοὺς τοίχους — ἀληθινὰ τειχιὰ κάσ-

τρον. — Πίσω ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τοίχους στενάξει ἡ σκλαβωμένη ἢ ὁμορφιά καὶ ἡ λευτεριά. Οἱ χανούμισσες, δὲν εἶναι γυναῖκες... Δὲν εἶναι ἄνθρωποι... Εἶναι ἀπλᾶ ὄργανα τῆς ἀντρίκειας κτηνωδίας... Κι' εἶναι τόσο ὁμορφες!.. "Ὅπως τὰ πρόβατα, ἔτσι κι' αὐτές. Τίς ἀφήνουν ποῦ καὶ ποῦ νὰ βγαίκοπάδια - κοπάδια, δέκα - δέκα, εἴκοσι - εἴκοσι μαζί νὰ πηγαίνουν σὲ ἔρημα ἀκρογυῶλια, ἢ σὲ παράμερες πρασινάδες, ν' ἀνασαίνουνε λίγο τὸν ἐλεύθερο γέρα... Πηγαίνοντας ἀπὸ τὸ «Χαϊδᾶρ - Πασσᾶ» στὸ «Μᾶλ - Τεπέ» μὲ τὸ σιδηρόδρομο, καὶ περνώντας Τουρκοχώρια, τίς ἔβλεπα ἔτσι στὰ χωράφια τὸ δειλὶ νὰ βόσκουνε τὴ λευτεριά... Κι' ὁ «Κισλᾶρ - Ἀγᾶς — ἕνας ἀσχημομούρης ἀράπαρος — μὲ τὸ βούρδουλα στὰ χέρια, γιὰ νὰ χαϊδεύῃ τὰ τρυφερά τους τὰ κορμιά, ὅταν οἱ ματιές τους παραστροατίζουνε...

Τίς βουρδουλιές αὐτές τίς ἄκουσε μιὰ μέρα ὁ Θανάσης. Πήγαινε στὸ «Γιλντιζ» μαζί μὲ τὸ γιατρὸ ποῦ ἦτανε νὰ κἀνῃ ἐγχείρηση σὲ κάποια κόρη τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Σουλτάνου. Μόλις μπήκανε στὴν περιοχὴ τοῦ «Γιλντιζ» τοὺς ζυγώνει ἕνας Τούρκος ἀξιωματικὸς καὶ λέει στὸν γιατρὸ — ποῦχε σηκωμένα τὰ μουστάκια του τὸν ἀνήφορο ἁ-λᾶ-Κάιζερ: «Ἐφέντη. Νὰ κατεβάστε τὰ μουστάκια σας, γιὰτὶ δῶ μέσα, δὲν ἐπιτρέπεται σὲ κανένα νὰ μπαίνει μ' ἀνεβασμένα τὰ μουστάκια...» Κι' ὁ γιατρός: «Τί φταίω γῶ σὸν ὁ Ἄλλᾶχ μοῦ ἔφτιαξε ἔτσι τὰ μουστάκια μου;» Καὶ προχώρησε. Ὁ Θανάσης κρατώντας τὴν θήκη μὲ τὰ ἐργαλεῖα ἀκολουθοῦσε κουνώντας τὰ χέρια του... «Αἱ ψελέπη». Τοῦ λέει ἄλλος ἀξιωματικὸς. «Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κουνᾶς τὰ χέρια σου δῶ μέσα. Σταύρωσέ τα γλήγορα...» «Δὲν μπορῶ νὰ τὰ σταυρωσω, γιὰτὶ θὰ μοῦ πέσουν τὰ ἐργαλεῖα...» Ὁ ἀξιωματικὸς βρῆκε φαίνεται λογικὰ τὰ λόγια τοῦ Θανάση κι' ἔτσι τὸν ἄφησε νὰ βαδίξῃ λεβέντικα στοὺς Σουλτάνικους κήπους — ὅπου ὅλα τὰ χέρια εἶναι σταυρωμένα, κι' ὅλα τὰ μουστάκια κι' οἱ ψυχὲς γυρμένα τὸν κατήφορο... "Ἄς εἶναι. Παραστροατῆσα. Νὰ γυρῶ σὲ κείνο ποῦθελα νὰ πῶ. "Ὅταν μπῆκε ὁ γιατρός μὲ τὸν Θανάση στὸ Παλάτι γιὰ τὴν ἐγχείρηση, οἱ χανούμισσες στριμωγμένες πίσω ἀπὸ τὰ καφάσια φώναζαν Τούρκικα: «Τί ὁμορφος ἄντρας»... «Τί λεβέντης!..» Κι' ὁ Θανάσης, ποῦ εἶναι ἀληθινὰ ὁμορφάνθρωπος τᾶκουγε αὐτὰ καὶ καμάρωνε. "Ὅταν ξάφνου ἀκούει καὶ κᾶτι ἄλλο, ποῦ τὸν ἔκανε ν' ἀνατριχιάσῃ... "Ἄκουσε ἄγριες βουρδουλιές, κι' ἄκουσε τίς χανούμισσες νὰ ξεφωνίζουσαν καὶ νὰ λαχταροῦν ἀπ' τὸν πόνο... Τὰ πρόβατα εἶχανε λοξοδρομήσει κι' ὁ «Κισλᾶρ - Ἀγᾶς» τὰ γέριζε μὲ τίς βουρδουλιές στὸν ἴσιον δρόμο... Στὸν δρόμο τῆς χτηνώδικης σκλαβιάς... "Ὅταν μᾶς τὰ διηγότανε αὐτὰ ὁ Θανάσης, δὲν μπορῶ νὰ πάρω ὄρο, πῶς δὲν καμάρωνε λίγο ποῦ δαρθῆκανε τόσα ὁμορφα κορμιά γιὰ χάρη του...»

«ΙΞΙΟΝΑΣ»

Αὐτὰ ἔγραφε ὁ «Ἰξίονας» (Δημ. Ταγκόπουλος) κι' ἔτσι τὸν ἔβλεπε

καὶ τὸν ἔκρινε τὸν Θανάση Κατραπάνη. Κι' ἄλλοι πολλοὶ ὅπως εἶδαμε ὅμως κι' ὅπως θὰ δοῦμε ἐγράψανε καὶ ἐκριτικάρανε μερικά ἢ γενικὰ τὸ ἔργο του ἐκτὸς ἀπ' τοὺς κορυφαίους διανοουμένους ποὺ ἀναφέραμε στὴν ἀρχή.

Ἐπίσης παραθέτομε ἓνα σχόλιο γιὰ τὸν ποιητῆ ποὺ γράφηκε ἀπὸ τὸν Β. Ἡλιάδη στίς 2 Μαρτίου τοῦ 1958 στὴν Ἐφημερίδα «Βῆμα» τῶν Ἀθηνῶν: Ἔνας ἀκόμη θρακιώτης ποιητῆς λησιμονημένος ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους. Ὁ Θ. Κατραπάνης ἀπὸ τὸ χωριὸ «Τσαντῶ» τῆς Βιζύης, μὲ λίγα γράμματα ποὺ εἶχε διδαχτῆ στὸ Δημοτικὸν σχολεῖο τῆς πατρίδας του, ἐπῆγε στὴν Πόλη.

Ἐκεῖ προσελήφθη ὡς μικρὸς ὑπηρέτης στὸ σπίτι τοῦ γιατροῦ καὶ γνωστοῦ γλωσσολόγου δημοτικιστοῦ Φώτη Φωτιάδη. Ὁ γιατρὸς δὲν ἄργησε νὰ ἀντιληφθῆ ὅτι ὁ μικρὸς ὑπηρέτης του ἔγραφε στίχους, καὶ ἀκόμη περισσότερο ὅτι οἱ στίχοι του αὐτοὶ μαρτυροῦσαν ταλέντο ἐξαιρετικόν. Τὸν προέτρειψε νὰ συνεχίσῃ καὶ νὰ διαβάσῃ. Καὶ δὲν ἄργησαν νὰ ἔλθουν εἰς φῶς τῆς δημοσιότητος οἱ στίχοι τοῦ Κατραπάνη.

Ἦσαν στίχοι λαϊκοὶ στὴν ἀρχή. Ἀργότερα ὅμως ἔγραψε καὶ λιρικά τραγούδια ποὺ ἐδημοσιεύθησαν στὸ «ΝΟΤΜΑ» καὶ σὲ ἄλλα περιοδικὰ τῆς Πόλης καὶ τῆς Σμύρνης. Χαρακτηριστικὰ ὑπῆρξαν τὰ λιανοτράγουδα ποὺ ἔγραψε γιὰ τὸν Κλήδονα:

«Βασιλοπούλα νᾶσουνα καὶ Ρήγα θυγατέρα
πάλι θὰ καταδεχόσουν νὰ πῆς μιὰ καλημέρα».

«Ἡ Ξάνθη βγάζει τὸν καπνόν, κορίτσια ἢ Καβάλα
τὸ μέλι ἀπ' τὰ χεῖλια τους κυλάει στάλα - στάλα».

«Τῆ νυχτικιά σου κρέμασες
ἐπάνω στὴν ταρατσα
νὰ μ' ἀγκυλώσῃς τὴν καρδιά
Ταταυλιανὴ κεράτσα...

Ἐἶχε μιὰ δημοτικότητα ὡς λαϊκὸς ποιητῆς ὁ Κατραπάνης ἰδίως στὴν Πόλη. Τὸν ἀπερρόφησε ὅμως κι' αὐτὸν τὸ ἐμπόριο, καὶ εἶδειξε ἀπιστία στὴ λαϊκὴ μοῦσα του, ποὺ δὲν τὸν ἐπρόδωσε ἐν τούτοις αὐτῇ γρήγορα, γιὰτὶ στὰ καλὰ χρόνια τῆς Πόλης, ὅταν βγάζανε τὸν Κλήδονα, τὸ βράδου τοῦ Ἄη - Γιαννιοῦ, κοπέλλες καὶ νέοι ἀπάγγελαν πολλὰ ἀπὸ τὰ δίστιχα αὐτὰ τοῦ ἄγνωστου στοὺς περισσοτέρους ποιητῆ.

Νὰ τί ἔγραφε ἀκόμη ὁ ἐκλεκτὸς λογοτέχνης Θ.Κ. Μαρκουίτζος γι' αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατό του στὸ ἐγκυκλοπαιδικὸ ἡμερολόγιο τῆς Πόλης «Ἡ Ζωή»:

«Ἦταν πολὺ κοντὰ μας ὁ Θανάσης Κατραπάνης, κι' αὐτὸ ἀπετέλεσεν ἓνα ἐμπόδιο γιὰ νὰ τὸν γνωρίσουμε καλά. Γιὰτὶ πολλὲς φορὲς ἢ μόνη ἀπό-

σταση χρόνου καὶ τόπου δίνει τὴν ἀπαραίτητη προοπτικὴ γιὰ μιὰ καλὴ γνω-
ριμία. Γιὰ μιὰ πραγματικὴ ἐκτίμηση...

Ὅσο περνᾷ ὁμως ὁ καιρὸς ἀπὸ τὴν πικρὴ ἡμέρα τοῦ θανάτου του, τόσο
ἡ ποιητικὴ του φυσιογνωμία φωτίζεται καὶ γίνεται περισσότερο ἀνάγλυφη...
Γιατὶ ὁ Θανάσης Κατραπάνης εἶναι ἀληθινὰ ποιητὴς ὅπως ἀληθινὸ λουλοῦδι
εἶναι τὸ θυμάρι, κι' ὅπως πραγματικὸς τραγουδιστὴς εἶναι ὁ Τζιτζικας...

Γεμᾶτος ἀπὸ αἰσθήματα. Πλημμυρισμένος ἀπὸ τὴν ἀγάπη τῆς ζωῆς
ἀναζητοῦσε σ' αὐτὴν κάθε θέλητρο... Ἐδονεῖτο σὲ κάθε ἐντύπωση τοῦ
ἔξωτερικοῦ κόσμου, καὶ σὲ κάθε ἀνάβλυσμα τοῦ ἔσωτερικοῦ. Κι' ὁ πλοῦτος
αὐτὸς τῶν ἐντυπώσεων, τῶν ἐνθουσιασμῶν, τῶν συναισθημάτων, τὸν ἔκανε
νὰ γράφῃ... Ἐπάκουε σὲ μιὰν ἀνάγκη ὅταν ἔγραφε τοὺς στίχους του, γι'
αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν ἐφρόντιζε νὰ τοὺς λαξεύῃ...

Οἱ στίχοι ἦταν ἡ ἀναπνοὴ γι' αὐτόν... Μόνον δὲ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀέρα
κανονίζει τὴν ἀναπνοὴ μας καὶ ὄχι ὁ... ξένος ρυθμὸς. Καὶ καταλήγει συμπε-
ρασματικὰ ὁ ἐκλεκτὸς λογοτέχνης: «Ἡ γονιμότης του κυρίως σ' αὐτὸ δφεί-
λεται ὅπως καὶ ἡ φυσικότης τῶν στίχων του»...

Ἐκτὸς ἀπ' τὰ τραγούδια ποὺ παραθέσαμε παραπάνω, ὑπάρχουν κι'
ἄλλα ὁμορφα καὶ δίστιχα, καὶ πάρα πολλές παροιμίες μὲ φιλοσοφικὸ περιε-
χόμενο... Εἶναι ὁμως ἀδύνατο ν' ἀραδιάσωμε σ' αὐτὸ μας τὸ βιβλίον τὸ ποιη-
τικὸ περιεχόμενο ὅλων τῶν συλλογῶν του. Γι' αὐτὸ τὸν λόγο θ' ἀρκεστοῦμε
στὴν παράθεση μερικῶν μονάχα ἀπὸ κάθε συλλογὴ του χωρὶς νὰ τὰ σχολιά-
σωμε γιὰ νὰ δώσωμε μιὰ κάπως ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τοῦ ὅλου ἔργου του.
Κι' ἀρχίζουμε ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς πειρὸ παλιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς του
ἀπ' τὰ «Λουλούδια τῆς Θράκης» ποὺ κυκλοφόρησε τὸ 1906. Στὴν ἀρχὴ ἐκτὸς
ὑπὸ ἓνα πρόλογο ποὺ ἀναφέρεται στὴ γλῶσσα καὶ τὸν ὁποῖον παραθέσαμε
στὸ οἰκτεῖο κεφάλαιο, προτάσει ἓνα ἔμμετρο ποὺ φέρνει τὸν τίτλον «Φτωχὴ μου
λύρα» ποὺ ἔχει φυσικὰ κάποια σχέση πάλι μὲ τὴν γλῶσσα τοῦ λαοῦ καὶ τὸν
ποιητῆ, καὶ ἀκολουθοῦν ὅλα τὰ ἄλλα τῆς συλλογῆς.

Ἀπ' τὴ συλλογὴ «Λουλούδια τῆς Θράκης» (Ἀθήνα 1906).

1.— ΦΤΩΧΗ ΜΟΥ ΛΥΡΑ

Φτωχὴ μου λύρα ὁ λαὸς
παρηγοριὰ σὲ δίνει
τίς πίκρες του ἀφίνει
μαζὺ σου τραγουδᾷ.
Γελᾷ, λυπᾶται, χαιρεταί
καὶ σὺ τὸν καμαρώνεις
στοὺς ἄσκεφτους ξαμῶνεις
καὶ μόνο μὲ δηγᾷ.

Σὺ δίνεις θάρρος ἀφαντο
ἢ κόρδα σου τονίζει
πολλοὺς τοὺς δαιμονίζει,
ἔσὸ δὲν τοὺς κοιτᾷς.
Τ' ἀφτί τους ρίχνουν στὴ φωνὴ
τὰ βλέψη τους στὴν μπένα
μὰ σὺ κοιτάζεις ἓνα
γιαφτόνα προσπαθεῖς.

2.— ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ

Ἡ φύση θάλλει
ὁ ἥλιος προβάλλει
στὴ στολισιά.
Φυσᾷ τ' ἀγέρι,
κυλᾷ ἀπ' τὴ φτέρη
ὅλη ἡ δροσιά.

Λαλοῦν τ' αἰθόνια
μὲ τὰ τρυγόνια
μέσ' τὰ κλαδιά.
Τραβᾷ ἄνας γρίπος
σκορπάει ὁ θρύμπος
τὴν εὐωδιά.

Παντοῦ χορτάρι
μὲ τὸ θυμάρι
μοσκοβολᾷ
Πὸ δῶ λουλούδια
πὸ κεῖ τραγούδια.
Ἄχ! Τί χαρά!..

Παίξουν τ' ἀρνάκια
κυλοῦν τὰ ρυάκια
στὸν ποταμό.
Χτυποῦν τὰ κουδούνια
μέσ' τ' ἀκροβούνια
στ' ἀγελαριό.

Βλέπεις μουσκάρια
πὰ στὰ μαστάρια
γονατιστὰ
στὴ βυζασιά τους
σιοῦν τὴν οὐρά τους
ἀνεμιστὰ.

(Ἄπο τὴν ποιητικὴ τοῦ συλλογῆ

3. «ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ» 1910)

Ο ΝΕΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Μὴν κλαῖς γλυκεῖά μου μάννα
ποῦ μὲ παίρνουν στὸ στρατό
ἀπὸ χρόνια λαχταροῦσα
τὸ σπαθὶ γιὰ νὰ κρατῶ.

Πιὰ ραγιαῖς δὲν εἶμαι τώρα,
εἶμαι λέφτερος Ρωμιός.
Θὰ μὲ διεῖς ὅταν μὲ κράξει
ἡ πατρίδα μου «ἐμπρός».

Ποῦ τῆς πάγωνε τὸ αἶμα
τόσα χρόνια ἡ σκλαβιά
κι' εἶχε σύντροφο τὸν τρόμο
καὶ συντρόφισσα τὴν βιά.

Καὶ μ' ἀνάγκασε νὰ φεύγω
μέσ' τὰ ξένα νὰ γυρνῶ,
νὰ ξεχνῶ τοὺς συγγενεῖς μου
μάννα μου, νὰ σὲ ξεχνῶ.

Πιὰ ραγιαῖς δὲν εἶμαι τώρα
εἶμαι λέφτερος Ρωμιός.
Θὰ μὲ διεῖς ὅταν μὲ κράξει
ἡ πατρίδα μου «ἐμπρός».

Τὴν ὠραία μου πατρίδα
μάννα μου τὴν ἀγαπῶ
σ' ἄλλοινα δὲν τὴνὲ δίνω
κἄλλιο τῶχῳ νὰ χαθῶ.

Πιὰ σ' ἀφίνω γειὰ καὶ φέβγω
φέβγω πάῳ στὸν στρατό,
ἀπὸ χρόνια λαχταροῦσα
τὸ τουφέκι νὰ βαστῶ.

(Ἀπὸ τὴν ποιητικὴ τοῦ συλλογῆ
«ΤΜΝΟΣ ΣΤΗΝ ΓΥΝΑΙΚΑ 1910»
περιλαμβάνει καὶ τὰ Ἀγροτικά καὶ τὶς παροιμίες)

3.— ΟΠΤΑΣΙΑ

Ξαπλωμένη σὰν νεράϊδα
μοῦ ἴμοιαζε πάνω στὸ κῶμα,
τὴ ζωὴ μου βῆμα - βῆμα
τὴν τραβοῦσε χαρωπῆ,
κι' ἔβλεπα τὴ συλλογῆ μου
νὰ πετᾶ στὴν ὁμορφιά της
κάτι θέλησε ἢ καρδιά της
στὴν καρδιά μου γιὰ νὰ πῆ.

Ἴμουν τόσο μεθυσμένος
μέσ' τὸν ἔρωτά μου φίλοι
ποῦ ἔβλεπα πάνω στὰ χεῖλη
τὴ ροδόχρωση δροσιά.
Τὸ φιλιὸ σὰν πεταλοῦδα
ἄσπρο νὰ τὴν τριγυρίζει
κι' ἡ ψυχὴ μου ν' ἀνεμίξει
τὰ δασὰ της τὰ μαλλιά.

Ποῦ ἴταν σὰν παρθένα δάση,
σὰν φεγγάρι ἢ μορφὴ της
ποῦ μεθάει τὴ ζωὴ
τὸ τρεμουλιαστό της σῶμα
μοῦ ἴμοιαζε σὰν τὸ λιβάδι
καὶ μεσ' στ' ἄνθια τοῦ νὰ θάβη
τὴ σβυσμένη μου ψυχῆ.

ΣΤΟ ΝΕΡΟΜΥΛΟ (Ἀπ' τ' Ἀγροτικά)

Ἡ πέτρα γυρίζει χτυποῦν τὰ ταχτάκια
γυρνοῦν τὰ γεράκια μὲ βλέψη σκληρῆ.
Οἱ κλώσες ὀρμῶνε, πουλάκια τρομάζου
κρυφτῆτε φωνάζου ἐδῶ στὰ φτερά.

Οἱ χῆνες στ' ἀλάκι βουτῶντας μιλοῦνε,
κι' οἱ πάπιες γελοῦνε κουνοῦν τὴν οὐρά.
Πο μιά - μιά τους βγαίνουν σὰ νᾶν' κουρεμένες
σὰ νᾶν' γερασμένες χτυποῦν τὰ φτερά.

Βαθράκια κοάζουν, σκυλάκια γαυγίζουν
γαϊδούρια γκαρίζουν κι' ὅλα τους μαρνια.
Ὅρμῶν χελιδόνια σιμοῦνε τ' αὐτιά του
κι' αὐτὸς μὲ τὴ βιά του στὸ μῦλο γυρνᾶ.

Καὶ γύρω στὶς λεῦκες πουλιὰ τσιτσιβίζουν
στὰ κλώνια τοὺς χτίζουν μὲ χόρτα φωλιά,
Περδίκια σκιρτοῦνε σὲ κάμπους, σὲ ράγια,
καὶ τ' ἄνθη, τὰ στάχυα σκορποῦν μυρωδιά.

Λευκὰ περιστέρια γυρίζουν κοπάδια
καὶ μέσ' τὰ λειβάδια δρεπάνι γυρνᾷ.
Πῶς γέρονν τὰ χόρτα μὲ λύπη μὲ πόνο
καὶ πάλαι, στὸ χρόνο θ' ἀνθίσουν ξανά.

(Ἄπ' τὴν ποιητικὴν συλλογὴν

«Ο Κ Λ Η Δ Ω Ν Λ Σ»

Κων)πολις 1930 Σατυρικά — Αἰνίγματα)

Στὸν Πρόλογο τῆς συλλογῆς του αὐτῆς ἀναφέρει ὁ ποιητὴς τὰ ἑξῆς:

«Αὐτὰ τὰ λέν στὸν Κλείδωνα»

Ἐκ τῆς αὐτῆς τῆς παροιμίαν ἀρχίζω κι' ἐγὼ αὐτὰ τὰ ὀλίγα μου λόγια:
Ἐκ τῆς Κλήδωνας εἶναι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων γνωστὸς καὶ ἀγα-
πητὸς ἀπὸ τὸν λαόν, καὶ πάρα πολὺ ὠφελήθηκε ἡ ποίησις ἀπὸ τὸν Κλήδωνα,
διότι κάθε πόθος, καὶ πάθος ἀναλόγως βγάξει τὸν στίχο του καὶ αὐτὰ θὰ
τὰ βρῆτε στοῦ λαοῦ τὰ χεῖλη, καὶ προπάντων οἱ στίχοι αὐτοὶ καλλιεργοῦνται
στὰ χωριὰ καλλίτερα ἀπὸ τίς πολιτεῖες. Σὲ πολλοὺς Κλήδωνας μέσα σὲ
πολιτεῖες εὐρέθηκα, καὶ ὅμως τὰ θαλασσώνουν στὴ στιχουργία. Γι' αὐτὸ τὸ
ἐθεώρησα καλὸ νὰ ἐργασθῶ ἐπάνω στὸ θέμα αὐτό, ποὺ νὰ μὴ χαθῆ αὐτὸ
τὸ ὠραῖο ἔθιμο καὶ πολὺ ὠφέλιμο γιὰ τὴν νεότητα, γιὰ νὰ ἐνώση δυὸ ἀθῶες
καρδιές.

Ἐκ τῆς σκοπὸς εἶναι αὐτός, κι' ὄχι πῶς θέλω νὰ δείξω τὴν στιχουργικὴ μου
δεινότητα. Τὴν θεωρῶ μηδαμινὴ ὅπως ἴσως καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἐνα πρᾶγμα
λέω μονάχα:

“Ὅλα νε χρησιμώτατα
ὅσα νε πᾶν στὴ Γῆς,
φτάνει νὰ ξέρη τί ζητᾷ
τὸ μάτι τῆς ζωῆς.

Θ. ΚΑΤΡΑΠΑΝΗΣ

Αὐτὰ τὰ λόγια ἀναφέρει στὸν πρόλογο τῆς συλλογῆς του, ὅπως ἀνέ-
φερε ποὺ φέρνει τὸν τίτλον «Ἐκ τῆς Κλήδωνας» καὶ ποὺ τελειώνει μὲ τὸ παρα-
πάνω τετράστιχο. Μπροστὰ ἀπὸ τὸν πρόλογο καὶ κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν τί-
τλο, γράφει κι' ἕνα χαρακτηριστικὸ ἑξάστιχο. Τὸ παραθέτω:

Καὶ τὰ τραγοῦδια λόγια νε
τὰ λέν οἱ παθιασμένοι,
γιὰ νὰ βροῦνε γιαιτρικό.

Στὴν πληγωμένη τους καρδιά
μονάχα ἢ θλίψις μένει
καὶ ὄνειρο πικρό. Θ. Κ.

Κι' ἐρχόμαστε στὸ ἀράδιασμα τῶν τετραστίχων τῆς συλλογῆς τοῦ Κλήδωνα. Εἶναι ὅμως τόσα πολλά, ὥστε παραθέτομε τὰ δύο κυριώτερα. Τὰ πειὸ χαρακτηριστικά.

Κι' ὁ Κλήδωνας ἀνοίγει :

Ἀνοιξατε τὸν Κλήδωνα
ν' ἀκούσετε τραγούδια,
ἕνα λουλοῦδι διάλεξα
ἀπ' ὅλα τὰ λουλοῦδια.

Ἀμίλιτο 'νε τὸ νερὸ
πού 'νε στὸ μπακηράκι
ὅλος ὁ κόσμος χαίρεται
κι' ἐγὼ πίνω φαρμάκι.

(Ἀπ' τὴ συλογή του «Γ' ΑΗΛΟΝΙ ΤΟΥ ΒΟΣΠΟΡΟΥ»)

(Πόλη 1933)

Στὸ πρῶτο φύλλο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τῆς τελευταίας αὐτῆς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Θ. Κατραπάνη ἀναγράφεται ἕνα ἀπόσπασμα λιγόλογο τοῦ Γιάννη Ψυχάρη ἀπ' τὸ γράμμα του στὸν ποιητῆ πού ἀναφέρει ἐκεῖνο τὸ χαρακτηριστικὸ πού ὅπως εἶδαμε τοῦ ἔγραφε :

«Ἀντὶς νὰ χώνεσαι μὲ φιλοσοφίες καὶ συμβολισμούς
λέγε τὰ πράγματα ὅπως εἶναι ἢ ὅπως τὰ βλέπεις...»

Ι. ΨΥΧΑΡΗΣ

Μετὰ ἀπὸ αὐτό, ἀκολουθεῖ ἕνας πρόλογος τοῦ λογοτέχνου Θ. Μ. Μαρκουτζίου κι' ἔπειτα ἀρχίζουν τὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς. Φέρνει τὸν τίτλο «ΠΙΚΡΑ ΛΟΓΙΑ». Τὸν παραθέτω κι' αὐτὸν αὐτούσιον μὲ τὴν ἰδιόρρυθμον ἀρθρογραφίαν του. Μᾶς λέγει :

«Ἡ χώρα πού ξέρουμε ὀλιγώτερο, ὠρισμένως εἶναι ἡ δική μας χώρα. Αὐτὸ δὲν εἶναι μόνο μιὰ παρὰλειψι καθήκοντος, εἶναι καὶ μιὰ ἀδικία στὸν ἑαυτὸ μας, ὅταν ἡ χώρα πού περιφρονοῦμε, πού ἀμελοῦμε, πού παραγνωρίζομε σὰν τὴν δική μας, εἶναι γεμάτη ἀπὸ καλλονές, πλούσια σὲ φυσικὲς μεταπτώσεις, κατήφοροι ἀπὸ θῆλγητρα, εἶναι στολισμένοι ἀπὸ τίς τρυφερότερες σκηνές, πού ἔπλεξεν ὁ μῦθος καὶ ἡ ἱστορία ἀπέθεσε.

— Καὶ μεῖς, ἔνοχοι γιὰ τὴν ἀδιαφορία μας αὐτὴν περνοῦμε ἀσυγκίνητοι στὴν ὁμορφιά της, γιὰ ν' ἀφήσουμε τοὺς ξένους νὰ γίνουν θαυμασταὶ τῆς πατρίδας μας, ὅταν μὲ εὐλάβεια, μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ μὲ πόθο, σχίζον τὸν ὠκεανὸ γιὰ ν' ἀπολαύσουν ἐκεῖνο πού ἐμεῖς δὲν καταδεχθήκαμε νὰ λατρεύσωμε. Καὶ ζοῦμε ἀντίκρου στὴν εὐμορφιά, πεζοὶ πλάγι στὴν ποίησίν της ἀσυγκίνητοι, χωρὶς νὰ νοιώθουμε τὸ βουκάλισμα τοῦ κύματος πού σβύνει στὴν ἀμμουδιά, καὶ χωρὶς ν' ἀκοῦμε τὸν θρῦλο πού μιλεῖ μὲ μύρια στόματα ἀπὸ τῶν δένδρων τὰ φύλλα.

— Δὲν χάνει τίποτε ἡ εὐμορφία ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο της. Δὲν χάνει τίποτε ἡ Ἱστορία ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία μας. Δὲν λιγοστεύει ἡ διαφάνεια τοῦ οὐρανοῦ

ἀπὸ τὴν ἀπάθειά μας. Οἱ ἀδικημένοι εἴμεθα ἔμεῖς ποὺ ζοῦμε πλάγι στὴν Κασταλία, καὶ ὅμως βρέχουμε τὰ χεῖλη μας μὲ τελματώδη νερά, ἔμεῖς ποὺ φράζουμε τ' αὐτιά μας στὴν ὑπέροχη συμφωνία.

— Ξέρετε τὸ μῦθο τῆς κατσίκας ποὺ δὲν εἶναι μῦθος, ἀλλὰ μιὰ συχνὴ πραγματικότητα; Τὴν κατσίκα αὐτὴν τὴν ἔδεσεν ὁ βοσκὸς τῆς μ' ἕνα μακρὸ σχοινὶ στὸν κορμὸ ἑνὸς δένδρου.

Γύρω τὸ χλωρὸ χορτάρι, πλωνότανε ἄφθονο, γιὰ νὰ χορτάση καὶ νὰ ξεδιψάση τὸ ζῶο ἐκεῖνο. Μ' αὐτὸ ἀκριβῶς. Γιατὶ ἤτανε κοντὰ τοῦ τὸ περιφρόνησε. Τέντωσε τὸ σχοινὶ του, καὶ γύρευε νὰ βρῆ κατὶ ἄλλο μακρότερα. Ὅταν ὁ βοσκὸς γύρισε, βρῆκε τὴν κατσίκα τοῦ πνιγμένη νὰ κρέμεται ἀπὸ τὸ σχοινὶ τῆς στὰ πλάγια ἑνὸς κρημνοῦ. Πέθανε νηστική καὶ διψασμένη.

— Δὲν ξέρω γιατί κάθε φορὰ ποὺ μπαίνω στὰ κατὰμεστα ἀπὸ κόσμο τὸ καλοκαίρι βαπόρια τοῦ Βοσπόρου, θυμοῦμαι πάντα τὸν μῦθον αὐτόν, ποὺ δὲν εἶναι μῦθος.

Γιατί τάχα;

— Μὰ πῶς νὰ μὴν τὸν θυμηθῶ, ὅταν θωρῶ τοὺς ταξιδιώτας νὰ περνοῦν μπρὸς τὴν μαγεία καὶ τὴν καλλονή, μπρὸς στὸν θρύλο καὶ τὴν ἱστορία, κάποιον, κοιμισμένον σὲ μιὰ γωνιά, ἄλλον νὰ φλυαρῆ ἀνούσιες ὀμιλίες, τρίτον νὰ διαβάξη μιὰν — δανεικὴν κι' αὐτὴν — ἐφημερίδα στὸ πλαγινό του, νὰ ἐρωτοτροπῆ σαγλά, καὶ τὸν γείτονά του νὰ κἀνὴ λογαριασμοὺς στὸ σημειωματάριό του;

— Ὅλοι αὐτοὶ — λένε μὲ τὸν νοῦ τους — πῶς ταξιδεύουν... Κι' ὅταν βγοῦν στὸ χωριὸ ποὺ κατευθύνονται, ἕναν θὰ ρουφήξῃ τὸ καπηλειό, ἄλλους ἢ τζᾶζ τοῦ μπάρ, κι' ἄλλους τὸ χαρτοπαίγνιο.

— Στις χιλιάδες ἐκεῖνες τῶν ἀνθρώπων ποὺ ταξιδεύουν, ποὺ «κάνουν ἐκδρομὴ» βλέπω μόνο τὰ διψασμένα καὶ πεινασμένα στομάχια. Τὶς φλέβες τίς τεντωμένες ἀπ' τὸν πόθο τῆς σάρκας. Τὰ μυαλὰ τὰ θολωμένα ἀπὸ τίς πρακτικότητες τοὺς ὑπολογισμοὺς. Καὶ δὲν βλέπω τὴν ψυχὴ ποὺ γυρεύει νὰ ξαποστάσῃ στις ἐναλλαγὲς τῆς φύσεως. Στις φωτοσκιάσεις τῶν αἰθερίων πινάκων. Στις θωπεῖες κάποιου φευγαλέου ὄνειρου. Σ' ὅτι τέλος ἀποτελεῖ τὴν τροφή τοῦ ἐκείνου ἐγὼ μας. Ποὺ εἶναι στομάχι. Συμφέρον. Ἐπίδειξις.

— Νὰ γιατί στὸ διάβασμα τῆς συλλογῆς αὐτῆς, ἑνὸς ἀπλοῦ ἐπιβάτου τοῦ ἴδιου ἐκείνου βαποριοῦ — ὁ ποιητῆς τὸ θέλει βάρκα — στὸ φυλλομέτρημα τῶν λυτῶν καὶ ἀπέροιστων αὐτῶν στίχων, ποὺ θὰ διαβάσετε στις ἐπόμενες σελίδες, αἰσθάνθηκα μιὰν βαθειὰ ἀνακούφισι, καὶ μιὰν ἀνείπωτη χαρά.

— Μέσα σ' αὐτὴν ἡδὺρα τὴν ψυχὴ ποὺ μάταια γύρευα. Ἠδὺρα τὴν ποίηση ὄχι τοῦ ποιητῆ ποὺ τὴν ἔχει ἐπάγγελμα, ποὺ ζῆ μ' αὐτὴν, ποὺ τὴν θεωρεῖ γυναικα του, καὶ στὴν ὁποῖαν ὑποχρεωτικὰ δουλεύει. Ἀλλὰ τὴν ποίησι τοῦ ἀτό-

μου, πὸν ἀποτελεῖ τὴν ἑναλλαγὴν στὴν πρακτικότητα. Τὸ ξεκούρασμα ἀπὸ τὴν βιοπάλη. Ἐνα τάνυμα δεμένων φτερῶν.

— Ἡ φλογέρα τοῦ βοσκοῦ πὸν ἀκούγεται στὴν νάρκη τῆς νύχτας δὲν εἶναι μουσική. Εἶναι κἄτι ἀνώτερο. Εἶναι ἕνα φτερούγισμα τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ ἰδανικό. Εἶναι ἡ ὑποβλητικὴ ἐξωτερίκευσις ἑνὸς μυστικοῦ, δινωμένου κόσμου...

— Καὶ ὁ μουσουργὸς — ἕνας Σοπέν, ἕνας Μπετόβεν — σὰν βρεθῆ τυχαῖος διαβάτης τοῦ δάσους, θὰ σταματήσει τὸ βῆμα του, καὶ θὰ ροφήσῃ τοὺς μελιχρῶς τόνους τῆς ποιμενικῆς φλογέρας.

— Ἐσταμάτησα κι' ἐγώ, χωρὶς νὰ εἶμαι μουσικός, ἢ ποιητής, στὴν συλλογὴ αὐτῆ τῶν στίχων, καὶ τὴν χαιρετίζω μὲ βαθειὰ ἀνακούφισι. (Θ. Κ. Μαρκοῦζος).

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΒΟΣΠΟΡΟ

Φιλόξενέ μου Βόσπορε,
ὅπου κρατᾶς στὰ χέρια,
σὰν δίσκους τῆς δυῶ ἡπείρους
προσφέροντας στ' ἀστέρια,

ὄλες τῆς ἐμμορφάδες σου
ποῦ βλέπει ἡ ματιά μου
κι' ἐγὼ διαβάτης μακρυνὸς
τῆς κρύβω στὴν καρδιά μου.

ποῦ ἡ ροδοδάχτυλος Αὐγὴ
ὄταν τῆς ἀντικρίσῃ
τ' ἀηδόνι κι' ὁ κορυθαλλὸς
τὸ ρίχνουν στὸ μεθύσι.

Καὶ κελαιδῶντας χάνονται
στ' ἀχνόπεπλα Οὐράνια,
ποῦ στίς ἀγάπης δὲν μπορεῖ
νὰ ζῆσῃ τὴν ὀρφάνεια.

Κι' ἐγὼ γιὰ τὴν ἀγάπη σου
ἐπρόβαλ' ἐδῶ πέρα
νὰ ἰδῶ τὸ ρέμμα πῶς κυλᾶ
ποῦ πόθησα μιὰ μέρα.

Τραγοῦδι τοῦ γλυκοῦ φλοισβοῦ
ποῦ σθύνει μεσ' τὴν πλάνη
Κι' ὅπου ὁ ἀφρός του γίνεται
ἐδῶ κι' ἐκεῖ στεφάνι.

Κι' ἡ βάρκα στὴ νεροσυρμὴ
δὲν ξέρει πὸν διαβαίνει
σὰν τὴν ψυχὴ μου Βόσπορε
κι' αὐτὴ ναι μεθυσμένη.

Ποῦ ἀκούει στὸ ἠλιόγευμα
νὰ κελαιδοῦν τ' ἀηδόνια
ποῦ λές, κι' ἄς ἦταν ἡ ζωὴ
'Αθάνατη, αἰώνια!..

— Κλείνοντας τέλος τὰ ὅσα ἀναφέραμε γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Θανάση Κατραπάνη τοῦ ἐξαιρετοῦ αὐτοῦ ποιητῆ τῆς ἐξοχῆς, ἔχομε νὰ προσθέσωμε τὰ ἐξῆς: Ὁ Θανάσης Κατραπάνης δὲν ὑπάρχει πειά...

Πέρασαν ἀρκετὰ χρόνια ἀπ' τὴν ἡμέρα πὸν ὄλας διόλου ἀπρόσπτα ἔγκα-

τέλειψε τὴν ζωὴ... Ὡς τὰ γειρατεία του ὅμως δὲν ἔπαυσε νὰ τραγουδᾷ σὰν τὸ τζιτζίκι. Σὰν τὸν περιπλανώμενο τροβαδοῦρο τῆς ζωῆς καὶ τῆς φύσης. Ἔφησε ὅμως πίσω του ἓνα θαυμάσιο ἔργο ποὺ θὰ μείνῃ ἀξέχαστο. Καλόκαρδος ὁ Κατραπάνης. Ἄδολος! Ἀνοιχτόκαρδα, σκορποῦσε γύρω του τὴν ἀγάπη κι' ἀποτελοῦσε ἐξαιρετικὸ πρότυπο καλοῦ πατέρα, καὶ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου.

— Τὸ σπίτι του ἦτανε πάντα ἀνοιχτὸ γιὰ τὸν καθένα, καὶ στὴ μικρὴ του καθαροῦλα ἐντρυφοῦσαν ὅλοι ὅσοι ἀγαποῦσανε τὴν πνευματικὴ ζωὴ. Συχνὰ στὸ σπίτι του γυνόντουσαν ἐκτὸς ἀπὸ τὶς οἰκογενειακὲς καὶ φιλικὲς συγκεντρώσεις καὶ ἄλλες γύρω ἀπ' τὴν τέχνη καὶ τὴν μουσικὴ.

Ὁ Θανάσης Κατραπάνης — ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ ποιητὲς — δὲν ὑπάρχει πλέον.

Ἔσβυσε μιὰ μέρα μὲ τὸ χαμόγελο στὴ χεῖλῃ περιτριγυρισμένος ἀπ' τὴν οἰκογένειά του, κι' ἀπ' ὅλους τοὺς γνωστούς του ποὺ τὸν ἀγάπησαν ἀληθινά, ἀκολουθώντας τὸν κύκλο τῆς ζωῆς. Τὴν μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου...

— Ἦταν ἓνας ἐργάτης τῆς Πολίτικης ἰδίως λογοτεχνίας κι' ἓνας δουλευτῆς τῆς πέννας ἀπ' τοὺς πειδὸ φανατικούς. Γιὰ τοὺς νέους δέ, ἦταν κἀτι παραπάνω. Ἦταν ἐκεῖ ὁ πρωτοπόρος στὸν ἀγῶνα τῆς γλώσσας. Ἦταν ὁ ἀγωνιστής! Γι' αὐτὸ οἱ νέοι τῆς Πόλης, θὰ προφέρουν πάντα μὲ σεβασμὸ τὸ ὄνομά του Θᾶχουνε μέσα στὴν ψυχὴ τους χαραγμένη ἀνεξίτηλα τὴν εἰκόνα του! Γιὰ τοὺς ἀγῶνες του γιὰ τὴν γλῶσσα τὰ φιλότιμα πνευματικὰ παιδιὰ τῆς Πόλης, θὰ τοῦ χρωστοῦνε βαθειὰ μιὰ αἰώνια εὐγνωμοσύνη καὶ θὰ διατηροῦν μέσ' τὴν ψυχὴ τους τὴν πειδὸ γλυκειὰ ἀνάμνηση γιὰ τὸν εὐγενικὸ πρωτοπόρο!.. Ὁ Κατραπάνης δὲν ὑπάρχει πειὰ. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ θὰ μείνουν ἀλησμόνητα στὶς μέλλουσες γεννιές, ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν γλῶσσα. Οἱ ἀγῶνες του γι' αὐτήν... Τὸ ἔργο του!

Μὰ τὸ κυριότερο, ἡ μεγάλη ἀγάπη του γιὰ τοὺς ἀνθρώπους! Γιὰ τὴν ζωὴ!.. Πρὸ παντὸς ἡ λατρεία του γιὰ τὴν φύση!.. Γιὰ τὴν ἐξοχή!..

Γι' αὐτὸ πολὺ δίκαια τοῦ δόθηκε ὁ τίτλος: «τοῦ ποιητῆ τῆς ἐξοχῆς»...

T. ΑΚΡΙΤΑΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΣΑΠΗΣ

Δημοσιογράφος δράσας ἐν Κωνσταντινουπόλει (1835—1897)

Ἐξέδωκε τὰς ἐξῆς ἐφημερίδας:

«Ὁ Κουδουνᾶτος» (σατιρική)

Τσιγκιρακλή Τατάρ (σατιρική, τουρκική ἔκδοσις τοῦ Κουδου-
νάτου)

Μῶμος (σατιρική)

Χαγιάλ (σατιρική, τουρκική ἔκδοσις τοῦ «Μώμου»)

Ὁ Διογένης (σατιρική)

Λὲ Ντιοζὲν (σατιρική, γαλλική ἔκδοσις τοῦ «Διογένους»)

Ντιοζὲν (σατιρική, τουρκική ἔκδοσις τοῦ «Διογένους»)

Ἴστικπάλ (πολιτική, ἐκδοθεῖσα τουρκιστί)

Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαιδεία Π. Δρανδάκη (Τόμ. 13, σελ. 931)

Κασάπης Θεόδωρος. Ἕλλην δημοσιογράφος, διακριθεὶς ἐν Κων-
σταντινουπόλει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ σουλτάνου Ἀβδούλ
Ἀξίζ καὶ τὰ πρῶτα τοῦ Ἀβδούλ Χαμίτ. Κατήγετο ἐκ Καισαρείας, ἐσπούδασε
δὲ ἐν Παρισίοις, ὅπου καὶ ἔμεινε κατ' ἀρχὰς προσληφθεὶς ὡς ἰδιαιτέρος γραμ-
ματεὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου Δουμᾶ πατρός, τὸν ὁποῖον συνώδευσεν εἰς διάφορα τα-
ξιδιὰ του καὶ κυρίως εἰς Ἰταλίαν κατὰ τὴν κίνησιν τῶν Γαριβαλδινῶν. Ὁ
Δουμᾶς ὄμιλεῖ περὶ αὐτοῦ εἰς ἓν τῶν ἔργων του γράφων: «Mon ami Théo-
dore». Ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔγινε καθηγητὴς τῆς γαλλικῆς
εἰς τουρκικὰς σχολὰς. Ἀπὸ τοῦ 1870 ἔξεδιδεδε τὴν σατιρικήν ἐφημερίδα
«Diogène» κατ' ἀρχὰς γαλλιστί, κατόπιν δὲ καὶ ἑλληνιστί ὑπὸ τὸν τίτλον
«Διογένης» καὶ τουρκιστί. Εἰς τὴν τουρκικὴν ἔκδοσιν συνειρογάζετο καὶ ὁ
Ναμὺν Κεμάλ βέης, ὁ μεγαλύτερος καὶ πατριωτικώτερος τῶν νεωτέρων Τούρ-
κων ποιητῶν. Τὸ πρόγραμμα τῆς ἐφημερίδος ταύτης ἦτο ἡ σύμπραξις τοῦ
ἑλληνικοῦ στοιχείου μετὰ τῶν Τούρκων χάριν τῆς κοινῆς ἐλευθερίας καὶ
εὐημερίας διὰ τῆς εἰσαγωγῆς φιλελευθέρων μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ τουρ-
κικὸν κράτος. Ὡς ἐκ τῆς δητικότητος τῆς σατίρας του ὁ «Διογένης» ἐπαύθη,
τότε δὲ ὁ Κασάπης ἐξέδωκε τὴν ἐπίσης σατιρικήν τουρκικὴν ἐφημερίδα
«Τσιγκιρινακλή Τατάρ» με ἑλληνικὴν ἔκδοσιν ὑπὸ τὸν συνώνυμον τίτλον
«Κουδουνᾶτος». Πανθέντος καὶ τούτου ἐξέδωκε τουρκιστί ἄλλην σατιρικήν
ἐφημερίδα ὑπὸ τὸν τίτλον «Χαγιάλ» («Μώμος»), διὰ τῆς ὁποίας ἐμάστιζε
κυρίως τὴν φιλόρρωσον πολιτικὴν τοῦ μεγάλου βεζύρου Μαχμούτ Νεδίμ

πασᾶ. Τῷ 1875 ἴδρυσεν ἡμερησίαν τουρκικὴν πολιτικὴν ἐφημερίδα, τὴν «Ἰστικμπάλ» («Μέλλον»), ὅπως προπαρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος διὰ τὴν πρὸς εἰσαγωγὴν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἐν Τουρκίᾳ μεταπολίτευσιν. Τόσον ἡ πολιτικὴ, ὅσον καὶ αἱ σατιρικαὶ ἐφημερίδες τοῦ Θ. Κασάπη ἐπαύοντο ἐπανειλημμένως. Τέλος δέ, ἐξ αἰτίας μιᾶς γελοιογραφίας τοῦ «Χαγιάλ», διωχθεὶς ὑπὸ τῶν χαμιτικῶν ἀρχῶν κατεδικάσθη εἰς τριετὴ φυλάκισιν (1877). Φυγαδευθεὶς μετὰ τινα καιρὸν εἰς Παρισίους, ἔγραφεν ἐκεῖ εἰς διάφορα φύλλα καὶ ἐξέδωκεν εἰς πολλὰ τεύχη γαλλιστὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Lettres à Saïd Pasha» (1879) ἔργον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπὸ τὸν τίτλον ἐπιστολῶν πρὸς ἓνα πρῶην ὑπουργὸν καὶ γενικὸν ὑπασπιστὴν τοῦ Ἀβδούλ Χαμίτ ἐστηλίτευε τὸ ἀπολυταρχικὸν τοῦτου καθεστῶς. Ἐπὶ τινα καιρὸν μετέβη εἰς Νεάπολιν, ὅπου ἐξέδωκε τουρκιστὶ τὴν «Ἰστικμπάλ». Περιελθὼν ὁμως εἰς χρηματικὴν στενοχωρίαν ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινουπόλιν, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐφημερίδος του. Τεθεὶς ὁμως ὑπὸ περιορισμὸν, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ τὴν θέσιν βιβλιοφύλακος τῶν σουλτανικῶν ἀνακτόρων, ὡς τοιοῦτος δὲ μετέφρασε πολλὰ γαλλικὰ μυθιστορήματα καὶ τὴν «Ἱστορίαν τῶν Σταυροφοριῶν» τοῦ Michaud ἔγραψε δὲ καὶ πρωτοτύπους μυθιστορίας, ὡς τὸ «Χαϊστουτλὰρ ρεϊσί» («Ὁ Ἀρχιληστής») ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς ἀναγνώσματα εἰς τὸν Χαμίτ. Ἀπέθανε τῷ 1897 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Κασάπης εἰσῆλθεν εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Τουρκίας, ἀνελθὼν μέχρι τῆς θέσεως τοῦ διευθυντοῦ τοῦ πολιτικοῦ τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ παυθεὶς κατὰ τὴν κεμαλικὴν μεταπολίτευσιν τῷ 1923.

N. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Nicéphore Moschopoulos : LA PRESSE dans la Renaissance Balkanique, Etude Historique, Athènes 1931, Réimpression du «Messager d'Athènes», pages 141, 142, 143, 144.

Et c'est ici que nous devons situer l'activité d'un journaliste grec, *Théodore Cassap*, éditeur et rédacteur d'un journal politique sérieux en même temps que d'une série de journaux satiriques en turc, en français et en grec. Son activité dans le développement de la presse turque et dans la lutte pour la liberté de la pensée fut telle, qu'il mérite notre attention.

Théodore Cassap, originaire de Césarée (Turquie d'Asie), fit ses études en France. Il fut secrétaire d'Alexandre Dumas père qu'il accompagna en Sicile lors de l'action des Garibaldiens. De retour en Constantinople il se consacra au journalisme. En 1870, il obtint la concession de «Diogène», journal satirique, publié d'abord en français,

puis, simultanément en turc et en grec. Namyk Kémal bey, le plus grand poète et patriote turc de l'époque, collaborait à l'édition turque. Le programme des trois éditions était le même: Sous les plaisanteries de la satire, son auteur cherchait à inspirer aux Turcs et au Grecs de Turquie la nécessité de travailler ensemble pour régénérer l'Empire Ottoman par des réformes libérales. Mais les dirigeants turcs étaient encore loin d'y songer. Le Sultan Abdul Aziz était un souverain autoritaire, entouré d'une camarilla dangereuse. Le «Diogène» fut souvent réprimandé ou provisoirement suspendu et finalement supprimé. A sa place Cassap publia le «Tchingirdakli Tatar» (Le courrier à clochettes), doublé d'une édition grecque, le «Koudounatos». Après 27 feuilles, les deux éditions de ce journal aussi furent supprimées. Il reparut sous le nom de «Hayal» (Polichinelle) en turc et de «Momos» en grec. Leur circulation fut très grande, tellement leurs caricatures et leurs railleries fines plaisaient au public. Le «Hayal» s'appliquait surtout à dénoncer les abus de Mahmoud Nédim pacha Grand Vézir, inféodé à la politique russe.¹

Encouragé par le succès de ses feuilles satiriques, Cassap fonda en 1875 un grand journal politique turc, l'«Istikbal» (l'Avenir), qui devait préparer l'opinion au régime libéral auquel aspirait une classe d'intellectuels comme seul moyen de salut. L'«Istikbal» eut vite fait de gagner une grande influence sur l'opinion turque. Aussi, la cour ne cessait-elle de le persécuter. Souvent suspendu, il traversait une période de suspension au moment où le Sultan Abdul-Aziz fut déposé. Il reparut le lendemain avec un article de tête, dans lequel, sans les nommer, il lançait l'anathème contre les hommes d'Etat qui ne surent canaliser les bonnes intentions de ce souverain. C'était les ministres du jour. Ils n'osèrent persécuter Cassap. Quelques mois après, à la suite d'un règne très court du Sultan Mourad, Abdul Hamid montait sur le trône. Son premier but était de supprimer la Constitution et la liberté de la presse. Le «Momos» et le «Hayal» publièrent une caricature représentant le «Karagueuse» (Polichinelle), les mains liées avec des chaînes (la liberté de la presse dans les limites de la loi). Cette caricature fut représentée comme une insulte à la personne sacrée du de Sultan-Calife. Cassap fut mis en jugement et condamné à trois mois de prison.

Enfui à Paris, il se mit à écrire dans la presse parisienne et à publier des brochures contre le régime hamidien. Ses «Lettres à Saïd

1) Ce premier ministre fut surnommé par les Turcs Nedimoff.

pacha»¹⁾ dénonçaient «la marche ténébreuse» des conseillers intimes du Sultan, la «gangrène» dont souffrait la Turquie, «la plaie qui la rongeaient et qu'il était urgent de cicatriser».

Pour quelque temps, Cassap alla publier son «Istikbal» à Naples. N'étant plus sous la menace ces ciseaux de dame Anastasie, il ne mettait plus de gants pour dénoncer les excès et les crimes du régime hamidien. Il devenait de plus en plus manifeste que Cassap constituait un danger pour Abdul Hamid. Celui-ci se mit à lui transmettre par des émissaires diverses promesses, notamment qu'il allait lui permettre reprendre la publication de ses journaux.

Cassap y crut et rentra à Constantinople. Au lieu de l'autorisation promise, Abdul Hamid lui offrit un post de bibliothécaire du Palais. Le malheureux publiciste comprit son erreur, mais il était trop tard pour s'échapper. Entouré de mouchards, suivi pas à pas dans tous ses mouvements, il dut obtempérer. Désormais, sous les apparences d'une charge de la cour, il était un des prisonniers politiques du Yildiz Kiosk. Durant quinze ans, il passa son temps à traduire des livres français pour les lectures du Sultan. C'était surtout des romans d'aventures pour lesquels Abdul Hamid avait une prédilection toute particulière. Il traduisit, entre autres en turc, l'«Histoire des Croisades» de Michaud, et il écrivit un roman original «Haïdouklar reissi» (le chef des brigands).

Accablé de maladie, Cassap mourut en 1897. C'était en plein régime hamidien. Et la presse turque, dont il fut un des principaux champions, se borna à annoncer sa mort par une chronique d'une ligne. «Le célèbre Théodore Cassap est mort». Pas un mot de son oeuvre. La fameuse Anastasie turque qu'il avait tellement tournée en ridicule, l'enterra sans le moindre honneur.

Π Π Ω · Ι · Α 19 'Ιουλίου 1897

(Ἡμερησία Ἐφημερίς Ἀθηνῶν)

Ο ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΡΙΟΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ

Με τὸν τίτλον τοῦτον ἀνήγγειλαν αἱ βυζαντιναὶ ἐφημερίδες τὸν θάνατον τοῦ ὁμοεθνοῦς Θεοδώρου Κασάπῃ, λόγιον διαπρεπῆ καὶ δημοσιογράφον, ὅστις ἔδρασε καὶ πολιτικῶς ἐν Τουρκίᾳ, ἀποτελέσας κατὰ τὸ ἔτος 1877 ἓνα τῶν ἰσχυρῶν μογλῶν τοῦ κόμματος τῶν μεταρρυθμιστῶν, τοῦ

1) Th. CASSAP: Lettres à Son Excellence Saïd pacha, chef de la Maison Militaire de S.M.I., le Sultan, Ministre de la Marine, etc. (Paris, Librairie Générale), 1877.

κατόπιν ὀνομασθέντος κόμματος τῆς κατὰ τοῦ Σουλάνου Ἀξιζ συνωμοσίας, οὗ ἠγεῖτο τότε ὁ πρειώνυμος Βεζύρης Μιχάτ πασᾶς.

Ὁ Θεόδωρος Κασάπης δὲν ἦτο κοινός τις καὶ ὁ βίος αὐτοῦ συνυφανθεῖς μὲ μίαν τῶν δραματικωτέρων σελίδων τοῦ συγχρόνου πολιτικοῦ βίου τῆς Τουρκίας ὑπῆρξε γόνιμος εἰς περιπετείας καὶ ἐπεισόδια.

Ἐγκρατῆς, ὅσον ὀλίγοι τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων, τῆς τουρκικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης, ἔθεωρεῖτο μεταξὺ τῶν λογίων Ὀθωμανῶν ὡς φιλολογικὴ προσωπικότης ὑπερεῖχε δὲ πολλῶν ἔνεκεν τῆς εὐφυΐας του καὶ τοῦ σκωπτικοῦ αὐτοῦ πνεύματος.

Τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ τάλαντον ἀνέπτυξεν ὡς συντάκτης τῆς τότε ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένης σατιρικῆς ἐφημερίδος ὁ «Μῶμος», ἰδίως δὲ τῆς τουρκικῆς αὐτῆς ἐκδόσεως, ἣτις κυκλοφοροῦσα εἰς πολλὰς χιλιάδας ἀντιτύπων, ἦτο ἡ δημοτικωτέρα τῶν τουρκικῶν ἐφημερίδων τοῦ χρόνου ἐκείνου, διότι πρῶτος ὁ Θ. Κασάπης ἐνεκαινίασεν ἐν τῇ τουρκικῇ δημοσιογραφίᾳ τὴν σάτιραν, ἣν ἐχειρίζετο μετ' ἀπαραιμίλλου τέχνης. Συγχρόνως ἔγραφε καὶ ἐξέδιδε τουρκιστὶ καὶ πολιτικὴν ἐφημερίδα, ταύτης δὲ καθὼς καὶ τῆς σατιρικῆς του ἐφημερίδος σκοπὸς καὶ πρόγραμμα ἦτον ἡ κατήχησις τῶν πολλῶν εἰς τὰς μεταρρυθμιστικὰς ἰδέας, διότι ἔπιστευε τότε, ὁ ἄλλως νοήμων ἀνὴρ, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ μεταρρυθμισθῇ ἡ Τουρκία, νὰ ἐπικρατήσῃ δὲ ἐν τῇ διοικήσει αὐτῆς καὶ ἀρχαὶ φιλελεύθεραι. Τὴν πλάνην ταύτην ἀδρῶς ἐπλήρωσε κατόπιν, ὡς μετὰ μικρὸν θὰ ἴδωμεν.

Τὸ ἐγχείρημα εἶχεν, ἔννοεῖται, πολλοὺς κινδύνους, ἔνεκεν τῆς καὶ τότε αὐστηρᾶς λογοκρισίας τῆς ἐνασκουμένης ἐπὶ τοῦ τύπου. Ἄλλ' ὁ Κασάπης δεξιῶς παρέκαμπε τοὺς σκοπέλους, διὰ παραβολῶν δὲ καὶ συμβολισμῶν ἔφθανεν εἰς τὸν σκοπὸν, γράφων ὅ,τι ἐστοχάζετο.

Ἡ δημοτικότης τῆς ἐφημερίδος του ἐπόρισε καὶ εἰς αὐτὸν πολλὴν δημοτικότητα καὶ φήμην μεταξὺ τοῦ λογίου κόσμου τῶν Ὀθωμανῶν, τότε δὲ ἐπεζητήσαν τὴν γνωριμίαν αὐτοῦ οἱ κράτιστοι τῶν Τούρκων λογογράφων καὶ πολλοὶ τῶν ἀνωτέρων πολιτευσμένων, ἐν οἷς καὶ ὁ Μιχάτ πασᾶς, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ κινήματος εἰς ὃν προσεκολλήθη ὁ Κασάπης καὶ οὗ ἦτο εἰς τῶν δραστηριωτέρων ὀπαδῶν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἢ κατὰ τοῦ Σουλτάνου ἀντίδρασις ἐκορυφοῦτο. Εἰς τὰς συνωμοτικὰς ἐκείνας ἐνεργείας ὁ Κασάπης δὲν ἦτο βεβαίως μεμνημένος, διότι ὡς Χριστιανὸς καὶ ὡς Ἕλλην — ἦν δὲ ἐκ τῶν πατριωτικωτέρων Ἑλλήνων — δὲν εἴλκεν ὅλην τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ὑψηλῶν φίλων του, ἀλλὰ καὶ ἐκ χαρακτῆρος δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ περιπλεχθῇ εἰς τοιαύτας σκευωρίας. Καλῇ τῇ πίστει ἐφρόνει, ὅτι τὸ μεστὸν κακῶν ὀθωμανικὸν κράτος ἠδύνατο νὰ μεταρρυθμισθῇ κατὰ τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀρχὰς ἐπ' ἀγαθῶ καὶ τῶν Τούρκων καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν χριστιανῶν ἐν γένει, καὶ μόνον

διὰ τὸν λόγον τοῦτο παρείχε τὴν συνδρομὴν του εἰς τὸ μεταρρυθμιστικὸν κίνημα.

Ἡ ἀντίδρασις γινώσκομεν, ὅτι κατέληξεν εἰς τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ἀξίζ, εἶτα δὲ εἰς τὴν δολοφονίαν ἢ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ὁ ἀστὴρ τοῦ Μιδχάτ πασᾶ ἔμεσουράνει τότε, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὄλων τῶν φίλων του. Μετὰ μικρὸν ἐγένετο ἡ κωμικὴ ἐκείνη ἀπόπειρα τῆς ἐγκαταστάσεως Κοινοβουλίου ἐν Σταμποῦλ καὶ τῆς ἰδρύσεως συνταγματικοῦ Πολιτεύματος. Ὁ Θ. Κασάπης ἐπίστευε τότε, ὅτι ἐπληροῦντο οἱ πόθοι του καὶ ὅτι ἡ ἀνακαίνισις θὰ ἐπέφερε σὺν τῷ χρόνῳ ἀγλαοὺς καρπούς. Ἄλλ' ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ ὑπελείποντο δισταγμοὶ τινές, διὰ τοῦτο δὲν ἔπαυσε σατιριζῶν τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας, πρὸς τὰς ὁποίας ἐδυσκολεύοντο νὰ ἐξοικειωθῶσι καὶ οἱ μᾶλλον ἐλευθερόφρονες τῶν Ὀθωμανῶν.

Ἡ λέξις σὺνταγμα ἔδωκεν αὐτῷ ἀφορμὴν εἰς χαρακτηριστικὸν λογοπαίγιον καὶ εἰς ἄφατον γέλωτα. Ἐπέλαβον τότε οἱ πολλοὶ τῶν Τούρκων, ὅτι ὑπὸ τοὺς συνταγματικὸς θεσμοὺς ἢ μᾶλλον ὑπὸ τὴν οἰκτροτέραν παρωδιαν αὐτῶν τὰ πάντα συνεχωροῦντο, καὶ ἤρξανο ἀναφαινόμεναι καταχρήσεις καὶ ἀκολασία ἄγνωστος μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ Κασάπης ἐπληροφόρει τότε τοὺς ἀναγνώστας του, ὅτι ἡ λέξις Σύνταγμα παράγεται ἐκ τοῦ σίντιγιαγμα (καιρὸς διαρπαγῆς) καὶ τοὺς συνεβούλευε νὰ μὴ ἀποροῦν διόλου διὰ τὰ συμβαίνοντα.

Ἄλλ' ὑπὸ τὸ σύνταγμα ἐκεῖνο δὲν ἐλύθησαν αἱ χειροπέδες τοῦ τύπου, καίτοι ὁ συνταγματικὸς χάρτης καθιέρου καὶ τὴν ἐλευθεροτυπίαν, τοῦτο δὲ μεγάλως παρῶργιζε τὸν Κασάπην. Ἔνα σκώπη τὴν ἀδέτησιν ταύτην τοῦ περιωνύμου συντάγματος ἡμέραν τινα ἐδημοσίευσε εἰκόνα παριστῶσαν τὸν τουρκικὸν «Μῶμον» φέροντα ἄλυσεις περὶ τὰς χεῖρας, κάτωθεν δὲ τῆς εἰκόνης ἔγραψεν «Ἔώρα πλέον ὁ τύπος εἶναι ἐλεύθερος».

Ὁ ἀστεϊσμὸς οὗτος ὑπῆρξεν ἡ αἰτία ὄλων τῶν κατόπιν συμφορῶν αὐτοῦ. Τὸ σκῶμμα ἐθεωρήθη ὑπὸ τῆς λογοκρισίας ὡς προσωπικὴ ὕβρις κατὰ τοῦ Σουλτάνου (ὅστις ἦτο ὁ νῦν Σουλτάνος Χαμίτ) καὶ τοιαύτη βαρυτάτη κατηγορία ἐπαγομένη ποινὴν θανάτου, ἀπηγγέλθη κατὰ τοῦ Κασάπην, ὅστις συλληφθεὶς καθείρχθη ἀμέσως εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου δι' ἄλλας αἰτίας εὐρίσκοντο καὶ τέσσαρες ἢ πέντε ἕτεροι τῶν ἐπιφανῶν φίλων τοῦ Μιδχάτ πασᾶ, ἐξορίστων τότε.

Ἀνακόψας τὸ κατ' αὐτοῦ βούλευμα ὁ Κασάπης διέμενεν ἐν προφυλακίσει πρὸ ἐξ ἤδη μηνῶν, ἀλλὰ προβλέπων τὴν τύχην του, ἤρξατο σκεπτόμενος περὶ δραπετεύσεως. Τὸ ἐπιχείρημα δὲν ἦτο, ἐννοεῖται, εὐκολον, καίτοι ἢ πρὸς αὐτὸν ἀυστηρότης δὲν ἦτο μεγάλη. Ἄλλ' ὅμως χάρις εἰς τὴν προσωπικὴν ἐγγύησιν φίλου αὐτοῦ ἰσχύοντος, κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὴν ἄδειαν ὅπως ἐξέλθῃ προσκαίρως τῶν φυλακῶν καὶ ἐπισκεφθῇ τὴν οἰκογένειάν του.

Ἐφελήθει τῆς ἀδείας ταύτης, παρακινήθει δὲ καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐπέβη ἡμέραν τινα γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου μετημφισαμένους καὶ ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους, ὅπου κατὰ τὴν νεότητά αὐτοῦ ἐπὶ μακρὸν διέτριψε, διατελέσας εἰς τῶν γραμματέων τοῦ Ἀλεξάνδρου Δουμᾶ (πατρός). Ἐκεῖ ἐξέδωκε γαλλιστὶ φιλλάδιον ἐπιφραφόμενον «Σιμβουλαὶ πρὸς τὸν Χαμίτ», ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξηκολούθει ὑποστηρίζων τὰς μεταρρυθμιστικὰς αὐτοῦ ιδέας, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὰς φυλακάς, παρ' ὀλίγον δὲ καὶ εἰς τὴν ἀγχόνην. Μετὰ τινα ἔτη κατώρθωσε νὰ τύχη τῆς συγγνώμης τοῦ Σουλτάνου, προσβύτης ἤδη λευκανθεὶς ὑπὸ τῶν περιπετειῶν καὶ τῆς πενίας, ἦν ὑπέστη ἐν τῇ ἐξορίᾳ αὐτοῦ, τότε δὲ ἐκλήθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἀνακτόρων.

Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν εἶχεν ἀνατεθῆ αὐτῷ ἡ διδασκαλία τῆς γαλλικῆς γλώσσης εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Σουλτάνου, εἶτα δὲ τῷ ἔδωκε καὶ τὸ ὑπουργεῖον τοῦ βιβλιοφύλακος. Τόσον πλησίον τοῦ πρώην πολεμίου ἔφερον αὐτὸν ἡ τύχη ἢ ἀγγίστροφος, αὐτὸς δέ, ὁ ἄκρατος ἐλευθερόφρων, ὁ ἐπαναστάτης κατήνησε θεράπων τοῦ δεσποτικωτέρου Μονάρχου. Ἀλλὰ καίτοι ὁ Κασάπης ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ θέσει καὶ ὕλικῶς ἠμείβετο δαμιλῶς καὶ τιμῶν ἐτύγχανεν, ἔδυσφόρει καὶ ἐτήκετο.

Ἄν ἦτο ἐλεύθερος καὶ δὲν ἦτο κύριος τῶν πράξεων αὐτοῦ, τοῦτο δέ, διὰ τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα του, ἦτο αἰτία βαθείας μελαγχολίας. Ἄνευ τῆς παραδειγματικῆς στοργῆς πρὸς τὰ τέκνα του, οὐδέποτε βεβαίως θὰ ἔστεργε τὴν θέσιν ἐκείνην, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔτελεύτησε, καὶ ἦτις ἦτο συγχρόνως ἡ φυλακὴ του. Διότι ἦτο πράγματι δεσμώτης ἐν τῇ ὑψηλῇ αὐτοῦ θέσει, καὶ δὲν ἀπέκρυπτεν ἀπὸ κανένα ὅτι δὲν τῷ ἐπετρέπετο νὰ μεταβῇ πέραν τοῦ Διπλοκιονίου, ὅπου εἶχε τὴν κατοικίαν του, τὸ δὲ Διπλοκιόνιον εὐρίσκετο εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Γιλδίξ.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ἐν ὀλίγοις ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων δημοσιογράφων τῆς Κων(σταντινούπολεως καὶ τῶν ἰδιορρυθμοτέρων τύπων. Πλὴν ἄλλων φιλολογικῶν ἔργων, ὁ Κασάπης μετέφρασεν εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν Μοντεχρῆστον τοῦ Δουμᾶ, τὸ πρῶτον ἔργον τῆς ἐλαφροῦς γαλλικῆς φιλολογίας τὸ μεταγλωττισθὲν εἰς τὴν τουρκικὴν.

ΤΟ ΒΗΜΑ 10 Ἰανουαρίου 1959

Ο ΑΤΘΕΝΤΗΣ ΤΟΥ ΓΙΛΔΙΣ

ΣΚΟΤΕΙΝΑ ΧΡΟΝΙΑ ΣΤΟ ΤΟΠ - ΚΑΠΟΤ

Τὰ ἔργα καὶ αἱ ἡμέραι τοῦ Ἀβδουλ Χαμίτ

Ο ΠΙΝΤΙ - ΧΑΜΙΤ

Εἶπαμε ἤδη, ὅτι ὁ μόνος ποῦ τοῦ φερότανε μὲ συμπάθεια καὶ φιλία ἦταν ὁ ἀδελφός του ὁ Μουράτ. Φαίνεται ὅμως πῶς κι' αὐτὸς ἔβλεπε τὴν φιλο-

χρηματία του νεωτέρου αδελφοῦ του καὶ τοῦ ἄρесе νὰ τὸν πειράζη γιὰ τὴν ἀδυναμία του αὐτὴ ποὺ ἦταν περιεργὴ διὰ τὸν Ὀσμάνιδη.

Ἐνῆμεσα στὰ ἄλλα, ὁ Μουράτ ἐσκάρωσε στὸν ἀδελφὸ του καὶ κάποια φάρσα, ποὺ ἀσφαλῶς θὰ ἐπλήγωσε τὸν Χαμίτ καὶ θὰ τὸν ἔκανε νὰ μισήσῃ παραπάνω τὸν μισητὸ πρωτότοκο. Ὁ πρίγκηψ Μουράτ ἔπεισε ἕνα Ἑλληνα λόγιο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, κάποιον κύριο Κασάπη ἢ Χασάπη, ἐκδότῃ ἐνὸς σατιρικοῦ φύλλου ποὺ ἔφερε τὸν τίτλο «Χαγιάλ», νὰ μεταφράσῃ στὰ τουρκικὰ τὸ «Φιλάργυρο» τοῦ Μολιέρου, καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ τὸν ἀνεβάσῃ στὴν τουρκικὴ σκηνή. Φυσικὰ δὲν ἔμπασε τὸν Ἑλληνα λόγιο στὸ βαθύτερο νόημα τοῦ σχεδίου του. Διότι τότε ὁ δυστυχῆς Κασάπης θὰ προτιμοῦσε νὰ καταπιῇ ὅλα τὰ ἔργα οὗ Μολιέρου, παρὰ νὰ μεταφράσῃ τὸν «Φιλάργυρο». Τὰ κατάφερε δὲ ὁ «φιλοπαίγμων» Μουράτ νὰ ὑποβάλῃ στὸν Ἑλληνα σατιρικὸ τὴν ἰδέα νὰ διασκευάσῃ στὰ τουρκικὰ τὸν Ἀρπαγκὸν τῆς κλασσικῆς κωμωδίας σὲ Πιντὶ Χαμίτ. Ὁ Κασάπης δὲν ὑποψιάστηκε κατὰ ποῦ ἔβαλε ὁ ὑψηλὸς συνεργάτης του. Ἐδέχθηκε λοιπόν, τὴν πριγκηπικὴ ἰδέα καὶ βάπτισε ἀφελέστατα, τὸν Τοῦρκο «Φιλάργυρο» Πιντὶ Χαμίτ ποὺ σημαίνει ἐξηνταβελόνης Χαμίτ.

Ὁ πρίγκηψ Χαμίτ, ἐννοεῖται, ποὺ εἶχε τὴ μυῖγα μυιγιάστηκε ἀμέσως. Καὶ μαζὶ μ' αὐτὸν καὶ ὅλο τὸ παλάτι καὶ ὀλόκληρη ἡ Πόλη. Πρῶτος - πρῶτος γλεντοῦσε μὲ τὴ φάρσα του ὁ ἴδιος ὁ Πρίγκηψ Χαμίτ.

Φαίνεται, ὁ πρίγκηψ Ἀβδούλ Χαμίτ ἐπῆρε τὴν ὑπόθεσιν τόσο κατάκαρδα, ὥστε ἔκανε ἀπεγνωσμένα διαβήματα στὸν μεταφραστὴ τοῦ Μολιέρου νὰ μὴν ἀνεβασθῇ ἡ κωμωδία του στὸ θέατρο τῆς Σταμπούλ. Ὁ Κασάπης ἔσκιζε τὰ ροῦχα του, ὅτι δὲν εἶχε οὔτε τὴν παραμικρὴ πρόθεσιν νὰ σατιρίσῃ τὴν Αὐτοῦ Ὑψηλότητα.

Τὸ ἔργο, τέλος, ἐπαίχτηκε μὲ τρομακτικὴ ἐπιτυχία. Ὅλη ἡ Πόλη παρήλασε νὰ τὸ δῇ. Ὁ μόνος ποὺ ἔλειψε ἦταν ὁ ἥρωας του, ὁ πρίγκηψ Ἀβδούλ Χαμίτ. Τοῦ τὸ φύλαξε τοῦ κακώτους Κασάπη ἐπὶ χρόνια. Ὅταν ἀνέβηκε ὁ Ἀβδούλ Χαμίτ στὸ θρόνον, τὸν πρῶτο ποὺ θυμήθηκε νὰ σιγυρίσῃ ἦταν ὁ συγγραφέας τοῦ Πιντὶ Χαμίτ. Ὁ Κασάπης ὑπέφερε τὰ πάνδεινα. Ἀλλὰ ἀκόμα σήμερα, στὴν Τουρκία, ὅταν θέλουν νὰ χαρακτηρίσουν κάποιον γιὰ φιλάργυρο, τότε λένε Πιντὶ Χαμίτ.

ΤΟ ΒΗΜΑ 27 Φεβρουαρίου 1959

Ο ΑΥΘΕΝΤΗΣ ΤΟΥ ΓΙΛΔΙΖ

ΣΚΟΤΕΙΝΑ ΧΡΟΝΙΑ ΣΤΟ ΤΟΠ - ΚΑΠΟΥ

Τὰ ἔργα καὶ αἱ ἡμέραι τοῦ Ἀβδούλ Χαμίτ

(Τὰ βάζανα ἐνὸς Ἑλλήνου λογιῶ)

Ἐχομε ἤδη συναντήσῃ τὸν Ἑλληνα δημοσιογράφον καὶ λόγιον τῆς Πό-

λης Θεόδωρο Κασάπη. Ὑπῆρξε ἐκεῖνος πού ἔγινε ἀφορμή νά ἀποκτήσῃ ὁ Χαμίτ, τὴν ἐποχὴ πού δὲν ἦταν ἀκόμα Σουλτάνος, τὸ παρατσούκλι Πιντί - Χαμίτ, πού σημαίνει Χαμίτ ὁ Ἐξηνταβελόνης. Αὐτὸς ὁ Κασάπης κατέληξε νά γίνῃ βιβλιοθηκᾶριος τοῦ ἰδίου τοῦ Χαμίτ. Θὰ δοῦμε πῶς. Πρὶν ἀπ' αὐτό, ὅμως δὲν εἶναι ἄσκοπη παρέκβαση νά κάνουμε ἓνα βιαστικὸ σκίτσο αὐτοῦ τοῦ Πολίτη λογίου τοῦ περασμένου αἰῶνος. Ἡ Κωνσταντινούπολη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔχει νά μᾶς παρουσιάσῃ ἀρκετὲς φυσιογνωμίες μορφωμένων ὁμογε- νῶν, πού ἔχουν ἀρκετούς τίτλους γιὰ νά προκαλέσουν τὸ ἐνδιαφέρον μας. Ἀπὸ τίς πῶς περιέργως εἶναι αὐτὸς ὁ Κασάπης.

Καταγότανε ἀπὸ τὴ θρυλικὴ Καισάρεια. Ἐσπούδασε στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης, καὶ ὕστερα ἦρθε στὴν Πόλη, ὅπου ἔτυχε νά γνωριστῆ μὲ τὸν χαλκέντερο συγγραφέα τῆς Γαλλίας τοῦ 19ου αἰῶνος, τὸν περίφημο Ἀλέξανδρο Δουμᾶ (πατέρα). Φαίνεται πῶς ὁ Δουμᾶς τὸν ἐπῆρε ἀπὸ συμ- πάθεια. Τὸν ἐκάλεσε στὸ Παρίσι καὶ τὸν ἐβοήθησε νά εἰσαχθῆ γιὰ νά συμ- πληρώσῃ τίς σπουδές του στὸ Κολλῆξ ντὲ Φράνς. Ὅστερα τὸν ἐπῆρε κοντά του ὡς γραμματέα. Εἶναι γνωστὸ, ὅτι ὁ Δουμᾶς πατέρας εἶχε ἓνα ὀλόκληρο συνεργεῖο ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ συγγραφικὸ ταλέντο, οἱ ὅποιοι σκαρώνανε κάτω ἀπὸ τὴ μπαγκέττα τοῦ τρομεροῦ μιγάδος τὰ μυθιστορήματά του. Εἶναι οἱ λεγόμενοι «Νέγροι». Γιὰ νά μπῆ σ' αὐτὸ τὸ συνεργεῖο τῶν «Νέγρων» καὶ ἓνας ξενόγλωσσος σὰν τὸν Κασάπη σημαίνει πῶς κάτι θὰ ἄξιζε. Ἀργότερα βλέπομε τὸν Δουμᾶ μαζί μὲ τὸν ἀναπόσπαστο γραμματικὸ του νά ρίχνωνται στὴν περιπέτεια τοῦ πολέμου τοῦ Γαριβάλδι ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν.

Ὅστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ δείγματα δράσεως, πρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Θεόδωρος Κασάπης εἶχε ποτιστῆ ἕως τὸ κόκκαλο μὲ τὰ ἰδανικά τῆς Ἐλευθερίας. Πῶς αὐτὸς ὁ ἀγωνιστὴς τῆς Δημοκρατίας θὰ καταφέρῃ νά ἐγκλιματισθῆ στὸ ἀποπνικτικὸ κλίμα τῆς Σταμπούλ; Διότι θὰ ἐπιστρέψῃ ἐκεῖ ὕστερα ἀπὸ λίγο ὁ Κασάπης. Θὰ κάνῃ τὸ δάσκαλο τῶν Γαλλικῶν, καὶ θὰ βγάλῃ ἐφημερίδες, τὴν «Χαγιαάλ» καὶ τὴν «Ἰατικμπάλ». Φαίνεται δὲ πῶς συνεδέθη καὶ μὲ τοὺς κύκλους τῶν Νεοτούρκων, καὶ ἰδίως μὲ τὸν ποιητὴ Ἀλῆ Κεμάλ.

Γιὰ ἓναν ἄνθρωπο σὰν τὸν Κασάπη ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Σταμπούλ δὲν ἦτανε, ἀσφαλῶς, πολὺ ὑγιεινὴ. Ἰδιαίτερα τὰ σατιρικὰ περιοδικὰ πού ἔβγαλε κατὰ καιροὺς — ὁ «Κουδοννᾶτος», ὁ «Διογένης» καὶ ὁ «Μῶμος» — τοῦ δημιουργοῦσαν συχνοὺς μπελάδες.

Ὅταν ἦρθε στὸ θρόνο ὁ Χαμίτ, ὁ Κασάπης εἰσῆχθη ἀμέσως σὲ δίκη γιὰ μιὰ γελοιογραφία πού ἐδημοσίευσε στὴν ἐφημερίδα του «Χαγιαάλ» καὶ καταδικάστηκε. Ἀναγκάστηκε τότε νά δραπετεῦσῃ, μετημφιεσμένος, καὶ νά καταφύγῃ στὴ Γαλλία. Φαίνεται πῶς ἡ γελοιογραφία ἦταν μία ἀπλὴ πρόφαση.

Στὴν πραγματικότητα ὁ Σουλτάνος Χαμίτ τὸν ἐκδικιότανε γιὰ τὴν παλιὰ ὑπόθεση τοῦ «Πιντι Χαμίτ».

Αὐτὸ δὲν εἶναι ὑπόθεση δική μας. Εἶναι γνώμη ποῦ διετύπωσε ὁ ἴδιος ὁ ἐγκάθειρκτος Σουλτάνος Μουράτ, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Χαμίτ σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐπισκέπτας ποῦ κατορθώσανε νὰ ἐπικοινωνήσουν μαζί του στὸ μακρὸ διάστημα τῆς φυλακισέως του (Κερατρύ: Μουράτ V, Παρίσι 1878). 'Ο Μουράτ ρώτησε, μεταξὺ ἄλλων, τὸν ἐπισκέπτη του «τί γίνεται αὐτὸς ὁ πνευματώδης δημοσιογράφος, ὁ Κασάπης;» Καὶ συνεχίζοντας ὁ Μουράτ τὴν κουβέντα, εἶπε τότε στὸν συνομιλητὴν του:

— Πιθανώτατα νὰ ἀγνοῇ ὁ Κασάπης γιατί τὸν καταδικάσανε τόσο αὐστηρά, σὲ φυλάκιση τριῶν ἐτῶν γιὰ μιὰ ἀπλή γελοιογραφία ποῦ παρίστανε τὸν Καραγκιόζη ἀλυσοδεμένο, καὶ εἶχε ἀπὸ κάτω τὴ λεζάντα: «'Ἡ ἐλευθερία τοῦ Τύπου». 'Ἡ πραγματικὴ αἰτία εἶναι ἡ παλιὰ μνησικακία τοῦ ἀδελφοῦ μου ἐναντίον του.

Καὶ ἀφηγήθηκε, τότε ὁ Μουράτ τὴ γνωστὴ μας ἱστορία τῆς μεταφράσεως τοῦ «Φιλάργγυρου» τοῦ Μολιέρου ἀπὸ τὸν Κασάπη, μὲ τὸν τούρκικο τίτλο «Πιντι - Χαμίτ». 'Ο πρίγκηψ, τότε Χαμίτ, καχύποπτος ὅπως ἦτανε, ἐσχημάτισε τὴν πεποιθήση ὅτι ὁ Μουράτ εἶχε βάλει τὸν Κασάπη νὰ μεταφράσῃ τὸν «Φιλάργγυρο» γιὰ νὰ τὸν δυσφημίση. 'Ἐπῆγε καὶ τοῦ ἔκανε σκηνή:

— 'Αναγκάστηκα — διηγεῖται ὁ ἴδιος ὁ Μουράτ — νὰ τοῦ ὀρκιστῶ ἐπάνω στὸ Κοράνι ὅτι ἤμουν ἀθῶος. Καὶ φαντάζομαι πὼς ὁ ὄρκος μου τὸν ἔκανε νὰ μὲ πιστέψῃ. 'Αλλὰ τὸ μῖσος του ἐναντίον τοῦ Κασάπη ἔμεινε ἀναλλοίωτο. Καὶ τώρα ἀπῆλυνε τὴν εὐχαρίστηση νὰ τὸ ἱκανοποιήσῃ. Τὸν ξέρω τὸν Χαμίτ — συνεπέρανε ὁ Σουλτάνος ποῦ κρατιότανε φυλακισμένος ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ του μὲ τὴν ἀστήρικτη δικαιολογία ὅτι εἶναι τρελλός. 'Όταν μιὰ προκατάληψη ἐγκατασταθῆ μέσα στὸ μυαλό του εἶναι δύσκολο νὰ βγῆ ἀπὸ κεῖ μέσα. Εἶναι ἄλλωστε ἐκδικητικὸς ὅπως ὅλοι οἱ θρησκόληπτοι.

Στὴ Γαλλία, ὁ Κασάπης ἀσχολεῖτο μὲ τὰ δημόσια πράγματα τῆς Τουρκίας. 'Όστερα ἀπὸ τὸ πάθημα τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877 ἐκδίδει στὸ Παρίσι μιὰ μπροσούρα ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἐπιστολὲς πρὸς τὸν 'Ἐξοχώτατο Σαῖντ πασᾶ». 'Ο Σαῖντ ἦτανε ὁ ἔμπιστος καὶ ἱκανὸς πρῶτος γραμματεὺς τοῦ Σουλτάνου. 'Ο Κασάπης τᾶλεγε στὸν γραμματικὸ γιὰ νὰ τ' ἀκούῃ ὁ Σουλτάνος. 'Ο τόνος τοῦ βιβλίου, ποῦ εἶναι γραμμένον σὲ θαναμάσια γαλλικὰ εἶναι φιλικὸς καὶ νομιμόφρων. 'Ο συγγραφέας ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ καλὸ τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἐκθέτει μὲ ἐλευθεροστομία τὰ στραβὰ ποῦ προκαλοῦν τὴν καταστροφή.

'Όστερα ἀπὸ λίγο βλέπομε τὸν Θεόδωρο Κασάπη νὰ ξαναγυρίζῃ στὴν Πόλη.. μετὰ τιμῶν. 'Ο Πιντι - Χαμίτ τοῦ κτίζει σπίτι κοντὰ στὸ Γιλδίζ καὶ τὸν ἐγκαθιστᾷ κοντὰ του. Τοῦ ἀπαγορεύει ὅμως νὰ κατεβαίῃ μέσα στὴν

Πόλη και να επικοινωνῆ με κόσμο. Συγχρόνως τὸν διορίζει διευθυντὴ τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Μουσείου Τέχνης πού εἶχε φτιάσει μέσα στὸ Γιλδίξ, καὶ μάλιστα με μισθὸ ἡγεμονικὸ — 40 λίρες τὸ μῆνα. Ἡ μέθοδος εἶναι χαρακτηριστικὰ «χαμιτική». Ὁ Κασάπης δὲν ἦταν οὔτε ὁ πρῶτος, οὔτε ὁ τελευταῖος ἔχθρὸς τοῦ Μεγάλου Ἀφέντη πού ἀπολάμβανε τὴν γενναιοδωρία του. Ὁ Χαμίτ δὲν ἀγαποῦσε τὰ αἵματα, μ' ὅλο τὸ ἔπωνύμιό τοῦ Κόκκινου Σουλτάνου, πού τοῦ εἶχε κολλήσει ἡ ἐποχὴ του. Ἐσυνήθιζε νὰ σκοτώνη τοὺς ἔχθρούς του με χρυσὲς σφαῖρες. Καὶ μονάχα ἂν καὶ μ' αὐτὸ ἀπετύγγανε, κατέφρευε στὰ ἔσχατα μέσα. Ἀλλὰ καὶ πάλι ἐφρόντιζε νὰ μὴ γίνεται ποτὲ ὁ ἴδιος ἄμεσος αἴτιος θανάτου. Λένε ὅτι σ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς μακρᾶς βασιλείας του μονάχα μιὰ φορὰ ἔβαλε τὴν ὑπογραφή του κάτω ἀπὸ θανατικὴ καταδίκη. Ἦταν ἡ καταδίκη ἐνὸς εὐνούχου φονιᾶ.

Γιὰ νὰ κλείσωμε τὴν περὶ Κασάπη παρέκβαση, σημειώνουμε ὅτι ὁ Ἕλληνας λόγιος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται πολὺ εὐφρημα στὴν Τουρκικὴ Γραμματολογία, συνέχισε ὡς βιβλιοθηκάριος τοῦ Σουλτάνου τὴ φιλολογικὴ του δράση. Μετέφρασε τούρκικα τὸν «Κόμη Μοντεχρῆστο» τοῦ Δουμᾶ, τὴν «Ἱστορία τῶν Σταυροφοριῶν» τοῦ Μισῶ κλπ. Πέθανε στὰ 1897 σὲ ἡλικία 63 ἐτῶν.

Comte E. de KERATRY

MOURAD V Prince-Sultan-Prisonnier d'état (1840—1878), Paris 1878, pages 287, 288, 289.

Ici Mourad fit une pause et demanda, ensuite, avec intérêt ce que faisait Midhat en Europe, et comment se portait Kemal et où se trouvait le spirituel journaliste *Cassape*, condamné à trois ans de détention, parmi les voleurs et les assassins, pour un simple dessin qui représentait Karagheuz enchaîné, avec l'inscription: La liberté de la presse dans les limites de la loi.

«Cassape ignore sans doute pourquoi il a été jugé avec tant de sévérité, continua Mourad; cela provient d'une vieille rancune de mon frère contre lui. En adaptant au théâtre turc l'oeuvre de Molière, il intitula la pièce Pinti-Hamid, comme s'appelait un Harpagon légendaire dont on montre la tombe à Scutari. Or Abdul-Hamid effendi, qui se distinguait dans notre famille par un grand esprit d'économie, crut de bonne foi qu'il s'agissait d'exposer son individualité, très peu saillante il y a cinq ans, à la risée publique. Il vint chez moi et exhala une colère furieuse contre le traducteur de l'Avare. Je lui expliquai que la comédie n'était pas écrite à son intention, puisqu'elle datait de deux siècles et que ce nom de Hamid était en réalité celui d'un khodja célèbre par ses traits d'avarice comme Nasreddin par ses facéties.

Cassape, répliqua mon frère, aurait pu tout aussi bien appeler son avare Mourad.—Oui, mais alors il ne l'aurait pas rattaché à un souvenir populaire.—Qu'importe, il ne m'aurait pas offensé, ni faire croire que vous lui aviez suggéré l'idée de me tourner en ridicule.—Pour lui ôter de la tête cette supposition absurde, je fus obligé de jurer, sur le Koran, que je n'étais absolument pour rien dans la représentation théâtrale. Mon serment me justifia à ses yeux, j'ai tout lieu de le penser, mais ne justifia nullement Cassape, auquel, dès ce jour, il voua une haine opiniâtre, qu'il s'est donné le plaisir de satisfaire... Je connais Abdul-Hamid II. Une fois qu'une prévention s'est emparée de son esprit, il est très difficile de l'en chasser, et, d'ailleurs, il est vindicatif comme tous les dévots...».

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ (Τεύχος 879) Ἀθήναι, 15 Φεβρουαρίου 1964 σελ. 220-221
ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ (Ὁ ἀληθινὸς Ραμπαγᾶς)

Ἐπίσης μᾶς εἶναι γνωστὸ ὅτι συνεργαζόταν σὲ σατιρικὰ περιοδικὰ, ὅπως στὸν «Κουδουνᾶτο» τοῦ Πολυζέτη, στὸ «Διογένη» καὶ στὸ «Μῶμο» τοῦ Κασάπη, στὴ «Σάλπιγκα» τοῦ Π. Θωμᾶ.

Ἡ πνευματικὴ ἐπανάσταση τῆς Πόλης, ποὺ ἀκολούθησε τῇ Γαλλικῇ μεταβολῇ τοῦ 1870, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους ἀντιπροσώπους της (Κασάπη, Γαβριηλίδη, Πολυζέτη κλπ.) ποὺ ἦταν νέοι, σπουδασμένοι στὸ ἐξωτερικὸ, καὶ γύρισαν μνημένοι στὶς νέες ιδέες μὲ πρόγραμμα ν' ἀγωνιστοῦν σὰν διαφωτιστές, καὶ ἐπίσης, ἂν κρίνουμε ἀπ' τὰ γραφτά τους, ποὺ ἔπαιρναν ἀναγκαστικὰ κάτω ἀπ' τὶς συνθῆκες τῆς τουρκικῆς ἀπολυταρχίας τῇ μορφῇ τῆς σάτιρας, ἐξ οὗ καὶ τ' ἀμέτρητα σατιρικὰ φύλλα ποὺ φάνηκαν τότε στὴν Πόλη, ἡ ἐπανάσταση λοιπὸν τῆς Πόλης εἶχε προοδευτικώτατο δημοκρατικὸ χαρακτῆρα, καὶ ὀδήγησε στὴν πολιτικὴ μεταβολῇ τοῦ 1876, ποὺ τὴν ἔπνιξε ὁ τυραννικώτατος Σουλτὰν Χαμίτ καὶ μὲ τὶς διώξεις του ἀνάγκασε πολλοὺς Ἑλληνας δημοσιογράφους νὰ φύγουν, ὅπως εἴπαμε καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν Ἀθήνα.

Περισσότερο ἀπὸ τὸ Γαβριηλίδη στὴν ἰδεολογία τοῦ Ραμπαγᾶ εἶχε βαθειὰ ἐπίδραση ὁ ἀνήσυχος, δαμονικὸς θὰ λέγαμε, δημοσιογράφος, λόγιος καὶ σατιρικὸς Θ. Κασάπης (βλ. γι' αὐτὸν σχετικὰ τὸ περ. «Νέον Πνεῦμα» τῆς Πόλης Α' 1910, τεύχ. 12). Αὐτὸς ὁ ἐπαναστάτης ἀγωνιζόταν γιὰ τὶς συνταγματικὰς ἐλευθερίες στὴν Τουρκία καὶ τὴν ἐφημερίδα του τὴν ἔβγαζε σὲ τρεῖς ἢ πέντε γλῶσσες (ἐλληνικά, τουρκικά, γαλλικά, ἀρμενικά, ἐβραϊκά), θέλοντας ν' ἀφυπνίσει ὅλες τὶς καταπιεζόμενες λαότητες τῆς Ἀνατολῆς γιὰ τὴν ἐπιτυχία συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, ποὺ θὰ ἐλάφρυναν τὸ βαρὺ ἐκμεταλλευτικὸ, τρομοκρατικὸ, ἀπάνθρωπο ζυγὸ τῆς ἀπολυταρχίας — ποὺ ἀπο-

τελοῦσε ὄνειδος καὶ στίγμα στὸ σύγχρονο πολιτισμό.

Ἦθελε νὰ φωτίση ὅλο τὸ λαό, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐθνικότητά του, πιστεύοντας ὅτι οἱ πολιτικὲς ἐλευθερίες θὰ ὀδηγήσουν καὶ στὴν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση τῶν ὑποδούλων. Ὁ Κασάπης δὲν ἤρθε διωκόμενος στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἔφυγε στὴν Γαλλία, ἀπ' ὅπου συνέχισε τὸν ἀγῶνα του ἐναντία στὸ χαμιτισμό, στὸ τέλος γύρισε στὴν Πόλη, ὅπου γιὰ νὰ τὸν φιμώσῃ ὁ Χαμίτ τὸν ἔκανε βιβλιοθηκάριο τῶν Ἀνακτόρων κλπ. κλπ. Ὁ Κασάπης ἦταν μιὰ δύναμη, ποὺ ἂν ἐρχόταν στὴν Ἑλλάδα θᾶδινε πολλὰ, πολὺ περισσότερα ἀπ' τὸ Γαβριηλίδη. Ἴσως νᾶκανε καὶ δικό του κόμμα.

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ.-Η ΦΡΙΚΤΗ ΑΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙ-
ΣΜΟΥ.-Η ΑΝΘΙΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΙ Η ΑΝΑΔΕΙΞΙΣ ΣΠΟΥΔΑΙΩΝ
ΕΛΛΗΝΩΝ, ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΗΣΑΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΤΟ ΔΟΥΛΟ
ΓΕΝΟΣ ΩΣ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ 1821

Α'. Οί Τούρκοι πρὶν πάρουν τὴν Πόλη κατέκτησαν καὶ ξεχύθηκαν σ' ὅλη τὴ Θράκη. Σαυτὸ τὸ ἐγχείρημά τους τοὺς ἐνόλυνε πολὺ τὸ κομματίαςμα τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ τὸ ξαδυνάτισμά της. Εἶναι γνωστὸ πὺς στὰ 1365 πῆραν οἱ Τούρκοι τὴν Ἀδριανούπολη, ἀφοῦ πρωτῆτερα κατέκτησαν τὴ Φιλιππούπολη, τὸ διαμάντι τῆς Βορείου Θράκης στὰ 1363, ὕστερα ἀπὸ μιὰν ἄμυνα δυνατὴ τῆς φρουρᾶς της, πού τὴν ἐξυμνεῖ καὶ τὸ παλαιότατο τραγούδι τῆς λαϊκῆς μουσῆς, τὸ δημοσιευμένο ἀπὸ τὸ μακαρίτη Ν. Πολίτη, στίς «Ἐκλογές» ἀπὸ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

«Γ' ἀηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιὰ τῆς Δύσης
κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι,
κλαίγουν τὴν Ἀδριανούπολη τὴν πολυκρουμεμένη,
ὅπου τῆνε κουρσέψανε τὶς τρεῖς γιορτιεὶς τοῦ χρόνου,
τοῦ Χριστουγέννου γιὰ κερὶ καὶ τοῦ Βαγιοῦ γιὰ Βάγια,
καὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν Κυριακὴ γιὰ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη.

Ἔτσι σκλαβώθηκε καὶ ἡ Ἀδριανούπολη.¹

Καταχτώντας τὴν οἱ Τούρκοι ἔνοιωσαν τὴν ἔξοχη τοποθεσία της καὶ γιὰυτὸ τὴν κήρυξαν πρωτεύουσα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ των Κράτους. Κι' ἀπὸ τότε ἡ Ἀδριανούπολη εἶδε μέρες δόξης.

Ὁ κατακτητῆς τῆς Θράκης Μουράτ ὁ Α' (1359 - 1389) μὴ ἔχοντας παλάτι, προσωρινὰ καὶ ὡς πὺς νὰ κτισθῇ τὸ λαμπρὸ Σαράγι (Συράκι, τώρα Ἑσκά - Σαράι) στὴ Βασιλικὴ Λιβάδα τῶν Βυζαντινῶν (τὸ ἄλλος τῶν Κομνηνῶν), παρόμοιο στὸ Διδυμότειχο.

Ἔτσι ἡ Ἀδριανούπολη ἀπὸ τὰ 1365 - 1453 ἔγινε ἡ ἔδρα μεγάλων Τούρκων Σουλτάνων τῆς Ἀνατολῆς καὶ μάταια ὁ Ἰωάννης ὁ Ε' μὲ πρεσβεῖς στὸν Πάπα Οὐρβανὸ τὸν Ε' (1362 - 1370) καὶ μ' ἀντιπροσώπους πὺς πῆγαν στὴν Δύση, ζητοῦσε τὴ συνδρομὴ τῶν Χριστιανικῶν ἡγεμόνων ἔναντιόν τους.

Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο, πὺς ἔγινε πρωτεύουσα τῆς δυναστείας τῶν Ὀσμανιδῶν, ἡ Ἀδριανούπολη ἔφτασε σὰκμῃ μεγάλῃ καὶ μεγαλεῖο καὶ κέρδισε μεγάλη φήμη κ' ἔγινε πασίγνωστη σὺν τὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴν περιέγραψαν περαστικοί, ὀδοιπόροι καὶ περιηγητές.¹

Οι νέοι κυρίαρχοι τὴν καλλώπισαν μὲ μεγάλοπρεπα, δημόσια κτίρια καὶ τζαμιά καὶ τὴν ὠχύρωσαν καὶ τὴν ἀνέδειξαν δεύτερη Πολιτεία τῆς αυτοκρατορίας μετὰ τὴν Πόλη. Κι ἀργότερα ἀπὸ παντοῦ ταξίδευαν ἡγεμόνες καὶ ἀντιπρόσωποι δυνατῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀνατολῆς σαυτὴν, γιὰ νὰ ἐκλιπαρήσουν κάτι ἀπὸ τοὺς Σουλτάνους ὡς τὴν ἄλωση τῆς Πόλης, μὰ καὶ κατόπι στὸν 16ον, 17ον, 18ον αἰῶνα, ὅταν οἱ εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες ἄνόμαζαν τοὺς Σουλτάνους *le grand Sempere*, καθὼς μαθαίνουμε ἀπὸ τοὺς περιηγητές.

Στὴν Ἀδριανούπολη βασίλευε ὕστερα ἀπὸ Μουράτ τὸν Α' ὁ Βογιαζήτ ὁ Α' Γιλντερίμ (1389-1402) καὶ τὰ παιδιά τοῦ Σουλεϊμάν, Μουσαῖ καὶ Μεχμέτ ὁ Α' (1402-1421) ποὺ μάλωναν γιὰ τὴ διαδοχὴ καὶ πολεμοῦσαν ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς Πολιτείας καὶ πολὺ πλῆθος σκοτώθηκε), ὁ Μουράτ ὁ Β' (1421 - 1451) ὕστερα ὁ Μεχμέτ ὁ Β' ὁ πορθητῆς (1421-1451) ὕστερα ὁ Μεχμέτ ὁ Β' ὁ πορθητῆς (1451-1453), αὐτὸς συνέχισε τὴ βασιλεία του στὴν Κωνσταντινούπολη ὡς τὰ 1482. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο καὶ κατόπι ἡ Ἀδριανούπολη εἶταν πολὺ σημαντικὴ καὶ σπουδαία. Οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων παρουσιάζονταν εὐλαβικὰ ἐκεῖ νὰ δοῦν τοὺς Σουλτάνους στὸ Σεράγι— τὸ ἐρειπωμένο τώρα — τῆς πολιτείας. Ἐκεῖ τοὺς δεχόταν ὁ Σουλτάνος καὶ εἶναι γνωστὸ πὼς μπαίνοντας φοβισμένοι καὶ πέφτοντας μπρούμυτα φιλοῦσαν τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων τους καὶ εὐλαβικὰ τοὺς συνωμιλοῦσαν. Ἀπὸ τὴ Βλαχία ὡς τὴ Μολδαυία κατέβαιναν ἡγεμόνες καὶ δεσποτάδες, ποὺ τρομαγμένοι παρουσιάζονταν γιὰ νὰ παρακαλέσουν δειλὰ - δειλὰ νὰ τοὺς δεχθῆ ὁ Σουλτάνος. Ἔτσι ἡ Ἀδριανούπολη ἔγινε ξακουστὴ καὶ ἱστορικὴ. Καὶ ὅπως στὰ βυζαντινὰ χρόνια ἡ Θράκη ἦταν τὸ πρῶτο στὴν Εὐρώπῃ θέμα, μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἀδριανούπολη, ἔτσι καὶ τότε καὶ τώρα ὡς τὶς τελευταῖες ἡμέρες τῆς Τουρκοκρατίας στάθηκε βάση στρατιωτικὴ γιὰ τὶς δυνάμεις τῆς τωρινῆς Τουρκικῆς δημοκρατίας.

Μὲ τὰ πάρσιμο τῆς Ἀδριανουπόλεως πολλὲς ἀκόμα πόλεις τῆς Θράκης ἀποτελοῦσαν μέρος τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅπως ἡ Σηλυβρία³ ποὺ τὴν κατεῖχε ὁ Δημ. Παλαιολόγος. Ἀλλὰ μὲ τὸ πάρσιμο τῆς πρωτεύουσας στὶς 29 Μαΐου 1453 παραδόθηκε καὶ ὅλη ἡ Θράκη στὸ Σουλτάνο ὡς καὶ ὁ Πύργος καὶ Σηλυβρία, καὶ ἡ θέση τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἔγινε πλὴν ὅσῃ τὴ χώρα πολὺ θλιβερότερη. Στὰ 1365 οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὑπόδουλοι τώρα, ξημιώθηκαν φοβερὰ καὶ ἠθικὰ καὶ ὕλικα. Οἱ εὔποροι, οἱ ἔμποροι, οἱ χτηματίες, οἱ τεχνίτες ἐκτοπίσθηκαν ἀπὸ τὶς πλούσιες καὶ ἀρχοντικὲς κατοικίες τους καὶ ὑποχρεώθηκαν νὰ κάθονται στὰ γύρω προάστεια τῆς πολιτείας, ὅπου κατοικοῦσαν οἱ φτωχὲς τάξεις, οἱ ἀμπελοργοί, ἀγρότες, κηπουροί, γεωργοί, ὡς ποὺ οἱ Τούρκοι μόνον ἄρχισαν νὰ χτίζουν μὲ τὸν καιρὸ τὰρχοντικὰ τους στὰ προάστεια καὶ μάλιστα στὸ ὕγιεινὸ

Κιγίκ, ὅπου κατόπι χτίσθηκε καὶ τὸ ἀριστουργηματικὸ Σουλτάν - Σελίμ Τζαμισί, μὲ τοὺς τέσσαρες μιναρέδες του, καὶ νὰ ἀδειάζουν τὸ ἄλλο πὺν τοὺς στενοχωροῦσε ἢ στενοσιὰ του.

Οἱ διάφορες ἐκκλησίες καὶ τὰ μοναστήρια πάρθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους κῆγιναν Τζαμισὰ καὶ μεντρεσέδες. Οἱ Ἕλληνες ὅλοι ἀναγκάστηκαν νὰ πληρώνουν διάφορους φόρους, πὺν ὁ πὺν ὀδυνηρὸς καὶ βαρὺς ἦταν ὅπως ξέρουμε, τὸ παιδομάζωμα, γιὰτι μαῦτὸ σχηματίζονταν οἱ Γιανίτσαροι, οἱ φοβεροὶ αὐτοὶ ἀρνησίθρησκοι, πὺν ἔσπερναν μὲ τὰ γιαιαγάνια τους τὸ φόβο καὶ τρόμο στοὺς ἀτυχεῖς ὑπόδουλους. Κι αὐτὴ ἡ τρομερὴ κατάσταση βάσταξε ἕνα αἰῶνα. Πῶς πέρασε ὁ Ἕλληνισμὸς σαῦτὰ τὰ κακὰ χρόνια ἂν δὲ μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε, γιὰτι δὲν ἔχουμε τίς σχετικὲς πληροφορίες, μπορούμε ὅμως νὰ τὸ μαντέψουμε. Μερικὲς πληροφορίες περαστικῶν περιγηγῶν τοῦ 16ου, 17ου, 18ου αἰῶνα, σημειώνουν πῶς ζοῦσε ἀκόμα ὁ Ἕλληνισμὸς καὶ πῶς ἀνέπνεε ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους μέσα στὴ Θράκη, μᾶς δίνουν ἕνα μικρὸ δεῖγμα. Σαῦτὴ τὴν πολυστέναχτη περίοδο οἱ Τούρκοι ἔχτισαν στὴν Ἀδριανούπολη πολυτελεῖ παλάτια, ἀνάχτορα Σουλτανικὰ κι ἄλλα δημόσια χτίρια, πὺν τὰ δούλευαν μὲ τὸ μαστίγιο τοῦ Γενίτσαρου καὶ τοῦ ἀγᾶ οἱ δοῦλοι πρόγονοὶ μας, καταπίνοντας σιωπηλὰ τὰ μικρὰ δάκρυα τῆς δουλείας καὶ ζῶντας μὲ τὴν πίστη στὸ Θεὸ καὶ τὴν προσήλωση στὴ θρησκεία καὶ βρίσκοντας παρηγοριὰ στὴν ἐλπίδα, τὴν ἐσχάτη τῶν Θεῶν καὶ θαμπερὸ φῶς γιὰ νὰ δοῦνε τὴ θλιβερὴ τους κατάσταση⁴.

Σὰν πάρθηκε ἡ Πόλη στὰ 1453 ἡ Πρωτεύουσα τῶν Σουλτάνων μεταφέρθηκε ὀριστικὰ ἐκεῖ καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀδριανουπόλεως κι ὀλης τῆς Θράκης ἀνακουφίστηκαν λιγάκι. Ἡ βία τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας τῶν Τούρκων ἀρχόντων μεταφέρθηκε κι αὐτὴ στὴν Πόλη. Ἐτσι ἀρχεψε ἡ Ἕλληνικὴ Κοινότητα νὰ σχηματίζεται γύρω στὴν ἐθνικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ του, τὸ Μητροπολίτη, γιὰτι τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας ἀπλώθησαν καὶ στοὺς μητροπολιτάδες κῆπισκόπους καὶ στὸν κλῆρο. Οἱ Τούρκοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ τοὺς σέβωνται καὶ νὰ τοὺς τιμοῦν. Ἐτσι ἰδρύθησαν οἱ κοινότητες καὶ δημογεροντίες κι ἄρχισαν νὰ μετέχουν στὰ μεζλίσια οἱ δεσποτάδες σὰν ἐκπρόσωποι τοῦ γένους πὺν τέλος ἀπόχτησε μερικὰ δικαιώματα στὴ ζωὴ.

Οἱ πληροφορίες πὺν ἔχουμε ἀπὸ τὰ 1500 κῆστερα μᾶς λένε ὅτι ἡ θέση τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἀδριανούπολη, Φιλιππούπολη καὶ ὀλη τὴ Θράκη καλλιτέρεψε. Μέσα στὴν Ἀδριανούπολη ἀποχτήσαν πρῶτα οἱ Ἕλληνες δεκαπέντε Ἐκκλησίες οἱ εῦπορες τάξεις ξαναμπῆκαν στὸ κάστρο (ἄστν). ἔχτισαν τὸ μέγαρο τῆς μητροπόλεως, ὅπου ἦταν καὶ ἡ κατοικία τοῦ Μητροπολίτη καὶ τὰ γραφεῖα τῆς Πολιτείας ἢ Δημογεροντίας, τότε σχηματίσθησαν οἱ συντεχνίες τὰ ἐσνάφια ἢ ροοφέτια ἢ συστήματα, ὅπως τὰ γνωρίζουμε ἀναλυτικῶτα ἀπὸ τίς περιήρημες συντεχνίες τῆς Φιλιπ-

πουπόλεως⁵ και κατώρθωσαν να εμπνεύσουν στις αρχές και εξουσίες εμπιστοσύνη και υπόληψη. Ὁργανωμένες οι συντεχνίες και με φερμάνια αναγνωρισμένες παραλάβαιναν τους τεχνίτες μαϊστορες κάθε τέχνης⁶ κέπεδιωκαν να εργάζονται κοινωνικά για το καλό πρώτα του ξαναφιοῦ και γενικά της κοινωνίας και Κοινοτήτος και για την περιφρούρηση τῶν συμφερόντων του Ἑλληνισμοῦ και την ἀλληλοβοήθεια, τὴ συντήρηση τῶν ἐκκλησιῶν, πτωχοκομείων, νοσοκομείων και εκπαιδευτικῶν ιδρυμάτων, ὅπως τὰ πολλὰ σχολεῖα πὸν μαῦτὰ ἤθελαν να ὑψώσουν πνευματικά τὴ φυλὴ στὴ θέση, πὸν να φωτίζεται για τὰ περασμένα της και να ἐπιδιώκη τὰ μελλούμενά της.

Και ἡ ὁρθόδοξη κοινότητα τῆς Φιλιππουπόλεως τὸ ἴδιο συστήθηκε ὕστερα ἀπὸ τὸ πάρσιμό της ἀπὸ τοὺς Ἰούρκους στὰ 1363, ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς πὸν ἀπόμειναν και κατέφυγαν στὴν πολιτεία ἀπ' ἄλλοῦ, ἀντικαθιστώντας τὴν ὄνομασία πόλις με τὴν πολιτεία Φιλιππουπόλεως. Ἰδνομα πολιτεία ἀντὶ κοινότητα βρῖσκειται ὡς τὰ 1860. Ἐς σημειωθῆ δὲ πὸς ὁ ἀπλὸς λαὸς ὄλων τῶν πόλεων τῆς Θράκης μεταχειρίζονταν ὡς τὰ τελευταία τὴ λέξη πολιτεία ἀντὶ πόλις.

Οἱ ἐλεύθεροι χριστιανοί, σὰν ἔγιναν ραγιάδες (δοῦλοι) τῶν ὑπερηφάνων κατακτητῶν, συναδερφώθηκαν και συγκεντρώθηκαν γύρω στις θρησκευτικὲς ἀρχές πὸν τοὺς ἀπέμειναν και σαυτὲς κατέφυγαν να τοὺς λύνη τις διαφορές του και να τοὺς ἐπικυρώνη τις λογῆς - λογῆς κοινωνικὲς οικογενειακὲς τους ὑποθέσεις και να τοὺς προστατεύη ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ ἀγορπασία και να τοὺς δίνη ἀσφάλεια. Κι ὅταν με τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης ἀπὸ τὸν κατακτητὴ ἀναγνωρίσθηκε ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐκκλησιαστικὸς και πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῶν ὁρθοδόξων χριστιανῶν (τῶν Ρωμαίων) με τὰ γνωστὰ πολιτικά (διοικητικά) προνόμια, στήθηκε και στὴ Φιλιππούπολη μητροπολίτης ὁ Διονύσιος πρῶτα, και κατόπιν ἔγινε και πατριάρχης' αὐτὸς διωργάνωσε τὴν κοινότητα (πολιτεία), ἀνέλαβε τὴν διοίκησὶ της ἀντιπροσωπεύοντάς τὴν στις τοπικὲς διοικητικὲς ἀρχές ἔχοντας τὴν εὐθύνη για τὴν νομιμοφροσύνη και ὑποτέλεια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ του ποιμνίου. Ἔτσι με τὴν ὁργάνωση αὐτὴ και τὴν δημιουργία γύρω στοὺς δεσποτάδες μιᾶς τάξης πλουτοκρατικῆς τῶν ἀρχόντων και τῆς δημογεροντίας με βυζαντινοὺς τίτλους ἀρχων, λογοθέτης, ῥήτωρ, δικαιοφύλαξ, διερχμηνεύς, σκευοφύλαξ, χαρτουλάριος κλπ. πὸν βοήθησε τὸν μητροπολίτη στὴν κανονικὴ ζωὴ τῆς πολιτείας και τὴν πρόοδο τὴν πνευματικὴ τῶν χριστιανῶν, ἡ κοινότητα προσώδεψε δημιουργώντας προσωπικότητες πὸν ἀναδείχτηκαν και ἀνέδειξαν και στήριξαν και τὸ Ἑλληνικὸ γένος στὴ Θράκη.

Κάθε συντεχνία εἶχε ξεχωριστὸ οἶκημα στὴν Ἀδριανούπολη, ὅπου ἦταν τὰ γραφεῖα και μαζεύονταν σὲ γενικὲς συνελεύσεις και ταχτικὲς κῆχαχτες συνεδριάσεις τὰ Διοικητικὰ Συμβούλια. Εἶχαν σημαία και σφραγίδα, κρα-

τοῦσαν πρακτικὰ καὶ λογιστικὰ βιβλία, γιὰ νὰ διαχειρίζωντα τὰ χρηματικὰ κεφάλαια τῆς συντεχνίας καὶ γενικὰ ἐνεργοῦσαν κέκαμιναν κάθε τι, πού τὸ προέβλεπε ὁ γραπτὸς κανονισμὸς καὶ ἀποτελοῦσε τὸ συνταγματικὸ χάρτη τῆς μικρῆς πολιτείας πού ἐνεργοῦσε ἀνεξάρτητα καὶ ἐλεύθερα γιὰ κάθε ζήτημα τῆς συντεχνίας. Αὐτὸ τὸν ἀναγκαῖο ἐσωτερικὸ σύνδεσμο τῶν ἐσναφίων, τὸν χρῆσιμο γιὰ κάτι γενναῖο καὶ ὠφέλιμο τὸν πραγματοποίησε ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (1669 - 1707), γιὰτὶ περνώντας ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη γιὰ ἐράνους τοῦ Παναγίου Τάφου, ἐνδιαφέρθηκε καὶ μὲ τὴν συνεργασία τοῦ μητροπολίτη συνέταξε τὸν κανονισμὸ τῆς Δημογεροντίας.

Σαυτὴ τὴ προσπάθεια νὰ βγῆ τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν κατάπτωση, πού δοκίμαζε, ἀναδείχτηκαν μέσα του μεγάλες προσωπικότητες, πού συνέτρεξαν καὶ τὸ Ὄθωμανικὸ κράτος καὶ τὸ ἔθνος πολὺ τ' ὠφέλησαν. Ἡ Θράκη εἶχε τώρα πιά πολλὰ προπύργια ὅπου καλλιεργούνταν ἡ Ἐθνικὴ ἰδέα καὶ ἀνασυντάσσονταν ἡ πολυπαθὴ χώρα κέμφανίζονταν μὴ ἐλπιδοφόρα ἀντίση πνευματικὴ σὺν τις κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις. Ἡ Θράκη ἔπεσε σὲ δουλεία, μὰ δὲν θάρτηκε, πληγώθηκε μὰ οἱ πληγῆς τῆς δὲν τὴν θανάτωσαν. Οἱ Θρακοῦλλοι σιγὰ σιγὰ ἀνασταίνονταν μέσα ἀπὸ τὸ χάος καὶ τὴν ἀφάνεια καὶ μέσα στὴν ἀδυσώπητη αὐτὴ δουλεία, ὄχι μόνον ἔζησαν καὶ στάθηκαν, μὰ κάτω ἀπὸ τὰ φτερά τους θέρμαιναν καὶ ἄλλες φυλὲς πού δὲν εἶχαν τότε ὑπόσταση καὶ συνείδηση, καὶ ἀποτελοῦσαν ξεχωριστὲς φυλὲς μέσα σὲ τις φυλὲς— τοὺς Ρωμῶνους. Βουλγάρους, πού μᾶς ἀμφισβητοῦσαν οἱ δεῦτεροι καὶ τὸν ἥλιο μοῖρα στὴ γῆ πάνω ὡς πάντοτε καὶ τώρα.

Εἶναι γνωστὸ ποιὲς ὑπηρεσίες πρόσφεραν οἱ κληρικοὶ στὸν καιρὸ τῆς δουλείας. Τὸ ἔθνος συσπειρωμένο γύρω στοὺς μητροπολιτάδες καὶ τὴ μητρόπολη μποροῦσε νὰ ζήσει τώρα καὶ νὰ εὐημερήσει, γιὰτὶ οἱ μητροπολιτάδες εἶταν ἡ ψυχὴ τῶν κοινοτήτων μας πού ἤξεραν πῶς νὰ διευθύνουν πνευματικὰ καὶ οἰκονομικὰ τὸ ἔθνος ὀργανομένο καὶ συγκροτημένο, πειθαρχικὸ κέργατικὸ. Στὰ τόσα χρόνια τῆς δουλείας καὶ ἂν φάνηκαν καὶ ἀνάξιοι καὶ ἀγράμματοι καὶ κακοὶ δεσποτάδες, ὅμως πολλοὶ διεκρίθηκαν καὶ διέπρεψαν καὶ μεγαλοῦρησαν μέσα σὲ τις Ἑλληνικὲς ἐπαρχίες, ὅπου οἱ Τοῦρκοι σκληροὶ καὶ ἀπάνθρωποι, ἐξασκοῦσαν μὴν ἀφάνταστη πίεση, μὰ βία ἀλύγιστη καὶ σκληρή. Τέτοιους πολλοὺς ἔχει νὰ σημειώσῃ ἡ πρόσφατη ἱστορία τοῦ δούλου ἑλληνισμοῦ, ἡ ζωὴ τόσων κοινοτήτων καὶ μητροπόλεων, πού τις ἀγλαΐσαν καὶ τις τίμησαν πρόσωπα ἀξιοσέβαστα καὶ ἀξιοθαύμαστα, πού ἂν καὶ ἀπὸ ταπεινὰ στρώματα τοῦ ραγιά λαοῦ βγαλμένα, ἔδειξαν ἀξιωματικὰ ἔργα, ἑθνικὴ δράση μέσα στὴ ζωὴ τεσσάρων αἰώνων φοβερῆς δουλείας. Καὶ μὲ τὴν ἀναγνώριση τῶν δημογεροντιῶν σὺν τις πολιτείες τῆς Θράκης, ἄρχισε ἡ δράση τους μὲ κάθε διοικητικὴ, δικαστικὴ καὶ διαχειριστικὴ πράξη. Σαυτὲς προστέθηκε καὶ ἡ εκπαιδευτικὴ λειτουργία. Τὰ ἐμπόδια τῶν Τοῦρκων στὸ ἀνοιγμα καὶ τὴν λειτουργία τῶν σχολείων, ἡ ἑλληνικὴ εὐφυΐα καὶ δραστηριότητα τὰ

ὑπερπηδοῦσε ὅπως καὶ ὅλες τὶς δυσκολίες καὶ ἔτσι ἀπὸ τὸν 15 αἰῶνα οἱ Ἑλληνικὲς κοινότητες τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ Φιλιππουπόλεως καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Θράκης ἀρχίζουν νὰ ἔχουν πιά γραμματοδιδασκαλεῖα καὶ ἀλληλοδιδασκτικὰ καὶ Ἑλληνικὰ σχολεῖα.

Μέσα στὴν Ἀδριανούπολη δίδαξαν, ἀναφέρεται, 1550 ὄνομαστοὶ δάσκαλοι. Ἔτσι τὰ Ἑλληνόπουλα τῆς Θράκης μὲ τὸ νὰ διδάσκωνται ἱστορία, μάθαιναν τὶς εἰδήσεις ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ ἐπανάσταση καὶ δοκίμαζαν εὐχάριστη συγκίνηση γιὰ τὶς ἐπιτυχίες της καὶ ἐλεεινολογοῦσαν τὸν ἐαυτὸ τους γιὰ τὸ δουλικὸ τους κατάντημα.

Τὴν Ἀδριανούπολη ξαίρουμε πὼς ἐπισκέφθηκε ὁ Ρήγας καὶ ὁ Ξάνθος, πὺ μὲ τὴν προεδρεία τοῦ Μητροπολίτη δίδαξαν τὴν ἐθνικὴ κατῆχηση, σπέρνοντας τὸν σπόρο τῆς ἐλευθερίας στὶς καρδιὰς τῶν προπατόρων μας. Ἔτσι ἄρχισε ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία νὰ προχωρῆ στὸ ἔργο της μὴνώντας τοὺς δημογέροντες, προκρίτους, προέδρους (μαῖστορες) τῶν συντεχνιῶν γιὰ τὴν μελλοντικὴ κίνηση τοῦ ἔθνους σ' ἐπανάσταση, γιὰ νὰ δημιουργηθῆ καὶ ἀναφερθῆ στὴ ζωὴ τὸ ἑλληνικὸ χριστιανικὸ βασίλειο. Εἶναι γνωστοὶ οἱ Θράκες πὺ ἀνακατόθηκαν σαυτὴ τὴν κίνηση ἄπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς χώρας.

Β'. Ξεχωριστοὶ ΘρακοἝλληνες κληρικοὶ πὺ δόξασαν καὶ τίμησαν τὸ Θρακικὸ ὄνομα καὶ γενικὰ τὴν πατρίδα τους εἶναι πολλοί. Ἀπὸ τὶς μητροπόλεις Ἀδριανουπόλεως, Φιλιππουπόλεως, Ἡρακλείας, Καλλιπόλεως, Κομοτινῆς, Ξάνθης, πέρασαν ξακουστοὶ δεσποτάδες, παιδευμένοι καὶ πολυμαθεῖς καὶ μάλιστα στὸν 12' αἰῶνα ὅταν λ.χ. ἀρχιεράτευε στὴν Ἀδριανούπολη ὁ Νεόφυτος πὺ ἀλληλογραφοῦσε μὲ πατριάρχες, δεσποτάδες, ἄρχοντες καὶ σαυτὸν τὸν Τσάρο ἀκόμα τῆς Ρωσίας Ἀλέξιο. Ὁ Κομητικὸς Ἀθανάσιος Ἀμυρᾶς, πὺ ἔγινε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ ὁ Διονύσιος, πὺ λόγοι του τυπώθηκαν στὴ Βενετία, καὶ ὁ Νικηφόρος ὁ Ἄραρ, πὺ ἤξαιρε γλῶσσες πολλὰς καὶ ὁ Κύριλλος ὁ Σερμπετζόγλου, καὶ ὁ Δωρόθεος ὁ Πρώτος καὶ ἄλλοι¹⁰. Τέτοιους δεσποτάδες ἔχοντας ἡ Θράκη δὲ μωροῦσε νὰ μὴν ἀποχτήσι παιδεῖα καὶ σχολεῖα καλὰ καὶ θαιμιαστοὺς δασκάλους, πὺ δημιούργησαν πολλοὺς λόγιους ἄνδρες καὶ διαπρεπεῖς στὰ γράμματα, εἴτε ἦταν κληρικοὶ εἴτε λαϊκοί. Αὐτοὶ τίμησαν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν πατρίδα τους Θράκη, τὴ χώρα αὐτὴ πὺ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα συνδέεται μετὰ μὲ τὴν ὅλη Ἑλλάδα. Αὐτοὶ ποίμαναν τὴν Ἐκκλησία σὲ δύσκολες ὥρες καὶ καιροὺς, συγκράτησαν γύρω τους συμμαζωμένον τὸ ποίμνιόν τους, κυβέρνησαν δίκαια καὶ πατρικὰ τὸ λαὸ τους καὶ τὸν ὠδήγησαν στὸ τέρμα τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, δημιουργώντας σχολεῖα καὶ διατηρώντας ἀσβεστη τὴν παιδεῖα.

Ἀπὸ τοὺς δεσποτάδες αὐτοὺς πὺ διέπρεψαν σημειώνουμε πρῶτον τὸν **Ιερεμία Τρανό**, ἕναν ἀπὸ τοὺς διαπρεπεῖς κελιφανεῖς ἱεράρχες, πὺ ἐπάξια κατέλαβαν καὶ λάμπρυναν τὸν πατριαρχικὸ θρόνον. Ὁ Ἱερεμίας γεννήθηκε στὴν Ἀγχιάλο στὰ 1536 ἀπὸ οἰκογένεια, πὺ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Πόλη,

τὴν οἰκογένεια τῶν Τρανῶν. Σπούδασε στὴν πατρίδα του κύστερα στὴ Πόλη στὴν Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία. Διακρίθηκε στοὺς ἐσχάτους κινδύνους καὶ γιὰ τὸ ζῆλο του, γιὰ τὸ γένος καὶ τὴν ὀρθοδοξία. Τὶς ἀρετὲς του τὶς ἔδειξε, ὅταν ἀναγορεύτηκε Πατριάρχης στὰ 1573 μόλις τριάντα ἐτῶν, γιὰ νὰ διαδεχθῆ τὸ Μητροφάνη τὸν Γ', κατήργησε τὴ σιμωνία καὶ τὸ ἐμβατοίκιο πὺν πολὺ ἐξευτέλιζαν τὰ Μ. Ἐκκλησία. Εὐτρέπισε καὶ καλλώπισε τὰ πατριαρχεῖα καὶ πρῶτος προσπάθησε νὰ ἰδρῦση τυπογραφεῖο, πὺν ματαιώθηκε ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του συνοδικούς. Μὰ καὶ Πατριάρχης μελετοῦσε καὶ σπούδαζε ἔχοντας δασκάλους τὸ Ζυγομαλᾶ καὶ τὸ Μινδόνιο, λόγιο γιατρὸ καὶ μαθηματικό. Καὶ καλώντας γύρω του τοὺς λόγιους τοῦ Γένους, τοὺς ἔκαμνε συνεργοὺς στὰ μεγάλα του σχέδια. Περιώδευσε τὶς ἐπαρχίες ἀφιηφώντας κάθε κίνδυνο, τὴν Πελοπόννησο, Μακεδονία, Θράκη, κέτσι ἀνύηωσε τὸν ἐθνικὸ καὶ θρησκευτικὸ δεσμὸ τοῦ ἔθνους. Σαυτὸν οἱ Λουθηρανοὶ πρόβαλαν τὸ ζήτημα τῆς Ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, πὺν δὲ μπόρεσε νὰ γίνῃ τίποτε, γιὰτὶ οἱ προθέσεις του ἦταν ἀνειλικρινεῖς. Μένει ἱστορικὸ τὸ γράμμα του σαυτοῦς πὺν ἔλεγε «Τὴν ἡμέραν οἶν πορευόμενοι, μηκέτι μὲν περὶ δογματῶν, φιλίας δὲ μόνης ἔνεκα εἰ βουλητόν, γράφετε». Ὁ Μητροφάνης πέτυχε στὸ μεταξὺ νὰ τὸν κατεβάσῃ ἀπὸ τὸ θρόνο, ἀλλὰ μετὰ ἐννέα μῆνες ξαναεκλέγεται Πατριάρχης. Μὰ πάλι τὸν κατεδίωξαν καὶ τὸν ἔριξαν στὶς φυλακές. Καὶ ὅμως γλύτωσε καὶ ξαναγύρισε στὸ θρόνο του ἀπηλλαγμένος ἀπὸ κατηγορίες. Ξαναδιώχτηκε ἀπὸ τὸ Θεόληπτο, πὺν ἔγινε πατριάρχης καὶ στὶς ἡμέρες του πῆραν τὸν Πατριαρχικὸ ναὸ τῆς Παμμακαρίστου. Τίποτε ὅμως δὲν τὸν ἔκαμε νὰ χάσῃ τὸ ἀδάμαστο θάρρος του γιὰ νὰ ξανασηκώσῃ τὴ Μεγάλῃ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν ὕλικὴ καὶ ἠθικὴ κατὰπτωση. Στὰ 1588 ταξίδεψε στὴ Μόσχα μὲ μεγάλες τιμές, ὅπου καὶ χειροτόνησε Πατριάρχῃ τῆς Ρωσίας. Γυρίζοντας στὴν Πόλη τόσο ἀπογοητεῖται ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε θέλησε νὰ παραιτηθῆ, ἀλλὰ δὲν τόκαμε γιὰτὶ τὸν ἐμπόδισε ὁ ἴδιος ὁ Σουλτάνος. Στὴν τρίτη πατριαρχεῖα του ἐλληνοπρεπῶς τὴν τε ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος ποδηγετήσας εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς ἀπέστη (1594 - 1596) ὁ πράγματι ὀνόματι καλὸς ἐκεῖνος ἐθνάρχης ὁ «Τρανός», ὅπως λέγει ὁ Κ. Ν. Σάθας. Ἐγγραψε πολλὰ καὶ καλά, πολλὰ ἔκαμε γιὰ τὸ δύσμοιρο ἔθνος καὶ ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του θὰ γεννᾷ κατάπληξιν καὶ θαυμασμό¹¹.

Ὁ Μελέτιος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἀπὸ τὴν Αἴνω¹² γεννήθηκε στὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνα. Σπούδασε πιθανότατα στὴν Ἀδριανούπολη καὶ στὴν Πόλη. Κατόπι πῆγε στὰ Ἱεροσόλυμα ὅπου ἦταν κι ἄλλοι πολλοὶ Θράκες στὴν ἀγιοταφικὴ ἀδελφότητα. Ἐγινε πατριάρχης στὰ 1731, προστάτεψε τὰ ἱερά προσκυνήματα, πὺν ζητοῦσαν οἱ ἰσχυροὶ τότε Ἀρμένιοι νὰ τὰ καταλάβουν. Παραιτήθηκε στὰ 1737 ἀφοῦ πατριαρχεψε 6 χρόνια.

Ὁ Θεόκληιτος Πολυεΐδης Ἀδριανουπολίτης. Ὁ Πολυεΐδης εἶχε γονεῖς εὐκατεάστατους, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ἔγινε μοναχὸς καταφεύγοντας στὸν

Ἐκεί χειροτονήθηκε ἱερέας ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην Λήμνου Ἰωαννῆσι κατέφυγε στὴν Οὐγγαρία ὅπου ἐχρημάτισε πέντε χρόνια ἐφημέριος τῶν Ἑλλήνων στὴν Τοκάϊκα. Στὰ 1725 γύρισε στὴ Μακεδονία κέγινε χοροεπίσκοπος Πολυανῆς καὶ Βαρδάρων. Στὰ 1731 ἀνεχώρησε στὴ Γερμανία καὶ Ρωσία, ὅπου ἐπεδίωξε νὰ δημιουργήσῃ φιλελληνικὴ κίνηση. Γιὰ τὸ Θεόκλητο Πολυεῖδη, ποὺ ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀφανεῖς ἥρωες, καὶ τὸ ἔργο του δὲν ἐκλαϊκεύτηκε ἀκόμα καὶ ἡ μεγάλη του φυσιογνωμία δὲν ἔγινε γνωστή, ἔχουν γραφῆ τελευταῖα πολλὰ καὶ δημοσιεύθηκε «τὸ λεύκωμα του ἐν Γερμανίᾳ» ἀπὸ ἀνεκδοτὸν κώδικα¹³. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεόκλητος Πολυεῖδης ἀνήκει στὴ χορεία τῶν κληρικῶν, ποὺ κάτω ἀπὸ τὸ ρᾶσο ἐκρυβαν τὴ φλόγα τοῦ πατριωτισμοῦ ὡς ἱεραπόστολος μετέδιδαν φλόγες ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ στὰ πλήθη τῶν χριστιανῶν. «Ὁνειροπώλησεν λέγει ὁ συγγραφέας, ἐκ τῶν πρώτων τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ γένους ὡς ἐμόχθησεν εἴπερ τις καὶ ἄλλος, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον λόγῳ τε καὶ ἔργῳ» αὐτὸς ἔγραψε τὸν Ἀγαθάγγελον «Ἀγαθαγγέλου ἱερομονάχου προφητεία γεννηθεῖσα ἐν Μεσσηνίᾳ τῆς Σικελίας τὸ 1279».

Ὁ Πολύκαρπος (1808 - 1827) Πατριάρχης Ἱεροσολύμων. Στὶς μέρες του πολλὰ ἔπαθαν τὰ ἱερὰ κειμήλια τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἐπιχείρησε μὲ ἐθνικοὺς ἐράνους νὰ τὰ ξαναχτίσῃ καὶ νὰ καλλιτερέψῃ τὴ θέση τῶν χριστιανῶν. Πατριάρχευε ἀκριβῶς στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ὅταν προτεστάντες καὶ καθολικοὶ πολλοὶ ἔβλαψαν τὸν θρόνον καὶ τοὺς Χριστιανοὺς. Πατριάρχευστας πολλὰ ὑπέφερεν ὁ Πολύκαρπος, ὡς ποὺ πέθανε στὰ 1827 χωρὶς νὰ προφθάσῃ νὰ δῆ τὸ γένος λεύτερο.

Ὁ Ἀθανάσιος ὁ Ε΄. Πατριάρχης, διδάσκαλος τοῦ Πολυκάρπου στὰ Ἱεροσόλυμα. Γεννήθηκε στὴ Ραιδεστὸ στὰ τέλη τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνα. Σὰ σπούδασε προσκολλήθηκε στὸ Ἱεροσολυματικὸ Μετόχι τοῦ Βοσπόρου. ὁ Πολύκαρπος τὸν κάλεσε στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν ἔστειλε στὴν Ἱθιρία, ὅπου τὸ Πατριαρχεῖο εἶχε πολλὰ μετόχια. Τὰ χρέη τοῦ Πατριαρχείου ἦταν πολλὰ καὶ δανειστὲς δυσκόλευαν τὸν Πατριάρχη. Μὰ καὶ οἱ Καθολικοὶ, οἱ Διαμαρτυρόμενοι καὶ οἱ Ἀρμένιοι πολλὰς δυσκολίας δημιουργοῦσαν στὸ ἔργο του. Ἀπὸ τίς ἐνέργειες μάλιστα τῶν καθολικῶν δημιουργήθηκε, ὅπως ξαίρομε, ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος στὰ 1854 - 56. Τὸ Πατριαρχεῖο μὲ τὴ φτώχεια ποὺ εἶχε, πλουτοῦσε τὰ κτήματά του, ἔδινε ἐνέχυρο τὰ πολύτιμα σκεῖη τοῦ θρόνου καὶ ζητοῦσε τὴ βοήθεια τῶν Ἑλλήνων. Στὰ 1827 πάνω στὶς δύσκολες ὥρες αὐτῆς τοῦ Πατριαρχείου ἔγινε πατριάρχης ὁ Ἀθανάσιος καὶ μπόρεσε νὰ καλλιτερέψῃ τὰ οἰκονομικὰ μὲ τίς συνδρομὰς τῶν χριστιανῶν. Πέθανε στὰ 1844 ἀφοῦ πατριάρχευε 17 χρόνια.

Ὁ Κύριλλος ὁ Ϛ΄ ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη. Γεννήθηκε στὰ 1775 καὶ σπούδασε στὴν πατρίδα του. Χειροτονήθηκε διάκος ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Καλλίνικο (1780 - 1792) τὸν κατοπινὸ οἰκουμενικὸ Πατριάρχη. (1801 - 06

καὶ 1863 - 18). τὸνομά του ἦταν Κωνσταντῖνος Σερμπετζόγλου, ὑπηρετήσε διάκος σὲ πολλοὺς δεσποτάδες καὶ πολλὰς μητροπόλεις. Στὰ 1803 ἔγινε μητροπολίτης Ἰκονίου, ὅπου πρόσφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στοὺς Τουρκόφωνους Ἕλληνες τῆς ἐπαρχίας μὲ τὶς συνεχεῖς καὶ ἀδιάκοπες διδασκαλίαι του. Στὸ θρόνο Ἀδριανουπόλεως προβιβάστηκε στὰ 1810. Στὴν πατρίδα του ἐργάστηκε ἕως ὅτου στὰ 1813 ἔγινε πατριάρχης ὡς Κύριλλος ὁ 5' διάδοχος Ἰερεμῖα τοῦ Δ'. Στὰ 1818 παραιτήθηκε καὶ γύρισε νὰ ἡσυχάσῃ στὴν Ἀδριανούπολη ὡς τὴν ἐκρηξίη τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως ὅτε καὶ κρεμάστηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους μὲ τόσους ἄλλους μάρτυρες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς θρησκείας (18 Ἀπριλ. 1821)¹⁴. Ὁ Κύριλλος ἦταν πολὺ λόγιος καὶ πολὺ φιλογενῆς ἄνθρωπος καὶ τέτοιον τὸν κρίνουν ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, ἔγραψε καὶ μερικὰ συγράμματα¹⁵.

Ὁ Ἀγαθάγγελος οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀδριανουπόλιτης. Γεννήθηκε τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ σπούδασε στὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος του ἔχοντας συμμαθητὴ τὸν Κύριλλο 5'. Χειροτονήθηκε πρῶτα ἱερέας τῆς ἑλληνικῆς Κοινότητος Μόσχας. Ἐκεῖ ἔμαθε τὰ Ρωσικὰ καὶ στὰ 1815 χειροτονήθηκε δεσπότης Βελιγραδίου, ὅπου ἔμεινε ὡς τὰ 1825. Ἀπὸ τὸ Βελιγράδι ἔφυγε, γιατί συγκρούστηκε μὲ τὸν ἡγεμόνα Ὀθρόνοβιτς καὶ πῆγε δεσπότης Χαλκιδόνο 1825 - 1826. Στὰ 1826 ἀνέβηκε στὸν Πατριαρχικὸ θρόνο, ἀλλὰ παύτηκε, γιατί δὲ μπόρεσε νὰ καταπαύσῃ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση κέξωφρίστηκε στὴν Καισάρεια, ἄρρωστος γύρισε στὴν Ἀδριανούπολη ὅπου καὶ πέθανε στὰ 1832. Ἦταν πολὺ γλωσσος καὶ γνώριζε τὰ Σλαβικά, Γαλλικά, Τουρκικά καὶ ξέχωρα τὰ Ρωσικά πολὺ καλά. Μὲ τὶς ἱκανότητές του αὐτὲς πολὺ ὠφέλησε τὸ γένος.

Ὁ Ἀθανάσιος Μιχαήλ Τατλίκαρης Ραιδεστινός. Στὰ 1783 ἔγινε μητροπολίτης Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἔφυγε ἀναγκαστικά, γιατί στὰ 4 χρόνια τῆς ἀρχιερατείας του συγκρούστηκε μὲ τὸν Ἀγγλο πρόξενο Προκόπιο Μηνᾶ. Στὸ θρόνο του ξαναγύρισε στὰ 1792 - 99, ὅταν πᾶ τὸν διαδέχτηκε ὁ Γρηγόριος Δ' ὁ Μυτιληναῖος πὸν φημίζονταν ὡς ἄνθρωπος πολὺ λογικὸς, εἰδήμονας τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Τουρκικῆς, μὰ καὶ ὡς πολὺ πεισματάρης. Ἐγραψε «Πατρίδος ἐγκώμιον ἢ κατ' ἄσκησιν παιδείας πρὸς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ Ραιδεστηνοὺς ἀπευθυνόμενον» πὸν τὸ δημοσίεψε ὁ Παρανίκας. Ἀνεπιός του ἦταν ὁ Γεώργιος Τατλίκαρης, πὸν δίδαξε στὶς Ἀθῆνες στὰ 1808 καὶ 1817, 1823, 1824.

Ὁ Ματθαῖος ἀπὸ τὴν Αἴνο πὸν γεννήθηκε στὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνα. Σπουδασμένος στὴ Μ. τοῦ Γένους Σχολῆ χειροτονήθηκε διάκονος καὶ διορίστηκε στὴ ἴδια Σχολῆ δάσκαλος τῶν γραμματικῶν. Ἐξῆσε μὲ θαυμαστὴ σεμνότητα. Στὰ 1807 προχειρίστηκε μητροπολίτης Αἴνου, ὅπου «εἰ καὶ μὴ ἐδίδασκε ὦν σιωποῦσα διδασκαλία τῆς ἀρετῆς»¹⁷. Ἐγινε μητροπολίτης Θεσσαλονίκης στὰ 1821, κατόπιν Κυζίκου 1823, ὅπου καὶ ἀπέθανε.

Ὁ Χριστόφορος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τὴν Μάδυτο. Ἀπὸ χρόνια ὑπηρετεῖ τὸ θρόνον Ἀλεξανδρείας, ποῦ τώρα 1966 πατριαρχεῖ, ἀλλ' ἀσθενῶν καὶ διαμένων ὡς τοιοῦτος ἐν Ἀθήναις (Κηφισῶ) ὡς διάδοχος τοῦ Μελετίου.

Ὁ Κλεόβουλος Μιχαήλ Ἀδριανουπολίτης. Γεννήθηκε στὰ 1848. Σπούδασε στὴ Ζωσιμαία καὶ στὴ θεολογικὴ Σχ. Χάλκης καὶ στὴ Γερμανία. Δίδαξε ὡς καθηγητὴς τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης καὶ διευθυντὴς τῆς, ὕστερα ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς ὡς μητροπολίτης Σάρδεων. Πρὸσφερε πολλὰ στὰ γράμματα καὶ τὸ ἔθνος μὲ τὴν καθηγεσία του.

Ὁ Διονύσιος ὁ Ε΄. Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀδριανουπολίτης. Σὲ ἡλικία 19 ἐτῶν δίδαξε στὶς 40 ἐκκλησιᾶς καὶ συνέχισε τὸ ἔργο του 7 χρόνια. Ἔγινε διάκος στὰ πατριαρχεῖα, Μέγ. Πρωτοσύγγελος, μητροπολίτης Κρήτης, Διδυμοτείχου, Ἀδριανουπόλεως καὶ στὰ 1886 οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ὡς Διονύσιος Ε΄. Στὰ πέντε χρόνια τῆς πατριαρχείας του, ἔδειξε μεγάλη δραστηριότητα καὶ πάλαψε θαρραλέα μὲ τὴν Ὑψ. Πύλη καὶ πέτυχε τὴν ἐπικύρωσιν τῶν προνομίων τοῦ Γένους μὲ τὸ κλείσιμο τῶν ἐκκλησιῶν, ποῦ κατατρόμαξε τὸν Σουλτάνο. «Τὴν πρόδομό μου ἔλεγε, χρεωστῶ στὸ ἀναλόγιον τῆς Ἐκκλησίας»¹⁸.

Ὁ Ἰωακείμ ὁ Πάνυ ἀπὸ τὸ Εὐκάρυον τῆς Ἀν. Θράκης, ὁ πατέρας του χρημάτισε διδάσκαλος στὴ Θράκη μὲ τὸ ἐπίθετον Ντεβετζῆς. Ὁ Ἰωακείμ ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους σπουδαίους πατριάρχας τοῦ Οἰκουμ. Θρόνου καὶ ὁ πολιτικώτερος νοῦς τοῦ Γένους στὸν ἸΘ' αἰῶνα. Μεγαλεπίβολος καὶ μεγαλοπράγμων. Ἡ πατριαρχεῖα του θὰ μείνῃ ἱστορικὴ καὶ περιλαμπρῆ.

Ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἀπὸ τὴ Μάδυτο, ἀναδείχθηκε μεγάλος ἐπιστήμονας, λαμπρὸς ἱεράρχης καὶ μητροπολίτης Ἀθηνῶν¹⁹. Σπούδασε στὴν Πόλη καὶ Ρωσία, ὅπου καὶ ἔγινε διδάχτορας. Δίδαξε στὴ Σχολὴ Σταυροῦ καὶ τὴν διηύθυνε. Ἐπηρετήσε τὴν ἐκκλησία Ἀλεξανδρείας καὶ κατόπι ἀνέλαβε νὰ διευθύνῃ τὴν Ριζάριο Σχολὴ ὡς διάδοχος τοῦ Νεκταρίου Πενταπόλεως, ἐνῶ σύγκαίρα δίδασκε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἐξελέγη μητροπολίτης Ἀθηνῶν (1923) ὡς ἀκαδημαϊκὸς γιὰ τὴν μεγάλη του συγγραφικὴ ἱκανότητα, γιὰτὶ εἶχε εὐρύτατη μόρφωση καὶ ἱκανότητα συγγραφικὴ δοκιμιάτατη.

Ὁ Γερμανὸς Στρινόπουλος μητροπολίτης Θυατείρων ἀπὸ τὶς Δελλιῶνες τῆς Σηλυβρίας. Γνωστὸς γιὰ τὶς ὑπηρεσίες του πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον καὶ τὸ Πατριαρχεῖο. Ἔγινε καὶ Διευθυντὴς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης. Τώρα ἀπὸ τὸ 1922 ὑπηρετεῖ τὴν ἐκκλησία ὡς μητροπολίτης Θυατείρων μὲ ἔδρα τὸ Λονδίνο, ὅπου προσφέρει πολὺτιμες Ἐθνικὲς ὑ-

πηρεσίας. Ἦδη ἀπὸ ἐτῶν ἀπέθανε. Τοῦ ἔγραψε ἓνα διήγημα στὸ Λονδίνο, πὸ μού ἀφηγήθηκε, «Τὸ τάμα».

Ὁ Χρὺσανθος τῶς μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἀπὸ τὴν Μαρωνεία τῆς Θράκης πολλὰ χρόνια Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος. Ἐγραψε τὴν ἱστορία τῆς ἐκκλησίας τῆς Τραπεζοῦντος. Ἔργο περισπούδαστο. Εἶναι συνεχιστὴς τῆς παραδόσεως τῶν ἱστοριογράφων τῆς ἀλώσεως πὸ καὶ μπροστὰ στὸν ὄλεθρο καὶ τὴ δῆωση καὶ τὶς ἀνεκδιήγητες προσωπικὲς του περιπέτειες, δὲν λησμόνησε τὸ καθῆκον του ὡς λόγιος, ὡς Ἕλλην λόγιος. Τὸ ἔργο του εἶναι ἓνα τελετουργικὸ μνημόσυνο πρὸς ἓνα τμῆμα τοῦ ἔθνους «λέγει ὁ Συκουτρῆς, πὸ ζοῦσαν οἱ ἡρωϊκὲς παραδόσεις τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμού»¹⁹.

Ὁ Μελισσηνὸς Χριστοδοῦλου μητροπολίτης Μαρωνείας, Σαράντα Ἐκκλησιῶν²⁰. Καλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐπιστήμη. Δίδαξε, κήρυξε, ἔγραψε. Γνωστὰ εἶναι «Τὰ κωλύματα τοῦ γάμου», πὸ ἀποτελοῦν τὸν ὁδηγὸ τῆς ἐκκλησίας στὰ προβλήματα τοῦ γάμου, ὅπως καὶ «ἡ Θράκη καὶ αἱ Σαράντα Ἐκκλησίαι» οἱ ἐργασίες του δείχνουν τὴν ἀκάματη φιλοπονία του καὶ ἐμβρίθειά του.

Ὁ Ἰωακεῖμ Μετῶν ἀπὸ τὸ Τατάρ - Παζαρτζίκ τῆς Βορείου Θράκης ὑπηρετήσε στὴ Μακεδονία τὴν ἐκκλησία ἐθνοπρεπῶς.

Πόσες ἀκόμα προσωπικότητες Θρακῶν Ἑλλήνων μητροπολιτῶν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ παρηθμίση ἐδῶ, πὸ ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς δουλείας πὸ μεγάλυναν, τίμησαν καὶ ἐδόξασαν τὴν ἐκκλησία καὶ ὑπηρετήσαν τὸ ἔθνος. Οἱ Θρακῆς Ἕλληνες ἀρχιερεῖς εἶναι πάρα πολλοί. Πολλοὶ ἔγιναν πατριάρχες καὶ τρεῖς τελευταῖα μητροπολίτες Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ κεῖνοι πὸ ὑπηρετήσαν σὲ μικρότερες μητροπόλεις στὴ Μακεδονία καὶ Θράκη καὶ Μικρὰ Ἀσία, πρόσφεραν ἐθνικὲς ὑπηρεσίες ἀνυπολόγιστες, ὅπως καὶ στὴν ἐπιστήμη, στὴν ἐκπαίδευση, στὴν πολιτικὴ καὶ γενικὰ στὴ σωτηρία τοῦ ἔθνους μέσα στὰ χρόνια τῆς δουλείας.

Γ'. Ἄν τὰ γράμματα καὶ ἡ Παιδεία μὲ τὴν πτώση τοῦ Βυζαντίου φυγα-

δεύτηκαν ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ Θρακικὰ χῶματα (πὸ σήμερα Τουρκοπατιοῦνται ἢ Βουλγαροπατιοῦνται), ὅμως δὲ χάθηκε ἡ σπῖθα μέσα στὴ στάχτη. Μὲ τὸ πέρασμα τῶν καιρῶν πάλι ξανάρχισε νὰ θγαίνει τὸ γένος ἀπὸ τὴν ἀγραμματοσύνη. Ξεφύτρωσαν πολλὰ σχολεῖα καὶ ἡ Παιδεία ἄρχισε νὰ θρέφῃ τὸ ἔθνος. Τὰ παλιὰ κολυβογράμματα ἔγιναν σωστὴ παιδεία καὶ μέσα ἀπὸ τὸ γένος ἄρχισαν νὰ ξεπηδοῦν καινούργιοι λόγιοι (οἱ καλαμαράδες) καὶ κυρίως μέσ' ἀπὸ τὸ λαὸ ξεπηδοῦσαν πνευματικὰ ἀναστήματα, πὸ διεκρίθησαν στοὺς μαύρους αἰῶνες τῆς δουλείας. Τέτοιοι εἶναι:

Ὁ Μάξιμος Καλλιπολίτης πὸ ἔζησε κέδρασε στὸν ΙΕ' αἰῶνα στὴν Καλλιπὸλη τοῦ Ἑλλησπόντου, αὐτὸς παράφρασε σ' ἀπλοελληνικὴ

γλώσσα τὴν Καινὴ Διαθήκη. Δὲ γνωρίζουμε πολλὰ γιὰ τὴ ζωὴ του, ἀλλὰ βρίσκουμε μερικὲς πληροφορίες τοῦ Ἄλεξ. Ἑλλάδιου Λαρισينوῦ στὴν «παροῦσα κατάσταση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας» λατινικὰ γραμμμένη.

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια (Πέρινθο) τῆς Προποντίδος στὸν ΙΖ' αἰῶνα. Εἶναι ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς Κομνηνοὺς τῆς Τραπεζοῦντος. Οἱ ἄλλοι Κομνηνοὶ στὴ Λακωνικὴ καὶ Κορσικὴ προέρχονται ἀπὸ «θηλογονία» καὶ ἐπίτηδες διέδιδαν ὅτι κατάγονταν ἀπὸ κάποιο γιὸ τοῦ Δαβὶδ Β' Νικηφόρου, πὺ εἶναι ἄγνωστος στὴν Ἱστορία, ἐξακριβωμένο εἶναι ὅτι ὁ Ἰ. Κομνηνὸς γεννήθηκε στὰ 1651 ὅτι σπούδασε στὴν Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία τοῦ Βυζαντίου καὶ στὴν Ἱταλία γιατρικὴ καὶ ὅτι στὴ Βλαχία ἔκανε γιατρὸς τοῦ ἡγεμόνα Κ. Βασσαράβα. Ὑστερα ἔγινε κληρικὸς καὶ μητροπολίτης τῆς Δρίστρας (Τούλτσης) στὰ 1710 - 1719. Μὲ τὸν Ἄνθιμο Κομνηνὸ θεωροῦνται τὰ δύο τελευταῖα μέλη τῆς οἰκογενείας Κομνηνῶν. Ἦταν πολυμαθέστατος ἤξειρε Ἑλληνικὰ, Λατινικὰ, Ἑβραϊκὰ καὶ Ἀραβικὰ καὶ «κατὰ πᾶσαν ἰδέαν λόγου καὶ ἐπιστήμης τῶν τε θύραθεν καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πεπαιδευμένους»²¹. Οἱ ἐπιστημονικὲς καὶ πνευματικὲς του ἐργασίες εἶναι πάμπολες²².

Ὁ Ἰωάννης Καρυοφύλης ἀπὸ τὶς Καρὲς τῆς ἐπαρχίας Δέρκων Ἀνατ. Θράκης, ὁ ἴδιος γράφεται Βυζάντιος. Μαθήτευσε στὶς τέχνες γιὰ νὰ γίνῃ γουναρᾶς καὶ χρυσοκόος, μὰ στὸ τέλος ρίχτηκε στὰ γράμματα κἔγινε μαθητὴς τοῦ Θ. Κορυδαλλέως στὴ Μ. τοῦ γένους Σχολῆ καὶ μάλιστα τὸν διαδέχτηκε στὴν ἔδρα του ἀπὸ τὸ 1641 - 65. Ἀπόχτησε μεγάλη φήμη στὴ φιλοσοφία, τὰ γραμματικὰ, τὴ θεολογία, ὅπως λένε ὅλοι οἱ σύγχρονοὶ του ὁμόφωνα. Ἡ ἐκκλησία τὸν τίμησε μὲ τὸ ὄφρικο τοῦ λογοθέτου καὶ μεγάλου ρήτορος²³. Ἄφισε πεθαίνοντας πολλὰ ἔργα.

Ὁ Χρυσόσκουλος Καλλιπολίτης στὸν ΙΖ' αἰῶνα ὁ μέγας σκευοφύλακας τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ λογοθέτην τοῦ Γενικοῦ καὶ δάσκαλος τοῦ Ἄλεξ. Ἑλλάδιου, ἔγραψε «διήγησιν μηχανημάτων Ἰσοῦτῶν κατὰ Κυρίλλου Λουκάρεως ὑπῆρξε καὶ διερμηνέας τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας.

Ὁ Βασίλειος Βατάτζης Ἀδριανουπόλιτης (1694) ἀπ' ὅπου κατάγονταν καὶ ὁ αὐτοκράτορας τῆς Νικαίας Ἰωάννης Βατάτζης, παιδὶ πατῶ²⁴. Ἐξῆσε στὴν Περσία καὶ στὴ Ρωσία κἔγραψε τὴν Ἱστορία τῆς Περσίας πὺ χάθηκε, μὰ δημοσιεύτηκε ἀπὸ μνήμης ἀπὸ τὸν Δανιὴλ Φιλίππη στὴ Λευμία (1816) στὸ παράρτημα τοῦ Γεωγραφικοῦ τῆς Ρουμανίας (σ. 122) ἀπὸ τὸν Σάχη τῆς Περσίας Ναδῆρ, στάλθηκε πρεσβευτὴς στὴ Ρωσία, Γαλλία καὶ Γερμανία. Πέθανε στὰ 1732 ἀφίροντας μιά περιήγησις ἐμμετρῆ ἀπὸ 2100 στίχους στὴ Χίβα, Βουχάρα, Ὑρκανία, Ἀραλικὴ θάλασσα καὶ ἄλλα πολλὰ ἔργα.

Ὁ Πολυχρόνιος Δημητρίου Θραῆ, ἀπὸ τὸ Εὐκάρου τῆς

Ἄν. Θράκης. Γεννήθηκε στὰ 1752. Στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐκπαιδεύτηκε μικρὸς καὶ κατόπι συνέχισε τὶς σπουδές του στὸ Ἰάσιο. Ἀπὸ κεῖ στὴ Λευρία 1773 ὅπου σπούδασε γερμανικά, λατινικά, γαλλικά, ἰταλικά καὶ ἄκουσε μαθήματα γιαντρικῆς. Ἀφῆκε πολλὰς ἐργασίες καὶ μελέτες ἐπιστημονικῆς.

Ὁ Ἀναστάσιος Γ. Λευκίας Φιλιππουπολίτης. Γεννήθηκε στὰ 1772 ἢ 1780. Ὁ πατέρας του Στενμαχίτης ἔμπορος ἀμπάδων, τὸν σπούδασε στὴ Φιλιππούπολη καὶ τὸ Βουκουρέστι κοντὰ στὸν Λάμπρο Φωτιάδη. Ἀναγορεύτηκε γιαντρός κῆπειτα πῆγε στὸ Παρίσι. Ἐργάστηκε σὲ πολλὰ μέρη. Τέλος διορίστηκε καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν στὰ 1836. Ἦταν ἑλληνομαθέστατος, σοφὸς καὶ διάσημος. Ἔγραψε ἔργα πολλὰ²⁵.

Ὁ Γεώργιος Κλεόβουλος Φιλιππουπολίτης²⁶. Σπούδασε στὴν πατρίδα του καὶ στὶς Κυθωνίες μαζί μὲ τὸν ἄλλο διάσημο Θράκα Στέφ. Καραθεοδωρῆ. Στὸ Παρίσι ἐξέμαθε τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον ἀφίνοντας τὴν συνδιδασκτικὴν πὺν τὴν βρῆκε ὁ Μπέλ ὁ Λαγκάστερ καὶ ὁ Ἐλβετὸς Πεσταλότσης καὶ τὴν ἀνέπτυξε ὁ Γάλλος Σαραζέν. Τὰ συγγράμματα τοῦ τελευταίου μετέφρασε ὁ Κλεόβουλος στὴν Ἑλληνικὴν. Στὴν ἐπανάσταση κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ διορίστηκε διδάσκαλος στὴν Τήνον 1824 καὶ στὴ Σῦρον, ὅπου καὶ ἀνέπτυξε τὸ παιδαγωγικὸν τοῦ σύστημα ὡς τὸ θάνατόν του, στὰ 1828, πὺν τὸ συνέχισε ὁ Καποδίστριας, ἕως ὅτου ἐπεκράτησε τὸ τωρινὸ μας σύστημα.

Ὁ Χρυσοβέργης Κουροπαλάτης Ἀγχιαλίτης ἀπὸ πολὺ παλιὰ οἰκογένεια Βυζαντινὴ. Ὁ «ὑπάτος τῶν φιλοσόφων» γιὰ τὴ σοφίαν καὶ παιδείαν του. Σπούδασε στὴν Ἀγχιάλῳ καὶ στὰ 1821 ἦταν διδάσκαλος.

Ὁ Γεώργιος Χρυσοβέργης²⁷ ἀπὸ τὴν Ἀρετσού ἀπ' ὅπου καὶ ὁ παπὺς τοῦ Ἀδ. Κοραῆ ὁ Ρύσιος στὶς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνα. Σπούδασε στὴ Γερμανία καὶ τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν, ὅπου καὶ δίδαξε. Στὰ 1843 κατέβηκε στὸ Ναύπλιο, ὡς διμοδιδάσκαλος, ὡς γυμνασιάρχης φωτεινότητος, κατόπι στὴν Ἀθήναν ἀπὸ τὸ 1844 - 46. Ἐπειτα ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἐθαγγ. Σχολῆς καὶ μεταρρῦθμισε τὸ γυμνάσιόν της, ὅπως καὶ τὴ Σχολὴν Ταταούλων. Γυρίζοντας στὴν Ἀθήναν πέθανε στὰ 1862 συγγράφωντας καὶ διδάσκοντας. Ἔγραψε ἔργα πολλὰ.

Ὁ Ἰωάννης Λεοντόπουλος ἀπὸ τὸ Μυριόφυτον στὸν ΙΗ' αἰῶνα. Σπούδασε στὴ Μ. τοῦ Γένους Σχολὴν ἔχοντας διδάσκαλον τὸν Ματθαῖον Γανοχωρίτην στὰ γραμματικά. Δίδαξε στὸ Μυριόφυτον στὴν Πόλιν, τὴν Ραιδεστόν. Συνεργάστηκε στὴν «Κιβωτὸν» τὸ Ἑλληνικὸν Λεξικὸν καὶ πέθανε γέροντας στὰ 1828.

Ὁ Μιχαὴλ Ἀναστάσιος Φιλιππουπολίτης ἔζησε στὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνα. Δίδαξε στὴ Ρωσίαν τὰ ἑλληνικά καὶ σύνταξε γραμματικὴν Ρωσικῆς διαλέκτου.

Ὁ Χρῆστος Νικολαΐδης Ἀδριανουπολίτης δικαστὴς στὸν καιρὸ τοῦ Καποδίστρια.

Ὁ Στέφ. Κ. Καραθεοδωρῆς Ἀδριανουπολίτης γεννημένος στὰ 1789. Σπούδασε στὴν Ἀδριανούπολη, τὶς Κυδωνίες ἔχοντας συμμαθητὴ του στὰ 1809 τὸν Κλεόβουλο Φιλίππουπολίτη. Στὴν Πίσα σπούδασε φιλοσοφία καὶ γιαντρικὴ ἔχοντας σύμβουλο τὸν ἐπίσκοπο Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιο. Σὼζεται ἡ ἀλληλογραφία τους. Στὰ 1819 ἀναγορεύτηκε διδάχτορας τῆς γιαντρικῆς καὶ γύρισε στὴν Ἀδριανούπολη. Ἐκεῖ διορίστηκε σχολάρχης κέγραψε μιὰ πραγματεία γιὰ τὴν διοργάνωση τῆς Παιδείας στὴν πατρίδα του. Τότε κηρύχτηκε καὶ ἡ ἐπανάσταση. Ὁ Καραθεοδωρῆς κινδύνεψε κρυμμένος νὰ χαθῆ, ἀλλὰ μπόρεσε νὰ σωθῆ σὰ γιατρὸς καὶ παρέμεινε στὴν πατρίδα του ὡς τὰ 1824, ὅταν πιά ἔφυγε γιὰ τὴν Πόλη. Στὴν Πόλη διορίστηκε στὴ γιαντρικὴ Σχολὴ πρῶτος διευθυντῆς καὶ καθηγητῆς Ἰσόβιος κι ἀπὸ κεῖ ἀνακατεῖνθηκε στὰ ἔθνια καὶ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα τοῦ ἔθνους. Ἐγραψε πολλὰ καὶ ὠφέλησε πολλὰ.

Ὁ Ἀλέξ. Στεφ. Καραθεοδωρῆς γιὸς του ποὺ σπούδασε νομικὰ στὸ Παρίσι καὶ γυρίζοντας στὴν Πόλη διακρίθηκε στὴν πολύκροτη δίκη τοῦ Παναγίου Τάφου ἐναντίον τοῦ Κούζα ἡγεμόνα, ποὺ σφετερίσθηκε τὰ χτήματά του. Στὴν Κρητικὴ ἐπανάσταση 1866 - 69 μαζί μὲ τὸ Μεγ. Βεζύρη Ἀλῆ - Πασᾶ κατηύνασε τοὺς ἐπαναστάτες καὶ διορίστηκε Ἐμπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ πρεσβευτῆς στὴ Ρώμη. Γενικὰ προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν Τουρκικὴ ἐπικράτεια στὸ Βερολίνο Συνέδριο. Στὸν καιρὸ τοῦ Χαμίτ ἔγινε Ἐμπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἡγεμόνας τῆς Σάμου, Γεν. Διοικητῆς Κρήτης καὶ συνέγραψε πολλὰς μελέτες στὸν Κόσμο καὶ μετέφρασε στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἀραβες καὶ Πέρσες ποιητές. Πέθανε στὰ 1906.

Ὁ Κωνστ. Καραθεοδωρῆς ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ συγγραφέας.

Ὁ Κωνστ. Καραθεοδωρῆς ἐξάδελφος τοῦ Στεφ. Καραθεοδωρῆ ἱατρὸς τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ καὶ Μετζήτ.

Ὁ Στέφ. Καραθεοδωρῆς γιὸς τοῦ Κων)τίνου, πρεσβευτῆς τῆς Τουρκίας σὲ πολλὰς πρωτεύουσες, συγγραφέας πολλῶν μελετῶν καὶ πενθερὸς τοῦ Γ. Στρεῖτ.

Ὁ Κων)νος Καραθεοδωρίδης καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου, γιὸς τοῦ Στεφάνου, ὀργανωτῆς τοῦ Πανεπιστημίου Σμύρνης καὶ καθηγητῆς τοῦ δικοῦ μας Πολυτεχνείου.

Ὁ Σαράντης Ἀρχιγένης Ἐπιβατιανός. Γεννήθηκε στὰ 1800. Σπούδασε στὴν Πόλη καὶ χρημάτισε δάσκαλος στὴν Ἀδριανούπολη. Πῆγε στὸ Παρίσι, ὅπου σπούδασε μὲτίδομα τοῦ Τούρκου πρεσβευτῆ Ρεσίτ Πασᾶ, κατόπι στὸ Λονδίνο, τὴν Πίζα, Φλωρεντία, Βιέννη, Βρυξέλλες καὶ διω-

ρίστηκε καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπόκτησε πολλὰ πλοῦτη, ἀλλὰ τὰ χρησιμοποίησε ἰδρύοντας τ' Ἀρχιγένειο Παρθεναγωγεῖο καὶ ἐξασφαλίζοντας τὴ συντήρησί του μὲ κεφάλαιο καταθεμένο στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα. Πέθανε στὰ 1874, ἔγραψε ἔργα²⁶ γιὰτρικῆς Ἑλληνικὰ καὶ Γαλλικὰ.

Ἰ Ὀ Γ ε ώ ρ γ. Α. Γ ε ν ν ά δ ι ο ς Σηλυβριανός. Διάσημος ὑπηρετὴς τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ἰ Ὀ Θ ε ο δ. Ἀ φ ε ν τ ο ύ λ η ς ἀπὸ πατέρα Θράκα γεννημένος στὴ Ζαγορά τοῦ Πηλίου.

Ἰ Ὀ Κ ω ν σ τ. Χ ρ υ σ ο κ έ φ α λ ο ς Καλλιπολίτης λόγιος, πὺ ἔγραψε «Γερψίνουν» ἢ νέαν γραμματικὴν ἀπλοελληνικὴν. Ἡ γραμματικὴ αὐτὴ περιελάμβανε «τὸ κάλλιστον ἐκ πάντων τῶν γραμματικῶν».

Ἰ Ὀ Σ τ έ φ. Κ ο σ μ α ν ο ύ δ η ς Ἀδριανουπολίτης γεννημένος στὰ 1818. Ἀπὸ τὴ γιὰγιά του ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Ὁ πατέρας του ἐμπορευόμενος στὸ Βελιγράδι, τὸν παρέλαβε μαζί του καὶ μαθήτευσε στὴν ἐκεῖ Σερβικὴ σχολή.

Ἰ Ὀ Π α ν τ α ζ ή ς Μ ί σ ι ο ς, πὺ ἐκλήθηκε δάσκαλος τῆς Κοινότητος, τοῦ δίδαξε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα κῦστερα ἄλλοι. Στὰ 1832 πῆγε στὴ Σιλίστρια, πὺ τὴν κρατοῦσαν οἱ Ρῶσοι, στὸ θεῖο του δήμαρχο τῆς πολιτείας. Ἐκεῖ ἔμαθε Ρωσικὰ. Στὰ 1835 ὁ πατέρας του τὸν ἔστειλε στὸ Μόναχο, ὅπου ἔμαθε Γερμανικὰ καὶ Λατινικὰ καὶ μπῆκε στὸ Πανεπιστήμιο φοιτητὴς τῆς Φιλοσ. Σχολῆς χωρὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις. Ἦκουσε τὸ φιλέλληνα Θείριο κῦστερα στὸ Βερολίνο τὸν Βαϊκ καὶ P E T T E R καὶ κατόπιν ἄκουσε καθηγητὲς στὸ Παρίσι, συμπληρώνοντας τίς σπουδὲς του. Θέλησε νὰ δώσῃ ἐξετάσεις στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ οἱ καθηγητὲς δὲν τὸν ἐξήτασαν χωρὶς φοιτητικὲς ἀποδείξεις. Τότε ἔφυγε στὸ Βερολίνο χωρὶς ἐξετάσεις καὶ χωρὶς δίπλωμα σῶλη του τὴ ζωή. Ἐγραψε πολλὰ καὶ πολλὰ μετέφρασε ἀπὸ τὴ Γερμανικὴ καὶ Γαλλικὴ. Στὰ 1845 διωρίστηκε ὑφηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν τῆς Λατινικῆς μὲ τὴν προστασία τοῦ Κωλέτη καὶ στὰ 1834 ἔγινε καθηγητὴς τῶν Λατινικῶν. Ἀσχολία του εἶχε τὴ γραμματεία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τὴν ἀναβίωσίν της ὡς τὰ 1895. Ἔκαμε μουσεῖο, ἀνασκαφὲς στὸ θέατρο Διονύσου, Στὰ Ἰ γ ι ά ν τ ω ν, Στὰ Ἰ Ἀ τ τ ά λ ο υ, δίνοντας τὸν ἀληθινὸ τους χαρακτηρισμὸ στὸν Κεραμεικὸ καὶ τὸ Δίπυλο, στὴ Στὰ Ἐ δ ῦ μ έ ν ο υ ς καὶ παντοῦ ἄλλοῦ ὡς καὶ στὸ γῶρο τοῦ Ζαπτείου. Ἦταν ἑταῖρος σὲ πολλὰς ἐπιστημονικὲς ἐταιρεῖες. Βελτίωσε τὸ Λατινοελληνικὸ λεξικὸ τοῦ Οὐλερίχου. Ἐγραψε γιὰ τὸν Πίνδαρο καὶ τόσες ἄλλες ἔκαμε ἐργασίες, ὡστε ἔγινε πολυγραφώτατος καὶ ἀπέδειξε σπάνια σοφία καὶ δύναμη συγγραφικὴ. Ὁ Κουμανούδης περιποιεῖ μεγάλη τιμὴ στὴ Θράκη καὶ μὲ ὑπερηφάνεια τὸν μνημονεύει ὅλος ὁ Ἑλληνισμός.

Ἰ Ὀ Ἀ ν α σ τ ά σ ι ο ς Χ ο υ ρ μ ο υ ζ ι ά δ η ς, ἀπὸ τὸ Πετροχώρι τῆς

Θράκης (Μετρῶν). Σπούδασε στὸ Ἐθνικὸ Πανεπιστήμιο καὶ δίδαξε στοὺς Ἐπιβάτες, Σηλυβρία, Τραπεζοῦντα, Χάσκιοι καὶ σαράντα χρόνια στὴ Μ. τοῦ Γένους Σχολὴ ἀριθμητικῆ. Πέθανε στὶς Μῆρες 1875 καὶ δημοσίευσε πρῶτος γιὰ τ' Ἀναστενάρια στὴ Θράκη, τὸ λόγο ποὺ ὠμίλησε μπροστὰ στὸν Οἶκ. Πατριάρχῃ στὴ Μ. τοῦ Γένους Σχολὴ (Βλ. Ἀρχεῖον Θράκης) ἀναδημοσίευση στὸν τόμ. 30.

Ὁ Δαμιανὸς Λιβερόπουλος Ἀδριανουπολίτης ἑκτακτος καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Ὁ Ἀλέξ. Εὐμορφόπουλος Λαυριώτης Ἀδριανουπολίτης ἀγωνιορίτης. Εἰσέφερε τὴ ζωὴ του μελετώντας κέρυνόντας τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τὴ βιβλιοθήκη του. Οἱ ἱστορικοὶ τοῦ κόσμου τὸν θαύμασαν γιὰ τὶς ἀποκαλύψεις του μέσα στὶς βιβλιοθήκες. Ὅλη του τὴ ζωὴ τὴ δαπάνησε στὶς προσφιλεῖς του μελέτες, ὅπου τὸν τραβοῦσαν ἢ φιλομάθειά του καὶ ἡ ἀγχίνοια. Δημοσίευε ἀγιοιορίτικα ἔγγραφα καὶ βοήθησε στὴν ἀντιγραφὴ κωδικῶν γιὰ τοὺς σοφοὺς τοῦ κόσμου, ποὺ τὸν τίμησαν καὶ μὲ τὸ παράσημο τῆς δάφνης τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, γιὰ τὴ συνέτρεξε πολὺ τὴ μεσαιωνικὴ ἱστορία μὲ τὰ δημοσιεύματά του. Ἦ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ἦταν τὰγαπημένο του περιοδικὸ ὅπου δημοσίευε τὶς μελέτες του.

Ὁ Βλάσιος Σκορδέλης ὁ Στενιμαχίτης γεννημένος στὰ 1835. Σπούδασε στὴν πατρίδα του, τὶς Ἀθήνες καὶ τελειώνοντας τὸ Πανεπιστήμιο ἀνέλαβε στὰ 1855 στὴν πατρίδα του τὴ διεύθυνση τῶν σχολειῶν τῆς, στὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ Πανολαβιστὲς τὴν διάλεξαν ὡς κέντρο τῶν ἐνεργειῶν τους²⁹. Ἐργάσθηκε πολὺ γιὰ τὰ ἔθνικά μας ζητήματα καὶ δημοσίευε ἱστορικὰς ἐργασίες γιὰ τὴ Φιλιππούπολη. Στὸν τότε μεγάλο Βεζύρη μίλησε μὲ γλῶσσα πολликаρίσια λέγοντας, πὼς ἡ ἐνθάρρυνση τῶν Βουλγάρων δημοουργεῖ ἐχθρὸ ἐπίφοβο. Δημοσίευε πολλὰς μελέτες παιδαγωγικὰς καὶ πολλὰ ἄρθρα. Ἦ δράση του γενικὰ καρποφόρος καὶ πατριωτικὴ καὶ ἐθνικὴ καὶ ὡς διδασκάλου καὶ ἐθνικοῦ ἀνδρός.

Ὁ Ἀριστ. Κουρτίδης ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο τῆς Θράκης (στὰ 1858). Σπούδασε στὴν Πόλη καὶ στὴν Ἀθήνα. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴν λαογραφία, ἔγραψε διδακτικὰ βιβλία. Στὰ 1889 πῆγε στὴ Γερμανία, ὅπου σπούδασε παιδαγωγικὰ καὶ πῆρε τὸ δίπλωμα παιδαγωγοῦ στὰ 1893. Γυρίζοντας στὴν Ἑλλάδα δίδαξε γενεὲς δασκάλων καὶ δασκαλισσῶν καὶ μετέδωκε παιδαγωγικὰς σοφὰς ἰδέες. Ἐγραψε στὴ Διάπλαση τῶν Παιδῶν, τροφοδοτώντας τὶς παιδαγωγικὰς καλλιτεχνικὰς ἀνάγκες μὲ τὰ φιλολογικὰ του ἄφθαστα χαρίσματα καὶ τὶς λογοτεχνικὰς του ἀρετὰς³⁰.

Ὁ Βλάσιος Γαβριηλίδης ἀπὸ τὶς Ἐπιβάτες γεννημένος στὰ 1848, ὁ πρῶτος σπουδαῖος δημοσιογράφος τῆς περασμένης γενιᾶς στὴν Ἑλλάδα. Σπούδασε στὴ Γερμανία μαθήματα φιλολογίας καὶ πολιτικὰς ἐπιστῆμες. Στὰ

1874 ἄρχισε τὸ δημοσιογραφικὸ του ἔργο μὲ τὸ Βουτυρᾶ καὶ κατόπι μὲ τὴ δική του «Μεταρρύθμιση τῆς Θράκης». Στὰ 1877 - 78 καταδιωγμένος ἔφτασε στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἄρχισε τὸ λαμπρὸ κένδοξο ἔργο του. Ἡ πασίγνωστη δημοσιογραφικὴ του δράση, ἦταν πατριωτικώτατη κέβαλε τὰ θεμέλια τῆς δημοσιογραφίας, πὺ σύμφωνα μαυτὰ θεμελίωσε καὶ τὸ μεγάλο δημοσιογραφικὸ του οἰκοδόμημα τὴν «Ἀκρόπολη». Ἡ πέννα του θὰ μείνη ἀλησμόνητη γιὰ τὴ σφοδρότητά της. Πέθανε στὰ 1920 μῆνα Ἀπρίλιο. Ἡ φιλοσοφική του ἀρχὴ ἦταν ἡ φυτοφαγία, ἡ φρουτοφαγία καὶ ἡ γελωτοθεραπεία, πὺ τὴν ἐφήρμοσε σὺλη του τὴ ζωὴ.

Ὁ Λάμπρος Ἐνυάλῃς Φιλίππουπολίτης γεννημένος στὰ 1848 ἀπὸ τὸ Γ. Γενεράλη Μελενικιάτη. Σπούδασε στὶς Ἀθήνες, δημοσίεψε διηγήματα δύο τόμους καὶ εἶναι ἀξιόλογη ἡ λογοτεχνική του ἀξία. Ἐπιτέθησε τὸ ἔθνος στὸ Ἐπιουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν κέκαμε πρόξενος σὲ πολλὰ μέρη τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Κοσμᾶς Μ. Ἀποστολίδῃς Φιλίππουπολίτης. Ὁ ἱστορικὸς τῆς Βορείου Θράκης, πὺ συγκροτημένος φιλολογικῶς καλὰ, μπόρεσε νὰ συνθέσῃ τὸ μεγάλο του ἔργο, τὴν Ἱστορία τῆς Φιλίππουπόλεως πὺ δημοσιεύθηκε στὰ 1895. Οἱ ἱστορικὲς ἐπιστημονικὲς του ἐργασίες, πὺ δημοσίεψε ἀπὸ τοὺς κώδικες Φιλ)λεως, εἶναι ἀξιοσημείωτες. Ἡ δημοσίευσῃ τῆς ζωῆς τῶν ἑσναφίων ἀποτελεῖ λαμπρὸ μνημεῖο ἱστορικῆς ἐρεῦνης. Τὰ ἔργα του ὅσα δημοσίεψε καὶ ὅσα μένουν ἀνέκδοτα μπορεῖ κανεῖς νὰ τὰ δῃ στὸ Ἀρχεῖο Θράκης³¹ ἔτος 1942 καὶ τὰ Θρακικά.

Ἡ φιλολογική του καὶ λογοτεχνική προσπάθεια ἀξιόλογη γιὰ τὴν ἐποχή της. Ἐγραφε στὴν ὑπερκαθαρεύουσα κέτρεφε μεγάλη ἔχθρα καὶ περιφρόνηση στὴ δημοτική. Πέθανε στὰ 1942, 72 ἐτῶν.

Ὁ Σταμ. Ψάλτης Σαραντοεκκλησιώτης γεννημένος στὰ 1869. Γλωσσολόγος δεινὸς καὶ καθηγητῆς διαπρεπῆς. Ἐργάστηκε στὴ Φιλίππουπολη, Ἀλεξάνδρεια, Σαρανταεκκλησιᾶς ὡς καθηγητῆς μὲ πολλὴ ἐπιτυχία καὶ ἀπόδοσῃ, ὡς συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας, ὑπῆρξε φωτεινὸς καὶ ἀποδοτικώτατος. Ἐγραφε γραμματικὴ τοῦ ἰδιώματος Σαρ. Ἐκκλησιῶν λατινικά, πὺ τὴν δημοσίεψε στὴ Βιβλιοθήκη Μαρασλῃ ἑλληνικά. Τὰ ἄλλα ἐπιστημονικά του ἔργα μπορεῖ νὰ δῃ κανεῖς στὰ Θρακικά³².

Ὁ Ἰ. Γ. Λαμπουσιᾶδῃς Ἀδριανουπολίτης γεννημένης στὰ 1858. Σπούδασε στὴν πατρίδα του καὶ στὴν Ἀθήνα. Δίδαξε σὲ πολλὰ μέρη τῆς Θράκης καὶ τέλος στὸ Γυμνάσιο Ἀδρ)πόλεως. Πενῆντα χρόνια ἀσχολήθηκε μὲ τὰ ἱστορικά προβλήματα τῆς πατρίδος του καὶ διεφώτισε σὲ πολλὰ γιὰ τὰ μνημεῖα της, τὴν τοπογραφία της, τὴν ἐκκλησία της καὶ βιογράφησε πολλοὺς Θρακας ὡς καὶ τὸν Κύριλλο τὸν 5³³. Σκιαγραφία του βλ. Ἀρχ. Θράκης τόμ. 32. Π.Π.Χ.

Ὁ Δημοσθένῃς Ροῦσος Περιστασινὸς γεννημένος στὰ 1869.

Σπούδασε στή Μ. τοῦ Γ. Σχολή καί στό Βερολίνο ἱστορία καί φιλολογία. Δίδαξε πολλά χρόνια στό Πανεπιστήμιο Βουκουρεστίου Βυζαντινή Φιλολογία. Ἐγγραψε μονογραφίες πολλές καί τίμησε τὸ Θρακικὸ ὄνομα.

Ὁ Φίλιππος Παπαδόπουλος ἀπὸ τὴ Βάρνα (1864). Σπούδασε στήν Πόλη, στίς Ἀθῆνες, στή Γερμανία. Δίδαξε στή Ριζάρειο Σχολή καί στό Πανεπιστήμιο.

Ὁ Γεώργιος Μουσαῖος Στενιμαχίτης (1825). Σπούδασε στή Φιλιπούπολη καί Γερμανία καί δημοσίεψε τὸ τυπικὸ τοῦ Γρηγορίου Παπουριανοῦ. Πέθανε στὰ 1896.

Ὁ Ἀριστ. Βάμβας ἀπὸ τὰ Μαλγαρα τῆς Θράκης (1842). Σπούδασε στήν Ἀθήνα κέγινε δημοσιογράφος καί πολλά χρόνια νομάρχης. Αὐτὸς συνέστησε τὴ Γεωργικὴ Ἐταιρεία. Πέθανε ἀφίνοντας πολλά διδακτικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα³⁴.

Ὁ Γεώργιος Τ. Χρυσόχοος Σκοπιανὸς καθηγητὴς στὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα τῆς Ὀδησοῦ³⁵.

Ὁ Θεόδωρος Ἀσκληπιάδης συγγραφέας τοῦ πατριωτικοῦ βιβλίου «Τὰ διὰ τῶν Βουλγάρων ἐν τῇ Ἀνατολῇ τεκταινόμενα». Τὸν ἔλεγαν «ὁ χαλὸς διάβολος» γιὰ τὴν ὀξύτητα τοῦ χαρακτήρα του καί τ' ἀντιρωσικά του φρονήματα, πού προσέκρουσαν στό φιλορθόδοξο γενικὸ αἶσθημα τῶν Ἑλλήνων καί μάλιστα τοῦ ὑποδούλου ἔθνους «Πνεῦμα ὀξὺ καί διανυγές, λέγει ὁ Ν. Κωνσταντόπουλος τῆς μελέτης, ἐμποτισμένος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐπιστήμης καί μὲ φλέγοντα πατριωτισμόν, διέβλεπεν ἀπὸ τότε (1872) τὴν μελλοντικὴν λόγῳ τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος ἐξέλιξιν τῶν τυχῶν τῆς Ἀνατολῆς καί προσεπάθησεν ἔκτοτε νὰ ἐπισημάνῃ τὸν κίνδυνον διαφωτίζων τοὺς ἰθύνοντας ἐν Ἀθήναις καί Κων)πόλει περὶ τῶν δεόντων γενέσθαι πρὸς σωτηρίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ». Αὐτὸς ἴδρυσε καί τὸ Θρακικὸ Σύλλογο στὰ 1870 στήν Ἀθήνα.

Ὁ Ἀργύριος Σκαρλάτος Κωνσταντινίδης Φιλίππουπολίτης (1860) ἰατρός καί ἀνεμῖος τοῦ Γρηγ. Μαραολῆ. Δημογέροντας καί ἔφορος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Φιλ)πόλεως. Ἐξέδιδε τὴν ἐφημερίδα «Εἰδήσεις τοῦ Αἴμου» καί μὲ τὴ σθενερά του ἀρθρογραφία ὑπερίσπιζε τὰ δίκαια τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βουλγαρίας. Στὰ 1906 τὸ τυπογραφεῖο του κατεστράφη καί ὁ ἴδιος ἔφυγε στήν Ἑλβετία, ὅπου σπούδασε φιλοσοφικά. Ἐζῆσε στήν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ 1909 πάντοτε δουλεύοντας γιὰ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Ἀλέξ. Δήμησσης γιατρός γιὸς τοῦ ἱατροφιλοσόφου Κων. Δήμησσα. Πατριώτης καί ἀξία ἐπιστημονική. Ἐγγραψε πολλές μελέτες.

Ὁ Χρήστος Παπαδόπουλος Ἀδριανουπολίτης (1835). Σπούδασε στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί στή Γερμανία Παιδαγωγικὴ καί φιλοσοφία. Δίδαξε στήν Ἀδριανούπολη, στή Θεολογικὴ Χάλκης, στήν Ἐμ-

πορική Χάλκης ὡς διευθυντῆς καὶ τέλος καθηγητῆς στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου. Πέθανε στὰ 1906. Τὴν περιουσία του ἀφῆκε στὴν Κοινότητα Ἀδριανουπόλεως καὶ στὸ Πανεπιστήμιο. Ἐγράφη καὶ πολλὰ φιλοσοφικὰ βιβλία.

Ὁ Χρῆστος Τσοῦντας Στενμαχίτης (1857) ὁ δεινὸς ἀρχαιολόγος, ποὺ τίμησε τὴ Θράκη στὸ πέρασμά του ὡς καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου. Ἀμίμητος διδάσκαλος γιὰ τὸν ἐπαγωγὸ τρόπο τῆς διδασκαλίας του καὶ αἰσθητικὸς ἐρμηνευτῆς μοναδικὸς τῶν μνημείων τῆς τέχνης. Οἱ ἐπιστημονικὲς ἀρχαιολογικὲς ἐργασίες του πασίγνωστες σὺν τὸν κόσμῳ καὶ μεταφρασμένες σὲ ξένες γλώσσες ἀποτελοῦν μνημεῖα ἀθάνατα ἐπιστημονικοῦ ὕφους καὶ ἐπιστημονικῆς ἔξαρχης. Ἐγράφη τὶς Μυκῆνες, τὴν Ἀκρόπολη, τὶς προϊστορικὲς ἀκροπόλεις Δημηγίου καὶ Σέσκλου καὶ ἱστορία τῆς τέχνης κ' ἀμέτρητες ἄλλες διατριβές³⁶.

Ὁ Ἰ. Π. Καρδαμάτης (1859 - 1939) ποὺ ἀποτελεῖ στὰ ἐλνοσιακὰ μοναδικὴ φυσιογνωμία τοῦ Πανελληνίου. Τὸνομά του θὰ μείνῃ ἀθάνατο γιὰ τοὺς ἄθλους του κατὰ τῆς ἐλνοσίας, αὐτὸς πρῶτος καὶ μόνος δούλεψε γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὴ Λερναία ὕδρα τῆς χώρας μας, ποὺ μαστίζει τὸ Ἑλληνικὸ γένος, καὶ οἱ κόποι του, ποὺ δὲν πῆγαν χαμένοι, θὰ μνημονεύονται πάντα, γιὰτὶ εἶναι μέγας Θραῖξ (ἀπὸ πατέρα Σωζοπολίτη καὶ μητέρα Ἀθηναία) καὶ μέγας καὶ ἀφθαστο τὸ ἔργο του. Πέθανε λέγοντας «Ἄν δὲν κατάρθωσα νὰ συλλάβω τοὺς ἀστέρας, ἔκαμα τοῦλάχιστον σύνθημα ἐθνικοῦ συναγεροῦ καὶ θύελλαν κοινωνικὴν, συνειδητὸν ἐκεῖνο ποὺ ἦτο ἀσυνειδητὸν³⁷.

Ὁ Ἀπόστολος Δοξιάδης ὁ Πανελλήμιος αὐτὸς Θραῖξ, ποὺ καταφεύγοντας ἐδῶ ἀπὸ τὴν πατρίδα του Στενίμαχον Ἄν. Ρωμυλία, μπόρεσε νὰ ἐπιβληθῇ καὶ στὴν ἐπιστήμη του καὶ στὴν πολιτικὴ καὶ νὰ χρηματίσῃ ὑπουργὸς πολλὰς φορὰς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ νάντιπροσωπεύσῃ τὸ ἔθνος στὴν Εὐρώπῃ σὲ πολλὰς κρίσιμες στιγμὲς ἐπαρκέστατα³⁸.

Ὁ Κυριακὸς Ζάμπας ἀπὸ τὴν Περίοισα (1866) καθηγητῆς καὶ φιλόλογος. Ἐξοχος μελετητῆς τοῦ Ὀμήρου, ποὺ σὲ μοναδικὴ πρωτοτυπία τὸν ἀνέλυσε στὸ Νέο Φῶς καὶ τὸν ἀνέδειξε σὺν τὶς φιλολογικὲς ἐκδηλώσεις του. Ὀμηριστῆς καὶ γραμματικὸς. Στὴ βιβλιοθήκη Φέξη μετέφρασε πολλοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνα.

Οἱ Γ. Ν. Μακρίδης καὶ Γεώργ. καὶ Νικ. Γ. Μακρίδες, Καλλιπολίτες, ποὺ πρόσφεραν, σὰν ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης πολλὰς ὑπηρεσίες στὸ ἔθνος³⁹.

Ὁ Νικόλ. Καλτσᾶς ἀπὸ τὴ Στράντζα τῆς Ἄν. Θράκης καθηγητῆς στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Μίτσιγαν τῆς Ἀμερικῆς, ἔγγραψε εἰσαγωγὴ στὴν Ἱστορία τῶν Ἑν. Πολιτειῶν 1912. Πέθανε νεώτατος.

Ὁ Κώστας Δημητριάδης⁴⁰ Στενμαχίτης (1881) γλύπτης μεγάλης ἀξίας. Δούλεψε στὸ Παρίσι δημιουργώντας ἔργα ἀξιόλογα. Ὁ δι-

σκοβόλος του ἀριστούργημα μοναδικό, εἶναι τοποθετημένος στὴ Νέα Ἱέρηκη. Ἐπῆρξε πολλὰ χρόνια διευθυντῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν. Πέθανε 1934 (βλέπε Ἀρχεῖο Θράκης τόμ. Ι' Μιχ. Τόμπρου μνημόσυνον).

Ὁ Βασίλ. Μυστακίδης ἀπὸ τὸ Κοντοσκάλι, ἀλλ' ἀπὸ πατέρα Βαρναῖο. Σπουδαῖος καθηγητῆς κέρυνητῆς τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ σύγχρονῆς μας ἱστορίας καὶ πολυγραφέατος. Στὴν πόλιν ὑπηρετήσε στὰ Μουσεῖα τοῦ Κράτους. Πατριώτης καὶ ἀγωνιστῆς καὶ μέλος τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου. Ἐγραψε πολλά⁴¹.

Ὅτι μπορούσαμε ν' ἀπαριθμήσουμε καὶ ἄλλους πολλοὺς σύγχρονους καὶ περασμένους λαμπροὺς ἐπιστήμονες καὶ πατριῶτες ποὺ ζοῦν καὶ ἐργάζονται καὶ διαπρέπουν μὲ τίς ἐπιστημονικῆς ἐργασίες του, ὡς ὁ Ἄδ. Διαμαντόπουλος, ὁ Στυλπ. Π. Κυριακίδης, ὁ Κ. Βάρναλης, ὁ Δημ. Καλλιμάχος, ὁ Κωνστ. Κουρτίδης ὁ ἱστορικὸς καὶ λαογράφος, ὁ Ἀχιλλέας Σαμοθράκης, ὁ συντάκτης τοῦ ἱστορικοῦ καὶ γεωγραφικοῦ λεξικοῦ τῆς Θράκης, ἡ Αὔρα Θεοδοροπούλου, ἡ Μυρτιώτισσα, ὁ Ἀξιωτίδης Πέτρος, ὁ Γραμματέας ἄλλοτε τοῦ «Ἑλληνισμοῦ», ὁ Πολυδ. Παπαχριστοδούλου ὁ πασίγνωστος ἐκδότης τοῦ Ἀρχ. Θράκης μὲ 35 τόμ. καὶ συγγραφεὺς τῶν Θρακικῶν Ἡθογραφιῶν(1922), ὁ Μιλτ. Σταμούλης, ὁ συλλογέας τῶν δημοτ. τραγουδιῶν τῆς Θράκης Μόσχος Παπαχριστοδούλου καταγραφέας δημοτ. τραγουδιῶν καὶ τόσοι ἄλλοι πεθασμένοι καὶ ζωντανοί, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο γιὰ τὸ παρόν. Εἶναι ὅμως αὐτοὶ ποὺ ἀναφέραμε ἀρκετοὶ γιὰ νὰ θαμβώσουν κεῖνον ποὺ ἐρευνᾷ ἢ μελετᾷ νὰ γνωρίσῃ τί πνευματικὸ παρήγαγε ἡ Θράκη στὰ χρόνια τῆς πικρᾶς σκλαβιάς καὶ ὕστερα στὰ ἑκατὸ χρόνια τῆς ἐλεύθερης ζωῆς μέρους τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Δ'.— Ἀλλὰ ἡ Θράκη γέννησε ἀκόμα καὶ ἀνάδειξε ἄνδρες φιλοπάτριδες ποὺ ἔγιναν μεγάλοι εὐεργέτες τῆς πατρίδος. Τέτοιοι στάθηκαν πολλοὶ στὰ μακρυνὰ χρόνια τῆς δουλείας. Μὲ τὴν ἀδιάκοπη δουλειὰ πλούτησαν καὶ προσέφεραν τὰ πλούτη του, ὅπως οἱ Ἡπειῶτες, γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση καὶ ἀνύψωση τῆς φυλῆς καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ ἔθνους μὲ τὴν ἴδρυση σχολείων καὶ τὴν ἔκδοση βιβλίων γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ λαό⁴².

Ὁ Γρηγόριος Μασσαλιῆς ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη, ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους εὐεργέτες τοῦ ἔθνους, ὁ ἴδιος γεννήθηκε στὴν Ὀδησσό. Ὁ παπoύς του Σκάρλος ἦταν θύμα τῆς Ἑλληρικῆς Ἐπαναστάσεως, γιὰ τὴν κρεμάστηκε στὰ 1769 ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τότε ὁ πατέρας του ἔφυγε στὴν Ὀδησσό, ὅπου πλούτησε καὶ κέρδισε πολλὰ χρήματα κἔγινε σημαντικὸ μέλος τῆς Ἑλληρικῆς Κοινότητος ἔφορος καὶ φιλικός.

Στὴν Ὀδησσό προστάτεψε πολλοὺς ποὺ ἔφευγαν ἀπὸ τὴν Πόλιν μετὰ τὴν κρεμάλα τοῦ Γρηγορίου Ε'. Πέθανε στὰ 1831. Ὁ Γρηγόριος γεννημένος τὸ ἴδιο ἔτος, σπούδασε στὴν Ὀδησσό καὶ στὰ Παρίσι καὶ γυρίζοντας ἔγινε δημόσιος ὑπάλληλος καὶ στὰ 1878 δήμαρχος Ὀδησοῦ. Εἶναι γνωστὰ τὰ ἔργα ποὺ σήκωσαν στὸν καιρὸ τῆς δημαρχίας του μέσα στὴν Πολιτεία

αὐτὴ, ποὺ ζοῦσε τόσος Ἑλληνισμός. Στὴν πατρίδα του Φιλιππούπολη ἔχτισε μεγάλη Σχολή, τὴ Μαράσλειο Σχολή. Αὐτὴν τὴν ἄρπαξαν οἱ Βούλγαροι στὰ 1906. Ἔγρωσε στὴν Ἀθήνα τὴ Μαράσλειο Παιδαγ. Ἀκαδημία καὶ τὴν Ἐμπορικὴ Ἀκαδημία. Ἡ «Μαράσλειος Βιβλιοθήκη» του θὰ μείνῃ μεγάλο μνημεῖο τῆς μεγάλης καὶ ὑψηλῆς διάθεσης τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν πνευματικὴ τοῦ ἔθνους ἀνύψωση μὲ τὰ βιβλία καὶ τὰ πνευματικὰ ἔργα⁴³.

Ὁ Κομιζόπουλος Ἀντώνιος Φιλιππουπολίτης, ποὺ ἀνῆκε στὴ μεγάλη οἰκογένεια τῶν μεγαλεμπόρων καραμπατζήδων Κοιμιζόγλου. Οἱ πρόγονοί του κατάγονται ἀπὸ τὴν Σαράντα Ἐκκλησίαις τῆς Ἀν. Θράκης, ὅπως καὶ τοῦ Μαράσλη. Ὁ Ἀντ. Κομιζόπουλος ἔμαθε γράμματα στὴ Φιλιππούπολη. Ἐγινε μαῖστορας στὰ 1783 τοῦ ἑσναφίου τῶν Ἀμπατζήδων κῆνας ἀπὸ τοὺς δευτέρους τῆς Φιλ. Ἐταιρείας μαζί μὲ τὸν Ἀναγνωστόπουλο, Γαλάτη καὶ Σέκερη. Πρῶτοι ἦταν ὁ Τσακάλωφ καὶ ὁ Ξάνθος. Ἐκαταρτίσθηκε στὰ 1800 στὴ Ρωσία. Εὐδοκίμησε στὴ Μόσχα καὶ μυσήθηκε στὴν Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν ἀπὸ τὸ Σκουφᾶ. Ὁ Κομιζόπουλος ὅταν λευτερώθηκε ἢ Ἑλλάδα στράφηκε στὴν ἰδιαίτερὴ του πατρίδα Φιλιππούπολη, ὅπου ἔδρευε σχολεῖο. Προίκισε μὲ χρήματα τὴν ἐκκλησίαι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τὴν καλλώπισε καὶ χάρισε ὀλόχρυσα ἄμφια καὶ κατάχρυσο Εὐαγγέλιο στὴ Μητρόπολη. Πέθανε ἄγαμος στὰ 1850 ἀφίνοντας μέρος τῆς περιουσίας του στὴ Ριζάρειο Σχολή γιὰ νὰ ἐκπαιδεύονται Βορειοθρᾶκες ἱερεῖς καὶ δάσκαλοι γιὰ τὰ σχολεῖα τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μποροῦμε ἐδῶ νὰ προσθέσουμε τὸ Χρυσοθέρηγ καὶ τὸ Σιδερίδη ἀπὸ τὴ Στενίμαχο, τοὺς ἀδελφοὺς Ἀθανάσιο καὶ Κωνστῖνο Ξενοκράτη ἀπὸ τὸ Σαμακόβι τῆς Ἀν. Θράκης τὸ Δημ. Δοδόπουλο ἀπὸ τὴν Σαρ. Ἐκκλησίαις, τὸ Στάλιο Παναγ. ἀπὸ τὴν Ξάνθη, τὸ Ματούνη Μιχ. τὸ Ζαλάχο Θεόδ. τὸ Μονταρίδη ἀπὸ τὴ Μαρώνια, τὸν Παπαδόπουλο Χρ. καθηγ. Πανεπιστημίου, ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη, τὸ Λαμπαδαρίδη Ἀνδρ. ἀπὸ τὴ Μακρὰ Γέφυρα, τὸ Νικολάου Παρ. ἀπὸ τὴ Βάρνα, τὸν Πάγκαλο Ἀντ. ἀπὸ τὴ Μεσημβρία, τὸ Γκιουμουσ-Γκεροδάνη Μιχ. ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη⁴⁴ ποὺ ὑπῆρξε τὸ καύχημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βορείου Θράκης, γιὰ τὰ πλούτη του, τὴ δύναμή του τὴν πολιτικὴ, ποὺ μὲ τὸν Ἑλληνισμό γύρω του συγκεντρωμένο ἀγωνίστηκε ἐναντίον τοῦ Πανσλαβισμοῦ τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας. Τὸ ἔργο του τὸ ἐθνικὸ εἶναι ἀνεκτίμητο μὲνα λόγο, καὶ θὰ λαμπρύνῃ τὸνομα τῆς Θράκης καὶ θὰ θαυμάζεται. Τὸ Μορκίδη ἀπὸ τὴ Μάδυτο, τὸ Σουλῆνη ἀπὸ τὴ Βάρνα, τὸν Βάρνης Ἰωσήφ ποὺ προστάταρε τὴν παιδεία καὶ ἐκκλησίαι στὰ 1830.

Ὅλη αὐτὴ ἡ χορεία ἀποτελεῖ μίαν ἀλλοσίδα ἀπὸ διαλεχτοὺς Ἑλληνοθρᾶκες, ποὺ πρόσφεραν τὰ πάντα γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ δυνάμωμά του στὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Πανσλαβισμοῦ καὶ Βουλγαρισμοῦ καὶ

τὴν ἀντοχὴν κατὰ τῆς Τουρκικῆς βίας καὶ ἔχθρας. Εἶναι ἄνδρες Πανελλήνιοι, ποὺ πίστευαν στὸ μεγαλεῖο τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ στὸ μεγάλο προορισμὸ τοῦ γένους μας.

Ἄλλὰ καὶ πολιτικούς ἀνέδειξε πολλοὺς ποὺ στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ στὸν καιρὸ τῶν ἀγώνων τοῦ ἔθνους γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του καὶ κατόπι ἕως τῶρα πρόσφεραν μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν πατρίδα. Καὶ ἀγωνιστὲς ὅπως οἱ Βισβίζηδες τῆς Αἴνου στὰ χρόνια τῆς ἐπαναστάσεως δώκαν τὸ αἷμα τους, τὸ εἶναι τους καὶ ὅλα του τάγαθὰ πιστεύοντας σὲ μιὰ Ἑλλάδα ἀναγεννημένη μαζὶ μὲ τὴ Θράκη.

Ὅλοι αὐτοὶ ἀγωνιστὲς, δεσποτάδες, πατριαρχάδες, δάσκαλοι, γιατροὶ καὶ νομικοὶ, δικαστὲς καὶ δικαστικοί, ὑπουργοὶ καὶ ἡγεμόνες, ἔμποροι καὶ τραπεζίτες, ὅλοι ἀγωνίστηκαν γιὰ μιὰ ἰδέα: τὴν ἀνάστασι τοῦ γένους μὲ τὴν παιδεία καὶ τὴν πνευματικὴ ἀνύψωσι ποὺ χωρὶς αὐτήν, δὲν ἀπολυτρώνονται τὰ ἔθνη, ὅπως δίδαξεν ὁ Κοραΐης.

Γενικὰ ἡ Θράκη δὲν ὑπέστηρε στὸ ἔθνικὸ κεφάλαιο, καὶ τὰ χρόνια τῆς δουλείας ἂν καὶ πικρὰ καὶ μαῦρα, ὑπῆρξαν γόνιμα καὶ δημιουργικά.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

- 1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτη Ἐκλογαὶ κλπ. ἀριθ. 1.
- 2) Βλ. Θρακικὰ Τόμ. ΙΕ' σ. 5-54 περιγραφή Ἀδριανουπόλεως Ἐβλιγιὰ Τσελεμπή μεταφρ. Β. Πετρᾶκη καὶ Μ. Σαραντῆ.
- 3) Βλ. Robert de Dreuκ περιηγ. Θρακικὰ Τόμ. Α' Στυλ. Κυριακίδης.
- 4) Π. Παπαχριστοδούλου: Οἱ περιηγητὲς τί εἶπαν γιὰ τὴ Θράκη στὰ χρόνια τῆς δουλείας.
- 5) Ἀρχεῖον Θρακῆς Τομ. Β' καὶ οἱ συντεχνίες καὶ Θρακικὰ Τομ. Β' περὶ συντεχνιῶν καὶ Τουρκοκρατίας σ. 326 κ. ἔξ.
- 6) Μ. Ἀποστολίδου ἀριθμημένα ἐσνάφια. Ἱστορία Φιλιππουπόλεως ἐκδομένη
- 7) Βλ. Γ. Τσουκαλά: Κατάλογον μητροπολιτῶν Φιλιππουπόλεως σελ. 82-84 ἱστοριογραφικαὶ περιγραφαὶ τῆς ἐπαρχίας Φιλ)πόλεως Βιέννη 1837.
- 8) Βλ. Θρακικὰ Παράρτημα Γ'. σελ. 13.
- 9) Βλ. Παράρτημα Θρακικὰ τομ. Γ' σ. 17. ἔξ. Πίναξ Θρακῶν Ἐταίρων τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας «Ι. Φιλίμονος» Δοκίμιον περὶ Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ναύπλιον 1834.
- 10) Βλ. Παράρτημα Θρακικὰ Γ' 1931 σ. 85.
- 11) Βλ. Μαργ. Κωνσταντινίδη Ἱεραμίας ὁ Ἐρᾶνὸς χειρόγραφα Ἐθν. Βιβλιοθήκη.
- 12) Βλ. Θρακικὰ Γ' Παράρτημα σ. 7.
- 13) Βλ. Εἰδλόγ. Κουρίλλα Λαυριώτου: Θεολ. Πολυείδης καὶ τὸ λεύκωμα αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ Θρακικὰ τ. Γ', Δ' κ. ἔξῃς.
- 14) Βλ. Θρακικὰ τομ. ΙΘ' Γ. Λαμπουσιάδου περὶ Κυρίλλου τοῦ ἔγραψε καὶ ἀρκετὰ συγγράμματα.
- 15) Θρακικὰ Παράρτημα Γ' τόμ. σελ. 112.
- 16) Βλ. Ι. τόμ. τοῦ ἐν Κων)πόλει Φιλ. Συλλόγου σ. 69-78.
- 17) Θρακικὰ ΙΘ' τ. Γ' Κωνσταντινίδη σ. 43. Βλ. Κ. Σπανούδη (τῆς Σοφίας Σπανούδη),

- 18) Βλ. Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος Ἀλεξανδρείας Γρ. Παπαμιχαήλ Τομ. ΙΓ' σ. 160-175.
- 19) Ν. Ἐστία ἔτος Ι. τομ. 20ὸς τεῦχος 232 σ. 1162-3.
- 20) Θρακικὰ τόμ. σ. 351-354 μνημόσυνο Θρασ. Πηλείδη.
- 21) Σάβα στὰ Μεσαίων. Βιβλ. Γ' σ. 490.
- 22) Θρακικὰ Γ' Παράρτημα σ. 99-100 στὸ ἴδιο σ. 102-105.
- 24) Βλ. Θρακικὰ Γ' Παράρτημα σ. 106.
- 25) Βλ. Θρακικὰ Γ' παράρτημα σ. 123-125 καὶ βιογραφία του ὑπὸ Μ. Ἀποστολίδου Θρακικὰ Β' σ. 96.
- 26) Μ. Ἀποστολίδου βιογραφίες Φιλ)τῶν ἀπὸ τὴν Ἱστορία Φιλ)πόλεως.
- 27) Βλ. Ἱστορία Γυμνασίου Ναυπλίου Τ.Γ. Λιμοίρου 1939 Ἀθηνῶν σ. 59-63 καὶ Παράρτημα Θρακικὰ τομ. Γ' σ. 127.
- 28) Βλέπε Μιλτιάδη Σαράντη βιογραφία Ἀρχιγένη στὰ Θρακικὰ τομ.
- 29) Βλ. Θρακικὰ Γ' τ. Παράρτημα σ. 55. ..
Ἡ βιογραφία: Θρακικὰ μελετήματα Μ. Ἀποστολίδου
- 30) Βλ. Φιλολογικὸ μνημόσυνο καὶ κατάλογο ἔργων του Θρακικὰ Τομ. Β' σ. 243-246.
- 31) Ἀρχεῖο Θράκης Τομ. ΙΙ' μνημόσυνο σ. Θρακικὰ Παράρτημα σ. 160 κ. ἔξ.
- 32) Θρακικὰ Τομ. Β' σ. 240-243.
» Γ' τ. Παράρτημα σ. 167.
- 33) Θρακικὰ τομ. ΙΘ'.
- 34) Θρακικὰ Γ' Παράρτημα σ. 171.
- 35) Ἀρχεῖον Θράκης Τομ. Ι'. Ν.Κ. Ἐκπαιδευτικοὶ Σκοποί.
- 36) Πρὸβλ. Θρακικὰ Κουρουνιώτη
Ἀρχεῖον Θράκης Σ. Κουγέα.
Κ.Α. Ρωμαίου: Χρῆστος Τσοῦντας Θεσ)νίκη 1936.
- 37) Ὀγδοηκονταετηρὸς Π. Καρδαμάτη.
- 38) Πρὸβλ. Ἀρχεῖον Θράκης Τομ. Θ'.
- 39) Θρακικὰ Τομ. Γ' Παράρτημα σ. 175-178.
- 40) Βλ. Ἀρχεῖον Θράκης Τομ. Ι.Μ. Τόμπρου.
- 41) Βλ. Θρακικὰ Γ' Παράρτημα σ. 183-185.
- 42) Τόμ. 32 ἀρχ. Θράκης, Θρακικὰ Γ' σ. 361 κ. ἔξ.
- 43) Πρὸβλ. Βλ. Θρακικὰ τομ. Γ' Μ. Ἀποστολίδου Γρ. Μαρασλῆς.
Εἰδήσεις τοῦ Αἵμου ἐν Φιλ)πόλει 1901 ἀριθ. 580.
- 44) Βλ. Μ. Ἀποστολίδου Θρακικὰ Τομ. Γ' σ. 401-403.

ΝΙΚ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ
ΧΡΟΝΙΚΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΡΕΤΣΙΠΕΡΟΓΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΡΑΙΔΕΣΤΟΥ
ΣΤΟ «ΒΙΒΛΙΟ ΑΓΟΡΩΝ» ΤΟΥ Γ. ΡΕΤΣΙΠΕΡΟΓΛΟΥ

Ἄγνωστο ἐντελῶς πρόσωπο μᾶς εἶναι ὁ Γεώργιος Ρετσιπέρογλου. Ἐμπορευόμενος ἀπὸ τὸ Νεοχώριον τῆς περιφέρειας Ραιδεστοῦ γεννήθηκε ἐκεῖ στίς 20 Ἰουλίου τοῦ 1866. Ἔλαβε μόρφωση μονάχα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, «πλήρη δημοτικὴν», ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, κι ἀμέσως ἄρχισε νὰ ἐργάζεται στὰ «πατρικὰ» τοῦ ἀμπελοχώραφα. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του τὸ 1890, δαιμόνιος καὶ φιλόπρονος καθὼς ἦταν ἀπὸ τὴ φύση του, ἀπέκτησε ἀρκετὴ δική του περιουσία καὶ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, ὡς τὸ θάνατό του (πέθανε στὴ Θεσσαλονίκῃ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1937), ἐργαζόταν δημιουργικά.

Τύχη ἀγαθὴ ἔφερε στὰ χέρια μας χειρόγραφό του, ὅπου σημειώνονται χρονολογικὰ καὶ μὲ κάθε λεπτομέρεια στοιχεῖα τῆς ἐπιχειρηματικῆς του δραστηριότητος ἀπὸ τὸ 1880 ὡς τὸ 1932, γεγονότα τοῦ βίου του καὶ ἄλλες πληροφορίες μὲ ἱστορικὸ, οικονομικὸ καὶ λαογραφικὸ ἐνδιαφέρον. Ἀπὸ τὴν ἀπειρὴ αὐτῆ, ὅτι δηλαδὴ δὲν προβάλλει μόνον τὸ πρόσωπό του ἀπαριθμώντας ξερὰ ἔμπορικὲς του πράξεις, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται σὲ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ καιροῦ του, στοὺς ἀγῶνες, στίς ἀγωνίες καὶ στοὺς κατατρεγμούς τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἰδίως τῆς ἐπαρχίας Ραιδεστοῦ, τὸ χειρόγραφο παρουσιάζει σπουδαιότητα. Ἐδῶ παραθέτουμε μιὰ ἐπιλογή ἀπὸ ἀποσπάσματα πού τὸ περιεχόμενό τους δίνει καθαρὴ εἰκόνα τῆς κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς ζωῆς στὴν περιφέρεια τῆς Ραιδεστοῦ ἀπὸ τὸ 1880 ὡς τὸ 1922, ἔτος πού ἡ μικρασιατικὴ καταστροφὴ δὲν ἄφησε ἀνέπαφο καὶ τὸν ἑλληνισμό τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης.

Τὸ χειρόγραφο (διαστ. 17X24 ἐκ.) εἶναι κατάστιχο ἐμπορικῶν λογαριασμῶν χωρὶς κανονικὴ σελιδαρίθμηση. Ἔχει συνολικὰ 104 σελίδες, ἀπὸ τίς ὅποιες οἱ 95 μόνον εἶναι γραμμένες. Ἀπὸ τίς 9 ἄγραφεσ οἱ 4 βρῖσκονται στὸ μέσο τοῦ χειρογράφου μετὰ τὴν σελίδα 55 καὶ οἱ ὑπόλοιπες 5 στὸ τέλος. Στὸ ἐξώφυλλό του ὁ Γ. Ρετσιπέρογλου σημείωσε τὸν τίτλο «Βιβλίον ἀγορῶν», πού δὲν καλύπτει σ' ὅλη τους τὴν ἔκταση τὰ περιεχόμενα. Ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξις τῶν κειμένων ἀποκαταστάθηκαν.

••

«Ἐγὼ ὁ Γεώργιος Ρετσιπέρογλου ἐγεννήθην εἰς τὸ ἔτος 1866 εἰς τὰς

20 'Ιουλίου τοῦ Προφήτου 'Ηλία ἡμέραν Παρασκευή. Ἐγεννήθη ἀπὸ γονέων ὀρθοδόξων χριστιανῶν ὀνόματι ὁ μὲν πατήρ μου Νικόλαος Ρετσιπέρογλους, ἡ δὲ μήτηρ μου Κροσταλένια.

»Ἐγεννήθημεν ἅπαντες εἰς τὸ χωρίον Νεοχώριον² τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐπαρχίας ἐκκλησιαστικῶς Γανοχώρων, δικαστικῶς νομοῦ Ραιδεστοῦ, ἐγὼ δὲ καὶ ὁ ἀδελφός μου ἐσπουδάσαμεν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ χωρίου μας πλήρη δημοτικὴν. Ἐβαπτίσθημεν εἰς τὴν κολυμβήθραν τῆς ἐκκλησίας μας Ἁγίου Γεωργίου, ἀνάδοχος δὲ δικός μου ἦτον ὁ Παναγίδης Λαμπαδαρίου ἐκ τοῦ χωρίου μας καθὼς αὐτὸς στεφάνωσεν καὶ τὸν πατέρα μου, τοῦ δὲ ἀδελφοῦ μου ἡ γυναῖκα του Σοφία Π. Λαμπαδαρίου.

»Ἀφοῦ ἔγινα 7 ἐτῶν ἐστάλην εἰς τὸ Σχολεῖον³ κατὰ τὸ ἔτος 1873, ἐτελείωσα τὰς σπουδὰς μου τῆς δημοτικῆς Σχολῆς τοῦ χωρίου μας εἰς τὸ ἔτος 1880. Κατόπιν, κατ' ἀρχὰς ἐπεδόθη εἰς τὴν γεωργίαν ἐργαζόμενος μαζὶ μὲ τὸν πατέρα μου τὰ πατρικὰ μου ἀμπελοχώραφα, διότι ὁ πατήρ μου εἶχεν ἀρκετά, εἶχεν δὲ καὶ αἰγοπρόβατα καὶ ἐπειδὴ τὰ αἰγοπρόβατα ἦτον ὀλίγα καὶ εἰς τὰ ἔξοδα ὅπου ἐγίνονταν δὲν συνήφερνεν, ἀναγκάστημε νὰ μὲ στείλῃ μὲ τὸν θεῖο μου Χατζημιχαλάκι εἰς τὴν νῆσον Ἰμβρον νὰ ἀγοράσωμεν καὶ μερικὰ ἀκόμη. Λοιπὸν εἰς τὸ ἔτος 1883 εἰς τὰς 2 Ἀπριλίου φύγαμεν διὰ τὴν Ἰμβρον καὶ φθάσαμεν ἐκεῖ εἰς τὰς 10. Ἀγοράσαμεν 300 αἰγοπρόβατα καὶ ἐπιστρέψαμεν εἰς τὰς 28 Ἀπριλίου. Ἄμα φθάσαμεν κτίσαμεν μάνδραν εἰς τὴν θέσιν Κολειμπάδια, πήραμεν δὲ καὶ τουπαναρέους, τὸν Κορκλῆν μὲ τὸν υἱὸν του. Τὴν μάνδραν τὴν κτίσαμεν συνεταιρικῶς ὁ πατήρ μου, ὁ θεῖος μου Μιχαλάκις καὶ ὁ Π. Ζωγράφος ἐκ τοῦ χωρίου μας. Καὶ ὁ μὲν Ζωγράφος εἶχεν εἰς τὴν μάνδραν 100 αἰγοπρόβατα, 100 ὁ Μιχαλάκης καὶ 160 ὁ πατήρ μου, εἶχεν δὲ καὶ ὁ Εὐστράτιος Κορκλῆς, ὁ τουπάνος, 40 ἰδιὰ του.

»Εἰς δὲ τὸ ἔτος 1884 ἐπειδὴ ἐκ τοῦ χωρίου μας ἕνας οἰκογενειάρχης ὀνόματι Ἀντώνιος ἀπεφάσισεν νὰ πάγῃ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα νὰ προσκυνήσῃ μαζὶ μὲ τὴν γυναῖκα του Γιαννούλα καὶ μὲ τὴν κονιάδα του Ἐλενιώ κουφή καὶ ἐπειδὴ εἶχα καὶ ἐγὼ μιὰ γιαγιά τῆς μητέρας μου μητέρα ὀνόματι Σουλτανιώ, εἶχε καὶ αὐτὴ πολλὴ μανία νὰ πάγῃ νὰ προσκυνήσῃ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἐπειδὴ βρῆκε συνοδεία νὰ συνταξιδεύῃ, παρεκάλεσεν τὸν πατέρα μου καὶ μᾶς ἔστειλεν μαζὶ μὲ τὴν γιαγιά μου. Καὶ ἐγὼ συνάμα καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς συνοδοὶ μας ἀπεφασίσσαμεν καὶ φύγαμεν ἐκ τοῦ χωρίου μας τὴν 1 Νοεμβρίου τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, τοῦ ἔτους 1884.

»Ἄμα ἐπιστρέψαμεν ἐκ τοῦ προσκυνήματος, ὁ πατήρ μου ἔστειλεν καὶ τὸν μικρόν μου ἀδελφὸν εἰς τὸ Σχολεῖον καθ' ὅτι ἔγινεν 7 ἐτῶν, ἐγὼ δὲ ἔξακολουθοῦσα νὰ ἐργάζωμαι μὲ τὸν πατέρα μου εἰς τὰ κτήματά μας, συνάμα

δὲ καὶ εἰς τὰ ποιμνιά μας καὶ ἡ ἐργασία πήγαινε πολὺ καλὰ, ἐν μέρει ἀπὸ τὴν γεωργία, τὴν ἀμπελοργίαν, συνάμα δὲ καὶ ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἄλλὰ ἡ εὐτυχία μετὰ τοῦ πατρὸς μου δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, ἔτσι ἕξαφνα τὸ ἔτος 1890 ἔπεσεν τὸ δρέπανον τοῦ θανάτου καὶ ἔκοψεν τὸ νῆμα τῆς ζωῆς τοῦ πατρὸς μου. Εἰς τὰς 28 Ἰανουαρίου ἐνέσκηψεν μία ἐπιδημία τάγγα⁴ ὀνομαζομένην, ἡ ὁποία πρόσβαλε τὸν πατέρα μου... Ἀφοῦ δὲ ἔμεινα μόνος δὲν μποροῦσα βεβαίως νὰ ἐργάζωμαι τὴν γεωργίαν, ἀναγκάσθηκα νὰ τὴν ἀφήσω καὶ ἔκτισα ἕναν νερόμυλο εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ χωρίου μας, εἰς τὴν θέσιν Κουμαργιώνας δρόμον, διότι εἰς τὸ ἔτος 1888 εἶχεν βρέξει μία πολὺ ραγδαία βροχή, παρέσυρεν πολλοὺς νερομύλους τὸ ρεῦμα ἀπὸ τὴν περιφέρειαν τοῦ χωρίου μας, διὰ τοῦτο ἀπεφάσισα νὰ κτίσω νέον νερόμυλον καὶ ἄρχισα εἰς τὰς 20 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1891 καὶ ἔκτιζα, καθὼς καὶ τὸν τελείωσα εἰς τὰς 10 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1892, ἐπίσης ἐπιδόθη καὶ εἰς τὴν σηροτροφίαν καθὼς καὶ φυτέψαμεν τοὺς συκαμινεώνας εἰς τὴν θέσιν Λήμαν καὶ εἰς τὴν Παναγιάν.

.....

» Εἰς τὰ 1892 ἐτελείωσεν ὁ ἀδελφός μου τὴν δημοτικὴν σχολὴν τοῦ χωρίου μας καὶ τὸν ἔδωσα εἰς ἕναν ὑποδηματοποιόν, Δημήτριον Πάσχαλον ἐκ τοῦ χωρίου μας, διὰ νὰ μάθῃ τέχνην, ἔδωσα δὲ εἰς αὐτὸν ὡς ἀμοιβὴν 5 λίρας τουρκικὰς χρυσὰς μὲ συμφωνίαν εἰς ἕνα ἔτος νὰ τοῦ τὴν μάθῃ τὴν τέχνην, ὅπως καὶ ἔγινεν τέλειος τεχνίτης εἰς ἕν ἔτος, ἀλλὰ δὲν τὴν δούλεψεν τὴν τέχνην.

.....

» Ἐπειδὴ τὸ χωρίον μας ἦτον ὀρεινὸν καὶ ἔτρεφεν κουκούλια ἀναπαγωγῆς διὰ μεταξόσπορον, συναγωνίζονταν τρεῖς ἕμποροι ποιὸς νὰ δώσῃ περισσότερον μεταξόσπορον: ἕνας ὁ Πασχαλίδης μὲ προμηθευτὴν τὸν Π. Ζωγράφου, ἕνας ὁ Παπίδης μὲ προμηθευτὴν τὸν Ἀνεγνώστην Παπάζογλου καὶ ὁ Χριστοδουλίδης μὲ προμηθευτὴν τὸν Λασκαράκιν. Ἄπαντες οἱ προμηθευταὶ ἐκ τοῦ χωρίου μας, μάλιστα ὁ Π. Ζωγράφος ἦτον καὶ σύγαμβρός μου. Ὁ δὲ προμηθευτὴς τοῦ Χριστοδουλίδη, ὁ Λασκαράκις ἦτο γέρον καὶ δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἐνεργῇ τὴν ἐργασίαν εἰς τὸν Ἀντώνιον Πάσχαλον ἐκ τοῦ χωρίου μας καὶ αὐτὸς ἐφάνη πολὺ ἀνίκανος καὶ ἔβλεπεν τὸ ἐργοστάσιον ὅτι ἔχανεν τὸ χωρίον μας, διότι οἱ ἄλλοι τὸ συναγωνίζονταν καὶ παίρνανε τὴν πελατεία. Τὸ ἐργοστάσιον τοῦ Χριστοδουλίδου⁵ ἦτο εἰς τὸ Αὐδήμιον⁶, μίαν ὥραν ἀπέειχεν ἀπὸ τὸ χωρίον μας, καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν ὅπου ἐκάναμεν τὰς ἐκτροφάς, εἰς κάθε ὕπνον τῶν σκαλήκων ἐρχόντανε ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐργοστασίου Δωρομέδων ὀνόματι, καὶ ἐπίβλεπεν τὰ σκαλήκια. Λάβαμεν σχέσεις καὶ μὲ εἶχεν προτείνει ἕαν δεχόμενοι νὰ ἀναλάβω τὴν προμήθειαν, καθὼς καὶ παρεδέχθη νὰ τὴν ἀναλάβω.

»Λοιπὸν ἅμα ἦλθεν ὁ Χριστοδουλίδης, ὁ ὁποῖος ἔλειπεν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ κατέβην εἰς τὸ Αὐδήμιον εἰς τὰς 10 Ὀκτωβρίου, πρῶτεινεν εἰς αὐτὸν ὁ Δωρομέδων, ὅπως εἶχαμεν μιλῆσει, καὶ στείλανε καὶ μὲ προσκαλέσανε εἰς τὸ Αὐδήμιον ὅπου ἦτο τὸ ἐργοστάσιον καθὼς καὶ πῆγα καὶ ἔμεινα σύμφωνος μὲ τὸν ἴδιον, καθὼς καὶ συντάξαμεν καὶ ἔγγραφον διὰ νὰ διανείμω εἰς τρία χωρία: Νεοχώριον, Ναῦπγιον⁷ καὶ Σχολάριον ἀπὸ 300 δράμια μεταξόσπορον ἕως τρεῖς ὀκάδες καὶ τὰ καπάρα⁸ νὰ τὰ καταβάλω ἐγὼ ἀπὸ τὸ ἀτομικόν μου ταμεῖον, διότι εἰς κάθε δράμι μεταξόσπορον δίναμε ἀπὸ ἕνα μετσίτι⁹ καπάρο καὶ κατόπιν εἰς τὴν παραλαβὴν τῶν κουκουλιῶν τὰ κρατούσαμεν· αὐτὰ δὲ τὰ ἔδιδε τὸ ἐργοστάσιον ἄλλ' ἐπειδὴ ἐγὼ ἤμουν ἄγνωστος εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ φοβοῦνταν ὁ Χριστοδουλίδης νὰ μὲ δώσῃ χρήματα, μὲ ὑποχρέωσε νὰ δώσω ἐγὼ τὰ καπάρα καὶ ὅταν παραδώσω τὰ κουκούλια νὰ μετρήσῃ τὰ χρήματα, συνάμα δὲ καὶ τὴν προμήθειάν μου, τὴν ὁποίαν κανόνισαμεν εἰς τὸ ἔγγραφον πρὸς 2 γρόσια¹⁰ χρυσὰ τὴν ὀκίαν. Ἀφοῦ τελείωσεν ἡ συμφωνία ἦλθα ἐγὼ εἰς τὸ χωρίον μας καὶ ἀρχίνησα τὴν καταγραφὴν εἰς τὰς 16 Ὀκτωβρίου καὶ ἕως τὸ τέλος Ὀκτωβρίου κατώρθωσα νὰ καταγράψω 250 δράμια μεταξόσπορον, καθὼς καὶ ἔδωσα καὶ τὰ καπάρα 250 ἀργυρᾶ μετσίτια. Κατόπιν πῆγα εἰς τὸ Σχολάριον, κατάγραψα καὶ ἐκεῖ 50 δράμια, καὶ 100 δράμια κατάγραψα εἰς τὸ Ναῦπγιον καὶ ἀσφάλισα τὸν πρῶτον ὄρον τοῦ συμβολαίου. Λοιπὸν ἔφθασεν ὁ καιρὸς ὅπου μᾶς ἔστειλαν τοὺς σπόρους, εἰς τὰς 22 Μαρτίου ἦλθεν μαζί καὶ ὁ διευθυντής ὁ Δωρομέδων· μεράσαμεν μαζί τοὺς σπόρους καὶ εἰς τὰ τρία χωρία. Κατόπιν ἀπὸ δύο μῆνας εἰς τὰς 25 Μαΐου ἤρχισεν ὁ τρυγητὸς τῶν κουκουλιῶν καὶ παρέδωσα εἰς τὸ ἐργοστάσιον 1800 ὀκάδες παλαιὰς κουκούλια, τὰ ὁποῖα εἶχαμεν συμφωνήσει πρὸς ἕνα μετσίτι ἀργυρὸ τὴν κάθε παλαιὰν ὀκάν καὶ χωριστὰ τὴν προμήθειαν, τὸ δὲ ἕνα μετσίτι εἶχεν 20 γρόσια ἀργυρᾶ. Ἔβγαλα δὲ καὶ ἀπὸ δική μου ἐκτροφή 50 ὀκάδες κουκούλια, διότι τὰ φυτὰ ὅπου φυτέψαμεν ἦτο μικρὰ ἀκόμη, εἰς δὲ τὸ δεῦτερον ἔτος ὅταν ἀρχίσαμεν τὴν καταγραφὴν τὰ καπάρα μᾶς τὰ ἔδιδεν τὸ ἐργοστάσιον, διότι τοιαύτη ἦτο ἡ συμφωνία μας, ὅπως καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὅπου ἐργάσθηκα ἐπὶ 12 ἔτη πάντα τὰ καπάρα μᾶς τὰ ἔδιδεν τὸ ἐργοστάσιον. Εἰς τὴν ἀρχὴν τόσον πολὺ ἀνέπτυξα τὴν ἐργασίαν ὅπου ἔφθασεν νὰ παραδίδω ἕως 6500 ὀκάδες, εἰς τὸν καθέκαστον χρόνον, κουκούλια.

» Εἰς δὲ τὸ ἔτος 1897 παντρεῦτηκα εἰς τὰς 16 Ἰανουαρίου ἡμέρα Κυριακῆ (παράνυμφος) κουπάρος δὲ ἦτο ὁ Γεώργιος Π. Λαμπωδαρίου. Εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον ἔτος κατὰ Μάρτιον ἄρχισεν καὶ ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος¹¹.

.....

»Εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον ἔτος (1899) εἰς τὰς 20 Ἰανουαρίου πῆρην καὶ ὁ ἀδελφός μου Θεόδωρος τὴν Θεοδώραν κόρη τοῦ θείου μας Χ. Μιχαλάκι, ἐπειδὴ τὴν ἀγαποῦσε καὶ ἡ μητέρα μας ἐπειδὴ ἦτο συγγενῆς μας δὲν τὸν ἐπέτρεπε

κατ' οὐδένα τρόπον. Ἄφου ἡ γυνή μου ἐγέννησεν, ἤλθεν ἡ μητέρα μου εἰς τὸ σπίτι μου πρὸς περιποίησιν τῆς λεχῶνας καὶ ἄφησεν τὸ σπίτι τῆς μοναχῶ. Αὐτὸς βρῆκε τὴν εὐκαιρίαν καὶ μία βραδιά πῆρε καὶ τὴν πῆγε εἰς τὸ σπίτι, διότι τὸν ἀγαποῦσε καὶ αὐτή. Ἄπὸ ἐκείνην τὴν στιγμήν ἡ μητέρα μου τὸν ἄφησεν καὶ δὲν πάτησεν εἰς τὸ σπίτι. Ὅσα χρόνια ἔζησε κάθησεν εἰς ἐμένα αὐτὸς δὲ συζοῦσε μὲ αὐτὴν παρανόμως, διότι ὁ ἐκκλησιαστικὸς νόμος δὲν τὸν ἐπέτρεπεν νὰ νυμφευθῇ διότι, αὐτὴν ὅπου πῆρε ἦτο πλησιεστέρα συγγενής.

.....

»Εἰς τὸ ἔτος 1899 εἰς τὰς 20 Μαρτίου ἄρχισα καὶ ἔκτισα καὶ ἕτερον νερόμυλον εἰς τὸ ἴδιον μέρος ὅπου εἶχα κτίσει καὶ τὸν πρῶτον, εἰς τὸν δρόμον τῆς Κουμαργιάννας, ἄνωθεν τοῦ πρώτου. Τὸν ἄρχισα εἰς τὰς 20 Μαρτίου καὶ τὸν τελείωσα εἰς τὰς 28 Αὐγούστου τοῦ ἰδίου ἔτους. Ἐξόδευσα δὲ εἰς αὐτὸν τὸν μύλον λίρας τουρκικὰς χρυσὰς 90, ἐπωφελήθην δὲ 10 λίρας διότι τὰς ἐσκοκὰς τῶν αὐλακίων τὰς εἶχαμεν ἀνοίξει, ὅταν κτίσαμεν τὸν πρῶτον μύλον. Ἄφου τοὺς κίναμε δυὸ τοὺς μοιράσαμεν μὲ τὸν ἀδελφόν μου. Τὸν πρῶτον πῆρε αὐτὸς καὶ τὸν δεύτερον πῆρα ἐγώ. Τὸν νοικιάσαμεν καὶ αὐτὸν εἰς τὸν ἴδιον ὅπου εἶχεν καὶ τὸν πρῶτον, εἰς τὸν Γεώργ. Τσαξίρην διὰ 50 κιλὰ στάρι τοῦ ἔτους 1910, καθὼς καὶ γήρασεν καὶ ἀπόθανε. Τοὺς βάσταξεν καὶ ἓν ἔτος ὁ..... Θανασάκας καὶ ἐπειδὴ δὲν ἤξευρεν καλὰ τὴν τέχνην ὅπως ὁ πατὴρ του, τοὺς ἄφησεν καὶ τοὺς νοικιάσαμεν κατόπιν εἰς τὸν Ἰωάννην Τούλκαν ἐκ τοῦ χωρίου μας. Ἐνοικιάσαμεν αὐτοὺς εἰς τὰς 20 Μαΐου τοῦ ἔτους 1912, τὸν δὲ Σεπτέμβριον κηρύχθηκεν ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος καὶ τὸν Ὀκτώβριον καταλάθανε τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν ὁποίαν ἔμειναν 9 μῆνας καὶ κατόπιν κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου ἐκκινώσανε αὐτὴν καὶ τὴν ἀνεκατέλαβεν πάλιν ὁ τουρκικὸς στρατός, ὅπου ἰδρύθη τὸ τουρκικὸν κομιτάτον μὲ κυβερνητικὴν διαταγὴν νὰ ἐκριζώσουν τὸν ἑλληνισμὸν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὅπως καὶ ἐγινεν. Βάσταξεν δὲ ὁ Ἰωάννης Τούλκας τοὺς μύλους 2 ἔτη ἕως τὸν Μάϊον τοῦ ἔτους 1914 ὅπου ἔφυγεν τὸ χωρίον ὀλόκληρον καθὼς καὶ τὰ ἄλλα πέριξ χωρία τῆς Θράκης ὅσα ἦτον ἑλληνικά.

» Εἰς τὸ ἔτος 1900 εἰς τὰς 6 Ἰανουαρίου τὸ πρῶτὸ τῶν Θεοφανείων ἔτεξεν ἡ γυνή μου καὶ δεύτερον υἱόν, ἐγεννήθη δὲ ἀφου ἐσυμπληρώθη ἓν ἔτος ἀφου ἐγεννήθη ὁ πρῶτος, ἐβαπτίσθη εἰς τὰς 15 Φεβρουαρίου παρὰ τοῦ ἰδίου κουμπάρου Γεωργ. Π. Λαμπαδαρίου, εἰς τὴν ἰδίαν κολυμπήθραν τῆς ἐκκλησίας μας, ὅπου ἐβαπτίσθη καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὀνομάσθη Εὐστράτιος· ἐπῆρεν τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τῆς γυναικὸς μου, καὶ τὸ ὁποῖο ἔζησεν 7 μῆνας καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ τέλος Αὐγούστου τοῦ ἰδίου ἔτους· ἀπόθανε δὲ ἀπὸ μάτι¹².

»Μετὰ ἓνα ἔτος, ἦτοι εἰς τὸ ἔτος 1901 ἔμεινεν καὶ πάλιν ἡ γυνή μου ἐγ-

κνος και ἔκανεν ἀποβολήν, και πάλιν υἱόν εἰς τὰς 25 Ἰανουαρίου τὸ ὁποῖον ἐβαπτίσασμεν εἰς τὸν ἀέρα¹³ και τὸ ὄνομάσαμεν Ἰωάννην και τὸ ὁποῖον ἔζησαν τρεῖς ἡμέρες και ἀπέθανεν, διότι ἦτο 7 μηνῶν.

»Εἰς τὰς 25 Νοεμβρίου τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ ἔτους 1902 ἔτεξεν ἡ γυνή μου κόρην, τὴν ὁποῖαν ἐβάπτισεν ὁ πρῶτος ἐξάδελφος τῆς γυναικὸς μου Ἀμβρόσιος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἡγούμενος τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ χωρίου μας Ἁγίας Ἄννης¹⁴ και ὄνόμασεν αὐτὴν Ἀντιγόνην, εἰς τὴν ἰδίαν κολυμβήθραν τῆς ἐκκλησίας μας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὰς 20 Δεκεμβρίου.

»Εἰς τὸ ἴδιον ἔτος, εἰς τὰς 28 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1902 ἀγόρασα ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Καρουσακὶν ἀπὸ τὴν Ραιδεστό τὸ οἰκόπεδον εἰς τὴν Ραιδεστό, εἰς τὴν θέσιν Παλαιὸν Βαλοῦκ - Παζάρι πῆγας 212 πρὸς 83 γρόσια χρυσὰ τὴν πῆγην και ἐμέτρησα 205 λίρες χρυσῆς τουρκικῆς μὲ τὰ ἔξοδα τῆς μεταγραφῆς.

»Εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον ἔτος ἐκτύπησα εἰς τὴν δημοπρασίαν, εἰς τὴν Ραιδεστόν, εἰς τὴν Νομαρχίαν, ὅπου γίνονταν οἱ δημοπρασίαι τῶν δεκάτων¹⁵ και ἔμεινεν ἀπάνω μου τὸ χωρίον μας διὰ λίρας τουρκικῆς χρυσᾶς 164, διότι ἡ ἔσοδεία τῶν σταφυλιῶν δὲν ἦτον ἐπιτυχημένη και ἐπωλήθη φθηνά, ὁ δὲ τρόπος τῆς ἀγορᾶς τῆς δεκάτης ἦτον αὐτός:

»Ἐὰν εἶχες κτηματικὴν περιουσίαν ἤθελες καταθέσης εἰς τὸ ταμεῖον τοὺς τίτλους τῶν κτημάτων σου, ἀναλόγως τὸ ποσὸν τῆς δεκάτης ὅπου ἴθαια ν' ἀγοράσης. Ἐὰν δὲν εἶχες κτηματικὴν περιουσίαν ἤθελεν ἀφήσης τὸ ἐν πέμπτον τῆς ἀξίας εἰς τὸ ταμεῖον, εἰς μετρητὰ ἀναλόγως τὸ ποσὸν τῆς δεκάτης ὅπου ἤθελες ἀγοράσης· ἡ δὲ πληρωμὴ τῆς δεκάτης ἦτον ὀρισμένη νὰ πληρῶνεται κατὰ μηνιαῖες δόσεις εἰς 6 μῆνας.

»Εἰς τὸ ἔτος 1903 ἔτεξεν ἡ γυνή μου και ἕτερον υἱὸν τὸν ὁποῖον ἐβάπτισεν ἡ μητέρα μου και τὸν ὄνόμασεν Εὐστράτιον, ἔδωσεν και πάλιν τὸ ὄνομα τοῦ πρῶην ἀποθανόντος. Ἐβάπτισεν αὐτὸν εἰς τὴν ἰδίαν κολυμβήθραν τῆς ἐκκλησίας μας εἰς τὰς 12 Ἀπριλίου, ἀλλὰ και αὐτὸ δὲν εἶχεν χρόνια πολλὰ νὰ ζήσει, διότι ἦλθεν μία ἐπιδημία κοκκύτης τὸ ὁποῖον τὸ βρῆκε και δὲν πόρησε νὰ ἀνθέξῃ, διότι ἦτον μικρὸ ἀπέθανε δυόμισι μηνῶν εἰς τὰς 25 Μαΐου.

.....

Ἐπειδὴ εἰς τὰ μέρη μας ἐπροόδευσεν πολὺ ἡ σηροτροφία ἀναγκάσθηκα νὰ πάγω εἰς τὴν Προύσαν νὰ φέρω φυτὰ τῶν συκομορέων. Ἐφυγα δὲ ἀπὸ τὸ χωρίον εἰς τὰς 6 Μαρτίου τὴν πρώτην ἑβδομάδα τῆς Σαρακοστῆς και ἦλθα μετὰ 15 ἡμέρας, ἔφερα δὲ ἀρκετὰ φυτὰ τὰ ὅποια ἐπώλησα μὲ κέρδος και ἐπαφελήθη ἀρκετά. Ἐφύτρεψα και τὸ ἕτερον ἡμῖσι χωράφιον εἰς τὸν κάμβον στρέμματα ἕτερα 5, μεγάλα φυτὰ 4 χιλιάδες...

»Εἰς τὰς 28 Ἀπριλίου τοῦ ἰδίου ἔτους μὲ προτεῖνανε διὰ νὰ ἀναλάβω

τὴν εἰσπραξίν τῶν δημοσίων φόρων, διὰ τὴν καθησυχάσῃ τὸ χωρίον μας, διότι ἔγιναν δύο κόμματα καὶ καθημερινῶς ἤρχονταν εἰς ρήξεις. Λοιπὸν ἀνάλαβα ἐγὼ τὴν εἰσπραξίν, τουρκικὰ ταξιλάτης¹⁶, δι' ἓν ἔτος. Τὸ δὲ δεύτερον ἔτος ἔδωσα τὴν ἀπαραίτησίν μου, διότι εἶχον πολλὰς δουλειὰς ἰδικές μου.

.....

»Εἰς τὸ ἔτος 1907 ἔνεκα τῆς ἀνομβρίας καταστράφηκαν τὰ σπαρτὰ καθὼς προσέβαλεν καὶ τοὺς ἀμπέλους καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου μας πέρασαν εἰς μεγάλην δυστυχίαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ περισσότεροι ἦτον πελάτες μου, παίρνανε ἀπὸ ἐμένα μεταξόσπορον, συνάμα δὲ καὶ πελάτες εἰς τὸ παντοπωλεῖον μου καὶ εἰς τὸ ὑφασματοπωλεῖον μου, διότι εἶχα παντοπωλεῖον καὶ ὑφασματοπωλεῖον εἰς τὸ χωρίον μας, ἀναγκάστηκα νὰ κατέβω εἰς Ραιδεστὸν καὶ νὰ ἀγοράσω 300 σακιὰ ἀλεύρι καὶ 400 κιλά καλαμπόκι καὶ 100 κιλά σίκαλι καὶ νὰ διανεμίω εἰς τοὺς χωρικοὺς μας ἀναλόγως τὴν οικογένειαν ὅπου εἶχεν μὲ πίστωσιν ἕως τὴν ἀνοιξίν καὶ ἄλλους ἕως τὸ θέρος. Αὐτὸ δὲ ἄρχισε ἀπὸ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου καὶ διήρκεσεν ἕως τέλη Ἀπριλίου, ὅπου ἀρχινοῦν νὰ γίνωνται τὰ κεράσια, διότι τὸ πρῶτο μαξούλι¹⁷ τοῦ χωρίου μας ἦτον τὰ κεράσια, διότι ἔθγαζεν ἀρκετὰ κεράσια, καὶ τὰ ὅποια κουβαλοῦσαν οἱ χωρικοὶ μὲ τὰ ζῶα τῶν καὶ τὰ πουλοῦσαν εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Θράκης καθὼς καὶ εἰς τὰ ὀθωμανικὰ χωρία. Ἐπειτα δεύτερον μαξούλι ἔρχονταν τὰ κουκούλια, καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ εἶδος ἔθγαζεν ἀρκετὰ τὸ χωρίον μας. Ἐπειτα ἔρχονταν ὁ θέρος ὅπου ὅλοι οἱ χωρικοὶ γίνονταν τσέτες¹⁸ μικρὰς καὶ μεγάλας· οἱ μὲν μικρὰς ἦτον ἀπὸ 5 ἕως 10 ἀνθρώποι, οἱ δὲ μεγάλας ἀπὸ 10 ἕως 50 ἕως 100. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς τσέτας ὀνομάζονταν τραγομάνος¹⁹.

»Ἐπηγαίνανε δὲ οἱ τσέτες καὶ θερίζανε ἕξω εἰς τὰ ὀθωμανικὰ χωρία ὅλας οἱ μικρὰς τσέτες, διότι οἱ ὀθωμανοὶ τῶν μερῶν μας δὲν ἤξευραν θέρος. Οἱ δὲ μεγάλας τσέτες πήγαιναν εἰς τὰ τσιφλίκια τῶν πέηδων καὶ ἀναλόγως τῆς εὐφορίας τοῦ ἔτους παίρνανε ἄλλοτε 500 γρόσια καὶ ἄλλοτε 400 εἰς 25 ἡμέρας ὅπου θερίζανε.

.....

»Εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον ἔτος 1908 ἔκτισα τὸ οἰκόπεδον τὸ ὅποιο εἶχα ἀγοράσει ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Καρουσάκιν εἰς Ραιδεστὸν εἰς τὸ παλαιὸν Βαλοῦκ Παζάρι. Ἐκτισα δὲ αὐτὸ ὡς εἶδος πανδοχείου καὶ κάτωθεν ταβέρνα. Ἄρχισα δὲ αὐτὸ εἰς τὴν 1 Μαρτίου καὶ τὸ ἐτελείωσα εἰς τὰς 28 Μαρτίου. Ἐξόδευσα δὲ πρὸς κτίσιν του 350 λίρες τουρκικὰς χρυσές. Εἰς τὸ ἴδιον ἔτος καὶ κατὰ Μάιον ἔγινεν καὶ τὸ Σύνταγμα εἰς τὴν Τουρκίαν²⁰.

»Εἰς τὸ ἔτος 1909 ἔγινεν ἡ μεγάλη πυρκαϊὰ εἰς τὸ χωρίον μας ἡ ὅποια ἀποτέφρωσεν 75 σπίτια. Ἐξερράγη δὲ ἡ πυρκαϊὰ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Γεωργίου Καπαταῆ εἰς τὸν κάτω μαχαλά. Ἐβαλεν ἡ νύφη του Γλυκερία νὰ πλύ-

νη και επειδή έπνεε σφοδρός άνεμος δέν έπρόσεξεν και πήρε ή πυρκαϊά, έγινε δέ αυτή εις τας τρεις Αυγούστου.

.....

»Εις αυτό τó ίδιο έτος αγόρασα από την δημοπρασίαν συμφώνως με τούς κανονισμούς τής δημοπρασίας την δεκάτην του χωριού μας δια λίρας τουρκικάς 200, κατά τον κανονισμόν με πληρωμήν κατά μηνιαίας δόσεις εις 6 μήνας από την ήμέραν τής παραλαβής.

.....

»Εις τó ίδιον έτος 1910 έχτύπησα εις την δημοπρασίαν και έμεινε επάνω μου και πάλιν ή δεκάτη του χωριού μας δια λίρας τουρκικάς χρυσάς 194 με τούς ίδιους όρους όπου προαναφέρω. Βλέπομεν δέ εις τας αγοράς πότε ανεβαίνουν και πότε κατεβαίνουν· αυτό πρόκειται από την έσοδεία και από την διάθεση των αγοραστών.

.....

»Εις τó έτος 1911 εις τας 16 Ιουνίου κάναμεν συνεταιρισμόν με τον Σταματόν και χτυπήσαμεν εις την δημοπρασίαν και μείνανε επάνω μας 4 χωρία δεκατίες: τó Σχολάριον, τó Ναίπγιον, τó χωριόν μας και τó Άγιάπασι. Τά αγοράσαμεν δια λίρας τουρκικάς χρυσάς 1453. Εις τας 18 Αυγούστου του ίδιου έτους ένέσκηψεν εις τó Ναίπγιον ή μεγάλη χολέρα και πεθάνανε εις 48 ώρες 75 άνθρωποι, οί δέ κάτοικοι του χωριού δια μιᾶς αφήσανε τά σπίτια των και φύγανε έξω εις τά βουνά, διότι ήταν καλοκαίρι. Άμα έμαθεν αυτό ή κυβέρνησις την ίδιαν στιγμήν έστειλεν ιατρούς με διάφορα αντιχολερικά φάρμακα με συνεργεία και με εργαλεία απολυμάνσεως και αφού απολύμαναν όλα τά σπίτια, σταματήσανε τó κακόν και μετά ένα μήνα μαζευτήκανε όλοι οί κάτοικοι εις τó χωριόν. Εις έμας δέ όπου είχαμεν την δεκάτην δέν μάς έπροξένησεν καμίαν ζημίαν, μόνον παρέμεινεν ένα μήνα πίσω ή εργασία. Κερδίσαμεν δέ από όλα αυτά τά χωρία λίρας τουρκικάς χρυσάς 200, τας 100 έλαβεν ό Σταματός και τας 100 έγώ.

.....

»Εις αυτό τó έτος 1912 και εις τας 28 Ιουλίου του Άγίου Παντελεήμονος έγινεν ό μέγας καταστρεπτικός σεισμός όπου κατέστρεψεν τά Γανόχωρα, όλόκληρον τó Μυριόφυτον, την Χώραν Γανών, μέρος του Μηλίου, μέρος του Αδδημίου και μέρος του Σχολαρίου. Είχε δέ και 120 θύματα από όλα τά χωρία, θύματα ανθρώπινα.

.....

»Εις τó ίδιον έτος 1912 χτυπήσαμεν εις την δημοπρασίαν και έμεινε επάνω μου τó Πάνιδον και τó Γιαξιολή δια λίρας τουρκικάς χρυσάς 1225 Χωρίσαμεν με τον Σταματόν και πήραμεν χωριστά χωρία. Τó Πάνιδον και τó Γιαξιολή σπέρνουν πολλά κρομμύδια και σκέλιδα του κρομμυδιού. Πή-

ραμεν λοιπὸν δεκατία καὶ ἀπὸ τὰ δύο χωριά κρομμύδια 100065 θιάδες, σκέλιδα 32000 θιάδες, δημητριακὰ καὶ ἀπὸ τὰ δύο χωριά. . . . .

»Αὐτὰ ὅλα τὰ ἀποθηκεύσαμεν καὶ ἠθέλαμεν νὰ τὰ μεταφέρωμεν εἰς Ραιδεστόν πρὸς πούλησιν. Ἀρχίσαμεν νὰ κουβαλοῦμεν τὸ σιτάρι καὶ τὸ κριθάρι μὲ βουδόμαξα, διότι αὐτοκίνητα δὲν ἦλθαν ἀκόμη εἰς τὰ μέρη μας. Μόλις κουβαλήσαμεν 450 κιλὰ σιτάρι καὶ 360 κιλὰ κριθάρι καὶ τὰ βάλουμεν εἰς μίαν ἀποθήκην τῆς Γερμανικῆς Τραπέζης, ἔφθασεν μία διαταγὴ τῆς κυβερνήσεως νὰ ἐπιταχθοῦν τρόφιμα διὰ τὸν στρατόν, διότι ἀρχίσανε οἱ προετοιμασίες τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου. Δι' αὐτὸ σταματήσαμεν σφαλίσουμεν τὰς ἀποθήκας χωρὶς νὰ ἐμποροῦμεν νὰ μεταφέρωμεν μίαν ὀκτὸν πράγμα.

»Ἄμα ἀρχίσανε οἱ προετοιμασίες τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου ἡ κυβέρνησις εἶχεν ἀνάγκην χρημάτων. Μᾶς φωνάξανε καὶ προσπληρώσαμεν τρία μηνιάτικα. Εἶχα δὲ ἐγὼ δικά μου λεπτὰ καὶ ἔβγαλα καὶ τὰ πλήρωσα χωρὶς νὰ πουλήσω μία ὀκτὸν πράγμα. Εἰς τὰς 10 Ὀκτωβρίου κατέλαβεν τὴν Θράκην ὁ βουλγαρικὸς στρατός, τὰ δὲ μέρη μας τὰ κατέλαβεν ὁ ἔθελοντικὸς στρατός τοῦ Πρωτογέρωφ²¹ καὶ διὰ μᾶς καταλάβανε τὰς ἀποθήκας ὡς τουρκικὴν περιουσίαν καθὼς καὶ μᾶς πῆραν καὶ τὰ κλειδιά. Διαμαρτυρήθημεν ἐν μέσῳ τοῦ Ρωσικοῦ προξένου εἰς τὸν Νομάρχην τῆς Ραιδεστοῦ, βουλγαρικὰ ὀνομάζονταν νατσάλνικ, ἀλλὰ αὐτὸς ἠθέλεν νὰ δωροδοκηθῆ καὶ μὲ πρότεινε μυστικὰ μὲ ἕναν πράκτοράν του, ὅτι νὰ τοῦ δώσω 100 λίρες χρυσὸς καὶ νὰ μᾶς παραδώσῃ τὰς ἀποθήκας, ὅπως καὶ τοῦ μέτρησα 100 λίρας. Ἐπίασα καὶ μὲ μίαν ἄμαξα πολυτελείας, μπήκαμεν μέσα καὶ οἱ δύο καὶ πῆγαμεν εἰς τὸ Πάνιδον ὅπου εἶχεν τὴν ἔδραν τοῦ ὁ Πρωτογέρωφ. Ἀφοῦ φάγαμεν, γλεντήσαμεν, μιλήσαμε βουλγαρικὰ καὶ μὲ εἶπεν ὅτι θὰ μοῦ δώσῃ τὰ κλειδιά, ἀλλὰ μὲ τὸ σήμερον καὶ μὲ τὸ αὔριον νὰ μὲ τὰ δώσῃ πέρασεν ἕνας μήνας. Κατόπιν ἀπὸ ἕναν μῆνα μὲ φώναξεν καὶ μὲ τᾶδωσεν χωρὶς νὰ εὔρωμεν τίποτε εἰς τὰς ἀποθήκας. Μόνο κάτω κάτω τὰ ἀποπάτα ἀφήσανε καὶ αὐτὰ μισοχλασμένα. . . . .

»Ἄν μᾶς ἔφθασεν αὐτὸ ὅπου πάθαμεν ἀλλὰ πῆγανε καὶ εἰς τὸ Τσαναξή ὅπου εἶχα τὴν πετρελαιομηχανή. Ἀφοῦ τὴν ἐπιτάξανε ἐπὶ ἕνα μῆνα καὶ ἄλλοθεν διὰ τὸν στρατόν, διότι βρῆκαν 90 τενεκέδες πετρέλαιον ἐργασθήκανε τὴν μηχανὴν ἕως ὅτου τελείωσαν τὰ πετρέλαια καὶ τὴν ἄφησαν, διότι δὲν μπορούσαν νὰ εὔρουν ἄλλα πετρέλαια ἕνεκα τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Εἶχα καὶ 250 κιλὰ σιτάρι εἰς τὴν ἀποθήκην καὶ 150 κιλὰ κριθάρι καὶ αὐτὰ τὰ πῆρανε. Κατόπιν πῆγα εἰς τὸ στρατηγεῖον δι' αὐτὰ ὅπου πῆρανε ἀπὸ τὴν μηχανὴν καὶ μὲ δώσανε ὅπως θέλανε. Ἐπαιρναν 50 καὶ γράφανε ἕνα εἰς τὴν ράσπισκα²², τέλος πάντων οἱ Βούλγαροι μὲ ζημιώσανε 1000 λίρες χρυσὸς.

»Εἰς τὸ ἔτος 1913 καὶ εἰς τὰς 14 Φεβρουαρίου ἀπόθανε ἡ μητέρα μου. Εἶχε δὲ χιονίσει τόσον πολὺ, ὅπου ἔπιασεν ἐνάμισι μέτρον χιόνι καὶ ἐπειδὴ

δὲν μπορούσαμεν νὰ μεταφέρωμεν τὸ λείψανον εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ἀναγκασθήκαμεν νὰ τὸ θάψωμεν ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας. Ἦτον δὲ ἡ Παναγία μετόχιον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ἰθήρου²³ τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Βρισκότανε δὲ εἰς τὴν ἀπάνω ἄκρα τοῦ χωρίου μας εἰς τὴν ἄκρα τῆς συνοικίας Μαβρέντια. . . . .

»Εἰς τὸ ἴδιον ἔτος 1913, ἔνεκα τοῦ πολέμου, ὅλοι οἱ ἔμποροι ὅπου ἐμοίραζαν μεταξόσπορον εἰς τὴν περιφέρειάν μας συνάμα καὶ εἰς τὰ Γανόχωρα ἔφυγαν ὅλοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἤθελεν μείνουν τὰ χωρία ἄνευ σπόρον καὶ ὅλος ὁ κόσμος θάλα χάση τὴν ἐσοδεῖα τῶν κουκουλιῶν αὐτοῦ τοῦ ἔτους. Ἐπειδὴ προβλέπαμεν ἀρκετὸ κέρδος, ἀποφασίσαμεν νὰ φέρωμεν λαθραίως μεταξόσπορον καὶ νὰ μοιράσωμεν εἰς τὰ χωρία τῆς περιφέρειας μας καὶ εἰς ὅλα τὰ χωρία τῶν Γανοχώρων, ἐγὼ καὶ κάποιος Εὐστράτιος Ἀποστολίδης... ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιχείρησιν ὅπου ἐλπίσαμεν νὰ βγάλωμεν τὴν ζημίαν ὅπου μᾶς κάμανε οἱ Βούλγαροι... δὲν μπορέσαμεν νὰ ἀποφύγωμεν. Ἡ ἀναμμένη πυρκαϊὰ τοῦ πολέμου μᾶς κατέκαφεν, διότι ἐξοδέψαμεν ἀρκετὰ λεπτὰ καὶ ἅμα ἐπλησίασεν ὁ τρυγητὸς τῶν κουκουλιῶν χάσαμεν τὸ πᾶν. Χάλασεν ἡ Ἑλλὰς τὴν συμμαχίαν μὲ τὴν Βουλγαρίαν, κηρύχθηκε ὁ ἐλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος, ἀναγκάσθηκε ἡ Βουλγαρία νὰ ἔκκενώσῃ τὴν Θράκην καὶ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά της. Καὶ ἅμα ἀπεσύρθησαν τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα ἀνακατέλαβον τὴν Θράκην τὰ τουρκικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἅμα ἦλθαν μεταχειρίσθησαν τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ θόνου. Ἦλθαν δὲ εἰς τὰς 25 Ἰουνίου, μόλις ἄρχισεν ὁ τρύγος τῶν κουκουλιῶν.

»Ἄμα ἦλθαν λοιπὸν καὶ ἀρχίσανε νὰ λειτουργοῦν τὰ δικαστήρια ἐνεσπείρανε τὸν πανικὸν εἰς ὅλην τὴν Θράκην. Ἐξαπόλυσαν χωροφυλάκους νὰ ζητοῦν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ὅσοι ἐργαστήκανε μὲ τὸν βουλγαρικὸν στρατὸν καὶ μὲ τὰ ἑλληνικὰ κομιτάτα εἰς τὸ διάστημα τῆς κατοχῆς, διότι εἰς τὸ διάστημα ὅπου κατεῖχον τὴν Θράκην οἱ Βούλγαροι, εἶχον μυστικοὺς πράκτορας οἱ Τοῦρκοι καὶ τὴν παραμικρὴν κίνησιν τὴν γράφανε εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον τῶν Στρατιωτικῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς τὴν Καλλιπὸλιν πολὺ μυστικὰ ὀνομαστικῶς ὅπου ἔκαμναν οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης. Καὶ ἐπειδὴ εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἐμεῖς συνεργασθήκαμεν μὲ ἑλληνικὰ κομιτάτα καὶ κατόπιν μὲ τοὺς Βουλγάρους, ὡς σύμμαχοι μάλιστα ὅλας τὰς κινήσεις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὅλας τὰς μεταδίδαμεν εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἐπιτελεῖον, ὅπως καὶ κατατροπώθη ὁ τουρκικὸς στρατὸς καὶ πολλὰς φορὰς ἦλθαμεν εἰς ἔνοπλον ρῆξιν μὲ τὸν τουρκικὸν στρατόν.

»Αὐτὰ ὅλα οἱ μυστικοὶ πράκτορες τῆς Τουρκίας ὅλα τὰ γράφανε λεπτομερῶς ὄνομα πρὸς ὄνομα ἐξ αὐτῶν τῶν ὀνομάτων ὅπου εἶχανε γραμμένα οἱ μυστικοὶ πράκτορες, εἶχανε ἐμένα καὶ τὸν Στράτη. Δι' αὐτὸ ἦλθαν οἱ

χωροφύλακες και μᾶς ζητούσανε, και ὅποιον πιάσανε τὸν δικάσανε με τὴν ποινὴν τῆς ἐσχάτης προδοσίας. Ἐμᾶς δὲ τοὺς δύο μᾶς ζητούσανε ὡς ἀρχιγολί, και ἅμα μᾶς συλλαμβάνανε ἤθελον μᾶς κρεμάσουν ὅπως κρέμασαν και ἄλλους. Τότες ἀποφασίσαμεν νὰ ἀφήσωμεν τὰ κουκούλια και ἕτερα ἄλλα ἐμπορεύματα... καθὼς και ἄλλα πολλὰ, τὰ ἀφήσαμεν και φύγαμεν... Ἐπειδὴ τὰ ἀποσπᾶσματα τὰ ὁποῖα μᾶς ζητούσανε, πιάσανε πολὺ σφιχτὰ, ἐρχόνταναν τρεῖς φορές τὴν ἡμέραν και πατούσανε τὸ σπῆτι, ἀναγκάσθηκα νὰ φύγω εἰς τὸ βουνὸ και νὰ τὰ ἀφήσω ὅλα... Ἐφυγα δὲ εἰς τὸ βουνὸ εἰς τὰς 2 Ἰουλίου και ἔμεινα εἰς τὸ βουνὸ μέχρι τὰς 6 Αὐγούστου, διότι δὲν ἤμποροῦσα νὰ εὔρω τρόπον νὰ φύγω, ἔνεκα πιάσανε πολὺ σφιχτὰ ὅλα τὰ παρᾶλια μέρη.

»Μᾶς πῆρεν λοιπὸν (ἓνα καίκι) εἰς τὰς 6 Αὐγούστου τοῦ Ἁγίου Σωτῆρος τὸ βράδυ, ἀπὸ ἓνα ἀπόκεντρον μέρος ὀνόματι Συκιές και τὸ πρωί, πολλὰ πρωί, μᾶς πέρασεν ἀντίκρου εἰς τὰ Παλάτια. ....

»Ἀφοῦ μᾶς πέρασεν εἰς τὰ Παλάτια εἰς ἓνα χωρίον τῶν Μαριμαρονισίων, αὐτὸς (ὁ ναυτικὸς) τὴν ἰδίαν στιγμὴν ἔφυγεν νὰ ἔλθῃ εἰς Ροῦμέλην.

»Ἐἰς τὰς 16 Αὐγούστου φόρτωσε ἓνα καίκι μάγμαρα διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν και με αὐτὸ πάγκαρα και ἐγὼ και ἔφυγα διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

»Τὸ βράδυ ἢ ὥρα 11 ἄλα τούρκα (εἰς τὰς 30 Αὐγούστου) φύγαμεν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ τὸν Περαία (με πλοῖο ρουμανικὸ και με διαβατήριο τοῦ ρωσικοῦ προξενεῖου Κωνσταντινουπόλεως).

»Ἄμα ἔφυγα ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦλθεν τηλεγράφημα ἀπὸ τὴν ἀστυνομίαν τῆς Ραιδεστοῦ εἰς τὴν ἀστυνομίαν τῆς Πόλεως, νὰ γίνῃ ἔρευνα εἰς τὰ ξενοδοχεῖα, και ἄλλους τοὺς πατριώτας μας ὅσοι ἦτον εἰς τὴν Πόλιν τοὺς μαζέψανε εἰς τὴν ἀστυνομίαν και τοὺς κάνανε ἀνακρίσεις..

»Ἄμα ἐ πληροφορήθη ἡ κυβέρνησις ὅτι ἔφυγα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀρχισεν ἔτι περισσότερον νὰ στενοχωρῆ τὸ σπῆτιον με πρόφασιν ὅτι χρεωστοῦσα 400 λίρες διὰ τὴν δεκατίαν ὅπου εἶχα παρμένην, ἐνῶ διὰ βασιλικῆς διατάγματος ὅσοι χρεωστοῦσαν διὰ δέκατα εἰς τὸ ἔτος 1912 εἰς τὴν βουλγαρικὴν κατοχὴν, τὰ εἶχεν χαρίσει, διότι τὰ περισσότερα δέκατα τῆς Θράκης τὰ παίρνανε οἱ ὀθωμανοὶ πέηδες· και ὅταν ἦλθαν οἱ Βούλγαροι ὅλα τὰ κατάσχον ὡς τουρκικὴν περιουσίαν και δι' αὐτὸν τὸν λόγον δώσανε ὅλοι οἱ πέηδες αἴτησιν εἰς τὴν κυβέρνησιν και ἀναγκάσθηκεν ἡ κυβέρνησις νὰ τὰ χαρίσῃ. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀναγκάσθηκεν ἡ γυναίκα μου νὰ συνεννοηθῇ ἓναν δικηγόρον... Τὸ δικαστήριον ἔδωκεν τὴν ἀθώωσίν μου ἄλλὰ τὸ κομι-

τάτο θέλησεν νὰ μὲ ἐκδικηθῆ αὐθαιρέτως καὶ εἰς τὴν 16 Μαρτίου τοῦ 1914 πήγανε πατήσανε τὸ σπίτι τὸ παντοπωλεῖον... καὶ ἀφοῦ πήρανε ἀπὸ τὸ σπίτι ὅλα τὰ κινητὰ εἰς ρούχα καὶ εἰς ἐπιπλα, πήρανε ὅτι πράγμα βρήκανε εἰς τὸ παντοπωλεῖον καθὼς καὶ ὅσα πανιά, τοίτια καὶ νήματα. Ὅλα τὰ πέρανε, πήγανε εἰς τὴν ἀποθήκη ὅπου εἶχα τὰ ρακιά καὶ τὰ κρασιά καὶ τραβήξανε τίς κάνουλες καὶ τὰ χύσανε, πήρανε ὅσα πρόβατα εἶχα καὶ γίδια, ἓνα ἄλογο καὶ τρεῖς ἀγελάδες. Πήρανε ἀπὸ τὸ χωριὸ 30 ἄλογα μὲ τοὺς κυράτσηδες²⁴ ὡσὰν κερβάν²⁵ καὶ τὰ πήγανε εἰς Ραιδεστόν, τὰ ὁποῖα ἄλλα κρατήσανε οἱ ἴδιοι καὶ ἄλλα πωλήσανε τοὺς δὲ κυράτσηδες ὅπου πήγανε τὰ πράγματα φορτωμένα εἰς Ραιδεστόν οὔτε κὰν τοὺς πληρώσανε.

..»Καθίσαμε, λοιπὸν, εἰς τὸν Περαιὰ καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας 3 μῆνας ἕως ὅτου ἐσυμφωνήσανε τὴν εἰρήνην ἢ Ἑλλάς καὶ ἢ Τουρκία καὶ ἐδόθη ἡ μερικὴ ἀμνηστία εἰς τοὺς πολιτικοὺς καταδίκους. ....

»Εἰς τὰς 26 Νοεμβρίου φύγαμεν ἀπὸ τὸν Περαιάν διὰ τὴν Θεσσαλονίκη· ἀφοῦ περιγηγηθήκαμεν αὐτήν, κατόπιν πήγαμεν εἰς τὸ Κιλκίσιον ὅπου ἔγινε ἡ μεγαλυτέρα μάχη μὲ τοὺς Βουλγάρους ἐνῶ ἀκόμα τὰ πτώματα τῶν Βουλγάρων ἦτον νοπὰ, τὸ δὲ Κιλκίσιον ἦτον παντελῶς κατεστραμμένον. Τὰ ἴδια εἶδαμεν καὶ εἰς τὰς Σέρρας καὶ εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον, διότι εἰς τὴν ἀνώμαλον ὀπισθοχώρησίν τους οἱ Βούλγαροι ἔκαιγαν, ἐφόνευαν καὶ κατέστρεφαν τὸ πᾶν. ....

»Οἱ ἡμέρες παρέρχονταν καὶ τὰ φύλλα τῶν ἐφημερίδων μας γράφανε τὰς ἐνεργείας τοῦ κομιτάτου πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης. Ἔλαβα δὲ καὶ ἐπιστολὴν ἀπὸ τὴν γυναῖκα μου, ἀπὸ τὸ χωριόν, ἡ ὁποία μὲ ἔγραφεν ὅλα τὰ συμβάντα τὰ ὁποῖα συνέβησαν καὶ εἰς τὴν κατάστασιν τὴν ὁποίαν εὐρίσκονταν. Διὰ μιᾶς τῆς ἔγραψα νὰ σηκωθῆ νὰ φύγῃ νὰ ἔβγῃ εἰς τὴν Πόλιν καὶ κατόπιν νὰ ἔλθῃ ἐδῶ καθὼς καὶ τὸ ἔπραξεν. ....

»Ἄμα φθάσανε λοιπὸν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἡ οἰκογένεια, τοὺς ἐδέχθη εἰς τὴν κάμαραν ὅπου βαστοῦσα, καὶ κατόπιν εἰς τὰς 16 Μαΐου τοῦ ἔτους 1914 διώξανε ὀλόκληρον τὸ χωριὸν καθὼς καὶ τὰ περίξ χωρία μαζί ὅλα: Πάνιδον, Κάμβον, Ναῖπγιον, Σχολάριον, Τσαναξή, Σιμιτλή, Γενιτσέκιον, Καστάμπολην καὶ οὕτω καθεξῆς. Καὶ ἦλθανε ὅλοι εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ὀλίγοι εἰς τὴν Παλαιάν Ἑλλάδα. Τότες ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀναγκάσθηκε νὰ τοὺς διαμοιράσῃ ἄλλους εἰς τὴν Δράμαν, ἄλλους εἰς τὰς Σέρρας καὶ ἄλλους εἰς τὴν Βέροϊαν, Κοζάνην, Νάουσα, Χαλκιδικὴν καὶ πολλοὺς εἰς τὰ ἑλληνοβουλγαρικά, τοὺς δὲ χωριανούς μας ἔστειλεν μερικοὺς εἰς τὴν Δράμαν καὶ μερικοὺς εἰς τὰ βουλγαρικά σύνορα. ....

»Εἰς τὸ ἔτος 1914 κατὰ μῆνα Ἰούλιον ἤρχισεν ὁ πανευρωπαϊκὸς πόλε-

μος, καὶ ἐπειδὴ μεταξύ τοῦ Βενιζέλου καὶ τοῦ Βασιλέως ἤρχισεν ἡ συζή-
τησις περὶ τῆς οὐδετερότητος καὶ τῆς συμμαχίας· ὁ μὲν Βασιλεὺς ζητοῦσεν
τὴν οὐδετερότητα, ὁ δὲ Βενιζέλος τὴν συμμαχίαν μετὰ τῆς Ἀντάντ καὶ διὰ
τοῦτο ἐπῆλθεν ῥῆξις. Ἐνεκα τῆς ῥήξεως καὶ ἔνεκα κηρύχθηεν ὁ πόλε-
μος, ἐπῆλθε μεγάλη κρίσις καὶ ἀεργία καὶ διὰ τοῦτο ἐπῆλθεν μεγάλη στά-
σις εἰς ὄλην τὴν ἀστικὴν τάξιν. . . . .

»Τὸν Σεπτέμβριον ἕως τὸν Νοέμβριον τοῦ ἔτους 1915 ὅπου ἦλθεν ἐδῶ
ὁ ἀγγλογαλλικὸς καὶ ἰταλικὸς στρατὸς, τότες ἀνοιξαν οἱ δουλειῆς ἀπὸ τὸ μα-
γαζί. Εἰς τὰς κατασηκνώσεις πολούσαμεν διάφορα πράγματα..... αὐτὸ
δὲ διήρκεισεν δύο μῆνες, κατόπιν μᾶς ἀπαγορέψανε, διότι ἀγοράζαμεν δι-
άφορα πράγματα τοῦ στρατοῦ: ρούχα, γλυκὰ, κρέατα καὶ διάφορα τὰ ὁ-
ποῖα τὰ μεταπωλούσαμεν καὶ κερδίζαμεν ἀρκετά. Δι' αὐτὸ μᾶς ἀπαγορέ-
ψανε. Εἰς τὰς 14 Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1916 ἄμα ἔφυγεν τὸ παιδί ὁ Νικο-
λῆς εἰς Ἀμερικὴν, ἐγὼ μόνος μου δὲν μποροῦσα εἰς τὸ μαγαζί καὶ ἐπειδὴ
τὸ ψωμί ἤρχισεν νὰ γίνεται ἐπιζήτητον, ἀναγκάσθηκε ἡ κυβέρνησις νὰ τὸ
κάνῃ μὲ δελτίον 50 δράμια τὸ ἄτομον τὴν ἡμέραν καὶ εἰς τοὺς πολυμελε-
στάτους οἰκογενειάρχας ἦτον πολὺ δύσκολον νὰ τὰ φέρουν βόλτα. Μόνον
ὅσοι ἐργάζονταν εἰς τὰς ἐργασίας τῶν συμμάχων ἀφοῦ ἔπαιρναν 5 δραχμῆς
τὴν ἡμέραν, μίαν κουραμάναν²⁶, ἀνάλογο καφέ καὶ ζάχαρη, ρύζι, εἶχαν
δὲ καὶ πολλὰ τυχερὰ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας τῶν συμμάχων... ἀποφάσισα
καὶ πώλησα τὸ μαγαζί... Ἐπίασα δουλειά... ὡς ξυλουργός... ἔπαιρνα δὲ 5
δραχμῆς τὴν ἡμέραν, μία κουραμάνα ἄσπρη, 25 δράμια ζάχαρη, ἀνάλογο
καφέ, 25 δράμια ρύζι· ἀπὸ δὲ τοὺς στρατιῶτες παίρναμεν κρέατα, γλυκὰ
καὶ πισκότα καὶ πολλὰ εἶδη ρονχισμοῦ μὲ δῶρα ἢ καὶ μὲ πολὺ ἐξευτελισμέ-
νη τιμὴ. Ἐγὼ δὲ εἶχα τρεῖς στρατιῶτες τοὺς ὁποίους πῆγαινα κάθε πρωὶ
150 δράμια κονιάκι κρυφὰ καὶ μὲ δίνανε 4 κουραμάνες ἄσπρες, διότι αὐτοὶ
ἦτον εἰς τοὺς φούρνους ὅπου βγάζανε τὴν κουραμάναν. . . . .

»Εἰς τὰς 6 Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1917 ἔγινεν ἡ μεγάλη πυρκαϊὰ εἰς
τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ κάηκεν τὸ ἕν τέταρτον τῆς πόλεως. Κατόπιν τὸ ἔ-
τος 1918 κατὰ Μάρτιον ἔγινεν ἡ ἀνακωχὴ καὶ πάψαμεν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν
εἰς τὰς 20 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1918.

»Τὸ ἔτος 1920 ὅπου κατέλαβεν τὴν Θράκην ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ
κατὰ Αὐγούστον, μᾶς εἰδοποίησαν ὅτι κατελήφθη ἡ πατρίς μας καὶ πρέ-
πει νὰ ἐπιστρέψετε εἰς τὰ μέρη σας· ἄμα δὲ ἔμεις ἀκούσαμεν ὅτι ἐλευθερώ-
θη ἡ πατρίς μας καὶ ὅτι θὰ ἐπιστρέψωμεν, ἀρχίσαμεν νὰ ἐτομαζόμεθα.....
Εἰς τὰς 2 Ὀκτωβρίου ἦλθεν ἕνα πλοῖον ὀνόματι «Μακεδονία», τὸ ὁποῖον
βεβαίως ἔστειλεν ἡ κυβέρνησις, μᾶς δώσανε διὰ τρεῖς ἡμέρας τροφὴν καὶ
πρώτην ἀποστολὴν φύγαμεν ἡμεῖς ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴν. . . . .

»Ἄμα βγήκαμεν εἰς Ραιδεστόν, τὸ πανδοχεῖον ὅπου εἶχα καὶ τὴν τα-

βέρνα την είχαν καταλάβει Έλληνες στρατιώτες και επειδή πήγαμε εμείς και έπρεπε να μᾶς τὰ παραδώσουν ὡς ἰδιοκτήτες, δώσαμεν εἶδησιν εἰς τὸ φρουραρχεῖον καὶ διαμαρτυρήθημεν... διέταξεν δὲ τὸ φρουραρχεῖον καὶ ἐκκένωσαν. ....

»Τὸν πρῶτον χρόνον ὅπου πήγαμεν, ἐπειδὴ ἦτον ὅλα κατεστραμμένα πολὺ ὑποφέραμεν, ἀλλὰ τὸ δεύτερον ὅμως ἦτο πολὺ εὐτυχισμένον, διότι πολὺ ἐπέτυχεν ὅλη ἡ ἐσοδεία. Τὸ ἔνα 12 καὶ 15 ἕως 20 ἔδωσαν καθὼς καὶ τὰ κουκούλια, κερᾶσια καὶ τὰ σταφύλια, διότι τὰ περισσότερα δένδρα καὶ ἀμπέλια τὰ εἶχαν καταστρέψει οἱ Τοῦρκοι. Ὅλα αὐτὰ ὀλίγα ὅπου ἔμειναν ἔδωσαν καρπὸν τετράδιπλον, ἀλλὰ δὲν ἦτον τυχερὸν νὰ τὰ ἀπολαύσουν μὲ τὴν ἡσυχίαν οἱ ἄνθρωποι παρὰ τὰ ἀφήσανε καὶ φύγανε κακὴν κακῶς. Ἄμα λοιπὸν ἀρχίσαμεν καὶ κανονίζαμεν τὰς ἐργασίας μας, ἐνέσκηψεν ἡ μικρασιατικὴ καταστροφὴ ἡ ὁποία παρέσυρεν καὶ ἡμᾶς εἰς τὴν Θράκην. ....

»Μόλις ἀρχίσανε τὰ ἄλωνα καὶ ὁ μύλος ἀρχισεν κάργα νὰ ἀλέθῃ, κατὰ Αὔγουστον ἐγίνε ἡ συμφορὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄρχισε ὁ πληθυσμὸς νὰ περνᾷ εἰς τὰ μέρη μας καθὼς καὶ ὁ στρατὸς νὰ ἐρχεται πανικόβλητος. Τὸν δὲ πληθυσμὸν ἡ κυβέρνησις τὸν διεμοίρασεν εἰς ὅλα τὰ παράλια χωρία τῆς Θράκης. ....

»Κατέβηκα εἰς Ραιδεστὸν, εἶδα ὅτι τὰ πράγματα ἦταν ἀνώμαλα, ἀλλὰ ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ συνάμα καὶ ὄλον τὸ δικαστήριον μᾶς ἔδιδε ὑποσχέσεις ὅτι μὴν φοβεῖσθε καὶ θὰ μείνωμεν εἰς τὴν Θράκην, ἡ Θράκη εἶναι δική μας.

Ἄφου ἐ πληροφορήθην πλέον ὅτι ἡ Θράκη εἶναι δική μας ἀπὸ πολλοὺς στρατιωτικὸς συνάμα δὲ καὶ πολιτικούς, ἀπεφάσισα καὶ ψοῦνισα μερικὰ πετρέλαια καὶ ἐπέστρεψα πίσω εἰς τὸ Ναίπγιον, διότι καὶ εἰς τὴν μηχανὴν ἔπεσεν πολὺ δουλειά, ἀπεῖχεν δὲ τὸ Ναίπγιον ἀπὸ τὴν Ραιδεστὸν ὥρες τρεῖς. Οἱ χωρικοὶ μὲ ἀνυπομονησία μὲ περιμένανε νὰ μάθουν, ἂν καὶ ἔγραφαν τὰ φύλλα ὅτι νὰ μὴν ἀνησυχῇ ὁ πληθυσμὸς καὶ δὲν θὰ φύγωμεν ἀπὸ τὴν Θράκην· τοὺς πῆγα καὶ ἐγὼ ρητῶς τὰς καλὰς εἰδήσεις ὅτι εἴμεθα ἐξασφαλισμένοι, ἐκεῖνο τὸ βράδυ εἶχαμεν ὅλοι γλέντι. Δὲν παρῆλθεν ὅμως 5 ἡμέρες καὶ ἦλθε μία διαταγή, ὅσοι ξένοι μικρασιάτες εἶναι εἰς τὰ χωρία νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὰς παραλίους πόλεις καθὼς καὶ ἐγίνε εἰς διάστημα 4 ἡμερῶν. Τὴν 5ην ἡμέραν ἦλθεν ἕνας χωρικός ἀπὸ τὴν Ραιδεστὸν καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ὅλοι οἱ χωροφύλακες ἀπὸ τοὺς σταθμοὺς σηκωθῆκανε. Δὲν τὸν πιστέψαμεν καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν πολλὰ προῶ ἀνέβηκα τὸ ἄλογον καὶ πῆγα ἕως τὸ Πάνιδον διὰ νὰ παραδειγματισθῶ, διότι τὸ Πάνιδον ἀπεῖχεν μίαν ὥραν ἀπὸ τὸ Ναίπγιον. Ἄμα πῆγα ὅμως εἰς τὰ καφενεῖα εἶδα ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μαζεμένους καὶ νὰ συσκέπτονται καὶ ἄλλοι νὰ κλαίγουν, τὰ

δὲ γυναικόπαιδα εἰς μεγίστην ἀνησυχίαν. Τοὺς ρώτησα τί συμβαίνει καὶ μὲ συγκινημένην καρδίαν ὄλοι μὲ ἀπάντησαν: «δὲν βλέπεις τί πάθαμεν, ὄλοι οἱ χωροφύλακες τοῦ σταθμοῦ συνάμα καὶ ὁ σταθμάρχης μᾶς ἄφησαν καὶ ἔφυγαν νύκτα, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἄρχισαν ἔνοπλοι νὰ περιφέρωνται». Τότες... ἐπέστρεψα εἰς τὸ Ναίπγιον. Εἰς τὸ Πάνιδον ἐπῆρχον ὀλίγοι κάτοικοι Τοῦρκοι τοὺς ὁποίους, ἔαν καὶ ἦτον τόσον φιλήσυχοι τοὺς εἶδα ἕμως πολὺ ἐξαγριωμένους. Αὐτὰ δὲ ὅλα ἅμα πῆγα εἰς Ναίπγιον μαζεύτηκαν οἱ χωρικοὶ καὶ μὲ ρωτοῦσαν· τοὺς εἶπα ὅτι διατρέχομεν κίνδυνον καὶ πρέπει νὰ ἐτοιμαζόμεθα, διότι δὲν ἔχομεν καμίαν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἴδιαν ὥραν βρῆκα δύο κυρατσῆδες καὶ φόρτωσα. ....

»Μέρα πέρα μέρα ἄρχισε ὁ τουρκικὸς λαὸς νὰ ἐξαγριώνωνται εἰς τὰ ἔξω μέρη, ὁ δὲ ἑλληνισμὸς νὰ συγκεντροῦνται ὄλοι εἰς τὰς παραλίους πόλεις καὶ κωμοπόλεις. Ὁ δὲ στρατὸς καὶ οἱ χωροφύλακες μέρα παρὰ μέρα νὰ φεύγη, ὁ δὲ τουρκικὸς πληθυσμὸς ἀφοῦ ἐληλατοῦσε τὰ ἑλληνικὰ χωρία ὅπου ἐκκενοῦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὰ μεσόγεια εἰς τὰ παράλια. ....

»Ἀφοῦ εἰς 2 καὶ 3 ἡμέρας δὲν ἄφησαν οὔτε ἓνα παλαιὸν καρφὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ χωρία, μαζεύτηκανε μίαν ἡμέραν πλῆθος πολὺ ἀπὸ ὅλα τὰ τουρκικὰ χωρία καὶ κάνανε συμβούλιον νὰ ὀπλισθοῦνε ὄλοι καὶ τὴν νύκτα νὰ προσβάλουν τὸ μέρος ὅπου ἦτον ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἀοπλος, συγκεντρωμένος. Ἀφοῦ τὸν πετσοκόψουν καὶ ἀτιμάσουν αὐτὸν κατόπιν νὰ τὸν λεηλατήσουν. Καθὼς μίαν Παρασκευὴν ὅπου γίνεται παζάρι εἰς τὴν Ραιδεστὸν εἰς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν, κιομοῦο παζάρι²⁷, ἓνα πρωὶ μαζεύτηκε ἀπὸ ὅλα τὰ περίξ τουρκικὰ χωρία πλῆθος πολὺ εἰς τὸ παζάρι, δῆθεν διὰ νὰ φωνίσουν, ἀλλὰ αὐτοὶ εἶχαν συνεννόησιν νὰ λεηλατήσουν τὴν νύκτα τὰς ἑλληνικὰς συνοικίας. Αὐτὰ βλέποντας οἱ Ἕλληνες τῆς Ραιδεστοῦ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ὄλοι συγκεντρωθῆκανε εἰς τὴν συνοικίαν ὅπου εἶναι εἰς τὴν παραλίαν, βεβαίως ἑλληνικὴ καὶ ἀρμενικὴ συνοικία. Ἄλλὰ ὡς ἐκ θαύματος²⁸ ἐκεῖνο τὸ βράδι, ὥρα κατὰ τὰς 10 ἀλὰ τούρα, ἔφθασεν ἓνα Ἀγγλικὸν πλοῖον ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξῆλθον τουλάχιστον 1000 στρατιῶτες Ἄγγλοι καὶ 500 χωροφύλακες καὶ αὐτοὶ Ἄγγλοι, οἱ ὁποῖοι ἅμα ἀτήσαν ἔξω διὰ μᾶς τὴν ἴδιαν στιγμὴν ἓνας ἀξιωματικὸς ἔλαβεν 120 στρατιῶτες καὶ 50 χωροφύλακες καὶ ἔφυγαν μὲ αὐτοκίνητα εἰς Μάλγαρα. Ἄλλος ἔλαβεν ἄλλους 100 στρατιῶτες καὶ 50 χωροφύλακες καὶ ἔφυγεν διὰ τὴν Χαριόπολιν, ἄλλος δὲ διὰ τὸ Λουλὲ Βοργάζι καὶ ἄλλος διὰ τὸ Κούμβαον καὶ ἄλλος ἀνελάμβανε τὴ φρούρησιν τῆς Ραιδεστοῦ. Καὶ ἔτεσι οἱ Τοῦρκοι μείνανε ὄλοι παγωμένοι μὲ τὰ δολοφονικὰ σχέδιά των. Κανονίσανε μίαν ζώνην εἰς τὴν Ραιδεστὸ ἀπὸ τὸ Παλαιὸν Βαλοῦζ Παζάρι καὶ κάτω πρὸς τὴν παραλίαν, ὅπου ἦτον οἱ Ἕλληνες συγκεντρωμένοι καὶ περιμένανε τὰ πλοῖα νὰ φύ-

γουν. Δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ πατήσουν οἱ Τοῦρκοι καθὼς καὶ φύλαγαν καὶ σκοποὶ εἰς τὴν ζώνην. Καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρες ἦλθαν ἑλληνικὰ πλοῖα εἰς τὰ ὁποῖα παρκάραμε καὶ φύγαμεν καὶ μόλις καὶ μετὰ βίας ἐμπορέσαμεν νὰ πάρωμεν ὀλίγην τροφήν, τὰ φορέματά μας, τὰ στρωματοπαπλώματά μας καὶ τὰ σπουδαιότερα ἔπιπλα. Τὰ δὲ ἄλλα τὰ ἀφήσαμεν καὶ τὰ πῆραν ὅλα οἱ Τοῦρκοι. Εἰς τὶς 10 Ὀκτωβρίου ἦλθαν πλοῖα καὶ ἀρχίσανε νὰ παίρνουν τὸν πληθυσμὸν καὶ εἰς τὰς 12 Ὀκτωβρίου φύγαμεν ἀπὸ τὴν Ραιδεστόν, φθάσαμεν δὲ εἰς Θεσσαλονίκην εἰς τὰς 16 Ὀκτωβρίου. Μείναμεν 2 ἡμέρας εἰς τὴν παραλίαν τοῦ τελωνείου καθὼς καὶ χιλιάδες πλῆθος ἔμεισε εἰς τὴν παραλίαν, διότι δὲν εὗρισκονταν κατοικίαις. . . . .».

N. A. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

1. Γιὰ τὴ θέσῃ τῆς Ραιδεστοῦ καὶ τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς τῆς, ποῦ ἀναφέρονται στ' ἀποσπάσματα βλ. Μ. Μαροθελάκη — Α. Βακοπούλου, αἱ προσφυγικαὶ ἐγκαταστάσεις ἐν τῇ περιοχῇ Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1955, σ. 199 (Χάρτης Ραιδεστοῦ - Περιστάσεως).

2. Πληροφορίες γιὰ τὸ Νεοχώρι β⁷. τοῦ Εὐστρ. Ζήση, Διάφορα Αὔδημιου, «Θρακικά», (1944)357, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι δὲν εἶναι γνωστὸ πότε τὸ χωριὸν κτίστηκε ἀπὸ κατοίκους τοῦ Αὔδημιου.

3. Σὲ ἔκθεσιν τοῦ Φιλελευθευτικοῦ Συλλόγου Ραιδεστοῦ με χρονολογία «17 Ἰανουαρίου 1874», γίνεται λόγος γιὰ σχολεῖο στὸ Νεοχώρι, βλ. σχετικὰ Φ. Μανουηλίδου, Ραιδεστός, «Θρακικά», 24(1955)56.

4. Ὁ δάγκελος πυρετός, ἐπιδημικὴ νόσος.

5. Ε. Ζήση, Διάφορα Αὔδημιου, ὅ.π., 6(1935)378, ἀναφέρει τὴν ὑπαρξὴ ἐργαστασίου τῶν ἀδελφῶν Χριστοδουλίδη στὸ Αὔδημι καὶ προσθέτει ὅτι ὁλόκληρο τὸ καλοκαίρι τὸ χωριὸν βρισκόταν σὲ διορκῆ κίνηση καὶ ὄργασμόν.

6. Γενικὰ γιὰ τὸ χωριὸν αὐτὸ τῆς Ἄνατ. Θράκης β⁷. Ε. Ζήση, Διάφορα Αὔδημιου, «Θρακικά», 5(1934)337—358, 6(1935)369—382.

7. Πρόκειται γιὰ τὴν τουρκικὴ ὄνομασίαν «Ναϊκιοῖ» τοῦ χωριοῦ Ἁγίος Εὐθύμιος, βλ. Φ. Μανουηλίδου, ὅ.π., σ. 134.

8. Καπάρια—προκαταβολή (ἀπὸ τὴν ἰταλ. *caparra* βλ. Ν. Π. Ἀνδριώτη, Ἑτυμολογικὸν λεξικὸν τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς, Ἀθήνα 1951, στὴ λέξιν).

9. Γνωστὸ τουρκικὸ νόμισμα, παλαιότερα χρυσό, ἴσο μετὰ τουρκικὴ λίρα, ἀργότερα ἀργυρό, ἴσο μετὰ τὸ πέμπτο τῆς τουρκικῆς λίρας.

10. Γνωστὸ τουρκικὸ νόμισμα ἰσοδύναμον μετὰ τὸ ἓνα ἑκατοστὸ τῆς λίρας, ἴσο μετὰ σαράντα παράδες.

11. Πρόκειται βέβαια γιὰ τὸν ἄτυχο πόλεμον τοῦ 1897, ποῦ ἀρχισε, ὅπως εἶναι γνωστὸ, στὶς 8 Ἀπριλίου καὶ τέλειωσε μετὰ ἓνα μῆνα, στὶς 8 Μαΐου.

12. Εἰδικὰ γιὰ τὸ βασκανα (μάτι) στὴν Ἄνατ. Θράκην βλ. τὰ δημοσιεύματα τοῦ καθηγητῆ Δ. Α. Πετραποτάκου, Λαογραφικὰ Σκοπῶν, Ἄνατ. Θράκης, «Ἄρχ. Θρακ. Λαογρ. Γλώσσ. Θεσ.», 5(1938—1939)166, Λαογραφικὰ Σκοπέλου—Πέτρας Ἄνατ. Θράκης, ὅ.π., 8(1941—1942) 163—164, Λαογραφικὰ Μαΐστρου Ἄνατ. Θράκης, ὅ.π., 9(1942—1943)188.

13. Για τὸ ἀεροβάφτισμα βλ. Α. Α. Πετροπούλου, Λαϊκὲς δοξασίες γιὰ τὸ βάπτισμα, «Εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου», Ἀθήνα 1960, σελ. 519, ὅπου σημειώνεται ὅτι σηκώνουν τὸ βρέφος τρεῖς φορές στὸν ἀέρα, κάτω ἀπὸ ἓνα εἰκόνισμα λέγοντας: «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ».

14. Για τὴ μονὴ αὐτὴ βλ. Ε. Ζήση, Μετόχια τῆς Μονῆς Ἰβήρων, «Θρακικά», 10(1938)293, ὅπου γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὸ Νεοχώρι ποῦ ἀναφέρεται καὶ ὡς Νεοχωράκι.

15. Τὸ δεκατημόριο, τὸ δέκατο μέρος ποῦ δινόταν ὡς φόρος, προπαντὸς στὰ εἰσοδήματα τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Ὁ φόρος αὐτὸς ἀνεκάθεν ἦταν βαρὺς περισσότερο μάλιστα ὅταν ἡ ἐσοδεία ἦταν κακὴ. Οἱ γεωργοὶ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ παραδίδουν στὸ κράτος ἢ στοὺς ἐνοικιαστῆς τῶν φόρων τὸ δέκατο μέρος τῆς ἐσοδείας τους.

16. Ταξιλντάρης ἢ ταξιλντάρης = εἰσπράκτορας (ἀπὸ τὸ τουρκ. tahsilciar).
17. Μαξούλι = ἐσοδεία (ἀπὸ τὸ τουρκ. mallisul' (βλ. Ν. Α. Ἀνδριώτη, ὕ.π., στὴ λέξη).

18. Τσέτες = ληστοσυμμορίες (ἀπὸ τὸ τουρκ. çete βλ. Ν. Π. Ἀνδριώτη, ὕ.π., στὴ λέξη) ἐδῶ σημαίνει τὴν ἐργατικὴ ομάδα.

19. Τραγουμάνος = διερμηνέας, ἐδῶ ὁ ἀρχηγὸς ἐργατικῆς ομάδας· πρβλ. Ἐλπινίκης Σαράντη—Σταμούλη, Γυναικεῖα ἔργα, «Λαογραφία», 8(1921) 562, ὅπου ἡ λέξη δραγομάνο μετὰ τὴν ἴδια σημασία.

20. Ὁ Γ. Ρετσιπόγλου δίνει λάθος τὴ χρονολογία· τὸ γνωστὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων ποῦ ἀνάγκασε τὸν Χαμίτ νὰ ἐπαναφέρει τὸ Σύνταγμα τοῦ Μιδάτ στὴν Τουρκία ἐκδηλώθηκε, ὅπως εἶναι γνωστὸ, στὴ Μακεδονία στὶς 10 Ἰουλίου 1908.

21. Βούλγαρος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς (1867—1928), μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Βουλγαρικῶ Κομιτάτου. Ἔλαβε μέρος στοὺς βαλκανικοὺς πολέμους ὡς ἐφεδρὸς ἀξιωματικὸς.

22. Ράσπισα = ἀπόδειξη, διπλότυπο (βουλγ.).

23. Ε. Ζήση, ὕ.π., σελ. 288, σημειώνεται ὅτι ἡ μονὴ Ἰβήρων εἶχε στὴ Θράκη μετόχια τιμώμενα στὴ μνήμη τῆς Θεοτόκου τῆς Πορταίτισσας.

24. Κυράτσηδες = ἀγωγιάτες κυρατζήδες (τουρκ.).

25. Κερβάν = ἐφοδιοπομπή, караβάνι (τουρκ.).

26. Για τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης βλ. Α. Ι. Thabores, Etymologia, «Byzantinische Zeitschrift», 55 (1962) 245—247, καὶ Χ. Π. Συμεωνίδη, Ἡ ἐτυμολογικὴ ἀρχὴ τῆς «κουραμάνας», «Μακεδονικὸν Ἱστορολόγιον», Θεσσαλονίκη 1965, σελ. 129—136.

27. Κιομὸρ παζάρι = καρβουναγορὰ (τουρκ.) πρβλ. Μ. Μαραβέλακη — Α. Βακαλοπούλου, Αἱ προσφυγικαὶ ἐγκαταστάσεις ἐν τῇ περιοχῇ Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1955, σελ. 370.

28. Ὁ ἀπλοῖκὸς συντάκτης τοῦ ἀποσπάσματος δὲν μποροῦσε βέβαια νὰ ἀντιληφθῇ τὴν πολιτικὴ σκοπιμότητα ὀρισμένων ἐνεργειῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων κατὰ τὴν κρίσιμη ἐκεῖνη περίοδο, καὶ ἀποδίδει μερικὲς ἀπὸ τίς σκόπιμες ἐπεμβάσεις τους σὲ θαῦμα ἢ σὲ σύμπτωση.

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Η ΘΡΑΚΗ ΑΠΟ ΤΑ ΠΟΛΥ ΠΑΛΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

Ίστορικό δοκίμιο εκλαϊκευμένης Ίστορίας από άσφαλείς πηγές

ΘΡΑΚΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

Έγραψε ὁ Κ. Παλαμᾶς (Πρῶτα Κριτικά Παλαμᾶ σ. 136).

«Ἡ Γῆ τῆς Θράκης, εἰς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ὁποίας συνεκτρῶθη ὅ,τι λαμπρότερον καὶ ὠραιότερον, ὅ,τι ζοφερώτερον καὶ σπαρακτικώτερον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἢ Ἀνατολή, ἢ μαγικὴ αὐτῆ πυξίς, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν περιφυλάσσονται ἀνεκτίμητα κειμήλια τοῦ ἐθνικοῦ βίου καὶ τῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως ἀπὸ τῆς μυριοποθήτου βασιλίσεως Σταμπούλ, μέχρι τῆς πτωχικῆς καὶ μαρτυρικῆς Βιζύης». Ἐξ Ἀνατολῶν τὸ φῶς. Μάλιστα ἀπὸ τὴν Θράκην τὴν πρώτην κοιτίδα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἄπὸ τὴ Θράκη, βρὲ παιδιά,
Τραιλά, τραιλά, τραιλά ραρά,
Ἄπὸ τὴν Πιερία
ἐβγῆμεν ἢ θρησκεία.

(Κωστής Παλαμᾶς)

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Ἄν μπροστὰ ἀπὸ χρόνια ἐπιχειροῦσε κανένας νὰ συγγράψῃ ἱστορία Θρακικὴ θάπεφτε σ'ένα χάος, σ'ένα σκοτάδι. Ἐχτὸς ἀπὸ τὴ μυθολογούμενη, τὴν ἱστορικὴ καὶ Ἑλληνικὴ ἱστορία της, ποὺ ἔγραψαν ξένοι καὶ δικοί μας¹, τίποτε ἄλλο δὲ θάβρισκε νὰ πῆ. Οἱ ἀρχαῖοι μας συγγραφεῖς, πολλοὶ μάλιστα, καταπιάστηκαν μὲ τὴν ἱστορία τῶν Θρακῶν. Ἄπὸ τὸν Ἡρόδοτο καὶ τὸ Θουκυδίδη, τὸ Στράβωνα καὶ τὸν Πτολεμαῖο κι ἀπὸ τὸ Διόδωρο τὸ Σικελιώτη πολλές δεκάδες συγγραφέων εἶπαν κ'ἔσωσαν πολλὰ ἀπὸ τίς χαμένες εἰδήσεις γιὰ τὴ Θράκη. Ἔτσι ἔχουμε νὰ ποῦμε γιὰ τοὺς παλιούς Θράκες καὶ τὴ χώρα τους ὅσα αὐτοὶ μᾶς ἔσωσαν καὶ παρέδωκαν. Γιὰ τὴ Βυζαντικὴ περίοδο τὰ πράγματα εἶναι δυσκολώτερα. Ἐχτὸς ἀπὸ τοὺς χρονογράφους, ποὺ περιέγραψαν μερικὰ γεγονότα δὲ ξαίρομε νὰ ποῦμε πολλὰ. Γιὰ τὴν τουρκοκρατούμενη περίοδο ἀκόμα πιὸ δύσκολα τὰ πράματα, γιὰτὶ μονάχα ψίχουλα βρίσκουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία της καὶ οἱ ἔρευνες

1) Βλ. Κ. Κουρτίδη, Ἀχιλ. Σαμοθράκη, Γ. Λαμπουσιάδη, βλ. Σκορδέλλη κλπ.

είναι λίγες και οι πηγές ακόμα άγνωστες κι ανερεύνητες.

Στά σημερινά μας χρόνια κάμποσοι Έλληνες και Βούλγαροι και ξένοι καταπιάστηκαν με τήν έρευνά της. Από τους δικούς μας ο Σακελλαριάδης με τὰ Θρακικά Θέσμια, ο Κ. Κουρτιδής με τήν παλιά Ιστορία, ο Σαμοθράκης με τήν παλιά Ιστορία κι ο Αποστολίδης με τὰ Θρακικά του μελετήματα και τήν Ιστορία τῆς Φιλιππουπόλεως, όπως ο Γ. Λαμπουσιάδης και πρωτότερα ο Βλ. Σκορδέλλης. Ο μακαρίτης Μ. Αποστολίδης θέλοντας νά γράψη Ιστορία τῆς Φιλιππουπόλεως, αναγκάστηκε εκεί στην πατρίδα του, μέσα στο έπιστημονικό Βουλγαρικό περιβάλλον, νά καταπιαστή στα σοβαρά τὸ έργο αυτό. Έχοντας έπιστημοσύνη κέπιστήμη, σάν δυνατός φιλόλογος, και οδηγὸ τὸν τρόπο τῆς έρευνας κι όχι τῆς σταχυολόγησης πληροφοριῶν ἀπὸ πηγές γνωστές, μπόρεσε νά οίκοδομήση κάτι πολὺ σπουδαῖο, χτυπημένος και ματωμένος με τους άγωνες του, μὰ νικητής. Έβαλε μπορὸ νά πῶ τὰ θεμέλια τῆς δουλειάς. Άλλ' ἡ ζωὴ είναι μικρὴ γιὰ τόσο μεγάλα έργα. Χρειάζονται ακόμα τόσοι άλλοι! Οἱ συγκαιρινοὶ Βούλγαροι Ιστορικοὶ κι αρχαιολόγοι, όπως ο ZLATARSKY, ο FILOW και άλλοι, δῶκαν τήν ψυχὴ τους γιὰ τὴ Θράκη και δούλεψαν κι έρεύνησαν κι ανακάλυψαν, είπαν και μεταχειρίστηκαν και ψέματα και παραποιήσεις ακόμα Ιστορικές γιὰ νά βάλουν τὸ νερὸ στὰ βλάκι. Σήμερα έχουν νά επιδείξουν πολλές Ιστορικές έργασίες γραμμένες σέ γερμανικά και δὲ νομίζουν πῶς τὸ έργο τους τελείωσε κι ἀδιάκοπα δουλεύουν πολὺ. Έμεῖς ἐδῶ δὲν έχουμε νά επιδείξουμε πολλὰ πράγματα, γιὰ τὴ Θράκη δὲ μᾶς συγκίνησε ακόμα οὔτε τὸ λαὸ οὔτε τους έπιστήμονες και τους Ιστορικούς μας και μάλιστα δὲν έχουμε νά επιδείξουμε γραμμένο σὲ ξένες γλῶσσες τίποτα.

Χρειάζεται πρώτα άγάπη γιὰ τὴ Θράκη κέπειτα δουλειά γιὰ νά στήσουμε τὸ παλάτι, πὸν θὰ υψώσουμε μέσα τήν Έλληνική αὐτὴ γῆ, πὸν μᾶς τήν έχουν άρπαγμένη και κομματιασμένη και αγωνίζονται νά τήν ἀποδείξουν με τίς μεθόδους πὸν ξαίρουν οἱ αντίπαλοί μας κάθε άλλο παρὰ Έλληνική.

Άλλὰ γιὰ νά γαπηθῆ κάτι πρέπει πρώτα νά γνωριστῆ. Από τὸ διάβασμα θὰ βγῆ ἡ άγάπη κι ἀπὸ τὴ γνωριμία. Τὴ γνωριμία αὐτὴ πῶς θὰ τήν πετύχουμε; Σὲ περασμένα χρόνια θάταν αδύνατο, μὰ τώρα κάτι γίνεται. Σήμερα έχουμε υλικό, πὸν θὰ μπορούσε νά χρησιμέψη γιὰ θεμέλιωμα μιᾶς έπιστημονικῆς ἐκλαϊκευμένης Ιστορίας τῆς Θράκης, πὸν νά γίνῃ τὸ επαγωγὸν ἀνάγνωσμα τοῦ Έλληνικοῦ λαοῦ. Ανάγνωσμα πὸν θὰ μπορῆ νά σταλάξῃ στὴν ψυχὴ τοῦ Έλληνισμοῦ τὴν άγάπη και τὴ λατρεία γιὰ τὴν γνωριμία τῶν περιλαμπρων

πόλεων της, μίας χώρας Ἑλληνικῆς πού τόσα δοκίμασε καὶ δοκιμάζει ἀπὸ τίς ἀρπαχτικὲς διαθέσεις τῶν ἄλλων καὶ τόση λίγη παρηγορία βρίσκει στὴ δική μας διάθεση.

Πρέπει νὰ γνωρίσουμε τὴ Θράκη ἀπὸ τὰ παλιά της χρόνια ὡς τὰ σήμερα. Ἐργάστηκαν ἄλλοι ὡς τώρα νὰ δώσουν πολλὰ ἀγκωνάρια γιὰ τὸ ἐπιστημονικὸ θεμέλιωμα τῆς Θρακικῆς ἱστορίας, πού θάρρηση βέβαια νὰ χριστῆ. Χρειάζεται δουλειὰ ἄλλης μίας γενιᾶς ἐντατικὴ κέρυνα βαθεῖα γιὰ νὰ εἰπωθῆ, σὰ βρεθῆ, ἢ ἀλήθεια.

Τὸ δοκίμιο αὐτό, πού θὰ χρησιμεύσῃ στὴ γνωριμία τῆς Θράκης ἀπὸ τὰ παλιά καὶ τὰ τώρα σύντομο καὶ περιεκτικὸ ἀνέλαβα νὰ τὸ τοιμάσω ἐγώ. Θὰ μπορούσα νὰ κάνω κάτι σπουδαιότερο καὶ γώ, μὰ ἀπασχολημένος μὲ τὰ Θ ρ α κ ι κ ἄ ἄλλοτε καὶ τώρα μὲ τὸ Ἄ ρ χ ε ἰ ο Θ ρ ἄ κ η ς τριάντα πέντε καὶ πλέον χρόνια καὶ μὲ τὴ Θρακικὴ μου λογοτεχνία, μὰ καὶ μὲ τὸ κύριό μου ἔργο τοῦ καθηγητῆ, δὲ μόρεσα νὰ ἐπιδοθῶ στὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας της. Μπορῶ ὅμως νὰ συνθέσω ἓνα δοκίμιο ἐκλαϊκευμένο γιὰ τὴ Θράκη στόχνάρια τῆς ἐπιστῆμης γραμμένο καὶ μὲ τὸ βρισκόμενο ἔτοιμο ὕλικό καὶ μὲ κάποια λογοτεχνικὴ πνοή ραντισμένο τόσο, ὅσο τοῦ χρειάζεται γιὰ νὰ γίνῃ ἀγαπητό, συμπαθητικὸ κέτσι χρήσιμο κι' ὠφέλιμο φέροντας τὴ γνωριμία τῆς Θράκης μὲ τὸ λαό! Ἄπ' αὐτὴν θὰ πηγᾶσῃ τὸ μεγάλο καλό, νὰ γίνῃ καὶ ἡ Θράκη ἓνας σκοπὸς τῆς πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς ζωῆς μας καὶ ἐπιστῆμης ἄλλο τόσο.

Γιὰ νὰ γραφτῆ ὅμως, μία συνεχῆς ἱστορία τῆς Θράκης εἶναι ἀδύνατο, γιὰτὶ οἱ Θράκες δὲν ἀπετέλεσαν ποτὲ ἓνα ἐνιαῖο κράτος. Τὸ μόνο κράτος τῶν Ὀδρουσῶν καταλύθη καὶ αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες καὶ ξανάζησε ἔπειτα κάτω ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, στὴν ἐποχὴ δὲ τῶν Βυζαντινῶν οἱ Θράκες ἐξελληνισμένοι πιά δὲν ὑπῆρχαν ὡς ἔθνος ξεχωριστό, καὶ μιὰ κέσθησαν, δὲ μπορεῖ νὰ γραφτῆ καὶ ἱστορία τῆς Θράκης. Ἡ μόνη ἱστορία πού μπορεῖ νὰ γραφτῆ εἶναι ὡς τὸν ἐξελληνισμό της ἢ καλύτερα μιὰ συμβολὴ σαυτὴ τὴν ἱστορία.

1) Ὁ μακαρίτης Μ. Ἀποστολίδης μελετῶντας τὴν ἱστορία τοῦ Σαμοθράκη συνοψίζει ὡς ἔξῃ τὴν ἀξίαν της ὡς συγγραφῆς κατὰ μέρος καὶ κεφάλαιον.

«Συνεχῆς ἱστορία ἀδύνατος, ἐφ' ὅσον οἱ Θράκες δὲν ἀπετέλεσαν ἐνιαῖον κράτος καὶ τὸ κράτος τῶν Ὀδρουσῶν κατελύθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων καὶ ἀνέζησεν εἶτα ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους. Ἐπὶ δὲ τῶν Βυζαντινῶν οἱ Θράκες ἐξελληνισμένοι δὲν ὑφίστανται ὡς ἴδιον ἔθνος».

«Δὲν ἤμπορεῖ νὰ γραφῆ συνεχῆς ἱστορία περὶ Θράκης ἐκλιπόντων τῶν Θρακῶν ὡς ἔθνος. Μόνον ἱστορία τῶν Θρακῶν μέχρις ἐξελληνισμοῦ ἢ μάλλον συμβολαὶ εἰς αὐτὴν. Γράφεται ἱστορία Φοινίκων, Βαβυλωνίων, Ἀσσυρίων, μέχρι σήμερον, ἐκλιπόντων ἤδη τῶν ἐθνῶν;».

Μπορεί νὰ γραφτῆ ἡ ἱστορία Χετιτῶν, Φοινίκων, Βαβυλωνίων, Ἀσυρίων ὡς τὰ σήμερα, ἀφοῦ τὰ ἔθνη τους σβῆσαν καὶ χαθῆκαν; Μὰ οὔτε καὶ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Θράκης μπορεῖ νὰ γραφτῆ, γιατί ποῖο πολιτισμό τῆς τὸν Ἑλληνικό, τὸν Βυζαντιακό, τὸ Ρωμαϊκό, τὸν Τουρκικό, τὸν Βουλγαρικό νὰ καταπιαστοῦμε;

Στὸ ἔργο αὐτὸ ἐδῶ θὰ ἐξετάσουμε πρῶτα τὴν προϊστορικὴ περίοδο τῆς Θράκης. Δεύτερο τὴν ἱστορικὴ περίοδο (κι πρῶτα ὅταν ἦταν ἀνεξάρτητη μὲ τοὺς Ὀδρῦσες καὶ τὶς ἀποικίες, δεύτερο ὅταν τὴν ὑπόταξαν οἱ Μακεδόνες καὶ τρίτο ὅταν τὴν εἶχαν οἱ Ρωμαῖοι, ὡς ὅτου συστήθηκε ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἢ καλύτερα ὡς τὰ 330 μ.Χ.). Τρίτο, ἐπειδὴ ἔκτοτε ἡ ἱστορία τῆς Θράκης περιλαμβάνεται μέσα στὴ Βυζαντινὴ, στὴν Τουρκικὴ καὶ στοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Βουλγαρικοῦ βασιλείου, θὰ τὴν ἐξετάσουμε μέσα στὸ πλαίσιο τῆς ἱστορίας τῶν κρατῶν αὐτῶν.

Ὅσο γιὰ τὴν ἑλληνικότητα τῆς Θράκης πρέπει νὰ καταπιαστοῦμε μὲ τὴν ἱστορία τῶν πόλεων τῆς, γιατί στὶς πόλεις πρὸ πάντων ἀνθίσει ὁ πολιτισμὸς τῶν Θρακοελλήνων καὶ σαυτὲς σημειώνεται ἡ ἀκμὴ τους.¹

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΘΡΑΚΕΣ

Ἡ Ἰλλυρικὴ ἢ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος ὡς καὶ οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς παράλιες χῶρες τῆς Μ. Ἀσίας κατοικούνταν ἀπὸ λαοὺς ποὺ ἀνήκουν στὴν οἰκογένεια τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν ἢ Ἰνδογερμανικῶν ἢ Ἀρίων ἐθνῶν¹ τῆς Κανκασίας φυλῆς. Ἡ πρώτη κοιτίδα τους ἦταν στὴν κεντρικὴ Ἀσία, σήμερα ὅμως οἱ πλεότεροι ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ εἰδικοὺς ποὺ μποροῦν νὰ ἐκφράσουν γνώμη ἔγκυρη φρονοῦν, ὅτι οἱ Ἄριοι ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ ξαπλώθηκαν στὴν Ἀσία. Τὰ ὄρια Εὐρώπῃς καὶ Ἀσίας βρίσκονται στὶς εὐρεῖες χῶρες τῆς Ρωσίας. Ἀπὸ κεῖ εὐκόλα πέρασαν στὴ Δυτικὴ Εὐρώπῃ.

Ἄν αὐτὴ ἡ γνώμη ἀληθεύῃ, τότε οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Ἄριους τῆς Μ. Ἀσίας καὶ οἱ Φρύγες μαζί κατέβηκαν ἀπὸ τὰ βορειότερα πρῶτα στὴ

2) Τέτοιες ἱστορίες πόλεων ὡς τώρα ἔχουμε τῆς Στενιάχου δύο ἐκδόσεις Μ. Ἀποστολίδου καὶ ἑτέρας Φιλιππουπόλεως τοῦ ἰδίου, Σωζουπόλεως τοῦ Μ. Κωνσταντινίδου καὶ δευτέρας Παπαϊωαννίδου Μεσημβρίας καὶ Ἀγχιάλου Μ. Κωνσταντινίδου, τῆς Ἀδριανουπόλεως Πέτρου Ἀξιωτίδη, τῆς Βιζύης Λακίδου, Ἀρκαδιουπόλεως Παπαθεοδόρου, Ἀδριανουπόλεως Γ. Ἰακ. Λαμπουσαδάου καὶ Κομοτηνῆς τοῦ ἰδίου, Σαρ. Ἐκκλησιῶν Μελισσηνοῦ Χριστοδοῦλου μητροπολ. Μαρωνείας, Ἀγχιάλου Λιαμαντοπούλου Ἀδαμαντίου.

Θράκη και από κεί περνώντας το Βόσπορο και τον Έλλήσποντο, μπήκαν στην Άσία. Έκείνοι οι Άριοι που κατώκησαν τη Θράκη απεσπάσθηκαν φαίνεται απ' αυτούς κέμειναν στη χώρα, ή ξαναήρθαν από τη Φρυγία και την κατέλαβαν. Αυτό μπορεί να ναι αλήθεια, γιατί οι Φρύγες και Θράκες έχουν συγγένεια στη γλώσσα και στις δμωνυμίες, όπως το παρατήρησε ο Στράβωνας στη Γεωγραφία'. Το βεβαιώνει και ο Κρέτσεμερ.

Έτσι μπορούμε να πούμε πως ή μοίρα των Άρίων, που αναγκάσθηκε να μείνη στη Θράκη ή να επιστρέψη πίσω από την Μ. Άσία, είναι οι Θρακοφρυγικοί λαοί, οι προϊστορικοί κάτοικοι της Θράκης, όπου ενώθηκαν με τους Έλληνοπελασγούς. Αυτοί διεδέχθηκαν τους μισάγγριους της Θράκης κατοίκους της παλαιολιθικής και νεολιθικής εποχής.

Άπο τότε όμως έγιναν αυτά δεν είναι εξακριβωμένο. Οι ιστορικοί λένε πολλά που αλληλοσυγκρούονται. Ο Λάμπροζ Σπ., ο Όμπερνούμερ, ο Μέγερ, ο Καρολίδης, Κρέτσεμερ, ο καθένας, λένε τη γνώμη τους που συμπιπτει στο ότι οι Θράκες κατείχαν τη χώρα τους τρεις χιλ. χρόνια πρὸ Χριστού ή το λιγότερο δυο χιλιετηρίδες. Οι πανάρχαιοι Θράκες είχαν και κάποιο μικρό πολιτισμό. Αυτό το συμπεραίνουμε από τους μύθους και τις παραδόσεις των Έλλήνων που λένε οι Θράκες εισήγαγον στην Ελλάδα πολλές λατρείες και θεότητες, τη μουσική και την ποίηση. Ο Όμηρος μνημονεύει στά έπη του τεχνουργήματα Θρακικά λ.χ. ασημοδουλεμένα ξίφη, πανάργυρους κρατήρες, κύπελλα πανέμορφα και άλλα² διάφορα.

Στη Θρακική γή βρέθηκαν πολλά ενδιαφέροντα τεκμήρια Κυκλαδικού πολιτισμού. Βρέθηκαν Μυκηναϊκοί τάφοι με κτερίσματα καταπληκτικά όμοια με των Μυκηνών. Αυτά μās τὰ φανέρωσαν άνασκαφές από επιστήμονες σαν τον Χρ. Τσουντα Θράκα, σαν τον Φίλωφ, τον Καζάρωφ, τον Πόπωφ, και άλλους. Οι πιο καλές γραφτές εϊδήσεις για τους Θράκες βρίσκονται στον Όμηρο και στον Ξενοφάνη, που τους αναδείχνουν. Έκει ο Ηρόδοτος, που τους θεωρεί το μεγαλύτερο έθνος μετά τους Ινδούς, κι ο Θουκυδίδης κι ο Ξενοφώντας, τους απεικονίζουν ως βάρβαρους κι άπολίτιστους. Γιατί αυτό το χάσμα ανάμεσα στους Ιστορικούς; Ο Στράβωνας τους θεωρεί εκπολιτιστάς, διότι ήταν φιλόμουσοι. «Άπο το μέλος λέγει και το ρυθμό και τὰ όργανα και όλη ή μουσική έχει νομισθή «Θρακική κι Άσιατική»³.

Πολλοί διάσημοι Ιστορικοί, όπως ο GERHARD, ο HELBEG, ο GISEKE, ο LEJAN, ο GEITSCHMID, προσπαθούν να εξηγήσουν τον πολιτισμό και την κατάπτωση των Θρακών από την πίεση και έπιμειξία άλλων λαών σαν τους Σκύθες, ενώ άλλοι σαν το TOUIASCHER ξεχωρίζει τους

1. Στράβωνας Γεωγρ. XIII, 1, 21 Σκαιοί Θράκες, Σκαιοδ ποταμός Άρισβος, στη Θράκη Άρίσθη Πολιτεία στην Τροία κλπ.

2. Όμηρος Ίλ. Ν. 577, Ψ, 808, ω, 238 Όδύσα. 1200 κλπ.

3. Στράβωνας X, 3, 17.

μυθικούς και Όμηρικούς. Αυτός παραδέχεται ότι οι έσωτερικοί Θρακες παρέμειναν βάρβαροι κι απολίτιστοι, οι δέ παράλιοι έγιναν καλύτεροι από την επαφή τους με άλλα έθνη λ.χ. τους Έλληνες. Τα Θρακικά ήθη κέθιμα ήσαν βάρβαρα, άλλ' όχι κι απολίτιστα, όπως λ.χ. η σφαγή τής γυναίκας στον τάφο του άνδρός, ή έξαγορά τής νύφης από τὸ γαμβρό, ὁ στιγματισμός του κορμιού κλπ. Ἀλλά τὰ βάρβαρα ήθημα δὲν αποδείχνουν πάντοτε έλλειψη πολιτισμοῦ και μάλιστα συνυπάρχουν με τή μεγάλη πρόοδο στις τέχνες και στη γενική κοινωνική ανάπτυξη και πρόοδο. Ἔτσι συμβαίνει σήμερα σὲ πολιτισμένους λαούς σαν τους Γερμανούς και Ἀγγλους, νά στιγματίζουν τὰ κορμιά τους με ποικιλίματα που γίνονται με βελόνες πυρακτωμένες.

Ἡ ἐπιμειξία τῶν Θρακῶν ὑπῆρξε τόσο μεγάλη με ξένα ήθη, ὥστε θά ήμποροῦσε κανείς νά ὁμολογήσει, πὼς τὸ Θρακικό ήθος ήχασε τήν ὁμοιογένειά του. Ἀπὸ τὰ Θρακικά παράλια και τις ἀποικίες ἄρχισε ή ἐπικοινωνία Θρακῶν και Ἑλλήνων. Οἱ Ἑλληνες εἶναι οἱ μόνοι που ἐπέδρασαν εδεργετικά πάνω τους. Ὁ Ἑλληνικός πολιτισμός τους ήλλαξε πολύ. Τὸ συμπεραίνουμε ἀπὸ τὰ νομίσματα τῶν βασιλιάδων τῶν Ὀδρυσσῶν, που εἶναι ἀποτυπώματα τῶν νομισμάτων τῶν παράλιων Ἑλληνικῶν πόλεων. Ὁ Σεύθης ἔμπασε στὸ βασίλειό του ἀθηναϊκὸ νομισματικὸ σύστημα για νά διευκολύνει τις συναλλαγές και σχέσεις τῶν δύο λαῶν. Ὅταν ὁ Φίλιππος Ἀμύντου και οἱ διάδοχοι του Μ. Ἀλεξάνδρου κατέκτησαν τή Θράκη, ὁ Ἑλληνικός πολιτισμός ἐξεπολίτισε τους Θρακες και μάλιστα αὐτούς που κατοικοῦσαν στις πεδιάδες, τόσο που και τὰ ὀνόματά τους ἔλλαξαν. Σὲ μιὰ ἐπιγραφή βρίσκουμε 15 μόνο Θρακικά ὀνόματα ἀπὸ τὰ 46, που εἶναι γραμμένα. Τάλλα εἶναι Ἑλληνικά. Στὸ Τατάρ - Παζαριζίκ, βρέθηκε μιὰ ἐπιγραφή που μᾶς βεβαιώνει ὅτι οἱ Βησσοί (και Ἑλληνες μαζί) μιλοῦσαν κέγραφαν Ἑλληνικά ἀλλὰ κέπολιτεύονταν ὡπως οἱ Ἑλληνες και τελοῦσαν και ἀγῶνες.

Μὸλ' αὐτὰ ὁ ἔθνικός χαρακτήρας τῶν Θρακῶν δὲν ἐξαλείφονταν τέλεια, γιατί πολλές παραδόσεις και ξέχωρα πολλά θρησκευτικά θέσιμα διατηρήθηκαν σὲ πολὺ ὕστερότερα χρόνια, ὅταν πλέον ήτανε και τέλεια ἐξελληνισμένοι. Αὐτὰ τὰ λένε και τὰ βεβαιώνουν ἐπιγραφές, που βρέθηκαν πολλές. Στὸν καιρὸ τής Ρωμαιοκρατίας ὁ Ἑλληνισμός στη Θράκη συμπλήρωσε τὸ ἀφομοιωτικό ἔργο του. Ἄν κρινή μάλιστα κανένας ἀπὸ τή γλώσσα, τις ἑλληνικές τέχνες, τὰ μνημεῖα, μπορεῖ νά πῆ πὼς ή Θράκη ἀπὸ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα εἶχε ἐξελληνισθῆ. Αὐτὸ τὸ μαρτυρεῖ κι ὁ Ἰουλιανὸς αὐτοκράτορας του Βυζαντίου λέγοντας: «Ὅσοι κατοικοῦμε γύρω στη Θράκη και τήν Ἰωνία εἴμαστε ἀπόγονοι τής Ἑλλάδος «Ἑλληνες ἔσιμέν».

Μερικές βέβαια, ὀρεινές φυλές διεφύλαξαν περισσότερα χρόνια τή γλώσσα και τὰ ήθη τους, ἀλλὰ τὸν 5 αἰῶνα μ.Χ., ὅταν ἀρχίζουν οἱ Σλαβικές ἐπιδρομές, ὑπεχώρησαν στὸν Ἑλληνισμό κέτσι ὅλοι οἱ Θρακες ἀνεξαιρέτα, νομίζονται και καλοῦνται Ρ ω μ α ἰ ο ἰ δηλ. Ἑλληνες. Αὐτὸ τὸ λέγει ὁ LEJAN

πού παραδέχεται μάλιστα ότι τὸ πέτυχε ὁ Χριστιανισμός, πού εἶχεν ὄργανο τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἥθη κῆθιμα καὶ τὴν ἐπίδραση τῆς Ἑλληνικῆς πρωτεύουσας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, πού ἦταν τὸ κέντρο τώρα πιά τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στὴν Ἀνατολή.

ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Θράκη στοὺς παλαιότερους καιροὺς ἔλεγαν τὴ χώρα πού κρατᾶ ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο πέρα ὡς τὸ Σαῦο κι ἀπὸ τὴ Μαύρη Θάλασσα ὡς τὸ Δούναβη χωρὶς νὰ τὴν προσδιορίζουν καλὰ-καλά. Ὁ Ὀμηρος ἀναφέροντας τὴ Θράκη τὴν ἐννοεῖ βορεινὰ καὶ πρὸ πέρα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία. Ὁ Ὀλυμπος ἀναφέρεται γιὰ βουνὸ τῆς Πιερίας καὶ Ἡμαθίας κοντὰ στὴ Θράκη. Ὁ Ἐκαταῖος Θράκη ἐννοεῖ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, πού παίρνει μέσα καὶ τὴ Μακεδονία. Ὁ Στράβωνας ἀναφέρει, ὅτι ἡ Πιερία καὶ ὁ Ὀλυμπος καὶ ἡ Πίμιλα ὡς τὸ Λεῖβηθρο τὸν παλιὸ καιρὸ ἦταν μέρη Θρακικὰ καὶ βουνά, τώρα δὲ τὰ κατέχουν οἱ Μακεδόνες. Ὁ Πλίνιος καὶ ὁ Σκύλακας λένε πὸς ἡ Θράκη ἀπλωνόταν ἀπὸ τὸν Στρυμῶνα ὡς τὸν Ἰστρο (Δούναβη), πού εἶναι καὶ τὸ ὄριον τῆς Θράκης. Ἀπὸ τὸν καιρὸ ὅμως τοῦ Φιλίππου, τοῦ πατέρα τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, τὸ δυσμικὸ ὄριο τῆς Θράκης εἶναι τὸ Σκόμο θουνὸ μὲ τὸ Νέστο πού ξεχωρίζει τὴ Μακεδονία ἀπὸ τὴ Θράκη. Οἱ Θραῖκες λέγει ὁ Διονύσιος στὴν περιήγησι Οἰκουμένης, ἔχουν γῆ ἀπεριόριστη. Καὶ ὁ Ἡρόδοτος λέγει τοὺς Θραῖκες τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ ἔθνη, ὅστερ' ἀπὸ τοὺς Ἰνδοὺς καὶ προσθέτει γι' αὐτοὺς ὅτι θὰ ἦταν ἀκαταμάχητοι καὶ πολὺ δυνατοί, ἂν τοὺς κυβερνοῦσε ἓνας βασιλιάς καὶ εἶχαν τὴν ἴδια γνώμη.

Στὸν καιρὸ τῶν Ρωμαίων τὸ τιμῆμα τῆς Θράκης βορεινὰ τοῦ Αἴμου ὡς τὸ Δούναβη χωρίστηκε κι ἀπετέλεσε ξεχωριστὴ ἐπαρχία, πού τὴν λέγαν Μοισία. Ὁ Πτολεμαῖος γεωγράφος τὴν κάτω Μοισία τὴν ἀναφέρει γιὰ βορεινὸ ὄριο τῆς Θράκης. Στὸ μεσαίωνα οἱ συγγραφεῖς τὴ Βόρειο Θράκη, τὴ σημερινὴ Ἀνατ. Ρωμυλία ὠνόμαζαν Μακεδονία, καὶ τὴν σύγγιζαν μὲ τὴν κυρίως Θράκη.

Τώρα Θράκη λέμε τὴ χώρα πού ἀπλώνεται κάτω ἀπὸ τὸν Αἴμο καὶ ὀρίζεται ἀπ' αὐτόν, ἀπὸ τὴ Μαύρη θάλασσα, τὴν Προποντίδα, τὸ Αἰγαῖο ὡς τὸ Νέστο καὶ τὶς ἐκβολές του.

Τὴ Θράκη αὐτὴ τὰ πολιτικὰ γεγονότα στὸν τελευταῖο αἰῶνα τὴν χωρῖσαν στὴν Ἀνατ. Ρωμυλία, τὴν Ἀνατ. Θράκη καὶ τὴ Δυτικὴ, πού ἀνήκουν σὲ τρία διάφορα ἔθνη τὸ Βουλγαρικὸ, τὸ Τουρκικὸ, τὸ Ἑλληνικὸ.

1. Βλ. Πόλεις καὶ Θέσμια τῆς Θράκης Σακελλαριάδου Σηφλ. 1929 σ. 13-14. Στ. Κυριακίδη: Ἡ Θράκη στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους Ἀρχ. Θράκης IB' τόμ.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ χώρα αὐτή, λέγει ἡ μυθολογία, ὠνομάστηκε Θράκη ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη θυγατέρα τοῦ Ὀκεανοῦ, ποὺ παίρνοντας γυναίκα τὴν Πομφολόγη καὶ τὴν Παρθενόπη, ἀπόχτησε ἀπὸ τὴ μιά τὴν Ἀσία καὶ τὴ Λιβία, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν Εὐρώπη καὶ τὴ Θράκη. Ἄλλος λέγει πὼς τὸνομα αὐτὸ τὸ πήρε ἀπὸ κάποια νύμφη Θράκη, ποὺ προτύτερα λέγονταν Πέροκη. Ἄλλη πάλι λένε πὼς τὴν εἶπαν ἔτσι ἀπὸ τὸ Θραῖκα βασιλιά, ποὺ πέθανε σαυτὴν.

Ἐνας ἑβραῖος ἱστοριογράφος ὁ Ἰώσηπος σημειώνει ὅτι ὠνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸνομα τοῦ Θύρα, ποὺ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἑφτά γιούς τοὺς Ἰάφεθ, ἀπόγονου τοῦ Νῶε, καὶ εἶναι ὁ πρῶτος οἰκιστὴς σημειώνοντας: «Ὁ δὲ Θύρης θεῖρας μὲν τοὺς κάλεσε καταχτώντας τους, οἱ δ' Ἕλληνες Θραῖκας τοὺς ὠνόμασαν». Ἡ πιὸ πιθανὴ γνώμη φαίνεται ὅτι ἡ Θράκη εἶναι ἓνας μετασηματισμὸς τῆς λέξεως Τραχεῖα¹, γιατί ἡ χώρα ἔχει τραχὺ καὶ χειμωνιάτικο κλίμα. Στὴ Θράκη ἀποδίδονται διάφορες προσωνυμίες ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους. Τὴ λένε βαρυχειμωνιάτικη (δυσχείμερη) πολυχιονισμένη (χιονώδης), ἱπποτρόφο. Ὁ Ὅμηρος τὴν ὀνομάζει ἐ ρ ι θ ὠ λ α κ α καὶ μ η τ ἔ ρ α μ ἦ λ ω ν δηλ. καρπερὴ καὶ πολυπρόβατη. Τὸν πολὺ παλαιὸν καιρὸ τήνε λέγαν, ὅπως εἶπαμε Π ἔ ρ κ η καὶ Ἀρία.

ΦΥΛΕΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Στὴν ἀρχαία Θράκη κατοικοῦσαν πολυάριθμες φυλές. Οἱ πιὸ σημαντικὲς ἀνάμεσα σ'αὐτες, ποὺ ζοῦσαν καὶ ξέχωρα καὶ ἀλληλομάχονταν τὸ πιὸ πολὺ μνημονεύονται οἱ ἀκόλουθες: Ἄβαντες, Ἄορσοι, Ἄρτακοι, Ἄστοι, Ἀψίνθιοι, Βέννιοι, Βεσσοί, Βισάλτες, Βίστορες, Βρίγες, Γαῖνοι, Γέτες, Δανθολῖτες, Δάρσοι, Δίγερροι, Διόβεσσοι, Δῖοι, Δόλογκες, Θυνοί, Κάροποι, Καινοί, Κίκορες, Κεβρήνιοι, Κοιλῖτες, Κόραλλοι, Κορπῖλλοι, Κορόβυγοι, Μαῖδοι, Μιλανδίτες, Μελινοφάγοι, Μοισοί, Νηραῖοι, Ξάνθιοι, Ὀδόμαδοι, Ὀδρῦσαι, Σίρες, Σκαιοί, Σκορδίσκοι, Σκορμιάδες, Τέρινζοι, Τιλαταῖες, Τρανίφραι, Τράλλεις, Τραισοί, Τρηρες, Τριβαλλοί, Τρωγλοδύτες, Τηράλτες κ.ἄ.

Οἱ φυλές αὐτὲς δὲν εἶχαν καμιὰ ἐνότητα. Ἐχθρότητες ὅμως εἶχαν πολλὰ καὶ πολεμοῦσαν ἀναμεταξύ τους. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει πὼς ἂν εἶχαν ἐνότητα θάποτελοῦσαν τὸ πιὸ μεγάλο ἔθνος κατόπιν ἀπὸ τοὺς Ἴνδους. Ἡ κάθε μιὰ φυλὴ εἶχε καὶ ξεχωριστὰ χαρακτηριστικά, ποὺ ξεχωρίζαν τὴ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἦταν καταστημένοι σὲ χώρες ξέχωρα μὲ σύνορα καὶ κατ' ἐμῆς ζοῦσαν, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες τὸν παλιὸ καιρὸ, χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰποτελέσουν ἓνα ἔθνος δυνατὸ καὶ μεγάλο. Αὐτὸ ἔφερε καὶ τὸ χαμὸ τους, αὐτὸ τοὺς ἀφάνισε ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς μὲ τὴν ἀφομοίωσὴ

1. Βλ. Θέσιμα Θράκης Σακελλαριάδη Σπ. 1929.

τους ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμό κι ἀπὸ ἔθνη ἄλλα πού τοὺς περιστοίχιζαν ἢ τοὺς κατέχτησαν.

Τὸν Δ' αἰῶνα π.Χ. ἡ Μακεδονία μὲ τὸ Φίλιππο, ἔσπλωθηκε ἀνατολικά καὶ ἡ Θράκη ἔγινε κομμάτι τοῦ ἑλληνικοῦ αὐτοῦ κράτους. Ἀργότερα ὁ Λυσίμαχος, ὁ βασιλιάς στὴ Θράκη ἔστηνε τὸ θρόνο του μὰ οἱ Θρακικὲς φυλὲς ἀγωνίζονταν τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ πάλευαν μὲ τοὺς καταχτητὲς καὶ ἀφομοιωτὲς τοὺς. Τόσο ὅμως γρήγορα ἐξελληνίστηκε, ὥστε τὸν Δ' μ.Χ. αἰῶνα, ὅταν τὸ ρωμαϊκὸ κράτος κομματιάστηκε σ'ἀνατολικὸ καὶ δυτικὸ καὶ τὸ Βυζάντιο μὲ τὸνομα Κωνσταντινούπολη ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ ἀνατολικοῦ, ἡ Θράκη — τότε ἑλληνικὴ τέλεια — ἔγινε μὲ τὴ Μ. Ἀσία τὸ κύριο ἀποκομμάτι αὐτοῦ τοῦ κράτους. Γιατὸ καὶ οἱ Ἑλληνες βασιλιάδες τῆς Κων)πόλεως ἀδιάκοπα ὑπεράσπιζαν τὴ χώρα αὐτή, πολεμώντας πρὸς τοὺς βαρβάρους Πιτσηνέγους, Βουλγάρους κ.ἄ. καὶ ἔσωζαν τὸν Ἑλληνικὸ χαρακτῆρα τῆς χώρας ὡς τὸν Αἴμιο.

Στὸν ΙΕ' αἰῶνα καταχτήθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ δὲ Βούλγαροι μόνο στὸν ΙΘ' αἰῶνα μπόρεσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν πιδ πυκνωμένοι στὴν ἵπαιθρη χώρα, ὅχι ὅμως στὶς πολιτεῖες καὶ τὰ παρῶλια, πού πάντα ἦταν κέμειναν ὀλότελα Ἑλληνικά. Ἔτσι ἡ Θράκη ὡς τὸ τέλος περιλάβαινε Ἑλληνες, Τούρκους καὶ Βουλγάρους, πού μάχονται γιὰ τὴν κυριαρχία τῆς χώρας, οἱ μὲν Ἑλληνες μὲ τὸν ἀνώτερό τους πολιτισμὸ καὶ τὴν ἐργατικότητά τους, οἱ Τούρκοι ὡς καταχτητὲς καὶ οἱ Βούλγαροι μὲ τὴν ἀρπαγή, πού δὲ στηρίζεται οὔτε στὴν Ἱστορία οὔτε στὶς συνθῆκες, οὔτε στὴν ἐθνολογία τῆς χώρας.

ΘΡΑΚΙΚΑ ΕΘΝΗ¹

Οἱ παλιοὶ Θραῖκες, ἦταν πολὺ μεγάλο ἔθνος. Ὅστερ' ἀπὸ τοὺς Ἴνδους ἦταν τὸ πιδ μεγάλο. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει πῶς ἂν κυβερνιόνταν ἀπὸ ἓνα ἡγεμόνα ἢ ἂν συμφωνοῦσαν οἱ Θραῖκες, θὰ ἦταν ἀκατανίκητοι καὶ τὸ πιδ ἰσχυρὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη. Μὰ αὐτὴ ἡ ἐνότητα ἦταν ἀκατόρθωτη καὶ ἡ αἰτία τῆς ἀδυναμίας της. Ὁ Φιλόστρατος πάλι λέγει ὅτι τὸ νὰ ὑποδουλώση κανεὶς τοὺς Θραῖκες καὶ τοὺς Μιουσούς καὶ τοὺς Γέτες εἶναι εὐκόλο, μὰ τὸ νὰ τοὺς ἐλευθερώση ἀνοησία, γιὰτι οὔτε στὴν ἐλευθερία χαίρουν, οὔτε τὴ δουλεία θεωροῦν αἰσχρή. Ἡ φύση καὶ ὁ χαρακτῆρας τῶν Θρακικῶν ἐθνῶν ἦταν πολεμικός, αὐταρχικός, ἀνυπόταχτος καὶ ἀγάπη τῆς ἀνεξαρτησίας, ἓνας νόμος ἱστορικός ἀνεξήγητος. Τὰ πολλὰ ποτάμια καὶ θουνὰ τοὺς χωρίζαν τόσο, πού νὰ μὴ μποροῦν νὰ ἐνωθοῦν ποτὲ ἀναμεταξύ τους. Ἐκτός πού τοὺς χωρίζε ἡ γλῶσσα — γιὰτι εἶχαν πολλὲς διαλεκτικὲς διαφορὲς — δὲν εἶχαν καὶ τὴν ἀπαιτούμενη πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ὀργάνωση, κι' ἀγαποῦσαν τίς μεθόδους τοῦ πα-

1. Βλ. Κουρτίδου Κ. Ἱστορία τῆς Θράκης.

τριαρχικοῦ πολιτεύματος καὶ μαυτὲς κυβερνιούνταν, ὅπως δηλ. καὶ τὰ Ἑλληνικὰ φύλα στὴν Ἑλλάδα. Αὐτὴ δὲ ἡ διαίρεση σὲ πολλὰς φυλὰς, ποὺ πολεμοῦσαν ἀναμεταξύ τους, παρατηρήθηκε πιὸ πολὺ στὴν ἱστορικὴ περίοδο. Καὶ ἄλλοι τοὺς διαιροῦν σ' ὄχι τὴν μεγάλας ξέχωρες φυλὰς, ἄλλοι σὲ εἰκοσιδύο φυλὰς καὶ παραπάνω, ὥστε ἀποτελοῦσαν τὸ πιὸ πολυαριθμὸ ἔθνος ὕστερ' ἀπὸ τοὺς Κέλτες. Καὶ γι' αὐτὸ ἐξὸν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους κανένας ἄλλος δὲ μπόρεσε νὰ τοὺς κατακτήσῃ καὶ ὑποτάξῃ, ὅτι ἦταν τὸ πολυαριθμότερο καὶ δυνατώτερο καὶ μεγαλύτερο μὰ καὶ τὸ πολεμικώτερο ἔθνος φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι μποροῦσε νὰ παρατάξῃ, ὅπως θεβαιώνουν οἱ ἱστορικοὶ δεκαπέντε χιλιάδες ἱππεῖς καὶ ὡς διακόσιες χιλιάδες πεζοὺς.

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν εἴκοσι δυὸ φυλὰς Θρακικὰς. Οἱ πιὸ σπουδαῖες εἶναι οἱ παρακάτω: Οἱ Πίερες, ποὺ κατοικοῦσαν πέρα' ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο (Πιερίᾳ ὠνομάσθηκε κῆ χώρα τους), καὶ εἶχαν ἐξαιρετικὴ πρόοδο στὴ μουσικὴ καὶ στὴν ποίησι.

Οἱ Βρύγες κοντὰ στὸ Βέρμο, ποὺ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν Θρακικῶν βουνῶν.

Οἱ Παῖονες κοντὰ στὴ λίμνη τῆς Δοϊράνης δῶθε καὶ κεῖθε τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ. Φυλὴ πολυδύναμη καὶ πολεμικὴ. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει γι' αὐτοὺς πὼς ἦταν πολιτισμένοι ἔχοντας ἀστικὸ πολιτισμὸ. Οἱ Παῖονες δῶκαν ἱππικὸ στὸν Ζέροξ, ὅταν κατέβηκε γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Φίλιππος τοὺς εἰρήνευσε, ὅταν σκόπευε νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς καθυπόταξε, μᾶργότερα πάλι λευθερώθηκαν καὶ κυβερνήθηκαν μὲ δικούς τους βασιλιάδες.

Οἱ Βισάλτες πλιότερο Πελασγοὶ παρὰ Θραῖκες βορρεινὰ τοῦ Στρουμόνα.

Οἱ Ὀδόμεντες τόσο πολεμικοὶ ποὺ δὲν ὑποτάχθηκαν στοὺς Πέρσες. Ζοῦσαν δουλεύοντας στὰ μεταλλεῖα καὶ σὰ μισθοφόροι τῶν Ὀδρουσῶν, Ἀθηναίων, καὶ Μακεδόνων.

Οἱ Ἡδωνοὶ οἱ πιὸ πολιτισμένοι Θραῖκες μὰ καὶ πολεμικοὶ. Ἀπ' αὐτοὺς ὠνομάσθησαν ὅλοι οἱ Θραῖκες τῶν μερῶν τους Ἡδωνοί.

Οἱ Σάτρες φυλὴ πολεμικώτατη πέρα ἀπὸ τὸ Πάγγαιο πάνω σὲ ψηλὰ βουνά. Ὁ Ἡρόδοτος θαυμάζει τὸν ἥρωισμό τους, ποὺ ἔδειξαν γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τους.

Οἱ Σαπαῖοι μὰ ἀπὸ τίς μεγαλύτερες φυλὰς, ποὺ πολὺ νωρὶς ἐπεδόθησαν στὴ μεταλλουργία, αὐτοὶ ἔγιναν αἰτία νὰ καταργηθῇ τὸ κράτος τῶν Μακεδόνων στὸν καιρὸ τοῦ Περσέα, συμμαχώντας μὲ τοὺς Ρωμαίους.

Οἱ Βίστοντες κοντὰ στ' Ἀβδηρα καὶ στὴ Βιστονίδα λίμνη. Εἶχαν πολιτισμὸ καὶ ἀρετὲς πολεμικὰς, μὰ ἦταν καὶ αἰμοχαρεῖς καὶ σκληροί. Στὴ χώρα τους ὁ Ἡρακλῆς σκότωσε τὸ Διομήδη παίρνοντας τᾶλογά του.

Οἱ Κίκονες. Στὴν ὄροσειρὰ τοῦ Ἰσμαρου κοντὰ στὸ Αἰμαῖο. Ἀ-

πὸ τοὺς πρὸ πολιτισμένους Θραῶνες. Ἐμπειροπόλεμοι, ἐπιτήδευοι ἱππεῖς καὶ καλοὶ πολεμιστῆς, ὅπως λέγει ὁ Ὅμηρος.

Οἱ Κορπίλοι στὸ μᾶκρος τοῦ Ἐβρου ὅπου γίνεται πλωτός. Ἀνάμεσα τῆς κάτω Ροδόπης καὶ τοῦ Νέστου, ἀπ' ὅπου σήμερα περνᾷ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμή.

Οἱ Δόλογχοι λαὸς τῆς Θρακιῆς Χερσονήσου εἰρηνικὸς καὶ σχετικὰ πολιτισμένος.

Οἱ Θυνοὶ καὶ Βιθυνοὶ κτηνοτρόφοι καὶ γεωργοί, εἰρηνικοὶ μὰ χωρὶς ποτὲ νὰ χάσουν τὴ Θρακικὴ πολεμικὴ ὁρμὴ καὶ μαχημότητα.

Οἱ Ὀδρῦσες, τὸ πρὸ ἰσχυρὸ καὶ δυνατὸ ἔθνος. Ἄρχιζαν ἀπὸ τὸν Ἐβρο ποταμὸ κέφθαναν ὡς τὰ παράλια τῆς Ὀδησσοῦ (Βάννας). Κέντρο τῆς φυλῆς αὐτῆς ἦταν ἡ μεγάλη πεδιάδα τοῦ Ἐβρου. Εἶχαν πολιτικὴ ὀργάνωση καὶ ρύθμιση κοινωνικὴ. Ὁ Δαρείος δὲ μπόρεσε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ. Ἐφθασαν νὰ εἶναι οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Θρακῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν μαζί τους πολιτικὰς καὶ ἐμπορικὰς σχέσεις καὶ δέχθησαν τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὰ νομίσματά τους τυπώνονταν Ἑλληνικά. Ὁ Τήρης ἔκαμε ἰσχυρὸ καὶ ἀκμαῖο τὸ κράτος τους ἀφίνοντας τὸ γιό του Σιτάληκ συνεχιστὴ τοῦ ἔργου του. Ὁ Θουκυδίδης ἀπὸ πατέρα Θραῶνα τὸν Ὀλογο, διηγεῖται πολλὰ γιὰ τὴ βασιλεία του. Τὸ διαδέχτηκαν καὶ ἄλλοι καλοὶ βασιλιάδες, μὰ ὁ Κότις ὁ Α' ἦταν ὁ πρὸ ἀξιὸς ἀπ' ὅλους καὶ πολλὰ διηγοῦνται γι' αὐτὸν καὶ τὴ βασιλεία του, ὅπως καὶ γιὰ τοὺς ἀξιους διαδόχους των ὡς τὴν ἐποχὴ, πού ἡ Ρώμη ὑπόταξε τὸ κράτος τους καὶ τὸκαμε Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία.

Οἱ Βησσοί. Παρακλάδι τῆς μεγάλης πολεμικῆς φυλῆς τῶν Σατρῶν. Κατοικοῦσαν στὸ συναπάντημα Αἴμου καὶ Ροδόπης, στὸ μέρος ὅπου ὁ Ἐβρος μὲ τὶς πηγές του ἀρδεύει τὶς πεδιάδες των. Ἦταν πολεμικώτατοι. Τελευταῖοι ἀπ' ὅλους τοὺς Θραῶνες ὑποτάχθηκαν στοὺς Ρωμαίους. Αὐτοὶ εἶχαν βρῆ τὸν τρόπο νὰ παίρνουν φρούρια, ὅπως ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος.

Οἱ Ἀγριάνες. Πασίγνωστη Θρακικὴ φυλὴ στ' ἄγωνα καὶ ὀρεινὰ τοῦ Σκόμου καὶ στὴ βορειοδυτικὴ Ροδόπη. Ζοῦσαν μὲ τὴν χτηνοτροφία καὶ πῆγαιναν μισθοφόροι στοὺς Ὀδρῦσες, Ἀθηναίους, Μακεδόνες καὶ Ρωμαίους, γιατί ἦταν ἡρωϊκοὶ καὶ περιφημοὶ ἀκοντιστῆς.

Οἱ Δίοιοι οἱ Μαχαροφόροι. Αὐτόνομη Θρακικὴ φυλὴ μὰ καὶ πολεμικώτατη στὰ δυτικὰ τῆς Ροδόπης.

Οἱ Δαρδάνιοι τέλεια ἄγριοι καὶ θρωμεροί, μὰ παράδοξα φίλοι τῆς μουσικῆς.

Οἱ Τριβαλλοὶ γείτονες τῶν Ἀγριάνων ἔθνος πολεμικώτατο καὶ ἡρωικώτατο καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἀνεξάρτητο. Οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς θεωροῦσαν δυσγενεῖς. Ὅμως εἶχαν ὁμόνοια πού τοὺς καθίστα ἐπικίνδυνους καὶ φοβεροὺς στοὺς ἐχθροὺς των. Τοὺς ὑπόταξε ὁ Ἀλέξανδρος καὶ κατόπι οἱ Ρωμαῖοι.

Οἱ Μοισοί, πού κατοικοῦσαν ἀπὸ τὸν Αἴμο ὡς τὸ Δούναβη κι ὡς τὸν Εὔξεινο. Ἡ χώρα τους λέγεται Μοισία, γιατί ἦταν τὸ ἐπικρατέστερο καὶ σπουδαιότερο ἔθνος καὶ τὸ πιὸ πολιτισμένο ἀπ' ὅσα κατοικοῦσαν πάνω ἀπὸ τὸν Αἴμο.

Οἱ Γέτες Ἰστροὶ ἔθνος πέρ' ἀπὸ τὸ Ἴστρο κι ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικά. Ὁ Ἡρόδοτος τοὺς περιγράφει στὴν ἱστορία του. Ἔχον θεὸ τὸ Ζάμολξι — δούλο ἀπὸ τὴ Σάμο, μαθητὴ τοῦ Πυθαγόρα, πού τοῦ δίδαξε τὴ μεταφυσικὴ θεωρία — καὶ αὐτὸν θυσίαζαν ἀνθρωποθυσίες, ρίχνοντας πάνω σὲ τρία ἀκόντια τὸ θῦμα. Ὁ Δρομικαίτης ὁ ἥρωϊκὸς βασιλιάς τους, πολέμησε τὸ Λυσίμαχο καὶ τὸν ἔπιασε αἰχμάλωτο. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Τραϊανοῦ ὀριστικὰ καταλύθηκε τὸ κράτος τους Δακία.

Οἱ Δακοὶ εἶχαν τὴν ἴδια γλῶσσα μὲ τοὺς Γέτες ὅσοι κατοικοῦσαν σι' ἀνατολικά τοῦ Δούναβη, στὴ σημερινὴ Ρουμανία καὶ Δακοὶ ὅσοι στίς δυτικὲς ἐπαρχίες τῆς Ρουμανίας πέρ' ἀπὸ τὰ Καρπάθια, ὁ Τραϊανὸς τοὺς νίκησε κι ὠνομάσθηκε Δακικός. Ὁμιλοῦσαν γλῶσσα Ἰστρο-Θρακική.

Οἱ Κιμέριοι ἀπὸ τὴ σημερινὴ νότιο Ρωσία στὸν Τάναϊ κοντὰ στοὺς Σκύθες. Ὁ Ὅμηρος τοὺς ξαίρει κι ὁ Ἡρόδοτος τοὺς μνημονεύει.

ΟΙ ΠΑΛΙΟΙ ΘΡΑΚΕΣ'

Ἡ Ἰνδογερμανικὴ ἢ Ἀρία ἢ Κανκασία φυλὴ περιλαμβάνει τοὺς λαοὺς, πού κατοικοῦσαν στὴν ἀρχαιότητα τὴν Ἰλλυρικὴ ἢ Ἑλληνικὴ Χερσόνησο καθὼς καὶ τὶς περισσότερες χώρες στὰ παράλια τῆς Μικρασίας. Οἱ περισσότεροὶ ἱστορικοὶ σήμερα καὶ ἄλλοι εἰδικοί φρονοῦν ὅτι οἱ Ἄριοι ἀπὸ τὴν Εὐρώπη ξαπλώθηκαν στὴν Ἀσία, γιατί ἡ κοιτίδα τους εἶναι ἡ Κεντρικὴ Εὐρώπη ἢ τὰ ἀνατολικά της μέρη δηλ., οἱ μεσημβρινὲς ἀπλόχωρες ἐκτάσεις τῆς Ρωσίας, ἀπ' ὅπου εὐκόλα μπορεῖς νὰ τραβηχτῆς καὶ στὴν ἀπώτερη Ἀσία καὶ στὴ δυτικὴ Εὐρώπη.

Ἄν ἀληθεύῃ αὐτὸ — κι ἔτσι φαίνεται — τότε οἱ πλείότεροι ἀπὸ τοὺς Ἄριους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ οἱ Φρύγες, κατέβηκαν πρῶτα στὴ Θράκη ἀπὸ χώρες βορεινότερες κι ἀπὸ κεῖ ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Βοσπόρου Ἑλλησπόντου πέρασαν στὴν ἀντικρινὴ ἡπειρο. Αὐτὸ φανερώνει πὼς οἱ Ἄριοι πού κάθησαν στὴ Θράκη ἢ ἀποσπάστηκαν στὸ διάβα τους ἀπὸ τοὺς ἄλλους πού πέρασαν στὴν Ἀσία κέμειναν καὶ στὴ Θράκη, ἢ ξαναγύρισαν ἀργότερα ἀπὸ τὴ Φρυγία — κοντινὴ χώρα — ξαναπῆραν τὴν ἀφημένη χώρα, πού τὴν πέρασαν προτῆτερα. Αὐτὸ τὸ δείχνει καὶ ἡ συγγένεια τῶν Θρακῶν καὶ Φρυγῶν πού φαίνεται ἀπὸ τὴ γλῶσσα κι ἀπὸ τὶς ὀμωνυμίες πού ὁ Στράβωνας παρέτήρησε λ.χ. Σκαῖοι Θραῖες καὶ Σκαῖὸς ποταμὸς, Σκαῖὸν τείχος καὶ Σκαῖὲς πύλες στὴν Τροία. Ξάνθιοι Θραῖες. Ξάνθος ποταμὸς στὴν Τρωάδα. Ἄρισθος τὸ ποτάμι πού χύνεται στὸν Ἐβρο καὶ Ἀρίσθη στὴν Τροία καὶ τοσα

άλλα. Ἄν πάλι ἀληθεύῃ ἢ πῶς παλιά γνώμη, τότε ἀπὸ τῆ βορειοδυτικῆ Μικρασία, δηλ. ἀπὸ τῆ Φρυγία, πέρασε στὴν Εὐρώπη καὶ κατέλαβε τὴ Θράκη.

Αὐτὸ βέβαια — τὸ πρῶτο — ἔγινε ἀπὸ τὴν πίεση τῶν βόρειων λαῶν, πού ὤθησαν τοὺς Φρύγες νὰ μεταναστεύουν στὴ Μικρασία. Ἔτσι βγάνομε τὸ συμπέρασμα πὼς οἱ παμπάλαιοι αὐτοὶ Θρακοφρυγικοὶ λαοὶ ἀπετέλεσαν ὄχι μονάχα τοὺς προϊστορικοὺς κατοίκους τῆς Θράκης μὰ καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὅπου ἐνώθησαν, τοὺς Ἑλληνοπελασγοὺς δηλ. τοὺς πρωτοέλληνες¹.

Πιστεῖον ὅτι οἱ Θραῖκες κρατοῦσαν τὴ χώρα τους τρεῖς χιλιάδες χρόνια π.Χ. καὶ ἀπὸ κεῖ μετανάστεψαν στὴ Μικρασία. Τὰ τοπωνύμια δείχνουν ὅτι οἱ Θραῖκες, ἀφοῦ κατέλαβαν στὴν ἀρχὴ τὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς χερσονήσου ξαπλώθηκαν μὲ τὸν καιρὸ ὡς τὸ Ἀδριατικὸ πέλαγος καὶ θαλασσοκράτησαν. Αὐτοὶ οἱ παμπάλαιοι Θραῖκες εἶχαν καὶ κάποιο πολιτισμὸ, πού τὸ εἰκάζομε ἀπὸ τοὺς μύθους καὶ τὶς παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων, γιατί, λένε πὼς αὐτοὶ εἰσηγήθηκαν στὴν Ἑλλάδα πολλὰ λατρεῖες, θεότητες, τὴ μουσικὴ καὶ τὴν ποίησι καὶ ἀπὸ ὅσα ὁ Ὅμηρος μνημονεύει στὰ ἔπη του τεχνουργήματά τους, λ.χ. (ξίφη ἀργυρόπλα), σπαθιά ἀργυροκόρυφα, κρατῆρες πανόργυρους, πανωραῖα ποτήρια καὶ ἄλλα, μὰ καὶ ἀπὸ προϊστορικὰ τεχνικὰ μνημεῖα λ.χ. πῆλινα ἀγγεῖα μὲ σπειροειδεῖς γραφές, κοκκαλένια καὶ μαρμαρένια εἰδώλια, σπαθιά χάλκινα, ἀμφίστομους μπαλτάδες καὶ ἄλλα πράγματα, πού βρέθηκαν στὶς ἀνασκαφές².

Οἱ Θραῖκες δοκιμάζουν λογῆς λογιῶ ἐπιδράσεις ἀπὸ λαοὺς συγγενικοὺς, γιατί αὐτὸ τὸ βίαζε ἢ γεωγραφικὴ τῆς θέσι. Ὁ Τρωικὸς, ὁ Μυκηναϊκὸς, ὁ Κυκλαδικὸς, ὁ Κρητικὸς πολιτισμὸς ἐπιδρῶσαν στοὺς Θραῖκες ἀπὸ τὰ δυνατὰ ρεύματα τῶν λαῶν, πού ζοῦσαν σαυτὲς τὶς χώρες. Κι αὐτὸ κανεῖς δὲν τὸ ἀμφισβητεῖ. Ἐπομένως καὶ οἱ παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων γιὰ τοὺς φιλόμουσους παλαιοὺς Θραῖκες, φαίνονται ἀληθοφανεῖς καὶ ὄχι μῦθοι. Τὸ μαρτυροῦν καὶ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα, πού βρέθηκαν σ' ὅλη τὴ Θράκη λ.χ. ἀμφίστομος πέλεκυς στὸ Παζαρτζίκ, Μυκηναϊκὸς τάφος στὶς Σαρ. Ἐκκλησίαι καὶ κτερίσματα, ὅπως ἓνα σπαθὶ ὀρυχάλκινου τέχνης Μυκηναϊκῆς, διὰ χρυσᾶ διαδείματα, πού πολυμοιάζουν τὰ Μυκηναϊκά, ὅπως καὶ χρυσῆ προσωπίδα πᾶνω σὲ πρόσωπο νεκροῦ.

Γραφτὲς εἰδήσεις γιὰ τὴ Θράκη ἔχομε παλαιότατες. Ὁ Ὅμηρος ὁ Ξενοφάνης, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Πανσανίας, ὅλοι αὐτοὶ μιλοῦν γιὰ τοὺς Θραῖκες καὶ τὴ χώρα του καὶ εἶναι γεμῆτοι ἀπὸ περιγραφές, ὅπως καὶ πολλοὶ γεωγράφοι μεταγενέστεροι ὁ Μαρκελλῖνος, ὁ Στράβωνας κλπ. Οἱ Θραῖκες στοὺς ἱστορικοὺς χρόνους κατέβηκαν ἀπὸ βορρηνὰ καὶ παίρνοντας

1. Βιβλιογραφία: Στράβων, Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, Πανσανίας, Πτολεμαῖος, Διόδωρος Σικελ., Πλούταρχος, Tomaschek, Σακελλαριάδης, Κουρτίδης, Σαμοθράκης, Ἀποστολίδης, Σηλ. Σακελλαριάδης.

1. Μ. Ἀποστολίδης. Περί Ἀρχαίων Θρακῶν. Θρακικὰ τόμ. Α' σ. 70-86.

τῆ χώρα αὐτῆ ἀπὸ τὸ Δούναβη ὡς τὸ Στριμόνα, ἐκτόπισαν τοὺς παλαιότερους κατοίκους καὶ κράτησαν τῆ χώρα. Οἱ δ' Ἕλληνες Θραῖκες λένε ὅλες τὶς βάρβαρες φυλὲς μὲ τὰ λογῆς λογιῶ τοπικά τους φυλετικά ὀνόματα, πού μεῖς δὲ ξαίρουμε ποῖο ἦταν καὶ πῶς αὐτοὶ τόλεγαν.

Ἄλλοι ἱστορικοὶ πῆραν ἄλλους δρόμους γιὰ νὰ ξεχωρίσουν τοὺς προϊστορικοὺς Θραῖκες ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς, ἄλλοι πάλι ξεχωρίζοντας τοὺς μυθικοὺς καὶ ἱστορικοὺς, παραδέχονται ὅτι οἱ Θραῖκες τοῦ ἐσωτερικοῦ καθόλου δὲν ἄλλαξαν ὡς τὸν ἑξελληνισμό τους δηλ. μέιναν ἀπολίτιστοι καὶ βάρβαροι καθὼς οἱ πρωτογενεῖς Ἰνδοευρωπαῖοι, ἐνῶ στὰ παράλια οἱ ὁμόφυλοί τους πολιτίστηκαν μὲ τὴν ἐπικοινωνία καὶ πνευματικά καὶ ὕλικά.

Ἀπὸ τοὺς παλαιότατους Θραῖκες πού κατέβηκαν καὶ στὴν Ἑλλάδα λείψανα παρέμειναν στὶς Ἀθῆνες οἱ Εὐμολπίδες ἀπόγονοὶ τους οἱ παπᾶδες τῆς Δήμητρας — γιὰ τὴν ἔμπασαν τῆ λατρεία τοῦ Διονύσου στὴν Ἀττικὴ, στοὺς Δελφοὺς δὲ οἱ Θρακίδες. Ὅσα δὲ μυθολογοῦν οἱ Ἕλληνες, γιὰ τὸν Ὀυφέα, Φιλάμμωνα, Θάμυρι, Μουσαῖο καὶ γιὰ τὴ λατρεία τῆς Δήμητρας καὶ τοῦ Διονύσου, φανερώνουν σωστὰ πῶς οἱ πρῶτοι Θραῖκες πρῶτα πολιτίστηκαν, γιὰ τὴν ἀγαποῦσαν τὶς μουσες, γινώριζαν τὸ σπᾶρσιμο τοῦ σταριοῦ καὶ τὸ δούλεμα καὶ τὴν καλλιέργεια τοῦ ἀμπελιοῦ. Ἄλλοι πάλι διαφωνοῦν σ' αὐτὰ λέγοντας πῶς οἱ βορεινοὶ Θραῖκες ἦταν διάφοροι ἀπὸ τοὺς νότιους, γι' αὐτὸ οἱ δεῦτεροι ἔχοντας ἐπικοινωνία μὲ τοὺς Κικλαδίτες πολιτίστηκαν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀπομονωμένοι ἔμειναν βάρβαροι.

Οἱ Θραῖκες τῶν ἱστορικῶν χρόνων εἶναι βέβαια κατώτεροι πολὺ ἀπὸ τοὺς συγκαιρινούς τους Ἕλληνες. Τὰ Θρακικά ἔθνη καὶ ἡθῆ ἦταν βάρβαρα, μὰ εἶναι γνωστὸ σήμερα ἢ εὐκόλα ἀποδείχεται ὅτι ὅλα ἢ τὰ πλείοτερα ἀπὸ αὐτὰ λ.χ. τὸ σφάξιμο τῆς γυναίκας τῆς ἀγαπημένης στὸν τάφο τοῦ συζύγου, ἢ ἐλευθερία στὴν παρθενία, τὸ ξαγόρασμα τῆς νύμφης, ὁ στιγματισμὸς τοῦ κορμιοῦ ἀπὸ ἄντρες καὶ γυναῖκες¹, οἱ θυσίαι στοὺς τάφους σφάγιων καὶ ἵππων ἀγαπητῶν ἀπὸ τὸν ἀποθνήσκον, τὸ βάσιμο ὄπλων μέσα στὸν τάφο καὶ ἄλλα ἀντικείμενα οἱ εὐωχίαι καὶ οἱ ἀγῶνες στὶς ταφές καὶ ἄλλα ἦταν μὰ φορὰ καὶ Ἑλληνικά, ἐπικρατοῦσαν καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ ὅταν ἀκόμα ἢ ζωὴ σάλλα σημεῖα πολὺ μαζουὰ ἦταν ἀπὸ τὴν πρωτόγενῆ βαρβαρότητα. Αὐτὸ εἶναι πολὺ φυσικό, γιὰ τὸ ἄνθρωπος τίποτε πιδὸ δισεξάλειφτο ἀπὸ τὶς προλήψεις, τὶς δεῖσιδαμιονίες καὶ τὰ πατροπαράδοτα ἔθνη δὲν ἔχει. Ἡ θρησκεία καὶ αὐτὴ ἢ μητρικὴ γλῶσσα ἀλλάζουν καὶ χάνονται ὀλότεια, μὰ τὰ ἔθνη κρατοῦν καὶ ὅταν ἀκόμα οἱ ἰδέες, πού ἀπ' αὐτὲς γεννήθηκαν, εἶναι πολὺς καιρὸς πού ἄλλαξαν.

Ὅτι εἶχαν συγγένεια οἱ Ἕλληνες καὶ Θραῖκες τὸ δείχνει ἢ ἴδια θρησκεία καὶ λατρεία καὶ οἱ ἴδιοι σχεδὸν θεοί. Τοὺς θεοὺς τοὺς βλέπουμε σ' ἄ-

1. Παύλου Καρολίδου Εἰσαγωγή Ἱστορ. Παπαρηγοπούλου, Ἀθῆναι νεώτ. ἐκδ.

νάγλυφα καὶ τὰγάματα τῶν θεῶν καὶ στὰ Θρακικὰ νομίσματα καὶ οἱ ἐπιγραφίαις — καὶ ἄπειρες εἶναι αὐτὲς — μὲ γυναῖκες θρακιώτισσες μεγάλων πολιτικῶν καὶ στρατηγῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἡ συγγένεια αὐτὴ ἦταν συνειδητὴ στοὺς Θραῖκες, πού ξέπεσαν μὲ τὸν καιρὸ σὲ βαρβαρότητα ἀπὸ αἰτίαις καὶ περιστάσεις δύσκολες, ἀπὸ πολιτικὲς ἀνωμαλίαις αἰώνιαις καὶ ταραχῆς, ἄγνωστες, ἀπὸ πιέσεις ἀπὸ βορρᾶ τῶν Σκυθῶν, μὰ καὶ ἀπὸ τὰνακατάματα τοῦ Θρακικοῦ ἔθνους μὲ βάρβαρους λαοὺς, ὅταν ὁ Ἑλληνισμὸς ξαπλωνόταν σ' ὅλη τους τὴ χώρα. Γνωστοὶ τέτοιοι λαοὶ εἶναι οἱ Μυσοὶ καὶ Τεῦκροι, οἱ Σκυθες καὶ οἱ Γέτες, οἱ Κέλτες καὶ οἱ Σκορδίσκοι καὶ Σαρμάτες.

Μὲ τίς ἀποικίαις καὶ κληρουχίαις τῶν Ἑλλήνων στὰ Θρακικὰ ἀκρογιαλία καὶ τὴν ἀδιάκοπη ἐπικοινωνία, μὲ τίς ἐπιγραφίαις Ἑλλήνων καὶ Θρακῶν, ὅπως εἴπαμε, ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἄρχισε νὰ ἐπιδρᾷ τοὺς βάρβαρους Θραῖκες ἀργά, μὰ σίγουρα. Μᾶς τὸ λένε τὰ νομίσματα τῶν βασιλιάδων τῶν Ὀδρυσῶν, τὸ μᾶσμο τοῦ ἀθηναϊκοῦ νομίματος, τοῦ συστήματος γιὰ νὰ διευκολύνονται οἱ ἀμοιβαῖες συναλλαγῆς Θρακῶν καὶ Ἀθηναίων καὶ ἀπὸ τὴ μίμηση τοῦ συμβόλου τῆς Μαρωνείας ἀπὸ τὸ Μήδοκο τῆς Θάσου ἀπὸ τὸν Κεντροπόλη καὶ ἀπὸ τὴ διατήρηση τοῦ δικοῦ τους ἵππου καὶ ἱππέως.

Ὅταν πιά ἡ Θράκη καταχτήθηκε ἀπὸ τὸ Φίλιππο τοῦ Ἀμύντιου καὶ τὸ Μέγα - Ἀλέξανδρο καὶ τοὺς διαδόχους κάπογόνους του, ὁπότε ἤκμαζαν στὸ ἐσωτερικὸ οἱ Ἑλληνικοὶ σταθμοὶ καὶ τὰ ἐμπόρια, ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐπίδρασε στοὺς Θραῖκες καὶ ξέχωρα στοὺς ἀγρότες καὶ καμπίσιους. Ἀπὸ 46 ὀνόματα λ.χ. ἀπὸ Θραῖκες μισθοφόρους πού ὑπερέτησαν στὸν Ἀθηναϊκὸ στρατὸ στὸ τέλος τοῦ 4 π.Χ. αἰῶνα, τὰ 15 μονάχα εἶναι Θρακικά, τὰλλα ὅλα εἶναι Ἑλληνικά μᾶς λέγει κάποια ἐπιγραφή. Οἱ Βησσοί, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἄλλη ἐπιγραφή, στίς πεδιάδες μιλοῦσαν ἑλληνικά καὶ φέρονταν σὰν Ἑλληνες καὶ ἔκαμναν καὶ ἀγῶνες. Ὅταν ὕστερα οἱ Ρωμαῖοι ἕναν αἰῶνα π.Χ. ἀρχισαν νὰνακατώνονται στὰ ἐσωτερικὰ τῆς Θράκης μεταχειρίζονταν τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Οἱ Θραῖκες μῶλα ταῦτα ὅμως δὲν ἔχασαν τὸν ἐθνικὸ τους χαρακτῆρα, γιὰτὶ πολλὲς ἀπὸ τίς παλιῆς τους παραδόσεις καὶ ξέχωρα πολλὰ θρησκευτικὰ καὶ ντόπια θέσμια παρέμειναν πολὺν καιρὸ καὶ ἀργότερα, ὅταν πλιά ἦταν ὀλότελα ἐξελληνισμένοι. Ἔτσι πολλὲς θεότητες Ἑλληνικὲς πού ἀντικατέστησαν θρακικὲς παίρνουν πάλι θρακικὲς προσηγορίες. Κι αὐτὸ ἀποδείχνει πὼς παλιῆς τοῦ λαοῦ θρησκευτικὲς ἰδέαις καὶ πεποιθήσεις δὲ χάθηκαν ὀλότελα ἀπὸ τὴ συνειδησὴ τους, λ.χ. Ἄρτεμις - Γερμιθῆς - Ζεὺς - Ζβελσοδοῦρος (κεραύνιος)¹.

Στὸν καιρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας ὁ Ἑλληνισμὸς συνετέλεσε στὴ Θράκη τὸ ἔργο του, γιὰτὶ ἀπὸ τὴ γλῶσσα, τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης, μπορεῖ ἀσφαλῶς νὰ πῆ πὼς οἱ Θραῖκες ἦταν ἀπὸ τὸ 20 μ.Χ. αἰῶνα ἐξελληνισμένοι. Τοῦτο τὸ

1. Βλ. Θρακικὰ τ. Α' Χορῆστου Τσουντα σ. 29 ἀπεικόνιαις Θρακῶν ἐν ἐν ἀγγεῖον.

μαρτυρᾷ καὶ ὁ αὐτοκράτορας Ἰουλιανὸς λέγοντας πῶς «ὄσοι κατοικοῦμε τὴ Θράκη καὶ Ἰωνία εἴμαστε τῆς Ἑλλάδος ἐγγόνια. Στὰ ὄρεινά μερικὲς φυλὲς φύλαξαν πιότερον καιρὸ τῆ γλῶσσα καὶ τὰ ἦθη τους, μὰ κι αὐτὲς ἀπὸ τὸν 5 μ.Χ. αἰῶνα, πού ἄρχισαν οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Σλαίων ἀπὸ βορρᾶ, ὑπεχώρησαν στὸν Ἑλληνισμὸ κἔτσι ὅλοι οἱ Θραῖκες χωρὶς ἐξαιρέση θεωροῦνταν κι ὠνομάζονταν Ρωμαῖοι πού θὰ πῆ Ἕλληνες. Αὐτὸ τὸ πέτυχε ὁ Χριστιανισμὸς μὲ ὄργανο τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἦθη κἔθιμα καὶ μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ Βυζαντίου, πού ἔγινε κέντρο τῶρα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στὴν Ἀνατολή.

6.— ΠΩΣ ΝΤΤΝΟΝΤΑΝ ΟΙ ΘΡΑΚΕΣ

Τί φοροῦσαν οἱ Θραῖκες μέσα στὸ κλίμα κείνο τῆς χώρας τους πού ὅλοι οἱ συγγραφεῖς τὸ χαρακτηρίζουν πολὺ δυνατὸ καὶ πολὺ κρύο, τὸ βλέπουμε σὲ παραστάσεις διάφορες. Τὶς παραστάσεις τὶς σχηματίζουν οἱ Ἕλληνες καλλιτέχνες τοῦ παλιοῦ καιροῦ πάνω σὲ ἀγγεῖα. Ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη στὰ χρόνια τοῦ Κίμωνα καὶ τοῦ Περικλῆ πολλὲς φορὲς παράστησε τὸν Ὀρφέα ἀνάμεσα στοὺς ὁμοειθεῖς του, λέγει ὁ Τσουντας Χρ. παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ ἓνα ἀγγεῖο πού ἐρμήνευε στὰ Θρακικά'.

Σαυτὲς δὲ τὶς παραστάσεις ξεχωριστὴ ἀξία προσθέτει τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Θραῖκες ἀκροατὲς τοῦ τραγουδιστῆ εἰκονίζονται μὲ τὴν ἐθνικὴ τους ντυμασιὰ ἢ τὸ πιὸ λίγο μὲ χαρακτηριστικὰ τῆς στοιχεῖα, πού μᾶς δίνουν ἐπομένως λίγο πολὺ ἄρτια εἰκόνα τὸ πῶς φανερώνονταν ἐξωτερικὰ, δηλ. ποιά ἦταν ἡ ἐξωτερικὴ τους ἐμφάνισι.

Μιά ἀπὸ τὶς πιὸ ἀξιόλογες παραστάσεις, εἶναι ζωγραφισμένη γιὰ στόλισμα σῆνα πῆλινο ἀγγεῖο. Τὸ ἀγγεῖο βρέθηκε στὴ Γέλα τῆς Σικελίας, μὰ εἶναι γνήσιο ἀπτικὸ ἔργο καὶ κατασκευάστηκε στὶς Ἀθῆνες στὰ 450 π.Χ. καὶ βρίσκεται τῶρα στὸ Μουσεῖο τοῦ Βερολίνου. «Εἶναι ἀπὸ τὰ ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα, λέγει ὁ Τσουντας Χρ. οἱ μορφές, δηλ. ἔχουν ὠραῖο γυαλιστερὸ κοκκινωπὸ χρῶμα καὶ φαίνονται χτυπητὰ μέσ' ἀπὸ τὸ βάθος, πού εἶναι μελανό. Τὰ στολίδια τῶν ρούχων, τὰ μαλλιά καὶ οἱ ἄλλες λεπτομέρειες εἶναι ἐπίσης μαῦρες. Στὸ μέσο τῆς παραστάσεως ἀθετᾷ ὁ Ὀρφέας πάνω σὲ ψηλὸ

1. Ἀγγεῖον ἐν Μουσείῳ Βοστώνης τοῦ 460 π.Χ. παριστᾷ τὸν Ὀρφέα ὡς Θραῖκα ἀειδὸν φοροῦντα θρακικὴν ἐσθῆτα καὶ θρακικὸν πέπλον καὶ ὑψηλὰ ὑποδήματα ὑπενδεδυμένα μὲ γούναν.

Ὁ Πολύγνωτος ὁ Θάσιος (5ο αἰῶνα), στὴ «Νεκρῶν τοῦ Ὀδυσσεύς» παριστᾷ τὸν Ὀρφέα μὲ καθαρῶς ἑλληνικὴν μορφήν. Ὁ Παιουσαῖος λέγει: «ὅτι ὁ Ὀρφεὺς ἐκάθητο ἐπὶ βράχου «ἐφάπτεται δὲ τῇ ἀριστερᾷ κινάρας, τῇ δὲ ἐτέρᾳ χειρὶ ἰτέας κλώνές εἰσι ὧν ψάει, προσκέκλιται δὲ τῷ δέντρῳ» «Ἑλληνικοὶ δὲ τὸ σχῆμα ἐστὶ τῷ Ὀρφεῖ καὶ οὔτε ἡ ἐσθῆς, οὔτε τὸ ἐπίθημα ἐστὶ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ Θρακικόν».

θρόαχο, πού φανερώνει τὸ Πάγγαιο βουνὸ ἢ κάποιο ἄλλο, καὶ ψάλλει μὲ τὴ λύρα στὰ χέρια. Τὸν Ὀρφέα τρογουρίζουν τέσσαρες Θραῖκες. Οἱ στάσεις τους καὶ τὰ πρόσωπά τους καθρεφτίζουν πολὺ παραστατικὰ τὴ θανασιτὴ ἐνέργεια στὴν ψυχὴ τους ἀπὸ τὸ θεϊκὸ τραγοῦδι τοῦ τραγουδιστῆ. Ὁ Ὀρφεὺς δὲν ἔχει τίποτε τὸ ξενικὸ πάνω του καὶ εἶναι φανερὸ πὼς ὁ ἀγγειογράφος δὲ θέλησε νὰ τὸν παρουσιάσῃ σὰν συγκαιρινὸ του Θραῖκα, ἢ ντυμασίᾳ του εἶναι μονάχα ἓνα ἱμάτιο, πού τοῦ σκεπάζει τὸ κάτω κορμὶ καὶ τοῦ ἀφίνει τὸν κορμὸ ξέγυμνο μὲ τὴν ἴδια δὲ περιβολὴ εἰκονίζει συχνὰ ἢ Ἑλληνικὴ τέχνη καὶ θεοὺς τῶν Ἑλλήνων καὶ θνητοὺς Ἑλλήνες. Τὸ μακρὸ ὄμως περιτύλιγμα μὲ τὰ ὑφαντὰ ἢ τὰ κεντητὰ στολίδια, πού φοροῦν οἱ ἀκροατὲς τοῦ μυθικοῦ τραγοῦδιάνου, τὸ κορμὶ καὶ τὸ περιεργὸ σκέπασμα τοῦ κεφαλιοῦ τους εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὰ τῆς ντυμασιᾶς τῶν Θρακῶν τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς. Ὁ Ξενοφώντας μνημονεύει στὴν Κύρου Ἀνάβασι τὶς ἀλωπικῆς, πού τὶς φοροῦσαν οἱ Θυνοὶ Θραῖκες στὸ κεφάλι καὶ στ' ἄφτιά. Ὅμοια μὲ ἀλωπικῆς σκέπαζαν τὶς κεφαλές τους κατὰ πού λέγει ὁ Ἡρόδοτος καὶ οἱ Θραῖκες τῆς Ἀσίας, πού πῆραν, σὰν ὑπῆρκοι τῶν Περσῶν, μέρος στὴν ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξη στὴν Ἑλλάδα. Αὐτὲς οἱ ἀλωπικῆς ἦταν βέβαια ὄχι ἀδοιμευτὰ τομάρια ἀλεπούς, μὰ πραγματικὰ λίγο πολὺ τεχνικὰ σκεπάσματα καὶ ὅτι τέτοια φοροῦν οἱ Θραῖκες τοῦ ἀγγείου — ἓνας μάλιστα τῶριξε στὸ λαιμὸ του — δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία. Ἀπὸ τὸ ἀγγεῖο μάλιστα βλέπουμε πὼς ἔδιναν σ' αὐτὰ τέτοιο σχῆμα, ὥστε τὸ κεφάλι τοῦ ζῶου νὰ βρῖσκεται πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπό τους καὶ ἢ οὐρὰ στὸ λαιμὸ τους, στὰ πλάγια δὲ νὰ περισσεύουν δυὸ κομμάτια, δυὸ «παρωτίδες», γιὰ νὰ σκεπάζουν στὸ πολὺ μεγάλο κορμὶ καὶ μεγάλη παγωνιά τὰφτιά. Ἀκόμα στὴν κορυφὴ στὸ σκέπασμα πρόσθεται μιὰ ἀπόφυση μὲ τρύπα γιὰ νὰ τὸ κρεμοῦν. Ὅσοι γνώρισαν τὶς βαρειοχεμιωνῆς τῆς Θραῖκης, εὐκολα καταλαβαίνουν πόσο κατάλληλο γιὰ τὸ κλίμα τῆς ἦταν αὐτὸ τὸ σκέπασμα, πού προστάτευε τὰφτιά.

Τὸ μακρὸ περίβλημα ἢ ἐπανωφόρι τῶν Θρακῶν τοῦ ἀγγείου μὲ τὰ φαντὰ ἢ κεντητὰ στολίσματα γνωρίζουμε πάλι ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο καὶ τὸν Ξενοφῶντα. Τὸνομάζουν μὲ ξενικὸ ὄνομα ζεῖρα καὶ ρητὰ ἀναφέρουν ὁ πρῶτος τὰ στολίδια του καὶ ὁ ἄλλος τὸ μᾶκρος του ὡς τὰ πόδια. Τὶς ζεῖρες αὐτὲς ἔφκιαναν χωρὶς ἀμφιβολία ἀπὸ χοντρὸ μάλλινο ὕφασμα. Τὸ σχῆμα τους ἦταν πολὺ ἀπλό, ὅπως ἀπλούστατο ἦταν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱματίου, πού σ' αὐτὸ ἀντιστοιχεῖ. Οἱ ζεῖρες εἶχαν μανίκια ἀλλὰ τὰφιναν κρεμασμένα στὰ νῶτα ἀπὸ τὸ λαιμὸ, ὅπου ἔνωναν καὶ κούμπωναν τὶς δυὸ ἄκρες τους. Ἀπὸ τοὺς Θραῖκες τοῦ ἀγγείου οἱ τρεῖς πρὸ νέοι ἀφίνουν τὴ ζεῖρά τους νὰ κρέμεται ἔτσι λεύτερη στὰ νῶτα, ὁ τέταρτος ὄμως μαζεθεὶ τὶς δυὸ κάθετες πλευρῆς τῆς καὶ τυλίγει ὀλόκληρος στὸ φῶρεμα, ἐχτὸς ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ τὰ πόδια. Αὐτὴ ἢ συμφωνία τῆς εἰκόνας τοῦ ἀγγείου μὲ τὶς πληροφορίες τοῦ Ἡρόδοτου καὶ Ξενοφῶντα ἀποδείχνουν, ὅτι στὶς Ἀθῆνες δουλεύοντας ὁ ἀγγει-

ογράφος ἤξαιρε πολὺ καλὰ καὶ σωστὰ τὴν ἐθνικὴ ντιμασιὰ τῶν Θρακῶν καὶ ἀπέδωκε πιστὰ τὴν ἀλωπεκῆ τους καὶ τὴ ζειρά. Ὅμως ἀπὸ τοὺς ἴδιους συγγραφεῖς μαθαίνουμε ὅτι κάτω ἀπὸ τὴ ζειρά φοροῦσαν οἱ Θραῖκες καὶ πονκάμισο, στὰ δὲ πόδια, καθὼς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὑψηλὰ ὑποδήματα ἀπὸ πετρί νεβρῶν τοῦ ἀλαφιοῦ.

Τὶς μαρτυρίες αὐτὲς τῶν δυὸ ἱστορικῶν τὶς ἐπιβεβαιώνουν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης, πού καὶ τὸ χιτῶνα καὶ τὰ ὑποδήματα τὰ βρίσκουμε. Ὅμως δὲν εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβουμε, γιατί αὐτὰ τὰ παράλειψε ὁ τεχνίτης τοῦ ἀγγείου. Ὁ σκοπὸς δὲν ἦταν νὰ τὰ μιμηθῆ ὅλα πραγματικά, μὰ νὰ φανερώσῃ μόνον σωστὰ τὴν ἐθνικότητα τῶν ἀκροατῶν τοῦ Ὄρφεα, καὶ γιὰ νὰ τὸ πετύχῃ, νόμισε πολὺ ὑσώστὰ — ὅτι φτάνουν ἢ ἀλωπεκῆ καὶ ἡ ζειρά. Στ' ἄλλα ἀκολούθησε τὴ γνωστὴ καὶ τόσο γενικὴ ροπή τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης νὰ παριστάνει γυμνὰ ἢ μισόγυμνα ὄμορφα παλληκαρίσια κορμὰ καὶ γύμνωσε καὶ αὐτὸς τὸ περισσότερο τοὺς εὐρωστους νεαροὺς Θραῖκες του. Ἀλλὰ ὅσο γιὰ τὰ ὑποδήματα, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἀλωπεκῆ εἶναι τὸ πιὸ πιθανὸ ὅτι οἱ Θραῖκες τὰ μεταχειρίζονταν τὸ πλείοτερο μόνον τὸ χειμῶνα καὶ σεκστρατεῖες ἢ σ' ἄλλες παρόμοιες περιστάσεις, ὄχι δὲ τὸ καλοκαίρι — τὸ θέρος οὔτε καὶ στὰ χωριά τους.

Τέτοιους ξυπόλυτους ἔβλεπε κανένας τότε στὶς μεγαλύτερες καὶ πιὸ πολιτισμένους πολιτεῖες τῆς Ἑλλάδος, κέξόν ἀπὸ ἄλλους ξαίρουμε τὸ Σωκράτη ἔτσι νὰ γυρίξῃ συνήθως μέσα στοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας. Καὶ γιὰ νὰ σηματούσουμε λοιπὸν σωστὴ καὶ πλέρια τὴν ἰδέα τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφάνισης τῶν Θρακῶν στὸν 5ο αἰῶνα, πρέπει νὰ τοὺς φανταστοῦμε μὲ χιτῶνα, μὲ ἀλωπεκῆ στὸ κεφάλι καὶ ψηλὰ πετσένια ὑποδήματα στὰ πόδια. Αὐτὴ τὴ στολὴ τὴν συμπλήρωναν δυὸ λόγγες, πού ὁ καθένας τους βαστᾶ στὸ ἄγγειο. Φαίνεται πολὺ πιθανὸ πὼς οἱ ἄντρες ταχτικά τὶς κουβαλοῦσαν μαζί τους θγαίνοντας στὸ δρόμο καὶ οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον στὰ χρόνια τοῦ Ὀμήρου, μὰ καὶ στὸν καιρὸ τοῦ Θουκυδίδη».

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

Τὰ ἦθη κέθιμα τῶν Θρακῶν ἦταν βάρβαρα καὶ ἄγρια καὶ τέτοια διατηρήθηκαν καὶ μετὰ τὴ πολιτικὴ ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνισμοῦ πάνω τους μὲ τὶς ἀποικίαις τους καὶ μὲ τὴν κατάκτηση τῶν Μακεδόνων. Ὅταν οἱ Ρωμαῖοι τοὺς κατέχτησαν, οἱ πλιότεροι ἀπὸ τοὺς Θραῖκες ζοῦσαν «πλάνητες δίχως πολιτισμὸ καὶ νόμους», ὅπως μαρτυρᾷ ὁ Μαρκελλίνος.

Τὰ ἦθη κέθιμα τῶν Θρακῶν βάσταξαν ἀναλλοίωτα μέσα στοὺς αἰῶνες γιὰ τὴ στασιμότητά τους καὶ τὴ σιγανὴ πρόοδό τους στὸν πολιτισμὸ. πού κατέβηκαν ἀπὸ βορρᾶ καὶ δυσμὲς καὶ ἀνατολικά ἀπὸ Ἀσιατικά στοιχεῖα. πού κατέβηκαν ἀπὸ βορρᾶ καὶ δυσμὰς καὶ ἀνατολικά ἀπὸ Ἀσιατικά στοιχεῖα.

Αὐτὸ τὸ δημιούργησε ἡ γεωγραφικὴ τοποθεσία τῆς χώρας στὸ μέσο τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης.

Οἱ εἰδήσεις ποὺ περισώθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς γιὰ τὰ ἦθη κῆθμά τους εἶναι φτωχικῆς, γιατί δυστυχῶς χάθηκαν τὰ συγγράμματα κείνων, ποὺ περιέγραφαν τοὺς Θραῖκες. Ὁ Ἡρόδοτος, τοὺς περιέγραψε καὶ περιέσωσε μερικά, ἐπίσης ὁ Ξενοφώντας ποὺ πέρασε ἀπὸ τὴ Θράκη σάν σύμμαχος καὶ φίλος τοῦ βασιλιᾶ Σεύθη II καὶ σπούδασε τὰ ἦθη κῆθμά τους, ὁ Διόδωρος, ὁ Στράβωνας καὶ ἄλλοι.

Παραθέτουμε παρακάτω ἦθη κῆθμα τῶν Θρακῶν καὶ πρῶτα τὴν ἀνθρωποθυσία.

Τὴν Ἀνθρωποθυσία τὴν θεωροῦσαν ἀπαραίτητη σὲ κάθε 5 χρόνια, ὅταν ἔστειλαν στὸ θεὸ τοὺς Ζάμολξι ἄγγελο μὲ κλῆρο νὰ τοὺς φέρη τις παραγγελίες τους. Ἡ ἀποστολὴ γίνονταν ἀπάνθρωπα καὶ φοιχτά, ὅπως διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος. Σὲ τρία ἀκόντια μὲ τις αἰχμὲς πάνω, ποὺ τὰ κρατοῦσαν τρεῖς, ἔρριχναν τὸ θῦμα, ἀφοῦ τὸ ἀνακινούσαν μετέωρο κρατῶντας το ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια. Ἄν ἀπέθνησκε τρυπημένος ὁ ἄγγελος αὐτὸς ἀπὸ τις λόγχες, πίστευαν ὅτι ὁ θεὸς ἦταν σπλαγχνικὸς, εἰδεμὴ δοκίμαζαν ἄλλον μὲ τὸν ἴδιον πάλι τρόπο. καμμιά διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἀνθρωποθυσία. Ἔτσι οἱ Ἀψίνθιοι τὸν Πέρση στρατηγὸ Οἰόβαξο τὸν θυσίασαν μὲ τὸ δικό τους τρόπο καὶ μὲ τὸ αἷμα του ράντισαν τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ των. Καὶ οἱ ἐπίσημοι Θραῖκες, ὅταν ἀπέθνησκεν ὁ ἄνδρας, ἐκλέγοντας μιὰ ἀπὸ τις πολλὲς γυναῖκες του, τὴν πιὸ ἀξιαγάπητη, τὴν ἔσφαζαν πάνω στὸν τάφο του καὶ τὴν ἔθαβαν μαζί του. Αὐτὸ ἔξακριβώθηκε κι ἀπὸ τις ἀνασκαφὲς σὲ τύμβους καὶ σὲ χώματα ποὺ βρίσκονται πολλὰ στὴ Θράκη.

Τὸ ἔθιμο αὐτὸ εἶναι λείψανο τοῦ πρωτόγονου πολιτισμοῦ τῶν Ἀρίων, γιατί τὸ εἶχαν καὶ προϊστορικοὶ Ἑλληνας, ὅπως ἡ θυσία τῆς Ἰφιγένειας, ἡ θυσία δώδεκα νεαρῶν Τρώων πάνω στὸν τάφο τοῦ Πάτροκλου καὶ θέβαια γιὰ ἐξιλασμό. Συνήθεια εἶχαν οἱ Τρανοὶ νὰ περικυκλώνουν τὸ νεογέννητο βρέφος καὶ νὰ κλαῖνε, ἀριθμώντας τις ἀνθρώπινες δυστυχίες, ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἀντικρῶζει στὴ ζωὴ. Καὶ ἔθαβαν τοὺς νεκροὺς των διασκεδάζοντας καὶ παίζοντας, γιατί ὁ νεκρὸς γλίτωνε ἀπὸ τὰ βάσανά της πηγαίνοντας στὴν αἰώνια εὐδαιμονία.

Ἔτσι οἱ ταφὲς τῶν Θρακῶν ἀκολουθημένες ἀπὸ θρήνους, δῶρα, θυσίες καὶ ἀγῶνες, μοιάζουν καταπληχτικὰ πρὸς τις ταφὲς τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ὅπως τις περιγράφει ὁ Ὅμηρος στὴν κηδεῖα τοῦ Πατρόκλου.

Ἡ πολυγαμία ἦταν ἔθιμο Θρακικὸ, καὶ ἡ διάδοσή του στοὺς πλούσιους κῆπιστῆς, ποὺ μποροῦσαν νὰ θρέφουν πολλὲς γυναῖκες, σκοπὸ εἶχε τὴν πολυτεκνία. Ἐπαιρναν οἱ Θραῖκες δέκα ὡς δώδεκα γυναῖκες. Ἄν ἔπαιρνε τέσσαρες ἢ πέντε κανεῖς τὸν ἔλεγαν ἄνυμο. Ἀναφέρεται πὺς πῆρε

κάποιος τριάντα γυναίκες. Τὰ κορίτσια τὰγόραζαν ἀπὸ τοὺς γονεῖς ἀκριβὰ καθὼς καὶ στὴν Ὀμηρικὴ ἐποχῇ. Ὁ Σεύθης ὁ βασιλεὺς τῆς Θράκης προσφέρει νάγοράση τὴν κόρη τοῦ Ξενοφῶντα γι ἀγνυαῖκα του, σύμφωνα μὲ τὸν θρακικὸ νόμο. Ἔτσι, ἐνῶ ἀκριβοπληρώνονταν οἱ ὁμορφες σύγκαιρα ὑποχρεώνονταν νὰ δίνουν ἀπὸ τὴν προῖκα τοὺς γιὰ νὰ πατρεύονται οἱ ἀσχημες κι ἀζήτητες σὲ γάμο.

Ἡ θέση τῆς γυναίκας ἦταν πολὺ ταπεινὴ στὴ Θράκη, γι αὐτὸ ἀκατάπαντα δούλευε σὰν ἀνδράποδο. Αὐτὴ ἡ εὐτέλεια τῆς γυναίκας, ποὺ δούλευε καὶ ὑπηρετοῦσε, φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ποὺ ὁ βασιλεὺς τῶν Γεττῶν Ὀμήλης πρόσταξε τοὺς νικημένους ὑπηκόους του ἀπὸ τοὺς Βασταρνοὺς νὰ ὑπηρετοῦν τὶς γυναϊκές τοὺς, ὅπως προτῆτερα ὑπηρετοῦνταν ἀπ' αὐτές, ἕως ὅτου ξεπλύνουν μὲ νίκη — τὴν ντροπὴ τῆς ἥττας.

Στιγματισμός. Οἱ Θραῖκες στιγματίζαν τὰ γυνὰ κορμά τοὺς κι αὐτὸ ἦταν εὐγενικό. Ἀγένεια ἦταν τὸ ἀστικτὸ τοῦ κορμοῦ τοὺς. Γι αὐτὸ τοὺς Θραῖκες τοὺς ὠνόμαζαν κατὰστικτοὺς. Τὰ στίγματα ἦταν στολίδια καὶ τὰκαμαν οἱ γυναίκες μαίχημρὰ βελόνια, καμμένα στὴ φωτιά καὶ ποτισμένα μὲ χρώματα γιὰ νὰ μὴ σβήνουν. Ἐνας ἀρχαῖος ποιητῆς εἶπε: «Στολίδι τῶν Θρακῶν εἶναι νὰ στιγματίζουν τὰ κορίτσια τοὺς». Ἀπὸ ἄλλους συγγραφεῖς ὁμως μαθαίνουμε πὼς ὁ στιγματισμὸς δὲν ἦταν συνήθεια ὅλων τῶν Θρακῶν καὶ ἴσως νᾶχε καὶ καμὰ θρησκευτικὴ σημασία.

Οἱ Θραῖκες εἶχαν δυὸ κοινωνικὲς τάξεις: τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν πολὺ λαό. Τοὺς εὐδαίμονες, ὅπως λέγει ὁ Ἡρόδοτος. Οἱ εὐγενεῖς ἔφερναν σημάδια ἔξωτερικά. Ὁ λαὸς ἔτρεφε μαλλιά, οἱ εὐγενεῖς φοροῦσαν καπέλλα. Τέτοιοι ἦταν οἱ βασιλιάδες, οἱ ἡγεμόνες, οἱ ἱερεῖς. Οἱ εὐγενεῖς ἀποτελοῦσαν τὴν ἀκολουθία τοῦ βασιλιά, ζοῦσαν στὰ χτύματά τοὺς, ποὺ τοῦ δούλευαν οἱ δούλοι, γιὰτὶ οἱ εὐγενεῖς, ὅπως οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Κέλτες, νομίζοντας τιμὴ τὴν ἀνεργία καὶ ντροπὴ τὴ δούλεψη τῆς γῆς. Στὸ στρατὸ ἦταν ἱππεῖς καὶ νόμιζαν τὴ ζωὴ ἀπὸ τὸν πόλεμο πολὺ καλὴ δουλειά. Ὁ πολὺ λαὸς ἀσχολοῦνταν μὲ τὴ γεωργία, τὴν κτηνοτροφία καὶ τὶς βάνανυες τέχνες κι ἀποτελοῦσε στὸν πόλεμο τὸ πεζικό.

Οἱ Θραῖκες ἀγαποῦσαν τὴ ληστεία, γι αὐτὸ κι ἀπόφευγαν νὰ χτίζουν πόλεις καὶ γενικὰ μεγάλους συνοικισμούς, προτιμώντας τὴ νομαδικὴ ζωὴ. Στὸν πόλεμο γιὰ τὴ ληστεία ἀκολουθοῦσαν τὰ ἐθελοντικὰ τάγματα. Ἔτσι ἔκαμαν ἐπιδρομὲς γιὰρπαγὲς καὶ χηλασμὸ σὲ ξένες χώρες. Πικρὴ πείρα εἶχαν οἱ Ἕλληνες ἀποικοὶ τῶν παραλίων τῆς Θράκης, τόση ποὺ τείχιζαν τὸν ἰσθμὸ τῆς Χερσονήσου γιὰ νὰ φυλαχτοῦν. Ἀγαποῦσαν τὶς δωροδοκίες καὶ τίποτε δὲ γίνονταν χωρὶς αὐτὴ, ὡσὰν νὰ ἦταν νόμος.

Ἔτσι τὸ εἶχαν ρίξει σὲ ληστρικοὺς πολέμους κι ἀπ' αὐτὸ προῆλθε ἡ πολεμικὴ τοὺς ἀδυναμία, ἡ μισθοφορὰ τοὺς στὸν Ἑλληνικὸ στρατὸ καὶ ξέ-

χωρα στὸν Ἀθηναϊκὸ. Γιαυτὸ καμμιά φορὰ δὲν εἶχαν πειθαρχία καὶ ἐστασίαζαν κατὰ τῶν Μακεδόνων κιάργότερα κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ παραλίεσ τῆς Θράκης ἦταν γεμάτες ἀπὸ πειρατές, ποὺ λήστευαν τὰ καρόδια ποῦπεφταν ὄξω κιἀλληλοσκοτόνωνταν πάνω στὴ μοίρασιά, τόσο ποὺ μοίρασαν τὴν παραλία σὲ κομμάτια μὲ στῆλες. Ὁ Ξενοφώντας ἀναφέρει πὼς βρῆκε πολλὰ ναυάγια, κρεββάτια, κιβώτια, βιβλία γραμμένα κιἀλλα πολλὰ πράγματα στὴν ἀκροθαλασσιά.

Δ ο υ λ ε ἰ α. Οἱ Θραῖκες ἦταν ἀνεξάντλητη πηγὴ δούλων. Ἡ δουλεμπορία γίνονταν ἐλεύθερα, τόσο, ποὺ οἱ Θραῖκες πουλοῦσαν καὶ τὰ παιδιὰ τους καὶ Θραῖ κατήντησε νὰ σημαίνει δούλος. Νὰ πουλιῶνται τὰ παιδιὰ φαίνεται πὼς ἦταν παλαιότατη κέλληνικὴ συνήθεια, γιατί πρὶν τὸ Σόλωνα καὶ στὴν Ἀθήνα οἱ γονεῖς πουλοῦσαν τὰ παιδιὰ τους γιὰ νὰ ξεοφλήσουν στοὺς πιστωτές τους χρέη. Τὸ ἀλάτι ποὺ ἔφεραν οἱ Ἕλληνες στὰ μεσόγεια τῆς Θράκης, τάντήλλαζαν μὲ ἀνδράποδα «ἀλάτι παίρνοντας οἱ Θραῖκες ἔδιναν ἀνδράποδα». Ὁ κομικὸς Μένανδρος λέγει: «Ἐἶσαι Θραῖ εὐγενὴς ἀγορασμένος μὲ ἀλάτι». Αὐτὸ τὸ ἀνθρωποεμπόριο γίνονταν στὴ Μαύρῃ θάλασσα, ὅπου εἶναι καὶ σήμερα ἀκόμα οἱ ἀλυκὲς στὴν Ἀγχιάλω καὶ Μεσημβρία. Ὁ Σπάρτακος ποὺ τρομοκράτησε τοὺς Ρωμαίους ἦταν κιαυτὸς δούλος πουλημένος κιἀλατοαγορασμένος.

Φ α γ ἰ - ψ ω μ ἰ. Οἱ Θραῖκες τρώγαν ψωμιὰ ζυμῆτες μὲ στάρι καὶ μελίσι, καρπούς, χόρτα κήπων, σκόρδα πολλὰ, γιαυτὸ καὶ λέγονταν σκορδοφάγοι, ἀκόμα καὶ γάλα, τυρὶ καὶ βούτυρο, μέλι καὶ κρέατα ἀπὸ θρέμματα καὶ κυνήγια. Ἐτρωγαν πρὸ παντὸς βούτυρο καὶ ψάρια, ποὺ μαυτὰ ἔτρεφαν καὶ τᾶλογά τους. Οἱ εὐγενεῖς ὅμως ἔτρωγαν κρέατα τοῦ κυνηγιοῦ, γιατί μετὰ τὸν πόλεμο ἀγαποῦσαν τὸ κυνήγι καβάλα στᾶλογο. Σὲ μερικὰ μέρη κυνηγοῦσαν πουλιὰ μὲ γεράκια, μεγάλα σὰν ἀετοὺς, ποὺ φόβιζαν τὰ πουλιὰ καὶ τὰ συνωθοῦσαν στὰ στημένα δίχτυα τῶν Θρακῶν, ποὺ πρόσμεναν κρυμμένοι.

Ἡ πολυποσία τους ἔγινε περιβόητη. Ὅλοι οἱ Θραῖκες εἶναι κρασοπατέρες λέγει ὁ Θεόφραστος. «Θραῖκες φιλόποτοι» λέγει ὁ Πλάτωνας. Γιαυτὸ καλλιεργοῦσαν τᾶμπέλια σ' ὅλη τὴ χώρα τους καὶ ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἦταν παλιὰ καὶ δημοφιλὴς. Τὸ κρασι τᾶπιναν ἀνέροτο, ὄχι μονάχα οἱ ἄντρες μὰ κοὶ γυναῖκες. Στὴν κάθε συνάντηση μετὰ τὸ χαιρετισμὸ προπίνοντας ἔπιναν κρασι μὲ κρέατα ταύρων. Καὶ δὲ μεθοῦσαν μονάχα, μὰ μεταχειρίζονταν καὶ ναρκωτικὰ γιὰ νὰ κοιμοῦνται βαθειά.

Στὶς μάχες πῆγαιναν μεθυσμένοι. Ἡ συνήθεια αὐτὴ τοὺς ἔμεινε ἀπὸ τὸν σπαραγμὸ τοῦ Ὁρφέα ἀπὸ τὶς πιωμένες γυναῖκες τῶν Θρακῶν. Ἐνας μονάχα ὁ βασιλιάς τῶν Ὀδρουσῶν Κάτυς ὁ ΙΙ δὲν ἔπινε καὶ δὲ μεθοῦσε καὶ γιαυτὸ ἔμεινε νὰ λένε πὼς στὴν ψυχὴ ἦταν κάθε ἄλλο παρὰ Θραῖ.

Στὰ δεῖπνα καὶ τὰ συμπόσιά τους ἔτρωγαν ψωμὶ καὶ κρέατα κομμα-

τιασμένα και ψημένα πού τὰ πρόσφερναν πάνω σὲ τρίποδα. Κιό ἕνας ἔδινε τοῦ ἄλλου (σημάδι εὐνοίας) ἀφίνοντας γιὰ τὸν ἑαυτό του τόσο, πού νὰ χορτάση. Οἱ κεραστῆδες κερνοῦσαν μέσα σὲ κέρατα κρασί γεμᾶτα. Μὲ τὸ πιότη ἔκαναν καὶ προπόσεις. Καὶ πίνοντας ὁ Θραῖ πρόσφερε στὸν ξένο δῶρο πολύτιμο, πού τὸ ἐγκομιάζε παρουσιάζοντας ἄλλογο, δοῦλο, ποτήρι ἀπὸ μέταλλο πολύτιμο, χαλί, ροῦχο καὶ κάτι παρόμοιο.

Στὰ ὑστερνὰ ὁ ξένος σηκώνονταν κέπινε ἀπὸ τὸ ἴδιο κέρατο κέχυνε τὸ ὑπόλοιπο. Τὸ πιότη ἀκολουθοῦσε χορὸς καὶ τραγοῦδι, ἄσματα μὲ σουράβλια καὶ σάλπιγγες ἀπὸ κέρατα καὶ δέρματα βοδιοῦ. Τὸ συμπόσιο τελείωνε μὲ τοὺς γελωτοποιούς, πού μὲ παιγνίδια κατευχαριστοῦσαν τοὺς τραπεζομένους. Καὶ μῶλο τὸ πιότη κρασιοῦ ἀνέροτον κανεὶς δὲ μειθοῦσε. Τόσο πολὺ βαστοῦσαν στὸ κρασί. Γνωστὰ εἶναι τὰ συμπόσια τοῦ Δρομικαίτη, βασιλιὰ τῶν Γετιτῶν καὶ τοῦ Κότυος, βασιλιὰ τῶν Ὀδρουσῶν. Τὰ παιγνίδια τῶν συμποσίων καμιά φορὰ κατέληγαν σὲ θάνατο, ὅπως τὸ παιγνίδι τοῦ βρόχου. Οἱ ἐθνικοὶ ἔνοπλοι χοροὶ τῶν Θρακῶν ἔμοιαζαν μὲ μονομαχία σὲ μάχη. Ὁ Ξενοφώντας περιγράφει ἕνα χορὸ καὶ τὸν ὀνομάζει κ ο λ α β ρ ι σ μ ὶ ν. Τέτοιους χοροὺς μὲ πηδήματα χόρειαν οἱ Δωριεῖς καὶ Κρηῖτες χτυπώντας τὰ σπαθιά τους στὶς ἀσπίδες ἀπαράλλαχτα ὅπως οἱ Θραῖκες.

Τὰ σ π ί τ ι α τῶν θρακῶν εἶταν διάφορα ἀνάλογα μὲ τὶς φυλὲς καὶ τὸν τόπο. Πάνω σὲ λίμνες, μέσα σὲ σπηλιές. Οἱ Δακοὶ εἶχαν ξύλινα εὐπρεπῆ σπίτια κιῶχυρωμένες πόλεις στὸν καιρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ πολιτεῖες ἦταν κακὰ τειχιωμένες κιευκολόπαρτες. Γιὰ τὸ καὶ τὶς ἄφιναν κέφευγαν στὸ πλησίασμα τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Βησσοὶ κατοικοῦσαν σὲ σπηλιές καὶ καλύβες μαζί μὲ τῆλογο καὶ τὰ ποιμνιά τους. Οἱ Θυνοὶ εἶχαν περιμαντρωμένα σπίτια μᾶβλές μὲ σταυροὺς μεγάλους, γιὰ νὰ μανδριζῶνται οἱ ἀγέλες καὶ τὰ ποιμνιά τους. Ὅμως οἱ ἠγεμόνες τους γι' ἀσφάλεια ζοῦσαν μέσα σὲ πύργους πού λεγότανε τ ὕ ρ σ ε ι ς. Οἱ Θραῖκες ὅμως τὸ πλιότερο ζοῦσαν σὲ μικροὺς συνοικισμοὺς γιὰ τὸ οἱ καθαρώς θρακιώτικες πολιτεῖες εἶναι πολὺ λίγες καὶ μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἡ Βιζύη, πού ἦταν ἡ ἔδρα τῶν Ὀδρουσῶν ἕναν αἰῶνα π.Χ. Οἱ πολιτεῖες αὐτὲς λέγονταν β ρ ι ᾶ ἢ μ β ρ ι ᾶ (βρία) λ.χ. Μεσημβρία, Σηλυμβρία, Πολνομβρία φαμα, πού σήμαινε πολιτεία. Usoudama ἢ Ὀρεσιτῆς (Ἀδριανούπολη). Ἰδιαίτερα, λέγονταν Π ἄ ρ ο ς ἢ Π ἄ ρ α πού θὰ πῆ ἀγορά, γένος, φυλὴ λ.χ. Δρυζοπάρα, Βησσαπάρα κλπ.

Ν τ υ μ α σ ι ᾶ. Οἱ Θραῖκες ντύνονταν ὅλως διόλου διαφορετικὰ καθὼς ξαίρουμε ἀπὸ τὶς περιγραφὲς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τὶς γραφὲς πάνω σάγγεϊα. Στὸ κεφάλι τὸ χειμῶνα φοροῦσαν ἄ λ ω π ε κ ε ς ἢ ἄ λ ω π ε κ ἰ δ ε ς δηλ. σκεπάσματα ἀπὸ δέρματα ἀλεποῦς, πού σκέπαζαν τὰφτιά. Τὶς φοροῦσαν ἔτσι, πού τὸ μὲν κεφάλι τοῦ ζώου νὰ εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, ἢ δὲ οὐρὰ

στο λαιμό με δυὸ ἄλλα κομμάτια σὰν παρωτίδες γιὰ τὸ σκέπασμα τῶν ἄφτιῶν στὸ πολὺ μεγάλο ψῦχος. Οἱ χιτῶνες τους ἦταν μακροὶ καὶ σκέπαζαν καὶ τὰ μηριά, τὰ δὲ ἱμάτιά τους, ποὺ λέγονταν ζειρές, ἔφεταν πλατειά κι ὡς τοὺς ἀστραγάλους καὶ περισφίγγονταν στὴ μέση με ζώνη. Παπούτσια εἶχαν ψηλὰ σὰν ταπεινοὺς κόθορνους. Στὰ Ρωμαϊκὰ χρόνια ἔμοιαζαν με ἐμβάδες καὶ ἐνδρομήδες. Οἱ Θρᾶκες σὰ Μαινάδες φοροῦσαν βασάρες δηλ. χιτῶνες ὡς τὰ πόδια. Ὁ Θρᾶξ ἱπέας τῶν ἀνάγλυφων πάντοτε φορεῖ τὸν Ἑλληνικὸ χιτῶνα καὶ τὴν χλαμύδα ποὺ ἀνεμίζεται πίσω του καὶ ἐμβάδες. Τὰ ροῦχα του ἦταν μάλλινα, ἀχειρίδετα καὶ κρεμασμένα στὸ κορμὶ ἀπὸ τὸ λαιμό, ποὺ γύρω του κούμπωναν τὶς δυὸ ἄκρες τους. Πολλοὶ συγγραφεῖς περιγράφουν τὸ ρουχισμὸ τῶν Θρακῶν διάφορο. Ἀπὸ τὶς παραστάσεις στὴν Τροιάνειο στήλη τῆς Ρώμης γνωρίζουμε πὸς ντύνονταν οἱ Λακοὶ καὶ Λακίδες.

Ὁ ὀπλισμὸς τῶν Θρακῶν στοὺς προϊστορικοὺς χρόνους καθόλου δὲ διέφερε ἀπὸ τὸν Ἑλληνικόν. Ὁ Ὅμηρος ἐπαινεῖ τὰ ξίφη τους, καὶ χαρακτηρίζει μικρὰ τ' ἀκόντιά τους. Οἱ Δῖοι Θρᾶκες ἔφεραν πάνω τους μαχαίρια καὶ γιὰ τὸ καὶ μαχαιροφόρους τοὺς ἔλεγον. Ἡ μάχαιρα λέγονταν σκάλμη. Τὰ μαχαίρια τους ἦταν γυριστὰ καμπυλωτά. Τὰ ἐπιθετικὰ τους ὄπλα ἦταν ἡ ρομφαία, τὸ ξίφος ἢ δόρυ δυὸ μέτρα μᾶκρος, ποὺ τὸ μισὸ ἀπὸ δίστομο σίδηρο καμωμένο, τὸ κουβαλοῦσαν στὸν ἀριστερὸ ὤμο, τὸ ἀκόντιο, τὸ τόξο, ποὺ οἱ Γέτες τᾶλειψαν με δηλητήριο κι ὁ δίστομος πέλεκυς, ποὺ τὸν βλέπουμε σὲ νομίσματα Θρακῶν βασιλιάδων, καὶ μικρὰ ἐγχειρίδια, τ' ἀμυντικὰ τους ὄπλα ἦταν ἡ πέλιτη, ἐλαφρὰ μηννοειδῆς ἀσπίδα — θρακιώτικη ἐφευρέση.— Στοὺς Ἕλληνες τὴν ἔφερε ὁ Ἴφικράτης, ὁ θώρακας, ποὺ τὸν ἔφεραν οἱ ἱππεῖς καὶ πεζοί. Οἱ Θρᾶκες στὸ στρατὸ τοῦ Περσέα φοροῦσαν περικνημῆδες καὶ θηρεοὺς δηλ. μεγάλες ἀσπίδες. Οἱ μονομάχοι Θρᾶκες στὴ Ρώμη ἀργότερα φοροῦσαν πέλιτη, σκάλμη, κρᾶνος καὶ θώρακα.

Οἱ Θρᾶκες ἦταν γένος μάχιμο καὶ τόμολογοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Ὁ Ἀριστοφάνης τοὺς καλεῖ «μαχιμώτατον ἔθνος», ὁ Εὐριπίδης «Ἄρει κάτοχον γένος», ὁ Ἀρριανὸς «εὐρωστοτάτους καὶ μαχιμωτάτους κατὰ τὴν Εὐρώπην». Καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἀναφέρει, ὅτι διετήρησαν τὶς ιδιότητές τους αὐτὲς στὸν καιρὸ του. Γιὰ τὸ ἦταν περιζήτητοι ὡς μισθοφόροι στὰ χρόνια τῆς ἀκμῆς τῆς Ἑλλάδος, στὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τῶν διαδόχων του καὶ τῶν ἐπιγόνων. Σ' ὅλους τοὺς Ἑλληνικοὺς πολέμους μισθοφόροι Θρᾶκες ὑπηρετοῦσαν τοὺς ἐμπόλεμους καὶ στὴ Ρωμαϊκοκρατία ὡς πελταστῆς, ἀκοντιστῆς, τοξότες καὶ ἐλαφροὶ ἱππεῖς. Ξεχωριστὰ στὸ Ρωμαϊκὸ στρατὸ τὸν καιρὸ τῶν αὐτοκρατόρων. Ἀλλὰ καὶ στὸ Βυζαντινὸ στρατὸ

στοις πρώτους αιώνας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, κατατάσσονταν σάν Θρακίσιοι.

Ἡ πολεμικὴ τους τέχνη δὲν μᾶς εἶναι καὶ πολὺ γνωστή, γιατί δὲν ἔχουμε μαρτυρίες πολλές. Ἦξεραν ὅμως πολλὰ τεχνάσματα γιὰ τὴ στρατοπέδευση σὲ καιρὸ νύχτας γιὰ ἀσφάλεια τοῦ στρατοπέδου, γιὰ νυχτερινές πορείες καὶ ἄλλα. Ρίχνονταν στὴ μάχη μὲ κραυγές χτυπώντας τὴν ἀσπίδα καὶ σαλπίζοντας μὲ κέρατα, ποὺ νὰ ἐμβάλλουν φόβο. Ἦταν «γιὰ τὸ μέγεθος τῆς βοῆς ἀφόρητοι», λέγει ὁ Θουκυδίδης. Καὶ ὅπως ρίχνονταν μὲ μὲναι, ἔτσι γύριζαν πίσω δίχως τάξη νικημένοι, σκεπάζοντας τὰ νῶτα μὲ τὴν ἀσπίδα. Εἶναι ἄπειρα τὰ τεχνάσματά τους, ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἱστορία. Τὸν Μ. Ἀλέξανδρο τὸν πολέμησαν μὲ θάρρος καὶ μὲ τέχνη, τοὺς Ρωμαίους μὲ ἡρωϊσμοὺς καὶ ἀπέλπιδες ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τους. Ὁ στριφνὸς Τάκης, ὁ Ρωμαῖος, τοὺς περιγράφει ἀριστοτεχνικά, ποὺ κινοῦν τὸ θαυμασμὸ τοῦ ἀναγνώστου.

Οἱ ὁμότιτες τῶν Θρακῶν ἦταν ἀνεκδιήγητες καὶ ἀπεριόριστες. Τοὺς περιγράφουν φρικαλέους, ὄμους, πολεμοχαρεῖς καὶ ἀνθρωποδύτες, αἰμοχαρέστατους, φρονικώτατους στὸν πόλεμο καὶ ἀλύπητους ἐχθρούς.

Γυρίζοντας ἀπὸ τὸν πόλεμο μὲ τραγούδια ἔφεραν καὶ κεφάλια σκοτωμένων πάνω στὶς αἰχμές τῶν δοράτων τους. Ὁ Ξενοφώντας ἱστορεῖ γιὰ τὸ Σεύθη, ποὺ ἀγαποῦσε τοὺς Ἕλληνες, πὼς δὲν ἦταν ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὴν φυλετικὴ του ὁμότητα, γιατί μὲ τὰ χέρια του ἀκόντιζε τοὺς αἰχμαλώτους. Ὁ Κότυς II ἔλεγε πὼς πάνω στὸ μεθύσι του τίποτε δὲν σέβονταν καὶ ὅτι μὲ τὸ χέρι του σκότωσε τὴ γυναῖκα του. Οἱ Σκορδίσκοι θυσιάσαν στοὺς θεοὺς τοὺς αἰχμαλώτους τοῦ πολέμου κέπιναν αἷμα ἀνθρώπινο μέσα σὲ κρανία. Οἱ περιγραφές εἶναι πολλές καὶ τὰ ἱστορημένα παρὰ πολλά. Οἱ ὁμότιτες τῶν Λακῶν ἀπεικονίζονται καὶ στίξ ἀνάγλυφες παραστάσεις τῆς Γραϊανείου πύλης στὴ Ρώμη, ὅπου παρουσιάζονται Ρωμαῖοι αἰχμαλῶτοι ποὺ βοσανίζονται καὶ καίονται μὲ δαδιά οἱ κεφαλές τους καὶ οἱ ὄμοι.

Ἡ ἀπιστία καὶ ἐπιορκία τῶν Θρακῶν ἦταν παροιμιώδης. Ἡ φράση Θρακία παρεύρεσις, ἔμεινε παροιμία στὴν παράδοση τοῦ λόγου. «Οἱ Θραῖκες δὲ ξέρον ἀπὸ ὄρκου» μνημονεύει ὁ Μενάρδος. Εἶχαν ὅμως μὴν ἀρετὴ τὴν περιφρόνηση τοῦ θανάτου, ποὺ τοὺς ἔκανε ἀτρόμητους στὴ μάχη, περιφρονητὲς τῆς ζωῆς, στωϊκούς στὸ θάνατο. Ἀπ' αὐτὸ προῆλθε καὶ ἡ μεγάλη τους ροπή στὴν αὐτοκτονία. Οἱ Γέτες, οἱ πρὸ μάχιοι ἀπὸ τοὺς Θραῖκες, ἀνηφοῦσαν τὴ ζωὴ στὴ μάχη, ὄχι μονάχα ἀπὸ ἀνδρεία, μὰ καὶ ἀπὸ τὴ πίστη, ὅτι πεθαίνοντας πήγαιναν στὸ θεὸ Ζάμολξι δηλ. σὲ ζωὴ καλλίτερη, ποὺ τόμολογεῖ καὶ ὁ Ἰουλιανὸς αὐτοκράτορας λέγοντας, πὼς «πρόθυμα πέθαιναν στὴ μάχη». Καὶ αὐτὸ ἐξηγῆται ἀπὸ τὶς δοξασίες ποὺ εἶχαν γιὰ τὸ θάνατο. δηλ. πὼς οἱ ψυχὲς τῶν πεθαμένων ξανάρχονται πίσω

στή γῆ καὶ πὼς ὁ ἄνθρωπος πεθαίνοντας γλυτώνει μιὰ γιὰ πάντα ἀπὸ τὰ βάσανα, πηγαίνοντας σὲ μιὰ ζωὴ καλλίτερη.

Ἡ πνευματικὴ τῶν Θρακῶν κατάσταση ἦταν πολὺ ταπεινὴ. Μερικοὶ δὲ μποροῦσαν νὰ μετρήσουν ὡς τὰ τέσσερα, λέγει ἕνας συγγραφέας. Ἡ ἀλυγιστία καὶ ἡ κτηνώδης ἄγνοια τῶν Θρακῶν ἔφτανε σὲ σημεῖο, ποὺ πίστευαν πὼς ὁ ἱερέας τους ἦταν δυνατὸ ν'ἀνεβῆ μὲ ξυλῆνια σκάλα στὸν οὐρανό, ποὺ ἄρχισε νὰ τὴν ἐτοιμάξῃ, γιὰ νὰ τοὺς καταγγέλλει στὴ Θεά τους Ἡρα. Μὰ καὶ ἡ ἀλαξονία τους δὲν εἶναι ἄμοιρη ἀπὸ διανοητικὴ ἠλιθειότητα. Οὔτε ἀνάπτυξη καμμιά εἶχαν, οὔτε γραφὴ, οὔτε γραπτὴ γλῶσσος. Οἱ ἐπιγραφές — Ἑλληνικὲς καὶ Ρωμαϊκὲς — ποὺ ξεσκεπάστηκαν ὡς τὰ τώρα, βεβαιώνουν γιὰ τὸ σαυτῆς καμμιά μνεῖα δὲ γίνεται ἀπὸ κανένα Ἑλληνα καὶ Λατῖνο συγγραφέα γιὰ θρακικὴ γραφὴ ἢ γραπτὴ γλῶσσα μὲ θρακικὰ γράμματα. Γιὰ τὸ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ πάνω σὲ ψηφίδα χρυσοῦ δαχτυλιδιοῦ, ποὺ ἀνακαλύφθηκε μέσα σὲ τύμβο, καὶ χιλιοδιαβάστηκε καὶ ξηγήθηκε ἀπὸ πολλοὺς, ποὺ δὲ συμφωνοῦν, εἶναι Ἑλληνικὴ καὶ σὰν τέτοια διαβάστηκε καὶ ἐρμηνεύθηκε. Γιὰ τὴν ἀγγραμματοσύνη τῶν Θρακῶν λένε πὼς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Θραῖκες κανεὶς δὲ ξέρει γράμματα. Γιὰ τὸ καὶ εἶναι ἀμφίβολο, ἂν οἱ θεῖες Γραφές μεταφράστηκαν στὴ θρακικὴ γλῶσσα, γιὰ τὴν καμμιά ἀνάγκη δὲν ὑπῆρχε γιὰ τὸ, ἀφοῦ ὅλοι οἱ Θραῖκες στὸν τρίτο μ.Χ. αἰῶνα, ποὺ ὁ Χριστιανισμὸς εἰσχωροῦσε στὴ χώρα, ἦταν πιά ἐξελληνισμένοι.

Ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίηση καθὼς καὶ ἡ ὄρχηση στοὺς βαρβάρους Θραῖκες δὲν ἦταν ἄγνωστα, γιὰ τὴν αὐτὰ σὲ κανένα λαό, σὲ ὅποιαδήποτε πνευματικὴ κατάσταση καὶ ἂν βροῖσκειται, ὁκόμα καὶ στὴ νηπιωδέστατη καὶ βαρβαρώτατη, λείπουν. Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ μιὰ ἐνδόμυχο ἀνάγκη κινήμενος ἐκδηλώνει τὰ συναισθήματα — ποὺ καταπλημμυροῦν τὴν καρδιά του εὐάρεστα ἢ δυσάρεστα — μὲ τὸ λόγο, τὸ μέλος καὶ τὴ ρυθμικὴ κίνηση. Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ἤδη ὁμολογοῦν τὴ φιλομουσία τῶν προϊστορικῶν καὶ μυθολογούμενων Θρακῶν, ποὺ ἀπὸ τὴν Πιερία ἔφεραν τὴ λατρεία τῶν Μουσῶν στὴν Ἑλλάδα καὶ σαυτοὺς διέπρεψαν, οἱ μυθολογούμενοι ἄοιδοὶ Ὀρφείας, Μουσαῖος, Θάμυρις, Εἰμόλπος καὶ Φιλάμμωνας. Οἱ Θραῖκες ὅμως τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς διατελοῦσαν σὲ πρωτόγονο μουσικὴν κατάσταση.

Γιὰ τὴν μαγικὴν ἐπωδὴν, ποὺ οἱ γιατροὶ θεράπευαν τὴν ψυχὴν τῶν ἀρρώστων παρακαλώντας τὸ θεὸ Ζάμολξι, μιλεῖ καὶ ὁ Πλάτωνας. Καὶ ὁ Ἐπιπέδης μνημονεύει φάρμακο γραμμῆνο σὲ θρακικὰ σανίδια ἀπὸ τὸν Ὀρφεία. Μουσικὰ ἔγχορδα ὄργανα θρακικῆς προελεύσεως νομίζονταν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἢ μάγαιδες καὶ ἕνα ἄλλο ἄνώνυμο, ποὺ μεταχειρίζονταν οἱ βασιλεῖδες τῆς Θράκης, μπορεῖ δὲ καὶ ἡ νάβλη, ἢ σαμβύκη καὶ ἢ βάρβιτος.

Οἱ σωματικὲς τῶν Θρακῶν ιδιότητες, μοιάζουν πρὸς τὴν ἰδιά-

ζουσες και στούς Σκῦθες και στούς Γερμανούς. Οί Θραῶκες και οί Πόντιοι Σκῦθες ἦταν εὐθύτριχες, πυροί και γλαυκοί, γιατί τούς θεούς τους τέτοιους τούς παράσαιναν. Τέτοιοι θά ἦταν οί εὐγενεῖς και ἄρχοντες, ὁ δὲ πολὺς λαὸς εἶχε ἄλλα χαρακτηριστικά. Φαίνεται ὅμως, ὅτι τὰρχικά τους χαρακτηριστικά, ἀλλοιώθηκαν με τὸν καιρὸ ἀπὸ τὰ χρόνια και συνεχῆ ἐπιμῆξία πρὸς ἄλλα φύλα.

Τὴν κόμη τους οί Θραῶκες ἤ τὴν πρόσδεσαν στὴν κορφή τοῦ κεφαλιοῦ σὲ κρώβυλο κόβοντας τὸ λοιπὸ μέρος ἢ τὴν χτένιζαν πρὸς τὰ πίσω, ὅπως οί Ὀμηρικοὶ Ἄβαντες. Ὁ Ὀμηρος τούς ὀνομάζει ἀκρόκομοις, τούς λένε και ἀκροκόμας, αἰχμηροκόμας, πὸν θά πῆ πὸς ἔτρεφαν μακρὰ και ρυπαρὰ και ἀχτένιστη κόμη. Οί Θραῶκες ἔκοβαν τὰ μαλλιά τους στὸ πένθος τους, καθὼς και Θεσσαλὲς και σήμερα σὲ μερικὲς κῶμες οί Κρητικὲς, και τὴν ἀπαθέτουν στὸν τάφο τοῦ προσφιλοῦς συγγενοῦς τους, πὸν πέθανε.

Τὸ κόψιμο τῶν μαλλιῶν οί Θραῶκες τὸ θεωροῦσαν δεινὴ βρῖσιά, τὸ δὲ ἀλληλοσκοτόμα ἀξιοκατάκριτο «γιατὶ δὲν ἦταν νόμιμο στούς Θραῶκες νᾶλληλοσφάζονται».

Οί Θραῶκες ἦταν μακροζῶητοι, πρᾶγμα πὸν τὸ χρεωστοῦσαν στὸ ὑγιεινὸ κλίμα τῆς χώρας, τὴν ἀπλὴ και φυσικὴ τροφή και τὴ φυσικὴ ζωὴ τους. Ὁ βασιλεὺς Τήρης II πέθανε 92 χρονῶν.¹

ΠΟΙΑ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΕΙΧΑΝ ΟΙ ΘΡΑΚΕΣ

Οί Θραῶκες ἦταν πολυθεῖστες. Θεοὺς οί Θραῶκες λάτρευαν τούς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων. Αὐτοὺς τούς πλήθαιναν στὸν καιρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας με Αἰγύπτιους και Ἀσιαῖτες θεοὺς, ὅπως ἐγινε και στὴν Ἑλλάδα. Οί θεοὶ τῶν Θρακῶν ἔχουν τὰ ἴδια Ἑλληνικὰ ὀνόματα, παριστάνονται με τὰ ἴδια χαρακτηριστικά, ὅπως και ἀπὸ τούς Ἑλληνες, τὸ πλιότερο σὲ ἀνάγλυφα ἀναθηματικά με κακότεχνα και χονδροδοιλεμένα με βάρβαρο και ἀκαλαίσθητο τύπο. Ὁ Βούλγαρος καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Σόφιας KAZAROW, ἐποθέτει ὅτι οί Θραῶκες πῆραν μαζί τους ἀπὸ τὴν πρώτη του κοιτίδα μερικὸς θεοὺς. πὸν ἀργότερα, σὰ υπῆκε στὴ χώρα τους ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, τούς πῆραν τὴ θέση τους οί Ἑλληνικοὶ θεοὶ, σὰ συγγενικοὶ και αὐτοί. Τέτοιος λχ. ἦταν ἕνας θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, συγγενὴς με τὸν ἑλληνικὸ Δία και τὸν λατινικὸ JUPITER, πὸν τὸ παλιὸ του ὄνομα σώθηκε ὄχι μονάχα στοῦ θεοῦ Διονύσου, με σὲ κύρια ὀνόματα ὅπως τὸ Διόξενις, Διόσπορις, Διουσκύθης κλπ. Αὐτὸ τάχα δὲν ἀπο-

1. Βιβλιογραφία: Σακελλαριάδης Στ., Tomaschek, Kazarow, Κουρτίδης Κ., Σαμοθράκης Ἀχιλλ., Ἀποστολίδης Μ. Κ., Röffba, Στέφ. Βυζάντιος, Pauli G. Ἀπὸ τούς ἀρχαίους οί σπουδαιότεροι.

δείχνει πώς τὰ δυὸ ἔθνη ἦταν σπγγενικά, πὼς ὠρμήθησαν μὰ φορὰ ἀπὸ τὴν ἴδια κοιτίδα, ὅπου ἔζησαν μαζί αἰῶνες πολλούς;

Οἱ Θραῶκες εἶχαν δικούς τους θεούς, πού, ὅπως μαρτυροῦν οἱ ἀρχαῖοι, μπῆκαν καὶ στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια λ.χ. ὁ Διόνυσος στὸν Ε' αἰῶνα π.χ. ἢ Βένδις ἀνάλογη πρὸς τὴν Ἑκάτη ἢ τὴν Ἀρτέμιδα. Οἱ Θραῶκες δὲν παραμελοῦσαν τοὺς Θεοὺς καὶ ἡ λατρεία τους δὲν εἶχε διαφορὲς ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ στὶς εὐχές, σποιδές, θυσίες, ἀναθήματα, μαντεῖες, τελετές, ἀγῶνες. Ἡ λατρεία αὐτὴ ἦταν πιὸ πολὺ ὀργιαστικὴ καὶ κράτησε τὸν παλαιότατο χαρακτῆρα, γιατί τὴν συνώδειραν ὀργιασμοὶ καὶ μυστήρια, πού τὸν παλιὸ καιρὸ μετεδόθηκαν καὶ στὴν Ἑλλάδα στὰ Ἐλευσίνια. Αὐτὲς οἱ ὀργιαστικὲς τους τελετές, μάλιστα τοῦ Διόνυσου, διατηρήθηκαν σ' αὐτοὺς κι ὅταν ἐγιναν χριστιανοί, βέβαια μὲ κάποια ἀλλαγὴ καὶ ζοῦσαν ὡς τὰ τελευταῖα ὡς τὸ ξεριζώμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀν. Θράκης στὰ γύρω τῆς Βιζύης, στὴν παλιὰ Ἀστική, ὅπου οἱ ἐξελληνισμένοι Θραῶκες ἔμειναν καθάριοι καὶ ἀμόλυντοι.

Οἱ Καλόγεροι καὶ ἡ λατρεία τοῦ Διόνυσου πού περιέγραψε ὁ Γ. Βιζυηνὸς στὴ Θρακικὴ ἐπιτηρίδα¹ καὶ τ' Ἀναστενάγια πού περιέγραφαν ὁ Ν. Δεληγιάννης καὶ Δ. Πετροπούλος² καὶ ὁ Στ. Κυριακίδης, στὴν Ἐγκυκλοπαίδεια καὶ ὁ Χουρμουζιάδης σὲ ἰδιαιτέρο φυλλάδιο μὲ μιὰ του ὀμιλία στὴν Πόλη 1873, καὶ ἄλλοι, ὅπως ὁ Σταμ. Σταμ. εἶναι τ' ἀπομεινάγια αὐτῆς τῆς ὀργιαστικῆς λατρείας τῶν Θρακῶν ἂν καὶ χριστιανῶν.

Στὸν καιρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας, ὅταν οἱ Θραῶκες εἰρήνευαν καὶ ὄλοι εὐχίτηκαν στὴν ἡσυχὴ ζωὴ προχωρώντας στὸν πολιτισμὸ, κατάντησαν πολὺ θρησκόληπτοι, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἱερὰ καὶ ἀφιερῶματα, πού ὡς τώρα ξεσκεπάστηκαν στὴν ὑπαιθρο. Πού θὰ πῆ πὼς οἱ Θραῶκες ἀναγεννήθηκαν θρησκευτικά, πὼς ἀγαποῦσαν τοὺς θεοὺς καὶ πανηγύριζαν στὶς ἐορτὲς τῶν θεῶν μαζί μὲ τὰ παραδομένα παλιὰ ὄργια. Καὶ ὡς τὰ σήμερα ἀκόμα στὴ Θράκη οἱ Θραῶκες πανηγύριζαν καὶ πανηγυρίζουν δῶθε ἀπὸ τὸν Ἑβρο, καὶ ξεκινοῦσαν πανηγυρικὰ νὰ γιορτάσουν τὶς γιορτὲς τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἁγιασμάτων τους².

Οἱ Θραῶκες λάτρευαν τὸ θεὸ Ἀπόλλωνα σὰ θεὸ τοῦ φωτὸς ἢ τοῦ ἡλίου. Ἡ λατρεία αὐτὴ πολὺ παλιὰ μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη τῆς κοιτίδα μαζί μὲ τὴ λατρεία τοῦ Δία. Ὁ Ὅμηρος τὴν ξαίρει καὶ μνημονεύει τὸ Φοῖβο Ἀπόλλωνα γιὰ προστάτη τῆς Ἰσμάρου. Ἐκεῖ ἦταν κι ἓνα ἄλλος πικνόδενδρο, ὅπου κατοικοῦσε ὁ ἱερέας τοῦ θεοῦ Μάρων μὲ τὴν οἰκογένειά του. Στὴν παλαιότατη ἐποχὴ ἐγινε μιὰ πίκη καὶ διαμάχη στὴ Θράκη γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς λατρείας τοῦ Διόνυσου καὶ Ἀπόλλωνα. Αὐτὴ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ Ἀ-

1) Θρακικὴ Ἐπιτηρίς ἔτος 1897, σ. 102-127.

2) Ἀρχαῖον Θράκης Ε' τ., σ. 136-141 καὶ ΙΑ' τόμ. Κ. Ρωμαίων: Λατρεῖες στὴ Θράκη.

πόλλωνα διαδόθηκε από τις Ἑλληνικὲς ἀποικίες καὶ μάλιστα στὴν Ἀπολλωνία τῆς Μαύρης Θάλασσας, πού εἶχε λαμπρὸ ναὸ τοῦ θεοῦ μὲ ἄγαλμα κολοσσιαῖο, ἔργο τοῦ Καλάμιδος. Τὸ ἄγαλμα, ὁ Λούκιλος, κυριεύοντας τὴν πολιτεία, τὸ μετακόμισε στὴ Ρώμη. Ναοὶ ὑπῆρχαν στὴ Μαρώνεια, Πέρινθο, Αἶνο, Μεσημβρία καὶ ἄλλοι.

Ἐξὸν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀγῶνες γίνονταν καὶ τὰ Πύθια, τὰ Ἄκτια τῆς Περίνθου, πού τὸ βλέπουμε στὸν κατάλογο τῶν νικῶν τῶν ἀθλητῶν. Μάλιστα τὸν Ἀπόλλωνα τότε λάτρευαν καὶ γιὰ γιατρό. Πολλὲς κορυφές τῆς Ροδόπης, μὲ παρεκκλήσια καὶ ὄχι, — καὶ τώρα ἀκόμα φέρουν ἰδιόνομα Ἅγιος Ἡλίας. Αὐτὸ φανερῶνει πὼς οἱ ναοὶ καὶ βωμοὶ τοῦ Ἀπόλλωνα πού χτίζονται στὶς κορυφές καὶ τὰ ψηλὰ μέρη, ἄλλαξαν σὲ παρεκκλήσια τοῦ προφήτη Ἡλία. (βλ. Τουμπ. μετάφρ. Φ. Δραγούμη). Γιατὶ οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ παίρνοντας πολλὰ ἀπὸ τὴ λατρεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἄλλαξαν καὶ τὸ θεὸ Ἥλιο, δηλ. τὸ Φοῖβο Ἀπόλλωνα σὲ προφήτη Ἡλία δλοφάνερα ἀπὸ τὴ σύμπτωση τῶν ὀνομάτων Ἥλιος, Ἡλίας, Ἡλίου - Ἡλίον κέπειδὴ ἀναλήφθηκε ὁ Ἡλίας στὸν οὐρανό. Γιαυτὸ καὶ ἁγιογράφοι παριστάνουν τὸν προφήτη νὰ ὀδηγῇ ἄρμα μὲ τρία ἄλογα στὸν αἰθέρα ὅπως ὁ Ἀπόλλωνας στὴ μυθολογία. Στ' Ἀβδηρα μάλιστα ἦταν καὶ μαντεῖο τοῦ Ἀπόλλωνα.

Παρόμοια ἦταν διαδεδομένη στὴ Θράκη καὶ ἡ λατρεία τοῦ Δία καὶ τῆς Ἥρας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀναθηματικά, πού βρέθηκαν καὶ ἐπιγραφές τοπωνυμικῶν ἐπιθέτων τῶν θεῶν: Δίας Διμερανός, Ἥρα Ἀρτακινή, Ἀρμουλικὴ κλπ. Ὅμοια λατρεύονταν καὶ ἡ Ἄρτεμη. Αὐτὴ τὴν συνταύτιζαν μὲ τὴ Βενδίδα, καὶ τὴ λάτρευαν μέσα σὲ σπηλιές. Τοπωνύμια τῆς Ἀρτέμιδας στὴ Θράκη εἶναι τὸ Γ α ν ί α (ἀπὸ τὸ Γάνος).

Ὁ Διόνυσος λατρεύονταν ἀπὸ τοὺς Θραῖκες ὀργιαστικά. Πατρίδα του ἦταν ἡ Θράκη, ὅπως μαρτυροῦν Ἑλληνεσὶ συγγραφεῖς. Ἀπὸ κεῖ μεταδόθηκε σὺλους τοὺς Ἑλληνεσὶ στὴν Πιερία, τὸν Παρνασσό, τὸν Ἑλικῶνα. Ἡ πιὸ παλιὰ μαρτυρία γιὰ τὸν Διόνυσο εἶναι τοῦ Ὀμηροῦ, πού μυθολογεῖ νὰ κυνηγᾷ ὁ Λυκοῦργος — θεὸς Θρακικὸς μεταποιημένος πολὺ παλιὰ σὲ βασιλιά τῶν Ἡδωνῶν — τὸ Διόνυσο. Αὐτὸ δείχνει πὼς τότε ὁ Διόνυσος δὲν ἦταν ἀκόμα θεὸς τοῦ Ὀλύμπου. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει πὼς τὸ Διόνυσο μαζί μὲ τὸν Ἄρη καὶ τὴν Ἄρτεμη τοὺς τιμοῦσαν οἱ Θραῖκες σὺν τὸν κύριω θεό τους. Στὴ Ροδόπη ἦταν καὶ τὸ περίφημο μαντεῖο τοῦ Διονύσου, πού καὶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος τὸ ἐπισκέφθηκε καὶ λειτουργοῦσε μὲ τρόπο Ἑλληνικὸ δίνοντας χρησμούς, ὅπως καὶ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Ἐξὸν ἀπὸ τὴ λατρεία του ὡς Θεὸς τοῦ ἀμπελιοῦ καὶ τοῦ κρασιοῦ εἶχε καὶ τοῦ προφήτη τὴν ιδιότητα, καθὼς ὁ Ἀπόλλωνας καὶ ὁ Δίας. Πολλὲς πολιτείες εἶχαν καὶ νομίσματα κομμένα μὲ τὴν εἰκόνα του, πού δείχνει πόσο πολὺ καλλιεργοῦσαν τὸ ἀμπέλι, ὅπως καὶ τώρα, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ Θραῖκες φημίζονται ὡς ἀμπελοργοὶ καὶ κρασοπατέρες. Κι ὅπως λένε οἱ ἐπιγραφές στ' Ἀβδηρα γίνονταν καὶ τὰ Διονύσια.

Ὁ Σαβάζιος ταυτίζονταν μὲ τὸν Δία καὶ λατρεύονταν ἀπὸ τὸν δευτέρου π.Χ. αἰῶνα.

Ἡ Κ υ β ἔ λ η ἢ μεγάλη μητέρα τῶν θεῶν, ἢ περιώνυμη θεὰ τῶν Φρυγῶν λατρεύονταν σὰ θεὰ τῆς γονιμότητος τῆς γῆς. Τὰ νομίσματα τῆς Θράκης μαρτυροῦν τὴν διάδοσιν τῆς λατρείας της, ὅπως στὴν Ἀγγιάλο, Ἀδριανούπολη, Καλάτιδα, Μαρκιανούπολη, Πανταλία καὶ Σαρδική.

Ὁ Ἀ σ κ λ η π ι ὶ σ μὲ τὴν Ὑγία καὶ τὸν Τελεσφόρο λατρεύονταν σὰ θεοὶ τῆς γιαιτρικῆς. Ἡ λατρεία του μπῆκε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὴ Θράκη μὲ τὶς Ἑλληνικὲς ἀποικίαις τῆς Ἀγγιάλου, Αἴνου. Ἀσκληπιεῖα ὑπῆρχαν στὴν Πανταλία, Σαρδική, Τραινέα, Αὔγουστα, Βιζύη, Δεβελτό καὶ Φιλιπούπολη. Τοπωνύμια τοῦ θεοῦ ἀπαντοῦν Σαλδηνός, Σκαλιτηνός, Κουλικουσιηνός.

Ὁ Ἄ ρ η ς εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς κύριους θεοὺς τῶν Θρακῶν. Λατρεύονταν σὰ θεὸς τοῦ πολέμου. Ἡ εἰκόνα του βρίσκεται σὲ νομίσματα τῆς Θράκης καὶ Μοισίας. Πιθανῶς καὶ ὁ Θραῖς Ἰππέας νὰ ἦταν προσωποποίηση τοῦ Ἄρη.

Ὁ Ἡ ρ α κ λ ῆ ς, πού ἡ λατρεία του μαρτυρεῖται ἀπὸ ἀναθηματικά ἀνάγλυφα τῆς Θράκης καὶ στολίδια μὲ τὴν εἰκόνα του, καὶ ἀγάλματα τέχνης Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰκόνες σὲ νομίσματα μερικῶν πόλεων. Τὸν λάτρευαν σὰ θεὸ τῆς υγείας καὶ τῆς ρώμης καὶ τοῦ κορμοῦ. Τὰ σύμβολά του εἶναι ἡ λεοντῆ, τὸ ρόπαλο ἢ φαρέτρα καὶ τὸ τόξο πού εἰκονίζονται σὲ μαρμαρένιους στήλους. Ἡ λατρεία του μπῆκε στὴ Θράκη ἀπὸ τὶς Ἑλληνικὲς ἀποικίαις: τὴν Πέρινθο, τὸ Βυζάντιο κλπ.

Ὁ Ἐ ρ μ ῆ ς, πού οἱ Θραῖκες τὸν λάτρευαν ξεχωριστὰ καὶ ὠρχίζονταν στ' ὄνομά του. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει: «Οἱ βασιλιάδες τοὺς πέριξ ἀπὸ τοὺς ἄλλους πολῖτες σέβονται τὸν Ἐρμῆ ξεχωρὰ ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ ὠρχίζονται σαυτὸν μόνο καὶ λένε πὼς κατάγονται ἀπ' αὐτόν». Τὸν λάτρευαν, ὅπως καὶ στὴν Ἑλλάδα, ὡς ψυχοπομπό, κερδῶο, διὰκτορο. Στὴ Φιλιπούπολη ἔκαμνεν καὶ ἀγῶνες τὸ «Κοινὸ τῶν Θρακῶν».

Ὁ Ἰ νύ μ φ ε ς. Ἡ λατρεία του μαρτυρεῖται ἀπὸ ἀναθηματικά ἀνάγλυφα μέπιγραφὰς καὶ ἀπὸ νομίσματα πού ἀπεικονίζουν τρεῖς νύμφες, σὰν τὸν κλασσικὸ Ἑλληνικὸ πρότυπο μὲ τὶς τρεῖς χάρες. (Χάριτες). Ἦταν θεότητες κατώτερες. Στὴν Φιλιπούπολη ὑπῆρχε Νυμφαῖο καὶ ὑπάρχει καὶ λῶφος νυμφῶν.

Ὁ θεὸς λέγονταν Κ ύ ρ ι ο ς, ἢ θεὰ κ υ ρ ί α καὶ σπάνια ἀντὶ Κ ύ ρ ι ο ς τὸ δεσπότης, πού δὲν εἶναι παράδοξο, ὅπως λέγει ὁ Σακελλαριάδης Σπ., ἀπὸ αὐτὸ νὰ ἐπιζώτησε στὶς προσευχὰς καὶ τοὺς ὕμνους νὰ καλοῦν οἱ χριστιανοὶ τὸ Θεὸ Κύριε.

Οἱ Θραῖκες λάτρευαν καὶ τὶς ψυχές, πού τὸ συμπεραίνομε ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὰς στὴ Θράκη σὲ τύμβους. Ὁ Μ. Ἀποστολίδης φέρει παράδειγμα τὸν τύμβο τοῦ Ἐξέροβο, ὅπου βρέθηκε τὸ χρυσοῦ δαχτυλίδι μὲ τὴν ἐπιγραφή καὶ ἡ

πήλινη κάλπη πού είχε τὴ στάχτη, ἀναποδογυρισμένη στὸ μέσο τοῦ πάτου ἀκριβῶς. «Τοῦτο λέγει ἐγένετο ἐπὶ σκοποῦ διότι οἱ Θραῶνες, ὡσερ καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν προϊστορικῶν χρόνων, πιστεύοντες εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἀφῆκαν τὴν ὀλὴν ἐπὶ τῆς κάλπης ὅπως ἡ ψυχὴ τοῦ νεκροῦ, ὧν ἐφαντάζοντο ὑπὸ μορφὴν ὄφως, ἐξέρχεται τοῦ τάφου καὶ ἀπολαύει τῶν προσκομιζομένων αὐτῇ θυσιῶν. Αὕτη δὲ ἡ περὶ μεταμορφώσεως τῆς ψυχῆς τοῦ νεκροῦ εἰς ὄφιν δοξασία ἦτο λίαν διαδεδομένη παρὰ τοῖς Θραξίν ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι. Τοῦτο μαρτυροῦσαν ἰδίως τὰ ἀνευρεθέντα πολυάριθμα πανταχοῦ τῆς Θράκης ἀναθηματικά τοῦ Θρακὸς ἱππέως ἀνάγλυφα, ἐν οἷς ὁ ὄφιν εἰκονίζεται περιειλιγμένος εἰς δένδρον πρὸ τοῦ ἱππέως ὑψούμενον».

Ἔτι οἱ Θραῶνες πίστευαν στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς διαπιστώνεται καὶ ἀπὸ τὰ νόμιμα στοὺς νεκροὺς πού ἀπέβλεπαν κυρίως στὴ λατρεία τῆς ψυχῆς, διηλ. ἀπὸ τῆ θυσία σφάγιων στὴν ταφὴ ἢ τὴν καύση τῶν νεκρῶν, ἀπὸ τὸ σφάξιμο τῆς ἀγαπημένης συζύγου πάνω στὸν τάφο ἢ στὴν πυρὰ τοῦ ἀνδρός της, ἀπὸ τὸ σφάξιμο τῶν ἵππων καὶ σκυλιῶν τοῦ νεκροῦ, ἀπὸ τὸ θάψιμο τῶν πραγμάτων, πού ἦταν ἀγαπημένα καὶ πολύτιμα στὴ ζωὴ του, πού φαίνεται ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὰς τῶν τύμβων, τοὺς ἱππικούς καὶ ἀθλητικούς ἀγῶνες τὴν ἡμέρα τῆς κηδείας κοντὰ στὸν τάφο καὶ τὶς ὑστερονῆς σώρισμένες μέρες καὶ μάλιστα στὴν ἐπέτειο τοῦ θανάτου, πού γίνονταν πάνω στὸν τάφο θυσίαι καὶ φαγοπότια ἀπὸ συγγενεῖς καὶ φίλους. Γιατὶ πίστευαν πὼς ἡ ψυχὴ τοῦ νεκροῦ ἐπαίρνε μέρος ἀόρατα σαυτὰ, εὐχαριστιούνταν κέξιλεόνονταν στὸν κάτω κόσμον — στὸν Ἄδη.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Οἱ Θραῶνες ἦταν τραγουδιάνοι καὶ μουσικοί. Ἡ μουσικὴ ἀποτελοῦσε ξέχωρο γνῶρισμα τῶν ἀρχαίων Θρακῶν. Γενικὰ ὅλοι ὁμολογοῦν πὼς οἱ Θραῶνες μουσικοὶ ἦταν οἱ πρωτοπόροι καὶ οἱ εἰσηγητὲς τῆς ποίησης καὶ τῆς μουσικῆς στὶς Ἕλληνικὰς χώρας. Ἀπὸ τὴν ψυχρὴ αὐτὴ χώρα, ὅπου ὁ βορριάς φρυσομανᾶ καὶ μαυιάζει, ρίχτηκαν στὴν Ἑλλάδα πέρα ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο οἱ πρῶτες ἀχτίνες τῆς θρησκείας. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες μυθογράφοι ποιητὲς καὶ ἱστορικοὶ στὴ Θράκη ἀποδίδουν τοὺς πρῶτους τῆς Ἑλλάδος τραγουδιστὰς, ραψωδοῦς καὶ μουσικοὺς. Καὶ ὁ Πλάτωνας αὐτὸς λέγει ὅτι ἀπὸ τοὺς ποιητὰς ἄλλοι μὲν ἐξαρτῶνται κένθουσαιζονται ἀπὸ τὸ Μουσαῖο, ἄλλοι ἀπὸ τὸν Ὀρφέα καὶ οἱ πλιότεροι κρατιοῦνται ἀπὸ τὸν Ὀμηρο. Ὁ Ὀρφέας εἶναι ὁ πιὸ παλιὸς μυθικός τραγουδιστὴς τῶν Θρακῶν, πού κατοικοῦσαν κοντὰ στὸ Αἰγαῖο, μπορεῖ τὴ χώρα τῶν Κιζόνων. Κέντρα τῆς δράσεώς του ἦταν ἡ πεδιάδα τοῦ Ἐβρου, ἡ Πιερίαι Θράκη —κοντὰ στὸν Ὀλυμπο, ὁ Παρνασσός, ὁ Ἑλικῶνας. Ὁ Ὀβίδιος «στὶς Μεταμορφώσεις» του τὸν ὀνομάζει Ροδόπειο. Ὁ Ὀρφέας ἦταν παιδὶ τοῦ βασιλιά Οἰάγρου ἢ τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς Καλλιόπης καὶ εἶχε γυναῖκα τὴν Εὐρυδίκη. Δάσκαλός του ἦταν ὁ Λίνος, πού τὸν

σύγχιζαν οί νεώτεροι μέ τόν 'Ορφέα και τὸ Μουσαῖο. Εἶναι αὐτός, πού πρώτος θοῆκε τούς ποιητικούς ρυθμούς και τὸ μέλος και τόν θαύμασε γιά τήν ποιητική του και τίς μελωδίες του. Μαθητές του ἦταν ὁ 'Ηρακλῆς και ὁ Θάμυρις και ὁ 'Ορφέας. Σ' αὐτούς δίδαξε τὰ πελασγικά γράμματα και σύνταξε τίς πράξεις τοῦ Διονύσου και ἄλλες μυθοποιίες σέ γραπτά ὑπομνήματα.

'Ο 'Ορφέας ταξίδεψε στήν Αἴγυπτο, ὅπου διδάχθηκε ἀπό τούς σοφοὺς Αἰγυπτίους παπᾶδες τίς μυστικές τελετές, πού τίς ἔφερε στήν πατρίδα του, ὅπως και τίς ὀργιαστικές τελετές. Ἐκεῖ μυήθηκε στὰ Διονυσιακά μυστήρια και μαθαίνοντάς τα γύρισε στήν Ἑλλάδα, και τὰ δίδαξε στοὺς Θηβαίους, πού τὰ παραδέχτηκαν μέ προθυμία.

'Ο 'Ορφέας ταξιδεύοντας μαζί μέ τούς 'Αργοναῦτες, ἀποκοίμισε μέ τὴ δύναμη τῆς λύρας του τὸν δράκοντα, πού φρουροῦσε τὸ χρυσόμαλλο δέρας και βοήθησε νὰ τὸ κλέψουν. Στὸ ταξίδι τῆς 'Αργοῦς μάλαξε τὴν τρικυμία σὰ σιχώθηκε στὸ Θρακικὸ πέλαγος, καλώντας τούς θεοὺς τῆς Σαμοθράκης, κῆτσι μπόρεσε ἡ 'Αργὼ νὰ πλεύσει στὰ στενὰ τῆς Ἑλλης. Γιατί ὁ 'Ορφέας ἦταν μυημένος στὰ μυστήρια τῆς Σαμοθράκης και κάνοντας στοὺς θεοὺς τῆς εὐχῆς ἀπαράλλακτα, ὅπως οἱ χριστιανοί, λ.χ. στὸν Ἅγιο Νικόλα, πέτυχε τὴ σωτηρία τους.

Μὰ και στὸν Εὐξείνιο Πόντο μέ τίς εὐχῆς του ὁ 'Ορφέας ἔπαισε τούς ἀνέμους. Τόση δὲ ἦταν ἡ δύναμη τῆς λύρας του και τῆς θείας ἀρμονίας του, ὥστε κινοῦσε τίς πέτρες και ἠμέρωνε τᾶγρια θειριά, πού ἀφίνοντας τίς σπηλιές τους, ἔρχονταν κοντά του. 'Ο 'Ορφέας τελειοποίησε τὴν κιθαρωδία και συνοδεύοντας τὴν κιθάρα μέ τὸ θεῖο τραγούδι του κινοῦσε τὰ βράχια και τὰ δέντρα.

'Ο 'Ορφέας Θράκας τὸ γένος ἀνώτερος στήν ποίηση και τὴν παιδεία ἀπ' ὅλους τούς τραγουδιστὲς και ποιητὲς, πού μνημονεύονται, σύνταξε και ποίημα ἀξιοθαύμαστο και διάφορο ἀπὸ τᾶλλα γιά τὴ μελωδία του και τὴ μουσικότητά του. Κι' ὅταν πέθανε ἡ Εὐρυδίκη ἡ γυναίκα του ἀπὸ τὸ δάγκωμα φιδιοῦ, κατέβηκε στὸν Ἄδη θέλοντας νὰ τὴν πάρη πίσω κέπεισε τὸν Πλούτωνα νὰ τὴν ἀφήσει νὰ γυρίσει πίσω. 'Ο Πλούτωνας ὑποσχέθηκε νὰ κάμη τὴν ἐπιθυμία του ἂν στὸ γυρισμὸ του δὲν ἔστρεφε νὰ τὴν δῆ πρὶν φτάσει στὴ γῆ πάνω. Μὰ ὁ 'Ορφέας μὴ πιστεύοντας πὼς τὸν ἀκολουθῆ ἡ Εὐρυδίκη, ἔστρεψε μάγωνα νὰ τὴν δῆ, κῆτσι ἡ γυναίκα του ξαναγύρισε πάλι στὸν Ἄδη.

Τόση λένε γοητεία εἶχε ἡ γλῶσσα και ἡ λύρα τοῦ 'Ορφέα, ὥστε μέ τὸ ὑπέροχο τραγούδι του στίς πολύδεντρος σπηλιές τοῦ Ὀλύμπου ὅπου κάποτε κιθάριζε, μάζευε τᾶγρια θειριά και κινοῦσε τὰ δέντρα. Ἐφερνε σὲ θεογνωσία τούς ἀνθρώπους και τούς παρακινοῦσε σὲ εὐσέβεια, και ἀπόχτησε φήμη, γιατί μαλάκωνε τούς ἀνθρώπους ποῦχαν ψυχὴ πέτρα και θειοῦ διάθεση. 'Ο Ἀριστοφάνης ψέλνοντας στίς Ὀρνιθες τὴ μαγικὴ γλυκάδα και τὴ δύ-

ναμη τῆς λύρας τοῦ Ὀρφέα τραγουδεῖ:

Ἔτσι καὶ οἱ κύκνοι ψέλνουν μὲ χαρὰ
τιὸ τιτιὸ, τιτιὸ τιοτέγξ.

Ὅταν ὅλοι μὲ μιὰ φωνὴ ἔνωμένοι
τὰ φτερά τους χτυποῦν καὶ τραγουδοῦν τὸν Ἀπόλλωνα
καθισμένοι στίς ὄχθες τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ.
Τὸ ἄσμα ἔρχεται μέσα ἀπὸ τὰ αἰθέρια σύγνεφα,
τάγρια θεριά ζαρώνουν ἀπ' τὸ φόβο τους
καὶ ἡ ἥσυχη ξαστεριά σβήνει
τὰ ὠργισμένα κύματα τοῦ πελάγου.

Ὁ Ἀπολλόδωρος, πού εἶναι ὁ εὐαγγελιστὴς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς θεολογίας, μᾶς πληροφορεῖ πὼς ὁ Ὀρφέας βρῆκε τὰ Διονύσια μυστήρια. Κι ὁ Εὐρωπίδης τὸν θεωρεῖ εἰσηγητὴ τῶν Διονυσίων μυστηρίων λέγοντας ὅτι ὁ Ὀρφέας διδάξε τὰ πόρρητα μυστήρια τοῦ Διονύσου πού λέγονται μὲ τὸ φῶς τῶν λαμπάδων. Ὅσο γιὰ τὸ θάνατό του λένε πολλά. Ἄλλοι λέν πὼς τὸν χτύπησε μὲ κεραυνὸ ὁ Δίας γιὰ τὰ διδάγματά του στοὺς ἀνθρώπους, ἄλλοι πὼς τότε σπάρραξαν οἱ Μαινάδες τῆς Θράκης καὶ τὸν κομματίασαν κέριξαν τὰ κομμάτια του στὸν Ἑβρο. Ἀπὸ τὸ αἷμα του πού χύθηκε φύτρωσε μιὰ βοτάνη μὲ τὸνομα κ ι θ ἄ ρ α. Ἡ παράδοση μάλιστα λέγει πὼς οἱ Μοῦσες σὺναξαν μευλάβεια τὰ λείψανα τοῦ κορμιοῦ του καὶ τὰ ἔθαψαν στὸ ἱερό τους. Τὸ κεφάλι του καὶ ἡ λύρα του ἔφθασαν ἀπὸ τὸν Ἑβρο στὴ θάλασσα κι ἀπὸ κεῖ στὴ Λέσβο, ὅπου καὶ τὴν ἔθαψαν. «Ὁλος αὐτὸς ὁ μῦθος λέγει ὁ DECHARME ἐμφράζει κάποιον ἱστορικὸ γεγονός, γιὰτὶ ἡ λυρικὴ τέχνη ἀναπτύχθηκε πρὸ πάντων καὶ ἤκμασε πρῶτα πρῶτα στὴ Λέσβο».

Γιὰ τὸν Ὀρφέα μιλεῖ ὁ Λουκιανὸς κι ὁ Πανσανίας κι ὁ Στράβωνας μὲ πολὺ πολὺτιμες μαρτυρίες καὶ ἀφθαρτες περγαμεινές γιὰ τοὺς πανάρχαιους Θραῖκες, πού ἦταν οἱ δασκάλοι καὶ εἰσηγητὲς τῆς μουσικῆς καὶ τῆς λατρείας τῶν θεῶν στὸ πανελλήνιο. Οἱ δοξασίες τοῦ Ὀρφέα μπῆκαν μὲ τίς περιηγήσεις του πολὺ νωρὶς στὴν Ἑλλάδα, στὴ Σικελία, στίς Ἑλληνικὲς ἀποικίες στὴν Αἴγυπτο καὶ τὸν Ὀρφέα τὸν τιμοῦσε τὸ Πανελλήνιο. Ὁ Ἐδουάρδος SCHURE ἀφηγεῖται γλαφυρότατα μέμπνευσμένες γραμμὲς γιὰ τὸν Ὀρφέα καὶ τὸ μεγάλο τοῦ μουσικοῦ ἔργο αἰδοῦ καὶ μυσταγωγοῦ'.

Ὁ Ὀρφέας λοιπόν, ὁ πρῶτος τῆς Θράκης τραγουδιστῆς, ἦταν μεγάλος ἐκπρόσωπος τῶν ἀρχαίων τραγουδιστῶν καὶ ραψωδῶν, πού προηγήθηκε ἀπ' ὅλους τοὺς Ἑλληνες ποιητὲς. Τὶς παραδόσεις τοῦ Ὀρφέα ἀκολούθησαν ἄλλοι διάσημοι τῆς ἀνώτατης ἀρχαιότητος Θραῖκες, δηλ. ὁ μυστικὸπαθὸς Μουσαῖος, ὁ περιφημὸς ψάλτης Εὐμόλπος καὶ ὁ γλυκὸς Θάμυρις, πού κι αὐτοὶ ἔγιναν εἰσηγητὲς τῆς δημώδους λατρείας τῶν θεῶν, γιὰτὶ αὐτοὶ σὺνταξαν

1. Βλ. Ἱστορία Θράκης Κ. Κουρτίδου σ. 401-405.

τοὺς ὕμνους πού ὕστερα φέρονταν στὰ στόματα τῶν πλάνητων τραγουδιστῶν καὶ ραψωδῶν. Αὐτὲς οἱ δοξασίες τῶν Θρακῶν συνετέλεσαν πάρα πολύ, σὰν μέσο τελετουργικό, στὴ διαμόρφωση τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας. Ὡστε οἱ Θραῖκες ὄρφικοὶ ἐγένινε οἱ ἰδρυτὲς τῆς Ἑλληνικῆς λατρείας.

Ὁ Φιλάμμωνας ἦταν γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς νέμφης Λευκονόης ἢ παιδί τοῦ τραγουδιστῆ Χρυσόθεμη ἀπὸ τῆς Θράκης, καὶ τῆς Ἀγριόπτης. Εἶναι σύγχρονος τοῦ Ὁρφέα, γιατί συνώδειπε τοὺς Ἀργοναῦτες στὴν ἐκστρατεία, δταν ἡ Ἀργὼ πλησίασε τὴς ἀχτὲς τῆς Θράκης.

Ὁ Μουσαῖος μυθικός ἐποποιός, μάντις καὶ σύγκαιρα καὶ ἱερέας ὑπῆρξε πολὺ μπροστὰ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο. Τὰ βιβλία τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου ὅπου καταγράφονταν ἱστορικές εἰδήσεις, ἔλεγαν, ὅτι καὶ ὁ Μουσαῖος πῆγε ὡς περιηγητὴς στὴν Αἴγυπτο, γιὰ νὰ διδαχτῆ. Ἐγινε μιὰ φορὰ μαθητὴς τοῦ Ὁρφέα καὶ τὸν παρακολουθοῦσε ταχτικά στὴς περιόδους καὶ τὰ ταξίδια του. Τὸ Μουσαῖο τὸν θεωροῦν εἰσηγητὴ τῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως στὴν Ἀττική. Σαυτὸν ἀποδίδονται ἄσματα, καθιέρωση ἐξαγνισμοῦ ἀμαρτημάτων, τύποι ἐξίλαστικοὶ γιὰ φόνους ἢ πολὺ βαριὰ παραπτώματα, θεραπείες νοσημάτων, διάφοροι χρησιμοί, τύποι μυσταγωγικοὶ — πού ἦταν καθιερωμένοι στὴν λατρεία τῶν Ἑλευσινίων μυστηρίων καὶ τῆς Ὁρφικῆς αἵρεσης, — ὕμνοι, συλλογὴ χρησμῶν σὰν ἱερὸ ἐγκόλπιο, ὅπως ἡ ἱερὴ σύνοψη σήμερα κλπ.

Ὁ χρησιμολόγος Ὁνομάκριτος Ἀθηναῖος ἔχοντας τὴ θρησκευτικὴ ὑπηρεσία κέντολὴ νὰ διαθέτῃ τοὺς χρησμούς τοῦ Μουσαίου ἔβαλε μέσα στὰ ποιήματά του ψεύτικο χρῆσιμό ἀπὸ δική του ἐμπνευση καὶ γι' αὐτὸ διώχτηκε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ὑστερα ἰδρύθηκε στὴς Ἀθῆνες ἀγῶνας διθυραμβοποιῶν στὴ γιορτὴ τοῦ Διόνυσου, πού πολὺ ἐνδιαφέρει τὴ Θρακικὴ ἱστορία. Ὁ Εὐμόλπος γιὸς τοῦ Μουσαίου διάσημος τραγουδιστὴς, παλιὸς μουσικός, ἱερέας τῆς Δήμητρας καὶ πολεμιστὴς. Κατέβηκε στὴν Ἑλευσίνα, βοήθησε τοὺς Ἑλευσίνιους κατὰ τῶν Ἀθηναίων, μὰ στὸν πόλεμο σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν Ἐρεχθεά. Οἱ Ἑλευσῖνοι ὑποτάχθηκαν στοὺς Ἀθηναίους, μὰ δόθηκε ἡ ἄδεια, νὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Εὐμόλπου προϊστάμενοι στὰ Ἑλευσῖνια μυστήρια μαζί μὲ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Κελεοῦ, γιατί πρῶτος τὰ ἔφερε ὁ Εὐμόλπος. Ἔτσι οἱ Εὐμόλπιδες σχημάτισαν ἀναγνωρισμένη τάξη ἱερατικὴ στὴν τελετὴ τῶν μυστηρίων τῆς Ἑλευσίνας. Ἡ οἰκογένεια τῶν Εὐμόλπιδῶν λέγονταν καὶ Θρακιδῶν. Οἱ παλιοὶ Ἀθηναῖοι, λέγει ὁ Πλάτωνας, ἀναθρεψμένοι σὺν τὴν ἐλευθερία καὶ λογαριάζοντας πῶς γιὰ τὴν υπεράσπιση τῆς λευτεριάς χρέος εἶναι νὰ πολεμοῦν καὶ μὲ Ἕλληνες γιὰ τοὺς Ἕλληνες, καὶ μὲ βαρβάρους γιὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνες, πολέμησαν γιὰ τὸν ἴδιο λόγο καὶ μὲ τὸν Εὐμόλπο, γιατί μπῆκε στὴ χώρα τους. Κι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Στράβωνας μιλοῦν γιὰ τὸν πόλεμο τοῦτο, πού οἱ Θραῖκες μπῆκαν στὴ χώρα τῶν Ἀθηναίων μὲ τὸν Εὐμόλπο. Καὶ στὸν καιρὸ τοῦ Κόδρου πολέμησαν οἱ Θραῖκες μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπῆρχε καὶ ξεχωριστὴ ποίηση Εὐμόλπια.

Ὁ Θάμυρις, ἦταν γιὸς τοῦ Φιλάμμωνα καὶ τῆς Ἀγοριόπης. Ἐγκυα αὐτὴ ἀπὸ ντροπῆς μετοίκησε στὴ χώρα τῶν Ὀδρουσῶν καὶ τὸ παιδί της γι' αὐτὸ ὠνομάστηκε Ὀδρῦτης καὶ Θραῶξ. Τὸν μνημονεύει καὶ ὁ Ὅμηρος, καὶ λέγει πὼς τὸν Θάμυρη τὸν τύφλωσαν οἱ Μοῦσες καὶ τοῦ ἀφήρεσαν τὴν ἁρμονία, γιατίις προσκάλεσε σὲ μουσικὸ διαγωνισμό, ὄντας βέβαιος γιὰ τὴ νίκη.

... οἱ Μοῦσες ἐκδικούμενες τὸν Θάμυρη τὸ Θραῶνα
τοῦ πῆραν τὴν ἁρμονία
γιατί τις κάλεσε, καυχώμενος πὼς θὰ νικήσῃ,
ἂν ἤθελαν νὰ τραγουδήσουν τοῦ Δία οἱ κόρες
οἱ Μοῦσες μαζί του.

Μ' αὐτὲς πεισματάνοντας τοῦ πῆραν τὸ φῶς
καὶ τὴ θεσπέσια φωνὴ καὶ τὴν κιθαροδία¹.

Ὁ Θάμυρις ἔπαιξε κιθάρα δίχως τραγούδι, ἐνῶ ὁ Λίνος ἔπαιξε τραγουδώντας, ὅπως καὶ ὁ λυρικός ποιητὴς Ἀρίωνας. Αὐτὸς μὲ τὸν Ὀρφέα πρόσθεσε στὴ λύρα δυὸ ἄλλες χορδές, τὴν ὑπάτη καὶ παρυπάτη κέγινε ἡ λύρα ἀπὸ τότε ἐφτάχορδη. Ἔτσι ὁ Θάμυρις, εἶναι ὁ πρῶτος τῆς ἀρχαιότητος ραψωδός, γιατίις ὀριστικὰ παραδέχτηκε πὼς τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη δὲν εἶναι ἡ ἀπαρχὴ στὴν Ἑλληνικὴ ποίηση. Στὰ δημοτικὰ τραγούδια ὁ Θάμυρις εἶναι ὁ πρῶτος γνήσιος ἐκπρόσωπος καὶ τὰ τραγούδια, ὅπως καὶ τοῦ Ὀμήρου, φέρουν τὸν καθολικὸ χαρακτήρα τοῦ ἔπους. Οἱ ραψωδοὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ δασκάλοι τοῦ Ὀμήρου, πὸν τελειοποίησε τις δημῶδεις αὐτὲς ραψωδίεσ σὲ τέλειο ἔπος ἐπίσημο κέντεχνο καὶ ἄρτια διασκευασμένο.

Ὁ διάσημος ζωγράφος Πολύγνωτος στὴ λέσχη τῶν Κνηδίων στοὺς Δελφούς φιλοτέχνησε κοντὰ στὸν Ὀρφέα καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Θάμυρη καὶ τὸν παρισταίνει νὰ κάθεται κοντὰ στὸν Πελία μὲ τὰ μάτια χαλασμένα μὲ τὸ παρῶστημα ταπεινὸ, μὲ γενειάδα μεγάλη καὶ μαλλιά πολλὰ καὶ στὰ πόδια του μιὰ ριζμένη λύρα μὲ σπασμένους τοὺς πῆχεις καὶ τις χορδές. Αὐτὸ τὸ διηγεῖται ὁ Πανσανίας².

ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ³

Α'. Ἀνάμεσα τοῦ Νέστου καὶ Ἐβρου.

Ἄ 6 δ η ρ α. Κοντὰ στὶς ἐκβολές τοῦ Ἐβρου καὶ στὰ νότια παραλία τῆς

1. Βλ. Ὅμηρος Ἰλ., Β, 594.

2. Πανσανίας Δ, 33.

3. Βλ. Σακελλαριάδης Σπ.: Πόλεις καὶ θέσμια Θράκης, Ἀθῆναι 1929, σελ. 53 κ. ἐπ. Κ. Κουρτίδου Ἱστορία τῆς Θράκης ἔτος 1962 τ. Α', σ. 113 κ. ἐπ. καὶ Σαμιθράκη Ἀχιλ. Ἱστορικὸν καὶ Γεωγρ. λεξικὸν Θράκης στὸ Ἀρχ. Θράκης τόμ. Ζ', Η' μέχρι καὶ ΙΒ' καὶ σὲ ἴδιο τόμο ἀποτελεῖ.

Θράκης δυσμικά στὸν κολλίσιζο τῆς Βιστωνίδος (Πόρτο - Λάγο) Μμνης. Σήμερα λέγεται Μπαλούστρα = πολλοὶ στῆλοι. Ὁ Στράβωνας τὴν ὀνομάζει «Ἐβδηρα πόλις ἐπάνυμος Ἐβδήρου, ὃν οἱ τοῦ Διομήδος ἔπιοι ἔφαγον».

Νικόπολη. Βορεινὰ στ' Ἐβδηρα· λιγώτερο γνωστὴ ἀπὸ τὴ συνώνυμῃ τῆς στὴν Ἡπειρο πού ἀναγράφεται καὶ σὲ νομίσματα.

Μαρωνεία. Παλαιότατη καὶ ἀκμαία πολιτεία ἀνάμεσα στὶς ἐκβολές τοῦ Νέστου καὶ τοῦ Ἐβρου. Τὴν θεμελίωσε ὁ Μάρων παῖδι τοῦ Βάκχου. Μὲ κρασί τῆς Μαρωνείας μέθυσε ὁ Ὀδυσσεύς τὸν Πολύφημο. Καὶ τώρα γίνονται ἐξαίρετα κρασιά στὸν τόπο.

Ἰσμαρος. Πάνω στὸ ὄρος Ἰσμαρο καὶ φαίνεται πὼς εἶναι ἡ Μαρωνεία.

Ὁρθαγόρεια. Ὁπου ἡ σημερινὴ Μάκρη.

Τραϊανούπολη. Προσῆτερα λέγονταν Ζερνίς. Τὴν ἔχτισε ὁ Τραϊανὸς στὰ 53 - 117 μ.Χ. στὴ θέση *θερμά* (Τουρκικὰ Αἰτζα). Ἄλλοτε πρωτεύουσα τῆς Ροδόπης.

Β'. ΠΟΛΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΟΝ ΕΒΡΟ

Ὁ Ἐβρος πηγάζει δυσμικά ἀπὸ τὴ Φιλιπούπολη. Ὀνομάσθηκε Ἐβρος ἀπὸ τὸ γιδ τοῦ Κασσάνδρου, πού ρίχτηκε στὸ ποτάμι ἐξ αἰτίας τῆς μητροῦσ του. Λεγότανε Ρόμβος, γιὰ τὴ νερά του κλωθογουρῖζουν στὸ πέρασμά τους.

Αἶνος. Μία ἀπὸ τίς σημαντικώτερες πόλεις στὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Στέφ. Βυζάντιος γράφει: «Στὴν ἐκβολή δὲ τοῦ Ἐβρου, πού εἶναι δίστομος, ἡ πόλις Αἶνος, χτισμένη ἀπὸ τοὺς Κυμαίους». Ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς κάτι ἔχουν νὰ ποῦν γιὰ τὴν Αἶνο. Λεγότανε Ἄψινθος, Πολτυομβρία. Τὴν πιάνει πολὺς χειμῶνας, τόσο πού κάποιος κηθαριστὴς Στραβόνικος εἶπε: «στὴν Αἶνο... στοὺς ὀχτὼ μῆνες κάνει κρύο, στοὺς τέσσαρες χειμῶνα...». Ἦταν σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Ὅποιος ἤθελε τὴ Θράκη ἔπρεπε νὰ τὴν ἔχη. Σημαντικὰ ἦταν καὶ στοὺς μέσους καὶ νεώτερους χρόνους. Παρήκμασε ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἔγινε ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Δεδὲ - Ἀγάτζ. Τὰ νομίσματά της εἰκονίζουν Ἐρμῆ σὲ κατατομὴ πού φορεῖ πέτασο.

Λορίσκο. (Φερραί). Μέρους ὀχυρὸ στὴ δεξιὰ ὀχθῆ τοῦ Ἐβρου πρὸς τίς ἐκβολές του. Ὁ Ξέρξης στάθμειψε ἐδῶ, μέτρησε κέπιθεώρησε τὸ στρατεύμα του.

Διδυμότειχο. Στὸν Ἐβρο κοντὰ πάντα σὲ ἀρχαιότατο συνοικισμό. Κατοικία τῶν Σουλτάνων πρὶν πέση ἡ Πόλη. Σαυτὸ ἔμεινε ὁ Ἀνδρόνικος ὁ Γ. καὶ ὁ Ἰ. Καντακουζηνός. Ἐδῶ παρέμεινε κιὸ Κάρολος ὁ ΙΒ' τῆς Σουηδίας. Καὶ τώρα ἀκμάζει ὡς πόλις Ἑλληνικὴ.

Πλωτινόπολη. Τὴ μνημονεύει ὁ Πτολεμαῖος. Ἰδνομά της ἀπὸ

τὴν Πλωτίνη, σύζυγο τοῦ Τραϊανοῦ, ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἐπαρχίας Αἰμιμόντου. Στὸ χάρτη τοῦ Φερραίου σημειώνεται κοντὰ στὸ Διδιμιάτειχο.

Κύψελα. Κοντὰ στὸν Ἔβρο. Ὁχυρὰ καὶ ἀρχαία πολιτεία ἀπὸ τὴν Κύψελο. Σήμερα λέγεται Ἐψαλα. Στὰ παλιὰ χρόνια πρωτεύουσα τοῦ Ἐβρου-ξέλυη.

Ἀδριανούπολη. Ἡ πιὸ σημαντικὴ πόλις τῆς Θράκης πάνω στὸν Ἔβρο. Ἀπὸ τὴν Κων)πολὴ ἀπέχει 240 χιλμ. Σήμερα τὴ λένε Ἀδριανοῦ (πόλις). Ὁρρεσιάδα τὴν λέγαν κάποτε ἀπὸ τὸν Ὁρέστη. Τὴν περιτριγυρίζουν ὠραῖες γηλοφοσειρὲς καὶ κατάρυτα τοπεῖα. Ἐπειδὴ βρίσκεται στὸν ὀμφαλὸ τῆς Θράκης εἶχε φυσικὰ ὄχυρὰ καὶ ἦταν κέντρο μεγάλο. Στὰ 1360 τὴν πῆραν οἱ Τοῦρκοι κέγινε στὸν καιρὸ τοῦ Μουράτ τοῦ Α' πρωτεύουσα τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους. Μετὰ δυὸ αἰῶνες (1573) τὴν ἐπισκέφτηκε ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς PHILIPPE DU FRESNE CAUAT καὶ τὴν βρῆκε γεμάτη ἀπὸ Ἑλληνες.

Φιλιππούπολη. Χτίσθηκε ἀπὸ τὸ Φίλιππο (352 π.Χ.) γιὰ νὰ ἐπιτηρῇ τοὺς Ὀδρῦσες, ποὺ ἦταν ἀνυπόταχτη φυλὴ καὶ ἐπαναστατικὴ. Σημαντικὸ ἔρυσμα τῆς Θράκης καὶ πολιτεία ἐπιφανεστάτη. Ὁ Ἐρμῆς (τὸν βάζει ὁ Λουκιανὸς) τὴν ὀνομάζει «μεγίστη καὶ καλλίστη ἀπασῶν πόρρωθεν γοῦν ἀπολάμπει τὸ κάλλος καὶ τις ποταμὸς μέγιστος περραμεῖται πάνω ἐν χοῦ ψαῶν αὐτῆς». Ὁ Βούλγαρος Σκυλογιάννης τὴν κατέστρεψε ἀπὸ τὰ θεμέλια στὸ 13 αἰῶνα. Μέσα σὲ ὠραία κατάρυτη πεδιάδα ὀμοιάζει, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος Ἄγγλος περιηγητὴς: «μὲ μεγάλο πλοῖο μέσα σὲ γαλήνια θάλασσα». Ἀπὸ τὰ νομίσματά της τὸ πιὸ ὀξιοσημείωτο εἶναι ἡ προσοποποίηση τῆς Ροδόπης ποὺ κάθεται σὲ βράχο μὲ τὴν ἐπιγραφή: «Κοινὸν Θρακῶν». Ἐγινε καὶ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Θράκης στοὺς ὕστερους χρόνους.

Βεσσαπάρα. Ὁχι μακρὸν ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη κοντὰ στὸν Ἔβρο. Τὸ τωρινὸ Τατάρ - Παζαρτζίκ. Στὰ 1872 βρέθηκαν σένα λόφο θαναμάσια ἀρχαῖα ἀγγεῖα. Βρίσκονται καὶ πολλοὶ τύμβοι, ποὺ τοὺς ἀνέσκαψαν. Βεσσαπάρα σημαίνει πολιτεία Βεσσῶν.

Ἀφροδισιάς. Σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴς ἐκβολὲς τοῦ Μέλανος ποταμοῦ. Τριάντα μίλια ἀπὸ τὴν Ἄπρω.

Ἄπρω. Δὲν ξαίρομε ποτε ἰδρῦθηκε. Μιὰ φορὰ εἶναι πολὺ παλιὰ πολιτεία. Ἀπὸ τὴ Βιζύη ἀπέχει τριάντα μίλια καὶ βρίσκεται δυσμικὰ τῆς Ραιδεστοῦ ἀνάμεσα στὰ Κύψελα. Ἡ Ἄπρω ἔχει πολὺ παλιὰ ἱστορία καὶ πολλοὶ τὴν ἀναφέρουν.

Χαρισούπολη. Βορειοανατολικὰ τῆς Ραιδεστοῦ. Παλιοὶ συγγραφεῖς τὴ μνημονεύουν. Πρόσκαιρα εἶχαν ἐγκατασταθῆ οἱ Πετσενέγοι καὶ Μαγυάροι, ποὺ τοὺς κινήγησε ὡς τὸ Δούναβη ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός. Καταστράφηκε στὰ 1206 ἀπὸ τὸν Σκυλογιάννη.

Σύραλλον ἢ Τσουρουλού, Τυρολόη. Ἀνάμεσα Ἐβρου καὶ Προποντίδος, πόλις γνωστότατη.

Γάνος Γανιάς. Παραθαλάσσια πόλις. Ἐν Γάνο ὁ Σεύθης τὴν ὑποσχέθηκε στὸν Ξενοφῶντα, ὅταν πέρασε μὲ τοὺς μυρῖους ἀπὸ τῆς Θράκης. Ὁ Βατάτζης τὴν ὠχύρωσε καὶ τὴν ἔκανε φρούριο.

Πάνιο. Ἀρχαία πόλις νότια τῆς Ραιδεστοῦ στὴν Προποντίδα.

Βιζάνθη. Στὴν Προποντίδα πάνω ἀξιόλογη ἀποικία τῶν Σαμίων. Συμπίπτει μὲ τὴν Ραιδεστό.

Πέρινθος. Ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερες θρακικὲς πόλεις καὶ σημαντικώτερη ὕστερ' ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. «Εὐλίμενος καὶ ὄχυρό». Ὅστερα μετονομάσθηκε Ἡράκλεια, καὶ σήμερα Ἐρεκλή. Ἀντιστάθηκε στὸ Μεγάβαζο. Σαυτὴν χτυπήθηκε ὁ Φίλιππος μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Σαυτὴν ἔμεινε ὁ Ἀλκιβιάδης. Στὴ Βυζαντινὴ ἐποχὴ ἦταν δεύτερη μετὰ τὴν Πόλη. ἔῤῃεν ἀνάκτορα καὶ Μητροπολίτη, πού ἦταν πρῶτος κῆχει τὸ προνόμιο νὰ παραδίνει τὴν ράβδο στὸν Πατριάρχη ὡς τὰ σήμερα.

Σηλυμβρία. Κρατᾶ τὸνομά της ὡς τὰ σήμερα. Στὰ 675 π.Χ. τὴν ἀποίκισαν οἱ Μεγαρεῖς καὶ τὴν κατέλαβε ὁ Φίλιππος. Ἐν ἀναφέρουν παλαιοὶ συγγραφεῖς. Δοκίμασε μεγαλεῖα πολλὰ καὶ ζεῖ ὡς τὰ σήμερα.

Ἀθύρα. Πάνω στὸ Μέγα - Ζεῦγμα στὶς ἐκβολὲς τοῦ ὁμώνιμου ποταμοῦ.

Ρήγιο. Πάνω στὸ μικρὸ Ζεῦγμα ὄχι πολὺ μακρὸν ἀπὸ τὸν Ἀθύρα.

Μελαντίας. Στὸν κόλπο τοῦ Ἀθύρα καὶ κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ ὁμώνιμου ποταμοῦ.

Χερσόνησος. Ἡ Ἐθροπαϊκὴ πλευρὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, πού συνδέεται στενὰ ἀπὸ τοὺς ἀπώτατους χρόνους μὲ τὴν Ἑλληνικὴ ἱστορία κῆχει πολλὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας. Εἶναι ἡ ὑπερπόντιος Ἀττικὴ, πού στὰ μέσα τοῦ 4ου αἰῶνα οἱ Ἀθηναῖοι πέτυχαν νὰ στερεώσουν τὴν κυριαρχία τους¹.

Καρδία. ἔῤῃε ἐξέχουσα θέση ἀνάμεσα στὶς πόλεις τῆς θρακικῆς Χερσονήσου.

Ἀγορά. Ἀνάμεσα Καρδίας καὶ Πακτίης.

Πέλεον. Κοντὰ στὴν Καρδία.

Πακτίη. Παράλιος πόλις στὴν Προποντίδα.

Λυσιμάχεια. Σήμερα στὴ θέση της τὸ Ἐξαμίλιον στὸ μέσο Καρδίας καὶ Πακτύης. Τὴν ἴδρυνε ὁ Λυσιμάχος στὰ 309 π.Χ.

Καλλίπολη. Ἡ πόλις ὡς τὰ σήμερα κρατᾶ τὸνομά της ἀπαράφθορο καὶ τὸ πῆρε φαίνεται ἀπὸ τὴν δημοφιλῆ τοῦ τόπου.

Ἀίγος ποταμοί. Πάνω στὸν Ἑλλήσποντο. Στὴ θέση αὐτὴ ἠττήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι στὰ 405 π.Χ.

1) Σακελλαριάδου: Θέσμη Θράκης, σ. 104 - 108.

Μάδυτος. Πάνω στη Θρακική Χερσόνησο. Σὲ μεγάλη ἀκμὴ τὸν 4 αἰῶνα π.Χ.

Σηστός. Γνωστὴ καὶ ἀπὸ τὸν Ὀμηρο. Ἐκεῖ γεφυρώθηκε ὁ Ἑλλησποντος πρώτη φορὰ στὰ 480 π.Χ.

Κοῖλα. Κοντὰ στὴ Μάδυτο.

Κριθώτη. Στὴν βορεινὴ εἴσοδο τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ κατάντικου στὴ Λάμφακο.

Ἐλαϊοῦς. Σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων ὕστερ' ἀπὸ τοῖς Μηδικοῖς πολέμοις καὶ κατόπι. Στὸ λιμάνι τῆς οἱ Ἀθηναῖοι προετοίμασαν τὴ ναυμαχία ποὺ χάθηκε ὁ στόλος τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ὁ Μίνδαρος.

Λίμναι. Ὅχι μακρὰ ἀπὸ τὴ Σηστό στὴ δυσμικὴ ἀχτὴ τῆς Χερσονήσου.

Ἀλωπεκόνησος. Πρὸς τὸ ἀκρωτήριο τῆς Σούβλας. Ἀποικία τῶν Αἰλίων.

Βόσπορος. Τὰ ὄραϊα καὶ γραφικώτατα κοντὰ στὶς ἀχτὲς τοῦ Βοσπόρου μέρη, ὅπου ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία πλησιάζουν καὶ ἀμιλλῶνται ποῖα νὰ ἐπιδείξῃ ὁμορφία καὶ πλοῦτη.

Βυζάντιο'. Ἡ μόνη πολιτεία τῆς Θράκης πάνω στὸ Βόσπορο. Χτίτορας τῆς ὁ Βύζας στὰ 658 π.Χ.

Ἰστρόπολη. Ἀποικία τῶν Μιλησίων κοντὰ στὸ Δούναβη.

Τόμοι. Νοτιώτερα. Ἀποικία τῶν Μιλησίων καὶ πρωτεύουσα τῆς Θρακικῆς Σκυθίας ὅπου περίπου ἡ σημερινὴ Κωνσταντιῆ.

Κάλλατις. Νοτιώτερα. Στὴ σημερινὴ Μαγγάλια.

Βιζώνη. Στὴ θέσῃ τῆς σημερινῆς Καβάρνας.

Διονυσούπολη (Κρουνοί). Κοντὰ στὸ σημερινὸ Μπαλτσίκ.

Ὀδησσός. Στὴν κάτω Μοισία στὴ σημερινὴ Βάρνη. Σημαντικὴ καὶ εὐλίμενη πολιτεία.

Μεσημβρία. Ἰδρῦθηκε αὐτοῖς Περσικοῖς πολέμοις ἀπὸ Ἕλληνες.

Νίφα. Ἀρχαία Θρακικὴ πολιτεία.

Ἀγχίαλος. Ἀπὸ τὸν ΣΤ' αἰῶνα π.Χ. Ἐγινε μεγάλη καὶ σπουδαία.

Ἀύλαϊο τεῖχος. Ἀγαθούπολη. Παλαιότατη.

Θυνιάς. Πιὸ νότια.

Σαλμυδησσός. (Μήδεια) ἀρχαιότατη πόλις.

Φινόπολη. Πρὸς τὸ στόμιον τοῦ Βοσπόρου, πόλις ἀρχαιότατη.

Γ' ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Βεργούλη ἢ Ἀρκαδιοῦπολη. (Λουλέ Βουργάζ).

Ὀύστοδιζός - Νίκαια ἀνάμεσα Ἀρκαδιουπόλεως - Ἀδριανουπόλεως.

Χαλκίς. Πρὸς τὴ Χαφσά.

Βιζύη. Ἀρχαία ὄχυρὴ καὶ τερπνὴ κοντὰ στὶς πηγὲς τοῦ Ἐργίνη. Πολιτεία ἱστορικὴ.

Βουρτουδιζός. Πρὸς τὸ Βουλγαρόφυγο, ὅπου στὰ 1361 νικῆθησαν οἱ Βούλγαροι κέφυγαν.

Καρποδαίμων. Ὅπου οἱ Σαράντα - Ἐκκλησίες.

Σκοποὶ ἢ Σκοῦποι ἀνατολικά τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν.

Σκόπελος. Βορεινὰ τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν καὶ βυζαντινὸ φρούριο.

Ἐργίσκη. Πολιτεία παλαιότατη ποὺ τὴν μνημονεύει καὶ ὁ Δημοσθένης.

Δεβελτός. Κάτω ἀπὸ τὴν Ἀγχιάλο.

Διόσπολις ἢ Διάμπολη ἢ ἡ σημερινὴ Ἱάμπολη.

Πύργος. Ἀνατολικά τῆς Φιλ)πόλεως, τὸ Τσιρπάν.

Καθύλη. Βορειότερα τῆς Διάμπολης.

Βερόη. Μᾶζι μὲ τὴ Φιλ)πολη σημαντικώτερες πολιτεῖες.

Μαρκιανούπολη. Δυσμικώτερα ἀπὸ τὴν Ὁδησό. Ἡ Πρεσλάβα τῶν Βουλγάρων.

Δορόστολοι. Κοντὰ στὴ Συλίστρα.

Σαρδική. Πολιτεία στὴ βόρειο Θράκη ἀξιόλογη, στὴ θέση τῆς Σόφιας.

Ξάνθεια. Ἡ Ξάνθη.

Αἰσίμα, Σμύλα, Πέργαμον, Διοκλητιανούπολις, Μαξιμιανούπολις, Κλαυδιούπολις, πόλεις μεσογειακῆς.

Ἀπὸ τίς πολιτεῖες αὐτὲς ἄλλες εἶναι πολὺ παλιῆς καὶ ἄλλες λιγώτερο, ἄλλες ἰδρῦθησαν σὲ χρόνια παλιά, ὅμως καμιά στὴ Βυζαντινὴ περίοδο.

Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ περιλάβουμε σῆνα σύντομο ἔργο ὅλα ὅσα ξαίρουμε γιὰ τίς πόλεις τῆς ἀρχαίας Θράκης, ποὺ τὰ βρίσκουμε στὸν συγγραφεὴ Στράβωνα, τὸν Ἀπολλόδωρο, τὸ Φιλόστρατο, τὸν Πομπώνιο, τὸν Πτολεμαῖο, τὸν Ἡρόδοτο, τὸ Θουκυδίδη καὶ τοὺς ὑπολοίπους ἱστορικοὺς καὶ ἱστοριογράφους τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς. Θὰ περιλάβουμε ἐδῶ τίς κυριώτερες πόλεις ποὺ εἶχε ἡ Θράκη καὶ στὴν ἱστορία της ἀποτελοῦν πηγὲς ἀξιόλογες. Δὲ θὰ κάνουμε Γεωγραφία. Σύντομα καὶ περιεκτικὰ τίς ὀνομάσαμε γιὰ τὴ μνήμη τῶν ἀναγνωστῶν, ποὺ θὰ πρέπη νὰ ἀπομνημονεύουν κάτι μελετώντας τὴν ἱστορία αὐτῆ. Ἄλλως τε τὸ πολὺ πλῆθος τῶν πόλεων τῆς Θράκης, ποὺ μνημονεύονται ἀπ' ὅλους τοὺς ἱστορικοὺς δὲ χρειάζονται στὸν ἀναγνώστη ποὺ θέλει νὰ πάρῃ μιὰν ἰδέα μόνο ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς χώρας. αὐτῆς, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ συνεχίζεται μέσα στοὺς αἰῶνες καὶ νὰ λάμπῃ ἀδιάκοπα καὶ θιμωτικὰ καὶ ποὺ ἡ γεωγραφικὴ της θέση τὴν ἔκαμε τὸ σταυροδρόμι τῶν συγκρούσεων τῶν λαῶν ἀνάμεσα σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση, Βορρᾶ καὶ Νότο καὶ τὴν κατέστρεψε.

ΠΟΙΟΙ ΚΥΡΙΑΡΧΗΣΑΝ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ἡ ἱστορία μᾶς βεβαιώνει πὼς πρῶτοι οἱ Πέρσες στὴν ἀρχαιότητα ὑπόταξαν τὶς περισσότερες Θρακικὲς φυλές, ἐξὴν ἀπὸ τοὺς ἐνδότερους, πού οἱ πιὸ σημαντικοὶ εἶναι οἱ Ὀδρύσες. Αὐτοὶ κράτησαν τὴν ἀνεξαρτησία τους. Ἡ χώρα κάτω ἀπὸ τὸ Δούναβη, μὲ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Δαρείου ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Σκυθῶν (508 π.Χ.), μέσ' ἀπὸ τὴ Θράκη, σχημάτισε πάλι τὴ σατραπεία τῆς Θράκης. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ τὶς Ἑλληνικὲς νίκες στὴν Πλάταια, τὴ Σαλαμίνα, τὴ Μυκάλῃ, οἱ Πέρσες ἀναγκάστηκαν ν' ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὴ χώρα. Μέρος στὴν ἀρχὴ ἀρκετὸ τοὺς παίρνουν οἱ Ἕλληνες ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ Βυζάντιο καὶ παραμέσα μὲ τὸν Πausanία 477 π.Χ.. Πιὸ ἀργὰ ὁ Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἄπλωσε τὴν ἐξουσία του σὲ μεγάλο μέρος τῆς Θράκης, κατόπι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος συμπληρώνοντας τὸ πατρικὸ του ἔργο, ὑπέταξε νικῶντας πέρα πέρα τοὺς Τριβαλλοὺς καὶ τοὺς Γέτες στὴ Θράκη. Ἡ χώρα αὐτὴ στὸ μοίρασμα τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου δόθηκε στὸ Λυσίμαχο ἓνα ἀπὸ τοὺς διαδόχους του, πού ἔγινε ἡγεμόνας τοῦ νέου βασιλείου τῆς Θράκης ἔκανε πρωτεύουσα τὴ Λυσιμάχεια καὶ πού ὁ ἴδιος τὴν ἴδρυσε.

Τοῦτο τὸ βασίλειο ἦταν λιγώζωο, γιατί πέφτοντας ὁ Λυσίμαχος ἤττημένος στὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ Σέλευκου τοῦ Νικάνορα στὴ Μικρασία, τὴν ἀφῆκε στὸ νικητῆ, πού τὴν προσκόλλησε στὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν (281 π.Χ.) καὶ τὴν ἔνωσε μὲ τὴ Μακεδονία.

Ὑστερα στὰ 247 ὁ Πτολεμαῖος ὁ εὐεργέτης κατέλαβε πολλὰς παραθαλάσσιες πολιτείες τῆς μαζὶ καὶ τὴ Λυσιμάχεια, πού ἔμειναν πενήντα χρόνια στὴν κυριαρχία τῶν Ἑλλήνων βασιλιάδων τῆς Αἰγύπτου. Στὸν τρίτο π.Χ. αἰῶνα τὸ πλείοτερο τῆς Θράκης μέρος τὸ ὑποδούλωσαν οἱ Γαλάτες γιὰ λίγον καιρὸ. Γι' αὐτὸ μᾶς μιλεῖ ὁ Πολύβιος. Κατόπι ἡ Θράκη ὑποτάχθηκε στὴ Ρωμαϊκὴ κυριαρχία, ἀφοῦ σιγὰ -σιγὰ τῆς ἀφηρεῖθηκε ἡ αὐτονομία τῶν κατοίκων τῆς ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, πού διαρκῶς ἐπιτηροῦσαν καὶ ἐπαγορεύουσαν στὴ χώρα αὐτὴ ἀπὸ τὸν τρίτο π.Χ. αἰῶνα. Ἔτσι τὸ Φίλιππο τὸ Β', πού κρατοῦσε τὰ νότια παράλια τῆς Θράκης, βάζοντας φρουρὰς (185 π.Χ.), στὴ Μαρώνεια καὶ Αἶνο τὸν ἐξανάγκασαν νὰ τὴν ἀφήσῃ τὸ ἄλλο ἔτος. Ὅταν ἀργότερα ὁ Ἕλλην βασιλιάς τῆς Συρίας Ἀντίοχος ὁ Β' ἀποβιβάστηκε στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο γιὰ νὰ καταλάβῃ τὶς χώρες πού ἀφῆκε ὁ Φίλιππος, οἱ Ρωμαῖοι διεμαρτυρήθηκαν. Κιῶταν ὁ Ἀντίοχος νηχῆθηκε ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους παραχωρήθηκε ἡ Θράκη στὸν βασιλιά Εὐμένῃ τῆς Περσῆς γι' ἀνταμοιβὴ τῶν ὑπηρεσιῶν του στοὺς Ρωμαίους.

Τελειωτικὰ ἔχασε τὴν αὐτονομία τῆς ἡ Θράκη ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ρωμαϊκοῦ τοῦ Β' τοῦ τελευταίου τῆς ἡγεμόνα, καὶ ἔγινε πιά Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία στὰ 46 μ.Χ. Ὀλότελα δὲ προσοφτήθηκε στὸν καιρὸ τοῦ Βεσπα-

σιανού. Στο μεταξύ οι Ρωμαίοι για να την κατακτήσουν έπεχειρήσαν εκστρατείες να υποτάξουν τις φυλές που κάθε φορά ξεσηκώνονταν, μάλιστα τη φυλή των Βησών, που τόσο σκληρά τους τιμώρησαν, ώστε ο Κικέρωνας τους κατάκρινε βαριά για αυτό.

Στα ύστερα χρόνια η Θράκη δοκίμασε επιδρομές άπανωτές και καταστροφές. (Ούννοι, Σλαῦοι, Άθαροι, Βούργαροι, Κοιμανοί, Ούγγροι κλπ.). Από τις μεγαλύτερες δε είναι των Σκυθών, που τους ρίχτηκαν κέκταναν τη Θράκη άκατοίκητη κι άβατη για πόλεμο. Επίσης η χώρα έπαθε φοβερό σεισμό όσο ακόμα βαστούσε ο πόλεμος. Στα χρόνια του Μεγάλου Κωνσταντίνου που οι ανατολικές χώρες διαιρέθηκαν σε πέντε διοικήσεις, η Θράκη άποτελοῦσε ξεχωριστή διοίκηση, χωρισμένη σεπαρχίες. Η σπουδαιότερη ήταν η έπαρχία Ευρώπης.

Άν και η Θράκη πολλούς άλλαξε κυρίαρχους, δεν άλλαξε τον ελληνικό της χαρακτήρα, που βάσταξε και σόλη την Τουρκική κυριαρχία. Η Ρωμαιοκρατία, μ' όλες τις μεθοδικές της ενέργειες να την εκρωμαίση, αφού την ώργάνωσε στρατιωτικά, δε μπόρεσε να το πετύχει. Οι επιγραφές όλες είναι Έλληνικές και στα πιο βαθειά της χώρας και ο πολιτισμός Έλληνικός παντού σκόρπιος. Κάτω άπ' όλες αυτές τις δεσποτείες και σ' όλες τις εποχές βρίσκουμε την Έλληνική επένεργεια και συνάφεια. Από τη μυθική εποχή, που ο Ήρακλής παριστάνεται δαμάζοντας τ'άνήμερα άλογα του Διομήδη στη Θράκη, ως την υποδοσίλωσή της στους Τούρκους, που οι πρώτοι Σουλτάνοι μεταχειρίζονται θέλοντας και μη την Έλληνική γλώσσα για να ανακοινώσουν στους υπόδουλους λαούς τις διαταγές τους στην Άνατολή. Ο Ευριπίδης βάζοντας τον Ήρακλή να λέγη στον Άδμητο να τον περιμένη: «έως οτου έρθει φέροντας τ'άλογα της Θράκης άφοῦ σκοτώσει τον τύραννο των Βιστόνων», τίποτε άλλο δε φανερώνει παρά την επίδραση του Έλληνισμού στην ιστορική εποχή, που χτύπησε τους τύραννους και ξημέρωσε τη χώρα.

ΟΙ ΘΡΑΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΑΧΤΗΤΕΣ ΤΟΥΣ

Τα Θρακικά έθνη ήταν, όπως είδαμε πολλά και γενικά πολεμικώτατα και μαχιμώτατα. Ο Πλάτων με τη μεγάλη του φιλοσοφική παρατηρητικότητα άποδίδει αυτό το θιμοειδές του χαρακτήρα τους και την πολεμικότητά τους, όπως και όλων των βόρειων λαών σε λόγους κλιματολογικούς. Αυτό το πιστοποιεί και τάποδείχνει άληθινό η ιστορική επιστήμη.

Ο Άριστοτέλης παρατηρεί πολῦ δρθά, ότι «τά μέν έν τοίς ψυχροίς τόποις έθνη και τά περι την Ευρώπην θυμοῦ μέν έστι πλήρη, διανοίας δε ένδεέστερα και τέχνης, διόπερ ελεύθερα μέν διατελοῦν

μᾶλλον, ἀπολίτιστα δὲ καὶ τῶν πλουσίων ἀρχεῖν οὐδὲν ἄμεγαλα».

Ὁ Εὐριπίδης ἀποκαλεῖ τὸ Θρακικὸ ἔθνος λογχοφόρο, ἔνοπλο, εὖοππο, ἄρει κάτοχον, Ὁ Πλίνιος θεωρεῖ τὸ Θρακικὸ ἔθνος ρωμαλέο καὶ πολὺ ἰσχυρό. Γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴν πολεμικότητα τῶν Θρακῶν ὁμιλώντας ὁ Ἀριστοφάνης καὶ κάνοντας ὑπαινιγμὸ στοὺς Ἀχαιοὺς του τονίζει καὶ λέγει ὅτι: «Ὁ Ἰθράκες τρωῶνε σκόρδα (σκορδοφαγοῦσι) σύγχρονα δὲ ὅτι παροξύνονται σάν τὰ κοκόρια στὶς μάχες, ἅμα φᾶν σκόρδα».

Στὶς ἐκστρατεῖες πήγαιναν οἱ Θραῖκες ἔχοντας στὰ κεφάλια τους ἄλωπεκᾶς, πονκάμισσα στὸ κορμὶ τους γύρω καὶ ἀπὸ πάνω πανωφόρια μὲ λογῆς λογῆς στολίδια πλατιά καὶ στὴ μέση τους σφιγμένα μὲ ζῶνες ποὺ ἀπὸ τοὺς ἄμους ἐφθάναν στὰ πόδια, γιὰ νὰ προφυλάγονται ἀπὸ τὸ πάρα πολὺ ὄξιμο φῆχος. Τὰ πόδια τους περιτύλιγαν καθὼς καὶ τὶς κνήμες τους μὲ πέδιλα φτιαγμένα ἀπὸ πετσὶ δορυκῶν καὶ ὠπλίζονταν μακόντια, πέλτες καὶ μικρὰ ἐγχειρίδια.

Ὁ Ἄρης γεννήθηκε στὴ Θράκη γιὰτὸ καὶ Εὐριπίδης τὸν ὀνομάζει «Ἄρεως οἰκητήριον». Τῆρχε μάλιστα καὶ μαντεῖο τοῦ Ἄρη, αὐτοῦ τοῦ ἄλλοπρόσαλλου θεοῦ, ποὺ διάλεγε γιὰ κατοικία του τὴ χιονισμένη, τὴν παγερὴ καὶ βορροδαρμένη Θράκη. Κι ἀπόδειξη ὅτι οἱ Θραῖκες ἦταν πολεμικώτατη φυλὴ καὶ μαχημώτατη, εἶναι τὰ πολλὰ πολεμικὰ τους ὄπλα, ποὺ εἶχαν ὀνόματα Θρακικά.

Ἡ πέλτη ἦταν ὄπλο δικὸ τους μιὰ μικρὴ ἀσπίδα ἐλαφρότατη, ποὺ τὴν ἔκαμναν μὲ πετσὶ κατσίκας.

Ἡ πάρμη ἦταν ὄπλο Θρακικό.

Ἡ ρομφαία ἦταν ἀμυντικὸ Θρακικὸ ὄπλο.

Ἡ σκάλμη, μαχαῖρι Θρακικό.

Ἡ σφενδόνη, ὄπλο πολὺ χρήσιμο στοὺς Θραῖκες γιὰτὸ μεταχειρίζονταν μὲ ξεχωριστὴ ἐπιτηδειότητα καὶ σβελτιὰδα ποὺ νὰ τοὺς βγάλουν γιὰτὸ καὶ σφενδονῆτες. Ἡ σημερινὴ τῶν παιδιῶν τῆς Θράκης σφεντόνα.

Ἡ ἄρη ἓνα μαχαῖρι καμπορωτό, ποὺ τὸ βρῆκαν πρῶτοι οἱ Θραῖκες.

Μὰ καὶ τὸ ξίφος εἶναι Θρακικὸ ὄπλο, γιὰτὸ καὶ στὴν Περσικὴ γλῶσσα τὸ λένε σίφ καὶ φαίνεται νὰ τὸ πήραν ἀπὸ τοὺς Θραῖκες. Ὅλες αὐτὲς τὶς μαχητικὲς ἰδιότητές τους οἱ πρόγονοί μας Θραῖκες τὶς μεταχειρίζονταν μαζὶ μὲ τὰ ποικίλα τους ὄπλα γιὰ νὰ προασπίσουν τὴν ἐλευθερία τους, γιὰτὸ οἱ ἐπιδρομὲς στὴ χώρα τῶν Θρακῶν ἦταν ἀνάπαλλες ἐξ αἰτίας ποὺ ἡ Θράκη ἦταν τὸ σταυροδρόμι τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσης τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. Σὲ κανένα δὲ συγχωροῦσαν οἱ Θραῖκες νὰ τοὺς ἐνοχλῆ στὸ τόπο τους. Οἱ πολλὲς φυλὲς τῶν Θρακῶν μὲ τὰ ξεχωριστὰ χαρακτηριστικὰ τους ἢ κάθε μιὰ μὲ τὸ δικὸ τους τρόπο, ἀγωνίζονταν νὰ προασπίσῃ τὴ χώρα της.

Ὁ Ἡρόδοτος διηγείται ὅτι στὴν ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου, καὶ στὸ πέρασμαί του ἀπὸ τὴ Θράκη, οἱ Βρύγες Θραῖκες ρίχτηκαν κατὰ τοῦ πεζικοῦ τῶν Περσῶν πού ἦταν στρατοπεδευμένοι τὴ νύχτα, σκότωσαν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς Πέρσες, καὶ τραυμάτισαν καὶ τὸ Μαρδόνιο. Μὰ οἱ Βρύγες παρ' ὄλο τὸν ἡρωϊσμό τους καὶ τὴν τόλμη τους δὲ μπόρεσαν νάπορεύγουν τὴν ὑποδούλωσι, γιατί ὁ Μαρδόνιος ἔφυγε ἀπὸ τὴ χώρα τους, μόνο ἀφοῦ τοὺς ὑπόταξε. Μὰ ἔξὸν ἀπὸ τὴν τόλμη αὐτὴ κι ἀνδρεία τῶν Βρύγων Θρακῶν ἐναντίον τοῦ φοβεροῦ στρατοῦ τοῦ Μαρδονίου ἔχουμε κι ἄλλο περιφανὲς δεῖγμα πατριωτισμοῦ, τοῦ Θραῖκα βασιλιᾶ τῆς Βισαλτίας (πάνω ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ Χερσόνησο) πού ὁ Ἡρόδοτος ἀποκαλεῖ ἔ ρ γ ο ὑ π ε ρ φ υ ε ς.

Ὁ Θραῖκας αὐτὸς βασιλιᾶς διεκήρυξε ὅτι οὔτε αὐτὸς θὰ δουλέψῃ θεληματικὰ στὸν Ξέρξη. Γιαυτὸ κέφυγε πάνω στὴ Ροδόπη, ἀπαγόρευσε αὐστηρὰ καὶ στὰ παιδιά του νὰ ἐκστρατεύσουν στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν κατακτητὴ. Ὁμοίως αὐτοὶ ἦ ἀπὸ ἀμναλιὰ ἦ γιατί τοὺς παρώρμησε ἡ λαχτάρα νὰ δοῦν ἀπὸ κοντὰ τὸν πόλεμο, ἐξεστράτευσαν μὲ τὸν δυνάστη Πέρση στὴν Ἑλλάδα. Κι ὅταν τὰ ἔξ παλληκάρια του αὐτὰ γύρισαν ἀπὸ τὸν πόλεμο, ὅλα ἀβλαβῆ, ὁ πατέρας τους γιὰ τὴν παρακοὴ τοὺς ἔβγαλε τὰ μάτια. Ἔτσι τοὺς τιμώρησε. Ὁ ἱστορικὸς Διόδωρος ὁ Συκελιώτης χαρακτηρίζει τὴν πράξη τούτη σκληρὴ κι ἀπάνθρωπη, λέγοντας πὼς ὁ βασιλιᾶς ἐκεῖνος δὲν ἔκανε σὰν Ἕλληνας — δηλαδὴ πολιτισμένα — ἢ καλύτερα πὼς ποτέ του αὐτὸ δὲ θὰ τῶρικανε Ἕλληνας.

Ἀμέτρητα εἶναι τὰ παραδείγματα τῶν Θρακῶν βασιλιάδων, πού δὲν ἄκουσαν στὸν Ξέρξη. Οἱ Θραῖκες ὄχι μόνο δὲν τὸν ἀκολούθησαν στὴν ἐκστρατεία του μὰ καὶ τοῦ πρόταξαν μεγάλα ἐμπόδια στὸ δρόμο του. Κι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τοῦ Δαρείου εἶχε μισθοφορικὰ στρατεύματα ἀπὸ διάφορες Θρακικὲς φυλές. Ἀκολούθησαν τὸν Ἀλέξανδρο οἱ Ὀδρῦσες καὶ Τριβαλλοὶ καὶ Ἰλλυριοὶ καὶ Ἀγριάνες καὶ Παιόνες. Πήγαιναν μισθοφόροι γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὸ πολεμικὸ τους μένος πού δοκίμαζαν μέσα στὴν ψυχὴ τους. Ὅτι οἱ Θραῖκες ἦταν παλληκάρια καὶ τύποι μαχητικοί, βεβαιώνεται κι ἀπὸ μιὰ φράση τοῦ Ἀριστοφάνη στὴς Ὀρνιθες, πού ὁ ποιητὴς γιὰ νὰ πειράξῃ κάποιον Ἀθηναῖο παλιζαροῦ τοῦ λέγει εἰρωνικά: «Ἄφοῦ εἶσαι μαχητικὸς πήγαινε στὴ Θράκη, ἐκεῖ νὰ δείξῃς τὴν παλληκαριὰ σου».

Ἀλλὰ περιφανέστατο δεῖγμα τόλμης, ἀνδρείας καὶ τέχνης στρατηγικῆς ἔχουμε ἀπὸ τὴ Ρωμαϊκὴ ἱστορία τὸ Θραῖκα Σπάρτακο. Εἶτανε στὴν ἀρχὴ μισθοφόρος καὶ κατόπι ληστής. Εἶναι γνωστὴ ἡ ἱστορία του καὶ δράση του καὶ γνωστὸ πὼς ὁ ἴδιος ὁ Σπάρτακος μὲ ἑκατὸν εἰκοσι χιλ. τράβηξε στὴ Ρώμη καὶ μονομαῖς νίκησε δυὸ ὑπάτους. Ὁ Πλούταρχος τοὺς χαρακτηρίζει τοὺς Θραῖκες ὑψηλόκορμους, καὶ ρωμαλέους, πού τἀνάστημά τους καὶ τὸ παράστημα κατέπλησαν τὸν κόσμον. Λέγει πὼς φοροῦσαν μαῦρο χιτῶνα στὴ

μάχη. Κι αληθινά οί Θραῖκες ἦταν ρωμαλέοι, γιατί εἶχαν μεγάλη σκληραγωγία, ζώντας σέ ψυχρούς τόπους καί δουλεύοντας τή μεταλλουργία, ἀμπελουργία, χτηνοτροφία, γεωργία καί λατρεύοντας τὸ κυνήγι καί τὸν πόλεμο.

Οἱ Θραῖκες ἀδιάκοπα πολεμοῦσαν μέσα στὴν ψυχρὴ καί παγωμένη χώρα τους καί δὲ συγχαροῦσαν σὲ κανένα νὰ περάσῃ τὸ ἔδαφος τῆς χώρας των. Στὸν κάθε κίνδυνο ὠρθόνονταν μαχητικώτατα καί κάνοντας κλεφτοπόλεμο κρυμμένοι στὰ βουνὰ ἢ στὰ φαράγγια τῶν βουνῶν, ἀγωνίζονταν γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τους. Γιὰ τὸ καί σήκωναν φρούρια, ποὺ εἶναι ὀνομαστά γιὰ τὰ χαρακτηριστικὰ ὀνόματα. Τέτοια σῶζονται ἀκόμα: Κλεισούρα, Ἄβδηρα, Τέμπυρα, Στύβαρα κλπ.

Ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἐπιχείρησαν τὴν κατάκτηση τῆς Θράκης βρῆκαν πολλὰ ἐμπόδια. Γνωστὸς εἶναι ὁ Κότυς Β' ὁ γιὸς τοῦ Σεύθου τοῦ Δ' βασιλιὰ τῶν Ὀδρυσῶν ποὺ ἦταν πολὺ ἰσχυρὸς ἡγεμόνας τῆς Θράκης κέμπειροπόλεμος καί μαχητικὸς. Αὐτὸς εἶναι ποὺ ἔφερε τοὺς Θραῖκες σὲ μεγάλη ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἕλληνας. Ξεχώριζε γιὰ τὰ πολεμικά του χαρίσματα, γιὰ τὴ μεγάλη του κρίση καί τὴν ἀξιοπιστία του. Οἱ Ρωμαῖοι τὸν χαρακτήριζαν λέγοντας: «Ὁ Κότυς ἦταν βασιλιάς τόσο γενναῖος στίς μάχες, ὅσο κέπιτήδειος στὰ συμβούλια. Θραῖκας τὴν καταγωγή δὲν εἶχε ἀπὸ τὰ ἥθη τοῦ ἔθνους του κανένα». Ὁ Κότυς πολέμησε στήθος μὲ στήθος τοὺς Ρωμαῖους καί ἀπέκρουσε τὸ ἱππικὸ τους· τὸν ἔλεγαν «δυσπρόσιτο στὸ Ρωμαϊκὸ στρατό». Καί ὅταν οἱ Ρωμαῖοι τέλος πάντων καθυπόταξαν τὰ πάντα, οἱ Θραῖκες δὲ μπόρεσαν νὰ ὑποφέρουν τὴ καταδυναστεψή τους κένοπλοι πάντα ἀγωνίζονταν γιὰ τίς ἐλευθερίες τους.

Εἴκοσι δυὸ φυλὲς ἀποτελοῦσαν τὸ Θρακικὸ ἔθνος, ποὺ ἦταν πολὺ δυνατὸ καί μεγάλο, πολυπληθέστατο καί μαχιμώτατο, καί μποροῦσε μὸλη τὴν καταπόνησή του καί τοὺς ἀδιάλειπτους πολέμους νὰ ποστειλῇ καί νὰ παρατάξῃ ἱππικὸ μὲ δεκαπέντε χιλιάδες καί πεζικὸ διακόσιες. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει πὸς ἦταν τὸ μεγαλύτερο ἔθνος ὕστερ' ἀπὸ τοὺς Ἴνδοὺς. Κι ἂν θὰ εἶχε ἕναν ἡγεμόνα καί ὄχι πολλοὺς θὰ ἦταν ἀκατανίκητο καί πολὺ ἰσχυρὸ καί θὰ ξεπερνοῦσε ὅλα τὰλλα ἔθνη. Μὰ καμιά φορὰ δὲν πραγματοποιήθηκε ἡ ἐνότητά της αὐτὴ καί γιὰ τὸ ἔμειναν ἀδύνατοι καί ἀνίσχυροι. Ὁ ἴδιος μᾶς δίνει μιὰ ἀφήγησι τῆς πορείας τοῦ Ξέρξη μέσ' ἀπὸ τὴ Θράκη, ὅπου βρῆκε ἀντίστασι στὸ δρόμο του. «Ὁ δὲ Ξέρξης περνώντας τὸ Μέλινα ποταμὸ κατὰξερὸ καί κατόπι τὸν Ἑβρο, προχωροῦσε στὸ Δορίσκο γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Καί πρῶτα πέρασε κοντὰ στὰ Σαμοθρακικὰ τείχη, ποὺ τὸ τελευταῖο δυσμικὰ εἶναι ἡ Μεσημβρία. Κατόπι της εἶναι ἡ πολιτεία τῶν Θασίων Στρώμη καί ἀνάμεσὸ τους τρέχει ὁ Αἰσὸς ποταμὸς, ποὺ τὸ νερὸ δὲν ἔφτασε νὰ πῆ ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξη. Περνώντας τοῦτο τὸν ξεραμένο πιά Αἰσὸ, προχώρησε ἀπὸ τὴ Μαρώνεια, Δικαία καί Ἄβδηρα ἀκόμα καί τίς ὀνομαστὲς λίμνες...

πού γύρω τους κατοικοῦν οἱ Σαπαῖοι, Ἡδωνοί, Σάτροι. Αὐτοὶ οἱ Σάτροι, ὅπως ξαίρουμε κανενὸς ποτὲ ἀνθρώπου ὑπὴκοοι δὲν ἔγιναν, ἀλλὰ ὡς τὴν ἐποχὴ μου μόνοι αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς Θραῖκες ἐξακολούθησαν νὰ μένουν λεύτεροι, γιατί κάθονται σὲ βουνὰ ψηλά, σκεπασμένα ἀπὸ δάση καὶ χιόνια καὶ εἶναι πολὺ ἐπιτήδειοι στὰ πολεμικά». Καὶ τελειώνει: «Οἱ Θραῖκες ἦταν πολὺ μεγάλο ἔθνος καὶ πολεμικό». Καὶ γιὰ νὰ τελειώσω ὁ Πανσανίας ὁ περιηγητής, πού εἶναι τὸ πολυτιμότερο ἀρχεῖο τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, λέγει ὅτι κανένα ἄλλο ἔθνος, δὲν εἶναι πιὸ πολυάριθμο ἀπὸ τοὺς Θραῖκες, γι' αὐτὸ καὶ κανεὶς δὲ μπόρεσε νὰ ὑποτάξῃ τὴ χώρα τους ἐχτὸς ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, πού τὴν ὑπέταξαν μὰ δὲν μπόρεσαν κι αὐτοὶ νὰ ἐξαφανίσουν τὴ Θρακικὴ φυλὴ μὲλες τὶς προσπάθειές τους.

ΟΙ ΘΡΑΚΕΣ ΣΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΚΜΗΣ

Η ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ ἐξελλήνιση τῆς Θράκης ἔγινε μὲ τὴν ἀποστολὴ ἀπὸ Ἑλληνικὲς πόλεις καὶ μάλιστα ἀπὸ τὶς Ἀθῆνες ἀποίκων καὶ κληρουχῶν. Μαυτὸ τὸν τρόπο ἀπέφευγαν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ δεινὰ τους ἀπὸ τὸ περίσσευμα τῶν κατοίκων κι ἀπὸ τὴν ἀπομάκρυνση τῶν φτωχῶν, πού στὴν καινούργια χώρα γίνονταν γαιοχτήμονες καὶ εὐποροί. Μὲ τὶς κληρουχίες αὐτὲς δυνάμεισε ἡ ἐπιμιξία μὲ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα καὶ μεταγγίστηκε Ἑλληνικὸ ἀγνὸ αἷμα καὶ πολὺ γνωστός ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, πρὸ πάντων στὰ παρὰ τῆς Θράκης. Πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε ἀπὸ τὶς ἀποικίες τὶς κληρουχίες, ἀν καὶ αὐτὲς καὶ κείνες φέρουν τὸν πολιτισμὸ, γιατί οἱ κληρουχίες καλλιτέρευαν καὶ δυνάμωναν τὶς ἐμπορικὲς σχέσεις καὶ ἐνέργειες καὶ μεγάλωναν τὴ δύναμη τῆς χώρας πού τὶς ἔστελναν. Οἱ ἀποικίες τὸ πλεῖστον γίνονταν αὐτόνομες χωρὶς νὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴ μητρόπολη, φέρνοντας μαζί τους τὶς παραδόσεις τους καὶ τὸ πολίτευμά της. Καὶ οἱ ἠθικοὶ δεσμοὶ βαστοῦσαν κανονικὰ ἀνάμεσα μητρόπολης καὶ ἀποικίας χωρὶς οἱ ἀποικίες νὰ πληρώνουν φόρους καὶ νάχουν καμιὰ ἄλλη ἐξάρτηση ἀπὸ τὴ μητρόπολη παραμένοντας λεύτερες νὰλλάξουν τὸ πολιτικὸ τους σύστημα καὶ νὰ ρυθμίζουν αὐτόθουλα τὶς ὑποθέσεις τους.

Ἀντίθετα μὲ τὶς κληρουχίες, πού ἔστελναν οἱ Ἀθηναῖοι σὲ χῶρες κατακτημένες, μοιράζονταν ἢ γῆ μὲ κλήρους καὶ ὠρισιμένες μοῖρες μεταξὺ τῶν ἐποίκων εἴτε συνολικὰ εἴτε κομματιαστά. Ἔτσι ἡ κληρουχοῦμενη χώρα θεωροῦνταν προχωρημένο μέρος τῆς χώρας καὶ ἡ ἐκλογή τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν γίνονταν μὲ τὴν ἐπιτήρησή της. Οἱ κληροῦχοι παρέμεναν δημότες Ἀθηναῖοι καὶ διατηροῦσαν τὰ πολιτικὰ τους δικαιώματα, πληρώνοντας φόρους

1) Βλ. Σακελλαριάδη Σπ. Τὰ Θέσμοια τῆς Θράκης.

καὶ πιγαίνοντας στρατιῶτες μαζί με τοὺς Ἀθηναίους. Καὶ ἐχτὸς ἀπὸ μηδαμινὲς δίκες ὑπῆγονταν στὴν ὑπέρτερη δικαιοδοσία τῶν δικαστηρίων τῆς μητροπόλεως. Ἐπαινον μέρος στίς γιορτές της, τίς συνήθειες καὶ τὰ νόμιμα, πὸς τίς συνέχισαν στίς νέες τοὺς ἐγκαταστάσεις. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ στάλθηκαν πολυάριθμες κληρουχίες στὴ Θράκη. Ἔτσι παρείχαν στοὺς ἀπόρους τὰ μέσα τῆς ζωῆς. Οἱ κληρουχίες στέλλονταν καὶ σὰν μόνιμη φρουρὰ στὰ ἐπίκρινα σημεῖα ποὺ κρατοῦσε ὑποταχτικούς τοὺς κατοίκους των. Ἔτσι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν στρατιωμένη τὴν προσοχὴ τοὺς στίς σημαντικὰς αὐτὲς θέσεις καὶ συγκρατοῦσαν ἰσχυρὰ ἀποκορύμια. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ Περικλῆς ὡς στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἦρθε στὴ Χερσόνησο μετὰ χίλιους πολίτες καὶ «κατεκληρούχησε τὴν χώραν».

ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΑΚΗ

Μὰ καὶ Θρακικοὶ πληθυσμοὶ λένε πὸς εἰσχώρησαν στὴ Βοιωτία κὴ παράδοση ἀπῆχουσε πὸς εἰσχώρησαν κέγκαταστάθηκαν καὶ στὴν Ἀττικὴ. Τὸ λέγει ὁ Στράβωνας: «Τὴν Ἀττικὴν τὴν κράτησαν οἱ Θρακῆς πὸς ἀκολούθησαν τὸν Εὐμόλοπο». Μιὰ πηγὴ ἄλλη λέγει πὸς πρῶτα τὴν Ἐλευσίνα τὴν κατοικοῦσαν αὐτόχθονοι, ὕστερα Θρακῆς ποὺ ἦρθαν μετὰ τὸν Εὐμόλοπο γιὰ νὰ βοηθήσουν στὸν πόλεμο πρὸς τὸν Ἐρεχθεά. Θρακῆς πῆγαν στὴ Σαμοθράκη κέμειναν. Ἡ Σαμοθράκη λεγότανε στὴν ἀρχὴ Λευκανία, γιὰτὶ ἦταν λευκὴ. Τὴν εἶταν Θράκη, ὅταν τὴν κατέχτησαν Θρακῆς. Σέφτακόσια χρόνια, μέσα ἔλειψαν οἱ Θρακῆς καὶ τὴν κατόικησαν Σαμιῶτες διωχμένοι ἀπὸ τὸ νησί τους καὶ τὴν κάλεσαν Σαμοθράκη. Καὶ μετὰ τὴν Ἀἴμνο οἱ Θρακῆς ἐπικοινωνοῦσαν. Σίγουρη ὅμως μετακίνηση Θρακῶν ἐγινε στὴ Μικρὰ Ἀσία. Οἱ πρῶτοι Θρακῆς διαβαίνοντας τὸ Βόσπορο κὴ Ἐλλήσποντο σκορπίστηκαν στὴ χώρα. Αὐτοὶ θὰ ἦταν οἱ Δάρδανες καὶ οἱ Μυσοί, κατόπι οἱ Φρύγες, οἱ Βιθυνοὶ κὴ ἄλλοι. Ὅλοι αὐτοὶ λέγονταν Ἀσιανοὶ Θρακῆς.

Εἶναι ἐξακριβωμένο πὸς Θρακικοὶ πληθυσμοὶ ὕστερ' ἀπὸ τὸ Τρωϊκὸ πόλεμο μετανάστεψαν στὸ βορειοδυτικὸ κομμάτι τῆς μικρασιατικῆς χερσονήσου στὴ χώρα, ποὺ ὠνομάστηκε Βιθυνία ἀπὸ Θυνοὺς ἢ Βιθυνούς, γένος Θρακικό. Ὁ Ξενοφώντας τὴ Θράκη τῆς Ἀσίας στὴν Κύρου Ἀνάβαση τὴν καθορίζει ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ στόμιο τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὡς τὴν Ἡράκλεια. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀνατολικοὶ Ἕλληνες. Ἡ Βιθυνία στὸν καιρὸ τοῦ Κροίσου ἐγινε κομμάτι τοῦ Λυδικοῦ κράτους καὶ κατόπι στὸ Λασκάλιο. Μετὰ τὴν παραρὰμὴ τοῦ Περσικοῦ κράτους ξανακέρδισε τὴν ἀνεξαρτησίαν της μετὰ δικούς της ἡγεμόνες ποὺ ὁ πιὸ ξακουστός ἦταν Νικομήδης ὁ Α'. Στὸν καιρὸ τοῦ ἰδρύθηκε ἡ Προύσα κὴ ἄλλες πόλεις Ἑλληνικῆς. Στὴν Βιθυνία ἦταν καὶ ἡ Κίος στὸν ὁμώνυμο κόλπο, ποὺ ὅπως λέγει ἡ παράδοση, τὴν ἔχτισε ὁ Πολύ-

φημος, ένας από τους 'Αργοναύτες, και στη βόρειο άχτη ή 'Ηράκλεια «έν Πόντω» για να ξεχωρίσει από την άλλη στη θρακική άχτη. Ότι οι Θραΰκες είχαν άποίκους και τους Φρυγες αυτό βεβαιώνεται από καινούργιες μαρτυρίες κι έρευνες. Στα Βυζαντινά χρόνια υπήρχε και Θρακίσιον θέμα, που αντίστοιχοῦσε στο νομό Σμύρνης από μέτοικους Θραΰκες'.

'Απ' όσα είπαμε φανερώνεται ότι οι πατρίδες του 'Ομήρου και του 'Ορφέα είχαν άναμεταξύ τους στενή συγγένεια και συνάφεια, γιατί ήταν θυγατέρες της 'Ελλάδας, που βύζαζαν τὸ ἴδιο γάλα.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΑΠΛΩΝΕΤΑΙ ΒΑΘΕΙΑ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ ΟΠΩΣ Η ΛΑΛΙΑ ΣΤΟ ΧΑΡΤΙ

Μαυτό τον τρόπο όλη ή προσθάλασση χώρα της Θράκης εξελληνίστηκε δλότελα κι αποτελοῦσε τώρα ένα πλαίσιο με συνέχεια ελληνικού πολιτισμοῦ, που με τον καιρό έμπαινε παραμέσα και πιο βαθειά. 'Η 'Ελληνική γλώσσα, ή παιδεία και ή λατρεία των Θεῶν διαδίδονταν στην ένδόχωρα. πάν πώς ένα φύλλο χαρτιοῦ άλειμμένο με λάδι στην άκρη έμποτίζεται σιγά - σιγά και πιο βαθειά. Και ή μετάδοση γίνονταν από τους άποίκους που όλο και εισχωροῦσαν από τα προσάκτια κράσπεδα της Θράκης με τον καιρό στο έσωτερικό της χώρας. Αυτό τὸ διαπιστώνουμε από νομίσματα, που βρίσκονται και έχουν τύπους και γραμμата 'Ελληνικά. Πρὸς τή Βιζῶ βρέθηκαν τέτοια. Στη Βιζῶ στὸν καιρό του Κότυος του Ε' ήταν συγκεντρωμένοι οι έπιφανείς 'Ελληνες και Λατῖνοι ποιητές, βρίσκαν φιλόξενο παλάτι κοντά στὸν βασιλιά, που καιτὸς ήταν πολὺ δόκιμος ποιητής, ὅπως τὸν εξυμνεῖ ὁ 'Οβίδιος σένα του γραμμα παρακαλετικό για να καλλιτερέψη τή θέση του, κέλεγε πὸς πρέπει ή Βιστωνῆς χώρα να περιφανεύεται γιαυτόν.

Σε πολλά νομίσματα της Βιζῶς στο ένα μέρος βρίσκεται ή προτομή του Κότυος με την έπιγραφή «Βασιλεύς Κότυς» και στ' άλλο αναπαριστάνεται ή Νίκη κρατώντας στεφάνι. Και στα πιο βορεινά και πιο βαθειά μέρη της Θράκης οι έπιγραφές που ξαναβρίσκονται σήμερα είναι 'Ελληνικές και φέρνουν 'Ελληνικό τύπο τὰ παλιά μνημεία'. Στην άρχαιότατη Σαρδική, όπου ή Σόφια, βρέθηκαν νομίσματα κι άλλα παλιά άρχαιολογικά λείψανα ελληνικά, πάρα πολλά δὲ γύρω στη Φιλιππούπολη και άναμεταξύ τους άνάγλυφα, που παριστάνουν τὸν 'Απόλλωνα, τὸ Γανυμῖδη, κι άλλα ελληνικά εἶδωλα. 'Αλλά πάλι, ὅπως στη Νικόπολη κοντά στο Δούναβη, παριστάνεται ή 'Ηρα, ὁ Δίας ὁ κερανός, άετοφόρος και λογῆς - λογῆς άλλα 'Ελληνικά στην τέχνη και τὸ περιεχόμενο εικονίσματα. Οι ξένοι άρχαιολόγοι που κατέγιναν

1) Βλ. Σακελλαριάδη Σπ. Τὰ Θέσμια της Θράκης σ. 40.

1) Βλ. Θρακικά τομ. Ζ' Μ. 'Αποστολίδου έπιγραφὴ Θράκης.

μέ τη Θράκη εκφράζονται δίχως δισταγμό πώς ο πολιτισμός ἦταν πολὺ διαδομένος στὴ Θράκη, καὶ στὰ πιὸ ἀπόμακρα ἀκόμα, μὰ πλιότερο στὰ πεδινὰ καὶ πὼς ὁ πολιτισμός αὐτὸς ἦταν Ἑλληνικὸς καὶ ὄχι Ρωμαϊκὸς καὶ ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ τόπου Ἑλληνικὴ καὶ τὰ τιμητικὰ ψηφίσματα γιὰ τοὺς Κυβερνητὲς τοῦ τόπου Ἑλληνικά. Ὅτι ἡ Θράκη εἶχε ἐξελληνισθῆ φαίνεται ἀπὸ τὴν πρόθεση τοῦ Περικλῆ. Ὅταν σκέφτηκε κάποτε νὰ συγκαλέσῃ σὲ συνέδριον ὅλους τοὺς Ἑλληνες, ποὺ κατοικοῦσαν στὴν Εὐρώπη, ἢ τὴν Ἀσία, ἔστειλε εἴκοσι πέντε ἄντρες καλεστές καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς πέντε ἔστειλε στὴ Θράκη¹.

Αὐτὸ τὸν πολιτισμὸ, ποὺ εἶναι μὰ περιττομένη μαρτυρία τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρα τῆς Θράκης, δὲ μπόρεσε νὰλλάξῃ ἢ ρωμαϊκὴ κατάχτηση οὐσιαστικά. Μάλιστα μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς μερικὲς προσπάθειες, ποὺ ἔτειναν νὰ φέρουν τὴ Θράκη σὲ πιὸ ἄμεση συνάφεια μὲ τὴ Ρώμη, αὐτὰ συντέλεσαν στὸ βαθύτερο ἐξελληνισμὸ ἀντὶ τὸν ἐκρωμαϊσμὸ ποὺ ἐπεδίωξαν αὐτοί. Οἱ μεγάλοι δρόμοι καὶ λεωφόροι ποὺ ἀνοίχτηκαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, αὐτοὶ δὲ πολὺ σύντρεξαν στὴν εἰσχώρηση καὶ διάδοση τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ στὰ πιὸ μεσόγεια τῆς χώρας αὐτῆς, ποὺ ἄλλοτε ἀνακθόνονταν, γιὰτι ἔλειπαν οἱ συγκοινωνίες. Τὰ λυθάρια ποὺ βαλμένα σὲ διαστήματα ἔδειχναν τὶς ἀποστάσεις ἔφεραν ἑλληνικὲς ἐπιγραφές. Τέτοιος νὰ ποῦμε μιλιοδείχτης ποὺ βρέθηκε στὸ Τατάρ - Παζαρτζικ παραπάνω ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη — τὴν ἀρχαία Βεσσαπάρα — φέρει χαραγμένα ἑλληνικὰ γράμματα. Αὐτὰ ὅλα φανερῶνουν πὼς ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ἢ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ γραφὴ εἶχαν ἐπικρατήσῃ στὴ Θράκη, ποὺ ἀνάπνεε καὶ σθάνονταν Ἑλληνικὰ ἀπὸ ἑκατοντάδες τῶρα χρόνια.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΙ ΠΑΛΙΟΙ ΘΡΑΚΕΣ

Ὅσο ἐρευνᾷ κανεὶς κάθεμιά ἀπὸ τὶς Θρακικὲς πόλεις, τόσο πλιότερες σημειώνει ἀπαυτῆς ὡς γενέτιες ξακουστῶν Θρακῶν, ποὺ διέπρεψαν στὸν καιρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατήσης. Τέτοιοι ἐπιφανεῖς καὶ σημαντικοὶ ἄνδρες εἶναι ὁ Δημόκριτος ἀπὸ τ' Ἀβδηρα, ὁ περίφημος αὐτὸς φιλόσοφος, ποὺ ὅλα τὰ γελοῦσε καὶ γι'αὐτὸ ἀνομάστηκε καὶ Γελασίνοσ. Ὁ Δημόκριτος ἤκμασε στὰ 440 πάνω κάτω — 357 π.Χ. Σκοπὸ τῆς ζωῆς του δέχονταν τὴν εὐθυμία, τὴν ψυχικὴ ἀταραξία καὶ τὴν ἠθικὴ γαλήνη. Ὁ Λίμνιανὸς λέγει πὼς οἱ Ἀβδηρῆτες καλοῦσαν τὸ Δημόκριτο φιλοσοφία, τὸν δὲ Πρωταγόρα λόγος. Ὁ Δημόκριτος ὅλους τοὺς περιγελοῦσε κέλεγε πὼς εἶναι τρελλοί, γι'αὐτὸ καὶ οἱ πολῖτες τὸν λέγαν Γελασίνο. Οἱ συμπατριῶτες του ποὺ δὲ καταλάβαιναν ἀπὸ φιλοσοφία καὶ τὸ φιλοσοφικὸ του σύστημα, τὸν νόμισαν φρενοβλαβῆ καὶ κάλεσαν ἀπὸ τὴν Κῶ τὸν Ἴπποκράτη νὰ τὸν γι'ατροῦσῃ.

1) Βλ. Σακελλαριάδη Σπ. Τὰ Θέσμια τῆς Θράκης σ.

Ἐκείνη ἡμερὰ ἦταν ὁ πολὺ ἐξυπνος σοφιστής, πού διδάξε στις Ἀθῆνες, ὁ Πρωταγόρας (485 - 415 π.Χ.). Αὐτὸς εἶχε ἕνα ἀξίωμα πὼς ὅλων τῶν πραγμάτων μέτρο εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἐκείνη ἦταν καὶ ὁ φιλόσοφος καὶ ιστορικός Ἐκαταῖος, πού συνώδεψε τὸ Μέγα Ἀλέξανδρο στὴν Ἀσία. Ἐκείνη καὶ ὁ Ἀνάξαρχος, ὁπαδὸς τοῦ Δημόκριτου ἐπιζητώντας μέσα στὴν ἠρεμία καὶ ἀπάθεια τῆς ψυχῆς τὴν εὐδαιμονία. Αὐτὸς εἶπε στὸν Ἀλέξανδρο λέγει ὁ Πλούταρχος: «Δὲ ξαίρεις ὅτι ὁ Δίας ἔχει Δίκη πάρεδρον καὶ τὴ Θέμη γιὰ νᾶναι κάθει πού κάνει ὁ ἄρχοντας θεμετὸ καὶ δίκαιο;». Ἐκείνη ἡμερὰ ἦταν καὶ ὁ μηχανικός Διοκλείδης πού βρῆκε τὴν ἐλέπολι μηχανὴ κῆκανε μιὰ τέτοια γιὰ τὸ Δημήτριον τὸν πολιορκητή.

Ἐκείνη ἡμερὰ Νυμφόδρομος ὁ Πύθωνας, πού μεσολάβησε σὺν πρόξενος τῶν Ἀθηναίων νὰ γίνῃ ἡ συμμαχία Ἀθηναίων καὶ τοῦ γαμβροῦ του Σιτάλη, βασιλιὰ τῆς Θράκης. Ἐκείνη ἡμερὰ καὶ Βίων, ξακουστὸς γιὰ τὴν παιδεία του, καὶ Λεύκιππος πού ἀνέπτυξε μαζί μὲ τὸ Δημόκριτο τὴν ἀτομικὴ θεωρία καὶ Διοσκουρίδης, πού ἕνα ψήφισμα βρισκόμενον στὸ μουσεῖο τῆς Ἀκρόπολης τὸν ἐπαινεῖ. Μὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες Θρακικὲς πόλεις εἶναι ξακουσμένοι ἄντρες. Ὁ Ἡρόδοτος, ἰατρός ἀπὸ τὴ Σηλύβρια καὶ Εὐμένης ὁ Καρδιανός. Ἐκείνη τὴν Ὀδησσὸ ὁ Ἡρακλείδης, ἱστοριογράφος καὶ ὁ Δημήτριος, πού ἔγραψε τὴν ἱστορία τῆς πόλεως. Ὁ Πύθων καὶ ὁ Ἡρακλείδης ἀπὸ τὴν Αἴνο, πού μαθήτευσαν στὴν Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνος, ὁ περίφημος γλύπτης Παιώνιος, ὁ ἱστορικός Δημήτριος Καλλατιανὸς καθὼς καὶ ἐλεγειακὸς ποιητὴς Φαίδιμος ὁ Βυσανθηνός.

Πάρα πολλοὺς ἀνάδειξε ἡ κεραλὴ τῆς Θράκης, τὸ Βυζάντιο. Τέτοιοι ἦταν ὁ Βύζας δικαιοτάτος καὶ ἐνεργητικὸς, ὁ Λεινίας, ὁ Ἀρίστωνας, ὁ Τιμάσιος, ὁ Καλλιάδης, ὁ Θρασύβουλος, ὁ Βοσπόριχος, ὁ Ἀθήναιος, ὁ Κώθωνας τοῦ Καλλιγείτωνος καὶ ἄλλοι, πού διέπρεψαν ὡς στρατηγοὶ καὶ ἄρχοντες. Ἐκείνη τὸ Βυζάντιο ἦταν ὁ ρήτορας καὶ σοφιστὴς Θεόδωρος, πού ὁ Πλάτωνος τὸν ἀποκαλεῖ «εὐλογοδαίδαλον Βυζάντιον», ὁ μηχανικὸς Φίλων, ὁ σοφιστὴς Μάρκος, ὁ πρῶτος πού συνέγραψε Ἑλληνικὴ γραμματικὴ Διονύσιος ὁ Θραξ, ἡ ποιήτρια Μοιράη ἢ Μυρὸ στὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνα καθὼς καὶ Κλήμης ὑποκριτὴς τραγωδίας.

Ἐκείνη τὴ Θράκη λένε πὼς εἶναι καὶ Μουσαῖος καὶ ὁ Μάγδης, ὁ πατέρας τοῦ σοφοῦ Πιπτακοῦ τοῦ Μυτιλιναίου, ὁ ἀρχαῖος τραγωδὸς Μίλετος, ὁ Αἴσωπος ἀπὸ τὴ Μεσημβρία, ἀν καὶ τὸν λένε Σάμιο ἢ Φρυγία. Θρακεῖς ἦταν καὶ οἱ ἀρχαιότατοι αἰοδοὶ Θάμυρις καὶ Ὀρφείας. Ἐκείνη τὴ Θράκη ἦταν καὶ ὁ Σπάρτακος καὶ ξεφεύγοντας ἀπὸ τὴν Καπύη ἔγινε ἀρχηγὸς τῶν ἐργατικῶν τάξεων στὰ 71 π.Χ. κῆπесе πολεμώντας στὴ μάχη τῆς Ἀπουλίας. Ὁ Πλούταρχος λέγει: «Ὁ Σπάρτακος ἀπὸ τὴ Θράκη, ἀπὸ

νομαδικό γένος, πού είχε ὄχι μονάχα φρόνημα μεγάλο και δύναμη, μὰ και μυαλοσύνη και πραότητα». Ἀπό τή Μακρωνεία ἦταν και ἡ φιλόσοφος και συγγραφέας Ἰππαρχία καθὼς και ὁ σκωπτικός ποιητής Σωτιάδης. Ὀνομαστός λόγιος ἦταν και Ἀρισταφάνης ὁ Βυζάντιος στὸν καιρὸ τῶν Πτολεμαίων στὴν Ἀλεξάνδρεια, περνώντας τὸν καιρὸ του ὡς ἔφορος τῆς μεγάλης βιβλιοθήκης της, καθὼς και ποιητῆς Μένανδρος ὁμοια Βυζάντιος πιθανῶς μαθητῆς τοῦ Ἐρατοσθένη. Ὡς Θράκα ἀναφέρουν και τὸν Κύκνο, πατέρα τοῦ Τέννου, πού ἔγινε οἰκιστῆς τῆς Τενέδου.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ¹

Ἡ Θρακικὴ γλῶσσα, ὅπως και ἡ Θρακικὴ φυλὴ ἀποτελοῦν μέρος τῆς μεγάλης ὁμοεινίας, πού λέγεται Ἰνδοευρωπαϊκὴ ἢ Ἰνδογερμανικὴ ἢ Ἰαπετικὴ. Τὰ μικρὰ θρακικὰ φύλα ξεπετάχτηκαν και τράνεψαν μὲ τὸν καιρὸ γέγοναν ἓνα μεγάλο ἔθνος και ὕστερ' ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες φαίνονται στὴν ἱστορικὴ κωνίστρα, ὅπως και ὅλα τὰ ἔθνη πού κατοικοῦσαν τὴν Εὐρώπη και μέρος τῆς Ἀσίας². Ὅλα τὰ φύλα αὐτὰ ἀποχωρίστηκαν σύγκαιρα ἢ πρῶτα μερικὰ, ὥστε τὰ ὑπόλοιπα ἔζησαν μαζί καιρὸ ἀκόμα. Ἐπειτα κι αὐτὰ ξεχώρισαν (ὅπως λ.χ. οἱ Γερμανοὶ πού χωρίστηκαν στὰ σημερινὰ ἔθνη τῶν Ὀλλανδῶν, Ἀγγλῶν, Δανῶν, Σουηδῶν, Νορβηγῶν κλπ. Ὅμοια και οἱ Σλαῦοι στοὺς Ρώσους, Πολωνοὺς, Βοημους, Σέρβους κλπ.) κι ἀποτέλεσαν τὶς Θρακικὰς φυλὰς.

Οἱ εἰδικοί γλωσσολόγοι λένε ὅτι ὁ χωρισμὸς τῶν διαλέκτων στὴν ἀρχή, τῶν γλωσσῶν κατόπιν συμβάδιζε μὲ τὸ χωρισμὸ τῶν φύλων και εἶναι δυνατὸ ἀπὸ τὴ μεγαλύτερη ὁμοιότητα ἢ διαφορὰ πού ἔχουν δυὸ ἀδερφές γλῶσσες, νὰ βγῆ τὸ συμπέρασμα γιὰ τὴ μικρὴ ἢ μεγάλη συγγένεια τῶν ἔθνῶν πού τὶς ὁμιλοῦν. Ἐτσι μποροῦμε νὰ βγάλουμε τὸ συμπέρασμα πόση συγγένεια ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ μὲ τὴ Λατινικὴ, ἡ Θρακικὴ μὲ τὴ Φρυγικὴ και τὴν Ἀρμενικὴ. Ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τὶς γλῶσσες ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν — πού ὀλίγελα χάθηκε μὲ τὴ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Θράκη στὸν 4 - 6 αἰῶνα μ.Χ. — εἶναι πολὺ ὀλίγο σὲ μᾶς γνωστὴ. Καὶ ὅπως μαρτυροῦ ὁ Ξενοφώντας κανεὶς δὲν καταλάβαινε ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τὰ Θρακικά, γιὰτὶ οἱ μύριοι συνεννοοῦνταν μὲ διεριμνέα μὲ τὸ βασιλιά τῶν Θρακῶν Σεύθη πού «ἐν ἐπηκῶφ εἰστήκει ἔχων ἐριμνέα, συνίει δὲ και αὐτὸς ἑλληνιστὶ τὰ πλείεστα»³.

Οἱ ὀλίγες Θρακικὰς λέξεις πού περισώθηκαν ἀπὸ τὸν Ἡσύχιο και ἄλλοιους ἀρχαίους γραμματικούς και συγγραφεῖς και κάμποσα τοπωνύμια και

1) Βλ. Πόλεις και Θέσμια Θράκης Σακελλαριάδης Σπ. σ. 48 και ἔπ. Κ. Κουρτίδου Ἰστ. Θράκης.

2) Βλ. Ἀρθρον Μ. Ἀποστολίδου Θρακικά τόμ. Γ'.

3) Ξενοφώντας Κύρου Ἀνάβασις VII—4,9.

κύρια ὀνόματα μ' Ἑλληνικὲς καταλήξεις, πού τὰ μνημονεύουν Ἑλληνες καὶ Λατῖνοι συγγραφεῖς, ἢ καὶ ἐπιγραφές πού βρέθηκαν διαπιστώνουν μόνο πὼς αὐτὴ ἀνήκει, ὅπως εἶπομε, στὴν Ἰαπετικὴ ἢ Ἰνδογερμανικὴ ὁμοφυλία καὶ εἶναι στενότερα συγγενῆς μὲ τὴν Ἑλληνικὴ. Κάθε γλῶσσα ἢ διάλεκτος χαρακτηρίζεται κυρίως ἀπὸ τὰ καταληκτικὰ φαινόμενα καὶ ἀπὸ τοὺς φθόγγους τῶν λέξεων διηλ. ἀπὸ τὸ τυπικὸ καὶ φθογγολογικὸ καὶ ἀπὸ τὴ σύνταξή τους καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ τὶς μεμονωμένες λέξεις, ὅπως εἶναι οἱ Θρακικὲς, πού μπορεῖ νὰναι καὶ μπασμένες ἀπὸ ξένες γλῶσσες. «Συνεχῆ λόγῳ δυστυχῶς στὴ Θρακικὴ γλῶσσα δὲν ἔχουμε, λέγει ὁ Μ. Ἀποστολίδης, γιὰ νὰ γνωρίσουμε καὶ τὸ τυπικὸ καὶ τὴν σύνταξή της, τὰ δὲ καταληκτικὰ φαινόμενα καὶ στίς λέξεις καὶ στὰ κύρια ὀνόματα καὶ τὰ τοπωνύμια, εἶναι ὅλα σχεδὸν Ἑλληνικά. Γιατὸ καὶ ὅσα γράφθηκαν γι' αὐτὴν εἶναι ὑποθέσεις καὶ εἰκασίες, πού στηρίζονται πάνω στὴ συγκριτικὴ γλωσσικὴ ἐπιστήμη»¹.

Ἡ Θρακικὴ λοιπὸν γλῶσσα πιθανότατα ἦταν αὐτὴ ἡ πανάρχαια Θρακοφρυγικὴ, πού εἶχε διαλεκτικούς ἰδιωματισμούς, μὰ καμιά ἐξέλιξη σὲ τύπους κῆφραση σύμφωνα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ καλοῦ λόγου. πού ἀπαντᾷ σὲ φιλολογικὰ ἔργα. Τέτοια ἔργα δὲν εἶχαν οἱ βάσβαροι Θραῶκες καθὼς καὶ οἱ Φρύγες. Μὲ τὸν καιρὸ ἀνακατεύτηκε μᾶλλες ἀκαλλιέργητες γλῶσσες βαρβάρων γειτόνων καὶ συγγενικῶν ἔθνων καὶ ὑπέστη τὴν ἐπίδρασή τους. Αὐτὸ μάλιστα ἔγινε στὴ Μοισία, ὅπου πιδ εὐκόλη καὶ πιδ συχνὴ ἦταν ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὰ γειτονικά ἔθνη καὶ περισσότερες οἱ ἐπιδρομὲς καὶ οἱ ἐγκαταστάσεις ἀπὸ Σκυθικά, Ἰλλυρικά καὶ Κελτικά φύλα καὶ μπροστίτερα καὶ στὴ Ρωμαιοκρατία, πού ἦταν συχνοὶ οἱ ἐποικισμοὶ παλαίμαχων Ρωμαίων στρατιωτῶν καὶ παντοτεινῆς οἱ σταθμεύσεις Ρωμαϊκῶν λεγεῶνων, πού τὶς ἀποτελοῦσαν λογιῆς - λογιῶν ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν ἀπέραντο Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, καὶ πιδ λίγο στὴν κυρίως Θρακίη δῶθε ἀπὸ τὸν Αἴμο. Τὰ Θρακικά φύλα ἔμειναν σαυτὴν πολὺ λιγώτερο ἀνάμικτα μὲ ξένα στοιχεῖα. Αὐτὴ τὴν εἰκασία τὴν ἐπικυρῶνει ἡ ἐπιγράτση τῆς Λατινικῆς κείμε ἀπὸ τὸν Αἴμο καὶ ὁ τέλειος ἐκλατινισμὸς τους, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς δῶθε ἀπὸ τὸν Αἴμο καὶ ὁ τέλειος ἐξελληνισμὸς τους. Αὐτὸ ἄλλως τε φαίνεται καὶ ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές πού βρέθηκαν, καὶ βρίσκονται κάθε φορὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα τῆς τέχνης μνημεῖα. Ὁ Ἡρόδοτος εἶπε πὼς οἱ Θραῶκες καὶ Φρύγες ἦταν συγγενεῖς². Αὐτὸς ὁ λόγος τράβηξε τὴν προσοχὴ τῶν γλωσσολόγων, πού μελέτησαν τὶς γλῶσσες αὐτῶν τῶν ἔθνων μέπιστασία καὶ κατέληξαν ὁμόφωνα στὸ συμπέρασμα τῆς μεγάλης συγγένειας τῆς Θρακικῆς μὲ τὴ Φρυγικὴ γλῶσσα καὶ τῶν Θυνῶν μὲ τὴν Ἀρμενικὴ. Ἔτσι σήμερα στὴ Θρακοφρυγικὴ γλῶσσα ἐξὸν ἀπὸ τὴ Θρακικὴ ὑπάγονται καὶ ἡ χαμένη Φρυγικὴ καὶ Ἀρμενικὴ.

¹ Ἡ γλωσσολογία μὲ τὴ σύγκριση τῶν γλωσσῶν ὄχι μονάχα καθώρισε

1) Θρακικά Μ. Ἀποστολίδου περὶ γλώσσης Θρακῶν τ. Γ', σ. 183.

2) Ἡρόδοτος, VII—, 73.

τῆ συγγένεια κατὰ βαθμοὺς κέρμηνεψε καὶ νεκρὲς γλῶσσες ἀκόμα, μὰ καὶ πολλὰς ἱστορικὰς ἀλήθειαις ξεσκέπασε καὶ διέλυσε πλάνες ὅσο γιὰ τὴ συγγένεια τῶν ἐθνῶν, μὲ τὴ βοήθεια βέβαια τῆς ἀρχαιολογίας, τῆς μυθολογίας καὶ τῆς λαογραφίας, μὰ καὶ πολλὰς ἀπιθανότητες καὶ παραδοξολογίας μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ ὅπως λ.χ. τὴ συγγένεια τῶν Σλαύων μὲ τοὺς Θραῶκες. «Ἐπομένως ἐκ πάντων τούτων ἡ συγγένεια δῆθεν τῶν Σλαύων πρὸς τοὺς Θραῶκες δὲν μᾶς φαίνεται τόσο στενὴ, λέγει ὁ Μ. Ἀποστολίδης, ὡς γίνεται ἀπόπειρα νὰ ἐκληφθῇ, ἀλλ' εἶναι τοιαύτη, οἷα ἡ τῶν Κελτῶν καὶ τῶν Γότθων καὶ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἰρανῶν καὶ τῶν Ἰνδῶν ὧν ἐνίων λέξεων καὶ ρίζαι ἀπαντῶσιν ὁμοίως ἐν Θρακικοῖς ὀνόμασιν»¹.

Οἱ ἐπιγραφὰς ποὺ βρέθησαν ὡς τώρα στὴ Θράκη μαρτυροῦν πῶς ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν, ὅπως καὶ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ τῶν Σκυθῶν καὶ ἄλλων ἐθνῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ποὺ χάθηκαν, τὸ πιὸ πιθανὸ δὲ γράφονταν — ἐξὸν ἀπὸ μιὰ χαραγμένη μ' Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ὑποτίθεται ὅτι εἶναι Θρακικὴ — γιὰ μᾶς Ἑλληνικὴ. Οἱ Θραῶκες ἀσχολοῦνταν σὰν πρωτόγονοι στὴ γεωργία, τὴν χτηνοτροφία, τὸ κυνήγι ὡς ὅπου μπήκε στὸ τόπο τους ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, καὶ δὲν εἶχαν γιὰτὸ ἀνάγκη νὰ γράφουν. Ἀλλὰ μὲ τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ σύγκαιρα μπήκε καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ γραφὴ, ποὺ ἐμπόδισε χωρὶς καμιά ἀμφιβολία τὴ γραφὴ τῆς ἀκατέργαστης γλώσσας των. Καὶ τί τὴν ἤθελαν τὴ γραφὴ, ὅταν δὲν εἶχαν φιλολογικὰ ἔργα, ἔπη, ὕμνους, μέλη; Θραῶκες ποιητὲς δὲ μνημονεύονται ἀπὸ κανένα Ἑλληνα, ποὺ τοὺς γνώρισε ἀπὸ τὸν ἑβδομὸ ἀκόμα π.Χ. αἰῶνα, ὅπως καὶ πιὸ ἀργὰ ἀπὸ κανένα Λατίνου συγγραφέα. Ὁ Ξενοφώντας στὴν Κύρου ἀνάβασι μνημονεύει τὸ σ-υ-τ-ά-λ-κ-η, τὸν π-αι-ᾶ-να, ποὺ τραγουδοῦσαν γυναῖκες παίζοντας ἀλλὸ στοὺς πεθαιμένους ποὺ λέγονται Θρακικά, ὅπως λέγει ὁ Ἡσύχιος, τ-ο-ρ-έ-λ-η κέλλη-νικὰ τ-ι-τ-α-ν-ι-σ-μ-ό-ς, μὰ δὲν ταιριάζει νὰ γίνεται λόγος, γιὰτὶ αὐτὰ μοιάζουν μὲ κείνα ποὺ μεταχειρίζονται οἱ μισοάγριοι τῆς Ἀφρικής καὶ Ἀσίας σήμερα. Ἡ Θρακικὴ ἄρα γλῶσσα δὲ γράφονταν, ὅπως δὲ γράφονταν καὶ ἡ προχριστιανικὴ τῶν Βουλγάρων — ποὺ μεταχειρίζονταν τὴν Ἑλληνικὴ — ἕως ὅτου τὸ Κυρίλλειο ἀλφάβητο ἔμπασε τὴ Σλαβικὴ, καθὼς μαρτυροῦν ἐπίσημες ἐπιγραφὰς τῶν Βουλγάρων ἡγεμόνων Ὁμορτάγ, Μαλαμίρ, Πρесеβιάν, καὶ εἶναι ὅλες Ἑλληνικὲς καὶ μάλιστα σάπλῃ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὅπως τὴ μιλοῦσαν στὴ Μοισία καὶ ὄχι στὴ γλῶσσα τῶν συγκαιρινῶν τους λογίων.

Μιὰ γλῶσσα ποὺ δὲ γράφεται εὐκόλα καὶ ἐκτοπίζεται μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ πολιτισμοῦ σὰν τὸν Ἑλληνισμὸ. Ἔτσι ἀντικαταστάθηκε μὲ τὴν Ἑλληνικὴ, πρῶγμα ποὺ ἔγινε καὶ σάλλα ἔθνη τῆς Μ. Ἀσίας, ποὺ δὲν εἶχαν ἔργα μὲ φιλολογικὴ ἀξία. Αὐτὸ ἔπαθε καὶ ἡ Φρυγικὴ προτιήτερα, γιὰτὶ ἔμεινε στάσιμη μὴ ἔχοντας εὐκόλη ἐκφραση. Ἐκφραση ἀπαιτεῖ ἀπαραίτητα ὁ καλὸς

1) Βλ. Μ. Ἀποστολίδου Θρακικά Τομ. Γ' σ. 192 περὶ γλώσσης τῶν Θρακῶν.

λόγος. Έτσι κι αυτή εκτοπίστηκε από την Έλληνική. Πάνω στους τάφους των βασιλιάδων τῆς Φρυγίας χάριζε στους Φρυγες τὴ δανεικὴ τῆς ἀπαράμυλλο χάρι. Γιὰ τὸ Έλληνικοὶ στίχοι πληροφοροῦσαν μέσα σὲ Φρυγικοὺς δρυμοὺς τὸ διαβάτη, ποὺ βρισκόνταν ἕνας τους βασιλιάς μὲ τὸνομα Μίδας ἀποθαμένος ἐφτὰ αἰῶνες π.Χ.¹.

Στὴ Θράκη μπῆκε ἡ Έλληνικὴ γλῶσσα χωρὶς ἀμφιβολία μαζί μὲ τὸν Έλληνικὸ πολιτισμὸ ἀπὸ τὶς πολυάριθμες ἀποικίες στὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μαύρης θάλασσας, μάλιστα στοὺς γειτονικοὺς Θραῶκες, γιατί βρισκόνταν σὲ σχέσεις καθημερινές καὶ ἔμπαιναν σὲς αὐλές τῶν βασιλιάδων ἄλλοι βασιλιάδες ποὺ πῆραν Έλληνίδες καὶ εἶχαν στενές σχέσεις μὲ τοὺς Έλληνικά «συνίει δὲ αὐτὸς Έλληνας πὶ τὰ πλεῖστα», μὰ κι ἄλλοι βασιλιάδες ποὺ πῆραν Έλληνίδες καὶ εἶχαν στενές σχέσεις μὲ τοὺς Έλληνες καὶ μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους, τὸ κοινωνικὸ ἀφρόγαλα τοῦ τότε παλαιοῦ κόσμου — καὶ τοὺς περιτρογύριζαν Έλληνες στρατηγοὶ καὶ αὐλικοὶ Έλληνες ἀκόλουθοι, ὅπως λ.χ. ὁ Κερσοβλέπτης ἀπὸ τὸν Ὠρεῖτη Χαρίδημο, ξεναγὸ τῶν Ἀθηναίων, ὁ Κότυς ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖο στρατηγὸ Ἰφικράτη, πάντως θὰ μιλοῦσαν, καθὼς καὶ οἱ γύρω τους ἐπίσημοι Θραῶκες τὴν Έλληνική. Μήπως αὐτὸ δὲν ἔγινε καὶ σὲ πάρα πολλοὺς ἡγεμόνες Βουλγάρων ἀργότερα, ποὺ μιλοῦσαν κῆροφαι Έλληνικά, γιατί εἶχαν σχέσεις μὲ τὸ Βυζάντιο ἢ γιατί πῆραν βασιλοποῦλες τοῦ Βυζαντίου ἢ γιατί ἀνατράφηκαν ἐκεῖ ὅπως ὁ Τσάρος Συμεών.

Αὐτὴ ἡ διάδοση τῆς Έλληνικῆς γλώσσας στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης, ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου μὲ τὶς στρατιωτικὲς καὶ ἐμπορικὲς ἀποικίες του, δυνάμωσε στὸν καιρὸ ὅλης Μακεδονοκρατίας μὲ τὴ συνεχῆ ἐγκατάσταση ἀποίκων σαυτὴ ἀπὸ τὴν Ελλάδα ὅπως π.χ. στὴ βασιλεία τοῦ Ἀντίπατρου (323 π.Χ.). Ὡστε, ὅπως φαίνεται ἀπὸ μερικὲς ἐπιγραφές οἱ Θραῶκες σὲ πολλὰ μέρη στὸ ἐσωτερικὸ μιλοῦσαν κῆροφαι Έλληνικά ἀπὸ τὸν τρίτο αἰῶνα π.Χ. μπορεῖ κι ἀπὸ τὸν τέταρτο. Αὐτονόητο πὼς ἡ γλῶσσα τῶν ἀποικιῶν ἦταν Έλληνική, γιατί Έλληνες οἱ ἀποικοί. Ἀργότερα στὸν καιρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας ἡ γλῶσσα στὴν πραγματικὴ Θράκη — δῶθε ἀπὸ τὸν Αἴμο — εἶναι παντοῦ Έλληνική. Αὐτὸ φανερώνει πὼς ὁ Έλληνισμὸς ἔκανε τὴ δουλειά του γιὰ τὸν ἐκπολιτισμὸ τῆς χώρας. Οἱ λατινικὲς ἐπιγραφές εἶναι πολὺ σπάνιες καὶ ἀνήκουν σὲ μνημεῖα Ρωμαϊκῶν λεγεῶνων καὶ καμὰ φορὰ τὸ ἐπιτύμβιο ἐπισήμου Ρωμαίου, ποὺ πέθανε καὶ θάφτηκε στὴ Θράκη, εἶναι Λατινικό, μὰ τὰκολουθεῖ Έλληνικὴ μετάφραση γιὰ νὰ γίνῃ καταληπτό. Ὅλες οἱ ἄλλες ἐπιγραφές καὶ δημόσιες καὶ ἰδιωτικὲς καὶ αὐτὲς οἱ θαρβαρίζουσες, ποὺ τὶς σύντασσαν ἄγροικοι Θραῶκες, ἔχοντας γνήσια Θρακικὰ κύρια ὀνόματα καὶ τοπωνύμια μ' Έλληνικὴ μορφή, εἶ-

1) Σπ. Λάμπρου Ἱστορία Ἑλλάδος Τόμ. Ι' σ. 40.

ναι 'Ελληνικές' και καμιά στη Θρακική γλώσσα. «Από τις 500 επιγραφές, λέγει ο 'Αποστολίδης, που μάζεψε ο DUMONT 43 μονάχα είναι Λατινικές, 12 'Ελληνολατινικές, κιόλας οι άλλες 'Ελληνικές. 'Ενώ στη Μοισία κειθε από τον Αίμο επικράτησε η Λατινική γλώσσα, σπανίζουν οι 'Ελληνικές επιγραφές έξόν στις 'Ελληνικές και 'Ελληνορωμαϊκές αποικίες. (Νικόπολη, Πανταλία, Σαρδική)¹.

Στόν καιρό λοιπόν τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας μπορεῖ νά λεχθῆ ἀσφαλῶς πῶς οἱ Θραῶκες πού ζοῦσαν ἀνάμεσα Αἴμου - Ροδόπης, καί ἀνάμεσα Αἰγαίου — Εὐξείνου, ἦταν ἐξελληνισμένοι καί ὄχι μονάχα μιλοῦσαν, μὰ κῆγραφαν καί μάλιστα μέ γούστο κι αἴσθημα τήν 'Ελληνική γλώσσα. Ἀπόδειξη τῆς καλλιπέπειας αὐτῆς εἶναι ὁ βασιλιάς τῶν 'Οδρουσῶν καί ποιητής μαζί ὁ Κότυς Β' (12 - 17 μ.Χ.) πού τόσο ἐπιδέξια χειρίζονταν τήν 'Ελληνική, ὥστε ὁ ποιητής 'Οβίδιος λέγει πῶς, ἂν ἀπό τούς στίχους ἀφαιροῦσε τῶνομά του, ἦταν ἀδύνατο νά ὑποθέσῃ κανένας, ὅτι αὐτοὶ γράφτηκαν ἀπὸ Θραῶκα². Ἀπὸ αὐτὰ ὑποθέτομε ὅτι ἡ Θρακική γλώσσα, πρὶν ἢ καλλιεργηθῆ καί γραφτῆ ἀκόμα, ἐκτοπίστηκε ἀπὸ τήν 'Ελληνική καί στήν πολιτική καί κοινωνική ζωῆ, ἂν καί παρέμεινε στό στόμα τοῦ λαοῦ νά μιλιέται ἀπὸ ἀγρότες κι' ὄρεινούς Θραῶκες ἀναμεταξύ τους. Παρόμοιο συμβαίνει καί σήμερα μέ τούς Κοντσόβλαχους πού, ἐνῶ ἀναμεταξύ τους ἔχουν τή μητρική τους γλώσσα, διαβάζον καί γράφουν τὰ 'Ελληνικά στήν 'Ελλάδα, Βουργαρικά στή Βουργαρία ἐξόν ἀπὸ κείνους πού ἐξελληνίστηκαν ἢ ἐκβουργαρίστηκαν ἐχουν τήν 'Ελληνική ἢ τή Βουργαρική σά γλώσσα μητρική καί τοῦ Ρουμανικοῦ προσηλιτισμοῦ τῆ Ρουμανική ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Μιά ἐπιγραφή πού βρέθηκε γραμμένη σέ μιὰ ψηφίδα δαχτυλιδιοῦ, καί ἀποκαλύφθηκε στὰ 1912 μᾶλλα μαζί κτερίσματα μέσα σέ τάφο κάτω ἀπὸ ἓνα τύμβο στό χωριὸ 'Εξέροβο, στήν πεδιάδα ἀνω ἀπὸ τὸν 'Εβρο, καί πού εἰκάζεται ἀπὸ τούς τύπους τῶν γραμμάτων πῶς προέρχεται ἀπὸ τὸ 400 π.Χ., ἔγινε αἰτία νά γραφτοῦν πολλὰ καί λογῆς λογῶ νά ἐρμηνευτῆ. Ἄλλοι στηρίχτηκαν νά τήν ἐξηγήσουν στήν 'Ελληνική γλώσσα, ἀναγνωρίζοντας ἐνδόμυχα τὴ στενότερη συγγένεια τῆς Θρακικῆς μέ τήν 'Ελληνική γλώσσα, ἄλλοι ὑπεστήριξαν τήν ἐρμηνεία στήν ἀρχαία Θρακική γλώσσα μέ τὴ γνώμη ὅτι γράφονταν κι αὐτὴ ὡς τὴν ἡμέρα πού ἐκτοπίστηκε ἀπὸ τήν 'Ελληνική. Μάχη σωστή! Ὁ Κ. Κουρτίδης τὴν ἐρμήνευε³ κι αὐτός, ὅπως κιὸ Μ. Ἀποστολίδης σὰν πὸ ἀρμόδιος. Ἡ γνώμη καί τὸ συμπέρασμα τῆς ἐρμηνείας τοῦ δευτέρου εἶναι ἐπὶ λέξει: «Ἐὰν ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῆς εὐρέσεως ἄλλης ἀναμφισβητήτου

1) Dumont - *Homolle Mélange d' archeol. Paris* σ. 213.

2) Βλ. Μ. Ἀποστολίδου Θρακικά τόμ. Γ' περὶ γλώσσας Θράκης.

3) Βλ. Σαμοθράκη Ἀχιλλ. Κότυς Β' Θρακικά τ. Α' 1928 σ. 46-105 Κ. Κουρτίδου Ἱστορία Θράκης 1932 σ. 83.

Θρακικής επιγραφής βεβαιωθεί ότι η Θρακική γλώσσα εγράφετο μέχρι του εκτοπισμού και αντικατάστασής αυτής υπό της Έλληνικής, δια της ήμετέρας αναγνώσεως και έρμηνείας της προκειμένης επιγραφής, ήτις έξελήφθη και Θρακική, και Έλληνική, γίνεται κατάδηλον ότι εν τή έρμηνεία Θρακικού Λόγου ή επιτυχία είναι ασφαλέστερα και πιθανότερα δια της Έλληνικής γλώσσης, ως συγγενεστέρας τή Θρακική ή δια της Λιθουανικής, τής Σλαυικής και άλλων εν γένει γλωσσών. Άλλά και έτι προς εκ της ήμετέρας έρμηνείας και έτυμολογίας των πλείστων λέξεων και δὴ εκ των καταληκτικῶν φαινομένων, των κυρίων χαρακτηριστικῶν εκάστης γλώσσης και διαλέκτου τής Έλληνισούσης ταύτης επιγραφής τεκμηριούται ότι η Θρακική γλώσσα δὲν διέφερεν ούσιωδῶς πολὺ τής Έλληνικής και ότι δὲν είναι ὀρθὸν νὰ κατατάσσονται εις τὴν ανατομικὴν συνομοταξίαν (SATEM) των Ίνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἔνεκα τής ἐπ' αὐτῶν ἐπιδράσεως βαρβάρων γλωσσῶν ἐκ γειτονίας ή συμμειξέως των Θρακῶν μετὰ των Σκυθῶν, ὡς φαίνεται πρὸ παντὸς ἐν πλείστοις τοπωνυμίαις και πολλοῖς κυρίαις ὀνόμασιν, ἅτινα ἅπαντῶσιν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς των Ρωμαϊκῶν χρόνων. Οὕτω δὲ πιστοῦται και τὸ προρηθὲν περὶ στενωτέρας συγγενείας τής μὴ ἐξελιχθείσης Θρακικής ή Θρακοφρυγικῆς γλώσσης πρὸς τὴν παλαιότητα τῆς Έλληνικῆς ἔνεκα τής συγγενείας των Θρακῶν και των Πρωτοελλήνων και Έλληνοπελασγῶν¹.

Ὁ Μ. Ἀποστολίδης παραθέτοντας μακρότατο κατάλογο Θρακικῶν λέξεων και ὀνομάτων προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν προσέλευση και καταγωγή τους ἀνασκοπώντας τὰ ὅσα ἔγραψε γιὰ τὴ γλώσσα των Θρακῶν ὑποθέτει και συμπεραίνει:²

α) Ἡ γλώσσα των Θρακῶν ἦταν ἑξέχωρη ἀπὸ τὸν Ίνδογερμανικὸ γλωσσικὸ κορμό, και κατατάσσεται στὴ Θρακοφρυγικὴ οἰκογένεια, πού ἦταν πολὺ συγγενικὰ μετὰ τὴν παλαιότατη Έλληνικὴ γλώσσα.

β) Οἱ βάρβαρες γλώσσες των γειτονικῶν λαῶν ἐπέδρασαν και σαυτὴν λ.χ. των Παιόνων, Ἰλλυριῶν Σκυθῶν, Μοισῶν (βορείων Θρακῶν) και Γετῶν και μάλιστα στὸν καιρὸ τής Ρωμαιοκρατίας, των Γαλατῶν και άλλων λαῶν.

γ) Εἶναι τολμηρὴ ή θεωρία πὸς ή γλώσσα των Θρακῶν ἔχει στενωτέρη συγγένεια μετὰ τὴ Λιθουανικὴ ή Σλαυικὴ γλώσσα.

δ) Ἡ Θρακικὴ γλώσσα δὲ γράφονταν, γιατί οἱ Θρακῆς σὰν βάρβαροι και ἀπολίτιστοι, μὴ ἔχοντας φιλολογικὰ ἔργα δὲν εἶχαν ἀνάγκη και νὰ γράψουν. Θρακικὴ γραπτὴ γλώσσα δὲν ὑπῆρχε.

ε) Τὰ γλωσσικὰ μνημεῖα πού διασώθηκαν εἶναι λίγες λέξεις πού μνημονεύονται ἀπὸ Έλληνες συγγραφεῖς και λεξικογράφους (Ἡσύχιος) ὡς ἰδιωματικῆς.

1) Θρακικά τ. Γ' σ. 220 Μ. Ἀποστολίδου

2) Θρακικά τ. Δ' σ. 111 - 112 Μ. Ἀποστολίδου.

ς) Όταν από τα Μακεδονικά χρόνια άρχισε ο ξεελληνισμός τῶν Θρακῶν με τὴν ἀκατάσχετη διάδοσι τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἄρχισε καὶ γλῶσσα τους νὰ ὑποχωρῇ λίγο - λίγο στὴν Ἑλληνική, ὥστε στὸν καιρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας ὠμιλοῦνταν καὶ γράφονταν ἡ Ἑλληνική καὶ μάλιστα στὶς ἐπίσημες σχέσεις.

ζ) Στὰ χρόνια τῶν Βυζαντινῶν ποὺ ἡ Θράκη ὑφίστατο μόνο γεωγραφικὰ ἢ διοικητικὰ, γιατί οἱ Θράκες συγχωνεύτηκαν με τοὺς Ἕλληνες — Ρωμαῖοι καὶ Γραικοί —, γλῶσσα στὴ χώρα ἔμεινε ἡ Ἑλληνική σὺν τὴν αὐτοκρατορία. Αὐτὸ ἔγινε καὶ στὴ Μοισία πέραν ἀπὸ τὸν Αἴμο καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασι τῶν Σλαβῶν καὶ τὴν κατάρτησή της ἀπὸ τοὺς Βουργάρους ἕως ὅτου ἐκηριστιανίσθησαν, ὅπως τὸ μαρτυροῦν ἐπιγραφές ἡγεμόνων τους — μὴ χριστιανῶν Οὐμουράγ, Μαλαμήρ, Πρεσνιάν.

η) Ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ Σλαῦοι ἐγκαταστάθηκαν δῶθε ἀπὸ τὸν Αἴμο στὴ Θράκη, ἀφ' ὅτου μάλιστα κατέβηκαν οἱ Βλαχοβούργαροι ἀπὸ τὸν Αἴμο (10ος αἰώνας) ;ξετόπισε στὴν Τουρκοκρατία τὴν Ἑλληνική σιγά - σιγά, ἔχτὸς ἀπὸ τίς πόλεις καὶ μερικὲς περιοχές.

θ) Ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ κυριαρχία παντοῦ στὴ χώρα διαδόθηκε ἡ Τουρκικὴ ὡς γλῶσσα ἐπίσημη τοῦ κράτους καὶ ὄργανο κάθε κοινωνικῆς συναλλαγῆς συντελώντας καὶ τῶν Τούρκων ποὺ ἤρθαν ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία.

ι) Σήμερα ὕστερ' ἀπὸ τὴν πολιτικὴ τοῦ 1922 (δῶθε ἀπὸ τὸν Αἴμο) διαίρεσι τῆς Θράκης μεταξὺ Βουργαρίας, Τουρκίας, Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν στὴ θόρειο Θράκη μιλιέται ἡ Βουργαρικὴ, στὴν ἀνατολικὴ ἢ Τουρκικὴ με τὴν Ἑλληνική στὴν Πόλη, καὶ στὴ Νοτιοδυτικὴ ἢ Ἑλληνικὴ καὶ Τουρκικὴ.

Αὐτὰ εἶναι τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης γιὰ τὴ γλῶσσα τῶν Θρακῶν ὡς τὰ σήμερα.

Η ΘΡΑΚΗ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἰδρύθηκε τὸ κράτος τῶν Ὀδρουσῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἔστρεψαν τὴν προσοχὴ τους ξέχωρα στὴν πλουσιώτατη Θράκη γιὰ λόγους πολιτικούς, μὰ πότερο ἐμπορικούς. Ἔκαναν νὰ καλλιεργηθοῦν ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἐπικράτειες λογῆς λογῶ σχέσεις ἀγαθές. Καὶ ξαίρουμε πὺς ἡ ἐπίδρασι τῶν Ἀθηνῶν ἦταν πολὺ μεγάλη γιὰ νὰ ἐκπολιτίσι τοὺς τραχεῖς αὐτοὺς καὶ πολεμικοὺς ὑπικόους τῶν Ὀδρουσῶν βασιλιάδων. Ἀλλὰ ἡ Θράκη ἔγινεν αἰτία νὰ χτυπηθῇ ὁ Φίλιππος Β' με τοὺς Ἀθηναίους. Αὐτὸς ὁ δαμόνιος καὶ πολιτικὸς Μακεδῶν, πήρε ἀπόφασιν νὰ ξαπλώσῃ τὸ κράτος του πρὸς τὴ γονιμώτατη Θράκη καὶ νὰ κἀνῃ τὸ Δούναβη τὸ θόρειο σύνορον τοῦ Μακεδονι-

κοῦ κράτους. Ὁ Κερσοβλέπτης, βασιλιάς τῶν Ὀδρουσῶν βλέποντας τὸν κίνδυνο αὐτὸ καὶ νιώθοντας πὼς ὁ Φίλιππος ἐτοιμάζεται νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον του, θέλησε νὰ συμβιβαστῇ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοῦτος προτίμησε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὶς Ἀθῆνες, πού ἄρχισαν νὰ νιώθουν τὴ δύναμη τῶν ὀργανωμένων Μακεδόνων. Ὁ Φίλιππος βλέποντας τὰ μαλώματα τοῦ Κερσοβλέπτη καὶ τῶν ἀδερφῶν του, μπῆκε μέσα στὴ Θράκη καὶ κατέλαβε στὰ 352 π.Χ. τὰ Ἄβδηρα καὶ τὴ Μαρώνεια. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀντιτάχτηκαν σαυτῇ τὴν ἀνάμιξη τοῦ Φιλίππου στὴ Θράκη χτυπήθηκαν καὶ νίκησαν τότε στὸν Ἔβρο μὰ Μακεδονικὴ στρατιὰ μὲ τὸ Χάρη Ἀθηναῖο, στρατηγό, μὰ ὁ Φίλιππος κλείνοντας εἰρήνη μὲ τὸν Κερσοβλέπτη, πού τὸν ἐγκατέλειψαν οἱ Ἀθηναῖοι, πῆρε στὴν κατοχὴ του ὀριστικὰ τὶς πόλεις πού κυρίεψε στὴ βόρειο καὶ ἀνατολικὴ Θράκη, ὡς πού ὑποτελεῖς στοὺς Μακεδόνες δίνοντας τὸ Σέρρειο, τὸ Δορίσκο, τὸ Ἴερό ὄρος, πού ἦταν καὶ τὸ φυσικὸ ὄχρωμα τῆς Προποντίδας. Ὁ πόλεμος Φιλίππου καὶ Ἀθηναίων δὲν ὠφέλησε τοὺς Θράκες, γιατί ὁ Φίλιππος τώρα καλύτερα στερεώθηκε στὴ χώρα τους καὶ ἄρχισε νὰ χτίζει καὶ πόλεις ὅπως τὴ Φιλίππουπολη, τὴ Βερόη, τὴν Καβύλη, πού συνέτρεξαν στὸν τέλειο ἐξελληνισμό τοῦ βόρειου αὐτοῦ κομματιοῦ τῆς Θράκης. Κι ἀκόμα καταγράφοντας πολλὰς ἑλληνικὰς καὶ Θρακικὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς καὶ Θρακικῆς ἀκτῆς ξεσήκωσε τοὺς κατοίκους ἀπὸ πολλὰς πόλεις, κέτσι ἐγένε ἀπόλυτος κύριος στὶς Θρακομακεδονικὰς πόλεις μαλακώνοντας τὸ θράσος τῶν Θρακῶν καὶ πετυχαίνοντας τὴν πρόθυμη συμμαχία τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων αὐτῶν.

Ἔτσι μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν μεγάλων βασιλιάδων τῆς Μακεδονίας Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου στὸ ἱστορικὸ πεδίο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ βασίλειο τῶν Ὀδρουσῶν ἄρχισε νὰ ξεπέφτη καὶ ὀλοένα νὰ περιορίζεται τὸ ἔδαφός του. Ἡ ὀργάνωση τῶν Μακεδόνων ταπεινώνει τοὺς Ὀδρουσες. Αὐτὸ ἔκαμε κιὸ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἀκολουθώντας τὴν ταχτικὴ τοῦ πατέρα του. Κατεσίγασε τὶς ταραχὰς στὴν Ἑλλάδα καὶ ῥίχτηκε στὴ Θράκη, πού ἐπαναστάτησε ἐναντίον τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας. Καὶ πειθάρχησε τοὺς Θρακὰς χτυπώντας τους, χωρὶς ὅμως νὰ μπορέσῃ ὀλοτελὰ νὰ τοὺς ὑποδουλώσῃ. Γιατὶ ἡ δυναστεία τῶν Ὀδρουσῶν ἐξακολουθεῖ νὰ βασιλεύῃ ἔστω καὶ ὑποτελῶς μὲ ἀδιάλειπτους καὶ αἱματηροὺς πολέμους.

Στὸν καιρὸ τοῦ Σεύθη Γ' (342 - 300 π.Χ.), πού ἡ βασιλεία του ἦταν μακρὰ καὶ ἀξιόλογη καὶ γιομάτη ταραχὰς ἀναδείχεται βασιλιάς τῆς Θράκης ὁ Λυσίμαχος, ὁ ἀνδρειότατος σωματοφύλακας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Λυσίμαχος ἀνακηρύσσεται βασιλιάς στὰ 322 π.Χ. στὴ Θράκη καὶ ξέχωρα στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο, ὄντας πρὶν ἄριστος στρατηγὸς καὶ φίλος τοῦ ἐπιμελητοῦ. Καὶ σὰν ἐγένε βασιλιάς τῆς Θράκης, πρῶτους πολέμησε τοὺς Ὀδρουσες. Ὅσοτερα ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Δρομιχαίτη, βασιλιὰ τῶν Γετῶν. Τότε ἐπανεστάτησε ὁ Σεύθης Γ', γιατί νόμισε κατάλληλη τὴν περίσταση νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος. Ὁ Λυσίμαχος περνώντας τὴ Θράκη καὶ τὸν Λίμο στρα-

τοπέδευσε στην 'Οδησσό (Βάρνα) κοντά. Πῆρε τὴν πόλιν αὐτή, ὅπως πολόρησε καὶ τὴν Κάλλατι. Τῇ στιγμῇ αὐτῇ ὅμως τοῦ ἔκλεισε τὶς ἐξόδους τοῦ Αἴμου ὁ Σκύθης ὥστε ἀναγκάστηκε νὰ πολεμήσῃ καὶ μετὰ πολύνεκρες μάχες, ἐξεβίασε τὰ στενὰ τοῦ Αἴμου καὶ τὶς παρόδους του. Ἐφτά χρόνια βάσταξε ὁ πόλεμος αὐτὸς ποὺ τελείωσε στὰ 313. Ἀνεκέρυξε τὸν ἑαυτό του βασιλιά τῆς Θράκης στὰ 306 π.Χ. Ἡ γυναίκα τοῦ Λυσίμαχου ἦταν Θραῖσσα ἀπὸ τὸ βασιλικὸ οἶκο τῶν Ὀδρουσῶν. Μετὰ τὸ Λυσίμαχο βασίλευσαν λίγον καιρὸ ὁ Σέλευκος καὶ Πτολεμαῖος, ὁ Ἀντίοχος καὶ ὕστερον ὁ Εὐμένης τῆς Περγάμου ὁ Β', ποὺ πῆρε στὴν κατοχὴ μου τὴ Θρακικὴ Χερσόνησο καὶ τὴν ὑπόλοιπὴ νότιο Θράκη.

Ὁ Σεύθης Γ' ποὺ πάλαψε τόσο γιὰ τὴ λευτεριά τῆς Θράκης θὰ μείνῃ παράδειγμα ἐξαιρετικὰ ἀνδρείου καὶ γενναίου βασιλιά μ' εὐφυΐα, κορτεροὺ μυαλὸ καὶ πρόβλεψη, καὶ μὲ μεγάλη πείρα στὰ πολεμικά. Στὰ 279 π.Χ. μπῆκαν στὴ Θράκη οἱ Γαλάτες καὶ πῆραν τὸ μεγαλύτερό της μέρος. Αὐτοὶ οἱ Γαλάτες ἦταν ἀποσπάσματα τοῦ μεγάλου στρατοῦ τοῦ Βρέννου — τώρα πιά εἶχε σκοτωθῆ ὁ ἴδιος — ποὺ ξέφυγαν ἀπὸ τοὺς Δελφούς καὶ μπαίνουντας στὴ Μακεδονία καὶ Θράκη, ἔφτασαν στὸν Ἑλλήσποντο μάρχηγὸ τὸν Κομοντόριο, ὅπου καὶ καταστάθηκαν σὲ τόπους γύρω στὸ Βυζάντιο' καταστρέφοντας τοὺς Τριβαλλοὺς καὶ καταλύοντας τὸ Γετικὸ βασίλειο τοῦ Δρομχαίτη. Ὑπέταξαν ἔτσι τοὺς Θραῖκες κῆκαμαν Πρωτεύουσα τὴν Τύλιδα² (Τύλοβο κοντὰ στὸ Κεξανλίχ), ἔφεραν σὲ μεγάλο κίνδυνο κατόπι τοὺς Βυζαντιοὺς ὡς τὸν καιρὸ τοῦ βασιλιά τους Καύαρο. Τότε καταλύθηκε ἡ βασιλεία τους ποὺ κράτησε 60 χρόνια καὶ χάθηκε ὀλότελα τὸ γένος τους ἀπὸ τοὺς Θραῖκες. Οἱ Θραῖκες τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ξαναστήθηκαν ἀπὸ μιὰ ἀλλαγὴ τῆς τύχης καὶ τῶν πραγμάτων. Οἱ Γαλάτες περνώντας σὰ σίφουνας πάνω ἀπὸ τὴ Θράκη ἔβγαλαν κιαυτοὶ νομίσματα. Τὰ νομίσματά τους ἔχουν ἑλληνικὰ γράμματα, ποὺ θὰ πῆ πὼς καὶ σαυτοὺς πάνω οἱ Ἕλληνες ἐπέδρασαν ἐκπολιτιστικά. Στὸν καιρὸ τοῦ Κότυ Β' ἡ Ρώμη ἦταν πάρα πολὺ δυνατὴ. Ἡ βασιλεία του πέφτει σύγκαιρα μὲ τὴ βασιλεία τοῦ Περσέα, ὕστερον βασιλιά τῶν Μακεδόνων. Ὁ Κότυς Β' ἦταν μυαλωμένος καὶ παλληκάρι καὶ συνεμάχησε μὲ τὸν Περσέα καὶ τὸν βοήθησε στὴ μάχη τῆς Λαρίσης μὲ διαλεχτὸ Θρακικὸ ἱππικὸ, ποὺ σκόρπισε τὸ Ἴταλικό. Τέλος, ὅταν ὁ Αἰμίλιος Παῦλος στὰ 168 π.Χ. στὴν Πύδνα νίκησε τοὺς Μακεδόνες καὶ τοὺς κυνήγησε ὡς τὴ θάλασσα, ὁ Περσέας ἔφυγε στὴ Σαμοθράκη, ὅπου τὸν ἔπιασαν οἱ Ρωμαῖοι. Στὴ Ρώμη κόσμησε τὸ θρίαμβο τοῦ Αἰμιλίου Παύλου καὶ κατόπι μὲ τὰ παιδιὰ του μαζί πέθανε (166 π.Χ.) στὶς Ἄλβαις μέσα σ'ένα κατασκότεινο καὶ ὑπόγειο μπουντροῦμι. Στὸν Κότυ Β', ποὺ ἦταν σύμμαχος τοῦ Περσέα, ἀναγ-

1) DROTCEN Ἱστορία τῶν Ἐπιγόνων.

2) Ἡ πόλις ἦταν σπηραμένη στὶς νότιες ὑπώρειες τοῦ Αἴμου.

κάστηκαν οἱ Ρωμαῖοι νὰ δώσουν συγγνώμη καὶ συγχώρηση. Ὁ MOMMSEN λέγει: «Πολὺ δύσκολο ἦταν οἱ Ρωμαῖοι νὰ τιμωρήσουν τὸν Κόττυ μέσα στὴ Θράκη ἀλλὰ τὸν εἶχαν καὶ ἀνάγκη νὰ τὸν μεταχειριστοῦν ἐναντίον τοῦ Εὐμένη Β. Λοιπὸν τὸν συγχώρησαν καὶ τοῦ ἀπέδωκαν τὸ γιό του, αὐτὸν τὸ δυσπρόσιτο στοὺς Ρωμαϊκοὺς στρατοὺς καὶ χρειαζούμενο στὴν ἀνάγκη ἐναντίον τοῦ Εὐμένη Β' τῆς Περγάμου».

Στὸν καιρὸ τοῦ Ρομητάλκη Α' (11 π.Χ. — 12 μ.Χ.) στὴ Ρώμη αὐτοκράτορας ἦταν ὁ Καίσαρας Αὔγουστος, πὺ πολέμησε μαζί του τὸν Ἀντώνιο. Τὰ Θρακικὰ ἔθνη δυσανεστημένα ἀπὸ τὴν αὐστηρότητα τῶν Ρωμαίων διοικητῶν, ἐπανεστάτησαν καὶ πολιορκήσαν τὴ Φιλιππούπολη. Ἐκεῖ κατέφυγε κιὸ Ρομητάλκης. Οἱ Ρωμαῖοι τὸν πολιορκήσαν μὰ αὐτὸς ἔξφυγε, ἐνῶ οἱ ἐπαναστάτες πολιορκημένοι στ' ἀπόκρημνα τοῦ Αἴμου πέθαναν μὲ πολὺ ἥρωισμό. Καὶ αὐτὸς ὁ ἥρωισμὸς εἶναι ἡ σπουδαιότερη καὶ ὑστερότερη προσπάθεια νὰ γίνουιν ἀνεξάρτητοι οἱ Θράκες ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους κατακτητές. Ὁ Ραισκούπορις, πὺ τὸν διαδέχτηκε μαζί μὲ τὸν ἀδερφό του Κόττυ σχεδίαζε ἀνωμαλίες, θέλοντας νὰ ἐκδικηθῆ γιὰ τὸ μοίρασμα τοῦ κράτους τοῦ ἀδερφοῦ του σαυτὸν καὶ τὸν Κόττυ ἀπὸ τὸν Αὔγουστο ἂν καὶ ὅσο αὐτὸς ζοῦσε δὲν τολμοῦσε νὰ κινηθῆ. Ὅταν λοιπὸν τὸν Αὔγουστο διαδέχτηκε ὁ Τιβέριος, πὺ ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴν ἡσυχία, αὐτὸς παρακάλεισε τὰ δυὸ ἀδέρφια νὰ λύσουν τίς διαφορὰς τους εἰρηνικὰ καὶ ὄχι μὲ τὰ ὅπλα. Ἡ Θράκη ὅμως ἀναταράχτηκε μὲ τὰ κακουργήματα τοῦ παράσπονδου καὶ ἀπληστοῦ Ραισκούπορι καὶ δοκίμασε πολλὰ κακά, ὡς πὺ τὸν σκότωσαν οἱ Ρωμαῖοι. Ὁ Κόττυς εἶναι πολὺ σημαντικὸς βασιλιάς καὶ ἔξωραῖζει τὸ θρόνο τῶν Ὀδρουσῶν στὸ τέλος τῆς Θρακικῆς ἱστορίας, πὺ τότε εἶχε ξεπέσει καὶ ἀφανιστῆ μετὰ τὸν Κόττυ Β'. Ὁ Ὀβίδιος ὁ ποιητὴς μᾶς τὸν χαρακτηρίζει σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς καλλίτερους ποιητὰς καὶ τὸν μόνον ποιητὴ βασιλιά. «Ἦταν λέγει ἀνδρεῖος καὶ γενναῖος, μαλακὸς καὶ γλυκύς». Σῆνα δλόκληρο γράμμα του τὸν ὑμνεῖ καὶ τὸν ὑψώνει στοὺς οὐρανοὺς¹. Πέθανε δολοφονημένος. Ἡ Θράκη στὸν καιρὸ τοῦ Κλαυδίου ἔγινε ὀριστικὰ ἐπαρχία Ρωμαϊκή. Τὸ λέγει ὁ Πausanias: «Στοὺς Ρωμαίους ἡ Θράκη ὅλη ἔγινεν ὑποχείριον». Ἔτσι στὰ 46 μ.Χ. χάνεται ὀριστικὰ ἡ δυναστεία τῶν Ὀδρουσῶν, πὺ βασίλευσε ἕξ αἰῶνες πάνω - κάτω. Οἱ Θράκες ὑπέκυψαν στοὺς παντοδύναμους κοσμοκράτορες τῆς Ρώμης, πολεμώντας ἥρωικὰ καὶ τελευταῖοι παραδόθηκαν.

Ἡ βόρειος Θράκη πέρα ἀπὸ τὸν Αἴμο ἐνώθη μετὰ τὴ Μοισία σὲ μιὰ διοίκηση πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ, ἡ δὲ νότιος κάτω ἀπὸ τὸν Αἴμο ἀπετέλεσε ἐπαρχία προνομιοῦχο. Καὶ σὰ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία ὑπήχθη στὸ Ρωμαῖο ἐπαρχο τῆς Μοισίας, χωρὶς Ρωμαϊκὰς φρουρὰς στὴ Θράκη. Γιὰ τὸ καὶ στὴ Ρωμαϊκὴ ἐποχὴ στὴ Θράκη κυριάρχησε πέρα πέρα ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς

1) Ὀβίδιος Ἑσμ. βιβλ. 11, 9.

καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἡ Λατινικὴ ἦταν μόνο ἐπίσημη γλῶσσα στὴ χώρα καὶ οἱ πόλεις ποὺ ἰδρύθησαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορες ἔζησαν μὲ τὸ σύστημα καὶ τὸν τύπο ποὺ ζοῦσαν ἑλληνικὲς πολιτεῖες καὶ κοινότητες. Μὲ τὴ διαίρεση τῆς Θράκης σὲ στρατηγίες, τελειώνει ἡ ἱστορία τοῦ κράτους τῶν Ὀδρουσῶν Θρακῶν καὶ σβῆνει ὀριστικά.

Μὰ καὶ οἱ ἄλλες φυλὲς τῆς Θράκης ἀγωνίστηκαν ἐναντίον τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ρωμαίων, ὅπως οἱ Βησσοὶ ποὺ πολεμικώτατα καταπίαστηκαν σὲ φοβερὸ πόλεμο μὲ τὸ Φίλιππο καὶ Ἀλέξανδρο καὶ μὲ τὸν ἑπαρχο Μακεδονίας Λούλιο Πείσωνα μὲ τὴ βοήθεια τῶν Δαρδανίων. Συμπολέμησαν τοὺς Ρωμαίους καὶ μαζί μὲ τοὺς Γαλάτες, Σχορδίστες καὶ λοιποὺς Θραῖκες. Οἱ Βησσοὶ ὑποτάχτηκαν ὑστρόνι ἀπ' ὅλους τοὺς Θραῖκες. Οἱ Μοισσοὶ ποὺ εἶναι καὶ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο γνωστοί, ὁ Κράσσος τοὺς ὑπέταξε καὶ ἡ χώρα τους ἔγινε σπουδαιότατη Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία στὸν καιρὸ τοῦ Τιβερίου. Οἱ Γέτες ἔθνος σημαντικώτατο τῆς Θράκης μὲ ξακουστοὺς βασιλιάδες, ὅπως ὁ Δροχμαίτης στὸν καιρὸ τοῦ Λυσιμάχου ἱπποτικός, φιλόνησος καὶ μεγάλουφυχος. Ὁ Καίσαρας Αὔγουστος ἔστειλε στρατὸ νὰ τοὺς ὑποτάξῃ, μὰ ἡ τελειωτικὴ ὑποταγὴ τους ἔγινε στὸν καιρὸ τοῦ Τραϊανοῦ καὶ ἡ χώρα ὀνομάστηκε Δακία. Οἱ Δακοὶ μὲ τὸν ἡρωϊκὸ τοῦτο βασιλιὰ τὸν Δεκέβαλο, ποὺ πολέμησε στὰ 101 - 109 μ.Χ. τὸν Τραϊανὸ καὶ αὐτοκτόνησε στὸ πεδίο τῆς μάχης. Οἱ Δακοὶ αὐτοὶ μιλοῦσαν γλῶσσα Θρακικὴ καὶ ἀνόμαζαν τίς πόλεις τους Δακίδανα, Ἀρκοβίδαρα, Πατρίδανα κλπ. Οἱ Κιμαίριοι ποὺ κατοικοῦσαν, ὅπως λέγει ὁ Ὅμηρος, στοῦ Ὀκεανοῦ τὰ πέρατα κάτω ἀπὸ οὐρανὸ σκοτεινὸ καὶ δίχως ἥλιο. Στὴν Ρωμαϊκὴ ἐποχὴ πολλοὶ βασιλιάδες τους ἔχουν ὀνόματα Θρακικὰ Ρησκοῦπορις, Κότυς, Ροιμητάλκης, Ραδαμασάδης κλπ.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

Σχετικὸ πολιτισμὸ στὴ Θράκη εἶχαν τὰ φυλὰ ποὺ γειτόνευαν μὲ τὰ παράλια καὶ τίς ἑλληνικὲς ἀποικίες ἢ διατελοῦσαν ἄμεσα σὲ πολιτικὲς σχέσεις μὲ τὴν Πολιτεία τῶν Ἀθηναίων στὰ ἱστορικὰ χρόνια. Τὸ ἐναντιὸ τὰ φυλὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Θράκης, ζώντας ζωὴ ληστρική καὶ πολεμώντας ἀδιάκοπα, ξεχώριζαν γιὰ τὴν ὁμότητά τους, τὴν ἀμάθεια καὶ τὴν παχυλὴ τους ἄγνοια. Εἶναι, βέβαια, ὑπερβολικὰ ὅσα εἶπε ὁ Ἀριστοτέλης πὼς τὸ γένος τῶν Θρακῶν ξεύρει νὰ μετρᾷ μόνο ὡς τὰ τέσσερα, γιὰτὶ ἀπαράλλαχτα σὰν τὰ μικρὰ παιδιὰ δὲ μποροῦσαν οἱ Θραῖκες νὰ μνημονέψουν περισσότερα. Μὰ νομίζω, πὼς τοὺς ταιριάζει πλιότερο ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἡροδότου λέγοντας πὼς οἱ Θραῖκες δὲν ἤξεραν νὰ ζοῦν ὅπως πρέπει καὶ πὼς ἦταν κάμποσο κουτοί. Ὁ Θουκυδίδης καὶ Ξενοφώντας κατόπι, ποὺ ὄχι μόνο ἐπισκέφθηκαν τὴ Θράκη, μὰ καὶ παρέμειναν κάμποσο καιρὸ, περιέσωσαν κάθε τι ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει γιὰ τὴν ἱστορικὴ Θράκη καὶ στὴν κλασσικὴ ἐποχὴ. Κιὸ

Δημοσθένης μᾶς μιλεῖ γιὰ τὴν πολιτικὴ ἱστορία τῆς Θράκης. Γιὰ τοὺς μεταγενέστερους χρόνους βρίσκουμε πληροφορίες καὶ στοὺς Ρωμαίους ἱστορικοὺς καὶ γεωγράφους. Ὁ Θουκυδίδης μάλιστα μᾶς περισώζει ὅ,τι ἐνδιαφέρει γιὰ τὸ περίφημο κράτος τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν καὶ περιγράφει τὴν ἀκμὴ του, πὺ συμπίπτει στὴν ἐποχὴ τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ τῶν δοξασμένων μεταπολεμικῶν χρόνων.

Γενικὰ ξέρομε πὺς τοὺς Θραῖκες οἱ Ἕλληνες τοὺς θεωροῦσαν καὶ τοὺς ἀποκαλοῦσαν βάρβαρους. Οἱ προϊστορικοὶ Θραῖκες ἀσφαλῶς εἶχαν πολιτισμὸ ἀσύγκριτα ἀνώτερο ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες, μὰ καὶ ἀπὸ πολλοὺς καθαρὸς Ἕλληνες. Στὴ προομηρικὴ ἐποχὴ ἀνέπτυξαν ἕνα αὐτοφυῆ πολιτισμὸ, ὑπέροχο καὶ ἀνώτερο τοῦ ἑλληνικοῦ. Εἶχαν οἱ βασιλιάδες τοὺς πολιτικὴ φρόνηση πὺς μᾶς καταπλήσει. Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει πὺς ὁ Πόλιτις ὁ βασιλιάς τῶν Θρακῶν, ὅταν στὸν Τρωϊκὸ πόλεμο στάλθηκε μὰ πρεσβεία ἀπὸ τοὺς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὺς, κάλεσε τὸν Πάρι νὰ ἐπιστρέψῃ τὴν Ἑλένη καὶ νὰ τοῦ χαρίσῃ δύο ὥραιες Θραῖσες.

Στὴν ἱστορικὴ περίοδο οἱ Θραῖκες ἀντίθετα ἦαν ἀσύγκριτα κατώτεροι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ ἀνοργάνωτοι κοινωνικά, ἐθνικά καὶ πολιτικά. Καὶ παρέμειναν ἐντελῶς ἀπολίτιστοι, ἐνῶ τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς ποιήσεως, τῆς μουσικῆς καὶ τῆς λατρείας τῶν Θεῶν καὶ τῶν Μουσῶν σαυτοὺς ὀφείλονται καὶ εἶναι μὲ τὰ ὀνόματά τοὺς συνδεδεμένα ἀχώριστα. Σαυτὸ πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε πὺς πολλὴ σύντρεξαν καὶ αἰτίες πολιτικῆς φύσεως, ἐξὸν ἀπὸ τοὺς φυλετικούς καὶ ἱστορικούς νόμους. Παράδειγμα οἱ Ἄραβες πὺς ἀποβαρβαρώθηκαν τέλεια κάτω ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἀφοῦ ἀνέπτυξαν ἀπὸ τὸν ὕγδοο αἰῶνα μ.Χ. μέγιστο ἱστορικὸ καὶ πολιτικὸ βίον στὴν Ἀσία καὶ Εὐρώπῃ καὶ διέπρεψαν στὶς ἐπιστῆμες, τὶς ὥραιες τέχνες, τὴ φιλοσοφία καὶ τὰ γράμματα. Μὰ καὶ ἡ διαίρεση τῶν Θρακῶν σὲ ἔθνη πολλὰ δίχως συνοχὴ καὶ συνείδηση ἦταν μιὰ αἰτία, ἀν καὶ πολυπληθέστερο ἔθνος ἀπὸ τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης. Στὴν ἴδια μοῖρα ἦταν καὶ οἱ Ἕλληνες, μὰ ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος τοὺς συνέδεσε σὲ μιὰ ἀλληλεγγύη ἐθνικὴ, χωρὶς ὅμως νὰ ριζωθῇ αὐτὴ παρὰ μιὰ φορὰ μόνον ξανὰ στοὺς Περσικούς πολέμους.

Τοὺς Θραῖκες οἱ Ἕλληνες τοὺς θεωροῦσαν βάρβαρους πρῶτα γιὰτι μιλοῦσαν ἀκατάληπτα σαυτοὺς, ἔπειτα γιὰτι στὰ ἱστορικὰ χρόνια ἔμειναν ἀπολίτιστοι μεταλλουργοί, ληστές πολεμοχαρεῖς, κυνηγοὶ καὶ κτηνοτρόφοι, γεωργοὶ καὶ ἀμπελοουργοί, ἀν καὶ στὸν Τρωϊκὸ πόλεμο οἱ Ἕλληνες ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τοὺς Θραῖκες κεύκολα συνεννοοῦνταν. Ἄλλὰ πρὸ πάντων γιὰτι καὶ στὰ ἱστορικὰ χρόνια οἱ Θραῖκες ζοῦσαν ἀρχαίотροπα, πρωτόγονα, ἄξεστα καὶ βάνανυσα κάνοντας ἐπιδρομὲς καὶ διατηρώντας τὸν τραγὸν καὶ πολεμικὸν τους χαρακτῆρα. Βάρβαρους, λοιπόν, ξενόφωνους, ἀγριόφωνους τοὺς ἀποκαλοῦσαν γενικὰ γιὰτι μιλοῦσαν ἀκατάληπτα καὶ κακοπρόφερα καὶ γιὰτι ἔμειναν πίσω στὸν πολιτισμὸ καὶ στὴν παιδεία.

Τοὺς Θραῖκες τοὺς κατηγοροῦσαν ἀκόμα καὶ γιὰ τὰ φοβερά τοὺς μεθύ-
σια. Σαυτὸ ὅμως συντελοῦσε πολὺ ἡ χώρα τοὺς καὶ τὸ κλίμα τῆς, ὅπου εὐδο-
κιμεῖ τὸ ἀμπελόκημα. Ἦταν ἡ Θράκη ἡ πατρίδα τοῦ Βάκχου, ἔβγαξε τὰ
πιο καλὰ κρασιά, κέπειδὴ ἐκεῖ κατοικοῦσε ὁ Βορριάς, ἦταν χώρα ψυχρότατη,
ποὺ προκαλοῦσε τοὺς Θραῖκες νὰ ρίχνωνται στὸ κρασί, ὅπως στὰ ποτὰ τὰ
βόρεια ἔθνη τῆς Εὐρώπης. Ὡστε ἡ ἀκρασία, τὰ μεθύσια καὶ ἡ ἀμάθεια, ἡ
ὠμότητα καὶ τραχύτητα τῶν Θρακῶν τοὺς κατέβαζαν στὸ πιὸ χαμηλὸ ἐπί-
πεδο τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. Ἐπιναν μὲ τὴν κανάτα τόσο, ὥστε συνή-
θιζαν νὰ χύνουν κι ἀπάνω τοὺς κρασί κι ἕνας φώναζε τοῦ ἄλλου «ἀκρο-
πότα, οἰνόφλιξ, μέθυσε». Ἔτσι ἐπέδρασαν καὶ στοὺς ἀποίκους Ἕλληνες.
Στὸ παλιὸ Βυζάντιο ὑπῆρχαν τὰ καπηλειὰ ὅπου ξενυχτοῦσαν κι ὄργιαζαν ἢ
ναυτικοὶ παραδομένοι στὶς γυναῖκες. Γιαυτὸ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι κωμικοὶ τοὺς
σατίριζαν καὶ τοὺς διακωμωδοῦσαν. Ὁ Ἡρόδοτος δίνει τὸν πιὸ ὀρθὸ χαρα-
κτηρισμὸ γι' αὐτοὺς λέγοντας πὼς ἦταν κακὸ βίοι καὶ ὑπαφρονέ-
στεροι δηλαδὴ κακοζῶητοι καὶ κάμποσο κοντοί. Ἔτσι καταλαβαίνουμε
πὶά ἦταν καὶ ἡ θέση τῆς γυναίκας σέθνος τόσο ἀπολίτιστο καὶ τραχύ. Γιατί
οἱ Θραῖκες γενικὰ τὴ γυναίκα τὴν θεωροῦσαν δοῦλα καὶ τὴν ὑποχρέωσαν νὰ
κάνη τίς πιὸ βαριές δουλειές, δηλ. νὰ δουλεύουν τὴ γῆ καὶ νὰ βοσκοῦν ἀγέ-
λες καὶ κοπάδια καὶ νὰ ὑπηρετοῦν.

Ὅμως σιγὰ-σιγὰ οἱ Θραῖκες μὲ τὴν ἄμεση ἐπικοινωνία μὲ τοὺς Ἕλλη-
νες στὰ παρὰλια, ἔχοντας φυσικὴ ροπὴ στὴν ἀκρασία καὶ τὴν ἀγάπη στὶς
ἡδονές, ἐξαχρειώθηκαν κέγιναν πιὸ χειρότεροι κλέβοντας καὶ σκοτώνοντας
τοὺς ξένους καὶ κάνοντας συναλλαγές μαυτοῦς, ἄρχισαν νὰ παίρνουν μέρος
στὴν πολυτέλεια καὶ τὴν καπηλεία, ποὺ ἐξημερώνουν μὲν τὰ ἦθη, ὅπως δια-
φθεύρουν τὸν χαρακτῆρα καὶ διώχνουν τὴν ἀπλότητα μπάζοντας τὴν πολυ-
τέλεια». ¹

Μὰ ἐξὸν ἀπὸ τίς πληροφορίες καὶ χίλιες ἄλλες, ποὺ δὲν εἶναι καὶ τόσο
σωστές μὰ καὶ λειψές, ἔχουμε γιὰ συμπλήρωση τὰρχαιολογικὰ μνημεῖα τέ-
χνης, τάγγεια καὶ δοχεῖα καὶ τὰ παρόμοια, ποὺ μᾶς δίνουν τὴν εἰκόνα τοῦ
δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Θρακῶν, βοηθοῦν νὰ βγάλουμε τὰ πολιτι-
μώτατα τεκμήρια γιὰ τὴν πολιτικὴ τους ἱστορία καὶ γενικὰ τὸν πολιτισμὸ
τους. Τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα στὴ Μοισία, τὴ βόρειο Θράκη πάνω ὡς
τὰ 3 χιλιάδες χρόνια π.Χ. Ἡ νεολληθικὴ ἐποχὴ ἔχει ἀπειρα εὐρή-
ματα. Ἡ μυκηναϊκὴ ὅμοια ὡς καὶ χρυσές προσωπίδες ὅμοιες μὲ τῆς Μυ-
κηναϊκές. Ἐπίσης ἡ χαλκίνη, ποὺ βάσταξε ὡς τὴν Ὀμηρικὴ ἐποχὴ καὶ
τὴν περιγράφει ὁ ποιητής.

Οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες ποὺ ἰδρύθηκαν γιὰ τὸ ἐμπόριο στὸ Αἰγαῖο, Προ-

1) Στράβωνας Ζ, 301.

ποντίδα, Μαύρη θάλασσα, πολύ βοήθησαν να εκπολιτισθῇ ἡ Θράκη. Ἑλληνικὰ νομίσματα καλῆς ἐποχῆς βρίσκονται παντοῦ καὶ μάλιστα στὸ λεκανοπέδιο τοῦ Ἑβρου. Ὁ DUMONT φρονεῖ ὅτι ὁ πολιτισμὸς στὴν ἐποχὴ τούτη ἦταν πολὺ διαδομένος στὴ Θράκη καὶ σαφῶς ἀκόμη τὰπρόκεντρα μέρη καὶ ἀποκλειστικὰ στίς πεδιάδες καὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς ἦταν Ἑλληνικὸς.

Στὸν καιρὸ τοῦ Φιλίππου ἡ ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης ἦταν μεγάλη. Τὰ νομίσματα τῶν Φιλίππου, Ἀλεξάνδρου καὶ Λυσιμάχου εἶναι ἀμέτρητα καὶ μᾶς δείχνουν πὼς αἱ σχέσεις Ἑλλάδος καὶ Θράκης εἶχαν συχνὰς καὶ διαρκεῖς.

Στὴ Ρωμαϊκὴ ἐποχῇ, οἱ Ρωμαῖοι τοὺς ρύθμισαν πολιτικὰ τὴ ζωὴ τους καθαρὰ μὲ τὸ ἑλληνικὸ σύστημα τῶν κοινοτήτων καὶ μὲ τὸ σύστημα τοῦ Φιλίππου πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ. Ἄρχισαν τότε οἱ Θραῖκες νὰ οργανώνωνται καὶ διαιρέθησαν κατὰ κώμας σπομοσπονδίες, φυλὲς καὶ γένη καὶ πάνω ἀπ' ὅλα τὸ «Κοινὸν τῶν Θρακῶν», ποὺ ἀναφέρεται στὰ μνημεῖα. Γλῶσσα ἐπικρατεῖ ἡ Ἑλληνικὴ καὶ στὰ ἐπιτάφια ἀκόμα ρωμαϊκὰ μνημεῖα.

Ὅλες οἱ ἐπιγραφές εἶναι Ἑλληνικὲς καὶ οἱ ἔπαινοι στοὺς διοικητὲς εἶναι γραμμῆνοι Ἑλληνικά· λιθάρι ὁρόσημο, ποὺ βρέθηκε στὴ Βησσαπάρα (Τατάρ - Παπαζαρτζίκ) εἶναι γραμμῆνο ἑλληνικά. Ὅλη ὅμως αὐτὴ ἡ Ἑλληνικὴ διάδοση Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ γλώσσας δὲν φαίνεται νὰ φθάνει ἕως τὸ κέντρο τῆς ὄρεινῆς Θράκης. Γενικὰ οἱ ἐπιγραφές εἶναι ἑλληνικὲς. Βορρεινὰ τοῦ Αἴμου ὅμως ἐπικρατεῖ ἡ Λατινικὴ γλῶσσα στὰ ρωμαϊκὰ χρόνια. Ἡ ὀλληνικὴ βέβαια, γλῶσσα δὲ μπῆκε μόνο ἀπὸ τὴν Προποντίδα. Στὸ πῶς ἀπόκεντρο μέρος τῆς Θράκης διατηρεῖται τὸ ἀρχαιότερο μάρμαρο στὴ χώρα τῶν Βησσῶν, τὴ Βησσαπάρα.

«Ἀπὸ τίς ἐπιγραφές, λέγει ὁ DUMONT—HOMOLLE, ἐπιβάλλεται νὰ παραδεχτοῦμε τὴν ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στὴ Θράκη».¹

Η ΘΡΑΚΗ ΚΑΙ «ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ»

Ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας οἱ νότιες ἀκτὲς τῆς Θράκης ἀπ' ὅπου περνοῦσε ὁ δρόμος πρὸς τὸν Ἑλλήσποντο καὶ αὐτὴ ἡ θρακικὴ χερσόνησος ὑποτάχθηκαν στὴ Ρώμη. Τὰ θρακικὰ ὅμως ἔθνη ἔκαναν μικροὺς καὶ ἀκατάπαυστους ἀγῶνες καὶ πολέμους, γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὴν ἐλευθερίαν τους καὶ ξέχωρα οἱ Βησσοὶ καὶ οἱ Ὀδρύσες. Οἱ Βησσοὶ τέλος συμμαχῆσαν μὲ τὴ Ρώμη καὶ οἱ βασιλιάδες τῶν Ὀδρουσῶν ἔγιναν ὑποχέριτοι στὴ Ρώμη, οἱ Ρωμαῖοι ὡς ὅτου πετύχουν τὴν ὑποταγὴ αὐτὴ πολλές φορὲς νικῆθηκαν

1) MULL D' ARCH. σελ. 488 - 492.

ἀπὸ τοὺς τραχεῖς Θραῖκες. Ὁ Λούκουλλος τέλος, μπόρεσε νὰ ὑποχρεώσῃ τὸ Σαρδάλα Ι' νὰναγνωρίσῃ τὴ Ρωμαϊκὴ κυριαρχία ἐπὶ Θράκη, μὰ οἱ Βηρσοί, ἂν καὶ νικημένοι, μείναν ἀνεξάρτητοι καὶ ὀριστικὰ ὑποτάχθησαν στὰ 60 π.Χ. ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ Ὁκταβίου Αὐγουστον.

Ὁ Κότυς Γ' συμμαχώντας μὲ τὸν Πομπήιο ἐναντίον τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα συμπολέμησε ἐπὶ μάχῃ τῶν Φαρσάλων (48 π.Χ.) ὁ διάδοχος τοῦ Κάτυος Γ', Σαρδάλιας Β' ἀποθνήσκοντας κληροδότησε στὸ Ρωμαϊκὸ λαὸ τὸ κράτος του στὰ 42 π.Χ., πὸν τὸ παρέλαβε ὁ Βροῦτος. Οἱ Βηρσοὶ ξαναεπανεστάτησαν στὰ 25 π.Χ., μὰ νικήθηκαν ἀπὸ τὸν Κράσσο Λυκίνιο. Ἐκτοτε οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν δικαίωμα νὰνακατεῦνται στὰ πράγματα τῆς Θράκης καὶ ἡ χώρα βρισκόνταν σὲ μιὰ διαρκῆ ἀναστάτωση κέπανάσταση λαοῦ καὶ βασιλιάδων.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ πὸν ἡ Θράκη ἔγινε ἐπαρχία Ρωμαϊκὴ (46 μ.Χ.) ἕως τὸ Δομητιανό, τὴν κυβερνοῦσε διοικητὴς πὸν λεγότανε PROCURATOR PROVINCIAE TRACIAE AUGUSTI δηλ. Ἐπίτροπος τοῦ Σεβαστοῦ τῆς Ἐπαρχίας Θράκης. Τέτοιοι διοικητὲς ἐπαρχίας Θράκης εἶναι γνωστοὶ ὡς τὰ σήμερα ἀπὸ ἐπιγραφές, νομίσματα καὶ μαρτυρίες ἀρχαίων συγγραφέων.

Μετὰ τὴν προσάρτηση τῆς Θράκης ἐπὶ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία (46 μ.Χ.) οἱ πόλεις τῆς ὅλες, ὅλες οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες κράτησαν τὰ προνόμια τῆς ἐλευθερίας τῶν δηλ. κυβερνιόνταν μὲ βουλή καὶ ἐκκλησία τοῦ δήμου πληρώνοντας ὀρισμένο φόρο. Τὰ προνόμια αὐτὰ πῆραν καὶ οἱ ἀποικίες καὶ πόλεις, πὸν ἰδρύθησαν στὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, καὶ τὸ μαρτυροῦν οἱ ἐπιγραφές.

Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Θράκης, ὅπου διέτριβε καὶ ὁ Ρωμαῖος διοικητὴς, ἦταν ἡ Φιλιππούπολις ἢ Φιλίππου, ἢ λαμπροτάτη. Ἡ Φιλιππούπολη στοὺς δύο πρώτους αἰῶνες τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας ἔφτασε σὲ μεγάλη ἀκμὴ, γιατί εἶχε εὐνομία καὶ ἡσυχία καὶ ξεχωριστὴ εὐνοια μερικῶν αὐτοκρατόρων. Τότε ὠχυρώθηκε καὶ στολίστηκε μὲ πολυτελῆ καὶ καλλίπρεπα οἰκοδομήματα καὶ δημόσια καὶ ἰδιωτικά.

Ὁ φιλόκαλος αὐτοκράτορας Ἀδριανὸς τὴν καλλώπισε ἐξαιρετικὰ, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος συμπλήρωσε τὰ τείχη τῆς καὶ Καράκαλλος ἀποίκησε αὐτὴν παλαίμαχους στρατιῶτες καὶ δυνάμωσε τὰ τείχη τῆς τόσο, πὸν νὰ μείνουν ἄπαρτα καὶ περήφανα στίς ἐπιθέσεις τῶν Γότθων. Ὁ Λουκιανός, πὸν τὴν ἐπισκέφτηκε μαρτυρεῖ γιὰ τὴ μεγαλόπρεπη ὁμορφιά τῆς (στοὺς δραπέτες).

Τὴν παλιά τῆς λαμπρότητα καὶ ὁμορφιά μαρτυροῦν τὰ μάρμαρα, πὸν βρῖσκονται στρωμένα παντοῦ, στοὺς δρόμους, στὰ λιθόστρωτα, ἐπὶν ἀκρόπολη καὶ σὲ μέρη πολλὰ τῆς πολιτείας καὶ στὰ λείψανα τῶν Βυζαντινῶν τειχῶν

της όπου βρίσκονται στηλοκέφαλα (κιονόκρανα) ρυθμοῦ Κορινθιακοῦ, συντομίμια, ἐπιστύλια, σπόνδυλοι, βωμοί, φατνώματα κλπ. Τέτοια πολλά ἔχει τὸ μουσεῖο τῆς πόλεως σήμερα.

Ὅτι ὑπῆρχαν παρά πολλοὶ ναοὶ κιὰγάματα θεῶν στὴν πόλη μαρτυροῦν οἱ παραστάτες τῶν νομισμάτων δηλ. ναῶν, θεῶν, ἀγαλμάτων, ποὺ ἦταν ἀντίγραφα τῶν καλλίτερων ἔργων μεγάλων καλλιτεχνῶν.

Στὴ Φιλιππούπολη στὴ μητρόπολη τῆς ἑπαρχίας κάθε χρονιά μαζεῦονταν οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὶς ἄλλες ἑπαρχιακὲς πόλεις σὲ σύνοδο, σὰν εἶδος Ἀμφικτυονίας, ποὺ λέγονταν Κοινὸν Θρακῶν, σύμφωνα μὲ τὰ νομίσματα. Τὸ Κοινὸν Θρακῶν ἦταν λείψανο τοῦ συνδέσμου τῶν φύλων τῆς Θράκης στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας κιάνεξαρτησίας τῶν Θρακῶν. Πάντως στὸ μᾶζευμα αὐτὸ ἔπαιρναν κοινὲς ἀποφάσεις γιὰ γιορτές, γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Θεό, γιὰ ἀγῶνες ποὺ μετεῖχαν ὅλοι οἱ Θραῖκες καὶ γιὰ τὴν ἐπικοινωνία τους μὲ γιορτές καὶ πανηγύρια.

Τὸ Κοινὸ τῶν Θρακῶν συζητοῦσε γιὰ τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὴ διαγωγή τους στοὺς διοικητικούς καὶ στρατιωτικούς ὑπαλλήλους καὶ τὴν ἔκφραση τῶν αἰσθημάτων τῶν Θρακῶν στὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴ σύγκλητο κιὰποφάσιζε γιὰ τοὺς ἀνδριάντες τῶν αὐτοκρατόρων ποὺ θὰ ἔστηναν, γιὰναθηματικὲς στήλες, γιὰ βωμούς, ναοὺς κλπ.

Τὸ Κοινὸ τῶν Θρακῶν μαζεῦονταν στὸ ναὸ τὸν καθιερωμένο στὸν αὐτοκράτορα, στὸ Σεβαστεῖο, ἰδρυμένο μεγαλόπρεπο ἀπὸ τὴν πολιτεία, διάλεγε τὸν ἀρχιερέα τοῦ ναοῦ, ποὺ διηύθυνε τὶς ἐργασίες τῆς συνόδου καὶ τοὺς ἀγῶνες καὶ λεγότανε Θρακιάρχης καὶ ποὺ μὲ μεγάλες τιμὲς οἱ Θραῖκες τὸν τιμοῦσαν. Τοὺς γυμνικούς ἀγῶνες ἀκολουθοῦσαν, ὅπως καὶ στὴν Ἑλλάδα μουσικοὶ καὶ θεατρικοὶ ἀγῶνες μὲ παραστάσεις τραγωδιῶν τῶν πιὸ μεγάλων τραγικῶν στὸ θέατρο τῆς πόλεως. Ὅτι δὲ διάσημοι τραγουδιστὲς ὑπῆρχαν στὴν πόλη, μαρτυρᾷ ἓνα ἐπιτύμβιο ἐλεγεῖο, ποὺ βρέθηκε στὴ Φιλιππούπολη σὲ μιὰ ποιήτρια τραγουδίστρια τὴ Μοῦσα ἢ Πιερίδα, ποὺ καὶ ὁ ἄντρας τῆς Μάξιμος ἦταν θιασώτης τῶν Μουσῶν, ποιητῆς καὶ μελοποιός. Ὅτι οἱ Φιλιππουπολίτες θεράπευαν τὶς Μοῦσες, μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἀνεύρεση τοῦ ἀγάλματος τῆς Μούσης ἀπὸ ἓνα σίμπλεγμα ἐννέα Μουσῶν. Νομίσματα Φιλιππουπόλεως βρέθηκαν σὲ λογῆς - λογῆς τύπου. Τέτοια ἔχουν τὰ μουσεῖα Σόφιας καὶ Φιλιππουπόλεως κεῖναι κομμένα στὸν καιρὸ τῆς Ρωμαϊκῆς κηδεμονίας, πρὶν δηλ. προσαρτηθῆ ἡ Θράκη σὰν ἑπαρχία στὴν αὐτοκρατορία καὶ εἶναι πολλῶν εἰδῶν.

Στὴν ὄψη ὄλων αὐτῶν εἶναι τυπωμένα τὸ κεφάλι ἢ ἡ προτομὴ τοῦ αὐτοκράτορα ἢ τῆς αὐτοκρατορίσσης, ποὺ στὸν καιρὸ τους κόπηκε τὸ νόμισμα, καὶ γύρω ἢ ἐπιγραφή μὲ κεφαλαῖα γράμματα. Κοινὸν Θρακῶν, Φιλιππουπολιτῶν, μητροπόλεως Φιλιππουπό-

λεως, Πύθια ἐν Φιλιππουπόλει κλπ.

Πάνω στὰ νομίματα ἀναγράφονταν εἰκόνες καὶ παραστάσεις λ.χ. ὁ ποταμὸς Ἑβρος σὰ θεός, ἡ Ροδόπη σὰ νύμφη κρατώντας λουλοῦδι, ἡ Ἀρτεμις, ἡ Δήμητρα, ὁ Διόνυσος, ὁ Ἀπόλλωνας, ὁ Ἡρακλῆς πὺν δείχνει πὺς οἱ Θραῖκες εἶχαν στὸν καιρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας τὴν ἴδια μὲ τοὺς Ἕλληνας θρησκεία καὶ λατρεία καὶ τοὺς ἴδιους Θεούς, τὶς ἴδιες μυθολογικὰς παραστάσεις γιὰ τοὺς ἥρωες (Ἡρακλῆ, Ὀρφέα, Εὔμολο, Ἰδρυτὴ τῶν Ἐλευσινίων κλπ.), τὶς ἴδιες εἰκόνες τῶν Θεῶν μέλληνικὰ πρότυπα χωρὶς καμμιά παρέκκλιση, πὺς χαράσσοντας τὶς εἰκόνες τῶν ἀνδριάντων θεῶν (Ἀπόλλωνα, Ἡρακλῆ, Ἑρμῆ), τῶκαμιναν γιὰ νὰ διαφημίσουν τὴν πόλη, πὺν σεμνύνονταν γιὰ τὴν ἀπόχτηση πλαστικῶν ἔργων μεγάλης καλλιτεχνικῆς ἀξίας κἀποδείχνουν πὺς ἦταν φιλόθησκοι καὶ φιλόκαλοι σηκώνοντας ναυτὸς περικαλλεῖς, εὐγνώμονες σὲ μερικὸς αὐτοκράτορες γιὰ τὴν προστασία τους, πὺς διοικούνταν αὐτόνομα μὲ βουλή καὶ δῆμο, πὺς θεράπευαν τὸν ἀθλητισμὸ, καὶ τὶς Μοῦσες κάνοντας Πανθρακικὸς γυμνικὸς ἀγῶνες καὶ μουσικὸς μὲ τὸ νὰ εἶναι φίλοι τῶν ἑορτῶν, πὺς εἶχαν τὴν πόλη τους καλὰ ὀχυρωμένη, καὶ ἀπὸ κάθε τι ἄλλο τὴν ἀγαποῦσαν (αὐτὸ τῶδειχνε ἡ προσωποποίηση τῆς πόλεως ὡς θεᾶς), πὺς εὐημεροῦσαν πολιτευόμενοι καὶ ζώντας ἰσόνομα καὶ δίκαια (Θέμις—Ἰσότης—Νέμεσις), πὺς μιλοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ δημοσία καὶ ἀναμεταξύ τους γιὰτὶ ἦταν γεωργοί, χτηνοτρόφοι, ἀμπελοουργοί, κρηνηγοὶ καὶ θηρευτὲς κῆμποροι, ὑπαίθριοι, πὺς ἀγαποῦσαν τὸ ἵπαιθρο καὶ τὸ φῶς, τὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ, πὺς θεράπευαν τὴν υγεία τους καὶ τὴν εὐζωῖα προκόβοντας στὸν ἀθλητισμὸ καὶ τὴ μουσικὴ καὶ πὺς εὐδαιμονοῦσαν στὴ γονιμώτατη αὐτὴ χώρα, πὺν τὴν διέεργε ὁ Ἑβρος καὶ τὴν περιορίζει ἡ κατάφυτη καὶ ἀνθηρὴ Ροδόπη.

Πολὺ δίκαια λοιπὸν μποροῦμε νὰ ποῦμε πὺς ἡ λαμπρότατη τῆς ἐπαρχίας τῶν Θρακῶν μητρόπολη — ἡ Φιλιππούπολη — στὸν καιρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας ἔφτασε στὴν πὺν μεγάλη της ἀμῆ, πολιτισμὸ κῆδαιμονία καὶ πὺς ἡ Θράκη ὅλη σὰ χώρα Ἑλληνικὴ συνέχιζε τὴν ἑλληνικὴ τῆς ζωὴ καὶ εὐτυχία πὺν τὰ συμβόλιζε τὸ Κοινὸν τῶν Θρακῶν.¹

ΟΙ ΘΡΑΚΟΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Ἀπὸ τὸν καιρὸ πὺν συστήθηκε ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία (395) καὶ λέγεται ἀπὸ τὸ Βυζάντιο Βυζαντιακὴ, Ἑλληνικὴ δὲ γιὰ τὴν ἐξελληνισί τῆς μὲ τὴ γλῶσσα τὴν Ἑλληνικὴ τῆς πολιτείας καὶ ἐκκλησίας, οἱ Θραῖκες ἔπασαν νὰ ὑπάρχουν ὡς ξεχωριστὸ ἔθνος. Ὁ Χριστιανισμὸς μάλιστα τοὺς ἐξε-

1) Ἡ Φιλιππούπολη ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας, Θρακικά τόμ. σ.

λήνισε — ἂν καὶ εἶχε ἀρχίσει χίλια χρόνια προτῆτερα ὁ ἐξελληνισμὸς τους — πέρα πέρα μὲ τὴ γλῶσσα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων καὶ μὲ τὴν ἄμεσο ἐπίδραση τῆς πρωτευούσης τῆς αυτοκρατορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντίου. Ἀπὸ τότε οἱ Θραῖκες τέλεια ἐξελληνισμένοι καὶ χριστιανοὶ μὲ τὴν πνευματικὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κων)πόλεως δικαιοδοσία συνταύτισαν τὶς ἐθνικὲς καὶ πολιτικὲς τους τύχες μὲ τὶς τύχες τοῦ Βυζαντίου σὰ Ρωμοὶ δηλ. Ἑλληγες. Γιαυτὸ πλιὰ καὶ τελειώνει ἡ ἱστορία τῶν Θρακῶν στὰ 395 ἢ στὰ 330. Οἱ ὕστεροὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς Θραῖκες, ποὺ ἐκχριστιανίσθησαν ἦταν οἱ Βηησοί, στὸ τέλος τοῦ τέταρτου αἰῶνα καὶ τὸ χρεωστοῦσαν στὸν ἐπίσκοπο Νικήτα.

Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἀρχισε νὰ ἐπιδρᾷ στοὺς βαρβαρωμένους Θραῖκες σιγὰ - σιγὰ μὰ οἴγουρα ἀπὸ τὸν καιρὸ, ποὺ στοὺς κλασσικοὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος οἱ Ἑλληνικὲς ἀποικίαι, οἱ κληρουχίαι καὶ τὰ ἐμπορικὰ λιμάνια ἦταν πυκνὰ καὶ πολλὰ στὸ Αἰγαῖο, Ἑλλήσποντο καὶ Προποντίδα. Ἀπὸ τὸν ὄγδοο ἀκόμα π.Χ. αἰῶνα ἦταν σ' ἀδιάλειπτη ἐπικοινωνία κέμπορικὲς ἀμοιβαῖες σχέσεις καὶ ἐπιγαμίαι¹. Πρῶτοι μάλιστα τὸ παραδειγμα τῶν οἱ βασιλιάδες. Ἔτσι ἀναγνωρίζονταν ἀνέκαθεν ἡ φιλετικὴ συγγένειά τους καὶ ἡ συμμαχία καὶ φιλία ἀπὸ τὸν καιρὸ ἀκόμα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τῶν Ἀθηναίων μὲ τὸ Σιτάλη, βασιλιά τοῦ πιὸ δυνατοῦ ἀπὸ τὰ Θρακικὰ φύλα τῶν Ὀδρουσῶν. Καὶ εἶχαν οἱ Θραῖκες ἐμπορικὲς σχέσεις, νομίματα, μέτρα καὶ σταθμὰ Ἑλληνικοῦ τύπου, Ἑλληνικὴ γραφὴ καὶ γλῶσσα. Στὴ Μακεδονοκρατία ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀμύντου, ποὺ κατέχτησαν τὴ Θράκη (342 π.Χ.) καὶ ξέχωρα στὰ χρόνια τῶν διαδόχων καὶ ἐπιγόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅταν οἱ Ἑλληνικὲς ἀποικίαι τῆς ἐνδοχώρας (Φιλίππουπολη, Βέρροια, Καθύλη, Ἀγησός, Μάστειρα, Δρογγύλον, Πίστειρα, Ἐπίμαστος, Βιζύη, Ὀρεσιτιάς) ἦταν ὄχι μονάχα στρατιωτικοὶ σταθμοὶ καὶ ἐμπόρια, μὰ καὶ κέντρα καὶ φυτώρια πολιτισμοῦ γιὰ τοὺς γύρω Θρακικοὺς συνοικισμοὺς — γιὰτὶ οἱ Θραῖκες ζοῦσαν κατὰ κόμας ἀπὸ παλιὰ χρόνια — ἀκόμα καὶ χόανες νὰ ποῦμε στὰνακάτωμα τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων μὲ τοὺς Θραῖκες μὲ συγγενικοὺς καὶ ἄλλους κοινωνικοὺς δεσμούς, ποὺ τοὺς βοηθοῦσε τὸ δίχως ἄλλο καὶ ἡ φιλετικὴ συγγένειά τους, ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα πολὺ προώδεψαν στὴ χώρα τῶν Θρακῶν. Ἀπὸ τὰ 45 δνόματα π.Χ. Θρακῶν μισθοφόρων ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὸν Ἀθηναϊκὸ στρατὸ στὸ τέλος τοῦ τέταρτου αἰῶνα ὅπως λέγει κάποια ἐπιγραφή, τὰ 14 μονάχα ἦταν Θρακικὰ, ὅλα τὰλλα Ἑλληνικὰ. Οἱ Βηησοὶ στὴν πεδιάδα τῆς

1) Ὁ Σιτάλης πῆρε τὴν ἀδελφὴ τοῦ Ἀβδηρίτη Νομφόδωρου, ποὺ ἦταν πρόξενος τῶν Ἀθηναίων, ὁ Μιλτιάδης πῆρε τὴν Ἠγησιπύλη τοῦ Ὀλόρου, βασιλιά τῶν Θρακῶν, ὁ Νεοκλῆς, πατέρας τοῦ Θεμιστοκλῆ τῆ Θραῖσσα Ἀδρότονον, ὁ Θουκυδίδης τῆ ζάπλουτο Θραῖσσα ἀπὸ τὴ Σκαπιτῆ Ἔλη κλπ.

Βησσαπάρας πέρα από τὴ Φιλιπούπολη καὶ οἱ σύνοικοί τους Ἕλληνες ὄχι μόνον μιλοῦσαν κ̅γραφαν Ἕλληνικά, μὰ καὶ σὰν Ἕλληνες πολιτεύονταν καὶ τελοῦσαν καὶ ἀγῶνες. Καὶ οἱ Κέλτες ἀκόμα στὸν τρίτον π.Χ. αἰῶνα, πὸν πέρασαν ἀναγκασμένοι ἀπὸ τοὺς Θραῶκες στὴ Γαλατία τῆς Μ. Ἀσίας, δὲν ἔμειναν χωρὶς τὴν ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καθὼς φαίνεται ἀπὸ νομίσματα Ἑλληνικά τοῦ ὕστερου τοὺς βασιλιά Καβάρου, ὅπως λέγει ὁ Δροῖζεν, Γερμανὸς ἱστορικός καὶ ἀπὸ τὰ ἐγκώμια τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων.

Στὸν καιρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας πάλι (46 μ.Χ.) ὁ Ἑλληνισμὸς ἔκανε τὸ θαυμάσιο καὶ περιλαμπρὸ του ἐκπολιτιστικὸ ἔργο στὴ Θράκη. Ἀπὸ τὶς Ἑλληνικὲς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ Ἑλληνικά μνημεῖα τέχνης μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι οἱ Θραῶκες ἀπὸ τὸν δεῦτερο - τρίτο αἰῶνα ἦταν ἐξἑλληνισμένοι. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ πολιτισμὸς ἔφτασαν μέσα στὰ πρόσωπα μεσόγεια τῆς Θράκης. Ἡ εὐνομία καὶ ἀσφάλεια τῶν Ρωμαίων διευκόλυνε τὶς συγκοινωνίες, διευκόλυνε τὶς συναλλαγὰς μὲ τὰ ἀτίθασσα Θρακικὰ φύλα, καὶ οἱ στρατιωτικοὶ δρόμοι πὸν διέσχισαν τώρα τὴν εὐδαίμονα Θράκη ἀπὸ τὴ μακρὰ εἰρήνη πὸν ὠφέλησαν¹⁾. Μὰ καὶ οἱ ἀποικίες καὶ οἱ πόλεις πὸν ἰδρῦθησαν στὸν καιρὸ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ὅλες εἶναι Ἑλληνικὲς, μιλοῦσαν Ἑλληνικά, ἔκοβαν Ἑλληνικά νομίσματα, εἶχαν ἦθη κ̅θιμα Ἑλληνικά, γιατί Ἕλληνες ἔμποροι καὶ βιομήχανοι καὶ ἐξἑλληνισμένοι Θραῶκες ἦταν οἱ κάτοικοί τους. Ὁ αὐτοκράτορας Ἰουλιανὸς στὰ (360 - 362) ἀναγνωρίζοντας τὴν Ἑλληνικότητα τῆς Θράκης λέγει «ὅτι αὐτοὶ πὸν κατοικοῦν τὴ Θράκη καὶ τὴν Ἰωνία εἶναι ἀπόγονοι Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα».

Στὸ δεῦτερο αἰῶνα τῆς Ἀνατ. Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας δηλ. στὸν πέμ-
πτο καὶ ἕκτο, ὅσοι Θραῶκες κατοικοῦσαν τὴ Θράκη κάτω ἀπὸ τὸν Αἴμο, ἦταν Χριστιανοὶ καὶ μιλοῦσαν Ἑλληνικά, εἶχαν τὰ ἦθη κ̅θιμα πάνω κάτω Ἑλλη-
νικά, λέγονταν Ρωμαῖοι δηλ. σὰν μιὰ καινούργια ἐθνικότητα, ἡ Χ ρ ι σ τ ι α -
ν ι κ ἡ Θ ρ α κ ο ε λ λ η ν ι κ ἡ. Ἡ φυλετικὴ σύνθεση τῶν Θρακῶν ἦταν πρῶ-
τα ἀπὸ γ ν ἡ σ ι ο υ ς Ἕ λ λ η ν ε ς, δεῦτερο ἀπὸ κ α θ ἄ ρ ι ο υ ς ἔ ξ ε λ -
λ η ν ι σ μ ἔ ν ο υ ς Θ ρ ᾶ κ ε ς τοὺς ὑπαίθριους τῆς ἐνδοχώρας
κατοίκους, τρίτο ἀπὸ τοὺς ἀ ν α κ α τ ω μ ἔ ν ο υ ς ἀπογόνους δηλ. Θραῶκες,
πὸν ἀνακατῶθησαν μὲ Ἕλληνες ἢ μὲ λογῆς λογῶ φυλὲς ἀποίκους ἀπὸ τὴ
Ρωμαιοκρατία, ἐξἑλληνισμένους καὶ αὐτοὺς. Ὡς τὸν ἕβδομο αἰῶνα αὐτὴ ἡ φυ-
σιογνωμία κράτησε ἀναλλοίωτη κῦστερα ὡς τὰ 1204. Ἐπαθε ἡ φυλετικὴ αὐ-
τὴ φυσιογνωμία στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς αὐτοκρατορίας καὶ κατόπι τόσο,
πὸν ἡ φυσιογνωμία τῆς σήμερον νᾶναι διάφορη ὀλότελα. Οἱ σραγὰς, οἱ ἀ-

1) Ἡ Ἐγνατία περνοῦσε ἀπὸ τὴ Νότιο Θράκη πρὸς τὸ Βυζάντιο. Ἡ ὁδὸς ἀπὸ
τὸ Βυζάντιο μὲς' ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη, Φιλιπούπολη, Σαρδικὴ στὸ Σίρμεο. Ἡ ὁδὸς
μὲς' ἀπὸ τὴ Φιλιπούπολη ἀπὸ τὸν Αἴμο στὸν Οἶσκο, κλπ. οἱ μιλιοδείχτες πὸν βρέθη-
σαν στὴ Θράκη, δηλ. οἱ στήλες σὲ διαστήματα γιὰ νὰ δείχνουν τὶς ἀποστάσεις, ἔχουν
ἑλληνικὲς ἐπιγραφὰς.

παγωγές από τους κατακτητές της χώρας των οι εκτοπισμένοι, οι αφομοιώσεις από τους κατακτητές, ή βίαιη απέλασή τους, που λέγεται μετανάστευση *εκουσία* από τη βόρειο Θράκη, *αναγκαστή* από την ανατολική, περιώρισε τους υπολοίπους στην Νοτιοδυτική Θράκη και στην Κων/πολη.

Η πρώτη αλλόφυλων και αλλόγλωσσων στη Θράκη εγκατάσταση ήταν των Άριων Σλαύων, που κατέθηκαν από το βορρά, πλημμύρισαν την Χερσόνησο και προχώρησαν ως την καθαυτού 'Ελλάδα'. Στον έβδομο αιώνα κατέθηκαν στη Θράκη οι Σκλαβηνοί ή Σκλοβένοι. Αυτοί γεωργοί και χτηνοτρόφοι εγκαταστάθηκαν στον Αίμο, το Άνθαμον και τη Ροδόπη, πριν ακόμα φανή το Τουρανικό (Μογγολικό) έθνος των Βουργάρων κοντά στο Δούναβη και στην κάτω Μοισία (679). Αυτοί οι Σλαῦοι φαίνεται πως με τον καιρό σε δυο - τρεις αιώνες ξαπλώθηκαν στο λεκανοπέδιο του Άνω Έβρου, του Τόντζου και στον μικρό Αίμο — τη Στράντζα¹. Στα μέρη αυτά υπάρχουν Σλαυικά τοπωνύμια από το δέκατο ακόμα αιώνα, που μαρτυρούν πως στις περιοχές που είπαμε υπήρχαν Σλαῦοι. Οι Βούλγαροι θά εξελληνίζονταν όπως και οι Ρωμαίοι, αν δεν έγινονταν Χριστιανοί με τη σλαυική γλώσσα που τους εξεσλαύισε αντί να τους εξελληνίσει, όπως ήταν φυσικό. Κοντά σ'αυτούς έχουμε και τους Λακορομάνους (Βλάχους), που ζούσαν ζωή ποιμενική και νομαδική. Αυτοί έχασαν με τον καιρό τη γλώσσα τους από τις σχέσεις τους με τους Θρακοέλληνες και την Ανατολική Εκκλησία, και κατεβαίνοντας σά βιοτέχνες, έμποροι στις πολιτείες, εξελληνίσθηκαν χωρίς να μπορή κανείς πιά να τους ξεχωρίσει από τους Θρακοέλληνες, αφού είχαν και φιλετική συγγένεια σ'αν Δακοί και Γέτες. (Θρακικά φύλα όπως λέγει ο Ηρόδοτος).

Άλλοι που εγκαταστάθηκαν στη Θράκη άθροοι ήταν Σύριοι και Άρμενιοι. Από τον 8ο αιώνα ως το δέκατο αιώνα συστηματικά τους κουβάλησαν οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες από την Άσία στη Θράκη και ξεχωριστά στη μεθόριο της Βουργαρίας, δηλ. στη βόρειο περιοχή κάτω από τον Αίμο. Αυτό έγινε για να πυκνωθούν οι Θρακοέλληνες που αραιώθηκαν από τις άλλες πάλληλες εισβολές κι επιδρομές των βαρβάρων και για να τοιμαστή μια άμυνα στους επιδρομείς που κατέβαιναν από το βορρά, σ'αν όροφύλακες να ποῦμε. Τους χάρισαν γαίες και προνόμια. Αυτοί οι παλληκαράδες, όλοι αίρετικοί (Μανιχαῖοι - Παυλιτσιῶνοι) όχι μονάχα προάσπισαν πρόθυμα και παλληκαρίσια τὰ πολιτικά της Έλληνικῆς αυτοκρατορίας συμφέροντα, — γιατί αποτελοῦσαν τὰ πιο μάχια στρατιωτικά της τάγματα — μα και με τὸ να εἶναι πολιτισμένοι, πρόκοψαν τὴ χώρα κέκομαν έμπορικὲς σχέσεις με τὴν Εὐρώπη και διέδωκαν τὲς αἰρέσεις τους κέβαλαν τὰ πρώτα σπέρματα

1) Κ. Ἀμάντου Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους 1939, σ. 241.

2) Βλ. Ἱστορία τῆς Βουλγαρίας Ν. Μοσχοπούλου 1929, Ἀρχ. Θρ. σ. 15, Ἀθήναι.

τῆς νεότερης θρησκευτικῆς μεταρρύθμισης, ὅπως λέγει ὁ GIBBON. Αὐτοὶ δὲν ξεχωρίζουν, ὅπως οἱ Σλαῦοι ἀπὸ τοὺς Θρακοέλληνας, ὄχι μονάχα γιατί εἶναι ὑπέρομαχοι τῆς αὐτοκρατορίας μὰ καὶ γιατί Ἑλληνίζουσαν καλὰ μιλώντας τὰ Ἑλληνικά. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ χάθηκαν μὲ τὸν καιρὸ, ἀφοῦ χάθηκε καὶ τὸ δόγμα τους ἀπὸ τὶς ἀδιάραιπτες συμφορὰς τους ἀπὸ τὸν Γ' αἰῶνα καὶ τὴ συνύπαρξή τους μὲ τοὺς Σλανοβούργαρους καὶ τὴν ἀπαιδευσία καὶ δεισιδαιμονία τους. Τέτοιοι λιγοστοὶ ζοῦν στὴ Φιλιππούπολη καὶ γύρω στὰ χωριά καὶ φέρουν τὸ πολύκροτό τους ὄνομα Π α υ λ ι κ ι ᾶ ν ο ι πὺ κατάντησε ἐθνικὸ καὶ οἱ Βούργαροι φροντίζουν νὰ τοὺς τὸ σβήσουν. Ἐπίσημα τώρα λέγονται Βουργαροκαθολικοὶ — γιατί μιλοῦν Βουργάρικα — καὶ ὅλοι δίχως ἐξαίρεση εἶναι καθολικοὶ καὶ τοὺς προσηλύτισαν στὸν ΙΗ' αἰῶνα 8 - 9 χιλιάδες.

Στὰ μέσα τοῦ ἐνάτου αἰῶνα οἱ Βούργαροι ἄρχισαν νὰ ἐγκαθίστανται στὴ Θράκη μὲ τὴν ἄδεια καὶ τὴν ἐκχώρηση τῆς χώρας ἀπὸ τὴ Θεοδώρα, τῆς χώρας πὺ βρίσκεται στὸ νότο τῆς Σιδηρᾶς διόδου στὸν Ἀνατολικὸ Αἴμο ὡς τὴ Δεβελτό, ὅταν βασιλιάς τῶν Βουργάρων ἦταν ὁ Βόρις Μιχαήλ. Τότε κατέβηκαν μαζί τους ἀπὸ τὴ Δακία οἱ Βλάχοι. Βούργαροι λοιπὸν καὶ Βλάχοι στὸν 13 - 14 αἰῶνα ἦταν μόνιμοι γεωργοὶ καὶ νομάδες βοσκοί, πὺ τὸν χειμῶνα κατέβαιναν μὲ τὰ κοπάδια τους στὰ παράλια. Οἱ Θρακοέλληνας μέσα ἀπὸ τὶς πολιτεῖες ἀ ν τ ι φ ρ ο ν ο ὕ σ α ν, ὅπως λέγει ὁ Κανταζουζηνός. Ἀλλὰ καὶ Βλάχοι αὐτοὶ, ἂν καὶ πολλοί, πρῶτα ἀφωμοιώθηκαν ἀπὸ τοὺς Σλανοβουργάρους καὶ παρέμειναν μερικά τους σημάδια, σὲ χωριά στὴν ἀρτιστερὴ ὄχθη τοῦ Νέστου, πὺ τὰ κατοικοῦν σήμερα Πομάκοι λ.χ. SINGUR (SINGULUS μονάχος) KIRBUL καὶ ἄλλα.

Στὸν ἐνδέκατο αἰῶνα καὶ ἀργότερα οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, μὲτέφεραν ἀπὸ τὴν Ἀσία καὶ πολλοὺς Τούρκους Σελτσούκους στὴν ἀνατολικὴ Ροδόπη, τὴν Ἀχρὶδῶ. Τέτοιους βοῆξαν στὴν τρίτη σταυροφορία οἱ σταυροφόροι (1189) γύρω στὴ Βερόη καθὼς καὶ μερικοὺς Πατινάκους, εἰδωλολάτρεις. Αὐτοὶ οἱ Τούρκοι ἔγιναν Χριστιανοὶ καὶ ξεπλώθηκαν γύρω στὴν Ἀδριανούπολη: οἱ SURGUTI, Τουρκόγλωσσοι χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, πὺ ζοῦσαν στὴ Χάφσα ὡς τὰ τελευταῖα καὶ στὸ Βαβᾶ - Ἐσκί καὶ γύρω σὲ κάμποσα χωριά καὶ δούλευαν ἀμπέλια. Αὐτοὶ ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ Βουργάρους. Ἀλλὰ ὅλες αὐτὲς οἱ ἐγκαταστάσεις ἀλλόφυλων στὴ Θράκη ἐλάχιστα μπόρεσαν νὰλλάξουν τὴ γενικὴ τῆς Θράκης ἐθνικὴ φυσιογνωμία. Γιατὶ οἱ Θρακοέλληνας ὅπου ζοῦσαν, καὶ ἂν ἦταν ἀκόμη μειονομηφία, ξεπερνοῦσαν πνευματικὰ καὶ κοινωνικὰ τοὺς σίνοικους τους ἀλλόφυλους, ἔξδν ἀπὸ τοὺς ἑλληνίζοντες προασπιστὲς τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας Πανυλικιανούς, γιατί αὐτοὶ ἦταν ἔμποροι, βιομήχανοι καὶ κυρίαρχοι, οἱ δὲ ἀλλόφυλοι ἀγρότες, ποιμένες κέργάτες. Ἡ ἐπικρατοῦσα γλῶσσα ἦταν ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ὑπάγονταν καὶ ἐκχριστιανισμένοι Σλανοβούργαροι καὶ Βλάχοι. Οἱ Θρακοέλληνας ἀκόμα κα-

τοικοῦσαν εἰς ἀκροπόλεις καὶ τὰ προπύργια μαζί με τις φρουρές, πού ἐπεβάλλονταν στοὺς γύρω ἀλλόφυλους. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο οἱ Σλαυοβούργαροι δὲ μπόρεσαν νὰ ἐπικρατήσουν στίς περιοχὲς πού συνοικοῦσαν με Θρακοέλληνες καὶ μάλιστα διέτρεχαν τὸν κίνδυνο νὰ ἐξελληνιστοῦν καὶ πού δὲ τὸ γλύτωναν ὅσοι ζοῦσαν ἀνάμεσα σὲ συμπαγῆ πληθυσμὸ Θρακοελλήνων.

Ἡ Ἐκκλησία εἶχε μεγάλη ἐπιβολὴ καὶ τότε ὅπως καὶ στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας, γιατί ἐπαρτυνοῦσε γιὰ νὰ τηροῦνται τὰ θρησκευτικὰ θέσμινα, πού ἄρρηχτα συνδέονταν με τὸν Ἑλληνισμό, με τις ἐπισκοπὲς τῶν μητροπόλεων Φιλιππουπόλεως (Θράκης), Ἀδριανουπόλεως (Αἰμιμόντου), Τραϊανουπόλεως (Ροδόπης) καὶ Φιλίππων (Μακεδονίας). Ὅλη δὲ ἡ ἄλλη Θράκη ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο ὡς τὴν Προποντίδα καὶ ὡς τὰ νότια κράσπεδα τοῦ Ἀνθαίμου καὶ τοῦ Αἴμου, καὶ ἀπὸ τὸν Εὐξείνιο καὶ τὸ μικρὸ Αἴμο ὡς τὴ Ροδόπη κατοικοῦνταν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ Θρακοέλληνες πού ἀραιομοίωσαν καὶ τοὺς ἀλλόφυλους τοὺς σκορπισμένους σποραδικὰ ἀναμεταξύ τους. Οἱ Θρακοέλληνες, ὅταν τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐδιώχναν τοὺς ἐπιδρομεῖς συνώκιζαν πάλι τις κατεστραμμένες πόλεις τους τις ξανάχιζαν καὶ ξαναοχύρωναν καὶ τοὺς γύρω συνοικισμοὺς καὶ ξανάρχιζαν τὴν περασμένη κοινωνικὴ ζωὴ τους, ἀν καὶ πάντα λιγώτεροι καὶ λιγοστεμένοι ἀπὸ τις σφραγές, τις ἀπαγωγές ἀπὸ τοὺς δάσβαρους ἐπιδρομεῖς. Μποροῦμε ἔτσι βέβαια νὰ ποῦμε πὼς ἡ ἐθνικὴ τῆς Θράκης φυσιογνωμία ἐξακολούθησε Ἑλληνικὴ καὶ ἄκόμα ἄλλους ἕξ αἰῶνες δηλ. ἀπὸ τὸν ἔβδομο ὡς τὸ δωδέκατο πού θὰ πῆ ἀδιάρκοπα ὀχτώ αἰῶνες.

Ἡ Ἑλληνικὴ τῆς φυσιογνωμία ἄρχισε νὰλλοιώνεται ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς Φραγκοκρατίας πού καταλύθηκε στὴ Θράκη ἡ Ἑλληνικὴ κυριαρχία, καὶ κατακομματιάστηκε ἡ αὐτοκρατορία. Ἡ πολύπαθη χώρα κατάντησε «Μυσῶν λεία» καὶ οἱ Θρακοέλληνες κάτοικοί της ἀνυπεράσπιστοι ἔπαθαν τὰ πάνδεινα. Καίρια πληγώθηκε ὁ Ἑλληνισμὸς στὸν καιρὸ τοῦ τσάρου τῶν Βουργάρων Καλογιάννου ἢ Σκυλόγιαννου, πού ἐπιθυμώντας νὰ ὀνομαστή Ρωμοχιτόνος γιὰ ἐκδίκηση τάχα τοῦ Βουργαροχιτόνου Βασίλειου καὶ τὰ παθήματα τῶν ὁμοφύλων του, χάλασε τὴ χώρα ἀπανωτὰ με φωτιά καὶ σίδηρο. Σὲ μιὰ του μόνο ἐπιδρομῆ ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἡττα τοῦ Φράγκου Βαλδουίνου στὴν Ἀδριανούπολη, κατέστρεψε σύρριζα τις ἀνθηρὲς πολιτεὲς Τραϊανούπολη, Πλωτινόπολη, Χαριούπολη, Παιδεστό, Πάνιο, Ἡράκλεια, Φιλιππούπολη καὶ ἄλλες, ἔσφαξε ἀπάνθρωπα τοὺς κατοίκους καὶ πῆρε μαζί του τοὺς ζωντανούς στὴ Βουργαρία. Ὁ Νικήτας Χωνιάτης περιγράφει αὐτὴ τὴ ζοφερὴ ἐρήμωση τῆς Θράκης¹.

Σαυτὴ τὴν κατάσταση ἀνυπεράσπιστη οἱ Βούργαροι κατέλαβαν τὴ Θράκη καὶ κυριάρχησαν εἴκοσι χρόνια δλόκληρα ἐξὸν ἀπὸ τὴν Κωνσταντι-

1.) Ν. Χωνιάτης: Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν παρ. 15.

νούπολη, πού είχαν οί Φράγκοι. Αυτό έγινε όπως είπαμε άλλοῦ, σάν ἤκμασαν οί Βούργκοι στήν Κλοκόνιτσα (1230), τὸ Θεόδωρο Κομνηνὸ δεσπότη τῆς Ἠλείρου, πού ξεκαθάριζε τοὺς Φράγκους καὶ Βουργάρους μέσα στὶς Ἑλληνικὲς χῶρες. Ὁ Ἀσπὲν ὁ Β' ὁ νικητὴς ἔχει ἀφίσει στὸν Τύρναβου πάνω σὲ στήλι ἐπιγραφή, πού διαπιστώνει τὴν κατάκτηση τῆς χώρας καὶ προσαγορεύει τὸν ἑαυτό του πρῶτο τσάρο τῶν Ρωμαίων, πράγμα πού ὁμολογεῖ τὸν Ἑλληνισμό τῶν νέων του ὑπηκόων, τῶν Θρακοελλήνων. Τότε οί Σλαυοβούργκοι κατέβηκαν ἀπὸ τὴ Ροδόπη κέγκαταστάθηκαν στὴ Ροδόπη καὶ ἀνατολικά της καὶ στήν πεδιάδα τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ νότια πρὸς τὴν Ξάνθη καὶ τὸ Αἰγαῖο. Στὴν τελευταία αυτοκρατορική δυναστεία τῶν Παλαιολόγων ἡ Βουργαρική στὴ Θράκη κυριαρχία περιορίσθηκε στὶς περιοχὲς πού κατοικοῦσαν οί Σλαυοβούργκοι ἔξωρα στὰ βόρεια, γιατί οί δυτικὲς (ἡ Ροδόπη) περιοχὲς τὸν πλείτερο καιρὸ ὡς τὰ 1344 ἦταν κάτω ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Ἡ ἔθνικὴ ὅμως τῶν περιοχῶν αὐτῶν φυσιογνωμία δὲν ἦταν πλὴρῶς Ἑλληνική. Διότι τῆς Ροδόπης οί πλείτεροι ἦταν Σλαυοβούργκοι, τῆς περιοχῆς τοῦ Αἰμοῦ ὅλοι σχεδὸν ἦταν Σλαυοβούργκοι ἀφοῦ καὶ ἑλληνικὲς πόλεις Βερόη, Διάμπολις, Ρισσόκαστρον ἐκβουργαρίστηκαν. Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ παρέμειναν στὰ παράλια καὶ στήν ἐνδοχώρα στὴ Φιλιππούπολη ἂν καὶ πέντε φορές κερδίθηκε ἀπὸ τοὺς Βουργάρους. Ὁ Ν. Μπαγλαβίτης λέγει στοὺς Μελενικιώτες: «Ἡμεῖς δὲ πάντες ἐκ Φιλιππούπολεως ὁμοίμεθα καθαροὶ τὸ γένος Ρωμαῖοι», ὥστε οί παραδοξολογίες τῶν Βουργάρων ἱστορικῶν γιὰ τὴ Φιλιππούπολη πὼς στὸν καιρὸ τῶν Παλαιολόγων ἦταν Βουργαρική δὲ στέκονται καθόλου'.

Στὴν περιοχή τῆς Ροδόπης ὁ ἐκβουργαρισμὸς τῶν βόρειων Θρακῶν ἐγινε πολὺ πρόωγα. Οί Ἕλληνες εἶχαν ἀραιωθῆ καὶ οί Βυζαντινοὶ ἔβαλαν ἐκεῖ τοὺς Μανιχαίους. Σάν ἐπικράτησαν ἐκεῖ οί Βούργκοι στὸ δευτέρό τους βασίλειο ἕστερ' ἀπὸ τὸ 1205, προσάρτησαν τὶς περιοχὲς αὐτές, πράγμα πού ἀναγνώρισαν οί Βυζαντινοὶ κέταξαν ὄριο τὸν Ἔβρο. Ἐτσι μεγάλο μέρος τῆς βορείου Θράκης ἔπεσε στοὺς Βουργάρους, παρέμεινε δὲ μόνη ἡ Φιλιππούπολη παραμεθόριο σημεῖο μαζί μὲ τὴν ἀπλόχωρή της πεδιάδα ὡς τὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὰ βορεινὰ κράσπεδα τῆς Ροδόπης. Στὸν καιρὸ ὅμως τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου κατέλαβαν καὶ τὴ Φιλιππούπολη γιὰ λίγον καιρὸ καὶ τὰ ὄχυρά τῆς Ροδόπης καὶ τὴ Στενίμαχο ὡς τὰ Τζέπενα. Τότες ἐκβουργαρίσθηκαν καὶ οί Παυλιζαῖνοι καὶ δέχτηκαν καὶ τὴ Βουργαρική γλῶσσα. Οί Θρακοεῖλληνες ὅμως στὶς δυτικὲς περιοχὲς (Ροδόπης) βάσταξαν πλείτερο, γιατί ἦταν πῶς πολλοὶ καὶ πῶς συμμαζεμιμένοι καὶ πικνωμένοι σαυτές. Μὲ τὸν καιρὸ καὶ αὐτοὶ ὑπεχώρησαν στοὺς Σλαυοβουργάρους, πού πλήθαιναν καὶ ἀφομοιώθηκαν, ὅπως καὶ Ρουμᾶνοι. Δηλαδή αὐτὴ ἡ ἀφομοίωση ἄρχεψε ἀπὸ

1) Βλέπε Μ. Ἀποστολίδου Ἀρχ. Θράκης τόμ. Η', σελ. 97 καὶ ἐπ. σημ. 8.

τὴν κυριαρχία τῶν Βουργάρων στὴ Ροδόπη (1344) καὶ συμπληρώθηκε στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ξέχωρα στὸν 15 καὶ 16 αἰῶνα, μὰ κι αὐτότε-
ρα. Ἡ πρῶτη αὐτὴ διαδρομὴ καὶ τὸ ἐξαφάνισμα τῶν Θρακοελλήνων φαίνε-
ται κι ἀπὸ τὸ ξαφάνισμα τῶν σημαδιῶν τοὺς κεῖθε ἀπὸ τὸν Ἑβρο. Δὲν ὑ-
πάρχει κανένα τοπωνύμιον Ἑλληνικὸ ἐξὸν ἀπὸ τὸ Κλεισούρα καὶ κανένα βυ-
ζαντινὸ μοναστήρι. Γύρω στὸ Νευροκόπι ὑπῆρχαν σλαωνίμιες κῶμες (Λόζ-
νικ - Κόρνικ), ποὺ οἱ κάτοικοί τοὺς ἦταν Θρακοελλήνες ὡς τὸν δέκατο ἑβδο-
μο αἰῶνα, ὅταν ἐξισλαμίσθησαν κι ἐκβουργαρίστηκαν κατόπι μὲ τὴν ἐπικου-
ρωνία τοὺς μὲ τοὺς Πομάκους σλαυοβούργαρους, ποὺ κι αὐτοὶ ἐξισλαμίσθη-
καν. Θρακοελλήνες εἶναι καὶ οἱ Ἑλληνόφωνοι Πομάκοι, ποὺ λέγονται Γ ρ α
β α ν ί τ η δ ε ς καὶ Μ ά ρ η δ ε ς, καὶ κατοικοῦν στὶς ταπεινὲς ὑπόγειες τῆς
μέσης ἀνατολικῆς Ροδόπης ἀνάμεσα Διδυμοτείχου καὶ Ὀρτάκιοῦ. Θρακοέλ-
ληνες ἦταν καὶ τῆς περιφέρειας TIMPISCH — στὰ νότια τῆς περιφέρειας
Φιλιππουπόλεως — ποὺ ἐξισλαμίσθησαν στὰ μέσα τοῦ 17 αἰῶνα. Ἡ παράδο-
σι λέγει πὼς «εἶχαν φλέβα Ἑλληνικὴ». Καὶ ὡς τὰ χεῖς περισώθηκαν οἱ Θρα-
κοελλήνες τοῦ Στενιμάχου καὶ τῶν γύρω, μὰ κι αὐτοὶ ἀνταλλάχτηκαν καὶ με-
τανάστεψαν στὴν Ἑλλάδα, ἐξὸν ἀπὸ κείνους ποὺ ἔμειναν κέκβουργαρίστηκαν
καὶ πάνε χαμένοι.

Τοῦ Θρακοελληνισμοῦ ἀπομεινάρια στὴ Ροδόπη εἶναι τὰ μοναστήρια
του, ποὺ σώζονται, ἂν καὶ πολλὲς φορὲς καταστράφηκαν καὶ ξαναχτίστηκαν.
Τὸ μοναστήρι τοῦ Βατσοκόβου², τοῦ ἁγίου Κηρύκου, τῶν Ἀναργύρων (Κου-
κλένης) τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τῶν ἁγίων Θεοδώρων, τῶν ἁγίων Ἀναργύ-
ρων καὶ τῶν Εἰσοδιῶν τῆς Παναγίας, τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου (Βατκου-
νίου), τῆς ἁγίας Παρασκευῆς καὶ ἄλλα, ποὺ παρέμειναν Ἑλληνικὰ ὡς τὸ
σχίσμα καὶ ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ βίαια τάρπαξαν οἱ Βούργαροι. Σημάδι σπου-
δαιότατο τοῦ ἐκβουργαρισμοῦ τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης εἶναι ἡ Σλαυοβουρ-
γάρικη γλῶσσα τῶν Ροδοπαίων Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν, ποὺ περιέ-
χει πλῆθος ἀπὸ λέξεις Ἑλληνικὲς — πολλὲς ἀρχαιοπρεπεῖς, μερικὲς νεότε-
ρες κάπως μεταπλασμένες. Πολλὲς ἀπ' αὐτὲς ἀναφέρει ὁ Μ. Ἀποστολίδης
πολιτογραφημένες πιά καὶ χρήσιμες στὴ γραφομένη Βουργαρικὴ γλῶσσα,
στὴ μελέτη του «Ἡ διὰ τῶν αἰῶνων ἐθνικὴ φυσιογνωμία τῆς Θράκης»³.

Οἱ Τοῦρκοι κατῆχτησαν τὴ Θράκη ἐξὸν ἀπὸ τὴν Κων)πολη καὶ τίς πόλεις
τοῦ Ἐδξείνου Πόντου, ποὺ παρέμειναν ὡς τὰ 1453 στὴν Αὐτοκρατορία. Ἡ
κατῆχτησι ἔγινε στὰ 1365. Οἱ πόλεμοι στοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνες Φράγ-
κων, Βουργάρων, Τοῦρκων, Ἑλλήνων ἀναμεταξύ τοὺς, ὁ ἐμφύλιος πόλεμος
Καντακουζηνοῦ καὶ Ἱ. Παλαιολόγου, δημιούργησαν μεγάλη λευμανδρία. Ἀλ-

1) Κ. Κουρτίδου Ἱστορία τῆς Θράκης τόμ. Ι' (1932) σ. 312.

2) Μ. Ἀποστολίδου Θρακικὰ τ. Ζ' (1936) σ. 51-82, Ἀρχ. Θράκης τ. Θ' καὶ
Μ. Βαλαβάνωφ Θρακικὰ τ. Θ' (1938) σ. 137, 166.

3) Μ. Ἀποστολίδου Ἀρχεῖον Θράκης τόμ. Η', σ. 102-103.

λοῦ ἀραιώθηκαν κι ἄλλοῦ χάθηκαν οἱ κάτοικοι. Γιατὸ οἱ Τοῦρκοι ἔφεραν ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία μωαμεθανούς καὶ συμπλήρωσαν τοὺς πληθυσμούς. Ὁ Μουράτ Α΄ ἀποίκισε τὴ βόρειο καὶ νότιο Θράκη μὲ Μωαμεθανούς ὡς κιὸ ΒΟΛΙΑΖΙΤ διάδοχός του κι ἄλλοι ἀκόμα Σουλτᾶνοι μὲ τοὺς Γιουρούκους καὶ Κονιάρους¹

Αὐτὸ γίνονταν γιὰ νὰ ἐξασφαλιστῇ ἡ Τουρκικὴ κυριαρχία καὶ νὰ ἐπιτύχη ὁ ἐξισλαμισμὸς καὶ ἐκτουρκισμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ἔξον βέβαια ἀπὸ τὴν συμπύκνωση τοῦ ἀραιωμένου ντόπιου πληθυσμοῦ. Καὶ πραγματικὰ στὸν 15ον αἰῶνα ἡ ἔθνικὴ φυσιογνωμία τῆς Θράκης μὲ τὰ Τουρκικὰ μέτρα ἀρχίζε νὰλλάξῃ καὶ νὰ γίνεται Τουρκικὴ. Στὸν 16ον αἰῶνα οἱ Τοῦρκοι πλειοψηφοῦσαν πλῆρᾳ παντοῦ, ἔξον κι ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ὄψη τῆς Θράκης πού ἀλλάξε κι αὐτὴ μὲ τὴ γλώσσα, τὰ τζαμιά, τοὺς μιναρέδες, τὰ χάνια καὶ τὸν Τούρκικο ἀμφιεσμὸ. Ἡ Φίλιππούπολη λ.χ. στὰ 1578 λέγει ὁ GERLACH εἶχε μόνον 250 οἰκογένειες Ἑλληνικές. Στὴν Κωνσταντινούπολη, Ἀδριανούπολη, μαθαίνομε ἀπὸ τοὺς περιηγητὲς καὶ ὁδοιπόρους, ὅτι πλειοψηφοῦσαν οἱ Τοῦρκοι. Αὐτὸ τὸ Τουρκοποίημα τῆς Θράκης φαίνεται καλὰ καλὰ ἀπὸ τὰ τοπωνύμια. Τὰ ὀνόματα πού ἔχουν τὰ χωριά, οἱ κῶμες, τὰ χωράφια τὰ ποτάμια, τὰ δάση, οἱ πηγές, οἱ κρῆνες, ἦταν Τουρκικὰ ὡς τὰ τελευταῖα². Ὅταν πλῆρᾳ οἱ Τοῦρκοι ἀρχισαν νὰ λιγαστεῖουν, γιατί δὲν ἔρχονταν νέοι ἄποικοι ἀπὸ τὴν Ἀσία καὶ ἔπαψαν νὰ Τουρκεύουν οἱ Χριστιανοί, τὰ κενὰ στὸν 17ον αἰῶνα τὰ συμπλήρωναν Χριστιανοί. Κατέβαιναν Βούργαροι ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ Ἕλληνες, γιατί ἡ ζωὴ τους ἀνθρωπίνεψε κι ἀσφαλίστηκε. Ἔτσι οἱ Βούργαροι, ὅπου ἦταν λιγώτεροι ἀφωμοιόνονταν, ὅπου περισσότεροι ἀφωμοιόνον τοὺς Θρακοῦς Ἕλληνες. Διάκριση Ἑλλήνων καὶ Βουργάρων στὴ δουλειὰ δὲν ὑπῆρχε, γιατί οἱ Βούργαροι λογαριάζονταν ὁμογενεῖς - Ρωμαῖοι καὶ προστατεύονταν ἀπὸ τὴ Μεγ. τοῦ Χρ. Ἐκκλησία. Καὶ οἱ ἐπιγαμίες ἦταν συχνές μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουργάρων μὲ τὴν εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ ρουφέτια (ἐνόμφια) μᾶς ἀποδείχνουν πὼς, ἐνῶ ἀπέκλειαν ρητὰ τοὺς ἑτερογενεῖς, εἶχαν τα²χτικά μέλη τους καὶ μὴ ἐξελληνισμένους Βουργάρους.

Ξέρουμε πὼς στὴ Θράκη ἐγκαταστάθηκαν καὶ στίς πόλεις καὶ στὴν ὑπαίθρου χώρα πολλοὶ Ἕλληνες μετανάστες ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, τὴ Μακεδονία, τὴν Ἡπειρο καὶ τὴ Θεσσαλία καὶ τὴν ἑλληνίζουσα Κοντασβλαχικὴ Πίνδο. Ἐπίσης σὲ πολιτείες πολλοὶ Ἀρμένιοι ἔμποροι καὶ βιοτέχνες καὶ Ἑβραῖοι, πού δυνάμωσαν κι ἀπὸ τὴν Εὐρώπη καὶ Ἰσπανία. Αὐτοὶ ὅλοι δυνάμωναν τοὺς Θρακοῦς Ἕλληνες καὶ τὴ φυσιογνωμία τῆς Θράκης. Ὅταν οἱ Κυριζαλήδες ἐπανεστάτησαν στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα, πού ἐπὶ 20 χρόνια

1) Hammer, Ἱστορία τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους I, σ. 285.

2) Μ. Ἀποστολίδου Θρακικά τόμ. ΙΓ' (1940) σ. 47, Κ. Οἰκονόμου Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως, ΒΙΕΝΗ, ἔτ. 1819.

(1789 - 1807) λήστευαν τή Θράκη κι άλλες χώρες τῆς αὐτοκρατορίας κέ-
καναν κώμες και χωριά, ἀνάγκασε πολλούς Βουργάρους νά καταφύγουν ἀ-
πό τή βόρειο στή νότιο και τήν ἀνατολική Θράκη, ὅπου σέ πολλά μέρη ἀπο-
καταστάθηκαν στά χωριά τους, πού τὰ περισσότερα ἦταν Ἑλληνικά, — ἄν
κρίνη κανείς ἀπό τὰ τοπωνύμια, και χάθηκε ἢ ἀφωμοιώθηκε ὁ πληθυσμός
τους. Τέτοια ὀνόματα χωριῶν εἶναι πολλά: Πινακιά, Ἡρακλείτσα, Κουρό-
πλο, Νιάδα και άλλα'.

Ὅταν πιά στόν 19ο αἰῶνα ἄρχισε τὸ ἔθνικό τῶν Βουργάρων ξύπνημα,
πού τὸ λένε ἀναγέννηση, ἄρχισε ὁ ἀγώνας γιά τή χειραφέτησή τους ἀπό τὸ
Πατριαρχεῖο. Οἱ πανσλαβιστές ἐργάστηκαν ἐπιτήδεια ὥσπου πέτυχαν τήν ἀ-
νεξαρτησία τους και τήν ἀναγνώρισή τους ὡς ἔθνος ξεχωριστό μέ πνευμα-
τική δικαιοδοσία, Βουργάρου ποιμενάρχη τοῦ Ἐξαρχου. Κι αὐτὸ ἔγινε μέ
σουλτανικό φιρμάνι τοῦ 1870. Ἄλλ' ὁ ἀγώνας αὐτὸς ἔγινε πιὸ τραχύς, ὅταν
στράφηκε κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας και τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας. (Τό-
τε καταργήθηκε στά σχολεῖα ἡ Ἑλλ. γλώσσα στίς Βουργαριζέες πόλεις Σα-
μακόβι, Κάρλοβο, Καλόφερο, Στάρα - Ζαγόρα, Διάμπολη κλπ., πού μ' αὐτὴν
ἐκπαιδεύονταν οἱ Βούργαροι λαχταρώντας κοινωνική μόρφωση), και ἐναν-
τίον σέ κάθε τι Ἑλληνικό και δημιούργησε μίση ἀδιάλλαχτα και ἔχθρες φο-
βερεῖς ἀνάμεσα σ' Ἑλληνας και Βουργάρους, πού ζοῦσαν μαζί ὡς τώρα τό-
σους αἰῶνες κάτω ἀπό τήν προστασία τῆς Ἐκκλησίας, τόσο πού κατάντησε
οἱ Ἑλληνας νά παλεύουν γιά νά σώσουν τήν πάτριό τους γλώσσα και τὰ εἴ-
α γ ἡ τ ο υ ς ἰ δ ρ ὄ μ α τ α, πού τοὺς κληροδότησαν οἱ αἰῶνες, οἱ δὲ Βούρ-
γαροι νάγωνίζονται νά ἐπιβάλλουν τήν ἰδική τους γλώσσα και νά ἀρπάξουν
και νά τὰ καταλαμβάνουν. Αὐτὸς ὁ ἀγώνας στή βόρειο Θράκη, ὅπου πλειο-
νονηφούσαν οἱ Βούργαροι, πολὺ ἔβλαψε τοὺς Θρακοἔλληνας και ξέχωρα
στίς πόλεις. Στίς τρεῖς μητροπόλεις, πού ἰδρύθηκαν γιά τήν πλειοψηφία τῶν
Βουργάρων, οἱ Ἑλληνας ἀναγκάστηκαν νά φύγουν ἀπό κεῖ ἢ, ἄν παρέμει-
ναν νά ἐκβουργαριστοῦν. Τὸ ἀνάποδο ὅμως συνέβαινε στὸ λεκανοπέδιο τοῦ
Ἐβρου και στήν Κωνσταντινούπολη και τὰ γύρω, ὅπου ὁ Ἑλληνισμὸς αὐ-
ξήθηκε ἀρχετὰ. Ξένος, ὁ RECLUS, ὡμολόγησε πὺς «ἀπὸ τὸ Βόσπορο και
τήν Ἀδριανούπολη κι ἀπὸ τὰ Δαρδανέλλια ὡς τὸν κόλπο τοῦ Πύργου βρι-
σκεται κανείς παντοῦ σῆδαφος Ἑλληνικό»².

Ἡ ἐθνολογική κατάσταση τῆς Θράκης στόν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας
ὡς τὸ Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο στὰ 1877 - 78 εἶναι δύσκολα νά καθοριστῇ σω-
στά, γιὰτι μᾶς λείπουν τέλειες στατιστικὲς γιά κάθε ἔθνος. Ὅτι οἱ Τοῦρκοι
δημοσίεψαν σέλεπτηρίδες (SALNAME) δὲ στηρίζονται σέ ἀκριβεῖς ἐπιστη-

1) Μελισσηνοῦ Χρ. Ἱστοριογεωγραφικὴ περιγρ. Σαρ. Ἐκκλησιῶν ἔτ. 1881, σ. 14.

2) Μ. Ἀποστολίδου Ἀρχ. Θράκης τόμ. Η' σ. 107.

μονικῆς στατιστικῆς. Τίς σύντασσαν τόσο ἀπλοῖκά! Οἱ γεωγράφοι, ὅμως καὶ περιηγητῆς, ποῦ σύνταξαν ἐθνολογικοὺς χάρτες κάθε φορὰ μὲ χρώματα — ἀν καὶ μὲ πολλὰς ἐλλείψεις — μᾶς πληροφοροῦν πῶς στὴ βόρειο Θράκη εἶχαν οἱ Βουργαροὶ τὴν πλειοψηφία. Πρῶτοι ἔρχονταν αὐτοί, ὕστερα οἱ Τούρκοι καὶ τρίτοι οἱ Ἕλληνες. Στὴ νοτιοανατολική Θράκη, στὸ λεκανοπέδιον τοῦ Ἑβρου, στίς ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Προποντίδος καὶ στὴ Χερσόνησο τῆς Κων)πόλεως ἐπικρατοῦσε τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο, ὕστερα τὸ Τουρκικὸ καὶ τρίτο τὸ Βουργαρικό, ἀραιὸ καὶ μετρημένον, ποῦ κατοικοῦσε σὲ μερικὰ χωριά ἀπὸ 70 ἕως 100 σπιτία. Στὴ νοτιοδυτικὴ Θράκη δυσμικὰ τοῦ Ἑβρου ὡς τὸ Νέστο, ἐπικρατοῦσε τὸ Τουρκικὸ στοιχεῖο μὲ δεύτερο τὸ Ἑλληνικὸ καὶ τελευταῖον τὸ Βουργαρικό, ποῦ ποτὲ δὲν ἔφτανε ὡς τίς ἀκτῆς τοῦ Αἰγαίου. Τὰ λοιπὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα — Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι, Ἀθίγγανοι — ἦταν μετρημένα. Στὴν Κων)πολὴ ὕστερ' ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἔρχονταν οἱ Ἕλληνες καὶ κατοπινὰ ἄλλα ἔθνη¹.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ Ρωσοτουρκικὸ πῶλεμον, ποῦ διχοτόμησε τὴ Θράκη μὲ τὴ Βερολίνειο συνθήκη στὰ 1878, ἡ βόρειος Θράκη ἄρχισε νὰ ἐκβουργαρίζεται, ἀφοῦ ἐνώθηκε μὲ τὴ Βουργαρία στὰ 1885, καὶ ἀφοῦ ἔζησε αὐτόνομα ὡς Ἄνατ. Ρωμιλία μερικὰ χρόνια. Οἱ Τούρκοι ἄρχισαν νὰ φεύγουν, γιὰτὶ δὲν ἀνεχότανε, ξένο ζυγόν, οἱ δ' Ἕλληνες σταθερὰ λιγόστευαν. Οἱ Θρακοῦ Ἕλληνες, οἱ ἑλληνογλωσσοὶ καὶ τίς ἀρχῆς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν μητροπόλεων ἀποτελοῦσαν πάνω ἀπὸ δέκα ἑκατοστὰ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ, ποῦ διαπιστώθηκε καὶ ἀπὸ τὸν ἀθρόον τοὺς ἐκπατρισμὸ ὕστερ' ἀπὸ τὴν κατάλυση τῶν κοινοτήτων του (1906) καὶ ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴ αὐτῶν, ποῦ ἀπέμειναν στὴ Βουργαρία, σύμφωνα μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Νεϊγὺ - Λωζάνης. Οἱ δηλώσεις κείνων, ποῦ ζήτησαν νὰ μεταναστεύουν ἦταν 48.742 ἀπέναντι 76.903 Βουργαρῶν τῆς Ἑλλην. Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ αὐτὸ ὕστερ' ἀπὸ τὴν ὁμαδικὴν καὶ ἀθρόαν διασπορὴν Ἑλλήνων τῆς Βουργαρίας. Μιὰ ἐπίσημη Βουργαρικὴ στατιστικὴ ἔβγαξε τοὺς Ἕλληνες στὰ 1920 42.074, ἥτοι λιγότερους καὶ 6.500 ἀπὸ κείνους ποῦ δήλωσαν ὕστερ' ἀπὸ τρία χρόνια μετανάστευση. Μὰ καὶ κατοπινὰ ἔμειναν θεληματικὰ γιὰ ἐκβουργαρισμὸ ἀρκετῆς χιλιάδες, ποῦ δὲ θέλησαν γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο λόγον νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὸν ἀφανισμόν.

Οἱ Ἕλληνες ἦταν πυκνομαζεμένοι σὲ τρία κέντρα ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς σκόρπιους ἔμπορους, παντοπώλες, κάπηλους, ψωμάδες καὶ ξενοδόχους σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη. α) Στὸν Εὐξείνον, ὅπου καθαρῶς Ἑλληνικῆς πόλεις ἦταν ἡ Μεσημβρία καὶ ἡ Σωζούπολη καὶ ἀνακατομμένες ἡ Ἀγχίαλος, ὁ Πύργος καὶ Βάρνα καὶ οἱ γύρω τοὺς κῶμες. β) Στὸ λεκανοπέδιον τοῦ ἄνω Ἑβρου, δηλ. στὴ Φιλ)πολὴ, Στενίμαχο, Παζαρτζίκ καὶ στίς γύρω κῶμες καὶ γ) Στὸ λεκανοπέ-

1) Rizof Les Bulgares dans leurs frontieres historiques, ethnographiques et politiques, Berlin ἔτ. 1917.

διο του κάτω Τόντζου στην περιφέρεια Καβακλή¹. Ήταν εμποροί, βιομήχανοι, βιοτέχνες, γεωργοί και ψαριάδες, είχαν πέντε μητροπόλεις, 'Οδησσού (Βάρνας), 'Αγγιάλου, Μεσημβρίας, Σωζοπόλεως και Φιλιππουπόλεως, με καλά σχολεία κι οργανωμένα, κέρταναν τις εκατό χιλιάδες. 'Ο καθηγητής της γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο Σόφιας ISCHIRKOW² όμολογεί ότι στα παράλια, ζούσαν Έλληνες από τα πιο παλιά χρόνια, στα δέ λοιπά κέντρα από τους μέσους αιώνες και διατηρήθηκαν προσθέτως ως τα 1910 με τον εξελληνισμό των Βουργάρων. 'Η στατιστική του 1905, ένα έτος προσατά από το άνθελληνικό κίνημα στη Βουργαρία λέγει πως δηλώθηκαν 63.483. Κείνοι που είχαν μητρική γλώσσα την Έλληνική 69.820. 'Απ' αυτούς πάλι ορθόδοξοι κέγγράμματοι 33,34% περισσότεροι ανάλογα με τους Βουργάρους.

'Η νοτιοθράκη δηλ. ή ανατολική και δυτική που παρέμεινε στην Τουρκία με τόνομα Θράκη άπεράσισε τη νομαρχία (Βιλαέτι) της 'Αδριανουπόλεως και τη διοίκηση της Κων)πόλεως με την έπαρχία της Τσατάλτζας, δηλ. της Χερσονήσου της που έξακολούθησε νάχη «τό Έλληνικό στοιχείο ποσοτικά και ποιοτικά πολύ σπουδαίο». Έρχότανε δεύτερο μετά το Τουρκικό προστά από το Βαλκανικό πόλεμο σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές στατιστικές και τρίτο το Βουργαρικό, μ' όλο που πρωτότανε στο Αίγαίο από τον καιρό που συστήθηκε το τρίτο Βουργαρικό βασίλειο: "Έτσι αν υπολογίσουμε τον πληθυσμό της Τουρκικής Θράκης σε δυό εκατομμύρια διακόσιες χιλ. Μωαμεθανοί ήταν πάνω από το εκατομμύριο, Έλληνες όχτακόσιες πάνω κάτω χιλιάδες (400 χιλ. στο νομό 'Αδριανουπόλεως), Βούργαροι εκατόν είκοσι χιλ. στο νομό 'Αδρ)πόλεως πρό πάντων τόσο δηλ., που στίς εκλογές των Νεοτούρκων Βούργαρος βουλευτής δέν εκλέχτηκε και τους δόθηκε μιá έδρα στη Θράκη από τους Έλληνες σύμφωνα με τη συμφωνία τους, και άλλοι 'Αρμένιοι, Έβραιοί, Εύρωπαίοι³.

'Ο Μυστ. 'Αποστολίδης στην τελευταία του ιστορική μελέτη για το θέμα λέγει τα εξής στο φ. 7 τελειώνοντας⁴. «Οί Βαλκανικοί πόλεμοι του 1912 - 13 και ό διεθνής 1914 - 18 έπήνεγκον γενικήν ούτως ειπείν αναστάτωση των εν τή Θράκη οικούντων. Κατά μόν τους πρώτους και ίδια μετά την του Βουκουρεστίου συνθήκην, καθ' ήν ή Βουργαρία προεξέτεινε την κυριαρχία της και επί την νοτιοδυτικήν Θράκην πλείστοι Τουρκοί εκ της βορείου, της βουργαροκρατούμένης, αναγκάσθηκαν να μεταναστεύσωσιν εις την Τουρκίαν, Βούργαροι εκ της ανατολικής εις την Βουργαρίαν και Έλληνες εκ της νοτιοδυτικής εις την Ελλάδα. Κατά τον διεθνή πολλά δεινά ύπέστη το έν Θράκη Έλληνικόν στοιχείον διά των έκτοπισμών, άγγραρειών, έπιστρα-

1) Βλ. Μυστ. 'Αποστολίδου Θρακικά τ. ΙΓ' σ. 47.

2) Ischirkof, Bulgaria, έτ. 1910 Σόφια σ. 142.

3) Βλ. Σταμ. Ψάλτης, ή Θράκη, 'Αθήναι 1919, σ. 172, 254, 270.

4) Μ. 'Αποστολίδου 'Αρχ. Θράκης τόμ. Η' σ. 112-113.

τεύσεως καὶ τῆς στερήσεως καὶ αὐτῶν τῶν ἀπολύτως πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαί-
ων. Μετὰ τὸν διεθνῆ, τριχοτομηθείσης τῆς Θράκης πολιτικῶς, διότι ἡ νοτιο-
δυτικῆ, πλὴν τῆς ὑπὸ τῶν Πομάκων οἰκουμένης νοτίας Ροδόπης, ἐπεδικιάσθη
εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπικρατούθησαν αἱ περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν ἀλλοφύλων στοιχεί-
ων ἐξ ἐκάστης ἐπικρατείας συνθῆκαι τοῦ ΝΕΙΛΛΥ τῆς 27 Νοεμβρίου τοῦ
1919 καὶ τῆς Λοζάνης τοῦ 1922 μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀ-
σίαν πανωλεθρίαν.

«Διὰ τῆς πρώτης τῶν συνθηκῶν ὁρισθείσης τῆς ἐκ οὐσίας ἀνταλλα-
γῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς Βουλγαρικῆς Θράκης πρὸς τοὺς Βουργάρους τῆς νο-
τιοδυτικῆς Ἑλληνικῆς πλέον καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας, διὰ δὲ τῆς δευ-
τέρας τῆς ἀναγκαστικῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς Τουρκικῆς Θράκης μεταναστεύ-
σεως πλὴν τῶν τῆς Κων)πόλεως πρὸς ἀντισήκωμα τῶν ἐν Ἑλληνικῇ Θράκῃ
περὶ τὰς 100 χιλ. παραμεινάντων Τούρκων, ἐπὶ δικαία ἀποζημιώσει διὰ τὴν
ἐγκαταλειπομένην κτηματικὴν περιουσίαν, οἱ μὲν ὑπολειφθέντες ἕως τότε
Ἑλληνας ἐν τῇ Βουλγαρικῇ Θράκῃ — ὅσοι ἠθέλησαν νὰ διασώσωσι τὸν ἔ-
θνισμὸν καὶ τὴν γλῶσσάν των — μετανάστευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίᾳ εἰς
τὰς νέας αὐτῆς χώρας, οἱ δὲ Βούλγαροι τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης καὶ τῆς Μα-
κεδονίας εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν βόρειον Θράκην καὶ οἱ Ἑλ-
ληνες τῆς Τουρκικῆς Θράκης εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν
Θράκην'.

«Μετὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ταύτην ἀπὸ τῶν προαιωνίων ἐστιῶν των με-
τοικούντων τῶν Θρακοελλήνων σήμερον ἡ διὰ τῶν συνθηκῶν τριχοτομηθεῖσα
Θράκη παρουσιάζει Βουλγαρικὴν μὲν φυσιογνωμίαν ἐν τῷ βορεῖο της
μέρει, παρ. 7, ἐν τῇ νοτίῳ λεγομένῃ Βουλγαρία (ἀνατολικῇ Ρωμιλία) ἔλα-
χίστων ὄντων ἐν αὐτῇ τῶν λοιπῶν φυλετικῶν στοιχείων, ἦτοι τῶν Τούρκων,
Ἀρμενίων, Ἑβραίων, Ἀθιγγάνων, τῶν ἐναπομεινάντων Ἑλλήνων τῶν μὲν
Βουλγάρων ὑπηκόων ἐκβουλγαρισθέντων, τῶν Ἑλλήνων ἀπελαυνομένων ἀπὸ
τοῦ 1939, Τουρκικὴν δὲ ἐν τῷ ἀνατολικῷ μέρει τ.ἔ. ἐν τῇ νομαρχίᾳ
Ἀδριανουπόλεως διὰ τῆς εἰς αὐτὴν ἐγκαταστάσεως πολλῶν εἰς τῶν ἐκ τῆς
Ἑλλάδος καὶ ἄλλων μετοικησάντων Τούρκων ἀντὶ τῶν ἐκτοπισθέντων Ἑλλή-
νων καὶ τῶν ἐκδιωχθέντων Ἀρμενίων καὶ Βουλγάρων, ὑπαρχόντων ἐνιαχοῦ
καὶ τιμῶν Ἰουδαίων καὶ Ἑλληνικὴν ἐν τῷ νοτιοδυτικῷ μέρει διὰ τῆς εἰς
αὐτὴν ἐγκαταστάσεως συμπαγῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἐκ τῶν ἐγκαταλει-
πόντων τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν βόρειον Θράκην καὶ ἄλλα μέρη, τῶν ἐναπο-
μεινάντων ἐν αὐτῇ Τούρκων κατὰ τὰς συνθήκας ἀποτελούντων μειονοψηφί-
αν οὐχὶ ἀσήμαντον.

«Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ νέος τῆς ὅλης Θράκης ἐθνογραφικὸς χάρτης θὰ
ἦτο δυνατὸν νὰ χαραχθῇ μετὰ δικαιοσύνης πρὸς τῆς τῶν Γερμανοβουλγάρων

1) Ἐφημ. «Πρωία» Ἀθηνῶν ἀριθ. 2204, 12.11.1932.

καθόδου (Ἀπρὶλ. 6 1941) διὰ τῶν ἐθνικῶν χρωμάτων τῶν τριῶν ἐθνῶν, ἅτινα συμπαγῶς οἰκοῦσιν ἐν αὐτῇ τριχοτομουμένη. Δηλαδή ἡ μὲν βόρειος Θράκη τ.ἔ. ἡ νότιος Βουργαρία, ἡ ἐντεῦθεν τοῦ Αἰῖμου νὰ χρυσθῇ διὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ χρώματος (πρασίνου), ἡ ἀνατολικὴ Θράκη, ἀριστερόθεν τοῦ Ἑβρου μετὰ τῆς Κων)λεως αὐτῆς διότι οἱ Τούρκοι ἐν αὐτῇ ἐπλεόνασαν τῶν ἄλλων συλλήβδην φυλετικῶν στοιχείων δηλ. Ἑλλήνων, Ἀρμενίων, Ἰουδαίων, καὶ Εὐρωπαϊῶν, διὰ τοῦ Τουρκοῦ χρώματος (ἐρυθροῦ) καὶ ἡ νοτιοδυτικὴ Θράκη δηλ. ἡ μετὰ τὸν Ἑβρου καὶ τοῦ Νέστου ποταμοῦ διὰ τοῦ Ἑλλη-
νικοῦ (κίανου) τῶν ἐναπομεινάντων ἐν αὐτῇ Τούρκων ἀποτελούντων, ὡς προεργήθη, μειονογηφίαν καὶ ὑποκειμένων ἀναμφιβόλως σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὸν ἐξελληνισμόν διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆς πατρικῆς διοικήσεως καὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἑλληνας συμπολίτας διηνεκοῦς ἐπικοινωνίας».

Μὲ αὐτὰ ὁ ἱστορικὸς τῆς Φιλιππουπόλεως κλείνοντας κάθε πόνον βαθὺ μέσα στὴν ψυχὴ του ὑπαγόρευσε τὴν ὁμόνοια καὶ ἀγάπη στοὺς τρεῖς λαοὺς, πὺ μποροῦν νὰ ξήσουν ἀδελφικὰ καὶ φιλήσυχα μέσα στὰ ὅρια καὶ τὴν ὁμοιογένεια πὺ τοὺς καθώρισαν τόσα γεγονότα. Καὶ γιὰ ν' ἀποσαφηνίσουμε ὁλό-
τελα τὸν πληθυσμὸ τῆς Δυτ. Θράκης δηλ. τῆς νοτιοδυτικῆς (νομῶν Ἑβρου καὶ Ροδότης) παραπέμπουμε στὸ Ἀρχεῖο Θράκης' στὴ στατιστικὴ τοῦ 1928, ὅπου μοιράζει τοὺς κατοίκους σὲ τὸπο γεννήσεως σὲ θρησκεία, γλῶσσα, ὑπηρετικότητα καὶ ἐθνικότητα, ὅπως τὸν κατάρτισε ὑπὸ ἐπίσημες στα-
τιστικῆς ὁ ἴδιος.

Ἀπὸ τὸν λεπτομερῆ αὐτὸ καὶ καλὰ ὑπολογισμένο λογαριασμὸ, ἀποδεί-
χεται ὅτι στὴ δυτικὴ Θράκη δυὸ εἶναι τὰ φυλετικὰ στοιχεῖα πὺ επικρατοῦν, τὸ Ἑλληνικὸ, πὺ πλειοψηφεῖ μὲ 200,522 καὶ τὸ Τουρκοῦ πὺ μειονοψηφεῖ μὲ 102,170 καὶ παραμένει σύμφωνα μὲ τὶς συνθήκες ἀπέναντι ἰσάριθμων Ἑλλήνων, πὺ παρέμειναν στὴν Κων)πολη. Οἱ Ἑλληνες ἀποτελοῦν ἔτσι τὰ 66,23% τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ, οἱ δὲ Τούρκοι τὰ 33,70% ἤτοι τὸ μισὸ τῶν Ἑλ-
λήνων. Τ' ἀποτελέσματα τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς στὶς 16 Ὀκτ. 1940 δὲ δημοσιεύτηκαν ἀπὸ τὶς ἀνώμαλες περιστάσεις. Ὅμως ἡ ἀρμοδιὰ ὑπηρεσία μᾶς βεβαίωσε γραπτῶς πὺς ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος εἶναι 7.335,675 τῆς δὲ Θράκης 359.552 χιλ. καὶ ὅτι σὲ δώδεκα χρόνια ἀυξήθηκε σὲ 56.381. Ὡς-
τε οἱ διεκδικήσεις τῶν Βουργάρων στὴν Ἑλληνικὴ Θράκη εἶναι ὄχι μόνον παρᾶλογες, ἀλλὰ δείχνουν καὶ τὸ ἔμφυτό τους στὴν ἀρπαγῇ, γιὰτὶ οὔτε στὴν Ἱστορία οὔτε στὶς συνθήκες οὔτε στὴν ἐθνολογία στηρίζονται. Εἴκοσι μόνον χρόνια βάσταξε στὰ μέρη αὐτὰ ἡ κυριαρχία τοῦ Ἰωάννου Ἀσπὲν II, ὅταν νίκησε τὸ Θεόδωρο Κομνηνὸ δεσπότη τῆς Ἡπείρου καὶ τὸν ἔπιασε αἰχμάλωτο μαζί μὲ τοὺς στρατηγούς του, καὶ ὄχι παραπάνω. Ἐμεῖς τὴν εἶχαμε καὶ τὴν ἔχουμε αἰῶνες καὶ κανένα ἱστορικὸ κυριαρχικὸ δικαίωμα δὲν εἶναι δυ-

1) Βλ. τόμ. Η' σ. 115 καὶ ἐπ., τεῦχ. IV Ἔπ. Ἑθν. Οἰκ., τμήμα Στατιστικῆς.

νατὸ νὰ τοὺς ἀναγνωριστῇ σαυτὸ τὸ κομμάτι τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, πού αἰῶνες κυριάρχησε ἡ Ἑλληνικὴ φιλή.

ΟΙ ΒΟΥΓΑΓΑΡΟΙ ΣΤΟΝ ΑΙΜΟ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Ὁ αὐτοκράτορας Διοκλητιανὸς χωρίζοντας διοικητικὰ τὴν ἀπέραντη Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, χάρισε καὶ τὴ Θράκη σὲ ἑξ ἑπαρχίας, τέσσαρες δῶθε καὶ δυὸ πέρα ἀπὸ τὸν Αἴμο, δηλ. τὴν Εὐρώπη μὲ τὴν Πέρινθο καὶ τὴν Ἄπρω, τὴ Ροδόπη μὲ τὴν Αἴνο καὶ Μαρώνεια, τὴν καθ' αὐτὸ Θράκη μὲ τὴ Φιλιπούπολη καὶ Βέρροια, τὸ Αἰμίμοντο μὲ τὴν Ἀδριανούπολη καὶ Ἀγγιαλο, τὴ Σκυθία μὲ τὴ Διονυσούπολη καὶ τοὺς Τόμους καὶ τὴν Ζάτω Μοισία μὲ τὴν Ὀδησσό, Δορίστολο καὶ Μαρκιανούπολη. Ὅταν τὸ Βυζάντιο ἔγινε πρωτεύουσα τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Θράκη μπῆκε στὴν ἑπαρχία τῆς Ἀνατολῆς μέσα στὶς δεκατέσσαρες διοικήσεις ὡς τὸν ὄγδοο αἰῶνα. Θέμα ἔγινε ἡ Θράκη, ὅταν πῆραν τὸν Ἰστρο οἱ Βούλγαροι στὰ χρόνια Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγωνάτου. Κιῶταν οἱ Βούλγαροι ἀπλώθηκαν ἀκόμα παραπάνω στὶς Βυζαντινὲς χῶρες, τὰ ὅρια τῆς αὐτοκρατορίας μεταφέρθηκαν στὸν Αἴμο καὶ ἡ Θράκη ξαναδιαιρέθηκε ἄλλιως.

Τὰ ὅρια αὐτὰ δὲν ἦταν πάγια, γιατί οἱ πολιτικὲς περιπέτειες τῆς χώρας δὲν ἄφιναν σταθερὰ τὰ διοικητικὰ καὶ κυριαρχικὰ δικαιώματα. Στὸν ἑνατον αἰῶνα τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Θράκης χωνεύτηκε στὸ θέμα τῆς Μακεδονίας, πού γέννησε μιὰ σύγχυση καὶ βίασταξε καὶ στὴν Τουρκοκρατία, ὅπως λένε οἱ Εὐρωπαῖοι περιηγητές. Τὴ Θράκη κατακομιάτισαν οἱ Φράγκοι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Τοῦρκοι ὡς τὴν ὀριστικὴ κυριάρχηση τῶν Τούρκων μὲ τὸ πάροισμο τῆς Πόλης. Ἔτσι τὸ περιορισμένον αὐτὸ θέμα, πού ὀνομάστηκε πρώτη φορά θρακῶον, ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ δώδεκα τῆς Εὐρώπης θέματα στὴν ἐποχὴ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας καὶ ἄρχισε ἀπὸ τὴ Δεβελτὸ πὺδ δυτικὰ τῆς Ἀπολλωνίας, τραβοῦσε πρὸς τὸ Διδυμότειχο καὶ τὸ ρεῦμα τοῦ Ἑβρου κέφτανε ὡς τὴν Καβάλλα—Χριστούπολη. Ἔτσι ἡ Ἀδριανούπολη ἔμεινε στὸ θέμα τῆς Μακεδονίας. Στὰ τελευταῖα χρόνια περιορίστηκε μόνο στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὰ γύρω της.

Γιὰ νὰ προφυλάξουν τὰ σύνορα τῆς χώρας ξέρομε πὼς ἀπὸ τὴ Ρωμαιοκρατία ἀκόμα ἐγκαθιστοῦσαν γεωργούς, στρατιῶτες καὶ μέτοικους ἀπὸ ἀνυπόταχτους καὶ ὑποπίτους λαούς. Τοὺς ἔδιναν γαῖες γιὰ νὰναὶ στρατιῶτες τῶν ὀρίων καὶ τοὺς ὀνόμαζαν ὀροφύλακες. Αὐτὸ τὸ ἔκαμναν κι οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, πού τὸν ὄγδοο αἰῶνα ἄρχισαν νὰ μετοικίζουν συμπαγεῖς πληθυσμούς ἀπὸ χῶρες ἄλλες τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὴ Φιλιπούπολη ὡς

τὴν Ἀγγλία, γὰρ νὰ πυκνώσουν τὸν ἀφανισμένο πληθυσμὸ ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς καὶ γὰρ νὰ προστατέψουν τὴ χώρα. Καὶ πρῶτος Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος στὰ 751 μετέφερε γύρω στὴ Φιλιππούπολη τοὺς Σύρους καὶ Ἀρμενίους (Μανιχαίους) χτίζοντας καὶ ὄχυράματα. Αὐτὸ ἔγινε καὶ κατόπι ὡς τὸν Τσιμισκῆ 871 μὲ τοὺς Μανιχαίους. Παρ' ὅλ' αὐτὰ οὔτε οἱ ἐπιδρομὲς ἔπαψαν, οὔτε τὸ ξάπλωμα τῶν ἐπιδρομέων. Ὅταν δὲ ὁ γενναῖος Νικηφόρος σὶς διόδους τοῦ Αἵμου ἔπαθε πανωλεθρία, οἱ Βούργαροι ξανάρχισαν τὶς ἐπιδρομὲς καὶ «κατίσχυσαν Θράκης καὶ Μακεδονίας» κὼ κόσμος ἔφευγε πρὸς τὰ κάτω «μυθηνὸς διάκοντος», ὅπως λέγει ὁ χρονογράφος Θεοφάνης.

«Σαυτὸ τὸ χωρὶὸ στηρίζοντας ὁ Βούργαρος ἱστορικὸς Ζλατάρσκυ κιῶλοι οἱ νεώτεροι Βούργαροι ἱστορικοὶ τὶς προσπάθειές τους, λέγει ὁ Μ. Ἀποστολίδης¹ σχηματίζουν τὸ ἱστορικὸ χάριτη τῆς Βουργαρίας ὅλου τοῦ ἔνατου αἰῶνα ξαπλώνοντας τὰ ὄριά τους στὸ πιὸ μεγάλο μέρος τοῦ θέματος θ ρ α κ ὼ ο υ καὶ Μακεδονίας».

Καὶ εἶναι ἀλήθεια πῶς τότε οἱ μέτοικοι Σύριοι, ἄνθρωποι φιλήσυχου ἔμποροι καὶ κάπηλοι, πὸν θεληματικὰ μετοίκησαν σαυτὰ τὰ μέρη γὰρ ἐμπόριο καὶ βιοπορισμὸ κιῶχι οἱ πολεμόχαροι ὄροφίλακες, ὅπως θέλουν νὰ πῶν οἱ Βούργαροι στηρίζοντας τὴ γνώμη τους στὸ Θεοφάνη. Ἔτσι μὲ τὴν προσπάθεια αὐτὴ τῶν ἀκριτῶν, ἡ Φιλιππούπολη, αὐτὸ τὸ προπύργιον τῆς βορειοδυτικῆς Θράκης, δὲν ἔπεσε στὰ βουργάρικα χέρια. Ὡστε ἡ κυριαρχία τῶν Βουργάρων στὴ Θράκη τὸν ἔνατο αἰῶνα, πὸν τονίζουν οἱ ἱστορικοὶ τους, εἶναι πολὺ περιορισμένη.

Ἄν ὁ Κροῦμος πῆρε τὴν Ἀδριανούπολη γὰρ λίγο, τὴν ἔχασε πάλι. Ὅταν Λέων ὁ Ε' φάνηκε κοντὰ στὴ Μεσέμβρια, ξεθέωσε τοὺς Βουργάρους καὶ τὸν Κροῦμο τους τὸν ἔστειλε στὸ θάνατο. Ὁ διάδοχός του εἰρήνευε τότε κῆκανε γὰρ τριάντα χρόνια συνθῆκες καὶ τοῦ δόθηκε ἕνα μέρος στὸ λεκανοπέδιο τοῦ Τόντζου ἀπὸ τὴ Δαβελτὸ ὡς τὸν Τύρναβο—Σεῖμὲν (Κωνσταντία). Αὐτὸ τὸ βεβαιώνει μὰ στήλη πὸν χαράχτηκε ἀπὸ τοὺς Βουργάρους καὶ τὴν ἐρμήνευσε ὁ Τσέχος Ziwescek κι ἄλλοι ὅπως κὼ δικός μας Μ. Ἀποστολίδης. Μὰ πρὶν τελειώσουν τὰ τριάντα χρόνια οἱ Βυζαντινοὶ ξαναπῆραν πίσω τὰ μέρη τους.¹

Στὴν ὀροθετικὴ γραμμὴ πὸν χάραξαν οἱ Βούργαροι καὶ Βυζαντινοὶ, γίνεται τότε ἡ μεγάλη τάφρος ἡ σοῦδα μὲ τὸ τούρκικο ὄνομα Ἐρ κ ε σ ἰ α σὲ 100—110 χιλιάμετρα καὶ σημειώνεται στοὺς γεωγραφικοὺς χάρτες. Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Πύργο (Λίμνη Μάνδρα) φτάνει στὸν Ποταμὸ Τόντζο κι ἀπὸ κεῖ ὡς τὸν Ἐβρο καὶ τὸ Τύρναβο—Σεῖμὲν. Ἔχει πλάτος καὶ βάθος

1) Βλ. Ἀρχεῖον Θράκης τόμ. II' Μ. Ἀποστολίδου.

1) Αὐτοῦ Μ. Ἀποστολίδου σ. 73-74.

πέντε πόδια και μέσα της μπορεί να κρυφτή σίγουρα αναβάτης κι ἄλλογο. Τὸ ἔργο τὸ ἔκαμαν οἱ Βούργαροι στὸν ἕνατο αἰῶνα κι ἀποτελοῦσε τῆρι, ποὺ ἀναγνώριζαν οἱ Βυζαντινοί. Στὸν δέκατο αἰῶνα οἱ Βούργαροι κατέβηκαν παρακάτω. Ὁ φιλόδοξός τους Τσάρος Σιμεὼν, ποὺ ἀναγράφηκε στὴ Βυζαντινὴ αὐτὴ ἡγεμονικὰ καὶ ἤξερε νὰ μιλή καὶ νὰ γράφῃ Ἑλληνικά, καὶ ἦταν φίλος μὲ πολλοὺς Βυζαντινοὺς, σὰν ἀπέτυχαν τὰ φιλόδοξά του σχέδια νὰ γίνῃ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου¹ μὲ τὸ θάνατο τοῦ Λέοντα Σοφοῦ ῥίχτηκε μέσα στὴ Θράκη κι ἄρχισε τίς δεινές του ἐπιδρομὲς καὶ νίκησε στὸ Βουργαρόφυγο² στὰ 895 αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα καὶ κοντὰ στὴν Ἀγχιάλω στὰ 917 παίρνοντας καὶ τὴν ὄχρη Ἀδριανούπολη. Οἱ νίκες του αὐτὲς βέβαια δὲν ἦταν κατάκτηση ἀλλὰ ἐπιδρομὴ σὲ χώρες ἀντίπαλου κέχθρου.

Ὡς ποὺ ὁ Τσιμισκὴς (969-976) νικῶντας στὰ 970 στὴν Ἀρκαδιούπολη τοὺς Ρώσους, ποὺ κατέβηκαν καταχτώντας τοὺς Βουργάρους, τοὺς ἔδιωξε καὶ ξανάφερε τὰ ὄρια τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς Θράκης πάλι στὸν Αἴμο. Ἔτσι ξαναπρόσθεσε κι ἄλλους Παυλικιάνους μέτοικους στὴ Φιλιππούπολη.

Ὁ Βασίλειος ὁ Β΄ κατέλυσε τὸ Βουλγαρικὸ βασίλειο καὶ τοὺς Βουργάρους τοὺς ἔκανε ὑπηκόους τῆς αὐτοκρατορίας (1019) καὶ βορεινὸ σύνορο τῆς Θράκης πάλι ἔγινε ὁ Αἴμος ὡς τοὺς Κομνηνοὺς καὶ Ἀγγέλους (1081-1204) μαζί μὲ τὴν Περσική. Μὰ στὴ δευτέρα ἀνασύσταση τοῦ Βουλγαρικοῦ βασίλειου (1186) οἱ Βούργαροι πάλι κούρσεψαν τὴ Θράκη, ποὺ δὲ μπόρεσε ἡ αὐτοκρατορία ἔχοντας ὀρηκτῆριο καὶ τὴ Φιλιππούπολη νὰ τοὺς ξεμακρύνῃ. Ἔτσι ἡ Φιλιππούπολη ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Βουργάρων γιὰ πρώτη φορὰ — ἔστω καὶ γιὰ λίγο καιρὸ — μὲ τὴν ὑποχώρηση τῶν Βυζαντινῶν στρατευμάτων στὴ Ροδόπη. Αὐτὰ λένε ὁ Ν. Χωνιάτης κι Ἀκροπολίτης Γ.³

Στὰ 1204 ἡ Θράκη μοιράστηκε ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ Βουργάρους, ποὺ ἀλληλομάχουνταν ποῦς νὰ πάρῃ τὸ πλιότερο μέρος ἔχοντας καὶ τοὺς Θρακοέλληνες συμμάχους πότε οἱ μὲν — οἱ ὀμόδοξοι, πότε οἱ δὲ — οἱ ἑτερόδοξοι. Τότε ὁ Ρωμαιοκτόνος ὁ Ἰωαννίτσος ἢ Καλόγιαννος θεωριωμένος κατὰστρεψε σύρριζα τίς πολιτείες σφάζοντας καὶ ἑξανδραποδίζοντας τοὺς κατοίκους τῆς Θράκης κέφτασε ὡς τὴν Κωνσταντινούπολη — ποὺ τὴν εἶχαν οἱ Φράγκοι — νικῶντας τὸ Θεόδωρο Κομνηνὸ δεσπότη τῆς Ἠπείρου, τὴν ὥρα ποὺ ξεκαθάριζε τοὺς Φράγκους. Μιὰ ἐπιγραφὴ ἀναμνηστικὴ βεβαιώνει πὺς οἱ Βούργαροι κυριάρχησαν στὴ Θράκη. Ὁ Βατάτσος ὅμως καὶ Λάσκαρης ὁ Β΄ αὐ-

1) Δυστύχημα ὅτι δὲν ἔγινε, γιὰτὶ ἔτσι θάφομιώνονταν οἱ Βούλγαροι καὶ τὸ βασίλειό τους μέσα στὸ ἑλληνικὸ περιβάλλον μὲ τὴν ἐπίδρασή τους στὸς ὀμογενεῖς ὡς αὐτοκράτορες.

2) Αὐτοῦ σ. 77 Ἀρχ. Θρ. τ. Η΄.

3) Ἀρχεῖον Θράκης σ. 78 τόμ. Η΄.

τοκράτορας Ξαναπήρε τὴ Θράκη διώχοντας καὶ τοὺς δυὸ ὡς τὴ βορειοδυτικὴ Θράκη καὶ τὸν Ἑβρο.

Στὸν καιρὸ τῶν Παλαιολόγων ὡς τὰ 1344 δὲν ἄλλαξαν τὰ ὄρια αὐτὰ καὶ ἡ Μαυροθάλασσα καὶ τὰ παράλια τῆς μαζὶ μὲ τὴ Φιλιππούπολη παρέμειναν στὸ Βυζάντιο. Οἱ ἐπιδρομὲς ὅμως δὲν ἔπαυσαν καὶ κάποτε στὰ 1322 πῆραν τὴ Φιλιππούπολη γιὰ τέταρτη φορὰ τώρα — γιὰ τὴν πῆραν πέντε φορὲς — ἀπὸ τὸ Γεώργιο Τεργετῆ σὰ βρέθηκε ἀνυπεράσπιστη, μὰ γιὰ πολὺ λίγον καιρὸ. Καὶ στὸν καιρὸ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου κάτι πῆραν στὴ Θράκη οἱ Βούργαροι γιὰ νὰ τὸν ὑποστηρίξουν, στὴ Ροδόπη δηλ. τὴν Ἐπαρχία Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνην μαζὶ μὲ τὴ Φιλιππούπολη.¹

Ἄπ' ὅλ' αὐτὰ γίνεται φανερὸ πιά, πὼς οἱ Βυζαντινοὶ πάντα ὡς ὄρια τῆς Θράκης λογάριάζαν τὸν Αἴμο, ὅπου εἶχαν ὄχυρὰ καὶ δυνατὰ φρούρια ἀπὸ τὴ Σερδικὴ ὡς τὴ Μεσέμβρια στὴ Μαυροθάλασσα, καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τὰ κρατοῦν ὅσο μποροῦσαν. Οἱ Βούργαροι πάλι ἀπὸ τὸν καιρὸ πὺ ἐγκατα-

1) Βλ. Γ. Κόλλια καθηγ. Ἱστορίας Ἑθν. Πανεπιστημίου.

στάθηκαν στὴν Κάτω Μοισία ξεπερνώντας τὸν Αἴμο ἀπὸ τὴς Ἀνατολικῆς διόδου του (679 - 1019) Κι ἀπὸ τὴς δυτικῆς (1186 - 1395) δὲν ἀρκοῦνταν μόνο στὴ λαφυραγωγία τῆς δυστυχημένης Θράκης καὶ τὴν καταστροφή, μὰ ἐπιδίωκαν νὰ ξαπλώσουν τὴν κυριαρχία τους σαυτὴν μὲ συνθήκες, πὺ οἱ Βυζαντινοὶ νὰ τοὺς ἀναγνωρίζουν κυρίαρχους. Αὐτὲς τὴς προσπάθειες τὴς ἔκαμαν ὁ Κορμησός, ὁ Κρόδμος, ὁ Ὠμορτάγ καὶ Βόρις ὡς ὅτου οἱ Βυζαντινοὶ θεληματικὰ παραχώρησαν στὰ μέσα τοῦ ἔνατου αἰῶνα τὰ μέρη πὺ ὁ Ὠμορτάγ εἶχε πετύχει νὰ πάρῃ μὲ τὴν τριαντάχρονη συνθήκη στὰ 864. Αὐτὰ τὰ μέρη παίρνοντάς τα τὰ ὀνόμασαν οἱ Βούργαροι Ζ α γ ο ρ ἄ καὶ τὰ περιχαράκωσαν μὲ τὴ συνθήκῃ τους μὲ μεγάλη τάφρο. Ὁ Τοιμισκὴς ὅμως στὰ 970 νικώντας τοὺς Ρώσους, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, Ξαναπήρε τὸ κομμάτι τῆς Θράκης πὺ τοὺς δόθηκε, κἔτσι νὰ πάλι ὁ Αἴμος τὸ παλιὸ σύνορο τὸ ἴδιο ὡς τὰ 1186 ἀπὸ τὰ 1019 δηλ. 167 χρόνια, ἕστερ' ἀπὸ τὴν κατάλυση τοῦ πρώτου βουργάρικου βασιλείου.

Στὸ δευτέρου τους βασιλείου (1186 - 1393) οἱ Βούργαροι ξανάρχισαν τὴς ἐπιδρομῆς τους στὴ Θράκη κἔπιασαν τὴ Ροδόπη, καὶ σὰν ἔπεσε τὸ Βυζάντιο (1204) μετὰ τὴ μάχη τῆς Κλοκοσνίτσης (Χασκόβου) στὰ 1230, πὺ νίκησε ὁ Ἀσὲν II τὸ Θεόδωρο Κομνηνὸ δεσπότη τῆς Ἠπείρου, πὺ σγύρισε τοὺς Φράγκους, κυρίαρχησαν σχεδὸν ὅλη τὴ Θράκη ἔξιν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Μὰ ἡ κυριαρχία τους αὐτὴ δὲ βάσταξε πάνω ἀπὸ 20 - 25 χρόνια — καὶ βέβαια οἱ ἐπιδρομῆς τοῦ Κρομούμ, Συμεών, Σαμουήλ καὶ Ἰωαννίτσα δὲν εἴ-

1) Καντοκουζηνοῦ Ἱστορ. I, 36, 37. Περὶ τῆς πεντάκις ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καταλήψεως τῆς Φιλιππουπόλεως Μ. Ἀποστολίδου Παράγγ. 3 σημ. 8, Ἡ διὰ τῶν αἰῶνων ἐθνικὴ τῆς Θράκης φυσιογνωμία.

ναι κυριαρχία — γιατί οί Βυζαντινοί δὲν ἔπαυσαν νὰ παλεύουν καὶ παλεύοντας τοὺς ἐπιδρομεῖς κατέλυσαν καὶ τὸ πρῶτο τους βασιλείο.

Ἔτσι ἡ ὅλη κυριαρχία τους στὴ βορειανατολικὴ Θράκη βάσταξε στὸ πρῶτο τους βασιλείο 150 χρόνια πάνω κάτω, στὸ δεύτερο στὴ βορειοδυτικὴ ἄλλα τόσα. Δηλ. τὸ ὅλο 300 χρόνια τοῦ μεσαιωνικοῦ τους βίου μέσα στὴ Χερσόνησο. Τὰ ὑπόλοιπα — τὰ 167 ἦταν ὑπόδουλοι τῶν Βυζαντινῶν — ἡ ζωὴ κάτω ἀπὸ τὸν Αἴμο μὲ τὴ λοιπὴ Θράκη ἀνῆκε στὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ὡς τὴν κατὰλύσιν της, δηλ. στὴ Ρωμανία (δῶθε ἀπὸ τὸν Αἴμο), ὅπως τὴν ἔλεγαν τὸ μεσαίωνα οἱ Ἕλληνες, Σλαῦοι, Ἀραβες, Ἴταλοί, ἐνῶ ἡ Βουργαρία λεγότανε Ζαγορὰ (πέρα ἀπὸ τὸν Αἴμο).

Ἀλλὰ κιὰν ὑπολογιστῆ κι ὁ χρόνος τῶν ἐπιδρομῶν τους, ποὺ ἐξόντωναν τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Θράκης καὶ χαλιοῦσαν τὴ χώρα γιὰ χρόνος κυριαρχίας, κυριαρχία τους αὐτὴ δὲν ξεπερνᾷ τὰ 330 χρόνια¹ ἐνῶ ἡ κυριαρχία τῆς Θράκης ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Βυζάντιο κράτησε παραπάνω ἀπὸ χίλια χρόνια (395 - 1453). «Ἡ ἀνάμνησις, λέγει ὁ Μ. Ἀποστολίδης, τῆς ὅλης Θράκης ὡς χώρας Ἑλληνικῆς δὲν ἀπεσθῆσθαι παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις Βυζαντινοῖς χρονικοῖς καὶ χρονογράφοις καὶ διετηρήθη δὲ μέχρι σήμερον καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς περὶ τὸν Αἴμον οἰκοῦσι Βουλγάροις».²

Ἄπ' ὅσα εἶπαμε φαίνεται καθαρὰ ἡ χρονικὴ ἔκτασις τῆς Βουργαρικῆς κυριαρχίας στὴ Θράκη, ποὺ τώρα τρίτη φορὰ ἀπὸ τὰ 1878 τὸ βουργαρικὸ βασιλείο τὴν διεκδικεῖ ὀλόκληρη σὰ βουργαρικὴ, γιατί ἔλενε οἱ καλοὶ μας γειτόνοι πὼς ἔχουν ἱστορικὰ δικαιώματα πάνω της.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΚΑΙ Η ΘΡΑΚΗ

Οἱ Βούλγαροι ἐγκαθιδρύθησαν στὴ Μοισία στὰ 679 μ.Χ. ἐπὶ τοῦ Παυωνάτου αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου. Οἱ Βούλγαροι ἦταν ἔθνος Ταταρικὸ καὶ κατέβηκε ἀπὸ τὸ Βόλγα.

Στὴν ἀρχὴ ἐγκατεστάθησαν στὴ σημερινὴ Λοβρουτζᾶ, στὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ εἶχαν τὰ ἐξῆς ἔθιμα: Οἱ Βούλγαροι ἔπαιρναν πολλὰς γυναῖκες καὶ προῖκα. Οἱ δὲ ἡγεμόνες τους εἶχαν ὀλόκληρο χαρέμι. Φοροῦσαν πλατεῖες περισκελίδες καὶ οἱ γυναῖκες σκέπαζαν τὸ πρόσωπό τους. Κούρευαν οἱ ἄνδρες τὸ κεφάλι σύρριζα καὶ τὸ σκέπαζαν μὲ σαρίκι.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ ξεχωρίζαν τοὺς Σλάβους ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους σὲ δυὸ διαφορετικὰ ἔθνη. Στὸ βίβιο τοῦ Ἀγίου Δημητρίου κατὰ τὸν

1) Ἐδῶ προσθέτομε 11 τῶν ἐπιδρομῶν Κρούμων, 4 τοῦ Σαμουήλ καὶ 10 τοῦ περρωμένου Καλογιάνου ἢ Σκυλόγιανου καὶ τοῦ Βορίλα.

2) Βλ. Μ. Ἀποστολίδου Ἀρχ. Θράκης τόμ. Η' Ρωμανία—Ζαγορὰ καὶ τὰ τῆς Θράκης ὕψη σ. 63 - 82,

δον αἰῶνα διαβάζουμε, ὅτι ὁ ἡγεμόνας τῶν Βουλγάρων μεταξὺ τῶν συμβούλων του εἶχε καὶ ἄνδρες ποὺ ἤξεραν Ἑλληνικά, Βουλγαρικά καὶ Σλαβικά.

Καὶ ὁ παλιὸς Ρῶσσοσ συγγραφέας Νέστορ ξεχωρίζοντας τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τοὺς Σλάβους συγκαταλέγει αὐτοὺς πρὸς τοὺς Χαζάρους, Μαγιάρους καὶ Ἀβάρους λέγοντας: «Ὅταν τὸ ἔθνος τῶν Σλοβένων ζοῦσε κοντὰ στὸν Ἰστρο, ἦρθαν ἀπὸ τὴ Σκυθία, δηλ. ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Χαζάρων, οἱ Βούλγαροι καὶ ἐγκατεστάθηκαν κατὰ μῆκος τοῦ Ἰστρου καὶ τυραννοῦσαν τοὺς Σλοβένους».

Αὐτὴ ἡ ἀποκατάστασις τους ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος των Ἀσπαροῦχ ἀνάμεσα στὸν Ἰστρο καὶ τὸν Αἴμο πρόσθεσε ἕναν ἀκόμα ἐπικίνδονο ἐχθρὸ στὸ Βυζαντινὸ Κράτος. Ἔτσι χάθηκε ἡ Μοισία γιὰ πάντα. Γιὰ νὰ σώσῃ τὴ Θράκη ἀναγκάστηκε ὁ αὐτοκράτορας σὲ κάποια συνθήκη πρὸς τοὺς Βουλγάρους νὰ τοὺς πληρῶνῃ φόρο καὶ ν' ἀνακαλέσῃ τὶς ἀξιώσεις του γιὰ τὴ Μοισία. Γιὰ τοῦτο ἡ ἀπειλουμένη Θράκη προήχθη σ' ἐπαρχία (θέμα) καὶ ὀργανώθηκε σὲ ἰδιαίτερη στρατιωτικὴ διοίκηση.

Ἡ ἱστορία τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τὴν μετανάστευσή τους στὴ Μοισία ἕως τὸν καιρὸ ποὺ γίναν χριστιανοὶ (679 - 864) ἀποτελεῖ μία σειρὰ ἀπὸ αἱματηροὺς ἀγῶνες, ποὺ εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ μαρτυρίες τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Φράγκων. Ὁ Αὐτοκράτορας Ἰουστινιανὸς ὁ Πινότημος, ὁ τελευταῖος ἀπὸ τὴν δυναστεία τοῦ Ἡρακλείου, ἀρνήθηκε τὸν φόρο. Ὁ Ἀσπαροῦχ ἔξεμάνη καὶ ἐπῆλθε κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀλλὰ ἠττήθη. Ὁ διάδοχός του Τερβέλης (700 - 720) συνεμάχησε μὲ τὸν Ἰουστινιανὸ κ' ἐβοήθησε τὸν ἔκπτωτο αὐτοκράτορα ν' ἀνακτήσῃ τὸ θρόνο του. Γι' αὐτὸ ὁ Ἰουστινιανὸς τοῦδωκε πολλὰ δῶρα ὅπως καὶ τὸν τίτλο τοῦ Καίσαρα.

Ὅταν ἀνέβηκε στὸ Βυζαντινὸ θρόνο στὰ 741 - 771 ὁ γιὸς τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος, ἐπολέμησε πεισματικά τοὺς Βουλγάρους σ' ὄκτω μεγάλες νικηφόρους ἐκστρατείες. Στὴν τελευταία ἐκστρατεία του 775 ὁ πονηρὸς ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Κερῖγος ἐδήλωσε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι ἐπιθυμοῦσε κρυφὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ κράτος του καὶ νὰ καταφύγῃ σ' αὐτόν, καὶ τοῦ ζητοῦσε ἐμπιστευτικά σὲ ποιά πρόσωπα νὰ ἐμπιστευθῇ τὸ σχέδιό του. Ὁ αὐτοκράτορας μὴ ἐννοώντας τὸ δόλο του ἀνεκοίωσε σ' αὐτὸν τὰ ὀνόματα τῶν βουλγάρων, ποὺ ἦταν κρυφὰ φίλοι τῶν ἐλλήνων. Ὁ Κερῖγος τοὺς ἔπιασε ὅλους καὶ τοὺς σκότωσε. Ὁ Κωνσταντῖνος φυσικὰ λυπήθηκε πολὺ, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανε χωρὶς νὰ κάμῃ τίποτα καὶ τὸν διεδέχθη ὁ Λέων ὁ Δ' ὁπότε κατέφυγε σ' αὐτόν ὁ πονηρὸς Βούλγαρος ἡγεμόνας καὶ βαπτίστηκε στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ πῆρε γυναῖκα ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια καὶ ἀναγορεύθηκε καὶ πατριάρχης. Ὁ διάδοχός του Κάρδαμος ἀνανέωσε τὸν ἀγῶνα καὶ τέσσαρες φορὲς νίκη-

σε τούς στρατούς τῶν Βυζαντινῶν καὶ τούς ἀνάγκασε νὰ τοῦ πληρῶνουν φόρο.

Στὰ 802 ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ φοβερώτερος καὶ ἰσχυρότερος τῶν Βουλγάρων ἡγεμόνων ὁ ὀμότατος Κροῦμος. Ὁ Κροῦμος ὑπέταξε καὶ ἄλλα μέρη καὶ ἔφθασε ὡς τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐπὶ Νικηφόρου οἱ Βούλγαροι ἐμφανίσθηκαν στὶς χῶρες τοῦ Στρουμῶνος καὶ μετὰ φοβερὴ σφαγὴ κατέλαβαν τὴ Σόφια πού τὴν εἶχαν ὡς τότε οἱ Ἕλληνες. Εἶναι γνωστὴ ἡ καταστροφὴ τοῦ Νικηφόρου καὶ ἡ κατάληψη ἀπείρων πόλεων καὶ ἡ ἐμφάνιση τοῦ Κρούμου πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔκαμε τὰ τρομερότερα κακὰ στὴν χώρα καὶ τέλος ἀντιληφθεὶς ὅτι δὲν μπορούσε νὰ πάρῃ τὴν Κων)πολη, ἔφυγε λεηλατώντας τὴ Θράκη καὶ παίρνοντας ἀπείρους αἰχμαλώτους. Ἀλλὰ στὰ 814 νικηθῆκε ἀπὸ τὸν Λέοντα τὸν Ἀρμένιο στὴ Μεσημβρία. Ἡ σφαγὴ τῶν βουλγάρων τούς ἀφῆκε βαρῖα ἴχνη, ἕως ὅτου αἰφνίδια πέθανε κι ὁ Κροῦμος, ὅπως ὁ Ἀτλάς, καὶ γλύτωσε πρὸς καιρὸ τὸ Βυζαντινὸ κράτος. Ὅταν τὸ θρόνο κατεῖχε ὁ Βόρις (852 - 888) ἔγιναν οἱ Βούλγαροι Χριστιανοί. Τότε ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος τούς μετέφρασαν τὰ ἱερὰ βιβλία καὶ τούς δημιούργησαν τὸ ἀλφάβητό τους. Ὁ διάδοχός του Συμεὼν πού μεγάλωσε στὴ βυζαντινὴ αὐλὴ εἶναι ὁ σπουδαιότερος ἡγεμόνας τῶν Βουλγάρων. Μὲ μεγάλα πολεμικὰ κατορθώματα δοξάσθηκε καὶ ἔφερε τὸ Βυζαντινὸ κράτος σὲ ἀπόγνωση. Εἶχε συλλάβει τὸν νεοὺς νὰ γίνῃ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ ἰδρῦσῃ ἐπὶ τῶν ἔρειπίων τῆς μοναρχίας τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μιὰ νέα αὐτοκρατορία, ἀφοῦ ὠνομάσθηκε ὁ ἴδιος αὐτοκράτορας καὶ ἴδρυσε καὶ Πατριαρχεῖο Βουλγαρικόν. Εἴκοσι χρόνια πολέμησε τούς Βυζαντινοὺς καὶ ὁ Λέων ὁ φιλόσοφος γιὰ νὰ τὸν ἀποκρούσῃ ἀναγκάσθηκε νὰ καλέσῃ σὲ βοήθεια τούς Μαγνάρους. Μεγάλες καταστροφὲς ὑπέστη τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ κράτος τοῦ Συμεὼν ἔφθασε ὡς τὸ Ἴονιο πέλαγος, στὸν Καλαμᾶν καὶ στὸν Ὀλυμπο κι ὡς τὴν Τρουνθλβανία. Εὐτυχῶς ὁ διάδοχός του δὲν ἦτο πολεμικὸς καὶ τὸ κράτος του ξέπεσε, ἀλλὰ οἱ Βυζαντινοὶ τοῦ ἀνεγνώρισαν πολλὰ προνόμια καὶ τίτλους.

Ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Φωκᾶ ἀρχίζει νὰ καλυτερεύῃ ἡ θέσις τοῦ Βυζαντίου. Μὲ τὴν σιμαχίαν τῶν Ρώσων τούς ὑπέταξεν ὁ Φωκᾶς, ἀλλὰ φοβηθεὶς τὴ γειτονιά τοῦ μεγάλου λαοῦ, προτίμησε νὰ φιλιωθῇ μὲ τούς Βουλγάρους, πού ἐν τῷ μεταξύ κατελήφθησαν ἀπὸ τούς Ρώσους. Καὶ ὁ Τσιμισκῆς γιὰ νὰ διώξῃ τούς Ρώσους ἔκαμε ἐκστρατεία καὶ ἀνάγκασε αὐτοὺς νὰ κενώσουν τὴ Βουλγαρία, πού τὴν κατέλαβε τώρα ὁ Τσιμισκῆς. Ἔτσι ὑπετάγησαν στοὺς Ἕλληνες οἱ Βούλγαροι. Μὲ τὸ θάνατο ὅμως τοῦ Τσιμισκῆ ἐπαναστάσεις ἐκλόπισαν τὸ Βυζαντινὸν κράτος καὶ οἱ Βούλγαροι ἐπαναστατοῦν μὲ τὸν Σαμουήλ. Ἡ Θράκη ὑπέστη πάλι λεηλασίες φοβερὰς καὶ αὐτὴ ἡ Θεσσαλία ἐρημώθηκε ὡς πού ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος ἀνέστειλε τίς προόδους τῶν καὶ τούς ἐτιμώρησε γιὰ τίς ἀγριότητές τους. Ὅταν στὰ 1204 τὸ Βυ-

ζαντινό κράτος υπέκυψε στους Φράγκους, οι Λατίνοι ανεγνώρισαν ανεξάρτητον Βουλγαρικόν κράτος και οι Βούλγαροι προσεχώρησαν στην Παπική Ἐκκλησία. Τότε ἐμφανίσθηκε ὁ Καλογιάννης ἢ Σκαλογιάννης, πού ἔκαμε μεγάλα κακά στό Βυζαντινὸ κράτος καὶ τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος.

Στὸ διάστημα τοῦτο, τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων μετετόπιζε τὰ σύνορά του, πότε ὡς τὸ Ἄδριατικὸ πέλαγος, πότε ὡς τὸν Ὀλυμπο, πότε ὡς τὴν Κων)πολη. Ὁ Ἑλληνισμὸς ὑφίστατο τὰ πάνδεινα καὶ ἡ Θράκη ἐξημῶνταν συνεχῶς. Πάντως ὁμως οἱ Βούλγαροι ἄρχισαν νὰ παρακμάζουν καὶ τώρα ἀνημώνονταν ἄλλος λαός, οἱ Σέρβοι, πού ἐπωφελοῦμενοι τὴν ἀδυναμία καὶ τὰ μαλώματα τῆς Βυζαντινῆς αὐτῆς ἴδρυσαν μεγάλο κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Στεφ. Δουσάν (1331 - 1355) πού ἔγινε πρώτη δύναμη στὴν Χερσόνησο τοῦ Αἴμου.

Αὐτοί, ὅταν ἦρθαν οἱ Τούρκοι, ἀντέστησαν περισσότερο, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι ὑποτάχθηκαν, καὶ ὁ Σισμὰν κατέθηκε στὰ πόδια τοῦ Σουλτάνου τὸ στέμμα του, ὁ δὲ γιὸς του Ἀλέξανδρος ἐξώμοσε. Αὐτὸς εἶναι ὁ Βουλγαρικὸς λαός καὶ μὲ τέτοιες συνθήκες ἐγκαταστάθηκε κληρονόμος τῶν χωρῶν αὐτῶν, καὶ ἀπαιτητῆς τῶν ἄλλων ἀκόμα. Ὁ ἑλληνισμὸς βρίσκεται σὲ διαρκῆ σύγκρουση μαζί τους. Ἡ Θράκη μάλιστα, ἡ μεγάλη αὐτὴ χώρα πού ἀνέπτυξε ἓνα Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ, βρίσκεται σήμερα κατὰ τὰ 2)3 στὰ χέρια τους. Ἐμεῖς δὲν ἐπήραμε παρὰ ἓνα κομματάκι Θρακικῆς γῆς, ὅπου ἔχομε συμμαζευτῆ ἀπὸ ὅλη τὴν ἄλλη Θράκη. Οἱ Βούλγαροι ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὴν πλουσία βορεινὴ Θράκη ὅλο τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Ἀν. Ρωμυλίας, ὅπου ἀνθοῦσε ὡς τὰ 1906, μέσα σὲ κοινότητες πολιτισμένες. Ἡ Φίλιππούπολη τὸ διαμάντι αὐτὸ μετωνομάσθηκε Πλόδιδφ καὶ διώχτηκε ὁ θαλερώτατος Ἑλληνικὸς λαός. Ἡ Στενίμαχος, ἡ Βάρνα, ὁ Πύργος, ἡ Ἀγχίαλος, ἡ Μεσημβρία, ἡ Σωζούπολη, ὁ Βασιλικός, ἡ Ἀγαθούπολη, τὸ Καβακλή καὶ ἄλλες πόλεις — ἀκροπόλεις νὰ πῶ τοῦ ἀνθηροῦ ἑλληνισμοῦ — σήμερα εἶναι Βουλγαρικὲς πόλεις, πού μοίρονται καὶ κλαῖν τὰ περασμένα. Τὴν ἀρπαγὴν αὐτὴ τῆς Ἀν. Ρωμυλίας τὴν δεχτήκαμε καὶ περιορίσαμε τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς ὅλης Θράκης μέσα στὰ μικρὰ ὄρια τῆς Δυτ. Θράκης, ὅπου ὡς τὰ σήμερα ἀνθηρὲς πόλεις καὶ κωμοπόλεις χαίρονται τὴ χαρὰ τῆς ἐλεύθερης ζωῆς καὶ ἐργασίας. Καὶ ὁμως αὐτὸ τὸ μελισσῶνα, πού ἔσφυζε μέσα του σὰν σὲ κυμῆλη ἡ ζωὴ τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, τὸν ἐπιθυμοῦσαν μὲ βουλμικὸ μάτι καὶ ἀρπαχτικὸ γιὰ νὰ τὸν προσκολλήσουν στὸ μεγάλο μέρος τῆς Θράκης μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι θέλουν θάλασσα καὶ στὸ Αἴγαῖο. Ἀλλὰ πότε ὑπῆρξαν στὸ Αἴγαῖο οἱ Βούλγαροι; Τότε θὰ ἔπρεπε καὶ ἐμεῖς νὰ τοὺς ζητοῦμε ἔξοδο στὴ Μαύρη θάλασσα, στὴ Βάρνα, στὴν Ἀγχίαλο ὅπου ἀνθοῦσε ὁ Ἑλληνισμὸς, ὅπου αἰῶνες τρυγοῦσε τὸν πλοῦσιο θησαυρὸ τῆς μὲ τὸ ψάρεμα τῆς λακέρδας καὶ τῶν σκομπριῶν, δηλ. μὲ μιὰ ἐπικὴ ψαρική, πού τόσο ὄραία τὴν περιέγραψε στὸ Ἀρχεῖο Θράκης ὁ Ἀναγνώστης Παρασκευόπουλος ἰατρὸς Ἀγχιαλίτης. Δὲ θέλουν νὰ μᾶς ἀφήσουν

ήσυχους και να ζήσουμε σάν καλοί γείτονοι και να κυτάξουμε τή φτώχεια μας. Αιώνιως ξαναταράσουν τὰ ήσυχα νερά και θά θολώνουν με τις άθεράπυτες άπαιτήσεις τους τήν ειρηνική συμβίωσή μας. Και τώρα ώρθωμένοι κι άρματωμένοι προβάλλουν τις αυτές αξιώσεις τους, άφοϋ χάλασαν τόν Έλληνισμό τής Δυτ. Θράκης και 'Αν. Μακεδονίας τώρα πού ή φτωχή Έλλάδα μας χτυπήθηκε με τήν μεγάλη φασιστική 'Ιταλία, και τριάμισυ χρόνια τυραννήθηκε από τήν έπονείδιστη μισαρή Γερμανία.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ ΟΠΩΣ ΤΟΝ ΕΙΔΑΝ ΟΙ ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

Στους μαύρους αιώνες τής δουλείας, και μάλιστα στον ΙΣΤ', ΙΖ', ΙΗ', πού ο Έλληνισμός περνούσε τόσο δύσκολα, πολλοί περιηγητές ξένοι, Άγγλοι, Σουηδοί, Γάλλοι, Αδστριακοί, πηγαίνοντας στην Κωνσταντινούπολη και γυρίζοντας, περνούσαν μέσ' από τή Θράκη. Στά σημειώματά τους σημείωναν τι έβλεπαν στο πέραςμά τους άκόμα και τις έντυπώσεις τους. Σέ τέτοια όδοιπορικά και περιηγητικά χρεωστοϋμε μερικές φτωχές μιά άξιόλογες πληροφορίες πού έχουμε για τή Θράκη μέσα στα μαύρα και σκοτεινά αυτά χρόνια τής δουλείας και πού μās ρίχνουν λίγο φως να δούμε καιμιά πτυχή τής βασανισμένης ζωής του θρακικού ελληνισμού'.

1) Τέτοιοι περιηγητές είναι πολλοί: α) 'Ο Καπουτσίνος Robert de Dreux, Voyage en Turquie et en Grèce (1669) έκδ. Pernot Hubert, Paris 1925 και ό ιερεϋς του Γάλλου Πρέσβευος De la Haye-Ventelet, στα 1666 (Θρακικά τ. Α' σ. 106 κ.έξ.). β) ό Bertrundon de la Broquiere 1443 (Θρακικά τ. Α' σ. 116 κ.έξ.), γ) Γουλιέλμος 'Ιώσηπος Grelot 1680 (Θρακικά τ.Α'σ.326 κ.έξ.), δ) Robert Walsh (1772-1852) (Θρακικά τ. Δ' σ. 57 κ.έξ.), ε) Michel Eneman 1709-1746 (Θρακικά τ. Δ' σ. 64 κ.έξ.), στ) Παύλος Ζαμπζόγλου 1746 (Θρακικά τ.εΔ' σ. 65-67 κ.έξ.), ζ) 'Εβλιγιά Τσελεμπής 1610-1679 (Θρακικά τ. Δ' σ. 118, Ε' σ. 179, Θ' σ. 23, Ζ' σ. 153), η) Struve 1822 (Θρακικά τ. ΙΒ' σ. 249-252), θ) George Kappel 1831 (Θρακικά ΙΒ' σ. 252-254), ι) Μαρκήσιος Torcy 1706-13 (Θρακικά τ. ΙΒ' σ. 259), ια) I. Barron de Tott 1733-1793 (Θρακικά τ. ΙΒ' σ. σ. 260), ιβ) Viquesne 1828 (Θρακικά ΙΒ σ. 263), Γ. F. Abbott 1674-1681 Θρακικά τ. ΙΣΤ σ. 65 κ.έξ.), ιδ) A. Viquesnel (Θρακικά τ. ΙΣΤ σ. 409 κ.έξ.), ιε) Abrahan Damon (Θρακικά τ. ΙΕ σ. 163 κ.έξ.), ιστ) Adam Wenner 17 αί.. ιζ) Heinrich Rantzoven 17 αί., ιη) 'Αβδουλάχ Χατζή Κάλφας 17ον αί., ιθ) Raul Taffernern 1665, κ) Riccaut 1665, κα) Konte de Marsigli 1669-1700, κβ) Paul Lucas 1707, κγ) Vicomte de Marcelle 1840 ('Αρχείον Θράκης τ. ΣΤ σ. 148 κ.έξ.), κδ) Κόμης de Cayles 1672-1765, κε) Robert Pococke 1740 ('Αρχείον Θράκης τ. Ε σ. 271 κ.έξ. κστ) Lady Mary Wortley Montague, Lettres sur la Turquie, κζ) John Covel 1675, κη) S. Lusignan (Κοσμοπολίτου): Letter to Fordyce London 1788 (τ. Ι σ. 94-96), κθ) Struve Hictory of The Embassy from Petesburg to Con)ple 1793, λ) Pouqueville: Voyage 1798-1801, λα) II. Bearbron 1819, λβ) Captain Adolfus Slade 1829, λγ) Captain Charles Colaille Fraukland 1829, λδ) George Keppel 1831, λε) M von Tielz (βλοι αυτοί Θρακικά τ. ΙΗ σ. 324 κ.έξ.), λστ) Albert Dumont 1868 άναμνήσεις από τήν Ρουμελίαν ('Αρχ. Θρ. Θγσ. τ. Ι σ. 281-302).

‘Ο Έβλιγιάν Τσελεμπή, Τούρκος ὀδοιπόρος πού γεννήθηκε στά 1610 και πέθανε στά 1689¹. Ταξίδευε στην Κριμαία, ὅλη τήν Ἀνατολή, τὸ Ἰράκ, τὴν Δαμασκό, τὰ Ἱεροσόλυμα, τὴν Ἀραβία και τὴν Αἴγυπτο ὡς τὴ Νουβία και μὲ ξεχωριστὴ ἀποστολὴ ὡς τὴν Περσία. Στὸν καιρὸ τοῦ Μεχμέτ Δ’ (1642 —1963) ταξίδευε στὴ Ρωμυλία, στὶς χῶρες τῆς Ρουμανίας, Σερβίας, Βουργαρίας, Ἑλλάδος ὡς και στὴν Κρήτη και κατόπι ἀποσπιάσθηκε πὲ διάφορες πρεσβεΐες και σὲ διπλωματικὲς ἀποστολὲς τοῦ Σουλτάνου και περιηγήθηκε τὸ πλιότερο τῆς Εὐρώπης, Αὐστρίας, Οὐγγαρίας, Ὀλλανδίας, Δανίας, Σουηδίας, Πολωνίας, Ρωσίας. Τὰ ταξίδια του βάσταξαν σαράντα χρόνια και τὶς ἐντυπώσεις του τὶς περιγράφει στὸ μεγάλο του σύγγραμμα ἀπὸ δέκα τόμους. Οἱ ἕξ ἀπ’ αὐτοὺς δημοσιεύτηκαν πρῶτα και κατόπι και ἄλλοι 4. Σαυτοὺς μέσα περιγράφει μὲ ζωηρὰ χρώματα και λεπτομέρειες κάθε τι πού εἶδε και ἄκουσε στὶς πολυτελεῖς περιηγήσεις του σαυτὲς τὶς χῶρες και νόμισε ἀξιοσημειωτο ἀπὸ κοινωνικὴ, θρησκευτικὴ, ἀρχαιολογικὴ, ἱστορικὴ, γλωσσικὴ, στατιστικὴ, ἐπιγραφικὴ κλπ. ἄποψη μὲ γλώσσα σαφῆ και ἀπλὴ τῆς ἐποχῆς του. Μέσα στὶς περιηγήσεις περιέλαβε και τὴ Θράκη, στά 1078 ἐγίρας δηλ. στά 1667 μ.Χ. Ζωγραφίζει μὲ περιγραφὰς μακρὰς τὴν Ἀδριανούπολη², περιγράφει τὸ φρούριο «ἄνω Διδυμότειχο» τὰξιοθέατα τοῦ Διδυμοτείχου, προσθέτοντας ὅτι στὰμπέλια και στοὺς κήπους τους ὠρμάζει τὸ μαῦρο σταφύλι εὐγενεστο και εὐχυμο. Περιγράφει τὸ φρούριο τῶν παλαιῶν Φερρών, τὸ φρούριο τῆς Σηλυβρίας, τὸρχαῖο φρούριο τῆς Τυρολόης, τὸ Λουλέμπουργκᾶς (Ἀρχαδιούπολη) και τόσα ἄλλα μέρη. Οἱ περιγραφὰς του γύρω πάντοτε στοὺς πιστοὺς και τὰ τζαμιά τους, τὰ σχολειὰ και τὰ φτωχοκομεία και νοσοκομεία τους. Γιὰ τοὺς φτωχοὺς γκισούρηδες (τὸν φακίρ φουκαρὸ λαὸ) πολὺ λίγα ἀναφέρει μὲ περιφρόνηση. Γενικὰ ὁ ἀναγνώστης νιώθει πόσο βαρειά ἦταν ἡ θέση τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴ μαύρη αὐτὴ περίοδο τῆς δουλείας του.

‘Ο Καπουτσίνοσ ROBERT DE DREUX³, (στά 1666), λέγει ὁ Στίλπ. Κυριακίδης, μέσα στὴ φτώχεια εἰδήσεων, πού ἔχοιμε γιὰ τὰ σκοτεινὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας εἶναι πολὺτιμος γιὰ τὶς πληροφορίες του. Δὲ μᾶς λέγει θέβαια και πολὺ σπουδαῖα πράματα, γιὰτὶ περαστικός ὅπως ἦταν, δὲν εἶχε, ὅπως ὅλοι τὸν καιρὸ νὰ ξετάση μὲ προσοχὴ τὸν τόπο μας και νὰ δώση ὀλάκαιρη τὴν εἰκόνα του. Περιγράφοντας γι’ ἄλλες δουλειὲς συνήθως οἱ περιηγητὲς και τὸ πλιότερο μὲ διπλωματικὲς ἀποστολὲς, στὸ δρόμο τους πάνω σημείωναν ὅ,τι ἔβλεπαν, ὅ,τι τοὺς ἔκανε κάποια ἐντύπωση. Γιὰυτὸ και οἱ πλι-

1) Βλ. Θρακικὰ τ. Δ’ σ. 118, Ε’ σ. 169, Θ’ σ. 23, Ζ’ 153.

2) Περιγραφὴ Ἀδριανουπόλεως βλέπε Θρακικὰ τόμ. Β’ Ἰγνατίου Σαρράφογλου σ. 66-82 και Κυριλλου ΣΤ’ Ἀδριανουπολίτου σ. 83-86 και μετάφραση ἀπὸ τὸν Ενβήα σπὰ Θρακικὰ τόμ. ΙΕ’ σ. 1-54.

3) Βλ. Θρακικὰ τ. Α’ σ. 106α Στίλπ. Κυριακίδου και Ἑλ. Βουραξέλη ὁ βλος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν 1939 σ. 174 κ. ἕξ.

ροφορίες τους δὲν εἶναι συστηματικὲς καὶ πολλὲς φορὲς ὄχι καὶ πολὺ σωστές. Δὲ σημειῶνουν καλὰ τὶ ἀκοῦν, οὔτε τὰ ὀνόματα, πού τὰ παραμορφῶνουν ἢ παρεξηγοῦν καὶ ὅ,τι τοὺς πληροφοροῦν εἶναι εὐπιστοι στὶς ἀφηγήσεις τῶν ντόπιων, πού πάντα δὲν τοὺς λένε τὴν ἀλήθεια, καὶ τερατολογοῦν καὶ μοναχοὶ τοὺς. Μὲν αὐτὰ κοντὰ πὸ τίποτε οἱ πληροφορίες πού βρίσκουμε στὰ ταξιδιωτικὰ τους βιβλία εἶναι κάτι τι, ὄχι βέβαια ἀνεξέταστες ἀλλὰ μὲ προσοχὴ καὶ κάποια κριτικὴ.

Οἱ πληροφορίες συνήθως τῶν περιηγητῶν ἢ ταξιδιωτῶν σχετίζονται μὲ τοὺς τόπους πού βρίσκονται πάνω πὸ δρόμο τοῦ ταξιδιοῦ τους, ὅταν πᾶνε λ.χ. στὴν Κωνσταντινούπολη. Γιὰ τὴ Θράκη δυὸ μεγάλοι δρόμοι ὑπάρχουν, πού ὁδηγοῦν ἀπὸ τὴν Εὐρώπη στὴν Πόλη. Ὁ ἓνας ἀπὸ τὴν Ἑγνατία, δηλ. ἀπὸ τὸ Δυρράχιο - Θεσσαλονίκη - Κωνσταντινούπολη μὲς ἀπὸ τὴ Θράκη, καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη. Καὶ τὴν ἀκόμα αὐτοὺς τοὺς δυὸ δρόμους ἀκολουθοῦν τὰ ταξίδια. Ἐναν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δρόμους ἀκολούθησε ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς στὰ 1669 DE LA HAYE - VAN TETET πηγαίνοντας ἀπὸ τὴν Κων)πολη στὴ Λάρισα, ὅπου βρίσκονταν ὁ Σουλτᾶνος. Πήγαινε ὁ πρεσβευτὴς νὰ ταχτοποιήσῃ μερικὲς γαλλικὲς ὑποθέσεις, σχετικὲς μὲ τὰ προνόμια τῶν ξένων στὴν Τουρκία καὶ μέσα στὴ συνοδεία του εἶχε καὶ τὸν πνευματικὸ τῆς πρεσβείας, ἓνα συγγενῆ του καπουτσίνο τὸν RODERT DE DREUX¹, πού καθὼς ἦταν φιλοπερίεργος βρῆκε εὐκαιρία νὰ ταξιδέψῃ καὶ σ'ἄλλα μέρη τῆς Τουρκίας ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κων)πολη. Συνώδεψε τὸν πρεσβευτὴ καὶ στὴν Ἀδριανούπολη. Βέβαια ὁ DE DREUX δὲν ἀνήκει στὴν τάξη τῶν μεγάλων περιηγητῶν, ὅπως εἶναι ὁ BELON PIERRE, (LES OBSERVATIONS DE PLUSIERS SINGULARITES ET CHOSES MEMORABLES TROUVEES EN GRECE. ASIE, JUDEE, EGYPTE, ARABIE. Ἐκδ. Α' PARIS 1555 καὶ Β'. 1558 καὶ Ἑλ. Βουραζέλη, ὁ βίος τοῦ Ἑλλ. λαοῦ σ. 215 - 268), καὶ ἄλλοι. Ὅμως εἶναι περίεργος καὶ φιλομαθὴς καὶ προσεχτικὸς καὶ πολὺ ἐνδιαφέρεται γιὰ τ' ἀρχαῖα καὶ ὅπου τ' ἀπαντήσῃ, δὲν ἀφήνει νὰ τοῦ διαφύγουν². Ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν σύγχρονη κατάστασι τῶν κατοίκων καὶ μᾶς δίνει καὶ γιαυτὴ χρήσιμες πληροφορίες. Ἐτσι μᾶς περιγράφει τὴν Ἀδριανούπολη, τὴν Κων)πολη, τὰ ἱστορικὰ της μνημεῖα καὶ τὰ σαρᾶγια της, τὴ Χαλκηδόνα, τὸ Βόσπορο καὶ μιλεῖ γιὰ ὅλες τὶς πόλεις πού συναντᾷ ἀπὸ τὴ Σηλυβρία ὡς τὴν Καβάλλα. Γιὰ τὴ Θράκη οἱ πληροφορίες του ἔχουν ἀρκετὴ σημασία, γιατί μᾶς δίνουν ὄχι μονάχα τὴ γενικὴ εἰκόνα τῆς χώρας, μὰ καὶ μερικὲς ἀρκετὰ σημαντικὲς πληροφορίες γιὰ πόλεις, πού καὶ σήμερα εὐημεροῦν καὶ ἀκμάζουν, καθὼς καὶ γι' ἄλλες ἔρημες πιά καὶ ἀκατοίχητες.

1) Βλ. Ε. Βουραζέλη. Ὁ βίος τοῦ Ἑλλήν. λαοῦ κλπ. σ. 158 καὶ 175.

2) Αὐτοῦ σ. 106.

Περνώντας τους Τσεκμετζέδες, τή Σηλυβρία όπου έπεσε κέρθηκε δροδόδοξο εκκλησία, που είχε λείψανα άγιου και τον έλάτρευαν πολύ και τή Ραιδεστό (RODOSTO), πόλη ωραία και έμπορικώτατη, που συγκοινωνούσε κανονικά με τήν Πόλη — και φαίνεται πως και τότε είχαν σημαντική έμπορική κίνηση — πέντε δλόκληρες μέρες περπατούν τον Έβρο χωρίς να βρουν καμμιά σημαντική πόλη, παρά μόνο πεδιάδες με άφθονο κυνήγι, πράγμα που μαρτυρά πόσο έρημος ήταν ο τόπος. Περνούν τον Έβρο, φτάνουν στη Βήρα (Φέρρες), επισκέπτονται τὸ τζαμί, που είναι μιὰ από τις όμορφες εκκλησίες που έχουμε και που τήν περιέγραψε ο κ. Άν. Όρλάνδος¹. Από κει πάνε και στη Μάκρη και Γκιουμουλτζίνα (GTMURZINA).

Ό περιηγητής μᾶς μιλεί για τὸ Περιθώρι (PERITORT), τή Μπουροῦ. Η πολιτεία αυτή και τότε ακόμα, συνεχίζει ο Κυριακίδης, όπως και στα χρόνια του BELON είχε κατοίκους, έλεεινούς όμως κι άξιοδάκρυτους, που θυμούνταν τὸ παλιότερό της όνομα Περιθώρι δηλ. Περιθεώριον και βεβαιώνει τήν παράδοση του DE DREUX που μιλεί για τις αιτίες τῆς δυστυχίας των κατοίκων που δεινοπαθούσαν από επιδρομές των πειρατών.

«Τὴν πρώτη μέρα του ταξιδιού μας φτάσαμε — αρχίζει ο DE DREUX, — στο Τουσιλάρ, όπου βρήκαμε καλό και φτηνό κρασί, κέπειδη θέλαμε να ξεκαλουνθήσουμε τὸ δρόμο μας και τὴ νύχτα, πήραμε μαζί μας ένα Χατζή»². Εσχωριστή προσοχή δείχνει στα θρησκευτικά στοιχεία τῆς Θράκης: είναι δὲ όφελιμώτατες οι παρατηρήσεις του για τις πόλεις τῆς Βορ. Ελλάδος, που τις πέρασε στο ταξίδι του για τὴ Λάρισα.

Ένας άλλος ο DE BERTRANDON DE LA BROGUIERE (VOTAGE D' OUTREMER ET RETOUR DE JERUSALEM EN FRANCE κλπ. 1432)³ διέσχισε τὴ Θράκη και μᾶς δίνει ενδιαφέρουσα περιγραφή για τὴν κατάσταση στις πόλεις που πέρασε. Τὸ χειρόγραφο του σώζεται στη βιβλιοθήκη των Δουκών τῆς Βουργουνδίας. Διηγείται λοιπόν πως έφυγε από τὴν ξακουσμένη Πόλη στις 23 του Γενάρη 1433 με τὴ συντροφιὰ του Βενέδικτου Ντε Φουρλίνο, πρεσβευτῆ του Δούκα του Μιλάνου στην Τουρκία. Μαζί του ήταν κένας ευπατρίδης ο ZEHAN VISCONTI, που κι αυτός υπηρετούσε τὸ δούκα του Μιλάνου. Μιλεί για τὰ Ἔθνη (ATHYTRA), άλλοτε καλή πολιτεία, που οι Τουρκοί τὴν κατέστρεφαν κι αυτήν όλοτελα, αν κείχαν ένα πολύ όχυρό πέρασμα, γιατί ἡ θάλασσα προχωρεί στην ξηρά... Στην πολιτεία αυτή ακόμα μένουν Ἕλληνες προσθέτει. Από κει πηγαίνει στη SALUBRIE (Σηλυβρία) που είναι του αυτοκράτορα

1) Θρακικά τόμος Α' Όρλάνδος Άν. Τὰ Βυζαντινά μνημεία τῆς Βήρας.

2) Χατζήδες ήταν άνθρωποι που κουβαλούσαν ένα φανάρι για να φωτίζουν τὸ δρόμο.

3) Θρακικά τόμ. Δ' σ. 106 κ. 63. και Ἐλ. Βουραζέλη ο βίος του Ἐλλην. λαού κλπ. σ. 234.

τῆς Κων)πόλεως. «Εἶναι μιὰ πολιτεία, λέγει, πού οἱ Τούρκοι δὲ μπόρεσαν νὰ τὴν πάρουν, ἂν καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς θάλασσης δὲν εἶναι δυνατὴ». Φτάνει κατόπι στὴν CHORLOU (Τσουρλοῦ) ὅπου κατοικοῦν Ἕλληνες καὶ Τούρκοι. Ἀπὸ κεῖ στὸ MIST'ERIO (Μυστήριον) μιὰ πολιτεία — κλειστὴ καὶ μικρὴ τοποθεσία. Τὴν κατοικοῦν μονάχα Ἕλληνες, ἐξὸν ἀπὸ ἓνα Τούρκο, πού τοῦ τὴν ἔχει χαρίσει ὁ Σουλτάνος. Κατόπιν φτάνει στὸ Λουλιέ - Βουργάζ, ὅπου κατοικοῦν μόνο Τούρκοι.

Περιγράφει τὶς ὁμορφες πεδιάδες μῦλα τὰγαθὰ τῆς φύσεως καὶ τὰμέτρητα ποτάμια πού εἶδε σὲ ἑπτὰ μέρη ἀπὸ τὴν Πόλη ὡς τὴν Ἀδριανούπολη. Εἶναι πολὺ καλὴ πολιτεία, ἢ καλύτερη, ὅπως λέγει, ἀπὸ ὅσες ἔχουν οἱ Τούρκοι στὴν Ἑλλάδα. Περιγράφει τὸ Διδυμότειχο (DIMOTIQUE) ὡς ἀρκετὰ καλὴ πολιτεία, ὅπου βρίσκεται μεγάλο κωφραϊότατο κάστρο πάνω στὸ βουνὸ περίπου στρογγυλὸ καὶ ἔχει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά τὸ ποτάμι. Τὸ μικρὸ πύργο μεταχειρίζονται, λέγει, γιὰ θησαυροφυλάκιο οἱ Τούρκοι. Ἀπὸ κεῖ, ἀφηγεῖται, πὼς πῆγε στὰ ΤΡΨΑΛΑ (Ἵψαλα) καλὴ πολιτεία μὰ γρομμισμένη. «Ἀπὸ κεῖ πῆγα στὴν ΑἴΤΝΕ (Αἶνο) πού τὸ καιρὸ τῆς Μεγάλης Τροίας ἦταν τρανὴ καὶ εἶχε βασιλιά». Σημειώνει τὴ Μάκρη, τὴ Γκιουμουλτζίνα, τὸ ΡΕΡΙΤΟΝ, τὴν Τραϊανούπολη καὶ τὴ Βήρα. Ταξίδι δηλ. πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ πληροφοριακὸ.

Ἄλλος περιηγητὴς ταξιδιώτης στὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνα ὁ Γουλιέλμος Γώσηπος GRELOT ἐπεσκέφθηκε τὴ Θράκη (καὶ τὸ ἔργο του δημοσιεύτηκε στὰ 1680) συνοδεύοντας τὸ βασιλικὸ γιατρὸ καὶ ἀρχαιολόγο VAILLAM καὶ περιγράφει τὴν τότε Ἡράκλεια. Ἡ πολιτεία αὐτὴ μῦλο τῆς τὸν ξεπεσμό, 150 χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλωση, διατηροῦσε ἀκόμα πολλὰ λείψανα καὶ σημάδια τῶν περασμένων μεγαλείων της². Μιλεῖ γιὰ τὴν τοποθεσίαν τῆς πολιτείας, γιὰ τὰ ἐρεῖπιά της, γιὰ τὸ λιμάνι της, γιὰ τὸ ἀμφιθέατρό της, πού «ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου», γιὰ τὶς ὑδροποθῆκες, γιὰ τὰ σπίτια, θέατρα, τὰ κομματιασμένα ἀγάλματα, γιὰ τὰ βάθρα της, γιὰ μιὰ ἐπιγραφή στὸ Σεβῆρο ἐντοιχισμένη στὴ μητρόπολη, γιὰ τὸ μητροπολιτικὸ ναὸ, γιὰ τὰδεῖα σπίτια, πού ἀφῆκαν κέφυγαν οἱ Ἕλληνες γιὰ νὰπαλλαγοῦν ἀπὸ τὶς πιέσεις τῶν Τούρκων, (πού διαρκῶς τοὺς συκοφαντοῦν), γιὰ τὸ λιμάνι, γιὰ τὰ προϊόντα τῆς Ἡρακλείας κλπ. Πληροφορίες δηλαδή πολὺτιμες καὶ περισπούδαστες γιὰ μιὰ πόλη πανάρχαια καὶ ἱστορικὰ.

Ὁ ROBERT WALSH³ (στὰ 1772 - 1852) (VOYAGE EN TURQUIE ET A CON)PLE μετάφρ. ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ) χρημάτισε ἐφημέριος

1) Περιγραφή Ἡρακλείας Βλ. Θρ. Θησ. τ. ΙΑ': Περιηγήσεις σ. 232 - 236.

2) Βλ. Θρακικά τ. Α' σ. 326 κ. ἐξ. Περιγραφή τῆς Ἡρακλείας βλέπε καὶ Cornéille de Brun: Voyage au Levant 1714 σ. 64-66.

3) Θρακικά τόμ. Δ' σ. 57 κ. ἐξ.

δύο φορές τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας στήν Κων/πολη. Μὲ τὰ μάτια του εἶδε τὴν κρεμίδα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄, τοῦ μητροπολίτη Δέρκων στὰ Θεραπευα, καὶ τὸν ἔξανδραποδισμό τῆς Χίου. Εἶναι ἓνα προσεχτικὸς παρατηρητής. Τὸ ταξίδι φαίνεται νὰ ἔγινε στὰ 1827. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ περιγραφή τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν, γιατί μιλεῖ καὶ γιὰ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς πόλεως λέγοντας τὰ ἑξῆς: «Ἰδρυσαν (οἱ 40εκκλησιῶτες) σχολῆς ἀλληλοδιδασκτικοῦ συστήματος, ὅπου διδάσκεται ἡ ἀρχαία Ἑλληνική, τὸ δὲ ἀλληλοδιδασκτικὸ σύστημα θὰ ἐφαρμοσθῆ σάλλη μεγαλύτερη σχολή, ὅπου διδάσκεται ἡ ἀπλοελληνική. Ὁ νεώτερος αὐτὸς τρόπος τῆς διδασκαλίας εἶναι πολὺ πρὸ ἀξιοπαρατήρητος στήν πόλη αὐτή, καθότι μόνον μιὰ ἄλλη σχολή ὑπάρχει στήν Τουρκία πού ἔγινε δεκτὸ τὸ σύστημα αὐτό». Καὶ προσθέτει ἀκόμα γιὰ τὸ νόμα τῆς πόλεως λέγοντας: «Τόσο ἀντίθετο εἶναι τὸ νόμα KIRKLEZI μὲ τὰ πράγματα, ὥστε ἂν καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς εἶναι τόσο πολυάριθμος, δὲν ἔχει ἐκκλησία καὶ δὲ μπόρεσε, ὕστερα ἀπὸ ἀπανωτὲς αἰτήσεις, νὰ πάρῃ ἄδεια γιὰ νὰ χτίσῃ μιὰ ἐκκλησία». (Βλ. G. ARVANITAKIS, I' HELLENITE DE LA THRACE GENEVE 1919). Ἔπειτα ὀμιλεῖ γιὰ τὸ Λουλέ - Μπουργκάς, καὶ μᾶς δίνει μιὰ καλὴ εἰκόνα τῆς ἀγγειοπλαστικῆς. Στὸ Καριστερὰν περιγράφει τὸ φόνο τοῦ Ἀγγλου WOOD. Γενικὰ μᾶς σημειώνει πράγματα, πὺν ἄλλοι δὲν τὰ εἶδαν περνώντας ἀπὸ κεῖ, ὅπως DR. CLARKE, δεκατέσσερα χρόνια προηγουμένα. Καὶ μᾶς σημειώνει ἀκόμα τὴν ἐρήμωση τῆς Θράκης, τὰ ἦθη τῶν χωρικῶν καὶ τὴ φιλοξενία τους. Ἀλλὰ καὶ ἡ περιγραφή τοῦ MICHEL ENEMAN (1709) γιὰ τὶς Σαρανταεκκλησιῆς εἶναι ἐνδιαφέρουσα, ὅπως καὶ τοῦ Παύλου Ζαμπζόγλου (1716) στὸ ταξίδι ἀπὸ τὴν Πόλη στὴ Στοκχόλμη μαζί μὲ τὸν πρεσβευτὴ EDWARD CARLESON, πὺν λέγει πὺς στὶς Σαρανταεκκλησιῆς μῦταια μὲν ἀνεξήτησαν ἀρχαιότητες, ἀλλ' ἡ πολιτεία εἶναι ὡραία καὶ μεγάλη.

Οἱ πρὸ κύριες εἰδήσεις στὸ ΙΖ' αἰῶνα γιὰ τὴ Φιλιππούπολη εἶναι οἱ ἀκόλουθε: Ὁ ADAM WENNERN τὴν ἐπεσκέφθηκε στὰ 1616 καὶ γράφει τὰ παρακάτω: «Ὅταν φτάσαμε πρὸς τὴ Φιλιππούπολη μᾶς προϋπάντησαν πολλοὶ καθάλλοι, πὺν μᾶς συνώδεσαν. Στὶς 8 π.μ. μπήκαμε στήν πόλη. Κατελύσαμε σὲ Τουρκόσπιτο, πάνω στὸ ποτάμι Ἐβρος, πὺν τῶρα τὸν λένε Μαρίτσα καὶ ποτίζει τὴν πεδιάδα μὲ τὰ καλλιεργημένα ρύζια. Στὶς 24 τοῦ μηνὸς περάσαμε ἐδῶ τὴ μέρα μας. Ἡ PHILIPPOPOLI, πὺν οἱ Τοῦρκοι τὴν λένε PHILIPPE χτίσθηκε πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Φίλιππο τὸν Μακεδόνα

1) Γιὰ τὸ νόμα τῆς πόλεως βλ. Χρ. Μελισσηνοῦ. Θράκη καὶ Σαραντα Ἐκκλησιῆς ἔτος 1881.

2) Βλ. Μ. Ἀποστολίδου ἐκδομένη Ἱστορία Φιλιππουπόλεως κεφ. ΙΖ', ΙΗ', ΙΘ' αἰῶνας. Βλ. Ἀρχεῖο Θρακ. Θεσ. τόμ. ΙΑ' σ. 16 κ. ἑξ. Βλ. καὶ Albert Dumont Souvenirs de la Roumelie 1868 σ. 92-93, περὶ Σπενιμάχου βλ. μεταφρ. Ἀρχ. Θράκης τόμ. Ι' περιηγήσεις σ. 301-302.

καὶ πατέρα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ξαναχτίσθηκε δὲ κατόπι ἀπὸ τὸ Ρωμαῖο καίσαρα Φίλιππο, πὺν κατέλαβε τὶς χῶρες τοῦτες καὶ ὠνομάσθηκε ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν δύο. Τὰ ἐρειπωμένα τείχη πάνω στοὺς βραχώδεις λόφους καὶ τὰνάχτορα καθὼς καὶ οἱ παλιοὶ ναοὶ τῶν αἰρετικῶν (δοθοδόξων) καὶ οἱ ἐκκλησοῦλες μαρτυροῦν τὸ ἀξιοθέατο τῆς πανέμορφης κάποτε πολιτείας στὴν εὐφορη καὶ μεγάλη καὶ ἀπὸ φαιδρούς λόφους περιτριγυρισμένη πεδιάδα. Ἡ πόλη αὐτὴ ἦταν χτισμένη σέπικαιρη θέσει, τώρα ὅμως δὲν ἔχει τείχη κἄχει τὸ μέγεθος τῆς πόλεως τῆς ἱερῆς αὐτοκρατορίας NORDLINGEN. Ἔχει μερικὲς ὠραῖες ἐκκλησίες ἡμαρὲτ, καρβάν σεράγια, χαμάμια κἄνα μπεζεστενί. Πάρθηκε ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνο Μουράτ τὸν Α' στὰ 1362. Τώρα κατοικεῖται ἀπὸ Ἑλληνας, Βουργάρους, Παυλικιάνους¹, Ραγουζαίους, Γούρκους καὶ Ἑβραίους, πὺν ἀσχολοῦνται πλείοτερο σὲ μικροεμπόρια.

Ἄλλος ὁ HEINRICHE RANTZOUEN, (DEN KWURDIGE REISEBES CHREIBUNG NACH JERUSALEM, CAIRO IN AEGYPTEN UND CON)PEL 1704 HAMBURG), πέντε χρόνια πὺν ἀργὰ στὸ ταξίδι του περνώντας ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη γράφει: «Στὶς 27 Σ)βρίου 1923 ἡ συνοδεία μας ἔφτασε στὴ Φιλιππούπολη (PHILIPPOPOLE). Τὰ γύρω τῆς πολιτείας εἶναι γεμάτα ὁμορφίες. Στᾶλλο μέρος τῆς πόλεως φαίνονται τρεῖς λόφοι. Στὸν πρῶτο πάνω ὑψώνεται πύργος μῆνα ἀχρηστο ρολόγι. Στὸν δεῦτερο λόφο στέκεται ἓνα παλιὸς πύργος καὶ στὸν τρίτο φαίνεται τείχος μᾶλλα ἐρείπια. Μία ἐπιγραφή ἀπὸ τὰ 1631, πὺν βρέθηκε τελευταία κοντὰ στὸ μετόχι τοῦ Παναγίου Τάφου λίγο πὺν νότια τῆς ἀνατολικῆς Πύλης τῆς ἀκροπόλεως καὶ κάτω ἀπὸ τὸ τείχος δηλώνει πὺς τὸν αἰῶνα τοῦτον ἦταν πὺν κατοικημένο ἀπὸ Ἑλληνας καὶ τὸ μέρος κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς ἀκροπόλεως, καὶ ὅτι φιλόθρησκοι Ἑλληνας πῆγαιναν προσκυνητὲς στὰ Ἱεροσόλυμα. Ἔτσι ἕνας Ἑλληνας σὺν ἔγινε προσκυνητῆς ἀφιέρωσε τὸ σπίτι του τῆς Φιλ)λεως στὸν ἅγιο Τάφο, καὶ ζητώντας ἐγγύηση ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων πῆρε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ μακαριώτατου αὐτῆ. Ἡ ἐγγύηση συνοδεύθηκε καὶ ἀπὸ ἀνάθεμα ἢ κατάρα ἐναντίον ἐκείνου, πὺν θὰ τολμοῦσε νὰ κἀνη τέτοια βέβηλη πράξη. Ἐῶνομα τοῦ ἀφιερωτῆ καὶ τοῦ Πατριάρχη λείπει καθὼς καὶ ἡ κατάρα, γιατί ἡ πέτρα εἶναι κομματιασμένη».

Ἄλλὰ ἀξιοσημείωτα εἶναι ἐκεῖνα πὺν γράφει γιὰ τὴ Φιλιππούπολη, ὅπως καὶ γιὰ τὴν Ἀδριανούπολη ὁ Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή, πὺν τὴν ἐπεσκέφθηκε στὰ 1652². Γιὰ νὰ φανερώσῃ τὴν σπουδαιότητα τῆς πολιτείας ἀρχίζει τὴν περιγραφή του: «Ἐῶνομα τῆς πόλεως εἶναι Φιλιππούπολη (FILIBBE). Ὅταν

1) Εἶναι οἱ σλανόφωνοι Παυλικιᾶνοι, πὺν κατοικοῦσαν μαζί μὲ τοὺς Ραγουζαίους ἐμπόρους πάνω στὸ δρόμο πρὸς τὴν Πόλη ἀνατολικά καὶ τοὺς πῆρε γιὰ Βουλγάρους ἐξαιτίας τῆς ὁμιλίας τους. Τοὺς ἐγκατέστησε ἐκεῖ ὁ Τσιμισκῆς.

2) Ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ Βουλγαρία οἱ Βούλγαροι τὸ μετέφρασαν διὰ τοῦ D. Gadzhanow Perioditscheskio Spisanie τῆς Σόφιας τ. LXX 1908.

ἐπίσημοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους της καὶ ξέχωρα οἱ στρατιωτικοὶ ζοῦν πάνω ἐπεσκέφθηκα τὸ Γερμανὸ αὐτοκράτορα, μὲ ρώτησε πολλὰ γιὰ τὴ Φιλιππούπολη, λέγοντας ὅτι πολὺ λυποῦνταν, γιατί ἡ πολιτεία τούτη δὲν ἦταν στὰ χέρια του. Πρόσθεσε δὲ πῶς, ἂν τὸ χρυσάφι, τὸ σίδηρο καὶ τὸ μολύβι πὺν κρύβουνταν στὰ θουνὰ τῆς Φιλιππουπόλεως, ἦταν στὴν αὐτοκρατορία μου, θὰ κυριαρχοῦσα σ' ὅλον τὸν κόσμω»¹.

Ἡ Φιλιππούπολη λέγει εἶναι μιὰ πολιτεία παλιὰ καὶ ὑπάγεται στὸ σαντζάκι τῆς Σόφιας καὶ κυβερνιέται ἀπὸ ναζίρι (ἐπαρχο). Εἶναι πολιτεία μεγάλη καὶ πλουσία, πὺν ξεφορτώνονται καθεμέρα χιλιάδες δέματα ἀπὸ ἐμπορεύματα πὺν στέλνονται ἀπὸ δῶ. Ἀπὸ τις δέκα πόλεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, πὺν εἶναι τὰ κλειδιά της, πρώτη εἶναι ἡ Ἀδριανούπολη, δευτέρα μετὰ τὴν Πόλη, ἡ Φιλιππούπολη δεκάτη (προηγοῦνται ἡ Θεσσαλονίκη, οἱ Σέρρες, ἡ Λάρισα, ἡ Σόφια, τὸ Βελιγράδι, ἡ Βούδα, τὸ Σεράγεβο, τὰ Σκόπια), μὰ ἡ ὠραιότερη ἀπ' ὅλες. Γιὰ τὸ κλίμα της καὶ τὴ θέση της λέγει ὅτι βρίσκεται μέσα στὴ φερώνυμη πεδιάδα κοντὰ στὸν Ἑβρο, ὅπου ὑψώνονται ἀπότομα ἐννιά λόφοι (καὶ τοὺς ὀνομάζει).

Τὸ κλίμα της εἶναι ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ φλογισμένο τὸ καλοκαίρι ἀπὸ τοὺς βράχους, ὥστε οἱ κάτοικοί της ἀναγκαστικὰ παραθερίζουν στὴ Ροδόπη. Τὸν χειμῶνα ἡ ζωὴ τῶν Φιλιππουπολιτῶν εἶναι εὐχάριστη, γιατί οἱ κάτοικοι εἶναι ἐράσιμοι. Στὸ τέλος τῆς περιγραφῆς του φωνάζει. Πόσο μεγάλη καὶ πλουσία πολιτεία!

Ὅμοια τὴν περιγράφει ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἑβλιγιὰ ἱστοριογράφος Ἀβδουλᾶ Χατζῆ Κάλφας (1609 - 1657).

Στὰ 1664 ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη πέρασε ὁ Ἄγγλος JOHN BURBURY, (A RELATION OF A JOURNEY OF THE RIGH HONORABLE M. LORD HOWARTH FROM LONDON TO - WIENNA UND TO CON)PLIE LONDON 1671), πὺν ἀκολούθησε τὴν Ἀγγλικὴ Πρεσβεία ἀπὸ τὸ Λονδίνο - Βιέννη - Κων)πολη. «Ἡ πόλη, λέγει, ὀνομάζεται Φιλιππούπολη ἀπὸ τὸ Φίλιππο Μακεδόνα καὶ περιθρέχεται ἀπὸ τὸ διάσημο Ἑβρο ποταμὸ, βρίσκεται στὴν ἀπλόχωρη πεδιάδα. Ἀνάμεσα σ'ἄλλα μᾶς ἔδειξαν πάνω σὲ λόφο μιὰ ἐκκλησιὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (ἁγία Παρασκευὴ πὺν ὁ περιηγητὴς τὴν δέχεται ἔτσι, γιατί ἐκεῖ δίδαξε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος). Ἀναφέρει τοὺς Παιλικιάνους σὲ χωριὰ σκορπισμένους, τὸ παλιὸ ρολόγι, τὸ κρασί της πὺν καὶ ἐξαίσιον καὶ ἄφθονον εἶναι καὶ μιλεῖ καὶ γιὰ τὸ φόβον πὺν ἐμπνέουν οἱ Τοῦρκοι στοὺς ὑποδούλους καὶ τὴ μεγάλη τυραννία τους.

Ὁ PAUL TAFFERNERN ἀκολουθώντας τὴν αὐτοκρατορικὴ πρεσβεία τοῦ Λεοπόλδου τοῦ I στὰ 1665 λέγει κιαυτὸς μερικὰ γιὰ τὴ Φιλιππούπολη. «Οἱ

1) Ἐδῶ ὁ αὐτοκράτορας κάνει σύγχυση τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ τῶν Φιλίππων, πὺν ἦταν ὀνομαστὴ γιὰ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου.

στο λόφο όπου και τὰ ἀνίκτορα (δλοφάνερα θάναι ὁ λόφος τῶν Σχοινοβατῶν, τὸ Τζαμπάζ - Τεπέ). Ἡ Φιλιππούπολη προσθέτως ἔχει και πύργο ὠρολογίου, ὅπου φαίνονται πολλὰ ἀχνάρια ἀρχαιοτήτων. Τὸ ὠρολόγιο χτυπᾷ τὴν ἡμέρα, πρῶγμα πού σέ λίγες πόλεις βαρβαρικῶν χωρῶν ἀπανᾷ και πού λείπει και ἀπό τὴν Ἀδριανούπολη και τὴν Πόλη». Και τελειώνοντας ἐπαινεῖ τοὺς Τούρκους πού σέβονται τὰ ἐκκλησιαστικά ἱδρύματα, ἔτσι ἐκδηλώνοντας τὸ μεγάλο σεβασμό τους στὴ χριστιανική θρησκεία. Και ἀναφέρει τοὺς Παυλικιάνους ἀπὸ τὸνομα Παύλου PAULINERE.

Στὰ 1665 πέρασε ὁ RICCAUT (HIST. DE L' ETAT PRESENT DE L' EMPIRE OTTOMAN) γραμματέας τῆς Ἀγγλικῆς πρεσβείας Κων)πόλεως πηγαίνοντας στὸ Βελιγράδι με τὴ συνοδεία του πού φιλοξενήθηκε στὸ μέγαρο τοῦ μητροπολίτη. Ἀναφέρει και τοὺς τύμβους (τοῦμπες) τῆς Θράκης, πού, ὅπως λέγει, «ἀναπαύονται τὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων, πού ἔπεσαν σαυτὰ τὰ μέρη πολεμῶντας». Μιλεῖ και γιὰ τοὺς λόφους τῆς πόλεως.

Και ὁ KONTE DE MARSIGLI (STATO MILITARE DELL' IMPERIO OTTOMANO ASMSTERDAM) 1732, πού πέρασε πολλές φορές ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη στὰ 1679 - 1700 τὴν μνημονεύει και τὴν καλεῖ Τουρκόπολη, ὅμως ἀναγνωρίζει πὼς στὸ κέντρο της στοὺς λόφους ζοῦσαν Ἕλληνες. Βουργάρους δὲν ἀναφέρει, ἀλλ' ὁμιλεῖ γιὰ τοὺς Παυλικιάνους. Ἀπὸ τότε σώζεται και μιὰ εἰκονογραφία τῆς πόλεως. Οἱ λόφοι της δὲν ὑπάρχουν σαφεῖς στὴν εἰκόνα, πού σημαίνει πὼς ὁ ζωγράφος ἀπὸ μνήμης τὴν ζωγράφισε. Ἡ ζωγραφία ἔχει σημείωση: PHILIPPOPOLI OF DE REVIER DE MARITZA IN ROUMANIA.

Στὰ 1707 πέρασε ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη ὁ Γάλλος γιατρός PAUL - LUCA πού ταξίδευε με τὸν TOURNEFORT και συνέγραψε τὸ VOYAGE DANS LA GRECE. Περιγράφει τὴν πόλη και τὶς ὁμορφιές της τὶς φυσικιές, τὸν ποταμὸ Ἐβρο, τὶς γέφυρες, τὶς ἑξ ἐκκλησιές κέπειτα τὴ θεραπεία μιᾶς ὠραιότατης Ἑλληνίδας, πού ἡ οἰκογένειά της τοῦ κάνει ἐντύπωση γιὰ τὴ φιλοστοργία και τὸ ἀκμαῖο θρησκευτικὸ αἶσθημα πού εἶναι ὄλων τῶν Ἑλλήνων Φιλιππουπολιτῶν. Ὁ ἴδιος ἀντέγραψε τρεῖς Ἑλληνικὲς ἐπιγραφές κακὰ θέβαια, και τὶς καταχωρίζει στὸ τέλος τοῦ ὁδοιοπορικοῦ του.

Στὰ 1718 χτύπησε τὴ Φιλιππούπολη πανούκλα. Ἡ πρεσβεία τῆς Αὐστριακῆς Αὐτοκρατορίας προσπέρασε τὴν πολιτεία, πηγαίνοντας στὴν Κων)πολη. Μόνον ἡ φρουρά τῆς πόλεως τοὺς συνόδευε πέρα μακρὰ και δὲ οἰχτηκαν τὰ κανόνια πρὸς τιμὴν τους ἀπὸ τὸ λόφο τῶν Νημῶν.

Ὁ Ἄγγλος SAVIOUR LUZIGNAN πέρασε στὰ 1786. Μένει εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴ θέση τῆς πόλεως. Ὅριζει τὸν ἀριθμὸ τῶν κατοίκων σὲ 26 χιλ. και ἀναφέρει πὼς 12.500 εἶναι Ἕλληνε. Γιὰ τοὺς Βουργάρους λέγει πὼς ζοῦν στὰ προάστια. Ὅμοια και ὁ ὁδοιπόρος Γάλλος, κόμης FERRIE DES SAUVEBOEF στὰ 1788 βρῖσκει ἀρκετὸ Ἑλληνικὸ πληθυσμὸ, πού καταγίνεται με τὸ ἐμπόριο τῶν ἀμπάδων.

Στά 1588 ὁ Γερμανὸς περιηγητὴς, Γκέριλαχ περνώντας ἀπὸ τὴ Φιλίππουπόλη καὶ μένοντας μερικὲς μέρες περιγράφει τὴν πόλη ἔτσι. «Στὴ Φιλίππουπόλη βρῆκε ἑπτὰ ἐκκλησίαις καὶ Ἑλληνα μητροπολίτη καὶ μητροπόλη τὴν Ἀγιαμαρίνα κ' ἑπτὰ Ἑλληνες παπάδες. Ἀπὸ διάφορες ὀμιλίες ποὺ εἶχα μαζί μὲ πολίτες, πείσθηκα πὼς ὄχι μονάχα μιλοῦν Ἑλληνικά μὰ καὶ πὼς ἔχουν πλήρη συνείδηση ὅτι ἡ φύτρα τους βαστᾷ πλέρια ἀπὸ Ἑλληνες».

Στά 1665 ὁ Ἄγγλος Ρῆζο ποὺ ὑπῆρξε καὶ πολιτικός (RICCAUT, HIST. DE L'ETAT PRESENT DE L'EMPIRE OTTOMAN) περνώντας ἀπὸ τὴ Φιλίππου πόλη ἀναφέρει πὼς βρῆκε σαυτὴν Τούρκους κ' Ἑλληνες κατοίκους καὶ μιλεῖ γιὰ τοὺς Παιλιζιάνους, μὰ δὲν κάνει λόγο γιὰ Βουργάρους.

Ὁ JIRECEK ὁ ἱστορικός τοῦ Βουργαρικοῦ ἔθνους στά 1899 ὑπουργός, ἀλλὰ μεροληπτικός ἐρευνητὴς τῆς ἱστορίας των, λέγει ὅτι στὴ Βουργαρία ζοῦν Ἑλληνες σὲ συμπαγεῖς πληθυσμούς πλειότερο στὶς πολιτεῖες καὶ μάλιστα στά παράλια, πὼς εἶναι ἔμποροι, βιομήχανοι, ἀμπελοουργοὶ καὶ προσκολλημένοι στὴν παιδεία καὶ ἔχουν ἐθνικὴ συνείδηση¹.

Ὁ Γάλλος περιηγητὴς I. B. Σεβαλιέ στὸ σύγγραμμά του: DE LA PROPONDITE ET DU PONT EUXINE 1775 ἀναφέρει πὼς στὴν πόλη Βάρνα βρῆκε ἕναν πληθυσμὸ ἀπὸ Τούρκους, Ἑλληνες, Ἀρμένηδες καὶ τίποτε δὲ λέγει γιὰ Βουργάρους. Ὁ Ρῶσος συγγραφέας Γκολομπίνσκι κάνοντας γνωριμία μὲνες τὶς παράλιες πόλεις τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀναφέρει πὼς δὲ βρῆκε κάτοικο νὰ ξαίρη ὅτι εἶναι Βούργαρος.

Ὁ Ρῶσος Τεπλιάκοφ περιηγητὴς στά 1830 πηγαίνοντας στὴ Βάρνα πιστοποιεῖ ὅτι βρῆκε Τούρκους, Ἑλληνες, Ἀρμένηδες κατοίκους. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἦταν δέκα χιλιάδες καὶ μερικὲς οἰκογένειες Γκαγκαούζηδων, μὰ τέλεια ἐξελληνισμένες².

Ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ STRUVE 1793 — Ἔκδοση Λονδίνου 1822 — παίρνομε τὴν παρακάτω ἐνδιαφέρουσα τὴν Θράκη. Ὁμιλεῖ γιὰ τὸ ΚΙΝΙΓΛΙ, Τσιφλίκι στὶς ἡμέρες μας, ἀνάμεσα Τυρολῆς καὶ Σηλυβρίας, ὅπου ὑπῆρχαν ἴχνη παλιῶν χανίων³, ποὺ ξενυχτοῦσαν οἱ ταξιδιώτες. Παρατήρησε γενικὰ ὅτι στὸ δρόμο οἱ ἄνδρες περπατώντας πῆγαιναν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ κοί γυναῖκες ἀπὸ τὴν ἄλλη, ποὺ τοῦ ἔκανε ἐντύπωση. Οἱ γυναῖκες μὲ τὰ γιασμάκια τους τοῦ φάνηκαν σὰν καλογραῖες. Μνημονεῖ τὴ Σηλυβρία ὡς τὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ περιγράφει τὴ θέση της. «Ἡ μικρὴ πολιτεία Σηλυβρία βρῖσκεται πίσω ἀπὸ ὑψώματα, ποὺ ὑψώνονται στὴν ἀκροθαλασσιά. Μπροστά της εἶναι ἕνας πολὺ ὄρατος κόλπος, ποὺ σχηματίζει μικρὸ λιμάνι, γεμᾶτο μὲ

1) Βλ. ἀρχ. Θρ. τόμ. Η' σ. 111 καὶ Jirecek—Argyrow ὁδοπορικὸν κλπ. σ. 12.

2) Βλ. Ἀρχ. Θρ. τ. Θ' Β. Παπαδοπούλου. Τὰ δίκαια τοῦ ἐν Β. Θρ. Ἑλληνισμοῦ.

3) Οἱ Σουλτᾶνοι χορηγοῦσαν στοὺς περιηγητὲς συστατικὴ ἐγκύκλιο περιουσίας (μετζιλ φερμάν), ποὺ τοὺς γλύτωνε ἀπὸ κάθε ἔξοδο ἐφ' ὅσον θὰ διέμεναν στά ἐπίτηδες χτιομένα καραβὰν - σεράγια γιὰ τοὺς ξένους (χάνια).

πολλά πλοίαρια, ἀκάτια, κι ἀκόμα μὲ πλοῖα μὲ τὰ πανιά ἀνοιχτά, πὺν συντελοῦσαν στὴν ὁμορφιά αὐτοῦ τοῦ σιργιάνιου. Οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἕλληνες πὺν κατοικοῦν τὴν κωμόπολη αὐτὴ, παρουσιάζουν ποικιλώτατη καὶ ζωηρὴ εἰκόνα. Ἄλλοι ρίχτουν κι ἄλλοι ἐπιδιορθώνουν τὰ πλεμάτια τους, ἄλλοι δὲ τὰ παλαμάρια ἢ ἀπλώνουν τὰ πανιά. Τὸ σύνολο παρουσιάζει στὸ λιμάνι κίνηση καὶ ζωὴ πὺν μετὰχαρίστηση σιργιανᾶμε». Ἔστερα περιγράφει τὴ γιορτὴ γιὰ τὰ γενέθλια τοῦ Σουλτάνου. Μιλεῖ καὶ γιὰ τοὺς Ἐπιβάτες (BURGADOS Μπουγάδος Τουρκικά).

Ὁ GEORGE KEPPEL Ἄγγλος στρατηγὸς πὺν ὑπηρετήσε στὴ στρατιὰ τοῦ Βατερωῶ καὶ ἦταν ὑπερασπιστὴς τοῦ HASTING στὶς Ἰνδίες γυροῦντας στὰ 1728, μέσω Περσίας καὶ Πετροπόλεως ἔγραψε περιγραφὰς τοῦ ταξιδιοῦ του 1825. Αὐτὸς περιγράφει πὺς ταξίδεψε ἀπὸ τὸν Ἅγιο Στέφανο στὴ Σηλυβρία, καὶ τὴν ἐντύπωση πὺν τοὺς ἔκανε ἢ πόλη καὶ τ' ἀμυντικὰ ἔργα τῶν Τούρκων. Ἡ Σηλυβρία ἦταν ἢ πρώτη μετὰ τὴ Σούμλα πολιτεία, πὺν δὲ δοκίμασε καταστροφὰς στὸ Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο. Τοῦ ἔκανε ἐντύπωση ἢ φιλοξενία σ' Ἑλληνικὸ σπίτι, ὅπου ἔφαγε καὶ κοιμήθηκε καλά.

Ὁ VICOMTE DE MARCELLUS (DE MARCELLUS, EPISODES LITTERAIRES EN ORIENT τ. 2 PARIS 1851) στὸ ἔργο του «SOUVENIR DE L' ORIENT» πὺν δημοσιεύτηκε στὰ 1840 στὶς Βρυξέλλες στὸν τρίτο τόμο δίνει τὴν παρακάτω ἐντύπωσή του γιὰ τὸν ἐθνομάρτυρα μητροπολίτη τῆς Ἀδριανουπόλεως τὸν Πρώιο καὶ γιὰ τὴν ἐκπαίδευση στὰ χρόνια τῆς ἐπαναστάσεως στὴν Ἀδρ)πολη'. «Ἴδα τὸν Ἕλληνα δεσπότη Πρώιο² πὺν τὸν γνώρισα καὶ πρωτῆτερα. Διηύθυνε μέπιτυχία καὶ μὲ σύστημα τὴν ἐκπαίδευση τῶν ὁμόφυλόν του. «Τὸ σχολεῖο τῆς Ἀ)λεως μοῦ ἔλεγε ὑπάρχει πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων. Ὁ τελευταῖος Πατριάρχης Κύριλλος, τώρα ἐξόριστος εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἄνδρας μὲ μεγάλη παιδεία, ἐδῶ πέρασε τὰ νιάτα του. Ἡ πόλη μας τὸ βλέπετε, εἶναι πολὺ μεγάλη, ἀλλ' ἐμπόριο ἔχει ἄτονο καὶ ἢ φτώχεια εἶναι γενική. Ἰδρῦσαμε σχολὴ γιὰ τὴ θρησκευτικὴ διδασκαλία δωρεάν καὶ τὴ δημοτικὴ ἐκπαίδευση. Οἱ δασκάλιοι, πὺν ἐξαορτῶνται κι ἀπὸ ἐπόπτες τῆς ἐκλογῆς μας, μισθοδοτοῦνται ἀπὸ μᾶς. Τὰ παιδιά πὺν ἔμαθαν νὰ διαβάσουν καὶ νὰ γράφουν κέπιθυμοῦν ἀνώτερη ἐκπαίδευση, πηγαίνουν στὰ δημόσια σχολεῖα, ὅπου μὲ τὴ διεύθυνση τριῶν καθηγητῶν μελετοῦν ἀρχαῖα Ἑλληνικά, γραμματικὴ, ποίηση, ρητορικὴ καὶ φιλοσοφία. Ἔως τώρα στὴν Ἀδρ)πολη δὲν ὑπάρχουν μελέτες πληρέστερες».

Ἐπὸ τις λεπτομέρειες αὐτὲς, προσθέτει, συμπεραινει κανεῖς πὺς, ἢ ἐκπαίδευση τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦταν παραμελημένη στὰ 1820 σαυτὴ τὴ βάραβαρη χώρα. Δὲν ὑπάρχουν τάχα μερικὲς χώρες στὴν Εὐρώπη τὴν πολιτι-

1) Ἄρχεῖον Θράκης τ. στ' σ. 148 κ. ἔξ.

2) Ὁ ἀρχιερεῖας Πρώιος κρεμάστηκε στὰ 1821.

σιμένη, πολύ πιό πίσω από την 'Αδριανούπολη; 'Ο 'Αρχιεπίσκοπος 'Αδριανούπολεως Πρώιος διδάσκοντας φιλοσοφία και φυσική στην 'Ελληνική Σχολή του Κουρού - Τσεμέ, ανηρωμένος στις ανώτερες τιμές τῆς συνόδου, σκοτώθηκε στὰ 1821 στην ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως».

'Ο κόμης DE CATLUS 1672 - 1765 συνοδεύοντας τὸ Γάλλο πρεσβευτὴ ἔφτασε μὲ τὸ πλοῖο LE TOULAUX στὴν Κων)πολὴ κι ἀπὸ κεῖ καβάλλα πῆγε στὴν 'Αδρ)πολὴ. Τὶς ἐντυπώσεις του δημοσιεύει στὸ VOYAGE DE CON)PLIE πού δημοσιεύτηκε σὲ Γαλλικὸ περιοδικό. Περιγράφει στὴν ἀρχὴ τὰ Δαρδανέλλια, — ἐκεῖ ὅπου ὁ Ξέρξης ἔξριψε τὰ στενά καὶ βρίσκονται ἡ Σηστός καὶ ἡ 'Αβυδος, — τὰ ὄχρωματα, τὴν Καλλίπολη καὶ τοὺς ταρσανάδες, τὴν Περίστασι, τὰ Γανόχωρα «τόπους ἀμπελιῶν, ὀφθαλμῶν χάριμα» τὴ νῆσο Μαριμαρᾶ, τὴν Προποντίδα, τὴ Σηλύβρια, ὅπου ἄραξε τὸ καράβι τους κι ἀπ' ὅπου περνοῦν τὰ στρατεύματα, πού πᾶν γιὰ τὴν Οὐγγαρία, τὴν 'Ηράκλεια. Βιαζότανε γιὰ τὴν 'Αδρ)πολὴ ὅπου βρίσκονταν ὁ Σουλτᾶνος κἀνοντας πόλεμο μὲ τὴ Γερμανία. Κοιμήθηκε στὸ Μεγάλο Τσεκμετζέ πού ἔχει τέσσαρες γέφυρες μεγάλες στὸ βάθος τοῦ στόμου τοῦ κόλπου καὶ πέρασε ἀπὸ τὸ Μικρὸ - Τσεκμετζέ, ὅπου τὸ ἀκρωτήριο 'Αγιος Στέφανος. Πέρασε ἀπὸ τοὺς 'Επιβάτες, τὴ Σηλύβρια, τὴν Τσορλοῦ, «μέρος ἀρκετὰ σημαντικό, ὅπου καὶ ἀναπαυθίκαμε», τὸ Λουλέ - Μπουργάζ, καμιόπολη καλοχτισμένη μῶραϊο τζαμί, τὴ Χάφσα. 'Όλο τὸ ταξίδι τῶκαμε ὁ ταξιδιώτης ὡς τὴν 'Αδριανούπολη καλὰ «ἂν καὶ βρισκόμουν, ὅπως λέγει μέσα σὲ λείψανα στρατοῦ νικημένων». 'Ο 'Αγγλος ἐπίσκοπος ROBER ROCOCKE στὴν «περιγραφή τῆς 'Ανατολῆς» πού τυπώθηκε στὰ 1740 στίς σ. 138 - 144 μιλεῖ γιὰ τὴ Σηλύβρια. Τοποθετεῖ τὸ χωριὸ Βελιγράδι μέσα σὲ δάσος, ὅπου, ὅπως λέγει, παραθερίζουν οἱ πρεσβευτὲς 'Αγγλοι, Σουηδοί, 'Ολλανδοὶ μέσα σὲ δροσεροὺς περιπάτους, σὲ δάση. 'Εκδέτετὶ τὸ ταξίδι του ἀπὸ Σηλυβριά - Τσορλοῦ ὡς τὸ Λουλέ - Βουργάζ καὶ Μπαμπά - 'Εσκῆ, ὅπου ὑπάρχει ὄραία μεγάλη τουρκικὴ γέφυρα, λαμπρὸ τζαμί καὶ ἀκέραιη παλιὰ ἐκκλησία, μὲ πλινθιά χτισμένη. Μιλεῖ γιὰ τὴν 'Αδριανούπολη, πού ξαπλώνοναν σὲ πεδιάδα, ὅπου σώζεται μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ (μεσαιωνικά) τεῖχη μὲ πολλὲς ἐπιγραφὲς μὲ ὀνόματα 'Ελλήνων αὐτοκρατόρων, πού τὰ ἐπεσκεύασαν. Σημειώνει τὸν 'Εβρο, πού εἶναι, λέγει, πλωτὸς μὲ ὀλέπια μὲ τοὺς δυὸ παραπόταμούς του τὸν Τούντζα καὶ 'Αρδα.

'Η 'Αδρ)πολὴ, λέγει, βρίσκεται σὲ θέση θελκτικὴ. Τὰ καταστήματα εἶναι καλοχτισμένα κερωδιασμένα. 'Έχει καὶ χάνια μέσ' ἀπὸ τὰ τεῖχη. 'Η 'Αδριανούπολη εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς τέσσαρες πόλεις πού ὁ Σουλτᾶνος ἔχει τὴν ἔδρα του κι ὅπου ἔχει τὴν θερινὴ κατοικία του'. Σαυτὴν ὑπάγεται ὅλο τὸ μέρος τῆς χώρας ὡς τὴ Φιλιπούπολη. Εἶναι πολιτεία ἐμπορικώτατη, γιὰτὶ προμηθεύει ὅλη τὴ Θράκη μὲμπορεύματα ἀπὸ τὴν Κων)πολὴ καὶ Σμύρνη. Παρά-

1) Βλ. 'Αρχεῖο Θράκης τ. Ε' σ. 271.

γει ό τόπος μεταξύ, πού τό δουλεύουν εκεί, κρασί εύχρισμο και πολύ δυνατό και πολλά και διάφορα όπωρικά. Οί Έλληνες, λέγει έχουν τόν αρχιεπίσκοπό τους έδω. Τό Διδυμότειχο τό μνημονεύει με τ'όνομα DEMOTICA. Οί Έλληνες, λέγει διαμένουν ανατολικά κ'έχουν δυό εκκλησίες. Σημειώνει και τό χωριό DEMERLATA, όπου έζησε ό Κάρολος τής Σουηδίας ό ΙΒ'. Οί Γάλλοι έχουν έμπορικά σπίτια και πρόξενο όπως και οί Άγγλοι. Αναφέρει τό Ούζουν - Κιοπρού (Μακρά γέφυρα) με 170 άψίδες, έργο πολύ σπουδαίο, τή Χαριούπολη (TERIBOL), τή Ραιδεστό με αρκετούς Έλληνες με 5 εκκλησίες, τους Άρμενίους με μιá και περισσότερους Τούρκους — έδω έμεινε ό περιηγητής RAGOTSKI, τήν Καλλίπολη πού τήν περιγράφει ως εύχάριστο τόπο διαμονής, με με δίχως έμπόριο. Βρήκε είκοσι ερειπωμένες εκκλησίες και 300 έλλ. οικογένειες και 2 εκκλησίες, όπου έρχεται και ό μητροπολίτης Ήρακλείας.

Ή ίδια LADY WORTLET MONTAGU¹, πού έμπασε τόν έμβολιασμό για τή βλογιά στην Άγγλία μαθαίνοντάς τον από τίς Έλληνίδες τής Άδριανουπόλεως — κι αυτή σέ μιá της έπιστολή στόν Άγγλο πρωθυερέα μιλεί για τή Θράκη²: «Φθάσαμε λέγει στα 1717 σέ τέσσαρες μέρες στή Φιλίππούπολη περνώντας τά χιονισμένα βουνά τής Ροδόπης. Ή Φιλ)πολη κείται στή ροή του Έβρου. Κατοικείται από Έλληνες μόνο. Ύπάρχουν πολλές εκκλησίες χριστιανικές. Οί Έλληνες έχουν μητροπολίτη. Πλουσιώτατες Έλληνικές οικογένειες ζούν σέ τούτη τήν πολιτεία, κρύβοντας τά πλούτη τους με φροντίδα μεγάλη από τους Τούρκους».

Ή ίδια LADY WORTLET MONTAGU γράφει από τήν Άδρ)πολη στα 1717. «Γενικά οί κάτοικοι είναι Έλληνικής καταγωγής». Θέλοντας δέ νά εκφράση τήν όμοιότητα τής ζωής των Έλλήνων, όπως τήν είδε γράφει: «Ξαναδιάβασα τόν ποιητή Όμηρο με μιá άπέραντη εύχαρίστηση. Θαναμάζω τώρα πολλές σελίδες, πού προκαταβολικά δέν άντελήφθηκα τήν όμορφιά τους. Οί συνήθειες τής Όμηρικής έποχής έξακολουθούν ακόμα τό πλείστον στόν τόπο. Πλιότερο εκπλήττομαι, βρίσκοντας συνήθειες άρχαίες, πού δέν είχα συναντήσει. Οί Τούρκοι δέν ζητούν νά τίς διαλύσουν. Σās βεβαιώνω πως οί άρχόντισσες και οί διακεκριμένες γυναίκες μεταχειρίζονται τόν καιρό τους νά ύφαινουν πανιά και ρόμπες και νά περιτριγυρίζονται από δούλες, πού μιá προσφέρουν Όμηρικούς πίνακες, όπως τής Άνδρομάχης και τής Έλένης. Ή περιγραφή τής ζώνης του Μενελάου μοιάζει ακριβώς μιατά, πού άνθρωποι ύψηλής κοινωνικής θέσεως σήμερα φοροούν. Τό λευκό φόρεμα τής Έλένης ριχμένο στην κορμωστασιά της, είναι ακόμα τής μόδας, και δέν βλέ-

1) Έπιστολή έξ Άδρ)λεως τής Lady Montagu προς τήν Miss Chiswell 1717 διά τήν θεραπειάν τής ελλογίας δι' έμβολιασμού από τά βιβλία Lady Montagu Letters London 1861 τόμ. Γ' σ. 308-309 και Harry Charles Leake, assistant Governat of Jerusalem: Anatoilien, London 1924 σ. 47-49. Βλ. Θρακ. τ. ις' σ. 75-76.

2) Βλ. Άρχ. Θρ. Θησ. τόμ. ΙΑ'.

πω ἄλλο παρὰ ἐκεῖνο ποῦ μοῦ συμβαίνει συχνά, μισή δωδεκάδα γεροπασάδων μὲ τὰ σεβαστὰ γένεια τους καθισμένους στὸν ἥλιο, ποῦ μὲ ὑπενθυμίζουν τὸν καλὸ Γεροπρίαμο μὲ τοὺς γέροντές του. Ὁ χορὸς τῶν γυναικῶν μοῦ ξαναφέρει πραγματικά τὴν εἰκόνα τοῦ χοροῦ τῆς Ἀρτέμιδος στὶς ὄχθες τοῦ Εὐρώτα. Μιὰ γυναῖκα εὐγενικὰ σέρνει τὸ χορὸ, ἀκολουθεῖ ομάδα νέων κοριτσιῶν, ποῦ μμουῦνται τὰ βήματά της καὶ ἐπαναλαμβάνουν ἐν χορῶ τὸ τραγοῦδι της. Ἡ πρόβδος τοῦ χοροῦ ποικίλει τὰ βήματα ὅπως θέλει, μὰ μὲ διαστήματα σταθερά. Χορεύουν τὸ χορὸ μὲ τόση ἀκριβεία, ποῦ κανένας ἀπὸ τοὺς χορούς μας δὲ μοῦ φαίνεται ἔτσι εὐχάριστος, ὅσο ὁ δικός τους. Σοῦ μιλῶ γιὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς χορούς»¹.

Ὁ JOHN COVEL² ἐφημέριος τῆς Πρεσβείας στὴ Πόλη ταξιδεύοντας ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη στὴν πρωτεύουσα περιγράφει τοὺς Τσεκμετζέδες καὶ μιλεῖ γιὰ τοὺς κατοίκους καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Περιγράφει τὴν Καλλικράτεια καὶ τὰ Πλάγια — ἑλληνικὰ καὶ τὰ δυό —, τὴ Σηλυβρία, τὴν Τσόφλου, ποῦ ὑπάρχουν Ἕλληνες, μὰ τὸ πλιότερο Τοῦρκοι. Ὁμιλεῖ γιὰ τὸ Μπουρτζάζ, τὸ Μπαμπάκιοϊ, ὅπου ὑπῆρχε ἐκκλησία Ἀγ. Νικολάου, γιὰ τὴ Χάφσα καὶ τὴν Ἀδρ)πολη (σ. 27), ποῦ τὴν περιγράφει, ὅπως καὶ τὸ κατάλυμά τους. Στὸ τέλος παραθέτει καὶ κατάλογο φυτῶν Ἀδρ)πόλεως.

Ὁ LIEUV DES HATES (VOTAGE EN LEVANT 1621) γράφει τὰ ἐξῆς: «Ἡ Φιλ)πολη βρίσκεται μέσα στὴ Ρουμανία καὶ κεῖται πάνω στὶς ὄχθες τοῦ Ἑβρου πάνω στοὺς πρόποδες ἐπὶ τὰ λόφω ἀποχωρισμένων ἀπὸ τὴ Ροδόπη. Ἡ Ρουμανία ἀρχαιότερα ἐλέγετο Θράκη, ἀλλ' ὁ Κων)τίνος μεταφέροντας τὴν πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας στὴν Κωνσταντινούπολη — τὴ Νέα - Ρώμη, θέλησε καὶ ἡ γύρω χώρα νὰ ὀνομάζεται Ρουμανία. Ρουμανία οἱ Τοῦρκοι ἔλεξαν καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς αὐτοκρατορίας».

Ὁ CORNEILLE LE BRUN (VOTAGE EN LEVANT 1714) γράφει γιὰ τὴν ἀρχαία Ἡράκλεια (Πέρινθο): «Ἡ πρώτη πολιτεία ποῦ συναντᾶ κανεὶς ἀφίροντας τὸν Ἑλλήσποντο εἶναι ἀρκετὰ ἐπαρκής, διότι κεῖται στὸ βάθος τοῦ μικροῦ κόλπου, ποῦ τὶς δίνει τὴν καταλληλότητα ἐνὸς καλοῦ λιμανιοῦ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων εἶναι περίπου δεκαπέντε χιλιάδες. Τὸ ἐμπόριο τῆς Θράκης στὴν Προποντίδα καὶ Μαύρη Θάλασσα ἐλκύει πολὺ κόσμον ναυτῶν. Ἔχει τρία - τέσσαρα τζαμιά, μερικὲς ἐκκλησίες καὶ δυὸ συναγωγές».

«Οἱ Ἑλληνικὲς ἐπιγραφὲς ποῦ βλέπει κανεὶς, λέγει παρακάτω, εἶναι καλὰ τεκμήρια καὶ ὑπολείματα τῆς ἀρχαιότητος. Παντοῦ βρίσκει κανεὶς σῶλα τὰ ἐρείπια ἀποδείξεις. Ἡ πιὸ μεγάλη εἶναι αὐτὴ ποῦ περικλείεται στὸ τεῖχος τῆς μητροπολιτικῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως. Εἶναι Ἑλληνικὴ, ὅπως Ἑλληνικὴ εἶναι κι' αὐτὴ ποῦ βρίσκεται στὸ μητροπολιτικὸ μέγαρον καὶ οἱ δύο ἀφιερωμέ-

1) Βλέπε Ἀρχεῖον Θρακ. Θρακ. τόμ. ΙΑ'.

2) Βλ. Θρακικὰ τ. ΙΒ' σ. 5 κ. ἔξ.

νες σὲ ρωμαίους αὐτοκράτορες. Ἡ μητρόπολις εἶναι μιά ἀπὸ τὶς ὥραιες ἐκκλησίες ὅλης τῆς Ἑλλάδος».

Εἶναι γνωστότατα ὅσα δημοσίεψε γιὰ τὴ Θράκη ὁ πολὺς LAMARTINE καὶ μάλιστα γιὰ τὴ διαμονή του στὴ Φιλ(ι)πολι καὶ τὴ φιλοξενία του σὲ ἑλληνικὸ σπίτι¹ μιά βδομάδα καὶ τὸ θαυμασμό του γιὰ τὸν Ἑλληνισμό τῆς Φιλιππουπόλεως. Τοῦ Λαμαρτίνου ἔχω δημοσιέψει στὸ Ἄρχεῖο Θρ. Θεσ. (τόμ. Α', Β' τεύχος) ὀλόκληρη τὴν ἀλληλογραφία του μὲ τὸ Μαυρίδη καὶ μέρος ἀπὸ τὶς ἐντυπώσεις του ποὺ ἔχει ἀφιερῶσει μέσα στὸ ταξίδι του στὴν Ἀνατολή (VOYAGE EN ORIENT 1833) γιὰ τὴ Φιλιππούπολη.

Ὁ Ἑλληνισμὸς μέσα στὴν πίεση τῆς Τουρκικῆς δεσποτείας στοὺς αἰῶνες τῆς δουλείας μπόρεσε νὰ διατηρηθῆ καὶ νὰ περισώσῃ τὴν ὑπαρξή του. Στὸν 10^ο ὅμως αἰῶνα δυναμωμένος πνευματικὰ καὶ οικονομικὰ πρωτεύει πιά ἀνάμεσα στὰ ὑπόδουλα ἔθνη. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς περιηγητὲς περιῆλθαν τὴν Τουρκικὴ αὐτοκρατορία καὶ εἶδαν καὶ γνώρισαν τὴν δύναμη τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατάπληκτοι σημειώνουν τὴ ζωτικότητά του. Δὲ βλέπουν πιά τὸ ταπεινωμένο ἔθνος καὶ τὸ καχεκτικό. Μπροστά τους ὀρθώνεται μιά δύναμη κολοσσιαία ποὺ κυριαρχεῖ σὲλα τὰ σημεῖα τῆς καταρρέουσας Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Τέτοιοι εἶναι πολλοὶ καὶ πολλὰ τὰ σημειώματά τους. Παραθέτουμε παρακάτω ἀμέσως μιά περικοπὴ τοῦ ALBERT DUMONT γιὰ τὴ θαυμαστὴ Στενίμαχος.

Ὁ ALBERT DUMONT μὲ τίτλο «Στενίμαχος» γράφει: «Ἡ πόλις ὑπολογίζεται μὲ 15 χιλ. κ. καὶ οὔτε Τοῦρκοι οὔτε Βούργαροι ὑπάρχουν. Ἡ Ἑλλ. αὐτὴ κοινότητα διαφυλάγει μιά διάλεχτο ἰδιάζουσα, ὅπου βρῖσκει διακόσιες λέξεις καὶ πλέον κανένας, ρωμαϊκὲς ἀχρησιμοποίητες καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ σαυτὴ τὴ Φιλιππούπολη, ποὺ ἡ ἑτοιμολογία τους ἀνάγεται στὴν κλασσικὴ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἡ πολιτεία τῆς Στενιμάχου συμμερίζεται τὰ παθήματα τῆς νέας Ἑλλάδος, πάντοτε ἦταν γνωστὴ γιὰ τὸν φιλελληνισμό της. Στὴν τελευταία ἐπανάσταση τῆς Κρήτης, ἔστειλε στὴ νῆσο ἑξακόσια παλληκάρια, ποὺ πεζῆ ἀνεχώρησαν καὶ περιπλανήθηκαν γι' αὐτὴν καὶ μὲ χίλια προσκόμματα κέρδισαν τόσο μακρυνὸ τὸ πεδίο τῆς μάχης.

Σήμερον ἡ Στενίμαχος ἔχει στὸ Ἀθηναϊκὸ Πανεπιστήμιον δέκα φοιτητὲς καὶ ἄλλους τρεῖς στὴ Γαλλία καὶ δύο στὴ Βιέννη. Οἱ σπουδαστὲς αὐτοὶ ἐπὶ πλέον, παρ' ὅλες τὶς δυσκολίας, εἶναι ὑποδείγματα γιὰ μίμηση. Ὁ Ἀναστασιάδης Λευκίας, ὁ συμπατριώτης τους, ποὺ γνώρισε τὴν Εὐρώπη καὶ ἀνασκεύασε τὴ θεωρία τοῦ Φαλμεράιερ, αὐτὴ τὴ σοφὴ παραδοξότητα, ποὺ ὑποστήριξε πὼς οἱ νέοι Ἕλληνες δὲν ἔχουν παρὰ αἷμα σλαβικὸ στὶς φλέβες τους.

1) Τὸ σπίτι Γ. Μαυρίδη ἐμπόρου στὴ Βιέννη καὶ πολιτισμένου ἀνθρώπου. Τὸ σπίτι σώζεται ὡς τὰ σήμερον στὴ Φιλιππούπολη μὲ μιά ἐπιγραφὴ ἐντοιχισμένη. (Βλ. Ἄρχεῖο Θρ. Θεσ. τόμ. Α' τεύχ. Β').

Ὁ Σκορδέλλης, δημοσίεψε ἓνα λεξιλόγιο τῆς Στενιμαχιώτικης διαλέκτου, τέλος ὁ κ. Γ. Παπαδόπουλος πού ἀφείρωσε στίς Ἀθηναϊκῆς ἀρχαιότητες ἓνα μεγάλο ἀριθμὸν πραγματειῶν, εἶναι αὐτόχθονοι αὐτοῦ τοῦ καντονιοῦ. Ἔτσι νὰ μιὰ πολιτεία, πού εἶναι Ἑλληνική, πρὶν μιὰ ἐποχὴ χαμένη, ἴσως πρὶν ἀπὸ ἔξ αἰῶνες ἀπὸ μᾶς. Οὔτε ὁ χρόνος, οὔτε οἱ περιπέτειες οἱ πὸ ἐπικίνδυνες, πού εἶδε ἡ Εὐρώπη τὴν ἔκαναν νὰ λησμονήσῃ τὴν ἔθνικότητά της. Πέρασε ἀντίθετες δοκιμασίαι, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας τὶς ὑπερέβαλε. Τώρα ἀνάμεσα βάρβαρου σχεδὸν λαοῦ, πού τὴν κυκλώνει, ἀγαπᾷ τὶς σπουδῆς καὶ τὴν καλλιέργειά τους. Ποιά συμπάθεια δὲν τῆς ἀξίζει μιᾶς τέτοιας φυλῆς τόσο ζωντανῆς»¹.

Πόσα ἀκόμα ἀμέτρητα κομμάτια θὰ μπορούσα νὰ παρατάξω ξένων περιηγητῶν², πού πέρασαν ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ σημείωσαν τὶς ἐντυπώσεις τους καλῆς - κακῆς πλούσιαι φτωχῆς, ὁ καθένας μὲ τὸν ἀνάλογο μάτι πού ἔβλεπε στὸ ταξίδι του τὴ χώρα καὶ τὴν ἀνάλογη ἰδιοσυγκρασία!

Ὅλα αὐτὰ πότε φτωχικὰ πότε πλούσια σημειώματα, πάντως καταδείχνουν ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ζοῦσε, ὑπῆρχε, κινότανε μέσα στὸ μαῦρο περιβάλλο, συγκεντρωμένος γύρω στίς μητροπόλεις του, μέσα στίς συντεχνίαις του, — τὰ συστήματα — στὰ σωματεῖα του, τὶς ἐκκλησίαις του, στὰ σχολεῖα του, πού μπόρεσαν νὰ τὸν συγκρατήσουν καὶ νὰ τὸν ζήσουν καὶ ὕστερον νὰ τὸν θεωρήσουν στὰ 1821.

Ε'. ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΘΡΑΚΗ

Η ΘΡΑΚΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Α'. Οἱ μακροὶ καὶ περιπετειώδεις αἰῶνες, πού ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς πέρασε ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γραπτὰ μνημεῖα ἀφήκε καὶ παρὰ πολλὰ ζωντανὰ λείψανα ἀπὸ τὰ περασμένα μας πού ἐκφράζουν τὴ θρησκευτικὴ, ἠθικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς μας. Τέτοια εἶναι τ' Ἀναστανάρια, τὰ Δημήτρια, τὰ Διονύσια, οἱ Πιτεράδες καὶ Σεῖμένηδες καὶ ἄλλα. Μελετώντας

1) Βλ. Ἀρχ. Θρ. Θησ. τ. Θ, περιηγήσεις. Ὁ Dumont Albert σ. 92-93 λέγει ἐπὶ λέξει: «La ville compte 15 m. habitants ni les Turcs, ni les Bulgars n'ont pu s'y établis. Cette communauté Hellénique a conservé un dialect particulier».

2) Τέτοιοι εἶναι: 1) Comte Angelo de Gubernatis: La Bulgarie e les Bulgares journal de voyages e études 1899 Florence. 2) Giovanni Amadori—Virgili: La questione Rumeliota e la Politica Italiana 1908 vol. I. 3) F. de Jessen: Lettre de Thrace, journal «Le Temps» 12 Juillet 1914. 4) Geoffror de Villehardouyn 1204. 5) Viaggi fatti da Venezia alla Tana et in Cons]poli σ 117—Adrianopoli. 6) Nicolo de Nicolat del Delfinato: Le Navigationi et Viaggi nella Turchia MDLXXVI in Anversa. 7) Voyage de Levant par le sieur des Hayes 1621 κλπ.

κανείς τις ἀρχές τοῦ ἀρχαίου δράματος καὶ τις πληροφορίες, πὸν μᾶς δίνουσι οἱ ἀρχαῖοι βρῖσκει, ὅτι αὐτὲς καθόλου δὲν ἐπαρκοῦν νὰ μᾶς δώσουν μιὰ ζωντανὴν ἰδέαν πῶς ἀπὸ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου προήλθε τὸ ἀρχαῖο δράμα. Ἀλλὰ μπροῦμε νὰ ποῦμε ὁ νεώτερός μας βίος τί μᾶς ἔσσεπάζει καὶ τί μᾶς σώζει μέσα στὴ Θράκη ἀπὸ τὶς δογματικὰς καὶ δραματικὰς λατρεῖες τοῦ Διόνυσου, ἔστω καὶ λείψανα μονάχα.

Πάνω σαυτὰ τὰ λείψανα στηριζόμενος ὁ διάσημος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἰδρυτὴς τῆς λαογραφίας μακ. Ν. Πολίτης μπόρεσε τέλεια καὶ παραστατικώτατα νὰ ξεκαθαρίσῃ πολλὰ σημάδια τοῦ ἀρχαίου δράματος. Καὶ δίδασκε: πῶς τῆ φύση τοῦ δράματος, δὲ μποροῦμε νὰ καταλάβουμε, ἂν δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ ἀρχὴ του, ἢ γέννησή του. Γιαυτὸ καὶ ἡ ἔρευνά του εἶναι ἀτελής, γιατί δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ ἔννοια τῆς φύσεώς του μέρα στὴν ἐξέλιξιν τὴν ἱστορικὴν. Γιὰ νὰ καταλάβουμε λοιπὸν τὴν ἔννοια τοῦ δράματος γενικὰ πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τὴν ἀρχὴν του. Κελευδὴ τὸ δράμα διατηρήθηκε συνέχεια ὡς τὰ τώρα χωρὶς διακοπὴν, διατηρώντας ὅλα τὰ στοιχεία, πὸν ἀπὸ τὸν παλιὸν καιρὸ εἶχε, γιαυτὸ καὶ παρὰ πολὺ πολῦτιμο βοήθημα στὴν ἐξέτασή του εἶναι ἡ λαογραφία.

Οἱ θεωρίαι γιὰ τὴν γένεσιν τοῦ δράματος, πὸν ἐπεκράτησαν μὲ τὴν βοήθειαν τῆς λαογραφίας συνοψίζονται στὸ σύγγραμμα τοῦ MULLER¹, μὰ οἱ θεωρίαι αὐτὲς εἶναι γεμάτες σφάλματα ὅπως δίδαξε ὁ Ν. Πολίτης. Καὶ σᾶλλα δηλ. ἔθνη βρῖσκουμε τὶς στοιχειώδεις ὑποτυπώσεις μᾶς δραματικῆς τέχνης, μὰ οἱ Ἕλληνες δᾶσαν στὸ δράμα τὴν καλλιτεχνικώτατην μορφήν, πὸν σκόπησε τὶς ἀτελεῖς δραματικὰς παραστάσεις τῶν ἄλλων λαῶν. Ὅτι ὑπῆρχαν καὶ ὑπάρχουν δράματα καὶ σᾶλλους λαούς, πὸν δὲν εἶναι προηγμένοι στὸν πολιτισμὸν, αὐτὸ εἶναι θεβαιότατον. Τὰ Ἀσιατικὰ ὅμως ἔθνη στὶς κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μόνον χρεωστοῦν τὶς δραματικὰς παραστάσεις.

Ἄπ' ὅλ' αὐτὰ φανερόνεται πῶς ἔχουμε τὰ στοιχεῖα τῆς παλιᾶς λατρείας τοῦ Διονύσου, πὸν διατηροῦνται ὡς τὰ σήμερον στὴν ἀρχαία κοιτίδα τοῦ Βάγχου. Μὰ κείνον πὸν ἀκόμα πλιότερον πρέπει νὰ τονίσουμε εἶναι ἡ θυσία τοῦ ταύρου² καὶ τὸ μοῖρασμα τῶν ὠμῶν κρεάτων πὸν μᾶς θυμίζει τὴν παλιὰ λατρεῖαν τοῦ Διονύσου μὲ τὴν μορφήν τοῦ ταύρου καὶ τὴν ἐκφορὰν τοῦ κορμιοῦ του — πὸν σπαράχθηκε κέγινε βορὰ τῶν Τιτάνων — ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Εἶναιγνωστὸν τὸ τραγοῦδι τῶν γυναικῶν τῆς Ἡλείας, πὸν μᾶς τὸ ἔσωσεν ὁ Πλούταρχος «Διόνυσος ἄξιε ταῦρε...».

Στὰ ἔθιμα τῆς Θράκης βλέπουμε καθαρὰ αὐτὴ τὴν ἴδιαν τὴν ἀρχὴν τοῦ δράματος, δηλ. ἀτεχνες προσπάθειαι πρὸς παράστασιν. Κι' ἀληθινὰ καταλαβαίνουμε πῶς ἀπὸ τέτοια ἔθιμα μποροῦσε νὰ αναπτυχθῇ τὸ δράμα στὰ πα-

1) Κυπριανοῦ τόμ. Β' σ. 20.

2) Βλ. Λαογραφία τ. ... Γ' Μέγα.

λιά χρόνια'. 'Ο 'Αμερικανός DAWKINS (RICHARD MAC GILLIVRAT) THE MODRN CARNIVAL IN THRACE AND THE CULT OF DIONTUS. Πιηγαίνοντας στη Θράκη βεβαίωσε τὰ πλιότερα ἀπ' ὅσα ἀνάφερε ὁ Βιζυηνός.

Οἱ Καλόγεροί¹. Τὴ δευτέρα Κυριακὴ τῆς ἀποκριᾶς τὴν Τυρινὴ γίνονταν δρᾶμα, ποῦ κρατοῦσε μιὰ μέρα δλόκληρη, μὲ πρωταγωνιστὲς τοὺς καλόγερους, μὲ παράδοξα ντυσίματα, ποῦ ὑπενθύμιζαν τοὺς ὑποκριτὲς. Κατὰ τὸ Βιζυηνό, φοροῦσαν περικεφαλαία ἀπὸ τραγίσιο δέρμα ἢ ἐλαρίσιο ἢ λυκίσιο. Πάνω στὸ κεφάλι ἔρριχναν μιὰ - δυὸ οὐρὲς ἄλεπούς τὸ συνηθισμένο σκέπασμα ποῦ εἶχαν οἱ Θράκες γιὰ τὸ κεφάλι, καὶ στὰ μοῦτρα προσωπεῖο (μουτσούνα). Τὸ κορμί τους τὸ τίλιγαν μὲ δέρματα τραγίσια, ποῦ τοὺς εἶχαν ἀφαιρέσει στὰ κάτω τὴν τρίχα. Οἱ καλόγεροι δὲ φοροῦσαν κράνος, μὰ τὸ προσωπεῖο σκέπαζε τὸ κεφάλι ὡς τᾶφτιά. Τὸ κορμί ὅπως καὶ τὰ μηριὰ τὸ σκέπαζαν ἀπὸ τραγίσιο τομάρι. Στὸ στήθος κρεμοῦσαν κουνδούνια¹. 'Ο ἕνας ἀπὸ τοὺς καλογέρους βαστᾷ τόξο ἀπὸ ξύλο κρانيᾶς, ποῦ φουσᾷ στάχτη μέσ' ἀπὸ ἕνα κέρατο. Παίρνουν μέρος στὸ δρᾶμα κ' οἱ νέφες, δυὸ κορίτσια. Τὰ κορίτσια ὑποκρίνονται νέοι ἄγαμοι, ὅπως ἀντίθετα τοὺς καλογέρους παντρεμένοι. Τὰ κορίτσια φοροῦν ρούχα χωριανὰ μὰ καλοραμμένα καὶ στολισμένα. Εἶναι καλοβαμμένα καὶ ἀκολουθοῦν τοὺς καλόγερους. 'Η γριὰ μπάμπω εἶναι ἄλλο πρόσωπο ποῦ φορεῖ ράκη πολλὰ καὶ προσπαθεῖ νὰ κἀνὴ τὸ πρόσωπό της ἄσχημο. Κρατεῖ ἕνα καλάθι μένα ξύλο μέσα περιτυλιγμένο ἀπὸ τὰ ράκια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὸ παρουσιάζει γιὰ παιδί της ἐφταμηνίτικο. Πολλὲς φορὲς ἀντὶ ξύλο βάζουν γάτα ἢ ποντικό. "Αλλὰ πρόσωπα εἶναι δυὸ - τρεῖς γύφτοι ποῦ παρακολουθοῦν τοὺς καλόγερους μὲ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ χέρια μουτζουρωμένα καὶ δυὸ τρεῖς τζανταρμάδες (Χωροφύλακες).

Οἱ χωρικοὶ ποῦ θὰ ὑποδύονταν τὰ πρόσωπα αὐτὰ διαλέγονταν πανηγυρικὰ ἀπὸ τοὺς προύχοντες τοῦ χωριοῦ ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς πιδὲ ἔξυπνους χωρικούς. Γιὰ καλόγερους διάλεγαν παντρεμένους γιὰτὶ μπορούσαν νὰ πετοῦν ἄσχημες λέξεις πάνω στὸ δρᾶμα, ποῦ δὲν ταίριαζαν σὲ στόματα ἀνύπαντρων. Αὐτοὶ οἱ διαλεχτοὶ τέσσερα συνεχῆ χρόνια ὑποκρίνονταν τοὺς καλόγερους καὶ τὰ κορίτσια, καὶ ἀπαυτοὺς τὰ κορίτσια δὲν παντρεύονταν στὰ 4 αὐτὰ χρόνια. "Ομοια καὶ ἡ κατσίβελοι. Τὸ πρῶν τὴν Καθαροδευτέρα μὲ θόρυβο ἔμπαιναν στὴν αὐλὴ κάθε σπιτιοῦ κυττάζοντας ἀν' ὅλα τὰ σκεύη καὶ τὰ ζῶα βρῖσκονταν στὴ θέση τους. "Αν τίποτε δὲν ἦταν στὴ θέση του, τὸ ἄρπαζαν

1) Βλ. Γ. Βιζυηνοῦ: Οἱ καλόγεροι καὶ ἡ Διον. λατρεία ἐν Θράκη ὡς καὶ τὴν Θρακ. ἐπετηρίδα ἡμερολ. 1897.

2) Βλ. 'Αρχεῖον Θράκης τόμ. Ε' σ. 129 κ. ἐξ.

1) 'Ο DAWKINS φωταγράφησε τὴ ντυμασιὰ αὐτῆ, μὰ ὄχι πολλὰ ἀκριβὰ γιὰτὶ τῆς λείπει τὸ προσωπεῖο καὶ τὰ πολλὰ δέρματα στὰ πόδια, ἔχουν μονάχα οἱ καλόγεροι βαμμένα πρόσωπα καὶ χέρια.

καὶ τότε τὸ γύριζαν πίσω, ἀφοῦ τοὺς φιλοδωροῦσαν μὲ πολὺ κρασί. Οἱ κατσιβελοὶ πάλι ἐκλεβαν ζῶα. Ὅστερα χόρευαν τὰ κορίτσια, κῆ νοικοκυρά τοὺς ἔδινε τροφίμα καὶ χρήματα, πού τὰ διέθεταν γιὰ τὰ σχολεῖα καὶ τὶς ἐκκλησίες. Ἔτσι γυρίζοντας ὅλα τοῦ χωριοῦ τὰ σπίτια μάζευαν χρήματα, χωρὶς ἐννοεῖται νάφινουν δίχως λύτρα καὶ τοὺς διαβάτες πού ἔπιαναν καὶ οἱ καλόγεροι ἐκθείαζαν τὶς ἀρετὲς τοὺς, παίρνοντας τὰ λύτρα. Τὸ γαιδοῦρι, πού ἀνέβαινε ὁ καλόγηρος βασανίζονταν ἀπὸ τὰγκάθια, ὅπως λέγει ὁ Βιζυηνός, στὰ πισινὰ του σκέλια, κάνοντας λογιῆς λογιῆς κωμικὰς κινήσεις, πού προκαλοῦσαν γέλοια¹.

Τὸ δρᾶμα αὐτὸ γίνονταν στὴν πλατεῖα τῆς Ἐκκλησίας. Κι ἄρχιζε ὅπως θὰ δοῦμε ἀμέσως. Οἱ Ἀτσιγγανοὶ τοίμαζαν ἓνα ὄννι ἀπὸ παλιὰ σιδηρικὰ κι ἄλλα τιποτένια ὕλικὰ, τὸν καιρὸ, πού οἱ καλόγεροι ἔκαναν τὰστέια τοὺς, τυφλώνοντας μὲ τὴ σιάχτη τοὺς διαβάτες καὶ λέγοντας ἔξυπνα ἀστεῖα. Πρὶν γίνῃ τὸ ὄννι ἢ Μπάμπω παραπονιούνταν, πὼς τὸ παιδί τῆς δὲ χωροῦσε στὸ καλάθι, οὔτε μποροῦσε νὰ τὸ χορτάσῃ, ἀκόμα δὲ πὼς ζητοῦσε νὰ τοῦ βρῇ καὶ νύφη. Σὰν γίνονταν τὸ ὄννι ἄρχιζε ὁ καλόγηρος καὶ τὸ παιδί πού ἀνδρώθηκε νὰ ζητοῦν τὴ νύφη μὲ πείσμα ἀπὸ τὰ κορίτσια. Καὶ ὅταν ἀποφασίζονταν ὁ γάμος, κουμπάρους γίνονταν ὁ ἄλλος καλόγηρος κι ἄρχιζε τὸ στεφάνωμα μὲ τὴν παρωδία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τοῦ στεφανώματος.

Στὸ τέλος τῆς τελετῆς ἔπιαναν τὸν παρὰνυμφο καὶ τὸν ἔδεναν οἱ θεατὲς καὶ τὸν ἀνάγκαζαν νὰ τάξῃ διάφορα ταξίματα, ἄφθονο κρασί λ.χ. ἢ σιτάρι καὶ τότε τὸν ἄφιναν. Ἐξαφνα μετὰ τὸ στεφάνωμα ἀδικαιολόγητα μάλωναν μετὰξὺ τοὺς οἱ δυὸ καλόγεροι. Ὁ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς βίαζε τὸν πρωταγωνιστὴ παίρνοντας τὸ τόξο του, τὸν τόξευε καὶ τὸν ἔρριχνε κάτω νεκρὸ καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸν γδάρῃ μὲ ξύλινο μαχαῖρι. Ἡ νύφη θρηνοῦσε τὸν πεθαμένο, ὁ δὲ δεύτερος καλόγηρος μετανοώντας γιὰ τὸ φόνο παρουσιάζονταν σὰ φίλος καὶ τοίμαζε τὴν κηδεῖα. Ὅστερα τὸν πῆγαιναν μὲ τὸ νεκροκρέβατο μὰ ὁ πεθαμένος ἀναστήνονταν καὶ παρουσιάζονταν πάλι ζωντανὸς κι ἀκμαῖος. Τότε μπροστὰ στὴν ἐκκλησία οἱ καλόγεροι μπαίνουν στὸ ζυγὸ τοῦ ἀλετριοῦ, πού μπροστὰ ἀπὸ λίγο τοίμασαν — κι ἀκολουθοῦσε ὁ πρωτόγηρος σπέρνοντας σιτάρι. Τὰλέτρισμα γίνονταν τρεῖς φορὲς γύρω στὸ χωριό. Τὴν τρίτη φορὰ ζεύγονταν οἱ κατσιβελοὶ. Ὁ μουχτάρης τοῦ χωριοῦ μὲ θρησκευτικὴ κατάνυξι σπέρνοντας φώναζε: «10 γρ. τὸ κοιλὸ τὸ σιτάρι, 5 γρ. ἡ σίκαλη, 3 γρόσια τὸ κριθάρι». Κι ὁ λαὸς φώναζε: «Ἀμὴν νὰ φάῃ ἡ φτωχολογιά».

Αὐτὰ περὶπου διεπίστωσε ὁ DAWKINS. Τὰ ναστενάγια πάλι μᾶς διδάξαν ποιὸς εἶναι ὁ ἐνθουσιασμὸς πού ἔπιανε τοὺς λάτρεις τοῦ Διόνυσου. Ο δὲ τελετὲς τῆς Βιζύης, τοῦ Κωστή καὶ Μπροντίβο μᾶς γνώρισαν τὴν ἀρχαῖκώτατη φράση τῆς λατρείας τοῦ Διόνυσου πού ἀπ' αὐτὴ προῆλθε

Βλ. Γ. Βιζυηνοῦ: Θρακικὴ ἐπετηρὶς 1897.

ή τραγωδία'. Στο έθιμο αυτό τών καλογήρων έχουμε παραστάσεις τών παιθών του Θεού αν και άτεχνα όμως με τρόπο, που άπ' αυτό το σκελετό είναι δυνατό να βγῆ το δράμα τέλειο. Στην τελετή ο Θεός παριστάνεται παιδί. Η μπάμπα είναι ή αντιπρόσωπος τών τροφών του Λικνίτου Διονύσου. Η είσαγωγή του λίκνου στη λατρεία του Διονύσου δείχνει άλλοιώςτική φύση του Θεού από κείνη που ξαίρουμε. Ο Διόνυσος Λικνίτης είναι ο προστάτης της γεωργίας, αυτού δέ του θεού, που επιβλέπει στο άβγάτισμα τών δημητριακών καρπών, παριστάνονται τὰ παθήματα της Βιζύης στην τελετή. Έτσι έχουμε το Διόνυσο συγγενή προς τις άλλες θεότητες, που προστάτευαν τη γεωργία (Δήμητρα και Κόρη). Άρα ο θεός αυτός δεν είναι κείνος που πιάνει τους λάτρες του και τους έκθαχέει μα ο σεμνός θεός, ο προστάτης της Γεωργίας. Το Διόνυσο για προστάτη της γεωργίας, του σιταριού, τον πίστεψε κιό Βιζυηνός, παρουσιάζοντας γι' απόδειξη Ρωμαϊκό νόμισμα, όπου ο Θεός είναι ένας νέος γενάτος κρατώντας στάχυα'.

Η δεύτερη πράξη του δράματος είναι ο γάμος του θεού, έθιμο παλαιότατο, όπως το δείχνει ο γάμος του Διονύσου με τη βασίλισσα στάνθεστηρια που την έπαιρνε ή ποιμή από το Βουκόλειο, το άρχείο του άρχοντα βασιλιά. Το βουκόλειο είχε τόπο, όπου τρέφονταν τὰ βώδια και τελούνταν ιεροί άροτοι. Ο ιερός γάμος του Διονύσου γίνονταν και στη λατρεία τους στην Νάξο. (Πρβλ. και ιερο γάμο του Δία και της Ήρας).

Η τρίτη πράξη του δράματος είναι ο φόνος του Διονύσου, αρχαιότατο στοιχείο του μύθου, όπως φαίνεται από το Ζ' της Ήλιάδος, όπου μιλεί για το διωγμό του Διονύσου από το βασιλιά τών Θρακών. Από αυτά φαίνεται ότι ο φόνος του Διονύσου δεν προήλθε από την Αίγυπτο (Πρβλ. δίωξη Όσίριδος από τον Τυφώνα), ούτε από τὰ Όρφικά (Πρβλ. δίωξη Ζαγρέως - Διονύσου).

Τελευταία πράξη έχουμε την άνάσταση του Θεού και το άλέτρι (άροτρο). Άνάσταση έχουμε και στη λατρεία του Άδωνι και άλλου. Το άλέτρισμα πάλι άπαντὰ και στους αρχαίους και σήμερα (Πρβλ. το ιερο στις Άθήνες άροτρο). Και μεις έχουμε έθιμα από τέτοιο άλέτρισμα για ναποφύγουμε κακά και μάλιστα άρρώστιες επιδημικές. Τα μσχάρια που τραβοΐν τάλέτρι τὰ σφάζουν και τὰ θάβουν βάζοντας και στήλη πάνω στον τάφο τους'. Έτσι παρατηρούμε στη γιορτή τών καλόγερων στοιχεία πλήρη δράματος. Αποβλέποντες δέ στην κατάνυξη του έλετρίσματος στη Βιζύη, παρατηρούμε πώς από τέτοιες τελετές βλάστησε το δράμα. Στο υπαίθριο κείνο θέατρο υποκριτές είναι και όλοι οι θεατές, που τους πιάνει ευσέβεια και

1) Βλ. Άρχειον Θράκης τ. Ε'. Τάνασπενάμια στη Θράκη, Χουμουσιάδου 1871 Κωνσταντινούπολις.

2) Δελτίου Έστ. και Έθν. Έταιρίας τ. Δ' της Έλλάδος, πραγματικά Ν. Πολίτου.

εὐλάβεια. Στὴν ἴδια ἐπαρχία τῶν ἀναστεναριῶν τῇ Δευτέρᾳ τῆς Τυρινῆς γίνονταν μιὰ τελετὴ. Ἡ τελετὴ παρουσίαζε μιὰ ὁμοιότητα, λείψανο κι ἀπομεινάρι πολὺ ἀρχαϊκῶν ἔθιμων ποὺ μπῆκαν στὰ Ρωμαϊκὰ χρόνια.

Στὸ χωριὸ Κωστή, τὸ Εὐκάρυο' ἕνας ἀπὸ τοὺς Κούκερος ἢ χούχουτος ντυλίγονταν μὲ τραγίσια ἢ κατσικίσια δέρματα καὶ τρογύριζε τὰ σπίτια, ὅπου ὁ νοικοκύρης τὸν περιέχυνε μὲ στάρι. Τὸν ἀκολουθοῦσε ἕνας ἀλλαγμένος σὲ παρθένο καὶ τρογύριζε τὸ χωριὸ μὲ μουσικὴ (τὴ γκαίντα). Χόρευε στὴν αἰλὴ κάθε σπιτιοῦ, ἔπαιρνε δῶρα καὶ δέχονταν κεράσματα. Ὅστερα ὁ κούκερος γίνονταν βασιλιάς κι ἀνεβαίνοντας πάνω σάμαξι σέρνονταν ἀπὸ νέα παιδιὰ μπροστὰ στὴν Ἐκκλησία. Ὁ λαὸς χωρίζονταν σὲ παντρεμένους καὶ μὴ καὶ κάθε μερίδα ζητοῦσε νὰ τραβήξει τὸ βασιλιά μὲ τὸ μέρος τῆς γιὰ νὰ τοῦ δώση στάρι. Δὲν νικοῦσε καμμιά μερίδα. Ὁ κούκερος στέρνοντας στάρι καὶ δίνοντας καὶ εὐχές, πλησίαζε σένα τραπέζι καὶ μόλις ἔπαινε τίποτα ἀπ' ὅτι ἦταν πάνω, τὸν ἄρπαζαν καὶ τὸν ἔρριχναν στὸ ποτάμι τοῦ χωριοῦ, ἀπ' ὅπου πιά βγαίνοντας ξεφόραινε τὰ δέρματα καὶ ξαναφόραινε τὰ δικὰ του ροῦχα. Τὸ ἔθιμο τὸ θεωροῦσαν καὶ μαγγάνεμα γιὰ τὴ βρογχή. Δὲν ἦταν ὅμως τίποτ' ἄλλ ἀπὸ ἕνα ἀπομεινάρι τῆς γιορτῆς τῶν SATURNALIORUM' ποὺ εἶχαν χαρακτῆρα γεωργικὸ, ὅπως παραδέχτηκε ὁ NISSOWA ποὺ ἔγραψε γιὰ τὴ Ρωμαϊκὴ θρησκεία.

Κι αὐτὸ τὸ ἔθιμο εἶχε σκοπὸ τὴν προαγωγὴ τῆς εὐφορίας μὲ τὴ μίμησι πρᾶξεων συμβολικῶν. Μὰ καὶ σάλλα ἔθιμα ἔχομε τὴν ἴδια προσπάθεια μὲ τὸ ρίξιμο στὸν ποταμὸ τοῦ πιὸ κύριου προσώπου τῆς τελετῆς. Καὶ στὰ χωριά τῆς Μακεδονίας κι ἄλλοῦ ρίχνουν ἄνθρωπο τὰ Θεοφάνεια στὸ ποτάμι. Στὴν παλιὰ Ρώμη ἔρριχναν εἰκονίσματα ἀντρίκια στὸν Τίβερη. Καὶ στὴν ἄλλη Ἑλλάδα γίνονται παρόμοιες τελετὲς ὅπως στὴ Σκύρο τὴν βδομάδα τῆς

1) I. Μαγκριώτη Θρακικά 15.

Βλ. καὶ Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία λξξ. Εὐκάρυου τοῦ ἰδίου: ... Τὰ ἔθιμα, ἰδίᾳ τὰ ἑορταστικὰ τῶν κατοικῶν ἦσαν ἐλληνικώτατα. Προέχουσαν θέσιν κατεῖχεν ἡ ἑορτὴ τοῦ «Κουκέρου», ἡ ὁποία ἐγένετο τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς, πιθανῶς δὲ ἦτο διονυσιακῆς προελεύσεως. Κατὰ ταύτην ἀνὴρ ἐνδεδυμένος μὲ δέρματα αἰγῶν (ὁ Κούκερος), φέρον ἀνηρτημένους κώδωνας, φαλλοφαρῶν καὶ κρατῶν ἀνὰ χεῖρας σάφρωθρον, ἠκολουθεῖτο ὑπὸ τῆς ὁμοίως ἐνδεδυμένης δῆθεν συζύγου καὶ ὑπὸ θιάσου 12 νέων, ὧν οἱ ἡμίσεις ἦσαν μετημφιασμένοι εἰς νέας. Προσπορευομένης μουσικῆς ἐξ ἐντοπίων ὁργάνων περιήρχοντο τὸ χωριὸν προσφέροντες οἶνον εἰς τοὺς διαβάτας καὶ κατέληγον εἰς τὴν πλατεῖαν ὅπου δύο νέοι προσποιοῦμενοι τοὺς ἀτιθάσους ταύρους, ἐξεύγγνυτο ὑπὸ τοῦ Κουκέρου εἰς προσκομιζόμενον ἄροτρον, δι' οὗ ἐχάρασσον αἰλακάς τινας ἐν τῇ πλατεῖᾳ, ἐνῶ ὁ Κούκερος ἔσπειρε σῖτον. Κατόπιν οὗτος κατορθίωνων μετὰ δυσκολίας νὰ καταβάλλῃ τὴν Κουκερίναν, συνεμίγνυτο διὰ τοῦ φαλλοῦ του μετ' αὐτῆς ἐνώπιον τοῦ παρακολουθοῦντος πλήθους τῆς ἑορτῆς καὶ ἐπικολοῦει χορὸς καὶ οἰνοποσία μέχρι νυκτός.

1) Τὰ SATURNALIA κράτησαν ὡς καὶ τὸν μεσαιῶνα. βλ. Συναξάρι ἀγ. Δασύλλου τοῦ ἰα' αἰῶνα.

Τυρινῆς. Τὰ ἔθιμα λοιπὸν τῶν ἀναστεναρίων καὶ τῶν καλόγερων δίνουν τὰ στοιχεῖα ποῦ ἀναπτύχθηκε τὸ δράμα καὶ ἀναντίρρητα ἀπὸ τὰ ἔθιμα αὐτὰ καταφαίνεται ὅτι καὶ τὰ παλιὰ ἔθιμα εἶχαν μέσα τους δραματικά στοιχεῖα κέξακολουθοῦσαν νὰ ζοῦν τὰ ἔθιμα κίστερα ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ δράματος ἀπὸ εὐνόητο λόγο, δηλ. ὅταν τὸ δράμα παίρνοντας τὴν τέλειά του ἀνάπτυξη καὶ ἄλλο σκοπὸ, καλλιτεχνικό, ἀπομακρύνθηκε παρὰ πολὺ ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ του σκοπὸ. Γν' αὐτὸ καὶ στὴ Θράκη βάσταξαν τὰ ἔθιμα αὐτὰ ὡς τὶς μέρες μας κι ὡς τὸ διωγμὸ τῶν Ἑλληνοθρακῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, γιατί εἶχαν σκοπὸ νὰ κατορθώσουν μὲ τὴν κανονικὰ ἐπανάληψη τῶν πράξεων τοῦ θεοῦ τὴν ἐξιλέωση καὶ τὸ κέρδισμα τῆς εὐνοίας τοῦ θεοῦ. Καὶ τὰ ἔθιμα αὐτὰ ἔχουν σκοπὸ νὰ παράσχουν τὴν ἀνταπόδοση ἀπὸ μέρος τοῦ θεοῦ. Καὶ στὴν τελετὴ τῶν καλόγερων ἐπιδιώκεται τὸ ἴδιο. Οἱ Βούργαροι δὲν ἀφῆκαν τίποτε ἀνεκμετάλλευτο οὔτε κι αὐτὰ τὰ πανάρχαια θρακιώτικα ἔθιμα. Ἐνα δημοσίευμα στὴ γερμανικὴ «Στουτγκάρτερ Ἰλλουστρίετε», τῆς 17 Νοεμβρ. 1939 μᾶς λέγει πὼς ἀποκάλυψαν στὸ Ἑλληνοβουργάρικο χωριὸ Βουργάρι πὼς σώζονται ἀκόμα ἔθιμα ἀρχαιότατων ἐποχῶν ποῦ ἐνθυμίζουν τὰ κατορθώματα τῶν φακίριδων. Κι αὐτὸ ἔγινε ὅστερ' ἀπὸ τὸ ἐκτόπισμα τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀν. Θράκης (1922) καὶ τὴν ἀρπαγὴ τῶν μερῶν ἀπὸ τοὺς Βουργάρους.

Σαυτό τὸ χωριὸ ὁ γερμανὸς Βίλχελμ Μπάουμφιλντ, κάτοικος Σόφρας, διεπίστωσε σὲ μιὰ του ἐπίσκεψη τὴν ὑπαρξὴ καὶ διατήρηση τοῦ χοροῦ τῆς φωτιᾶς ποῦ τὰ κορίτσια χορεύουν μὲ πόδια γυμνά. Οἱ χορεύτρες ὀνομάζονται «νεστενάρκι» κέξηγεί ὁ γερμανὸς πὼς ἡ ρίζα τῆς λέξεως εἶναι Ἑλληνικὴ ἔσ τ ἰ α ποῦ παραφθάρηκε μὲ τὸν καιρὸ'. Οἱ νεστενάρκοι, λέγει, χορεύουν κάθε χρόνον πάνω σὲ φωτιᾶς στὴν ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου μὲ τὴ συνοδεία ἐγχωριῶν ὀργάνων καραμούζας καὶ τυμπάνου. Τοῦ χοροῦ προηγεῖται εἰδικὴ τελετὴ τῶν χορευτριῶν, ποῦ μὲ τὶς τοπικὲς τους ντυμασιᾶς καὶ τὶς εἰκόνες τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης ἀναρτημένες πάνω στὴ στήθος ἀποτραβιῶνται στὸ γειτονικὸ δάσος ὅπου ραντίζονται μὲ νερὸ ἀπὸ τὸ ἐκεῖ ἁγίασμα. Ὁ χορὸς τοὺς λέγει, εἶναι ἐξωτικὸς καὶ ἡ ἐντύπωση ἀπ' αὐτὸν εἶναι ὅτι οἱ χορεύτρες φαίνονται ὑπνωτισμένες. Ἀπὸ τὸ δάσος τρέχοντας μόρμη διευθύνονται πρὸς τὴ φωτιᾶ, ποῦ περιμένει μπροστὰ στὴν καλύβα τοὺς καὶ χορεύουν πάνω σαυτὴν τρεῖς γύρους, ποῦ ὁ καθένας κρατᾶ ἀπὸ δυὸ λεφτά, πάντοτε μὲ τὴ συνοδεία τῆς γαϊντας. Ὁ Μπάουμφιλντ βεβαιώνει πὼς ἐξήτασε μετὰ τὸ χορὸ πάνω στὴ φωτιᾶ τὰ πόδια τοὺς, μὰ δὲ μπόρεσε νὰ διαπιστώσῃ οὔτε τὰ παραμικρὰ καθήματα. Τὸ ἔθιμο προσθέτει εἶναι πολὺ παλιὸ καὶ θεωρεῖται ὁ χορὸς στὴ φωτιᾶ πάνω, φάρμακο γιὰ τὴν ἐλονοσία

1) Βλ. τὴν προέλευση τῆς λέξ. Ἀρχ. Θράκης τ. Ε' σ. 129 κ. ἐξ. Ὁμοίως Ταν ἄ γ ρ α ς ψυχικαὶ ἔρευναὶ τεῦχ. 4ον—5ον 1940.

μέ τη θαυματουργῷ ἐπέμβαση τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου. Ἡ γραία παλιὰ χορεύρια, τὸν βεβαίωσε πὼς κάποτε μιὰ νέα πὸ τὴν ἀπαγόρευσε ὁ πατέρας της νὰ χορεύῃ στὴ φωτιά, ἀρρώσθησε ἀπὸ ὀξύτατο πυρετὸ μὲ ὀπτασιασμοὺς καὶ σὰ χόρευε τᾶλλο ἔτος θεραπεύτηκε¹.

Β'. Τὰ ναστενάρια. Τὰ Ἀναστενάρια εἶναι τὰ πιδερίσματα καὶ τὰ πιδερίσματα ἔθιμα ὠρισμένων χωριῶν τῆς Ἀν. Θράκης τῆς περιφέρειας Βιζύης καὶ Ἀγαθουπόλεως. Εἶναι ἓνα εἶδος τελετῆς τοῦ Διονύσου κληρονομίας παλαιότητας, πὸ μέσα στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων μπόρεσαν νὰ ζήσουν καὶ νὰ ὑπάρξουν ὡς τὰ σήμερα. Εἶναι γιορτὲς πὸ τὶς πρόσεξαν καὶ τὶς μελέτησαν πολλοὶ δικοὶ μας λαογράφου καὶ ἀρχαιολόγου ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐρευνητὲς τῶν λαϊκῶν ἐθίμων. Δεῖφανα φαίνεται μεσαιωνικῆς αἰρέσεως κατὰ τὴ γνώμη μερικῶν ἐρευνητῶν κατ' ἄλλους ἐκχριστιανισμένο λείψανο τῆς θρακιώτικης ὀργιαστικῆς λατρείας τοῦ Διονύσου. Πάντως ἀνῆκουν στὶς μυστηριακὰς κείνες τελετὰς, πὸ γιὰ αὐτὲς δύσκολα πάντοτε μαζεύονται πληροφορίες καὶ ἡ ἀποκάλυψή τους σὺν τις λεπτομέρειες δύσκολα ἐπιτυχαίνει. Οἱ πιδερίσματα γραπτὰς εἰδήσεις γιὰ τὴν τέλεσή τους στὴ Θράκη ἀπὸ Θρακικοὺς πληθυσμοὺς φτάνουν ὡς τὸν 12ο αἰῶνα μ.Χ.¹.

Ἡ περιφέρεια ὅπου γίνονταν αὐτὲς οἱ τελετὲς εἶναι ἀπὸ τὶς πιδερίσματα ἀπομονωμένες τῆς Θράκης. Ὑπερήψηλα βουνά, δασώδη καὶ ἀπάτητα — τὰ βουνὰ τῆς Στράντζας — χαράδρες πυκνοδασωμένες, ποτάμια καὶ νερὰ ἄφθονα, ἀγρίμια λογιῆς λογιῆς ἀνῆμερα καὶ παλιὰ ἀρπαχτικά ἀποτελοῦν τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς τῆς περιοχῆς, πὸ μέσα της ἀρκετὰ χωριά καὶ κομποπόλεις ζοῦσαν καλλιεργώντας τὴ γῆ καὶ δουλεύοντας τὶς κοιλάδες. Τὸ χωριὸ Κωστή ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο τῆς τελετῆς τῶν Ἀναστεναρίων. Γύρω στὸ χωριὸ τοῦτο ἄλλα χωριά, σὰ δορυφόροι, ἔκαμναν καὶ σὺν τὶς ἴδιες τελετὰς. Σήμερα ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν εἶναι σκορπισμένοι στὸς Θρακιώτικους καὶ Μακεδονικοὺς κάμπους, ὅπου μετέφεραν τὶς συνήθειές τους πὸ δυστυχῶς γιὰ πολλοὺς λόγους δὲν τολμοῦν νὰ τὶς κάμνουν — τὰ ναστενάριά τους. Ἐξιστόρηση τῆς τελετῆς τῶν Ἀναστεναρίων μπορεῖ πολὺ δύσκολα κανεὶς νὰποσπάσῃ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῶν χωριῶν αὐτῶν, πὸ εἶναι φιλόξενοι καὶ καλόβολοι κατὰ τᾶλλα, ὅμως θεωροῦν πολὺ κακὸ, καὶ μάλιστα οἱ πιστοὶ ὀπαδοὶ τῶν τελετῶν, νὰποκαλύψουν τὸ μυστικὸ σὺν τις λεπτομέρειες του καὶ προσπαθοῦν μὲ κάθε τρόπο νὰ ξεφύγουν, ὅταν τοὺς ἀνοίγη κανεὶς σχετικὴ συζήτηση. Συμβαίνει μάλιστα κάτι ἀνάλογο μὲ κείνο πὸ συνέβαινε μὲ τὶς ἀρχαῖες ἑλληνικὰς καὶ ξένες μυστηριώδεις τελετὰς, πὸ ἕως τὰ σήμερα παραμένουν μυστήρια. Ἐκτός ὅμως ἀπὸ τὸ λόγο τοῦτο καὶ ὁ φόβος μήπως τοὺς εἰρωνεύονται γιὰ τὰ ἔθιμά τους, ἂν γνωστοῦν σὲ κύκλο πλὴν εὐρὺ ἢ μή-

1) Βλ. Ἀρχαῖον Θράκης τόμ. Β' σ. 129 κ. ἑξ.

1) Βλ. Ἀρχαῖον Θράκης τ. Β'.

πως τούς προδώσουν και τούς καταδιώξουν οι αρχές, όπως είχε συμβῆ παλαιότερα στη Θράκη από μητροπολιτάδες τῆς ἐπαρχίας Σαῶζουαγαθουπόλεως', κάνει τούς ἀνθρώπους αὐτοὺς πλιότερο ἐπιφυλακτικούς και προσεχτικούς. Μόνο ἀπὸ ἀντιαναστενάρηδες — και ὑπάρχουν ἀρκετοὶ τέτοιοι — πὸν καταδικάζουν τὰναστενάρια, εἶναι δυνατὸ νὰποσπάση κανεὶς πληροφορίες, ἀλλὰ κι αὐτοὶ κρατιοῦνται ἀπὸ τὸ φόβο μήπως γνωσθῆ στοὺς συγχωριανούς τους ἢ πράξι τους. Ἡ περιγραφή πὸν παραθέτω εἶναι ἀπὸ ἀνακοίνωση τέτοιου ἀντιαναστενάρη, πὸν μὲ πολλή προφύλαξη και προσοχή ἔκαμε ὁ ἀνθρώπος. «Στὸ Κωστή εἶχε, λέγει, πολλὰ ἀγίασματα². Ὁ κόσμος πίστευε πὸς τὸ νερὸ πὸν πῆγαζε ἀθόρυστα ἦταν ἱαματικὸ και γι' αὐτὸ μὲ τὸ νερὸ αὐτὸ περιέχυναν τὸ σῶμα τους, πιστεύοντας πὸς θεραπεύονταν και γιάνιςκαν τὰ βουζούνια, οἱ θέρμες και ἄλλες ἀρρώστιας.

Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου — τὸ μεγάλο μῆνα (τὸ Γενάρη) — ἀπὸ βραδὺς πῆγαιναν γυναῖκες, κορίτσια, παιδιὰ και ἄντρες μὲ τὰμάξια και τὰ ζῶα και ἔβγαζαν νερὸ ἀπὸ τὰγίασμα και περιέχυναν τὸ σῶμα τους. Ὅστερα χόρευαν, γλεντοῦσαν και τέλος γύριζαν στὰ χωριά τους. Στὶς δυὸ τοῦ Μαΐου πάλι κόσμος πολλὺς γυναῖκες, παιδιὰ, κορίτσια, ἄντρες πῆγαιναν στ' ἀγίασμα μὲ τὶς λάρες και τὶς γκάιντες και νταούλια μπροστά. Οἱ ἀναστενάρηδες — ἔτσι λέγονταν αὐτοὶ πὸν ἔκαμναν τὴν τελετὴ — κρατοῦσαν τὶς χάρες ψηλὰ στὰ χέρια. Χάρες ἦταν οἱ εἰκόνες στολισμένες μὲ ἀσημένια και χρυσὰ στολίδια παμπάλαια — γιατί οἱ συνήθειες ἦταν παμπάλαιες — μὲ γράμματα ἐπίσης παμπάλαια. Ὅταν τελείωνε τὸ πανηγύρι πάλι μὲ τὴν ἴδια πομπὴ γύριζαν τὶς Χάρες αὐτὲς στὴν ἐκκλησία.

Ἐκεῖ στ' ἀγίασμα καθάριζαν τὸν τόπο ἀπὸ τὰ χορτάρια, ἔκοβαν ξύλα ἀπὸ τὸ δάσος παλιὰ και σάπια και μαυτὰ τὰ ξύλα μέσα σὲν' ἄλωνι ἀναβαν φρωτιά, ἀφοῦ νίβουνταν ὄλοι μικροὶ μεγάλοι μὲ τὰγιασμένο νερὸ τοῦ ἀγίασματος. Στὶς πομπὲς αὐτὲς προηγοῦνταν οἱ παπάδες τοῦ χωριοῦ, ἀκολουθοῦσαν οἱ Χάρες — οἱ εἰκόνες στολισμένες πὸν δίδαν τὴ χάρη στοὺς πάσχοντες — και πίσω ὄλοι οἱ κάτοικοι τῶν γύρω χωριῶν, πὸν ἔτρεχαν νὰ μετὰσχουν τῆς ἱερῆς αὐτῆς πομπῆς. Ἐκεῖ οἱ παπάδες ἔψελναν ἀγιασμό. Τὰ δὲ νεστενάρια — δηλ. αὐτοὶ πὸν ἔπαιρναν μέρος στὴν τελετὴ — τοῦ κάθε χωριοῦ στέκονταν ξέχωρα, μοίραζαν λαμπάδες και θνιμάματα, ἐνῶ ὁ κόσμος πῆγαινε και προσκυνοῦσε τὰ εἰκονίσματα. Ὅστερα ἔσφαζαν τὰρνιά και ψῆνοντας και τρώγοντας γλεντοῦσαν. Ἀκολουθοῦσε ὁ χορὸς. Ὁ χορὸς ἀρχινίξε στὸ μέρος πὸν βρίσκονταν τὰναστενάρια. Χόρειαν γυναῖκες ἀναστενάρισσες μαζί μὲ τοὺς ἄντρες, κρατώντας ἄσπρα μαντήλια στὰ χέρια και κινώντας κα-

1) Βλ. Ἀρχεῖον Θράκης τόμ. Ε', σελ. 129 κ. ἐξ.

2) Βλ. Θρακικὰ τόμ. ΙΗ' Ἑλλ. Σταμούλη Σαράντη ἀπὸ τὰ ἀγίασματα τῆς Θράκης σ. 219—290.

νονικά δεξιά και ζερβά τὸ κορμὶ καὶ φωνάζοντας μὲ τὸ τίναγμα τῶν ποδιῶν ἔχ, ἔχ, ἶχ, ἶχ, ἄχ, ἄχ. Στὸ χορὸ πάνω οἱ ἀναστενάρηδες κρατοῦσαν καὶ τὶς εἰκόνες — τὶς Χάρες — στὰ χέρια. Καὶ πάνω στὸ χορὸ τὶς πρόσφεραν στὸν κόσμον καὶ αὐτὸς τὶς ἀσπάζονταν καὶ τὶς φιλοῦσε μετ'ἀγάβεια. Κιὸ χορὸς μεγάλωνε. Τότε πάνω στὸ μέγαλωμα τοῦ χοροῦ καὶ τὸν οἶστρο πού τοὺς ἔπιανε, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς χορευτὲς ξεχώριζαν καὶ φεύγοντας στὰ γύρω δάση καὶ βουνὰ γλεντοῦσαν. Πολλοὶ πάλι πάνω στὸ χορὸ «κατελαμβάνοντο» πιάνονταν ἀπὸ τὴν εἰκόνα καὶ τὸν ἅγιο καὶ τότε γίνονταν καινούργιοι ἀναστενάρηδες μὲ τὴ γνώμη καὶ τὴ θέληση τοῦ ἀρχιαναστενάρη. Τὸν θύμιαζαν διαρκῶς μὲ λιβάνια καὶ θυμιάματα ντόπια κέτσι καταχαρούμενοι καὶ κείστρηλατημένοι» ἀποχωροῦσαν στὰ βουνά.

Μὲ τὸ τέλος τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ γλεντιοῦ (δηλ. τὸ φάγωμα τῶν ψητῶν καὶ τὸ πόσιμο τῶν ποτῶν) γύριζαν ὅλοι πίσω στὰ χωριά. Τὴν παραμονὴ γίνονταν καὶ τὸ ἐξῆς σπουδαῖο: Ἐπὶ βραδὺς μαζεύονταν ὁ κόσμος ὅλος ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ ἀρχιαναστενάρη ὅπου κερνιούνταν κῦστερα πῆγαιναν στὴν ἐκκλησιά. Ἐμπαινε μέσα ὁ ἀρχιαναστενάρης, ἔπαιρνε τὶς Χάρες καὶ τὶς παρὰδινε στοὺς ἀναστενάρηδες. Ὅλοι αὐτοὶ ἀποτελοῦσαν ἓνα ἱερὸ σωματεῖο τῶν «μνημένων». Τότε σχηματίζονταν μὲ πομπὴ πού ἔφερε γύρους στὸ χωριό. Στὸ μέσο τῆς πλατείας τοῦ χωριοῦ ἦταν τότε τοιμασιμένα πολλὰ ξύλα ἀπὸ τὰ φράγματα τὰ σάπια τοῦ ἀγιάσματος, πού ἓνα χρόνον σάπιζαν στὸ ρέμα του. Μαυτὰ ἀναφταν μεγάλες φωτιές καὶ χόρευαν πάνω σαυτὲς ἀναστενάρια πολλὴ ὥρα, φωνάζοντας ἄχ, ἔχ, ἶχ, καὶ ταχίνοντας τὸ ρυθμὸ τῶν ποδιῶν τους χωρὶς θέβαια νὰ καίγωνται τὰ πόδια τους. Μερικοὶ τόσο ἐνθουσιασμὸ ἀποκοῦσαν τὴν ὥρα τούτη καὶ τόση μανία, ὥστε πάνω στὸ κορῦωμα τῆς «ἐκστάσεως» ἔμεναν ἀπλήγωτοι καὶ «ἀλώβητοι» ἀπὸ τὴ φωτιά. Ὅταν μάλιστα ἔβλεπαν νὰ λιγοστεύῃ ἡ φωτιά διαμαρτύρονταν καὶ φώναζαν νὰ ρίξουν καὶ ἄλλα ξύλα γιὰ νὰ τὴ δυναμώσουν. Τὴν ὥρα τούτη φαίνεται πιάνονταν ἀπὸ ἓνα εἶδος ἀνθυποβολῆς, πού ἔδινε δύναμη νάντέχουν καὶ νὰ μένουν ἄτρωτοι.

Αὐτὲς τὶς τελετὲς ἡ Ἐκκλησία πάντοτε ζήτησε νὰ τὶς ἀπαγορεύῃ ἀλλὰ κάθε προσπάθεια πῆγε ματαία. Οἱ δεσποτάδες κατὰ καιροὺς τοὺς φοβέριζαν, ἀλλὰ κανένας φόβος, καμμὴ ἀπειλὴ δὲ στάθηκε δυνατὴ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὶς τελετὲς πού νομίζονταν ἀντιχριστιανικὲς καὶ πού ὡς τὰ τότερα τοὺς κάνουν νὰ μὴ θέλουν νὰ ποῦν τὸ μυστικὸ τους. Στὸ γυρισμὸ οἱ θύρες τῶν σπιτιῶν ἔμεναν ἀνοιχτές. Καὶ πολλοὶ ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ γύριζαν ὅλη τὴ νύχτα μὲ τραγοῦδια καὶ λύρες καὶ γκαίντες καὶ νταούλια. Παντοῦ τοὺς δέχονταν μάνοιχτὴ καρδιά καὶ τοὺς πρόσφεραν πιστὸ καὶ φαγητό. Ἀνήμερα τὴ μνήμη τοῦ ἁγίου μετὰ τὴν λειτουργία ὁ παπάς, ὁ ἀρχιαναστενάρης μὲ τὴν εἰκόνα στὰ χέρια του καὶ μαζὶ πολλὺς κόσμος, πῆγαιναν καὶ πάλι ὡς τάγισμα κέφαλαν ἀγιασμὸ. Μετὰ τὸν ἀγιασμὸ γίνονταν ἡ θυσία. Στὴ θυσία

θυσιάζαν τρία μικάδια δηλ. αφιερωμένα μοσχάρια, πού τ'άθρεφαν από τον 'Απρίλη για τὸ σκοπὸ αὐτὸ μαζί με τὴν ἀγέλη τοῦ χωριοῦ. Τὸνα πάντως τὸ χάριζε ἕνας ὁποιοσδήποτε χωρικός καὶ τ'ἄλλο τ'ἀγόραζαν οἱ ἀναστενάρηδες ἀπὸ τὰ ταμεῖα τῶν ἀναστενάρηδων κ'ἐπρεπε νάναί τριῶν ἢ πέντε ἢ ἑφτά χρονῶν δηλ. ἀριθμὸ μὲν καὶ ὄχι ζυγὸ, πού ὁ ἅγιος δὲν τὸ δεχότανε μὲ κανένα τρόπο, ὅπως ἔγινε φανερὸ κάποτε ἀπὸ ἕνα θύμα ζυγῶν ἐτῶν, πού ἀγρίειρε καὶ δὲν ἤθελε νὰ μερώση καὶ γύρισαν πίσω, χωρὶς νὰ τὸ θυσιάσουν, στὸ χαριστή. Τὴν ἡμερότητα αὐτὴ πού παρουσίαζαν τὰ θύματα, ὅταν τὰ ὠδηγοῦσαν στὴν ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τὴν ἀγέλη καὶ ἀπὸ κεῖ στὴν πλατεῖα οἱ ἀναστενάρηδες τὴν ἀπέδιδαν στὴ θεῖα χάρη. Οἱ ἀντίθετοι ὅμως τὸ ἐξηγοῦσαν πὼς ἢ ἡμέρωση αὐτὴ προερχότανε ἀπὸ τὴ μουσικὴ τῶν λαλούμενων, πού ἡμερώνει καὶ τ'ἄγρια θηρία.

Ἔτσι μὲ ὄργανα καὶ τραγοῦδια συνώδευαν τὰ μικάδια στὴν πλατεῖα, πού προχωροῦσαν ἡμερωμένα καὶ τιθασειμένα, λύνοντάς τα ἀπὸ τὴν ἐξώθυρα τῆς ἐκκλησίας ὅπου ἔμεναν σὺν τῇ λειτουργίᾳ δεμένα. Στὴν πλατεῖα ὁ παπὰς βλογοῦσε καὶ διάβαζε τὰ θύματα, καὶ ἀρχιαναστενάρης μὲ τὰ ἐργαλεῖα του: ἕνα τσεκούρι, μαχαίρια, πού τὰ φύλαγαν σῶρισιμὸ μέρος ὅλη τὴ χρονιά σὰν ἱερά, ἕνα - ἕνα ἔσφαζε τὰ θύματα. Ἔτσι τὰ κομματιαζε καὶ τὰ μοίραζε. Καὶ γεμίζοντας καὶ κόφες μὲ κρέατα γύριζαν ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι νὰ μοιράσουν καὶ σὺλους ἀπὸ τὴ θυσία. Πολλὲς φορὲς στὸ μοίρασμα δὲν ἔφτανε τὸ κρέας, κείνοι πού δὲν ἔπαιρναν, λάβαιναν τὴν ἄλλη χρονιά. Στὸ πάροισμο τοῦ μεριδιοῦ του ὁ καθένας ἔδινε ἕνα χρηματικὸ ποσὸ στὴν κάσα τῶν ἀναστενάρηδων. Οἱ προύχοντες ἔπαιρναν μεγαλύτερο κομμάτι. Οἱ ἀναστενάρηδες τὸ μαγεύρουν κ'ἐτρωγαν ὅλοι μαζί σὰν ἐνῶφι — σὰ σωματεῖο.

Τὸ βράδυ τῆς θυσίας ξανάρχιζε ὁ χορὸς τῆς φωτιᾶς, κάθε μεσημέρι καὶ κίθε βράδυ τῶν ἡμερῶν τῆς γιορτῆς. Στὸ χορὸ πάνω τοὺς ἔπιανε ὁ ἅγιος τοὺς χορευτές. Τότε μιλοῦσαν ἀκατανόητα λόγια ὅπως οἱ ἐπιληπτικοί. Ἀπὸ τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἔλεγαν ὅτι ἔφευγαν οἱ ἀρρώστεις καὶ τ'ἄλλα κακὰ ἀπὸ τὸ χωριό. Ὁ λαὸς τοὺς ἀναστενάρηδες τοὺς θεωροῦσε «μυσταγωγημένους καὶ θεόληπτους». Γι' αὐτὸ καὶ γιάτρουναν καὶ ἦταν οἱ γιατροὶ τοῦ τόπου. Ὁ λαὸς τοὺς προσκαλοῦσε στὴν ἀρρώστια του. Βλέποντάς τον τοῦδιναν προσταγές σὰν τίς ἀκόλουθες λ.χ. «Ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας δὲν εἶναι καλὰ ἐδῶ. Νὰ τὴν πᾶς ἐκεῖ. Νὰ τὴν δώσης στὸ ζωγράφο νὰ μᾶς τὴν πλῆνη καὶ νὰ τὴν ξαναζωγραφίσῃ». — «Ἔχεις ἕνα ἀρσενικὸ κατσίκι (κότος). Νὰ τὸ κόψετε, νὰ τὸ θυσιάσετε καὶ νὰ μᾶς τὸ φέρετε στὸ ἀναστενάρητικὸ μας δωμάτιο». Οἱ ἀνθρώποι πήγαιναν τὸ κρέας, πού τ'ἔτρωγαν οἱ ἀναστενάρηδες ἀπαγγέλλοντας εὐχές γιὰ τὸν ἀρρωστο. Ἔτσι οἱ Χάρες δίναν τοῦ ἀρρωστοῦ τὴν υγεία του, ἂν ἦτανε βέβαια νὰ γιάνῃ. Οἱ ἀναστενάρηδες ξομολογοῦσαν καὶ τοὺς χωρικούς καὶ πρόλεγαν τὰ μελλούμενα καὶ παντοῦ καὶ πάντοτε οἱ χωρικοὶ τοὺς προσκαλοῦσαν σὲς ἀνάγκες πού παρουσιάζονταν. Οἱ συνήθειες αὐτές γί-

νονταν και στα γύρω χωριά της ίδιας περιφέρειας στη μνήμη άλλων αγίων. Τις συνήθειες αυτές τις είχαν και μερικά γύρω χωριά Βουργαρικά και ως τα σήμερα στα μέρη αυτά, που επεδικάσθησαν στον Ευρωπαϊκό πόλεμο σαυτούς, κάνουν οι κάτοικοι τις ίδιες τελετές, ώστε οι λαογράφοι τους να τις θεωρούν συνήθειες βουργαρικές παμπάλαιες και να τις διαφημίζουν σβλον τόν κόσμο.

Μέσα από την αφήγηση αυτή από στόμα χωρικού μπορούμε να βγάλουμε τα εξής συμπεράσματα: 1) "Ότι τα τελούμενα είναι απομεινάκια παλαιών παλαιότατων τελετών. 2) "Ότι οι παλαιότερες γιορτές συνδυάσθησαν, με τη χριστιανική θρησκεία κι ανακατεύθηκαν μέσα στο τελετουργικό της μέρας. 3) "Ότι τα τελούμενα από το σοματείο των αναστενάρηδων με τη θυσία, τους χορούς στις φωτιές, την αποχώρηση στα δάση — όπου φαίνεται γίνονταν κι αληθινά όργια όμοια με τα Διονυσιακά — το γιάτρεμα των άρρωστων, την ξομολόγηση των άμαρτημάτων των χωρικών κλπ. όλ' αυτά έχουν σχέση με τα παλαιότατα Έλευσίνια ή άλλα μυστήρια. Και όπως παραμένει κείνων σκοτεινή ή βαθύτερη έννοια τους, έτσι και των αναστεναρίων παραμένει μυστικός ο βαθύτερος σκοπός'.

Γ'. Ο Ι Πιτεράδες ήταν άλλη γιορτή λαϊκή. Κι αυτή έχει σχέση με τις πανάρχαιες Διονυσιακές γιορτές που γίνονταν στα βορεινά χωριά της Θράκης, στην Τρουλιά και το Σαμακόβι, όπως τ' αναστενάκια στο Κωστή και Μπροντίβο, Πινακά, Άγιγιάννη κλπ. Τους Πιτεράδες γιόρταζαν τη Δευτέρα της Τυρινής. Στο γιόρτασμα σχηματίζονταν ένας όμιλος μετεμφεσμένων, που έβαφαν τα πρόσωπά τους με φούμο ή άσπρη σκόνη και φορούσαν γυναίκια φορέματα του παλιού καιρού. Η επίσημη τελετή της μεταμφίσεής τους γίνονταν σώρισμένο μέρος. Πριν ντυθούν προμηθεύονταν τάστεια μέσα που θα προξενούσαν νέα πρόοδο.

Ο πρώτος που έβγαине μπροστά στο πλήθος, κρατούσε στα χέρια του μακρόν δόρυ, που στην άκρη είχε κρεμασμένο ένα κακουρέλι βουτηγμένο σ' ακάθαρτο νερό — τη σφούγκια. Στη ζώνη του έφερε μεγάλο μαχαίρι ξιλένιο και σ' άριστερό χέρι κρατούσε ένα βωδινό κέρατο, σαν άβλό, που έβγαζε φωνή όξεϊα, σαν γλάξο, αυτοκινήτου. Στην εμφάνισή του τα παιδιά φώναζαν δυνατά και έπευφημούσαν με κραυγές και τσιριές.

Ο δεύτερος που παρουσιάζονταν στο πλήθος ήταν ο κουδουνάς με τα μεγάλα κωδουνια. Πήγαινε πρώτος στην πομπή χορεύοντας επίτηδες ώστε να κούγωνται τα κωδουνια όσο μπορεί πλιότερο, και άνοιγε δρόμο στο πλήθος που πίνκωνε γύρω τους. Στο κεφάλι του έφερε κέρατα τράγου.

Τρίτη ακολουθούσε ή γκάιντα. Αυτή παίζοντας ρύθμιζε το συνηθι-

1) Δυστυχώς με τόν έκποτισμό των χωρικών και το σόρροπισμά τους με την προσφυγική άποκατάσταση, που τους ξεχώρισε, σχεδόν έπαυσε να γίνεται ή τελετή τους και με τόν καιρό θα παραμείνη φαίνεται ιστορική άπλή άπήχηση στο πέραςμα του χρόνου και θα λησμονηθούν και θα χαθούν.

σμένο σκοπό (τὸν πιτεράδικο) πού σῶλη τὴ διαδρομὴ τῆς πομπῆς δὲν ἄλλαξε. Κατόπι ἔβγαιναν τὰ μ πο χ τ σ α λ ί κ ι α. Στὰ κεφάλια τους οἱ ντυμένοι ἔφεραν ἓνα εἶδος κἀνιστρων (πανεριῶν), φτιαγμένων μὲ χορτάρι κατώτερης ποιότητος. Στὰ πανέρια μέσα ἦταν τὰ νυφικά, τὰ ν τ ο υ ζ ἔ ν ι α, δηλ. τὰ δῶρα.

Τέταρτος ἀκολουθοῦσε ὁ γαμπρός κὴ νύφη. Ὁ γαμπρός κρατοῦσε ἀρωμάθα ἀπὸ καρούλια μὲ τὸ μουστάκι στριμένο. Ἡ νύφη (ἄντρας κι αὐτὴ μεμιφισμένη σὲ γυναίκα) εἶχετὸ πρόσωπό της βαμμένο κόκκινο καὶ σιγοπερπατοῦσε τεντωμένη καὶ κορδωμένη, ἀκουμπώντας στὸ μπράτσο τοῦ παρὰ γαμπροῦ της, πού κρατοῦσε μιὰ στιμμένη λεμονόκουπα. Τὴν ὅλη πομπὴ κλειοῦσαν τὰ προικιά τῆς νύφης, φορτωμένα στὸ γάϊδαρο, ράκη, μαξιλάρια ξεζευγαρισμένα, πού ἕνας κοντὸς μὲ τὴν ἀγκλίτσα διαρκῶς τὰ ξεσκόνιζε λέγοντας: «Πίσω μασκαράδες σκόνουσε τὰ προικιά τῆς νύφης πού ἔχουσε τὸ φῶς τῶν ματιῶν της νὰ τὰ κεντήση»!

Ἡ πομπὴ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ, ἔκαμνε γύρους κἔφτανε πάλι στὸ ἴδιο μέρος. Σὲ κάθε σταθμὸ τῆς πομπῆς, ἔβγαζαν λόγο καὶ προφήτευαν τὰ μελλούμενα καὶ παρίσταναν διάφορα κωμικὰ καὶ χυδαῖα. Ἄλλιμονο ἂν κανένας παρεκτρέπονταν ἄντρας ἢ γυναίκα. Στιχορροῦσαν — σὰ λαϊκοὶ ποιητῆρες — τὰ σχετικά τραγούδια γιὰ τὸν ἄντρα ὅτι ἔπρεπε νὰ πιᾶση τὰ θουνά, νὰ φύγη ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων, γιὰ τὴ γυναίκα, νὰ κρυφτῆ στὸ σπίτι χρόνια ὀλόκληρα καὶ νὰ χαθῆ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ κόσμου. Τὰ τραγούδια τους ἦταν χυδαῖα, συνταγμένα ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς ποιητῆρες, τοὺς γελοιοποιοὺς τοῦ χωριοῦ καὶ πού ἕνας τέτοιος ζῆ ἀκόμα ἴσως στὴν Κομοτινὴ κοντὰ ὁ Γεώργης Γκόρδης. Νά ἔνα:

Σᾶς παρακαλῶ γυναῖκες
νὰ μὲ βάλετε στὴ μέση,
νὰ φιλήσω ποιά μ' ἀρέσει.
Σὰ φιλήσω κοριτσάκι
τὸ χαρίζω ἓνα φλουράκι,

σὰ φιλήσω παντρεμένη,
τὴν πληρώνω τὴν καμμένη.
Σὰ φιλήσω καμιὰ χήρα
τύχη πῶχει ἢ κακομοίρα.

Τὸ λεμόνι ἔναι ἓνα
ἔλα κόρη πὲ τὰ μένα,
τὰ λεμόνια εἶναι δυὸ
λαχταροῦσα νὰ σὲ δωῶ,

.....
τὰ λεμόνια δεκατρία
τὰ θυζιά ντης κρούα κρούα.

Τὰ ρυθμικὰ πειράγματά του εἶχαν κοσμικὴ διάθεση, πού μπορούσε νὰ προκαλέσῃ δημορικὰ γέλοια καὶ χάχανα καρδιακά. Σαυτὴ τὴ διαδρομὴ ἢ πομπὴ καλοῦσε τὸ πλῆθος νὰ παρευρεθῆ στὴν τελετὴ τῆς πλατεῖας τοῦ χωριοῦ. Εἶναι ἀπερίγραπτα τὰ ὅσα γινόντανε στὴν πλατεῖα. Ὅστερα ἀπὸ πολλὰς κωμικὰς σκηνὰς ὁ ἀρχηγὸς περιτριγυρισμένος ἀπὸ ὄλους τοὺς μετεμιφισμένους ἀνέβαινε στὸ τραπέζι, προφήτευε τὸν καιρὸ, τὴ σοδειά, καὶ ἔδιωχνε τὰ κακὰ πνεύματα. Καὶ ἀκολουθοῦσαν οἱ Σ ε ἱ μ ἔ ν η δ ε ς. Αὐτοὶ παρουσίαζαν ἓνα

πλήθος ἀνθρώπων, εἶδος, εὐζώνων. Ἐκ πολλῶν μέρων πρὶν ἀπὸ τῆς Δευτέρας τῆς Τυρινῆς, προμηθεύονται ἀπὸ τὰ νοικοκυρόσπιτα τὰ χρειάζομενα γιὰ τὸ ντύσιμό τους. Φοροῦσαν ἓνα ἄσπρο πτυχωτὸ φουστάνι, μεσοφούσαντο καὶ μεσοφόρια τῆς προίκας (τοῦ τσεγιζιοῦ), καμιζόλες ἄσπρες μὲ κάτασπρα μανίκια καὶ μπλέτες ραβδωτὲς στὶς πλάτες. Στὴ μέση τους φοροῦσαν δερμάτινη ἀρματοθήκη ἀπὸ τελατίνι, ὀλοκαίνουργια, μὲ χρυσᾶ κουμπιὰ γεμάτη, λογιῆς λογιῆς μαχαίρια, δίκωπα στιλέττα κρομυδατὲς κουμποῦρες, ἀσημοκεντημένες διμούσσινες πιστόλες κι ἀπὸ ἓνα καμπυλωτὸ γιαταγάνι, κουλακλίδικο καὶ φυλδισένιο, σκαλισμένο μὲ συντέφια καὶ πετράδια.

Ἔτσι στολισμένοι μὲ τὰ παρδαλὰ χρώματα, γυρνοῦσαν κι αὐτοὶ τῆς Δευτέρας τῆς Τυρινῆς ὅλο τὸ χωριὸ καὶ τὰ νοικοκυρόσπιτα τοὺς κερνοῦσαν πελίνιο (πικρὸ κρασί), καὶ τυρί'. Στὸν ὄμο οἱ Σεϊμένηδες ἔφεραν ὄπλα, σουλτάτα, σιανέδες, καβάλια, καρνοφίλια ἢ δίκανα. Τὸ χορὸ τους τὸ χόρευαν μὲ χάρη καὶ πιασμένοι κατ' ἀνάστημα σοβαροὶ καὶ δίχως χυδαιότητες. Κρατοῦσαν τὴν τάξη καὶ ἔβλεπαν τὶς παρεξηγήσεις. Εἶχαν ἀκόμα καὶ τὸ δικαίωμα νὰ κομματιάσουν ἄνθρωπο τὴν ἡμέρα κείνη, χωρὶς νὰ τοὺς κάνουν δίκη. Γενικά ὁ καθένας κρατοῦσε τὴ θέση του δίχως ἔκτροπα. Μπροστὰ ἀπ' ὅλη τὴν πομπὴ πήγαινε ἡ γκαίντα, ποὺ σκοπὸς τῆς ἦταν ὁ ἴδιος μὲ τὸ DILL - DILL μὲνα χρόνο ἀργὸ καὶ ἀπὸ μακρὰ καταλάβαινες πὼς ἦταν ἡ πομπή. Περνοῦσαν ἀπὸ τὸ διοικητήριον καὶ χόρευαν πρὸς τιμὴ τοῦ διοικητῆ καὶ ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ εὗρισκε καιρὸ νὰ φωνάξῃ πολυχρονώνοντας τον: «τσὸν γιασασὴν ντοβλετιμίζ» κῆφευγαν πάλι χορεύοντας καὶ σειώνοντας ἓναν χρωματιστὸ τσεβρὲ ἢ μαντιῆλι κεντημένο κι ἄκουες νᾶλλάξῃ ὁ σκοπὸς τῆς γκαίντας στὰ «μαύρη εἶν' ἡ νύχτα στὰ βοινά». Τότε πιά ὁ κόσμος χαλοῦσε κι ὅλοι μικροὶ μεγάλοι φώναζαν ἀλαλάζοντας. Τὸ βράδυ παρέδιδαν τὰ κοστοῦμα καθαρά στὰ σπίτια ποὺ τὰ δανείστηκαν ἀρχίζαν τὸ φαγοπότι ὡς τὸ πρωτὶ. Ἔτσι τελείωνε ἡ γιορτὴ τῶν Σεϊμένηδων καὶ τῶν Πατερᾶδων².

Ὅπως βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἡ περιγραφή αὐτὴ μᾶς δίνει τὴν εἰκόνα μᾶς Διονυσιακῆς πομπικῆς γιορτῆς γιὰ τὸ λαὸ, κωμικῆς μορφῆς καὶ σατιρικῆς. Στὴ γιορτὴ αὐτὴ ὁ Θρακικὸς λαὸς ἐπέδειχνε ὅλα τὰ χαρίσματα ποὺ αὐτὰ εἶναι προικισμένος: σατιρικά, κωμικά, ποιητικά, σκωπτικά. Ὁ φαν-

1) Ἦταν ἔθιμο, ὅσο τυρὶ βρισκόταν στοὺς κάδους ἢ ἀσκιὰ, ἔπρεπε τὴν Τυρινὴ νὰ ξεοδεντῆ, ἀλλιώτικα ἔπρεπε νὰ τὸ πετάξουν. Ὅλη τὴν σαρακοστὴ νήστευαν ἀδοτηρά, ἔτσι ποὺ τὸ γιατὸ ποὺ θὰ ὄριζε στοὺς ἄρρωστους γάλα τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, τὸ νόμιζαν «φαραῶνον» καὶ προτιμοῦσαν ὁ ἄρρωστος τους νὰ πεθάνῃ παρὰ νάρτηθῆ. Γι' αὐτὸ ἔδλεπες ἀπὸ πολλὰ σπίτια νὰ τὸ μοιράζουν σὲ δίσκους καὶ σὲ ἀσκιὰ ἀκόμη δίνοντας εὐχὴς «εὐχὴ τοῦ χρόνου».

2) Οἱ Π ι τ ε ρ ᾶ δ ε ς ἦταν τῆς κατώτερης κοινωνικῆς τάξεως ἐνῶ οἱ Σ ε ι μ ε ν ἰ δ ε ς ἦταν ὅλοι βοσκοὶ καὶ ἀγελαδάρηδες.

ταχτερός τους νοῦς εὔρισκε ὅλα τὰ μέσα νὰ ντύσει κείνους πὺν λάβαιναν μέρος στὴν πομπή. Οἱ φορεσιές τους, τὰ βαψίματά τους, τὰ ὄργανα τῆς προσωπικότητας, πὺν ὑποκρίνονταν τὰ λόγια, τὰ πειράγματα, ὅλα ὅλα τὰ ἐφεύρισκαν μενζολία καὶ χάρι καὶ ἡ γιορτὴ ἔπαιρνε τὴ χροιά τῆς ὥρας, πὺν χρειαζότανε. Οἱ λαϊκοὶ ποιητάρηδες οἱ σκῶφτες, οἱ κωμικοὶ, οἱ δραματικοὶ, οἱ λυρικοὶ, οἱ ρυθμικοὶ ὅλοι μὲ τὴν ἀνάλογη ψυχικὴ τους διάθεση πρόσφεραν ὁ καθένας τὸ μερίδιό του στὴ γιορτὴ καὶ προσπαθοῦσαν νὰναδείξουν τὸ πρόσωπο πὺν ὑποδύονταν. Ἔτσι μέσα στὴ Θράκη τὴν Ἀνατολικὴν Ἰαεσσόσαν πάντοτε καὶ σὲ μέρες θλιβερῆς βαρειᾶς δουλειᾶς καὶ μέρες μαύρης καὶ σκοτεινῆς ἐποχῆς, οἱ κατὰ παράδοση πανάρχαιες τελετές τους, πὺν κληρονομοῦσαν ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ καὶ αἰῶνα σ' αἰῶνα. Ἀλλοῦ τ' Ἀνασπενάρια, ἄλλοῦ τὰ Διονύσια, ἄλλοῦ ἡ Σκυλοδευτέρια ἄλλοῦ οἱ Σεϊμένηδες καὶ Πατεράδες, ἄλλοῦ τὰ Δημήτρια (ὁμπέις) συμβολικὴ γιορτὴ καὶ μυστικοπαθῆς ὕπως θὰ δοῦμε παρακάτω. Πάντα κάτι πολὺ συγγενικὸ μὲ τὴν ἀρχαία θρησκευτικὴ ζωὴ τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, πὺν μετέδωκαν στοὺς Ἕλληνας ἀλλὰ καὶ πήραν ἀπ' αὐτοὺς ὅτι ταίριαζε στὶς θρησκευτικὰς τους τελετές καὶ γενικὰ στὴ ζωὴ τους ἱκανοποιητικὸ καὶ ἐξυπηρετικὸ.

Δ'. Τὰ Δημήτρια'. Ποιὸς θὰ πιστενε ἀκούγοντας ὅτι στὴ σημερινῇ Θράκη ὑπῆρχαν γιορτὲς ἀγροτικὰς συμβολικὰς, πὺν ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους στὴ βαθεῖα πανάρχαια περίοδο τῆς ζωῆς τῶν Θρακῶν, πὺν στὸ κύλισμα τῶν αἰῶνων παρέμειναν αὐτούσιες — ἀτόφιες. Στὸ Ὀρτάκιοι Ἀδριανουπόλεως γίνονταν τὰ Δημήτρια ἢ ὁ Μπέις (ὁ ἀρχοντας τῶν σκύλων). Ἐνῶ ἡ γιορτὴ αὐτὴ στὸ Κιζι², προάστιο τῆς Ἀδριανουπόλεως ἔπαιρνε ξεχωριστὴ σημασία καὶ πανηγυρίζονταν μὲ λαμπρότητα καὶ μέλικρατέστερο στοιχεῖο τὸ Διονυσιακὸ, στὸ Ὀρτάκιοι ἡ γιορτὴ αὐτὴ ἔπαιρνε ὅλων διόλου χροιά διάφορη.

Ὅτε μεθύσματα, οὔτε σκύλοι, οὔτε χροισιὲς καὶ θωμολοχίαι καὶ πειράγματα καὶ σκώματα ὥστε ὁ χαρακτήρας τῆς γιορτῆς νὰ εἶναι μᾶλλον Διονυσιακός. Στὴν ἐπαρχία Λυτίσης εἶχε τὸ ἔθιμο ἄλλο συμβολισμὸ. Ἐσωραζότανε σεμνά, μὲ τὴν σοβαρότητα καὶ ὅλη τὴν μυστικόπαθῆ μεγαλοπρόβεια τῶν παλιῶν τελετῶν καὶ ἐορτῶν καὶ συνωδεύονταν μάλιστα μὰγῶνες, χωρὶς βέβαια νὰπολείπουν καὶ μερικὰς Διονυσιακὰς ἐκδηλώσεις, ὅπως τὸ στεφάνωμα τοῦ Κριτῆ, οἱ ἀκόλουθοι καὶ ἀράπηδες, πὺν μποροῦσαν νὰ θεωρηθοῦν ὡς θῖασος ἀρχαῖος τοῦ Διόνυσου ἀπὸ τὸν Πᾶνα, τοὺς Σατύρους, καὶ τὶς Μαινάδες, πὺν περιέτρεχε τὶς Θρακικὰς πεδιάδες καὶ τοὺς κάμπους. Τὸ βασικὸ στοιχεῖο αὐτὸ τὸ ἔθιμο τῆς Θράκης ἔταν τὸ ὄργανο τῆς γῆς καὶ ἡ σπορά της. Ἡ ὅλη πλοκὴ περιστρέφονταν στὸν ἀλληγορικὸν συμβολισμὸ

1) Βλ. Θρακικὰ Π' τόμ. Δημήτρια Ν. Ροδόινου.

2) Βλ. Θρακικὰ Πολ. Παπαχριστοδοῦλου τόμ. Διονύσια.

τῆς θλάστησης καὶ ἦταν ἀναπαράσταση τῶν ἐορτῶν τῆς Δήμητρας ποὺ ἐπροστάτευε τοὺς δημητριακοὺς καρποὺς μάλιστα τὸ στάρι καὶ τὴν εὐφορία τῆς γῆς. Γιαυτὸ καὶ τὸ ἔθιμο τοῦτο συμβολίζει γιορταστικά στοιχεῖα τῆς Δήμητρας, ποὺ τελούνταν στὴν ἀρχὴ τῆς ἀνοιξιάτικης σπορᾶς καὶ γι' αὐτὸ κι ὀνομάστηκαν Δημήτρια.

Τὸ ὄλο αὐτὸ ἔθιμο εἶχε τρία στάδια: Τὸ προπαρασκευαστικό, τὴν πομπή, τὸ τελετουργικό. Τοῦ πρώτου, τρία ἦταν τὰ κύρια πρόσωπα ποὺ κινούνταν καὶ ὄρουσαν σύγκαιρα μὰ καὶ ξεχωριστά:

α) Ὁ Μπέης' τὸ κυριώτερο πρόσωπο τῆς γιορτῆς ἀντιστοιχώντας μὲ τὸν ἀρχαῖο χορηγὸ, γιατί ἡ γιορτὴ γίνονταν μεξοδὰ του. Τὸν Μπέη ὑποδύονταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πῖδ ἔγκριτους γεωργοὺς ποὺ τὸν ἐξέλεγαν στὸ τέλος τῆς γιορτῆς. Μὲ τὴν ἀνατολή τοῦ ἡλίου ντύνονταν τὰ καλύτερά του φορέματα καὶ συμπαραστατημένος μὲ 4 - 5 ὑποταχτικούς τοὺς «παραστεκάμενο υ» ἀνέβαινε σὲνα ἀμάξι, ποὺ ἴσσερναν δυὸ βῶδια. Στὰ πόδια ἀπόθεταν μυί, ὅπως τήνε λέγαν «κουνουμιὰ» δηλ. πλοῦτο, ἀγαθὸ, οἰκονομία. Ἡ οἰκονομιὰ αὐτὴ ἦταν ἓνας δίσκος μπακιρένιος καὶ μεγάλος (τὸ σινὶ) ποὺ εἶχε πάνω μιὰ πῆττα ἀλειμμένη μὲ ἀγὸ καὶ στολισμένη μὲ ἀμύγδαλα. Ἐπίσης ἔβαζαν πιλάφι, κουσκούσι (κρέας ὄχι γιατί ἦταν καιρὸς νηστείας), λαχανοτουρσὴ μὲνα πράσο ὄρθιο καὶ βαρακωμένο καὶ τὸ πάνω μέρος σχισμένο στὰ δυὸ, χαλβά σπιτικό ἢ σαραγλί, τρία μῆλα, τρία πορτοκάλια βαρακωμένα κῆνα μπουκάλι κρασί. Ἡ κουνουμιὰ αὐτὴ συμβόλιζε τὴν εὐτυχία καὶ τ' ἀγαθὰ τῆς γῆς, ποὺ ἀπολάμβανε ἡ ἀνθρωπότητα χάρις στὴ θεά, ποὺ εὐφόρρευε στὴν καλλιέργεια καὶ δούλεψη τῆς γῆς, τῶν ἀγρῶν, κι ἀπὸ εὐγνωμοσύνη σαυτὴν γινότανε ἡ γιορτὴ αὐτὴ.

Στὴν πομπὴ προπορευότανε ἡ γκαίντα, κιὸ Μπέης γύριζε ἔτσι στίς συνοικίες. Κάθε σπίτι εἶχε ἔτοιμο ἓνα πιάτο μὲ λίγο στάρι ἢ κριθάρι καὶ καλαμπόκι ἀκόμα κῆνα νόμισμα στὸ μέσο ὅποιοδήποτε. Φτάνοντας ὁ Μπέης στὰ σπίτια ἔπαιρνε τὸ πιάτο καὶ τὸ μὲν νόμισμα ἴσσερινε σῆναν κουνουμιὰ καὶ κίνοντας τὸ σταυρὸ του ἀρχίζε νὰ σπέρνη σῶλα τὰ σημεῖα: δίνοντας εὐχῆς: ποὺνὸν στὰρ' ποὺνὸν κριθάρ' ποὺλλές νύφες — στὰ σπίτια ποὺ εἶχαν ἀγόρια — ποὺλλὰ κέρδη — στὸν καταστηματάρχη — καὶ διάφορες ἄλλες εὐχῆς. Τὸ ὑπόλοιπο τοῦ πιάτου τὸ ἀδειάζαν οἱ παραστεκάμενοι σὲ σακκιά

1) Ὁ κ. Ροδόινος Θρακικά τ. II' ὅπου περιγράφει τὰ «Δημήτρια», δίνοντας τὴν ἐρμηνεία τῆς λέξεως λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἡ λέξις, τουρκικὴ δηλοῦσα ἀξίωμα, βαθμὸν, τίτλον, ἐκ τοῦτου καὶ τὸ ὄλον ἔθιμον Μπέης. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὀνομασία αὐτὴ τοῦ ἐθίμου θὰ προῆλθε, φρονοῦμε, ἐκ μεταφράσεως ἀντιστοίχου ἄλλοτε ἑλλ. ὀνομασίας ἴσως τοῦ χορηγὸς τοῦ Ἀρχῶν τῆς ἐορτῆς τῶν ἀγῶνων, καὶ τοῦτο πρὸς ἱκανοποίησιν καὶ κολακίαν τῶν Τοῦρκων ἀπὸ τῆς πρώτους ἀκόμα μετὰ τὴν κατάκτησιν χρόνους, οἱ ὅποιοι παραχωροῦντες τὰ προνόμια εἰς τὸ Γένος ὑπέσχεοντο συγχρόνως νὰ σεβασθῶσι καὶ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα αὐτοῦ. Βλ. Διτάσαν ἐλέγετο β. α. σ. ι. λ. ι. α. δ.». »

πού είχαν στάμαξι πίσω. Πολλά σπίτια πρόσφεραν και μαντήλια, τσεθρέδες, ύφασματα κι άλλα αντικείμενα πού τὰ κρεμοῦσε ὁ Μπέης σένα δοξάρι, τοποθετημένο στό ζυγὸ τοῦ ἀμαξιοῦ καὶ πού γέμιζε ἀπὸ τέτοια δῶρα. Ὅσοτερα τὰ δῶρα αὐτὰ τὰ μοίραζαν στοὺς νικητὲς τῶν ἀγῶνων. Μαὐτὸ τὸν τρόπο ὁ Μπέης περιτρογύριζε τίς συνοικίες ἕως τὸ ἀπόγευμα.

β) Ὁ Κριτής. Σύγκαϊρα μὲ τὸν Μπέη ἄρχιζε νὰ κυκλοφορῇ κι ὁ Κριτής. Αὐτὸς τρογύριζε στὴν ἀγορὰ καὶ τὰ συνοικιακὰ καταστήματα. Ἐβγαῖνε ἔχοντας τὴν γκαίντα μπροστὰ νὰ παίξει — αὐτὸς καβαλάρης, φερώντας ἕνα μαῦρο ράσο, ὅπως καὶ οἱ Τοῦρκοι ἱεροδικαστὲς κείνης τῆς ἐποχῆς, σκέπασμα στολισμένο μὲ χάρτινα λουλούδια, γένεια μακρὰ ἀπὸ προθιά, κομπολόγι στάριστερὸ χέρι ἀπὸ καρούλια καὶ τσιμποῦκι μακρὸ μὲ λουλά, πού μέσα ἀντὶ καπνὸ ἔκαιαν συνήθως ἄχυρα, καὶ στό δεξι χέρι βαστού:ε ραβδί. Ἄν καὶ τὰ ροῦχα του ἦταν τέτοια, ὅμως ἐνέπνεε σοβαρότητα, τὸ ὕφος του δὲ ἦταν αὐστηρὸ κέπιβλητικὸ, ἀνάλογο μὲ τὸ ὑπόργημα πού ἀνελάμβανε νὰ ἐκτελέσει κείνη τὴν ἡμέρα ἦταν ἕνας πραγματικὸς κριτής. Γύρω του εἶχε 8 - 10 ὑπασπιστές, πού ὁ ἕνας ἔσερνε τῆλόγὸ του κέφερε τὸ φάλαγγα (φύλακα), τρεῖς τέσσαρες μοίραζαν μικρὰ χαρτάκια (τσεκερέδες) ἄδειες κυκλοφορίας, οἱ δ' ἄλλοι, σὰν ὄργανα ἐχτελεστικὰ ἔπιαναν κείνους πού κυκλοφοροῦσαν δῆθεν δίχως ἄδεια ἢ τάχα πού ἔφταιξαν σὲ κάτι καὶ τοὺς παρουσίαζαν στὸν Κριτή. Ὁ Κριτής κατὰ κανόνα κατεδίκαζε σὲ πρόστιμο, πού ἀμέσως τὸ πλήρωναν. Κείνους πού δυστροποῦσαν ἢ ἐναντιώνονταν τοὺς ἔβαζαν στὸ φάλαγγα δηλ. τοὺς σήκωναν, περνοῦσαν τὰ πόδια στὸ φάλαγγα κἔτσι τοὺς παρουσίαζαν μπροστὰ στὸν κατή, κι αὐτὸς τὸν ἤλεγχε μὲ λόγια τσουχιερά, τὸν ἔκανε παρατηρήσεις καὶ συστάσεις, τὸν ράβδιζε στὸ τέλος λέγοντας ὅν - σε κί ζ δηλ. δεκαοχτώ, ἐνῶ τὸν χτυποῦσε μὲ μιὰ μόνο. Περιτρέχοντες ἔτσι τὰ καταστήματα ἤλεγχε τὰ βάρη καὶ τὰ μέτρα τοὺς κέβαζε ποινὲς σβλους, πού τίς πλήρωναν πρόθυμα. Καὶ ἡ δικαιοδοσία αὐτῆ τοῦ Κριτῆ τὴ μέρα κείνη ἦταν ἀπεριορίστη. Καβαλάρης πῆγαῖνε σέπίσκεψη τοῦ μητροπολίτη, τοῦ δημάρχου καὶ σαυτοῦς, τοὺς πολιτικούς, πού ὅλους τοὺς φορολογοῦσε. Κανεὶς δὲ μποροῦσε νὰποφύγη τὴν ποινὴ τοῦ Κριτῆ κείνη τὴν ἡμέρα κι ἂν δὲν ραβδίζονταν ὄφειλε νὰ πληρώσῃ. Δικάζοντας ἐκήρυττε πὸς τὸ «δεσμειν καὶ λύειν» σήμερα, τὸ δίκαιο καὶ τᾶδικο ἦταν στὰ χέρια του»¹. Ὁ Κριτής ὅπως καὶ ὁ Μπέης γύριζε πάνω κάτω ὡς τὸ ἀπόγευμα.

γ) Οἱ Ἀράπηδες. Αὐτοὶ ἦταν τέσσαρες. Εἶχαν τὸ πρόσωπό τους

1) «Πολλοὶ Ἕλληνες, λέγει ὁ Ροδόκιος διὰ νὰ ἐκδικηθῶσιν ἄλλους ἢ καὶ Τοῦρκους ὑπαλλήλους τοὺς ὑπεδείκνυνον εἰς τὸν Κριτῆν καὶ ἐκπλήρωναν διὰ νὰ μὴ ραβδισθῶσιν. Καὶ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι μίαν τιαυτὴν τιμωρίαν κανεὶς δὲν ἠδύνατο κἄποφύγη ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ὁ πληρόνων. Τὰ ὄργανα τοῦ Κριτῆ ἦσαν ἀμήλικτα. Τοὺς συνελάμβανον καὶ φεύγοντας. Πολλάκις ἐφηροῦζοντο καὶ ἀντεκδικήσεις. Καὶ ἦτο ταῦτα συμφέρον, διότι ἐπλούτιζε τὸ κοινὸν ταμεῖον».

μαυρισμένο ὀλότελα μὲ καπνιά, φοροῦσαν γιὰ σκέπασμα στὸ κεφάλι καλπόκκα, χαμηλά μαῦρα κι ἀντὶ φούντας μιὰν ἀλεπονουρά πίσω, μιὰ προβιά γιὰ ροῦχο καὶ στὴ μέση τους κρεμασμένα 3 - 4 κουδούνια, ποὺ ὅταν ἔτρεχαν οἱ ἀράπηδες, ἤχοῦσαν σὰν κουδούνια δαιμόνων. Ἀντὶ πανταλόνια φοροῦσαν τὰ ποτιούρια ντόπια χοντρά, κι ἀντὶ παπούτσια τσαρούχια. Στὸ δεξι χέρι βαστοῦσαν πλατύστομο ξυλένιο σπαθὶ (γιαταγάνι) καὶ στ' ἀριστερὸ ἕνα ῥόπαλο τουπουζιλίδικο δηλ. χοντρορόζο στὸ ἄκρο.

δ) Ἡ Κατίνα. Ἡ Κατίνα ἦταν τὸ πέμπτο μέλος τοῦ θιάσου — ἕνας ἄντρας μὲ γυναικεία φορέματα, ἕνα φαχιόλι στὸ κεφάλι κόκκινο, ἀναδεμένο σὲ σχῆμα μαγιουκιῦ, ἕνα φόρεμα ὡς τὰ πόδια, κόκκινο κι αὐτὸ, ζώνη μὲ πούλιες στὴ μέση καὶ μισάνοιχτο τὸ στήθος. Εἶχε τὰ μάγουλα θαμμένα κατακόκκινα, ταιμίζοι στοὺς κροτάφους ἀντὶ λουλούδια καὶ στὰ χέρια κροτάλλα (ζήλια). Οἱ κινήσεις της ἦταν ὀλότελα γυναικεῖες. Οἱ ἀράπηδες ἔβγαιναν συνοδεία μὲ γαίιντα τὴν ἴδια ὥρα μὲ τὸν Μπέη καὶ Κριτῆ, περιτρέχοντας τὶς συνοικίες καὶ τὴν ἀγορὰ καὶ φωνάζοντας νταχούμα - νταχούμα¹. Ἀκονίζοντας γιὰ φοβέρισμα τὰ σπαθιά τους ἔπιαναν τοὺς πολίτες καὶ τοὺς φορολογοῦσαν μὲ τὴ σειρά τους κι αὐτοί. Σύγκαιρα πρόσεχαν μὴ κανεὶς πειράξη ἢ φιλήση τὴν Κατίνα. Κι αὐτοὶ κυκλοφοροῦσαν ὡς τὸ ἀπόγευμα. Κατὰ τὸ μεσημέρι κλειοῦσαν τὰ μαγαζιά, ἔπαιναν οἱ ἐργασίες κι ὅλοι παιδιὰ, μεγάλοι μικροὶ μαζεύονταν στ' ἄλῶνια, θέση μὲ ὑψώματα, ἀμφιθεατρικὰ καὶ πολὺ κατάλληλη γιὰ γιορτῆ. Τότε κατέφθαναν ἐκεῖ ὁ ἕνας κατόπι τοῦ ἄλλου ὁ Μπέης, ὁ Κριτῆς, οἱ Ἀράπηδες καὶ μέχρις ὅτου ἀρχίσει ἡ πομπὴ οἱ διὸ ελευταῖοι φορολογοῦσαν (μάζευαν πάρσα) κείνους ποὺ δὲν φορολογῆθηκαν. Τὴν ὥρα αὐτὴ ὁ Μπέης τοποθετοῦνταν σὲ μέρος περίοπτο, στρωμένο μὲ ψάθες, περιτριγυρισμένος ἀπὸ τοὺς πῖθ ἔγκριτους γεωργοὺς καὶ ἄλλους προύχοντες ποὺ ἔφεραν καὶ δῶρα διάφορα στὸν ἐρχομὸ τους. Ἡ πομπὴ ἀκολουθοῦσε ἕνα σχέδιο. Τὴν ὥρα ποὺ ὁ κόσμος μαζευτότανε στὰ μέρος ποὺ ἀναφέραμε στὸ σπῆτι τοῦ Μπέη μαζεύονταν ὅλοι οἱ συγγενεῖς, φίλοι καὶ γειτόνοι του. Ἡ Μπέγαινα φορεμένη καὶ αὐτὴ τὰ γιορταστικά της, τοὺς περιποιούνταν φιλόφρονα ὅσους δέχονταν. Εἶχε ἔτοιμη ἄλλη κουνομιὰ, τοποθετημένη στὸ μέσο τοῦ δωματίου μεγαλύτερη καὶ πλουσιώτερη ἀπὸ τὴν προωινὴ τοῦ Μπέη, ποὺ τὴν ἔτρωγαν στὸ διάστημα τῆς περιφορᾶς της. Στὴν ὥρισμένη ὥρα κατέφθαναν καὶ ἄράπηδες μὲ τὴν γαίιντα τους, καὶ μὲ τὴν Μπέγαινα μεγαλόπρεπα στὸ μέσο καὶ μὲ τὴν Κατίνα φορτωμένη τὸ δίσκο (τὴν κουνομιὰ) στὸ κεφάλι, μπροστά, ξεκινοῦσαν γιὰ τάλωνια. Στὸ δρόμο προσκολλιώνταν κι ἄλλοι κι αὐτοὺς ἀκολουθοῦσαν κι ἄλλοι ἀκόμα κέτσι, ὅταν ἔφθανε στ' ἄλῶνια ἡ πομπὴ, μὲ τὴ συμβολικὴ κουνομιὰ στὸ μέσο, πα-

¹Ἰσως, ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Ροδόγιος, ἀπὸ τὸ Τυρκικὸ ντοκοῦνμα — μὴ πειράξεις.

ρουσίαζε ὄγκο μεγάλοπρεπο κι ἀνάλογα τῶν παλιῶν πομπῶν. Ἐκεῖ ἡ Κατίνα ἀπόθετε τὴν κουνουμιά μπροστὰ στὸν Μπέη κι ἀποτραβιώνταν καὶ ἡ Μπέγαινα μὲ τὴ δική της ἀκολουθία ἔπαιρνε μιὰ θέση περίοπτη πίσω του.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς γιορτῆς ὁ Μπέης καλοῦσε τὸν Κριτὴ καὶ τότε ράβδιζε στὰ πόδια, σημάδι πὼς πιά ἡ δικαιοδοσία του ἔπαυε. Κέχοντας συμπαρσαστάτες πολλοὺς γεωργοὺς κι ἀγρότες, κατέβαινε στὸ μέσο τοῦ ἄλωνιοῦ, ὅπου βρισκόνταν ἔτοιμο ἓνα ἄλετρι. Ἀντὶ βῶδια ἔξευγε δυὸ ἀράπηδες καὶ τοποθετώντας τότε τὴν Καντίνα στὸ μέσο τοῦ ζυγοῦ — στὴ σαῖτα πάνω ποῦ ἔξεῖχε — ἄρχιζε τὸργωμα τῆς γῆς. Σὲ παλαιότερη ἐποχὴ θυσίαζαν κριάρι ὅπως οἱ παλιοὶ θυσίαζαν «πρὸ τοῦ ἀρότρου». Οἱ ἄλλοι δυὸ σπαθοφόροι ἀράπηδες προφύλαγαν τὸν Μπέη νὰ μὴν πέση ἢ νὰ μὴ τὸν ρίξει κανένας, γιατί πίστευαν πὼς τὸ πέσιμό του τὴν ὥρα τῆς σπορᾶς προμινοῦσε κακὴ σοδειά. Κιὸ ἴδιος ἀκόμα, συστρέφοντας πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τὸ ξύστρου τοῦ ἄλετριοῦ, ὑπεράσπιζε τὸν ἑαυτὸ του ἀπόνα τέτοιον πέσιμο. Στὸ ἄλετρισμα ἔπρεπε νὰ ὀργώσῃ τρία τέσσαρα ἀβλάκια. Κῦστερα ἄρχιζε ἡ σπορά. Παίροντας ὁ Μπέης στὴν ἀριστερῇ του ἀγκαλιά ἓνα σινίκι δηλ. ξυλένιο δοχεῖο, ποῦ μετροῦσαν τὰ γεννήματα¹ γεμάτο μὲ στάρι, ἄρχιζε νὰ σπέρνῃ στ' ὀργωμένο μέρος. Πάνω στὸ σπάρσιμο προφύλαγαν τὸν Μπέη οἱ ἀράπηδες κὴ Καντίνα, μὴ τὸν ρίξουν κάτω, γιατί ὅλοι οἱ παριστάμενοι καὶ πρὸ πάντων οἱ γεωργοὶ μαζεύονταν γύρω του καὶ φρόντιζαν νὰποφύγουν τὰ χτυπήματα τῶν ἀράπηδων καὶ νὰ τὸν ρίξουν κάτω μὲ σκοπὸ νὰ πέση ἀπὸ τὰ χέρια του τὸ συνίκι, Προσπάθεια ποῦ βαστοῦσε καὶ ἡ παράτασή της κρατοῦσε σὲ μιὰ λαχτάρα κι ἀδημονία ὅλους. Πολλοὶ χτυπιούνταν, πληγώνονταν, μὰ τέλος πετῆχαιναν νὰ ρίξουν τὸ Μπέη. Τότε ἔφευγε ἀπὸ τὰ χέρια του τὸ συνίκι καὶ κύταζαν νὰ δοῦν ποιά θέση ἔπαιρνε μὲ τὸ πέσιμό του. "Ἄν ἔπεφτε ἀ ν ἄ σ κ ε λ λ α ἔλεγαν ὅτι σήμαινε εὐφορία, ἂν π λ α γ ι α σ τ ἄ μέτρια σοδειὰ κι ἂν μ π ρ ο ῦ μ υ τ α πείνα καὶ κακὴ χρονιά. "Ὅπως βλέπομε δηλ. μιὰ ἀγωνιώδης προσπάθεια νάνακαλήνον καὶ νὰ ἐξηγήσουν τὰ μυστικά τῆς γῆς. "Ἐτσι τελείωνε τὸ τελετουργικὸ σημεῖο τῆς τελετῆς ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα μέρος ποῦ γίνονταν στὸ τέλος τῶν ἀγώνων, στὸ πάλαμα καὶ τότε ὁ Μπέης ἀποτραβιούνταν στὴν ὠρισμένη του θέση.

Οἱ ἀ γ ῶ ν ε ς. Κι ἄρχιζαν οἱ ἀγῶνες μὲ τοὺς Ἐλανοδίκες καὶ κριτές. Ἀπὸ τὴ σύνθεσή τους συμπεραίνουμε πὼς ἦταν ἀγῶνες τοῦ ἀρχαίου πένταθλου, ποῦ διασώθηκε ὡς τίς μέρες μας σὰν συστατικὸ σημάδι τῆς γιορτῆς τῆς σπορᾶς μάλαφρὲς ἐλλείψεις κι ἀσήμαντες παραλλαγές, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴν ἀρχαιότητα, ὅποτε κάθε γιορτὴ ἀκολουθοῦσαν κι ἀγῶνες. Πρῶτον ἀγώνισμα ἦταν τὸ π ἠ δ η μ α. Πηδοῦσαν στὴ μιὰ καὶ στίς τρεῖς. Δεύτερον τὸ λ ι θ ἄ ρ ι. Ἐβορῆχαν τὴν πέτρα, ὅπως ἔλεγαν. Τρίτον ὁ δ ρ ὀ μ ο ς. Σαυτὸν

1) 1)4 τοῦ κοιλοῦ 6 ὄκ. περίπου.

ἔτρεχαν οἱ ἀράπηδες καὶ ἡ Καντίνα. Ἐτρεχαν τρεῖς φορὲς κι ὄχι ἀπὸ μεγάλη ἀπόσταση, ἔβγαινε δὲ νικήτρια ἢ τελευταία, γιὰ τὸ πάντα εἴρισκε τρόπο νὰ ξεγελάσῃ τοὺς πρώτους. Ἄν δὲ λάβαιναν μέρος κι ἄλλοι, τότε γίνονταν ἱπποδρομίες ποὺ ἀπὸ ἄλλες λαϊκὲς πανηγύρεις μπήκαν στ' ἀγώνισμα τοῦ δρόμου. Τέταρτο τὸ πάλαιμα. Στὸ πάλαιμα τοῦτο πάλευαν πολλὰ ζεύγη παλαιστῶν. Τελευταία πάλευε ὁ Ἀράπης μὲ τὴν Καντίνα, ποὺ τὴν νικοῦσε πεισματικά κοπιᾶζοντας, τὴν ἔριχνε ὑπὲρ, καθόταν πάνω της μὲ τρόπο καὶ τέτοια στάση, ὥστε νὰ καταφαίνεται ὅτι ἔμεινε αὐτὴ ἔγκυα.

Ἐνα διηλ. παραστατικώτατος συμβολισμὸς τῶν φυσικῶν σχέσεων, ὅπως λέγει ὁ Ἡσίοδος στὴ Θεογονία Δήμητρος καὶ Ἰασίωνος, ποὺ ἦταν ὁ μόνος θνητὸς ἐραστὴς της, καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου συνελθοῦσα αἴτη εἰς ἀγρὸν τρεῖς ὀργωθέντα, ἐγέννησε τὸν Πλοῦτον» ποὺ τὸν θεωροῦσαν «τὸν πρῶτον σπορέα τῆς γῆς, ἢ καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν σχέσεων Λιονύσου καὶ Κόρης». Στους νικητὲς τῶν ἀγώνων ὁ Μπέης μοίραζε γιὰ ἔπαθλα, μαντήλια, ὑφάσματα, ἢ ἄλλα ἀντικείμενα ἀπὸ κείνα, ποὺ εἶχαν προσφέρει στὸ γύρισμά του ἢ εἶχαν φέρεῖ στὴ γιορτὴ διάφοροι γεωργοὶ καὶ προύχοντες. Χρήματα ποτὲ δὲν ἔδιναν γιὰ βραβεῖα. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει: «Οἱ Ἕλληνες περὶ ἀρετῆς τοὺς ἀγῶνας ποιοῦνται καὶ οὐχὶ περὶ χρημάτων».

Ἔτσι ἔφθαναν στὸ χορὸ, τὸ ἐπιστέγασμα ὄλων. Τὸ σεμνὸ συρτὸ χορὸ, ποὺ τὸν χόρευαν ἄντρες καὶ γυναῖκες καὶ μὲ μεγαλύτερη προθυμία, ὅταν τὸ πέσιμο τοῦ σινικιοῦ σήμαινε εὐφορία. Τὴν ὥρα τοῦ χοροῦ μοιράζονταν ἢ κουνουμιὰ ἀπὸ τὸν Μπέη στοὺς ἐπιτελεῖς γεωργοὺς καὶ γίνονταν σύγκαιρα ἢ ἐκλογή τοῦ νέου Μπέη γιὰ τὴν ἐρχόμενη χρονιά. Στὴν ἐκλογή φροντίζαν ὁ ὑποψήφιος νᾶναι ἀπὸ τοὺς εὐυπόληπτους γεωργοὺς. Καὶ μόλις ἐξευρίσκονταν τὸ κατάλληλο πρόσωπο καὶ τοῦ δίνονταν ὁ τίτλος — ἔπρεπε δὲ νᾶναι παρόντες — σηκώνονταν ὁ παλιός, κρατώντας χρυσὸ μῆλο καὶ τὸ ἔβαζε στὰ χέρια τοῦ νέου γιὰ σύμβολο τῆς ἐξουσίας, ποὺ τοῦ μετεβίβαζε. Καὶ φιλώντας ὁ νέος τὸ χέρι τοῦ παλιοῦ ἔπαιρνε τὸ μῆλο. Ἀμέσως τότε ὁ Μπέης ἔδινε τὸ σημάδι, πὼς ἡ γιορτὴ ἔληξε. Οἱ ἀράπηδες κάνοντας θρόνο μὲ τὰ σπαθιά τους καὶ φορεῖο, τὸν κάθιζαν πάνω καὶ συνοδεῖα ἀπ' ὄλους τοὺς γεωργοὺς, τοὺς προύχοντες καὶ τὸ πλῆθος τὸ πολὺ, μὲ τὶς γκαίντες τὸν ὠδηγοῦσαν στὸ σπίτι του χωρὶς νὰ πατήσῃ τὸ ποδάρι του στὴ γῆ, μὲ τὴν ἴδια ἐπιβλητικότητα τῆς πομπῆς. Στὸ ἀνάκτορό του πανηγυρίζαν. Ὁ κόσμος μαινόβγαινε, κερνιούνταν κεύχονταν στὸ νέο ἄρχοντα.

Ἡ γιορτὴ κρατοῦσε ὡς τὰ μεσάνυχτα, ὅποτε τυπικὰ τελείωνε. Γὰ Δημήτρια αὐτὰ καὶ μὲ τὶς χειρότερες συνθῆκες πάντοτε γίνονταν καὶ δὲν ἀναβλήθησαν καμιὰ φορὰ. Γίνονταν ἀδιάκοπα, γιὰ τὴν ἀναφορὰν τῶν θεοῦσαν συνυφασμένα μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὴν ὑπόσταση τοῦ λαοῦ. Γιὰ τὸ καὶ διατηρήθηκαν ἀλώβητα ἐπὶ αἰῶνες, γιὰ τὴν μέσα τους περιέκλειαν ὅλη τὴν ἀρχαιότητα καὶ μὲτὰ ἀναζοῦσε ὅλο τὸ ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ πνεῦμα, ποὺ μὲτὰ σὰν σῆνα

συνεκτικὸ κρίκο, τὸ τμήμα αὐτὸ τῆς Θρακῆς, ἦταν ἀρρηχτα συνδεδεμένο. Καὶ ὄλ' αὐτὰ ὡς τὸ 1912 ὡς τὴ μετανάστευση, ὅποτε ἡ περιοχὴ ὅλη παρῆλθε στοὺς βόρειους γείτονές μας. Ὁ Ροδόινος ἀναφέρει τῆς ἡμέρας αὐτῆς τῶν Δημητρίων. Ἐθιμο κοινωνικὸ τὴ γιορτὴ παρακολουθοῦσαν ὅλοι σχεδὸν οἱ κάτοικοι τῆς πολιτείας. Ξεχωριστὰ δὲν ἔπρεπε νὰ λείψουν ἀπ' αὐτὴν οἱ οἰκογένειες, ποὺ τὰ κορίτσια τους ἦταν ἀρραβωνιασμένα. Ἀπαραίτητα ἔπρεπε νὰ μὴ λείψουν οἱ ἀρραβωνιασμένες μὲ τὰ πασχαλινὰ τους. Τὴ μέρα τούτη τὰ πεθερικὰ καὶ οἱ συγγενεῖς πρόσφεραν μέσα σὲ μεγάλα μαντήλια τῆς Βιέννης σιμῆτσια. Τὰ δῶρα, παίρνοντάς τα οἱ ἀρραβωνιασμένες χειροφιλοῦσαν. Τὰ σιμῆτσια αὐτὰ τὴν ἄλλη μέρα μοιράζονταν στοὺς συγγενεῖς καὶ καμιά φορὰ τόσο παλλὰ, ποὺ γέμιζαν κοφίνια¹.

Ἀπὸ τὴν ὅλη σκιαγραφία τῶν Δημητρίων αὐτῶν ὁ καθένας μπορεῖ νὰ σχηματίσῃ μιὰ ἀναμφισβήτητη γνώμη πόση ἀξία ἔχει ἡ Θρακικὴ λαογραφία. Ἡ ἐξέταση τῶν παρόμοιων φαινομένων τῆς ζωῆς τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ἐκτὸς τῆς ἀναμφισβήτητης γιὰ τὴν ἐπιστήμη ὠφέλεια, μπορεῖ νὰ μᾶς δώσει καὶ τὰ σημεῖα τῆς ψυχικῆς ἐπαφῆς ἀλλὰ μέσα στοὺς λαοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ποὺ μάταια ἀγωνίζονται νὰ ἐπικρατήσουν καὶ νὰ ἐπιβληθοῦν στοὺς ἄλλους γείτονες ὡς φυλὲς ἐπικρατέστερες ἀπὸ τίς ἄλλες, Εἴμεθα ψυχικὰ τόσο συγγενεῖς, ὥστε οἱ ἐριδές μας πάνω στὸ πρόβλημα τῶν ἐθνολογικῶν ὁρίων εἶναι μιὰ καθαρὴ μανία καὶ παραφροσύνη.

ΠΟΤΕ ΟΙ ΒΟΥΓΑΡΟΙ ΣΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΠΗΚΑΝ ΣΤΗ ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΛΗ ΒΟΡ. ΘΡΑΚΗΣ

Ὡς τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ λίγο πρωτίτερα ὡς τίς δυὸ τελευταῖες δεκαετηρίδες τοῦ 18ου, ἡ ὑπαρξὴ μονίμων κατοίκων Βουργάρων στὴ Φιλιππούπολη δηλ. μὲ βουργαρικὴ συνείδηση καὶ γλῶσσα, μᾶς φαίνεται προβληματικὴ. Αὐτοί, ποὺ κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Broquiere κατοικοῦσαν μέσα στὴν πόλη στὰ 1433 Βούργαροι εἶναι οἱ Παυλικιᾶνοι καὶ λάθος τὸ νομίζον ὁ JERECCK καὶ ὁ ISID. IVANOW². Οἱ Παέλικιᾶνοι αὐτοὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν πόλη μετὰ τὴν ἄλωση τῆς πόλεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀπὸ τοὺς συνοικισμοὺς ποὺ ἦταν πέραν ἀπὸ τὸν Ἐβρο καὶ κατέλαβαν πάλιν τὴν συνοικία τῶν προγόνων τους στὸν καιρὸ τῆς Βυζαντινοκρατίας.

Οἱ Παυλικιᾶνοι ἦταν βουργαρόφωνοι καὶ τὴ βουργαρικὴ γλῶσσα ἔμαθαν ζώντας ἀνάμεσα σὲ Βουργάρους, ποὺ ἀπὸ τὸ δέκατο αἰῶνα περτώντας τὸν Αἴμο ἀρχισαν νὰ ξαπλώνωνται πρὸς τὸν Ἐβρο καὶ τὴ Ροδόπη ὅπου βρῆκαν συμπαγῆ Σλαβικὰ φύλα. Αὐτοὶ ἀπὸ τὸ Γάλο περιηγητὴ Broquiere

1) Βλ. Ρ ο δ ο ἰ ν ο υ Θρακικὰ τ. II'.

2) ISID. IVANOW Ἐφημ. Σόφιας «ΜΙρ» (=Ἐστέρη) 1926.

νομίσθησαν δικαίως ὡς Βούργαροι πὸν ἀνῆκαν στήν Ἀνατολική Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία (Ἑλληνικὸ δόγμα) ἀν καὶ ἦταν αἰρετικοί. Οἱ Παυλικιᾶνοι ὅπως φαίνεται ἀπὸ τίς δογματικὲς συζητήσεις τοὺς πρὸς τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸν στὸν 12ον αἰῶνα μιλοῦσαν Ἑλληνικά. Ἀλλὰ ὁ σύγχρονος τοῦ Broquiere ἱστορικὸς Κριτόβουλος λέγει ρητὰ, ὅτι μπροστὰ ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ Βυζαντίου (1453) καὶ κατόπι ζοῦσαν στῆ Φιλιππούπολη παρὰ πολλοὶ φυγάδες ὡς αἰχμάλωτοι Ἕλληνες Κωνσταντινουπολίτες, πὸν μαζί μὲ κείνους πὸν ἔμειναν μετὰ τὴν ἄλωση τῆς πόλεως 1343 βυζαντίων Φιλιππουπολιτῶν, ἀπετέλεσαν τοὺς πυρῆνας τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Κοινότητος. (Κριτοβούλου, ἱστορ. ΙΙΙ, 17).

Ἐναν αἰῶνα ἀργότερα, ὅταν 250 ψυχὲς ἢ σπίτια μόνον ἀποτελοῦσαν τὸ χριστιανικὸ πληθυσμὸ τῆς Φιλιππούπολεως, πὸν ἐκτουρκίσθηκε, οἱ Φιλιππουπολίτες χριστιανοί, ὅπως διαπιστώνει ὁ Gerlach (1578), ἦταν Ἕλληνες γιατί ὅλες οἱ Ἐκκλησίαι ἦταν Ἑλληνικὲς ὅπως καὶ οἱ ἱερεῖς¹ καὶ οἱ παραδόσεις τῶν πολιτῶν. Αὐτὸ τὸ βεβαιώνει καὶ ὁ Σλαῦος BRATISLAW. Αὐτὸς στὰ 1591 καλεῖ τοὺς κατοίκους τοῦ Πέραν (τοῦ Ἑβρου) Βουργάρους γραικομανεῖς, δηλ. ἐξελληνισμένους, πὸν δίχως ἀμφιβολία ἦσαν Ἕλληνες ἔμποροι. Τὸ προάστιο αὐτὸ ἀποτελοῦσε σταθμὸν γιὰ τοὺς ὀδοιπόρους καὶ τὰ κερθάνια πρὸς τὴν Εὐρώπη.

Ὁ WENNERN στὰ 1616 μνημονεῖ κοντὰ στοὺς Τούρκους, Ἕλληνες καὶ Ἑβραῖους κατοίκους τῆς πόλεως καὶ Παυλικιᾶνους καὶ Ραγουσαιούς ἀλλ' ὄχι Βουλγάρους. Ὁ Τοῦρκος γεωγράφος EVLIJA TSCHELEBY, πὸν ἐπισκέφθηκε κέμεινε στῆ Φιλιππούπολη, στὰ 1652 δὲ μνημονεῖ Βουργάρους. Ὁ RICCAUT στὰ 1665 τίποτε δὲν ἀναφέρει γιὰ Βουργάρους ἐνῶ ρητὰ λέγει ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς πολιτείας ἦταν Τούρκοι καὶ Ἕλληνες ντόπιοι καὶ μέτοικοι, πὸν ἔχουν μητροπολίτη Ἕλληνα καὶ Ἕλληνες ἱερεῖς.

Ὁ PAUL LUCAS στὰ 1707 ἀναφέρει ὅτι οἱ ἄστοι ἦταν σχεδὸν ὅλοι χριστιανοὶ ἐκτὸς ἀπὸ 120 σπίτια Ἑβραίων, ὅτι οἱ γύρω ἦταν Μωαμεθανοί. Βουργάρους δὲ μνημονεῖ. Ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ὠραία Ἑλληνίδα πὸν θεράπευσε καὶ γιὰ ἕλληνα ἱερέα. Μετὰ 80 χρόνια ὁ LUSINIAN στὰ 1776 λέγει ὅτι ἀπὸ τὰ 26 χιλ. σπίτια τὰ 12 χιλ. ἦταν Ἑλληνικά, τὰλλα Τούρκικα καὶ Ἀρμένικα. Γιὰ τοὺς Βουργάρους καὶ Ἀρμένιους λέγει πῶς ζοῦσαν στὰ προάστια τῆς πόλεως. Οἱ Βούργαροι ἦταν ἀσήμαντοι καὶ νεοφερμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους γιὰ νὰ δουλεύουν τοὺς ἀγροὺς καὶ κήπους.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνα ἀρχισαν νὰ μπαίνουν στὴν πόλη Βουργαρόπαιδα ἀπὸ τὰ προάστια γιὰ νὰ μαθαίνουν τέχνες ἢ νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς μαστόρους Ἕλληνες. Αὐτὰ σὲ λίγον καιρὸ ἐξελληνίζονταν, μένοντας δὲ ὀριστικὰ ἔπειτα ὡς μαστόροι στὴν πόλη καὶ παντρευόμενα μὲ Ἑλληνίδες λογαριάζονταν Ἕλληνες, γιατί ἔχαναν τὴ βουργαρικὴ τους συνείδηση καὶ ζοῦσαν

μέσα σὲ περιβάλλο Ἑλληνικὸ ἔχοντας μόνον τεκμήριον τῆς βουργαρικῆς τους καταγωγῆς τὸ Βουργαρικὸ τους ὄνομα μὲ Ἑλληνικὸ τύπον. Αὐτὸ ἀποδείχεται ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἑσναφίου τῶν ἀμπατζήδων. Ἄλλως τε οἱ σφαγῆς καὶ βιοπραγίαι στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση 1769 τῶν Τούρκων ἐναντίον τῶν Φιλιππουπολιτῶν, Λαρισινῶν, Σμυρναίων, Μοσχοπολιτῶν κιάλλων δηλώνουν ὅτι οἱ Φιλιππουπολίτες ἦταν Ἕλληνες. Οἱ λίγοι Βούργαροι ποὺ δὲν ἐξελληνίσθησαν ἔρρεπαν στὸν ἐξελληνισμόν καὶ ὠνομάζονταν Γραικοί.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΘ' αἰῶνα δὲν ὑπάρχουν ἀκόμα Βούργαροι στὴ Φιλιππούπολη ποὺ νὰ μιλοῦν τὴ γλῶσσα τους καὶ νάχουν συνείδηση βουργαρικῆς ἐθνότητος, γιατί ὁ Κ. Οἰκονόμου στὰ 1818 ὀνομάζοντας τὰ ἔθνη ποὺ κατοικοῦν τὴ Φιλιππούπολη δὲν τοὺς ἀναφέρει, ἐνῶ λογαριάζει ξεχωριστὸ ἔθνος τοὺς Παυλικιάνους λέγοντας πῶς εἶναι σλαυόφωνοι. Αὐτὸ φανερώνει πῶς στὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΘ' αἰῶνα οἱ πολλοὶ λίγοι Βούργαροι ἀπὸ Ἑλληνικὸ περιβάλλο ἐξελληνίσθησαν καὶ ὁ Ἕλληνας αὐτὸς ἱερεὺς Οἰκονόμου ὅπου πρέπει τοὺς ξεχωρίζει ὡς Βουργάρους ποὺ μιλοῦσαν τὴ βουργαρικὴ γλῶσσα. Γενικὰ ὅλους τοὺς Ὀρθόδοξους Φιλιππουπολίτες τοὺς ὀνομάζει Γραικοὺς καὶ Ρωμαιοὺς γιατί μιλοῦσαν τὴν ἀπλὴ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ὅτι οἱ Ὀρθόδοξοὶ Φιλιππουπολίτες ἦταν Ἕλληνες τὸ μαρτυροῦν οἱ σφαγῆς καὶ διωγμοὶ τους ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὰ 1821'.

Πρῶτες ποὺ ὁμαδικὰ ἐγκαταστάθηκαν στὸ ΙΘ' αἰῶνα οἰκογένειαι ἦταν ἀπὸ τὴν πλούσια κομοπολιτὴ Ἀβράδαλα, φεύγοντας τὶς ληστρικὰς τῶν Κυρτζαλήδων ἐπιδρομὰς, ἀργότερα ἀπὸ τὸ Κάρλοβο, τὴν Τρέβνη καὶ ἄλλαις Βουργαρικὰς κομοπόλει. Αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες τοὺς δέχτηκαν σὰν ὁμόδοξα ἀδέρφια καὶ συγγένεψαν μὲ πολλοὺς καὶ ζῆσαν ἀρμονικὰ καὶ ἀγαπημένα. Μέσα στὴν ὀρθόδοξο χριστιανικὴ αὐτὴ κοινωνία ἀναδείχτηκαν καὶ οἱ Βούργαροι αὐτοί, γιατί ἦταν φιλόπονοι, τιμιώτατοι καὶ πλούσιοι καὶ μερικοὶ ἀπαυτούς διωρίστηκαν ἀπὸ τὴ μητρόπολη, γιὰ τὴν ὑπόληψη ποὺ τοὺς εἶχαν ὡς δημογέροντες καὶ ἔφοροι στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐπίτροποι στὶς Ἐκκλησίαι. Ξέχωρα οἱ Βεγλιντζήδες — οἱ νομικαστὲς τῆς δεκάτης — κατώρθωσαν σὲ λίγα χρόνια νὰ γίνουν πάμπλουτοι καὶ νὰποχτήσουν καὶ δύναμη στοὺς Τούρκους, τόσο, ποὺ στὴν ἐπανάσταση προστάτεψαν καὶ διηύθυναν τὴν ἑλληνικὴ μητρόπολη. Αὐτοὶ ὅλοι ἐλλήνιζαν δίχως ἐξαίρεση καλώντας Γραικοὺς τὸν ἑαυτὸ τους καὶ ντρεπόμενοι νὰ μνημονεύσουν τὴ βουργαρικὴ καταγωγή τους. Μιλοῦσαν στὰ σπίτια τους τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀλληλογραφοῦσαν καὶ ὑπόγραφαν ἑλληνικὰ καὶ ἐκπαίδευσαν τὰ παιδιά τους στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα. Εἶχαν καὶ ἔθιμα ἑλληνικά. Ἀποδείξεις ὅτι ἐξελληνίσθησαν ἔχομε: 1) Ὅτι ἦταν μέλη τοῦ ρουφελίου τῶν ἀμπατζήδων ποὺ ὁ κανονισμὸς δὲν ἐπέτρεπε

1) Βλ. Κ. Οἰκονόμου ἱερέως ἔκδοσις Ἐτ. Θρ. Μελετῶν ἀριθ. 67 Ἱστοριογρ. περιγραφὴ Ἐπαρχίας Φιλ.)λεως.

ἑτερογενεῖς. 2) Ὅτι ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι λέγονταν Ρῶμοι 3) ὅτι ὁ Λαμαρτίνος στὰ 1833 δὲ μνημονεύει Βουργάρους, 4) ὅτι μετεῖχαν στὰ κοινὰ ὡς ἔφοροι καὶ δημογέροντες, 5) ὅτι οἱ εὐγενέστεροι ἐκεῖνοι πρόκριτοι ἐλλήνιζαν καὶ φρόντιζαν νὰ μορφώνουν τὰ παιδιά τους ἐλληνόπρεπα στὰ ἐλληνικά σχολεῖα, 6) ὅτι στὰ νεκροταφεῖα πάνω στὶς πλάκες τῶν τάφων τους σκόλιζαν ἐπιτίμβιες ἐπιγραφὰς ἐλληνικά, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἄρθρο τοῦ μακαρίτου Μ. Ἀποστολίδου «καὶ οἱ τάφοι λαλοῦσιν» (Ἀρχεῖον τόμ. Θ') ποὺ περιγράφει 170 τάφους καὶ σὺζει τὰ ἐπιτίμβια ἐλεγχεῖα τους ὅλα Ἑλληνικά.

Στὰ 1848 μόνον οἱ Βούργαροι τὸ γένος Φιλιππουπολίτες γιὰ νὰ διακρίνουν τὴν ἐθνικότητά τους ἀρχισαν νὰ χαράσσουν βουργαρικὰς ἐπιγραφὰς στοὺς τάφους τοὺς συγγενικούς των. Ὡς τὰ 1860 μόνον 4 τάφοι τέτοιοι ὑπῆρχαν μὲ βουργαρικὰς ἐπιγραφὰς.¹ Αὐτὸ τὸ λέγει ὁ Βούργαρος ΤΟΤΙΚΩ Κ. (OBSCHTO Σμύρνη 1843, σ. 91).

— Ὁ Γ. Τσουκαλᾶς, ὁ λόγιος Ἕλλην διδάσκαλος τῶν σχολείων Φιλιππουπόλεως στὴν ἔρευνά του στὰ 1850 στὴν ἐφημ. «Ἀμάλθεια» τῆς Σμύρνης λέγει «δυσκόλως ἠδυνάτο τις νὰ εὔρη οἰκογενιάρχην Βούλγαρον ἐξηκοντούτη ἐν Φιλιππουπόλει γεννηθέντα»². Ἄλλ' ἀπὸ τὰ μέσα τῆς πετάρτης δεκαετηρίδος δηλ. 1840 ἀρχισαν νὰ μεταφέρονται ἀθρόοι Βούργαροι ἀπὸ τοὺς γεωχτήμονες Ὀθωμανοὺς γιὰ νὰ καλλιεργοῦν τὰ χεῖματά τους. Αὐτοὶ ὅλοι ἐγκαταστάθηκαν κοντὰ στοὺς ἄλλους, πού, ὅπως εἶπαμε, ἦταν ἐξελληνισμένοι στὰ γύρω προάστια τοῦ Πέραν (Καρσι-γιακὰ) καὶ Μαρᾶσιον, ὅπου χτίσθηκαν καὶ ἐκκλησίαι. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐθνικὴ καὶ ἀριθμητικὴ τῶν Βουργάρων κατάστασις καὶ στὴ Φιλιππουπόλιν καὶ στὰ δύο προάστια, ὅταν τέλειωναν τὰ πρῶτα πενήντα χρόνια τοῦ ΙΘ' αἰῶνα.

Ὅταν ἀρχισε τὸ ἐθνικὸ ξύπνημα τῶν Βουργάρων καὶ ξέχωρα σὰν λευθερώθηκε μικρὸ μέρος τῆς Ἑλλάδος καὶ συγκροτήθηκε Ἑλληνικὸ βασίλειο (1830) ῥίχτηκε καὶ καλλιεργήθηκε στὸ Βουργαρικὸ λαὸ ἀπὸ τοὺς ἰθύνοντες τὴν ἐθνικὴν του ἀναγέννησις, ὁ σπόρος τοῦ μίσους καὶ τῆς ἔχθριτας. Στὴν ἀρχὴ ἐναντίον τοῦ κλήρου καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὕστερα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ παιδείας καὶ γενικὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, γιὰ τὴν πόλεμοῦσαν καὶ ἀντιστρατεύονταν στὴν ἐθνικὴν τῶν Βουργάρων ἀποκατάστασις³. Ἔτσι ἀπὸ τὰ 1848 τρεῖς κατευθύνσεις διεγράφησαν καθαρὰ στὴν ἐθνικὴν τῶν Βουργάρων κίνησις. 1) Νάποσπασθοῦν οἱ Βούργαροι ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ νὰ ἰδρῦσουν αὐτοκέφαλη Ἑκκλησία μὲ Βουργαρικὴ γλῶσσα μὲ τὴν ἠθικὴ καὶ ὄλικήν προστασίαν τῆς Πανσλαβιστικῆς Ἐταιρείας. 2) Νὰ ἰδρῦσουν αὐτοκέφαλη Βουργαρικὴ Ἑκκλησία μὲ τὴν πα-

1) Βλ. Ἱστορ. τ. Β' σ. 148, 53.

2) Βλ. Ἀρχ. Θρ. Τομ. Ι' σ. 12 Μ. Ἀποστολίδη.

3) Γ. Τσουκαλᾶ, ἱστοριογεωγραφικὴ περιγρ. νομαρχίας Φιλ)λεως σ. 44 σημ. θ'.

πική προστασία με βουργαρική γλώσσα. (Σαυτό τοὺς προστάτευσε Ναπολ. ὁ ΙΙΙ) καὶ 3) Νάναγεννήσουν τὸ ἔθνος με τὴν παιδεία καὶ βουργαρική γλώσσα καὶ νὰ τὸ χειραφετήσουν ἀπὸ τὶς ξένες ἐπιδράσεις. Ὅλ' αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἐπιτύχουν με τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Πατριαρχείου ἀπὸ τὸν κίνδυνον τάχα τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῶν Βουργάρων ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ κληρο καὶ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, τὴ γλώσσα καὶ τὴν παιδεία.

Ἔτσι οἱ τέως φιλήσυχοι καὶ ἑλληνόφωνοι μέλλητικά αἰσθήματα Βούργαροι τῆς Φιλιππουπόλεως στὴν καταγωγὴ, ξύπνησαν ἔθνικα κίβριξαν νὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες συμπολίτες των, προσπαθώντας νάποτελέσουν ξέχωρη ἔθνικὴ κοινότητα με γλώσσα βουργαρική. Τότε ἔγινε ἡ Φιλιππούπολη σέλάχιστο χρόνο κέντρο τῆς ἔθνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς κινήσεως τῶν Βουργάρων. Καὶ ἐπειδὴ ὑπερίσχυσε ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς τρεῖς κατευθύνσεις, γιὰ τὰ ὄλικά, ἠθικά καὶ πολιτικά μέσα ποὺ διέθετε, οἱ Βούργαροι τῆς Φιλιππουπόλεως ἔγιναν πῶς τολμηροὶ στὶς ἐνέργειές τους καὶ μάλιστα ἀφῶτου διωρισθῆκε ὑποπρόξενος τῆς Ρωσίας ὁ ἐθνεγέρτης καὶ δραστήριος Νάϊδεν Γέρωφ (1857), ποὺ σπούδασε στὴ Ρωσία καὶ μορφώθηκε στὴν πανσλαβιστικὴ σχολὴ τῆς Ρωσίας. Τότε ἄρχισαν νὰνάβουν τὰ φιλετικά πάθη σάπίστευτο βαθμῶ. Καὶ ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ ἦταν τὸ Ρωσικὸ ὑποπροξενεῖο καὶ τὸ φαρμακεῖο τοῦ γιατροῦ Τ σ ο μ ἄ κ ω φ, μαθητοῦ τοῦ Τσοικαλᾶ καὶ τοῦ Καίρη στὴν Ἄνδρο με ἔξοδα τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος καὶ τοῦ μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως Νικηφόρου, γιὰ νὰ σπουδάσῃ στὴν Ἰταλία γιατρὸς καὶ μάργηγος τὸν ἄλλον Τσοιάκωφ, τὸν Στογιάννοβιτς καὶ Κούρτοβιτς.

Τότε εἰσῆχθη ἡ πρόταση νὰ εἰσαχθῇ ἡ βουργαρική γλώσσα στὴν ἑλληνικὴ κεντρικὴ σχολὴ (1846), ἀλλὰ ἡ πρόταση ἀπερρίφθη, ὅπως καὶ ἡ ἀπαίτηση νὰ παραχωρηθῇ τὸ δικαίωμα νὰ τελῆται βουργαρικά ἡ λειτουργία στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας, γιὰ τὴν τάχα στὴν ἀνοικοδόμησίν της συνέτρεξαν καὶ οἱ Βούργαροι. Ὁ τότε μητροπολίτης Χρῦσανθος καὶ τὸ Πατριαρχεῖο ἀπέκρουσαν τὴν ἀπαίτησιν ἀφοῦ μονάχα μόνο ἕξ οἰκογένειες πρὸς 47 ἑλληνικὲς ἀποτελοῦσαν τὴν ἐλάχιστην μειοψηφίαν καὶ ἀφοῦ χάριν τῶν πλειοψηφούντων Βουργάρων τὸ πρᾶγμα ἔγινε στὸ προάστιον Μαράσιον στὴν ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεωργίου ὅπως καὶ στὸ Πέραν.

Γιὰ νάποσοθηθοῦν δὲ προστριβὲς τοὺς παραχωρήθηκε καὶ τὸ Παρθεναγωγεῖο καὶ ἔτσι συστήθηκε τὸ πρῶτον βουργαρικὸν σχολεῖον στὰ 1851, ὅπου λίγοι μαθητὲς φοίτησαν ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολη καὶ πλιότεροι ἀπὸ τὰ γύρω χωριά. Στὰ 1858 μετετρέπη κἄλλο σχολεῖον ἑλληνικὸν εἰς βουργαρικὸν τοῦ Βούλκου Κούρτοβιτς, ποὺ ἰδρύθηκε με τὴν διαθήκην τοῦ σάλληλοδιδασκαλικῆς σχολῆς.

Ἐκτοτε ἄρχισαν οἱ κατηγορίαι καὶ κατακραυγὲς τῶν Βουργάρων μᾶναφορὲς καὶ πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὴν Ἐπιτολήν Πύλιν ἐναντίον τοῦ μη-

τροπολίτου Χρυσάνθου (1850 - 58), πού ήταν φύλακας τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμίῶν, ὅτι τάχα μεροληπτοῦσε ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐργαζότανε γιὰ τὴ μεγάλη ἑλληνικὴ ἰδέα καὶ γι' αὐτὸ προκαλοῦσε μαλώματα καὶ διαπληχτισμοὺς στὸ ὀρθόδοξο ποίμνιό του.

Ἄλλὰ ἡ ὀργή τους κορυφώθηκε κατὰ τοῦ μητροπολίτη στὰ 1857, ὅταν συγκροτήθηκε γενικὴ τῆς Κοινότητος συνέλευση καὶ ἀπορρίφθηκε μὲ τὴ θέληση ὄλων καὶ μάγανάχτησις ὁ ὑστερόβουλα συνταγμένος νέος κανονισμὸς τῆς Κοινότητος καὶ ἀποδοκιμάσθηκε ἡ Ἐπιτροπεία ὅτι ἔγινε ὄργανο τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἀνθελληνικῶν ἐνεργειῶν. Ὁ κανονισμὸς αὐτὸς ἀνέτρεπε τὰ πάντα γιὰτὶ δημιουργοῦνταν ἓνα ἀνώτατο δικαστήριον μὲ ἀπόλυτη δικαιοδοσία γιὰ κάθε ζήτημα μὲ ἀνέκλητες καὶ ἱερὸς τις ἀποφάσεις του, μὲ ξεχωριστὸ ταμεῖο ὅπου ἔπρεπε νὰ συρρέουν τὰ περισσότερα ἀρχιερατικὰ δικαίωματα μὲ τὴ δικαιοδοσία νὰ τὰ διαχειρίζεται τὸ δικαστήριον αὐτό, χωρὶς νὰ δίνει λόγο στὴν Κοινότητα.

Ὅλ' αὐτὰ ἔγιναν γνωστὰ στὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὴν Ἰψ. Πύλη γιὰ ὅσα ὑπέκρυπταν ἀπώτερα. Τὰ πράγματα δημιούργησαν ἀνακρίσεις, δίκες, ἀντεγκλήσεις καὶ ἐξεγέρσεις. Ὁ Χρυσάνθος μετετέθη στὴ Σμύρνη γιὰτὶ τάχα συκοφάντησε τοὺς Βουργάρους στὸν πασᾶ τῆς πόλεως. Σὰν ἔφυγε ὁ Χρυσάνθος στάλθηκε ὁ Παῖσιος βουργαρόφιλος. Τότε οἱ Βούργαροι πρόβαλαν ἀξιώσεις στὶς 2 ἀπὸ τις ἑπτὰ ἐκκλησίες νὰ μπῆ καὶ ἡ βουργαρικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες ἀντέπραξαν στὴν ἀξίωσή τους μὲ διαμαρτυρίες προσπαθώντας νὰ διατηρήσουν στὰ χέρια τὰ αἰώνια εὐαγγῆ ἰδρύματα (ἐκκλησίες καὶ σχολεῖα) καὶ τὴν γλῶσσα τῶν πατέρων τους. Τότε ἄρχισαν μέσα στὶς ἐκκλησίες οἱ ἀντεγκλήσεις καὶ τὰ μαλώματα ἀνάμεσα Ἑλλήνων καὶ Βουργάρων. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις γιὰ νὰ προλάβῃ παρόμοιες ταραχὲς συνέστησε στὸ Πατριαρχεῖο νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα ὀριστικά. Τὸ Πατριαρχεῖο τότε ἔστειλε ἀπόφαση συνοδικὴ γιὰ τὸν τρόπο πού θὰ εἰρῆνευαν καὶ πρόσταξε ἡ ἀπόφασις νὰ διαβασθῆ στὴν Ἐκκλησία. Ἡ ὑποχώρησις τοῦ Πατριαρχείου νὰ διαβάξεται ἡ λειτουργία μιὰ Κυριακὴ Ἑλληνικὰ καὶ τὴν ἄλλη Βουργαρικὰ ἢ δεξιὰ Ἑλληνικὰ κἀριστερὰ Βουργαρικὰ ἀπεθρόασνε τοὺς Βουργάρους περισσότερο ὥσπου μὲ βία πῆραν μιὰ Κυριακὴ τὴν Ἐκκλησία τῆς Παναγίας. Καὶ δὲν ἔφτασε αὐτό. Οἱ Βούργαροι θέλοντας νὰ ἱκανοποιήσουν ὀλοτέλα τις ἐθνικὲς τους ἀνάγκες, θέλησαν νὰ μπάσουν τὴ Σλαβικὴ γλῶσσα κ' αἰσθῆς ἐκκλησίες γιὰ νὰ ἐκβουργαρίσουν τὴν πόλιν. Ἄλλὰ σύσσωμος ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς πόλεως μὲ διαμαρτυρίες στὸ Πατριαρχεῖο κἀναφορὲς γεμᾶτες ὑπογραφές, πού ἔδειχναν τὴ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς πολιτείας, ἀπέρριψε τις παράλογες ἀπαιτήσεις τοῦ μητροπολίτου Παΐσιου, πού συμπαθοῦσε τοὺς Βουργάρους, ἄν καὶ Ἡπειρώτης καὶ γιὸς δασκάλου.

Κατὰ τὶς ὑπογραφὰς τῆς διαμαρτυρίας οἱ ἐνοριῆτες ὅλοι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου 45 οἰκογένειες ἦταν Ἑλληνικὲς, ἀπὸ τὶς 400 τῆς Ἁγίας Κυριακῆς τὰ 9)10 ὁμοίως Γραικοί, τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς 130 οἰκογένειες ὅλες Γραικοί, 59 Ἑλληνες ἱερεῖς ποὺ ἤξεραν βουργαρικὴ γλῶσσα κιὰνάγνωση.

Ἡ ἐξέγερση αὐτὴ τοῦ ἕλλη. πληθυσμοῦ ποὺ ἤγειτο ὁ ἐκλαμπρότατος ζάπλουτος καὶ μέγας εὐεργέτης τῆς κοινότητος Μιχ. Βέης Χατζῆ Ἄθαν. Γκιουμουσγκερδάνης, ποὺ ἴσχυε πολὺ στὴν ἴψ. Πύλη, παρέλυσε τὸν Παῖσιο τόσο ποὺ ἀπέτυχε στὴν ἀπόπειρά του. Κίβταν ἀνεκλήθη στὴν Πόλη γιατί ἔχασε τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν Ἑλλήνων, ἀπέρριψε τὴν προσωπίδα καὶ τάζηκε μὲ τοὺς Βουργάρους φανερά.

Λειτουργώντας στὰ (1861) Κυριακῆ τῆς Ὁρθοδοθίας μὲ 24 ἱερεῖς Βουργάρους, ποὺ μετακλήθηκαν ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, δὲν ἐμνημόνευα τὸν Πατριάρχη καὶ μὲ πρακτικὸ κήρυξε τὸ χωρισμὸ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως ἀπὸ τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖο. Ἡ ἐκκλησία τὸν ἀφώρισε καὶ τὸν καθήρεσε καὶ τὸν ἐξώρισε στὸ ἅγιον Ὅρος. Ἐκτοτε οἱ Βούργαροι Φιλιππουπόλεως, ποὺ τοὺς μιμήθηκαν καὶ ἄλλες πόλεις καὶ χωριά τῆς ἐπαρχίας, ἀπεσχίσθηκαν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ὁρθόδ. Μητρόπολη καὶ τὴν κοινότητα καὶ ἀπετέλεσαν ξεχωριστὴ κοινοτικὴ ὁμάδα. Ἡ ὁμάδα αὐτὴ ὠνομάσθηκε μετόχιο, γιατί τὰ μέλη της συνεδρίαζαν στὸ μετόχιο τῆς μονῆς τῆς Ρήλας. Ἐτσι σχηματίσθηκε στὴ Φιλιππούπολη Βουργαρικὴ κοινότης μὲ τρεῖς ἐκκλησίες.

Τώρα πλὴν τὰ πάθη καὶ φυλετικὰ μίση καὶ ἀνετηγλήσεις ἀνάμεσα στοὺς τέως συνοικοῦντες Ἑλληνες καὶ Βουργάρους ὠξύνθηκαν σὲ ὕψιστο βαθμὸ. «Οἱ λέξεις Γραικὸς καὶ Βούλγαρος διεχώριζαν, πάντας, ἀδελφούς τε καὶ φίλους, πατέρας καὶ τέκνα, σύζυγον πρὸς σύζυγον καὶ συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλους», λέγει ὁ Γ. Τσουκαλαῖς.

Ὁ CHICHCOF σύγχρονος Βούργαρος ἱστοριογράφος ἀπολουθώντας τὴ νοοτροπία τῶν λογίων Βουργάρων, νὰ νομίζουν κάθε τι γύρω τους Βουργαρικὸ ἢ Σλαυοβουργαρικὸ, παίρνει τὴ Θράκη χώρα καθαρὰ Βουργαρικὴ, τὴ δὲ Φιλιππούπολη πόλη ποὺ κατοκοῦνταν στὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ Θραῖκες. Σαυτοὺς ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἐπέδρασε καθόλου, οἱ Θραῖκες αὐτοὶ στὸ μεσαίωνα ἐσλαβίσθηκαν κιὰργότερα ἐκβουργαρίσθηκαν. Γιατὸ καὶ στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Βούργαροι ἐδέσποζαν ὅλη τὴ Θράκη καὶ στὴ Φιλιππούπολη καὶ ὅτι ἐξελληνίσθηκαν ἀπὸ τὸν κλῆρο μὲ τὴν ἐκκλησία καὶ τὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο. Τόσο ποὺ ὅλοι μιλοῦσαν Ἑλληνικὰ γιὰ νὰ μὴ λογαριάζωνται βάρβαροι καθὼς στὴν ἀρχαιότητα. Μὲ τέτοια ψευδολογίματα προσπαθεῖ ὁ ἱστορικὸς νὰ συγκλῶση τὰ ἀσύγκλωστα καὶ νὰ βεβαιώση τὰ ἀβέβαια παραπαίοντας καὶ ἀντιφάσκοντας καὶ διακηρύσσοντας ὅτι οἱ μὲν Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἦταν μεροληπτικοί, οἱ δὲ περιηγητὲς ἦταν ἀπόρροχοι στὴ διάκριση τῶν ἐθνικοτήτων. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ὀδοιπόροι στὸ μεσαίωνα κι

ἀργότερα στὸν ΙΘ' αἰῶνα ἦταν πρόσωπα ἐπίσημα καὶ μέλη ἀπὸ πολιτικὲς ἀποστολὲς δὲ μποροῦσαν, λέγει, νὰ εἰσχωρήσουν ὡς τὸν ἰθαγενῆ πληθυσμὸ καὶ τῆς πεδιάδος καὶ τῶν πόλεων, γιὰ νὰ δοῦν καὶ νὰ μνημονέψουν τὶς διάφορες ἐθνότητες.

Τώρα πῶς ἔγινε μονάχα ἡ ἐξελληνιστὴ στὴ Φιλιππούπολη καὶ ὄχι καὶ σ' ἄλλες Βουλγαρικὲς πόλεις, ὅπου ὑπῆρχαν καὶ Ἕλληνες δεσποτάδες καὶ δροῦσε προσηλιτιστικὰ ὁ κληρὸς ὁ Ἑλληνικὸς, λ.χ. στὸν Τύρναβο, Βιδίνοι, Σόφια, Σαμάκοβο, Στάρα - Ζαγόρα καὶ ἄλλοι, αὐτὸ δὲ μᾶς τὸ καθορίζει ὁ ἱστορικὸς СHИCНCOF. Αὐτὸς περιορίζει νὰ καταλογήσῃ στοὺς ἐπιστήμονες Εὐρωπαίους, ποὺ ἀποκλειστικὰ δουλεύουν γιὰ τὴν ἔρευνα τῆς ἐπιστήμης δηλ. τὴν εὕρεση τῆς ἀλήθειας καὶ ὄχι γιὰ πολιτικοὺς σκοποὺς ποὺ ἐξυπηρετοῦν τὴν Πανσλανιστικὴν ἰδέαν, ὅτι δὲν ξέρουν νὰ κάνουν καὶ αὐτοὶ ξεχώρισμα ἐθνικότητος τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς.¹

Ὅτι οἱ Βούργαροι στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας δὲν ὑπῆρχαν στὴ Φιλιππούπολη κιόρασαν νὰ συνοικίζωνται ὁμαδικὰ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΘ' αἰῶνα, καταφαίνεται ἀπὸ τὸ ὅσες ὁ ἴδιος ὁ СHИCНCOF παραθέτοντας στὸ τέλος τῆς ἱστορίας του (7) βιογραφίαι. Ἔτσι προσκομίζει πρόσωπα ποὺ ἔδρασαν τάχα ὡς ἀγκραιφεῖς Βούργαροι στὴ Φιλιππούπολη, κατένενα ἀπ' αὐτὰ δὲν ἦταν Φιλιππουπολίτης λ.χ. τὸ μητροπολίτη Παῖσιο, ποὺ ἦταν Ἕλληνας ἀπὸ τὰ Γιάννινα γιῶς δάσκαλος (1805), τὸ μητροπολίτη Πανάρετο ἀπὸ τὸ Μοναστήρι, τὸ μητροπολίτη Γερβάσιο ἀπὸ τὸ Γάβροβο, τὸ μητροπολίτη Μάξιμο ἀπὸ τὸ Τροϊάν, τοὺς ἀδελφοὺς Βούλκους ἀπὸ τ' Ἀβράδαλα καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους ὡς τὸν 780². Τέτοιους εἶναι καὶ ὁ περιφημὸς Κλ. Μοραβένωφ ἀπὸ μάννα Φιλιππουπολίτισσα καὶ πατέρα ἔπικοιο στὴ Φιλίη ἀπὸ (Ἀβράδαλα), ποὺ ἐπαιδεύθη ἑλληνικὰ καὶ στὰ σαρανταπέντε χρόνια ἐπιχείρησε νὰ μάθῃ καὶ τὰ Βουλγαρικά του, γιὰ νὰ γίνῃ ὁ φανατικώτερος διώκτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὑβριστῆς τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπὸ τοὺς στυλοβάτες τῆς Πανσλανιστικῆς ἰδέας.

Καὶ ἂν αὐτὰ καὶ ἄλλα φριχτότερα γράψαν οἱ ἱστορικοὶ ἀποθλιπόντας στὴν ἐθνικὴ σκοπιμότητα καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας τους, τί δικαιολογεῖ τώρα τὶς σημερινὲς τους ψευδολογίας, ποὺ μειώνουν τὸ κύρος τῆς βουλγαρικῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης καὶ μάλιστα ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ἀξιοῦν ἱστορικὲς δάφνες;

Τί χρωστοῦν οἱ Βούργαροι στὸν Ἑλληνισμό, τὸ Βυζάντιο καὶ τὸ Οἰκουμένικὸ Πατριαρχεῖο καὶ στὸ πρῶτο καὶ δεύτερο βασίλειό τους καὶ ὕστερα ἐπὶ Τουρκοκρατίας, εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἱστορία ὡς τὴν πρὸ μικρῆ λεπτομέρεια ἀπ' ὄλους. Οἱ Εὐρωπαῖοι σοφοὶ ρωτοῦν πολλὰς φορὰς τὸν ἑαυτὸν

1) Βλ. Μ. Ἀποστολίδη Ἄρχ. Θρακ. Θησ. τόμ. Ι' σ. 30.

2) Ἄρχεῖον Θρακ. Θησ. τόμ. Ι' Μ. Ἀποστολίδη σ. 31—32.

κους: «Τί θὰ ἦταν σήμερα ἡ Εὐρώπη, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ Ρώμη, καὶ τί θὰ ἦταν ἡ Ρώμη ἂν δὲν ὑπῆρχε ὁ Ἑλληνισμός». Εὐτυχῶς καὶ οἱ ἀριστοὶ ἐπιστήμονες Σλαῦοι δὲν ἀρνοῦνται τὴν ἀγαθοποιὸν καὶ ἐκπολιτιστικὴν τοῦ Βυζαντίου ἐπίδραση πᾶνω στοὺς Σλαῖους καὶ Βουργάρους. Τὸ παραδέχεται καὶ Σέρβος ἱστορικὸς καὶ γεωγράφος SVIZIC¹ καὶ ὁ δικός μας Ἄμαντος Κ.² Ποῖοι ἦταν οἱ Βούργαροι ὅταν πρωτοφάνηκαν στὴν Ἑλλην. Χερσόνησο καὶ τί θὰ ἦταν σήμερα χωρὶς τὴν προϋπαρξὴν τοῦ πολιτισμοῦ στὴ χώρα τους, καὶ τίς σχέσεις τους μὲ τὸ Βυζάντιο καὶ τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖο;

Ὁ ΣΗΙΣΧΟΦ καὶ ὅμοιοί του βρίζοντας τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖο λένε ἀφόρητο πόνον πνευματικὸν τοῦ ξυγὸ καὶ χειρότερον κιάπο τὸν Τουρκικὸν γιὰ τὴν δεσποτικὴν του συμπεριφορὰ καὶ τὴν ἀδρὴ φορολογία τοῦ Ἑλλην. κλήρου.

Ἄλλὰ τί ἦταν αὐτὴ ἡ φορολογία μπροστὰ στοὺς ἀδρότατους φόρους ποὺ οἱ βουργαρικὲς ἐθνικὲς συνελεύσεις εἰσέπρατταν δῆθεν γιὰ νὰ ἐξοικονομήσουν τίς ἀνάγκες τῆς ἐθνικῆς του ἀντιπροσωπείας γιὰ νὰ λύσουν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα; Τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖο διετήρησε ἄσβεστο καὶ ἀκμαῖο σὺν τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας τὸ θρησκευτικὸν βουργαρικὸν αἰσθημα καὶ τὴν γλῶσσα τους. Οἱ περιστάσεις ἦταν εὐνοϊκώτατες γιὰ τὸν ἐξελληνισμόν τῶν Βουργάρων, ἂν μάλιστα αὐτοὶ ἦταν κάτω ἀπὸ τοὺς Τούρκους τέτοιον, ὅπως τοὺς χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος ὁ ἱστοριογράφος. Μὰ τὸ Πατριαρχεῖο ἀτυχῶς γιὰ μᾶς δὲν ἐμμεταλλεύτηκε τὴν δυνάμειν του νὰ τοὺς ἐξελληνίσῃ, ὅπως φαίνεται, ἀπαυτὰ τὰ πράγματα, γιὰ τὴν ἠθέλησεν νὰναὶ Οἰκουμηνικὸν καὶ ὄχι Ἑλληνικὸν, ἂν καὶ εἶχε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσα ὡς ὄργανον καὶ ἦταν στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων. Αὐτὸ ἐφρόντιζε νὰ διατηρηθῇ ἀγνή ἡ θρησκεία μας ἐπιτρέποντας νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ Σλαβικὴ γλῶσσα, ὄχι μόνον στὴ Βουργαρία, ἀλλὰ καὶ σαυτὴ τὴ Θράκη καὶ Μακεδονία, ὅπου ὑπῆρχαν βουργαρικοὶ καθαροὶ πληθυσμοί. Ἄλλὰ καὶ τοὺς ἐξεπαίδενε ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, χωρὶς νὰ κάμνῃ διάκριση ἐθνότητος ἀποκλείοντας τὸν φυλετισμὸν καὶ τὴν διάκριση μὲ τίς διατάξεις τοῦ Εὐαγγελίου.

Πρῶτος διευθυντὴς τοῦ βουργαρικῦν σχολείου στὴ Φιλιππούπολιν τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ὑπῆρξεν ὁ Νάυδεν Γέρωφ, ποὺ ἐκπαιδεύτηκε στὴ Ρωσία καὶ ἦταν ὄργανον τῆς Πανσλαβιστικῆς Ἑταιρείας. Τοὺς μαθητὰς του τοὺς ἔφερε ἀπὸ τὴν πατρίδα του Ἀβράδαλα καὶ ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολιν δυὸ μόνον εἶχε. Γιὰ νὰ συντηρηθῇ τὸ σχολεῖον, μὲ φικιάνιν τῆς Ὑψ. Πύλης ἐπέβουσαν κάθε κάτοικος Βούργαρος τοῦ καζᾶ Φιλ)λεως νὰ πληρώνη σχολικὸν φόρον, πενηνταδύο παράδες, ἧτοι 680 λίρες τὸ χρόνο. Τὸ σχολεῖον λειτουργοῦσε

1) Μ. Ἀποστολίδη Ἄρχ. Θρακ. Θησ. τόμ. Γ', σ. 39—40.

2) Ἄμαντος Κ. Μακεδονικὰ 1920, Ἀθήναι σ. 74-79.

ἀπὸ τὰ 1850. Στὰ 1860 οἱ τρόφιμοι τοῦ σχολείου ἦταν 67, 50 ἀπὸ τὰ περιχωρα καὶ 17 παῖδιά Βουργάρων ποὺ κατοικοῦσαν στὴ Φιλιππούπολη. Σαὐτὸ τὸ σχολεῖο φοίτησαν καὶ μορφώθηκαν ὁ Ἰβάν Γκέσωφ, ὁ Κ. Στοῖλωφ, ὁ Μπατζάρωφ, ὁ Καραβέλωφ, ὁ ἐθνικός τους ποιητὴς Ἰβάν Βάζωφ καὶ πολλοὶ ἄλλοι καὶ οἱ πρῶτοι ἀξιωματικοὶ τοῦ βουργαρικοῦ στρατοῦ, ὅπως ὁ Μιχαήλ Σάββωφ.¹

Ἡ Ράδα Κόρκοβιτς, δασκάλισσα τοῦ Παρθεναγωγείου, πρώτη ἐξώρισε τὴν ἑλληνικὴ καὶ ἐπέβαλε μόνον τὴ βουργαρικὴ γλῶσσα ὁμολογεῖ ἢ ἰδίᾳ²: «Ἡ Φιλιππούπολις ἦτο ἀκόμη καθολοκληρίαν ἐξελληνισμένη. Ἡ βουργαρικὴ γλῶσσα ἐλαλεῖτο μόνον στὰ δυὸ προάστια καὶ ἀπὸ τὶς ὑπερήτριες· σπάνια ἀπαντοῦσες οἰκογένεια ποὺ εἶχε οἰκογενειακὴ γλῶσσα τὴ μητρικὴ βουργαρικὴ. Στὴν πόλη μέσα μιλοῦσαν τότε βουργαρικὰ ἀναμεταξύ τους μόνον οἱ ἄνδρες, οἱ δὲ γυναῖκες τους σχεδὸν ὅλες μιλοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ, χωρὶς τὴν ἐξαίρεση οὔτε τῶν οἰκογενειῶν τῶν πρὸ ἐπίσημων φιλοπάτριδων Βουργάρων κι αὐτῶν, ποὺ ἦταν ἀπὸ τὴν Κοπρίστιτσα.³

Ὁ ἔκκλησιαστικὸς τῶν Βουργάρων ἀγώνας εἶχε ἐπακολούθημα τὴν ἀναγνώριση ἰδίας αὐτοκέφαλῆς ἐκκλησίας στὰ 1870 μαυτοκρατορικὸ φερμάνι. Ὅριστικὰ ἀποσχίσθηκαν οἱ Βούργαροι στὰ 1872 ὅταν κηρύχτηκαν σχηματικοί. Πρῶτος ἔξαρχός τους ἐξελέγη ὁ μητροπολίτης Βιδινίου Ἄνθιμος, ποὺ τὸν σπούδασε ἡ κοινότητα Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ἔτσι χωρίσθηκαν οἱ Ἕλληνες ὀρθόδοξοι μὲ τὸν μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως ἐξαρτώμενοι ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο μὲ ξέχωρες, τὶς Ἐκκλησίες τους, τὰ σχολεῖα καὶ τὰ μοναστήριά τους ἀπὸ τοὺς Βουργάρους ὀρθόδοξους μὲν, ἀλλὰ σχισματικούς μὲ ξεχωριστὸ μητροπολίτη ποὺ ἐξαρτῶταν ἀπὸ τὸν ἔξαρχο Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐκτοτε ἄρχισε σύντομη ἐργασία ἐθνικὴ κι ἀπὸ τὴ μὴ ὡς τὴν ἄλλη κοινότητα. Ἡ μιά γιὰ νὰ ἐμμελῆ στὴν πάτριο γλῶσσα καὶ τὸν ἐθνισμό κὴ ἄλλη γιὰ νὰ προσηλιθίσῃ ἑλληνίζοντες στὸ βουργαρισμὸ καὶ στὴν ἐθνικὴ γενικὴ ἀφύπνιση τῶν Βουργάρων μᾶμειλιχτο κι ἀπεριόριστο πόλεμο κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Πατριαρχείου. Ὁ Ἑλληνισμὸς ὅμως ὑπερίσχυσε στὴ Φιλιππούπολη, ἔχοντας τὰ πρωτεῖα στὴν ἀγορά, στὴν παιδεία, στὸν πολιτισμὸ μὲ τὰ λαμπρὰ του σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων, ποὺ ἀριθμοῦσαν πάνω ἀπὸ χίλιους μαθητές, μὲ τὶς ἐφτά του Ἐκκλησίες, τὴ μητρόπολη καὶ τὰ ἀμέτρητα εὐαγγῆ του ἰδρύματα, προσδίδοντας στὴν πόλη ὄψη ἑλληνικὴ, γιὰ τὸ παντοῦ ὠμιλοῦνταν ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα μετὰ τὴν τουρκικὴ καὶ μέσα στὰ βουργαρικὰ σπίτια. Αὐτὸ τὸ διαπιστώνει ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ Ἰωακείμ Γρόσεφ, ποὺ δούλεψε σὺν τῇ ζωῇ γιὰ τὴ βουργαρικὴ ἰδέα κι ἐκκλησία.³ «Ἐξὼ στοὺς δρόμους τῆς πόλεως γράφει, καὶ στίς οἰκο-

1) Γιὰς ἱερέως τοῦ Χάσκοι καὶ στρατιωτικῆς.

2) Ἰωακείμ Γρασέφ «οἱ ἀναμνήσεις μου» ΡΙ.ΟΥ.ΠΙ.Υ 1900 σ. 15-16.

3) Ἑλληνας κι αὐτὸς καὶ ἑλληνομαθέστατος ἀλλὰ ἐκπαιδευμένο ὄργανο πανσλαβιστῶν

γένειες ὅλες, ὅλοι μιλοῦσαν ἑλληνικά. Ἐξαιρετικά μεταχειρίζονταν τῆ βουργαρική μερικὲς βουργαρικὲς οἰκογένειες τῶν πατριωτῶν Γροῦεφ, ἱατροῦ Τουμάκωφ, Γ. Τσαλίκωφ, ἀδελφῶν Γκέσωφ, Ἰ. Κεστάκωφ, Π. Κούρτοβιτς, Ν. Τσαλίκωφ, Τσομάκωφ, Α. Γκάτσωφ, Τσόκου Κάπλισκωφ, Στ. Γιωργίεφ καὶ Ζαχάρωφ· μόνον στὰ προάστια καὶ στὴ νέα συνοικία μποροῦσες νὰκούσης νὰ μιλιέται ἡ βουργαρική».

Ἔτσι λιγώτερο σπουδαία εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ αὐστριακοῦ ἀντιπροσώπου στὴ διεθνῆ ἐπιτροπεία, ποὺ ὠρίσθηκε μετὰ τὴ Βερολίνειο συνθήκη (1878) γιὰ νὰ συντάξῃ τὸν ὄργανικὸ χάρτη τῆς αὐτονομίου ἐπαρχίας Βορείου Θράκης. Ὅταν συζητοῦνταν πὰ θὰ ἦταν ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τῆς χώρας καὶ οἱ Ρῶσοι ἐπέμεναν νὰναί ἡ γλῶσσα τῆς πλειοψηφίας (βουργαρική) οἱ δὲ Τοῦρκοι τῆς Τουρκικῆς, αὐτὸς ἐπρότεινε ὅτι πρέπει κι οἱ τρεῖς γλῶσσες νὰ ἰσχύουν ὡς ἐπίσημες λέγοντας τὰ ἐξῆς γιὰ τὸν Ἑλληνισμό: «Ἐπιμένω νὰ δοθοῦν τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὄχι μόνον γιὰ ὅσα ἐξέθηκε ὁ Ἄγγλος συνάδελφός μου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐκκλησία μακρὸ χρόνο κυριάρχησε σαυτὴ τὴ χώρα, γιὰ τὴν οἱ Ἕλληνες προώδεψαν σαυτὴ τὴ χώρα πνευματικὰ καὶ πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς Βουργάρους καὶ Τούρκους. Γιατί; Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐξετάσω τίς αἰτίες. Εἶναι ἀναντίρρητο, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀποτελοῦν στοιχεῖο πολιτισμένο καὶ ἐκπολιτιστικὸ ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ τ' ἀγνοήσουμε. Ἐπίσης πρέπει νὰ μὴ λησμονήσουμε ὅτι τὸ ἐμπόριο βρίσκεται στὰ χέρια τους. Ἐὰν ἀποφασίσουμε νὰ αποκλείσουμε τὴ γλῶσσα τους, θὰ διαπραξοῦμε ἀδίκημα ὄχι μόνον ἐναντίον τους, ἀλλ' ὅμοια καὶ ἐναντίον ὀλόκληρης τῆς χώρας». Ἔτσι παμψηφεί καθωρίσθηκε ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὡς ἐπίσημη γλῶσσα τῆς ἡγεμονίας μαζί μὲ τὴν βουργαρική, τουρκική καὶ τὴν διεθνῆ γαλλική.

Τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν ὅμως ὅλα τὰναποδογύρισαν. Ἡ Φιλιππούπολη ἔχασε τὸν ἑλληνικὸ της χαρακτήρα καὶ τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ χωρὶς ὅμως νὰ παραγράφουν καὶ τὴν ἱστορία. Ποιά ἦταν ἡ δύναμη τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Φιλιππουπόλεως θὰποδείξουμε μὲ προσεχὲς κεφάλαιο, ποὺ θέμα του θὰ εἶναι: «ΤΑ ΕΣΝΑΦΙΑ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ ΚΑΙ Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΛΥΝΑΜΗ ΤΟΤΣ ΣΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΩΣ ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΑΓΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤ. ΡΩΜΪΛΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΤΣ ΒΟΥΡΓΑΡΟΤΣ».

ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΑΝΘΙΣΜΑ ΤΩΝ ΘΡΑΚΟΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Παίροντας οἱ Τοῦρκοι τὴν Ἀδριανούπολη, τὴ Φιλιππούπολη, καὶ τίς ἄλλες πόλεις τῆς Θράκης, ἔκαμαν στοὺς πληθυσμούς τους μεγάλα κακά. Στίς

μεγάλες αὐτὲς πόλεις ὁ ἀστυζὸς πληθυσμὸς καὶ οἱ ἄρχοντες σκορπίστηκαν καταδιωγμένοι ἀπὸ τοὺς κατακτητὲς στὰ προάστια, γιὰ τὰ σκάρχοντικά τους καὶ στὶς ἑλληνικὲς συνοικίαις μπῆκαν οἱ Τοῦρκοι, κατακρατώντας καὶ τὰγαθὰ τους. Τώρα οἱ Ἕλληνες ζοῦσαν μὲ τρόμο καὶ φόβο γιὰ τὴν αὔριο καὶ κάθε σημάδι τῆς οἰκονομικῆς τους εὐρωστίας καὶ εὐημερίας ξαφανίστηκε. Δὲν ὑπῆρχαν πλὴν οὔτε σχολεῖα, οὔτε ἄλλα πνευματικὰ κέντρα, ὅπου ὁ Ἕλληνικὸς λαὸς ἄλλοτε ἐκπαιδεύονταν καὶ ἀναπτύσσονταν πνευματικὰ. Τὸ μόνον ποὺ τοὺς ἀπέμεινε ἦταν ἡ Ἐκκλησία. Αὐτὴ θέρμαινε μὲ τὰ φτερά της τὴ χειμαζόμενη ψυχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ σὺν τὴν αὐτοκρατορία. Σιγὰ - σιγὰ ὅμως μὲ τὴν κοινοτικὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν ἴδρυσιν δημογεροντιῶν ἄρχισαν οἱ Θρακοῦ Ἕλληνες, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες νάποχτοῦν δασκάλους καὶ σχολεῖα, ὅπου μάθαιναν γράμματα. Ἔτσι καὶ στὴ Θράκῃ ὅλη, ξεφύτρωσαν σχολεῖα καὶ σκορπίστηκαν δασκάλοι καλοὶ - κακοί, ποὺ δίδασκαν τὰ λίγα κολυβογράμματα καὶ δὲν ἀφῆκαν σὲ παντοτεινὸ σκοτάδι τὴ δούλα Ἑλληνικὴ φυλὴ. Τὰ οἰκονομικὰ μέσα βέβαια ἦταν πάντοτε φτωχὰ καὶ ἀνεπαρκῆ, ὅπως καὶ οἱ δασκάλοι, λίγοι καὶ μισοδιαβασμένοι, ὅπως πληροφορούμεθα ἀπὸ τὶς εἰδήσεις ποὺ ἔχουμε¹, ὅμως καὶ μετὰ τὴν ἀνεπάρκεια κατὰ πάλιν γινότανε, γιὰ νὰ παλεύῃ τὸ ἔθνος στὸ μαῦρον σκοτάδι τῆς ἀπαιδευσίας καὶ ἀμάθειαις. Ἐκεῖ ὅπου μάλιστα διαβασμένοι δεσποτάδες καὶ φωτεινοὶ κατεῖχαν τοὺς μητροπολιτικοὺς θρόνους, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς ἐκπροσωποῦνταν ἡ θέλησις καὶ δύναμις τοῦ ἔθνους, ἐκεῖ δὲν ἔμειναν οἱ Ἕλληνες ὀλίγελα ἀφώτιστοι, ἀπαίδευτοι, τυφλοί. Οἱ δεσποτάδες φρόντιζαν, πότε οἱ ἴδιοι διδάσκοντας, πότε διορίζοντας τοὺς σπάνιους δασκάλους, νὰ συμμαζεθοῦν τὰ Ἑλληνόπουλα μέσα στὰ πρόχειρα σχολεῖα ἢ τοὺς νάρθηκες, ὅπως ξαίρουμε, τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ νὰ φωτίζον τὸ μυαλὸν καὶ τὴ σκέψιν τῶν παιδιῶν τῆς δούλης φυλῆς μας μὲ τὸ γάλα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Δὲν ἦταν πολιτεία, ποὺ δὲ φιλοδοξοῦσε νάχη σχολεῖα. Ἀγῶνες γίνονταν γιὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ καλύτερου δασκάλου, ποὺ τὸν ὑποδέχονταν ὁ λαὸς ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν σὶν ἐρχομὸν του καὶ τοὺς τιμοῦσε καὶ ἀγαποῦσε κῆδειχνε μὲ πράξεις τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀγάπην του αὐτῇ μὲ δῶρα καὶ ἄλλες τιμῆς.

Σχολεῖα ὑπῆρχαν παντοῦ στὶς πόλεις τῆς βορείου, ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Θράκης. Μάλιστα ἀπὸ τὸν 15 αἰῶνα ἀκόμα μποροῦμε νὰ μετρήσουμε ἀξιόλογα σὺν τὴν Θράκῃ. Ὁ μακαρίτης Γ. Λαμπουσιᾶδης εὐπαιδευτος διδάσκαλος καὶ καθηγητὴς κατόπι στὰ σχολεῖα Ἀδριανουπόλεως γράφει γιὰ τὰ σχολικὰ τῆς πατρίδος του². Στὶς σύντομες εἰδήσεις καὶ γιὰ τὴν παιδείαν στὴν Ἑλλ. Κοινότητα Ἀδριανουπόλεως λέγει τὰ παρακάτω: «Γοῦναντίον δὲ

1) Βλ. Θρακικά τόμ. ΙΒ' σ. 153 κ. ἔξ.

Βλ. αὐτοῦ τόμ. ΙΘ' Γ. Κωνσταντινίδην ἐκπαιδευτικὰ Ἀδρ)λεως.

2) Βλ. Πολυδ. Παπαχριστοδούλου: Πῶς διδάσκονταν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα σὶν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα.

κατά τὸν XIV αἰῶνα τῆς στυγερωτέρας δουλείας φαίνεται ὅτι ἤγμαζον ἐν τῇ ὑμετέρᾳ πόλει τὰ σχολεῖα, ἀφοῦ εὐρίσκοντο ἐν αὐτῇ ἄνθρωποι δυνάμενοι καὶ τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον νὰ διδάξωσι. Ἐπισήμως ὅμως φαίνεται ὅτι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει ἐλειτούργει Ἑλληνικὴ Σχολὴ περὶ τὰ μέσα τοῦ XVI αἰῶνος ἐπὶ τοῦ περιπίστου μητροπολίτου ἡμῶν Ἰωάσαφ, ὅστις εἶχεν ἀναθέσει τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς εἰς τὸν Ζυγομαλᾶν (1498) 1540, ἓνα τῶν λογιωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης. Ἐκτοτε δέ, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1550 μέχρι τοῦ 1818, ὅτε ἐπῆλθε ἡ ριζικὴ αὐτῆς μεταρρύθμιση, ἡ σχολὴ αὕτη δὲν ἔπαυσε λειτουργοῦσα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν λαμπρῶν διδασκάλων. Καὶ παρακάτω: «Μετὰ δὲ τὴν ἐπὶ τοῦ σοφοῦ ἡμῶν ἱεράρχου Δωροθέου τοῦ Πρωίου γενομένην μεταρρύθμισιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν συστήματος, κατὰ τὰ ἐν Εὐρώπῃ πρότυπα, προσελήφθη ὁ Στέφανος Καραθεοδωρῆς (Ἄδρ)πολίτης 1789), ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς, ἣν ἀνύψωσεν εἰς Γυμνάσιον περὶ οὗ εὐφημον ποιῆται μνείαν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ συγγράμμασιν ὁ ἐπισκεφθεὶς αὐτὸ Γάλλος πρεσβευτὴς Μάριελλος».

Ἐἰς τὴν Σχολὴν ταύτην, πλὴν τῶν τακτικῶν διδασκάλων, ἐδίδαξε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δωροθέος ἀνώτερα μαθήματα, λογικὴν καὶ ἠθικὴν καὶ Ἀριστοτέλη, μαθηματικὰ καὶ φυσικὰ κατὰ Νικηφ. Θεοτόκην καὶ μεταφυσικὴν καὶ θεολογίαν κατὰ τὸν Εὐγένιον Βούλγαρον. Παρὰ τὰς προσπαθείας του ὁ Δωροθέος, δὲν κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ ἱερατικὴν Σχολὴν διὰ νὰ μορφώνεται κληρὸς, ἴδρυσε ὅμως σχολεῖα στὰ προάστια τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Στὴν Ἀδριανούπολιν μάλιστα ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ιε' αἰῶνα ὑπῆρχαν λόγιοι ἄνδρες ἀρκετοὶ πού, ὅπως ἀναφέρεται, ἀνοιξαν κάποτε σφοδρὴ συζήτησιν γιὰ ζητήματα θρησκευτικοφιλοσοφικὰ καὶ μάλιστα γιὰ τὴν ψυχὴ καὶ τὸν παράδεισον, πού ἀναψε τέτοιες καὶ τόσες συζητήσεις μέσα στὴν πολιτείαν, ὥστε ὁ Πατριάρχης ἀναγκάστηκε νὰ γράψῃ αὐστηρὰ γράμματα στὸν μητροπολίτη γιὰ νὰ παύσουν οἱ συζητήσεις. Τότε ἤγμαζαν οἱ ἀδερφοὶ Κριτόπουλοι, λόγιοι κεύσεβεις χριστιανοὶ καὶ προύχοντες, πού πολλὰ πρόσφεραν γιὰ τὴν ἐκκλησίαν. Τότε καὶ ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολιν, ἄλλη ἐστία πνευματικὴ ταξίδεψαν ὡς τὶς Ἰνδίες ἄνθρωποι παιδευμένοι κέγιναν ἰδρυτὲς τῆς Ἑλλ. παροικίας καὶ κοινότητος τῆς Καλκούτας, ἄνθρωποι ἔμποροι, μὰ φωτισμένοι μὲ τὸ λίγο φῶς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Ἡ ὑπαρξὴ τέτοιων ἀνθρώπων μὲ μάθησιν καὶ σπουδὴ, σημαίνει πὼς ὑπῆρχαν σχολεῖα, πού μετάδιδαν γνώσεις καὶ μόρφωναν χαρακτῆρες καὶ σφυρηλατοῦσαν τὰ φυσικὰ προσόντα τῆς Ἑλληνικῆς ριζικέλευθης φυλῆς¹.

Μιὰ φορὰ εἴμαστε βέβαιοι πὼς ἡ Σχολὴ τῆς Ἀδρ)πόλεως ἦταν ἡ παλαιότατη στὴ Θράκη. Γιατὶ καὶ πρὶν τὴν ἄλωση ὑπῆρχαν σχολεῖα, πού ἴσως ν᾿ἔκλεισαν στὰ 1365, μὰ διακόσια χρόνια ὑστερότερα μαρτυρώντας γιὰ τὴ

1) Μ. Ἀποστολίδη Θρακικὰ τόμ... Σχολὴ Φιλ)πόλεως.

λειτουργία της ὁ Πατριάρχης Ἰωάσαφ, ὅταν ἦταν δεσπότης Ἀδριανουπόλεως πὺδ μπροστά, γράφοντας στὸ Ἰ. Ζυγομαλά', πὺδ τὸν ὑπόδειξε διευθυντὴ καὶ δάσκαλο τῆς σχολῆς λέγει: «Τοὺς δὲ μαθητὰς πρὸς Θεοῦ μὴ ἀμέλει ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει ἐν ἐπιμελείᾳ καὶ καθαροῦ συνειδήσει σπουδάσουν... καὶ ἅπαντα τὰ παιδιά καλῶς σπουδασιάτωσαν ἤδη γὰρ ἀποστελῶ ὑμῖν θᾶπτον βιβλία κάλλιστα (18 Μαΐου 1550)». Τὸ σχολεῖο αὐτὸ ἦταν παράρτημα τῆς μητροπόλεως καὶ τὸ πλοῦτισε ὁ μητροπολίτης Νεόφυτος. Εἶχε καὶ σχολικὸ χτίριο, πὺδ χτίστηκε κατάντικου στὴν μητρόπολη στὰ 1711. Ἐκεῖ δίδαξαν ὁ Εὐγένιος Αἰτωλός, ὁ Ἀναστάσιος Παντοδύναμος, ὁ Νεόφυτος Κουσοκαλυβίτης καὶ τόσοι ἄλλοι Ἰακκουστοὶ δασκάλοι¹.

Σ' αὐτὸ τὸ σχολεῖο σπούδασε κι ὁ Ἀλέξ. Ἐλλάδιος ἀπὸ τὴ Λάρισσα, πὺδ ἔγραψε ἐπίτηδες λατινικὰ «περὶ τῆς παρουσίας καταστάσεως τῆς Ἑλλην. Ἐκκλησίας» γιὰ νὰ μπορέσουν οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης νὰ πάρουν μιὰ ἰδέα γιὰ τὴν τότε Ἑλλάδα. Σαυτὴ δίδαξε κι ὁ Ἄθαν. Κόντης Βουθρωντεὺς (1714 - 1725) κι ἄλλοι πολλοὶ διάσημοι, ὅπως ὁ Πρώιος, μητροπολίτης ὄντας δίδασκε λογικὴ καὶ ἠθικὴ, μαθηματικὰ καὶ φυσικὰ καὶ μεταφυσικὴ καὶ θεολογία καὶ πέτυχε νὰ ἰδρῦση καὶ τὰ σχολεῖα τῶν προαστίων τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀφοῦ δὲ μπόρεσε νὰ ἰδρῦση ἱερατικὴ Σχολὴ γιὰ τὸν κληρο μβλες τὶς προσπάθειές του.

Συνήθως ἦταν δύσκολο νὰ βρεθοῦν καλοὶ δασκάλοι, ὅπως λέγει ὁ Γεδεών Μ. καὶ τύχη μεγάλη ἦταν ἡ ἐπιτυχία νὰ βρεθῆ σὲ μιὰ σχολὴ καλὸς δάσκαλος, ὅμως μικρὰ - μεγάλα σχολεῖα τῆς Ἀδριανουπόλεως δίδαξε ὁ Στέφ. Καραθεοδωρῆς ὡς ἀρχιδιδάσκαλος, ὁ Σαράντης Ἀρχιγένης κι ἀπὸ τὴ Σχολὴ αὐτὴ βγήκαν ὁ Στέφ. Κουμανούδης κι ὁ Χρ. Παπαδόπουλος, πὺδ ἔγιναν καθηγητὲς στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν. Στὰ 1888 περίπου διοργανώθηκε τὸ Γυμνάσιο τῆς Ἀδριανουπόλεως κι ἀναγνωρίστηκε ἰσότιμο μὲ τὰ Ἑλληνικὰ γυμνάσια τοῦ ἐλεύθερου κράτους. Ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο αὐτὸ πέρασαν γυμνασιάρχες Ἰακκουστοὶ καὶ καθηγητὲς ὡς τὴν ἡμέρα, πὺδ ἡ Ἀδριανούπολη ἄδειασε ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ τῆς πληθυσμὸ στὰ 1922².

Στὴν Ἀδριανούπολη ὑπῆρχαν παρθεναγωγεῖα ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 10' αἰῶνα, γιὰτὶ ὡς τότε ἡ ἐκπαίδευση τῶν κοριτσιῶν εἶχε καθυστερήσει. Στὰ 1841 ἰδρύθηκε τὸ πρῶτο παρθεναγωγεῖο καὶ στὰ 1885 τὸ Ζάπειο παρθεναγωγεῖο. Μὲνα λόγο ἡ παιδεία στὴν πρωτεύουσα τῆς Θράκης κάποτε ἂν ἔπαυσε, ὅμως ξανάζησε καὶ σὰ λαμπάδα φώτισε τὸ Θρακικὸ γένος τρεῖς αἰῶνες καὶ πλέον θαμβωτικὰ κενεργετικά. Σχολεῖα εἶχε ἀπὸ τὸν 15' αἰῶνα καὶ ἡ Ἀγχιάλος.

1) Θρακικὰ τ. Γ' Παράρτημα σ. 60.

2) Ἀρχεῖον Θράκης Κ. Κουφτίδης τ. ΣΤ' σ. 113-131 καὶ Γ. Κωνσταντινίδης Θρακικὰ τόμ. 10'

3) Βλ. Κ. Κουφτίδου Ἀρχ. Θράκης τ. ΣΤ' τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ Γ. Κωνσταντινίδη—Θρακικὰ 10'

Ἡ σχολὴ Ἀρχιάλου ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς ἀκμάζουσες πνευματικὲς ἐστίες καὶ ἀρχαίε να λειτουργῆ ἀπὸ τὸν 15' αἰῶνα. Συστήθηκε ἀπὸ τοὺς προϋχόντες Ἀρχιαλίτες Καντακουζηνοὺς καὶ Χρυσοβέργηδες, ποὺ εἶχαν δύναμη στοὺς Τούρκους. Κλείνοντας κάποτε ξανάνοιξε στὰ 1703. Οἱ Ἀρχιαλίτες καὶ οἱ γύρω Ἕλληνες σπουδάζαν στὴ σχολὴ αὐτὴ καὶ οἱ Βούργαροι ποὺ ἀκόμα τότε, δὲν εἶχαν ἐθνικὴ συνείδηση, ἄκουσαν μαθήματα ἑλληνικῶν ἀπὸ Ἕλληνες δασκάλους σὲ ἑλληνικὰ σχολεῖα. Στὰ 1821 ἀναφέρεται δάσκαλος στὴν Ἀρχιάλο ὁ Χρυσοβέργης Κουροπαλάτης, Ἀρχιαλίτης.

Στὴν Ξακουστή Αἶνο σχολὴ συστήθηκε στὰ 1652 ἀπὸ κάποια οἰκογένεια Βυζαντινὴ, ποὺ κατοικοῦσε στὴν πολιτεία. Πρῶτο δάσκαλο ἀναφέρουν τὸν ἱερομόναχο Νικηφόρο καὶ κατόπι μητροπολίτη Αἶνου στὰ (1652 - 54). Πιὸ βέβαιες εἰδήσεις γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς Αἶνου ἔχοιμε ἀπὸ τὰ 1796 καὶ κατόπι καὶ μαθαίνουμε πὼς ἡ σχολὴ ἦταν ἐγκαταστημένη στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ποὺ ὁ Πατριάρχης Γεράσιμος ὁ Γ' (1794 - 97) δώρισε στὴ σχολὴ Αἶνου μένα συγγιλιῶδες Πατριαρχικὸ γράμμα¹. Δὲ ξαίρουμε γιὰ τοὺς δασκάλους τῆς πολλά, μὰ οἱ μητροπολιτῆδες τῆς πάντοτε φρόντιζαν νὰ ποχτοῦν τοὺς καλύτερους τῆς ἐποχῆς, ὅπως τὸν Ἀναστ. Μουσπινιώτη στὰ 1785, τὸ δεσπότη Ματθαῖο, ποὺ ἦταν πρῶτα δάσκαλος στὰ 1808 - 21, καὶ τὸν Ἀλέξ. Γανοχωρίτη στὰ 1821, τὸ Μελέτιο Μιτυληναῖο καὶ τὸ Μοσχούδη 1804, τὸ Φιλαλήθη ἀπὸ τὸ 1831 - 40 ὡς τὸ Βασ. Μυστακίδη 1880 - 82.

Ἄλλὰ καὶ στὰ Γανόχωρα ἀναφέρεται σχολεῖο στὰ 1790 καὶ δάσκαλος ὁ Ματθαῖος, ποὺ ἦταν «λίαν μεμωρφωμένος γραμματικῶς». Ἐπίσης στοὺς Ἐπιβάτες ἰδρύθηκε σχολὴ στὰ 1796, ποὺ κράτησε ἄσβεστη τὴν πνευματικὴ λαμπάδα τοῦ ἔθνους ὡς τὰ 1857, ὅταν ἰδρύθηκαν τὰ Ἀρχιγένεια ἐκπαιδευτήρια, ποὺ ἔβγαζαν δασκάλες μορφωμένες παιδαγωγικὰ γιὰ τὰ χωριὰ τῆς Θράκης. Σχολὲς ὑπῆρχαν καὶ στὴ Μάδυτο ἀπὸ τὰ 1784, στὴ Μεσέμβρια ἐπίσης σχολὴ ἀπὸ τὸ Φιλικὸ Κοιμητῆρι ἰδρυμένη, στὸ Μυριόφυτο στὰ 1788 μὲ δάσκαλο τὸ Ματθαῖο Γανοχωρίτη. Ἐπίσης καὶ στὴ Ραιδεστό στὰ 1776 ἢ 1790 ἰδρύθηκε σχολὴ μὲ τὴν προστασία τοῦ μητροπολίτη Ἡρακλείας Μεθοδίου. Στὶς Σαράντα Ἐκκλησίαις στὴν ἀρχὴ τοῦ 19' αἰῶνα, ὅπως ἀναφέρει ὁ περιηγητὴς ROBERT WALSH² ὑπῆρχε τὸ πρῶτο στὴν Τουρκία μέσα, ἀλληλοδιδασκτικὸ σχολεῖο μὲ σύστημα τότε καινούργιο, ποὺ ἀκολουθοῦσαν οἱ δασκάλοι, καὶ Ἕλληνικὸ καὶ δὲν ὑπῆρχε μονάχα ἐκκλησία ἀκόμα, γιὰτὶ δὲν μποροῦσαν νὰ πάρουν ἄδεια νὰ χτίσουν. Γι' αὐτὸ καὶ ἐκκλησιάζονταν στὴν ἐξοχικὴ ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ Ἡρακλείσα ἐξ οὗ καὶ

1) Βλ. Θρακικὰ τόμ. ΙΖ' σ. 331 καὶ ἐξ. Σαμοθράκη Ἀχιλ.

2) Θρακικὰ τ. Δ' σ. 57.

KIRK - KILISSE. Στή σχολή δίδασκαν και αρχαία 'Ελληνικά με την ψυχαγωγία, μέθοδο αποβλακωτική'.

Στό γειτονικό Σκοπό από τὰ 1820 υπήρχε σχολή που ήκμαζε², γιατί δίδαξαν διαλεκτοί δασκάλοι και συγχρονισμένοι. Στή Στενίμαχο ιδρύθηκε σχολή στα 1846, όπως μαθαίνουμε από τους δύο κώδικες τής Σχολής Στενμάχου, που μέρη τους δημοσιεύθηκαν στα Θρακικά τόμος Β' και 'Αρχαίον Θράκης τόμ. ΙΘ' και επιτύμβιο Χρήστου Τσοούντα παράρτημα ΣΤ' τ. 'Αρχαίου Θράκης'. Στή Σηλυβρία στα 1799 ιδρύθηκε σχολή και τή διαχείριση τής περιουσίας τής Σχολής ανέλαβε ή συντεχνία των γουναράδων. Στή Σωζούπολη στα 1817 ιδρύθηκε σχολή από τον ηγούμενο τής μονής Ραζεντίσσης, όπου δίδαξαν διάσημοι δασκάλοι, όπως και στην Τυρολόη στα 1780. Μά εκεί όπου ισάξια με την 'Αδριανούπολη αναπτύχθηκε ή παιδεία και έζησε σ'όλα τὰ χρόνια τής δουλείας είναι ή Φιλιππούπολη. Πρώτος δάσκαλός της έγινε ο Σπαντωνάκης, αλλά κατόπι δίδαξαν σπουδαίοι δασκάλοι ως τις ημέρες μας. 'Από τή σχολή της βγήκε ο Λευκίας καθηγ. στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών και πρώτος πρότανης, ο Βλ. Σκορδέλης και τόσοι άλλοι σπουδαίοι άνδρες που ευδοκίμησαν και υπηρέτησαν τήν εθνική ιδέα. Στα 1876 ιδρύθηκαν τὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεία⁴ που εξεπαιδεύθηκαν χιλιάδες δασκάλοι και δασκάλισσες και σκορπίστηκαν σ'όλη τή Θράκη και 'Αν. Ρωμυλία για τις εκπαιδευτικές ανάγκες του βορειοθρακικού ελληνισμού ως τὰ 1906, τή χρονιά που με τή βία διώχτηκε ο 'Ελληνισμός κι άρπαχτήκαν οι κοινοτικές περιουσίες του τόσου 'Ελληνισμού. Στή χώρα υπήρχε σχολή που ιδρύθηκε στα 1795 από τον χωρικό μητροπολίτη 'Ιωαννίνων Μακάριο.

Αυτά κι άλλα πολλά ίσως είναι τὰ πιο παλιά σχολεία τής Θράκης μπροστά από τὰ 1861. "Ο,τι μπόρεσαν έκαμαν, μα δεν άφῆκαν να σβήση ή λαμπάδα του 'Ελληνικού πνεύματος. 'Υστερότερα ακόμα βέβαια ή παιδεία προώδεψε πολυ και ξαπλώθηκε παντού. Σ'όλες τις κοινότητες συστήθηκαν σχολεία, που τὰ συντηρούσαν οι Θράκες με τον όβολό τους, με τὸ λάδι τής εκκλησίας, με τους δίσκους, με τὰ δίδαχτρα (εισιτήρια), τις δωρεές κι ευεργεσίες των πλουσίων Θρακοελλήνων, που αγαπούσαν τὰ γράμματα και τήν παιδεία και τὰ στήριζαν σύλλογοι εκπαιδευτικοί κάθε πολιτείας και χωριού. Οι στατιστικές μιλούν εκφραστικώτερα από κάθε άλλη περιγραφή και λένε πολλά. Δασκάλους άφθονους έβγαζαν τὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεία και τὸ Γυμν.

1) Βλ. Πολ. Παλαχοιστοδούλου Περιοδ. «Πνευματική Ζωή» Τὰ 'Ελληνικά Γράμματα στον ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα.

2) Βλ. Ν. Κοινσταντοπούλου: Τὰ σχολεία Σκοπού 'Αρχ. Θράκης τόμ. Ι'.

3) Οι κώδικες βρίσκονται στο τμήμα χειρ. 'Εθνικῆς Βιβλιοθήκης.

4) Βλ. Σωτηρ. 'Αντωνιάδου Πανηγυρικός λόγος στον έορτασμό τής 25ετηρίδος των Ζαριφείων εις Θράκην Παράρτημα τ. Γ' σ. 79-83 και τ. Β' σχολεία Φιλ.)λεως Μ. 'Αποστολίδου.

'Αδρ)πόλεως. Τάρχιγένεια, τὰ Εὐγενίδια, τὰ Ζάππεια 'Αδρ)πόλεως καὶ τῆς Πόλης ἔβγαζαν δασκάλους ἀρετῆς νὰ γεμίσουν τὰ παρθεναγωγεῖα τῆς Θράκης ἀπὸ τὸ χρειάζομενο προσωπικὸ καὶ τῶν πῶ μικρῶν κοινοτήτων. Κι αὐτὸ ἕως τὰ 1922, ὅταν πιά ἔβγαυσε ἡ Θράκη ἐκτὸς τῆς Δυτικῆς νάχῃ 'Ελληνικὸ πληθυσμὸ αὐτὸ μεταφέρθηκε στὴν ἄλλη 'Ελλάδα καὶ ἡ παιδεία ἔσθησε ὅπως καὶ ἡ ἡ 'Ελληνικὴ φωνή'.

Στὴ Βόρειο Θράκη ('Αν. Ρωμυλία) ὁ τελειωτικὸς ξερριζωμὸς τῶν 'Ελλήνων συνετέλεσθηκε στὰ 1906 ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Βουργαρικὴ κυβέρνησι, πού ἀρπαξε καὶ τὶς κοινοτικὰς περιουσίαις, ἀκμαῖα σχολεῖα, θαυμαστὰς ἐκκλησιῆς — ἔργα τέχνης γιὰ τὰ ξυλογλυφῆματά τους ἑλληνικῆς τέχνης καὶ αὐτὰ — προικοδοτημένα μελληρικὰ κληροδοτήματα, νοσοκομεῖα, φτωχοκομεῖα, οἰκοτροφεῖα, συλλόγους καὶ λοιπά. Ἔτσι — χαμαὶ πέσει δαίδαλος αὐλά. Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην, οὐ παγὰν λαλέουσαν, ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ — ὁ 'Ελληνισμὸς ἔσθησε καὶ ξεφύχθηκε στὴ Βόρειο Θράκη σπαραχτικὰ².

ΘΡΑΚΟΕΛΛΗΝΕΣ ΠΟΤ ΔΙΕΚΡΙΘΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΤΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ, ΣΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΤΙΣ ΤΕΧΝΕΣ, ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1.— Οἱ Τοῦρκοι πρὶν πάρουν τὴν Πόλη κατέχτησαν καὶ ξεχύθησαν σὺν τῇ Θράκῃ. Σ' αὐτὸ τοὺς εὐκόλυνε τὸ κομμουνισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ τὸ ξαδυνάτισμά της. Στὰ 1365 πῆραν τὴν 'Αδριανούπολη, ἀφοῦ πρῶτῃτερα στὰ 1363 πῆραν τὴ Φιλιπούπολη, ὕστερ¹ ἀπὸ μιὰν ἄμυνα δυνατὴ τῆς φρουρᾶς της, πού τὴν ἐξιμνεῖ καὶ τὸ παλαιότατο τραγοῦδι τῆς λαϊκῆς μούσας τὸ δημοσιευμένο ἀπὸ τὸ μακαρίτη Ν. Γ. Πολίτη στὶς «Ἐκλογῆς ἀπὸ τραγοῦδια τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ» ἀρ. 1. Ἔτσι σκλαβώθηκε καὶ ἡ 'Αδριανούπολη.

1) Βλ. Στ. Ψάλτη: 'Ἡ Θράκη καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἐν αὐτῇ 'Ελληνισμοῦ 'Αθ. 1919.

2) Βλ. Μ. 'Αποστολίδου: 'Ἱστορία Φιλ)λεως κερ.: 'Ἡ ἐξόντωσις τοῦ ἐν Βορ. Θράκῃ 'Ελληνισμοῦ.

Βιβλιογραφία:

Πολυδ. Παπαχριστοδούλου: Πνευματικὴ ζωὴ πῶς διδασκόντανε τὰ 'Ελλ. γράμματα στὸν Π' αἰῶνα.

Σταμ. Ψάλτη: 'Ἡ Θράκη καὶ ἡ δύναμις τοῦ 'Ελλ. στοιχείου ἐν αὐτῇ 'Αθ. 1919.

Παράστημα τ. Γ' Θρακικῶν, Σχολεῖον Θράκης. Τὰ γράμματα ἐπὶ Τουρκοκρατίας στὴν 'Αδριανούπολη (1365—1912) 'Αρχ. Θράκης σ. 113—131.

Κ. Κουσιδου: Τὰ σχολεῖα τῆς Θράκης I. 'Αδαμαντιάδου 'Αρχ. Θρ. τόμ. ΣΤ', σελ. 132—147.

Θρακικὰ τ. Β'. Αμμουσιᾶδῃ 'Εκπαιδευτικὰ 'Αδριανουπόλεως.

Θρακικὰ τ. Β' Μ. 'Αποστολίδῃ Σχολεῖα Φιλιππουπόλεως.

Οἱ Τοῦρκοι καταχτώντας τὴν ἔνωσαν τὴν ἔξοχη τοποθεσία τῆς καὶ γι' αὐτὸ τὴν κήρυξαν πρωτεύουσα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τῶν κρατοῦς. Μ' ἀπὸ τότε ἡ Ἀδριανούπολη εἶδε μέρες δόξας. Ὁ κατακτητὴς τῆς Θράκης Μουράτ ὁ Α' (1359 - 1389) μὴ ἔχοντας παλάτι, προσωρινὰ κι ὄσπον νὰ περατωθῇ τὸ λαμπρὸ τοῦ Σαράγι (τώρα Ἐσκί - Σαράγι) στὴ Βασιλικὴ Λιβάδα τῶν Βυζαντινῶν (τὸ ἄλλος τῶν Κομνηνῶν), παρέμεινε στὸ Διδυμότειχο. Ἐτσι ἡ Ἀδριανούπολη ἀπὸ τὰ 1365 - 1453, ἔγινε ἡ ἔδρα μεγάλων Ἐτούρκων Σουλτάνων τῆς Ἀνατολῆς καὶ μάταια ὁ Ἰωάννης ὁ Ε' μὲ πρεσβεῖες στὸν Πάπα Οὐρβανὸ τὸν Ε' (1362 - 70) καὶ μάντιπρόσωπους ποὺ πῆγαν στὴ Δύση, ζητοῦσε τὴ συνδρομὴ τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων ἐναντίον τους.

Σαυτὴ τὴν περίοδο, ποὺ ἔγινε πρωτεῖουσα τῆς δυνατῆς δυναστείας τῶν Ὀσμανιδῶν, ἡ Ἀδριανούπολη ἔφτασε σὲ μεγάλη ἀκμὴ καὶ μεγαλεῖο καὶ κέρδισε μεγάλη φήμη κ' ἔγινε πασίγνωστη σὺν τὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴν περιέγραψαν περιηγητὲς καὶ περαστικοί. Οἱ νέοι κυρίαρχοι τὴν καλλώπισαν μὲ μεγαλοπρεπῆ δημόσια χτίρια καὶ τζαμιὰ καὶ τὴν ἀχώρωσαν καὶ τὴν ἀνέδειξαν δεύτερη πολιτεία τῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τὴν Πόλη. Ἀργότερα ἀπὸ παντοῦ ταξίδευαν ἡγεμόνες κι ἀντιπρόσωποι δυνατῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης κι Ἀνατολῆς σατῆν, νὰ ἐκλιπαρήσουν κάτι ἀπὸ τοὺς Σουλτάνους ὡς τὴν ἄλωση τῆς Πόλης μὰ καὶ κατόπι στὸν 16, 17, 18 αἰῶνα, ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες ὠνόμαζαν τοὺς Σουλτάνους LE GRAND SEIGNEUR, καθὼς μαθαίνουμε ἀπὸ τοὺς περιηγητὲς.

Στὴν Ἀδριανούπολη βασίλευε ὕστερ' ἀπὸ τὸ Μουράτ τὸν Α' ὁ Βαγιαζήτ Α', ὁ Γιλντερίμ (1389 - 1402) καὶ τὰ παιδιά του Σουλεϊμάν, Μουσᾶ καὶ Μεχμέτ ὁ Α' (1402 - 1421) (ποὺ μάλλον γιὰ τὴ διαδοχὴ καὶ πολέμησαν ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς πολιτείας καὶ σκοτώθηκε πολὺ πλῆθος), ὁ Μουράτ ὁ Β' (1421 - 51) κ' ὕστερα ὁ Μεχμέτ ὁ Β' ὁ πορθητὴς (1451 - 53). Αὐτὸς συνέχισε τὴ βασιλεία του στὴν Κων)πολὴ ὡς τὰ 1482. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο καὶ κατόπι, ἡ Ἀδριανούπολη ἦταν πολὺ σημαντικὴ καὶ σπουδαία. Οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων παρουσιάζονταν εὐλαβικὰ ἐκεῖ νὰ δοῦν τοὺς Σουλτάνους στὸ Σεράγι — τὸ ἐρειπωμένο τώρα — τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἐκεῖ τοὺς δέχονταν ὁ Σουλτάνος. Μπαίναν φοβισμένοι καὶ πέφτοντας, φιλοῦσαν τὰ κράσπεδα τοῦ ἱμάτιοῦ του καὶ εὐλαβικὰ συνωμιλοῦσαν, ὅπως καὶ φεύγοντας ἀποτραβιούνταν φοβισμένοι χωρὶς νὰ τολμοῦν νὰ στρέψουν τὴ ράχη τους στὸ ἱερὸ τοῦ Σουλτάνου πρόσωπο. Ἀπὸ τὴ Βλαχία καὶ Μολδαβία κατέβαιναν ἡγεμόνες ἀπὸ τὴν Πόλη Πατριαρχάδες καὶ δεσποτάδες, ποὺ παρουσιάζονταν τρομαγμένοι καὶ δειλιασμένοι γιὰ νὰ παρακαλέσουν νὰ γίνουν δεχτοὶ ἀπὸ τὸ Σουλτάνο. Ἐτσι ἡ Ἀδριανούπολη ἔγινε ἱστορικὴ καὶ ἱεροπολιτικὴ. Καὶ ὅπως στὰ Βυζαντινὰ χρόνια ἡ Θράκη ἦταν τὸ πρῶτο στὴν Εὐρώπῃ θέμα, μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἀδριανούπολη, ἔτσι καὶ τότε καὶ τώρα καὶ τὶς τελευταῖες μέρες τῆς Τουρκοκρατίας ἔγινε ἡ βάση γιὰ τὶς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς τωρινῆς

Τουρκικῆς δημοκρατίας. Μὲ τὸ παράσημο τῆς Ἀδριανουπόλεως πολλές ἀκόμα πόλεις τῆς Θράκης ἀποτελοῦσαν μέρος τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως ἡ Σηλύβρια, πού τὴν κατεῖχε ὁ Δημ. Παλαιολόγος. Ἀλλὰ μὲ τὸ πάριμο τῆς Πόλης στὶς 29 Μαΐου 1453 παραδόθηκε κι ὅλη ἡ Θράκη στὸ Σουλτάνο ὡς κι ὁ Πύργος κι ἡ Σηλύβρια, καὶ ἡ θέση τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἔγινε πλὴν ὅλη τὴ χώρα πολὺ θλιβερή. Στὰ 1365 οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὑπόδουλοι τώρα, φοβερὰ ζημιώθηκαν καὶ ἠθικὰ καὶ ὑλικὰ. Οἱ εὐποροὶ, οἱ ἔμποροι, οἱ χτηματίες, οἱ τεχνίτες, ἐκτοπίσθηκαν ἀπὸ τίς πλούσιες κι ἀρχοντικὲς κατοικίες τους καὶ ὑποχρεώθηκαν νὰ κάθονται στὰ γύρω προάστια τῆς πολιτείας, ὅπου κατοικοῦσαν οἱ φτωχὲς τάξεις οἱ ἀμπελοργοί, γεωργοὶ καὶ κηπουροί, ὥσπου οἱ Τοῦρκοι μόνοι ἄρχισαν νὰ χτιζοῦν μὲ τὸν καιρὸ τὰρχοντικά τους στὰ προάστια καὶ μάλιστα τὸ ὑγιεινὸ Κιζίκ, ὅπου κατόπι ὑψώθηκε καὶ τὸ ἀριστοκρατικὸν τζαμί τῆς Τούρκικης ἀρχιτεκτονικῆς Σουλτάν - Σελίμ μὲ τοὺς τέσσαρις μιναρέδες, καὶ νὰδειαῖζον τὸ ἄστυ πὺν τοὺς στενοχωροῦσε ἡ στενοσιὰ του. Οἱ διάφορες ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια πάρθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους κέγιναν τζαμιά καὶ μεντεσεδες. Οἱ Ἕλληνες ὅλοι ἀναγκάστηκαν νὰ πληρώνουν διάφορους φόρους, πὺν ὁ πὺν ὀδυνηρὸς καὶ βαρὺς ἦταν τὸ παιδομάζωμα, γιὰτὶ μαυτὸ σχηματίσθηκαν, ὅπως ξαίρουμε, οἱ Γιανίτσαροι, οἱ φοβεροὶ αὐτοὶ ἀρησιθρησκοὶ, πὺν ἔσπερναν τὸ φόβο καὶ τρόμο στοὺς ἀτυχεῖς ὑπόδουλους.

Ἐναν αἰῶνα βάσταξε αὐτὴ ἡ τρομερὴ κατάσταση. Πὺν πέρασε ὁ Ἑλληνισμὸς σαυτὰ τὰ κακὰ χρόνια δὲ μποροῦμε νὰ τὸ ποῦμε, γιὰτὶ δὲν ἔχουμε σχετικὲς πληροφορίες, μὰ μποροῦμε νὰ μαντέψουμε τὰ δεινὰ του. Μερικὲς πληροφορίες περιστατικῶν περιγηγιτῶν τοῦ 16, 17, 18 αἰῶνα, πὺν σημειῶνουν πὺν ζοῦσε ἀκόμα καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἀνάπνεε ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους μέσα στὴ Θράκη, μὰς δίνουν ἕνα μικρὸ καὶ θαμπερὸ φῶς γιὰ νὰ δοῦμε τὴ θλιβερὴ τους κατάσταση.

Σ' αὐτὴ τὴν πολυστέναχτη περίοδο, οἱ Τοῦρκοι ἔχτισαν στὴν Ἀδριανούπολη πολυτελεῖ παλάτια. Σουλτανικά ἀνάκτορα καὶ ἄλλα δημόσια χτίρια πὺν τὰ δούλευαν μὲ τὸ μαστίγιο τοῦ Γενίτσαρου καὶ τοῦ ἀγὰ οἱ δοῦλοι πρόγονοί μας, καταπίνοντας, σιωπηλὰ τὰ μικρὰ δάκρυα τῆς δουλείας καὶ ζώντας μὲ τὴν πίστη στὸ Θεὸ καὶ στὴ θρησκεία καὶ βρίσκοντας παρηγοριά στὴν ἐλπίδα τὴν ἐσχάτη τῶν Θεῶν. Μὲ τὸ πάριμο τῆς Πόλης, στὰ 1453 ἡ πρωτεύουσα τῶν Σουλτάνων μεταφέρθηκε ὀριστικὰ κεῖ, καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀνακουφίστηκαν λίγο. Ἡ βία τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας τῶν Τούρκων ἀρχόντων μεταφέρθηκε κι αὐτὴ στὴν Πόλη. Ἐτσι ἄρχησε ἡ Ἑλληνικὴ κοινότητα νὰ σχηματίζεται γύρω στὴν ἔθνικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή του, τὸ μητροπολίτη, γιὰτὶ τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας ἀπλώθηκαν καὶ στοὺς μητροπολιτάδες κέπισκόπους καὶ στὸν κλῆρο. Οἱ Τοῦρκοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ τοὺς σέβωνται καὶ νὰ τοὺς τιμοῦν. Ἐτσι ἰδρύθηκαν οἱ κοι-

νότητες καὶ δημογεροντίες καὶ ἄρχισαν νὰ παίρνουν μέρος στὰ μεζλίσια οἱ δεσποτάδες, σὰν ἐκπρόσωποι τοῦ γένους, ποὺ τέλος ἀπόκτησε μερικὰ δικαιώματα στὴ ζωὴ. Οἱ πληροφορίες ποὺ ἔχουμε ἀπὸ τὰ 1500 κῦστερα μᾶς λένε ὅτι ἡ θέση τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἀδριανούπολη καλλιτέρευε. Ἀπόχτησαν πρῶτοι οἱ Ἑλληγες δεκαπέντε ἐκκλησίες, οἱ εὐπορες τάξεις ξαναμπήκαν στὸ Κάστρο (ἄστν), ἔχτισαν τὸ μέγαρο τῆς Μητροπόλεως, ὅπου ἦταν καὶ ἡ κατοικία τοῦ Μητροπολίτη καὶ τὰ γραφεῖα τῆς Πολιτείας ἢ Δημογεροντίας. Τότε σχηματίσθησαν οἱ συντεχνίες τὰ ἐσνάφια ἢ ρουφρέτια ἢ συστήματα, ὅπως τὰ γνωρίζουμε ἀναλυτικώτατα ἀπὸ τὶς περίφημες συντεχνίες τῆς Φιλιππουπόλεως¹, ποὺ κατώρθωσαν νὰ ἐμπνεύσουν στὶς ἀρχές ἐμπιστοσύνη καὶ ὑπόληψη. Ὁργανωμένες οἱ συντεχνίες καὶ μὲ φριμάνια ἀναγνωρισμένες, περιλάβαιναν τοὺς τεχνίτες μάλιστα καθε τέχνης² καὶ ἐπεδίωκαν νὰ ἐργάζωνται κοινωνικά γιὰ τὸ καλὸ πρῶτα τοῦ ἐσναφιοῦ καὶ γενικά τῆς κοινωνίας καὶ Κοινότητος γιὰ νὰ περιφρουροῦν τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ γιὰ νὰ ἀλληλοβοηθοῦνται, γιὰ νὰ συντηροῦν ἐκκλησίες, πτωχοκομεία, νοσοκομεία καὶ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα, ὅπως τὰ πολλὰ σχολεῖα, ποὺ μαυτὰ ἤθελαν νὰ ὑψώσουν πνευματικὰ τὴ φυλὴ στὴ θέση, ποὺ νὰ φωτίζεται γιὰ τὰ περασμένα της καὶ νὰ ἐπιδιώκη τὰ μελλούμενά της.

Καὶ ἡ ὀρθόδοξη κοινότητα τῆς Φιλιππουπόλεως τὸ ἴδιο συστήθηκε, ὕστερ' ἀπὸ τὸ πάρσιμό της ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὰ 1363, ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ποὺ ἀπέμειναν καὶ κατέφυγαν στὴν πόλη ἀπ' ἄλλοῦ, ἀντικαθιστώντας τὴν δνομασία πόλις μὲ τὴν πολιτεία Φιλιππουπόλεως. Τὸνομα πολιτεία ἀντὶ κοινότητα θρῖσκεται ὡς τὰ 1860. Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ πὺς ὁ ἀπλοῦς λαὸς καὶ τῆς Φιλ)πόλεως καὶ τῆς Στενιμάχου καὶ τῆς Ἀδρ)πόλεως καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ραιδεστοῦ καὶ Γκιουμουλτζίνης καὶ Καλλιπόλεως κλπ. μεταχειρίζονταν ὡς τὰ τελευταῖα τὴ λέξη πολιτεία ἀντὶ πόλις. Οἱ ἐλεύθεροι χριστιανοὶ σὰν ἔγιναν ραγιαδες (δοῦλοι) τῶν υπερέφρων καταχτητῶν συναδερφώθηκαν καὶ συγκεντρώθηκαν γύρω στὶς θρησκευτικὲς ἀρχές ποὺ τοὺς ἀπέμειναν καὶ σαυτὲς κατέφευγαν νὰ τοὺς λύνη τὶς διαφορὲς τους καὶ νὰ τοὺς ἐπικυρώνη τὶς λογῆς - λογῆς κοινωνικὲς, οἰκογενειακὲς τους ὑποθέσεις καὶ νὰ τοὺς προστατεύη ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ ἀχορτασιά, καὶ νὰ τοὺς δίνη ἀσφάλεια. Κι ὅταν μὲ τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης ἀπὸ τὸν καταχτητὴ ἀναγνωρίσθηκε ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐκκλησιαστικὸς καὶ πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν (τῶν Ρωμαίων) μὲ τὰ γνωστὰ πολιτικὰ (διοικητικὰ) προνόμια, στάλθηκε καὶ στὴ Φιλιπούπολη μητροπολίτης ὁ Διονύσιος πρῶτα, ποὺ κατόπι ἔγινε καὶ Πατριάρχ-

1) Ἀρχεῖον Θράκης τόμ. . . . . καὶ παραπάνω κεφ.: Οἱ συντεχνίες καὶ Θρακικά: τόμ. Β' δύο ἔγγραφα ἐκ Φιλ)λεως Μ. Ἀποστολίδου σ. 326 κ. ἔξ.

2) Βλ. Μ. Ἀποστολίδου: Ἀριθμοῦμενα ἐσνάφια. Θρακικά μελετήματα καὶ Ἱστορ. Φιλ)λεως ἀνέκδοτη.

χης¹. Αὐτὸς διωργάνωσε τὴν κοινότητα (πολιτεία), ἀνέλαβε τὴ διοίκησίν της ἀντιπροσωπεύοντάς την στὶς τοπικὲς διοικητικὲς ἀρχὲς ἔχοντας τὴν εὐθύνη γιὰ τὴ νομιμοφροσύνη καὶ ὑποτέλεια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ του ποιμνίου. Ἔτσι μὲ τὴν ὀργάνωση αὐτὴ καὶ τὴ δημιουργία γύρω στοὺς δεσποτάδες μιᾶς τάξεως πλουτοκρατικῆς τῶν ἀρχόντων καὶ τῆς δημογεροντίας μὲ βυζαντινοὺς τίτλους: ἀρχων, λογοθέτης, ρήτωρ, δικαιοφύλαξ, χαρτουλάριος, ὀστιάριος κλπ. πού βοηθοῦσε τὸ μητροπολίτη στὴν κανονικὴ ζωὴ τῆς πολιτείας καὶ τὴν πρόοδο τὴν πνευματικὴ τῶν Χριστιανῶν, ἡ κοινότητα προσώδευε δημιουργώντας προσωπικότητες πού ἀναδείχτηκαν καὶ ἀνάδειξαν καὶ στήριξαν καὶ τὸ Ἑλληνικὸ γένος στὴ Θράκη.

Κάθε συντεχνία εἶχε ξεχωριστὸ οἶκημα στὴν Ἀδριανούπολη² ὅπου ἦταν τὰ γραφεῖα καὶ μαζεύονταν σὲ γενικὲς συνελεύσεις καὶ ταχτικὲς ἢ ἔχταχτες συνεδριάσεις τὰ Διοικητικὰ συμβούλια. Ἔχαν σημαία καὶ σφραγίδα, κρατοῦσαν πραχτικά καὶ λογιστικὰ βιβλία γιὰ νὰ διαχειρίζονται τὰ χρηματικὰ κεφάλαια τῆς συντεχνίας καὶ γενικὰ ἐνεργοῦσαν κέκλιμνα κάθε τι, πού τὸ προσέβλεπε ὁ γραπτὸς κανονισμὸς καὶ ἀποτελοῦσε τὸ συνταγματικὸ χάρτη μιχροῦς πολιτείας, πού ἐνεργοῦσε ἀνεξάρτητα κελεύθερα γιὰ κάθε ζήτημα τῆς συντεχνίας. Αὐτὸ τὸν ἀναγκαῖο ἐσωτερικὸ σύνδεσμο τῶν ἐσαφίων, τὸν χροῖσμο γιὰ κάτι γενναῖο καὶ ἀφέλιμο, τὸν πραγματοποιοῦσε ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (1669 - 1707), γιὰ τὸ περῶντας ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη γιὰ ἐράνους τοῦ Παναγίου Τάφου, ἀνακατώθησε καὶ μὲ τὴ συνεργασία τοῦ μητροπολίτη συντάσσοντας τὸν κανονισμὸ τῆς Δημογεροντίας.

Σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια νὰ βγῆ τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν κατὰπτωση, πού δοκίμαζε, ἀναδείχτηκαν μέσα του μεγάλες προσωπικότητες, πού σύντρεξαν καὶ τὸ Ὄθωμανικὸ κράτος μὰ καὶ τὸ ἔθνος πολὺ τὸ ἀφέλησαν. Ἡ Θράκη εἶχε τώρα πιά πολλὰ προτύγια, ὅπου καλλιεργοῦνταν ἡ ἐθνικὴ ἰδέα καὶ ἀνασυντάσσονταν ἡ πολὺπαθὴ χώρα καὶ ἐμφανίζονταν μιὰ ἐλπιδοφόρα ἀντίση, πνευματικὴ σόλες τὶς κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις. Ἡ Θράκη ἔπεσε σὲ δουλεία μὰ δὲ θάφτηκε, πληγώθηκε μὰ οἱ πληγὲς τῆς δὲν τὴν θανάτωσαν. Οἱ Θρακοἕλληνες σιγὰ - σιγὰ ἀναστήνονταν μέσ' ἀπὸ τὸ χάος καὶ τὴν ἀφάνεια καὶ μέσα στὴν ἀδυσώπητη αὐτὴ δουλεία, ὄχι μόνον ἔζησαν καὶ στάθηκαν μὰ κάτω ἀπὸ τὰ φτερά τους θέρμαναν καὶ τὴ φυλὴ, πού δὲν εἶχε τότε ὑπόσταση καὶ συνείδηση, πὼς ἀποτελοῦσε ξεχωριστὴ φυλὴ μέσα στὶς φυλὲς τῆς Ἑλληνικῆς, τὴ φυλὴ τῶν Βουργάρων, πού μᾶς ἀμφισβητοῦν καὶ τὸν ἥλιο στὴ γῆ πάνω καὶ πάντοτε καὶ τώρα. Εἶναι γνωστὸ ποιὲς ὑπηρεσίες πρόσφεραν οἱ κληρικοὶ στὸν καιρὸ τῆς δουλείας τοῦ ἔθνους. Τὸ ἔθνος συσπειρωμένο γύρω στοὺς

1) Μ. Ἀποστολίδου: Κατάλογος Μητροπολιτῶν Φιλ(εως).

2) Βλ. Θρακικά: Παράρτημα τ. Γ', σ. 13.

μητροπολιτάδες και τῆ μητρόπολη μοροῦσε νά ζήσει τώρα και νά εἰδημερήσει, γιατί οἱ μητροπολιτάδες ἦταν ἡ ψυχὴ τῶν κοινοτήτων μας, πού ἤξαιραν πῶς πνευματικά νά διευθύνουν και οἰκονομικά τὸ ἔθνος ὀργανωμένο και συγκροτημένο, πειθαρχικό και ἔργατικό. Στὸ τόσα χρόνια τῆς δουλείας κι ἂν φάνηκαν κι ἀνάξιοι κι ἀγράμματοι και κακοί, ὅμως πολλοὶ διακρίθηκαν και διέπρεψαν και μεγαλοῦργησαν μέσα στις Ἑλληνικὲς ἐπαρχίες, ὅπου οἱ Τοῦρκοι σκληροὶ κι ἀπάνθρωποι ἐξασκοῦσαν μιὰ πίεση ἀπάνταστη, μιὰ βία ἀλύγιστη και σκληρὴ. Τέτοιους ἔχει νά σημειώσῃ ἡ πρόσφατη ἱστορία τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ, ἡ ζωὴ τῶν κοινοτήτων και μητροπόλεων, πού τις ἀγλάϊσαν και τις ἐτίμησαν πρόσωπα ἀξιοσέβαστα και ἀξιοθαύμαστα, πού ἂν και ἀπὸ ταπεινά στρώματα τοῦ ραγιά λαοῦ βγαλμένα, ἔδειξαν ἔργα ἀξιωμακτόνεντα, δράση ἐθνικὴ μέσα στὴ ζωὴ τεσσάρων αἰώνων φοβερῆς δουλείας. Καὶ μὲ τὴν ἀναγνώριση τῶν δημογεροντιῶν σὲλες τις πολιτείες τῆς Θράκης ἄρχισε ἡ δράση τους μὲ κάθε διαχειριστικὴ πράξη. Σ' αὐτὲς προστέθηκε και ἡ ἐκπαιδευτικὴ λειτουργία. Τὰ ἐμπόδια τῶν Τοῦρκων στὸ ἀνοιγμα και τὴ λειτουργία τῶν σχολείων ἡ ἑλληνικὴ εὐφροσύνη και δραστηριότητα τὰ ὑπερπηδοῦσε ὅπως και ὅλες τις δυσκολίες και ἔτσι ἀπὸ τὸν ΙΣ' αἰῶνα οἱ Ἑλληνικὲς κοινότητες τῆς Ἀδριανουπόλεως και Φιλιππουπόλεως και τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Θράκης ἀρχίζουν νά ἔχουν πιά γραμματοδιδασκαλεῖα και ἀλληλοδιδασκαλικά και Ἑλληνικὰ σχολεῖα. Μέσα στὴν Ἀδριανούπολη δίδαξαν, ἀναφέρεται 1.550 ὀνομαστοὶ δασκάλοι. Ἔτσι τὰ Θρακοελληνόπουλα μὲ τὸ νά διδάσκονται ἱστορία, μάθαιναν τις εἰδήσεις ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ ἐπανάσταση και δοξίμαζαν εὐχάριστη συγκίνηση γιὰ τις ἐπιτυχίες της και ἐλεεινολογοῦσαν τὸν ἑαυτὸ τους γιὰ τὴ δουλικὴ τους κατάστασι. Τὴν Ἀδριανούπολη ἐπεσκέφθηκε ὁ Ρήγας κι ὁ Ξάνθος, πού μὲ τὴν προεδρεία τοῦ Μητροπολίτη δίδαξαν τὴν ἐθνικὴ κατῆχησι, σπέρνοντας τὸ σπόρο τῆς ἐλευθερίας στις καρδιές τῶν προπατόρων μας. Ἔτσι ἄρχισε ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία νά προχωρῆ στὸ ἔργο της μῶντας τοὺς δημογέροντες, πρόκριτους, προέδρους (μαῖστορες) τῶν συντεχνιῶν γιὰ τὴ μελλοντικὴ κίνησι τοῦ ἔθνους σ' ἐπανάσταση, γιὰ νά δημιουργηθῆ κι ἐπαναφερθῆ στὴ ζωὴ τὸ Ἑλληνικὸ χριστιανικὸ βασίλειο. Εἶναι γνωστοὶ οἱ Θράκες πού πῆραν μέρος στὴν κίνησι αὐτῆ'.

2.— Ξεχωριστοὶ Θρακοἔλληνες κληρικοί, πού δόξασαν και τίμησαν τὸ Θρακικὸ ὄνομα και τὴν πατρίδα τους εἶναι πολλοί. Ἀπὸ τις μητροπόλεις Ἀδριανουπόλεως και Φιλιππουπόλεως, Ἡρακλείας, Καλλιπόλεως, Κομοτινῆς και Ξάνθης, πέρασαν ἑκατοντοὶ δεσποτάδες πεπαιδευμένοι και πολυμαθεῖς και μάλιστα στὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὅταν λ.χ. ἀρχιεράτευε στὴν Ἀδριανούπολη ὁ Νεόφυτος, πού ἀλληλογραφοῦσε μὲ πατριάρχες, δεσποτάδες, ἀρχοντες και μὲ τὸν Τσάρο αὐτὸ τῆς Ρωσίας Ἀλέξιο. Ὁ Κρητικὸς Ἀθανάσιος Ἀμυρᾶς,

1) Βλ. Θρακικά: Παράρτημα τ. Γ', σ. 19 κ. ἔξ.

πού έγινε οίκουμενικός Πατριάρχης, και ὁ Διονύσιος, πού λόγοι του τυπώθηκαν στὴ Βενετία, κιὸ Νικηφόρος ὁ Ἄραψ, πού ἤξιασε γλώσσες πολλὲς κι ὁ Κύριλλος Σερμπετζόγλου κι ὁ Λωρόθεος ὁ Πρώιος¹ και ἄλλοι.

Τέτοιους δεσποτάδες ἔχοντας ἡ Θράκη δὲ μπορούσε νὰ μὴν ἀποχτήσῃ παιδεία και καλὰ σχολεῖα και θαυμαστοὺς δασκάλους, πού δημιουργήσαν πολλοὺς λογίους ἄνδρες και διαπρεπεῖς στὰ γράμματα, εἴτε ἦταν κληρικοὶ εἴτε λαϊκοί. Αὐτοὶ τίμησαν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα και τὴν πατρίδα τους Θράκη, τὴ χώρα αὐτὴ πού ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα συνδέεται στενὰ μὲ τὴν ὅλη Ἑλλάδα. Αὐτοὶ ποίμαναν τὴν ἐκκλησία σὲ δύσκολες ὥρες και καιροὺς, συγκράτησαν γύρω τους συμμαζωμένο τὸ ποίμνιό τους, κυβέρνησαν δίκαια και πατρικά τὸ λαό τους και τὸν ὠδήγησαν στὸ τέρμα τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, δημιουργώντας σχολεῖα και διατηρώντας ἀσβεστὴ τὴν παιδεία.

Ἀπὸ τοὺς δεσποτάδες αὐτοὺς πού διέπρεψαν σημειώνουμε πρῶτο τὸν **Ἰερεμία Τρανό**, ἕναν ἀπὸ τοὺς πρὸ διαπρεπεῖς κέλιφανεῖς ἱεράρχες, πού ἐπάξια κατέλαβαν και λάμπρυναν τὸν Πατριαρχικὸ θρόνο. Ὁ Ἰερεμίας γεννήθηκε στὴν Ἀγχιάλο στὰ 1536 ἀπὸ ἐπιφανῆ οἰκογένεια, πού ἔφυγε ἀπὸ τὴν Πόλη, τὴν οἰκογένεια τῶν Τρανῶν. Σπούδασε στὴν πατρίδα του κῆστερα στὴν Πόλη στὴν Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία. Διακρίθηκε στοὺς ἔσχατους κινδύνους και γιὰ τὸ ζῆλο του γιὰ τὸ γένος και τὴν ὀρθοδοξία. Τὶς ἀρετὲς τους τὶς ἔδειξε, ὅταν ἀγαγορεύτηκε Πατριάρχης στὰ 1573 μόλις τριάντα χρονῶν, ὅταν διαδέχτηκε τὸ Μητροφάνη τὸν Γ'. Κατάργησε τὴ σιμωνία και τὸ ἐμβατοῖκιο πού πολὺ ἐξευτέλιζαν τὴ Μ. Ἐκκλησία. Εὐτρέπισε και καλλώπισε τὰ Πατριαρχεῖα και πρῶτος προσπάθησε νὰ ἰδρῶσῃ τυπογραφεῖο, πού ματαιώθηκε ἀπὸ τοὺς ἀντίπαλους του συνοδικούς. Μὰ και πατριάρχης μελετοῦσε και σπούδαζε ἔχοντας δασκάλους τὸ Ζυγομαλά και τὸ Μινδόنيο, λόγιο γιαιτρός και μαθηματικό. Και καλώντας γύρω του τοὺς λογίους τοῦ Γένους τοὺς ἔκαμε συνεργοὺς στὰ μεγάλα του σχέδια. Περιώδευε τὶς ἐπαρχί-ες ἀνηφώντας κάθε κίνδυνο, τὴν Πελοπόννησο, Μακεδονία, κῆτσι ἀνύψωσε τὸν ἐθνικὸ και θρησκευτικὸ δεσμὸ τοῦ ἔθνους. Σ' αὐτὸν οἱ Λουθηρανοὶ πρόβαλαν τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, πού δὲν μπόρεσε νὰ γίνῃ δεκτὸν γιαιτὶ οἱ προθέσεις τους ἦταν ἀνελικρινεῖς. Μένει ἱστορικὸ τὸ γράμμα του σαυτοὺς πού ἔλεγε: «Τὴν ἡμέραν οὖν πορευόμενοι, μηκέτι μὲν περὶ δογμάτων, φιλίας δὲ μόνης ἕνεκα εἰ βουλευτόν, γράφετε».

Ὁ Μητροφάνης πέτυχε στὸ μεταξὺ νὰ τὸν πετάξῃ ἀπὸ τὸ θρόνο, ἀλλὰ μετὰ ἐννιά μῆνες ξαναεκλέγεται Πατριάρχης. Μὰ πάλι τὸν κατεδίωξαν και ἀρπάζοντάς τον τὸν ἔθριξαν σὶς φυλακὲς. Ὅμως γλύτωσε και ξαναγύρισε στὸ θρόνο του ἀπαλλαγμένος. Ἀλλὰ και πάλι διώχτηκε ἀπὸ ἕνα Θεόληπτο, πού έγινε Πατριάρχης και σὶς ἡμέρες του πῆραν τὸν Πατριαρχικὸ ναὸ

1) Βλ. Θρακικά: Παράρτημα τ. Γ', 1931, σ. 85.

τῆς Πατριαρχίας. Τίποτε ὅμως δὲν τὸν ἔκανε νὰ χάσῃ τὸ ἀδάμαστο θάρρος του γιὰ νὰ ξανασηκώσῃ τὴ Μ. Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν ὕλική καὶ ἠθικὴ κατάπτωση. Ταξίδεψε στὴ Μόσχα στὰ 1588 μὲ μεγάλες τιμές, ὅπου χειροτόνησε πατριάρχη τῆς Ρωσίας. Γυρίζοντας στὴν Πόλη τόσο ἀπογοητεύτηκε ἀπὸ τὴν κατάστασι τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε θέλησε νὰ παραιτηθῆ καὶ δὲν τόκαμε γιὰ τὸν ἐμπόδισε ὁ Σουλᾶνος. Στὴν τρίτη πατριαρχεία του «Ἐλληνοπροεπὺς τὴν τε Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος ποδηγετήσας εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς ἀπέστη, (1594 ἢ 1596), ὁ πράγματι καὶ ὀνόματι καλὸς ἐκεῖνος ἐθνάρχης ὁ Τρανὸς» ὅπως λέγει ὁ Κ. Ν. Σάθας. Ἐγραψε πολλὰ καὶ καλά, πολλὰ ἔκαμε γιὰ τὸ δύσμοιρο ἔθνος, καὶ ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του γενᾶ κατὰπληξῆ καὶ θαυμασμό¹.

Ὁ Μελέτιος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἀπὸ τὴν Αἴνο². Γεννήθηκε στὸ τέλος τοῦ τοῦ ΙΖ' αἰῶνα. Σπουδασε πιθανώτατα στὴν Ἀδριανούπολι καὶ στὴν Πόλη. Κατόπιν πῆγε στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ἦταν κι ἄλλοι πολλοὶ Θράκες στὴν Ἁγιοταφικὴ ἀδελφότητα. Ἐγίνε Πατριάρχης στὰ 1731, προστάτεψε τὰ ἱερὰ προσκυνήματα, πὺ ζητοῦσαν οἱ ἰσχυροὶ τότε Ἀρμένιοι, πὺ τόσα κακὰ μᾶς ἔκαναν πάντοτε καὶ παντοῦ μέσα στὴν Τουρκία. Παραιτήθηκε στὰ 1737 ἀφοῦ Πατριάρχησε 6 χρόνια.

Ὁ Θεόκλητος Πολυεΐδης³, Ἀδριανουπολίτης. Ὁ Πολυεΐδης εἶχε γονεῖς εὐκατάστατους, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ἔγινε μοναχὸς καταφεύγοντας στὸν Ἄθω στὴ Μονὴ τῶν Ἰδῆρων. Ἐκεῖ χειροτονήθηκε ἱερέας ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Λήμνου Ἰωαννίκιο κέφυγε στὴν Οὐγγαρία, ὅπου ἐχρημάτισε πέντε χρόνια ἐφημέριος τῶν Ἑλλήνων στὴν Τοκάια. Στὰ 1725 γύρισε στὴ Μακεδονία κέγινε χοροεπίσκοπος Πολυανῆς καὶ Βαρδάρων. Στὰ 1731 ἀνεχώρησε στὴ Γερμανία καὶ Ρωσία, ὅπου ἐπεδίωξε νὰ δημιουργήσῃ, φιλελληνικὴ κίνησι. Γιὰ τὸ Θεόκλητο Πολυεΐδη, πὺ ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀφανεῖς ἥρωες, καὶ τὸ ἔργο του δὲν ἐκλαϊκεύτηκε ἀκόμα καὶ ἡ μεγάλη του φυσιογνωμία δὲν ἔγινε γνωστή, ἔχουν γραφῆ τελευταῖα πολλὰ καὶ δημοσιεύτηκε «τὸ λεύκωμα του ἐν Γερμανίᾳ» ἀπὸ ἀνέκδοτον κώδικα. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεόκλητος Πολυεΐδης ἀνήκει στὴ χορεία τῶν κληρικῶν πὺ κάτω ἀπὸ τὸ ρᾶσο ἐκρυβαν τὴ φωτιὰ καὶ φλόγα τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ ὡς ἱεραπόστολοι μετέδιδαν φλόγες ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ στὰ πλήθη τῶν Χριστιανῶν. «Ὁνειροπόλησεν, λέγει ὁ συγγραφέας, ἐκ τῶν πρώτων τὴν ἀπελευθέρωσι τοῦ Γένους καὶ ἐμύχθησεν, εἶπερ τις καὶ ἄλλος, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον λόγῳ τε καὶ ἔργῳ». Αὐτὸς ἔγραψε τὸν Ἀγαθὰγγελο «Ἀγαθαγγέλου ἱερομονάχου προφητεία γεννηθεῖσα ἐν Μεσσηνίᾳ τῆς Σικελίας τῷ 1279».

Ὁ Πολύκαρπος (1808 - 1827). Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, πὺ

1) Βλ. Μαργ. Κωνσταντινίδης Ἱεραμίας ὁ Τρανὸς Χειρογρ. Ἐθν. Βιβλ.

2) Βλ. Θρακικά: Παράρτημα τ. Γ', σ. 107.

3) Βλ. Θρακικά τ. Γ', Δ'. Εἰδολογίου Κουρίλα Λαυριώτου: Θεόκλητος Πολυεΐδης καὶ τὸ Λεύκωμα αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ.

στις μέρες του πολλά έπαθαν τὰ ἱερά κειμήλια τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἐπεχείρησε μέθνικους ἐράνους νὰ τὰ ξαναχτίσῃ καὶ νὰ καλλυτερένη τὴ θέσῃ τῶν Χριστιανῶν. Πατριάρχευε ἀκριβῶς στὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση, ὅταν Προτεστάντες καὶ Καθολικοὶ πολὺ ἔβλαψαν τὸ θρόνον καὶ τοὺς Χριστιανούς. Πατριαρχεύοντας πολλὰ δοκίμασε ὁ Πολύκαρπος, ὥσπου πέθανε στὰ 1827 χωρὶς νὰ προφτάσῃ νὰ δῆ τὸ γένος λεύτερο.

Ὁ Ἀθανάσιος ὁ Ε΄ Πατριάρχης διάδοχος τοῦ Πολύκαρπου στὰ Ἱεροσόλυμα. Γεννήθηκε στὴ Ραιδεστό, στὰ τέλη τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνα. Σὰ σπούδασε προσκολλήθηκε στὸ ἱεροσολιμητικὸ μετόχι τοῦ Βοσπόρου. Ὁ Πολύκαρπος τὸν κάλεσε στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν ἔστειλε στὴν Ἰβηρία, ὅπου τὸ Πατριαρχεῖο εἶχε πολλὰ μετόχια. Τὰ χρῆθ τοῦ Πατριαρχείου ἦταν πολλὰ κοὶ δανειστὲς δυσκόλευαν τὸν Πατριάρχη. Μὰ καὶ οἱ Καθολικοὶ, οἱ Διαμαρτυρόμενοι καὶ Ἀρμένιοι πολλὰς δυσκολίες δημιουργοῦσαν στὸ ἔργο του. Ἀπὸ τίς ἐνέργειες μάλιστα αὐτὲς τῶν καθολικῶν δημιουργήθηκε, ξαίρωμε, ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος στὰ 1854 - 56. Τὸ Πατριαρχεῖο μὲ τὴ φτώχεια ποὺ εἶχε ποιοῦσε τὰ χτήματά του, ἔδινε ἐνέχυρο τὰ πολύτιμα σκευὴ τοῦ θρόνου καὶ ζητοῦσε τὴ βοήθεια τῶν Ἑλλήνων. Στὰ 1827 πάνω στὶς δύσκολες ὥρες αὐτὲς τοῦ Πατριαρχείου ἔγινε Πατριάρχης ὁ Ἀθανάσιος καὶ μπόρεσε νὰ εὐκολύνῃ τὰ οἰκονομικὰ μὲ τίς συνδρομὰς τῶν Χριστιανῶν. Ἀπέθανε στὰ 1844 ἀφοῦ Πατριάρχευε 17 χρόνια.

Ὁ Κύριλλος ὁ ΣΤ΄ ὁ Ἀδριανουπόλιτης. Γεννήθηκε στὰ 1775 καὶ σπούδασε στὴν πατρίδα του. Χειροτονήθηκε διάκος ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Καλλινικο (1780 - 1792) τὸν κατοπινὸ οἰκουμενικὸ Πατριάρχη (1801 - 06 καὶ 1813 - 18). Τῶνομά του ἦταν Κων)τῖνος Σερμπετζόγλου. Ἐπηρετήσε διάκος σὲ πολλοὺς δεσποτάδες καὶ πολλὰς μητροπόλεις. Στὰ 1803 ἔγινε μητροπολίτης Ἰκονίου, ὅπου πρόσφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στοὺς Τουρκόφωνους Ἑλληνας τῆς ἐπαρχίας μὲ τίς συνεχεῖς καὶ ἀδιάκοπες διδασκαλίαις του. Στὸ θρόνον Ἀδριανουπόλεως προβιβάστηκε στὰ 1810. Στὴν Πατρίδα του ἐργάστηκε ἕως ὅτου στὰ 1813 ἔγινε Πατριάρχης ὡς Κύριλλος ὁ ΣΤ΄ διάδοχος τοῦ Ἱερεμίου τοῦ Δ΄. Στὰ 1818 παραιτήθηκε καὶ γύρισε νὰ ἡσυχάσῃ στὴν Ἀδριανούπολη ὡς τὴν ἐκρηξὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε καὶ κρεμάστηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους μὲ τόσους ἄλλους μάρτυρες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς θρησκείας (18 Ἀπριλ. 1821)¹. Ὁ Κύριλλος ἦταν πολὺ λόγιος καὶ πολὺ φιλογενῆς ἄνθρωπος καὶ τέτοιον τὸν κρίνουν ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ τῶν νεώτερων χρόνων. Ἐγραψε καὶ ἀρκετὰ συγγράμματα².

Ὁ Ἀγαθάγγελος, Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀδριανουπόλιτης. Γεννήθηκε τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα καὶ σπούδασε στὰ σχολεῖα τῆς πατρίδας του ἔχον-

1) Προβλ. Θεακικὰ τόμ. ΙΘ: Γ. Λαμπουσιάδου Περὶ Κυρίλλου ΣΤ΄.

2) Βλ. Θεακικὰ: Παράφημα τ. Γ΄, σ. 112.

τας συμμαθητή του τὸν Κύριλλο τὸν ΣΤ'. Χειροτονήθηκε παπᾶς τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος Μόσχας πρῶτα. Ἐκεῖ ἔμαθε τὰ Ρωσικά καὶ στὰ 1815 χειροτονήθηκε δεσπότης Βελιγραδίου, ὅπου ἔμεινε ὡς τὰ 1825. Ἀπὸ τὸ Βελιγραδί ἔφυγε, γιατί συγκρούστηκε μὲ τὸν ἡγεμόνα Ὀθρένοβιτς, καὶ πῆγε δεσπότης Χαλκηδόνος 1825 - 26. Στὰ 1826 ἀνέβηκε στὸν Πατριαρχικὸ θρόνο, ἀλλὰ παύτηκε γιατί δὲ μπόρεσε νὰ καταπαύσῃ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση κέξορίστηκε στὴν Καισάρεια. Γύρισε ἀπὸ κεῖ, ἄρρωστος στὴν Ἀδριανούπολη, ὅπου καὶ πέθανε στὰ 1832. Ἦταν πολύγλωσσος καὶ γνώριζε τὰ Σλαβικά, Γαλλικά, Τουρκικά καὶ ξέχωρα τὰ Ρωσικά πολὺ καλά.

Ὁ Ἀθανάσιος Μιχαήλ Τατλίκαρις ἀπὸ τὴ Ραιδεστό. Στὰ 1783 ἔγινε μητροπολίτης Ἀθηνῶν. Ἀναγκάστηκε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὶς Ἀθήνες, γιατί στὰ 4 χρόνια τῆς ἀρχιερατείας του συγκρούστηκε μὲ τὸν Ἄγγλο Πρόξενο Προκόπιο Μηνᾶ. Στὸ θρόνο του ξαναγύρισε στὰ 1792 ἕως τὸ 1799, ὅταν πιά τὸν διαδέχτηκε ὁ Γρηγόριος Δ' ὁ Μιτιληναῖος. Φιμίζονταν ὡς ἄνθρωπος πολὺ λογικός, εἰδήμονας τῆς Ἑλληνικῆς, Τουρκικῆς, μὰ καὶ ὡς πολὺ πεισματάρης. Ἔγραψε «Πατρίδος ἐγκώμιον ἢ κατ' ἄσκησιν παιδείας πρὸς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ Ραιδεστινοὺς ἀπειθυνόμενος», πού τὸ δημοσίεψε ὁ Πισρανίκας. Ἀνεμιὸς του ἦταν ὁ Ἰωάννης Τατλίκαρης, πού δίδαξε δάσκαλος στὴ σχολὴ τοῦ Ντέκα στὶς Ἀθήνες 1808 καὶ 1817, 1823, 1824.

Ὁ Ματθαῖος ἀπὸ τὴν Αἶνο, πού γεννήθηκε στὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνα. Σπούδασε στὴ Μ. τοῦ Γένους Σχολή. Χειροτονημένος διάκονος διορίστηκε δάσκαλος στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ τῶν γραμματικῶν, ζώντας μὲ θαυμαστὴ σεμνότητα. Στὰ 1807 προχειρίστηκε μητροπολίτης Αἶνου, ὅπου «εἰ καὶ μὴ ἐδίδασκε ἦν σιωπῶσα διδασκαλία τῆς ἀρετῆς». Ἔγινε καὶ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης στὰ 1821 κατόπι Κυζίκου 1823, ὅπου καὶ πέθανε.

Ὁ Κλεόβουλος Μιχαήλ Ἀδριανουπολίτης. Γεννήθηκε στὰ 1848. Σπούδασε στὴ Ζωσμοαῖα καὶ στὴ Θεολογικὴ Σχ. Χάλκης.

Ὁ Διονύσιος ὁ Ε' Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀδριανουπολίτης. Σὲ ἡλικία 19 ἐτῶν προσελήφθηκε διδάσκαλος στὶς Σαράντα - Ἐκκλησίες ὅπου δίδαξε ἑπτὰ χρόνια. Ἔγινε διάκος στὰ Πατριαρχεῖα, Μεγάλος Πρωτοσύγγελος, Μητροπολίτης Κρήτης, Διδυμοτείχου, Ἀδριανουπόλεως, Νικαίας καὶ πάλι Ἀδριπόλεως καὶ στὰ 1886 Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ὡς Διονύσιος Ε'. Στὰ πέντε χρόνια τῆς Πατριαρχείας του ἔδειξε μεγάλη δραστηριότητα καὶ πάλαψε θαρραλέα καὶ πέτυχε τὴν ἐπικύρωση τῶν προνομιῶν τοῦ Γένους μὲ τὸ κλείσιμο τῶν Ἐκκλησιῶν, πού κατετρόμαξε τὴν Ἱψηλὴ Πύλη. Τὴν πρόδοδό του, ἔλεγε χρωστοῦσε στὸ ἀναλόγιό τῆς Ἐκκλησίας².

1) Βλ. τόμ. Ι' τοῦ ἐν Κων)πόλει Φιλολ. Συλλόγου σ. 69—78.

2) Βλ. Θρακικά τόμ. ΙΘ' σ. 43.

Ὁ Ἰωακείμ ὁ Πάνυ ἀπὸ τὸ Εὐκάρυο τῆς Ἀν. Θράκης. Ὁ πατέρας του χρημάτισε διδάσκαλος στὴ Θράκη. Ὁ Ἰωακείμ ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς πρὸ σπουδαίους πατριαρχεὺς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ ὁ πολιτικώτερος νοῦς τοῦ Γένους στὸν 10^ο αἰῶνα. Μεγαλεπίβουλος καὶ μεγαλοπράγμωνας. Οἱ πατριαρχεῖς του θὰ μείνουν ἱστορικές. Ἔγινε καθηγητὴς στὴ Θεολογικὴ σχολὴ Χάλκης καὶ διευθυντὴς κῦστερα διευθυντὴς τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ μητροπολίτης Σάρδεων. Πρόσφερε πολλὰ στὰ γράμματα καὶ τὸ ἔθνος μὲ τὴ μακρὰ καθηγεσία του.

Ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος¹ ἀπὸ τὴ Μάδυτο, ποὺ ἀναδείχτηκε μεγάλος ἐπιστήμονας, λαμπρὸς ἱεράρχης καὶ μητροπολίτης Ἀθηνῶν¹. Σπούδασε στὴν Πόλη καὶ στὴ Ρωσία, ὅπου ἔγινε καὶ διδάχτορας. Δίδαξε στὴ Σχολὴ Σταυροῦ καὶ τὴν διηύθυνε. Ἐπιρέτησε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ κατόπι ἀνέλαβε νὰ διευθύνῃ τὴ Ριζάρειο Σχολὴ διὰδοχος τοῦ Νεκταρίου Πενταπόλεως, ἐνῶ σύγχρονα δίδασκε στὸ Πανεπιστήμιο ὡς καθηγητὴς, ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Κατόπι ἐξελέγη Μητροπολίτης Ἀθηνῶν (1923) καὶ Ἀκαδημαϊκὸς γιὰ τὴ μεγάλη του συγγραφικὴ ἱκανότητα, γιὰτὶ εἶχε εὐρύτατη μόρφωση καὶ ἱκανότητα συγγραφικὴ δοκιμώτατη.

Ὁ Γερμανὸς Στρινόπουλος μητροπολίτης Θυατείρων ἀπὸ τὴς Δελλιῶνες τῆς Σηλυβρίας. Γνωστὸς γιὰ τὴς ὑπηρεσίες του πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνον καὶ τὸ Πατριαρχεῖο. Ἔγινε καὶ διευθυντὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης. Τώρα ἀπὸ τὸ 1922 ὑπηρετεῖ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς μητροπολίτης Θυατείρων μὲ ἔδρα τὸ Λονδίνο, ὅπου προσφέρει πολὺτιμες ἐθνικὰς ὑπηρεσίες. Ἐκεῖ γνωρίσθηκε μὲ τὸν γράφοντα ποὺ τοῦ ἔγραψε ἕνα ὠραῖο διήγημα: τὸ τάμα, ἀφήγημα τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ποὺ τοῦ διέγραψε τὸ μέλλον τοῦ κληρικοῦ.

Ὁ Χρυσάνθος, τέως μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἀπὸ Τραπεζοῦντος. Πολλὰ πρόσφερε στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὡς μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, ποὺ τὴν ἐποίμανε πολλὰ χρόνια. Ἐγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Τραπεζοῦντος. Γεννήθηκε στὴν Κομοτινὴ.

Ὁ Μελισσηνὸς Χριστοδοῦλου μητροπολίτης Μαρωεῖας Σαράντα-ἐκκλησιώτης². Καλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐπιστήμην. Δίδαξε, κήρυξε, ἔγραψε. Γνωστὰ τὰ κωλύματα τοῦ γάμου, ἡ Θράκη καὶ αἱ Σαρ. Ἐκκλησιαί κι ἄλλα. Οἱ ἐργασίες του δείχνουν τὴν ἀκάματη φιλοπονίαν του καὶ τὴν ἐμβρόθεια καὶ τὸ ζῆλον του στὴν ἐπιστήμην. Τὸ πρῶτον του ἔργον θὰ μείνῃ ὁ ὁδηγὸς τῆς Ἐκκλησίας στὰ προβλήματα τοῦ γάμου.

Ὁ Ἰωακείμ Μετροῦν ἀπὸ τὸ Τατὰρ Παζαρτζίκ τῆς Ἀν. Ρωμυλίας

1) Βλ. Ἐκκλ. Φάρος Ἀλεξανδρείας Γρ. Παπαμιχαὴλ τόμ. ΙΓ' σ. 161-175.

2) Βλ. Θρακικὰ τ. Ζ' σ. 351-354.

α5. Ὑπηρετήσεν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τὴν Ἐκκλησίαν ἐθνοπρεπῶς.

Πόσες ἀκόμα προσωπικότητες Θρακῶν Ἑλλήνων μητροπολιτῶν θὰ μποροῦσα νὰ ἀπαριθμῶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πού ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς δουλείας μεγάλυναν, τίμησαν καὶ δόξασαν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὑπηρετήσαν τὸ ἔθνος. Οἱ Θρακῆς Ἕλληνες ἀρχιερεῖς εἶναι πάρα πολλοί. Πολλοὶ ἔγιναν Πατριάρχες καὶ τρεῖς τελευταῖα μητροπολίτες Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ κεῖνοι πού ὑπηρετήσαν μὲ μικρότερες μητροπόλεις ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ πρόσφεραν ἐθνικὰς ὑπηρεσίας ἀνυπολόγιστες, ὅπως ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ ἐκπαίδευσί, ἐν τῇ πολιτικῇ, καὶ γενικὰ ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ ἔθνους μέσα ἐν τῇ δουλείᾳ. Ἡ Θρακικὴ Ἑλληνικὴ φωνὴ εἶναι ὑπερήφανη γιὰ τὴν προσφοράν αὐτῶν καὶ σεμνύνεται καὶ ὑπερηφανεύεται γι' αὐτούς.

II. ΕΛΛΗΝΕΣ ΘΡΑΚΕΣ ΠΟΥ ὙΠΗΡΕΤΗΣΑΝ Τὴν Παιδείαν καὶ τὴν Ἐπιστήμην

1.— Ἐν τῇ γράμματα καὶ ἡ παιδεία φυγαδεύτηκαν ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ Θρακικὰ γένη, πού τώρα Τουρκοποιεῖνται ἢ Βουλγαροποιεῖνται, ὅμως δὲ χάθηκε ἡ σπῖθα μέσα ἐν τῇ στάχτι. Μὲ τὸ πέρασμα τῶν καιρῶν πάλι ξανάρχισε νὰ βγαίῃ τὸ γένος ἀπὸ τὴν ἀγραμματοσύνην. Ξεφύτρωσαν πάλι σχολεῖα καὶ ἡ παιδεία ἄρχισε νὰ τρέφῃ τὸ ἔθνος. Τὰ παλιὰ κολυβογράμματα ἔγιναν σωστὴ παιδεία καὶ μέσ' ἀπὸ τὸ γένος ἄρχισαν νὰ ξεπηδοῦν καινούριοι λόγιοι καὶ κ α λ α μ α ρ ἄ δ ε ς καὶ κυρίως μέσ' ἀπὸ τὸν κλῆρον ὄσπου καὶ ἀπὸ τὸ λαὸν ξεπήδησαν πνευματικὰ ἀναστήματα, πού διακρίθησαν στοὺς μαύρους αἰῶνες τῆς δουλείας.

Ὁ Μάξιμος Καλλιπολίτης, πού γεννήθηκε ἐν τῇ Καλλιπόλει τοῦ Ἑλλησπόντου τὸν ΠΕ' αἰῶνα. Αὐτὸς παράφρασε ὅσον ἀπλοελληνικὴν γλῶσσαν τὴν Καινὴν Διαθήκην. Δὲ γνωρίζομε πολλὰ γιὰ τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ θρῖσκουμε μερικὰς πληροφορίας τοῦ Ἀλέξ. Ἑλλάδιου Λαρισινοῦ ἐν τῇ «παροῦσα κατάστασις τῆς Ἑλλην. Ἐκκλησίας» λατινικῶς γραμμένην.

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια (Πέρινη) τῆς Προποντίδος, τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Εἶναι ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς Κομνηνοὺς τῆς Τραπεζοῦντος. Οἱ ἄλλοι Κομνηνοὶ ἐν τῇ Λακωνικῇ καὶ Κορσικῇ προέρχονται ἀπὸ θηλυγονίαν καὶ διέδιδαν ἐπίτηδες ὅτι κατάγονταν ἀπὸ κάποιον γιὸν τοῦ Δαβὶδ Β' Νικηφόρου, πού εἶναι ἀγνωστος ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἐξακριβοῦμε εἶναι ὅτι ὁ Ἰ. Κομνηνὸς γεννήθηκε ἐν τῇ 1651, ὅτι σπούδασεν ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γιὰ τὴν ἰατρικὴν καὶ ἐν τῇ Βλαχίᾳ ἔκρινεν ἰατρὸς τοῦ ἡγεμόνα Κ. Βασσαράβα. Ὑστερὰ ἔκρινεν κληρικὸς καὶ μητροπολίτης τῆς Λαύστρας (Τούλτσας) ἐν τῇ 1710 - 1719). Μὲ τὸν Ἄνθιμον Κομνηνὸν θεωροῦνται τὰ δύο τελευταῖα μέλη τῆς οἰκογενείας Κομνηνῶν. Ἦσαν

πολυμαθέστατος, ήξαισε Ἑλληνικά, Λατινικά, Ἑβραϊκά καὶ Ἀραβικά καὶ «κατὰ πᾶσαν ἰδέαν λόγου καὶ ἐπιστήμης τῶν τε θύραθεν καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πεπαιδευμένος». Οἱ ἐπιστημονικὲς καὶ πνευματικὲς του ἐργασίες εἶναι ἀμύπολες².

Ὁ Ἰωάννης Καροοφίλης ἀπὸ τὴς Καρνὲς τῆς ἐπαρχίας Δέρκων Ἀν. Θράκης. Ὁ ἴδιος γράφεται Βυζάντιος. Μάθητεψε στὴς τέχνες γιὰ νὰ γίνῃ γουναράς καὶ χρυσοκόμος, μὰ σπὸ τέλος τράπηκε στὰ γράμματα κέγινε μαθητῆς τοῦ Θ. Κορυδαλλέως στὴ Μ. τοῦ Γ'. Σχολὴ καὶ τὸν διαδέχτηκε μάλιστα στὴν ἔδρα του ἀπὸ τοῦ 1641 - 1665. Ἀπόκτησε μεγάλη φήμη στὴ φιλοσοφία, τὰ γραμματικά, τὴ θεολογία, ὅπως λένε οἱ σύγχρονοὶ του ὁμόφωνα. Ἡ Ἐκκλησία τὸν ἐτίμησε μὲ τὸ ὄφρικοιο τοῦ λογοθέτου καὶ μεγάλου ρήτορος³. Ἀφῆκε πολλὰ ἔργα.

Ὁ Χρυσόσκουλος Καλλιπολίτης στὸν 13' αἰῶνα. Ἔγινε μέγας σκευοφύλαξ τοῦ Πατριαρχείου Κων)πόλεως καὶ λογοθέτης τοῦ Γενικοῦ, καὶ δάσκαλος τοῦ Ἀλέξ. Ἑλλάδιου. Ἐγράψε «διήγησιν μηχανημάτων Ἰησοῦϊτῶν κατὰ Κνωίλου Λασκάρεως. Ὑπῆρξε καὶ διεομηνας τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας.

Ὁ Βασίλειος Βατάτζης⁴ Ἀδριανουπολίτης (1694) ἀπόπου κατάγονταν κὶδ αὐτοκράτορας τῆς Νικαίας Ἰωάννης Βατάτζης, παιδί παπᾶ. Ἔζησε στὴ Ρωσία καὶ στὴν Περσία κέγραψε τὴν ἱστορία της, πὸν χάθηκε, μὰ δημοσιεύθηκε ἀπὸ μῆμης ἀπὸ τὸν Δανιὴλ Φιλιππίδη στὴ Λειψία (1816) στὸ παράρτημα τοῦ Γεωγραφικοῦ τῆς Ρουμανίας (σ. 122). Ἀπὸ τὸ Σάχη τῆς Περσίας Ναδηρ στάλθηκε πρεσβευτῆς στὴ Ρωσία, Γαλλία καὶ Γερμανία. Πέθανε στὰ 1732 ἀφίνοντας μὲ περιήγησιν ἔμμετρον ἀπὸ 2100 στίχους στὴ Χίβα, Βοιχάρα, Ὑροζανία, Ἀραλικὴ θάλασσα καὶ ἄλλα, πολλὰ ἔργα.

Ὁ Πολυχρόνιος Δημητρίου Θραξ. Ἀπὸ τὸ Εὐκάριο (Ἀφαριοῦ) τῆς Ἀν. Θράκης. Γεννήθηκε στὰ 1752. Στὴν Κων)πολι ἐκπαιδεύτηκε μικρὸς καὶ κατόπιν συνέχισε τὴς σπουδὲς του στὸ Ἰάσιο. Ἀπὸ κεῖ στὴ Λειψία 1773, ὅπου σπούδασε γερμανικά, λατινικά, γαλλικά καὶ ἰταλικά καὶ ἄκουσε μαθήματα γιαιτρικῆς. Εἶχε φίλο τὸ Ζαβίρα, πὸν τὸν ἀναφέρει. Ἀφῆκε πολλὰς ἐργασίες καὶ μελέτες ἐπιστημονικὲς.

Ὁ Ἀναστάσιος Γ. Λευκίας ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολι γεννημένος στὰ 1772 ἢ 1780. Ὁ πατέρας του Στενμαχίτης ἔμπορος ἀμπαζῆς τὸν σπούδασε στὴ Φιλιππούπολι καὶ τὸ Βουκουρέστι κοντὰ στὸν Λάμπρο Φωτιάδη. Ἀναγορεύτηκε γιαιτρὸς κέπειτα πῆγε στὸ Παρίσι. Ἐργάσθηκε σὲ

1) Σάθας ἐν Μεσαιων. Βιβλ. τ. Γ' σ. 490.

2) Βλ. Θρακικά: Παράρτημα τ. Γ', σ. 99-100.

3) Θρακικά: Παράρτημα τ. Γ', σ. 102-105.

4) Θρακικά: Παράρτημα τ. Γ', σ. 106.

μέρη πολλά. Τέλος διωρίστηκε στο πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν στα 1836. Ἦταν ἑλληνομαθέστατος, σοφὸς καὶ διάσημος. Ἔγραψε πολλά ἔργα¹.

Ὁ Γεώργιος Κλεόβουλος ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη². Σπούδασε στὴν πατρίδα του καὶ στὶς Κυθωνίες μαζί μὲ τὸν ἄλλο διάσημο Θρακοἑλληνα Στέφ. Καραθεοδωρῆ. Στὸ Παρίσι ἐξέμαθε τὴν ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδο ἀφίνοντας τὴ συνδιδακτικὴ, πού τὴν βρῆκε ὁ Μπέλ καὶ ὁ Λαγκάστερ καὶ ὁ Ἑλβετὸς Πεσταλότσι καὶ τὴν ἀνέπτυξε ὁ Γάλλος Σαραζέν. Τὰ συγγράμματα τοῦ τελευταίου μετέφρασε ὁ Κλεόβουλος στὴν Ἑλληνικῆ. Στὴν ἐπανάσταση κατέθηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ διωρίστηκε διδάσκαλος στὴν Τήνο 1824 καὶ Σύρο, ὅπου καὶ ἀνέπτυξε τὸ παιδαγωγικὸ του σύστημα ὡς τὸ θάνατό του 1828, πού συνέχισε ὁ Καποδίστριας καὶ βάσταξε ἕως ὅτου ἐπεκράτησε τὸ τωρινὸ μας σύστημα.

Ὁ Χρυσοθέρης Κουροπαλάτης ἀπὸ τὴν Ἀγχιάλο καὶ ἀπὸ παλιὸ Βυζαντινὸ σπίτι «ὑπατος τῶν φιλοσόφων» γιὰ τὴν παιδεία του ὅπως λέγει ὁ Γεδεών. Σπούδασε στὴν Ἀγχιάλο καὶ στα 1821 δίδασσε³.

Ὁ Γεώργιος Χρυσοθέρης⁴ ἀπὸ τὴν Ἀρετσουῦ ἀπ' ὅπου καὶ ὁ παπoῦς τοῦ Ἀδ. Κοραῆ ὁ Ρύσιος στὴς ἀρχὲς τοῦ ΙΘ' αἰῶνα. Σπούδασε στὴν Γερμανία, τὴν Ἰόνια, Ἀκαδημία, ὅπου δίδαξε. Στα 1883 κατέθηκε στὸ Ναύπλιο ὡς δημοδιδάσκαλος κατόπι στὶς Ἀθῆνες ἀπὸ τὸ 1841 - 1846. Ἐπειτα ἀνέλαβε τὴν διεύθυνση τῆς Εὐαγγελ. Σχολῆς καὶ μεταρρυθμίσε τὸ Γυμνάσιό της, ὅπως καὶ τὴ Σχολὴ Ταταούλων. Γνωρίζοντας στὶς Ἀθῆνες πέθανε στα 1862 συγγράφοντας καὶ διδάσκοντας. Ἔγραψε πολλά ἔργα.

Ὁ Ἰωάννης Λεοντόποδος ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο στὸν ΙΗ' αἰῶνα. Σπούδασε στὴ Μεγ. τοῦ Γένους Σχολὴ ἔχοντας δάσκαλο τὸ Ματθαῖο Γανοχωρίτη στα γραμματικά. Δίδαξε στὸ Μυριόφυτο, στὴν Πόλη, τὴ Ραιδεστό. Συνεργάσθηκε στὴν «Κιβωτό», τὸ ἑλληνικὸ λεξικὸ καὶ πέθανε 1828 γέροντας.

Ὁ Μιχαὴλ Ἀναστάσιος Φιλιππουπολίτης. Στὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνα. Δίδαξε στὴ Ρωσία τὰ Ἑλληνικά καὶ σύνταξε γι' αὐτὸ γραμματικὴ Ρωσικῆς διαλέκτου. Φαίνεται ὅτι ὑπῆρχαν ἐκεῖ Θρακικά κέντρα.

Ὁ Χρηστος Νικολαΐδης, Ἀδριανουπολίτης, δικαστὴς στὸν καιρὸ τοῦ Καποδίστρια.

Ὁ Στέφ. Κ. Καραθεοδωρῆς Ἀδριανουπολίτης γεννημένος

1) Βλ. Θρακικά: Παράρτημα τ. Γ' σ. 123-125 καὶ βιογραφία τοῦ Μ. Ἀποστολίδου Θρακικά ἔτ. ΙΙ (1929, σ. 96).

2) Βλ. Βιογραφίαι Μ. Ἀποστολίδου (ιστορίας Φιλ.)λεως.

3) Παπανίκας: Σχεδιάσμα σ. 45.

4) Βλ. Ἱστορία Γυμνασίου Ναυπλίου Ι. Γ. Δεμοῖρου 1939, Ἀθῆναι, βλ. καὶ Θρακικά: Παράρτημα τ. Γ', σ. 127.

στά 1789. Σπούδασε στήν Ἀδριανούπολη, τίς Κυθωνίες ἔχοντας συμμαθητή του στά 1809 τόν Κλεόβουλο Φιλίππουπολίτη. Στήν Πίσα σπούδασε φιλοσοφία καί γιαιτρική ἔχοντας σύμβουλο τόν Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιο. Σώζεται ἡ ἀλληλογραφία τους. Στά 1819 ἀναγορεύθηκε διδάχτορας τῆς γιαιτρικῆς καί γύρισε στήν Ἀδριανούπολη. Ἐκεῖ διορίστηκε σχολάρχης κῆραψε μιὰ πραγματεία γιά τή διοργάνωση τῆς παιδείας στήν πατρίδα του. Τότε κηρύχτηκε ἡ ἐπανάσταση καί ὁ Καραθεοδωρῆς ὄντας σεβαστός στοὺς Τούρκους — ἂν καί κινδύνεψε κρυμμένος — μπόρεσε νά σωθῆ ὡς γιαιτρός καί παρέμεινε στήν πατρίδα του ὡς τά 1824, ὅταν πιά ἔφυγε γιά τήν Πόλη. Κι ὅταν ἰδρῦθηκε ἡ γιαιτρική Σχολή ὠρίσθηκε πρῶτος διευθυντής της καί καθηγητής ἰσόβιος καί ἀνακατεῦθηκε στά ἐθνικά κῆκπαιδευτικά πράγματα τοῦ ἔθνους. Ἐγραψε πολλά.

Ὁ Ἀλέξ. Στ. Καραθεοδωρῆς γιός του, πού σπούδασε νομικά καί γυρίζοντας στήν Πόλη ἀπό τὸ Παρίσι διακρίθηκε στήν πολύκροτη δίκη τοῦ Παναγίου Τάφου ἐναντίον τοῦ Κούζα ἡγεμόνος, πού σφετερίστηκε τὰ χτήματά του. Στήν Κρητικὴ ἐπανάσταση 1866 - 69 μαζί μὲ τὸ Μεγάλο Βεζύρη Ἀλῆ - Πασᾶ κατεύνασε τοὺς ἐπαναστάτες καί διορίστηκε ὑφυπουργός τῶν ἐξωτερικῶν καί πρεσβευτής στήν Ρώμη. Γενικά πρόσφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στήν Τουρκικὴ ἐπικράτεια στό Βερολίνο συνέδριο. Στὸν καιρὸ τοῦ Χαμίτ ἔγινε ὑπ. τῶν ἐξωτερικῶν, ἡγεμόνας τῆς Σάμου, Γεν. Διοικητής τῆς Κρήτης καί συνέγραψε πολλές μελέτες στὸν Κόσμο καί μετέφρασε στήν ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἄραβες καί Πέρσες ποιητές. Πέθανε στά 1906.

Ὁ Κωνστ. Καραθεοδωρῆς ἀδελφός τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡγεμόνας τῆς Σάμου καί συγγραφέας.

Ὁ Κωνστ. Καραθεοδωρῆς ἐξάδελφος τοῦ Στεφ. Καραθεοδωρῆ, ἱατρός τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ καί Μετζήτ.

Ὁ Στέφ. Καραθεοδωρῆς γιός τοῦ Κων)τίνου, πρεσβευτής τῆς Τουρκίας, σὲ πολλές πρωτεύουσες, συγγραφέας πολλῶν μελετῶν καί πενθερός τοῦ Γ. Στροῦτ.

Ὁ Κωνστ. Καραθεοδωριδῆς καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου, γιός τοῦ Στεφ. ὁργανωτής τοῦ Πανεπιστημίου Σμύρνης καί καθηγητής τοῦ δικοῦ μας Πολυτεχνείου.

Ὁ Σαράντης Ἀρχιγένης Ἐπιβατιανός. Γεννήθηκε στά 1800. Σπούδασε στήν Πόλη καί χρημάτισε δάσκαλος στήν Ἀδριανούπολη, ὕστερα πῆγε στό Παρίσι, ὅπου σπούδασε μέλιδωμα τοῦ πρεσβευτῆ Ρεσίτ Πασᾶ. Πῆγε στό Λονδίνο, Πίζα, Φλωρεντία, Βιέννη, Βρυξέλλες καί κατόπι διορίστηκε καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τῆς Κων)πόλεως. Κέρδισε λεφτὰ πολλά, πού τὰ χρησιμοποίησε ἰδρύνοντας τ' Ἀρχιγένειο παρθενγωγεῖο καί ἐξασφαλίζοντας τὴ συντήρησή του μὲ κεφάλαιο καταθεμένο στήν Ἑθν. Τρά-

πεζα. Πέθανε στὰ 1874. Ἔγραψε καὶ ἔργα γιαιτρικῆς Ἑλληνικὰ καὶ Γαλλικά.

Ὁ Γεώργ. Α. Γεννάδιος, πού γεννήθηκε στὴ Σηλυβρία (ἂν καὶ Ἡπειρώτης) ὅπου ὁ πατέρας του ἦταν παπάς. Διάσημος ὑπηρετὴς τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Θεόδ. Ἀφεντούλης ἀπὸ πατέρα Θρακιὰ (γεννήθηκε στὴ Ζαγορὰ Πηλίου).

Ὁ Κωνστ. Χρυσοκέφαλος Καλλιπολίτης λόγιος, πού ἔγραψε: Τερψίνου ἢ νέαν γραμματικὴν, ἀπλοελληνικήν, πού περιλάβαινε «τὸ κάλλιστον ἐκ πάντων τῶν γραμματικῶν».

Ὁ Στέφ. Κουμανούδης Ἀδριανουπολίτης γεννημένος στὰ 1818. Ἀπὸ τῆ γαγιά του ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Ὁ πατέρας του ἔμπορευόμενος τοῦ Βελιγραδίου, τὸν πῆρε μαζί του καὶ μαθήτευε στὴν ἐκεῖ Σερβικὴ σχολή. Ὁ Πανταζῆς Μίσιος, πού ἐκλήθηκε δάσκαλος τῆς Κοινότητος τότε δίδαξε τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, κῖστερα ἄλλοι. Στὰ 1832 πῆγε στὴ Σουλίστρια πού τὴν κρατοῦσαν οἱ Ρῶσοι, στὸ θεῖο του δήμαρχο τῆς πολιτείας. Ἐκεῖ ἔμαθε τὰ Ρωσικά. Στὰ 1835 ὁ πατέρας του τὸν ἔστειλε στὸ Μόναχο, ὅπου ἔμαθε Γερμανικὰ καὶ Λατινικὰ καὶ μπῆκε στὸ Πανεπιστήμιο φοιτητῆς τῆς Φιλοσ. Σχολῆς χωρὶς εἰσαγωγικὰς ἐξετάσεις. Ἄκουσε τὸ φιλέλληνα Θείρσιο κῖστερα πηγαίνοντας στὸ Βερολίνο τὸν Βαϊκ καὶ Ρίττερ καὶ κατοπὶ πῆγε στὸ Παρίσι. Ἐξετάσεις θέλησε νὰ δώσῃ καὶ σὺς Ἀθῆνες, μὰ οἱ καθηγητὲς δὲν τὸν ἐξέτασαν χωρὶς μαθητικὰς ἀποδείξεις. Τότε ἔφυγε στὸ Βερολίνο χωρὶς ἐξετάσεις καὶ δίπλωμα ὅσῃ του τῆ ζωῆ. Ἔγραψε πολλὰ καὶ πολλὰ μετέφρασε ἀπὸ τῆ Γερμανικὴ καὶ Γαλλικὴ. Στὰ 1845 διωρίστηκε ὑφηγητῆς στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν τῆς Λατινικῆς μὲ τὴν προστασία τοῦ Κωλέτη καὶ στὰ 1854 ἔγινε καθηγ. τῶν Λατινικῶν. Ἀσχολία του εἶχε τὴ γραμματεία τῆς Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας ἀπὸ τὴν ἀναβίωσίν της ὡς τὰ 1895. ἔκαμε μουσεῖο, ἀνασκαφὰς στὸ θέατρο Διονύσου, Στὰ Γιγάντων, Στὰ Ἀττάλου, δίνοντας τὸν ἀληθινὸν τους χαρακτηρισμὸν, στὸν Κεραμικὸν καὶ τὸ Δίπλο, στὴ Στὰ Εὐμένους καὶ παντοῦ ἄλλοῦ ὡς καὶ τὸ γῶρο τοῦ Ζαπτείου. Ἔγινε ἐταῖρος σὲ πολλὰς ἐπιστημονικὰς ἐταιρεῖας. Βελτίωσε τὸ Λατινοελληνικὸν λεξικὸν τοῦ Οὐλερίχου. Ἔγραψε γιὰ τὸν Πίνδαρον καὶ τόσας ἄλλας ἐργασίας, ὡστε ἔγινε πολυγραφώτατος καὶ ἀπέδειξε σπανία σοφία καὶ δύναμις συγγραφικῆ. Ὁ Κουμανούδης περιποιεῖ μεγάλη τιμὴ, στὴ Θράκη καὶ μὲ ὑπερηφάνεια τὸν μνημονεῖσιν ἢ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμῃ καὶ ἀρχαιολογία.

Ὁ Ἀναστ. Χουρμουζιάδης ἀπὸ τὸ Πετροχῶρον τῆς Θράκης (ἐπαρχία Μετρῶν). Σπούδασε στὸ Ἐθν. Πανεπιστήμιον καὶ δίδαξε στοὺς Ἐπιβάτες, Σηλυβρία, Τραπεζοῦντα, Χάσκιοι καὶ σαράντα χρόνια στὴ Μεγ. τοῦ Γένους Σχολῆ ἀριθμητικῆ. Πέθανε σὺς Μέτρες 1875 καὶ δημοσίευσεν πρῶτος γιὰ τ' Ἀναστενάρια, τῆς Θράκης.

Ὁ Δαμιανὸς Λιβερόπουλος Ἀδριανουπολίτης, ἑκτακτὸς καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Ἀλέξ. Εὐμορφόπουλος Λαυριώτης Ἀδριανουπολίτης καὶ Ἁγιοιορίτης. Ἐδίδεψε τὴ ζωὴ του μελετώντας κερυνώνοντας τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τῶν Βιβλιοθηκῶν του. Οἱ ἱστορικοὶ τοῦ κόσμου τὸν θαύμαζαν γιὰ τὶς ἀποκαλύψεις του μέσα στὶς βιβλιοθῆκες. Ὁλη τοῦ τὴ ζωὴ τὴ δαπάνησε στὶς προσφιλεῖς του μελέτες, πού τὸν τραβοῦσαν ἢ φιλομάθειά του κὴ ἀγχίνοια. Δημοσίεψε ἀγιοιορίτικα ἔγγραφα καὶ βοήθησε στὴν ἀντιγραφή κωδίκων γιὰ τοὺς σοφοὺς τοῦ κόσμου, πού τὸν τίμησαν καὶ μὲ τὸ παράσημο τῆς δάφνης τῶν ἀξιοματικῶν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, γιὰτὶ συνέτριψε πολὺ τὴ μεσαιωνικὴ ἱστορία μὲ τὰ δημοσιεύματά του. Ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως ἦταν τὰ γαπημένο του περιοδικό, πού δημοσίεψε τὶς μελέτες του.

Ὁ Βλάσιος Σκορδέλλης ὁ Στενμαχίτης, πού γεννήθηκε στὰ 1835. Σπούδασε στὴν πατρίδα του, τὶς Ἀθῆνες καὶ τελειώνοντας τὸ Πανεπιστήμιο ἀνέλαβε στὰ 1855 στὴν πατρίδα του τὴ διεύθυνση τῶν σχολειῶν τῆς, στὴν ἐποχὴ πού οἱ Πανσλαμιστὲς τὴν διάλεξαν κέντρο τῶν ἐνεργειῶν τους. Ἐργάσθηκε πολὺ γιὰ τὰ ἐθνικά μας ζητήματα καὶ δημοσίεψε ἱστορικὲς ἐργασίες γιὰ τὴ Φιλιππούπολη. Στὸν τότε Μεγάλῳ Βεζύρη μίλησε μὲ γλῶσσα παλῆκαρῖσια λέγοντας πὼς ἡ ἐνθάρρυνση τῶν Βουργάρων δημιουργεῖ ἐχθρὸ ἐπίφοβο. Δημοσίεψε πολλὰς μελέτες παιδαγωγικὰς καὶ πολλὰ ἄρθρα. Ἡ δρᾶσι του γενικὰ καρποφόρος καὶ πατριωτικὴ καὶ ἐθνικὴ καὶ ὡς δασκάλου καὶ ἐθνικοῦ ἀνδρός.

Ὁ Ἀριστ. Κουρτίδης ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο τῆς Θράκης στὰ 1858. Σπούδασε στὴν Πόλη καὶ τὶς Ἀθῆνες. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴ λαογραφία, ἔγραψε διδαχτικὰ βιβλία. Στὰ 1889 πῆγε στὴ Γερμανία, ὅπου σπούδασε παιδαγωγικὰ καὶ πῆρε τὸ δίπλωμα παιδαγωγοῦ στὰ 1893. Ἔτσι γυρίζοντας στὴν Ἑλλάδα δίδαξε γενιὰς δασκάλων καὶ δασκαλισσῶν καὶ μετέδωκε τὶς παιδαγωγικὰς του σοφὰς ἰδέες. Ἐγραψε στὴ Διάπλαση τῶν παιδῶν, τροφοδοτώντας τὶς παιδαγωγικὰς καλλιτεχνικὰς ἀνάγκες μὲ τὰ φιλολογικὰ του ἄφθαστα χαρίσματα καὶ τὶς λογοτεχνικὰς του ἀρετὰς.²

Ὁ Βλάσιος Γαβριηλίδης ἀπὸ τὶς Ἐπιβάτες γεννημένος στὰ 1848. Ὁ πιὸ σπουδαῖος δημοσιογράφος τῆς περασμένης γενιᾶς στὴν Ἑλλάδα. Σπούδασε στὴ Γερμανία μαθήματα φιλολογίας καὶ πολιτικὰς ἐπιστήμης. Στὰ 1874 ἄρχισε τὸ δημοσιογραφικὸ του ἔργο μὲ τὸ Βουτιοῦ καὶ κατόπι μὲ τὴ δική του «Μεταρρύθμιση τῆς Θράκης» Στὰ 1877 - 8 καταδιωγμένος ἔφτασε στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἄρχισε τὸ λαμπρὸ κενδοξὸ ἔργο του. Ἡ

1) Βλ. Θρακικά: Παράσημι τ. Γ', σ. 155 καὶ βιογραφία τοῦ Μ. Ἀποστολίδου: Θρακικά μελετήματα.

2) Βλ. κατάλογο ἔργων του: Θρακικά τ. Β', σ. 243-246.

πασίγνωστη δημοσιογραφική του δράση ἦταν πατριωτικώτατη κέβαλε τὰ θεμέλια τῆς δημοσιογραφίας, πὸν σύμφωνα ματὰ θεμελίωσε καὶ τὸ μεγάλο δημοσιογραφικὸν τοῦ οἰκοδόμημα τὴν Ἀκρόπολη. Ἡ πέννα του θὰ μείνῃ ἀλησμόνητη γιὰ τὴν ὁρμὴν της καὶ τὴ σφοδρότητά της. Πέθανε στὰ 1920 μῆνα Ἀπρίλη. Ἡ φιλοσοφική του ἀρχὴ ἦταν ἡ φρυτοφαγία, ἡ φρουτοφαγία καὶ ἡ γελοιοθεραπεία, πὸν τὴν ἐφήμοσε σὺλη του τῆ ζωῆ'.

Ὁ Λάμπρος Ἐνυάλης Φιλιππουπολίτης γεννημένος στὰ 1848 ἀπὸ τὸ Γ. Γενεράλη Μελενιώτη. Σπούδασε στὶς Ἀθῆνες, δημοσίεψε διηγήματα δύο τόμους καὶ εἶναι ἀξιόλογη ἡ λογοτεχνική του ἀξία. Ὑπηρετήσε τὸ ἔθνος στὸ Ὑπ. τῶν Ἐξωτερικῶν κέκαμε Πρόξενος σὲ πολλὰ μέρη τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Κοσμάς Μ. Ἀποστολίδης Φιλιππουπολίτης. Ὁ ἱστορικὸς τῆς Θράκης, πὸν συγκροτημένος φιλολογικῶς καλὰ, μπόρεσε νὰ συνθέσῃ τὸ μεγάλο του ἔργο: τὴν Ἱστορία τῆς Φιλιππουπόλεως τώρα δημοσιευμένη. Οἱ ἱστορικὲς ἐπιστημονικὲς του ἐργασίες, πὸν δημοσίεψε ἀπὸ τοὺς κώδικες Φιλ) πόλεως εἶναι ἀξιοσημείωτες. Ἡ δημοσίευση τῆς ζωῆς τῶν ἐσναφίων ἀποτελεῖ λαμπρὸ μνημεῖο ἱστορικῆς ἐρεῦνης. Τὰ ἔργα του ὅσα δημοσίεψε καὶ μὴ, μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ δῆ στὸ Ἀρχεῖο Θράκης' καὶ τὰ Θρακικά. Ἡ φιλολογικὴ καὶ λογοτεχνικὴ προσπάθεια ἀξιόλογη γιὰ τὴν ἐποχὴ της. Ἐγραφε στὴν ὑπερκαθαρεύουσα καὶ ἔτρεφε μεγάλη ἐχθρότητα καὶ περιφρόνηση στὴ δημοτικὴ. Ἀπέθανε στὰ 1842 (Ἀπριλίου 20) σὲ ἡλικία 72 ἐτῶν².

Ὁ Σταμ. Ψάλτης Σαρανταεκκλησιώτης γεννημένος στὰ 1869. Γλωσσολόγος δεινὸς καὶ καθηγητὴς διαπρεπῆς. Ἐργάσθηκε στὴ Φιλιππούπολη, Ἀλεξάνδρεια, Σαράντα - Ἐκκλησίες σχολάρχης μὲ πολλὴ ἐπιτυχία καὶ ἀπόδοση. Ὡς λεξικογράφος τοῦ λεξικογραφικοῦ Ἀρχείου Ἀκαδημίας ὑπῆρξε φαινεὸς καὶ ἀποδοτικὸς. Ἐγραψε γραμματικὴ τοῦ ιδιώματος Σαρ. Ἐκκλησιῶν λατινικὰ πὸν τὴν δημοσίεψε στὴ Μαριάσειο Βιβλιοθήκη ἑλληνικά. Τὰ ἄλλα ἐπιστημονικά του ἔργα μπορεῖ νὰ δῆ κανεὶς στὰ Θρακικά³.

Ὁ Γ. Λαμπουσιᾶδης Ἀδριανουπολίτης γεννημένος στὰ 1858. Σπούδασε στὴν πατρίδα του καὶ τὶς Ἀθῆνες. Δίδαξε σὺλη τὴ Θράκη καὶ τέλος στὴν Ἀδριανούπολη. Πενήντα χρόνια ἀσχολήθηκε μὲ τὰ ἱστορικά προβλήματα τῆς πατρίδος του καὶ διεφώτισε σὲ πολλὰ γιὰ τὰ μνημεῖα της⁴, τὴν

1) Ἡ Ἐταιρεία Θρ. Μελετῶν τὸν ἐτίμησε μὲ ἓνα δημοσίευσμά της γιὰ τὴ δράση του ἔπ' ἀριθ. 105. Ἡ Ἐταιρεία Θρ. Μελ. τὸν ἐτίμησε μ' ἓνα δημοσίευμα ἔπ' ἀριθ. 105.

2) Βλ. Ἀρχ. Θράκης, τόμ. Η' μνημόσυνόν του πνευματικῶν τ. 1942.

3) Θρακικά: Παράρτημα τ. Γ', σ. 160 κ. ἔξ.

4) Θρακικά τόμ. . . . σ. 240-243.

5) Θρακικά: Παράρτημα τ. Γ' σ. 167.

τοπογραφία της, τὴν ἐκκλησία της καὶ βιογράφησε πολλοὺς Θράκες μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τὸν Κύριλλον τὸν ΣΤ'.

Ὁ Δημοσθένης Ροῦσσοσ ἀπὸ τὴν Περίσταση, γεννημένος στὰ 1869. Σπούδασε στὴ Μεγ. τοῦ Γ. Σχολὴ καὶ στὸ Βερολίνο ἱστορία καὶ φιλολογία. Δίδασκε πολλὰ χρόνια καθηγ. στὸ Πανεπιστήμιο Βουκουρεστίου Βυζαντινὴ φιλολογία. Ἐγραψε μονογραφίες πολλές καὶ τίμησε τὸ Θρακικὸ ὄνομα.

Ὁ Φίλιππος Παπαδόπουλος ἀπὸ τὴ Βάρνα (1864). Σπούδασε στὴν Πόλη, στὶς Ἀθῆνες, στὴ Γερμανία. Δίδαξε στὴ Ριζάρειο Σχολὴ καὶ στὸ Πανεπιστήμιο.

Ὁ Γεώργιος Μουσαῖος ἀπὸ τὴ Στενίμαχο (1825). Σπούδασε στὴ Φιλιππούπολη καὶ Γερμανία καὶ δημοσίεψε τὸ τυπικὸ τοῦ Γρηγορίου Πακουριανοῦ. Πέθανε στὰ 1896.

Ὁ Ἀριστ. Βαμβᾶς ἀπὸ τὰ Μάλγαρα τῆς Θράκης (1842). Σπούδασε στὶς Ἀθῆνες κῆγινε δημοσιογράφος¹ καὶ πολλὰ χρόνια νομάρχης. Αὐτὸς συνέστησε τὴ Γεωργικὴ Ἐταιρεία. Πέθανε ἀφίνοντας πολλὰ διδακτικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα.

Ὁ Γεώργ. Ἰ. Χρυσόχοος ἀπὸ τὸ Σκοπὸ καθηγητῆς στὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Ὀδησοῦ².

Ὁ Θεόδ. Ἀσκληπιάδης συγγραφέας τοῦ πατριωτικοῦ βιβλίου «Τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐν τῇ Ἀνατολῇ τεκταινόμενα» ὁ «Χαλὸς διάβολος» ἐπικαλούμενος γιὰ τὴν δξύτητα τοῦ χαρακτῆρα του καὶ τ' ἀντιρωσικὰ φρονήματά του, ποὺ προσέκρουσαν στὸ φιλορθόδοξο γενικὸ αἶσθημα τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τοῦ ὑπόδουλου ἔθνους. «Πνεῦμα δξὺ καὶ διαυγές» λέγει ὁ χαρακτηρίστας του ἐμπεποτισμένον ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐπιστήμης καὶ μὲ φλέγοντα πατριωτισμόν, διέβλεπεν ἀπὸ τότε (1872) τὴν μελλοντικὴν λόγῳ τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος ἐξέλιξιν τῶν τυχῶν τῆς Ἀνατολῆς, καὶ προσεπάθησεν ἔκτοτε νὰ ἐπισημάνῃ τὸν κίνδυνον διαφωτίζων τοὺς ἰθύνοντας ἐν Ἀθήναις καὶ Κων)πόλει περὶ τῶν δεόντων γενέσθαι πρὸς σωτηρίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αὐτὸς εἶναι ποὺ ἴδρυσε στὰ 1870 τὸ Θρακικὸ Σύλλογο τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Ἀργύριος Σκαρλᾶτος Κωνσταντινίδης ἰατρός ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη (1860) ἀνεμῖος τοῦ Γρηγ. Μαρασλῆ. Ὑπῆρξε δημογέρον καὶ ἔφορος τῆς Ἑλλ. Κοινότητος. Ἐξέδιδε τὴν ἐφημ. τὰς «Βιδήσεις τοῦ Αἴμου» καὶ μὲ τὴ σθεναρὴ του ἀρθρογραφία ὑπερῆσπιζε τὰ δίκαια τοῦ Ἑλληνοσ τῆς Βουργαρίας. Στὰ 1906 τὸ τυπογραφεῖο του κατεστράφη καὶ

1) Βλ. Θρακικά: Παράρτημα τ. Γ', σ. 171.

2) Βλ. Ἀρχ. Θράκης τόμ. Ι' Ν. Κωνσταντοπούλου: Ἐκπαιδευτικὰ καὶ κοινωνικὰ Σκοποῦ.

ἔφυγε ὁ ἴδιος μὲ τὴν οἰκογένειά του στὴν Ἑλβετία, ὅπου σπούδασε φιλοσοφικά. Ἐξῆσε στὰς Ἀθήνας ἀπὸ 1909 πάντοτε ἐργαζόμενος γιὰ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Ἀλέξ. Κ. Δήμητσας γιὸς τοῦ ἰατροφιλοσόφου Κωνστ. Δήμητσα. Ἴατρος καὶ πατριώτης, ἀξία ἐπιστημονικὴ στὴν παθολογία. Ἐγράψε πολλές μελέτες.

Ὁ Χρῆστος Παπαδόπουλος Ἀδριανουπόλιτης (1835). Σπούδασε στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ στὴ Γερμανία παιδαγωγικά καὶ φιλοσοφία. Δίδαξε στὴν Ἀδριανούπολη, στὴ θεολογικὴ Σχ. Χάλκης, στὴν Ἐμπορ. Σχολ. Χάλκης ὑπῆρξε διευθυντὴς καὶ τέλος καθηγητὴς στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Πέθανε στὰ 1906. Τὴν περιουσία του ἀφῆκε στὴν Κοινότητα Ἀδριανουπόλεως καὶ στὸ Πανεπιστήμιον. Ἐγράψε πολλὰ φιλοσοφικά βιβλία: φιλοσοφικὴ ἠθικὴ, στοιχεῖα λογικῆς κλπ.

Ὁ Χρῆστος Τσοῦντας Στενμαχίτης (1857) ὁ δεινὸς ἀρχαιολόγος, πού τιμήσε τὴ Θράκη στὸ πέρασμά του. Ὑπῆρξε καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀμίμητος διδάσκαλος γιὰ τὸν ἐπαγωγὸ τρόπο τῆς διδασκαλίας του καὶ αἰσθητικὸς κέρμηενυτὴς μοναδικὸς τῶν μνημείων τῆς τέχνης. Οἱ ἐπιστημονικὲς ἀρχαιολογικὲς ἐργασίαι του πασίγνωστες σ' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ μεταφρασμέναι σὲ ξέναι γλώσσαι, ἀποτελοῦν ἀθάνατα μνημεῖα ἐπιστημοσύνης, ὕψους, καὶ συγγραφικῆς ἑξαρσης'. Ἐγράψε τῖς Μυκῆνες, τὴν Ἀκρόπολιν, τῖς προῖστορικὰς ἀκροπόλεις Δημηνίου καὶ Σέσκλου καὶ Ἱστορία τῆς τέχνης καὶ ἀμέτρηταις ἄλλαις διατριβῆς.

Ὁ Ἰ. Π. Καρδαμάτης (1869 - 1939), πού ἀποτελεῖ μοναδικὴ φρυσιογνωμία τοῦ Πανελληνίου. Τῶνομά του θὰ μείνῃ ἀθάνατον γιὰ τοὺς ἀθλοὺς του κατὰ τῆς ἐλονοσίας. Αὐτὸς πρῶτος καὶ μόνος δούλεψε γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὴ Λερναία Ἐδρα τῆς χώρας μας πού μαστίζει τὸ ἑλληνικὸ γένος καὶ οἱ κόποι του, πού δὲν πῆγαν χαμένοι, θὰ μνημονεύωνται πάντοτε, γιὰτὶ εἶναι μέγας Θραξ (ἀπὸ πατέρα Σωζουπολίτη καὶ μητέρα Ἀθηναία) καὶ μέγας καὶ ἀφθαστον τὸ ἔργον του. Ἀπέθανε λέγοντας: «Ἄν δὲν κατώρθωσα νὰ συλλάβω τοὺς ἀστέρας, ἔκαμα τοῦλάχιστον μὲ σύνθημα ἐθνικοῦ συναγερομοῦ καὶ θύελλαν κοινωνικὴν, συνειδητό, ἐκεῖνον πού ἦτο ἀσυνείδητον»².

Ὁ Ἀπόστολος Δοξιάδης ὁ πανελλήνιος αὐτὸς Θραξ, πού καταφεύγοντας ἐδῶ ἀπὸ τὴν πατρίδα του Στενίμαχον Ἀν. Ρωμυλίας, μπόρεσε ὄχι μόνον νὰ σταθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιβληθῇ καὶ στὴν ἐπιστήμην του καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ νὰ χρηματίσῃ ὑπουργὸς πολλὰς φορὰς τῆς Ὑγιεινῆς καὶ ἂντι-

1) Βλ. Θρακικά: τόμ. ... Κουρουνιώτη ἄρθρον, καὶ Ἀρχ. Θράκης τόμ. Σ' Σωκράτη Κουγέα ἄρθρον.

2) Βλ. Ἀρχ. Θράκης τ. Θ' μνημόσυνα.

προσωπεύση τὸ ἔθνος στὴν Εὐρώπη σὲ πολλές κρίσιμες στιγμὲς ἐπαρκέστατα¹.

Ὁ Κυριακὸς Ζάμπας ἀπὸ τὴν Περίσταση (1866). Καθηγητὴς φιλόλογος. Ἐξοχος μελετητὴς τοῦ Ὀμήρου, ποὺ σὲ μοναδικὴ πρωτοτυπία τὸν ἀνέλυσε στὸ Νέο φῶς καὶ τὸν ἀνέδειξε σὲ τὶς φιλολογικὰς ἐκδηλώσεις του. Ὀμηριστὴς καὶ γραμματικὸς. Στὴ Βιβλιοθήκη Φέξι μετέφρασε πολλοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνα.

Οἱ Μακρίδες Γ. Ν. καὶ Κωνστ. Γεώργ. καὶ Νικ. Γ. Καλλιπολίτες ποὺ πρόσφεραν, σὰν ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης, πολλὰς ὑπηρεσίες στὸ ἔθνος².

Ὁ Νικ. Καλτσᾶς ἀπὸ τὴ Στροντζα τῆς Ἄν. Θράκης καθηγ. στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μίτσιγκαν τῆς Ἀμερικῆς. Ἐγραψε εἰσαγωγὴν στὴν ἱστορία τῶν Ἠνωμ. Πολιτειῶν 1912. Ἀπέθανε νεώτατος.

Ὁ Κώστας Δημητρίου ἀδελφ. Στενμαχίτης (1881) γλύπτης μεγάλης ἀξίας. Ἐργάστηκε στὸ Παρίσι δημιουργώντας ἀξιόλογα ἔργα. Ὁ δυσκολὸς του ἀριστοτέλεσμα μοναδικὸ εἶναι τοποθετημένον στὴ Νέα Ἱόρκη. Ἐπῆρξε πολλὰ χρόνια διευθυντὴς τῆς Σχ. Καλῶν Τεχνῶν. Πέθανε 1943.

Ὁ Βασίλ. Μυστακίδης (1859 ἀπὸ τὸ Κοντοσκάλι, ἀλλ' ἀπὸ προύχοντα πατέρα Βαρναῖο. Σπουδαῖος καθηγητὴς κερεινιτῆς τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ σύγχρονῆς μας ἱστορίας καὶ πολυγραφώτατος. Στὴν Πόλιν ὑπηρετήσῃε στὰ Μουσεῖα τοῦ Τ. Κράτους. Ἐπῆρξε πατριώτης καὶ ἀγωνιστὴς καὶ μέλος τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου. Ἐγραψε πολλὰ³.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι σύγχρονοὶ μας λαμπροὶ ἐπιστήμονες ζοῦν καὶ ἐργάζονται καὶ διαπρέπουν μὲ τὶς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας ὅπως ὁ Ἄδ. Διαμαντόπουδος, ὁ Στίλπον Κυριακίδης⁴, ὁ Κ. Βάρναλης ποιητὴς, ὁ Δημ. Καλλιμάχος, ὁ Κωνστ. Κουρτίδης, ὁ Ἀχιλλ. Σαμοθράκης, ἡ Λύρα Θεοδοροπούλου, ὁ Πέτρος Ἀξιωτίδης, ὁ Πολ. Παπαχριστοδοῦλου, ὁ Περ. Παπαχριστοδοῦλου, ὁ συλλογεὺς δημοτ. τραγουδιῶν Μόσχος Παπαχριστοδοῦλου καὶ ἄλλοι. Ἄλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ τοὺς περιλάβοιμε ἐδῶ ὅλους τοὺς πνευματικὸς Θράκες, ποὺ ἐργάστηκαν καὶ τίμησαν τὸ θρακικὸ ὄνομα εἴτε πατριαρχάδες καὶ δεσποτάδες, εἴτε διδάσκαλοι καὶ ἐπιστήμονες, εἴτε γιατροὶ καὶ δικαστὲς, εἴτε καλλιτέχνες καὶ καθηγητὲς Πανεπιστημίου. Αὐτοὶ ποὺ ἀναφέραμε εἶναι ἱκανοὶ νὰ θαμβώσουν, κεῖνον ποὺ θὰ ἤθελε νὰ γνωρίσῃ τί πνευματικὸ παρήγαγε ἡ Θράκη στὰ χρόνια τῆς πικρῆς δουλείας καὶ κατόπι ὡς τὰ σήμερα.

Ἄλλὰ ἡ Θράκη ἀκόμη γέννησε καὶ φιλοπατρίδες ἄνδρες, ποὺ ἔγιναν μεγάλοι εὐεργέτες τῆς Πατρίδος, ὅπως καὶ πολιτικοὺς καὶ μεγάλους πατρι-

1) Αὐτοῦ Ὀγδοηκονταετηρῆς I. II. Καρδαμίτη 1878-1939.

2) Θρακικά: Παράστημα τ. I' σ. 175-178.

3) Βλ. Θρακικά: Παράστημα τ. Γ' σ. 183-185.

4) Ὁ Ἄδ. Διαμαντόπουλος, ἱστορικὸς Ἀρχιῶλου, Στίλπον Κυριακίδης λαογράφος καὶ Βυζαντιολόγος ἀπέθαναν ὡς καὶ ὁ Δημ. Καλλιμάχος καὶ ἄλλοι.

ᾧτες. Τέτοιοι στάθηκαν πολλοὶ στὰ μακρὰ χρόνια τῆς δουλείας. Μὲ τὴν ἀδιάκοπη δουλειὰ πλούτισαν καὶ τὰ πλούτη τους τὰ πρόσφεραν, ὅπως καὶ οἱ Ἑπειρωῆτες, γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὴν πνευματικὴ ἀνύψωση τῆς φυλῆς καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ ἔθνους μὲ τὴν ἴδρυση σχολείων καὶ τὴν ἐκδοση βιβλίων χάριν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τέτοιους ἔχουμε τὸ

Γ ρ η γ ὄ ρ ι ο Γ ρ. Μ α ρ α σ λ ῆ ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη, ἕναν ἀπὸ τοὺς μεγάλους εὐεργέτες τοῦ ἔθνους. Ὁ ἴδιος γεννήθηκε στὴν Ὀδησσό. Ὁ παπποῦς του Σιάρολος ἦταν θῦμα τῆς Ἑλλην. ἐπαναστάσεως γιὰτὶ κρεμάστηκε στὰ 1769 ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ πατέρας του ἔφυγε τότε στὴν Ὀδησσό, ὅπου κέρδισε πολλὰ πλούτη κέγινε σημαντικὸ μέλος τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος, ἑφορος καὶ φιλικός. Στὴν Ὀδησσὸ προστάτησε πολλοὺς πού ἔφευγαν ἀπὸ τὴν Πόλη σὰν κρεμάστηκε ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος. Πέθανε στὰ 1831. Ὁ Γρηγόριος γεννημένος τὴν ἴδια χρονιά σπούδασε στὴν Ὀδησσὸ καὶ στὸ Παρίσι καὶ γυρίζοντας ἔγινε δημόσιος ὑπάλληλος καὶ στὰ 1878 δήμαρχος Ὀδησσοῦ. Εἶναι γνωστὰ τὰ ἔργα πού ἔψωσε στὸν καιρὸ τῆς δημοκρατίας του μέσα στὴν πολιτεία αὐτή, πού ζοῦσε τόσος Ἑλληνισμός. Στὴν πατρίδα του Φιλιππούπολη ἔχτισε μεγάλη Σχολὴ τῆ Μαράσλειο. Αὐτὴν τὴν ἄρπαξαν οἱ Βούργαροι στὰ 1906. Ἔψωσε στὴν Ἀθήνα τὴ Μαράσλειο Παιδαγ. Ἀκαδημία. Ἡ Μαράσλειος βιβλιοθήκη του θὰ μείνῃ μεγάλο μνημεῖο τῆς μεγάλης καὶ ὑψηλῆς διαθέσεως τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνύψωση τοῦ ἔθνους μὲ τὰ βιβλία καὶ τὰ πνευματικὰ ἔργα¹.

Τὸν Ἀ ν τ ὠ ν ι ο Κομιζόπουλο Φιλιππουπολίτη. Ὁ Κομιζόπουλος ἀνῆκε στὴ μεγάλη οικογένεια τῶν μεγαλεμπόρων καραμπατζήδων Κοιμτζόγλου. Οἱ πρόγονοί τους κατάγονται ἀπὸ τὴ Σαράντα Ἐκκλησίαις Ἀν. Θράκης, ὅπως καὶ τῶν Μαρασλήδων. Ὁ Ἀντ. Κομιζόπουλος ἔμαθε γράμματα στὴ Φιλιππούπολη. Ἐγινε μάστορας στὰ 1783 τοῦ ἑσναφίου τῶν Ἀμπατζήδων κένας ἀπὸ τοὺς δευτέρους τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας μαζί μὲ τὸν Ἀναγνωστόπουλο, Γαλάτη καὶ Σέκερη — πρῶτοι ἦταν ὁ Τσακάλωφ καὶ ὁ Ἐάνθος —. Ἐγκατερίσθηκε στὰ 1800 στὴ Ρωσία. Εὐδοκίμησε στὴ Μόσχα καὶ μυήθηκε στὴν Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν ἀπὸ τὸ Σκουφᾶ. Ὁ Κομιζόπουλος ὅταν λευτερώθηκε ἠ Ἑλλάδα, στράφηκε στὴν ἰδιαίτερὴ του πατρίδα Φιλιππούπολη, ὅπου ἴδρυσε σχολεῖο. Προίκισε μὲ χρήματα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ τὴν καλλώπισε καὶ χάρισε ὀλόχουσα ἄμια καὶ κατάχουσο εὐαγγέλιο στὴ Μητρόπολη. Πέθανε ἄγαμος στὰ 1850 ἀφίνοντας μέρος τῆς περιουσίας του στὴ Ριζάρειο Σχολὴ γιὰ νὰ ἐκπαιδεύωνται Βορειοθρᾶκες ἱερεῖς καὶ δασκάλοι γιὰ σχολεῖα τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Πολλοὶ ἄλλοι Θρακοἕλληνες, ὅπως ὁ Χ ρ υ σ ο β ἔ ρ γ η ς καὶ ὁ Σ ι δ ε -

1) Βλ. Θρακικά τόμ. .... Γρ. Μαρασλῆς καὶ Ἀρχ. Θρ. 32 τόμ. καὶ δημοσίευμα τῆς Ἐτ. Θρ. Μελετῶν.

ρίδης από την Στενίμαχο, οί ἀδελφοί Ἀθανάσιος καί Κων)τίνος Ξενοκράτης ἀπό τὸ Σαμακόβι τῆς Ἀν. Θράκης, ὁ Δημ. Δοδόπουλος ἀπὸ τῆς Σαράντα Ἐκκλησίες, ὁ Στάλιος Παναγ. ἀπὸ τὴν Ξάνθη, ὁ Ματσίνης Μιχ., ὁ Θεόδ. Ζαλάχας, ὁ Λεονταρίδης ἀπὸ τὴ Μαρωνεία, ὁ Παπαδόπουλος Χρ. ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη ὁ Λαμπαδαρίδης Ἀνδρ. ἀπὸ τὴ Μακρὰ Γέφυρα, ὁ Νικολάου Παρ. ἀπὸ τὴ Βάρνα, ὁ Πάγκαλος Ἀν. ἀπὸ τὴ Μεσέμβρια Ἀν. Ρωμυλίας, ὁ Γκιουμουζγκερδάνης Μιχ. ἀπὸ τὴ Φιλιπούπολη,¹ πὺν ὑπῆρξε τὸ καύχημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀν. Ρωμυλίας γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ δύναμή του τὴν πολιτικὴ πὺν μὲ τὸν Ἑλληνισμὸ γύρω του συγκεντρωμένο ἀγωνίστηκε ἐναντίον τοῦ πανσλαυισμοῦ στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας ὁ ἔθνικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος κι ἀνεκτίμητος μὲνα λόγο γιὰ τὰ σχολεῖα πὺν ἴδρυσε καὶ συντήρησε καὶ λάμπρυνε μὲ τὴν ἑλλην. παιδεία καὶ τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα δόξασε. Ὁ Μουρκίδης ἀπὸ τὴ Μάδυτο, ὁ Σουλῆνης ἀπὸ τὴ Βάρνα, ὁ μητροπολίτης Βάρνας Ἰωσήφ, πὺν προστάτεψε τόσο τὴν παιδεία ὅσο καὶ τὴν Ἐκκλησία στὰ 1830.

Ὅλοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν μιὰ ἀλυσίδα ἀπὸ διαλεχτοὺς Ἑλληνοθράκες, πὺν πρόσφεραν τὰ πάντα γιὰ τὴν συντήρηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ δυνάμωμά του στὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Πανσλαυισμοῦ καὶ τοῦ Βουργαρισμοῦ. Εἶναι ἄνδρες πανελλήνιοι, πὺν πίστευαν στὸ μεγαλεῖο τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ στὸ μεγάλο προορισμὸ τοῦ γένους μας. Ἀλλὰ καὶ στὴν πολιτικὴ ἀνέδειξε ἄνδρες πὺν καὶ στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ στὸν καιρὸ τῶν ἀγῶνων τοῦ ἔθνους γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του καὶ κατόπι ὡς τώρα πρόσφεραν μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἀγωνιστὲς μεγάλους γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἔθνους, καὶ ἐπιστήμονες, γιαιτροὺς, νομικοὺς, δικαστικοὺς, καὶ ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, πὺν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ περιληφθοῦν ὅλοι ὀνομαστικῶς ἐδῶ.

Γενικὰ ἡ Θράκη δὲν ὑστέρησε ἀπὸ καμμιὰ ἄλλη Ἑλληνικὴ χώρα καὶ μπορεῖ νὰ καυχίεται ὅτι ἔδωκε στὸ ἔθνος πολλοὺς καὶ μεγάλους πατριῶτες. Ὅλοι αὐτοὶ ἀγωνιστὲς, δεσποτὰδες, πατριαρχάδες, δασκάλοι, γιαιτροὶ καὶ νομικοὶ, δικαστὲς καὶ δικαστικαί, ὑπουργοὶ καὶ ἡγεμόνες, ἔμποροι καὶ τραπεζίτες, ὅλοι ἀγωνίστηκαν γιὰ μιὰ ἰδέα: Τὴν ἀνάσταση τοῦ γένους μὲ τὴν παιδεία καὶ τὴν πνευματικὴ ἀνύψωση, πὺν χωρὶς αὐτὴν δὲν ἀπολυτρώνονται τὰ ἔθνη, ὅπως δίδαξεν ὁ Κοραῆς.

Γενικὰ ἡ Θράκη δὲν ὑστέρησε στὸ ἔθνικὸ κεφάλαιο καὶ τὰ χρόνια τῆς δουλείας, ἄν καὶ πικρὰ καὶ μαῦρα, ὑπῆρξαν γόνιμα καὶ δημιουργικά.

1) Βλ. Μ. Ἀποστολίδου Θρακικὰ τόμ. Γ' σ. 401-403.

ΟΙ ΘΡΑΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ

«Δὲ ξέρουμε νὰ ὑπάρχη τέχνη, πού νὰ γεννήθηκε στὴ Θράκη καὶ νὰ ἐξελίχθηκε σύμφωνα μὲ τὸν ἐθνικὸ χαρακτῆρα, τὴ ζωὴ, τὰ ἥθη κῆθμα καὶ τὴν τάση πρὸς τὸ καλὸ κι ὠραῖο τῶν Θρακῶν», λέγει ὁ Μ. Ἀποστολίδης σ' ἓνα ἄρθρο του Οἱ Θραῖκες παρέμειναν στὸν πολιτισμὸ στάσιμοι, κιαῖσθησι τοῦ καλοῦ δὲν εἶχαν, γιὰτὶ ἡ ζωὴ τους ἦταν πρωτόγενη καὶ βάρβαρα τὰ ἔθιμά τους καὶ τὰ κρατοῦσαν γερά καὶ δὲν ἀποχωρίζονταν. Γιατὸ καὶ δὲν καλλιέργησαν τίς τέχνες καθὼς δὲν καλλιέργησαν καὶ τὰ γράμματα καὶ τίς ἐπιστῆμες. Ὑποθέσεις μποροῦμε νὰ κάνουμε πὼς σὲ μερικὰ θρακικὰ φύλα, πού πρόκοψαν πλιότερο στὸν πολιτισμὸ, ἀναπτύχθηκε κάποια ἰδέα τοῦ καλοῦ καὶ κάποια τάση νὰ ἐκδηλωθῆ εἴτε στὴν τέχνη, εἴτε στὸ λόγος, αὐτὴ ὅμως χωρὶς ἀμφιβολία, πνίγηκε πρόωρα ἀκόμα στὴ γέννησὶ της, γιὰτὶ ἡ ἐπίδρασι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦταν εὐεργετικὴ καὶ σαγηνευτικὴ. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἔμπαινε ἀκράτητα στὴ χώρα τους, μὲ τίς πολυάριθμες Ἑλληνικὲς ἀποικίες στὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ οἱ Θραῖκες ἐπικοινωνοῦσαν τώρα ἀκατάπαυστα μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἔως ὅτου στὰ Μακεδονικὰ χρόνια ἄρχιστ γιὰ πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς αἰτίες νὰ τοὺς ἐπιβάλλεται τόσο, ὥστε σὲ τρεῖς τέσσαρες αἰῶνι ἀργά, στὸν καιρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας, τοὺς βρίσκουμε τέλεια πλιὰ ἔξελληνισμένους.

Τέχνη, βέβαια, δὲ μπορεῖ νὰ λογαριαστῆ ἡ τέχνη τῶν προϊστορικῶν καὶ μουσόληπτων Θρακῶν, πού ὅπως λένε οἱ Ἑλληνικὲς παραδόσεις καὶ οἱ μῦθοι, ἦταν κάμποσο πολιτισμένοι, ἀφοῦ μάλιστα θεωροῦσαν πὼς αὐτοὶ ἔμπασαν τὴ θρησκεία, τὴν ποίησι καὶ μουσικὴ στὴν Ἑλλάδα. Τὰ δημορικὰ ἔπη μὲ θανατισμὸ μνημονοῦσιν τῆς τέχνης τους δείγματα λ.χ. ξίφη ἀσημοφυαγμένα καὶ ποτήρια πανάργυρα, πανέμορφα κύπελλα, ἄρματα ἀσημοφυαγμένα καὶ χρυσοστολισμένα καὶ ἄλλα καὶ τὰ ἐξυμνοῦν. Αὐτὴ ἡ τέχνη ἦταν προελληνικὴ, πού μπῆκε στὴ Θράκη ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο μὲ τὴν ἐπικοινωνία κιαρχίζει ἀπὸ τὴ νεολιθικὴ ἐποχὴ. Αὐτὸ τὸ διαπιστώνουμε ἀπὸ τὰ προϊστορικὰ τεχνουργήματα, πού βρέθηκαν ὡς τώρα στὶς ἀνασκαφὲς στὴ Μοισία καὶ Θράκη καὶ πού μαρτυροῦν σύγχρονα καὶ τὸ σημαντικὸ ξεποτύλιγμα τοῦ πολιτισμοῦ στὴ νεολιθικὴ, χάλκινη κι ὀρειχάλκινη περίοδο.¹

Τὰ μαρμαρένια εἰδώλια, πού βρέθηκαν στὴν Φιλιππούπολη καὶ τὴν ἀρχαία Βερόη (Στάρα - Ζαγόρα) μοιάζουν καταπληχτικὰ μὲ τὰ εἰδώλια τοῦ Αἰγαίου πολιτισμοῦ, πρῶγμα πού δηλώνει ἢ πὼς αὐτὰ τᾶφεραν ἀπὸ τίς Κυκλάδες ἢ πὼς ἔγιναν στὸν τόπο, ἀφοῦ προώδεψε ἡ πλαστικὴ στὴ Θράκη μὲ ξενικὴ ἐπίδρασι. Ἐνα τσεκούρι ὀρειχάλκινο πού βρέθηκε στὴν ἀρχαία

1) Μ. Ἀποστολίδου Θρακικά ΙΣ' ὑπῆρξε θρακικὴ τέχνη;

Βησσαπάρρα (Τατάρ - Παζαρτζίκ) τοῦ πάνω Ἐβρου δὲν ξεχωρίζει καθόλου μὲ τὰ τσεκούρια ποὺ βρέθηκαν στὴν Κρήτη. Ὅσα πάλι πηλίνα ἀγγεῖα βρέθηκαν στὴν Βόρ. Θράκη καὶ τὴ Μοισία, μὲ λογιῆς λογίων μορφές καὶ μὲ σπειροειδεῖς γραφές, εἶναι στὸν ἴδιο τύπο μὲ τὰ Μυκηναϊκά. Οἱ κυψελοειδεῖς τάφοι τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν (θόλοι) καθὼς κι αὐτοὶ ποὺ βρέθηκαν κάτω ἀπὸ τοὺς τύμβους στὴ χώρα τῶν Ὀδρουσῶν πρὸς τὰ νοτιοανατολικά βουργαροελληνικά σύνορα, εἶναι σὺν ὅλοι ὅμοιοι στὴ δοῦλεψη μὲ τοὺς τάφους τῶν Μυκηνῶν στὴν Ἀργολίδα.¹ Αὐτὸ ἐξακολούθησε καὶ κατόπι στὴ Θράκη ἐνῶ στὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπίδραση αὐτῆ τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ στὴν τέχνη ξαφανίστηκε μὲ τὸ κατέβασμα τῶν Λωριέων, γιὰ τὰ κτερίσματα τοῦ Ε' αἰῶνα ποὺ βρέθηκαν σὲνα χωριὸ τοῦ Αἴμου — στὸ Πανηγυράκι — ἓνα ξίφος μπρούντιζινο τύπου καὶ τέχνης Μυκηναϊκῆς, δυὸ χρυσᾶ διαδήματα στὸ Ἐξέροβο καὶ Τσιρπὰν μέσα σὲ τύμβους, μοιάζουν μὲ τὰ Μυκηναϊκὰ εὐρήματα τῆς Ἑλλάδος. Ἔτσι βρέθηκε μέσα στὸν τάφο χρυσοῦ προσωπίδα πολὺ ὅμοια μὲ τὴ Μυκηναϊκῆ.

Ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη, λένε οἱ ἀρχαιολόγοι, ἄρχισε νὰ μπαίνει στὴ Θράκη ἀπὸ τὸν Ε' αἰῶνα π.Χ., ποὺ τὸ μαρτυροῦν τὰ νομίσματα τῶν βασιλιάδων τῶν Ὀδρουσῶν, γιὰ τὴν ἔχουν ἑλληνικὸν τύπο καὶ τὰ κτερίσματα τῶν τάφων ποὺ ἔχουν ἑλληνικὴ προέλευση. Ὅμοια καὶ τὰ μνημεῖα τοῦ Ε' αἰῶνα ὡς τὸν τρίτο, ὄχι μονάχα στὶς παράλιες ἑλληνικὲς ἀποικίες, μὰ καὶ στὶς ρωμαϊκὲς πόλεις, ποὺ χτίσθηκαν ἢ ξαναχτίσθηκαν (Τραϊανούπολη, Ἀδριανούπολη, Φιλιππούπολη, Μαρκιανούπολη, Σερδικὴ κλπ.), ὅπου ἡ ἑλληνικὴ ζωὴ ἀνθούσε μὰ καὶ στὴν ὑπαιθρὴν χώρα, ὅπου οἱ Θραῖκες ἦταν λίγο πολὺ ὄχι ἀνακατεμένοι. Ὅλα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ πλάστικὰ ἔργα εἶχαν τύπο ἑλληνικῆς τέχνης σαυτὰ τὰ μέρη.

Ἀπ' αὐτὸ φαίνεται, ὅτι ἀπὸ τὶς καλλιμάρμαρες ἐκκλησίες καὶ τᾶλλα δημόσια χτίρια (στοές, θέατρα, στάδια, κρήνες) ποὺ ξεσκεπάστηκαν παντοῦ μὲ τὶς ἀνασκαφές, πὼς Ἑλληνες ἦταν οἱ ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνῖτες καὶ ὅτι ἀπὸ τὰ πλάστικα ἔργα ἀριστουργήματα μπήκαν στὴ Θράκη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἢ τᾶκαμαν στὸν τόπο Ἑλληνες γλύπτες, τὰ δὲ βανασιουργήματα νὰ ποῦμε ἀπὸ Θραῖκες, ποὺ δὲν εἶχαν καλαισθησία πάνω σὲ τύπους ἑλληνικοὺς ἢ σύμφωνα μὲ πρότυπα ἑλληνικά. Γιὰ τὸ δὲ διαφέρουν ἀπὸ τὰ συγκαιρινὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς κι ἑλληνορωμαϊκῆς τεχνοτροπίας κι αὐτὰ τᾶνάγλυφα, ποὺ ἔχουν παραστάσεις παρμένες ἀπὸ τὴ λατρεία καὶ τὴν ἔθνικὴ ζωὴ τῶν Θρακῶν, ἂν καὶ τᾶκαμαν Θραῖκες καὶ φαίνονται ἀπὸ τὴν κακοτεχνία τους, ὅπως ὁ Θραῖξ Ἰπέας²—Κύριος ἤρωας καὶ ὁ Δίας Ζβελθούροδος, ποὺ παριστάνεται ὅπως ὁ Κεραυνὸς Ζεὺς—, οἱ τρεῖς νύμφες, ὅπως τὸ σύμ-

1) Αὐτοῦ θρακικὰ ΙΣ' τ.

2) Μ. Ἀποστολίδου τ. ΙΣ'. Ἐπὶ τῆς θρακικῆς τέχνης;

πλεγμα τῶν τριῶν Χαρίτων, ὁ Βάκχος καὶ ἡ συνοδεία του, οἱ θεοὶ τῆς ὑγείας καὶ ἄλλα καὶ τὰ νεκροδείπνα (θεοξένηα).

Μὰ ἡ ἑλληνικὴ τέχνη λάμπει ξέχωρα πάνω στοὺς καλλιμάρμαρους ναοὺς καὶ σπᾶγάλματα τῶν Θεῶν στὶς ἀχτὲς καὶ τὰ κρογιαλῖα τῆς Θράκης, ὅπου οἱ ἀποικίαι καὶ κληρουχίαι, κιἀργότερα στὶς ἑλληνορωμαϊκὲς πόλεις στὸ ἐσωτερικόν. Πάνω στὰ νομίσματα βλέπουμε παραστάσεις τετραστυλων, ἐξᾶστυλων καὶ πολυστυλων ναῶν μᾶγάλματα ἢ δίχως ἀγάλματα θεῶν, ποὺ δηλώνουν ἀναντίρρητα, ὅτι καὶ οἱ ναοὶ καὶ τὰγάλματα ἦταν τὸ ἀγλάτωμα τῶν πόλεων, ποὺ τὰπεικόνιζαν πάνω πρὸς νομίσματα ἀπὸ περιφάνεια γιὰ διαφήμιση. Ἔτσι ἡ Μαρώνεια, ἡ Τόπηρος, ἡ Ἀπολλωνία, ἡ Ἀγχιάλος, ἡ Διονυσόπολη, ἡ Ἀδριανούπολη, ἡ Φιλιππούπολη, ἡ Τραϊανή, ἡ Αὐγοῦστα, ἡ Πανταλιὰ κιᾶλλες εἶχαν μεγαλόπρεπους ναοὺς, ποὺ λείψανά τους εἶναι στήλες, κεφαλόστυλα, πανώστυλα, θριγκοί, φατνώματα, μάλιστα ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν Ἀντωνίνων, ὅταν ἡ ἑλληνικὴ τέχνη μὸλη τῆς τῆ χάρη ἄνθιξε στὴ Θράκη.

Τὸ ἴδιο ἀπὸ τὰ νομίσματα μερικῶν πόλεων συμπεραίνουμε μᾶσφάλεια, πὼς αὐτὲς εἶχαν ἀντίτυπα ἀπὸ ἔργα τῶν μεγάλων γλυπτῶν στὰ κλασσικὰ χρόνια, γιὰτὶ οἱ Θεοὶ ποὺ εἰκονίζονται πάνω σαυτὰ, ὅπως συνήθιζαν οἱ ἀρχαῖοι, ἔχουν τὸν τύπο γνωστῶν μὲ μᾶς ἀγαλμάτων ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Στὸ Δούναβη ἡ Νικόπολη εἶχε ἀντίτυπα τοῦ περιφημοῦ Ἔρωτα τῆς Πάρου καὶ τοῦ Ἀπόλλωνα τοῦ Πραξιτέλη, ποὺ σκοτώνει σαύρα. Ἡ Πανταλία καὶ ἡ Ἀγχιάλος ἀντίτυπα τοῦ πασίγνωστου Ἐρμῆ τοῦ Πραξιτέλη. Ἡ Μαρκιανούπολη, ἐπίσης ἀντίτυπα τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνα τοῦ Πραξιτέλη καὶ τοῦ Ἐρμῆ (ποὺ ὑποδένει τὰ σαντάλια του) τοῦ Λύσειου. Ἡ Ἀπολλωνία (Σωζόπολη) τὸ κολλοσιαῖο ἀγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνα, ἔργο τοῦ περιφημοῦ Καλάμιδος, ποὺ τὸ κουβάλησε ὁ Λούκουλλος στὴ Ρώμη κυριεύοντας τὴν πολιτεία καὶ τῆσθησε στὸ Καπιτώλιο. Στὴν ἴδια πόλη βρέθηκε καὶ μιὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφη στήλη, ἔργο κάλλιστο τοῦ βου π.Χ. αἰῶνα, ὅμοια καὶ ἐφάμιλλη καὶ καλῖτερα δουλεμένη ἀπὸ κείνην ποὺ βρίσκεται στὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν, ἔργο τοῦ Ἀλεξήνορα. Κι αὐτὴ χωρὶς ἄλλο τὴν πῆραν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα,¹ γιὰ νὰ στηθῆ πάνω στὸν τάφο τοῦ πολὺ δόκιμου καὶ δίκαιου ἀπὸ τοὺς Ἀπολλωνιάτες Ἀναξάνδρου. Ἐπίσης ἀπὸ Ἀττικὸ ἐργαστήριο βγῆκαν ἢ σύμφωνα μὲ ἀττικὰ πρότυπα ἔγιναν ἐπὶ τύπου πάνω σὲ λευκὸ μάρμαρο καλλιτεχνικὰ ἐπιτύμβια γλυπτὰ σὲ τύπο ἀποχωρισμοῦ καὶ σὲ μέγεθος κείνων, ποὺ βρίσκονται στὸ κεντρικὸ ἀθηναϊκὸ μουσεῖο, ποὺ ἡ Ρωσικὴ αὐτοκρατορικὴ ἀποστολὴ τὰ πῆρε ἀπὸ τὸ Ναύλοχο καὶ τὴ Μεσημβρία τὸν

1) Βλ. Μ. Ἀποστολίδου Ἀρχ. Θράκης τ. ΣΤ' 1939—1940. Γνωστὸ ὅτι στολίζει τώρα τὸ Μουσεῖο τῆς Σόφιας.

καιρό τῆς ἐκστρατείας τῶν Ρώσων στὴ Θράκη 1829—30.

Μὰ καὶ τὰ σκεύη καὶ τὰ γγεία τῆς καθημερινῆς χρείας καὶ τὰ πολύτιμα κιἀσήμαντα φτιαγμένα ἀπὸ πηλὸ καὶ μέταλλο λ.χ. ὕδριες, ἀμφορεῖς, κρατῆρες, λαγήνια, ποτήρια, φιάλες, λήκυθοι, ἀλάβαστρα, ρυτιά, λυχνίες λιχνοστάτες, ὕδροχόοι, δοχεῖα καὶ τὰ παρόμοια, καθὼς καὶ χρυσὰ κι ἀσημένια καὶ ἄλλα μετάλλινα κοσμήματα λ.χ. περιδέραια, σκουλαρίκια, δαχτυλίδια μὲ πολύτιμες πέτρες καὶ ψηφίδες, πόρπες, βραχιόλια, περόνες, περιόπτα, διαδήματα, κι ἄλλα κομφοτεχνήματα λ.χ. καθρέφτες ἀπλοῖ μὲ ἔγλυφες ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία παραστάσεις, κόρες, ἀγαλματάκια κι ἄλλα, ὅλα χωρὶς ἔξαιρεση, ἦταν ἑλληνικῆς κι ἀργότερα ἑλληνορωμαϊκῆς τέχνης. Ἐμπαιναν δὲ στὴ Θράκη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κι ἀπὸ τίς ἑλληνικὲς ἀποικίες ἢ δουλεύονταν στὸν τόπο ἀπὸ Ἑλληνες τεχνίτες, τὰ δὲ ἀτεχνα ἀπὸ ἰθαγενεῖς, πὸν βάρβαρο, ἀπομιμούνταν ἑλληνικὰ πρότυπα, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ κεῖνα, πὸν βρέθηκαν σὲ πολλὰ μέρη τῆς Θράκης καὶ τῆς Μοισίας.

Τέτοια εἶναι τοῦ ἀργυροῦ θησαυροῦ τῆς κόμης BOUKIOVSTSCHI, (Βουκιόφτσι), πὸν βρίσκεται νοτιοδυτικὰ στὸ OREHOVO πάνω στὸ Δούναβη, πὸν σκάφτηκε στὰ 1925 καὶ εἶναι πόρπες, ἀλυσίδες, στολίδια καὶ δυὸ ἀσημένια ἀγγεῖα στολισμένα μὲ γλυφὲς καὶ ἀνάγλυφες παραστάσεις, γιὰτὶ φαίνεται πὼς γιὰ πρότυπα τῶν στολιδιῶν πῆραν ἔργα τέχνης ἑλληνικῆς, πὸν τἀπομιμήθηκαν ἰθαγενεῖς τεχνίτες μὲ βάρβαρο τρόπο. Ἀξιοσημείωτα ἀπὸ τὰ βρεθέντα κλασσικῆς ἑλληνικῆς τέχνης εἶναι κεῖνα πὸν προῆλθαν ἀπὸ ἀνασκαφὲς ἀπὸ τὸ 1925 καὶ κατόπι, ὅλα κτερίσματα τοῦ Ε' αἰῶνα π.Χ. καὶ βρίσκονται στὰ μουσεῖα τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ Σόφιας.¹

Ἄφοῦ λοιπὸν δὲν ὑπῆρχε θρακικὴ τέχνη δὲν ὑπάρχουν καὶ μνημεῖα τῆς. «Ἄρα, λέγει ὁ Μ. Ἀποστολίδης, θρακικὴ ἀρχαιολογία εἶναι ἕνας γεωγραφικὸς ὄρος καὶ ὄχι ἔθνικός, γιὰτὶ σημαίνει τὴν Ἐπιστήμη, πὸν ἀσχολεῖται μὲ τίς ἀνευρισκόμενες ἀρχαιότητες στὴν ἀρχαία χώρα τῶν Θρακῶν δηλ. τεχνικὰ μνημεῖα, ἄσχετα μὲ τὴν προέλευσή τους καὶ τὴν ἀναφορά τους σὲνα ὠρισμένο ἔθνος».

Καὶ ὁμως ὁ Βούργαρος ξακουστὸς καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας FILLow καταπαύστηκε νὰποδείξη πὼς ὑπάρχει τέχνη θρακικὴ γιὰ τὸν ξεχωριστὸ τύπο τῆς δουλειᾶς καὶ τὴν ἀνάπτυξή της χωρὶς καμιά ξένη ἐπίδραση. Καὶ τὸ ἐπιχειρεῖ αὐτὸ ἔξετάζοντας μερικὰ μνημεῖα, πὸν περισώθηκαν ἀπὸ τὸν Δ' αἰῶνα π.Χ.² Καὶ περιγράφοντας τὰ κτερίσματα τάφων μέσα σὲ τῦμβους, πὸν σκάφτηκαν ὄωθε καὶ κεῖθε ἀπὸ τὸν Λῆμο, τὰ ξεχωρίζει σὲ τρεῖς

1) Βλ. Θρακικὰ Μ. Ἀποστολίδου ὑπῆρξε θρακικὴ τέχνη;

2) W. Fillow, στὰ Mitthailongen der Deutschen archeol. τόμ. XXXII ἔτος 1917 σ. 26—73 καὶ στὸ Bull. de l'Institut Bulgare τόμ. VII (1932—33) σ. 217—247.

τάξεις κιεποχές δηλ. στην Ἑλληνηκή, τὴν Ἑλληνοβαρβαρική καὶ τὴν καθάρια βαρβαρική. Κιἀποδίνοντας τὰ τεχνουργήματα τῆς δεύτερης καὶ τρίτης τάξεως σὲ θραϊκές τεχνίτες προσπαθεῖ μέσα σαυτὰ νὰ βρῆ τὰ χαρακτηριστικὰ θρακικῆς τέχνης. Καὶ νομίζει πὼς ξεθαίνει τέτοια χαρακτηριστικὰ στὴν τρίτη τάξη, τὴ βαρβαρική: τὰ λογῆς - λογιῶν ζώδια, πὸν μαυτὰ στολίζουν μεταλλικὰ ἐλάσματα, τὸ πλιότερο τερατολογικὰ παρὰ φυσικὰ. Καὶ συγκρίνοντάς τα μᾶλλα Σκυθικὰ ὅμοια φτάνει στὸ συμπέρασμα πὼς ἡ διακοσμητικὴ στὴ σκυθικὴ καὶ θρακικὴ τέχνη ἔχουν ὁμοιότητα κι ἀναλογία.

Ἐπὸ τὸ συμπέρασμα αὐτὸ εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ συμπεράνη κανεῖς, ὅτι ὁ FILOW καθὼς καὶ μερικοὶ Σλαῦοι γλωσσολόγοι λογαριάζουν πὼς οἱ Θραϊκές ἀνήκουν στὴ Σκυθικὴ τῶν Ἀρίων ὁμοφυλία, πὸν κατεβαίνοντας στὴ Χερσόνησο, ἔφεραν μαζί τους καὶ στοιχεῖα τέχνης δικιαῦς τους. Καὶ πὼς αὐτὴ ἡ τέχνη μὴ μπορώντας νάντισταθῆ στὴ δυνατὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπίδραση — κατὰ τὴ γνώμη του — ὑποχώρησε στὴν ἑλληνικὴ τέχνη. Ὡστε τὰ μνημεῖα τῆς Θράκης ὅλα ἀπὸ τὰ ρωμαϊκὰ χρόνια ἔχουν ἑλληνορωμαϊκὸ χαρακτήρα καὶ τίποτε τὸ κοινὸ δὲν ἔχουν μὲ τὸ ζωολογικὸ τύπο τῶν παλαιότερων Θραϊκῶν, πὸν δὲ διαφέρει ἀπὸ τὰ συγκαιρινὰ μνημεῖα σᾶλλες Ρωμαϊκὲς ἐπαρχίες.

Καὶ προχωρεῖ καὶ παρὰ κάτω λέγοντας πὼς ὁ θρακοσκυθικὸς τύπος τῆς διακοσμητικῆς μὲ ζώδια, ἀφοῦ χάθηκε αἰῶνες μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς τέχνης, ξαναφαίνεται ὕστερ' ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Γότθων καὶ τὶς μεταναστεύσεις τῶν ἐθνῶν, μέσα στὴ βυζαντινὴ τεχνοτροπία, ἀπὸπου μεταφέρθηκε στὴ δυτικὴ Εὐρώπη. Ἐκεῖ ἀναπτύχθηκε, λέγει ὁ FILOW, κεδδοκίμησε. Εἰκάζει λοιπὸν λέγοντας αὐτὰ ὅλα, ὅτι ἔμεινε ἀφανὴς στὶς χῶρες τῶν ἐπιδρομῶν κι ἀπὸ ἐκεῖ μπῆκε ἀπ' αὐτοὺς στὴ βυζαντινὴ ἐπικράτεια.

Κιᾶλλος Βούργαρος ὁ παλαιοντολόγος R. POPPOW ὑποστηρίζει ὅτι ὑπῆρχε θρακικὴ τέχνη κιἀντικείμενα πρώτης χρείας καὶ πάνω σὲ κοσμήματα. Αὐτὸ τὸ συμπεραίνει ἀπὸ πόρτες, πὸν βρέθηκαν σὲ τάφους μέσα σὲ θρακικοὺς τύμβους. Ὁ κλασσικὸς ὅμως Ἑλληνισμὸς, λέγει κι αὐτός, ἐπιδρώντας δὲν ἀφῆκε νὰ προχωρήσῃ ἡ τέχνη αὐτῆ.¹

Μὰ καὶ ἡ μιὰ θεωρία, ὅτι εἶχαν οἱ Θραϊκές τέχνη ποικιλματογραφίας, καὶ ἡ ἄλλη ὅτι εἶχαν οἱ Θραϊκές τέχνη θρακοἰλλυρικὴ στὰ τεχνουργήματα, δὲν ἀλλάζουν τὰ πράγματα.

Τέχνη θρακικὴ δὲν ὑπῆρχε, λέγει ὁ M. Ἀποστολίδης, γιὰτὶ καὶ οἱ Θραϊκές γιὰ τὴ γεωγραφικὴ τους θέση καὶ οἱ προκάτοχοί τους Ἄριοι τῆς Θρά-

1) Βλ. M. Ἀποστολίδου Θρακικά, τ. 3, περὶ ἀρχαίων Θραϊκῶν.

κης, διατελοῦσαν σὲ μιὰ ἀδιάλειπτη ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ὁμορφους μαυτοὺς λαοὺς τοὺς Ἰλλύριους ἀπὸ δυσμὰς καὶ τοὺς Σκύθες βορεινὰ καὶ τοὺς Ἑλλη-
νες ἀπὸ νότο. Σαυτὴ τὴν ἐπικοινωνία εἶναι πολὺ εὐλόγο νὰ ἔφεραν μαζὶ
τοὺς οἱ ξένοι, ποὺ ἔμεναν στὴ Θράκη καὶ τάντικείμενα τῆς πρώτης ἀνάγκης
καὶ τὰ κοσμήματά τους, ποὺ τὰ χρησιμοποίησαν καὶ γιὰ πρότυπα στὴν τέχνη,
ὅπως ἀργότερα τὰ Συριακά. Ἄρα δὲν ἦταν θρακικὴ ἢ τέχνη, ἀλλ' ἀπο-
μίμηση ξένης τέχνης.¹

Στὸν καιρὸ τῆς βυζαντινοκρατίας, σὰν πέρασε πιά ἡ θύελλα, ποὺ πλά-
κωσε μὲ τοὺς φοβεροὺς Γότθους καὶ Οἰννοὺς, καὶ κατασάρωσε τὴν πολύ-
παθὴ αὐτὴ χώρα, καὶ ποὺ ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς εἶχε τέλος πάντων συντελεσθῆ
μὲ τὸν Χριστιανισμό, γιὰ πολὺ καιρὸ κράτησε ἡσυχία καὶ εἰρήνη κι ἄρχισαν
νὰ ξαναχτίζονται οἱ πολιτεῖες ποὺ χάλασαν, νὰ ὑψώνονται τὰ τεῖχη ποὺ
ἔπεσαν καὶ νὰ χτίζονται οἱ χριστιανικὲς ἐκκλησίες. Ἔτσι τῆς ἑλληνικῆς
κι ἑλληνορωμαϊκῆς τέχνης τὴ θέση πῆρε ἡ Βυζαντινικὴ, ποὺ χίλια χρόνια
σχεδὸν δούλεψε, ἂν καὶ μέσα στὴ χώρα καταστάθηκαν ἀλλόφυλοι, Σλαῦοι
ἀπὸ τὸν βον αἰῶνα, Σῦροι καὶ Ἀρμένιοι ἀπὸ τὸν 8ο, Βούργαροι ἀπὸ τὸν
10ο καὶ Τούρκοι ἀπὸ τὸν 14ο. Καὶ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς τὸ μαρτυροῦν
αὐτὸ καὶ τὰ εἰρήνια καὶ τὰ λείψανα τῶν φρουριῶν καὶ τῶν παλιῶν χρι-
στιανικῶν ἐκκλησιῶν ὡς καὶ τᾶλλα τεχνουργήματα, ποὺ βρίσκονται ἀπὸ
διάφορες χειροτεχνίες τῆς καθημερινῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς χρείας.

Ἡ βυζαντινὴ τέχνη, ἀφοῦ λογῆς - λογιῶν ἐξελίχτηκε, δὲν ἔπαψε νὰ
υπάρχη καὶ στὴ Θράκη καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ὅπως καὶ στὶς
λοιπὲς χώρες τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, βέβαια ὄχι αὐτούσια, ἀλλὰ τώρα
πιὰ ἀπὸ ξενικὴ ἐπίδραση, Ἀραβικὴ, Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ. Τραυὰ δείγ-
ματά της εἶναι τῆς μὲν ἀρχιτεκτονικῆς τὰ τζαμιά τῆς Πόλης, Ἀδριανου-
πόλεως καὶ Φιλιππουπόλεως, τὰ πολύτοξα γεφύρια στὰ ποτάμια καὶ τὰ με-
γάλα ξενοδοχεῖα (καραβὰν σαράια), τῆς δὲ ξυλογλυπτικῆς τὰ ξυλο-
γλυφήματα τῶν τέμπλων καὶ ἀμβώνων στὶς Ἐκκλησίες, τῆς δὲ ζωγρα-
φικῆς οἱ εἰκόνες καὶ οἱ ἀγιογραφίες πάνω στοὺς τοίχους στὶς ἐκκλησίες
καὶ τῆς χειροτεχνίας, τὰ λογῆς - λογιῶν σκεύη καὶ κομφοτεχνήματα.

Αὐτὰ ὅλα ἔξδν ἀπὸ τὰ ξένα τὰ δούλευαν τεχνίτες (μαῖστορες), ποὺ
διέσωσαν τὴν τέχνη ἀπὸ γωνιὰ σὲ γωνιὰ μεταβιβάζοντάς την μὲ τὴν παρά-
δοση ἢ μαθητεύοντας ἀλλοῦ, ὅπου κρατοῦσε πιά ἀκμαία ἢ ἀπὸ εἰδικούς ποὺ
τοὺς προσκαλοῦσαν ἀπ' ἄλλοῦ, μάλιστα γιὰ ἔργα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ καλλι-
τεχνικώτερες διακοσμήσεις. Συνήθεια ἦταν τότε νὰ προσκαλοῦν καλφάδες
(ἀρχιτέκτονες), ἀγιογράφους καὶ ξυλογλύπτες.

1) R. Poppow, Recherches prehistoriques dans la plaine de Vrata σὲ Bullet.
de l'Institut archeol. Bulgar, τόμ. II 1923—24 σ. 99—136.

Τῆς ἀγιογραφίας καὶ ξυλογραφίας σχολὲς μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ἦταν τὰ μοναστήρια καὶ μάλιστα τοῦ ἁγιονόρους τῆς Χαλκιδικῆς, μὰ ἡ ξυλογραφία, καθὼς κιἄλλες χειροτεχνίες δουλεύονταν μεπιτυχία στὴν Πόλη, στὸ Οὐζζὸν Τσαρσί, ὅπου ἦταν τὰ ἐργαστήρια τῶν ξυλογλυπτῶν καὶ τῶν τορνευτῶν. Στὸν Κερδῶ ο Ἐρμῆ, 1817 τόμ. II διαβάζει κανεὶς: «Ἄλλοι (Ἑλληνορωμαῖοι) εἰς μέγα μέρος τῆς Μασκῶς ἀγορᾶς ἐτοιμάζουν μὲ τὸν τόρνον περιστύλια μικρὰ διὰ τὰς προκλίμακας τῶν προθαλάμων (κεφαλόσκαλα), τόρνους κλωστικούς, ὄλμους ξυλίνοους, ἡλακάτας, ἀτράκτια, κτένια ὕφαντηρίων, ὕφαντήρια, ράβδους, συρίστρας καὶ παντοῖα τοιαῦτα. Ἄλλοι γλύπτουσι καρυόξυλα κατὰ τὴν χρεῖαν εἰς διάφορα ξόανα καὶ σχήματα διὰ τὰ τέμπλα τῶν ἐκκλησιῶν, εἰκονοστάσια, θρόνους, ἄμβωνας, ἀναλόγια καὶ ἄλλα γνωστὰ ἔπιπλα ἢ στολίσματα τῶν οἰκιῶν. Οὗτοι ἐπιτηδεύονται καὶ εἰς τὸ μωσαϊκὸν ἐξωκόλλημα πολυσχῆμων κοχλοστράκων (σαδεφίων) καὶ θαλασσίων χελωνῶν...» Ὡστε ὁ P. KOITSCHIEW Βούργαρος ἀρχιτέκτονας κι ἐπιστήμονας μάταια κοπίασε νὰ γράψῃ τὴ γνώμη του, πὼς ὅσα βρίσκονται σὲ μερικὲς ἐκκλησίες βουργάρικες τῆς παλαιᾶς Βορ. Θράκης κι ἀπὸ δῶ καὶ πέρα τοῦ Αἴμου, ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας ξυλογλυφήματα πάνω σὲ ἄμβωνες, ἀρχιερατικούς θρόνους, κιβούρια, εἰς εἰκονοστάσια καὶ ἄλλα σκευὴ καὶ ἔπιπλα, καλλιτεχνικὰ συνθεμένα καὶ δουλεμένα, εἶναι προϊόντα τῆς βουργάρικης στὰ χρόνια τῆς δουλείας τορνευτικῆς, διακοσμικῆς καὶ ξυλογλυπτικῆς τέχνης, ποὺ δούλευαν αὐτοδίδαχοι Βούργαροι τεχνίτες, μάταια λέγω, γιατί ὅλα αὐτὰ εἶναι μὰ πλάνη.

Σαυτὴ τὴ βουργάρικὴ τέχνη ποὺ ὑποθέτει, συμβαίνει, λέγει ὁ Μ. Ἀποστολίδης,¹ ὅτι καὶ στὴ θρακικὴ ἀρχαιολογία. Ὅπως σαυτὴν οἱ θρακικὲς ἀρχαιότητες εἶναι ἑλληνικῆς ἢ ἑλληνορωμαϊκῆς τέχνης, ποὺ δουλεύτηκε στὴ Θράκη ἀπ' ὅπου καὶ τὸνομα, ἀπὸ Ἑλληνας τεχνίτες ἢ ἀπὸ Θραῖκες μὲ πρότυπα Ἑλληνικά, ἔτσι καὶ ξυλογραφήματα τῆς ὑποτιθεμένης Βουργάρικης τέχνης εἶναι τῆς Βυζαντιανῆς μὲ Ἀραβικὴ καὶ Δυτικὴ ἐπίδραση, ποὺ ἀσκήθηκε στὴν τωρινὴ Βουργαρία—πρὶν τὴν τουρκικὴ αὐτοκρατορία—ἀπὸ Ἑλληνας τεχνίτες (μαῖστορες), ποὺ καλέστηκαν ἀπὸ τὴν Πόλη κι ἀπὸ ἀλλοῦ τῆς ἐπικράτειας καὶ ποὺ τοὺς βοηθοῦσαν ἰθαγενεῖς Ἑλληνας καὶ Βούργαροι μὲ πρότυπα Βυζαντινά. Αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ τὸ ἀμφισβητήσῃ κανένας, γιατί, ἂν βουργάρικὴ ἦταν ἡ τέτοια ξυλογραφία καὶ ποικιλτικὴ δηλ. ντόπια, ποὺ μεγάλωσε σύμφωνα μὲ τὸν ἐθνικὸ χαραχτήρα καὶ τὴν τάση τῶν Βουργάρων στὸ καλό. «Θὰ ἔπρεπε, λέγει ὁ ἴδιος ὁ Ἀποστολίδης, νὰ εὐρίστανται καὶ νῦν καὶ μάλιστα νὰ ἀκμάξῃ ἐν τῇ Βουλγαρία, ἀφ' οὗ μὲν μόλις παρῆλθεν αἰὼν ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς διακοσμῆσεως τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλ' αὕτη ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀπελευθε-

1) Μ. Ἀποστολίδου: Ἐπὶ τῆς θρακικῆς τέχνης;

ρώσεως μέχρι σήμερον ἐγερθεισῶν ἐκκλησιῶν, ἐν αἷς τὰ τέμπλα καὶ τὰ εἰκονοστάσια καὶ οἱ θρόνοι καὶ οἱ ἄμβωνες εἶναι TABULAE RASAE, ὅπερ σαφῶς δηλοῖ, ὅτι οἱ πρὸ αἰῶνος ξυλογλύπται καὶ διακοσμηταὶ δὲν ἦσαν ἰθαγενεῖς Βούλγαροι, ἀλλὰ ἄλλοδαποὶ μετάκλητοι, οἵτινες μετὰ τὸ τέγμα τῆς κατὰ παραγγελίαν ἐργασίας τῶν ἀπῆλθον εἰς τοὺς ἰδίους τόπους, συναποκομίζοντες καὶ τὴν τέχνην τῶν». ¹

Ὁ KOITSCHEW μνημονεῦει πολλὰς ἐκκλησίες, στολισμένους μὲ ξυλογραφίας. Μὰ ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου τῆς Ρήλας καὶ δυὸ τρεῖς ἄλλες σὲ καθαρῶς βουργαρικὰς πόλεις—ποὺ ὑπάγονταν πνευματικὰ σὲ μητροπόλεις μὲ Ἑλληνας ἀρχιερεῖς τότε— ὅλες ἦταν μιὰ φορὰ Ἑλληνικὰ καὶ χτίστηκαν καὶ διακοσμήθησαν ἀπὸ τὶς ἑλληνικὰς ἀκμαῖες κοινότητες, μὲ τεχνίτες (μαῖστορες), ποὺ διατηροῦσαν τὴ βυζαντινὴ παράδοση καὶ γιὰ αὐτὸ τὸ σκοπὸ τοὺς προσκάλεσαν οἱ Ἑλληνες μητροπολιτὰδες εἴτε ἀπὸ τὴν Πόλη, εἴτε ἀπ' ἄλλου. Τέτοιοι τεχνίτες δούλεψαν καὶ σὲ βουργαρικὰς ἐκκλησίες ἀκόμα. Αὐτὰς οἱ ἑλληνικὰς ἐκκλησίες ἔγιναν στὸ σχίσμα βουργαρικὰς, ὅπως ἔγιναν κοὶ ἀρπαγμένους κοινοτικὰς ἐκκλησίες στὰ 1906, ὅταν καταργήθησαν μὲ πραξικοπήματα οἱ ἑλληνικὰς ὑπόλοιπες κοινότητες. Μὲ τὸ σήσισμο τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, τὸ βγάλσιμο ἀκόμα καὶ τῶν κτιτορικῶν καὶ τὸ γράψιμο βουργαρικῶν, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἔξασατηθῇ ὄντας ἀφελὴς γιὰ τοὺς κτίτορες ὅμως ὄχι καὶ οἱ ἀμερόληπτοι κριτὲς, ποὺ γνωρίζουν ἱστορία καὶ τέχνη.

Ἔτσι στὴ Φιλιππούπολη, Στενίμαχο, στὸ Σιστόβιο, Τατὰρ Παζαρτζίκ βρίσκονται σπουδαῖες ἐκκλησίες ἑλληνικὰς, μαγαρισμένους τώρα μὲ παμπόνηρους βουργαρισμοὺς, ὅπου οἱ ἄμβωνές τους, τὰ τέμπλα, οἱ δεσποτικοὶ θρόνοι τὰ εἰκονοστάσια, τὰ κιβώρια τῶν ἁγίων Τραπεζῶν, εἶναι μαρτυρίες καλλιτεχνικὰς καὶ συνθέσεως καὶ δουλειᾶς, ὅτι δούλεψαν τεχνίτες Ἑλληνες ἀπὸ τὴν Πόλη, Ἡπειρο καὶ ἀπ' ἄλλου, ποὺ ἐπίτηδες καλεσμένοι ἀφῆκαν τέτοια καλλιτεχνήματα γιὰ νὰ προκαλοῦν τὸ θαυμασμὸ τοῦ θεατῆ καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς.

Ὅτι δὲ οἱ μαστόροι ξυλογλύπτες τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἦταν καλεσμένοι κι ὄχι ἐντόπιοι Βούλγαροι ὑπάρχουν καὶ μαρτυρίες γραπτὰς. Ὁ Κ. Μωροβένωφ, ² ἓνας ἀργόφαντος κι ὄψιμος Βούλγαρος, ποὺ θεωροῦσε τοὺς Ἑλληνες ὅλους τῆς Φιλιππουπόλεως μπροστὰ ἀπὸ ἓναν αἰῶνα Βουργαροὺς ἐλληνίζοντες, λέγει πὺς ὁ ξυλογλυπτικὸς τῆς Ἁγίας Μαρίνης Φιλιππουπόλεως διάκοσμος (τέμπλο, θρόνος, ἄμβωνας, κουβούκλιο) φτιάσθησαν ἀπὸ Μετσοβίτες ξυλογλύπτες, ποὺ τοὺς προσκαλοῦσε ὁ μητροπολίτης Παῖσιος

1) Θρακικὴ τ. ΙΣΤ' 6 παρ. 8 σ. 18-19.

2) Κ. Μωροβένωφ: Ἐπίγραμμα περὶ τοῦ χριστιανικοῦ κληθυσμοῦ τῆς Φιλίλεως, βουλγαριστί, ἀπὸ τοῦ 1860—68, 1932, σ. 100.

(1811 - 1821) και διατηρήθηκε και μετά τὸ ξαναχτίσιμο τῆς ἐκκλησίας. Ἐπίσης μιὰ ξυλόγλυπτη ἐπιγραφὴ πάνω στὸ τέμπλο τῆς Παναγίας τῆς Μεσογώρας Στενιμάχου μαρτυρᾷ πὺς τὰ ξυλογλυφήματα τῶν Ἐκκλησιῶν Στενιμάχου ἔγιναν στὸν καιρὸ τοῦ ἴδιου μητροπολίτου, τοῦ Θεσσαλοῦ Παΐσιου, ἀπὸ τοὺς Μετσοβίτες μαΐστορες Κώστα Κόλη και Κώστα Ντατσούκο. Μιὰ ἀπόδειξη δὲ ἐξοφλητικὰ τοῦ ξυλογλύπτη Ἰωάννου Πασκούλη Μετσοβίτη ταλιαδούρου, διαπιστώνει ἀπὸ τὶς 17 Μαρτίου 1836, ὅτι αὐτὸς ἔκαμε τὸν ἐσωτερικὸ ξυλόγλυπτο διάκοσμο τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου στὴ Φιλιππούπολη, στὸ ἴδιο σχέδιο τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης. Ὅμοια τὰ ξυλογλυφήματα τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας στὸ Τατάρ Παζαρτζικ ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως Νικηφόρου τοῦ Λεσβίου (1830) ἦταν ἔργο τοῦ μαΐστορα ξυλογλύπτη Μακρῆ ἀπὸ τὴ Δίβρη τῆς Μακεδονίας, ὅπως μαρτυροῦν οἱ Παζαρτζικιώτες.¹

Στὴ θρακικὴ ἀρχαιολογία μέσα εἶναι και οἱ ἐπιγραφές πού βρέθηκαν ὡς τώρα και κεῖνες πού βρίσκονται στὴ Θράκη και τὴ Μοισία. Στὴ Θράκη ὅλο ἑλληνικὲς ἔκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες Λατινικὲς, στὴ Μοισία Λατινικὲς, γιατί ἡ χώρα εἶχε ἐκλατινισθῆ ἔκτὸς ἀπὸ τὶς ἑλληνορωμαϊκὲς ἀποικίες, πού ζοῦσαν και ἰδιωτικὰ και δημόσια ζωὴ ἑλληνικὴ, ὅπως ἡ Μαριανούπολη, ἡ Νικόπολη, ἡ Σαρδικὴ και ἡ Πανταλία κεῖθε ἀπὸ τὸν Αἴμο.

Κατὰ τὸ περιεχόμενό τους εἶναι ἄλλου ἀναθηματικὲς σὲ Θεοὺς πάνω σὲ βωμοὺς και ἀνάγλυφα, ἄλλου ἐπιτύμβιες, ἄλλου τιμητικὲς πάνω σὲ στήλες και βᾶθρα ἀνδριάντων, πού στήθηκαν για νὰ τιμηθοῦν αὐτοκράτορες, διοικητὲς και ἄλλα ἐπίσημα πρόσωπα, ἄλλες δὲ ἀναμνηστικὲς πάνω σ' ἀντικείμενα και στήλες, ἄλλες δὲ ὀδομετρικὲς και ὀροθετικὲς. Στὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες ἀνευρέθηκαν και ψηφίσματα τοῦ δήμου και τῆς βουλῆς μὲ τὸν τύπο τὸν ἑλληνικὸ εὐχαριστήρια στοὺς εὐεργέτες τους. Μερικὲς ἀπ' αὐτὸ τὸ λόγο και ἔμμετρος και ἀρχαϊκὲς.² Στὴ Θράκη ὡς τὰ τώρα ἀνευρέθηκαν πολλὲς τέτοιες ἐπιγραφές, ὅμως πλήρη συλλογὴ δὲ δημοσιεύτηκε ἀκόμα.

Ἄπ' ὅσα εἶπαμε φαίνεται καλὰ α) πὺς θρακικὴ τέχνη δὲν ὑπῆρχε, β) πὺς οἱ τέχνες μπήκαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα και τὶς δούλευαν Ἕλληνες τεχνίτες και μαζί μαυτοὺς σὲ κατώτερη ποιότητα και Θράκες, πού ἔκαμαν χονδροδουλιὲς—βανανσουργήματα—στὶς ἀποικίες και Ἕλληνες και γ) πὺς οἱ προσπάθειες τῶν Βουργάων ἐπιστημόνων εἶναι μάταιες μὲ τὸ νὰ θέλουν νάποδείξουν, πὺς ἡ τέχνη ὑπῆρχε και ἡ τέχνη οὕτῃ ἦταν μάλιστα βουργαφικῆ.

Στὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐσναφίου τῶν ἀμπατζήδων Φιλ)λεως βλέπει κανεῖς

1) Βλ. Μ. Ἀποστολίδου, ἡ ἱερὰ τῆς Φιλ)λεως μητρόπολις και οἱ κώδικες αὐτῆς. Ἄρχεῖον Θράκης τόμ. ΣΤ' σ. 62, ἔγγο. 37.

2) Βλ. Μ. Ἀποστολίδου Θρακικά τόμ. Η' ἐπιγραφές.

τὸ ξεποτύλιγμα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς στῆ Θράκη καὶ τὸ εἶδος τῶν σπιτιῶν ποὺ ἔχτιζαν οἱ Ἕλληνες καλφάδες καὶ μαστόροι καὶ πῶς διακοσμοῦσαν τὶς ξυλένιες ὀροφές, τὰ δωμάτια καὶ τὶς αἰθουσες μὲ ξυλογλυφήματα καὶ ἄλλα τορνεύματα, ποὺ οἱ Βούργαροι συγγραφεῖς ὅλα τὰ λογαριάζουν ἔργα βουργάρικῆς ξυλογλυφίας. Ἡ ξυλογλυπτικὴ αὐτὴ ἦταν ξένη καὶ χάθηκε μαζὶ μὲ τὸ σκόρπισμα τῶν Ἑλλήνων ξυλογλυπτῶν καὶ τορνευτῶν πρὶν τὸ ρωσοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1877.¹

ΤΟ ΚΟΜΜΑΤΙΑΣΜΑ ΚΙ Ο ΣΠΑΡΑΓΜΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Οἱ Τούρκοι κατεῖχαν τὴ Θράκη ὀλόκληρη ὡς τὰ 1877 δηλ. ὡς τὸ ρωσοτουρκικὸ κεῖνο πόλεμο, ποὺ κομμάτιασε τὴ Θράκη ἀποσπώντας τὴν Βόρειο Θράκη — Ἀνατ. Ρωμυλία — καὶ δημιουργώντας μιὰν αὐτόνομη πολιτεία, ποὺ νὰ μπορῆ νὰ καταποθῆ εὐκολώτερα ἀπὸ τὸ σλανισμό, μὲ τὸνομα Νότιος Βουργαρία καὶ νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸ βουργάρικο κράτος. Αὐτὸ τὸ κομμάτιασμα ἦταν ὀδυνηρότατο γιὰ τὸν Ἑλληνισμό, γιὰτὶ ἔγινε αἰτία νὰ καταστραφῆ ἓνας συμπαγῆς Ἑλληνισμός, ποὺ κατοικοῦσε ἐκεῖ ἀπὸ 20 αἰῶνες μπροστὰ καὶ τέλος νὰ διωχτοῦν στὰ 1906 120 χιλ. Ἕλληνες ἐπίσημα μὲ πραξικόπημα τοῦ ἴδιου βουργάρικου κράτους, πέρα ἀπὸ τὰ πατρικά τους ἐδάφη, ὅπου ἤγκμισαν καὶ κράτησαν στὴν τουρκοκρατία μῶλα τὰ βάσανα τῆς δουλείας τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ σκέπασαν κάτω ἀπὸ τὰ φτερά τους καὶ θέρμαναν σὰν τὸ φίδι στὸν καιρὸ τῆς τούρκικῆς δουλείας τὸν ἀσυνείδητο ἀκόμα τότε βουργαρισμὸ, γιὰ νὰ πληρωθοῦν κατόπι ἀχάριστα μὲ τὸ βίαιο ἀφανισμό τους.

Ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τελείωσε μὲ τὴ συνθήκη τοῦ ἁγίου Στεφάνου στὶς 19)3 Φεβρουαρίου 1878, ἡ δὲ Φιλιππούπολη ἔγινε ἡ πρωτεύουσα στὶς χῶρες ποὺ ἀπελευθερώθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὅλη τὴν κατοχὴ τῶν Ρώσων ἀπὸ τὸν Ἰούνιο ὡς τὸ Σεπτέμβρη, μὲ διοικητὴ τὸ Ρῶσο πρίγκηπα Δουνούκωφ Κορσακῶφ. Στὴ Φιλιππούπολη συντάχθηκαν οἱ πρῶτοι νόμοι, ποὺ ἓνα μέρος τους σχεδιάστηκε στὸ Σιστόβι, τὴν πρώτη ἔδρα τῆς κυβερνήσεως τῆς ρωσικῆς κατοχῆς, καὶ στὴν ἀπλόχωρη γύρω τῆς πεδιάδα ἔγιναν τὰ πρῶτα γυμνάσια καὶ οἱ γιορτὲς τοῦ καινούργιου βουργάρικου στρατοῦ, ποὺ συγκροτήθηκε ἀπὸ ἐθελοντικούς λόχους, τοῦ πολέμου.

Μὲ τὴ βερολίνειο συνθήκη στὶς 13)25 Ἰουλίου στὰ 1878, ἡ βόρειος Θράκη δηλ. τὸ λεκανοπέδιο τοῦ Ἐβρου καὶ Τόντζου, ποὺ περιλαμβάνεται

1) Βλ. Μ. Ἀποστολίδου Ἀρχ. Θράκης τ. Δ' 1934—35 σ. 5 καὶ εἰκόνα σ. 16. Καὶ Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου Ἀρχ. Θρ. Θησ. τόμ. ΙΔ' Ἀρχιτεκτονικὴ στὴ Θράκη τὸν ΙΘ' αἰῶνα.

ανάμεσα στη Ροδόπη, Αίμο καὶ Εὐξ. Πόντο καὶ ὀρίζεται ἀπὸ νότο ἀπὸ τὴν πάνω κοιλάδα τοῦ Ἄρδα καὶ τοῦ βιλαετίου Ἀδριανουπόλεως ἔγινε αὐτόνομη ἐπαρχία με τὸνομα Ἀνατολικὴ Ρωμυλία (RUMELIE ORIENTALE — OST — RUMELIEN), με τὴν ἄμεση πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἐπικυριαρχία τοῦ σουλτάνου, με ἴδια ἔθνοφυλακὴ καὶ χριστιανὸ ὀρθόδοξο διοικητή, ποὺ τὸν ἐξέλεγε ἡ ἴψ. Πύλη κάθε πέντε χρόνια. Ἡ Φιλιππούπολη ὠρίσθηκε πρωτεύουσα τῆς νέας αὐτόνομης ἐπαρχίας ἀπὸ τὶς μεγάλες Δυνάμεις, ποὺ συνυπόγραψαν τὴν εἰρήνη. Ἡ Ἀνατ. Ρωμυλία κυβερνήθηκε ἀπὸ τοὺς Ρώσους καὶ τὸ ρῶσο στρατηγὸ Στολίπιν ἔως ὅτου τελειωτικὰ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τὴ χώρα τὰ ρωσικὰ στρατεύματα.

Ἡ διεθνὴς ἐπιτροπεία, ποὺ διαλέχθηκε ἀπὸ τὶς δυνάμεις νὰ συντάξῃ τὸν ὀργανικὸ χάρτη τῆς αὐτόνομης ἐπαρχίας σύμφωνα με τὴ βερολίνειο συνθήκη, ἀποτελείωσε τὸ ἔργο της στὴ Φιλιππούπολη μέσα σέννια μῆνες καὶ ὁ χάρτης, ποὺ εἶχα 495 ἄρθρα καὶ 13 κανονισμοὺς ὑπογράφηκε στίς 14)26 Ἀπριλίου 1879 ἀφ' οὗ τὸν ἐνέκρινε ἡ ἴψ. Πύλη. Ξεχωριστὰ φρόντισε νὰ προστατευθοῦν οἱ ἔθνικες μειονοψηφίαι καὶ γενικὰ νὰ ἐξασφαλιστῇ ἡ ἔθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ τους ἴσονομία. Ἔτσι οἱ ἔθνικες τῆς ἐπαρχίας μειονότητες εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰποστέλνουν ξεχωριστοὺς δικούς τους βουλευτὲς στὴ βουλὴ, ποὺ ἀπαρτίζονταν ἀπὸ 56 μέλη, ἀνάλογα με τὸν πληθυσμὸ τους. Μποροῦσαν νὰ παίρνουν μέρος στίς διοικητικὰς θέσεις, νὰ ἐκπαιδεύουν τὰ παιδιὰ τους στὴ μητρικὴ τους γλῶσσα καὶ σὲ ξεχωριστὰ σχολεῖα καὶ νὰ τελοῦν τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα στὴ γλῶσσα τους. Ἐπίσημες γλῶσσες ὠρίσθησαν ἡ βουργαρικὴ, ἡ τουρκικὴ, ἡ ἑλληνικὴ,¹ καὶ ἡ γαλλικὴ καὶ κάθε νόμος καὶ κάθε διοικητικὴ διαταγὴ συντάσσονταν στίς τέσσαρες γλῶσσες. Τὰ ἔθνη ὅλα τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, ποὺ γλύτωσαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἦταν τώρα εὐχαριστημένα ἀπὸ τὸ νέο πολιτικὸ καθεστῶς καὶ γιὰ τὴν ἐλευθερία τους καὶ τὴν ἴσονομία καὶ γρήγορα πολὺ ἡ χώρα ἄρχισε νὰ παίρνῃ πάνω της ἀπὸ τὶς πληγὰς τοῦ πολέμου με τὴ βοήθεια τοῦ φυσικοῦ της πλούτου, γιὰτὶ εἶναι ἡ εὐφορώτερη χώρα τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου.¹

1) Βλ. ἄρθρ. Παύλ. Καρολίδου: «Ἀν. Ρωμυλία καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς» σὲ περιοδ. «Ἑλληνισμὸς» 1902 σ. 730—745 καὶ ἄρθρο εἰδικὸ ἀνέκδοτος ἱστορίας τῆς Φιλ.)λεως Μ. Ἀποστολίδου (Βλ. Ἀρχ. Θρ. τόμ. II').

Ἡ συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας συνεδρίαξε στὴ Φιλιππούπολη. Ὅταν ἦρθε ἡ σειρά, ἀνάμεσα σὰλλα θέματα νὰποφασιστῇ: ποιά γλῶσσα θὰ ὀριζότανε γιὰ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ τόπου ὁ Ρῶσος ἀντιπρόσωπος πρότεινε νὰ ὀρισθῇ ἡ βουργαρικὴ, σὰν γλῶσσα τῆς πλειονοψηφίας τοῦ λαοῦ τῆς ἐπαρχίας, ὁ Τούρκος πρόβαλεν ἀνάλογες ἀξιώσεις. Τὸ ζήτημα λύθηκε σύμφωνα με τὴν πρόταση τοῦ ἀντιπρόσωπου τῆς Αὐστροουγγαρίας, ποὺ πρότεινε τρεῖς γλῶσσες! Τὴν τουρκικὴ, βουργαρικὴ καὶ τὴν ἑλληνικὴ γιὰ ἐπίσημες. Καὶ μιλώντας γιὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀνατ.

Πρώτος γενικός διοικητής Ἄν. Ρωμυλίας διορίστηκε ὁ Ἀλέξ. Βογορίδης, γνωστός στήν Τουρκία μέ τὸνομα Ἀλέκο - Πασᾶς, Βούργαρος ἀπὸ καταγωγή καὶ πὸ τὸ Κότελ τοῦ Αἴμου, πρῶην ὑπάλληλος ἀνώτερος τῆς ἴψ. Πύλης καὶ πρεσβευτῆς τοῦ Σουλτάνου στήν Εὐρώπη, γιυὸς τοῦ Στεφ. Βογορίδου, ἡγεμόνα τῆς Σάμου, ἔγινε δεχτὸς μένθουσιασμὸ ἀπὸ τοὺν πληθυσμὸ τῆς ἐπαρχίας, γιατί ἦταν ἀρεστὸς καὶ στοὺς Βουργάρους καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ Τούρκους, ἂν καὶ ἦταν καθαρὸ Βούργαρος, παιδευμένος καὶ ἀναθρεψμένος ἑλληνικὰ καὶ ὑπάλληλος Τούρκος. Δὲν ἤξερε σχεδὸν τὴ βουργάρικη γλῶσσα καὶ γιατί μεταχειρίζονταν μιλώντας σὲ Ρουμελιῶτες τὰ Γαλλικὰ καὶ Ἑλληνικὰ καὶ κάποτε καὶ Τουρκικὰ. Ὁ Ρῶσος στρατηγὸς Στολίπιν στίς 15)27 Μαΐου 1879 τοῦ παρέδωκε ἐπίσημα τὴ διοίκηση τῆς ἐπαρχίας τὰκόμα στὸ δρόμο, ἐρχόμενος ἄλλαξε, τὸ φέσι του μὲμαῦρο βουργάρικο καλπάκι, γιὰ νὰ φανῆ ἀρεστὸς στοὺς χριστιανούς.

Ὁ Βογορίδης ἐγκαταστάθηκε στὸ Τουρκικὸ διοικητήριον κοντὰ στὸν Ἐβρο, πὸν διασκευάστηκε κατάλληλα καὶ διώρισε ἕξ γενικοὺς γραμματεῖς του δηλ. ὑπουργοὺς τῶν ἐσωτερικῶν, στρατιωτικῶν, οικονομικῶν, δικαιοσύνης, παιδείας καὶ δημοσίων ἔργων καὶ τοὺς νομάρχες τῆς ἐπαρχίας ὅλους τοὺς Βουργάρους καὶ διοικοῦσε στήν ἀρχὴ ὅπως ἡ Ρωσία τοῦ ὑπόδειχνε κέπιθυμοῦσε τὸ βουργαρικὸ ἔθνος. Στὰ πέντε χρόνια πάνω τὸν ἀντικατέστησε ὁ γραμματέας του Κρέστοβιτς (Γαβριήλ - Πασᾶς), βούργαρος καὶ αὐτὸς ἕξει-ληνισμένος, στὰ 1884, γιατί ὁ Βογορίδης, ἔπεσε στὴ δυσμένεια τῆς Ρωσίας.

Μὲ ἦν ἐπανάσταση τοῦ Σεπτέμβρη 6)18 στὰ 1885, χωρὶς νὰ χυθῆ αἷμα καταλύθηκε ἡ αὐτονομία τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας καὶ κηρύχτηκε ἡ ἔνωση τῆς ἐπαρχίας μὲ τὴ Βουργαρία. Ὁ ἡγεμόνας Ἄλ. Βάτεμπεργ μὲ διάταγμα 9)21 Σεπτ. ἀναγνώρισε τὴν ἔνωση καὶ ὠνόμασε τὸν ἑαυτὸ του ἡγεμόνα τῆς νοτίου Βουργαρίας, ὅπως ὠνομάσθηκε ἡ Ἄν. Ρωμυλία. Ἡ ἴψ. Πύλη

Ρωμυλίας εἶπε τὰ ἐπόμενα ἀποτολεξεί: «Ἐπιμένω, εἶπε, νὰ δοθῶν τὰ ἴδια δικαιώματα στήν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἄχι μόνο γιὰ τοὺς λόγους, πὸν ἀνέφερε ὁ συναδέλφός μου, ὁ Ἄγγλος, δηλ. ὅτι ἡ Ἑλλην. Ἐκκλησία κυριάρχησε σαυτὸ τὸν τόπο χρόνια καὶ χρόνια, ἀλλ' ἐπίσης γιατί ἐδῶ οἱ Ἕλληνες κατέχουν πολὺ μεγαλύτερο πνευματικὸ πολιτισμὸ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Βουργάρους. Τὰ σχολεῖά τους εἶναι πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῶν δύο ἄλλων ἐθνῶν. Ποῦ νὰ τὰποδώσουμε τοῦτο; δὲ θέλω νὰ ἔξετάσω τίς αἰτίες. Ἄλλὰ εἶναι γεγονός, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀποτελοῦν, ἄχι μόνο ἕνα στοιχεῖο πολιτισμένο, ἀλλὰ καὶ κατάλληλο νὰ μεταδώσῃ τὸν πολιτισμὸ τους στοὺς ἄλλους. (Στὸ Γαλλικὸ κείμενον C'est un fait que les grecs forment un élément et civilisation qu' on ne peut pas ignorer. Γιαυτὸ τὸ λόγο δὲν εἶναι πρέπο νάγνωθοῦν. Ἄν λοιπὸν ἀποφασίσουμε νὰποκλείσουμε τὴν Ἑλλην. γλῶσσα θὰ πράξουμε μιὰ διπλὴ ἀδικία! Πρῶτα ἀπέναντί τους καὶ δεῦτερο ἀπέναντι δλόκληρης τῆς χώρας αὐτῆς».

Κἔτσι μὲ τὸ ἀρθρο 22 τοῦ Ὅργανικοῦ Νόμου ἡ ἑλληνικὴ μαζὺ μὲ τὴν τουρκικὴ καὶ βουργαρικὴ καθιερώθηκε ὡς πρωτεύουσα γλῶσσα τοῦ τύπου».

μόνο διαμαρτυρήθηκε μὰ καμμιὰ δὲν ἔκαμε στρατιωτικὴ κίνηση γιὰ νὰ πο-
καταστήσῃ τὰ πράματα κέπτρεψε στὸν ἡγεμόνα μάλιστα νὰ περιέλθῃ ὅλη
τὴν ἐπαρχία, ὅπου τὸν ὑποδέχτηκαν μὲνθουσιασμοὶ οἱ Βούργαροι. Τότε ἀκο-
λουήθησεν ὁ Σερβοβουργαρικὸς πόλεμος, ποὺ πῆρε μέρος καὶ ἡ ἔθνοφρουρὰ
τῆς Ἄν. Ρωμυλίας μὲ τὴν ἄδεια τῆς Τουρκίας. Οἱ μεγάλες δυνάμεις, μὲ
τοὺς πρεσβευτῆς τους στὴν Πόλη, θέλησαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἔνωσιν Βουρ-
γαρίας καὶ Ἄν. Ρωμυλίας, μὰ ἡ Ρωσία ἀπὸ μῖσος στὸν Βάτεμβεργ ἀντιτά-
χθηκε καὶ στὰ 1886 ἀκολούθησεν Τουρκοβουργαρικὴ συνθήκη, ποὺ ἀναγνώ-
ρισεν τὸν ἡγεμόνα γενικὸ διοικητὴ γιὰ μιὰ πενταετία. Ὁ ὄργανικὸς χάρτης
θὰ ἀναθεωροῦνταν ἀπὸ μιὰ ἐπιτροπὴ Βουργαροτουρκικὴ. Μὰ πρὶν γίνῃ αὐτὸ
ἡ ἔθνοσυνέλευσις τῶν Βουργάρων τὸν Ἰούνιον ἐπεκύρωσεν τὴν ἔνωσιν καὶ
ἐφαρμόσθη τὸ Βουργαρικὸν σύνταγμα καὶ οἱ νόμοι στὴ χώρα, ποὺ ἔχτοτε
ἔγινεν ἐπαρχία τῆς Βουργαρίας.

Ὁ Βάτεμβεργ γιὰ λόγους πολιτικοὺς παρητήθη κέφυγε ἀπὸ τὴ Βουρ-
γαρία,¹ ὁ δὲ νέος ἡγεμόνας Φερδινάνδος ἀναγνωρίσθη ἀπὸ τὴν Ἰ. Π. Πύλη
ὡς διοικητὴς τῆς Ρωμυλίας. Στὰ 1908, ὅταν ἀνακηρύχθη ἡ Βουργαρία ἀνε-
ξάρτητο, βασιλεῖο, ἡ Βόρειος Θράκη ἔπαυσε νὰ ὀνομάζεται Ἄνατ. Ρωμυλία.
Ἀπὸ τότε ἄρχισε ἡ ἔντονη προσπάθεια νὰ ἐκβουργαρισθῇ ὁ Ἕλληνισμὸς τῆς
χώρας. Ἡ ὑπουλή ἢ φανερὴ μάχη ἄρχισε ἀπὸ τοὺς Βουργάρους καὶ τὴν
Κυβέρνησίν τους κέπρεπε ἢ νὰ ἐκβουργαρισθοῦν οἱ Ἕλληνες ἢ νὰ ἔκπατρι-
σθοῦν.² Μὰ ὁ Ἕλληνισμὸς ἀντιστάθηκε κρατερῶτατα ὡς τὰ 1906 μὴ παρα-
δίδοντας τὰ ἱερὰ καὶ ὄσια του. «Τὰ ἀλλεπάλληλα ὅμως τολμήματα τῶν
Βουργάρων πρὸς κατάληψιν διαφόρων κοινοτικῶν περιουσιῶν, λέγει ὁ Π.
Καρολίδης καὶ αἱ συχναὶ αὐτῶν ἀπόπειραι πρὸς ἐπιβολὴν ἐναντίον τῆς ἔ-
θνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀντὶ νὰ ἐμβάλλωσιν τοὺς Ἕλληνας εἰς ἀθυμίαν καὶ
ἀτονίαν, τοῦναντίον ἐνίσχυον τὸ θάρρος αὐτῶν Ἐν μέσῳ ὀλιγίστων εὐτυ-
χῶς μικροψύχων παραδεδομένων εἰς εἶδός τι πολιτικοῦ σκεπτικισμοῦ ἢ με-
γάλῃ πλειονότητι δὲν ἀπέβαλε τὴν πίστιν πρὸς τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους· τοῦ-
ναντίον δὲ ὑπελάμβανε ὑπέρτατον καθῆκον ἔθνικὸν νάντίχεται ἰσχυρῶς τοῦ
ἔθνομῳ του».

Στὰ 1906 μὲ τὸ ἀνθελληνικὸν κίνημα σῶλη τὴ Βουλγαρία γιὰ ἐκδίκη-
σιν ποὺ σάρωσαν τὰ Βουργαρικὰ κομητάτα οἱ δικοὶ μας, ἡ Βουργαρικὴ κυ-
βέρνησις κατήργησεν σιωπηλὰ τὶς ὑφιστάμενες στὸ κράτος κοινότητες καὶ
ἄρπαξε τὶς ἐκκλησίας, σχολεῖα, καὶ χτήματά της.³ Ἔτσι ἔχτοτε ἀνάγκασεν

1) (Τὶ πατριωτικὸς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον ποὺ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν
Ἑλλάδα στὰ 1920)...

2) Βλ. Παύλου Καρολίδου: Ἕλληνισμὸς 1903, σ. 54.

3) Βλ. Β. Παπαδοπούλου: Ἀρχ. Θράκης τ. Θ' Τὰ δίκαια τοῦ ἐν Βορ. Θράκῃ
Ἕλληνισμοῦ, ποὺ προσέπεισεν στὸ διεθνὲς συνέδριον τὰ δίκαια αὐτά.

τοὺς Ἑλληνας ὑπηκόους, σάθροό ἑκπατρισμό ἀπὸ τὸ πάτριον ὡς γενέθλιον ἔδαφος ποὺ ἀπὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια καὶ πλείότερα κατοικοῦσαν, ὥστε ὁ ὅλος ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκηρδενίστηκε.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ κομμάτιασμα τῆς Θράκης τὸ πῦρ μεγάλο μέρος τῆς τὸ πλουσιώτερον ἔγινε λεία τῶν Βουργάρων, ποὺ βρῆκαν εὐκαιρία καὶ νὰ ἐξοιωνώσουν τὸν Ἑλληνισμό καὶ στὶς ἐπαρχίες καὶ στὶς πόλεις καὶ ἡ Φιλιππούπολη, ποὺ ἦταν δυὸ χιλιάδες πάνω - κάτω χρόνια Ἑλληνικὴ ἐκβουργαρίστηκε καὶ μαζί μαυτὴν κῆ Ἀγκιάλος καὶ ἡ Στενίμαχος καὶ ἡ Σωζούπολη καὶ ἡ Μεσέμβρια καὶ Πύργος καὶ τὸ Καβακλή καὶ ἡ Βάρνα ἡ ἑλληνικώτατη στὴ Μαύρη θάλασσα.

Ἡ Μικρασιατικὴ πάλι καταστροφὴ ἔφερε στὰ 1922 τὴ συνθήκη τῆς Λωζάνης καὶ τὴ μετανάστευση τοῦ ἀνθηρώτατου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατ. Θράκης, ποὺ ἀποτελεῖ κιαυτὸ θλιβερώτατο κεφάλαιο τοῦ ἐξοιωνοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ σκόρπισε ἕνα ἀνθηρὸ Ἑλληνισμό στοὺς τρεῖς ἀνέμους.

Ἔτσι τὸ κομμάτιασμα τῆς Θράκης εἶναι ἀπὸ τὰ δραματικώτερα κεφάλαια τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Θρακικῆς Ἱστορίας.

Ο ΠΑΝΣΛΑΒΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΛΗΓΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΤ ἙΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ὅσες φορὲς οἱ Ρῶσοι εἶχαν δύναμη, δηλ. ὅσες φορὲς βρέθηκαν μετὰ τοὺς νικητὲς εἰς τὴν Εὐρώπη, πάντοτε ἐπέδειξαν τὴν φυλετικὴ τους ἐχθρότητα κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ ὄνειρον τοῦ Πανσλαβισμοῦ εἶναι πάντοτε ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν Ἑλληνισμό ὡς δύναμιν Μεσογειακὴ καὶ, ἐξαφανίζοντας τὴ φυλὴ μας καὶ τὴ μεγαλοεργὴ τῆς διάβαση, νὰ καταλάβῃ τὴ θέσιν μας στὴ Μεσόγειο.

Ὁ Πανσλαβισμὸς, ὅπως καὶ ὁ Παναγερμανισμὸς καὶ Πανιταλισμὸς ἢ ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Ρώμης εἶναι μιὰ ἀκατανίκητη ἀπειλὴ γιὰ μᾶς, γιατί στεκόμαστε ἐμπόδιον ἀνυπερέβλητον στοὺς μεγάλους αὐτοὺς λαοὺς γιὰ τὴν ἐπιδίωξιν τῶν μεγαλομανῶν τους ἐπεκτάσεων καὶ ἐπικρατήσεων. Ἐκ τούτου τὰ μεγάλα δεινὰ μας ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοὺς ἐχθροὺς τῆς φυλῆς μας.

Ὁ Πανσλαβισμὸς διέγραψε τὰ σχέδιά του ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου καὶ τὰ καθώρισεν ὡς ἑξῆς: Ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη νὰ γίνῃ ἀμέσως ὑποχείριος τῆς Ρωσίας, ἡ δὲ Δυτικὴ ἐμμέσως γιὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν φιλοδόξων σχεδίων τῆς. Ἀκριβῶς ὅπως σήμερον, ὅτε ἡ μὲν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη εἶναι στὰ χέρια τῆς ἡ δὲ Δυτικὴ ἔμμεσα ὑφίσταται τὴν ἀπειλὴν τῆς.

Ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ὑπῆρχε, ζοῦσε καὶ μεγαλοεργούσε σ' ὅλη τὴν Τουρκοκρατία ὡς τὸν Αἴμο. Ἀπὸ τὸ 1872 μόνον, ἀρχίζει νὰ καταρρέῃ μετὰ τὶς ραδιουργίας τοῦ Πανσλαβισμοῦ. Ἔως τότε οἱ Ἑλληνας καὶ οἱ Βούλγαροι

ὡς Ροῦμ-μλὲτ ἤτοι Ἑλληνικὸν γένος, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖον ἐπροστάτευε τὴν ὑπαρξὴ τῆς βουλγαρικῆς φυλῆς, παρέχοντας ἱερεῖς Βουλγάρους, μητροπολίτας Βουλγάρους καὶ μεταφράσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων καὶ ἀκολουθιῶν εἰς τὴν γλῶσσαν των. Μὲ τις ραδιουργίες τῶν Ρώσων Πανσλαβιστῶν ἐξεγείρεται καὶ ἀφυπνίζεται ἡ φυλετικὴ τῶν Βουλγάρων διάθεσις καὶ γίνονται ὄργανα πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν Πανσλαβικῶν σκοπῶν. Εἶναι γνωστὴ ἡ Τριανδρία τῆς βουλγαροσλαβικῆς συμμορίας τῶν Κκέρωφ - Νάϊδεν.

Εἰς τὰ 1878 οἱ Ρῶσοι, ἐξ ἀφορμῆς τῶν σφαγῶν τοῦ Βατὰκ Ροδόπη ἐξεγείρονται, ἐνῶ δὲν ἐξηγέρθησαν μὲ τὰς σφαγὰς τῆς Χίου, καὶ εἰσβαλόντες εἰς τὴν Τουρκίαν διὰ τοῦ Αἴμου φθάνουν μέχρι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ὅπου ὑπαγορεύουν τὴν ὁμώνυμον συνθήκην, μὲ τὴν ὁποῖαν κατακρουροῦνται ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ δημιουργεῖται ἡ μεγάλη Βουλγαρία, μὲ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ Βουλγαρικὸν Ἔθνος οὐδέποτε ἐζήτησε τὴν Ἐλευθερίαν του, οὔτε ἀγωνίστηκε γι' αὐτήν, οὔτε καὶ ἐθυσιάσε τίποτε. Αὐτὸ τὸ βεβαιώνει ἡ ἱστορία καὶ τὸ ὁμολογοῦν καὶ Ρῶσοι στρατηγοί, ὅπως ὁ Δουρνοβῶ. Ἡ δημιουργία τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας ἐξυπηρετοῦσε τοὺς Ρώσους στὴν Ἀνατολὴ καὶ ὑποδοχθεῖσε τὰ σχέδιά της γιὰ τὴν ἐξουθένωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Πατριαρχείου, ὅπως πάντοτε καὶ τώρα.

Ὅπως πάντοτε ἰσχυρὰ ἡ Ρωσία ἔκαμνε τὸ πᾶν γιὰ νὰ μᾶς πλήξη, οἴτω καὶ σήμερα μᾶς ἀπειλεῖ καὶ μᾶς ὑποσκάπτει μὲ τὰ ὄργανά της, τοὺς λεγομένους Νοτιοσλάβους ἢ Βουλγάρους. Τὸ σχέδιόν της εἶναι νὰ διασπάσῃ τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ νὰ πλήξη τὴν οἰκονομικὴν καὶ πνευματικὴν ἐπιζράτησίν του. Τὸ λυπηρὸν εἶναι, ὅτι πάντοτε εἶχε μιὰ μερίδα τοῦ Ἑθνους μας μαζὺ της ἐκ πλάνης παρασυρομένης ἀπὸ τὶς δῆθεν φροντίδες της γιὰ μᾶς, ἄλλοτε τοὺς Ρωσοφίλους, τώρα τοὺς Κομμουνιστάς.

Ἡ Ρωσία ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ρώμην, τῆς ὁποίας ἔχει καὶ τὸ πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν διοργανισμὸν καὶ τὴν ἐφεκτικὴν καὶ πανούργον πολιτικὴν γιὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας της γύρω στοὺς γειτονικοὺς λαοὺς. Τοὺς Ἑλληνας πάντοτε ὑπόδουλους, μεταχειρίστηκε διὰ νὰ πλήξη τοὺς Τούρκους. Ὑπέθαλπεν ἐπαναστάσεις τῶν ὁποίων ἐκαρπούτο τὰ ὀφελήματα ἐνῶ οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἕλληνες ἀλληλοσπαράζονταν καὶ ἔχυναν ποταμοὺς αἱμάτων. Τοὺς Σλάβους τῆς Βαλκανικῆς πάλιν μεταχειρίζονταν διὰ νὰ ματαιώσουν τὴν πιθανὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἀνατολή, μεταχειριζόμενη ἀνάλογα μέσα γιὰ τὴν ἐπιδίωξιν τῶν ἰδιοτελῶν της σκοπῶν.

Ἔτσι πέτυχε στὴ Βόρειον Θράκην τὴν διάσπασιν τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκονομικῆς ἐπικρατήσεως καὶ δημιούργησε τὸ σάλο καὶ τὴν ταραχὴν ἀνάμεσα στοὺς δυὸ λαοὺς τὸν Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Βουλγαρικόν, πὺν κατέστρεψε τὸν Ἑλληνισμὸν

τῆς χώρας αὐτῆς τὸ 1906, ἕναν Ἑλληνισμό αἰώνων ἀκμαίων, πνευματικῶς καὶ οἰκονομικῶς ὑπέρτερο τῶν συνοίκων φυλῶν, καὶ ἀκμάζοντα εἰς τὰς πόλεις κυρίως, ἔχοντα 86 κοινότητες μεγάλες μὲ 200 χιλιάδας κατοίκους, μὲ 5 Μητροπόλεις, 167 Γυμνάσια καὶ σχολεῖα, μὲ ἰσάριθμους καθηγητὰς καὶ διδασκάλους μὲ 11 μοναστήρια καὶ 200 ἱερεῖς καὶ 8 χιλ. μαθητὰς.¹

Ἡ Ἑλληνικώτατη Φιλιππούπολη, ἡ Στενίμαχος, ἡ Ἀγκιάλος καὶ ἡ Σαζούπολις (Ἀπολλωνία), ἡ Μεσημβρία καὶ ἀπειρία ἄλλων πόλεων καὶ κωμοπόλεων μετεδλήθησαν σὲ βουλγαρικὰς μὲ τὴ βία καὶ τὰ πραξικοπήματα τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους, πὸν παρέμειναν, ὡσὰν νὰ μὴ συνέβη τίποτα, ἀτιμώρητα. (Βλ. Ἀρχ. Θράκης, τόμ. 13ος).

Ἡ Ρωσία, μὲ τὸν Κρμαϊκὸν πόλεμον ἐπιτυχάνοντας τὴν ἐξασθένειαν καὶ ἀπομόνωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἄνοιξε εὐρὸν στάδιον ἐνεργείας γιὰ τὸν Πανσλαβισμόν. Ὁ Κρμαϊκὸς πόλεμος ἔδωκε στὴ Ρωσία θάρρος καὶ δύναμιν νὰ ἐκδηλώσῃ πλέον τὴν ἐπιθεσὴν τῆς κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐνῶ πάντοτε ὡς τότε ἐργάζονταν ὑπουλά. Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, πλήττεται φανερὰ καὶ συκοφαντεῖται καὶ ἀπειλεῖται. Τῆς ἐπιθέσεως αὐτῆς ἀκολουθεῖ τὸ Βουλγαρικὸν Σχίσμα ἕνεκα τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἀσχημίας τῶν Πανσλαβιστῶν.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ συνεκτικὴ δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ νοῦς πὸν τὸν κυβερνοῦσε. ἔπρεπε γιὰ νὰ ἀτονίσῃ ἢ ἀντίσπασῇ του νὰ κτυπηθῇ ἡ Ἐκκλησία. Ὁ Πανσλαβισμὸς κρυμμένος καὶ διευθυνόμενος ἀπὸ δύναμιν μεγάλην, ἐπιδιώκει ἡ Ρωσικὴ Ὀρθοδοξία ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθοδοξίαν, ἡ Σλαβικὴ γλῶσσα τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Κέντρο τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδοξίας νὰ μετατεθῇ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς τὴν Μόσχαν ἢ τὴν Πετρούπολιν καὶ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν εἰς τὴν Πατριαρχεῖαν — 404 χρόνια μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντινοῦ — νὰ εἰσαχθῇ ἡ Σλαβικὴ γλῶσσα εἰς τὸ ἐπίσημον ἔγγραφο τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως! Ἡ ἀπόρριψις παρομοίων προτάσεων ἐδημιούργησε τὸν φυλετικὸν ἀγῶνα τοῦ Πανσλαβισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ.

Στὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν τὸ 1866 κινεῖ «γῆν καὶ οὐρανὸν» ἐναντίον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὁ Πανσλαβισμὸς. Ἐπιχειρεῖ νὰ πείσῃ τὸν Σουλτάνον μὲ ραδιουργίας νὰ φρουρῇ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας. Καὶ ἐπιζητεῖ νὰ καταργήσῃ τὸ Ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ μὲ Βουλγαρικόν! Ἐνῶ ἡ Ρωσία ὑπέσκαπτε τὴν θέσιν μας, δημοσιεύοντας μέρη τῆς διαθήκης τῆς Αἰκατερίνης, τάχα ἀπόρρητα, διέδιδε ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις μόνον μὲ τοὺς Ρώσσους ἔμελλε νὰ ἀποδοθῇ τοῖς Ἕλληνας. Ἀμφισβητοῦσε μὲ θανάσιμα χτυπήματα τὴν κυριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Μακε-

1) Βλ. Ἐκκλησ. Ἀλήθεια Πατριαρχείου ἔτ. 1906. Ἐπίμν. πρὸς τὴν Ἐψ. Πύλιν.

δονία και Θράκη, γεναιόφρονα μᾶς ὑπόσχονταν τὴν Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, κοροϊδεύοντας τὸν ἀφελῆ καὶ καλόπιστο καὶ τίμιο στὶς πολιτικές του συναλλαγὰς Ἑλληνικὸ λαό.

Ὁ Πανσλαβισμὸς, ὅπως καὶ τώρα, τρομοκρατώντας τὴν Εὐρώπη ὅλη, ζητοῦσε νὰ προωθήσῃ ὅσο μποροῦσε τὰ σχέδιά του. Γιατὶ καὶ στὸ Γαλλογερμανικὸ πόλεμο ἔλυσε τὸ ζήτημα τοῦ Εὐξείνου Πόντου πρὸς τὸ συμφέρο της καὶ ἡ Δύση περίτρομη, ἄφινε στὴ Ρωσία νὰ ἀποθρασύνεται καὶ ν' ἀπορρίπτῃ τὸ προσοπεῖο της — πὺδ ὡς τότε ἔκρυβε τὶς ἐπιβουλές της — κατὰ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Κύριος τῆς τύχης τῆς Ἀνατολῆς — ὅπως καὶ τώρα — φοβούμενος κανένα κατέδειξε, ὅτι μὴ ἔχοντας ἀνάγκη νὰ φοβῆται καὶ νὰ ἀποκρύπτῃ τοὺς σκοπούς του, προκαλοῦσε τὸν Ἑλληνισμὸ — ὅπως καὶ τώρα — σὲ διαμάχη, πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ.

Συνοπτικὰ ὁ Ἑλληνισμὸς δοκίμασε τὶς ἐξῆς βαρύτερες συνέπειες τῆς Πανσλαβιστικῆς πολιτικῆς.

- 1) Ἐδημιουργήθηκε βουλγαρικὸν ζήτημα.
- 2) Ἰδρύθηκε ἡ Ἐξαρχία καὶ τὸ Σχίσμα.
- 3) Ἐξεδυνάτησε ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Βορ. Θράκης, ἕως ὅτου ἐξοντώθηκε στὰ 1906 ἀπὸ τὸ Βουλγαρικὸν πραξικόπημα.
- 4) Ταπεινώθηκε τὸ Πατριαρχεῖο ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς.
- 5) Ὁ Ἑλληνισμὸς μὲ τὴν καλὴ του πίστη ὑπηρετήσε τὸν Πανσλαβισμὸ καὶ ὁ ἴδιος συνετέλεσε στὴν πανωλεθρία του.
- 6) Αὐτὴ ἡ ὑποχώρηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὸν Αἴμο, ἡ ἐξασθένιση τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἐξαφάνιση τῆς ἠθικῆς ἐπιρροῆς, τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴ Βαλκανικὴ, κατέστησαν τὴν Ἀνατολὴ εὐάλωτη στὴ Ρωσία. Ὁ Πανσλαβισμὸς, γνήσιο δημιούργημα τῆς Ρωσίας, ἐπιδιώκει ἕκτοτε τὴν ἐκσλάβιση ὅλων τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐπομένως κοσμοκρατορία.

Τὰ πράγματα ἐπαναλαμβάνονται καὶ τώρα. Ὁ Πανσλαβισμὸς καὶ τὸ Στρατηγεῖο του μέσα στὶς βόρειες γειτονικὰς χώρες ἐξαπέλυσε καὶ πάλι τὴν καταστρεπτικὴν του θύελλα κατὰ τοῦ Ἔθνους μας. Μὲ τὸν ἰδεολογικὸ δῆθεν ἀγῶνα του συσῶρευσεν καταστροφὴς ἀφάνταστες στὴ χώρα μας. Ἡ Βόρειος Ἑλλὰς — Θράκη, Μακεδονία, Ἡπειρος — ματωμένη σπαράσσει καὶ ξεθεμελιώνεται. Ἡ Ρωσία χάραξε καὶ διέγραψε τὴ μοῖρα μας πὺδ εἶναι:

- 1) Ἡ πτώση τοῦ Ἑλληνισμοῦ.
- 2) Ἡ κυριαρχία τῶν Νοτιοσλάβων στὶς ἑλληνικὰς χώρες.
- 3) Ἡ ἐξόντωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ μαυτοὺς τοὺς δορυφόρους ἢ ἐπικράτηση τῆς Ρωσίας στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴ Μεσόγειο. Ἔτσι ἀποκτᾶ ὁ Πανσλαβισμὸς ἓνα πνεῦμονα γιὰ νὰ ἀπειλῇ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν κυριαρχία της.

ذوالعقبة عثمان بن عفان

اسم عثمان بن عفان	لقب غنم	اسم عثمان بن عفان	لقب غنم	اسم عثمان بن عفان	لقب غنم	اسم عثمان بن عفان	لقب غنم
----------------------	------------	----------------------	------------	----------------------	------------	----------------------	------------

اسم عثمان بن عفان	لقب غنم	اسم عثمان بن عفان	لقب غنم	اسم عثمان بن عفان	لقب غنم	اسم عثمان بن عفان	لقب غنم
----------------------	------------	----------------------	------------	----------------------	------------	----------------------	------------

Νοφούσι Τουρκικό.

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
ΤΟ ΘΡΑΚΙΚΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ
Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ὁ προφορικός καλλιτέχνης τοῦ λόγου, τριγυρισμένος ἀπὸ διψασμένους ἀκροατὰς, παίρνοντας ἕνα μυθολογία λαϊκὸ μὲ ὑπόθεση παρμένη ἀπὸ τὴ φύση, τὰ ζῶα, τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ὑπεράνθρωπα καὶ χιμαιρικά ἀνθρώπινα καὶ ὑπερφυσικά ἔργα, δημιουργεῖ μὴν ἀφήγησι ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, ποὺ καταπλήσσει, ἱκανοποιεῖ καὶ προκαλεῖ τὸ θαυμασμό. Ἡ διήγησι καὶ ἀφήγησι αὐτὴ εἶναι τὸ παραμῦθι.

Τὸ παραμῦθι εἶναι ἡ καλλιτεχνικὴ ἱστορήσι τῆς τύχης τῆς βασιλοπούλας, τῆς δυστυχίας τοῦ βασιλόπουλου ἢ τῶν παθημάτων τοῦ ἀνυπάκουου πρόβατου ποὺ τῶφαγε ὁ λύκος. Αὐτὴ ἡ τερπνὴ, ἡ ἐπαγωγὸς καὶ ἐνδιαφέρουσα διήγησι, ποὺ ἀπλώνεται ἢ συντομεύει κατὰ τὸ κέρι τοῦ ἀφηγητῆ καὶ τὴ διάθεσι τῶν ἀκροατῶν, εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτα πνευματικὰ προϊόντα τοῦ λαοῦ τοῦ πεζοῦ λόγου, ὅπως καὶ τὸ τραγοῦδι εἶναι τὸ πρῶτο πνευματικὸ ποιητικὸ δημιούργημα τοῦ, τὸ ἄγραφο τοῦ ἀγνωστοῦ ποιητῆ τραγοῦδι, ποὺ φέρεται ἀπὸ στόματος σὲ στόμα, ἀπὸ τόπου σὲ τόπο, καὶ ἀπηχεῖ τὰ συναισθήματα τοῦ λαοῦ.

Στὶς μεγάλες νύχτες τοῦ χειμῶνα, ποὺ τὰ σπίτια ἀρχίζουσι τὰ νυχτέρια καὶ δουλεύουσι οἱ γυναῖκες ὡς τὰ μεσάνυχτα καὶ τὰ παιδιὰ γυροῦσι ἱστορίες, ὡς ὅτου ἀποκοιμηθοῦν στὰ γόνατα τῶν γιαγιάδων, οἱ γιαγιάδες τοὺς ἀρηγοῦντι ἱστορίες πιθανὲς καὶ πρὸ παντὸς ἀπίθανες, ἀλλ' ἑλκυστικὲς. Αὐτὲς οἱ ἀρηγήσεις μὲ μιὰ χάρι καλλιτεχνικὴ εἰπωμένες, μὲ λόγο ἐκφραστικὸ καὶ λαγαρό, μὲ μαεστρία φτιαγμένο λόγο, ποὺ ζωγραφίζει τὰ πράγματα καὶ ἀνιψώνει τὴν παράστασή τους, στὰ μάτια τῆς ψυχῆς τοῦ ἀκροατῆ: Εἶναι τὰ παραμῦθια τοῦ λαοῦ, ποὺ τόσο τ' ἀγαπᾷ. Τὰ αἰσθάνεται καὶ τὰ θεωρεῖ τροφὴ φαντασίας, ποὺ ἱκανοποιεῖ τὴν παιδικὴν ψυχὴ καὶ τοῦ δίνει τὸ μέτρο τῆς ἱκανότητος τῆς περιγραφῆς μὲ τὸν προφορικὸν λόγο, ποὺ στὴ ζωὴ μας εἶναι τὸ χρησιμώτατο ὄργανο τῆς συννενοήσεως, τῆς πειθοῦς, τῆς κατακτήσεως καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν μας.

Ὁ λόγος εἶναι τὸ πᾶν. Ὅποιος στὴν πιάτσα, στὴν ἀγορὰ, στὸ καφενεῖο, ἔχει τὸ χάρισμα τοῦ λόγου καὶ ξέρει νὰ ἀρηγηῆται διαρκῶς τῆς ἡμέρας τίς παρατηρήσεις, τὰ δράματα τὰ τελούμενα γύρω του, ξέρει νὰ τὰ περιχομιῆ, νὰ τὰ πλουτίζη μὲ τὴν φαντασίαν του, ξέρει νὰ πλέξη τὴν φράση του καὶ νὰ γίνεαι παραστατικὸς, αὐτὸς καὶ μόνος κατακτᾷ τὴ λαϊκὴ μᾶζα, ὥστε νὰ τὸν ἀκούη καὶ νὰ κάθεται σπίτι του, αὐτὸς εἶναι ὁ ἀνεκδοτολόγος. Αὐτὸς

είναι ὁ κατακτητῆς πού γίνεται ὁ κυρίαρχος τοῦ λαοῦ μὲ τὸ λόγο. Ὅποιος διηγεῖται ἓνα ἀνεκδοτο ὠραῖα, ἓνα ἐκτεταμένο γεγονός σὲ μορφή ἀπίθανη ἢ ὑπερανθρώπινη καὶ ὑπὲρ τὰ πράγματα πού βλέπουμε καὶ συναναστρεφόμεστε, αὐτὸς εἶναι ὁ κατακτητῆς τῶν καρδιῶν μιᾶς τάξεως ἀνθρώπων, ὁ ἀνεκδοτολόγος, πού στάζει μέλι καὶ χάρη ἀφηγηματικὴ ἀπὸ τὸ στόμα του, πού παρασύρει τὸν ἀκροατὴ στὰ πύθ ἀπίθανα, ὁ μυθολόγος, τέλος εἶναι ὁ πα ρ α μ υ θ ᾶ ς.

Ὁ πα ρ α μ υ θ ᾶ ς παίρνοντας τὴν πύθ ἀπίθανη ὑπόθεση τὴν κάνει τὸ κέντρο τοῦ μύθου του, τὴν περιπλέκει, τῆς δίνει ἀρχή, μέση, τέλος — τὸ πύθ ἀπίθανο συνήθως καὶ τὸ πύθ εὐχάριστο, τῆς δημιουργεῖ ἐπεισόδια ἀπίθανα, τῆς χαρίζει μὲ συμφρονοὺς περιπλοκὰς ἀπὸ ξένα ἄλλα ἀφηγήματα, γεννᾷ κάθε λίγο καὶ πλείοτερο τὸ ἐνδιαφέρο καὶ τὸ κεντρίζει καὶ προχωρεῖ πρὸς τὴν πύθ ἀπίθανη λύση καὶ ἀκόμα περισσότερο: Ἐξάπτει τὴν φαντασίμας καὶ ἐπιδιώκει νέες περιπλοκὰς καὶ προσπαθεῖ νὰ εἶναι καλὸς πρὸ παντὸς ἀφηγητῆς καὶ ἀμεμπτος φρασεολόγος.

Οἱ λέξεις του οἱ παραστατικὰς καὶ πρόσχαρες οἱ φράσεις του οἱ ἐναργεῖς καὶ καθάρεις περιπλέκονται καὶ συμπλέκονται ὠραῖα καὶ ὁ λόγος του τέρπει καὶ καθιδύνει. Γίνεται μουσικὸς καὶ ποιητικὸς τόσο, ὥστε κρέμονται ὅλοι ὅσοι τὸν ἀκοῦν ἀπὸ τὸ στόμα του. Εἶναι ὁ μάγος τοῦ λόγου πού δὲν μπορεῖ νὰ τελειώσῃ τὴν ἀφήγησή του καὶ δὲν τὸ θέλει καὶ τὸ ἀκροατήριό καὶ ἀπομακρύνεται ὀλοένα ἀπὸ τὸ τέλος. Κάποτε κάνει νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὸ τέρας, λὲς καὶ τελειώνει, λὲς τερματίζει, ὅμως νέα ἐπεισόδια ἀπομακρύνουν πάλι καὶ περιπλέκουν τὰ πράγματα. Θάλεγες ὅτι τὸ ἀκροατήριό τὸν ἔχει βαρεθῆ.

Καὶ ὅμως ὄχι. Τὸ ἀντίθετο, τὸ ἀκροατήριό τὸν παρακολουθεῖ τὸν νοιώθει, τὸν συμπαθεῖ ὁ λόγος του μὲ τὰ ἐπεισόδια, τερπνὰ περιπελεγμένα, γίνεται ζωηρὸς, εὐχάριστος, κατακτητῆς. Ὅλοι κρέμονται ἀπὸ τὰ χεῖλη του. Κανεὶς δὲν θέλει νὰ τελειώσῃ ἢ ἀφήγησῃ. Αὐτὴ ἢ ἀφήγησῃ εἶναι τὸ θαυμαστό παραμῦθι. Ἄρχισε μὲ τὸ σούροπο, πέρασαν τὰ μεσάνυχτα καὶ τοῦτο ἔξακολουθεῖ. Ὁ καλλιτέχνης τῆς φανταστικῆς δημιουργίας πού χειρίζεται τὴν πλοκὴ ἔντεχνα καὶ ἐξίσου μεταχειρίζεται τὴν ἀπλῆ, ἡρεμὴ καὶ ἐκφραστικὴ γλῶσσα ὡς ὄργανο μουσικὸ καὶ παραστατικὸ, εἶναι ὁ καλλιτέχνης παραμυθᾶς πού ξέρει νὰ μαγεύῃ καὶ τοὺς μεγάλους καὶ τοὺς μικροὺς. Τὸ παραμῦθι εἶναι λοιπὸν ἀπὸ τὰ πρῶτα δημιουργήματα τοῦ πεζοῦ λόγου τοῦ λαοῦ καὶ ὁ καρπὸς τῆς καλλιτεχνικῆς του ἐπιτηδειότητος.

Ὁ λαὸς πολὺ συχνὰ συγχίζει τὸ παραμῦθι μ' ἄλλες λαϊκὰς διηγήσεις, τίς παραδόσεις καὶ τοὺς μύθους. Μεταχειρίζεται τὴ λέξη γενικά καὶ μ' αὐτὴν ὀνομάζει κάθε διήγησῃ εἴτε εἶναι παράδοσι, εἴτε μῦθος εὐτόρατος, εἴτε διήγησῃ ὀποιοσδήποτε ἀνεκδότου. Τὸ παραμῦθι αὐτό, πού οἱ Γάλλοι τ' ὀνομάζουν CONTE MERVEILLEUX καὶ οἱ Γερμανοὶ MARCHEN, ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν παράδοσι, γιὰτ ἢ παράδοσι εἶναι μὲν μυθικὴ διήγησῃ, μὰ

ἀναφέρεται σ' ὄρισμένα πρόσωπα ἀτόπως ἢ φυσικὰ πράγματα καὶ φαινόμενα καὶ πιστεύεται σὰν πραγματικὴ καὶ ἀληθινή. Ἐνῶ τὸ παραμῦθι οὔτε τόπο, οὔτε χρόνο, οὔτε πρόσωπα γνωρίζει. Κινεῖται ἐλεύθερο στὸν ὠκεανὸ τῆς ἀποριστείας, αὐτοὶ ποὺ τὰ διηγοῦνται δὲν τρέφουν καμμιά πίστη στὰ λεγόμενά τους. «Καὶ μῆτε γὰρ ἤμουν ἐκεῖ, μῆτε καὶ σεῖς νὰ τὸ πιστέψετε, αὐτὸ ποὺ σὰς ἀφηγήθηκα». Ἐκτὸς ἕως ἀπ' αὐτὸ οἱ παραδόσεις διαφέρουν ἀπὸ τὰ παραμῦθια καὶ σὲ τοῦτο: ὅτι δὲν ἔχουν λογοτεχνικὸ τύπο, ἐνῶ τὸ παραμῦθι ἔχει.

Στὰ παραμῦθια ἔχουν καλοδιάθετες οἱ λογοτεχνικὲς τάσεις καὶ ὅταν μὲ τὴν παράδοση κρατιοῦνται, καὶ ὅταν τ' ἀφηγοῦμεθα ἑμεῖς, ἀνάλογα μὲ τοῦ καθενὸς τὴν ιδιοφυΐα καὶ δεξιότητα. Ὁ μῦθος ἔχει σκοπὸ νὰ διδάξῃ. Ἡ παροιμία εἶναι ἀποκρυσταλλομένη φιλοσοφία ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς καὶ τὰ ἴδια μας παθήματα. Τὸ παραμῦθι δὲν ἐπιδιώκει τέτοιους σκοποὺς. «Κι ἂν ξεπηδᾷ κάπου αὐθόρμητα τὸ ἠθικὸ δίδαγμα, τοῦτο δὲν εἶναι ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ παραμυθιοῦ, ἀλλὰ γιατί ἡ ἠθικὴ εἶναι ἡ συνείδηση τοῦ λαοῦ, ποὺ τὸ ἔπλασε καὶ τὸ ἠθικὸ τοῦ λαοῦ συναίσθημα δὲν θὰ ἐπέτρεπε ἐκβαση τοῦ παραμυθιοῦ μὴ ἠθική. Τὸ κακὸ πρέπει παντοῦ νὰ τιμωριεῖται καὶ τὸ ἀγαθὸ ν' ἀμείβεται, λέγει ὁ Στίλπων Κυριακίδης.

Τέτοια εἶναι τὰ παραμῦθια μὲ τὸν φανταστικὸ καὶ ὄνειρομένο κόσμον τους. Ὡς τέτοια ἀποτελοῦν τὴ χαρὰ καὶ ἀπόλαυση τοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα πνευματικὴ τροφή τοῦ μικρόκοσμου, τοῦ κόσμου τῶν παιδιῶν, καὶ ἀπὸ εἶδος λογοτεχνικὸ τῶν μεγάλων κατάντησε εἶδος παιδικό, ποὺ οἱ παραμυθιάδες τὸ προσφέρουν στὸν ἀφελῆ καὶ θαρσυθῶδη κόσμον τῶν παιδιῶν, καὶ τὸ συνταιριάζουν μάλιστα στὴ διάθεσή του. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ στὴ φράση πρὸ παιδικό, ἀλλ' ἴσως καὶ πρὸ χαριτωμένο.

Σ' αὐτὴ τὴν προσαρμογῇ τῶν παραμυθιῶν στὸν παιδικὸν κόσμον πιθανῶς ὀφείλεται καὶ ἡ ἀποπαίδωση τῶν ἡρώων, δηλ. ἡ ἀλλαγὴ τους σὲ παιδιὰ, ὅπως ὁ Κοντογεβιθοῦλης, ἡ Δάφνη, ποὺ παρουσιάζονται συχνὰ συχνότατα ὡς τὰ κύρια πρόσωπα τῶν παραμυθιῶν. Οἱ παραμυθιάδες, γνωρίζοντας πῶς τὰ μικρὰ παραμῦθια δὲν εἶναι ἀρεστά, γι' αὐτὸ τὰ μακραινουν. Καὶ κείνος ὁ παραμυθιάς ἔχει φήμη ἀγαθῆ, ποὺ μπορεῖ νὰ ἀφηγηθῇ τὸ μεγαλύτερον παραμῦθι καὶ βαστᾷ μὲ βδομάδα. Τὸ παραμῦθι ἄλλο νὰ τὸ διαβάξῃς καὶ ἄλλο νὰ τ' ἀκοῦς. Ἡ γραπτὴ ἀφήγησις τοῦ παραμυθιοῦ χρειάζεται ζωντανὴ ἀφήγησις καὶ παραστατικότητα, ποὺ ἀναπληρῶνουν τὴν ἔλλειψη τῶν χειρονομιῶν, τὴ μιμικὴ δηλαδή. Αὐτὴ ἡ μιμικὴ μὲ κάθε τρόπο προσπαθεῖ νὰ συγκρατήσῃ ἀμείωτη τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παιδικοῦ ἀκροατηρίου. Τὶς χειρονομίες τὶς μεταχειρίζονται οἱ παραμυθιάδες, ἕως τὴ μιμικὴ αὐτὴ τὴ μεταχειρίζονται στίς μπαλλάντες, τὰ βαλίσματα οἱ χορευτάδες, στὸ μιμικὸ χορὸ, ἀκόμα καὶ οἱ ψαλλτάδες στὴν ἐκκλησία.

Ὁ παραμυθιάς λέγοντας τὸ παραμῦθι προσπαθεῖ νὰ μεταδώσῃ στοὺς

ἀκροατᾶς του τῆ ζωῆ αὐτή. Ἡ διήγησή του εἶναι ὀλότελα διάφορη ἀπὸ τῆ γραπτῆ διατύπωση, τῆ διαφορὰ δὲ τὴν ξεχωρίζει κανεῖς, κι ὅταν διαβάξῃ παραμῦθι γραμμένο. Ὁ παραμυθᾶς ἀκολουθεῖ κι ἐπιδιώκει τὴν πράξι, δὲν χρονοτριβεῖ σὲ περιγραφές, δὲν χάνεται σὲ λεπτομέρειες. Ἐνα - δυὸ ἐπίθετα καὶ μερικὲς χαρακτηριστικὲς φράσεις του, εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ ζωγραφίσῃ τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς τόπους καὶ τὰ πράγματα. Ἡ γλωσσικὴ μορφή τῆς φράσεως εἶναι παρατακτικὴ, δηλ. ἡ πρώτη μορφή τοῦ λόγου. Ὁ ἀφηγούμενος παραμυθᾶς παρατάσσει τὰ γεγονότα μὲ φρασσοῦλες ἐναργεῖς, ζωηρές, ἐκφραστικὲς, ὅπως ὁ Ἡρόδοτος.

Δὲν περιπλέκει τὸ λόγο του σὲ μορφή περιοδική, οὔτε ἐξαορτᾶ τίς φράσεις του τῆ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅπως ὁ Θουκυδίδης. Ἔτσι ἡ ἀφήγησι παίρνει τὴν κινηματογραφικὴ εἰκόνα τῶν γεγονότων στὴ σειρὰ θαμμένων. Γιὰ τοὺς δασκάλους τὸ παραμῦθι εἶναι τὸ μεγάλο μέσο νὰ ἀσκοῦν τὰ παιδιά στὴν ἀφήγησι μιᾶς συνεχοῦς διηγήσεως, νὰ καλλιεργοῦν τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα τῶν μικρῶν πού χωλαίνουν στὴν ὁμιλία, ἀλλὰ μέσο πού νὰ τρέφουν τὴ φαντασίαν τους, πού πρέπει ν' ἀσκῆται στὴν δημιουργικὴ τῆς ἰδιότητα. Τὸ παραμῦθι ἀσκεῖ ὅλες τίς ψυχικὲς ἰκανότητες τοῦ παιδιοῦ. Τῆ μνήμη, τὴ φαντασία, τὴν παρατηρητικότητα, τὴν περιγραφικότητα καὶ τὴ γλωσσικὴ ἰκανότητα νὰ ἤμπορεῖ νὰ ἐκφράζεται ἐπαρκῶς καλὰ καὶ νὰ γίνεται εὐχάριστος στὴν ὁμιλία.

Ἀνάμεσα σὸν Ἑλληνικὸ λαὸ κείνοι πού ἀφηγοῦνται καλύτερα παραμῦθια εἶναι οἱ Θραῖκες. Αὐτὸ εἶναι ἐξακριβωμένο καὶ θέλω νὰ τονίσω τὸ πρᾶγμα γιὰ νὰ ὑπερηφανευθῆ. Οἱ Θραῖκες αὐτῆ τῆ χάρι τὴν ἔχουν ἔμφυτη. Ὅπως ἀπὸ τοὺς Ρώσους — λαὸ παραμυθᾶδων — βγήκαν ἕνας Γκόρκυ κι ἕνας Γκόγκολ μέσ' ἀπ' τὸ λαὸ, κι ἀναδείχτηκαν παγκόσμιοι διηγηματογράφοι, ἔτσι μέσ' ἀπὸ τὸ Θρακικὸ λαὸ ξεπετάχτηκεν ὁ Γ. Βιζυηνός. Ὁ Γ. Βιζυηνός μικρὸς ἄκουσε ἀπὸ τὸν παπποῦ του μακρόσυρτα παραμῦθια, ἔγινε παραμυθᾶς. Τὰ παραμῦθια τοῦ ἔθρεψαν τὴ φαντασία, τοῦ δημιούργησαν γλωσσικὴ ἰκανότητα ν' ἀφηγῆται εὐκόλα καὶ τοῦ χάρισαν τὴ λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἰκανότητα νὰ γίνῃ ἕνας λογοτέχνης ἀξιόλογος κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὸ λαὸ. Ἔτσι κι ὁ Πολ. Παπαχριστοδοῦλου. Τὸ Θρακικὸ παραμῦθι καταγραμμένο ἀπὸ τὸ λαογράφο αὐτὸ, ἀπὸ τὸ στόμα τῆς γιαιᾶς ἢ τοῦ γέρου παραμυθᾶ, βγαίνει ἕνα λογοτέχνημα.

Λίγη παρέμβασι τοῦ λογοτέχνη ἀρκεῖ νὰ τὸ ἀνηψῇ σὲ λογοτεχνικὸ κείμενο, στολισμένο μὲ ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ λογοτεχνήματος, ὥστε νὰ γενῆ τὴν λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ τέρη.

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Α'. Ο ΚΟΝΤΟΡΕΒΙΘΟΥΤΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΤΟΥ

Ἄρχῃ τοῦ παραμυθιοῦ, καλησπέρα σας.

Μιά φορά κι ἕναν καιρὸ ἦταν ἕνας ξυλοκόπος, πού ζοῦσε μὲ τὴ γυναίκα του πολὺ φτωχικά. Καὶ δὲν τοὺς ἔφτανε ἡ φτώχεια τους, μόνο εἶχαν καὶ ἑφτά παιδιά. Τὰ παιδιά ἦταν ὅλα ἀρσενικά καὶ τὸ πιὸ μεγάλο δὲν εἶχε κλείσει τὰ δέκα του χρόνια. Μέρα νύχτα πολεμοῦσαν, νὰ τοῦ θρέψουν μὲ κόπο καὶ μὸλις κέρδιζαν τὸ μαῦρο τους ψωμάκι.

Τὸ πιὸ μικρὸ ἀπὸ τὰ παιδάκια ἦταν ἀχαμνὸ καὶ ἦσυχο. Οἱ γονιοὶ τους βλέποντάς το, τὸ λυποῦνταν καὶ τ' ὠνόμαζαν κοιτό, μὰ κείνο εἶχε πλιότερη γνώση ἀπ' ὅλα μαζί τὰδερφάκια του. Ὅλοι στὸ σπίτι τὸ φώναζαν: Κ ο ν τ ο ρ ε β ι θ ο ὑ ῆ, γιατί ἦταν μιὰ στάλα κι ὅ,τι γινότανε μέσα στὸ σπίτι, ὅλα τὰρτταιγε αὐτό, κι ὅ,τι ἔκανε, σωστὸ δὲν ἦταν.

Νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμε τοὺς ἦρθε μιὰ κακὴ χρονιά καὶ ἔφτασαν σὲ τέτοια ἀνάγκη, πού ἀποφάσισαν νὰ χαρίσουν ὅλα τοὺς τὰ παιδιά.

Μιά βραδιά, πού ὅλα τὰ παιδιά κοιμότανε, ὁ ξυλοκόπος κάθησε στὸ τζάκι πλάγι πού ἔκαιε ἡ φωτιά μὲ τὴ γυναίκα του καὶ μιλοῦσε καὶ τῆς ἔλεγε:

— Τὸ βλέπεις πολὺ καλὴ, γυναίκα μου, πὼς δὲ μπορούμε νὰ θρέψουμε τὰ παιδιά μας. Παρὰ νὰ τὰ δοῦμε μπρὸς τὰ μάτια μας νὰ πεθάνουν ἀπ' τὴ πείνα, καλύτερα εἶναι νὰ τὰ πᾶμε ἔξω στὴν ἐρημιὰ καὶ κεὶ πού θὰ μαζεύουμε φρύγανα, νὰ τὰφήσουμε κρυφὰ καὶ νὰ φύγουμε.

— Πῶ, πῶ, ἔκανε ἡ γυναίκα του μὲ τὰ μάτια γκουλωμένα, πιάνοντας τὸ κεφάλι της, ὁ Θεὸς νὰ φυλάῃ! Νὰ καταντήσης καιμιένη, τὰ παιδιά σου, τὰ σπλάχνα σου, νὰ τὰ πᾶς στὴν ἐρημιὰ!

Ὁ καιμημένος ὁ ξυλοκόπος στὰ χαμένα γύρευε νὰ τῆς παραστήσῃ τὴ φτώχεια τους. Μὰ καθὼς τὸ ἔβαλε καιμὸ καὶ τὸ πῆρε κατάκαρδα, κι ὅσο συλλογιζότανε πὼς θὰ πέθαιναν τὰ παιδιά της ἕνα ἕνα μπροστὰ στὰ μάτια τους ἀπὸ τὴν πείνα, τότε πιὰ ἔτρεξε καὶ πῆγε κλαίοντας νὰ πλαγιάσῃ. Μὰ δὲν πλάγιασε, ξενύχτισε... *

Ὅλα τὰ παιδιά κοιμότανε βαθιὰ καὶ τίποτα δὲν ἄκουσαν. Μόνο ὁ Κοντορεβιθούλης ἀκούοντας νὰ μιλοῦν βγῆκε ἀπὸ τὸ κρεβάτι του καὶ πῆγε ἀπὸ τὴν καρέκλα τοῦ πατέρα του νὰκούσῃ. Καὶ σὰν ἄκουσε ὅλες τὶς κουβέντες καὶ τὸ ναὶ τῆς μάννας του, ξαναπῆγε στὸ στρῶμα του, μὰ ἀπὸ τὴ συλλογὴ δὲν ἔκλεισε μάτι.— Τί νὰ κάνω, τί νὰ κάνω, ρωτοῦσε τὸν ἑαυτὸ του.

Πρωί, πρωὶ λοιπὸν σηκώνεται ὁ καλὸς σου καὶ πηγαίνει ἴσια στὸ ποτάμι. Ἐνα ποτάμι ὁμορφο, πού ἔτρεχε κελαριστό, καὶ κατέβαινε καθάριο ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ στὸ κατέβασμά του ἔλεγε τὸ τραγούδι του:

Τοῦ βουνοῦ νεροσυρμὴ
κατεβαίνω, κι ἀβγατίζω
στὸ κατέβασμά μου,
καὶ φουσκῶνω καὶ ἀφρίζω
στὸ περπατήμά μου.

Τοῦ βουνοῦ νεροσυρμὴ
γίνουμαι ποτάμι
στενὸ πρῶτα σὰν κλωστή,
κι ὕστερα χονδρὸ καλάμι
κι ἔπειτα φαρδὺ ποτάμι.

Ἐκεῖ στήν ἀκροποταμιὰ ὅπου στρώνονται τὰ πλιμένα χαλίκια χρωματιστά, ὁ Κοντροεβιθούλης μάζεψε ἀπ' αὐτὰ καὶ γέμισε τὶς τσέπες του. Γυρίζοντας στοῦ σπίτι, δὲν εἶπε τίποτε σταδέρφια του ἀπ' ὅ,τι ἄουσε τὴ νύχτα.

Τὴν ἄλλη μέρα παίρνει τὰ παιδιὰ του ὁ ξυλοκόπος μαζί μὲ τὴ γυναῖκα του καὶ τραβᾷ κατὰ τὸ λόγγο. Ὁ λόγγος ἦταν κατακόκκινος καὶ σκοτεινὸς τόσο, ποὺ δύσκολα μπορούσε ἀπὸ δῶ ὡς κεῖ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον.

Ἡ μέρα πῆγε χαμένη, γιατί ὁ ξυλοκόπος ἄρχισε νὰ κόβῃ ξύλα καὶ φρύγανα καὶ τὰ παιδιὰ νὰ κάνουν δέματα. Ἐκεῖ ποὺ τὰ παιδιὰ μάζευαν τὰ φρύγανα, ὁ πατέρας τους κῆ μητέρα τους τὰρίνουν σιγά - σιγά, κι ἀποσύρονται καὶ φεύγουν κρυφὰ ἀπὸ ἓναν ἄλλο δρόμο.

Σὰν εἶδαν τὰ παιδιὰ πῶς ὁ πατέρας τους κῆ μητέρα τους χάθηκαν κέμειναν μονάχα, ἄρχισαν νὰ κλαῖνε καὶ νὰ φωνάζουν:

— Πατέρααα, πατέρααα, μητέραα, μητέραα!

Ὁ λόγγος ἀντιχοῦσε ἀπὸ τὶς λυπητερὲς φωνές τους, ὅπως τῶν ἀνοιῶν ποὺ λαχαροῦν νὰ θυζᾶξουν τὸ γάλα τῆς μανούλας των.

Μονάχα ὁ Κοντροεβιθούλης δὲν ἔκλαιε καὶ δὲ φώναζε, μὰ καὶ γελοῦσε μὲ τὴν καρδιά του, γιατί στοῦ δρόμο ἔρριξε ἓνα ἓνα πετραδάκι ποῦχε μαζέψει στὴν τσέπη του.— Γ'ὼ ξαίρω νὰ γυρίσω, ἔλεγε καὶ χοροπηδοῦσε.

Ὡς τόσο τὰδέρφια του κλαίγαν καὶ φώναζαν ἀπελπισμένα.— Μανούλα μας! Καὶ ὁ λόγγος ἔφερνε τὴ φωνή τους πίσω διπλῆ καὶ σ' ὄλο τὸ δάσος διπλωνότανε μιὰ λύπη. Μανούλα μας, μανούλα...

Γυρίζει τότε ὁ Κοντροεβιθούλης στ' ἀδέρφια του καὶ τοὺς λέει:— Σωπαῖτε, ἀδελφάκια μου, καὶ μὴν κλαῖτε. Ὁ πατέρας κι ἡ μητέρα μᾶς ἄφησαν δῶ γιὰ νὰ χαθοῦμε, μὰ ἐγὼ ξαίρω νὰ σᾶς πάω πίσω στοῦ σπίτι μας. Ἐλᾶτε. Σταμάτησαν μονομιᾶς τὰ κλάματα καὶ χαμόγελο ἀνῆθισε στοῦ πρόσωπό τους. Καὶ πῆρε πρῶτος τὸ δρόμο καὶ πίσω του ἀκολουθοῦσαν. Ἔτσι πηγαίνοντας ἔφτασαν στοῦ σπίτι τους. Μὰ μπαίνοντας στὴν αὐλὴ σταμάτησαν, γιατί φοβήθηκαν νὰ μπουν μέσα. Μόνο ἔβαλαν τ' ἀντὶ τους στὴν πόρτα νὰφιγγραστοῦν τί γίνεται.

***

Ὁ ξυλοκόπος μὲ τὴ δύστυχη γυναῖκα του, ἅμα γύρισαν στοῦ σπίτι βρῆκαν δέκα τάλλαρα ποὺ τοὺς ἔστειλε ὁ ἄρχοντας τοῦ τόπου.

Βλέποντας τὰ τάλλαρα ἀναστήθηκαν ἀπὸ χαρὰ, γιατί ἦταν μισοπεθαμένα ἀπ' τὴν πείνα καὶ τὴ λύπη γιὰ τὰ παιδιὰ τους.

— Δόξα σοι ὁ Θεός, ἔλεγε ἡ μητερούλα τους καὶ τὰ χὰιδευε στὰ μαλλάκια τους, καὶ τὰ φιλοῦσε καὶ τᾶγλυφε ὅπως ἡ γάτα τὰ γατάκια της.

— Ἐλᾶτε, ἀγγελάκια μου, νὰ φαῖτε τώρα, καὶ τοὺς ἔστρωσε τὸ τραπέζι κι ἔφαγαν μὲ πολλὴ ὄρεξη.

— Τώρα πέστε μου πῶς γυρίσατε παιδάκια μου;

Καὶ τὰ παιδιὰ εἶπαν μ' ἓνα στόμα, τὴν ἀπελπισία ποὺ τοὺς ἔπιασε, ὅταν

βρέθηκαν μονάχα μέσα στὸ λόγγο, καὶ πῶς γύρισαν μὲ τὴν ἐξυπνάδα τοῦ Κοντροεβιθοῦλη.

Ὡσπου νὰ φραγοθοῦνε τὰ τάλλαρα, μιὰ χαρὰ βασίλευε στὸ σπίτι. Τὰ παιδιὰ ἔπαιζαν καὶ ἡ ἀλλή βόϊξε, ὅπως τὸ μελισσολόγι. Μὰ ἦρτε γρήγορα μέρα ποῦ τὰ τάλλαρα σώθηκαν καὶ ἡ φτώχεια πάλι πλάκωσε στὸ σπίτι.

— Γυναίκα, ἡ φτώχεια πάλι μᾶς πλάκωσε, εἶπε ὁ πατέρας ἀπελπισμένος. Δὲ μπορούμε νὰ θρέψουμε τὰ παιδιὰ μας. Θὰ τὰ πᾶμε πάλι στὸ λόγγο, μὰ μακρύτερα πολὺ, ποῦ νὰ μὴ μπορούν νὰ γυρίσουν.

Αὐτὰ τὰ λόγια εἶπε πάλι κρυφὰ τῆς γυναίκας του. Κανεὶς δὲν τᾶκουσε, μόνο ὁ Κοντροεβιθοῦλης τᾶκουσε κρυμμένος κάτω ἀπὸ τὸ κρεβάτι. Ὅλη τὴ νύχτα δὲν ἔκλεισε μάτι. Συλλογιζότανε τί νὰ κάνη νὰ γλυτώσῃ τ' ἀδελφάκια του.— Θὰ πάω πάλι νὰ μαζέρω πετραδάκια, εἶπε, μέσα του, μὰ πηγαίνοντας νὰ ξεβῆ ἀπὸ τὴν ξόπορτα, τὴ βρίσκει κλειστή καὶ μανταλωμένη. Τί νὰ κάνη λοιπόν; Κατὰ καλὴ τύχη ἡ μητέρα του πρὶν ξεκινήσῃ τοὺς ἔδωκε ἀπὸ ἓνα κομμάτι ψωμί.

— Ἄ!, εἶπε τὸ βρῆρα! Θὰ ψιχουλιάσω τὸ ψωμί, κι ἀντὶ χαλίκια θὰ ρίχνω στὸ δρόμο ψίχουλα. Ἄς κρύψω τὸ ψωμί μου, συλλογίστηκε, καὶ τὸ ἔβαλε στὸν κόρφο του.

Καὶ μπαίνοντας στὸ λόγγο, ὅπου τὸ δάσος πυκνὸ, πυκνὸ τοὺς ἔκλεινε τὸ δρόμο, ἔρχοιγε τὰ ψίχουλα ἀπὸ τὴν τσέπη του, γιὰ νὰ θυμᾶται τὰχνάρια τοῦ δρόμου. Σὰν ἔφτασαν στὸ δάσος καὶ πάλι ὁ ξυλοκόπος ἄρχισε νὰ κόβη ξύλα. Καὶ τὰ παιδιὰ του πάλι τὰ μάζευαν καὶ τᾶδεναν δεμάτια. Μὰ ξαφνικὰ τὰ παιδιὰ ἔχασαν ἀπὸ τὰ μάτια τους τὸν πατέρα καὶ τὴ μητερούλα τους κἔμειναν μέσα στὴν ἐρημιὰ τοῦ λόγγου ὀλομόναχα. Ὁ λόγγος πάλι γέμισε ἀπὸ κλάματα κι ἀπὸ ἀπελπιστικὲς φωνές.

— Μανούλα μας καλή, ποῦ εἶσαι; Μόνος ὁ Κοντροεβιθοῦλης ἀμέριμνος γελοῦσε, γιὰτί πίστευε πῶς μὲ τὰ ψιχουλάκια ποῦχε ρίξει, θὰ μπορούσε νὰ βρῆ τὸ δρόμο. Ἄλλὰ πόσο ἦταν γελασμένος! Γιὰ κακὴ του μοῖρα τὰ πουλιά ἔφαγαν τὰ ψίχουλα ποῦ πέταξε. Καὶ τώρα τὰ κακόμοιρα τὰ παιδιὰ γυρεύοντας νὰ βροῦν τὸ δρόμο τους μπερδεύονταν ἀκόμα πλιότερο, ὥσπου ἄρχισε νὰ σκοτεινιάζῃ. Καὶ μαζὶ μὲ τὴ νύχτα τώρα πλάκωσε κἔνας δυνατὸς ἀέρας, ποῦ σειοῦσε τὰ δέντρα, καὶ σφύριζε στὰ κλωνάρια τους. Κι ὅσο φυσοῦσε ὁ ἀέρας, τόσο καὶ τὰ παιδιὰ τρέμανε ἀπὸ τὸ κρύο καὶ τὸ φόβο κλαίγανε γοερά. Τᾶγομίμα οὐρλιαζαν κι οἱ φωνές τους ἔφταναν στ' ἀφτιά τῶν παιδιῶν τρομαχτικὲς.

— «Μανούλα μας! Θὰ μᾶς φᾶνε»!

— Μητερούλα μας, σῶσε μας!

*
**

Καὶ δὲν ἔφτανε τὸ βάσανο τοῦ φόβου καὶ τοῦ κρύου μόνο καὶ μιὰ βροχή τσουχερὴ τοὺς πλάκωσε καὶ τοὺς μούσκαψε ὥς τὸ κόκκαλο καὶ τοὺς βούλιαξε μέσα στὶς λάσπες καὶ τὰ νερά. Μόνο ἡ γλῶσσα τους εἶχε μείνει στεγνή.

Ὁ Κοντορεβιδούλης τότε σκέφτηκε τί νά κάνη. Καί νά τί σοφίστηκε: Ἄνεβαίνει σακαφαλώνοντας σένα δέντρο ψηλό γιά νά δῆ κανένα φῶς. Κι ἀληθινά εἶδε μακρὰ πολὺ μακρὰ νά φέγγη ἕνα φῶς σάν ἄστρο τοῦρανοῦ. Χαρούμενος κατέβηκε. Καί παίρνοντας τὰδεοφάκια του τράβηξε κατὰ κεῖ πού εἶδε τὸ φῶς. Περπάτησαν πολλὴν ὥρα ὥσπου εἶδαν βγαίνοντας ἀπὸ τὸ δάσος, ἕνα σπίτι πού εἶχε τ' ἀναμμένο φῶς.

— Θὰ χτυπήσουμε καὶ θὰ μᾶς ἀνοίξουν εἶπε καὶ χτύπησε δειλά - δειλά τὴν ξώθυρα.

Καὶ σὲ λίγο νά, καὶ ἀνοίγει ἡ ξώπορτα καὶ βγαίνει μιὰ γυναικούλα, πού μόλις τὴν εἶδαν τὰ παιδιὰ ἄρχισαν νά κλαῖνε:

— Μητερούλα μας, μαννούλα μας.

— Τί θέλετε ἐδῶ παιδάκια μου;

— Ἄχ κυρά μας καλή, εἶπε ὁ Κοντορεβιδούλης, χάσαμε τὸ δρόμο μας, καὶ βρεθήκαμε δῶ μπροστά σου. Κάνε μας τὸ καλὸ νά μᾶς δεχτῆς ἀπόψε στὸ σπίτι σου νά ξημερωθοῦμε.

— Ἄλλι καὶ τρισαλί παιδάκια μου. Πῶς νά σᾶς δεχτῶ πού ἤρθατε σὲ σπίτι δράκου, πού τρώει ἀνθρώπους κι ὕπου νᾶναι θὰ φανῆ νάρθη ἀπόξω; ὦχου πόσο σᾶς λυπᾶμαι!

— Ἄχ μαννούλα μας, εἶπε τουρτουρίζοντας ὁ Κοντορεβιδούλης. Καὶ τί θὰ γίνουμε τώρα; Ἄν μείνουμε στὸ λόγγο θὰ μᾶς φᾶνε τὰ γρύμια καὶ τὰ θεριά, δὲν εἶναι καλύτερα νά μποῦμε μέσα καὶ σάν ἔρθη νά τὸν παρακαλέσουμε τὸ δράκο καὶ μεῖς καὶ σὺ νά μᾶς λυπηθῆ καὶ νά μὴ μᾶς φάγη.

Ἡ γυναικούλα τὰ καταλυπήθηκε σάν τᾶειδε κι αὐτὴ σ' αὐτὴ τὴ δυστυχία καὶ πικραμένα τὰ ἐφτὰ παιδιὰ νά τὰ κρύψη, ὥσπου νά ξημερώσῃ.— Θὰ τὰ κρύψω κι ὅ,τι βγῆ, εἶπε.

— Θὰ σᾶς κρύψω, παιδιὰ μου, κι ὅ,τι ὀρίζει ὁ Θεός.

Μέσα στὸ σπίτι τὴν ὥρα αὐτὴ ψηνότανε στὴ σοῦβλα ἕνα παχνὸ καὶ μοσκερὸ ἀρνὶ γιά τὸ Δράκο, πού θάρχότανε νά φάγη. Τὰ παιδιὰ ἔτρεξαν γύρω στὴ φωτιά νά ζεσταθοῦν.

Δὲν εἶχαν καλοζεσταθῆ καὶ νά, χτυπᾶ ἡ πόρτα. Τρία χτυπήματα βαριά ἀκούστηκαν. Ἦταν ὁ δράκος, πού γύριζε νά φάη καὶ νά κοιμηθῆ κουρασμένος. Ἡ γυναικούλα μονομιᾶς σάν κοπάδι ἔκρυψε τὰ παιδιὰ κάτω ἀπὸ τὸ κρεβάτι κέτρεξε ν' ἀνοίξῃ τὸ Δράκο.

— Εἶναι ἔτοιμο τὸ φαγὶ καὶ τὸ κρασί; ρώτησε λαίμαργα ὁ Δράκος μπαίνοντας. Κι ἀρπάζει μισοξημμένο τᾶρνι, κάθησε στὸ τραπέζι κι ἄρχισε νά καταπίνῃ συκότια ματωμένα καὶ παγίδια τραγανά, καὶ γρήγορα - γρήγορα τᾶχαψε ἔτσι μὲ τὰ αἵματα, γιὰτί ἔτσι τὸν εὐχαριστοῦσε πολὺ. Νά σταλάζουν τὰ αἵματα.

Καὶ σάν ξέφαγε ἄρχεψε νά μυρίζεται.— Ἀνθρωπινὸ κρέας μοῦ μυρίζει εἶπε στὴ γυναίκα του.

— Σὲ καλὸ σου, δράκο μου, θὰ σοῦ μυρῖζη τὸ μοσχάρι, πὺν ξέγδαρα τὴν ἄρα γιὰ αὔριον, τοῦ ἀπάντησε ἡ γυναικοῦλα.

— Ἀνθρωπινὸ κρέας μοῦ μυρῖζει σοῦ λέγω γώ, καὶ ἀγριοκτύταξε τὴν γυναικοῦλα νὰ πύρη τὴ ματιά της.

Καὶ μονομιᾶς σηκώνεται καὶ πάη ἴσια στὸ κρεβάτι του καὶ σκύβει κάτω.

— Ἄ, βλέπεις τὸ λοιπὸν πὺν ἔχω δίκιο; Τί μεζὲς καλὸς! καὶ σὲ καλὴ ὥρα τοῦ ἦρθε. Ἰσα - Ἰσα πὺν ἔχω προσκαλεσμένους τρεῖς δράκους νὰ φᾶνε στὸ τραπέζι μου. Κι ἄρχισε νὰ τραβᾷ τὰ παιδιὰ ἕνα - ἕνα καὶ νὰ τὰ πετᾷ μακριὰ ἀπὸ τὸ κρεβάτι. Τὰ κακόμοιρα μὴ ξαίροντας πῶς νὰ γλυτώσουν ἔπεσαν στὰ πόδια τοῦ δράκου καὶ τὸν παρακαλοῦσαν νὰ τοὺς χαρίσῃ τὴ ζωή.— Χάρισε μάς τὴ ζωή, δράκο, μίλησαν ὅλα μὲνα στόμα, χάρισε μάς τὴ ζωή!

Μὰ ὁ δράκος δὲν ἔπαιρνε ἀπὸ τέτοια, δὲ δέχονταν παρακάλια, γιὰτ' ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀγριούς δράκους, πὺν πρὶν τὰ φάγη μὲ τὸ στόμα, δὲν πρόφτανε νὰ τὰ τρώγῃ μὲ τὰ μάτια.

Γυρῖζει τότε, καὶ λέγει τῆς γυναίκας του.— Νὰ τὰ μαγειρέψῃς μὲ ξυνὸ ζοιμί. Κι ἀμέσως παίρνει τὸ μαχαίρι του καὶ ἀρχίζει νὰ τ' ἀκονίζει. Καὶ σὰν τ' ἀκόνισε καλὰ - καλὰ ἀρπάζει ἕν ἀπ' ὅλα γιὰ νὰ τὸ σφάξῃ. Μὰ πάνω πὺν θὰ τοῦκοβε τὸ λαρίγγι, πρόφταξε ἡ γυναίκα του καὶ τοῦ εἶπε:

— Τί ἀπόψε καὶ ὅλας θὰ τὰ σφάξῃς; Ἄμὲ ἄφησέ τα καημένε, ἴσα μὲ τὸ πρωί.

— Σῶπα σύ, γυναίκα, τῆς εἶπε ὁ δράκος, καὶ ξαίρω γὰ τί θὰ κάνω. Θὰ τὰ σφάξω ἀπόψε γιὰ νὰ ψαχνίσουνε.

— Ἄμὲ ἔχεις δὰ τόσο κρέας, ἔχεις ἕνα μοσχάρι, δυὸ κριάρια, καὶ μισὸ γουρούνι, καὶ δὲ χορταίνεις;

— Καλὰ λές, δόστους λοιπὸν νὰ φᾶν γιὰ νὰ μὴν τύχη καὶ ἀχαμνήσουν, καὶ ὕστερα βάλτα νὰ κοιμηθοῦν.

Ἡ καημένη ἡ γυναικοῦλα πῆγε νὰ πετάξῃ ἀπὸ τὴ χαρὰ της. Ἀμέσως λοιπὸν τοὺς ἔβαλε πολὺ φαγὶ νὰ φᾶν. Μὰ τὰ κακόμοιρα παιδιὰ ἔτρεμαν ἀπὸ φόβο, καὶ τὸ φαγὶ δὲν τοὺς πῆγαινε κάτω.

.. Ὁ δράκος τώρα ξανακάθισε στὸ τραπέζι του ἄρχισε νὰ πίνη τὸ συνηθισμένου του κρασί, καὶ ἀπὸ τὴ χαρὰ του ἤπιε δώδεκα κανάτια παραπάνω καὶ ἀπὸ τὸ πολὺ πιὸτὸ ζαλίστηκε καὶ πῆγε νὰ πλαγιάσῃ.

**

Ὁ Δράκος εἶχε καὶ παιδιὰ. Ἐφτὰ μικρὰ κορίτσια, μὲ κάτι μεγάλα στόματα μὲ κάτι δόντια κοφτερά, πὺν μαυτὰ μαδοῦσαν τάνθρωπινα κρέατα, σὰν τὸν πατέρα τοὺς τριγυρίζοντας μέσα στὸ σπίτι. Καὶ σὰν ἔπιαναν κανένα τρυφερὸ παιδί τοῦ πιπίλιζαν τὸ αἷμα. Τὰ κορίτσια αὐτὰ τοῦ δράκου καὶ τὰ ἑφτὰ κοιμότανε σ' ἕνα μεγάλο κρεβάτι καὶ φοροῦσαν τὸ καθένα ἀπὸ ἕνα χρυσὸ στεφάνι στὸ κεφάλι. Μέσα στὸ δωμάτιο ἦταν καὶ ἕνα ἄλλο κρεβάτι σὰν τῶν κοριτσιῶν. Σὲ τοῦτο ἔβαλε ἡ γυναικοῦλα τοῦ δράκου νὰ κοιμηθοῦν τὸν Κοντορεβιδούλη μὲ τὰδέλφια του.

Τὰ μεσάνυχτα ὁ καλὸς σου Κοντορεβιδούλης, πὸν ὄλα τὰ μυρίστηκε, σηκώνεται σιγὰ κι ἀφοῦ ἔβγαλε τὶς σκούφιες πὸν φοροῦσαν τὰ δέλφια του καὶ τὴ δική του, πηγαίνει σιγὰ κοντὰ στὸ κρεβάτι τῶν κοριτσιῶν, τοὺς βγάζει τὰ στεφάνια, πὸν φοροῦσαν καὶ τοὺς φοράει τὶς σκούφιες, καὶ παίρνοντας τὰ ἑφτὰ στεφάνια τὰ φοράει στὰ ἔξι ἀδέσφια του καὶ τὸνα ὁ ἴδιος.

Ὅλα αὐτὰ τὰ σοφίστηκε ὁ Κοντορεβιδούλης, μήπως μετανοῦσε τὴ νύχτα ὁ Δράκος πὸν δὲν τοὺς ἔσφαξε κι ἂν ἐρχότανε νὰ τοὺς σφάξῃ, νᾶσφαζε τὰ κορίτσια του ἀντὶς γι' αὐτούς.

Ὅπως τὰ στοχάστηκε ὁ Κοντορεβιδούλης ἔτεσι ζέγιναν. Ὅστερα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα σηκώθηκε ὁ Δράκος, παίρνει τὸ μαχαίρι του τὸ μεγάλο καὶ πάει στὴν κάμαρα, ὅπου κοιμότανε τὰ παιδιὰ. Ψάχνοντας λοιπὸν σιὰ σκοτεινὰ βρίσκει τὸ κρεβάτι ποῦταν πλαγιασμένα ὄλα τ' ἀγόρια καὶ κοιμότανε βαθυά, καὶ μόνο ὁ Κοντορεβιδούλης ξύπνιος κι ἀνήσυχος φύλαγε. Κι ὅταν ὁ Δράκος τοῦπισε τὸ κεφάλι πρῶτον, πῆγε νὰ κοκκαλιάσῃ ἀπ' πὸ φόβο του. Μὰ ἀγγίζοντας τὸ στεφάνι τους στὸ κεφάλι μουρμούρισε:— Ὁχοῦ τί πῆγα νὰ κάνω! Ἀλίμονό μου, θὰ πάθαινα θρωμοδουλειά. Τώρα καταλαβαίνω πὼς φῆς τὸ θράδυ ἦπια πολὺ, πάρα πολὺ! Σὲ καλό μου...

Ἀφίνει λοιπὸν τὸ κρεβάτι τῶν ἀγοριῶν καὶ πάει στ' ἄλλο πὸν κοιμόταν τὰ κορίτσια του. Ἀγγίξε τὰ κεφάλια τους, κι ὅταν ἔπιασε τὶς σκούφιες, εἶπε μέσα του πάλι:

— Νά, αὐτὰ εἶναι, ἀφοῦ φοροῦνε τὶς σκούφιες... Καὶ σιγομουγκρίζε ἱκανοποιημένος.

Καὶ τότε πιάνει μονομιᾶς καὶ σφάξει τὰ ἑφτὰ κορίτσια του ἀλύπητα καὶ πῆγε νὰ πέσῃ καὶ νὰ ξανακοιμηθῇ.

Σὲ λίγο ὁ Δράκος ἄρχισε νὰ ροχαλίζει.

Ὁ Κοντορεβιδούλης ἅμα ἄκουσε τὸ ροχαλητὸ τοῦ Δράκου, ξύπνησε τ' ἀδέλφια του καὶ τοὺς εἶπε σιγανὰ στ' αὐτὶ τὸ καθένα:

— Ντυθῆτε γρήγορα κι ἐλάτε κατόπι μου.

Ντυθήκαν ὄλα μονομιᾶς καὶ πήδηξαν ἀπὸ ἓνα παράθυρο στὸ περιβόλι καὶ ὕστερα πήδηξαν κι ἀπὸ τὸν τοῖχο τοῦ περιβολιοῦ καὶ τῶβαλαν στὰ πόδια κι ὄλη τὴ νύχτα ἔτρεχαν κατατρομαγμένα χωρὶς νὰ ξαίρουν ποῦ θὰ τοὺς βγάλῃ ἢ ἄκρη.

Καὶ σὺν ξύπνησε ὁ Δράκος εἶπε στὴ γυναῖκα του.— Νὰ πᾶς μέσα στὴν κάμαρα καὶ νὰ πάρῃς τὰ τριφερὰ σφαχτάρια νὰ τὰ τοιμάσῃς. Ἡ γυναῖκα νόμισε πὼς τῆς εἶπε νὰ τὰ ντύσῃ. Κι ὅταν μπῆκε μέσ' τὴν κάμαρα καὶ εἶδε τὰ κορίτσια τῆς σφαγμένα, πῆγε νὰ τρελλαθῇ καὶ λιγοθύμισε καὶ ξαπλώθηκε χάμω μισοπεθαμένη.

Βλέποντας ὁ Δράκος, πὼς ἡ γυναῖκα του δὲ φαίνονταν, πάει κι ὁ ἴδιος στὴν κάμαρα γιὰ νὰ δῇ τί τρέχει. Κι ὅταν εἶδε τέτοιο φοβερὸ κακό, ἔσκουζε λυσασμένος.— Ἄχ θρωμόπαιδα, πὸν μὲ κάνετε νὰ σφάξω τὰ παιδιὰ μου.

Ἄλλο καὶ ποῦ θὰ μοῦ πᾶτε; Θὰ μοῦ πέσετε στὰ νύχια, καὶ μούγκριζε σὰν ταῦρος. Καὶ σὰ συνέφερε ἀπὸ τὸ θάνατο τῆ γυναίκα του τῆς λέγει:

— Τρέξε γρήγορα, γυναίκα μου, νὰ μοῦ φέρης κείνα τὰ ποδήματά μου ποὺ παίρνουν ἑφτά μίλια στὴν δρασκελιά.

*

Κι ἅμα τὰ φόρεσε ἀρχίνησε νὰ τρέχη σὰ δαιμονισμένος. Πατοῦσε δῶ καὶ βρισκότανε ἑφτά μίλια μακρὰ. Ὅσο ποὺ βρῆκε τὸ δρόμο ποὺ πήρανε τὰ κακόμοιρα παιδιὰ. Νάτα φάνηκαν. Σὲ λίγο θάψταναν στὸ σπίτι τους.

Ἔτσι δρασκελίζοντας ἀκόμα μιὰ νάτος καὶ τοὺς προφταίνει. Τὰ παιδιὰ γυρίζοντας βλέπανε τὸ Δράκο νὰ τρέχη πίσω τους μὲ τὰ ποδήματα στὰ πόδια, σὰ νὰ πετοῦσε. Μὰ γρήγορα ὁ Κοντορεβιθούλης βρῖσκει μιὰ τρύπα σ' ἓνα βράχο μέσα, καὶ μπάζοντας τ' ἀδέρφια του, χώθηκε κι αὐτὸς μέσα, κι ἀπὸ κεῖ κρυφοκίτταζε τὸ δράκο νὰ πλῶνῃ τὰ χέρια του, μὲ τὰ τρομερὰ νύχια του.

Καὶ κουρασμένος ὅπως ἦταν ἀπὸ τὰ μεγάλα βαρεῖα ποδήματα ποὺ φοροῦσε, τοῦρθε ὄρεξῃ νὰ πέσῃ λίγο καὶ νὰ ξεκουραστῇ. Καὶ νάτος τραβᾷ ἴσια στὸ βράχο ὅπου ἦταν κρυμμένα τὰ παιδιὰ. Σὲ λίγο ἀποκοιμήθηκε βαθεῖα κι ἄρχισε νὰ ροχαλίξῃ τόσο ποὺ ὁ βράχος πηγαινοφερότανε. Τότε ὁ Κοντορεβιθούλης γυρίζει καὶ λέγει στ' ἀδέρφια του. — «Τώρα ποὺ κοιμᾶται ὁ δράκος, τρεχάτε γρήγορα γιὰ τὸ σπίτι μας. Κεῦθὺς τῶθάλαν στὰ πόδια, μόνον ὁ Κοντορεβιθούλης ἔμεινε πίσω κι ἀγάγια - ἀγάγια πηγαίνοντας κοντὰ στὸ Δράκο, τραβῆξε ὁμορφα τὰ ποδήματά του καὶ τοῦ τὰ πήρε καὶ τὰ φόρεσε ὁ ἴδιος. Τὰ ποδήματα ἦταν μαγεμένα καὶ κατὰ τὸ ποδαρὶ μεγάλωναν ἢ μικραίναν. Ἔτσι ὁ Κοντορεβιθούλης τώρα μὲ δυὸ τρεῖς δρασκελιές, βρέθηκε στὸ σπίτι τοῦ Δράκου, νὰ τὸν ἐκδικηθῇ. Ἐκεῖ βρῆκε τὴν καλὴν γυναικοῖλα τοῦ Δράκου νὰ μοιρολογᾷ τὰ κορίτσια της, καὶ τῆς λέγει: — Κυρὰ Δράκαινα, τὸν ἄντρα σου τὸν πιάσανε κλέφτες καὶ θὰ τὸν σκοτώσουν, ἂν δὲν δώσης ὅσο μάλαμα κι ἀσημικὸ ἔχεις. Μ' ἔστειλε λοιπὸν μὲ τὸ μαχαίρι στὴν καρδιά, νὰ σοῦ τὸ πῶ. Μοῦδωκε γι' αὐτὸ καὶ τὰ ποδήματα νὰ φτάσω γρήγορα. Νὰ μοῦ δώσης λοιπὸν ὅ,τι ἔχεις καὶ δὲν ἔχεις, γιὰ νὰ προλάβω νὰ τὸν γλυτώσω.

Ἡ κακόμοιρη τότε λυπήθηκε τὸ Δράκο καὶ μάζεψε ὅ,τι εἶχε ὅλο τὸ χρυσάφι καὶ ἀσημικὸ ποὺ εἶχε στὸ σπίτι της καὶ τῶδωκε τοῦ Κοντορεβιθούλη νὰ τοὺς προφτάσῃ.

— Τρέχα, παιδάκι μου, καὶ νᾶχης τὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ, τοῦ εἶπε, φορτώνοντάς τον μὲ τὰσημικά της.

Καὶ μιὰ καὶ δυὸ, ὁ Κοντορεβιθούλης γελώντας μὲ τὴν καρδιά του φτάνει σπίτι του. Σὰν τὸν εἶδαν οἱ γονιοὶ του νᾶρχεται φορτωμένος μὲ τόσα χρυσαφικά, πῆγαν νὰ τρελλαθοῦν ἀπ' τὴ χαρὰ τους.

Τὰ κατορθώματα τοῦ Κοντορεβιθούλη τᾶκουσε κι ὁ βασιλιάς. Περιέργως νὰ μάθῃ πρόσταξε νὰ φέρουν τὸν Κοντορεβιθούλη μπροστὰ του. Τὸν ἦ-

θέλε γιὰ νὰ τὸν στείλῃ στὰ στρατεύματά του, ποὺ ἔκαμναν πόλεμο πολὺ μακρὰ, γιὰ νὰ μάθῃ τί κάνουν.

— Νὰ πάγω πρόθυμα, τοῦ ἀπήντησε ὁ Κοντορεβιθοῦλης, μὰ πρῶτα νὰ φάω ποὺ πεινῶ!

Καὶ σὰν ἔφαγε τὸ μεσημέρι ξεκίνησε καὶ ἴσαμε τὸ βράδυ νάτος γύρισε πίσω, φέροντας καλὰ μαντάτα:

Τὰ στρατεύματά σου, βασιλιά, νικοῦν φώναξε.

Ὁ βασιλιάς μαθαίνοντας τὰ εὐχάριστα νέα, ἔκανε τὸν Κοντορεβιθοῦλη ἄρχοντα, καὶ ὁ ξυλοκόπος μὲ τὴ γυναῖκα του ζήσανε στὸ ἐξῆς καλὰ καὶ μεῖς καλύτερα.

Β'. Τ' ΑΡΝΙΤΣΙ ΜΠΙΤΣΙ

Ἐναν καιρὸ ἦταν μιὰ γριὰ καὶ δὲν εἶχε παιδί. Νύχτα μέρα λοιπὸν πήγαινα στὴν ἐκκλησιά καὶ παρακαλοῦσε στὴν Παναγιά: — Παναγίτσα μου, δόσε μου ἓνα παιδί καὶ ἄς εἶναι καὶ ἄρνάκι.

Ἡ Παναγιά γιὰ τίς πολλὲς παρακλήσές της τὴ λυπήθηκε καὶ τῆς χάρισε ἓν ἄρνάκι γιὰ παιδί. Κάθε μέρα πήγαινε ἡ γριὰ στὸ βουνό, μάζευε χορταράκια κέφερε σπῆτι νὰ ταγίξῃ τὸ χαριτωμένο ἄρνάκι της. Ὅταν ἐρχόταν ἀπὸ τὸ βουνὸ στὸ σπῆτι, στεκότανε ὄξω ἀπὸ τὴν πόρτα κἔλεγε:

Ἄρνιτσι - μπίτσι ἔλα ἄνοιξε,	καὶ τὸ πρῶτὶ νὰ σηκωθῆς,
γλωρὴ βοσκίτσα σῆφερα,	νὰ πάρῃς τὸ καλάθι σου,
νὰ φᾶς, νὰ πιῆς, νὰ κοιμηθῆς	νὰ πάῃς στὸ σχολειό σου.

Μιὰ μέρα τὴν ἄκουσε ὁ λύκος καὶ ἔμαθε ἀπόξω τὰ λόγια της. Τὴν ἄλλη μέρα ὅπως πάντα ἡ γριὰ σηκώθηκε νὰ πάῃ στὸ βουνό. Ὁ λύκος τὴν παραμόνεψε καὶ σὰν ἔφυγε μιὰ καὶ δυὸ ὁ καλὸς του προφταίνει στὸ σπῆτι. Γρήγορα χτυπᾷ τὴν πόρτα καὶ λέει μὲ χοντρὴ φωνή:

Ἄρνιτσι - μπίτσι ἔλα ἄνοιξε,	καὶ τὸ πρῶτὶ νὰ σηκωθῆς,
γλωρὴ βοσκίτσα σῆφερα,	νὰ πάρῃς τὸ καλάθι σου,
νὰ φᾶς, νὰ πιῆς, νὰ κοιμηθῆς	νὰ πάῃς στὸ σχολειό σου.

Τὸ ἄρνάκι ἔννοιωσε τὴ χοντρὴ φωνὴ τοῦ λύκου καὶ τοῦ λέει. — Σὺ δὲν εἶσαι ἡ μαννούλα μου. Ἡ μαννούλα μου ἔχει καλὴ φωνούλα καὶ κόκκινες πατούσες.

Ὁ λύκος τὴν ἔπαθε. — Μὲ κατάλαβε τᾶρνὶ εἶπε μέσα του. Ἄς πάω στὸ γύφτο νὰ τοῦ πῶ νὰ μ' ἀλλάξῃ τὴν φωνὴ καὶ νὰ μοῦ βάλῃ κόκκινες πατούσες.

Γρήγορος φτάνει στὸ γύφτο. — Γύφτε τοῦ λέει, ἦρθα νὰ μὲ κάνῃς ψιλλὴ φωνούλα καὶ πατούσες κόκκινες, γιατί σὰ δὲ μὲ κάνεις θὰ σοῦ φάγω τὸ γαῖδαρό σου. Πῆρε ὁ γύφτος τὰ ἐργαλεῖα του καὶ τσάκα τσοῦκα κοπανώντας τὴ γλώσσά του τοῦκανε ψιλλὴ τὴν φωνίτσα καὶ κόκκινες πατούσες. Ὅποτε

ορα τραβᾷ στὸ σπίτι τῆς γριᾶς καὶ μὲ φωνὴ ψιλὴ λέει στὸ ἀρνάκι:

Ἄρνίτσι - μπίτσι ἔλα ἄνοιξε, καὶ τὸ πρωὶ νὰ σηκωθῆς,
 γλωρὴ βοσκίτσα σέφερα, νὰ πάρης τὸ καλάθι σου,
 νὰ φᾶς, νὰ πιῆς, νὰ κοιμηθῆς νὰ πάης στὸ σκολειὸ σου.

Τ' ἀρνὶ γελᾶστηκε καὶ δὲν πρόφτασε ἀπὸ χαρὰ νὰ πῆ: — Σὺ εἶσαι ἡ μανουλίτσα μου, κι ἄνοιξε τὸ λύκο. Ὁ λύκος μπῆκε λαίμαργος καὶ πεινασμένος μέσ' ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ χὰπ τῶθαλε μιὰ βούκα τ' ἀρνάκι. Σὰν ἔφαγε τὰ νόστιμα κρέατα τ' ἀρνιοῦ μαζεῦει τὰ κόκκαλα, τὰ βάζει σ' ἓνα τουρβὰ καὶ τὰ κρεμᾷ πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα.

Ἡ γριὰ τὴν ὥρα τούτη στὸ βουνὸ μάζευε νόστιμα χορταράκια. Διὰ-λεγε ἓνα ἓνα τὰ τρυφερὰ καὶ μαζεύοντας ἔλεγε: — Θὰ πάω στ' ἀρνάκι μου νὰ φάη, νὰ γλυκαθῆ καὶ νὰ μεγαλώσῃ. Ἔτσι χαρούμενη γύρισε στὸ σπίτι της καὶ φωνάζει:

Ἄρνίτσι - μπίτσι,
 ἀρνίτσι μπίτσι,

μὰ ποιὸς ν' ἀποκριθῆ ἀπὸ μέσα, σὰν ἔφαγε ὁ λύκος τ' ἀρνάκι.

Τότε πάει στὴ γειτόνισσα καὶ τὴν ρωτᾷ. — Γειτόνισσά μου καλή, μὴ ἔλαχε καὶ εἶδες τ'ἀρνίτσι - μπίτσι μου;

— Δὲν τὸ εἶδα εἶπε αὐτῆ.

— Ἄν εἶναι ἔτσι, δόσε μου τὸ τσεκούρι σου ν' ἀνοιξῶ τὴν πόρτα μου νὰ δῶ τ'ἀρνίτσι μπίτσι μου τί ἔπαθε;

Παίρνει ἡ γριὰ τὸ τσεκούρι κι ἀρχίζει νὰ χτυπᾷ τὴν πόρτα. Χτύπαι, χτύπαι ὥσπου τὴν ἄνοιξε. Μπαίνει τότε μέσα ἡ καημένη ἡ γριὰ καὶ τί νὰ δῆ; Τ' ἀρνάκι ἔλειπε, μόνε τὰ κόκκαλά του κρέμονταν πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα. Κι ἄρχισε νὰ κλαίη καὶ νὰ μοιρολογᾷ.

— Ἄρνάκι μου, παιδάκι μου, ποῦ εἶσαι νὰ φᾶς τὸ γλωρὸ χορταράκι ποῦ σοῦ διάλεξα στὸ βουνό; Ἔστερα πῆρε τὴ ρόκα της καὶ κάθησε στὸ σοφᾷ νὰ κλώθῃ. Ὁ λύκος κρυμμένος μέσα στὸ σπίτι κάτω ἀπὸ τὸ μεντέρι της τὴν τσιμποῦσε μὲ μιὰ βελόνα. Κι ἡ γριὰ ἔλεγε: — Ἐγὼ κονίδια δὲν ἔχω, ἐγὼ ψειροῦδες δὲν ἔχω. Τί εἶναι αὐτὸ ποῦ μὲ τσιμπᾷ;

Σηκώνεται λοιπὸν ἡ γριὰ ἀπὸ τὴ θέση της σκύβει καὶ γλέπει κάτω ἀπὸ τὸ μεντέρι τὸ λύκο.

— Ἄ σὺ εἶσαι, κύρ λύκο; Καὶ δὲ βγαίνεις τόσην ὥρα νὰ φᾶμε, νὰ πιοῦμε καὶ νὰ παίξουμε καὶ τὸ σάκκο, σάκκο;

Ὁ λύκος βγήκε τότε. Ἡ γριὰ ἔστρωσε τραπέζι κῆφαγαν καὶ ἤπιαν καὶ τὸ κρασάκι τους. Ἔστερα πῆρε ἓνα μεγάλο σακκοῦλι καὶ μπαίνοντας μέσα εἶπε τοῦ λύκου: — Πάρε τὸ σκοινὶ καὶ δέσε με ὡς πάνω κύρ λύκε καὶ πάρε τὴ βέργα καὶ χτύπα με. Αὐτὸ εἶναι τὸ παιγνίδι «Σάκκο, σάκκο...».

Ὁ λύκος δὲ χάνει καιρὸ, τὴ δένει καὶ παίρνοντας τὴ βίτσα τῆς ἔδωκε

πεντέξη. — Φτάνει γριά; ρωτᾷ. — Φτάνει λύκο. Σὰ βγῆξε ἡ γριά, τότε μπῆκε μέσα ὁ λύκος μὲ τὴ σειρά του.

Λοιπὸν τότε δένει ἡ γριά ἀπὸ πάνου καλά, καὶ σφιχτὰ καὶ παίρνει μιὰ μαγγούρα κι ἀρχινᾷ νὰ τόνε χτυπᾷ καὶ τοῦ λέει: Ποῦ σὲ τρώει, ποῦ σὲ πονεῖ;

- Ὦχ γριά τὸ κεφάλι μου!
- Θὰ τρῶς τᾶρνίτσι - μπίτσι μου;
- Ὦχ γριά τὰ ποδάρια μου!
- Θὰ τρῶς τᾶρνίτσι - μπίτσι μου;
- Ὦχ γριά τί ἔπαθα!
- Θὰ τρῶς τᾶρνίτσι - μπίτσι μου;

Ἔτσι τὸν ἐτσάκισε στὸ ξύλο, καὶ τόνε σκότωσε. Ὅποτερα τὸν παίρνει σέροντας καὶ τὸν πάει στὸ παζάρι, ἀπὸ κεῖ τὸν φορτῶνει σῆνα κάρο καὶ τὸν πάει στὸ παζάρι, ἀπὸ κεῖ τὸν φορτῶνει σῆνα κάρο καὶ τὸν πάει στὸ ποτάμι καὶ τὸν κάνει μπλούμ... καὶ πνίγεται ἔτσι ὁ λύκος.

Γ'. Η ΚΟΚΚΙΝΟΣΚΟΥΦΙΤΣΑ

Μιὰ φορὰ κι ἕναν καιρὸ ἦταν ἕνα μικρὸ κοριτσάκι, πὺ ζοῦσε μαζί μὲ τὴν μητέρα του σὲ μιὰ καλύβα στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Τὸ χωριοῦδάκι ἀπλωνότανε μὲ τὰ ψάρια καὶ τὰ ὄμορφα περιγιάλια. Ἀπὸ ψηλὰ θαρροῦσες πὼς ἕνα καθρέφτης - μεγάλος καθρέφτης, ἦτανε ἡ σκάλα βαλμένη στὴ γῆ, γιὰ νὰ καθρεφτίζεται ὁ οὐρανὸς ὀλημερίς κι ἡ κορυφὴ τοῦ βουνοῦ, ὅταν ὁ ἥλιος τὰπόγευμα κατηφόριζε νὰ πᾶ νὰ κοιμηθῆ κουρασμένος, ἀφίροντας στὸ φεγγάρι νὰ φεγγοδολᾷ τὴ νύχτα, κι ὅλα τὰ πράγματα στὴ γῆ πάνω ἀπλωναν τὸν ἥσιο τους.

Τὸ κοριτσάκι τοῦτο, πὺ ἦταν μιὰ ὄμορφη παιδοῦλα, φοροῦσε μιὰ κόκκινη σκουφίτσα καὶ μιὰ κόκκινη μπλερίνα πὺ τῆς ἔφτιαξε ἡ μητεροῦλα τῆς. Τὸ ἔξυπνο τοῦτο κοριτσάκι ἔκανε ὅλα τὰ θελήματα τῆς μανούλας του. Γι' αὐτὸ κι ἀπόπου περνοῦσε ἄκουε νὰ τὴ φωνάζουνε: — Ἡ Κοκκινოსκουφίτσα. Νὰ ἡ Κοκκινოსκουφίτσα περνᾷ.

Μιὰ μέρα ἡ μητέρα τῆς τῆς εἶπε: — Ἔλα παιδάκι μου Κοκκινოსκουφίτσα, νὰ σὲ στείλω στὴ γιαγιάκα σου. Πάρε τοῦτο τὸ μπουκάλι μὲ τὸ γάλα, πάρε τοῦτα τὰβγοιολάκια καὶ τὰ κουλουράκια καὶ σύρε σπῆς καημένης τῆς γιαγιάκας σου νὰ φάῃ καὶ νὰ πιῇ. Θὰ χαρῆ ἡ καημένη, θὰ εὐχαριστηθῆ καὶ θὰ σοῦ δώση τὴν εὐκὴ τῆς.

— Καλὰ μητεροῦλα μου, ἀμέσως πιγαίνω στὴ γιαγιάκα μου. Καὶ τόσο πεθύμησα νὰ τὴν δῶ! ἴσως μοῦ πῆ κῆνα παραμῦθι.

Κι ἀφοῦ ἡ μανούλα τῆς γιόμισε τὸ καλάδακι τῆς μὸλα τὰ καλά, τῆς τὸ φόρτωσε καὶ τὴν ξεπροβόδησε ὡς τὴν ξώθουρα, ἀπ' ὅπου μαγευτικὸ ἀπλωνότανε τὸ δάσος.

— Στὸ καλὸ παιδί μου, καὶ νὰ προσέχης.

Μακρὰ στὴν ἄκρη τοῦ λόγγου, ὅπου ἀρχινοῦσε τὸ ἄλλο χωριὸ καὶ ζοῦσε ἡ γιαγιά της, μόλις μποροῦσες νὰ ξεχωρίσης τὴν καλυβούλα τῆς γιαγιάς πὺ τὰ δέντρα τῆ μοσοσκέπαζαν.

Τὴν ὥρα πὺ προχωροῦσε στὸ στενὸ μονοπάτι τοῦ λόγγου ὀλομόναχη καὶ τραγουδοῦσε μὲ τὴ γλυκεῖὰ φωνούλα της τὸ τραγουδάκι, πὺ τῆς εἶχε μάθει ἡ μαννούλα της.

Εἶμαι ἕνα κοριτσάκι
σὰν τὸ κοκλὶ γλυκό,
μὲ δύοσσινο χεῖλάκι
καὶ μάγουλο σὰν ρόδο

νά, καὶ βλέπει μπροστά της νὰ πετιέται ὁ λύκος. Ἡ καιμένη ἢ κοκκινোসκουφίτσα δὲν ἤξαιρε τὴν κακιὰ καρδιά τοῦ λύκου, οὔτε καὶ τὴ μοχθηρὴ ψυχὴ του. Ὁ λύκος πηγαίνοντας κοντὰ της τῆς λέει:

— Καλὴ μέρα Κοκκινোসκουφίτσα. Ποῦ πᾶς τόσο πρωτὶ ἀπὸ τὴ γειτονιά μας;

— Καλὴ σου μέρα λύκο, τοῦ ἀπάντησε ἡ Κοκκινোসκουφίτσα. Πάγω νὰ δῶ τὴν καιμένη μου γιαγιάκα, πὺ εἶναι λίγο ἄρρωστη, καὶ νὰ τῆς δώσω κάτι πράματα, πὺ ἔχω μέσα στὸ καλάθι τοῦτο, καὶ τῆς τὰ στέλνει ἡ μαννούλα μου γιὰ νὰ φάη.

— Καὶ πὺ κάθεται ἡ γιαγιά σου καλὸ μου κοριτσάκι, ρώτησε πονηρὰ ὁ λύκος.

— Μὰ θᾶναι λίγα λεφτὰ δρόμο ἀκόμα. Νά, βλέπης; πίσω ἀπὸ τὰ δέντρα κεῖνα βρίσκεται ἡ καλυβούλα της, εἶπε ξέγνοιαστη ἡ Κοκκινোসκουφίτσα.

— Πόσο ἤθελα νὰρθῶ καὶ γὼ μὰ μέρα νὰ τὴ γνωρίσω, πρόσθεσε ὁ λύκος! «Ἄχ κι ἂν δὲν ἦταν γύρω δῶ οἱ ξυλοκόποι, συλλογίστηκε, θὰ σὲ κατάπινα, μὰ τὴν ἀλήθεια καὶ σένα μικρούλα μου».

— Ἔλα λύκο μου, ἂν θέλῃς, εἶπε ἡ Κοκκινোসκουφίτσα καὶ τράβηξαν μαζὶ στὸ δρόμο.

Ὁ κάμπος, τὸ βουνό, οἱ πλαγιές, ὅλα ἦταν μὲ τὴν ἀνοιξὴ καταστόλιστα ἀπὸ λουλούδια μυρωμένα. Ὅλα τὰ χρώματα τῶν λουλουδιῶν μαζὶ ἦταν μιὰ ὁμορφιὰ μεγάλη καὶ ἐλκυστικὴ. Ὠραία πὺ εἶναι δῶ! εἶπε ἡ Κοκκινোসκουφίτσα.

— Ἀλήθεια, πολὺ πολὺ, ὦραϊα. Κύτταξε κύτταξε κεῖ κάτω εἶπε μὲ φρεῦτικο θυμασμὸ ὁ λύκος. Καὶ δὲ μαζεύεις δυὸ τρία γιὰ νὰ στολίσῃς τὴν κάμαρα τῆς γιαγιάκας σου; Πολὺ θαρρῶ θὰ εὐχαριστηθῇ ἡ καιμένη, ἂν τῆς πᾶς κανένα μπουκέτο.

Ἀλήθεια, καλὰ μοῦ λές, λύκο μου. Καὶ γονατίζοντας ἡ μικρούλα, μὲ τὰπαλὰ καὶ μικρὰ χεράκια της ἄρχισε νὰ κόβῃ ἕνα ἕνα κόκκινα μυρωδάτα καὶ ζίτρινα καὶ μὸς ἀγριολοῦλουδα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγγου.

Τὴν ὥρα αὐτή, πού ἡ Κοκκινოსκουφίτσα θὰ ἔκαμνε τὴν πρώτη της ἀνθοδέσμη στὴ ζωὴ της, ὁ λύκος τῶβαλε στὰ πόδια γλήγορος. Καὶ χωρὶς νὰ τὸ νιώσει ἡ ἀνύποπτη Κοκκινოსκουφίτσα, ἔστριψε μέσα στὸ δάσος πίσω ἀπὸ τὰ δέντρα καὶ τράβηξε ἴσα στὸ καλυβάκι τῆς γιαγιάς.

— Ντράν - ντράν χτύπησε τὴν πόρτα της, μὰ δὲν πῆρε καμιὰ ἀπάντηση. Ξαναχτύπησε, μὰ πάλι δὲν πῆρε ἀπάντηση. Τότε μὲ τὸ μπροστινὸ του πόδι τράβηξε τὸ σύρτι, χώνοντάς το ἀπὸ τὴν τρύπα. Ἡ θύρα ἀνοίξε καὶ σὰν κλέφτης μπῆκε μέσα σιγὰ - σιγὰ. Ἐψαξε δεξιά, ἔψαξε ἀριστερά, μὰ ἢ γριὰ δὲν ἦταν μέσα.

— Ἡ γιαγιά, φαίνεται θὰ βγῆκε στὸ δάσος νὰ μαζέψῃ ξυλαράκια γιὰ τὸ τζάκι της, εἶπε μέσα του. — Κρῖμα ἔχασα τὸν ὠραῖο μεξὲ πού νειρευόμουνα.

Ἡ Κοκκινოსκουφίτσα σὰ μάζεψε πολλὰ δροσερὰ λουλουδιάκια, ὅσα μποροῦσαν νὰ κρατήσουν τὰ χερσάκια της, σηκώθηκε καὶ πέρασε τὸ καλάθκι της στὸ μπράτσο της καὶ κίνησε γιὰ τὸ σπίτι τῆς γιαγιάς. Φτάνοντας χτύπησε ἀπανωτὰ τὴν ξόπορτά της. — Γιαγιάκα, Γιαγιάκα φώναξε μὲ τὴν ἀργυρῆ φωνή της. Ὁ λύκος ἀκούοντας τὰ χτυπήματα τρέχει στὸ κρεβάτι τῆς γιαγιάς καὶ μπαίνοντας κάτω ἀπὸ τὸ πάπλωμα σκεπάστηκε καλά, προσπαθώντας νὰ μοιάσῃ τῆ φωνῆ τῆς γιαγιάς μὲ τὴ φωνή του.

— Ποιὸς χτυπᾷ; εἶπε μὲ μιὰ φωνὴ βραχνή.

— Φτωχὴ μου γιαγιάκα γὼ εἶμαι: Σοῦφερα ἐγὼ ἢ ἐγγονούλα σου ἢ Κοκκινოსκουφίτσα λίγα κοιλουράκια, λίγο κάλα, καὶ φρέσκα ἀβγά πού σοῦ στέλνει ἡ μαννούλα μου. Καὶ συλλογίστηκε μονομιᾶς. Ἡ καημένη ποιὸς ξαίρει πόσο κρυώνει, καὶ εἶναι βραχνιασμένη ἔτσι!

— Ἄ! σὺ εἶσαι κορούλα μου. Ἐλα χρυσό μου μέσα τράβηξε τὸ σύρτι κῆμα μέσα, μίλησε πάλι ὁ λύκος μὲ τὴν ἴδια ψεύτικη φωνή.

Ἡ Κοκκινοςκουφίτσα ἔκανε ὅπως τῆς εἶπε ἡ φωνὴ τῆς γιαγιάς της κι' ἀνοίγωντας μπῆκε μέσα κι ἀπίθωσε τὸ γεμάτο καλάθι στὸ τραπέζι. Πέταξε ἀπὸ πάνω της τὸ κόκκινο σκουφάκι καὶ τὴ μελερινίτσα της καὶ πῆγε κοντὰ στὸ κρεβάτι.

— Γιαγιάκα μου πῶς εἶναι ἔτσι τὰ μάτια σου μεγάλα; ρώτησε ξαφνιασμένη βλέποντας τοῦ λύκου τᾶγρια μάτια.

— Γιὰ νὰ σὲ βλέπω καλύτερα κυρούλα μου, ἀπάντησε ὁ παλιόλυκος.

— Γιαγιάκα μου, τί μεγάλα ἄφτια πού ἔχεις!

— Γιὰ νὰ σὰκούσω πιὸ καλά κορούλα μου πρόσθεσε ὁ πονηρὸς λύκος.

— Καὶ τὸ στόμα σου πῶς εἶναι μεγάλο ἔτσι;

— Χμ... γιὰ νὰ σὲ φράω πιὸ καλά εἶπε ὁ λύκος καὶ ξαφνικὰ πετάχτηκε ἀπ' τὸ κρεβάτι νὰ τὴν ξεσκίση.

Καὶ θὰ τὴν κομματίαζε ἀληθινά, ἂν τὴν στιγμή κείνη κάποιοι ξυλοκόποι διαβαίνοντας ἀπόξω, ἀκούγαν τὶς τρομαγμένες τσιριές τῆς Κοκκινο-

σκουφίτσα. Ὁ λύκος δὲν πρόφτασε νὰ ξεφύγῃ, γιατί τὸν πρόφτασαν οἱ ξυλοκόποι καὶ τοῦ μέτρησαν τὰ πλευρά του ἕνα ἕνα ὥσπου τὸν ψόφησαν μὲ τὶς ἀξίνες καὶ τὰ τσεκούρια.

Ἡ Κοκκινოსκουφίτσα τρομαγμένη γύρισε σπίτι της μὲ πιασμένη τὴ φωνὴ τόσο, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ πῆ τῆς μαννούλας της τὴν τρομάρα της.

— Μάθε λοιπὸν τῆς εἶπε ἡ μαννούλα της, πὼς δὲν μπορεῖς νὰ μιλᾷς μὲ ὅποιον τύχη στὸ δρόμο.

Ἡ Κοκκινოსκουφίτσα πολὺν καιρὸ ἔβλεπε στὸν ὕπνο της τὸ λύκο, ποὺ τὴν σπάρει καὶ τὴν ξέσχιζε, καὶ ἔβγαζε ἄγριες φωνές καὶ σπαραχτικὲς ὥσπου ξυπνοῦσε τρομαγμένη. Ὁ λύκος τῆς κάθισε βραχνᾶς στὴ ζωὴ της.

Δ'. Η ΓΑΤΑ ΤΟ ΛΙΟΝΤΑΡΙ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Μιά φορὰ κι ἕναν καιρὸ ζοῦσε σ' αὐτὸ τὸν κόσμον μιὰ γάτα. Μιὰ γάτα ἄσπρη - κάτασπρη μὲ μαῦρες βοῦλες στὸ μέτωπο καὶ στὴ ράχη. Ἡ γάτα αὐτὴ ζοῦσε σ' ἕνα πλούσιον καὶ ὠραῖον σπίτι, μέσα σὲ παχὰ χαλιὰ καὶ μαλακὰ μαξιλλάρια. Τὸ χειμῶνα κοντὰ στὸ τζάκι περνοῦσε μιὰ χαρὰ καὶ τὸ καλοκαίρι στὸν δροσερὸ κήπον ἀνάμεσα στὰ λουλούδια καὶ χανότανε μέσα στὶς φυλλωσιὰς ἀναζητῶντας κανένα παραστρατημένο πουλάκι. Ὅμως μέσα σ' αὐτὴ τὴν εὐτυχία της δὲν ἦταν ὀλότελα εὐχαριστημένη. Πάντα ζητοῦσε κι αὐτὴ σὰν τὸν ἄνθρωπον, τὸ ἄγνωστο. Κι ὠνειρευότανε. Ὁ νοῦς της πηγαινε μακρὰ καὶ ἀνήσυχον ταξίδευε σὲ μέρη φανταστικά.

— Κάποτε εἶπε: — Ἄς πάω ἀπὸ δῶ ἔξω. Ἄς θῶ λίγο μακρύτερα, νὰ δῶ τί εἶναι ὁ κόσμος αὐτός. Καὶ ἀπὸ φράχτη σὲ φράχτη, ἀπὸ σκεπὴ σὲ σκεπὴ, πέρασε τὰ σύνορα τῆς πολιτείας. Γιὰ καλὴ της μοῖρα, οὔτε σκολιὰ τὴν κινήγησαν, οὔτε ἄλλοι γάτοι τὴν ἀντάμωσαν. Ἔτσι προχωρώντας ἔφτασε στὸ βουνό. Ὅμως ἀπ' ὅ,τι εἶδε κι ἄκουσε δὲν ἔμεινε εὐχαριστημένη. Δὲ χόρτασε ἡ λαχτὰρα της γιὰ τὸ ἄγνωστο. Καὶ ἀκόμα προχώρησε, ὥσπου βρέθηκε σ' ἕνα πυκνὸ δάσος. Ἐκεῖ μέσα ἄκουσε νάντηχῆ ἢ τρομερὴ φωνὴ τοῦ πεινασμένου λιονταριοῦ. — Ὁχ μαννούλα μου εἶπε, ἀπὸ τὸ φόβον της καὶ ζαμούρωσε κάπου σ' ἕνα πλατύφυλλο ἀπὸ κάτω. Ἔτσι εἶδε νὰ διαβαίνει τὸ λιοντάρι πλάγι της, μὲ τὸ μεγάλο κεφάλι καὶ τὴ νουρὰ νὰ πηγαινοέρχεται φροντωτὴ καὶ θυμωμένη. — Θεέ μου, μουρμούρισε.

Κι ὅταν εἶδε τὸ λιοντάρι ν' ἀνοίγῃ τὸ στόμα του καὶ νὰ χασμουριέται καὶ νὰ μουγκρίζῃ κατόπι καὶ ν' ἀντηχῆ τὸ βουνό, τῆς φάνηκε πὼς ἀνοίξε ἡ κόλαση. Τὸ λιοντάρι κάπου τὴν ξετρόπωσε καὶ πηγαινόντας κοντὰ της τὴν μυρίστηκε καὶ τῆς εἶπε, τὴν ὥρα ποὺ αὐτὴ πηγαινε νὰ σβῆσῃ ἀπὸ τὸν φόβον:

— Καὶ σὺ μοιάξεις ἀπὸ τὸ δικό μας γένος, μὰ πολὺ μικρούτσικη εἶσαι βλέπω.

— Σὰ ζοῦσες καὶ σὺ κοντὰ στὸν ἄνθρωπον, ἀπάντησε ἡ γάτα μὲ τρομαγμένη φωνή, καὶ σὺ μικρὸς θὰ ἦσουναι βασιλιά μου.

— Και γιατί; ρώτησε τὸ λιοντάρι γιατί πέ μου; Τί εἶναι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος; Τόσο μεγάλος εἶναι κι ἄγιος; Και ποῦ βρίσκεται νὰ τὸν δῶ και γώ; Τότε ἡ γάτα τοῦ λέει μὲ θάρρος:

— Ἔλα, σὰ θές μαζί μου νὰ σοῦ τὸν δείξω.

Τὸ λιοντάρι ἄκουσε τὴ γάτα και πῆραν μαζί τὸ δρόμο. Περιπατώντας περιπατώντας μέσα στὸ βουνὸ βλέπουν ἕναν ἄνθρωπο ποῦ ἔκοβε ξύλα.

— Νά, ὁ ἄνθρωπος, λέγει ἁμέσως ἡ γάτα στὸ λιοντάρι. Και πῆγαν κοντὰ του ἄφοβα.

— Καλημέρα, ἄνθρωπε, ρωτᾷ τότε μὲ θάρρος τὸ λιοντάρι. Δὲ μοῦ λές, σύ εἶσαι ὁ ἄνθρωπος;

— Ἐγώ... ἀπάντησε ἀπὸ φόβο σὰν ὄχρα κίτρινος, ὁ ἄνθρωπος.

— Ἐμαθα, πὼς εἶσαι πολὺ δυνατὸς και ἦρθα νὰ παλαίψωμε, εἶπε περιφρονημένα και περιφρονημένα τὸ λιοντάρι.

— Πολὺ καλὰ νὰ παλαίψωμε, εἶπε ὁ ἄνθρωπος. Μὰ πρὶν παλαίψωμε ὁμως ἔλα νὰ μὲ βοηθήσης νὰ σχίσω δῶ νά, τοῦτο τὸ μισοσχισμένο ξύλο και ὕστερα παλεύουμε.

— Νὰ σὲ βοηθήσω, μπρός.

— Τότες ἂν εἶναι ἔτσι, βάλε σὲ παρακαλῶ, εἶπε ὁ ἄνθρωπος, τὰ χέρια σου ἐδῶ μέσα στὴ σχισμάδα τούτη, ποῦ ἄνοιξα, γιὰ νὰ σχίσω τὸ ξύλο μου.

Ὁ ἄνθρωπος ἔλεγε τὰ λόγια τούτα, μὰ ἡ καρδιά του χτυποῦσε δυνατὰ και τὰ χέρια του ἔτρεμαν ἀπὸ τὸ φόβο.

Τὸ λιοντάρι πρόθυμα ἔβαλε τὰ χέρια — τὰ μπροστινά του χέρια — μέσα στὴ σχισμάδα και ὁ ἄνθρωπος ποῦ βαστοῦσε τις δυὸ μεριές τοῦ ξύλου τις ἀπόλυκε, και στὴ στιγμή σφίχτηκαν τοῦ λιονταριοῦ τὰ χέρια στὴ σχισμάδα ἄσχημα. Τότε κατάλαβε πολλὰ!

Τὸ λιοντάρι πόνεσε. Και πρὶν μπορέση νὰ κεννηθῆ γιὰ νὰ γλυτώση, ὁ ἄνθρωπος παίρνοντας ἕνα ρόπαλο τὸ ἀρχίνησε στὸ ξύλο. Ποῦ σὲ τρώει ποῦ σὲ πονεῖ. Σὲ λίγη ὥρα τῶκανε ἀπὸ τὸ στιλιάρι πεθαμένο. Τὸ λιοντάρι μούγκρισε, ξαναμούγκρισε, μὰ τίποτε. Και σὰν τὸ μισοψόφησε, τότες ξαπόλυκε τὰ χέρια του σχίζοντας τὸ ξύλο και τὸ λιοντάρι ἀπλώθηκε φαρδὺ πλατὺ μισοπεδαμένο. Ὁ ἄνθρωπος γρήγορα φορτώθηκε τὰ ξύλα του στὴ ράχη, πῆρε τὸ ἄξιμάρι του στὸ χέρι και τράβηξε γιὰ τὸ σπίτι του. Ἡ γάτα στὸ μεταξὺ χαμογελοῦσε ἀπὸ τὸ πάθημα τοῦ λιονταριοῦ ἀπὸ ἕνα κλαδὶ τοῦ δέντρο, ποῦχε σκαρφλώσει. Ἔτριβε τὰ χέρια της κέλεγε: Ἔτσι, καλὰ νὰ πάθῃ, ὁ ἔξυπνος και ὁ δυνατὸς βασιλιάς τῶν ἀγριμιῶν.

Σὰν ἔφυγε ὁ ἄνθρωπος και ἡ γάτα κατέβηκε ἀπὸ τὸ δέντρο, ὅπου εἶχε σκαρφλώσει, πῆγε κοντὰ στὸ λιοντάρι και σιάνθηκε νὰ τὸ βλέπῃ σαυτὰ τὰ χάλια του. Κι ὅμα ἦρθε στὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὸ πολὺ δάρισμα τὸ ρώτησε:

— Ἐ, μεγάλη βασιλιά μας, πὼς σοῦ φάνηκε ὁ ἄνθρωπος;

— Πῶς μοῦ φάνηκε; Θαρρῶ, πὼς ἂν ζοῦσα μαζί του, σὰν και σένα και

γὼ πῶ μικρὸ θὰ ἔμενα, εἶπε κουρασμένα τὸ λιοντάρι, ἀπὸ τὸ πάθημά του. Σωστὰ μοῦ ἔλεγες πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι φοβερός καὶ κανεὶς κοντὰ του μένει μικρὸς καὶ τιποτένιος.

Ζ'. ΤΑ ΕΦΤΑ ΚΑΤΣΙΚΑΚΙΑ ΚΑΙ Ο ΛΥΚΟΣ

Κάποτε ζοῦσε μιὰ κασίκα, πὺ εἶχε ἑπτὰ μικρὰ κασικάκια, καὶ τὰγα-ποῦσε πάρα πολὺ! Τὰ βύζανε τὰ καθάριζε, μὲ τὴ γλώσσα της, τὰ ἔτρεχε δῶ καὶ κεῖ γιὰ νὰ βοσκοῦν τὸ τρυφερὸ χορταράκι καὶ τὰ ἔδειχνε ὅλη της τὴν ἀγάπη. Μιὰ μέρα θέλησε νὰ πάγη στὸ δάσος γιὰ νὰ τοὺς φέρῃ φαγητὸ ὠραῖο. Κάλεσε λοιπὸν τὰ παιδιὰ της καὶ τὰ εἶπε: — Παιδιὰ μου, θὰ πεταχτῶ ἴσαμε τὸ δάσος. Πηγαίνω νὰ σᾶς φέρω κάτι νὰ φᾶτε. Ἄν σᾶς ἔρητη κανεὶς μὴν τύχη καὶ τὸν ἀνοίξετε. Ὅσῃν ὥρα θὰ λείπω ἐγὼ μὴν ἀνοίξετε τὴν πόρτα. Γιατὶ δῶ γύρω μας κἀθεται ὁ λύκος πὺ εἶναι ἐχθρὸς μας, μπορεῖ νὰ μπῆ μέσα καὶ τότε ἀλλιμονό σας. Θὰ σᾶς καταλιῆ μονομιᾶς ὅλα.

— Καὶ ποιὸς εἶναι ὁ λύκος, μητερούλα;

— Θὰ τὸν νιώσετε ἀπὸ τὴ χοντροφωνάρα του καὶ τὰ μαῦρα του ποδάρια. Προσέχτε λοιπὸν παιδιὰ μου.

— Θὰ προσέχωμε μαννούλα, κι ἔννοια σου, εἶπαν τὰ κασικάκια μένα στόμα.

Ἦσῃνη ἡ κασίκα ἔκλεισε καλὰ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ της, καὶ τράβηξε μ' ἓνα καλάθι στὸ χέρι γιὰ τὸ δάσος.

Σὲ λίγο νὰ καὶ χτυπᾶ ἡ πόρτα. Κατόπι μιὰ φωνὴ εἶπε χοντρά, χοντρά:

— Ἄνοίξετε τὴν πόρτα, παιδιὰ μου, εἶμαι ἡ μαννούλα σας, πὺ σᾶς φέρνει δροσερὸ χορταράκι νὰ φᾶτε.

— Ὅχι, ὄχι! φώναξαν τὰ κασικάκια. Δὲν εἶσαι ἡ μαννούλα μας. Ἡ φωνή σου εἶναι χοντρή. Εἶσαι ὁ λύκος πὺ ἤρθες νὰ μᾶς φᾶς. Φύγε, φύγε ἀπὸ δῶ καὶ δὲ σ' ἀνοίγοιμε.

Ὁ λύκος τότε ἔτρεξε γρήγορα σ' ἓνα μαγαζί, ἀγόρασε κλωδιά καὶ τὴν ἔβαλε στὴ γλώσσα του πάνω. Ἔτσι ἔκανε τὴ φωνὴ του πῶ μαλακὴ.

— Ἄς γυρίσω τώρα στὰ τρυφερὰ κασίκια εἶπε μέσα του. Καὶ μονομιᾶς γύρισε μπροστὰ στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τῆς κασίκας.

— Ἄνοίξετε τὴν πόρτα, μικράκια μου, εἶπε μὲ μιὰ φωνὴ τόσο γλυκειὰ ὅσο καὶ τὸ μέλι. Εἶμαι ἡ μαννούλα σας πὺ σᾶς φέρνω τρυφερὸ φαγὶ νὰ φᾶτε.

Μὰ τὸ πῶ μικρὸ κασικάκι κρυφοκυττάζοντας ἀπὸ τὴ μιὰ τρύπα τῆς πόρτας, εἶδε τὰ μαῦρα πόδια τοῦ λύκου. Ἐπομιάσθηκε.

— Ὅχι, ὄχι τοῦ φώναξαν πάλι. Ἡ μαννούλα μας δὲν ἔχει μαῦρα πόδια σὰν τὰ δικὰ σου. Εἶσαι ὁ λύκος πὺ ἤρθες νὰ μᾶς φᾶς. Φεύγα, φεύγα ἀπὸ δῶ.

Τί νὰ κάνῃ ὁ λύκος τότε; Ἐτρέχει στὸ φουρνάρι. — Κρυώνω τοῦ εἶπε,

τὰ πόδια μου παγώσανε, σκέπασέ τα μὲ λίγο ζιμάρι νὰ ξεσταθοῦν. Ὁ φρουρ-
νάρης τρομαγμένος σκέπασε γρήγορα τὰ πόδια τοῦ λύκου μὲ ζιμάρι, κι ἔ-
τσι γύρισε πάλι στὰ κατοικίια.

— Ἀνοιξτε τὴν πόρτα παιδιὰ μου εἶπε, εἶμαι ἡ μαννούλα σας.

Τὸ μεγαλύτερο κατοικιάκι τότε πήδηξε στὴ κορφὴ τῆς πόρτας καὶ τὸ
μικρὸ κατοικιάκι ἔσκυψε κάτω στὸ πάτωμα. Ἡ φωνὴ τοῦ λύκου ἦταν γλυ-
κειὰ κι ἀπαλὴ καὶ τὰ ποδάκια του ἄσπρα σὰν τὸ ζιμάρι.

— Ναί, ναί, φώναξαν τὰ κατοικιάκια εἶναι ἡ μαννούλα μας ἀνοιχτε!

Καὶ δίχως νὰργοποροῦν ἀνοιξαν τὴν πόρτα. Ὁ λύκος μ' ὀρμὴ πήδη-
ξε μέσα στὸ σπίτι τῆς κατσίκας.

Ποιὸς εἶδε τὸ λύκο καὶ δὲ φοβήθηκε; Καὶ τὰ κατοικιάκια μόνο ποὺ δὲ
λιποθύμησαν ἀπὸ φόβο. Ὅμως ὅπου φύγε φύγε. Ἔτρεξαν νὰ γλυτώσουν
νὰ σωθοῦν. Ἐνα χώθηκε κάτω ἀπὸ τὸ τραπέζι, τᾶλλο κάτω ἀπὸ ἕνα κρεβάτι,
τὸ τρίτο πίσω ἀπὸ τὴ σκάφη, τὸ τέταρτο πήδηξε μέσα στὸ ντουλάπι, τὸ πέμ-
πτο μέσα στὸ κοτέτσι, τὸ ἕκτο μέσα στὸ καζάνι καὶ τὸ ὕστερνό, τὸ πιὸ μι-
κρὸ σκαρφάλωσε καὶ χώθηκε μέσα στὴ θήκη τοῦ ρολογιοῦ, ποὺ ἔδειχνε τὶς
ῥωρες. Μὰ ὁ λύκος τὰ ξετρύπωσε ἕνα ἕνα, ὅλα καὶ λιπασμένος τὰ κατάπτε
ἐξὸν ἀπὸ τὸ πιὸ μικρὸ, ποὺ χώθηκε στὴ θήκη τοῦ ρολογιοῦ. Ἐπειτα χορ-
τασμένος τράβηξε στὸ δάσος. Κεῖ κάτω σ' ἕνα ἥσκιο δέντρου πυκνοφύλλου
ἔπεσε νὰ κοιμηθῆ. Καὶ δὲν ἄργησε ὁ ἵππος νὰ τὸν πάρῃ βαρῶν.

Σὲ λίγο ἡ κατσὶκα ἔφτασε βελάζοντας στὸ σπίτι. Μὰ ἀλλὶ τὸ κακὸ ποὺ
τὴν βρῆκε! Πῆγε νὰ τρελλαθῆ βλέποντας κρᾶνοιχτη τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ
της κι ὅλα μέσα ἄνω κάτω. Οἱ καρτέλες ἀναποδογυρισμένες, ἡ σκάφη πε-
ταμένη, τὰ συρτάρια τοῦ τραπεζιοῦ ἀνάσκελα. Καὶ τὰ μικρὰ ὅλα ἔλειπαν.
Δὲν ἦσαν νὰ τὴν ἀντικρύσουν, ποὺ τοὺς ἔφερε τρυφερὸ χορτάρι. Κατά-
λαβε, δὲν ἤθελε φιλοσοφία.

— Ὁ λύκος, ὁ λύκος, τὰ δύστυχα παιδιὰ μου... μουρμούριζε κλαίγον-
τας. Ἀπὸ τὴ λύπη της ἀκούμπησε λυπημένη στὸν τοῖχο καὶ συλλογιζότανε
τὸ μεγάλο κακὸ ποὺ τῆνε βρῆκε.

— Ὁχ, παιδιὰ μου, ὦχ βλαστάρια μου! Ἐκλαιγε ἡ φτωχὴ. Μά, κεῖ
ποὺ ἔκλαιγε λυπημένη τὸ μικρὸ κατοικιάκι βέλαξε μέσ' ἀπ' τὸ ρολόγι.

— Ἔλα μανάρι μου, ἔλα ἀγόρι μου, χρυσὸ μου τοῦ βέλαξε κι αὐτὴ καὶ
σκαρφαλώνοντας τὸ βοήθησε νὰ κατεβῆ.

— Πέ μου χρυσὸ μου, πέ μου τί γενήκανε τὰδέλφια σου; Καὶ τὸ κα-
τσικάκι ἰστόρησε στὴ μαννούλα του μὲ τὸ νῖ καὶ μὲ τὸ σῖγμα τὸ μεγάλο κακὸ.

— Ἔλα παιδάκι μου, εἶπε τώρα ἡ μαμὰ του πιάνοντάς το ἀπ' τὸ χέρι.
Πᾶμε μαζὶ στὸ δάσος πέρα. Κεῖ βρῆκαν τὸ λύκο βαθεῖα κοιμισμένον κά-
τω ἀπὸ ἕνα πυκνοφύλλο δέντρο. Ροχάλιζε τόσο δυνατὰ, ποὺ τὰ κλαδιὰ τῶν
δέντρων κινούσαν!

— Σῶπα εἶπε ἡ κατσίκα στὸ παιδί της. Δὲν ἀκοῦς κάτι φωνοῦλες μέσα στὴν κοιλιά τοῦ λύκου;

— Ἄ μικρά μου παιδάκια ἄρα γε ἀκόμα ζῆτε; Ἦρθεκα μικρὸ μου σπῆτι καὶ φέρε μου τὸ ψαλίδι μου. Φέρε καὶ μιὰ θελόνα, καὶ μιὰ κλωστή, καὶ τὴ δαχτυλίτρα μου. Γρήγορα! Τὸ κατσικάκι σὰν ἀστραπή ἔτρεξε στὸ σπῆτι καὶ μονομιᾶς γύρισε φέροντας ὅ,τι τοῦ ζήτησε ἡ μάννα του.

— Σῶπα τώρα παιδάκι μου! εἶπε πάλι ἡ κατσίκα μὲ τὰ μεγάλα κέρατα καὶ τὰ μεγάλα στήθια. Ὅστερα σιγὰ - σιγὰ πλησιάζοντας τὸ λύκο, πού ροχαλίζε τοῦσκισε μὲ τὸ ψαλίδι τὴν κοιλιά. Μονομιᾶς τότε πετάχτηκαν καὶ τὰ ἔξ κατσικάκια της μαζί.

— Σιγὰ, σιγὰ τοὺς εἶπε ἡ μαννούλα της βάζοντας τὸ δάχτυλο στὸ στόμα. Φέρετε μου γρήγορα, πρόσθεσε ἔξη μεγάλες πέτρες.

Σὲ λίγο, ἡ κατσίκα γέμισε τὴν κοιλιά τοῦ λύκου μὲ πέτρες. Ἐπειτα τὴν ἔρραψε καὶ ἔφυγαν, ἀφίνοντας τὸ λύκο νὰ ροχαλίξῃ ἀκόμα κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο.

— Ἄς κρυφτοῦμε εἶπε, σὰν ξεμάκραιναι λιγάκι, γιὰ νὰ δοῦμε τί θ' ἀπογίνει ὁ λύκος. Καὶ κρύφτηκαν πίσω ἀπὸ ἓνα χοντρὸ δέντρο.

Σὰν ξύπνησε ὁ λύκος — ὦχ μαννούλα, φώναξε, ὦχ! Αὐτὰ τὰ κασικάκια πολὺ μοῦ θάραιναν τὸ στομάχι, εἶπε. Θαρρεῖς κεῖναι πέτρες. Ἄς πάω ἴσαμε τὸ ρυάκι νὰ πιῶ λίγο νερό. Καὶ τρικλίζοντας, προχώρησε πρὸς τὸ ποτάμι. Βλέποντίς τον ἔτσι τὰ κατσικάκια νὰ τρικλίξῃ ἄρχισαν νὰ χοροπηδοῦν ἀπὸ χαρὰ.

Φτάνοντας στὸ ποτάμι ὁ λύκος ἔσκυψε νὰ πιῇ, μὰ σὰν ἔσκυψε ἡ κοιλία του θάραινε πολὺ καὶ πάρτον κάτω μέσα στὸ νερό. Πάει ἴσια στὸν πάτο ἀπ' τὸ πολὺ θάρος. Πνίγηκε!

Τότε πετάχτηκαν μέσα ἀπὸ τὰ δέντρα τὰ κατσικάκια μαζί μὲ τὴ μητέρα τους χαρούμενα καὶ ἄρχισαν νὰ χορεύουν τραγουδώντας:

— Πέθανε ὁ λύκος — πέθανε,
πέθανε καὶ πάει,
καὶ ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάει!

Η΄. Η ΠΕΝΤΑΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Μιά φορὰ καὶ ἓναν καιρὸ, μιὰ μέρα χειμωνιάτικη, πού ἦταν κρύο πολὺ φαρμακερὸ καὶ ἔπεφτε χιόνι ἀπ' τὸν οὐρανὸ, τουλοῦπες, τουλοῦπες σὰ γιασεμιά καὶ κρίνα, σὰν φτερά πεταλούδας καὶ σὰν ρίζι, μιὰ ὄμορφη βασίλισσα καθότανε στὸ παραθύρι της καὶ κεντοῦσε πάνω σ'ἓνα τελάρο ἀπὸ μαῦρο ἀκριβὸ ξύλο: «Τὸ παραμῦθι τῆς πεντάμορφης».

Κεῖ πού κεντοῦσε καὶ κνττοῦσε ἀπὸ τὸ παράθυρό της, τὸ χιόνι πού ἔπεφτε παλαβὸ καὶ γυνηγημένο, ἀγκάλωσε τὸ δάχτυλό της μὲ τὴ θελόνα της

κι ἔσταξαν τρεῖς σταλαγματιές αἷμα πάνω στο κέντημα. Τότε εἶπε ἡ βασίλισσα μέσα της.

— Ἄχ καὶ νὰ εἶχα ἓνα παιδί ἄσπρο σὰν τὸ χιόνι, νάχη μάγουλα κόκκινα σὰν κι αὐτὸ τὸ αἷμα μου καὶ μαλλιά μαύρα σὰν τὸ τελάρο μου!

Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ γέννησε ἓνα κοριτσάκι ἄσπρο σὰν τὸ χιόνι. Τὰ μάγουλά του ἦταν κόκκινα σὰν τὸ αἷμα καὶ τὰ μαλλιά του κατάμαυρα σὰν ἔβενος. Καὶ τῷβγαλαν: πεντάμορφη. Μὰ ἡ καημένη ἡ βασίλισσα ἔπαθε στὴ λεχωνιά της, γιατί δὲν τήνε πρόσεξε ἡ μαμή, καὶ πέθανε ἡ καημένη. Ὁ καημένος ὁ βασιλιάς, βάσταξε τὴ λύπη του ἓνα χρόνο. Μὰ ἔπρεπε νὰ ξαναπαντρευτῆ γιὰ νάφήση διάδοχο στὸ βασιλεῖό του. Κι ἀπάνω στὸ χρόνο πού πέθανε ἡ πρώτη του γυναίκα, πῆρε μιὰν ἄλλη. Ἡ καινούργια του βασίλισσα εἶτανε πολὺ ὁμορφη μὰ περήφανη καὶ φανταγμένη καὶ δὲ μπορούσε νὰκούση, πὼς εἶναι στὸ κόσμο ἄλλη πιὸ ὁμορφη ἀπὸ κείνην. Εἶχε κι ἓναν καθρέφτη, κι ὅταν στεκόταν μπρὸς σαὐτὸν καὶ κυτταζότανε, τὸν ἐρωτοῦσε.

—Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
ἔλα γιὰ πέ μου τώρα
ποιά εἶν' ἡ ὁμορφότερη
μέσ' ὅλη τὴ χώρα;

Κι ὁ καθρέφτης, τῆς ἀποκρίνονταν:

—Σύ σαι, κυρὰ βασίλισσα
ἡ πιὸ ὁμορφη στὴ χώρα.

Αὐτὸ τὴν εὐχαριστοῦσε, γιατί ἤξαιρε πὼς ὁ καθρέφτης τῆς ἔλεγε τὴν ἀλήθεια. Μὰ ἡ πεντάμορφη μεγάλωνε κι ὅσο μεγάλωνε τόσο πιὸ πολὺ ὠμόρφαινε. Κι ὅταν ἔγινε ἑφτά χρονῶν, ἦταν τόσο ὁμορφη, πού νάλεγε τοῦ ἡλίου νὰ σταθῆ, θὰ στεκότανε, τ' αὐγερινοῦ νὰ λάμψη, θὰ ἔλαμπε. Περνοῦσε καὶ τὴν ἴδια τὴ βασίλισσα στὴν ὁμορφιά.

Ἡ βασίλισσα ὅπως συνήθιζε πῆγε μιὰ μέρα μπροστὰ στὸν καθρέφτη καὶ τότε ρώτησε:

—Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
ἔλα γιὰ πέ μου τώρα
ποιά εἶν' ἡ ὁμορφότερη
μέσ' ὅλη τὴ χώρα;

Κεῖνος ἀποκρίθηκε:

—Ἐμορφ' εἶσαι καὶ καλή σαι
μὰ πεντάμορφη δὲν εἶσαι.

Ἡ βασίλισσα ἔμεινε ξεροή, ἀκούοντας τὴν ἀπόκριση τοῦ καθρέφτη. Καὶ στὴ ζήλια της πάνω καὶ στὴν κακία της ἔγινε κατακίτρινη. Ἀπὸ τότε πιὰ ἅμα ἔβλεπε τὴ βασιλοπούλα ἔστριβε ἀπ' τὴν ἔχτρα πού τὴν εἶχε. Ἡ ζήλια της καὶ ἡ κακία της ὄλο καὶ χειροτέρευαν καὶ δὲν τὴν ἄφριναν νὰ ἡσυχάση

μήτε μέρα μήτε νύχτα, καὶ τίποτε δὲν συλλογιζότανε ἄλλο παρὰ πῶς νὰ θανατώσῃ τὴν πεντάμορφη.

Καὶ βάζει μὲ τὸ νοῦ της ἡ ξηλιάρρα γυναίκα ἓνα σχέδιο! Τὴ φρονάζει καὶ τῆς λέει: «Νὰ ἑτοιμαστῆς νὰ πᾶς μὲ τὸν καμαριέρη στὴν ἐξοχὴ κῦστερα θάρτουμε καὶ μεῖς μὲ τὸν πατέρα σου». Ἔτσι τῆς εἶπε αὐτῆς, μὰ φρονάζει κι ἓναν ἄπ' τοὺς δούλους της κι ἀφοῦ τοῦ ἔταξε πολλὰ χαρίσματα καὶ τοῦ δώκε καὶ ὑποσχέσεις πῶς δὲ θὰ τὸν μαρτυρήσῃ σὲ κανένα τοῦ εἶπε: — «Πάρε μαζί σου τὴν πεντάμορφη καὶ πήγαινε τὴν ὄξω στὸ λόγγο, γιατί δὲν μπορῶ νὰ τήνε βλέπω μπροστά μου καὶ κεῖ σφάξε τὴν καὶ φέρε μου πίσω τὸ πλεμόνι της καὶ τὸ μαῦρο της συκῶτι γιὰ νὰ πιστέψω, πῶς τὴν σκότωσες».

Ὁ δοῦλος καθὼς τᾶκουσε ἔμεινε ξερός, μὰ τί μπορούσε νὰ κάνῃ; Βασίλισσα ἦταν αὐτή! Ἄν τὸν ἔδιωχνε ἄπ' τὸ παλάτι; Παίρνει λοιπὸν τὴν πεντάμορφη καὶ μιὰ καὶ δυὸ τὴν πηγαίνει μακριὰ στὸ λόγγο. Σὰν ἔφτασαν ἐκεῖ ἔβγαλε τὸ μαχαίρι του νὰ τὸ μπήξῃ στὴν καρδιά τῆς πεντάμορφης λέγοντας: — Τοιμάσου νὰ πεθάνῃς. Αὐτὴ ἄρχισε νὰ κλαίγῃ καὶ νὰ τοῦ λέγῃ. — Ἄχ καλέ μου ἄνθρωπε, χάρισέ μου τὴ ζωὴ κεννοια σου, ἐγὼ δὲ θὰ γυρίσω στὸ παλάτι μόνο θὰ πάρω τὸ λόγγο νὰ χαθῶ.

Ὁ δοῦλος ἀκούοντας τὰ παρακάλια της τήνε λυπήθηκε, γιατί τὴ γνώριζε ἀπὸ μικρὸ παιδί, καὶ λυπήθηκε τὴν ὁμορφιά της πιδὸ πολύ. Δὲ βάσταξε ἡ καρδιά του καὶ εἶπε: «Πήγαινε πεντάμορφη κι ὁ Θεὸς νὰ σὲ λυπηθῇ. Μὰ ἐκεῖ πού πᾶς γρήγορα θὰ σὲ φᾶνε τ' ἀγρίμια», πρόσθεσε περιλυτός, μὲ μάτια δακρυσμένα. Ὁ καιμένος ὁ δοῦλος ἔβγαλε ἓνα βάρος ἀπὸ τὴν καρδιά του, γιατί γλύτωσε τὸ κορίτσι, μὰ τί θάκαινε γιὰ τὰ σημάδια; Πῶς θὰ πηγαίνει πίσω στὴ βασίλισσα χωρὶς αὐτά; Κεῖ λοιπὸν πού συλλογιζότανε, νὰ καὶ βλέπῃ νὰ περνᾷ ἀπὸ μπρὸς του ἓν ἀγριογούρουνο μικρὸ. Τὸ σκοτώνει, τοῦ βγάζει τὸ πλεμόνι καὶ τὸ συκῶτι καὶ ξεκίνησε νὰ πάῃ στὴ βασίλισσα. Ἡ βασίλισσα τᾶδωκε τοῦ μάγειρα νὰ τ' ἀλατίσῃ καὶ νὰ τὰ μαγειρέψῃ! Σὰν τὰ μαγείρεψε ὁ μάγειρας κάθησε ἡ κακιὰ ματρούα καὶ τᾶφαγε. Χαιρότανε ἡ φόνισσα γυναίκα μὲ τὴν ἰδέα πῶς ἔφαγε τὸ πλεμόνι καὶ τὸ συκῶτι τῆς πεντάμορφης.

Ἡ πεντάμορφη ἔτρεχε τώρα μέσ' τὸ λόγγο ἔρημη κι ὀλομόναχη. Φοβότανε πολὺ καὶ ἀπὸ τὸ φόβο της ἔτρεμε σύγκορμη. Κύτταζε γύρω γύρω καὶ δὲν ἤξευρε τί νὰ κάνῃ, μέσα στὴν ἐρημιὰ. Καὶ βάλθηκε νὰ τρέχῃ πάνω σὲ πέτρες καὶ σ' ἀγκάθια. Κι ἐνῶ ἔτρεχε μπροστά της ξεπετιώνταν τὰ γρίμια ἀλαφιασμένα. Μὰ δὲν τὴν ἐπέιραζε κανένα. Ἔτρεχε λοιπὸν ὅσο βαστοῦσαν τὰ πόδια της, ὥσπου ἄρχισε νὰ βραδιάζῃ. Ὁ ἥλιος πέφτοντας χρύσωνε τὸν οὐρανὸ καὶ κοκκίνιζε τὰ λίγα σύννεφα, πού ἐπήγαιναν νὰ τὸν κρύβουν. Τότες πιά εἶδε ἓνα σπιτάκι καὶ μπῆκε μέσα γιὰ νὰ γλυτώσῃ. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ σπιτάκι ἦταν ὄλα τὰ πράματα μικροκαμωμένα, μὰ τόσο ὁμορφα, πού λόγγο δὲν εἶχαν. Ἦταν ἓνα τραπεζάκι στρωμένο κι ἑφτά πιατάκια καὶ κάθε πια-

τάκι με τὸ χουλιάρικι του καὶ παρακεῖ ἑφτά μαχαιράκια, ἑφτά περουνάκια καὶ ἑφτά ποτηράκια. Κοντὰ στὸν τοῖχο ἦταν ἀραδιασμένα καὶ ἑφτά κρεβατάκια με σεντονάκια κάτωσπρα. Δόξασε τὸ Θεὸ ἀπὸ τῆ χαρὰ τῆς.

Ἡ πεντάμορφη πῆρε ἀπὸ κάθε πιάτο λίγο χορταρικὸ καὶ λίγο ψωμάκι καὶ ἀπὸ κάθε ποτηράκι ἀπὸ μιὰ στάλα κρασάκι, γιατί δὲν ἤθελε νὰ φάη ὄλο ἀπὸ ἓνα πιάτο γιὰ νὰ μὴ τ' ἀδιάση. Καὶ σὰν ἔφαγε πῆγε νὰ πέση σ' ἓνα ἀπὸ τὰ κρεβάτακια, νὰ κοιμηθῆ, γιατί ἦτανε πολὺ κουρασμένη ἀπὸ τὸ δρόμο, καὶ τὴ λύπη γιὰ τὰ βάσανά τῆς. Πέφτει στὸνα κρεβάτι μὰ τῆς ἐρχότανε μεγάλο, πέφτει στ' ἄλλο δὲν τὴν χωροῦσε ὅσο πού δοκίμασε καὶ τὸ τελευταῖο. Αὐτὸ τῆς ἦρθε ἴσα ἴσα. Σ' αὐτὸ πλάγιασε κάνοντας τὴν προσευχὴ τῆς. Ἀποκαωμένη τέλος ἀποκοιμήθηκε μονομιᾶς.

Ἄμα καλοβράδυασε ἦρθαν οἱ νοικοκυραῖοι τοῦ σπιτιοῦ. Αὐτοὶ ἦταν ἑφτά τζουτζέδες μικροκαωμένοι κοντοπίθαροι πού λέμε, πού δούλευαν πάνω στὰ βουνὰ καὶ ἔβγαζαν μέσ' ἀπ' τὴ γῆς μέταλλα. Ἄναψ' ὁ καθέννας τὸ λιχναράκι του Μὲ τὸ φῶς εἶδαν πὼς κάποιος ἦρθε. Τὸ κατάλαβαν ἀπὸ τὰ πράματα, δὲν ἦταν στὴν ἴδια τάξη, πού πᾶχανε ἀφήσει Τότες ὁ ἓνας γύρισε καὶ εἶπε στοὺς ἄλλους: — Ποιὸς κάθησε στὴν καρέκλα μου; Ὁ ἄλλος: Ποιὸς ἔφαγε ἀπὸ τὸ φαγί μου; Ὁ ἄλλος: Ποιὸς ἔφαγε ἀπὸ τὸ πιάτο μου; Ὁ ἄλλος ποιὸς δάγκασε ἀπὸ τὸ ψωμί μου; Ὁ ἄλλος: Ποιὸς ἔφαγε ἀπὸ τὸ χορταρικὸ μου; Ὁ ἄλλος: Ποιὸς ἔφαγε μὲ τὸ πιρουνί μου; Ὁ ἄλλος: Ποιὸς ἦπτε ἀπ' τὸ ποτήρι μου;

Τότε ὁ πρῶτος κύτταξε γύρω γύρω, πὼς τὸ κρεβάτι του ἦτανε λίγο τσαλακωμένο, καὶ εἶπε: — Ποιὸς μπῆκε στὸ κρεβάτι μου; Τρέξανε ὄλοι καὶ εἶπαν: Καὶ στὸ δικό μου κάποιος πλάγιασε. Ἐτρεξε καὶ ὁ τελευταῖος καὶ ὅταν εἶδε στὸ κρεβάτι του, τὴν πεντάμορφη, πού κοιμώτανε, φώναξε καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ὄλοι μαζί φώτισαν μὲ τὰ λυχνάκια τους τὴν πεντάμορφη καὶ ἀπόρρεσαν ἀπὸ τὴν ὁμορφιά τῆς:

— Ἐλα Χριστὲ καὶ Παναγιά μας! ἔλεγαν. Κι εἶχαν τόση μεγάλη χαρὰ πού δὲν τὴν ξύπνησαν! Γι' αὐτὸ τὴν ἄφησαν νὰ κοιμᾶται ἀκόμη γιὰ νὰ τὴ βλέπουν καὶ νὰ τὴ χαίρωνται.

Ἄμα ξημέρωσε ὁ Θεὸς τὴ μέρα, ἐξύβνησε ἡ Πεντάμορφη, ἄνοιξε τὰ μάτια τῆς καὶ βλέπει, πὼς ἦταν τριγυρισμένη ἀπὸ τοὺς ἑφτά κοντοπίθαρους πού τὴν ἔβλεπαν περίεργα.

— Πὼς σὲ λένε; Μ' ἓνα στόμα τὴν ρώτησαν.

— Μὲ λένε Πεντάμορφη, τοῦ κόσμου τοὺς ἀποκριθῆκε κείνη.

— Καὶ πὼς βρέθῃμες ἐδῶ στὸ σπίτι μας; Τῆ ρώτησαν πάλι οἱ κοντοπίθαροι.

— Τότε ἡ Πεντάμορφη τοὺς ἀφηγγήθηκε ὅλη τὴν λυπητερὴ ἱστορία τῆς πού ξαίρουμε. Σὰν ἄκουσαν οἱ κοντοπίθαροι ὅλα τῆς τὰ πάθη, λυπήθηκαν οἱ καημένοι, καὶ ἀπὸ συμπόνια τῆς εἶπαν:

— Σ' ἀρέσει λοιπόν, Πεντάμορφη, νὰ καθίσῃς ἐδῶ μαζί μας, νὰ κάνῃς τὸ νοικοκυριό μας, νὰ μᾶς μαγειρεύεις, νὰ μᾶς ράβῃς, νὰ μᾶς μπαλώῃς, νὰ μᾶς πλένης, νὰ μᾶς πλέκῃς κάλτσες, καὶ νὰ μᾶς συγυρίζῃς, ποῦ δὲν ἔχουμε καὶ μεῖς κανένα νὰ μᾶς φροντίζῃ;

— Ἄν θέλῃς κάθῃσε, γιατί καὶ σένα πάλι δὲ θὰ σοῦ λείπει τίποτε. Θὰ σοῦ φέρουμε ὅ,τι ἐπιθυμῆι καὶ λαχταρᾶ ἢ καρδιά σου καὶ τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα ἀκόμα.

Ἡ Πεντάμορφη, ἀπελπισμένη, συλλογίστηκε καὶ ἀναρωτήθηκε ἡ φτωχή. Τί νὰ κάνω καὶ ποῦ νὰ πάω ἄλλοῦ; Τοὺς ἔδωκε τὸ λόγο της νὰ μείνῃ καὶ νὰ κάνῃ ὅλα τὰ θελήματα. Καὶ κάθισε. Ἐγίνε λοιπὸν μιὰ καλὴ νοικοκυρά. Κι ἂν δὲν ἤξαιρε ἀπὸ τέτοιες δουλιές, ἡ ἀνάγκη τὴν ἔκανε νὰ τίς μάθῃ. Ὅταν ξημέρωνε ὁ Θεὸς τὴν ἡμέρα, οἱ κοντοπίθαροι ἔπαιρναν τὰ βουνα καὶ ἔφαχναν νὰ θροῦν μάλαμα καὶ ἀσῆμι. Φεύγοντας τῆς ἔλεγαν: «Ἐχε γειά, Πεντάμορφη, καὶ κύτταξε καλά, μὰ μὴν ἀφήσῃς κανένα νὰ μπῆ μέσα γιατί ξαίρεις ἂν τὸ μάθῃ κείνη ἢ μητροιά σου πὼς εἶσαι δῶ, θάχῃς πολλὰ θάσσανα».

Ἡ Πεντάμορφη ἦταν εὐχαριστημένη μὲ τὴ ζωὴ της. Μόνο ποῦ ὅλη τὴν ἡμέρα ἔμενε καταμόναχη καὶ δὲν εἶχε νὰ μιλήσῃ μὲ κανέναν, ν' ἀλλάξῃ ἓνα λόγο.

*

Ἄς γυρίσουμε τώρα στὴ βασίλισσα ποῦ πίστεψε πᾶς πὼς ἡ Πεντάμορφη δὲ ζοῦσε, ποῦ πίστεψε πὼς ὁ καμαριέρης τῆς ἔφερε τὸ ἀληθινὸ πλεμόνι καὶ τὸ σκυῶτι καὶ πὼς ἀπ' αὐτὴν πῶς ὁμορφῇ στὸν κόσμον δὲν ἦταν ἄλλη. Σίγουρη γιὰ ὅλα αὐτὰ πῆγε καὶ στάθηκε μπροστὰ στὸν καθρέφτη της καὶ τοῦ λέει:

—Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
ἔλα γιὰ πέ' μου τώρα
ποιά εἶν' ἡ ὁμορφότερη
μέσ' ὅλη τὴ χώρα;

Καὶ κείνος τῆς ἀποκρίθηκε:

—Ἐμορφ' εἶσαι καὶ καλή σαι
μὰ πεντάμορφη δὲν εἶσαι.

Καθὼς ἄκουσε πὼς ζῆ ἀκόμα ἡ Πεντάμορφη, τῆς ἤρθε κεραννὸς στὸ κεφάλι, ἔκλεισ' ἡ ὄρεξί της, μήτε νὰ φάῃ, μήτε νὰ πιῇ, μήτε νὰ κάνῃ τίποτε. Ἦταν βέβαιη πὼς ὁ καθρέφτης δὲν ἔλεγε ποτὲ ψέματα. Τότε κατάλαβε πὼς ὁ πιστὸς της τὴν ξεγέλασε. Τὸν φωνάζει λοιπὸν καὶ τοῦ λέγει:

— Γιατί δὲ σκότωσες τὴν Πεντάμορφη ὅπως σὲ πρόσταξα; Τώρα θὰ ζητήσω ἀπὸ τὸ βασιλιά νὰ προστάξῃ νὰ σοῦ πάρουν τὸ κεφάλι. Ἐτσι εἶπε ἀγριεμένη καὶ ὠργισμένη.

— Πολυχρονεμένη μου βασίλισσα τῆς ἀπάντησε γονατιστὸς στὰ πόδια

της καὶ στὴ φωτιά ἀκόμα ἂν προστάξης νὰ πέσω, πέφτω, μὰ τὴν Πεντάμορφη ἐγὼ τὴν σκότωσα. Πῶς εἶναι βουλευτὸ νᾶναι ψέμα;

Ἡ βασίλισσα ὅμως δὲν πίστεψε μὰ καὶ δὲν ἤξαιρε τί νὰ κάνη, τί νὰ σκεφθῆ γιὰ νὰ χαλάσῃ τὴν Πεντάμορφη νὰ μὴν βρίσκεται στὸν κόσμον. Τί νὰ κάνη λοιπόν, τί νὰ κάνη; Συλλογίζεται μέρες, ὥσπου ἀποφασίζει νὰ πάη νὰ τὴ βρῆ μόνη της. — Θὰ πάγω νὰ τὴν εὔρω μοναχὴ μου, εἶπε. Φτιασιδόθηκε λοιπόν, βάζει ἄλλα ροῦχα, καὶ γίνεται μιὰ παλιόγρια πού πουλοῦσεπραγματίειες. Πῆρε λοιπόν μαζί της δυὸ ζευγάρια σιδερένια παπούτσια, φόρεσε τὸ ἓνα, καὶ ἀποφάσισε νὰ πάη στὴν ἄκρη τοῦ κόσμου, ἂν ἦταν βολετὸ, νὰ τὴν βρῆ. Καὶ ξεκίνησε ἀγνώριστη ἀπὸ τὸ παλάτι.

Περπάτησε πολὺ, πάρα πολὺ καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες, ἔλυσε ἀπ' τὸ περπάτημα τὸ ἓνα ζευγάρι τὰ παπούτσια. Τὰ θγάζει τότε, τὰ πετᾷ, καὶ φοράει τᾶλλο ζευγάρι καὶ ξεκινᾷ πάλι. Πέρασε κόσμον ἄγνωστο, πέρασε πολλὰ μέρη καὶ ἦρθε σὲ μιὰ πολιτεία ἄγνωστη. Μπαίνοντας στὴν πολιτεία αὐτὴ ἄρχισε νὰ φωνάζη: — Πραμιμάτιες καλές, πάρτε κουβαράκια, σκουλαρίκια, ὠραῖα!

Βγῆκε λοιπόν ἀπὸ τὰ παράθυρα ὁ κόσμος καὶ ψώνιζε ποιά σκουλαρίκια, ποιά βραχιόλια καὶ ἡ κάθε μιὰ ὅ,τι τὴν εὐχαριστοῦσε. Αὐτὴ εἶχε τὰ μάτια δεκατέσσαρα γιὰ τὴν Πεντάμορφη. Μὰ πουθενὰ ἦ Πεντάμορφη. Ἀπελπισμένη λοιπόν καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος τράβηξε νὰ φύγῃ. Βγαίνοντας ἀπὸ τὴν πολιτεία εἶδε κάτι σπιτάκια μικρά.— Ἄς πάω εἶπε, καὶ ἀπὸ κεῖ μπορεῖ νὰ τὴν πετύχω.

Καὶ πέρασε κάτω ἀπὸ ἓνα ἀπ' αὐτὰ τὰ σπιτάκια: — Πάρτεπραμιμάτιες καλές, ὠραῖα σκουλαρίκια! Φώναξε. Δὲν εἶχε ἀκόμα τελειώσει τὸ λόγο της καὶ νά, καὶ πετάχθηκε στὸ παράθυρο ἡ Πεντάμορφη νὰ δῆ ἡ καημένη τὴν πωλήτρια. Ποῦ νὰ βάλλῃ ὁ νοῦς της πὼς ἦταν ἡ σκύλα ἡ μητριὰ της!

Ἡ βασίλισσα ἡ σκύλα ἡ μητριὰ της γνώρισε τὴν Πεντάμορφη. Ἄμεσως τῆς εἶπε: Πολλὰ τὰ ἔτι σου κορίτσι μου καὶ μὴ θέλῃς νὰ ψωνίσῃς τίποτα;

— Καὶ τί πουλᾷς ρώτησε ἡ Πεντάμορφη.

— Πουλῶ πολλὰ ὠραῖα πράματα. Ἔχω δαχτυλίδια, σκουλαρίκια, ζῶνες. Καὶ διάλεξε ἡ Πεντάμορφη μιὰ ζώνη, πού ἦταν καὶ ἀπ' τίς δυὸ μεριές κεντημένη καὶ εἶπε μὲ τὸ νοῦ της: Τί καλὴ γυναίκα ἡ καημένη! Ἄς τῆς πῶ νᾶμπη μέσα νὰ καθίσῃ. Κι ἀνοίγοντας τὴν πόρτα τῆς εἶπε:

— Κόπιασε κυρά μου, μέσα νὰ ξεκουραστῆς. Ἡ πωλήτρια αὐτὸ πού ἤθελε. Μπήκε μέσα καὶ ἡ Πεντάμορφη ἀγόρασε τὴν πιὸ ὁμορφὴ ζώνη τὴ διπρόσωπη καὶ διπλοκεντημένη.

— Κορίτσι μου εἶπε ἡ γριά, σὺν τὴν εἶδε ζωσμένην ὁμορφα: Τί ὠραῖα πού σοῦ πηγαίνει ἡ ζώνη! ὦ εἶναι θαῦμα. Μόνο στάσου! νὰ σοῦ τὴν σφιξῶ γὰρ καθὼς πρέπει.

Ἡ καημένη ἡ Πεντάμορφη — ἀθῶο κορίτσι — παρακούοντας τὴ συμβουλὴ τῶν νάνων ἀφῆκε τὴ γριά νὰ τῆς σφίξει τὴ ζώνη. Μὰ τὴν ἔπαθε! Γιατὶ ἡ σκύλα τὴν ἔσφιξε τόσο τὴ μέση, πού τὴν ἔσκασε.

Ἡ Πεντάμορφη ἔπεσε κάτω πεθαμένη. Αὐτὸ πού γύρευε ἡ βασίλισσα ἢ φόνισα πωλήτρια κέφυγε ἱκανοποιημένη. Κανεῖς δὲν ἦταν νὰ τὴν πιάσῃ.

Ἔστερα σὰν πῆρε νὰ σκοτινιάζει, ἦρθαν κοὶ ἑπτὰ κοντοπίθαροι καὶ βρῆκαν τὴν πόρτα ἀνοιχτή! Τί τρέχει δῶ μέσα; εἶπαν καὶ τρέχουν νὰ δοῦν — κι ὦιμὲ — βλέπουν τὴν Πεντάμορφη χάμω πεθαμένη. Τότες ἔβαλαν τὶς φωνές, τραβοῦσαν τὰ γένια τους οἱ καημένοι κελαιγαν ἀπὸ τὸν καημὸ τους, γιατί τὴν ἀγαποῦσαν πολὺ. Ἐπιασαν λοιπὸν νὰ τὴν σηκώσουν. Μὰ κεῖ πού τὴ σήκωσαν ἓνας ἀπὸ τοὺς κοντοπίθαρους εἶδε πὼς ἦταν σφιγμένη καὶ ζωσμένη. Βγάζει τὸ μαχαῖρι του καὶ κόβει τὴ ζώνη. Ἀμέσως τότε — ὦ θάμα — ἡ Πεντάμορφη πῆρε τὴν ἀναπνοή της, καὶ σιγὰ σιγὰ ξανάζησε. Οἱ καημένοι οἱ κοντοπίθαροι καθὼς τὴν εἶδαν νανοίγη πάλι τὰ μάτια της χάρηκαν πολὺ καὶ δὲν ἤξεραν τί νὰ τῆς πρωτοκάνουν. Τὴν ρώτησαν λοιπὸν νὰ μάθουν τί τρέχει. Ἡ Πεντάμορφη τοὺς διηγῆθηκε ὅλα ὅπως ἔγιναν.— Κεῖναι ἡ γριά ἢ πωλήτρια ἦταν ἡ βασίλισσα, πού σέχθηρυνότανε τῆς εἶπαν οἱ νάνοι. Δὲ σοῦ εἶπαμε ἐμεῖς νὰ μὴ βάλῃς ἄνθρωπο μέσα, ὅταν δὲν εἴμαστε δῶ; Νά, τί ἔπαθες ξεχνώντας τὴν ὁρμήνια μας.

Ἡ βασίλισσα — αὐτὴ ἡ κακιὰ γυναίκα —, ὅταν γύρισε πίσω στὸ παλάτι, πάει ἴσα στὸν καθρέφτη καὶ τότε ρωτᾶει εὐχαριστημένη καὶ ἱκανοποιημένη: ἔ,

—Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
ἔλα γιὰ πέ μου τώρα
ποιά εἶν' ἡ ὁμορφότερη
μέσ' ὅλη τὴ χώρα;

Καὶ κεῖνος τῆς ἀποκρίθηκε:

—Ἐμορφ' εἶσαι καὶ καλή σαι
μὰ πεντάμορφη δὲν εἶσαι.

Ὅταν ἄκουσε ἡ βασίλισσα πάλι πὼς ζῆ ἡ Πεντάμορφη, τῆς ἦρθε τρέλλα. Ὅσο συλλογιζότανε πὼς ἦταν ἡ Πεντάμορφη ζωντανὴ ἀκόμα, δὲν τὴ χωροῦσε τὸ παλάτι. «Ἡ τούτη θὰ ζήσει, ἢ ἐγώ» εἶπε. Μὰ τώρα θὰ σοῦ καταφέρω, κάτι πού δὲ γλυτώνεις ἀπ' τὸν χάρο, παλιοκόριτσο. Ἐλεγε μὲ τὸ νοῦς της. Καὶ μὲ τὰ μαγικά πού ἤξαιρε — γιατί ἦταν ἀλήθεια πρωτομάγισσα, ἔκανε ἓνα φαρμακωμένο χτένι. Ἀλλάξε πάλι τὰ ρούχα της καὶ τὸ πρόσωπό της κι ἔγινε πάλι γριά πωλήτρια. Καὶ μιά καὶ δυὸ ξεκινάει στὴν μακρινὴ πολιτεία.

Φόρεσε τὰ σιδερένια παπούτσια της καὶ ξεκίνησε. Πέρασε κόσμο καὶ ντουσιὰ κι ἴσα φτάνει στὴν Πεντάμορφη. Κι ἄρχεψε νὰ φωνάζῃ: — Χτένια καλά, χτένια! Καθὼς τᾶκουσε ἡ Πεντάμορφη τινάχτηκε στὸ παράθυρο. Τὴν

γνώρισε άμέσως ή παλιόγρια με τὰ χτένια, και τῆς λέει: — Κόρη μου δὲ θὲς κανένα χτένι νὰ χτενίζεσαι; Ἔλα κάτω νὰ τὰ δῆς και νὰ πάρης ὅποιο σάρσεει. Κεῖνη σὰν μάγισσα ἤξαιρε πὼς δὲ θὰ κατέβαινε ή Πεντάμορφη και τῆς ἔλεγε τὰ λόγια αὐτά.

— Δὲ μπορῶ κυρά, νὰ κατεβῶ, μὰ ἓνα χτένι μοῦ χρειάζεται. Ἔτυχε ή κακιὰ της μοῖρα νὰ μὴν ἔχη χτένι.— Σοῦ ρίχνω τώρα μιὰ κλωστή, και δέσε μού το καλύτερα. Αὐτὸ ποῦ εἶπε ἔγινε. Και με μιὰ κλωστή, τραβήξε ἀπάνω τὸ χτένι. Καθὼς τὸ πῆρε στὰ χέρια ή Πεντάμορφη κἔκανε νὰ χτενιστῆ, άμέσως φαρμακώθηκε, κι άμέσως πέθανε. Δὲν πρόφτασε νὰ σύρη τὸ χτένι ἀπ' τὰ μαλλιά της.

Ἡ βασίλισσα ἔφυγε γρήγορα. Κεῖνο ποῦ ἤθελε τὸ πέτυχε. Τὸ σούρουπο ὅπως πάντα γύρισαν πάλι οἱ κοντοπίθαροι πίσω. Χτυποῦν τὴν πόρτα μὰ ποῦ νὰνοίξη ή πόρτα. Φοβήθηκαν γιὰ τὴν Πεντάμορφη και σπάζουν τὴν πόρτα, τὴν ὀξώπορτα. Ὅταν μπῆκαν μέσα τί νὰ δοῦν! Ἡ Πεντάμορφη πεθαμένη κοίτονταν χάμω. Κατάλαβαν πὼς ή κακὴν μητριά της εἶχε ἔρθει πάλι και τὴν ἔσφιξε με τὴν ζώνη. Ψάχνουν λοιπὸν στὴ μέση της γιὰ νὰ βροῦν καμμιά ζώνη, μὰ τοῦ κάκου.

Δὲν ἤξαιραν λοιπὸν τί νὰ κάνουν. Τὰ εἶχαν χαμένα οἱ καημένοι, κι ἀπελπισμένοι τὴ σήκωσαν ἀπὸ κάτω και ἄρχισαν νὰ κλαῖνε.— Ἄχ τὴν καημένη, ἄχ τὴ δυστυχισμένη ποῦ δὲν πρόλαβε νὰ χτενιστῆ ή κακόμοιρη. Ποῦ νὰ θάλλη ὁ νοῦς τους, πὼς ἦταν τὸ χτένι μαγεμένο! Κι ἄρχισαν πάλι νὰ κλαῖνε με κλάματα και με φωνές, γιὰτι ἔχασαν κάθε ἐλπίδα νὰ τὴν ζωντανέψουν. Κι ἄρχισαν νὰ τὴν νεκροσυγυρίζουν. Τὴ σήκωσαν ἀπὸ κάτω, τὴν ἔβαλαν ἀπάνω σ' ἓνα τραπέζι και ποῖός τῆς ἔβαζε τὰ παπούτσια και ποῖός τὰ φουστάνια και μαζί ὄλοι μοιρολογοῦσαν κἔλεγαν: — Πάει ή Πεντάμορφη, πάει ή καημένη. Κι ἔπιασε ἓνας νὰ τὴ χτενίσῃ. Μὰ καθὼς κάνει νὰ τραβήξῃ τὸ χτένι ἀπ' τὰ μαλλιά, ζωντάνεψε άμέσως ή Πεντάμορφη κι άνοιξε τὰ μάτια της πάλι. Ἡ λύπη τους μονομιᾶς χάθηκε και γέμισε τὸ σπῆτι χαρὰ πολὺ μεγάλη. Τότε ἔνωσαν πὼς τὸ χτένι ἦταν μαγεμένο και παίρνοντας τῶκαναν χίλια κομμάτια και τὸ σκόρπισαν στὸν ἄνεμο. Ὅταν συνέφεραν τὴν Πεντάμορφη ἀπὸ τὴ ζάλη ποῦπαθε, τὴ ρώτησαν περιεργοι κι αὐτοί.— Και πὼς πάλι, Πεντάμορφη, ἔπαθες κακό; Κι αὐτὴ τοὺς ἀφηγήθηκε τὴν ἱστορία τῆς χτένας. Πῶς τὰγόρασε, γιὰτι τῶχε ἀνάγκη και ὄλα τᾶλλα.

Οἱ κοντοπίθαροι τότε τὴ μάλωσαν και τὴ συμβούλεψαν.— Μήπως τὸ χτένι ἦταν προᾶμα νὰ τὸ φᾶς και ζήλεις; Δὲν τῶλεγες ἐμᾶς νὰ σοῦ φέροουμε ὄσα θέλεις; Ὅ,τι ἔκαμες τώρα ἔκανες, Πεντάμορφη, κῦτταξε τώρα ξανά νὰ μὴν τὸ πάθῃς.

Ἡ Βασίλισσα ὡς τόσο ἔφτασε στὸ παλάτι και πῆγε πάλι ἴσια στὸν καθρέφτη της, στᾶθηκε εὐχαριστημένη και τότε ρώτησε! Περιμένει τώρα βέβαιη ἀπάντηση πὼς εἶναι ή ὁμορφώτερη τοῦ κόσμου.

—Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
 ἔλα γιὰ πέ μου τώρα
 ποιά εἶν' ἡ ὁμορφότερη
 μέσ' ὅλη τὴ χώρα;

Μὰ κείνος τῆς ἀποκρίθηκε:

—Ἐμορφ' εἶσαι καὶ καλή σαι
 μὰ πεντάμορφη δὲν εἶσαι.

Ὅταν ἄκουσε πάλι τὸν καθρέφτη νὰ τῆς λέη πὼς ἡ Πενάμορφη ζῆ, τῆς ἤρθε νὰ σκοτωθῆ. Πάει λοιπὸν σὲ μιὰ κρυφὴ κάμαρα, κλειδώνεται μέσα καὶ μὲ τὰ μαγικά της ἔκανε ἕνα μῆλο ἀπέξω πολὺ ὠραῖο. Τῶβλεπες καὶ τῶρεγότανε ἡ καρδιά σου. Ἦταν ἄσπρο καὶ κόκκινο. Ἐπὸ μέσα τὸ μισὸ ἦταν τόσο φαρμακωμένο, πὺ λίγο ἂν ἔβαζες στὸ στόμα σου, θὰ πέθαινες μονομιᾶς.

Ἄμα τὸ τοίμασε τὸ φαρμακωμένο μῆλο φτιασιδóθηκε πάλι κῆβαλε ἄλλα ροῦχα κῆγινε μιὰ χωριάτισσα καὶ ξεκίνησε νὰ πάη πάλι καὶ καλὰ καὶ σώνει νὰ ἀφανίσῃ τὴν Πεντάμορφη. Φόρεσε τὰ σιδερένια της παπούτσια καὶ μονομιᾶς βρέθηκε στὴν πόρτα τῆς Πενάμορφη καὶ χτύπησε νὰ τῆς ἀνοίξῃ. Ἡ Πεντάμορφη βγάζοντας τὸ κεφάλι της ἀπ' τὸ παράθυρο ρώτησε: — Τί θὲς κυρά μου; Ἄνθρωπο μέσα δὲ μπάζω.— Μὴ μὲ μπάσης καὶ μένα παιδί μου. Ἐγὼ θέλω τὰ μῆλα μου νὰ πουλήσω καὶ τίποτε ἄλλο. Ἐλα νὰ σοῦ χαρίσω κι ἕνα.

— Ὅχι, εἶπε ἡ Πεντάμορφη, δὲ μπορῶ νὰ πάρω τίποτε.

— Μήπως καὶ σοῦ πέρασε ἡ ἰδέα κόρη μου, πὼς εἶναι φαρμακεμένα; τῆς εἶπε ἡ γριά. Νά, κορίτσι μου, νὰ φάγω ἐγὼ τὸ μισὸ πρῶτα, νὰ δῆς ἂν σὲ γελῶ. Καὶ βγάζει ἡ γριά ἕνα μαχαίρι κόβει στὴ μέση τὸ μῆλο καὶ βαστώντας το ἡ ἴδια ἔφαγε τὸ ἄσπρο. Τὸ κόκκινο πὺ φάνταζε περισσότερο σὰν τὸ καλύτερο, τὸ ἔδωκε στὴν Πεντάμορφη νὰ τὸ φάη.

Ἡ Πεντάμορφη σὰν εἶδε τὴ χωριάτισσα νὰ τρώη ἀπ' τὸ μῆλο εἶπε: — Ἄς τὸ πάρω λοιπὸν, νὰ πὺ ἔφαγε κι αὐτὴ. Καὶ πῆρε τὸ φαρμακωμένο μῆλο. Μὰ καθὼς δάγκωσε λιγάκι, μονομιᾶς ἔπεσε πεθαμένη χάμω. Καθὼς εἶδε ἡ βασίλισσα πὼς ἡ Πεντάμορφη πέθανε χάρηκε πολὺ, κι ἄρχισε νὰ γελᾶ δυνατὰ καὶ νὰ λέη: — Ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι, κόκκινη σὰν τὸ αἷμα, μαύρη σὰν τὸ κάρβουνο, ἀμ' τούτη τὴ φορὰ δὲ θὰ σἀναστήσουν οἱ κοντοπίθαροί σου! Καὶ μιὰ καὶ δυὸ γυρίζει πίσω στὸ παλάτι, ἄλλαξε, στάθηκε καὶ πῆγε ἴσια στὸν καθρέφτη.

—Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
 ἔλα γιὰ πέ μου τώρα
 ποιά εἶν' ἡ ὁμορφότερη
 μέσ' ὅλη τὴ χώρα.

Κι ὁ καθρέφτης τῆς ἀποκρίθηκε πλιά:

—Σύ σαι, κυρὰ βασίλισσα
ἢ πιὸ ὀμορφη στὴ χώρα.

Τότες τῆς ἔγινε ἡ καρδιά, ἔβαλε κρέας ἐπάνω της καὶ ζοῦσε ἦσυχά πλιά. Μὰ πόσο ἦσυχά νὰ ζήσει ἕνας φθονερός ἄνθρωπος σὰν κι αὐτή;

Οἱ κοντοπίθαροι ἅμα θράδνασε, πῆγαν στοῦ σπίτι μὰ τί νὰ θροῦν πάλι; Βρίσκουν τὴν Πεντάμορφη πάλι πεθαμένη. Τὴν ψάχνουν λοιπὸν ὄλη, γιὰ νὰ θροῦνε κανένα χτένι, καμμιά ζώνη, γιὰ τίποτε ἄλλο, μὰ τοῦ κάκου. Τῆς ἔβγαλαν καὶ τὰ παπούτσια της ἀκόμα γυρεύοντας, μὰ τίποτε! Ἡ Πεντάμορφη εἶχε πεθαίνει στ' ἀληθινὰ πλιά!! Τότε ἄρχεσαν νὰ κλαῖν καὶ νὰ θρηνοῦν καὶ νὰ χτυποῦν τὰ κεφάλια τους καὶ λέγαν: — Γιατί νὰ μὴ τὴν φυλάει ἕνας μας. Πάλι θὰ ἦρθε ἡ μητρυνιά της. Ποιὸς ξαίρει τί θὰ τῆς ἔκανε καὶ ἄχ βάχ τὴν ἔκλαιγαν νύχτα μέρα. Στὰ ὑστερνὰ εἶπαν οἱ κοντοπίθαροι. Ἐμεῖς πρέπει νὰ κάνουμε μὲ τὸ μάλαμα ποὺ κόβουμε μὴ ὀλόχρωση κάσα μὲ διαμάντια καὶ μπριλλάντια, καὶ νὰ τὴν βάλουμε μέσα καὶ νὰ τὴν φυλάμε.

Τὸ λοιπὸν ἔκαναν μιὰ τέτοια πολύτιμη καὶ πολυάκριθῆ καὶ διαμαντένια καὶ τὴν στόλισαν πλιά σὰ νύφη καὶ τὴν ἔβαλαν μέσα καὶ φαινότανε ἀπ' ὄλες τὶς μεριές τὸ κορμί της κι ἔγραψαν ἀπὸ πάνω μὲ χρυσᾶ γράμματα τὸνομά της, καὶ πῶς τὴ σκότωσε ἡ βασίλισσα. Ἐβαλαν λοιπὸν τὴν κάσα στοῦ βουνὸ κι ἕνας ἀπ' αὐτοὺς τὴν φύλαγε παντοτεινά. Τώρα εἶχαν βάλει γνώση. Μὰ τόσο ὠραῖα ἦταν καὶ πεθαμένη ἀκόμα καὶ τόσο ὀμορφα τὴ στόλισαν, ποὺ κι αὐτὰ τὰ ἄγρια θεριά ἦρθαν καὶ τὴν ἔκλαιραν, καὶ τὰ κυπαρίσσια ἔσκυψαν τὶς κορυφές τους νὰ δείξουν πῶς λυποῦνται, καὶ τὰ δέντρα ἔρριξαν τὰ φύλλα τους. Πέρασε ἕνας χρόνος δυὸ χρόνια καὶ ἡ Πεντάμορφη δὲν ἔλλωσσε καὶ πάντα τὴν φύλαγε ὁ κοντοπίθαρος καὶ ἦταν τόσο ὠραῖο τὸ λείψανό της ποὺ νόμιζες, πῶς κοιμώτανε. Εἶταν ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι, κόκκινη σὰν τὸ αἶμα καὶ τὰ μαλλιά της κατὰμυρα σὰν τὸ φτερὸ τοῦ κοράκου.

*

Ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἦταν ἕνας ἄλλος βασιλιάς καὶ μιὰ βασίλισσα, ποὺ εἶχαν ἕνα παιδί μοναχογιό. Τὸ παιδί αὐτὸ ἀγαποῦσε πολὺ τὸ κυνήγι. Τῷ φερε λοιπὸν ἡ τύχη νὰ περάσῃ κι' ἀπ' τὸ μέρος ὅπου εἶχαν τὴν Πεντάμορφη οἱ τοσοδούληδες οἱ νάνοι. Καθὼς εἶδε τὸ βασιλόπουλο κείνη τὴν κάσα καὶ τὸν χτύπησαν στὰ μάτια τὰ μπριλλάντια καὶ τὰ διαμάντια καὶ εἶδε μέσα τὴν Πεντάμορφη, σταμάτησε, δὲ μπορούσε νὰ φύγῃ τὸ βασιλόπουλο. Ἡξάισε γράμματα καὶ διάβασε τὸνομα ποὺ εἶχαν γράφει ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὴν κάσα, οἱ νάνοι, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ πῆγε κοντὰ καὶ τί νὰ δῆ. Τοῦ ἔφυγαν τὰ μυαλά. Κι' ἄρχισε νὰ παρακαλεῖ τὸν κοντοπίθαρο.— Δῶσε μου μένα αὐτὴν τὴν κάσα, καὶ γὼ σοῦ δίνω ὅ, τι μοῦ ζητήσης, καὶ τὸ μισὸ τὸ βασίλειο ἀκόμα.

Ἐπὶ ἦρθαν καὶ οἱ ἄλλοι κοντοπίθαροι καὶ ἔμαθαν τί ἤθελε τὸ βασιλόπουλο τοῦ ἀποκρίθηκαν: — Ἐμεῖς δὲν τὴν ἀλλάζουμε γιὰ ὄλο τὸν κόσμο. Δὲν μπο-

ροῦμε νὰ σοῦ τὴν δώσουμε.— Λοιπὸν χαρίστε μου τὴν, τοὺς ἀπαντᾷ τὸ βασιλόπουλο, γιατί δὲν μπορῶ νὰ κάνω μήτε λεπτὸ χωρὶς νὰ βλέπω τὴν Πεντάμορφη. Δὲ θ'ἀγαπῶ ἄλλο τίποτα στὸν κόσμον πλὴν πολὺ ἀπ' αὐτὴν. Καὶ τόσο πολὺ τοὺς παρακάλεσε τὸ βασιλόπουλο, ποὺ οἱ κοντοπίθαραι τὸν λυπήθηκαν καὶ τοῦ τὴν χάρισαν.

Ἀμέσως τὸ βασιλόπουλο πρόσταξε τοὺς δούλους του:— Ἄς πάρομε νὰ φέρομε τὴν κάσα στὸ βασίλειο τοῦ πατέρα μου. Τοὺς εὐχαρίστησε τοὺς κοντοπίθαρους ὅσο μποροῦσε μὲ τὴν καρδιά του κι' ἀκολούθησε κι' αὐτός. Στὸ δρόμο ὅλο ἓνα ἔβλεπε τὴν Πεντάμορφη. Μὰ καθὼς πήγαιναν ἓνας ἀπὸ τοὺς δούλους σκόνταψε σὲ μιὰ πέτρα, ἢ κάσσα κουνήθηκε τόσο δυνατὰ, τόσο ποὺ ἢ Πεντάμορφη σείστηκε καὶ ἀπὸ σεισμό της πετάχθηκε ἀπὸ τὸ στόμα της τὸ φαρμακομένο μῆλο. Καὶ ὦ Θᾶμα— ἢ Πεντάμορφη ζωντάνεψε. Καὶ σὰν κατάλαβε ἀμέσως πὼς κάπου τὴν πήγαιναν ἄνθρωποι σηκώνεται τρομαγμένη κι ἄρχισε νὰ λέη:— Ἄ Θεέ μου, ποῦ εἶμαι; δῶ, ποῦ πηγαίνετε, ἄνθρωποι καλοί;

Τότε τὸ βασιλόπουλο τρελλὸ ἀπὸ χαρὰ τῆς λέει: — Μαζί μου εἶσαι Πεντάμορφη! Μὴ φοβᾶσαι, καὶ τῆς ἀφηγήθηκε πὼς τὴν πῆρε ἀπὸ τοὺς κοντοπίθαρους.

— Τώρα, τῆς εἶπε μὲ γλύκα στὸ στόμα, κανέναν ἄλλον στὸν κόσμον δὲν ἀγαπῶ σὰν καὶ σένα. Πᾶμε στὰ παλάτια τοῦ πατέρα μου, καὶ κατοπὶν θὰ σὲ κάνω γυναῖκα μου, νὰ γίνης βασίλισσα.

— Δόξα νᾶχη ὁ Θεός, εἶπε ἢ Πεντάμορφη, ποὺ βρέθηκες γιὰ νὰ μὲ γλυτώσης. Καὶ μὲ χαρὰ μεγάλη ἀκολούθησε τὸ βασιλόπουλο, ποὺ τὴν πήγαινε στὸν πατέρα του.

*

Σὰν ἔφτασαν στὸ παλάτι τὴν παρουσίασε ἀμέσως στὸν πατέρα του καὶ στὴ μάνα του τὴ βασίλισσα, τρελλὸ ἀπὸ χαρὰ τὸ βασιλόπουλο: — Σᾶς φέρνω, εἶπε, μιὰ κόρη ποὺ τήνε λένε Πεντάμορφη καὶ ὅμοια δὲν εἶναι στὸν κόσμο ἄλλη. Καὶ τοὺς ἀφηγήθηκε ὅλη τὴν ἱστορία τῆς πεντάμορφης καὶ κόρης μὲ τὸ νι καὶ μὲ τὸ σίγμα. Καὶ τελειώνοντας πρόσθεσε: — Πατέρα μου καλέ, καὶ καλή μου μητέρα, τούτη τὴν κόρη τὴν ἀγαπῶ κι αὐτὴ θὰ πάρω γυναῖκα μου!

Ἀκούοντας ὁ βασιλιάς καὶ ἢ βασίλισσα τὰ λόγια τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἱστοροῦσε τὰ παθήματά της, ἔκλαιραν γιὰ τὰ πάθια της κι εὐχαριστήθηκαν πολὺ, ποὺ θὰ τὴν ἔκαναν νύφη τους, γιατί ἢ Πεντάμορφη ἦταν ἀπὸ βασιλικὸ γένος, καὶ περνοῦσε κάθε ἄλλη κόρη τόσο στὴν εἰμορφιά, ποὺ καὶ χωριατοποῦλου νᾶταν θὰ ἔπρεπε νὰ τὴ δεχτοῦν.

— Μὲ τὴν εὐχὴ μας, εἶπαν καὶ τοὺς ἔσφιξαν σφιχτὰ στὴν ἀγκαλιά τους. Ἔτσι λοιπὸν ἄρχισαν οἱ χαρὲς τοῦ παλατιοῦ. Ζουρνάδες καὶ νταούλια λατέρνες, ὅλα τὰ ὄργανα τοῦ κόσμου λάλησαν μέσα στὸ παλάτι. Στους γά-

μους ἔφτασαν καλεσμένοι ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον βασιλιάδες Ὅλα τὰ βασίλεια ἔστειλαν τὸ βασιλόπουλό τους. Καλέστηκε καὶ ἡ μητροιά τῆς Πεντάμορφης νάρθη σα βασίλισσα. Ντύθηκε ὠραία μὲ βελούδα καὶ στολίστηκε μὲ διαμαντικά πλούσια στολίδια. Καὶ στολισμένη καλά, κακὰ πρὶν φύγη πῆγε στὸν καθρέφτη:

—Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
ἔλα. γιὰ πέ μου τώρα
ποιὰ εἶν' ἡ ὁμορφότερη
μέσ' ὅλη τῆ χώρα;

Καὶ κεῖνος τῆς ἀποκρίθηκε:

—Καλή σαι κι ὁμορφη κυρά μου εἶσαι
μὰ σὰν τὴν νέα βασίλισσα δὲν εἶσαι!

Ραγίστηκε ἡ καρδιά τῆς βασίλισσας στὰ λόγια τοῦ καθρέφτη, τρελλάθηκε ἀπὸ τὸ κακό της. Ἄρχισε τίς κατάρεις, καὶ τίς θροισιές καὶ ἦταν ἔτοιμη νὰ πετάξῃ τὰ στολίδια της καὶ τὰ μεταξωτά της νὰ ξεσκίση γιὰ νὰ μὴν πάη στὸ γάμο τοῦ βασιλόπουλου μὰ ἀπὸ τὸ φτόνο της δὲ μπόρεσε νὰ ἰσχυγᾷ. Κι ἀποφάσισε νὰ πάη γιὰ νὰ δῆ τὴ νέα βασίλισσα ποὺ ἦταν ἡ πιὸ ὁμορφώτερη τοῦ κόσμου.

Καὶ ξεκίνησε γιὰ τὸ γάμο. Ἡ ὁμορφιά της ἦταν τέτοια ποὺ ὅσοι τὴν ἔβλεπαν, θάμαζαν τὰ κάλλια της κέλεγαν: — Τί ὠραία βασίλισσα. Στὸν κόσμο δὲ θάναί ἄλλη σὰν καὶ τούτη!

Ἡ ὠραία κακιὰ βασίλισσα ἔφτασε στὸ ξένο παλάτι, ὅπου εἶχαν φτάσει ἀπ' ὅλα τὰ βασίλεια ὠραῖες βασίλισσες καὶ βασιλιάδες. Εἶδε τὴ νύφη, ποὺ γι' αὐτὴν τῆς μίλησε ὁ καθρέφτης.— Ἦταν ἀληθινὰ ὁμορφώτερη κι ἀπ' αὐτήν. Ἀμέσως τὴ γνώρισε. Ἦταν τὸ προγόνι της ἡ Πεντάμορφη. Κι ἀπὸ τὸ κακό, ποὺ γύρευε, ἔσκασε σὰν τὸ κουκί!!

Ἔτσι πεθαίνοντας γλύτωσε ἀπὸ τὸ βάσανο, ποὺ τῆς ἔτρωγε τὴ ζωή. Τὴν σήκωσαν οἱ δούλοι τοῦ παλατιοῦ καὶ τὴν ἔδωκαν στοὺς δικούς της δούλους, μὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἔμειναν στὸ παλάτι, ὥσπου τελείωσε ὁ γάμος: Ἐνας γάμος, ποὺ δὲν ἔγινε ἄλλος σὰν κι αὐτόν. Καὶ σὰν τέλειωσε ὁ γάμος οἱ καλεσμένοι ἔφαγαν, χόρευαν. Τὰ λαλοῦμενα ἔπαιζαν νύχτα μέρα καὶ γλέντισε ὅλος ὁ καλεσμένος κόσμος μὰ βδομάδα. Ἔτσι ἡ Πεντάμορφη πῆρε τὸ ὠραῖο βασιλόπουλο ποὺ τὴν ἀνέβασε στὸ θρόνο τοῦ πατέρα του βασίλισσα, κέζησαν καλά καὶ μεῖς καλύτερα. Καὶ μήτε γὼ ἤμουν κεῖ, μήτε καὶ σεῖς νὰ τὸ πιστέψετε αὐτὸ ποὺ ἀφηγήθηκα.

Θ'. ΓΙΑΤΙ Η ΑΛΕΠΙΟΥ ΕΧΕΙ ΤΗΝ ΑΚΡΗ ΤΗΣ ΟΥΡΑΣ ΚΑΤΑΣΠΗΡΗ

Μιά φορά ἦτανε μιά γριούλα ποὺ ζοῦσε ὀλομόναχη μέσα σ' ἓνα κα-

λυβάκι τῆς ἐξοχῆς. Γύρω στὸ καλυβάκι τῆς ἦταν ψηλά δέντρα, ποὺ ἤσκωναν ὠραῖα ὄλο τὸ καλοκαίρι, ἓνα μικρὸ ρυάκι κελάριζε ἀδιάκοπα καὶ τὰ πουλιὰ κελαδούσανε τόσο ὄμορφα πάνω στὰ κλαδιά, ποὺ θαρεῖς κι ἄκουγες μουσικὲς συναυλίες. Μιὰ μέρα ἡ γριούλα κατέβηκε κάτω στὸ χωριὸ κι ἀγόρασε μερικὰ πρόβατα.

— Μ' αὐτὰ θὰ περῶ τις ὥρες μου, ἔλεγε. Θὰ γνέθω τὸ μαλλί τους, θὰ πίνω τὸ γάλα τους.

Σὰν τ' ἀγόρασε, ξεκίνησε πίσω γιὰ τὴν καλυβούλα τῆς. Στὸ δρόμο, πηγαίνοντας λογάριάζε μὲ τὸ νοῦς τῆς:

— Τώρα πρέπει νὰ βρῶ καὶ κάποιον, ποὺ νὰ μοῦ φυλάει τὰ προβατάκια μου, πὴν ὥρα ποὺ θὰ βοσκοῦν στὸ δάσος. Καὶ μὲ τὴ συλλογὴ αὐτὴ πήγαινε στὸ δρόμο τῆς, ἀνάμεσα ἀπὸ δάση κι ἀπὸ λόφους καὶ ρεματιές, ψάχνοντας νὰ βρῆ ἓνα βοηθό. Μὰ στὰ χαμένα ἔφαχνε ἡ γριούλα.

— Δὲ θὰ μπορέσω νὰ βρῶ αὐτόν, ποὺ θὰ μοῦ φυλάει τ' ἀρνάκια μου καὶ τὰ προβατάκια μου, ἔλεγε ἀπελπισμένη. Μὰ νά, ἐκεῖ ποὺ περπατοῦσε, ἀκούει κάποιον θόρυβο, πίσω ἀπὸ ἓνα θάμνο κοντινὸ. Στάθηκε ν' ἀφουγκραστῆ. Καὶ ξαφνικὰ βλέπει νὰ πετιέται μπροστά τῆς μιὰ μεγάλη ἀρκοῦδα.

— Καλημέρα, κυρά μου! τῆς φώναξε ἡ ἀρκοῦδα κόβοντας τὸ δρόμο τῆς. Γιὰ ποῦ τῶβαλες ἀπὸ δῶ; δὲ θὰ μοῦ πῆς;

— Πάω νὰ βρῶ κανένα παιδί, νὰ μοῦ φυλάῃ τὰ προβατάκια μου ποὺ βλέπεις, εἶπε ἡ γριούλα.

— Θέλεις νὰ στὰ φυλάω ἐγώ; ρώτησε ἡ ἀρκοῦδα.

— Μὰ μπορεῖς ἐσὺ νὰ τὰ φυλάξεις καλά, ποὺ θέλουν τόσο κόπο τὰ καημένα μου προβατάκια; Θέλουν βοσκή, θέλουν ξεδίφασμα στὸ δροσερὸ ρυάκι, εἶπε ἡ γριούλα. "Υστερα θὰ τοὺς φωνάζεις ὀλοένα σὰν παραστρατοῦν, μαλακὰ ἔτσι καὶ γλυκὰ χωρὶς νὰ τὰ τρομάξεις;

— Πῶς δὲν μπορῶ! εἶπε ἡ ἀρκοῦδα. Ἄκουσε, κυρούλα μου, νὰ δῆς πῶς ξέρω! Κι ἄρχισε νὰ μουγκρίζῃ βραχνά, γιατί τέτοια εἶναι ἡ φωνὴ τῆς ἀρκοῦδας.

— Πά, πά, πά, Θεούλη μου! ὄχι, ὄχι! φώναξε ἡ γριούλα. Δὲν ἀξίζει δὰ καὶ τόσο νὰ φωνάζεις ἄγρια στ' ἀρνάκια καὶ τὰ προβατάκια μου! Μπὰ σὲ καλὸ σου... Θὰ τρομάξουν ἔτσι τὰ καημένα καὶ θὰ σκορπίσουν μέσα στὸ λόγγο, κι ὕστερα ποῦ πᾶς; Καὶ λέγοντας τὰ λόγια τῆς αὐτὰ, παρήτησε τὴν ἀρκοῦδα καὶ τράβηξε στὸ δρόμο τῆς, ὥσπου νά, παρακάτω ἀνταμώνει τὸ λύκο.

— Καλημέρα, κυρούλα μου. Γιὰ ποῦ τῶβαλες μὲ τὸ κοπάδι σου πρῶτ' πρῶτ'; τῆς λέει ὁ λύκος.

— Καλὴ σου μέρα, κύρ Νικολό. Πάω νὰ βρῶ κανένα παιδί νὰ μοῦ φυλάει τὰ πρόβατά μου, τοῦ ἀπάντησε ἡ γριούλα.

— Μήπως θέλεις, καλὴ μου κυρά, νὰ σοῦ τὰ φυλάω ἐγώ; ρώτησε ὁ λύκος.

— Μὰ μπορεῖς ἐσὺ νὰ τὰ προσέχης καλά, μπορεῖς νὰ τὰ φωνάζης γλυκά και μαλακά, γιὰ νὰ μὴν τρομάξουνε τὰ καημένα;

— Καὶ βέβαια μπορῶ! Ἄν θέλῃς ἄκουσε, κυρούλα μου. Κι ἄρχισε νὰ σὺρλιάζῃ, γιὰτὶ τέτοια εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ λύκου.

— Μὰ σὲ καλὸ σου, Νικολό μου! Τ' εἶναι τοῦτα;.. ὄχι, ὄχι, δὲ μοῦ κάνεις! Τὰ προβατάκια μου μόλις σ' ἀκούσουν θὰ πάρουνε τὰ θουνά και τὰ λαγγάδια τρομαγμένα, και τρέχα νὰ τὰ μαζέψῃς ὕστερα, φίλε μου. Ὅχι, ὄχι δὲ μοῦ κάνεις! Κι ἀφίνοντας τὸ λύκο, ἔσυρε στὸ δρόμο της, ὥσπου ἀπάντησε τὴν ἄλεπού.

— Καλημέρα σου, κυρούλα μου. Ποῦ πᾶς πρῶτὶ πρῶτὶ μὲ τὸ κοπάδι σου; ρώτησε ἡ πονηρή.

— Ποῦ νὰ πάω, κυρὰ Μαριώ μου; Νά, πάω νὰ βρῶ κανένα παιδί, νὰ μοῦ φυλάει τὰ προβατάκια μου.

— Νὰ στὰ φυλάξω ἐγώ, κυρούλα μου! εἶπε ἡ ἄλεπού.

— Μὰ μπορεῖς νὰ τὰ διαφεντεύῃς καλά, νὰ τὰ κουβεντιάξῃς μαλακά και γλυκά, πὺ νὰ μὴν τρομάξουν και καμμιά ὥρα σοῦ σκορπίσουν;

— Ἄκουῤ, λέει, μαλακά και γλυκά. Μπορῶ και παρραμπορῶ, γριούλα μου, κι ἂν δὲ βαρυνέσαι, ἄκουμε. Κι ἄρχισε νὰ φωνάζῃ, γλυκαίνοντας ὅσο μποροῦσε τὴ φωνὴ της: Ὅοοοο! Ὅοοοο! Ὅοοοο!

— Νὰ μπράβο, αὐτὸ γύρευε! Ἐσὺ μοῦ κάνεις μάτια μου, εἶπε ἡ γριούλα. Σοῦ δίνω λοιπὸν τὸ κοπάδι μου, νὰ τὸ φυλάς στὸ βόσκημά του. Νά, τὸ λιβάδι. Καὶ παράδωσε στὴν ἄλεπού τ' ἀρνάκια και τὰ προβατάκια της χιονάτα σὰν μπαμπάκι, τρυφερὰ σὰν τὸ χορτάρι και γλυκά σὰν τὸ τριφύλλι πλάι στὴν πηγὴ.

— Καλὰ νὰ μοῦ τὰ προσέχῃς, εἶπε ἡ γριούλα. Κι ἐγὼ θᾶρχομαι, κάθε λίγο και λιγάκι, νὰ σοῦ φέρνω τὸ φαί σου, κυρὰ Μαριώ μου.

Σὰ βράδυσε, ἡ ἄλεπού κατέβασε ἀπ' τὴ βοσκὴ ὅλα τὰ προβατάκια γερὰ στὸ σπίτι. Ἡ γριούλα ὅλο χαρὰ τὰ δέχτηκε στὸ μαντρί της, μέσα, τὰ μέτρησε και τὰ τραγούδησε — τὰ συλλάβισε μέσα στὰ χεῖλη της, γιὰτὶ δὲν εἶχε δόντια:

Ἄρνάκια, προβατάκια μου
χιονάτα σὰν μπαμπάκι,
τρυφερὰ σὰν τὸ χορτάρι,
γλυκά σὰν τὸ τριφύλλι...

Τὴν ἄλλη μέρα, ἡ ἄλεπού πάλι τὰ γύρισε μέσα στὸ λόγγο, ὅπου τὰ λιβάδια ἀπλωνόντανε σὰν ψεύτικα χαλιά. Τὰ πρόβατα ἔφαγαν τὸ τρυφερὸ χορτάρι και ξεδίψασαν στὸ ρυάκι, πὺ κελάριζε κατρακυλώνοντας, πῆτε σὰν

ἄταχτο παιδάκι κι ἀπρόσεχτο, πηδώντας ἀπὸ ψηλὰ βράχια σὲ κοιτόνια καὶ ἄλλοτε πηγαίνοντας ἤσυχα καὶ μουρμουριστὰ τὸ δρόμο του:

Νεροσυρμὴ κατηφορίζω,
τρέχω, χύνομαι κι ἀφρίζω
ρυάκι δλόδροσο,
καὶ σιγὰ σιγὰ ἀβγατίζω,
ποτάμι γίνομαι καὶ σκίζω
λιβάδι πράσινο.

Σὰν ἔφτασε ἡ νύχτα, γύρισε ἡ ἄλεπού στὴ στάνη τὰ προβατάκια τῆς γριούλας. Ἐνα ἀπ' ὅλα ἔλειπε. Τί κρῖμα!

— Ποῦ εἶναι τ' ἀρνάκι μου; ρώτησε ἀνήσυχη ἡ γριούλα.

— Ὁ λύκος τῶφαγε, κυρά μου, ἀπάντησε ἡ ἄλεπού. Τ' ἀρνάκι ξεμάκρυνε ἀπὸ τ' ἄλλα, τὴν ὥρα πού ἐγὼ δὲν πρόσεχα, κι ὁ λύκος τὸ ξεμονάχιασε καὶ τὸ ξεπάστρεψε. Δὲ φταίω ἐγώ, κυρούλα μου.

— Καταραμένος νᾶναι! εἶπε ἡ γριούλα.

Κι ἔκλαψε τ' ἀρνάκι τῆς καὶ τὸ μοιρολόγησε:

'Αρνάκι μου, μπαμπάκι μου
ὦι! ὦι! ὦμένα!
Στοῦ βρωμόλυκου τὰ νύχια
πού ἐχάθηκες ἄλλοι.
ᾠ! ὦι! ὦμένα!

Τ' ἄλλο βράδυ, πάλι στὸ μέτρημα, ἔλειπε ἕνα ἀρνάκι ἀπ' τὸ κοπάδι.

— Κυρὰ Μαριώ, πῶς μοῦ φυλάς τ' ἀρνάκια μου, τὰ προβατάκια μου; Ποῦ εἶναι τ' ἀρνάκι μου πού λείπει;

— Νά, ἡ ἀρκοῦδα κυρούλα μου. Ἡ ἀρκοῦδα κατέβηκε, κατὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα, καὶ τὴν ὥρα πού πῆγα ἐγώ, διασπασμένη, νὰ πιῶ λίγο νερό, τὸ ἄρπαξε καὶ χάθηκε μέσα στὸ λόγγο.

— Τὸ φτωχό μου τ' ἀρνάκι! εἶπε καὶ μοιρολόγησε πάλι ἡ γριά: «ᾠ! ὦι! ὦμένα!».

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωί, σὰν ἔφυγε ἡ ἄλεπού μὲ τὰ πρόβατα γιὰ τὸ λιβάδι, ἡ γριούλα σὲ λίγο, παίρνοντας μιὰ καρδάρα γάλα, ἔσυρε κι αὐτὴ γιὰ τὴ βοσκή, νὰ δώση τῆς ἄλεπούς νὰ πιῇ, πού ἦταν κακοδιάθετη. Φτάνοντας στὸ λιβάδι, βλέπει τὴν ἄλεπού νὰ στέκεται πάνω ἀπὸ ἕνα ἄσπρο πρᾶμα, μὲ τὴ μούρη σκυφτή. Πῆγε κοντὰ δίχως σούσουρο καὶ προφταίνει τὴν καλὴ σου τὴν κυρὰ Μαριώ μὲ ματωμένη τὴ μούρη νὰ γλείφεται καὶ ἀπαλὸ σὰν μπαμπάκι, ἕνα ἀπὸ τ' ἀρνάκια τῆς, πληγωμένο στὸ λαιμό, νὰ κοίτεται μὲ τὰ μῆτια ἀκόμη ἀνοιχτά.

— Ἀρνάκι μου! φώναξε μὲ ματωμένη τὴν καρδιά. Ἡ γριούλα ἔνοιωσε τώρα, πῶς ἡ ἄλεπού ἦταν πού τῆς ἔτρωγε τ' ἀρνάκια.

— Καταραμένη, φεύτρα! σὺ εἶσαι λοιπὸν ποῦ μοῦ τρῶς τ' ἀρνάκια μου. Στάσου, παλιοκλέφτρα, νὰ σοῦ δείξω γά... Καὶ ρίχτηκε καταπάνω τῆς ἡ γριούλα μὲ τὰ δάκρυα στὰ μάτια. Μὰ ἡ ἄλεπού, τρομαγμένη, τῶβαλε στὰ πόδια μ' ὅλη τὴ δύναμή της.

Μὴ προσφάνοντας ἄλλο ἡ γριούλα, μὲ μιὰ δύναμη τῆς πέταξε πάνω τῆς τὴν καρδιάρα μὲ τὸ γάλα. Κι αὐτό, καθὼς χύθηκε, μιὰ γουλιὰ τῆς ἔβρεξε στὴν ἄκρη τὴν οὐρά της.

— Καταραμένη, ἄνομη καὶ κλέφτρα! τὴν καταράστηκε ἡ γριούλα μὲ τὰ δάκρυα στὰ μάτια. Ὅπου βρεθῆς νὰ μὴ σὲ πιστεύουν!

Ἡ ἄλεπού ξέφυγε, μὰ ἀπὸ τὴ μέρα κείνη κάθε ἄλεπού ἔχει στὴν ἄκρη τῆς οὐρᾶς της ἓνα ἄσπρο σημάδι, τὸ σημάδι τῆς κλειψιάς. Εἶναι σημαδεμένη κλέφτρα.

ΔΗΜ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

ΤΟ Α' ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἀπὸ τῆς 26ης Αὐγούστου μέχρι τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1966 συνήλθεν εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σόφιας τὸ Α' Διεθνὲς Συνέδριον Σπουδῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης μὲ συμπαραστασιν τῆς Οὐνέσκο.

Ἡ διοργάνωσις τοῦ Συνεδρίου ἐγένετο ὑπὸ τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Σπουδῶν τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐθνικῆς Ἐπιτροπῆς. Τῆς πρώτης ἐπίτιμος πρόεδρος εἶναι ὁ καθηγητὴς τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀκαδημαϊκὸς Διονύσιος Ζακυνθινός, πρόεδρος ὁ Βούλγαρος ἀκαδημαϊκὸς Βλαδίμηρος Γκεοργκίεφ καὶ ἀντιπρόεδροι οἱ Ἀπόστολος Δασκαλάκης, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀνδρέας Μιραμπέλ (Γαλλία), Χ. Ἰναλτσίκ (Τουρκία) καὶ Φ. Μπάρτσιτς (Γιουγκοσλαβία). Γενικὸς γραμματεὺς αὐτῆς εἶναι ὁ Αἰμίλιος Κοντουράκη (Ρουμανία) καὶ ταμίας ὁ Ἄ. Μπούντα (Ἀλβανία). Μέλη τῆς αὐτῆς Ἐπιτροπῆς εἶναι 15 ἐπίλεκτοι ἐπιστήμονες ἐκ διαφόρων χωρῶν. Ἐκ τῆς Ἑλλάδος μετέχει ὡς μέλος αὐτῆς ὁ Χ. Φραγκίστας, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἡ Βουλγαρικὴ Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ ἔχει ὡς πρόεδρον τὸν Βλαδίμηρον Γκεοργκίεφ, γενικὸν γραμματέα τὸν καθηγητὴν Ν. Τοντόρωφ, 17 μέλη καὶ 4 γραμματεῖς, ὅλους ἐπιστήμονας κύρους.

Εἰς τὸ Συνέδριον ἔλαβον μέρος 1300 περίπου ἄτομα ἐξ 24 χωρῶν, κυρίως ὅμως ἐκ τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου. Πολυπληθεῖς ἦσαν αἱ ἀντιπροσωπεύειαι τῆς Βουλγαρίας (418), τῆς Γιουγκοσλαβίας (193) καὶ τῆς Ρουμανίας (106). Ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπαρκῶς ἀντιπροσωπεύθησαν τὰ Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, τὰ ἐπιστημονικὰ Κέντρα Ἐρευνῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Βασιλικοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος, ἡ Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Βασ. Λαοῦρδα Ἰδρυμα Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Πρὸς τούτοις εἰς τὸ Συνέδριον παρέστησαν μερικοὶ Ἕλληνες ἐπιστήμονες διδάσκοντες εἰς Πανεπιστήμια τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας.

Τὴν ἑναρξιν τοῦ Συνεδρίου εἰς τὴν αἴθουσαν «Βουλγαρία» τῆς Σόφιας ἐκήρυξεν ὁ ἀκαδημαϊκὸς Βλαδίμηρος Γκεοργκίεφ, ἔπειτα δὲ ἐχαίρετήσε τοὺς συνέδρους ὁ πρωθυπουργὸς Θεόδωρος Ζίβκοφ. Μετὰ ταῦτα ἔλαβον τὸν λόγον ὁ γενικὸς διευθυντὴς τῆς Οὐνέσκο Ρενέ Μαῖη, ὁ Ρουμάνος ἀκαδημαϊκὸς Κ. Νταϊκόβιτσιου, ὁ Ἕλλην καθηγητὴς Χ. Φραγκίστας, ὁ Τούρκος καθη-

γητής Χ. Ίναλτσίκ, ὁ Γάλλος καθηγητής Ἀ. Μιραμπέλ, ὁ Ἴταλὸς καθηγητής Ἀ. Περετούση, ὁ Ἀγγλὸς καθηγητής Ρ. Σάιμ και ὁ Ρῶσος ἀκαδημαϊκὸς Ἐ. Ζούκωφ.

Εἰς τὸ Πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου περιλαμβάνοντο πρὸς συζήτησιν 591 ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις. Αἱ ἐξ αὐτῶν 4, συνταχθεῖσαι τῇ συνεργασίᾳ 35 εἰδικῶν ἐπιστημόνων ἐκ τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς βαλκανικῆς καὶ δημοσιευθεῖσαι πρὸ τῆς συγκλήσεως τοῦ Συνεδρίου, εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) «Οἱ λαοὶ τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης καὶ ὁ ρόλος των εἰς τὴν ἱστορίαν». Ἐπὶ τὸν γενικὸν αὐτὸν τίτλον περιλαμβάνονται αἱ ἀνακοινώσεις τοῦ Διον. Ζακυθινοῦ, «Ἡ βυζαντινὴ σύνθεσις», τοῦ Δ. Ἀγγέλωφ διὰ τὴν Βουλγαρίαν, τοῦ Β. Γκραφενάουερ διὰ τὴν Γιουγκοσλαβίαν, τοῦ Μ. Μπέρζα διὰ τὴν Ρουμανίαν καὶ τοῦ Ἀ. Μπούντα διὰ τὴν Ἀλβανίαν. 2) «Ἡ ἐξέλιξις τῶν γραμματειῶν τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης ἐν σχέσει μὲ τὰς ἄλλας γραμματείας (λογοτεχνίας) ἀπὸ τοῦ 18ου αἰ. μέχρι σήμερον». Εἰσηγητὴς ἐπὶ τοῦ θέματος ὑπῆρξεν ὁ Ἄνδρ. Μιραμπέλ. Τὴν Ἑλλάδα ἀντεπροσώπευσεν ὁ Κ. Δημαρᾶς. 3) «Κοινὰ σημεῖα καὶ διαφοραὶ εἰς τὴν τέχνην τῶν βαλκανικῶν χωρῶν ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰ.». Εἰσηγητὴς ὑπῆρξεν ὁ διευθυντὴς τοῦ Μουσείου Μπενάκη Μαν. Χατζηδάκης μὲ τὸ θέμα: «Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς ἐν Ἑλλάδι». 4) «Θεμελιώδη προβλήματα τῆς βαλκανικῆς γλωσσολογίας». Οἱ καθηγηταὶ Ν. Ἀνδριώτης καὶ Γ. Κουρμούλης παρουσίασαν τὸ θέμα: «Ζητήματα βαλκανικῆς γλωσσολογίας καὶ ἡ προσφορὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης».

Τὰς πλέον ἐκτεταμένας καὶ ἐνδιαφερούσας συζητήσεις προεκάλεσεν ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ Διον. Ζακυθινοῦ, εἰς τὰς ὁποίας ἔλαβον μέρος 20 ἑρευνηταὶ ἐκ διαφόρων χωρῶν. Οὗτοι διεκρίθησαν εἰς δύο κυρίως ὁμάδας. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν οἱ ἀναφερόντες εἰς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ εἰς τὴν δευτέραν οἱ σχολιάσαντες τὰς μεθόδους τῆς ἐρεῦνης. Ὁ Διον. Ζακυθινός, παρὰ τὰς διαφορίας ἐπιστημόνων τινῶν ἐπὶ μερικῶν ζητημάτων τῆς μελέτης του, ἀνεγνωρίσθη ὑφ' ὅλων ὅτι ἐπέτυχε νὰ συνθέσῃ μὲ ἀντικειμενικότητα τὴν μεγαλειώδη εἰκόνα τῆς συμβολῆς τοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν γένεσιν τῶν βαλκανικῶν πολιτισμῶν. Καὶ τὰ «Θεμελιώδη προβλήματα τῆς βαλκανικῆς γλωσσολογίας» ἔτυχον ἀμεριστοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ συζητήσεων παρὰ τῶν συνέδρων. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς ὑπεστηρίχθη ὅτι δὲν ὑπάρχει κοινότης βαλκανικῶν γλωσσῶν ἀλλὰ μία ἀλληλεπίδρασις μὲ κυρίαν πηγὴν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ὁ Ρουμάνος καθηγητὴς Λιμίλιος Πέτροβιτς ἐπῆνεσε τοὺς συντάξαντας τὰ γλωσσολογικὰ θέματα, ὁ δὲ Ἀλβανὸς Μ. Ντόμι ἐπρότεινε τὸν σχηματισμὸν «Ἐπιτροπῆς βαλκανικῆς γλωσσολογίας».

Αἱ ἄλλαι ποικίλου περιεχομένου ἀνακοινώσεις ἐγιναν κατὰ τμήματα: Ἀρχαιολογία, Ἱστορία τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ μέσου αἰῶνος (5ος - 15ος αἰ.),

τοῦ 15ου - 17ου αἰῶνος, τοῦ 18ου αἰ. - β' ἡμίς. τοῦ 19ου αἰῶνος, τοῦ β' ἡμίς. τοῦ 19ου - 20οῦ αἰῶνος, Φιλολογία - Λογοτεχνία, Λαογραφία, Ἐθνογραφία, Τέχναι, Γλωσσολογία.

Εἰς τὸ τμήμα τῆς Ἀρχαιολογίας 27 ἀνακοινώσεις διεπραγματεύθησαν προβλήματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἀρχαιότερον πολιτισμὸν τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης. Περὶ δὲ τοῦ ὕλικου καὶ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ παλαιότερου πληθυσμοῦ τῆς βαλκανικῆς ἔγιναν 23 ἀνακοινώσεις, μερικαὶ τῶν ὁποίων ἀφιερώθησαν εἰς τοὺς Ἰλλυριοὺς, τοὺς Θυράκας καὶ τοὺς Γέτας - Δάκας καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν μετὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τὰ προβλήματα τῆς ἀρχαιολογίας τοῦ μέσου αἰῶνος ἔγιναν ἀντικείμενον σπουδῆς εἰς 7 ἀνακοινώσεις. Διὰν ἀξιόλογος ὑπῆρξεν ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ Ρουμάνου ἀκαδημαϊκοῦ Αἰμιλίου Κοντουράκη ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὸ πέρασμα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος εἰς τὸν μέσον αἰῶνα ἐν τῇ Νοτιοανατολικῇ Εὐρώπῃ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν».

Εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ τμήματος τῆς ἀρχαίας ἱστορίας ἔγιναν 18 ἀνακοινώσεις. Ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἰδικῆς μας πλευρᾶς παρουσίασαν ἐνδιαφέρον αἱ ἐξετάσασαι τὸν ρόλον τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τοῦ Εὐξεινοῦ Πόντου εἰς τὴν ζωὴν τῶν πόλεων τῆς βαλκανικῆς μέχρι τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ρωμαίων. Ὁ καθηγητὴς Ἀπόστ. Δασκαλάκης παρουσίασε τὸ θέμα: «Πολιτικὸν καὶ ἐθνικὸν νόημα τῆς λέξεως Ἑλλὰς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα» καὶ ὁ καθηγητὴς Θ. Τζαννετάτος τὸ θέμα: «Ὁ Ἀρχέλαος καὶ ὁ ἑλληνικὸς χαρακτὴρ τῆς Μακεδονίας ἀπὸ φιλολογικῆς ἐπόψεως».

Εἰς τὸ τμήμα τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας (5ος - 15ος αἰ.) ἔγιναν 22 ἀνακοινώσεις καὶ ἀρκεταὶ συζητήσεις. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς ὁ καθηγητὴς Ἀπ. Βακαλόπουλος ἀνεκοίνωσε: «Προβλήματα σχετικὰ μὲ τὴν ἀντίστασιν Μανουὴλ Β' Παλαιολόγου εἰς τὴν ἑλληνικὴν Μακεδονίαν (1383 - 1391)», ὁ καθηγητὴς Γεώργ. Κόλιας «Τὰ αἰτία τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ροβέρτου Γυϊσκάρου εἰς τὸ Βυζάντιον», ὁ καθηγητὴς Γ. Σπυριδάκης «Ἡ παράδοσις τοῦ Ἀγίου Κασσιανοῦ καὶ ἡ διάδοσις αὐτῆς εἰς τὸν σλαβικὸν κόσμον», ὁ ὑφηγητὴς Ἀθαν. Κομίνης «Εἰδήσεις περὶ τῆς μάχης τοῦ 811 μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Βουλγάρων εἰς ἀγιολογικὰ κείμενα» καὶ ἡ Μ. Νυσταζοπούλου «Ρωσικὰ καὶ Ρουμανικὰ ἔγγραφα ἐκ Πατίμου».

Εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ τμήματος τῆς ἱστορίας τοῦ 15ου - 17ου αἰ. ἔγιναν 65 ἀνακοινώσεις ἐπὶ τῶν πλέον διαφόρων θεμάτων. Ὁ ἐκ Κύπρου Κ. Κίρης ἀνέπτυξε τὸ θέμα: «Ἡ κοινωνικὴ σημασία τοῦ ἐξισλαμισμοῦ (ἐκουσίου ἢ ἀκουσίου) τμήματος τῆς ἀρχούσης ἐν Κύπρῳ τάξεως (1570 - τέλος 18ου αἰ.)», ὁ Χ. Πατρινέλης «Ὁ ἀκριβὴς χρόνος τῆς ἐξισλαμίσεως τῶν χριστιανῶν ὑπὸ Σουλεϊμάν τοῦ μεγαλοπρεποῦς», ὁ Νικόλ. Οἰκονομίδης «Τὸ χαρακτὴρ εἰς τὸ Βυζάντιον τὸν 15ον αἰ.», ὁ Λεάνδρος Βρανούσης διὰ τὰς ἐπαναστάσεις Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου (1598 - 1611) καὶ ὁ Β. Σφρ-

ρόερας «Εἰς σουλτανικὸς ὄρισμὸς περὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν Φαναριωτικῶν οικογενειῶν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας». Ἐπὶ τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ ἑλληνικῆς καταγωγῆς καὶ ἐν Ἀμερικῇ καθηγητοῦ Στ. Σκέντη διὰ τοὺς «Κροπτο - Χριστιανοὺς τῆς Βαλκανικῆς» ἐνδιαφερούσας ἐξακριβώσεις προσεκόμισεν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἀπόστολος Βακαλόπουλος. Εἰς Ἀλβανὸς συνέδρος, ἀντὶ νὰ περιορισθῇ εἰς ἐπιστημονικὴν ἀντίκρουσιν ἢ συμπλήρωσιν τῶν γνωμῶν τοῦ Στ. Σκέντη, τὸν κατηγόρησε διὰ τὰς «μπουρζουαζικὰς» πολιτικὰς του πεποιθήσεις! Ἰδιαιτέρας προσοχῆς καὶ συζητήσεως ἔτυχον αἱ ἀνακοινώσεις τοῦ Γιουγκοσλάβου καθηγητοῦ Β. Τζοῦριτσεφ «Αἱ ἱστορικοεθνικαὶ μεταβολαὶ εἰς τοὺς Νοτιοσλάβους κατὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν», τοῦ Τούρκου Ὁ. Μπαρκάν «Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως τῶν βαλκανικῶν πόλεων ἀπὸ τοῦ 15ου μέχρι τοῦ 18ου αἰ.» καὶ τοῦ Ἑ. Βέρνεφ «Γιουρῶνοι καὶ Βλάχοι». Τὰ θέματα ταῦτα προεκάλεσαν ἐντόνους συζητήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἔλαβον μέρος ὁ Βούλγαρος Ν. Τοντόρωφ, ὁ Τούρκος Χ. Ἰναλτσίκ, ὁ Ἀ. Νοβίτσεφ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας συνέδρους ὁ καθηγητὴς Ἀπόστολος Δασκαλάκης, ὁ καθηγητὴς Ἀπόστολος Βακαλόπουλος καὶ ὁ Ἀ. Ταχιός. Κατὰ τῆς ἀπόψεως τοῦ Γιουγκοσλάβου καθηγητοῦ Β. Τζοῦριτσεφ περὶ ὑπάρξεως ὡς τετάρτης ἐθνότητος, Μακεδονικῆς, εἰς τὰ Βαλκάνια τὸν 14ον - 16ον αἰ. ἀντετάχθησαν οἱ Ἕλληνες συνέδροι, ἰδίᾳ δὲ ὁ Ἀπόστ. Βακαλόπουλος. Ὁ ὡς ἄνω καθηγητὴς Τζοῦριτσεφ μὴ ἀπαντήσας διὰ πειστικῶν επιχειρημάτων κατὰ τῶν ἀπόψεων τοῦ Ἕλληνος συναδέλφου του προσέθεσεν ὅτι «ὁ Ἀπ. Βακαλόπουλος ἀγνοεῖ τὰς «μακεδονικὰς» καὶ Κροατικὰς πηγὰς». Ὁ Βούλγαρος καθηγητὴς Ν. Τοντόρωφ ἐπεμβὰς εἰς τὴν συζήτησιν ἐτόνισεν ὅτι ὁ Ἀπ. Βακαλόπουλος γνωρίζει πλήρως τὰς ὡς ἄνω πηγὰς. Ἐντονὸς ὑπῆρξεν ἡ ἐπέμβασις εἰς τὴν συζήτησιν τοῦ καθηγητοῦ Ἀποστόλου Δασκαλάκη κατὰ τῆς ἐσφαλμένης θεωρίας τοῦ Γιουγκοσλάβου συναδέλφου του.

Εἰς τὸ τμήμα τῆς ἱστορίας τοῦ 18ου αἰ. μέχρι τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 19ου αἰ. ἔγιναν 65 ἀνακοινώσεις. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς ὁ Σπυρίδων Λουκάτος ἀνέπτυξε τὸ θέμα: «Αἱ σχέσεις μεταξὺ τῆς δημοκρατίας τῆς Ραγούσης καὶ τῆς Ἑπτανησιακῆς Πολιτείας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰ.», ὁ Β. Λαούρδας «Περὶ τῆς φιλολογικῆς καταρτίσεως τοῦ Νικολ. Πικκόλου», ἡ Δόμνα Δοντιᾶ «Περὶ τῆς ρωσικῆς ἀστυνομίας καὶ τῆς βαλκανικῆς ὁμοσπονδίας τοῦ 1867», ἡ Ἑλένη Κούγκου τὸ ἐπίκαιρον θέμα. «Ἐπόμνημα τοῦ Ἰωάννου Καποδιστριαίου διὰ τὴν κατάργησιν τοῦ δουλεμπορίου τῶν μαύρων», ὁ Πολυχρ. Ἐνεπεκίδης «Νέα ἐκ Βιέννης ἔγγραφα διὰ τὸν Ἀλέξανδρον Ἐψηλάντην», ὁ Χ. Παπαστάθης «Πολιτικὸν σύμφωνον τῆς τσαρρικῆς κυβερνήσεως μετὰ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους διὰ τὰς ταραχὰς τῶν καλοῦντων». Ὁ ἐν Ἀμερικῇ καθηγητὴς Γεωργιάδης - Ἀρνάκης ἀνέπτυξε τὸ ἀξιόλογον θέμα «Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866 καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ραγ-

καθῆ εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς». Ὁ καθηγητὴς Ναρρόσνιτσι ἐπήνεσε τὴν ἀνακοίνωσιν αὐτὴν καὶ εἶπεν ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ ὑπεστήριξαν πολὺ τὸν Κρητικὸν λαὸν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας του. Συζητήσεις προεκάλεσαν αἱ ἀνακοινώσεις τοῦ Ρώσου Γκ. Ἄρς (καθηγητοῦ ἐν Ἀμερικῇ) δι' ἐν «ἔγγραφον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας» καὶ τοῦ Ἀλβανοῦ Ἀ. Μπούντα: «Ἡ ἐθνικὴ ἑλβανικὴ κίνησις ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς βαλκανικῆς κρίσεως τοῦ 1877 - 1881». Ὁ Ρώσος Ἄρς ὁμιλήσας ρωσιστὶ ἠμφεσβήτησε τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Ἴω. Καποδιστρίου, διὰ δὲ τὴν «Φιλικὴν Ἐταιρείαν» ὑπεστήριξεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀριστοκρατικῆς ὀργανώσεως καὶ ὅτι ὁ Ἀλ. Ὑψηλάντης μόνος καὶ χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ ὁ Καποδιστριας ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Τὰς ἀπόψεις αὐτάς ἐπεχείρησε ν' ἀντικρούσῃ ὁ Ρουμῆνος ἱστορικὸς τοῦ 1821 Ἀνδρέας Ὅτσέτα. Ἀποτελεσματικωτέρα ὅμως ἦτο ἡ ἐπέμβασις τοῦ Βουλγάρου καθηγητοῦ Ν. Τοντόρωφ, ὁ ὁποῖος εὐχερῶς καὶ πειστικῶς ἀνεσκέυασε τὰς ἐσφαλμένας «θέσεις» τοῦ Ρώσου συνέδρου. Τελικὸν συμπέρασμα ἐκ τῆς ὅλης συζητήσεως ἦτο ἡ ἀναγνώρισις πατριωτισμοῦ καὶ αὐτοθυσίαις ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος τῶν μεγάλων αὐτῆς τέκνων Καποδιστρίου καὶ Ὑψηλάντου.

Εἰς τὰς ἀπόψεις τῶν Ἀλβανῶν ἐπιστημόνων Μπούντα καὶ Νάτση περὶ ὑπάρξεως βουλγαρικῆς Μακεδονίας ἀντετάχθη σθεναρῶς ὁ καθηγητὴς Ἀπόστολος Δασκαλάκης, ὁ ὁποῖος εἶπε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἦλθομεν ἐδῶ δι' ἐπιστημονικὸν Συνέδριον καὶ δὲν ἐπιτρέπονται πολιτικαὶ συζητήσεις. Νὰ τὸ μάθετε ἅπαξ διὰ παντὸς ὅτι ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρχουν σλάβοι Μακεδόνες ἢ βούλγαροι Μακεδόνες ἀλλὰ ποτὲ βουλγαρικὴ Μακεδονία. Ἡ Μακεδονία ἦτο καὶ εἶναι ἑλληνικὴ».

Εἰς τὸ τμήμα τῆς ἱστορίας τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 19ου αἰ. μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἔγιναν περὶ τὰς 90 ἀνακοινώσεις μὲ 80 ἐπεμβάσεις συζητητῶν. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς σημαντικὴν θέσιν εἰς τὸ Συνέδριον κατέλαβεν ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ Ἑλληνος ὑφηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βουδαπέστης Ἰ. Σαμαρᾶ «Ἀλλαγαὶ εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸν 2ον παγκόσμιον πόλεμον». Ὁ Ἰ. Σαμαρᾶς ὑπεστήριξεν ὅτι ἔγιναν ἐν Ἑλλάδι ἀλλαγαὶ εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας καὶ παρουσίασε στατιστικὰ δεδομένα, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι προήχθη μὲν τὸ ποσοστὸν τοῦ εἰσοδήματος τοῦ προερχομένου ἐκ τῆς βιομηχανίας, ἀλλὰ τοῦτο συνοδεύεται μὲ τὴν ἐμφάνισιν μιᾶς οἰκονομίας πασχούσης ἀπὸ ἀπόψεως κατασκευῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς ὑποαπασχολήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τοῦ ἐντόνου μεταναστευτικοῦ ρεύματος. Ὁ καθηγητὴς Ἀπ. Δασκαλάκης ἠμφεσβήτησε τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ Σαμαρᾶ νὰ κάμνῃ λόγον διὰ σύγχρονα ἑλληνικὰ πράγματα ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τῆς νεαρᾶς ἡλικίας του καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι οὗτος ζῆ μακρὰν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν συνεχείᾳ λαβὼν τὸν λόγον ὁ ἐν Ἀμερικῇ Ἑλλην οἰκονομολόγος κα-

θηγητής Γεώργιος Κωνσταντακόπουλος είπεν ότι δέν ἔχει σημασίαν διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν οὔτε ἡ νεότης τοῦ 'Ι. Σαμαρᾶ οὔτε ὅτι οὗτος δέν ζῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομίαν είπεν ὅτι ἔκαμεν αὐτὴ βεβαίως προόδους, ἀλλ' ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία τῆς Ἑλλάδος δέν ἔτυχε τῆς δεούσης προσοχῆς, διὰ ν' ἀποφευχθῆ ἢ περιορισθῆ ἡ ἀθρόα μετανάστευσις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ δημιουργηθῆ βιομηχανία εἰς τὸν τόπον. Εἶτα ὁ καθηγητής Δ. Δεληβάνης εἰς ἰδικήν του ἀνακοίνωσιν «Περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας μετὰ τὸ 1945» ὑπεστήριξε ὅτι ἐβελτιώθη σημαντικῶς ἡ θέσις τοῦ Ἑλλήνος ἐργάτου, ὅπερ ἐδέχθη καὶ ὁ 'Ι. Σαμαρᾶς. Εἰς τὴν συζήτησιν ἐπενέβη ὁ καθηγητής 'Απ. Δασκαλάκης, ὁ ὁποῖος ἐδιπλασίασε τὸ ποσὸν τοῦ μέσου μισθοῦ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Δ. Δεληβάνη. Τοῦτο προεκάλεσε διάφευσιν ἐκ μέρους τοῦ 'Ι. Σαμαρᾶ, στριχθέντος εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Δ. Δεληβάνη λεχθέντα καὶ εἰς δεδομένα τῆς Ἑθνικῆς Στατιστικῆς Ἑπιθεσίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ καθηγητής Π. Δερτιλῆς λαβὼν τὸν λόγον ὑπεστήριξε τὴν ἄποψιν τοῦ 'Ι. Σαμαρᾶ διὰ τὰ στατιστικὰ αὐτοῦ δεδομένα. Κατόπιν ὁ Ρῶσος καθηγητής Στεφάνωφ είπεν ὅτι ὅλαι αἱ βαλκανικαὶ χώραι προώδευσαν ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικοῦ εισοδήματος, ἀλλὰ αἱ σοσιαλιστικαὶ χώραι τῆς βαλκανικῆς προώδευσαν ἔτι περισσότερον τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ὁ καθηγητής Δ. Δεληβάνης ἀπαντήσας ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι ὁ Ἑλλήν ἐργάτης λαμβάνει μέσον μισθὸν (ἐκτιμώμενον εἰς δολλάρια) περισσότερον τοῦ ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τῆς Βουλγαρίας λαμβανομένου. Ἀντέτειναν ὁμως οἱ Βούλγαροι ὅτι τὸ δολλᾶριον δέν δύναται νὰ ληφθῆ ὡς βάσις, διότι εἶναι διάφορα τὰ συστήματα τῆς μετατροπῆς τοῦ ξένου συναλλάγματος, ἐπὶ πλέον δ' εἶναι περισσότεραι αἱ κοινωνικαὶ εὐκολίαι καὶ ἐξυτηρητέσεις αἱ παρεχόμεναι ὑπὸ τοῦ κράτους εἰς τοὺς Βουλγάρους ἐργάτας. Ὁ Δ. Δεληβάνης είπε τότε ὅτι τῶν ἰδίων κοινωνικῶν παροχῶν καὶ ἐξυτηρητέσεων τυγχάνει ὁ Ἑλλήν ἐργάτης ἤδη ἀπὸ τοῦ 1936 διὰ τοῦ Ὁργανισμοῦ Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων. Ἡ συζήτησις ἐπεξετάθη ἐπὶ πολὺ καὶ εἰς τὸ τέλος διεκόπη μὲ εὐθυμον τόνον.

Ἐκτὸς τῶν ἀξιολόγων ἀνακοινώσεων τῆς Μ. Νεγροπόντη - Δεληβάνη: «Ἡ οἰκονομικὴ ἐξέλιξις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸ 1945» καὶ τοῦ Δ. Δεληβάνη: «Ἡ συμβολὴ τῶν ἀπροόπτων καταθέσεων εἰς τὸ ἰσοσύγιον πληρωμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ οἰκονομικὴ τῆς ἐξέλιξις», ἐνδιαφέρουσαι ἦσαν καὶ αἱ ἀνακοινώσεις τοῦ Παν. Δερτιλῆ: «Οἰκονομικὰ καὶ δημοσιονομικὰ ζητήματα μετὰξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας καὶ ἡ πρόσφατος συμφωνία τῶν Ἀθηνῶν», τοῦ Δ. Εἰργυένους: «Τὸ διεθνὲς ἐμπόριον καὶ ἡ διαφορὰ τῶν νομικῶν συστημάτων» καὶ τοῦ Κ. Ἰωάννου: «Περὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν μεταπολεμικῶν ἑλληνογιουγκοσλαβικῶν σχέσεων».

Εἰς τὸ Γραμματεϊακὸν (Λογοτεχνικὸν) τμήμα τοῦ Συνεδρίου ἔγιναν 50 ἀνακοινώσεις μὲ θεμελιώδη θέματα μεθοδολογικῆς, ἱστορικῆς καὶ φιλο-

λογικῆς φύσεως. Ἐνδιαφέρουσα ὑπῆρξεν εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ Ἄ. Ταχιάου: «Αἱ ἰδέαι τοῦ Παΐσιου καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἀναγέννησις τοῦ 18ου αἰ.». Τὰς συνεδρίας τοῦ τμήματος παρηκολούθει συνεχῶς ὁ Κ. Δημητριάδης λαμβάνων τακτικὰ μέρος εἰς τὰς συζητήσεις.

Εἰς τὸ τμήμα Λαογραφίας ἔγιναν 35 ἀνακοινώσεις. Ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς ὁ ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Δημ. Οἰκονομίδης ἀνεκοίνωσε τὸ θέμα: «Τὰ ἑλληνικὰ μοιρολόγια ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ τῶν ἄλλων βαλκανικῶν λαῶν». Ἡ ἀνακοίνωσις ἐξακριβώθη λίαν ἐνδιαφέρουσα καὶ «χαράσσει μίαν χαρακτηριστικὴν πληρότητα παραλλήλως πρὸς τὴν εἰδικὴν συγκριτικὴν ἔρευναν». Ἐπὶ τοῦ θέματος ὠμίλησαν ἡ Α. Μπογιάνοβα, ὁ καθηγητὴς Δ. Νεμτέλκοβιτς, ἡ Ρ. Καπάροβα καὶ ὁ μουσικολόγος Στ. Τζούζεφ.

Εἰς τὸ Ἔθνογραφικὸν τμήμα ἀνακοινώσεις ἔκαμαν ἡ Ἄλκη Στ. Κυριακίδου - Νέστορος, ὁ καθηγητὴς Ἄ. Πουλιανὸς καὶ ὁ καθηγητὴς Δ. Λουκάτος. Συζητήσεις προεκάλεσεν ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ Πουλιανοῦ περὶ τῆς ἀνθρωπολογικῆς συνθέσεως τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς τῆς περιλαμβανομένης μεταξὺ τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Δουνάβεως, ὡς καὶ ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ Δ. Λουκάτου διὰ τὰς ἀποτροπαίους προφυλάξεις καὶ δεισιδαιμονίας ἐπὶ ἑλληνικῶν ὑφαντῶν.

Εἰς τὸ τμήμα τῆς Τέχνης παρουσιάσθησαν 29 ἀνακοινώσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἐνδιαφέρον παρουσίασαν ἡ τῆς Α. Λαούρδα: «Ἅγιοι καὶ Μάρτυρες ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν. Ἡ εἰκονογραφία των» καὶ ἡ τοῦ Μ. Μιχαηλίδου: «Ἡ ἐκκλησία τοῦ χωρίου Ἅγιος Ζαχαρίας τῆς Καστορίας». Τέλος εἰς τὸ Γλωσσολογικὸν Τμήμα ἔγιναν 110 ἀνακοινώσεις. Ὁ καθηγητὴς Ἄ. Μιραμπέλ ἀνέπτυξε τὸ θέμα: «Τὸ διαλεκτικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν Νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν: προβλήματα καὶ μέθοδοι» καὶ ὁ Δ. Βαγιακάκος: «Νεοελληνικὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα προερχόμενα ἀπὸ λέξεις σημαίνουσας βαθμούς, τίτλους καὶ στρατιωτικὰ καὶ διοικητικὰ ἀξιώματα».

Ἄμα τῇ ἐνάρξει τοῦ Συνεδρίου ἐλειτούργησεν ἔκθεσις βαλκανικοῦ βιβλίου. 1500 ἑλληνικὰ βιβλία ποικίλου περιεχομένου παρουσιάσθησαν κατ' αὐτὴν. Οἱ Ἕλληνες σύεδροι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπεσκέφθησαν τὴν Φιλιππούπολιν. Ἐντὸς τῆς πρωτευούσης παρηκολούθησαν ἔσπερινὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξάνδρου Νέφσκι, παράστασιν λαϊκῶν χορῶν καὶ τραγουδιῶν καὶ φίλμς λαογραφικοῦ περιεχομένου.

Δημ. Β. Οἰκονομίδης

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Α'. ΠΡΟΣΦΟΡΑ

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Στόν καιρό τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Μεταρρύθμισης μὲ τὸν Δελμοῦζο καὶ Τριανταφυλλίδη Μ. ἐκλήθηκε καὶ ὁ Πολ. Παπαχριστοδούλου νὰ συνεργασθῆ μὲ τὸν πολύπειρο Ἐπιθεωρητὴ Ἀνδρεάδη στὴ σύνταξη, ἀναγνωστικοῦ τῆς Δ' Τάξεως. Ὁ Ἀνδρεάδης ἔδωσε τὸ θέμα, τὴν ὑπόθεση καὶ ὁ Παπαχριστοδούλου τὴν λογοτεχνικὴ του διάθεση καὶ τὴ γλῶσσα, πού ἔγραψε τὰ διηγήματά του. Ἐγραψε σὲ λίγο διάστημα τὸ ἀριστουργηματικὸ βιβλίον, τὸν Πέτρο Ἀνέζη, τὸ Φάρο τοῦ χωριοῦ, πού ἀληθινὰ καλῶς συνέλαβε ὁ Ἀνδρεάδης καὶ ἀριστουργηματικὰ ἐξετέλεσε ὁ λογοτέχνης καὶ μὲ τὴν πείρα του τὴ διδασκαλικὴ καθοδηγημένος. Τὸ ἀναγνωστικὸ αὐτὸ τέσσαρα χρόνια γαλούχησε τὰ παιδιὰ τῆς Ἑλλάδος κέθρευε τὴ δίψα τῶν μαθητῶν μὲ τὴν χαριτωμένη ἀφήγησή του, τὴ γλωσσικὴ ἀριότητα καὶ τὴ λογοτεχνικὴ διάθεσή του.

Τὰ «Ψηλὰ βουνὰ» τοῦ Παπαντωνίου καὶ ὁ «Πέτρος Ἀνέζης», ὁ ἰδεώδης ἐξωσχολικὸς διδάσκαλος τοῦ χωριοῦ, ὑπῆρξαν τὰ τέσσαρα ἐκεῖνα χρόνια τὰ καλύτερα ἀναγνωστικά, πού τὰ χάρηκαν τὰ παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου στὴν Δ' τάξη καὶ στὴ Β' τάξη. Ὁ Παπαχριστοδούλου ἔγραψε δύο βιβλία καὶ μόνος του πού εἶχαν ἐπιτυχία στὴ Β' τάξη καὶ Ε' νομίζω τάξη. Τὸ «Σπίτι καὶ τὸ Σχολεῖο» καὶ ἡ «Ἑλλάδα» ὥστε ὁ Παπαχριστοδούλου πρέπει νὰ τιμηθῆ γι' αὐτὴ τὴν προσφορά του. Ἡ λογοτεχνικὴ του προσφορά συντέλεσε τόσο στὴ γλῶσσα τοῦ βιβλίου στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ὥστε πρέπει νὰ αναφερθῆ ἐδῶ. Ἡ φυσιογνωστικὴ του λογοτεχνία πρόσφερε περισσότερα. Ὁ Ἄριστ. Κουφτίδης πού ὑπῆρξε τόσο λογοτέχνης καὶ παιδαγωγὸς καὶ φιλόσοφος, ἔγραψε πὼς ἡ «Φυσιογνωσία» πρέπει νὰ γίνῃ ἀπαραίτητο μάθημα τῶν παιδιῶν. Ἐκεῖνος εἶπε: «Οἱ λαοὶ θὰ ἐπαρκοῦν στὸ ἔξῃς στὸν οικονομικὸ ἀγῶνα τῆς ζωῆς, ὅσοι σεῦρότερα στρώματα κατέχουν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερες φυσιογνωστικὲς γνώσεις».

Κι ὁ Παπαχριστοδούλου γιὰ νὰ συνεισφέρῃ σ' αὐτὴ τὴν ἄποψη τῆς διδασκαλικῆς τέχνης καὶ ὡς λογοτέχνης πρόσφερε τὰ φυσιογνωστικά του διηγήματα σ' ἓνα βιβλίον παιδικό, μέσα σὲ πλαίσιο διηγηματογραφικὸ τὸ «Σὰν ἱστορίες, σὰν παραμύθια». Τὸ περίφημο τοῦτο βιβλίον, πού σὲ κάθε ἐποχὴ θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ τὸ προσφιλέστατον βιβλίον τῶν παιδιῶν. Ξαίρω πὼς στὴ Γαλλία τὰ βιβλία διακονοῦνται, βελτιωμένα κάθε φορὰ. Ἐδῶ σβήνουν καὶ παραγνωρίζονται ἀπὸ τὴν ἀγνοία καὶ ἀμάθεια τῶν ἐκπαιδευτικῶν, πού λέ-

γονται εκπαιδευτικοί, πού αλλάσσουν τὰ βιβλία θαρρείς καὶ ὑπῆρξαν ἄχρηστα, ἐνῶ βελτιωμένα κάθε φορά, θὰ συντελοῦσαν νὰ θρέφονται οἱ γενεές σ' αὐτὴ τὴν ἀρχὴ πού ἐκήρυξε ὁ Ἀριστοτέλης Κουριτίδης.

Σ' ἓνα συμπέρασμα, πού πρέπει νὰ θγάουμε σύντομο καὶ σεμνὸ γιὰ τὸν Π. Παπαχριστοδοῦλου χαρακτηριζόμενο ἀπὸ ἓνα ἀμερόληπτο κριτικὸ τοῦ ἔργου του, τίμα καὶ καθαρὰ μπορούμε νὰ τὸν ξεχωρήσουμε πρῶτα ὡς λογοτέχνη, δεύτερο ὡς καθηγητὴ, τρίτο ὡς ἐρευνητὴ λαογράφο καὶ ἱστορικό, καὶ τέταρτο ὡς οργανωτικὸ ἄνθρωπο καὶ ἱκανὸ ἰδρυτὴ καὶ διευθυντὴ τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν ἀπὸ τὸ 1938. Ὡς λογοτέχνης ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν κριτικὴ τῶν λογοτεχνημάτων του καὶ τοῦ δίνεται τιμητικὴ θέση στὸ πλῆθος τῶν λογοτεχνῶν μας, πού ἐπεκράτησαν ἀπὸ τὰ 1924 ὡς σήμερα.

Ὡς καθηγητῆς ὑπῆρξε οὐδενὸς δεύτερος, ἐπιβλητικὸς, μὲ παραστατικὴ διδασκαλία, μὲ ἠθοποιία στὸ ἔργο του καὶ καλωσύνη καὶ εὐγένεια, πού ὡς σήμερα ν' ἀναγνωρίζεται ἢ προσωπικότητά του ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν του ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς Σμυρναίους μαθητὰς του ὡς τοὺς ἀξιωματικούς τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων καὶ τῆς Σχολῆς Δοκίμων. Ἡ προσωπικότητά του ἀφῆκε ἴχνη στὶς ψυχές τῶν ἀπειρῶν μαθητῶν, ἢ δὲ διδασκαλία του στὴ Ναυτικὴ Σχολὴ Δοκίμων μοναδικὴ καὶ ἀποδοτικὴ. Ὡς ἐρευνητῆς τῆς λαογραφίας καὶ ἱστορικός εἶναι ἐνδεδειγμένος. Ζεῖ στὶς ψυχές τῶν μαθητῶν πού διευθύνουν τὸ Ναυτικόν. Καὶ ὡς τέτοιος ἐξελέγη μέλος τῆς COMMISSION INTERNATIONALE DES ARTS POPULAIRES ET TRADITIONS, στὰ 1940.

Καὶ δὲ χρειάζεται τίποτε ἄλλο ἀπ' αὐτὸ καὶ τὴ συλλεκτικὴ καὶ κριτικὴ ἐργασία του. Καὶ τέταρτο ὡς ὁργανωτῆς καὶ ἰδρυτῆς καὶ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, πού τόσα ἐπετέλεσε καὶ ἐπιτελεῖ διὰ τὸ καλὸν τῆς Θράκης. Ὡς Ἰδρυτῆς καὶ Ἐκδότης καὶ διευθυντῆς τοῦ Ἀρχείου Θράκης μὲ τοὺς 32 ἕως τώρα τόμους του εἶναι ἀκαταπόνητος ἐργάτης.

Ἀφίνει ἔργο ἀθάνατο καὶ παντοτεινὸ πού θὰ χρησιμεύσει στοὺς ἐρευνητὰς ὡς φῶς στὸ σκοτάδι, ὡς ὀδηγὸς στὴν ἐπιστῆμη καὶ τὴν ἔρευνα ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκδοτικὴ ἱκανότητα τοῦ περιοδικοῦ. Ὅποιος θ' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐργασία του, πρέπει νὰ τοῦ εὐχεται μακροζωία, νὰ τοῦ χρωστῆ θυμασμοὺ καὶ ἀναγνώριση. «Εἶμαι ἐντολεὺς διότι, σὲ μένα ἔλαχε ὁ κλῆρος, γράφει, κάπου ν' ἀναλάβω τοῦτο τὸ δύσκολο χρέος».

Ἀθήναι 31 - 1962

Τ.Γ. Ὅπως πληροφοροῦμαι ὁ Παπαχριστοδοῦλος ἔχει πολὺ ἔργον γιὰ δημοσίευση. Ἔχει πολλὰ διηγήματα ἀκόμη, πάσης φύσεως. Ἔχει μικρὰ ἔργα, πού σὰ μυθιστορήματα, μὲ πλοκὴ καὶ ψυχολογία τῶν προσώπων, πάντα ἀπὸ τὴ ζωὴ παρμένων, θὰ ἔκαμναν ἐντύπωση ἀγαθὴ. Ἔχει ἐργασίες ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς Θράκης ἱστορικά. Ὅσες γνώμες ἐξέφερε στὸ «Βῆμα» καὶ

τὴν «Καθημερινή» καὶ τὴν «Πρωία», πού ἀποτελοῦν χρήσιμα πράγματα πού πρέπει νὰ σωθοῦν. Ἔχει ὁμιλίες ἀπὸ τὸν Ραδιοφωνικὸ σταθμὸ τῶν Ἀθηνῶν διαφωτιστικῆς τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης. Ἔχει ὁμιλίες ἀπὸ τὶς ἐκπομπὲς τῶν Θρακικῶν τραγουδιῶν τοῦ Ραδιοφωνικοῦ(¹) Σταθμοῦ μὲ τὸ δημ. ἄσμα. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν στοιχεῖα πάντα γιὰ τὴ Θράκη, πάσης φύσεως, πού ἐγράφησαν μὲ πολὺ κόπο, πού σήμερα δὲ θὰ βρεθῆ Θρακολόγος νὰ τὰ καταστρώσῃ καὶ θὰ χαθοῦν γιὰ πάντα. Νομίζω ὅτι ὁ Παπαχριστοδοῦλου πρέπει νὰ μὴ τᾶφήσῃ ἀδημοσίευτα. Ποτὲ μιὰ ἔρευνα δὲ θὰ μείνῃ ἀχρησιμοποίητη. Ἔχω ἀκούσει ἀπὸ τὸν ἴδιο πὼς τὰ σημειώματα τὰ παρόμοια τοῦ Μυρτίλου Ἀποστολίδου, τοῦ Βογαζλή εἶναι πολυτιμότερα βοηθήματα γιὰ νὰ κατανοηθῆ τὸ νόημα τῶν ἱστορημάτων αὐτῶν, πού μᾶς ἰστόρησαν καὶ οἱ δύο. Δὲν ξαίρω πότε θὰ ἴδουν τὸ φῶς τῆς ἐκδόσεως, ἀλλ' εὐχομαι νὰ μὴ λησμονηθοῦν καὶ νὰ χαθοῦν χωρὶς νὰ περιληφθοῦν στὰ ἀρχεῖα τῆς ἱστορίας πού θὰ γραφῆ μιὰ μέρα. Τὴν ἐλληνικὴ ἀποψη τῆς ἱστορίας τῆς Ἀν. Ρωμυλίας τὴν ἔχει γράψῃ ὁ Μ. Ἀποστολίδης καὶ δημοσιεύθηκε σὲ τόμο ὄχι χωρὶς λάθη ἐπιστημονικὰ βέβαια.

Τῆς ὄλης ἀρχαίας Θράκης ὁ Κων)τίνος Κουρτίδης καὶ ὁ Σαμοθράκης. Τέτοια ἐργασία ἔχει ἀδημοσίευτη καὶ ὁ Παπαχριστοδοῦλου καὶ μερικῶς ὁ Λαμπουσιάδης, ὁ Π. Ἀξιωτίδης, ὁ Παπαϊωαννίδης γιὰ τὴν Ἀπολλωνία, ὁ Μαργ. Κωνσταντινίδης γιὰ τὴν Ἀγχίαλο, Μεσημβρία, Ἀπολλωνία, γιὰ τὴν Ἀδριανούπολη, ὁ Ἀποστολίδης γιὰ τὴ Στενίμαχο, διότι ὁ Ἀποστολίδης ἔθεσε ὡς βάση τὴν ἱστορία τῶν πόλεων τῆς Θράκης, διότι ἐκεῖ συγκεντρώνονταν ὁ Ἑλληνισμὸς ἀφίνοντας τὴν ὑπαιθρο στὴ διάθεσι τῶν Βουλγάρων καὶ Τούρκων, καὶ κατεῖχον τοὺς κάμπους τῆς καὶ τὰ λιβάδια τῆς. Ὅταν βρεθῆ ὁ συνειδητὸς ἱστορικός, πού θάναλάβῃ τὸ ἔργο τότε θὰ γνωστῆ καὶ ποιὸς δρόμος θάνοίξῃ στὴν πορεία τῆς Θρακικῆς ἱστορίας καὶ ποιὸ διάγραμμα θὰ ἐγκριθῆ.

Σ' ὅλα αὐτὰ τὰ προβλήματα εἶναι ἀνακατωμένος ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θέλοντας νὰ ὑπηρετήσῃ τὴ Θράκη ὅσο τοῦ εἶναι δυνατό. Αὐτὸς ὁ πολύμορφος ἄνθρωπος στὴ σκέψη, στὴν ψυχὴ καὶ τὰ συναισθήματά του, μᾶς ἀφίνει μεγάλα καὶ πολλὰ ἴχνη. Ἄν ἡ Ἐταιρεία ἀκολουθήσῃ τὸ δρόμο του καὶ ὁ διάδοχός του ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τὸν τρόπο πού ἐργάσθηκε αὐτός, σὰν δημιουργός, λογοτέχνης, λαογράφος, ἱστορικός, καὶ διευθυντῆς καὶ πρόεδρος τῆς Ἐτ. Θρακικῶν Μελετῶν, θὰ ὀρμάσῃ καὶ τὸ ἔργον τῆς καὶ θὰ καρποφορήσῃ καλύτερα ἢ προσπάθεια αὐτῆ πού προῆλθε ἀπὸ ἕνα ἄνθρωπο — τὸν Παπαχριστοδοῦλου. Διάβασα κάπου ὅτι Παπαχριστοδοῦλου ἴσον Θράκη καὶ Θράκη ἴσον Παπαχριστοδοῦλου, αὐτὸς ὁ χαρακτηρισμὸς δὲν εἶναι ἄστοχος, ἀλλ' αὐτόχρημα ἀληθινός.

Ὁ Κοραῆς πρὸ ἐνάμισυ αἰῶνα δίδαξε ἀπὸ τὸ Παρίσι πὼς ἡ κοινὴ γνώμη τῶν λαῶν κατακτάται μὲ τὸ βιβλίον. Καὶ διδάσκοντας τοῦτο, δὸς του

καὶ τύπωνε τὸν καιρὸ ἐκεῖνο τοὺς συγγραφεῖς τῶν ἀρχαίων. Τοὺς σχολίαζε, τοὺς ἐρμήνευε, τοὺς καθιστοῦσε εὐκολώτερους στὸ διάβασμα καὶ τοὺς σκοροποῦσε παντοῦ δωρεάν. Δημιουργοῦσε ἔτσι τὴν κοινὴ γνώμη, ποὺ λύνει τὰ δύσκολα προβλήματα τῶν λαῶν ποὺ τοὺς χωρίζουν συμφέροντα ἢ ἰδέες. Ὅστερα ἀπὸ τὰ δεινοπαθήματα τῆς φυλῆς μας στὸ 1922 ὁ Παπαχριστοδοῦλου βρῆκε πὺς πολὺ θὰ ὑπηρετοῦσε τὸν Ἰθακικὸ λαὸ μὲ τὸ βιβλίον, γιὰ νὰ νοιώσῃ τὰ προβλήματά του ποὺ ὠρθώνονταν μπροστά του γιὰ τὴν ἐπανάκτηση τῆς Θράκης καὶ τὴν ἐπιστροφή τοῦ Ἰθακικοῦ λαοῦ στὶς πατρίδες του, ποὺ τίς ὠνομάσανε χαμένες πατρίδες.

Κι ἐδημιούργησε τὴν ἔκδοσι τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας, ποὺ κατὰ χιλιάδες μοιράζονται δωρεάν στὸν Ἑλληνικὸ λαὸ μὲ ὕλικὸ ἱστορικὸ καὶ λαογραφικὸ.

Ἡ Ἑταιρεία πραγματοποιοῦσε τὴ σκέψη του μὲ κάθε τρόπο. Δειλὰ δειλὰ τυπώνονταν ὠραῖες μελέτες ἐπαγωγικὲς σὲ χίλια ἀντίτυπα καὶ καλώντας τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ νὰ προσέλθῃ καὶ νὰ πάρῃ ἓνα βιβλίον γιὰ τὴ Θράκη δωρεάν, ἐδημιούργησε ἓνα κοινὸ βιβλιάριον, ποὺ διψᾷ νὰ φωτίζεται καὶ μάλιστα δωρεάν. Τὰ προβλήματα τῆς Θράκης προβλήθηκαν ἓνα ἓνα λ.χ. «Τὶ πρέπει νὰ γνωρίζουν τὰ Ἰθακίκοι» «Τὰ μουσικὰ κείμενα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Ἰθακικοῦ λαοῦ». «Τὸ Ἰθακικὸ τραγούδι βυζαντινὸ τροπάριον». «Ἡ Γέννα τῆς Ἀνατολ. Θράκης» κλπ. Ἐκατὸ τέτοια βιβλία, μὲ ὠραῖο ἐξώφυλλο, καλοτυποκείμενα σὲ χαρτὶ γυαλιστερὸ καὶ καλὸ σκοροπίστηκαν σὲ ἑκατὸ χιλιάδες ἀντίτυπα, ποὺ βλάστησε ἀποτέλεσμα ἀμέσως τοῦ βιβλίου. Καὶ πρῶτα γεννήθηκε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ βιβλίον τὸ Ἰθακικόν. Τότε ἰδρύθηκε καὶ τὸ «Ἀρχεῖον Συγχρόνων Γεγονότων», ποὺ μέσ' ἀπ' τὸ λαὸ βγήκαν καὶ οἱ ἀπλοῖ ἄνθρωποι, ποὺ καθένας σὰν ἱστορικὸς καὶ λαογράφος ἀρχήσαν νὰ γράφουν τίς ἱστορίες τίς διεσπαρμένους τοῦ προφορικοῦ λόγου τοῦ λαοῦ μὲ τὴν ἀγραμματοσύνη τους, ποὺ σώζονται ἀπὸ παραδόσεις. Ἔτσι καταγράφηκαν πολλὰ κείμενα ποὺ κυκλοφοροῦν ἀνάμεσα στοὺς Ἰθακικοὺς σκόρπια. Καταγράφηκαν τραγούδια, παραδόσεις, αἰνίγματα, ἱστοριοῦλες χρήσιμες ἀνέκδοτες παροιμίαι, ποὺ ὅλα μαζί ἀνάκατα, ἀποτελοῦν τίς ἱστοριοῦλες τῶν πατρίδων τοῦ καθενός. Αὐτὸ εἶναι τὸ «Ἀρχεῖον Συγχρόνων Γεγονότων». Πέστε μου τώρα ἀν αὐτὴ ἡ ἐργασία εἶναι ἀχρηστικὴ καὶ ὄχι χρησιμώτατη καὶ ὠφελιμώτατη ποὺ ἐκφράζει τὴν ἀλήθεια παραδομένη μὲ τὰ χρόνια, σὰν ψιθυρίσματα τοῦ παρελθόντος, σὰν ξεραμμένα σκόρπια φύλλα τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης ἀπὸ τὸ λαὸ, ποὺ δὲν γίνεται ἀρνητὴς τῆς πατρίδος ἢ τῶν ἡθῶν κειθίμων καὶ τῶν ἀποσπασμάτων τῶν ἄλλοτε ποτὲ ἄρτιων τραγουδιῶν τῆς καὶ τῶν πόθων του. Τώρα ἐκτυπώθηκε τὸ 146 δημοσίευμα τῆς Ἑτ. Θρ. Μελετῶν ἀπὸ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τοῦ Κράτους μὲ τίς ὑπογραφὰς τῶν ἡρώων μας. Τώρα σὰν εἶπε ὁ σύγχρονος λαός, ὁ παθὸς τὰ παθήματά του κι ὅ,τι ἄλλο γνώρισε ἀπὸ τοὺς παλαιότερους, τώρα ἐμφανίζονται καὶ τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (τοῦ Βλα-

χογιάννη να ποῦμε) πού με τίς ἀληθινές και ἔγκυρες πληροφορίες γιά τή Θράκη και τὰ δνόματα τῶν Θρακῶν ἡρώων. Εἶναι μικρὸ τοῦτο τὸ ἔργο, πού βγήκε ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία; Τὸ χρεωστοῦμε στὸν Πολ. Παπαχριστοδοῦλου τὸν ἄνθρωπο αὐτό, πού ἡ μοῖρα τὸν ἔταξε ἐδῶ νὰ πραγματοποιήσῃ τοῦτο τὸ ἔργο. Αὐτὸς ἀνεκάλυψε τὸν ἐκλεχτὸ κ. Διαμάντη Κ. πού ζωντάνεψε τὴν συμμετοχὴ τῶν Θρακῶν στὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα 1821—27. Καὶ ἐξακολουθητικὰ μᾶς θυμίζει τὰ περασμένα και τὰ ξαναφέρνει κάθε λίγο και λιγάκι στὴ θύμησή μας.

Δ. Γ.

Β'. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΥΣΤΑΚΙΔΗ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΣΗΜΒΡΙΑ ΘΡΑΚΗΣ

Σεβαστὲ κύριε Παπαχριστοδοῦλου,

Δυὸ φορὲς κατέθηκα τοῦτο τὸ χρόνο στὴν Ἑλλάδα, τὸ Γεννάρι και τέλει Ἰουνίου. Δυὸ φορὲς σᾶς συνάντησα και σᾶς ὑποσχέθηκα νὰ ἔρθω στὰ γραφεῖα τῆς Ἑταιρείας. Καὶ τίς δυὸ φορὲς δὲν κράτισα τὴν ὑπόσχεσή μου. Δὲν τολμῶ οὔτε νὰ ζητήσω συγγνώμη. Γιατὶ ἦταν μεγάλη μου ἐπιθυμία νὰ κουβεντιάσω μαζί σας, νὰ σᾶς ρωτήσω γιά τὴ δουλειὰ τῆς Ἑταιρείας και γιά τίς ἐκδόσεις σας. Καὶ λυποῦμαι βαθύτατα γιατί στάθηκα ἀνίκανος νὰ ἔρθω στὴν ὁδὸ Μητροπόλεως. Κάθε φορὰ πού ἔρχομαι στὴν Ἀθήνα ἔχω κι ἓνα σωρὸ δουλιές νὰ κάνω. Τρέχω νὰ προφτάσω τὸ ἓνα και τὸ ἄλλο. Τούτη τὴ φορὰ εἶχα καινούργια τυπώματα, πού τ' ἄφησα κι' ἔφυγα, (γιατὶ δὲ μ' ἔπαιρνε ὁ καιρὸς. Συνεχίζονται στὴν Ἀθήνα και τὰ παρακολουθῶ ἀπὸ δῶ). Εἶχαμε πρόγραμμα νὰ ταξιδέψουμε ἐφέτος (μὲ τὴ γυναίκα μου) στὴ Μεσημβρία τοῦ Εὐξείνου. Ἐπιστρέψαμε λοιπὸν ἀρχῆς Ἰουλίου στὴ Σουηδία και ἀμέσως (τὴν ἄλλη μέρα) φύγαμε μὲ ὀργανωμένη «ἐκδρομὴ» ἀεροπορικῶς στὰ λουτρὰ τῆς Μεσημβρίας. Ἐκεῖ οἱ Βούλγαροι χτίσανε μιὰ ἀπέραντη ἔκταση, πλάι στὴ μεγάλη ἀμμουδά, ξενοδοχεῖα κι ἐστιατόρια, και καλέσανε τοὺς ξένους νὰ περάσουν τίς διακοπές τους. Δεκάδες χιλιάδες παραθεριστές, ἰδιαίτερα Τσέχοι, Γερμανοί, Πολωνοί, ἀλλὰ και Σκανδιναβοὶ και Γάλλοι χαίρονται τὴν ἀσύγκριτη αὐτὴ ἀμμουδιά, τὸν ἥλιο και τὴ θάλασσα. Μὲ ἓνα λεωφορεῖο τοῦ 1945 πηγαίνεις σὲ μερικὰ λεπτὰ στὴ Μεσημβρία. Πάτησα μὲ συγκίνηση τὸ ἅγιο χῶμα τῆς ἕστερα ἀπὸ πενήντα δύο χρόνια ἀπουσίας. Βοῆκα συγγενεῖς και γέρους πού με θυμοῦνται, τὴ γύρισα ὅλη μαζί με τὴ γυναίκα μου, μελετώντας τὴ και παίρνοντας φωτογραφίες. Πῆρα και μιὰ μικρὴ ταινία (κινηματογραφική). Οἱ Βούλγαροι ἀρχαιολόγοι περιποιοῦνται τὰ ἀρχαῖα κατάλοιπα, τὸ τεῖχος και τίς ἐκκλησιές. Κάνουν καινούργιες ἀνασκαφές δίπλα στὶς πύλες. Γεμάτη ἡ ἀρχαῖα πόλη με τουρίστες. Ξαναπήγαμε και ξαναπήγαμε πολλὲς φορὲς. Οἱ συγγενεῖς μου μοῦ ἐξήγησαν πολλὰ πράγματα, πού ἔδειξαν τὰ παλιὰ

1) Καθηγητὴς Σουηδικῶ Πανεπιστημίου.

σπίτια. Γνώρισα καὶ τὴ γειτονιά μας, ὅλα. Ἐφυγα μὲ σφιγμένη τὴν καρδιά. Χαμένη γιὰ πάντα!

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θὰ ἤθελα νὰ σᾶς ρωτήσω τὶ ἔχετε δημοσιέψει σχετικά μὲ τὴν πατρίδα μου, καὶ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ ἔχετε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ στείλετε καμιά ἐργασία σχετική. Ἐγὼ σᾶς ταχυδρομῶ σήμερα τὴν τελευταία μου ποιητικὴ συλλογή, πού τυπώθηκε πέρυσι τέτοιον καιρὸ καὶ, ἀπερίσκεπτα, δὲ σᾶς τὴν ἔστειλα ἀκόμα. Στέλνω καὶ ἓνα ἀντίτυπο (στὸν ἴδιο φάκελλο) γιὰ τὸν κ. Γ. Τσιτσιμπουρούνη, μαζί μὲ τοὺς χαιρετισμούς μου.

Εὐχομαι νὰ 'στε καλὰ γιὰ νὰ συνεχίσετε τὸ ἔργο σας.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ

Μεσημβρινὸς

Γ'. Η ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὁ Μωάμεθ ὁ Β' ἦταν γιὸς τοῦ Μουράτ τοῦ Β' ἀπὸ κάποια δούλα. Ἀνέβη στὸ θρόνο, τὸν Ὀσμανικὸ στὴν Ἀδριανούπολη στὰ 1451. Ἐπῆρξε μιὰ ἐπιβλητικὴ μορφή στὴν παγκόσμια Ἱστορία. Διάβαζε τοὺς βίους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου. Ἐπροστάτευε τοὺς σοφοὺς καὶ ἐπιστήμονας. Μὲ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦνωσε τὶς Ἀσιατικὰς μὲ τὶς Εὐρωπαϊκὰς κτήσεις του καὶ μὲ τὴν κατάκτηση τῆς Πελοποννήσου, τῆς Σερβίας καὶ Ἀλβανίας, ἐκυριαρχοῦσε σ' ὅλη τὴ Βαλκανικὴ. Πολέμησε πρὸς τοὺς Οὐγγυροὺς, τοὺς Βλάχους, τοὺς Πολωνοὺς, ἐξασφαλίζοντας τὰ θόρεια σύνορα τοῦ κράτους του. Καταλύοντας τὴν Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ὑποτάσσοντας πολλοὺς ἡγεμόνες τῆς Ἀσίας, ἔγινε μεγάλος καὶ ἰσχυρός. Οἰκοδόμησε ἀνάκτορα, τεμένη, νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, σχολεῖα, ἔθηκε νόμους διοικητικὸς καὶ ἐκπαιδευτικὸς καὶ στρατιωτικὸς. Ἦτο κρυψίνους καὶ κρατοῦσε μεγάλη μυστικότητα στὶς σκέψεις του.

Κάποτε παρασκευαζόμενος γιὰ μιὰ ἐκστρατεία, ἐρωτήθηκε ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ στρατοῦ ποιὸς ἦταν ὁ ἀντικειμενικὸς του σκοπός. Ὁργισμένος τοῦ ἀπήντησε: «Ἐὰν καὶ μιὰ τρίχα τοῦ γενείου μου ἐγνώριζε τὸν σκοπὸν μου, θὰ τὴν ἐξεροῖζωνα καὶ θὰ τὴν ἔκαια». Σωστός στρατιωτικὸς ἀνὴρ. Αὐτὸς ἦταν ὁ Μωάμεθ ὁ Β' πού πῆρε τὴν Πόλη. Μὲ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης ἐξεπληρώθη τὸ ὄνειρο τοῦ Μουσουλμανισμοῦ. Ἡ ρήτρα τοῦ Κορανίου, πού ἐξεμαίευσε τὸ ὄνειρο αὐτὸ λέγει. «Μακάριος ὁ στρατὸς ὅστις θέλει εἰσελθεῖ εἰς τὴν βασιλεύσαν πόλιν». Καὶ πράγματι τὸ ὄνειρον τοῦτο, ὁ διακαὴς πόθος τῶν Μουσουλμάνων ὑπῆρξε ἐπὶ 800 ἔτη ἀπὸ Μωχάμετ τοῦ Προφήτου μέχρι τοῦ 1453 τὸ κίνητρον τῶν σκληροτάτων πολέμων τῶν Ἀράβων, πού δις ἐπολέμησαν τὴν Κωνσταντινούπολη ἐπὶ Πωγωνάτου Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ὕστερα τῶν Σελτζούκων Τούρκων καὶ τέλος τῶν Ὀθω-

μανῶν κατὰ τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ κράτους τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Γιὰ τοὺς Μουσουλμάνους ἡ εἴσοδος στὴν Πόλη, ὑπῆρξε τὸ εὐτυχέστερο γεγονός τῆς φιλετικῆς καὶ θρησκευτικῆς αὐτῶν ὄντοτητας. Διότι α) ἡ λεία τοῦ νικηφόρου δι' αὐτοὺς πολέμου ἀπέβη τόσο μεγάλη, ὥστε ὑπερέβη καὶ τὴν πλέον τολμηρὰν φαντασίαν. Ἡ Πόλη ἢ περιλάλητη πού ἐτήρησε ἐπὶ 1123 χρόνια τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ ἀπέβη τὸ ὀχυρώτατο φρούριο τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡμοίαζεν μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν Τούρκων πρὸς μίαν μάνδρα ἀρνίων κατασπαραχθέντων. β) ὄχι μόνον τὴν ἀχόρταγον πλεονεξίαν των ἐπλήρωσαν ἀπὸ χρήματα καὶ ἄλλον πλοῦτον ἀλλὰ καὶ ὄλες τις κτηνώδεις ἐπιθυμίες των ἐξεπλήρωσαν γ) τὸν πνευματικὸν πλοῦτον πού ἦτο ἐναποταμειμένος στίς βιβλιοθήκας, προῖον τῶσαν αἰῶνων Ἑλληνικῆς, Ρωμαϊκῆς καὶ Χριστιανικῆς σοφίας, παρέδωκαν στὴ φωτιά, διότι δὲν εἶχαν οὔτε τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν περὶ τῆς μεγάλης ἀξίας τῶν ἀπειροπληθῶν ἐκείνων συλλογῶν βιβλίων πού ἦσαν δι' αὐτοὺς ἀχρηστα.

Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Σουλτάνον Μωάμεθ Β' πρὸς τὸν ὅποιον ὄφειλαν τὴ μεγάλη αὐτῆ χάρι τοῦ πλουτισμοῦ των, τὸν ὠνόμασαν Σουλτάν Φατὶλ ἤτοι Πορθητὴν, κυριευτὴν καὶ ἐκκληρωτὴν τοῦ Μουσουλμανικοῦ ἀνείρου. Μὲ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης καὶ τὴν ἐγκαθίδρυση τοῦ Μωάμεθ σ' αὐτήν, στὸν πολυτιμώτατο διηλαδὴ λαμπρὸν ἀδάμαντα τῆς γῆς, πού κεῖται μεταξὺ δύο σμαράγδων καὶ δύο σαπφείρων — (δύο θαλασσῶν καὶ δύο ἡπείρων) — κατὰ τὴν ἰδίαν ἔκφραση τοῦ πορθητοῦ ἐστερεώθη ὀριστικῶς ἡ κυριαρχία τοῦ Σουλτάνου καὶ στὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴν Ἀσίᾳ καὶ θεμελιώθηκε τὸ Τουρκικὸ Κράτος στὸ κέντρον τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

Ἄς ἰδοῦμε τώρα ἐὰν μέσα εἰς τὴν ἀβυσσαλέα συμφορὰ τῆς ἀλώσεως προσέκυψαν ἐν τούτοις καὶ κάποια ὠφέλεια διὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ἄς ἀκολουθήσουμε πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὸν ροῦν τῆς Ἱστορίας. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς λατινικρατείας ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου τὸ 1261, καὶ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, οἱ κατοπινοὶ αὐτοκράτορες διάδοχοι τοῦ Μιχαὴλ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τίς πολλὰς ἐσωτερικὰς διχόνοιας, ἐπαναστάσεις καὶ ἀτασθαλίαις, δὲν ἠμπόρουν νὰ ὀλοκληρώσουν τὴν ἀπαλλαγὴν ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἀπὸ τοὺς ποικίλους ἀρχοντίσκους Φράγκους, Βενετούς, Γενουάτες καὶ ἄλλους. Ὁ Πόντος ἀπετέλεσε χωριστὸ Ἑλληνικὸ κράτος μὲ τοὺς Κομνηνοὺς αὐτοκράτορες, ἡ Ἠπειρος, τὸ χωριστὸ Ἑλληνικὸ προικητᾶτο τῶν Ἀγγέλων. Καὶ μόνον ἡ Θράκη μὲ τὴν Μακεδονίαν τὴν κεντρικὴν καὶ νότια καὶ ἡ Θεσσαλία καὶ μερικὰ νησιά, ἀπετέλεσαν τὸ Βυζαντινὸν κράτος τῶν πρώτων Παλαιολόγων. Ἡ λοιπὴ Ἑλλάδα καὶ ἡ Πελοπόννητος κατεῖχτο ἀπὸ ποικίλους ἀρχοντας ἐκ Δύσεως. Οἱ Βενετοὶ κατεῖχον πολλὰ παραλιακὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου, τὰ μεγάλα νησιά Κρήτη, Κύπρον καὶ ἄλλα. Αὐτὴ ἡ Πολλυαρχία πάνω στὰ νότια μέρη καὶ στὰ πλείοτερα νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ

Ἰονίου πελάγους, πού ἐξασκήθηκαν ἐπὶ τέσσαρες περίπου αἰῶνες ἀπὸ τοὺς Βενετούς Φράγκους καὶ πολλοὺς Δοῦκες, πρίγκιπες, κόμητες, ἱππότες, εἶχε διαίρεσει τὸν Ἑλληνισμόν κι ἄρχισε ν' ἀλλάξῃ τὸν ἐθνολογικὸν του χαρακτήρα καὶ ἤμβλυνε τὸ φυλετικὸν Ἑλληνικὸν αἶσθημα σὲ πολλὰ ἄλλαξε τὴν νοοτροπία τῶν κατὰ τόπους Ἑλλήνων, ἐκαλλιέργησε μὲ τὸν πολιτεπληθῆ καὶ φανατικὸν παπικὸν κλῆρον τὴν μεταστροφήν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου τῶν χωρῶν αὐτῶν πρὸς τὸν Παπισμὸν καὶ τὴν ἀδιαφορίαν του πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Ἐπομένως ἂν ἐξακολουθοῦσε στίς Ἑλληνικὰς χῶρας ἡ πολυαρχία ἕως σήμερα, θὰ προέκυπτε κάποια ἐθνότης ἀλλοιωμένη, ὅπως διόλου διάφορη τοῦ γνησίου Ἑλληνισμοῦ στίς χῶρας ἐκεῖνες. Γιὰ τοῦτο τὸ μόνον ἀγαθὸν γιὰ τὸν Ἑλληνισμόν, πού προξένησε ἡ Ὀθωμανικὴ κατὰκτησις ἦτο ἡ ἀποκάθαρση ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ νησιῶν ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς ἄρχοντας ἐκεῖνων τῶν χρόνων. Ὁ Ὀθωμανικὸς κολοσσὸς ὡς ὁδοστρωτήρας μὲ πολλὰς καὶ μεγάλας θυσίας κατάρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ καὶ νὰ καταλύσῃ ὅλες τίς ποικίλας ἐκεῖνες κυριαρχίας Βενετῶν, Φράγκων, Ἰωαννιτῶν, Ἰπλοτῶν καὶ γενικὰ κάθε ἐπιρροὴν τοῦ Καθολικισμοῦ καὶ νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ ἰσχυρὸν σκῆπτρον του ὅλες τίς χῶρας τοῦ Ἀρχαίου καὶ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Αὐτὸ τὸ τίμημα τῆς ἐνώσεώς του τὸ ἐπλήρωσε ἀκριβὰ πολὺ πρὸς τὸν Ὀθωμανισμόν κάτω ἀπὸ τὴν μία Ὀθωμανικὴ κυριαρχία καὶ κάτω ἀπὸ τὴν μία θρησκευτικὴν πομπαντορίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Διότι ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπὶ αἰῶνας ἀπεδεκατίσθη δεινὰ μὲ τὸ παιδομάζωμα καὶ μὲ τίς διάφορες μεθόδους τοῦ ἐξιλαμισμού. Ἔτσι παρέμειναν μόνον τὰ συντρίμματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ σὰν δάσεις μέσα στὸν Ὀθωμανικὸν Ὄκεανόν. Ἀλλὰ ὅ,τι καὶ ἂν διασώθηκε καὶ ἐπέπλευσε διατηρήθηκε γνήσια Ἑλληνικὸν καὶ Ὁρθόδοξον.

Τότε τὰ ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξαπλούμενα ἄλλοτε νήματα, πού συνέδεσαν αὐτὴν μὲ τίς νότιες Ἑλληνικὰς χῶρας, εἶχαν ὅμως κοπεῖ ἀπὸ τὴν λατινοκρατία, ἀπεσυνεδέθησαν πάλιν μὲ αὐτὴν, ἀλλὰ τώρα πολιτικῶς μὲν μὲ τὸν Σουλτᾶνον, θρησκευτικῶς δὲ μὲ τὸ Ὁρθόδοξον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Αὐτὸ τὸ μέγα ἀγαθὸν σημειώνει ἡ ἱστορία τῆς Τουρκοκρατίας ἐπὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πρᾶγμα σημαντικὸν διὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ τὴν σωτηρίαν του ἀπὸ τὸν Φραγκολεβαντισμόν, πού καὶ τώρα μᾶς ἐποσζάπτει, ὅπου καὶ ἂν ὑφίσταται μέσα στὸ Ἑλληνικὸν Κράτος καὶ τὸ ἔθνος.

Δ'. ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΛΕΗΛΑΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΡΙΤΟΒΟΥΛΟ ΙΕΡΟΣΤΑΙΑ

«Τὴν δὲ τῶν ἱερῶν ἕβριν καὶ σύλησιν καὶ δι' ἀρπαγὴν πῶς νὰ ἐκφράσῃ τις διὰ τοῦ λόγου; Κατερρίπτοντο μὲν εἰς τὴν γῆν ἀτίμως εἰκόνες καὶ ἀφιερῶματα καὶ ἄλλα τῶν ἱερῶν ἀπεσπῶντο δὲ τὰ κοσμήματα αὐτῶν, καὶ ἄλ-

λα μὲν αὐτῶν παρεδίδοντο εἰς τὸ πῦρ ἄλλα δὲ τεμνόμενα εἰς λεπτά τεμάχια καὶ συντριβόμενα ἐρρίπτοντο εἰς τὰς τριώδους, ἠνοίγοντο δὲ αἱ θῆκαι τῶν παλαιῶν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, καὶ ἐξήγοντο τὰ τούτων λείψανα καὶ ἀτίμως λεπτενόμενα καὶ λυόμενα ἐλιχνίζοντο εἰς τὸν ἀέρα. Τὰ δὲ ἀγγεῖα, αἱ φιάλαι καὶ τὰ δυσκοπότερα τὰ δεχόμενα τὴν παναγιωτάτην θυσίαν ἄλλα μὲν ἐχρησίμευον εἰς αὐτοὺς πρὸς προσόσεις καὶ μέθην, ἄλλα δὲ συνετριβόντο καὶ χωνερόμενα ἀπωλοῦντο. Ἱερὰ σκευὴ καὶ πέπλα πολύτιμα πολυτελῆ καὶ μετὰ πολλοῦ χρυσοῦ ἐνυφασμένα, ἄλλα δὲ ὑπὸ λίθων διαφανῶν καὶ μαργάρων καταστραπτόμενα τινὰ μὲν ἐπωλοῦντο, ἄλλα δὲ παρεδίδοντο εἰς τὸ πῦρ διὰ τὸν χρυσόν».

Ε'. ΣΦΑΓΗ

«Τότε φόνος πολὺς τῶν προστυχόντων ἐγίνετο, λέγει ὁ Κριτόβουλος. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐφρονεύοντο κατὰ τὴν ὁδόν, διότι ἤδη εἶχον ἐξέλθει τῶν οἰκῶν, τρέχοντας πρὸς τὴν βοήν, καὶ ἐνέπιπτον ἀπροόπτως εἰς τὰ ξίφη τῶν στρατιωτῶν, ἄλλοι δὲ ἐν ταῖς οἰκίαις αὐταῖς ἐπεισιπτόντων διὰ τῆς βίας τῶν γενησιάρων καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ἄνευ οὐδενὸς κόσμου καὶ λογισμοῦ. Ἄλλοι δ' ἐθανατοῦντο ἐνῶ ἐτρέποντο εἰς ἀντίστασιν, τινὲς δὲ καὶ εἶχον καταφύγει πρὸς Ἱερὰ καὶ ἰκέτευσον. Ἦσαν δ' οἱ φρονεούμενοι ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες, πάντες ἀνεξαίρετως ἄνευ οὐδεμιᾶς φειδοῦς. Πράγματι οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται ἐχώρουν ἐπ' αὐτῶν μετ' ὀργῆς καὶ θυμοῦ, τοῦτο μὲν ἀχθόμενοι ἐπὶ τῇ τριβῇ τῆς πολιορκίας, τοῦτο δὲ καὶ διότι καθ' ὅλον τὸν πόλεμον ἔνιοι τῶν ἀνοήτων ἐτόξευον κατ' αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων σκώμματα καὶ ὕβρεις, ἐν συνόλῳ δὲ ὅπως θορυβήσωσι τὸ πᾶν καὶ φοβήσωσι καὶ δουλώσωσι διὰ τῶν σφαγῶν».

ΣΤ'. Ο ΣΤΥΛ. ΓΟΝΑΤΑΣ

Ἦ συνταξιούχος διδάσκαλος, κ. Κωνσταντῖνος Παπαγεωργίου, μού ἀπευθίνει ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρουπόλιν ἐπιστολήν, διὰ τὸν πρὸ ὀλίγων ἐβδομάδων ἐκλιπόντα πρόωην πρωθυπουργόν, Στυλιανὸν Γονατᾶν καὶ διὰ τὸν ῥόλον του κατὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ὁ ἐπιστολογράφος μου μετέσχεν ἀπὸ τῆς ἰδικῆς του θέσεως. Ἐθξώρησε δὲ καθῆκον του νὰ γράψῃ ὅσα γράφει, διότι οἱ ἄνδρες ποὺ διεξήγαγον ἢ μετέσχον τούτου κατὰ τὸν ἕνα ἢ ἄλλον τρόπον, ὀλιγοστεύουν ὄλοεν καὶ τὸ ἔργον των πρέπει νὰ μνημονεύεται ἐσαεὶ.

«Τὴν 29ην Μαρτίου ἐτελεύτησε τὸν βίον ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς, κυβέρνησις, βοιολὴ στρατὸς καὶ ἔθνος ἐτίμησαν τὸν ἄνδρα καὶ ὁ τύπος ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιόν του μὲ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἐθνωφελοῦς του δράσεως. Πέραν

1) Βλ. ἐφημ. «Μακεδονία» 1966. Βόρειος.

ὁμως τούτων τῶν ἐπισήμως γνωστῶν, ὑπάρχουν καὶ μερικαὶ ἄγνωστοι λεπτομέρειαι, τὰς ὁποίας γνωρίζουν μόνον οἱ μετ' αὐτοῦ κατὰ καιροὺς συνεργασθέντες, καθὼς καὶ οἱ παρακολουθήσαντες τὴν δρᾶσιν του κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας. Οἱ συνεργάται καὶ σύμβουλοι αὐτοὶ ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας των ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέραν, λιγιστεύουν καὶ θάρθη καιρὸς ποῦ θὰ ἐκλείψουν καὶ ἡ πέτρα τοῦ τάφου θὰ τὰ σκεπάσῃ ὅλα. Καθῆκον λοιπὸν νὰ ἔλθουν καὶ αὐτὰ εἰς τὴν δημοσιότητα. Ὁ γράφων, ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός του καὶ τῆς κατὰ τοὺς προβαλκανικοὺς χρόνους θέσεώς του, ἔτυχε νὰ γνωρίσῃ τότε τὸν ἄνδρα καὶ νὰ παρακολουθήσῃ τὸ τότε ἔργον του. Τὸν ἐγνώρισα ὡς δημοδιδάσκαλον εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου «Τσιόγκαρα» μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, τῆς Βιζύης Β.Δ. καὶ Ἀρκαδιουπόλεως, Λουλὲ Μπουργκάς, Ν.Δ. μὲ τὸ ψευδώνυμον Γρηγορίου. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου ἦσαν κατὰ μείστην πλειοψηφίαν Ἑλληνας ἀκραιφνεῖς, μὲ πολὺ μικρὰν μειοψηφίαν βουλγαροφώνων, οἵτινες μέχρι τινὸς συνέζων μὲ τοὺς Ἑλληνας, εἰρηνικῶς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ὁμως τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος πρᾶκτορες τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου ἤσκησαν προπαγάνδαν εἰς τὴν μειοψηφίαν κατ' ἀρχὰς γενικωτέραν κατόπιν. Εἰς τοῦτο ἐνισχύοντο καὶ ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, αἵτινες πρὸς καλλιέργειαν τοῦ ἑλληνοβουλγαρικοῦ ἀνταγωνισμοῦ εἶχαν ὡς τακτικὴν νὰ ὑποστηρίξουν τὰς ἐκασταχοῦ μειοψηφίας τῶν δύο στοιχείων χάριν ἐξισορροπήσεως. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ εἰς ἄλλα χωρία καὶ σὺν τῷ χρόνῳ οἱ πρᾶκτορες ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς ἀνοχῆς τῶν ἀρχῶν ἐνέτειναν τὴν δρᾶσιν των. Τὸ δὲ κομιτάτον ἔστειλε καὶ ἀρκετὰ στελέχη ἐκ τῶν ὑπαρχηγῶν του, κυριώτεροι τῶν ὁποίων εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην ἦσαν ὁ Θεόδωρος Σισμάνωφ καὶ ὁ Γεώργιος Ντίκωφ. Ὅσον θάρρος εἶχαν πάρει, ὥστε ἐγύριζαν ἐπιδεικτικῶς μὲ τοὺς συνοδοὺς των μέχρις ὁδόντων ὀπλισμένοι. Συνεπικούρους εἶχον καὶ προκλητικὰς κυρίας καὶ δεσποινίδας. Ἀλλὰ κάποια παροιμία λέγει: «Τὰ σχέδια τοῦ ποντικοῦ τὰ χαλᾷ ὁ γάτος». Κάποτε ἐξύπνησαν καὶ οἱ δικοὶ μας. Ἡ ἐθνικὴ ὀργάνωσις ἔστειλε τὰ ἄξια παλληκάρια της, νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν κατάστασιν αὐτὴν τόσο εἰς Μακεδονίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν Θράκην.

*

»Πρῶτοι καὶ καλύτεροι ἔφθασαν εἰς τὴν Θράκην ὁ Γεώργιος Κονδύλης καὶ ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς, μὲ τὰ ψευδώνυμα Ζιάγκας ὁ πρῶτος καὶ Γρηγορίου ὁ δεύτερος. Ἀρχηγὸς τοῦ βορειοανατολικοῦ συγκροτήματος ὁ μὲν καὶ τοῦ νοτίου ὁ δέ. Ἐπειδὴ δὲ ὑπῆρχε τὸ ἐνδεχόμενον νὰ πέσουν εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν Τούρκων καὶ Βουλγάρων, ἀνέλαβον καθήκοντα δημοδιδασκάλου εἰς τὰ νευραλγικὰ ἐπίμαχα χωρία Γιάντρος Βιζύης ὁ πρῶτος καὶ Τσιόγκαρα Ἀρκαδιουπόλεως ὁ δεύτερος. Φορεμένοι μὲ κάτι παληόρουχα καὶ λιγδωμένα φέσια, δούλευαν γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί, καθ' ὃ γραμματοδιδάσκαλοι δῆθεν χωρὶς ἀπολυτήριον γυμνασίου. Καὶ ἔπαιξαν τὸ ρόλο τους μέχρι τέλους ἀρι-

στα. Τὴν ἡμέρα δάσκαλοι στὸ σχολεῖο καὶ τὴν νύκτα καθηγηταὶ στὸ κρυφὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ τῶν. Ἐνθεοὶ ρήτορες καὶ ἐμπυχωταὶ ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν κατέκτησαν τὰς καρδίας τῶν ἐνθουσιῶντων ἀπὸ πατριωτικῶν παλμῶν Ἑσπεριῶν καὶ κατώρθωσαν τόσα ὅσα δὲν μπόρεσαν νὰ κατορθώσουν οἱ πράκτορες τῶν Βουλγάρων σὲ ὀλόκληρον πενταετίαν. Ἐσπειραν τὸν σπόρον τοῦ Ρήγγα Φερραίου, ὅστις ἐβλάστησεν εἰς τὰς καρδίας ὄλων καὶ θέριασε. Ἡ μύησις ἐπέτυχεν. Ἡ παραλία τοῦ Εὐξείνου κατέστη διαμετακομιστικὸς σταθμὸς ὀπλων καὶ πολεμοφοδίων. Παραλλήλως πρὸς τὸ κατηχητικὸν ἔργον συνεκροτήθησαν δύο ἀνταρτικαὶ ὁμάδες, ἡ μὲν τοῦ νοτίου τομέως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Θεοδώρου Ἀμπατζόγλου, ἡ δὲ τοῦ βορείου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καπετᾶν Ἀναστάση, παλαιοῦ ληστάρχου εἰς τὸν Μικρὸν Αἴμον, ὅστις φυγόδικος διατελὼν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἀνεκλήθη ἐκεῖθεν ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς ὀργανώσεως. Τὰ κατορθώματα τῶν δύο αὐτῶν ὁμάδων ὑπῆρξαν μεγάλα καὶ θρυλικά. Λεπτομερὴς ἀφήγησις τῶν γεμίζει ὀλοκλήρους σελίδας καὶ ἐκφεύγει τοῦ θέματός μας, θὰ ἀναγράψω δὲ ἐνταῦθα μικρὰν περίληψιν τοῦ ὅλου. Μετὰ τὴν συγκρότησιν τῶν ὡς ἄνω δύο ἐκτελεστικῶν ὁμάδων καὶ τὴν μύησιν τῶν κατοίκων ὁ Κονδύλης ἀνεκλήθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἔμεινε μόνος ὑπεύθυνος ὁ Γονατᾶς, ἀρχηγὸς τοῦ βορῶ καὶ τοῦ νότου. Ἔργον του πλέον ἦτο νὰ ἀξιοποιήσῃ τὰ ἐπιτευχθέντα. Ἔως τῶρα οἱ ἀρχηγοὶ ἔτρεχαν πρὸς τοὺς ὁπαδοὺς. Ἐφεξῆς ἐθεσπίσθη ἡ προσέλευσις τῶν δευτέρων πρὸς τὸν πρῶτον κατ' ἀρχὰς μὲν μονομερῶς, ἑραδύτερον κατ' ὁμάδας καὶ ἐν συνεχείᾳ δίκην συναγεροῦ. Γενικὸν κέντρον ἔγιναν τὰ Τσιόγκαρα τοῦ Γονατᾶ, ὅπου τῇ πρωτοβουλίᾳ Ἀρκαδιουπολιτῶν πατριωτῶν ἐγένετο μεγάλη συγκέντρωσις ἐκ τῶν πέριξ πατριωτῶν κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1910, ἐπὶ τῇ ἐπετείᾳ τοῦ ἐκείσε ἱεροῦ ναοῦ (πρόσχημα γιὰ τὰ μάτια τῶν ξένων).

*
*
*

»Κατ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας τὰ μουσικὰ ὄργανα τῶν Ἀρκαδιουπολιτῶν κλπ., ἐπαιάνιζαν ἐμβατήρια καὶ πατριωτικὰ ᾄσματα μὲ χοροὺς ἑλληνικοὺς. Τὴν δὲ νύκτα ὠργανώθη πρόχειρος θεατρικὴ σκηνὴ ἑρασιτεχνῶν μὲ παράστασις ἐθνικῶν ἔργων τοῦ Περρυσιάδη καὶ δωρεὰν εἴσοδον, σχεδὸν μέχρι τοῦ μεσονυκτίου. Εἰς τὸν ὅλον ἑορτασμὸν παρέστη πρῶτος μετὰ τῶν πρῶτων ὁ μητροπολίτης μας Ἀνθίμος (Βιζύης) μετὰ τῶν διδασκάλων καὶ προουχόντων. Ὁ Γονατᾶς ἐπρωτοστατοῦσε σὲ ὅλα, συνάμα ὅμως εἶχε καὶ τὸ νοῦ του σὲ τέσσαρις ἄκρες τοῦ χωριοῦ ἐπισκοπῶν πᾶσαν τεχνὸν ἀντίδρασιν, διὰ νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἀνταποδόσεως. Δυστυχῶς οἱ φίλοι μας... δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

»Κατὰ τὴν διετίαν 1909 - 1911 τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγωνιστικοῦ ἔργου ἦτο: 1) Νὰ ἀναπτρωθῇ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ νὰ τονωθῇ τὸ ἐναντίον τῶν Βουλγάρων κυρίως καὶ ἐν συνάρσει καὶ τὰ τῶν Τούρκων μῖσος. 2) Νὰ ἐξαγνισθῇ ἡ ἀκραία Ἀνατολικὴ Θράκη ἀπὸ τὸ πανσλαβιστικὸν μῖσος. 3)

Νὰ ξεπαστρευτοῦν οἱ κορυφαῖοι ὑπαρχηγοὶ τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου καὶ οἱ μικροὶ πράκτορες των. Ἴδου καὶ μερικὰ ὀνόματα: Σισμάνωφ, Ντίκωφ, Καλούντωφ, Μπιβίκωφ... 4) Νὰ φανατισθοῦν πολλοὶ νέοι καὶ νὰ φύγουν εἰς τὸ Ἐλεύθερον Βασίλειον ὅπου ἐπύκνωσαν ὡς ἐθελονταὶ τὰς φάλαγγας τῶν πολεμιστῶν τῶν βαλκανικῶν πολέμων. Ἐκτενῶς περὶ ὧν γράφω εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά μου, ἵνα τεθοῦν εἰς τὰς δέλτους τοῦ Θρακιζοῦ Κέντρον ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ Ἀθήναις. Αὐτὰ τὰ ὀλίγα γιὰ τὸ Γ'ονατᾶ.

Εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ παλαιοῦ διπλωμάτου Ἀντωνίου Α. Σακτούρη περὶ τῶν ὁποίων ἔκαμα λόγον ἀφιερῶνονται σελίδες πολλαὶ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνησεν ὁ Σακτούρης ὡς ὑπατος ἀρμοστής ὅταν αὐτὴ ἐλευθερώθη — διὰ τόσον σύντομον δυστυχῶς, χρονικὸν διάστημα —. Οἱ ἐκεῖθεν καταγόμενοι Ἕλληνες θὰ ἔπρεπε νὰ διαβάσουν αὐτὰ τὰ ἀπομνημονεύματα. Δίδουν θαυμασίαν εἰκόνα τῆς ἀληθμονήτου αὐτῆς ἑλληνικῆς πατρίδος, τοῦ παλμοῦ της καὶ τῶν ἀνθρώπων της.

Εἰς τὰς σελίδας αὐτὰς δημοσιεύεται καὶ ἡ ἱστορικὴ προκήρυξις τὴν ὁποίαν ὁ Σακτούρης ἀπηύθυνε πρὸς τὸν λαὸν τὴν 13)26 Ἰουλίου τοῦ 1920 διὰ ν' ἀναγγεῖλῃ ὅτι ἡ Θράκη ἀπέβαινεν ἑλληνικὴ καὶ περιγράφεται ἡ τελεσθεῖσα ἐπίσημος καὶ συγκινήσασα μέχρι μυχιῶν δοξολογία εἰς τὴν μητρόπολιν χοροστατοῦντος τοῦ μητροπολίτου Πολυκάρπου καὶ ὄλου τοῦ κλήρου. Ὁ ἱεράρχης αὐτός, παλαιάμαχος τῶν πατριωτικῶν ἀγῶνων, φέρων πολῦτιμα βυζαντινὰ ἄμφια καὶ κρατῶν βαρύτιμον ποιμαντορικὴν ράβδον ἐστάθη πρὸ τῆς ὥραιας Πύλης καὶ εἶπεν ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν παριστάμενον εἰς τὴν δοξολογίαν βασιλεῶν Ἀλέξανδρον:

— Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου, Δέσποτα...

Ἄλλὰ καὶ δὲν ἐπρόλαβε νὰ τελειώσῃ τὴν φράσιν του διότι τὸν κατέλαβαν συγκλονιστικοὶ λυγμοί. Ἡ συγκίνησις του ἦτο ἀκράτητος, ὅπως ἀκράτητος ἦτο καὶ ἡ συγκίνησις τοῦ ἐκκλησιάσματος. Μαζὶ δὲ μὲ τὸ ἐκκλησίασμα, μαζὶ μὲ ὅλους ἔκλαιε καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος. Ἐπέρασαν ἀρκεταὶ στιγμαὶ ἕως ὅτου συνέληθῃ ὁ μητροπολίτης καὶ ὡσανεὶ ἀνταποκρινόμενος εἰς τὴν ἐσώψυχον ὄλων ἐντύπωσιν δυνηθῆ νὰ ψιθυρίσῃ προχωρῶν πρὸς τὸν βασιλεῶν:

— Εἶναι ὄνειρον ἢ πραγματικότης αὐτὰ ποὺ βλέπουν τὰ μάτια μου;

Καὶ μέσω παρομοίας κατασκευαστικῆς συγκινήσεως καὶ παρομοίου ἐνθουσιασμοῦ συνεχίσθη ἡ δοξολογία, ἡ ὁποία εἶχε τὴν κατακλιδα τῆς εἰς τὸ διοικητήριον, ὅπου ὁ βασιλεὺς ἐδέχθη τὰς ἀντιπροσωπείας τῶν μειονοτήτων.

Πρώτη, ὡς ἦτο ὀρθόν, ἐγένετο δεκτὴ ἡ τουρκικὴ ἀντιπροσωπεία, ἔχου-

σα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν δῆμαρχον καὶ τὸν μουφτῆν. Εἰς τὴν προσφώνησιν τῆς ἀντιπροσωπείας ἀπήντησεν ἑλληνιστὶ καὶ τουρκιστὶ ὁ Σακτούρης, ὁ ὁποῖος σὺν τοῖς ἄλλοις εἶπεν ὅτι ὁ βασιλεὺς γνωρίζων τὰς οικονομικὰς δυσχερείας τῆς τουρκικῆς κοινότητος λόγῳ τῶν περιστάσεων, ἐπρόσφερον εἰς αὐτὴν χιλίας λίρας, συγχρόνως δέ, ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ἐπισκευασθοῦν ὅλα τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καταστραφέντα τεμένη καὶ πρὸ παντὸς τὸ Σαλαμιέ.

«Ἐνῶ ἔλεγα ταῦτα, συνεχίζει ὁ Σακτούρης, κάποιος μὲ ἐτράβηξεν ἀπὸ τὸ μανίκι τῆς στολῆς μου. Ἦτο ὁ βασιλεὺς παραπλεύρως τοῦ ὁποῖου ἐστεκόμουν.

— Μὰ ποῦ ἔχω τόσα χρήματα γιὰ νὰ τὰ δώσω;

— Αὐτὰ εἶναι πολιτικά, μεγαλειότητα, τοῦ ἀπήντησα.

Μετὰ τὴν τουρκικὴν προσῆλθεν ἡ ἐβραϊκὴ ἀντιπροσωπεία, ἀκολούθως ἡ ἀρμενικὴ καὶ τέλος ἡ βουλγαρικὴ παροικία, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἐν ὅλῳ ἀπὸ ἓναν ἀρχιμανδρίτην, ἓνα διδάσκαλον καὶ ἓναν ἀγνώστου ἐπαγγέλματος. Ὁ ἀρχιμανδρίτης ἑλληνόφωνος καὶ στωμύλος, προσῆλθε ζητωκραυγάζων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, συγχαίρων διὰ τὴν κατάληψιν «τῆς ἑλληνικωτάτης Θράκης» καὶ εὐχόμενος ἐγκαρδίως «γρήγορα καὶ στὴν Πόλι!...».

«Ἐβριξα, λέγει ὁ Σακτούρης, ἓνα βλέμμα εἰς τὸν βασιλέα, ἐκοίταξα κατόπιν κατάματα καὶ τοὺς τρεῖς Βουλγάρους καὶ τοὺς εἶπα:

— Ἡ Α.Μ. ὁ βασιλεὺς μὲ διατάσσει νὰ σᾶς δηλώσω ὅτι σᾶς εὐχαριστεῖ διὰ τὰ (...) εὐκρινῆ σας συγχαρητήρια καὶ γιὰ τὴν εὐκρινῆ ἐπίσης εὐχὴ σας «γρήγορα καὶ στὴν Πόλι». Σᾶς δηλοῖ δὲ ὅτι ἡ βουλγαρικὴ μειονότης θὰ φιλοξενηθῆ καὶ εἰς τὴν Θράκην μὲ τὸν ἐθνικὸν μας κανόνα τῆς ἰσοπολιτείας.

Ζ'. ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ ΕΚ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Τῷ Ἐντιμωτάτῳ κυρίῳ Πολυδώρῳ Παπαχριστοδούλῳ, Προέδρῳ τῆς Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, τέκνῳ ἡμῶν ἐν Κυρίῳ ἀγαπητῷ, χάριν καὶ εὐλογίῃν παρὰ Θεοῦ.

Εἰς Ἀθήνας

Εὐχαριστοῦμεν θερμῶς τῇ ὑμετέρῃ λίαν ἀγαπητῇ Ἐντιμότητι καὶ ἐπὶ τῇ λήψει τοῦ 31ου Τόμου τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θεσαυροῦ». Ἀλλὰ δὲν συμφωνοῦμεν πρὸς τὸν πρόλογον αὐτοῦ «Τελειώνοντας τὸν 30ὸ τόμον εἶπα νὰ παύσω τὸ ἔργον μου. Γιατὶ εἶναι δύσκολο καὶ τραχὺ...».

Τοῦναντίον ἡμεῖς σημειώνομεν ὅτι ὄχι μόνον δὲν θὰ καταπαύσητε ἀπὸ τοῦ μόχθου ἡμῶν ἀλλὰ θὰ συνεχίζετε τὸ κατὰ πάντα ἄρτιον συγγραφικὸν ἔργον ὑμῶν.

Διεξήλθομεν καὶ τὸν Τόμον τοῦτον μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ συγχαίρομεν ὑμῖν ὀλοφύχως.

Ἦλθε δὲ καὶ ἐντὸς τῆς κλυκείας ἀτμοσφαίρας τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ θριάμβου τῆς Ἀναστάσεως Αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἐφέτος ἐπανηγυρίσαμεν συγχρόνως καὶ ὁμοῦ σύμπας ὁ Χριστιανικὸς κόσμος, ἀπανταχοῦ γῆς. Προάγγελος τῆς Μεγάλης Ἑμέρας, καθ' ἣν αἱ διάφοροι Ἐκκλησίαι θὰ ἐνωθῶσι καὶ πάλιν, ὡς ἡμεῖθα κατὰ τὰ πρῶτα χίλια ἔτη τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διὸ καὶ πρὸς τὸ φῶς τῆς Ἁγίας Ἀναστάσεως ἀτενίζοντες, οἱ ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχεῖῳ ἐργαζόμενοι, βαδίζομεν ἐν στερεότητι πίστεως καὶ ἐλπίδος ὁμοῦ μεθ' ὑμῶν καὶ ὅλου τοῦ Χριστεπωνύμου Πληρώματος, τὴν προκειμένην ἡμῖν ἱστορικὴν ὁδόν, διὰ τὴν πραγμάτων τοῦ θελήματος τοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ τὴν θέρημιν καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς ἀγάπης Αὐτοῦ, ἥτις ἀπλοῦται ἤδη εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν καὶ κυριαρχεῖ.

Θεωροῦμεν ὅθεν ὑμᾶς πολύτιμον συνεργάτην εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην, καὶ βεβαιοῦμεν, ὅτι δίδομεν βαθεῖαν σημασίαν εἰς τὰς προσεχνχὰς ὑμῶν καὶ ἐπιθυμοῦμεν νὰ μανθάνωμεν τακτικῶς περὶ ὑμῶν.

Καὶ ἐπὶ τούτοις, εὐχαριστοῦντες ὑμᾶς καὶ αἰθῆς θερμῶς καὶ ἀπονέμοντες ὑμῖν καὶ τοῖς ἀγαπητοῖς οἰκείοις ὑμῶν καὶ πᾶσι τοῖς περὶ ὑμᾶς τὴν Πατριαρχικὴν ἡμῶν εὐλογία, ἐπικαλούμεθα ἐφ' ὑμᾶς πάντας παντοτεινὴν τὴν χαρὰν τοῦ Ἀναστάντος Κυρίου καὶ πᾶν ἀπ' Αὐτοῦ οὐράνιον ἀγαθόν.

αἰξξς'. Μαΐου ιε'.

ΛΘΗΝΑΓΟΡΑΣ

Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κων)πόλεως

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Με χαρὰ καὶ συγκίνηση ἔλαβα τῆς Ἑμετέρας Θειοτάτης Παναγιότητος τὸ παρήγορον γράμμα. Εὐχαριστῶ πολὺ διὰ τοὺς τιμητικοὺς λόγους καὶ τοὺς ἐπαίνους διὰ τὸ ἔργον. Ἐπραξα καί, πρῶττω πᾶν δυνατόν, ἀλλὰ τὸ ἔργον πέρας δὲν ἔχει, διότι εἶναι ἡ φύσις τοῦ ἔργου τοιαύτη, οὔτε ὄρια. Εἶναι ἀπέραντον καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εὐρεθῇ ὁ διάδοχός μου. Τοῦτον ἀναζητῶ διὰ νὰ συνεχισθῇ ἡ ζωὴ του. Πρὸς τοῦτο εὐχομαι νυχθημερὸν ἐργαζόμενος ἀντὶ τοῦ «νῦν ἀπολούεις κλπ. Μὴν ἀπολούεις τὸν δοῦλον σου δέσποτα».

Προσπαθῶ νὰ εἶμαι ὀρθιος στὶς ἐπιλέξεις μιμούμενος τὴν Ἑμετέραν Παναγιότητα.

Ἦδη ἐκφράζω διὰ τὴν καλωσύνην Σας, εὐγνωμοσύνην, διὰ τὴν νοθεσίαν, διὰ τὰς εὐχὰς, διὰ τὴν ἀγάπην εὐχαριστίας, καὶ εὐχομαι μακροήμερευσιν πρὸς τὴν Αὐτῆς Παναγιότητα.

Ὁ πρὸς Θεὸν εὐχέτης εἰς πολλὰ ἔτη.

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΛΟΤΛΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ

Στις 17 'Απριλίου, ημέρα Κυριακή, τελέσθηκε τὸ ετήσιο τρισάγιο στὸν τάφο (Α' νεκροταφείο) τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ ὅπως πάντοτε, ἐκ μέρους τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν. Ἡ Δνὶς Κ. Μαμώνη ὠμίλησε πρὸς τοὺς παρισταμένους καὶ ἔμνησε χαρακτηρίζοντας τὸ ἔργο του. Τὸ ὠραῖο λογίδριό της παραθέτουμε ἐδῶ σὰν ἀξιόλογο κείμενο γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ διηγηματογράφου.

«Χθὲς 16 'Απριλίου συμπληρώθηκαν 70 χρόνια ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ὁ Γεώργιος Βιζυηνὸς ἄφηνε γιὰ πάντα τὸν μάταιο αὐτὸ κόσμο, μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα του Θράκη ποὺ τόσο ἀγάπησε, πικραμένος, παραγνωρισμένος ἀπὸ τοὺς πνευματικὸς δυνάστες τῆς ἐποχῆς του, μὲ θλωμένο τὸν νοῦ. Λίγοι διαλεχτοὶ φίλοι κι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς κι ὁ Παλαμᾶς καὶ πάρα πολλὰ ἀνοιξιάτικα λουλουδία συνόδευσαν τότε τὸν νεκρὸ ποιητὴ στὸν τάφο αὐτό. Συγκεντρωνόμεστε καὶ σήμερα ὅπως κάθε χρόνο γύρω στὸν τάφο του γιὰ νὰ τελέσωμε τὴ μικρὴ μας δέηση καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ νὰ ξαναθυμηθοῦμε τὴ θέση ποὺ κατέχει ὁ Θρακιώτης Βιζυηνὸς μέσα στὸν νεοελληνικὸ πνευματικὸ χῶρο ὅπου ἡ προσφορά του ὄχι μόνο στὴν ποίηση καὶ στὴ διηγηματογραφία, ἀλλὰ καὶ στὴ λαογραφία, στὴν αἰσθητικὴ, στὴ φιλοσοφία ὑπῆρξε σημαντικὴ καὶ ἀπαραγνώριστη.

»Ἐκεῖνο ποὺ κάνει ἐντύπωση, σ' αὐτὸν ποὺ θὰ σκύφη προσεκτικὰ ἐπάνω στὴ ζωὴ καὶ στὸ ἔργο, στὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν δημιουργὸ Βιζυηνὸ, εἶναι ἡ στενὴ σχέση ποὺ δένει αὐτὰ τὰ δύο σὲ σημεῖο ποὺ τὰ κάνει ἕνα ἀξεχώριστο σύνολο. Ὁλόκληρος ὁ Βιζυηνός, ἀνεπιτήδευτος, εἰλικρινής, γνήσιος βρῖσκεται μέσα στὸ πολύπλευρο ἔργο του, καὶ ὁλόκληρο πάλι τὸ ἔργο του ἀντιφραγγίζει τὴν τόσο παράξενη, τόσο ἀντιφατικὴ προσωπικότητά του, προσωπικότητα πλασμένη ἀπὸ τρεῖς κύριους συντελεστές. Τὴ φύση ποὺ τὸν προίκισε μὲ μιὰ ὑπέρομη εὐαισθησία, μὲ μιὰ τρυφερότητα παιδιοῦ, τὴν ὁμορφὴ πατρίδα του Θράκη, γεννήτρα τῆς Θρησκείας καὶ τοῦ τραγουδιοῦ ποὺ τὸ ὄραμά της νοσταλγικὸ καὶ τυραννικὸ μαζί τὸ ἔσερνε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, καὶ τέλος τὴ θητεία του στὰ εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια κοντὰ στοὺς μεγάλους δασκάλους τῆς φιλοσοφίας ποὺ τοῦ πλάτυναν διαφορετικὰ τὸ πνεῦμα καὶ τοῦ ἔνοιξαν ὀρίζοντες γιὰ τὴ σπουδὴ καὶ τὴν ἔρευνα. Ὑπῆρξε ποιητὴς πρωτοπόρος, ἀνεξάντλητος μυθοποιός, λαϊκὸς θρακιώτης λυράρης, δάσκαλος τῶν παιδιῶν μὲ τοῦ στίχου καὶ τοῦ ρυθμοῦ τὸ παιχνίδισμα, μὰ καὶ ἀριστοτέχνης ἀφηγητῆς καὶ ἀπολογητῆς τῆς θρακιῆς ζωῆς καὶ ἀκόμα σοφὸς μελετητῆς, ἀσθητῆς ἐπιστήμων, στοχαστικὸς φιλόσοφος. Στὴν ποίησή του εἶχε τὴν ῥώμη καὶ τὴν ὠριμότητα νὰ ἀποτινάξη τὴν ἀρχαῖζουσα παγερὴ θρηνολογία τῶν ρομαντικῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ νὰ στραφῆ στὶς ζωντανὲς ρίζες τοῦ γένους, στὶς παραδόσεις του, στὰ παραμῦθια του, στὴν πίστη τοῦ λαοῦ του,

στά ὄνειρα καὶ στὶς ἐλπίδες του. Ἄνθρωπος σπουδασμένος στὴ Δύση, μαθητὴς κορυφαίων ξένων δασκάλων μὲ τὸ τραγοῦδι του ἀγκάλιασε ὄχι μονάχα τὴ μικρὴ του πατρίδα Βιζύη, μὰ τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρη. Μῦθοι, λαϊκὲς δοξασίαι, λαϊκὸ συναίσθημα εἶναι μιὰ πρωτοφανέρωτη γιὰ τὴν ἐποχὴ του πηγὴ ἐμπνεύσεων, ἀπ' ὅπου ἀνάβλυσε θερμὸ, ἀληθινὸ τὸ τραγοῦδι αὐτό. Μπορεῖ ἢ ποίηση αὐτὴ νὰ εἶναι παραμελημένη ἀπὸ τὴ μορφικὴ καὶ γλωσσικὴ ἀποψη, μπορεῖ νὰ μὴ εἶναι κατασταλαγμένη σὲ μιὰ ἐνότητα ὕφους — στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ ἐξαιρεθοῦν τὰ ἀριστουργηματικὰ παιδικὰ του τραγοῦδια — μπορεῖ μὲ τὰ σημερινὰ ἀξιολογικὰ κριτήρια νὰ θεωρηθῆ ἑπερασμένη. Ἔχει ὅμως ἀναμφισβήτητη γνησιότητα. Εἶναι ὁ ελληκρινὴς ἀντίλαλος μιᾶς ἀντιπατικῆς, διχασμένης ἴσως ψυχῆς ἀλλὰ σίγουρα πλούσιας σὲ εὐγένεια καὶ τρυφερότητα. Εἶναι ἡ φωνὴ ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ ἀγάπησε καὶ πόνεσε τὸν τόπο του ὅσο λίγοι. Γιὰ τὸν Βιζυηνὸ ἄνθρωπο μὲ τόσα ἐνδιαφέροντα, ἢ ποίηση φαίνεται δὲν ἦταν τυχαία ἐνασχόληση πρᾶγμα ποὺ ἔγινε μὲ πολλοὺς ἄλλους ποὺ ἀσχολήθηκαν συμπτωματικὰ καὶ μὲ τὴν τέχνη αὐτὴ. Ἦταν ἔκφραση ζωῆς, ψυχικὴ ἀναγκαιότητα καὶ ἀκόμα συνείδηση ἀποστολῆς, ὄργανο νοθεσίας στὸ Γένος ὁλόκληρο. Γιατὶ δὲν θέλησε μονάχα νὰ νοθετῆσῃ μ' ἐκείνους τοὺς χαριτωμένους καὶ ἀπαράμιλλους σίχους τῶν παιδικῶν του τραγοιδιῶν τὸ παιδί, τὴν μεγάλην του ἀγάπη, ἀλλὰ θέλησε μὲ τὴν ποίησίν του νὰ δείξῃ στὸν τόπο του τὸν δρόμο ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσῃ γιὰ τὸν ἐθνικὸ, ἠθικὸ καὶ πνευματικὸ του καθαρισμό. Ἔτσι ξεδίπλωσε στὰ μᾶτια αὐτοῦ τοῦ βασανισμένου λαοῦ τοὺς θησαυροὺς ἀπ' ὅπου ἔπρεπε ν' ἀντλήσῃ δυνάμεις γιὰ τὸν ξαναγεννημὸ του. Καὶ οἱ θησαυροὶ αὐτοὶ δὲν ἦταν παρὰ ἡ ἴδια ἢ ἱστορία του, ἢ γνήσια λαϊκὴ του συνείδηση, ἢ ἐλληνικότητά του.

» Ἄν μὲ τὴν ποίησίν του προσπάθῃσῃ ν' ἀνοίξῃ ἓνα καινούργιο δρόμο, μὲ τὰ διηγήματά του εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ πρῶτος διηγηματογράφος - ψυχογράφος ποὺ ἔχομε. Στέκεται στὴν πρώτη γραμμὴ μιᾶς νέας πεζογραφικῆς γενιᾶς ποὺ ἔσπασε θαρρετὰ τοὺς δεσμοὺς τῆς μὲ τὸ παλιὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα μὲ τὶς φανταχτερὲς περιπέτειες, τὶς ὑπερβολές, τὶς πληθωρικὲς ἀναδρομὲς στὸ χῶρο καὶ χρόνον καὶ οἰκοδόμησε μὲ μιὰ ἀπλοϊκὴ, καθημερινή, θρακιώτικη πρὸ πάντων θεματογραφία τὴ νέα μορφή τοῦ πεζοῦ νεοελληνικοῦ λόγου, τὸ ἠθογραφικὸ καὶ ψυχογραφικὸ διήγημα. Οἱ ἤρωες ποὺ ζωγραφίζει εἶναι ὁ ἴδιος του ἑαυτός, ἢ μητέρα του, ὁ παπποῦς του, ὁ στενός του γνώριμος, ὁ φονιάς τοῦ ἀδελφοῦ του. Τὰ ὅσα ἀφηγεῖται εἶναι πάντοτε ἀληθινά. Μὰ ὅλα αὐτὰ μὲ τὴν τέχνη του τὰ διευρύνει, τοὺς δίνει τὴν καθολικότητα τοῦ συμβόλου, ἀπὸ θρακιώτικα πρόσωπα καὶ πράγματα γίνονται πανανθρώπινα. Μέσα στὸ ἀμάρτημα τῆς μητρὸς μου, ἢ μητέρα του ἢ Μιχαλιέσσα ποὺ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ σκότωσε τὸ κοριτσάκι τῆς, ὑψώνεται σὲ σύμβολο τῆς αἰώνιας ὀδύνης τῆς μάννας ποὺ ἔχασε τὸ παιδί τῆς. Καμ-

μιὰ πράξη συμβιβασμοῦ, καμμιά ἐπίσημη σφραγίδα συγνώμης ἔστω καὶ ἂν προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀνώτατο ἐκπρόσωπο τῆς Ἐκκλησίας, τὸν Πατριάρχη, δὲν μπορεῖ νὰ λυτρώσῃ τὴν βαθιὰ θρησκευομένη συνείδησή της. «Ὁ Πατριάρχης εἶναι σοφὸς καὶ ἅγιος ἄνθρωπος. Γνωρίζει ὅλες τὰς βουλὰς καὶ τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ καὶ συγχωρᾷ τὰς ἁμαρτίας ὅλου τοῦ κόσμου. Μὰ τί νὰ σὲ πῶ. Εἶναι καλόγερος! Δὲν ἔκαμε παιδιὰ γιὰ νὰ μπορῇ νὰ γνωρίσῃ τί πράγμα εἶναι τὸ νὰ σκοτώσῃ κανεὶς τὸ ἴδιο τὸ παιδί του».

»Στὸ μόνον τῆς ζωῆς του ταξίδιον, αὐτὴ ἡ εἰκόνα τοῦ ὄνειροπόλου, τοῦ αἰθέριου, τοῦ ἄβουλου παπποῦ, ποὺ μεγάλωσε στὸ γυναικωνίτη γιὰ τὸν φόβο τῶν Γενιτσάρων, ποὺ ξέρει τόσα θαυμαστὰ πράγματα μονάχα ἀπὸ τὰ ταξίδια του στοὺς κόσμους μιᾶς γοητευτικῆς, νεραϊδοπαρμένης φαντασίας καὶ ποὺ τὸ μοναδικὸ ἀληθινὸ του ταξίδι, ἦταν χωρὶς ἐπιστροφὴ, γίνεται πάλι σύμβολο. Σύμβολο τῆς καταπιεσμένης ψυχῆς ποὺ θρῖσκει τὴ λύτρωση μὲ τὴ φυγὴ στὸ ὄνειρο, καὶ τὴν τελικὴ της δικαίωση μὲ τὸ θάνατο. Τὰ διηγήματα Μοσκῶβ Σελήμ καὶ Ποῖος ἦτο ὁ φονεὺς τοῦ ἀδελφοῦ μου σηματογραφοῦν εὐρύτερα τὴ σύγκρουση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς μὲ ὅ,τι εἶναι προσωπικὸ μίσος, φυλετικὴ διάκριση, ἐθνικὴ προκατάληψη καὶ δίνουν σὰν τελικὴ λύση τὴ νίκη τοῦ πνεύματος τῆς ἀνθρωπιᾶς καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀνοχῆς καὶ ἀγάπης. Στὸ Διατὶ ἡ μηλιά δὲν ἔγινε μηλέα, χαριτωμένη παιδικὴ ἀνάμνηση ποὺ δείχνει ταυτόχρονα τὶς γλωσσικὰς του πεποιθήσεις καὶ τὴν ψυχολογικὴ ἐρμηνεῖα τους, ἡ μηλιά, τὸ ἀγαπημένον δέντρο τοῦ πατρικοῦ του σπιτιοῦ παίρνει πάλι μιὰ ἀπίθανη διεύρυνση. Γίνεται τὸ σύμβολο τῆς ζωντανῆς μας γλώσσας, ὁ ἀληθινός, ὁ ἐδραιωμένος γιὰ πάντα μέσα μας γλωσσικὸς πλοῦτος, ὁ συνυφασμένος μὲ τὴν παιδικότητά μας. Ἡ μηλέα εἶναι ὁ προγονόπληκτος, ὁ κενὸς καὶ στεῖρος δασκαλισμὸς ποὺ μονάχα μὲ τὴ βία ξέρει νὰ ἐπιβάλλεται προσωρινὰ καὶ ποὺ δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ ξεριζώσῃ αὐτὸ τὸ ζωντανὸ καὶ παντοτινὸ ποὺ ὑπάρχει μέσα μας. «Αὐτὴ ἡ μηλιά ποὺ εἶναι μέσα εἰς τὸν κῆπον τῆς μητροπόλεως ἠμπορεῖ νὰ εἶναι μηλέα καὶ εἶναι μηλέα ὄχι δι' ἄλλον λόγον παρὰ διότι ὁ διδάσκαλος δέρνει. Ἡ μηλιά ὅμως ὅπου εἶναι μέσα εἰς τὸν κῆπον μας εἶναι μηλιά, διότι εἶναι μηλιά».

»Τί νὰ πῆ κανεὶς καὶ γιὰ τὰ παιδικὰ του διηγήματα ποὺ δημοσιεύθηκαν στὴν «Διάπλαση» καὶ ποὺ ἄλλα φανερώθηκαν καὶ ἄλλα ἐπειδὴ εἶναι ἀνυπόγραφα παραμένουν θαμμένα. Ὁ Γ. Βαλέτας ποὺ φανέρωσε τὸν Τρομάρα, ἓνα χαριτωμένον ἀφήγημα γραμμένον σὲ δημοτικὴ, λέει πὼς τὸ διήγημα αὐτὸ εἶναι σταθμὸς, κάτι ἀντίστοιχο μὲ τὸ ταξίδι τοῦ Ψυχάρη γιὰ τὴν νεοελληνικὴ λογοτεχνία μας. Καὶ ἀκόμα πὼς μέσα στὰ ὄρια τοῦ ἐλάχιστου χρόνου νὰ μιλήσῃ κανεὶς γιὰ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ ἔργου του τὴ λιγώτερο γνωστή, μὰ ὄχι λιγώτερο ἀξιόλογη. Τὶς μελέτες του τὶς λαογραφικὰς, τὶς φιλοσοφικὰς, τὶς αἰσθητικὰς. Ἡ φήμη τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ διηγηματογράφου ἐξημίωσε τὴ φήμη τοῦ ἐρευνητοῦ καὶ τοῦ φιλοσόφου. Ὁ Βιζυηνὸς ἔγραψε

τούς Καλόγερους μιὰ σοβαρὴ λαογραφικὴ μελέτη γιὰ νὰ παρουσιάσῃ ἕνα πανάρχαιο λαϊκὸ θρακιώτικον ἔθιμον, σχετικὸ μὲ τὴ λατρεία τοῦ θεοῦ Διονύσου, καθὼς τὸ γνώρισεν παιδί σὲ ἕνα μικρὸ χωριὸ γειτονικὸ τῆς Βιζύης, τὸν Ἅγιο Γεώργιον καὶ καθὼς τὸ ἐπικύρωσε ἐπιστημονικὰ ὄριμος ἐπιστήμων πιά. Ὁ ἀκαδημαϊκὸς Κ. Ρωμαῖος ποῦ ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἴδιον θέμα, ὁμολογεῖ πὼς κύρια πηγὴ τῆς μελέτης του εἶναι ὁ Βιζυηνός. Ὁ κ. Πολύδ. Παπαχριστοδοῦλου πολλὰς φορὰς ἔχει μιλήσει γιὰ τὴν ἀξία τῆς μελέτης αὐτῆς. Μελέτες πολυποικίλες, γιὰ τὸν Ἴψεν, γιὰ τὴν ἱστορίαν τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν στὸ διάστημα τῶν πρώτων εἰκοσιπέντε χρόνων τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου τοῦ Α', γιὰ τὴ φιλοσοφίαν τοῦ Καλοῦ στὸν Πλωτῖνον, γιὰ τὸ παιδικὸ παιχνίδι ἀπ' τὴν παιδαγωγικὴν καὶ ψυχολογικὴν ἄποψιν, γιὰ τὸ ποιητικὸ ἐκεῖνο εἶδος ποῦ ἀποτελεῖ τὴν πρώτην δημοτικὴν ποίησιν σ' ὅλα τὰ νεώτερα ἔθνη, τὴ μπαλλάνταν, μελέτες γιὰ τὶς πνευματικὰς ἰδιοφυΐας, γιὰ τὶς ἀρχὰς τῶν τεχνῶν, ἐκπαιδευτικὰ ἐγχειρίδια λογικῆς καὶ ψυχολογίας, ἄρθρα φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ σὲ λεξικά, καὶ σὲ ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς. Μιὰ γόνιμη παραγωγή, ἄγνωστη στοὺς πολλοὺς σήμερον ποῦ ζητᾷ αὐτοδύναμα καὶ αὐτοδίκαια νὰ ἔλθῃ στὸ φῶς, ἀπόκτημα πολύτιμον ὄχι μόνον γιὰ τοὺς Θραῖκες, ἀλλὰ γιὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνας.

Ἐμπορεῖ σήμερον τὸ ἔργον τοῦ Βιζυηνοῦ σ' ὀλόκληρην τὴν ἔκτασίν του νὰ μὴν εἶναι γνωστὸ στοὺς πολλοὺς. Τὸ τραγούδι του ὅμως δροσερὸ ὀλοζώντανον πέρασε μέσα στὴν ἑλληνικὴ συνείδησιν. Ποιὸς ἀπὸ μᾶς κὶ ἀπ' τοὺς παλαιότερους κὶ ἀπὸ τοὺς νεώτερους δὲν ἀνατράφηκε μὲ τοὺς στίχους του; Ἄνακινῆστε λίγο τὴ μνήμην σας. Εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ βρῆτε στίχους σὰν αὐτοὺς: — Τὸν εἶδες μὲ τὰ μάτια σου γιὰγιά τὸν βασιλέα; — Τὰ νέφη ἀστράπτουν στὸ βουνὸ — Μαῦρα τὰ βουνὰ καταχνιά τὰ θάφτει — Ἦλθες ἦλθες καλοκαίρι — Πῶς νὰ πειράξω τὴ μητέρα νὰ κάνω αὐτὴ νὰ λυπηθῇ; — Κὶ ἀκόμα στίχους χλιοτραγουδισμένους — Ἐνας βράχος στὸ βουνὸ — Ἐβγα ν' ἀκούσης τὸ πουλί — Διὲς πῶς κλίνει στὰ νερὰ τ' ἀργυρόχλωμον φεγγάρι. Μὰ θὰ χρειάζοταν ὥρα πολλὴ γιὰ νὰ σταχυολογήσῃ κανεὶς παρόμοιους ἀποσπασματικούς στίχους ποῦ φέρουν στὸ νοῦ πασίγνωστα ποιήματα τοῦ Βιζυηνοῦ.

Ἡ σημερινὴ δέησις καὶ τὰ λίγα λόγια ἐπάνω στὸν τάφον τοῦ Βιζυηνοῦ φτωχικὴ σκιαγραφία τοῦ ἔργου του, εἶναι μιὰ ἐλάχιστη ἔκφρασις τιμῆς ποῦ ἀπονέμεται κάθε χρόνον τέτοια μέρη ἀπὸ μέρους τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν στὸν γλυκὸ τροβαδοῦρον τῆς Θράκης. Ἰδιαιτέρως γιὰ τοὺς ξερριζωμένους Θραῖκες, ἢ συγκέντρωσις αὐτὴ στὸν τάφον του δὲν εἶναι μόνον ἐκδήλωσις γιὰ ἕνα ἄνθρωπον ποῦ τίμησε τὴ Θράκην, μὰ καὶ ἕνα νοερὸ προσοκύνημα στὴ μακρινὴν κὶ ἀλλοίμονον χαμένην πατρίδα.

Ἐμέσ' ἀπ' τὴ μαύρη σιγὴ τοῦ τάφου σου Γεώργιε Βιζυηνέ δὲν ἀντηχοῦν μονάχα τὰ πικρὰ σου, τὰ πικρὰ σου τραγούδια. Ἀντηχεῖ τὸ τραγούδι μᾶς

ζωῆς δλόχαρης ἐκεῖ κοντὰ στοῦ Ἑβρου τὴ ρυθμικὴ ροή, ἀντηχοῦν τὰ ὄνειρα
μιας φυλῆς ποὺ γέννησε τὸν Ὀρφέα, ἀντηχεῖ ἡ Θράκη, ἡ ζωντανή της μνή-
μη καὶ ἡ ἀγιάτρευτὴ της νοσταλγία».

K. ΜΑΜΩΝΗ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

Α

- Ἀγαθάγγελος Οἰκουμ. Πατριάρχης 191
 Ἀγαθούπολις, Σωζόπολις 43
 Ἀγροτική μουλάρα 162
 Ἀδάμ κρανίον ἐλιθοβόλησε ὁ Σολομών 14
 Ἀδελφὴν Εὐθymiάν 123
 Ἀθανάσιος ὁ Ε΄ Πατριάρχης 190
 Ἀθάνατος νεκρὸς 13
 Ἀθηναγόρας Οἰκ. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 463
 Αἱ ἄλλαι ποιικίλαι συνεχόμεναι ἀνακωνώσεις 444
 Αἱ γεωργικαὶ ἐργασίαι 117
 Αἴτια τῆς ἐρημώσεως 108
 Ἀλέξανδρος—Δαρεῖος Πῦρος 19
 Ἄλλὰ τὰ βάρβαρα ἔθιμα ὄχι κι ἀπολίτιστα 231
 Ἄρα ἐφθάσαμεν εἰς Θεο)νίκτην 217
 Ἀμφισβητοῦσε τὴν κυριότητα τοῦ Ἐλληνισμοῦ 402
 Ἀναγκάσθηκα νὰ πάω εἰς Προυσαν 211
 Ἀνακεραλαίωσις 53
 Ἀναξιμανδρὸς 33
 Ἀναφέρει ὡς πρόδρομον καὶ προφήτην 5
 Ἀνεξίτηλα ἴχνη 5
 Ἄνθρωπος σακάτης 7
 Ἀντίγραφον διαθήκης 130
 Ἀξιωτίδης Π. Ἀδο)λίτης 202
 Ἀξιοποίησις ἀρχαιοτήτων χωρῶν 49
 Ἀπάντησις Π. Παπαχριστοδοῦλου 463
 Ἀποικισμοὶ ἀπὸ τῆς Θράκης 271, 272
 Ἀποστολίδης Νυρτίλος 65,66,67,199
 Ἀπὸ τὰ νομίσματα τῶν Ὀδρουσῶν βασιλέων, ποῦ εἶναι ἀποτυπώματα νομισμάτων παραλίον πόλεων Ἑλληνικῶν 231
 Ἀπώλεια τῆς Α΄ γραμμῆς 42
 Ἀρκετὸ κρασί 117
 Ἀρνίτσι—μπίτσι 418
 Ἀρχαῖοι χῶροι ἐπὶ ἀμφισβήτησιν 47
 Ἀρχαιολογικοὶ χῶροι τῆς Α. Θράκης 45
 Ἀρχεῖον Συγχρόνων Γεγονότων 453
 Ἀρχιγένης Σαοάντης 196
 Ἀσκληπιάδης Θεοδ. 200
 Ἀσκληπιάδης ὁ Θραξῆς 97
 Ἄσπρα—φλουριά 39
 Ἀσχλήματα κατοίκων 117
 Ἀτιμόμυλο Λεδοπούλου 106
 Ἀγούστου 6 1917 ἔγινε ἡ μεγάλη πυρκαϊὰ εἰς Θεσσαλονίκην 218
 Ἀτλικὸν τεῖχος 33
 Ἀφεντούλης Θεόδ. 197

Β

- Βάμβως Ἄριστ. Μάλαρα 200
 Βατὰς σφαγῶν Ροδόπης 401
 Βατάτζης Βασίλειος Ἄδο)λίτης 194
 Βιβλικὴν παράδοσιν 14
 Βιβλιοθηκῆριος Σουλτάνου 173, 174, 175-176.
 Βιζυηνὸς Γ. Παραμυθῆς 410
 Βουκεφάλας ἀθάνατος 12
 Βρέθησαν Μυκηναῖκοι τάφοι 230

Γ

- Cartoian N. 18,21
 Confitre merveilles 408
 Γαβριηλίδης Βλάσιος 198
 Γαμήλιον ἄσμα 17
 Γεννάδιος Γεώργιος 78,79,80,197
 Γερμανὸς Στρινόπουλος 192
 Γεωργιάδης Ἄναστ. ὁ Λευκίας 90,91, 92,93
 Γεωργικαὶ ἐργασίαι 117
 Γιὰ τὴν ἐλληνικότητα τῆς Θράκης 229
 Γιατὶ ἡ ἀλεποῦ χρεὶ τὴν ἀκρὴ τῆς σφραῖς κατάσπρη 438,439,440,441,442.
 Γκαζῆ Μιχαὴλ 114
 Γκέρωφ - Νάιδεν 401
 Γονατῆς Στυλιανὸς 458,459
 Γουδελῆν Σταῦρον 107

Δ

- Δημητρίου Πολυχρόνιος ὁ Θραξῆς 195
 Δήμητσας Ἄλεξ. 200
 Δημιούργησε σάλο καὶ ταραχὴ ἀνάμεσα στοὺς δύο λαοὺς 401
 Δημοτ. τραγοῦδι Μ. Κατακουζηνοῦ 139
 Δημόδους μυθιστορίας 6
 Διάθεσις προσόδων τοῦ κληροδοτήματος 125
 Διαθήκη τῆς Αἰκατερίνης (ψευδῆς διάδοσις) περὶ τῆς Κων)πόλεως 402
 Διάσπασις Ἑλλ. Οἰκονομίας 401
 Διαφορὰ ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Καρχηδονίων 33
 Διεθνῆς συνέδριον λαϊκῶν τεχνῶν καὶ παραδόσεων 451
 Διονύσιος Ε΄ Οἰκουμ. Πατριάρχης 192
 Δοξιάδης Ἀπόστολος 201
 Δουρνοβὼ Ρῶσος στρατηγὸς 401
 Δραγοβίτσι Θεσσαλίας 15
 Δυὸ λόγια 226
 Δωροθέου Μονεμβασίας 15

Ε

- Ἐγκαθιστᾶ κληρονόμους 123
 Ἐγκατάλειψις τῆς γῆς τῶν πατέρων 121
 Ἐγκριτος ὁμογενῆς Γ. Ζερβουδάκης 129
 Ἐδημιούργησε βουλγαρικὸν ζήτημα 403
 Ἐδημιούργησε τὰ δημοσιεύματα τοῦ
 Θερακ. λαοῦ 453
 εἶναι ὁ μάγος τοῦ λόγου 408
 εἰσαγωγή 149,150
 εἰς ἑνδεκαετῆς διάστημα 5
 εἰς κτήματα 12,900 130
 εἰς Οἶκον. Πατριαρχεῖον 123
 εἰς ρουστὸν (λίρ. 16638) 130
 εἰς Σέρβους καὶ Ρουμάνους 6
 εἰς σφαῖραν τοῦ θρόλλου 5
 εἰς τὰς ἀπόψεις τῶν Ἀλβανῶν 447
 εἰς τὰς συνεδριάσεις 445
 εἰς τὰ 1892 208
 εἰς τὸ 1897 παντρεύτηκε 209
 εἰς τὸ ἔτος 1899 ἔκτισα νερόμυλον 210
 εἰς τὸ ἔτος 1901 ἔμεινε καὶ πάλιν ἡ
 γυνὴ μου ἔγγυος 210
 εἰς τὸ 1907 ἔνεκα ἀνομβρίας τὰ σπαρτὰ
 κατεστράφηκαν 212
 εἰς τὸ ἔτος 1914 Ἰούλιον ἄρχισεν ὁ
 πανευρωπαϊκὸς πόλεμος 217
 εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ συνεδρίου 444
 εἰς τὸ συνέδριον ἔλαβον μέρος 1300
 ἄτομα 443
 εἰς τὸ τμήμα ἀρχαιολογίας 444
 εἰς τὸ τμήμα τῆς Ἱστορίας τοῦ 18 αἰῶ-
 νος 446
 εἰς τοὺς ἀγνώστους τάφους 32
 Ἐκδήλωσις εὐημερίας 34
 Ἐκκαθάρισις κληροδοτήματος 124, 125
 Ἐκπαιδευτικὴ μεταρροφήμις 45
 Ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου 6
 Ἐλληνες Θεῶνες ποῦ ἠπηρετήσαν τὴν
 παιδεία καὶ τὶς ἐπιστῆμες 375,385
 Ἐλληνικὰ κοινοτικὰ ἔγγραφα 404
 Ἐλληνικὰ μοναστήρια Ροδόπης 147
 Ἐλληνικὴ Μαράσλειος Σχολὴ 146
 Ἐλληνικὴ μητρόπολις Ἀγχιάλου 137
 Ἐλληνικὴ μητρόπολις Βάρνης 140,141
 Ἐλληνικὴ μητρόπολις Σωξοναγαθουπό-
 λεως 142,143
 Ἐλληνικὴ μητρόπολις Φιλιππουπόλεως
 143,144,145,146
 Ἐλληνικὴν Οἰκονομίαν 148
 Ἐλληνικῶν θριάμβων καρπονημένη 97
 Ἐλληνομίαις Μακεδονίας 41
 Ἐμπρησμιδὸς Ἀγχιάλου 140
 Ἐνα προσκύνημα 98
 Ἐνας μεγάλος διδάσκαλος 1837—1903
 70,71,72-73,74
 Ἐνυάλης Λάμπρος 199
 Ἐξαδυνάτησε ὁ Ἐλληνομίαις 403

- Ἐξασθένησε τὴ δύναμη τοῦ Πατριαρ-
 χείου 97
 Ἐξασθένιση Ἐλληνομίαις 401
 Ἐξόντωσις τοῦ Ἐλληνομίαις 402
 Ἐπιζητεῖ νὰ πείσῃ τὸν Σουλτάνον, ζη-
 τεῖ νὰ καταργησῇ μὲ ραδιογραφίαις τὴν
 Ὀρθοδοξίαν 402
 Ἐπίλογος 147
 Ἐπιστολὴ Ἀντώνη Μυστακίδη ἀπὸ τῆ
 Μεσημβρίας 454,455
 Ἔργα λεηλασίας Κριτοβοῦλου 457
 Ἐταξίδεψε εἰς τὴν Ἀνατολὴν 6
 Ἔτεξεν ἡ γυνὴ μου κόρην 211
 Ἔτος 1903 ἔτεξεν ἡ γυνὴ μου 211
 Ἐυλογία Θεοῦ θάλασσα 33
 Εὐμορφόπουλος Ἀλέξ. Λαυριώτης Ἀ-
 δριανουπολίτης 198

Ζ

- Ζάμπας Κυριάκος Περίστασις 201
 Ζαρίφης Γεώργιος 74,75,76,77,78
 Ζαφειρόπουλος Στέφανος 89,90

Η

- Ἡ Ἀγχιάλος ἔδωκε Πατριαρχίας 138
 Ἡ ἄλωση Κωνσταντινουπόλεως 455,456,
 457,458
 Ἡ ἀνακοίνωσις Ζακυνθινοῦ προεκάλε-
 σεν συζητήσεις ἐνδιαφέρουσας 444
 Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία πλήττεται καὶ
 συγκοφαντεῖται 402
 Ἡ ἀπόρριψη παρομοίων προτάσεων 402
 Ἡ ἀρχαία Ἐγνατία 45
 Ἡ Βασίλισσα 434,438
 Ἡ Βιζβίξαινα ἀπὸ τὴν Αἴνω 93,94,95,96
 Ἡ βορειότερα ἀποικία Μεσημβρίας 36
 Ἡ γάτα, τὸ λιοντάρι καὶ ὁ ἄνθρωπος 423
 Ἡ γλῶσσα τῶν Θερακῶν 275,276,277,
 278,279,280,281
 Ἡ δημιουργία Μεγ. Βουλγαρίας 401
 Ἡ διαθήκη μου 130,131,132,133,134,135
 Ἡ διοργανώσις τοῦ συνεδρίου 443
 Ἡ Ἐγνατία ὁδὸς 48
 Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του 150,151,152
 Ἡθὴ κέθημα τῶν Θερακῶν 243,244,245,
 246,247,248,249,250,251.
 Ἡ Θράκη ἀπὸ τὰ πολλὰ καλιὰ χρόνια 226
 Ἡ Θράκη δική μας 219
 Ἡ Θράκη καὶ τὸ κοινὸν τῶν Θερακῶν
 288,289,290,291
 Ἡ Θράκη κάτω ἀπὸ Μακεδόνες καὶ Ρω-
 μαίους 281,282,283,284,285
 Ἡ καταπληκτικὴ φυσιογνωμία 5
 Ἡκμασεν ἡ Ἀγχιάλος 137
 Ἡ κοινωνικὴ διάκρισις 34

- Ἡ Κρητικὴ ἐπανάσταση 1866 κινεῖ γῆν καὶ οὐρανόν 402
 Ἡ κυριαρχία Νοτιοσλάβων 403
 Ἡ μουσικὴ στὴ Θράκη 255,256,257,258, 259
 Ἡ μυθιστορία ἀποδίδεται εἰς τὸν Καλλι-
 σθένην 6
 Ἡ παράδοσις ἀπέρρευσε 15
 Ἡ παραμυθιακὴ διήγησις 6
 Ἡ πατροπαράδοτος ἐπίμονος Ρωσικὴ πο-
 λιτικὴ 43
 Ἡ πεντάμορφη 427, 429, 430, 431, 432, 433
 Ἡ περιάλαττη Πόλις 456
 Ἡ πτωγία, ἐπέταξαν καὶ συχνὰ πετοῦν 7
 Ἡ πτώση τοῦ Ἑλληνισμοῦ 403
 Ἡρακλίτσα 103
 Ἡρωϊκὸ Μοναστήρι 32
 Ἡ Ρωσία ἀμύλλεται πρὸς τὴν ἀρχαία
 Ρώμην 401
 Ἡ Ρωσία στὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον 402
 Ἡ Ρωσία ὑποσκάπτει μὲ τὰ ὄργανά της
 401
 Ἡ Σλαβικὴ Ἐκκλησία ν' ἀντικαταστήσῃ
 τὴν Ἑλληνικὴν 402

Θ

- Θεσσαλονικὴ ἔδρα πανσλαβιστικὴ 97
 Θρακικὰ ἔθνη 234,235,236,237
 Θρακικὰ μελετήματα 226
 Θρακικὸς πολιτεῖς 259,260
 Θρακικὸ παιδικὸ παραμῦθι πρόλογος 207
 Θρακοἰἄλληλες ποὺ διεκρίθησαν στὴν Ἐκ-
 κλησία, στὶς ἐπιστῆμες, στὰ γράμματα
 τὶς τέχνες, τὴν πολιτικὴν 364,375
 Ἰδρόθη ἢ Ἐξουχία Βουλγαρικὴ καὶ
 Σχίσμα 403

I

- Ἰππος Μ. Ἀλεξάνδρου 12
 Ἱστορία Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Θεοῦ 33
 Ἱστορία Καθακῆ ἔγραψε Μιλτιάδης
 Λουλουδόπουλος 145
 Ἱστορία Στενιμάχου Κοσμάς Ἀποστολί-
 δης 145
 Ἰωακείμ ὁ Μετρῶν 193
 Ἰωακείμ ὁ Πάνου 192
 Ἰωνικὴ δωδεκάπολις 33

K

- Καλαβρύτων παράδοσις 14
 Καλλιεργοῦν τὸ γλωσσικὸ αἰσισημα τὰ
 παραμῦθια 409
 Καλὸ ταξίδι, ἀλλὰ Ἰσημεριαντικὸν 109
 Καλοῦς Νικ. (Στραντζα) 201
 Καντακουζηνὸς—Ἀμοῦρ 23

- Καντακουζηνὸς Ἰ. 23
 Καντακουζηνὸς Μιχαὴλ 139
 Καντεμιρ Δεμ. 16
 Καραθεοδωρῆς Κωνστ. 196
 Καραθεοδωρῆς Στέφ. Ἄνδρ)λίτης 196
 Καρδαμάτης Γ. (1859—1939) 201
 Καρυοφύλης Ἰωάννης 194
 Κασάπης Θεόδωρος 170
 Κατάληρις Ἄν. Ρωμυλίας 1886
 Κατράπης Θανάσης 148,149
 Κατρίνα Ζαλίνα Μαρίνα 7
 Κεῖμενα 7
 Κέντρον ἐξουρίας καὶ ἀναπαύσεως 37
 Κλεβδούλος Γεώργ. 195
 Κλεβδούλος Μιχ. Ἄδρ)λίτης 192
 Κλειδώνας 165
 Κληροδοτήματα Ἀνδρέα Λαμπαρίδου 123
 Κογιουμπζόγλου Κωνστ. 81,82,83,84
 Κοινότης Μακρῶς Γεωργίας 128
 Κοκκινουσκουφίτσα 410
 Κομιζόπουλος Ἀντώνιος Φιλ)λίτης 203
 Κοιμῆματα καὶ ὁ σπαραγμὸς τῆς Θρά-
 κης 396,397-398,399,400
 Κομνηνὸς Ἰωάννης (Πέριπτος) 194
 Κονδύλης Γεώργιος 459
 Κοραῆς 452
 Κοραῆς ἐδίδασκε γιὰ τὴν κοινὴ γνώμην
 τῶν λαῶν 452
 Κοσμοσωτήρας Ναός 48
 Κομπάρης Ἀλέξ 40
 Κουρτίδης Ἀρ. (Μυριόφυτον) 198,450
 Κουρτίδης Κωνστ. ὁ Θραξ 62,63,64
 Κρανίο Ἀδάμ 9
 Κόριλλος ὁ ΣΤ' 191

Λ

- Λαϊκῶν ἀγιογράφων 19
 Λαμπαδαρίδης ἀπεβίωσε 123
 Λαμπαδαρίδων κληροδοτήματα 128
 Λαμπουσιᾶδης Γεώργιος τοῦ Ἰακώβου
 55,56,57,58,59,199
 Λευκίας Γ. Ἀναστάσιος 195
 Λεοντόπουλος Ἰ. 195
 Λιβερόπουλος Λαμιανὸς 197
 Λιμὴν Βάρνης 43
 Λόφος Ντογάν Χισάρ 48

M

- Μακεδονικὴ παράδοσις 12
 Μακρὰ γέφυρα 123
 Μακρὰ ζωνάρια 117
 Μακρίδης Ν.Γ. καὶ Μακρίδης Ν.Γ. 201
 Μὰ ὁ δράκος δὲν ἔπαυσε ἀπὸ τέτοια 415
 Μαρασλῆς Γρηγ. εὐεργέτης ἐκ Φιλίππου-
 πόλεως 202
 Märchen 408
 Ματαίωσις τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ κυριαρ-

χίας τῶν Ἑλλήνων ἐπεφύλαττε 97
 Ματθαῖος Αἴνου 191
 Μανρομιάτης Θεοδόσιος 147
 Μέγας Πέτρος 38
 Μελένικο Νευροκόπιο καὶ μισὴ Δυτικὴ
 Θράκη κατελήφθησαν στὸν Ἀ' εὐρω-
 παϊκὸ πόλεμο 97
 Μελέτιος Πατριάρχης Ἱερ. 189
 Μελισσηνὸς Χριστοδοῦλου 193
 Μεσαιωνικαὶ πόλεις καὶ λείψανα 47
 Μεσαιωνικὰ τεῖχη, πύργος Κατελοῦζου
 48
 Μεσημβρία, Δορίσκος, ἀρχ. χῶροι 46
 Μεσογειακὲς πόλεις 263,264
 Μετὰ 49 χρόνια στὴν παλιὰ Πατρίδα 98
 Møyen Ed. 5
 Μία σύντομη ἀναδρομὴ στὸ ἔργο του
 154,155,156
 Μιχαὴλ Ἀναστ. Φιλ.)λίτης 195
 Μουτζήλος ἢ Μοντζιά Ζαγκλῆ 22
 Μοσχόπουλος Ν. 171
 Μουχόπουλος Ν. 171
 Μουσαῖος Γ. Στενυμαζίτης 200
 Μπακαλάκης Γ. ἐρευνητὴς Μακεδονικῆς
 χώρας 45
 Μπεζιὸ Πασιᾶ 40
 Μπουκάλα μᾶθανατο νερὸ 7
 Μπενδὰρ—Χισὰρ (Βορβίσι) 113,114
 Μυθικοὶ καὶ Ὀμηρικοὶ Θράκες 231
 Μυστιώτισσα ποιήτρια 202
 Μυστακίδης Βασ. Μεσημβρινὸς 201

N

Νέα Ἐστία Κλεάν. Τριαντάφυλλος 184
 Νεοελληνικαὶ παραδόσεις 11
 Νεοελληνικὴ Καστορίας δοξασία 14
 Νικολαΐδης Χρ. Ἀδρ.)λίτης 195
 Νοφοῦσι τουρκικὰ 405,406
 Ντράν-ντάν χτύπησε 422

Ξ

Ξενοκράτης Ἀθαν. καὶ Κωνστ. 203
 Ξύπησε ὁ Δράκος 416

O

Ὁ ἀέρας κινεῖ τὰ καρῖβια 9
 Ὁ ἀνεκδοτολόγος 407
 Ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν παράδεισο 8
 Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέζησε 6
 Ὁ Ἀλέξανδρος ἦρος 6
 Ὁ Ἀλέξανδρος πέθανε γιὰ τὰ κακὰ ποῦ
 ἔκανε 8
 Ὁ Ἀλέξανδρος ἠμύνθη εἰς ὄρας 6
 Ὁ Ἀρχιγένης 84,85,86,87,88,89
 Ὁ βουκέφαλος ὕταν θὰ βγῆ 7

Ὁ γέρο - Ἀδάμ ὁ μεγαλύτερος ἄνθρω-
 πος 9
 Ὁ Δράκος εἶχε καὶ παιδιὰ 415
 Ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρας τῶν Θρακῶν δὲν
 ἐξαλείφονταν 231
 Ὁ Ἐθνικὸς πολιτισμὸς τοῦς ἤλλαξε
 πολὺ 231
 Ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπλώνεται βαθιὰ στὴ
 Θράκη ὅπως ἡ λαδιὰ στὸ χαρτί 272,
 273
 Ὁ Ἑλληνισμὸς Μακεδονίας 41
 Ὁ Ἑλληνισμὸς στὴ Θράκη ὅπως τὸν
 εἶδαν οἱ περιηγητὲς στὰ χρόνια τῆς
 δουλείας 313, 314, 315, 316, 317,
 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324,
 325, 326
 Ὁ Ἑλληνισμὸς στόχος καὶ ἀντίδρασις 39
 Ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπηρετήσε τὸν Πανσλα-
 βισμὸν 403
 Ὁ Ἰσοδότος θεωρεῖ τοὺς Θράκας τὸ
 μεγαλύτερο ἔθνος 230
 Ὁ Θουκυδίδης ὡς βαρβάρους καὶ Ξενο-
 φώντας 230
 Οἱ ἀγῶνες του γιὰ τὴ γλῶσσα του 150,
 151,154
 Οἱ Βούλγαροι καὶ ἡ Θράκη 309,310,311,
 312,313
 Οἱ Βούλγαροι στὸν Ἄλιω στὴ Βυζαντινὴ
 περίοδο 305,306,307,308,309
 Οἱ Ἑλληνες στὴ σύγχρονον Βουλγαρία
 136
 Οἱ Θράκες καὶ οἱ καταχρητὲς του 266,
 267,288,269,270
 Οἱ Θράκες καὶ οἱ τέχνες 387,396
 Οἱ Θράκες καλύτερο ἀγωνιστὲς 409
 Οἱ Θράκες οἱ ἀρχαῖοι 229
 Οἱ Θράκες στὸν καιρὸ τῆς Ἑλλ. ἀκμῆς,
 ἢ ἐξελληνίσθη τῆς Θράκης 270,271
 Οἱ Θρακοελληνες στὸ πέρασμα τῶν αἰώ-
 νων 291, 292, 293, 294, 295, 296,
 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303,
 304
 Οἱ θρῦλοι καὶ μῦθοι τῆς Μηδείας 33
 Οἰκονομίδου Β. Δημητρίου 443
 Οἰκονόμου Κ. Ἱστορίαν Φιλ.)λεως 145
 Ὁ Ἰουλιανὸς ἀποκράτωρ εἶπε: «ὅσοι
 κατοικοῦμε στὴ Θράκη καὶ Ἰωνία
 Ἑλληνες ἐσμέν» 231
 Οἱ Ἱστορικοὶ λένε πολλὰ ποῦ ἀλληλοσυγ-
 χροῦνται 230
 Οἱ λέξεις οἱ παραστατικὲς 400
 Οἱ μυστικοὶ πράκτορες 214
 Οἱ πῖο παλιεὲς γραφτὲς εἰδήσεις στὸν
 Ὀμηρο 230
 Οἱ σεβάσμοι ἐκεῖνοι γέροντες 104
 Οἱ παλαιοκέφαλοι 9
 Ὁ κύκλος παραδόσεων καὶ δοξασιῶν 18
 Ὁ λαὸς συχνὰ συγχίξει τὸ παραμῦθι 408

- Ἡ ὄλη ἢ μουσική ἔχει νομισθῆ Ἰθακική
καὶ Ἀσιατική 230
Ἡ ὀλίγα στοιχεῖα ἀποσπασματικῶς 45
Ἡ ὀ Κονταρεβιθούλης 411
Ἡ ὀ λόγος 411
Ἡ ὀ λόγος εἶναι τὸ πᾶν 407
Ἡ ὀ λύκος δὲν χάνει καιρὸ 419
Ἡ ὀ λύκος μὲρμη πήδηξε 426
Ἡ ὀ Μέγ. Ἀλέξανδρος 5
Ἡ ὀ Μέγ. Ἀλέξανδρος εἰς ἄλλα μνημεῖα
τῆς Δημώδους 16
Ἡ ὀ Ὀμιλίες Ραδιοφ. Σταθμοῦ 452
Ἡ ὀ Ὀνομασία τῆς Θράκης 233
Ἡ ὀ Ὄνόματα οἰκογενειαρχῶν 118, 119,
120, 121
Ἡ ὀ Ὀξυλόκος 412
Ἡ ὀ παρὰ μὲν 408
Ἡ ὀ παρὰ μὲν ἀκολουθεῖ καὶ ἐπιδιώκει
τὴν πράξιν 409
Ἡ ὀ Πολ. Παπαχριστοδοῦλου ἔχει πολὺ
ἔργο 451
Ἡ ὀ Πόντος 456
Ἡ ὀ Ὀργάνωσις Μ. Βουλγαρίας (1878) 97
Ἡ ὀ Ὀροσειρᾶς Νίφης ἄβαντος 48
Ἡ ὀ Στραβῶνας ἐκπολιτισμένος 230
Ἡ ὀ τρομερὸς Σλαβομακεδονικὸς κακοή-
θης ὄγκος 43

Π

- Ἡ Παλαιῶν διπλωμάτων Ἀντ. Σαχτούρη,
Βασίλειος Ἀλεξάνδρου 461,462
Ἡ Παλῖοι Θραῖκες 237,238,239,240,241
Ἡ Πάλλη Α.Α.: Ἡ φυλλάδα τοῦ Μεγάλου
Ἀλεξάνδρου 13
Ἡ Παναγία τῆς Πέτρας 102
Ἡ Πενταξίης Μίσιος 197
Ἡ Πανσλαβισμὸς ἐξεπότισε τὸν Ἑλλη-
σινὲν Βορ. Θράκης 97
Ἡ Πανσλαβισμὸς καὶ ὁ Θραῖξ Ἰ. Ἀσκλη-
πιάδης 96,97
Ἡ Πανσλαβισμὸς καὶ τὰ πλῆγματα κατὰ
τοῦ Ἑλληνισμοῦ 400
Ἡ Πανσλαβισμὸς ὁ κύριος τῆς τύχης τῆς
Ἀνατολῆς 97
Ἡ Πανσλαβισμὸς προωθοῦσε τὰ σχέδιά της
403
Ἡ Παπαδόπουλος Φίλιππος Βαρναῖος 200
Ἡ Παπαδόπουλος Χρήστος Ἀδελφίτης 200
Ἡ Παπαδόπουλος Χρυσόστομος 192
Ἡ Παπαχριστοδοῦλου Ἰσον Θράκη 452
Ἡ Παπαχριστοδοῦλου Μ. ὁ λαογράφος καὶ
καταγραφεὺς δημοτ. ἀσμάτων ἐκ Θρά-
κης 202
Ἡ Παπαχριστοδοῦλου Περ. καθηγητῆς καὶ
ποιητῆς 202
Ἡ Παπαχριστοδοῦλου Πολύδ. ἐκ Σαράντα
Ἐκκλησιῶν ἐκδότης τοῦ Ἀρχείου

- Ἡ Θράκης καὶ Ἰδρυτῆς τῆς Ἑτ. Θρακι-
κῶν Μελετῶν 202,450,451,463
Ἡ Παραδόσεις 7
Ἡ Παραδόσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου 6
Ἡ Παρατηρητήρια - βίβλος 113
Ἡ Πάτερ Πατῆρος μαστιγώνει 39
Ἡ Πατριαρχικὸν γράμμα Ἀθηναγόρα ἐκ
Κων)λεως 463,464
Ἡ Πατριαρχικὸν γράμμα ἐκ Κων)λεως 462
Ἡ Περὶ βολος Τραϊανουπόλεως 48
Ἡ Περὶ θάρον 23
Ἡ Περὶ κληροδοτήματος Ἀνδρέου Λαμπα-
δαρίδου 123
Ἡ Περὶ μὲν τὴν Ἀξωμῆ 105
Ἡ Πεντῆ—Χαμῆ 176,177
Ἡ Πνευματικὸι ἄνδρες τῆς Θράκης 55
Ἡ Ποιὰ εἶχαν δημοτικότητα οἱ Θραῖκες 251,
252,253,254,255
Ἡ Ποιμενίδης Ἄγγ. 54
Ἡ Ποιὶ κυριώτερον στὴ Θράκη 265,266
Ἡ Πόλις πάνω στὸν Ἑβρο 260,261,262,
263
Ἡ Πολίτης Γ.Ν. 12
Ἡ Πολιτισμὸς τῶν Θρακῶν 286,287,288
Ἡ Πολύβιος 201-210
Ἡ Πολυεῖδης Θεόκλητος 189
Ἡ Πολύκαρπος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων
190
Ἡ Πότε οἱ Βούλγαροι στὸν καιρὸ τῆς τουρ-
κρατίας μῆχαν στὴ Φιλ)λη Βορείου
Θράκης 348,349,364
Ἡ Πραγματενὴς Σουλτάνου 139
Ἡ Πραγματικὸτητα μὲ τὰ δημιουργήματα
τῆς φαντασίας 5
Ἡ Προετοιμασίαις βουλγαρικῶν πολέμου 24
Ἡ Πρὸς ἐπιδιώξιν τῶν ἰδιοτελῶν αὐτῆς
σκεπῶν 97
Ἡ Προσφρᾶ ἀπὸ τῆ ζωῆ Πολ. Παπαχι-
στοδοῦλου 451
Ἡ Πύργος—οἰκονομικὴ ζωῆ 34
Ἡ Πῶς κρῖνον οἱ πνευματικοὶ τὸ ἔργο του
156,157,158,159,160
Ἡ Πῶς ντύνονταν οἱ Θραῖκες 241,242,243

Ρ

- Ἡ Ροῦμ-μυλέτ 401
Ἡ Ροῦσσοι Λημωσθ. Περιστασιῶν 199
Ἡ Ρωσικὴ πολιτικὴ 39

Σ

- Ἡ Σεκαλλαριάδης: Θρακικὰ θέσιμα 227
Ἡ Σεμοθράκης Ἀχιλλ. 59,60,61,62,202
Ἡ Σαχτούρης Ἀντ. Δ. διπλωμάτης 461
Ἡ Σὲ μὴ θρακικὴ ἐπιγραφή βρισκόμασε μὴ-
νο 15 θρακικὰ ὀνόματα ἀπὸ τὰ 46 231
Ἡ Σέρρειον ἀρχεῖον 46
Ἡ Σημαντικοὶ πολιοὶ Θραῖκες 273,274

Σθενάρα, Ἑθνικὴ Ἑστία 40
 Σκαρολάτος Κων)δης Ἀργύριος 200
 Σκήτη ἁγίων Θεοδώρων ποταμοῦ 47
 Σκοπεδέλλης Βλάσιος Στενιμαχίτης 198
 Σκοτεινὰ χρόνια Τῶπ—Καποῦ 177, 178, 179
 Σλατάραση Φιλλῶφ Βούλγαρος ἱστορικός 227
 Σταμούλης Μιλτ. 202
 Στὰ παραμῦθια 409
 Στὰ 1906 ὑφίστατο ἕνας Ἑλληνισμὸς 402
 Στὴ θρακικὴ γῆ βρέθηκαν πολλὰ ἐνδιαφέροντα τεμῆματα 230
 Στὸν 1Ε' αἰῶνα καταστῆθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ Βούργαροι στὸν 1Θ' αἰ. ἐγκαταστάθηκαν στὴν ὑπαιθρο ὄχι στὶς πολιτεῖες 234
 Στὸν καιρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας ὁ Ἑλληνισμὸς στὴ Θράκη συμπλήρωσε τὸ ἀφομοιωτικὸ του ἔργο 231
 Στὸ μεγάλο πόλεμο ἡ Βουλγαρία ἄπρωτη καὶ ἔλαβε Δοβρουτζά 97
 Στὸ Νομάρχη 101
 Στὸν 5ον αἰῶνα μ.Χ. ἀρχίζουν οἱ οσλαβικὲς ἐπιδρομὲς 231
 Συμμαχικὸς πόλεμος 1913 41
 Συμμάχων Τούρκων 27
 Συνεδύαζεν ἐν ἑαυτῷ 5
 Συνημμένον πῖνακα 124
 Σφαγὴ (Κριτόβουλος) 458
 Σχολὴ Βῤελεπίδων, Ναυτικὴ Σχολὴ 451
 Σχολὴ ἔκθεσις 102
 Σωζόπουλις, Ἀπολλωνία 35

T

Τ' ἀκόλουθα διαθήματα 127
 Τὰ γράμματα καὶ ἡ παιδεία 193
 Τὰ ἐπὶ κατωκίβρια καὶ λάμαργος λόκος 425
 Τ' ἀηδόνι τοῦ Βοσπόρου 166
 Τὰ Θρακικὰ ἔθνη ἦσαν βάρβαρα 231
 Τὰ μεσάνυχτα ὁ καλὸς Κοντορεβιθῶλης 416
 Τὰ ὄρια τῆς Θράκης 232
 Ταπεινώθηκε τὸ Πατριαρχεῖον 403.
 Ταρχανιώτης Μανουὴλ 26
 Τὰ συγγράμματα ἀπωλέσθησαν 5
 Τὰ τέκνα ἀποβιωσάσης ἀδελφῆς Μαγδαληνῆς 123
 Τατλίκαρης Ἀθαν. Μιχαὴλ Ραιδεστινὸς 191
 Τὴν ἔναρξιν τοῦ συνεδρίου 443
 Τὴν ἐρ' ὄρου ζωῆς νομῆν 129
 Τὴν λαϊκὴν μνήμην 6
 Τὴν πηγὴν μετὰ τῆν ἀνάστασιν νερὸ βρῆκε ὁ Ἀλέξ. 8
 Τῆς προσωπικότητος καὶ δράσεως 5

Τμῆμα Ἱστορίας τοῦ Β' ἡμίσεως 19ου αἰῶνος 447
 Τμῆμα τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας 445
 Τὸ Α' διεθνὲς συνέδριον Σπουδῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης 443
 Τὸ Αἰγαῖο, ἡ πανσλαβιστικὴ ἐνέργεια 97
 Τὸ ἄλογο τ' Ἀλεξάνδρου 7
 Τὸ βουλγαρικὸν ἔθνος οὐδέποτε ἐξήτησε ἐλευθερίαν 401
 Τὸ γραμματικὸν τμῆμα τοῦ Συνεδρίου 148
 Τὸν γνωστὸν ἀρχαῖον κόσμον 5
 Τὸν Δ' αἰῶνα ὁ Φίλιππος ἀπλόδηκε ἀνατολικὰ 234
 Τὸν 1Δ' αἰῶνα εἰς παράλια τῆς Ἀδριατικῆς 6
 Τὸν ἐνοικιάσαμεν στὸν Γ. Τσαξίρη 40
 Τὸ παραμῦθι εἶναι τὸ πρῶτον δημοῦργημα τοῦ περσοῦ λόγου 408
 Τὸ παραμῦθι καλλιτεχνικὴ ἱστορία 407
 Τὸ πολιτικὸ στρατιωτικὸ διοργανισμὸς Ρωσίας 401
 Τὸ σπῖτι ποὺ γεννήθηκα 108
 Τὸ χάρισμα τοῦ λόγου 407
 Τουρκοκρατούμενη Θράκη, ἡ θρακικὴ λαογραφία 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 348
 Τὸς σκυλοκέφαλους 9
 Τραγοῦδινα στρατιώτη 163
 Τροϊανούπολις 47
 Τροιάδρια 401
 Τροικαλῆς Γεώργ. 67, 68, 69, 70
 Τροῦντας Χρήστος Στενιμαχίτης 201
 Τῶν Ἑλλήνων ὑποσκέλιον παρεσκεύαζε 97
 Τῶν ὄλων μεγάλων κατακτητῶν 5
 Tudor Pamfille 7
 Tumpts 114

T

ἘΤφαινον βαμβακερὰ 117

Φ

Φερδινάνδος ἔσπευδε πρὸς τὴν Κων)λιν (1912-1913) 97
 Φήμη ἀγαθὴ παραμυθῶ 499
 Φήμη μητροπολίτου 138
 Φιλικὴ Ἑταιρεία 41
 Φυλὲς τῆς Θράκης 233
 Φυσιολογιστικὴ λογοτεχνία 450

X

Χαιρετισμὸς στὸ Βόσπορο 168
 Χειμάρα, Πρεμετή, Ἀρσούκαστρον, Κορυτσᾶ, Μοσχόπολις 32

- 1902 ἀγόρασα ἀπὸ Ι. Καρουσαμῖν ἀπὸ
Ραιδεστὸν οἰκόπεδον εἰς Ραιδεστὸν 211
1910 ἐχτύπησα εἰς τὴν δημοκρασίαν δε-
κάτης 213
1911 16 Ἰουνίου κάναμε συνεταιρισμὸν
213
1912 28 Ἰουλίου Ἀγ. Παντελεήμονος
ὁ μέγας καταστρεπτικὸς σεισμὸς Γα-
νωγῶρων 213
1912 χτυπήσαμε τὴν δημοκρασίαν κέμει-
νε ἀπάνω μου 213
1913 14 Φεβρ. πέθανε ἡ μητέρα μου 214
Χουρμουζιάδης Ἀναστάσιος 197

- Χρεμετίζει τῆλογο 8
Χριστόφορος Πατριάρχης 192
Χρόνια δουλείας. Φρικτὴ ἀγωνία. Ἄν-
θισσις Παιδείας, 183,184,185,186,187,
188
Χρονικὸ Γεωργ. Ρετσεπέρογλου 206
Χρύσανθος μητροπολίτης Ἀθηνῶν 193
Χρυσόβεργης Κουροπαλάτης 195
Χρυσόστομος Κωνστ. 197
Χρυσόχοῦς Γ. Σκοπιανὸς 200

Ψ

- Ψάλτης Σταμ. 199

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α
ΚΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

- ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΔΟΥ Δ.Β.: 'Ο Μ. 'Αλέξανδρος εἰς τὴν Ρουμανικὴν λαϊκὴν παράδοσιν
(σ. 5—21)
- ΖΑΓΚΑΚΗ Α.Δ.: Μοντζήλος ἢ Μοντζίλ (σ. 22—30).
- ΖΩΤΙΑΔΟΥ ΜΕΝ.: 'Ο 'Ελληνισμὸς τῆς 'Ανατολικῆς Θράκης εἰς τὰ παράλια τοῦ
Ἐξείνου Πόντου (σ. 31—44).
- ΠΟΙΜΕΝΙΑΔΟΥ ΔΓΓ.: 'Αρχαιολογικοὶ χώροι τῆς Δυτ. Θράκης (45—54).
- ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΤΑΟΥ ΠΟΛ.: Πνευματικοὶ ἄνδρες τῆς Θράκης (55—97).
- ΤΣΟΥΤΗ ΤΡΙΑΝΤ.: Μετὰ 49 χρόνια στὴν παλιὰ Πατρίδα (σ. 98—109).
- ΚΟΥΚΚΙΑΔΗ ΚΩΝΣΤ.: 'Ιστορικὸ Σημείωμα (σ. 110—112)
- ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΑΔΗ ΜΕΝ.: Μπουναρ - Χισάρ: (Βούσις Α. Θράκης) (σ. 113—122).
- ΣΑΡΑΝΤΗ ΜΙΑΤ.: Περὶ κληροδοτήματος Α. Λαμπαδαρίδου (σ. 123—135).
- ΜΑΤΡΟΜΜΑΤΗ Θ.: Οἱ 'Ελληνες στὴ σύγχρονη Βουλγαρία 1878-1908 (σ. 137-147).
- ΛΚΡΙΤΑ ΤΑΚΗ: Θανάσης Κατραπάνης ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ τῆς Θράκης
(σ. 148—169)
- ΚΑΣΑΠΗΣ ΘΕΟΔ.: δημοσιογράφος δράσας ἐν Κωνίλει (1835-1897) (σ. 170—182).
- ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΤΑΟΥ ΠΟΛ.: Τὰ χρόνια τῆς δουλείας. 'Η φρικτὴ ἀγωνία τοῦ
'Ελληνισμοῦ (σ. 183—205).
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΔΗ ΝΙΚ.: Χρονικὸ Γεωργ. Ρετσιπέρογλου (σ. 206—226).
- ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΤΑΟΥ ΠΟΛ.: 'Ἡ Θράκη ἀπὸ τὰ πολλὰ παλιὰ χρόνια (σ. 226—403)
- ΤΟΥΤ ΙΔΙΟΥΤ: Τὸ Θρακικὸ παιδικὸ παραμῦθι (σ. 407—442).
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΔΟΥ Δ.Β.: Τὸ Α' Διεθνὲς συνέδριον σπουδῶν τῆς Βαλκανικῆς Χεσσο-
νήσου (σ. 443—448).
- ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΤΑΟΥ ΠΟΛ.: Σημειώματα (σ. 450—468).
- ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ: (σ. 469—475).

ΚΑΘ' ΥΛΗΝ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ: Ἀρχαιολογικοὶ χώροι τῆς Ἀ. Θράκης (Α. Ποιμενίδου) (σ. 45-54).

ΙΣΤΟΡΙΚΑ: Τὰ χρόνια τῆς δουλείας (Πολ. Παπαχριστοδούλου) (σ. 183-205)

Ὁ Μοντζήλος ἢ Μοντζιλ (Δ. Ζαγκλῆ) (σ. 22-30).

Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης κλπ. (Μ. Ζωτιάδου) (σ. 31-44).

Μετὰ 49 χρόνια στὴν παλ. Πατρίδα (Ἰσούνη Ἰριαντ.) (σ. 98-109).

Ἱστορικό σημεῖωμα (Κ. Κουκκίδη) (σ. 110-112).

Μπουναρ - Χισάρ (Βρούσις) (Ἐμμ. Ἐμμανουηλίδη) (σ. 113-122).

Οἱ Ἑλληνας στὴ σύγχρ. Βουλγαρία (Θ. Μαυρομμάτη) (σ. 136-147).

Ἡ Θράκη ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια (Π. Παπαχρ.) (σ. 226-403).

Κασάτης Θεόδ. δημοσιογράφος (σ. 170-182).

Πνευματικοὶ ἄνδρες στὴ Θράκη (Π. Παπαχρ.) (σ. 55-97).

Περὶ κληροδοτήματος Ἀ. Λαμπαδαρίδου (Μ. Σαράντη) ησ. 123-135).

ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος στὴ Ρουμ. λογογραφία (Δ. Οἶκον.) (σ. 5-21).

Χρονικὸ Γ. Ρετσιπέρογλου (Ν. Κωνσταντινίδη) (σ. 206-226).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ: Θ. Κατραπάνης ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του (Γ. Ἀζρίτα) (σ. 148-169).

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ: Θρακικὰ παιδ. παραμύθια (Π. Παπαχρ.) (σ. 407-442).

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ: (Π. Παπαχρ.) (σ. 450-468).

ΣΤΥΛΙΑΡΙΑ: Ἀ' Διεθνὲς συνέδριον σπουδῶν (Δ. Οἶκον.) (σ. 443-448).

ΕΥΤΡΕΤΗΡΙΟΝ: (σ. 469-475).